VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

VLAGYIMIR ILJICS

LENIN

ÉLETRAJZ

3. KIADÁS

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ, BUDAPEST
KÁRPÁTI KIADÓ, UZSGOROD 1983

Az orosz eredeti címe.
ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ ЛЕНИН
БИОГРАФИЯ
ИЗДАНИЕ ШЕСТОЕ
ИЗДАТЕЛЬСТВО ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
МОСКВА 1981

Az életrajzot az alábbi szerzői munkaközösség írta:
V. J. Jevgrafov, P. N. Fedoszejev, L. F. Iljicsov,
F. V. Konsztantyinov, A. P. Koszulnyikov, Z. A. Ljovina,
G. D. Obicskin

Fordította:
ZALAI EDVIN

© Politizdat 1981
© Hungarian translation Zalai Edvin 1972
ISBN 963 09 2073 5
(3524)

BEVEZETÉS

Lenin neve
a Nagy Októberi Forradalom győzelmének,
a világ társadalmi arculatát
gyökeresen megváltoztató hatalmas
forradalmi tetteknek a jelképévé vált.

(A kommunista és munkáspártok 1969. évi nemzetközi tanácskozásának felhívásából)

Vlagyimir Iljics Lenin... Százmilliók zárták szívükbe ezt a nevet. Vessünk egy pillantást a Vörös térre, amikor végeláthatatlan áradatban, ünnepélyes csendben dolgozók tízezrei vonulnak a mauzóleum felé. Mennek, hogy kegyelettel adózzanak korunk legegyszerűbb, legemberibb, legbölcsebb és legelőrelátóbb embere emlékének. Perzselő napsütésben és csikorgó fagyban ott kígyózik a Vörös téren a Szovjetunió különböző vidékeiről, a világ különböző országaiból érkezett különböző fajtájú és nemzetiségű emberek hosszú sora.

A földkerekség legtávolabbi részében sincs ma már olyan zug, ahol ne ismernék e nagy nevet: Lenin. Lenin neve a világ dolgozói számára fáklyájuk, vezércsillaguk lett. Ez a név él és örökké élni fog az egész haladó emberiség szívében és elméjében, a békéért, a jobb jövőért, a szabad és boldog életért, a nemzeti függetlenségért, a társadalmi haladásért, a demokráciáért, a szocializmusért és a kommunizmusért való rendületlen harcra szólít.

Lenin kora ifjúságától kezdve meggyőződéses marxista volt, teljesen a forradalom ügyének, a dolgozók létérdekeiért való küzdelemnek szentelte magát. A költő szavával elmondhatjuk:

> ... csak a gondolat hatalmát tisztelte –
> csak a lángoló szenvedélyt ismerte.

Lenin egész életét a munkásosztály, a dolgozó nép felszabadításának, a kizsákmányolás és az elnyomás megszüntetésének, a társadalom kommunista elvek szerinti átalakításának szolgálatába állította.

Forradalmi tevékenységét Lenin a múlt század nyolcvanas éveinek végén kezdte. Az orosz forradalmárok új, harmadik nemzedékéhez tartozott, azok közé a proletárforradalmárok közé, akik felváltották az oroszországi felszabadító mozgalom nemesi és demokratikus szakaszának forradalmárait. Lenin és az általa megalakított bolsevik párt nagyra becsülte és továbbfejlesztette az oroszországi felszabadító mozgalom haladó, demokratikus hagyományait, az önkényuralmi-feudális rendszer, a társadalmi és a nemzeti elnyomás ellen, a nép boldogságáért vívott kérlelhetetlen harc tradícióit. A nagy orosz forradalmi demokratákat és szocialistákat: Herzent, Belinszkijt és Csernisevszkijt, a hetvenes évek forradalmárainak dicső csoportját, akik a cárizmus ellen, a poli-

tikai szabadságért vívott önfeláldozó harc útjára léptek, Lenin az oroszországi forradalmi szociáldemokrácia előfutárainak nevezte. Mindamellett Lenin, a bolsevik párt marxista álláspontról, a munkásosztálynak, világtörténelmi küldetésének álláspontjáról közelítette meg hagyományaikat. Lenin, a bolsevikok átvették ugyan a legjobbat az orosz forradalmárok előző nemzedékeitől, de egyúttal bírálták az utópikus, kispolgári szocializmust, az anarchista nézeteket, az összeesküvősdi taktikát, az egyéni terrort, a nem marxista társadalmi-politikai áramlatokra jellemző egész szemléletmódot.

Lenin a legkiemelkedőbb tanítványként folytatta Karl Marxnak és Friedrich Engelsnek, a tudományos kommunizmus megalapítóinak ügyét és tanítását. Elméleti és politikai tevékenysége új korszakot nyitott a marxizmusnak, a dolgozók nemzetközi felszabadító mozgalmának fejlődésében. Tevékenységében Lenin Marx és Engels elméletére és módszerére támaszkodott. Határozottan szembeszállt mindennemű olyan próbálkozással, hogy a „dogmatizmus" elítélése ürügyén revíziónak vessék alá, „elégtelennek és elavultnak" minősítsék a marxizmust. Ugyanakkor mindig küzdött a forradalmi mozgalom elméletének és gyakorlatának alkotó felfogásáért, rámutatva arra, hogy az időszerű kérdéseket a marxizmus elvei és módszerei alapján kell kidolgozni.

Lenin szívesen ismételgette Marxnak és Engelsnek azt a figyelmeztetését, hogy a marxizmus nem dogma, hanem a cselekvés vezérfonala; egész elméleti és szervező tevékenysége ennek a gondolatnak a megtestesülése. Halhatatlan műveit áthatja az, hogy a marxizmust olyan örökké élő, fejlődő tanításnak tekintette, amely megkívánja az elvhűséget, de nem tűr meg semmiféle sablont és dogmát, amely mindig megköveteli a konkrét történelmi helyzet figyelembevételét, az osztályerőviszonyok objektíven ellenőrizhető számbavételét. „A konkrét helyzet konkrét elemzése"[1] – ebben látta Lenin a marxizmus lényegét, eleven lelkét.

Lenin, a zseniális gondolkodó és nagy forradalmár a burzsoá ideológiával, a jobboldali és „baloldali" irányzatú opportunistákkal és revizionistákkal vívott heves harcban megvédte a marxista elmélet forradalmi elveit, továbbfejlesztette a marxizmust az új történelmi körülményekhez alkalmazva, magasabb fokra emelte. Mérhetetlenül nagy annak az újnak a jelentősége, amivel Lenin Marx és Engels tanítását – a marxista filozófiát, politikai gazdaságtant, a tudományos kommunizmus elméletét és gyakorlatát – gazdagította.

Oroszország a leninizmus hazája. Ám a leninizmus nem kizárólag orosz tanítás, nem a marxizmus orosz értelmezése, ahogy azt a burzsoá ideológusok és revizionisták állítják. A leninizmus internacionalista tanítás, amely a nemzetközi fejlődésben gyökerezik. Lenin összegezte a tapasztalatait és híven kifejezte az objektív szükségleteit annak az egész felszabadító harcnak, amelyet a dolgozók a kapitalizmus összeomlásának, a szocializmusba és a kommunizmusba való átmenetnek a korszakában vívnak.

[1] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. Budapest 1974. 130. old.

A XIX. század végén és a XX. század elején a világ kapitalizmusa fejlődésének utolsó, imperialista szakaszába lépett. A szabad konkurrenciát a kapitalista társadalomban felváltotta a monopóliumok és a finánctőke uralma. A dolgozók kizsákmányolása és a társadalmi egyenlőtlenség rendkívüli mértékben fokozódott. A tőke országaiban megmutatkozott a reakció felé fordulás az egész vonalon: a bel- és külpolitikában, a burzsoá ideológiában és kultúrában. Megkezdődött a világ felosztása a nemzetközi kartellek, trösztök, szindikátusok között, befejeződött a Föld területének felosztása a legnagyobb tőkés országok által, kialakult az imperializmus gyarmati rendszere. A politikai, állami önállóságtól megfosztott országok gyarmati kizsákmányolásának nyílt formái mellett az imperialista hatalmak meghonosították tucatnyi meg tucatnyi ország és nép félgyarmati függőségének és pénzügyi leigázásának sokféle formáját. A legnagyobb mértékben kiéleződtek a kapitalizmus ellentmondásai: a tőke és a munka közötti, egyfelől a gyarmatok és a függő országok, másfelől az anyaországok közötti ellentmondások; a vezető tőkés hatalmak gazdasági fejlődésében mutatkozó egyenlőtlenség fokozódása kiélezte azt a harcukat, amelyet a piacokért és a nyersanyagforrásokért, a tőkekiviteli területekért, az összeharácsolt gazdagság újrafelosztásáért vívtak egymással. Mind gyakoribbakká váltak a nemzetközi konfliktusok és katonai összeütközések, megkezdődtek a monopolkapitalizmus korszakának imperialista háborúi.

Fordulóponthoz ért fejlődésében a munkásmozgalom, az egész felszabadító mozgalom. Közeledett a forradalmi viharok és a társadalmi megrázkódtatások korszaka. Fellendülésnek indult a proletariátus forradalmi harca. Széltében-hosszában terjedt a munkásmozgalom, fokozódott a proletártömegek szervezettsége, kialakultak a feltételek ahhoz, hogy a nép legszélesebb rétegei tömörüljenek a proletariátus köré a reakció ellen, a demokráciáért és a szocializmusért folyó küzdelemben. Mind nagyobb arányokat öltött a nemzeti felszabadító és forradalmi mozgalom a gyarmatokon és a függő országokban. Lehetővé és szükségessé vált a nemzetközi proletariátus és az elnyomott népek egységfrontjának létrehozása a közös ellenség: az imperializmus elleni harcban. A kapitalizmus rendszere egészében megérett a forradalomra. A beköszöntő korszak középpontjába a munkásosztály került, ez határozta meg e korszak tartalmát, fejlődésének fő irányvonalát. A kapitalizmusból a szocializmusba való forradalmi átmenet a társadalmi fejlődés sürgető követelményévé vált. A szocialista forradalom a közvetlen gyakorlat ügye lett.

Az új korszak a társadalmi fejlődés, a nemzetközi felszabadító mozgalom olyan új problémáit vetette fel, amelyeknek a megoldásától az emberiség sorsa függött. A II. Internacionálé vezetői, akiktől idegen volt a marxizmus forradalmi, alkotó szelleme, képteleneknek bizonyultak e problémák megoldására. A nyugat-európai szociáldemokrata pártokban felülkerekedtek az opportunisták, akik a Marx és Engels alkotta tanítás revíziójának útjára léptek, tagadták a kapitalizmus elleni forradalmi harc szükségességét. Lenin elévülhetetlen érdeme, hogy válaszolt azokra a fő kérdésekre, amelyeket az új, forradalmi kor-

szak vetett fel, kidolgozta a forradalmi elmélet alapvető filozófiai, gazdasági és politikai problémáit, a nemzetközi proletariátus stratégiáját és taktikáját.

A burzsoá ideológusok, a szociálreformisták és a revizionisták azt állítják, hogy a leninizmus létrejöttét és tartalmát az oroszországi valóság „különleges", „kivételes" feltételei, Oroszország „gazdasági és kulturális elmaradottsága" határozzák meg. A történelmi tények teljesen megcáfolják ezeket a kiagyalásokat.

Oroszországban a kapitalizmus közepes fejlettségi színvonalat ért el és intenzíven átnőtt a monopolista szakaszba. Lenin megállapította, hogy Oroszország az ipari termékek termelését tekintve világviszonylatban a negyedik helyen állt. Oroszországot egy csoportba sorolta Franciaországgal és Japánnal, fejlettségi színvonala és világpolitikai szerepe tekintetében előbbre sorolta, mint Olaszországot és Ausztria–Magyarországot[2]. Oroszországban magas fokon centralizált ipar volt, erős munkásosztály alakult ki. Az oroszországi proletariátus az osztályharc hosszú évei alatt megedződött. Tudatossága, tapasztaltsága és elszántsága állandóan nőtt. Lenin 1899-ben azt írta, hogy „Oroszországban is a kapitalizmus fejlődésének ugyanazokat a *fő* folyamatait, a szocialistáknak és a munkásosztálynak ugyanazokat a *fő* feladatait látjuk"[3]. Fejlődésének magasabb fokára emelkedett a munkásmozgalom akkor, amikor Oroszországban a forradalmi marxisták, élükön Leninnel, megalakították a proletárpártot.

Az a tény, hogy Lenin mesterien alkalmazta a marxizmust az oroszországi proletariátus előtt álló kérdések megoldására, nemcsak hogy nem nyújt alapot a leninizmus jelentőségének Oroszországra való korlátozásához, hanem éppen ellenkezőleg, megerősíti internacionalista jellegét.

Számos történelmi oknál fogva Oroszország a XX. század elején az imperialista világrendszer alapvető ellentmondásainak gócává vált. Fellelhető volt benne az akkori világ valamennyi antagonisztikus társadalmi-gazdasági ellentmondása. Ezek az ellentmondások kiváltképpen kiéleződtek a cári önkényuralom politikai, szellemi és nemzeti elnyomásának rendszerében. A burzsoá-földesúri renddel harcba szálltak a munkások, akiket a tőke kegyetlenül kizsákmányolt, a parasztok, akiket a földesurak sanyargattak, a nemzetiségi határvidékeken élő elnyomott népek. Oroszországba helyeződött át a világforradalmi folyamat központja.

Alig 10–12 év alatt Oroszországban három forradalom zajlott le.

Az 1905–1907-es forradalom az imperializmus korszakának első népi forradalmává vált, amely társadalmi-gazdasági tartalmát tekintve polgári demokratikus forradalom volt és egyúttal proletárforradalom is – részben annak folytán, hogy vezető ereje a munkásosztály volt, részben pedig harci eszközei révén. Ez a forradalom óriási hatást tett a nemzetközi forradalmi mozgalom-

[2] Lásd *Lenin* Összes Művei. 28. köt. Budapest 1979. 183. old.

[3] *Lenin* Összes Művei. 4. köt. Budapest 1964. 207. old.

ra. Az 1917-es februári forradalom megdöntötte a cárizmust, a világreakció egyik fő védőbástyáját. Az 1917. februártól októberig terjedő rövid időszak a történelem során először mutatott példát a polgári demokratikus forradalomnak szocialista forradalomba való átnövésére. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom új korszakot nyitott az emberiség történetében, világméretekben megvetette az alapját a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenetnek. „Az olyan szakaszoknak, mint 1905 októbere, 1917 februárja és októbere, világtörténelmi jelentőségük van"[4] – írta Lenin. A világforradalmi folyamat fő törvényszerűségei éppen a három oroszországi forradalomban nyilvánultak meg a legerőteljesebben. Az oroszországi munkásmozgalom, az oroszországi forradalmak során felmerült problémák egyszersmind a világforradalom sarkalatos problémái voltak. Ezért tett szert nemzetközi jelentőségre az, ahogy Lenin kidolgozta az oroszországi társadalmi-politikai fejlődés kérdéseit.

A forradalom előtti Oroszországban képviselve voltak a legkülönbözőbb társadalmi-gazdasági alakulatok: a „legújabb kapitalista imperializmus", Lenin meghatározása szerint, összefonódott az erős feudális csökevényekkel; olyan vidékek szomszédságában, amelyeken többé-kevésbé fejlett kapitalizmus uralkodott, voltak vidékek kapitalizmus előtti, félfeudális társadalmi viszonyokkal, egyik-másik nép pedig a patriarchális-nemzetségi rendszer színvonalán állt. Lényegében azt lehetne mondani, hogy Oroszország közvetlenül az Októberi Forradalom előtt az egész kapitalista rendszernek egyfajta gigantikus „modellje" volt. Lenin azt írta, hogy egyetlenegy országban sem összpontosult a mai társadalom összes osztályai által vívott harc formáinak, árnyalatainak, módszereinek olyan gazdagsága, mint Oroszországban; hangsúlyozta a bolsevizmus tapasztalatainak óriási jelentőségét, és kötelességének tartotta, hogy e tapasztalatokat valamennyi ország marxistáinak közkincsévé tegye.

Lenin már az első orosz forradalom napjaiban előre megmondta, hogy a bolsevizmus nézeteinek helyességét és tudományos megalapozottságát igazolni fogja a történelem egész menete, hogy maga az élet, a forradalom tapasztalatai fogják meggyőzni azokat, akik még nem értik a marxizmus tanítását. *„A mi nézeteinket maga a történelem igazolja, lépten-nyomon igazolja a való élet"*[5] – írta Lenin 1905 novemberében. A három oroszországi forradalom tapasztalatai, annak a harcnak a tapasztalatai, amelyet a lenini párt a világimperializmus ellen, a szocializmus és a kommunizmus felépítéséért, a népek közötti békéért, az újabb világháború elhárításáért, a kommunista eszmények diadaláért vív, igazolta és igazolja Lenin előrelátását.

Az oroszországi proletariátus vezére, Lenin nagy internacionalista volt. Azt tartotta, hogy Oroszország munkásosztálya és ennek pártja a munka világhadseregének, a nemzetközi kommunista és munkásmozgalomnak az osztaga. Lenin a dolgozók nemzetközi felszabadító mozgalmának érdekeiből kiindulva

[4] *Lenin* Összes Művei 36 kot Budapest 1972 187 old

[5] *Lenin* Összes Művei 12 kot Budapest 1966 61 old (A szerzők kiemelése)

vizsgálta az oroszországi forradalomnak és szocialista epitésnek a főbb kérdéseit

Kulonösen fontos az a tény, hogy a leninizmus nemcsak az oroszországi, hanem egyszersmind a nemzetkozi munkásmozgalom, nemkulonben a demokratikus és nemzeti felszabadító mozgalmak tapasztalatainak általánosításaként keletkezett és fejlődött ki

Lenin müveiben megtalálható olyan országok gazdasági és társadalmi-politikai fejlődésének a mélyrehajtó elemzése, mint Franciaország, Nemetország Olaszország, Anglia, az Egyesult Államok és Japán Munkáiban behatóan foglalkozott Lenin a Kínában, Indiában, Indonéziában, Iranban, Torokországban, a Kozel-Keleten, a latin-amerikai országokban, Afrikában végbemenő nemzeti felszabadító és forradalmi mozgalommal Sok müvében vizsgálta a dolgozók társadalmi fejlődésének és felszabadító mozgalmának azokat az általános torvényszerüségeit, amelyek az imperializmus és a szocialista forradalmak korszakában, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet korszakaban ervényesülnek. Nagy helyet kapnak a világforradalmi folyamat kérdései azokban a lenini müvekben is, amelyek elsősorban Oroszországgal, az oroszországi forradalmi mozgalommal, a szocializmus szovjetunióbeli épitésével foglalkoznak

Marx és Engels tanitására támaszkodva, ezt továbbfejlesztve, Lenin olyan magaslatra emelkedett, amelyről át tudta tekinteni a társadalmi fejlődés egész menetét és távlatait, fel tudta mernı a jelenkor főbb forradalmi áramlatait, meg tudta állapitani az osztályerőknek a harc főbb frontjai kozötti megoszlását

„A leninizmus az imperializmus és a proletárforradalmak korszakának a marxizmusa, azé a korszaké, amelyben osszeomlik a gyarmati rendszer és győznek a nemzeti felszabadító mozgalmak, amelyben az emberiség a kapitalizmusból a szocializmusba megy át es felépul a kommunista társadalom."[6]

A leninizmus legfontosabb vonása · a forradalmi elmélet és a forradalmi gyakorlat megbonthatatlan egysége.

„Elméleti nézeteinknek az a rendeltetésuk, hogy vezessenek bennunket forradalmi tevékenységunkben. Elméleti nézeteink ellenőrzésére a legjobb hely a harci tevékenység mezeje A kommunista számára az igazi próba az, hogy tudja, hogyan, hol és mikor változtassa át marxizmusát cselekvéssé". Lenin tevékenysége arra irányult, hogy átültesse az életbe a forradalmi elmélet következtetéseit, megvalósitsa a kommunista eszményeket.

Lenin óriási szolgálatot tett a nemzetkozi munkásosztálynak azzal, hogy megalakitotta a világ első új típusú proletárpártját. a bolsevik, kommunista pártot, amely példakép lett más országok marxistai számára. Élete és tevé-

Vlagvimir Iljics Lenin szuletesenek 100 evfordulojarol Az SZKP Kozponti Bizottsaganak tezisei Moszkva 1970 5 old , oroszul

V I Lenin Interjuk 1917 1922 Budapest 1981 67 old

kenysége elválaszthatatlan a párt történetétől és harcától. Milyen szépen fejezte ezt ki poémájában Majakovszkij:

„A pártot és Lenint
mint ikerpárt
történelem-anyánk
egyformán kedveli.
Azt mondjuk: Lenin
azt értjük:
a párt.
Azt mondjuk: a párt
azt értjük:
Lenin."[8]

Lenin bölcsen vezette át a bolsevik pártot, Oroszország proletariátusát, valamennyi dolgozóját a három forradalom tüzén. Ő volt a történelemben az első olyan marxista politikus, a munkásosztály első olyan vezére, aki győzelmes szocialista forradalom élén állt és kezébe vette a proletárállam kormányrúdját. Lenin irányításával rakták le az új társadalmi rend sarkköveit, kezdték megvalósítani a szocializmus építésének tervét. Lenin intenciói alapján alapították meg a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségét.

Lenin a nemzetközi proletariátusnak, az egész világ dolgozóinak a tanítója és vezetője. Mint az új típusú proletárpárt megalapítója már a XX. század elején a nemzetközi szocialista mozgalom kimagasló alakja lett. Már akkoriban elszánt harcot vívott a nemzetközi színtéren megnyilvánuló opportunizmus ellen, egységbe forrasztotta a nemzetközi munkásmozgalom forradalmi, valóban internacionalista erőit. Az ő kezdeményezésére alakították meg 1919-ben a kommunista pártok a III., Kommunista Internacionálét, a kommunisták nemzetközi szervezetét. Lenin irányításával szövegezték meg a nemzetközi kommunista mozgalom programjának alapjait, stratégiájának és taktikájának elveit.

A lenini eszmei örökség valóban felbecsülhetetlen gazdagsága, Lenin gyakorlati tevékenységének tapasztalatai az SZKP, a nemzetközi kommunista mozgalom közkincsévé és hatalmas fegyverévé lettek és ma is azok.

Az évek múlásával egyre teljesebben és világosabban bontakozik ki a lenini tanítás nagy életereje, mindent legyőző volta. „Vlagyimir Iljics Lenin eszméi a kommunisták tevékenységében, a munkásosztály, valamennyi dolgozó küzdelmében, a szocializmus és a kommunizmus fokozatos fejlődésében, az emberiség megállíthatatlan társadalmi haladásában öltenek testet."[9]

*

[8] *Vlagyimir Majakovszkij* Vlagyimir Iljics Lenin Lásd *Vlagyimir Majakovszkij* Válogatott versek. Kossuth Könyvkiadó 1960. 152 old., Radó György fordítása

[9] Vlagyimir Iljics Lenin születésének 100. évfordulójáról. Az SZKP Központi Bizottságának tézisei 63. old., oroszul.

Ez a könyv, amelynek első kiadása 1960-ban látott napvilágot, Vlagyimir Iljics Lenin tudományos életrajza. Az olvasó megismerheti belőle Lenin életét és fáradhatatlan, megfeszített tevékenységét, halhatatlan, éltető eszméit.

Az SZKP Központi Bizottsága mellett működő Marxizmus Leninizmus Intézet és a szerzői munkaközösség e könyv összeállításában az SZKP Központi Bizottsága által a Lenin-életrajz kiadására vonatkozólag hozott határozat szellemében járt el, amely szerint Lenint mint olyan zseniális gondolkodót és forradalmi vezetőt kell bemutatni, aki az új történelmi körülményeknek megfelelően továbbfejlesztette a marxizmus tanítását, mint a kommunista párt megalapítóját és a szovjet állam megszervezőjét, mint valamennyi ország dolgozóinak tanítómesterét és egyúttal mint olyan embert, aki a forradalmi munkásosztály jellemének legkiválóbb vonásait testesítette meg.

A könyvön vörös fonálként húzódik végig az a gondolat, hogy a marxizmus-leninizmus, Marxnak, Engelsnek, Leninnek az eszméi szerves egységet alkotnak. A szerzők igyekeztek a lenini tanítást alkotórészeiben és teljességében megvilágítani, fejlődésében megmutatni, a lenini eszmék és tételek konkrét történelmi megközelítését általános és hatékony jelentőségük feltárásával párosítani. A lenini eszmék vizsgálatát szervesen összekapcsolják Lenin gyakorlati-politikai tevékenységének, a pártunk által, a dolgozó tömegek által a demokráciáért és a szocializmusért, a kommunista eszmények diadaláért vívott harcnak a vizsgálatával. A könyvben rámutatnak arra, hogy az SZKP miképpen valósítja meg és fejleszti tovább a lenini eszméket a szocializmus és a kommunizmus építésének folyamatában. Jelentős helyet szentelnek Lenin szűkebb értelemben vett életrajzi adatainak, egyénisége jellemzésének.

A szerzők számára fő forrásul Lenin művei és a hozzájuk kapcsolódó előkészítő anyagok szolgáltak, amelyek Lenin műveinek gyűjteményeiben és a „Leninszkij Szbornyik" köteteiben jelentek meg. Ezenkívül felhasználtak Lenin életére és tevékenységére, az SZKP történetére, a nemzetközi kommunista és munkásmozgalomra vonatkozólag megjelent és levéltárakban fellelhető dokumentumokat. Figyelembe vették a Leninnel foglalkozó memoárirodalmat, a Lenin életéről korábban publikált műveket, azokat a monográfiákat, amelyek megvilágítják Lenin tevékenységének, a lenini tanításnak különböző oldalait.

Ennek a kiadásnak az előkészítése során a szerzői munkaközösség felhasználta a Lenin születésének 100. és 110. évfordulója alkalmából megjelent pártdokumentumokat, az SZKP XXV. kongresszusának anyagát, az SZKP Központi Bizottságának azokat a határozatait, amelyek a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége megalakulásának 50. évfordulójára való felkészüléssel, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulójával foglalkoznak, a Szovjetunió alkotmányát, Leonyid Brezsnyevnek, az SZKP főtitkárának, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnöksége elnökének, valamint a párt és a kormány más vezetőinek a munkáit. A szerzők feldolgozták a „Biograficseszkaja hronika V. I. Lenina" (Lenin életrajzi krónikája) címmel megjelenő több-

kötetes mű anyagát, a Leninről, tanításáról az utóbbi években megjelent gazdag tudományos irodalmat.

A könyv összeállításához felbecsülhetetlen segítséget nyújtott P. N. Poszpelov akadémikus. A neves párttörténész hosszú éveken át irányította azt a szerzői munkaközösséget, amely sajtó alá rendezte az Életrajz öt kiadását.

Meg kell még említenünk V. J. Zevinnek, a történettudományok doktorának értékes munkásságát, aki könyvünk több fejezetének szerzője.

A szerzői munkaközösség ezúton mond köszönetet mindazoknak a szovjet és külföldi olvasóknak, akik az előző kiadásokhoz fűzött észrevételeikkel és kívánságaikkal nyújtottak segítséget. A szerzők köszönetet mondanak az SZKP Központi Bizottsága mellett működő Marxizmus–Leninizmus Intézetben Lenin műveivel foglalkozó osztály munkatársainak is, akik közreműködtek e könyv sajtó alá rendezésében.

ELSŐ FEJEZET

GYERMEKKOR ÉS IFJÚSÁG. A FORRADALMI TEVÉKENYSÉG KEZDETE

Mi teljesen Marx elméletének talaján állunk: ez az elmélet változtatta először a szocializmust utópiából tudománnyá. - (Lenin)

Vlagyimir Iljics Uljanov (Lenin) 1870. április 10-én (22-én) született a Volga partján fekvő Szimbirszk (ma Uljanovszk) városában. Szülei a haladó orosz közrendű értelmiséghez tartoztak. Lenin apja, Ilja Nyikolajevics Uljanov szegény asztrahanyi kispolgár családból származott.

Nemrég egy olyan dokumentumra bukkantak, amely fontos adatokat tartalmaz Lenin nagyapjáról, Ny. V. Uljanovról: az 1793-ig Asztrahany kormányzóságban letelepedett parasztok jegyzékére. A jegyzékben ez a bejegyzés áll: „Uljanyin fia Nyikolaj Vasziljev (a családnevet írták Uljanyinnak is, Uljanyinovnak is, Uljanovnak is *A szerzők*) . . . paraszt Nyizsnyij Novgorod kormányzóság Szergacs környéki Androszov falujából, Sztyepan Mihajlov Brehov földbirtokostól 1791. évben távozott." Ezek szerint Lenin nagyapja Nyizsnyij Novgorod kormányzósági jobbágyparaszti családból származott és maga is jobbágy volt. Asztrahanyba érkezése előtt Ny. V. Uljanov Asztrahany kormányzóság Novopavlovszk nevű falujában élt. Később mint állami parasztot tartották nyilván, majd mint szabómesterséget űzőt a polgári rendbe vették fel; nagy szegénységben halt meg.

Vlagyimir Iljics apjának sok nehézséget kellett leküzdenie, hogy a cárizmus viszonyai között a nép fiaként műveltséget szerezhessen. Gyermek volt még, amikor apját elvesztette, és csak bátyjának köszönheti, hogy elvégezhette a középiskolát, majd egyetemre mehetett.

I. Ny. Uljanovnak kitartó munkával, kitűnő képességei folytán, minden ínséget leküzdve sikerült elvégeznie a kazanyi egyetemet és hamarosan matematika- és fizikatanár lett Penza, majd Nyizsnyij Novgorod középiskoláiban. Ilja Nyikolajevics tanári kinevezését Ny. I. Lobacsevszkij, a neves matematikus írta alá, aki akkoriban a kazanyi tankerület főigazgatójának helyettese volt. Lobacsevszkij ajánlatára bízták meg I. Ny. Uljanovot a penzai meteorológiai állomáson folyó megfigyelések vezetésével is.

I. Ny. Uljanovot nagyon szerették a tanítványai. Egyikük, P. F. Filatov, V. P. Filatovnak, a neves orvosnak az apja, úgy emlékezett vissza Ilja Nyikolajevicsre, mint feddhetetlen személyiségre, mint egyikére ama kevés tanárnak, „akik belénk plántálták a becsületes szemléletet és a nemes erkölcsi elveket . . ., a karrierizmus és az anyagiasság megvetését".

Ilja Nyikolajevics pedagógiai nézeteit világosan szemléltetik fennmaradt do-

kumentumok. A Nyizsnyij Novgorod-i fiúgimnázium tantestületének egyik ülésén például a tanárok iskolai nevelőmunkájával foglalkozó előadásában I. Ny. Uljanov arról beszélt, hogy a tanár „a kezdeményezés fejlesztésével mindig igyekszik önálló munkára szoktatni a növendékeket".

Azzal a javaslattal kapcsolatban, hogy a gimnáziumban vezessék be a topográfia alapismereteinek a tanítását, Ilja Nyikolajevics ezt írta: „Nagyszerű gondolat ez; a tudásnak a munkában való felhasználása, a tudományos ismereteknek az életre való alkalmazása megeleveníti magát a tudományt és gyakorlati jelentőséget ad neki."[1]

I. Ny. Uljanov szívéhez közel álltak az 1860-as évek orosz felvilágosítóinak nézetei. Fennkölt eszményektől vezérelve egész életét a nép szolgálatának, felvilágosításának szentelte. 1869-ben Ilja Nyikolajevics otthagyta tanári állását és a Szimbirszk kormányzósági népiskolák felügyelője, majd igazgatója lett.

Odaadó szolgálatáért több ízben tüntették ki rendjelekkel és érdemérmekkel. Az 1882-ben kapott rendjel nemesi rangra emelte.

Mint lelkes népművelő és hivatásérzettől áthatott pedagógus rajongásig szerette és teljes odaadással végezte munkáját. I. Ny. Uljanov mélységesen hitt a népben, a benne rejlő erőkben.

Ilja Nyikolajevics munkája jellegénél fogva állandóan utazott, járta a kormányzóság falvait és településeit. Hetekre, sőt hónapokra elszakadt otthonától. Az év minden szakában kemény téli fagyban, tavaszi latyakban, őszi esőben - örökké úton volt, hogy felkeresse a legeldugottabb helyeket is, zemsztvo-iskolákat létesítsen, segítse a tanítókat a parasztgyerekek oktatásának megszervezésében. Nem volt ez könnyű munka. Alaposan próbára tette I. Ny. Uljanov egészségét és erejét. Ráadásul sokat kellett küszködnie a hivatalnokokkal, a földbirtokosokkal és a kulákokkal, akik minden lehető módon gáncsolták az iskolák létesítését, de nem volt könnyű leküzdeni a parasztság elmaradott részének tudatlanságát, előítéleteit sem, nem volt könnyű megértetni a parasztokkal az elemi műveltség szükségességét és hasznosságát.

I. Ny. Uljanovtól távol állt a hivatalnoki szellem a maga szolgalelkűségével és karrierizmusával, a nép megvetésével; igaz demokrata volt. Sűrűn érintkezett a parasztokkal, szeretett baráti beszélgetésbe elegyedni velük, egy-egy kunyhó tövében üldögélni vagy falusi gyűlésen felszólalni.

I. Ny. Uljanov nagy figyelmet szentelt a Volga-vidéki nem orosz népek felvilágosításának. Tisztelettel és megértéssel viseltetett irántuk, gondja volt arra, hogy népiskolákat kapjanak. Fáradozásai nem voltak hiábavalók: csaknem húszéves munkássága alatt Szimbirszk kormányzóságban jelentősen megnőtt az iskolák száma. Sok haladó gondolkodású néptanítót nevelt, s ezeket általában csak „uljanovistáknak" nevezték.

Vlagyimir Iljics anyja, Marija Alekszandrovna Alekszandr Dmitrijevics

[1] Goszudarsztvennij arhiv Gorkovszkoj oblasztyi (Gorkij területi Állami Levéltár), f. 505, op. 407, d. 1066

Blanknak, egy művelt, tehetséges orvosnak, a fizikoterápia egyik úttörőjének a leánya volt. A. D. Blank polgári származású volt. Korán özvegyen maradt hat kis gyermekkel. A sors Oroszország különböző vidékeire vetette: hol a szmolenszki vadonba, hol Olonyec kormányzóságba, hol az Urálba. Mint nyíltszívű, szabad gondolkodású ember nem fért össze a hatóságokkal. Amikor nyugalomba vonult, népes családjával Kazany környékén, Kokuskino faluban telepedett le (ma Lenino), s ott élt haláláig. Marija Alekszandrovna, minthogy falun nőtt fel, anyagi eszközök híján csak otthon tanulhatott nagynénje irányításával, aki a gyermekek anyját helyettesítette. Ám tehetségénél fogva elsajátított több idegen nyelvet, s ezekre később gyermekeit is tanította, jól zongorázott, sokat olvasott. Később magánúton megszerezte a tanítói oklevelet. Akárcsak Ilja Nyikolajevicset, őt is vonzotta a népoktatás. Ám iskolában mégsem taníthatott: a nagy családról való gondoskodás, a gyermekek nevelése, a háztartás, amelyet igen takarékosan kellett vezetnie, hogy valamiképpen boldoguljanak, felemésztette minden idejét.

A CSALÁDBAN ÉS A GIMNÁZIUMBAN

Uljanovék otthonában mindig egyetértés és szeretet uralkodott. Ilja Nyikolajevics példás családapa volt, élt-halt feleségéért és gyermekeiért. A családban nyolc gyermek született (kettő még egészen zsenge korában meghalt). Vlagyimir Iljics a negyedik gyermek volt. Az életben maradt Anna, Alekszandr, Vlagyimir, Olga, Dmitrij és Marija korban egymáshoz közel álló párokként nőttek fel. Szüleik igyekeztek sokoldalú műveltséget adni nekik, becsületes, szorgalmas, a nép, a dolgozók gondjai iránt fogékony emberekké nevelni őket. Később a korán elhunyt Olga kivételével mind forradalmárok lettek.

A gyermekekre nagy hatással volt a szülői példa. Látták, mennyit fáradozik apjuk a nép felvilágosításán, milyen igényes önmagához és milyen lelkiismeretesen teljesíti kötelességét, milyen örömet szerez neki minden újabb falusi iskola megnyitása. Az apa egész élete, energiája, az az odaadás, amellyel szeretett hivatását ellátta, a dolgozó emberek iránti figyelmessége, szerénysége rendkívül jótékony hatással volt a gyermekekre. Egyszerűsége az emberekkel való érintkezésben és a személyes szükségletek terén szintén kedvezően befolyásolta jellemük formálódását. A meg nem alkuvó igényességet önmagával szemben, a magas fokú kötelességérzetet, amely később Lenint annyira jellemezte, jórészt már apja plántálta el benne ifjú éveiben. Az apát a családban nagy tekintély és szeretet övezte.

Ilja Nyikolajevics a gyermekek nevelését illetően a forradalmi demokrata Dobroljubov pedagógiai nézeteiből indult ki: erős akaratot és tudásvágyat fejlesztett ki bennük, arra tanította őket, hogy megértsék az életet, legyenek igényesek önmagukkal és cselekedeteikkel szemben, s legyenek mindig őszinték és igazságosak. Gyakran olvasott fel gyermekeinek kedvenc költője, Nyekra-

szov verseiből, gyakran énekelte el nekik Plescsejev petrasevista költő megzenésített tiltott versét, s különös nyomatékkal hangsúlyozta annak következő sorait:

Egyek vagyunk veled, testvér, gondolatban,
A megváltásban mi veled együtt hiszünk,
S a sírig gyűlöljük közös ellenségünk,
Mely zsarnokként tombol szeretett hazánkban.

A gyermekek érezték, hogy atyjuk egész lelkét beleadja ebbe a dalba, hogy szentek előtte annak szavai.

Ilja Nyikolajevics örült gyermekei tanulmányi sikereinek, de a diesekvést nem állhatta, s ezt az érzést gyermekeibe is beoltotta. Minden szabad idejét családjának szentelte. Figyelemmel kísérte gyermekei tanulmányait, fejlesztette irodalmi és művészeti ízlésüket, tevékenyen részt vett játékaikban, szórakozásaikban. A gyermekek apjuk jelenlétében fesztelenül viselkedtek. Apjuk sohasem zárkózott el kérdéseik elől, türelmesen megmagyarázott nekik mindent, amit nem értettek. Lebilincselő, vidám elbeszélő volt.

Marija Alekszandrovna páratlan nevelőtehetséggel volt megáldva. Szívélyes, kiegyensúlyozott természete folytán sohasem zaklatta feleslegesen a gyermekeket, mégis tudott fegyelmet tartani. Mindig pontos, rendszerető, takarékos és szerény volt, kiváltképpen saját magát illetően, s ezeket a tulajdonságokat gyermekeibe is be tudta oltani. A látszólag törékeny Marija Alekszandrovnát nagy bátorság, áldozatkészség és kitartás jellemezte, ami ismételten csodálatos erővel nyilvánult meg az Uljanov családot később ért igen súlyos megpróbáltatások éveiben.

A családi környezet és az otthoni nevelés kedvezően hatott a gyermekek szellemi és jellembeli fejlődésére. A szülők a gyermekek természetes elevenségét és rakoncátlanságát nem nyomták el, sőt még ösztönözték is. Amikor Kokuskino faluban nyaraltak, s a kis Vologya azt a szokást vette fel, hogy az utat lerövidítendő, az ablakon át másszon ki az utcára, a szülők ezért nem szidták meg. Ellenkezőleg, apja a szobában és az utcán az ablak alá kis falépcsőt készített, hogy a kisfiú kényelmesebben tudjon átmászni, s ne essen le. Egyszer az idősebb gyermekeknek eszükbe jutott, hogy házi újságot adnak ki. Az újság kiadásában erejéhez mérten mindegyikük közreműködött. Mennyi örömet szerzett nekik ez a kis lap, amelyet kézzel írtak, karikatúrákkal illusztráltak, s amelynek anyagát a családi élet legmulatságosabb eseményei szolgáltatták. A szülők tevékenyen részt vettek a lap felolvasásában és megvitatásában.

Az Uljanov házaspár munkára szoktatta a gyermekeket. Zsenge éveiktől kezdve ki kellett szolgálniuk magukat, és segíteniük kellett az idősebbeknek. A lányok ügyeltek arra, hogy mind a maguk, mind a fiúk ruhája mindig rendben legyen. Uljanovék háza[2] mögött kis kert volt, amelyet Marija Alekszand-

[2] A házat ma mint Lenin-emlékmúzeumot világszerte ismerik.

rovna sok szeretettel gondozott, s a gyermekek is valamennyien segítették ebben. Nyáron az ő kötelességük volt vízzel megtölteni két nagy dézsát. Az egyik gyerek húzta a vizet a kútnál, a többi pedig vödörrel, öntözőkannával vagy korsóval hordta a dézsába. Vidáman, egyetértően dolgoztak. Nagy örömet szerzett a gyerekeknek, ha az egész család együtt teázott a szabadban, a lugasban. A legidősebbik, Szasa vitte a szamovárt, a többiek a székeket, az edényt. Teázás után a lányok segítettek anyjuknak elmosogatni, a fiúk meg helyükre vitték a székeket. Ez nem volt nehéz munka, s mind szívesen csinálták.

Vologya Uljanov eleven, egészséges, életvidám fiú volt. Nagyon hasonlított apjára, vidám, barátkozó természetét is tőle örökölte. Játékban és szórakozásban fáradhatatlan kezdeményezőnek bizonyult. A hozzátartozók visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy játék közben nagyon igazságos volt, nem állhatta a verekedést. Ez nem játék, ez csúnya dolog, ebben nem veszek részt jelentette ki, ha a játék verekedéssé fajult. Valósággal szomjazta a tudást, már ötéves korában megtanult olvasni és sok időt töltött a könyvek mellett.

Vologya Uljanov kilencéves korától tizenhét éves koráig a szimbirszki klasszikus gimnáziumban tanult. Magatartásában már ekkor megnyilvánult a családi környezetben elsajátított fegyelmezettség és rendszeretet. Minden reggel pontosan hét órakor, anélkül, hogy valaki ébresztette volna, kiugrott az ágyból, derékig megmosakodott, bevetette ágyát. Mindig volt annyi ideje, hogy még reggeli előtt átismételje a leckéket, s fél kilenckor a gimnáziumban volt, pedig jókora utat kellett megtennie. Így ment ez mindennap: nyolc éven át sohasem sértette meg az előírt rendet.

A gimnáziumban azonnal megmutatkozott Vologya tehetsége és szorgalma. Eleven esze, tudásvágya, az órákon tanúsított komolysága révén kitűnő tanuló lett, kitüntetéssel vizsgázott és került felsőbb osztályba. Magára vonta a figyelmet rendszeretetével, minden megkezdett dolog következetes befejezésének képességével, az osztálytársakkal való érintkezés során megnyilvánuló közvetlenségével, őszinteségével és egyszerűségével, azzal, hogy mindig szívesen segített nekik a nehéz feladatok elkészítésében. Emellett jó úszó, korcsolyázó és sakkozó hírében állt.

LENIN FORRADALMI NÉZETEINEK KIALAKULÁSA

Gyermekkora és ifjú évei olyan időszakba estek, amikor Oroszországban tombolt a reakció. A szabad, bátor gondolkodás minden megnyilatkozását üldözték. Ezeket az időket Lenin később úgy jellemezte, mint a „féktelen, hallatlanul ostoba és kegyetlen reakció"[3] időszakát. Éppen ezért a gimnázium nem mozdíthatta elő haladó társadalmi eszmények kialakítását.

Lenin nézetei ifjú éveiben a családi nevelés, a szülői példa, a forradalmi-de-

[3] *Lenin* Összes Művei. 1. köt. Budapest 1963. 270. old.

mokratikus irodalom és a nép életével való érintkezés hatása alatt alakultak ki. Erős befolyást gyakorolt Vlagyimirra bátyja, Alekszandr is, aki csalhatatlan tekintély volt előtte. Mindenben igyekezett hasonlítani bátyjára, s ha megkérdezték, mit tenne az egyik vagy a másik esetben, gondolkodás nélkül válaszolt: „amit Szasa". Az a törekvése, hogy a bátyjára hasonlítson, az évek során nem gyengült, hanem egyre erősebb és tudatosabb lett. Alekszandr révén szerzett először tudomást a marxista irodalomról, nála látta meg először Marx „Tőké"-jét.

Alekszandr Uljanov rendkívül tehetséges ifjú volt. Gyermekkora óta kitűnt erős akaratával, nagyszerű erkölcsi tulajdonságaival. „Szasa – írja visszaemlékezéseiben Anna Iljinyicsna - rendkívül komoly, elmélyedő, kötelességtudó és szilárd jellemű, s emellett igazságszerető, finom lelkű és gyengéd fiú volt. Fiatalabb testvérei nagyon szerették. Vologya... utánozta bátyját..."[4]

Hogy Alekszandr Uljanov milyennek gondolta el az ember erkölcsi arculatát, az világosan kitűnik egyik fennmaradt gimnáziumi dolgozatából, amelynek címe: „Mi szükséges ahhoz, hogy az ember hasznára legyen a társadalomnak és az államnak?" Ebben a következőket írta:

„Az embernek ahhoz, hogy hasznára legyen a társadalomnak, becsületesnek kell lennie, s meg kell szoknia a kitartó munkát, ahhoz pedig, hogy munkája a lehető legnagyobb eredménnyel járjon, észre és szakismeretekre van szüksége... A becsületességet és embertársai irányában fennálló kötelezettségeinek helyes értelmezését kora ifjúságától kezdve kell az emberben kifejleszteni, mivel ezektől függ az is, hogy milyen munkaterületet választ magának, s hogy a választás során a társadalom java vagy az egyéni érdek egoista érzése vezérli-e...

A munkaszeretetnek nemcsak a könnyű és jelentéktelen dolgokra kell kiterjednie, hanem arra is, ami első pillantásra leküzdhetetlennek tűnik. Az embernek ahhoz, hogy valóban hasznos tagja legyen a társadalomnak, annyira meg kell szoknia a kitartó munkát, hogy ne riadjon vissza semmilyen nehézségtől és akadálytól sem azoktól, amelyeket a külső körülmények, sem azoktól, amelyeket saját fogyatékosságai és gyengéi gördítenek útjába: ehhez tudnia kell uralkodni saját akaratán, s szilárd, megingathatatlan jellemet kell kifejlesztenie magában."[5]

S maga Alekszandr Uljanov is éppen ilyen jellem volt.

Vlagyimir Iljics már kora ifjúságában nagy érdeklődéssel figyelte maga körül az életet. Őszinte volt, nem állhatta a hazugságot és a képmutatást, s így már korán szakított a vallással. Ehhez egy olyan epizód adta meg az utolsó lökést, amely lelke mélyéig felháborította. Ilja Nyikolajevics egyszer egyik ven-

[4] A mi Vologyánk. Családtagok visszaemlékezései Leninre. Kossuth Könyvkiadó 1957. 16. old.

[5] Alekszandr Iljics Uljanov és az 1887. március 1-i ügy. Gyűjtemény. Moszkva Leningrád 1927. 126 127. old., oroszul.

dégével beszélgetett és megemlítette, hogy gyermekei nem szeretnek templomba járni. A vendég Vlagyimirra nézett és azt mondta: „Verés, verés kell ide!" – Vologya erre dühében kiszaladt a házból, s tiltakozása jeléül letépte magáról a nyakában hordott keresztet. Ami régen érlelődött benne, most kitört.

Az életet figyelve, Vlagyimir Uljanov látta, milyen ínségben él a nép, milyen embertelenül bánnak a munkásokkal és parasztokkal. Nagy érdeklődéssel hallgatta apját, amikor a falvakban uralkodó szellemi sötétségről és tudatlanságról, a hatóságok önkényeskedéséről és a parasztok nyomorúságos helyzetéről beszélt. A dolgozó emberekkel érintkezve azt is látta, milyen különösen jogfosztott és lealázó helyzetben vannak a nem orosz nemzetiségek: a csuvasok, a mordvinok, a tatárok, az udmurtok és mások. Ifjú szíve megtelt izzó gyűlölettel a nép elnyomóival szemben.

Hogy a fiatal Lenin mennyire rokonszenvezett a cárizmus által elnyomott nemzetiségekkel, ezt a következő eset is mutatja. Amikor a gimnázium utolsó osztályaiba járt, együtt tanult N. M. Ohotnyikovval, a csuvas iskola tanítójával, aki érettségire készült. A csuvas nemzetiségű Ohotnyikov tehetséges matematikus volt és mindenképpen szeretett volna egyetemre menni. Csakhogy nem volt meg az érettségije, az érettségihez viszont vizsgát kellett tennie más tárgyakból is, többek között a klasszikus nyelvekből. Ezzel egymaga már nem tudott megbirkózni, ahhoz pedig nem volt pénze, hogy órákat vegyen. Amikor Vlagyimir Iljics tudomást szerzett Ohotnyikov kilátástalan helyzetéről, vállalkozott arra, hogy ingyen tanítja és másfél éven át rendszeresen heti három alkalommal foglalkozott vele. Ohotnyikov eredményesen letette az érettségit és beiratkozott az egyetemre.

Vlagyimir Iljics sokat olvasott, hogy feleletet találjon az őt foglalkoztató kérdésekre. Puskin, Lermontov, Gogol, Turgenyev, Nyekraszov, Szaltikov-Scsedrin és Lev Tolsztoj művei voltak a kedvenc olvasmányai. Magába szívta Belinszkij, Herzen, Csernisevszkij, Piszarev és Dobroljubov műveinek forradalmi szellemét. A forradalmi demokraták írásai gyűlöletet ébresztettek benne a cári Oroszország társadalmi és politikai rendje iránt, s hozzájárultak forradalmi meggyőződésének kialakulásához. Nagy élvezettel olvasta az „Iszkra" című szatirikus folyóirat, a forradalmi demokrata irányzatú, a jobbágytartó reakció és a nemesi-burzsoá liberalizmus ellen küzdő egyik tekintélyes orgánum körül tömörült költők verseit.

Forradalmi beállítottsága iskolai dolgozataiban is megnyilvánult. Egy alkalommal a gimnázium igazgatója, F. M. Kerenszkij (a később hírhedtté vált szociálforradalmár A. F. Kerenszkij apja), aki Uljanov dolgozatait mindig példának állította a többi tanuló elé, amikor az egyik dolgozatot visszaadta, figyelmeztető hangon azt mondta neki: „Miféle elnyomott osztályról ír itt maga, hogy kerül ez ide?"

Később Lenin elmondta Krupszkajának, hogy abban az időben nagyon szerette volna valakivel megbeszélni azokat a gondolatokat, amelyek különösen izgatták. Egy alkalommal valamelyik osztálytársában forradalmi érzelmeket

vélt felfedezni, s elhatározta, hogy beszélni fog vele. Kisétáltak hát a Szvijaga folyóhoz, de a beszélgetésből nem lett semmi. „Osztálytársa a pályaválasztásra terelte a szót, és kijelentette, hogy olyan pályát kell választani, amelyen érvényesülni lehet, amelyen karriert lehet csinálni. Amikor Iljics ezt elmesélte, hozzáfűzte: »No, gondoltam magamban, ez amolyan karrierista, nem pedig forradalmár« - és hallgattam."[6]

Vlagyimir Iljicsnek már ifjú éveiben súlyos megpróbáltatások jutottak osztályrészül. 1886 januárjában 54 éves korában agyvérzésben váratlanul elhunyt apja, Ilja Nyikolajevics. Az elárvult családnak nem volt miből élnie. Marija Alekszandrovna nyomban megtette a szükséges lépéseket, hogy nyugdíjat kapjon, de hónapokba tellett, míg azt végre folyósították.

A család még fel sem ocsúdott az egyik csapásból, amikor újabb szerencsétlenség érte: 1887. március 1-én Pétervárott letartóztatták Alekszandr Uljanovot, mert részt vett a III. Sándor cár elleni merénylet előkészítésében. Nem sokkal ezután letartóztatták Pétervárott tanuló nővérét, Annát is.

A családban nem tudtak Alekszandr Iljics forradalmi tevékenységéről. A szimbirszki gimnáziumot aranyéremmel végezte, a pétervári egyetemen nagyszerű eredményeket ért el. Zoológiai és kémiai kutatásai felkeltették olyan neves tudósok érdeklődését, mint N. P. Wagner és A. M. Butlerov; mindegyikük szerette volna ott tartani a tanszékén. Harmadéves korában egyik állattani dolgozatát aranyéremmel tüntették ki. Mindenki a leendő professzort látta már benne. Az utolsó otthon töltött nyáron egész idő alatt disszertációján dolgozott, s úgy látszott, hogy teljesen a tudománynak szentelte magát. Senki sem tudta, hogy Pétervárott a forradalmi ifjúság köreit látogatta és politikai propagandát folytatott a munkások között. Ideológiailag a narodovolec irányzattól a marxizmus felé közeledett.

Társai szerették éles elméjéért és erkölcsi tisztaságáért, odaadásáért és rendkívüli szerénységéért. Diáktársai közül többen később neves emberek lettek. Közéjük tartozott A. Sz. Szerafimovics író, Jan Rainis lett forradalmár költő és P. I. Sztucska, Lenin későbbi harcostársa és mások.

Alekszandr és Anna letartóztatásáról Uljanovék egyik rokona írt Szimbirszkbe. Mivel féltette Marija Alekszandrovnát, a levelet nem neki, hanem az Uljanov családdal közeli barátságban álló V. V. Kaskadamova nevű tanítónőnek címezte. Ő azonnal a gimnáziumba sietett, kihívatta Vlagyimirt, és átadta neki a levelet. „Iljics erősen összehúzta szemöldökét, és sokáig hallgatott – írja visszaemlékezéseiben Kaskadamova –, majd így szólt: »De hiszen ez komoly dolog, könnyen rosszul végződhet Szasára nézve«."[7]

Vlagyimirra nehéz feladat hárult. Anyját elő kellett készítenie a szomorú hírre, s ebben a nehéz percben mellette kellett állnia, vigasztalnia kellett.

[6] A mi Vologyánk Családtagok visszaemlékezései Leninre 189. old.

Alekszandr Iljics Uljanov és az 1887. március 1-i ügy 274. old., oroszul

A történtek híre hamar bejárta a várost. Uljanovéktól elfordultak mindazok, akik ezt megelőzően összejártak velük, hátat fordított nekik az egész szimbirszki liberális „társaság". A fiatal Leninnek ekkor nyílt először alkalma megismerni a liberális értelmiség gyávaságát.

Marija Alekszandrovna azonnal Pétervárra utazott. Mindent elkövetett, hogy megmentse fiát a halálos ítélettől, de fáradozásai hiábavalóknak bizonyultak. Ott volt Alekszandr és társai perének bírósági tárgyalásán, hallotta fia beszédét, amelyben bátran leleplezte a cári önkényuralmat, és az új társadalmi rend, a szocializmus győzelmének történelmi elkerülhetetlenségéről beszélt.

„Csodálkoztam, milyen jól beszél Szasa: mennyire meggyőzően, milyen ékesszólóan – mondotta el Marija Alekszandrovna lányának, Annának. Nem hittem volna, hogy így tud beszélni. De olyan mérhetetlen fájdalmas volt hallgatnom őt, hogy képtelen voltam ott maradni beszéde végéig és kimentem a teremből."[8]

1887. május 8-án a cári hóhérok a 21 éves Alekszandr Uljanovot Schlüsselburgban kivégezték.

Alekszandr Uljanov kivégzése megrendített minden becsületes embert, a cári önkény általános felháborodást keltett. Sok lap írt akkoriban Alekszandr Uljanov bátor magatartásáról. Az angol „Daily News" és a svájci „Der Sozialdemokrat" különös figyelmet szentelt a bíróság előtt mondott beszédének; a kivégzéskor tanúsított rettenthetetlenségéről írt a francia „Cri du Peuple". A „Przedświt" című lengyel lapban egy költemény jelent meg „Uljanow" címmel, s ebben a szerző Alekszandr hősiességét és bátorságát énekelte meg. Nem alaptalanul sajnálkozott annyira a nagy Mengyelejev, hogy a forradalom elragadta tőle legjobb tanítványait: Kibalcsicsot és Uljanovot.

Vlagyimir Iljicset bátyjának kivégzése megrendítette, de ugyanakkor megerősítette forradalmi nézeteiben. Megható szavakkal emlékezett meg fivéreiről Anna Iljinyicsna Uljanova-Jelizarova: „Alekszandr Iljics hősként halt meg, és vére a forradalom tüzének vörös fényével világította meg nyomdokába lépő testvérének, Vlagyimirnak az útját."[9]

Jóllehet Vlagyimir Iljics meghajlott bátyja ragyogó emléke, önfeláldozása és bátorsága előtt, az Alekszandr által választott utat, a terrorista útját elvetette. „Nem – mondotta –, nem ezen az úton fogunk haladni. Nem ilyen úton kell haladni."[10]

Ezekben az Uljanov családra nézve tragikus napokban teljes erővel megmutatkozott az ifjú Lenin önuralma és jellemszilárdsága. Látta, milyen bátran viseli anyja keserű bánatát. Az ő példája szükségképpen hatott rá, s bármilyen nehéz volt is a szíve, összeszedte magát és kitűnő eredménnyel tette le az érettségi vizsgát. Valamennyi érettségiző közül ő, az osztály legfiatalabb tanulója

[8] Ugyanott, 122 old.
[9] A mi Vologyank. Családtagok visszaemlékezései Leninre. 21 old.
[10] Ugyanott, 192 old.

volt az egyetlen, akit aranyéremmel tüntettek ki A gimnázium igazgatósága sokáig tétovázott, kitüntesse-e egy kivégzett „hazaáruló" fivérét. Ám Vlagyimir Iljics rendkívüli képességei és alapos tudása folytán lehetetlen volt megtagadni tőle a kitüntetést A gimnázium igazgatójának minősítésében ez áll: „Uljanov nagyon tehetséges, mindig szorgalmas és pontos: minden osztályban első tanuló volt és az iskola elvégzésekor *aranyéremben* részesült mint tanulmányi eredményei, fejlődése és magatartása alapján arra legméltóbb."[1]

Jellemző, hogy a kazanyi tankerület felügyelői tanácsának ülésén, amelyen a gimnáziumok végzős növendékeinek dolgozatait tárgyalták meg, külön kiemelték azokat, amelyeket a szimbirszki gimnáziumban Vlagyimir Uljanov írt

FORRADALMI TŰZKERESZTSÉG

1887 június végén az Uljanov család elköltözött Szimbirszkből Egy hónapig Kokuskinóban laktak, majd Kazanyban telepedtek le, ahol Vlagyimir Iljics beiratkozott az egyetem jogi karára. Mivel szilárd elhatározása volt, hogy a forradalmi harcnak szenteli életét, tanulmányait is ennek szolgálatába állította. „Most – mondotta – olyan időket élünk, amikor jogot és politikai gazdaságtant kell tanulni."[2]

Vlagyimir Iljicset nem vették fel azonnal az egyetemre. A rektorátus nem merte vállalni a felelősséget felvételéért. Kérvényére ezért ez a döntés került: „Elhalasztani a minősítés beérkeztéig." S csak akkor vették fel, amikor a Szimbirszki Gimnáziumból nagyszerű minősítés érkezett.

A kazanyi egyetemen Vlagyimir Iljics aktív tagja lett a szamárai–szimbirszki egyetemi hallgatók illegális segélyegyletének. A cári hatóságok valóságos spiclihalózatot építettek ki a diákság megfigyelésére, betiltottak minden diákszervezetet, még a segélyegyleteket is üldözték. Az 1884. évi egyetemi rendtartás az ilyen egyletekben való részvételt a felsőfokú tanintézetekből való kizárással sujtotta Lenin, miután kapcsolatba került haladó érzelmű diákokkal, tevékenyen részt vett egy forradalmi körben, amelyet a rendőrség „rendkívül ártalmas irányzatú" körnek minősített.

A diákok erélyesen felléptek az ellen, hogy az egyetemeken rendőri rezsimet vezessenek be. 1887. december 4-én a kazanyi egyetem aulájában a hallgatók gyűlést tartottak, s ezen követelték a reakciós egyetemi rendtartás hatálytalanítását, a diákegyletek szervezésének az engedélyezését, a korábban kizárt diákoknak az egyetemre való visszavételét és a kizárásért felelős személyeknek a felelőssegre vonását. Lenin a diákmegmozdulás egyik tevékeny részvevője volt. A kazanyi tanfelügyelő az oktatási ügyosztálynak kuldott jelentésében később azt írta, hogy Uljanov „az elsők kozott rontott be az aulába", az egye-

[1] *Lenin* Osszes Muvei 1 kot 549 old

[2] *N Veretyennyikov* Vologya Uljanov Moszkva 1967 60 old , oroszul

tem felügyelője pedig megállapította róla, hogy „a gyűlés egyik legaktívabb részvevője volt, nagyon izgatottnak látszott, szinte ökölbe szorított kézzel állt elöl". A gyűlésről távozva Lenin az elsők között adta vissza diákigazolványát.

A diákok forradalmi megmozdulása komolyan aggasztotta a kazanyi hatóságokat. Az egyetemmel szomszédos épület udvarán egy zászlóaljnyi katonaság állt készenlétben.

Lenin elhatározta, hogy tiltakozása jeléül otthagyja az egyetemet. December 5-én a következő kérvényt intézte a rektorhoz: „Mivel nem tartom lehetségesnek, hogy az egyetemi élet jelenlegi körülményei között az Egyetemen tovább folytassam tanulmányaimat, alázatosan kérem a Méltóságos Rektor Urat, hogy a Császári Kazanyi Egyetem hallgatóinak sorából való törlésem iránt intézkedni szíveskedjék."[13]

A kazanyi kormányzó utasítására Lenint letartóztatták és börtönbe vetették. A börtönbe vezető úton Lenin és az őt kísérő rendőrbiztos között ez a figyelemre méltó beszélgetés folyt le:

„– Mit lázadoznak maguk, fiatalember? Hiszen fal van maguk előtt!

– Fal, de *korhadt,* döngesd és beomlik!"[14]

A börtönzárkában a letartóztatott egyetemi hallgatók elmondták egymásnak véleményüket és a jövőre vonatkozó terveiket. Vlagyimir Iljics társainak arra a kérdésére, hogy mit szándékozik tenni, ha kiszabadul a börtönből, azt felelte, hogy előtte csak egy út van, a forradalmi harc útja. December 5-én Lenint a gyűlés más aktív részvevőivel együtt kizárták az egyetemről, majd december 7-én a rendőrség kiutasította Kazanyból, és Kokuskino faluba száműzte, ahol titkos rendőri felügyelet alá helyezték.[15] (Ugyanott tartózkodott Lenin nővére, Anna is, akit kiutasítottak Pétervárról.)

Így lépett Lenin 17 éves ifjúként a forradalmi harc útjára, így esett át a forradalmi tűzkeresztségen.

A csendőröket még az sem nyugtatta meg, hogy az ifjút falura száműzték. A rendőrségi ügyosztály igazgatója a Kazany kormányzósági csendőrparancsnokság vezetőjének a következő utasítást küldte: „Intézkedjék, hogy... a laisevói kerületi Kokuskinóba száműzött Vlagyimir Uljanovot helyezzék szigorú titkos felügyelet alá."

Vlagyimir Iljics a száműzetésben buzgón tanulmányozta a szociológiai, politikai, közgazdasági és statisztikai irodalmat. Hozzátartozói révén Kazanyból könyveket és folyóiratokat kapott, amelyeket könyvtárakból gyűjtöttek össze számára. Azt hiszem, írta később, hogy életemben soha azután, még a pétervári börtönben és Szibériában sem olvastam annyit, mint a Kazanyból falura való száműzetésemet követő évben. Kora reggeltől késő éjszakáig mohón olvastam. Lenin szigorúan beosztotta idejét. Felváltva tanulmányozta az egyetemi

[13] *Lenin* Összes Művei. 1. köt. 509. old.

[14] A mi Vologyánk. Családtagok visszaemlékezései Leninre. 24. old.

[15] Leninóban ma Lenin-emlékmúzeum áll.

tananyagot, olvasta a „Szovremennyik", az „Otyecsesztvennie Zapiszki", a „Vesztnyik Jevropi" és a „Russzkoje Bogatsztvo" című folyóiratokat, a „Russzkije Vedomosztyi" című lapot és szépirodalmi műveket, különösen Nyekraszov műveit. Sokszor elolvasta kedvenc íróit, Csernisevszkijt és Dobroljubovot, s műveikből jegyzeteket, kivonatokat készített. Elmélyülten tanulmányozta a forradalmi demokrata Csernisevszkijnek az osztályharc szellemével átitatott műveit, amelyekben a parasztforradalom, az önkényuralom megdöntésére és a jobbágyság megszüntetésére irányuló harc gondolatát, materialista filozófiai nézeteit és szocialista eszméit fejtette ki. Később Lenin ismételten hangsúlyozta Csernisevszkij műveinek óriási jelentőségét, s megállapította, hogy Csernisevszkij cenzurázott cikkeivel is igazi forradalmárokat tudott nevelni.

Az ifjú Lenint valósággal lebilincselte a „Mit tegyünk?" című regény, kivégzett bátyjának egyik kedvenc könyve. Ebben a regényben Csernisevszkij szépirodalmi formába öltöztette szocialista eszméit, az orosz irodalomban először rajzolta meg a nép szabadságáért és boldogságáért önfeláldozóan küzdő forradalmár alakját. A „Mit tegyünk?" annyira tetszett Vlagyimir Iljicsnek, hogy 1888 nyarán néhány hét alatt ötször is elolvasta, s mindig újabb és újabb izgalmas gondolatokat talált benne (a regényt először 14–15 éves korában olvasta).

A MARXISTA KÖRBEN

Lenin körülbelül egy évet töltött száműzetésben. 1888 őszén engedélyt kapott arra, hogy átköltözzön Kazanyba[16], de az egyetemre nem vették vissza. A kazanyi tankerület felügyelője ellenezte Leninnek az egyetemre való visszavételét, s ezzel kapcsolatban azt jelentette az oktatási ügyosztálynak, hogy „... kiváló képességei és igen jó bizonyítványai dacára sem erkölcsi, sem politikai szempontból egyelőre nem tekinthető megbízhatónak". Az oktatási ügyosztályon ezt írták rá Lenin kérvényére: „Csak nem fivére ez annak az Uljanovnak? Az is a Szimbirszki Gimnáziumból került ki?... Semmiképpen sem kell felvenni."[17] Minthogy Oroszországban nem járhatott egyetemre, Lenin engedélyt kért arra, hogy tanulmányainak folytatása céljából külföldre utazhasson. Ám ezt is megtagadták tőle. A kazanyi kormányzó a rendőrségi ügyosztálytól azt az utasítást kapta, hogy Vlagyimir Uljanovnak „ne adjanak ki... útlevelet".

Lenin hamarosan belépett az egyik marxista körbe, amelyet N. J. Fedoszejev szervezett, egyike az első olyan oroszországi forradalmároknak, akik marxistáknak vallották magukat. A Kazanyban általa szervezett körök konspirációs megfontolásokból nem érintkeztek egymással, neveket hacsak különö-

[16] A ház, amelyben az Uljanov család 1888 1889-ben lakott, ma Lenin-emlékmúzeum.

[1] *Lenin* Összes Művei. 1. köt. 550. old.

sebb ok nem volt rá – nem említettek, mindenki csak saját körének a tagjait ismerte. Ezért Lenin egyszer sem találkozott Fedoszejevvel. Kazanyban akkoriban több illegális forradalmi kör működött, s ezekben Marx és Engels illegális kiadásokban és kézírásos fordításokban terjesztett műveit tanulmányozták és beszélték meg, heves vitákat folytattak Plehanovnak a narodnyikok ellen írt műveiről.

Abban az időben a forradalmi beállítottságú értelmiség a narodnyik eszmék hatása alatt állt. Az értelmiség körében igen népszerűek voltak a narodnyikok olyan idealista és történelmietlen állításai, amelyek szerint a kapitalizmus Oroszországban kívülről behurcolt, teljesen véletlenszerű jelenség, s az ország csakis a paraszti földközösség útján juthat el a szocializmushoz, azok az érveik, amelyeket az egyéni terror taktikájának mint a politikai harc eszközének a célszerűsége mellett hoztak fel. Lenin később megállapította: „Kora ifjúságukban majdnem valamennyien rajongva csodálták a terror hőseit. Csak harc árán tudtak megszabadulni e hősi hagyomány bűvös hatásától; szakítaniuk kellett azokkal, akik mindenáron hívek akartak maradni a »Narodnaja Volja«-hoz, s akiket igen nagyra becsültek a fiatal szociáldemokraták. A harc rákényszerítette őket, hogy tanuljanak, elolvassák valamennyi irányzat illegális munkáit..."[18]

Mint nővére írja, maga Vlagyimir Iljics a narodnyikság eszméiért „sohasem rajongott, sohasem úszott ezzel az árral... Ahogy emlékszem, 1888 őszétől elragadtatással beszélt Marxról, akit akkor tanulmányozott behatóbban, és szkeptikusan fogadta a narodnyik illúziókat."[19]

A narodnyikok nézetei kirívó ellentétben álltak a valósággal. Miután Oroszországban 1861-ben eltörölték a jobbágyságot, gyors fejlődésnek indult a kapitalizmus. Péterváron, Közép-Oroszországban és az ország déli részében, az Urálban egyre-másra új gyárak létesültek.

Széltében-hosszában énekeltek akkoriban egy dalt:

Tőke-uraság a nemesi rendeket
Irtotta, s a rendszert megrengette;
Szülőfalujukból ifjút és öreget
Kergetett gyárakba, üzemekbe.

Az ország szívétől vasútvonalak húzódtak a határszélek felé. Nőtt és izmosodott egy hatalmas forradalmi erő – Oroszország munkásosztálya. A munkásosztály, mielőtt még erejének tudatára ébredt volna, máris megindította a harcot a földesúri-burzsoá rendszer ellen. Spontán sztrájkok törtek ki, megalakultak az első proletárszervezetek.

1883-ban külföldön, Plehanovval az élén, megalakult az első orosz marxista

[18] *Lenin* Összes Művei. 6. köt. Budapest 1964. 165–166. old.

[19] A Marxizmus Leninizmus Intézet Központi Pártarchívuma. f. 13., op. 1., d. 100.

szervezet: a „Munka Felszabadítása" csoport. A csoport tekintélyes szerepet játszott a tudományos szocializmus eszméinek oroszországi terjesztésében, Oroszország gazdasági helyzetének marxista megvilágításában és a narodnyikság elleni harcban. Nagy jelentősége volt Plehanov olyan műveinek, mint „A szocializmus és a politikai harc" és a „Nézeteltéréseink", amelyeket az akkori marxista körökben lelkesen olvastak és szenvedélyesen megvitattak. Ezek a cenzúra megkerülésével külföldön kinyomtatott munkák először fejtették ki rendszerezetten Oroszországra alkalmazva a marxizmus eszméit. Mindamellett a „Munka Felszabadítása" csoport, Lenin későbbi meghatározása szerint, csak elméletileg vetette meg Oroszországban a szociáldemokrácia alapjait és csak az első lépéseket tette a munkásmozgalom felé.

Kazanyi tartózkodásának hónapjaiban Lenin szívós munkával igyekezett elsajátítani a marxizmus elméletét, gyakran találkozott a fiatal kazanyi marxistákkal. Behatóan tanulmányozta Marx fő művét, a „Tőké"-t, amelyben a zseniális szerző kifejtette és tudományosan megalapozta a tőkés társadalom gazdasági fejlődéstörvényét, mélyrehatóan elemezte a kapitalizmus ellentmondásait, megcáfolhatatlanul bebizonyította a kapitalizmus bukásának és a szocializmus győzelmének elkerülhetetlenségét. Marx tudományosan kimutatta, milyen világtörténelmi szerepet tölt be a proletariátus mint a kapitalizmus sírásója és az új, szocialista társadalom megteremtője.

Vlagyimir Iljicset teljesen lenyűgözték Marx nagy eszméi, tudományos következtetéseinek kérlelhetetlen logikája és mélysége. A „Tőké"-t nemcsak egyszerűen tanulmányozta, hanem azt is mérlegelte, hogy annak eszméi hogyan alkalmazhatók Oroszország társadalmi-gazdasági viszonyaira és az oroszországi munkásmozgalom feladataira. „Nagy hévvel és lelkesedéssel beszélt nekem a marxi elmélet alapjairól és azokról a nagy távlatokról, amelyeket ez az elmélet nyitott... emlékezett vissza később Anna Iljinyicsna. – Csak úgy áradt belőle a lelkes hit, amely átragadt a vele beszélgetőkre is. Már akkor értett hozzá, hogy szavaival meggyőzze, magával ragadja az embereket. És ha valamit olvasott, ha valami újat fedezett fel, már akkor is szükségét érezte, hogy közölje másokkal, hogy híveket szerezzen magának."[20]

Az összes dolgozók, az összes elnyomottak iránti mélységes szeretetét, mint erre N. K. Krupszkaja rámutatott, Lenin „a hős orosz forradalmi mozgalomtól kapta örökül. Ez az érzés késztette arra, hogy szenvedélyesen, lázasan keresse a választ erre a kérdésre: milyen úton lehet felszabadítani a dolgozókat? Kérdésére Marxtól kapta meg a feleletet. Nem szobatudósként fordult Marxhoz. Úgy fordult Marxhoz, mint aki gyötrő, sürgető kérdésekre keres választ. És megtalálta ezeket a válaszokat."[21]

Már tudatos élete legelején Lenin a világ átalakításáról, a munkásosztály

[20] A mi Vologyánk. Családtagok visszaemlékezései Leninre. 27–28. old.

[21] Találkozások Leninnel. Kortársak visszaemlékezései és történelmi riportok. Kossuth Könyvkiadó 1970. 142. old.

nagy történelmi küldetéséről szóló marxista tanítás meggyőződéses híve lett. A 18 éves Lenin megértette, hogy a legforradalmibb osztály a munkásosztály, hogy éppen a munkásosztályt illeti meg a vezető szerep a kizsákmányolók elleni harcban.

Lenin az első orosz marxisták közé tartozott, akik alkotóan elsajátították a forradalmi tanítást, szenvedélyes, meggyőződéses és lelkes propagandistája volt a tudományos szocializmus nagy eszméinek.

A marxizmus elméletével felvértezve Lenin mindenki másnál világosabban látta, milyen nagy erőre kap majd Oroszország munkásosztálya, ha a fiatal munkásmozgalomba beviszik a szocialista tudatot. Már akkor szilárd, rendíthetetlen meggyőződése volt, hogy ezzel az erővel szemben tehetetlen lesz mind a cári önkényuralom, mind a tőkések hatalma.

A SZAMÁRAI IDŐSZAK

1889. május elején az Uljanov család Szamára kormányzóságba, egy Alakajevka közelében fekvő tanyára utazott, ősszel pedig letelepedett Szamárában (a mai Kujbisevben)[22]. Kevéssel Uljanovék elutazása után a csendőrségnek sikerült a kazanyi forradalmi körök nyomára bukkanni. Júliusban letartóztatták és börtönbe vetették N. J. Fedoszejevet, s letartóztatták annak a körnek néhány tagját is, amelyhez Lenin tartozott. Lenin így csak véletlenül, Kazanyból való elutazása folytán kerülte el a letartóztatást.

„Néhány szó N. J. Fedoszejevről" című cikkében Lenin ezt írta: „1889 tavaszán Szamára kormányzóságba utaztam, s ott tudtam meg 1889 nyarának végén, hogy letartóztatták Fedoszejevet és a kazanyi körök más tagjait – köztük azét a körét is, amelyben én részt vettem. Gondolom, engem is könnyen letartóztathattak volna, ha azon a nyáron Kazanyban maradok."[23]

Vlagyimir Iljicsnek kereset után kellett néznie. Május és június folyamán a „Szamarszkaja Gazeta" több számában hirdetést tett közzé: „Volt egyetemi hallgató leckét adna. Hajlandó vidékre utazni. Cím: Voznyeszenszkaja utca, Szauskina-ház, Jelizarov leveleivel, V. U. részére." A rendőri megfigyelés alatt álló személyek nyilvántartásába feljegyezték, hogy Uljanov Szamárában leckeadásból él.

Vlagyimir Iljics, miután sem oroszországi, sem külföldi egyetemet nem állt módjában látogatni, arra törekedett, hogy engedéllyel magánúton tegye le az egyetemi vizsgákat. Sokáig ezt is megtagadták tőle. Csak 1890 tavaszán kapta meg az engedélyt, s ettől kezdve teljes erejével készült a vizsgákra. Elhatározta, hogy az egyetemet volt kazanyi évfolyamtársaival egyidejűleg fejezi be. Ehhez másfél év alatt önállóan kellett megtanulnia mindazt, amit a többiek az egyete-

[22] Alakajevkában és Kujbisevben, ahol az Uljanov család élt, Lenin-emlékmúzeum létesült.
[23] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. Budapest 1975. 323. old.

men négy év alatt tanultak. Vlagyimir Iljics pontosan beosztotta a rendelkezésére álló időt, tantervet készített, s ezt következetesen és céltudatosan betartotta. Nyáron Alakajevkában „dolgozószobát" rendezett be magának a kert végében. A reggeli tea után ide vonult ki könyvekkel és füzetekkel megrakodva, és alkonyatig dolgozott.

A megfeszített munka után szabad idejét is jól kihasználta. Esténként zenétől és daltól volt hangos az alakajevkai ház. Vlagyimir Iljics gyakran énekelt húgával, Olgával együtt, aki az éneket zongorán is kísérte. Különösen szerette a Jazikov „A hajós" című versére komponált dalt („Végtelen s kihalt a tenger"). Lelkesen énekelte:

Csak úgy hoz ide a hullám,
Ha szíved merészen dobban!...
Bátran testvér!
A vitorlám
Dagadva száll a viharban.

A családtagok visszaemlékezései szerint Vlagyimir Iljics éneke sohasem volt szomorú, mindig merészen, lelkesen szárnyalt. Egy reggel, amikor Olga a „Marseillaise"-t játszotta, váratlanul belépett a szobába Vlagyimir Iljics, és azt mondta, hogy el kellene énekelni az „Internacionálé"-t. Azokban az években Oroszországban még nemigen ismerték ezt a himnuszt. Együtt próbálgatták a dallamát, azután elénekelték az egész himnuszt franciául[24].

Vlagyimir Iljics kisfiú korában tanult zongorázni, de később abbahagyta a tanulást, amiről ismételten sajnálkozva emlékezett meg. Nagyon szerette a zenét, és kifinomult érzéke is volt hozzá.

1891-ben Lenin két részletben, tavasszal és ősszel a pétervári egyetem jogi karán magánúton letette az államvizsgát. Valamennyi vizsgázó között ő volt az egyetlen, aki minden tárgyból a legjobb osztályzatot érte el, s első fokozatú diplomát kapott. Pétervári útjait arra is felhasználta, hogy kapcsolatba lépjen a főváros marxistáival, s az ő segítségükkel marxista irodalomhoz jusson.

A pétervári marxisták címeit Lenin egyik jó ismerősétől, A. A. Suhttól[25] kapta, aki abban az időben szibériai száműzetésének letöltése után Szamárában élt.

1892. január végén Lenint felvették az ügyvédjelöltek listájára, s márciusban megkezdte tevékenységét a szamárai kerületi bíróságon. 1892 és 1893 folyamán körülbelül hússzor látta el ott a védelmet. Védencei főként szegényparasztok és kézművesek voltak.

[24] Lasd A mi Vologyank Családtagok visszaemlekezései Leninre 123 old

[25] A A Suhttal es csaladjaval Lenin elete vegeig kapcsolatban volt Suht 1917-ben belepett a bolsevik partba 1918-ban Lenin ajanlásara felvettek a partba egyik lanyat Suht masik lanya az Olasz Kommunista Part egyik megalapitójanak, a nemzetkozi kommunista mozgalom kivalo harcosanak, Antonio Gramscinak a felesege lett

Mindamellett Lenint nem kötötte le az ügyvédi praxis. Minden erejét a marxizmus tanulmányozásának, az aktív forradalmi tevékenységre való felkészülésnek szentelte. Abban az időben Szamárában a forradalmi érzelmű fiataloknak, főleg diákoknak néhány, többnyire narodnyik irányzatú illegális köre működött. Ezek között a legtevékenyebb A. P. Szkljarenko köre volt, amely illegális kiadványokat sokszorosított és terjesztett, propagandát folytatott a tanulóifjúság körében, s egyes munkásokkal is kapcsolatban állt. Lenin – nővérének férje, Mark Tyimofejevics Jelizarov révén – megismerkedett Szkljarenkóval, hamarosan összebarátkozott vele, kapcsolatba került körének és más köröknek a tagjaival.

Szamárában a hetvenes évek forradalmi narodnyikságának több képviselője élt; abban az időben ezek már szinte valamennyien abbahagyták az aktív politikai tevékenységet. Ám Lenin, aki minden alkalmat megragadott a tanulásra, értékes és hasznos ismeretek szerzésére, hosszasan elbeszélgetett a „Narodnaja Volja" veteránjaival, összegyűjtötte és kritikailag feldolgozta a múlt forradalmi mozgalmának tapasztalatait. Nagy érdeklődéssel hallgatta, amit a veteránok a forradalmi munkáról, a konspirációs szabályokról, a kihallgatásokon és a bírósági tárgyalásokon tanúsítandó magatartásról mondottak. Bár nem értett egyet világnézetükkel, őszinte tisztelettel viseltetett e bátor, önfeláldozó forradalmárok iránt.

A sokoldalúan képzett marxista megjelenése nagy hatással volt a szamárai forradalmi körökre. Lenin a reá jellemző szenvedéllyel, az emberek meggyőződésének és megnyerésének csodálatos képességével fogott hozzá itt is a marxizmus propagálásához. Különösen aktív tevékenységet fejtett ki Szkljarenko körében. Lenin marxista propagandájának hatására a kör több tagja, köztük maga Szkljarenko is[26] szakított a narodnyik nézetekkel.

A kilencvenes években a narodnyikok a cárizmus ellen harcoló forradalmárokból mérsékelt liberálisokká váltak. Szamárában kezdte meg Lenin következetes harcát a narodnyik ideológia ellen, a liberális narodnyikok ellen. Több olyan előadást (beszámolót) tartott, amelyben leleplezte a narodnyik nézetek tudománytalan voltát, tarthatatlanságát, a valósággal való ellentmondását. „A földközösségről, annak sorsáról és a forradalom útjairól" címmel előadást tartott egy körben, amelynek tagjai szamárai fűtőházi munkások voltak. 1892 1893-ban Lenin a liberális narodnyikság legtekintélyesebb ideológusai – N. K. Mihajlovszkij, V. P. Voroncov és Sz. N. Juzsakov – ellen irányuló előadásokat írt, s ezeket felolvasta illegális körökben. Ezenkívül Marx és Engels műveivel foglalkozó előadásokat is tartott. Nagy érdeklődést keltett a forradalmi körökben Marx „A filozófia nyomorúsága" című könyvéről tartott előadása. Az elő-

[26] Később A. P. Szkljarenko bolsevik lett. Az első orosz forradalom idején egyik vezetője volt az OSZDMP szarátovi szervezetének, részt vett a párt V. kongresszusán. 1910-től A. P. Szkljarenko Péterváron dolgozott, munkatársa volt a „Zvezda" és a „Pravda" című bolsevik lapoknak. 1916-ban halt meg.

adások körül heves ideológiai harc bontakozott ki. Lenin szenvedélyesen védelmezte a marxista tanítást, magabiztosan és mesteri módon verte vissza ellenfeleinek támadásait.

A Szkljarenko-kör tagjai tevékenységükben szigorúan betartották a konspiráció szabályait. Az előadások megtartása, valamint az elméleti és gyakorlati kérdések megvitatása céljából gyakran „világ körüli utazást" tettek, ami abból állott, hogy a Volgán csónakon leeveztek a szamárai kanyar végéig, s ott átmentek arra a folyóra, amely északnak tart, majd a Volgába ömlik. Az utazás több napot vett igénybe. Ezalatt akadálytalanul, rendőrségi rajtaütés veszélye nélkül vitathatták meg a kör részvevőit foglalkoztató kérdéseket. Ugyanakkor a csónakkirándulás nagyszerű pihenést jelentett. Vlagyimir Iljics később is szívesen visszaemlékezett arra, hogyan tett az elvtársakkal „világ körüli utazást", milyen nagy örömet szerzett neki az új helyekkel való megismerkedés.

Szamárában Vlagyimir Iljics németről lefordította oroszra Marx és Engels „A Kommunista Párt kiáltványa" című művét. A kézzel írt fordítás kézről kézre járt, s a szamárai körökben, sőt Szamárán kívül is szorgalmasan olvasták. Sajnos, a fordítás kézirata elveszett.

Lenin figyelemmel kísérte a nemzetközi eseményeket. Nagy örömmel töltötte el, amikor a tömeges és egyre erősödő munkásmozgalom nyomására Németországban hatályon kívül helyezték az 1878-ban hozott szocialistaellenes kivételes törvényt.

1892-ben Lenin megszervezte az első szamárai marxista kört. A. P. Szkljarenko, I. H. Lalajanc (1893-tól), M. I. Szemjonov és I. A. Kuznyecov kisegítő mozdonyvezető, M. I. Lebegyeva felcserképzős növendék és A. A. Beljakov részvételével. A körben Marx „Tőké"-jét, Engels „Anti-Dühring" és „A munkásosztály helyzete Angliában" című művét, továbbá Plehanov munkáit tanulmányozták s más könyvekkel is foglalkoztak. Tanulmányoztak és megvitattak mindent, amit abban az időben Szamárában a marxista irodalomból meg lehetett szerezni. A kör tagjai erőteljes marxista propagandát folytattak.

Vlagyimir Iljics sokszor tartott a körben előadást a marxista elmélet kérdéseiről, felolvasta akkoriban írt cikkeit. Szamárai tartózkodása idején több munkát is írt. A kör részvevőinek tanúsága szerint volt egy, eddig meg nem került cikke V. P. Voroncov „A kapitalizmus jövője Oroszországban" című könyvéről (a liberális narodnyikság egyik fő művéről).

Elvbarátai körében Lenin igen nagy tekintélynek örvendett. „Ebben a 23 éves emberben - írta visszaemlékezéseiben Lalajanc – csodálatos módon párosult egyrészt az egyszerűség, a tapintat, az életöröm és az ifjúi hév, másrészt a komolyság, az ismeretek alaposssága, a szigorú logikai következetesség, megítéléseinek és definícióinak világossága és szabatossága."[27]

Leninre már akkor jellemző volt a tanulmányozott kérdések alkotó felfogá-

[27] Visszaemlékezések Vlagyimir Iljics Leninre. I. rész. Moszkva 1956. 102. old., oroszul.

sa. Távol állt tőle a marxista elmélet betűrágó értelmezése. *Semmit sem fogadott el dogmának. Az elméletben az oroszországi gazdasági és politikai helyzet megértésének kulcsát látta, s az olvasott könyvekből levont minden következtetését igyekezett a gyakorlatban ellenőrizni.*

A marxista tudományos módszer alapján mélyrehatóan és sokoldalúan tanulmányozta Oroszország gazdasági viszonyait. A parasztgazdaságra vonatkozóan óriási anyagot gyűjtött össze és vizsgált meg, különösen zemsztvo-statisztikai adatokat. Elemzéseit és következtetéseit először a körben tartott előadásában, majd „Újabb gazdasági változások a paraszti életben" címmel 1893 tavaszán írt cikkében fejtette ki. Ez Lenin első fennmaradt tudományos munkája. Ebből a műből világosan kitűnik, hogy a fiatal Lenin már akkor alaposan ismerte a marxizmus elméletét és helyesen alkalmazta az oroszországi paraszti tömegek életének tanulmányozására. Lenin igen értékeseknek tartotta azokat a statisztikai adatokat, amelyeket V. J. Posztnyikov „A dél-oroszországi parasztgazdaság" című művében idéz, s fel is használta ezt a gazdag anyagot az orosz falu helyzetének elemzésében. Ugyanakkor azonban Lenin bírálta is a könyv szerzőjét következetlenségéért és módszertani hibáiért, s marxista jellemzést adott a falu helyzetéről, megcáfolta a parasztgazdaság sajátos, állítólag megváltoztathatatlan formájáról elterjedt narodnyik legendát. A kapitalizmus oroszországi fejlődését tagadó narodnyikok minden állításával szemben meggyőzően bebizonyította, hogy a kapitalizmus feltartóztathatatlan erővel növekszik, hogy a parasztságban mélyreható gazdasági rétegeződés megy végbe, a parasztság szegényparasztokra, középparasztokra és kulákokra bomlik. A Lenin által idézett adatok világosan megmutatták, hogy a narodnyikok által eszményített „földközösségi" parasztságban antagonisztikus osztályok vannak.

A cikket Lenin a „Russzkaja Miszl" című liberális folyóiratban akarta közzétenni, de a szerkesztőség visszautasította azzal, hogy „nem felel meg a folyóirat irányának". Minthogy Lenin nagy jelentőséget tulajdonított a cikkben felvetett kérdésnek, szerette volna munkáját önálló brosúra formájában kiadni. Ám ezt akkor nem sikerült megoldania. A cikk alapjául szolgáló anyagot Lenin később felhasználta „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" című műve második fejezetében. Az „Újabb gazdasági változások a paraszti életben" című cikk csak 1923-ban jelent meg először.

Lenin figyelmesen tanulmányozta az orosz falu életét, sokat beszélgetett parasztokkal, a falut ismerő emberekkel. Amikor a nyarat a tanyán töltötte, gyakran meglátogatta A. A. Preobrazsenszkijt, az Alakajevkától néhány verszt távolságra levő narodnyik földműveskolónia szervezőjét. Preobrazsenszkijnél többször találkozott és beszélgetett parasztokkal, többek között a Gvargyejci faluban lakó D. J. Kiszlikovval, G. Uszpenszkij „Három falu" című novellájának hősével. Kiszlikov meg is látogatta Vlagyimir Iljicset, akit nagyon érdekelt a paraszti őstehetség; Kiszlikov 30 éves korában tanult meg írni-olvasni, majd verseket írt, bátran kimondva véleményét. Vlagyimir Iljics

sokáig emlegette. 1905-ben Preobrazsenszkijnek írt levelében is érdeklődött felőle: „Él-e még az a radikális paraszt, akit Ön többször elhozott hozzám? Mi lett belőle?"[28] Kiszlikov az 1905–1907-es forradalom idején a parasztok között a szociáldemokrácia szelleméhez közelálló propagandát folytatott.

Lenin 1893-ban azt javasolta Preobrazsenszkijnek, hogy vizsgálják meg az egyik falu helyzetét, s vele együtt összeállított egy kérdőívet a parasztgazdaságok adatainak felvételére. A vizsgálat eredményeit később Preobrazsenszkij elküldte Leninnek Pétervárra. Lenin a parasztság helyzetével kapcsolatban értékes anyagot kapott Szkljarenkótól is, aki egy békebíró titkáraként gyakran járt falun és sokat érintkezett parasztokkal.

Lenin a falu tanulmányozása során jól megismerte a parasztgazdaságot, s ez igen fontos volt későbbi elméleti munkássága szempontjából, gazdag, kétségbevonhatatlan tényanyagot szolgáltatott neki mélyreható tudományos általánosításaihoz és következtetéseihez, a narodnyik nézetek megsemmisítő bírálatához.

Lenin tevékenysége nem korlátozódott Szamárára. Kapcsolatban állt a Volga-vidék több városával. M. T. Jelizarov révén állandó érintkezésben állt a Szizranyban élő és gyakran Szamárába látogató V. A. Ionovval és A. I. Jeramaszovval, akik Lenin befolyása alatt váltak marxistákká. Szarátovból, Kazanyból és más Volga-vidéki városokból többen is eljártak Szamárába, hogy megismerkedjenek az új, marxista tanítással. Ily módon a Volga-vidék lett akkor Oroszországban a marxista eszmék terjesztésének egyik fő gócává.

Vlagyimir Iljics levelezni kezdett Fedoszejevvel, aki ebben az időben Vlagyimirban élt. Levelezésük során kicserélték véleményüket a marxista elmélet, az oroszországi gazdasági és politikai fejlődés kérdéseivel kapcsolatban. 1893-ban Lenin megkapta (az akkor börtönben ülő) Fedoszejev kéziratát az oroszországi feudalizmus bukásának okairól. A marxista kör tagjai olvasták és megvitatták a kéziratot és Lenin széljegyzeteit. Lenin és Fedoszejev levelezése hosszú éveken át folytatódott, de mindeddig, sajnos, nem került meg. Vlagyimir Iljics őszintén rokonszenvezett elvbarátjával. Sok évvel később ezt írta: „...a Volga-vidék és egyes közép-oroszországi vidékek életében Fedoszejev akkoriban rendkívül nagy szerepet játszott, és az akkori közönségnek a marxizmus felé tett fordulatában kétségtelenül igen nagy része volt e rendkívül tehetséges, ügyét rendkívül odaadóan szolgáló forradalmár hatásának"[29].

A Kazanyban és Szamárában eltöltött évek igen nagy jelentőségűek voltak Lenin további tevékenysége szempontjából. Ezekben az években alakultak ki végérvényesen marxista nézetei. A szamárai időszakban erőt gyűjtött ahhoz, hogy kilépjen a forradalmi harc széles porondjára. Lenin a forradalmi munka területére, a nagy ipari központba vágyott, oda, ahol a proletariátus nagy tömegei összpontosultak.

1893 augusztusában Lenin Pétervárra utazott.

[28] *Lenin* Összes Művei. 47. köt. Budapest 1976. 32. old.

[29] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 324. old.

MÁSODIK FEJEZET

OROSZORSZÁG FORRADALMI PROLETARIÁTUSÁNAK VEZÉRE

Adjatok nekünk egy forradalmárokból álló szervezetet
és kifordítjuk sarkából Oroszországot! (*Lenin*)

Szamárából Pétervárra való utazását Lenin felhasználta arra, hogy Nyizsnyij Novgorodban és Moszkvában felvegye a kapcsolatot a marxistákkal. A Nyizsnyij Novgorod-iakkal folytatott hosszabb beszélgetés során külön hangsúlyozta, hogy szociáldemokrata szervezetet kell alakítani, meg kell teremteni az összeköttetést a különböző városokban élő marxisták között. A Nyizsnyij Novgorod-i marxistákra nagy hatással volt az, hogy megismerkedtek és beszélgettek Leninnel. „A fiatal Leninnél – írja visszaemlékezéseiben Sz. I. Mickevics, a beszélgetés egyik részvevője – érezni lehetett a nagy tudást, ítéleteinek különösen mély megalapozottságát. Valahogyan már akkor felismerhető volt benne pártunk későbbi szervezője: igen nagy figyelmet fordított a forradalmi marxista erők összegyűjtésére, a különböző városokban szétszórt marxisták közötti kapcsolatok megteremtésére."[1]

Nyizsnyij Novgorod után Lenin megszakította útját Vlagyimirban, hogy találkozzon Fedoszejevvel, de ő még mindig börtönben volt, s így nem találkozhattak. Vlagyimirból Lenin Moszkvába utazott, hogy felkeresse családját, amely oda költözött, amikor Dmitrij Iljics beiratkozott a moszkvai egyetemre. Moszkvában találkozott a helyi marxistákkal és a Rumjancev Múzeum könyvtárának (ma Állami Lenin Könyvtár) olvasótermében dolgozott.

A PÉTERVÁRI PROLETARIÁTUS KÖRÉBEN

Lenin augusztus 31-én érkezett Pétervárra (s erről a cári titkosrendőrség haladéktalanul értesítette a rendőrségi ügyosztályt). Két nap múlva beosztották az egyik pétervári ügyvédhez ügyvédbojtárnak. A jogászi gyakornokoskodás azonban csupán forradalmi tevékenységének álcázására szolgált. Az ügyvédi praxissal keveset törődött, minden idejét és erejét a forradalmi munkának szentelte.

A Nyizsnyij Novgorod-i marxisták közölték Leninnel egy pétervári titkos találkozóhely címét. Levelet adtak neki Péterváron tanuló földijük, M. A. Szilvin részére, s Lenin az ő révén teremtett kapcsolatot a főváros marxistái-

[1] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 2. kot. Moszkva 1969. 56. old., oroszul.

val. Rövidesen belépett egy nagyrészt műegyetemi hallgatókból álló marxista körbe. Ez a kis csoport, amelyhez Sz. I. Radcsenko, G. M. Krzsizsanovszkij, V. V. Sztarkov, G. G. Kraszin, A. A. Vanyejev, P. K. Zaporozsec, M. A. Szilvin, A. L. Malcsenko és mások tartoztak, a haladó munkások szűk körében propagálta a marxista elméletet.

Ám Lenin megjelenése előtt a kör tagjai közül senki sem tűzött maga elé olyan célt, hogy a marxizmust az oroszországi gazdaság jelenségeinek elemzésére alkalmazza. „Közülünk emlékezett vissza G. M. Krzsizsanovszkij – senki sem ismerte annyira e gazdaság tanulmányozásának eredeti forrásait, a zemsztvo-statisztika gazdag anyagát, mint ő. Közülünk senki sem vehette fel vele a versenyt a harcoló erők átfogó és mélyreható osztályelemzésében."

Lenin megjelenését a körben következményeit tekintve „üdítő hatású nyári zivatarhoz" hasonlították. *A munkásosztály győzelmébe vetett megingathatatlan hite, széles körű tudása, a marxizmus alapos megértése és az, hogy a marxizmust alkalmazni tudta a néptömegeket foglalkoztató létfontosságú kérdések megoldására, a pétervári marxisták körében azonnal őszinte megbecsülést szerzett Leninnek, s hamarosan a marxisták elismert vezetőjévé tette.*

Lenint már azokban az években teljesen lefoglalta az az elsőrendű feladat, hogy miképpen lehetne minél gyorsabban leküzdeni a szociáldemokrata körök szétforgácsoltságát és munkájuk kisipari jellegét, hogyan lehetne hozzáfogni egy forradalmi proletárpárt megteremtéséhez. Később, erre az időszakra visszaemlékezve, ezt írta: „Dolgoztam olyan körben, amely hatalmas, átfogó feladatokat tűzött maga elé, és mindegyikünknek, a kör minden tagjának valóságos gyötrelem volt az a tudat, hogy kisiparosok vagyunk olyan történelmi pillanatban, amikor – az ismert mondást módosítva elmondhattuk volna: adjatok nekünk egy forradalmárokból álló szervezetet és kifordítjuk sarkából Oroszországot!"[2] Éppen a forradalmárok ilyen szervezetének a megteremtésére összpontosította Lenin minden figyelmét.

Világosan látta, milyen nagy lehetőségek nyílnak Oroszországban a forradalom győzelméhez, ha a munkásmozgalom élén a proletariátus jól szervezett élcsapata, forradalmi marxista párt fog állni. S ezt a szervezetet, a munkásosztálynak ezt a forradalmi marxista élcsapatát: a bolsevik pártot Lenin vezetésével alapították meg.

Lenin pétervári tevékenysége egybeesett a munkások tömegmozgalmának fellendülésével, amely különösen nagy arányokat öltött a XIX. század kilencvenes éveiben. Az oroszországi kapitalizmus fejlődésével párhuzamosan a munkásosztály is gyorsan növekedett: az ország nagy gyárai, vasútvonalai, bányái már körülbelül 3 millió munkást foglalkoztattak. A munkások élete nehéz és kilátástalan volt. Napi 12 13 órát, sőt egyes iparágakban 15–16 órát dolgoztak. Kimerítő munkájukért alacsony bért kaptak. Különösen nyomorúságos volt az iparban széles körben alkalmazott nők és gyermekek munkabére.

[2] *Lenin* Összes Művei. 6. köt. 116–117. old.

A túlfeszített munka, az állandó koplalás, a szörnyű szociális és lakásviszonyok tiltakozást váltottak ki a proletár tömegekben, a tőkések elleni harcra késztették őket. Ám az elviselhetetlen kizsákmányolás, az elnyomás és a nyomor elleni elszigetelt spontán felzúdulások rendszerint a munkások vereségével végződtek. Azokat, akik kifejezést mertek adni a fennálló rendszerrel való elégedetlenségüknek, kegyetlenül üldözték, börtönbe zárták, száműzetésbe, kényszermunkára küldték.

A tőkések ellen vívott harcnak, hogy eredményes legyen, szervezett jelleget kellett adni, bele kellett vinni ebbe a harcba a tudományos szocializmus forradalmi eszméit. A munkások politikai felvilágosítása és szervezése, szocialista tudatuk kifejlesztése, közös céljaiknak és a proletár osztályharc útjainak megmagyarázása – ez volt az a feladat, amelyet Lenin világosan felismert s a pétervári marxisták elé tűzött.

Lenin 1893 őszén kezdte meg munkásságát a pétervári proletárok körében. Kapcsolatot teremtett olyan haladó munkásokkal, mint V. A. Selgunov, I. V. Babuskin, V. A. Knyazev, N. J. Merkulov, F. I. és A. J. Bodrov, I. F. Kosztyin, I. I. Jakovljev, B. I. Zinovjev, P. D. Dmitrijev és sokan mások. Kapcsolata volt a Putyilov-gyár (ma Kirov-gyár), a Szemjannyikov-gyár (ma Névai Lenin Gépgyár), az Obuhov-gyár (ma Bolsevik Gépgyár), a Thornton Posztógyár (ma E. Thälmann Műszaki és Finomszövet Kombinát), a Laferme Dohánygyár (ma Urickij Dohánygyár) és több más üzem proletárjaival.

Lenin megérkezése előtt Péterváron már működött néhány politikai munkáskör. Vlagyimir Iljics látogatni kezdte ezeket a köröket. Megjelent munkáslakásokban tartott gyűléseken, gyakran érintkezett a körök szervezőivel, tevékenyen részt vett a forradalmi érzelmű, élenjáró proletárok megbeszélésein. Tüzetesen tanulmányozta a munkások helyzetét és hangulatát, nagy figyelemmel hallgatta a gyári viszonyokról, nehéz életükről és a falvakban uralkodó földesúri elnyomásról folytatott beszélgetéseiket. Sok munkás ugyanis szoros kapcsolatban állt a faluval. Vlagyimir Iljics sokat fáradozott a munkások politikai felvilágosításán. Vezette a Névai Sorompón túl, a pétervári és a viborgi városrészben s a kolpinói elővárosban, a Vasziljevszkij-szigeten működő munkásköröket, amelyek munkáslakásokban tartották összejöveteleiket. A körök vezetése mellett egyes munkásokkal külön is foglalkozott.

Lenin bevitte a munkástömegekbe a marxista tanítást, mégpedig úgy, hogy összekapcsolta az ország életének időszerű kérdéseivel és a proletártömegek szükségleteivel. Arra törekedett, hogy Marx tanítását megszerettesse és megértesse a munkásokkal. A „Tőke" első kötetének ismertetése során Marx gazdasági tanait a hallgatók életéből vett példákkal világította meg. A legbonyolultabb elméleti kérdéseket is egyszerűen és érthetően tudta megmagyarázni a munkásoknak. A munkások élénk érdeklődéssel hallgatták vezetőjüket, aki ügyesen bevonta őket a kérdések megvitatásába. Babuskin, a kör egyik tagja, elragadtatással emlékezett vissza arra, hogyan vezette Lenin a politikai gazdaságtani foglalkozásokat:

„Az előadó szabadon, minden jegyzet nélkül magyarázta nekünk ezt a tudományt, gyakran igyekezett ellenvetésre bírni minket vagy kiváltani bennünk a vitakészséget; ilyenkor feltüzelte és arra késztette valamelyikünket, hogy bizonyítsa be a szóban forgó kérdésben elfoglalt álláspontjának igazságát másik társunkkal szemben. Így tehát tanóráink igen elevenek, érdekesek voltak, és az volt a céljuk, hogy szónokot formáljanak belőlünk; ez a tanítási mód volt a legjobb eszköz arra, hogy a szóban forgó kérdéseket a hallgatók világosan megértsék. Valamennyien nagyon meg voltunk elégedve ezekkel az órákkal és mindig csodáltuk előadónk eszét."[3]

Vlagyimir Iljics egy másik tanítványa, Knyazev munkás később azt írta, hogy a kör hallgatói jól elsajátították tanítójuknak azt az igen fontos gondolatát, hogy a munkások, ha „egyesülni, tömörülni tudnának, olyan erővel rendelkeznének, hogy szétzúzhatnának minden akadályt a jobb élet elérésének útjából. Tudás birtokában önállóan javíthatnának helyzetükön, kikerülhetnének a rabságból."[4]

Lenin minden egyes előadása gyarapította a munkások tudását, kiszélesítette látókörüket, fejlesztette bennük az osztálytudatot, politikailag nevelte őket. A munkások erősen vonzódtak Marx tanítása iránt. A kimerítő munkától elcsigázott emberek az alvásra, a pihenésre szánt időt rövidítették meg, hogy könyveket olvassanak, a körbe járjanak.

„Ez az időszak volt szellemi fejlődésünk szempontjából a legintenzívebb – írta Babuskin –, minden perc igen drága volt számunkra, minden szabad óránknak előre meghatároztuk a rendeltetését, sőt egész hétre ugyanilyen szigorú időbeosztást készítettünk. Amikor most visszaemlékezem erre az időszakra, csak csodálkozni tudok azon, honnan volt energiám ilyen intenzív élethez."[5]

Különösen nagy figyelmet fordított Lenin a munkáskörök szervezőinek és vezetőinek nevelésére, ismereteik gyarapítására. „Olvassanak többet, fejlődjenek és fejlesszék a többieket – idézi V. A. Knyazev Lenin szavait visszaemlékezéseiben –, munkálkodjanak teljes erővel. Képezzék magukat politikailag, s akkor a körben végzett munkájuk élvezet lesz."[6]

Selgunov elbeszélése szerint Vlagyimir Iljics mindig nyomatékosan figyelmeztette a munkásokat, hogy sohase feledkezzenek meg a politikai szempontokról, kövessék mindig a forradalmi utat, ne tévedjenek az angol trade-unionok reformista útjára, mert a trade-unionizmus ideológiailag kiszolgáltatja a munkásokat a burzsoáziának. Megtanította a munkásokat arra, hogyan viselkedjenek letartóztatás esetén, kihallgatáson és bírósági tárgyaláson, hogyan támogassák anyagilag a letartóztatott és száműzött elvtársakat, hogyan sze-

[3] I. V. Babuskin visszaemlékezései. Szikra 1953. 59–60. old.
[4] Visszaemlékezések V. I. Leninre 2. kot. 43. old., oroszul
[5] I. V. Babuskin visszaemlékezései 62. old.
[6] Visszaemlékezések V. I. Leninre 2. kot. 46. old., oroszul.

rezzék meg az ehhez szükséges pénzt. Azt tanácsolta, hogy a munkások felvilágosítása érdekében alapítsanak könyvtárakat és készítsenek olvasási tervet.

Lenin a kör tagjait önálló politikai munkára szoktatta, bevonta őket azoknak az anyagoknak gyűjtésébe, amelyek alapján az elnyomók elleni osztályharcra szólító röplapokat írtak a legidőszerűbb kérdésekről. Gyakran írásban tett fel a hallgatóknak olyan kérdéseket, amelyeket csak a gyári élet tanulmányozása alapján tudtak megválaszolni. Leninnek egyik ismerőse révén sikerült engedélyt szerezni a Putyilov-gyár meglátogatására. Éber figyelemmel vette szemügyre ezt a hatalmas üzemet, megismerkedett dolgozóinak munkakörülményeivel. Mindez gyarapította a munkásosztály helyzetére vonatkozó konkrét ismereteit, segítette a kibontakozó proletármozgalom irányításában.

Lenint mint a munkás-tanulókörök vezetőjét az jellemezte, hogy nemcsak tanítani tudott, hanem *állandóan tanult is a munkásoktól, tanulmányozta életüket és munkakörülményeiket.*

A munkásosztály életének alapos ismerete Leninnek felbecsülhetetlen értékű anyagot szolgáltatott azokhoz a következtetésekhez és általánosításokhoz, amelyek a proletariátusra mint a társadalom vezető erejére és nagy forradalmi szerepére vonatkozólag elméleti munkáiban találhatók. „Amikor Vlagyimir Iljics a pétervári munkások között dolgozott, beszélgetett velük, meghallgatta őket, akkor értette meg Marx nagyszerű eszméjét, azt a gondolatát, hogy a munkásosztály valamennyi dolgozó élcsapata, hogy őt követik a dolgozó tömegek, minden elnyomott, s hogy ebben rejlik a munkásosztály ereje, ez a győzelmének záloga. Csak így, valamennyi dolgozó vezéreként arathat győzelmet a munkásosztály. Ezt értette meg Vlagyimir Iljics, amikor a pétervári munkások között dolgozott"[7] – mondotta Krupszkaja.

A munkások nagy szeretettel és tisztelettel viseltettek Vlagyimir Iljics – tanítójuk és barátjuk – iránt. A Lenin vezette foglalkozásokon mind többen vettek részt. Így az a kör, amely eleinte Babuskinból, Selgunovból és még két munkásból állott, 19 főnyire szaporodott (a kör tagjai közé tartozott Morozov, Zsukov, Scseglov, Funtyikov és Merkulov, valamint Bobrova és Morozova munkásnők és mások). A legjobb proletárforradalmárokból Lenin a proletártömegek szervezőit nevelte, s főképpen rájuk támaszkodott az oroszországi marxista munkáspárt létrehozásában. Lenin tanítványai méltóknak bizonyultak tanítómesterükhöz. Meg kell említenünk közülük Vaszilij Andrejevics Selgunovot, az élenjáró munkások egyik körének szervezőjét, a forradalmárt, aki a proletárok körében erőteljes propagandatevékenységet fejtett ki. Lenin nagyra értékelte Selgunovnak az oroszországi munkásmozgalomban betöltött szerepét. Meg kell említenünk továbbá Ivan Vasziljevics Babuskint, aki hősi élete végéig Lenin tanítványa és legközvetlenebb segítőtársa volt, s a proletárpárt kiemelkedő harcosává fejlődött. Babuskin szegény parasztcsaládból szár-

[7] Találkozások Leninnel. Kortársak visszaemlékezései és történelmi riportok. 142. old.

mazott, már kiskorában megismerte a nélkülözést és a kizsákmányolást. Később szakmunkás, lakatos lett, kitűnt következetesen elvhű forradalmiságával és az ügy iránti lelkes odaadásával. A nem mindennapi tehetségű Babuskin szenvedélyesen és fáradhatatlanul képezte magát. Lenin később a következőket írta róla: „I. V. Babuskin azok közé az élenjáró munkások közé tartozik, akik *tíz évvel* a forradalom előtt hozzákezdtek a szociáldemokrata *munkás*párt megteremtéséhez. Ha *ilyen* élharcosok a proletártömegek között nem végeztek volna fáradhatatlan, hősies, kitartó munkát, az OSZDMP nem hogy tíz évig, hanem még tíz hónapig sem maradt volna fenn. Csak az *ilyen* élharcosok tevékenységének, csak az ő támogatásuknak köszönhető, hogy az OSZDMP 1905-re olyan párttá nőtt, amely a nagyszerű októberi és decemberi napokban *elválaszthatatlanul egybeforrt* a proletariátussal, s amely nemcsak a II. Duma, hanem a III., feketeszázas Duma *munkásképviselői* révén is megőrizte ezt a kapcsolatát."[8]

1894–1895 telén Vlagyimir Iljics gyakran találkozott Nagyezsda Konsztantyinovna Krupszkajával, akivel 1894 februárjában ismerkedett meg. Krupszkaja abban az időben már negyedik éve ingyen tanított a Névai Sorompón túl működő vasárnapi esti munkásiskolában, amelyet a Maxwell-gyár, a Pal-gyár, az Alekszandrovszki Gépgyár, a Szemjannyikov-gyár és más üzemek munkásai látogattak. Krupszkaja tanítványai közül sokan – Babuskin, Borovkov, Gribakin, a Bodrov fivérek, Zsukov és mások – ahhoz a körhöz tartoztak, amelyet 1894–1895-ben Lenin vezetett. A közös ügy közel hozta egymáshoz Lenint és Krupszkaját, megalapozta nagy barátságukat.

Nagyezsda Konsztantyinovna forradalmi környezetben nevelkedett. Apja, Konsztantyin Ignatyevics Krupszkij, a XIX. század hatvanas évei forradalmi értelmiségének tipikus képviselője volt. Krupszkaja kora ifjúságától fogva a forradalmi tevékenységnek szentelte életét. A kilencvenes években belépett egy marxista körbe. Lelkes forradalmár volt, odaadóan szolgálta a munkásosztály ügyét.

A munkáskörben tartott előadások után Vlagyimir Iljics rendszerint benézett Nagyezsda Konsztantyinovnához, aki anyjával élt. „Még az evés sem volt olyan fontos nekem – írta visszaemlékezéseiben Krupszkaja –, mint az, hogy az iskoláról, a tanítványokról, a Szemjannyikov-gyárról, a Thorntonról, a Maxwellről meg a névai országút többi gyáráról beszélhessek. Vlagyimir Iljicset érdekelte minden apróság, mely fényt vetett a munkások mindennapi életére, az egyes kis jellemző vonások alapján igyekezett magának képet alkotni arról, hogyan élnek a munkások, próbálta megtalálni azt a pontot, ahonnan a legjobban meg lehet közelíteni őket a forradalmi propagandával."[9]

Lenin azt a feladatot tűzte a szociáldemokraták elé, hogy *a marxizmusnak az élenjáró munkások kis körében való propagálásáról térjenek át a proletariátus*

[8] *Lenin* Összes Művei. 20. köt. Budapest 1969. 74. old.

[9] *N. K. Krupszkaja:* Visszaemlékezések Leninre. Kossuth Könyvkiadó 1974. 17. old.

széles rétegeiben közvetlenül folytatott politikai tömegagitációra. Ez fontos lépéssel vitte előbbre az oroszországi marxisták tevékenységét. A pétervári szociáldemokraták 1894 végén kezdték meg a politikai agitációt, amikor a Szemjannyikov-gyárban zavargások törtek ki, mert rendszeresen visszatartották a munkások bérét. A zavargásokkal kapcsolatban Lenin a Szemjannyikov-gyár munkásaihoz szóló röplapot írt. E röplap megjelenésében különösen nagy szerepe volt Babuskinnak, aki Lenin szavai szerint nemcsak részt vett az *első agitációs röpirat* szerkesztésében, hanem maga terjesztette is.

Amikor az Új Kikötő munkásai sztrájkba léptek, a pétervári szociáldemokraták „Mire törekedjenek a kikötőmunkások?" címmel röplapot adtak ki. Ennek a röplapnak, amelyet a kikötőben és más pétervári üzemekben terjesztettek, része volt a kikötőmunkások harcának sikerében.

A NARODNYIKOK ESZMEI SZÉTZÚZÁSA

Szervező és propagandatevékenysége mellett Lenin igen nagy elméleti munkát is végzett. Ebben világosan megmutatkozott, mennyire alkotó módon értelmezi a marxizmust.

A kilencvenes években az orosz marxisták előtt halaszthatatlan feladatként merült fel a narodnyikság végleges eszmei szétzúzása. Ennek a marxizmussal szemben ellenséges, még mindig befolyásos politikai áramlatnak a szétzúzása nélkül lehetetlen volt tovább haladni.

Lenin már pétervári forradalmi tevékenységének első percétől kezdve szívós harcot folytatott a narodnyik ideológia ellen. 1893 őszén G. B. Kraszinnak „A piackérdés" címmel tartott előadásával kapcsolatban a marxista kör gyűlésén élesen bírálta a liberális narodnyikoknak az oroszországi kapitalizmus jövőjére vonatkozó nézeteit. Saját álláspontját Lenin később, ugyancsak a kör gyűlésén, „Az úgynevezett piackérdésről" című előadásában fejtette ki. Ez a fiatal Lenin második ránk maradt nagyobb munkája; ebben megmutatta, milyen alaposan ismeri az országban kialakult gazdasági viszonyokat, s a XIX. század végi Oroszország gazdasági viszonyainak ragyogó marxista elemzését nyújtotta.

Az emberben felmerül, vajon mi köze a piackérdésnek a munkásosztály forradalmi mozgalmához. Márpedig éppen a piackérdés körül abban az időben nagy viták folytak. E kérdés helyes felfogása igen fontos volt a narodnyikság elleni sikeres harc szempontjából. A narodnyikok azt állították, hogy Oroszországban nem fejlődhet a kapitalizmus, s arra hivatkoztak, hogy az országban hiányzik a kapitalizmus számára elengedhetetlenül szükséges nagy belső piac. Úgy vélekedtek, hogy Oroszországban nem is alakulhat ki ilyen piac, mert útjában áll a néptömegek egyre növekvő elszegényedése.

Lenin bebizonyította ennek az érvelésnek tarthatatlanságát. Az ország különböző kormányzóságaira vonatkozó bőséges statisztikai adatok alapján ki-

mutatta, hogy a kapitalizmus fejlődésével a parasztság burzsoáziára és proletariátusra rétegeződik, hogy a kistermelők gazdaságainak tönkrejutásával párhuzamosan nagy tőkés gazdaságok jönnek létre. A kapitalizmus vált Oroszország gazdasági életének alapjává[10] – írta Lenin.

Lenin referátuma kitűnt fejtegetéseinek mélységével és világosságával, megszilárdította a marxisták eszmei pozícióit a narodnyikság elleni harcban. A referátum kézről kézre járt Pétervár és más városok szociáldemokrata köreiben. Lenin kéziratát hosszú ideig elveszettnek tartották. Csak 1937-ben került meg és jelent meg először a szovjet sajtóban.

1894. január elején Lenin Moszkvába látogatott. Szünidő volt, amikor a fiatalok esti társas összejöveteleket s ezek leple alatt illegális összejöveteleket is rendeztek. Az egyik ilyen összejövetelen Lenin felszólalt a narodnyikok egyik vezetője, V. P. Voroncov ellen. Az összejövetelre befurakodott rendőrspicli értesítette főnökét Lenin felszólalásáról. Jelentéséből kitűnik, hogy az összejövetelen Lenin előtt egy másik marxista is felszólalt, de a narodnyik Voroncov érveivel elhallgattatta, úgyhogy „nézeteinek védelmét bizonyos Uljanov (állítólag a felakasztott Uljanov öccse) vállalta, aki ezt a védelmet tökéletes hozzáértéssel látta el"[11].

Az összejövetel egyik részvevője, V. D. Boncs-Brujevics ezt írta: „összes köreinkben ujjongtak... a »pétervári« név akkoriban nem került le a fiatal szociáldemokraták ajkáról"[12].

Lenin beszédének óriási hatása volt a moszkvai marxistákra. A. I. Uljanova-Jelizarova megállapítása szerint az „sok mindent megvilágított a fiatal marxisták előtt. Szilárd támaszt jelentett számukra, előbbre vitte őket"[13]. Lenin ezután Nyizsnyij Novgorod marxistáinak tartott előadást Voroncov „A kapitalizmus sorsa Oroszországban" című könyvéről.

1893 végétől a narodnyikok legálisan megjelenő „Russzkoje Bogatsztvo" című folyóiratukban valóságos hadjáratot indítottak a marxizmus ellen, minden teketória nélkül meghamisítva az orosz marxisták nézeteit. Egyre halaszthatatlanabbá vált már a marxizmus ellen irányuló fékevesztett narodnyik támadások visszaverése. Szükség volt erre már azért is, mert a fiatalok egy része rokonszenvezett a narodnyik nézetekkel, s mert a narodnyikok a munkásokra is megpróbáltak hatást gyakorolni. A „Russzkoje Bogatsztvo" köré tömörült narodnyik írók csoportjának vezetője N. K. Mihajlovszkij volt, aki hajdan a jobbágyrendszer elleni harcával vált ismertté és ezért nagy tekintélynek örvendett. Akkoriban a „gondolatok urának" nevezték. Nem mindenki ismerte fel, hogy Mihajlovszkij, aki szocialistának vallotta magát, abban az időben már a liberális burzsoá nézetek szószólója lett. A narodnyikokat le kellett leplezni, ki

[10] Lásd *Lenin* Összes Művei. 1. köt. 97. old.

[11] „Krasznij Arhiv", 1934. 1. (62.) sz. 76. old.

[12] A moszkvai munkásmozgalom hajnalán. Moszkva 1932. 150. old., oroszul.

[13] A mi Vologyánk. Családtagok visszaemlékezései Leninre. 44. old.

kellett mutatni, hogy cserbenhagyták a hetvenes évek narodnyikjainak forradalmi hagyományait és átpártoltak a liberalizmushoz, fel kellett tárni világnézetük elméleti és politikai tarthatatlanságát. Ezt a feladatot Vlagyimir Iljics ragyogóan teljesítette.

1894 tavaszán és nyarán Lenin megírta „Kik azok a »népbarátok« és hogyan hadakoznak a szociáldemokraták ellen? (Válasz a „Russzkoje Bogatsztvo" marxistaellenes cikkeire)" című híres művét. E munkájához a liberális narodnyik Voroncovot, Mihajlovszkijt, Juzsakovot és Krivenkót bíráló szamárai előadásai, továbbá pétervári és moszkvai beszédei szolgáltak előkészítő anyagul. Jelentős mértékben felhasználta Marx és Engels műveit, egyebek között a „Tőké"-t, „A Kommunista Párt kiáltványá"-t, „A filozófia nyomorúságá"-t, „A német ideológiá"-t, „A gothai program kritikájá"-t, az „Anti-Dühring"-et és „A család, a magántulajdon és az állam eredeté"-t.

„Kik azok a »népbarátok«..." című művében, amelyet a marxizmus alkotó értelmezése és az oroszországi gazdasági és politikai helyzet elemzésére való hozzáértő alkalmazása hatott át, Lenin mélyrehatóan bírálta a kilencvenes évek narodnyikságának elméleti nézeteit, politikai programját és taktikáját. Nagy tapintattal kezelte a hetvenes évek narodnyikjainak forradalmi tapasztalatait, mert mélységesen tisztelte őket bátorságukért, hősiességükért, forradalmi harcedzettségükért, de ugyanakkor leleplezte a liberális narodnyikokat, feltárta ideológiájuk osztálygyökereit és osztálylényegét. Kimutatta, hogy a liberális narodnyikok a szociáldemokrácia politikai ellenfelei, a kispolgárság ideológusai, a parasztság tehetős kulák rétege érdekeinek szószólói, nem pedig „népbarátok", ahogy ők nevezték magukat.

Lenin, a liberális narodnyikok kispolgári elméleteinek reakciós jellegét bírálva, kimutatta, hogy ezek az elméletek elkenték az oroszországi társadalmi-gazdasági viszonyok ellentmondásait, tagadták az orosz munkásosztály történelmi szerepét, amelyet az ország egész dolgozó népességének felszabadításáért küzdve be kell töltenie, enyhébbnek tüntették fel a parasztság nyomorúságos helyzetét, a falun dúló osztályharcot, a szegényparasztság kizsákmányolását a kulákság által. Lenin kifejtette és konkretizálta a történelmi materializmus, a marxista szociológia, a tudományos kommunizmus sok igen fontos kérdését és tételét a társadalmi-gazdasági alakulatokról, az objektív és a szubjektív tényezők viszonyáról, a néptömegek és a személyiség történelmi szerepéről, a proletariátus világtörténelmi küldetéséről, a társadalmi forradalmak mozgatóerőiről és fejlődéséről.

Lenin leleplezte a narodnyikoknak a társadalom fejlődéstörténetére vonatkozó idealista nézeteit. A narodnyikok azt állították, hogy a történelmet egyes „hősök" alakítják, s a nép – vagy ahogy ők lekicsinylően mondták: a „tömeg" – csak vakon követheti a „hősöket". Lenin halomra döntötte ezeket a hamis nézeteket. A liberális narodnyikok szubjektivizmustól áthatott ideológiájával a materialista történetfelfogást állította szembe. Kimutatta, hogy a történelem igazi alkotója a nép. A kimagasló személyiségek pedig csak annyiban játszhat-

nak nagy szerepet, amennyiben a haladó osztály álláspontjára helyezkednek, helyesen értelmezik a társadalmi fejlődés megérlelődött szükségleteit.

Lenin „Kik azok a »népbarátok«..." című könyvében példát mutatott az álszocialista elméletek elvi bírálatára, a munkásosztály érdekeiért vívott odaadó harcra. A marxista tanítás lényegét kifejtve hangsúlyozta, milyen óriási szerepe van ennek a tanításnak mint a proletariátus eszmei fegyverének a politikai és társadalmi felszabadulásért vívott harcban. A marxista tudomány feladata az, tanította Lenin, hogy feltárja a kapitalizmus társadalmi ellentmondásainak valamennyi formáját, és megmutassa a proletariátusnak a tőkés bérrabszolgaság rendszeréből kivezető utat.

Lenin ebben a munkájában megállapította, hogy nem lehet a proletariátus vezetője az, aki nem terjeszti a marxizmus eszméit a nagy munkástömegekben, s ugyanígy nem lehet a proletár osztályharc vezetője az sem, aki nem végez rendszeres szervező munkát a munkásosztály soraiban. Tanulni, propagandát folytatni, szervezni – ebben jelölte meg Lenin röviden és velősen az orosz marxisták feladatait. Az elméleti és a gyakorlati tevékenységnek elválaszthatatlan kapcsolatban kell lennie egymással, az elméletnek a gyakorlatot kell szolgálnia, válaszolnia kell az élet által felvetett kérdésekre, az elméletet a gyakorlat adatai alapján kell ellenőrizni.

Leninnek „Kik azok a »népbarátok«..." című könyvében kifejtett egyik legfontosabb eszméje az volt, hogy meg kell teremteni a marxista munkáspártot. Lenin, miután az orosz marxisták elé tűzte ezt a döntő fontosságú feladatot, fáradhatatlanul harcolt ennek megvalósításáért, s ennek a harcnak a szolgálatába állította egész politikai és szervező géniuszát, minden erejét és lángoló kommunista forradalmár szívét.

„Kik azok a »népbarátok«..." című könyvében *Lenin az oroszországi marxisták közül elsőként fejtette ki elméletileg az orosz munkásosztálynak mint hegemónnak, mint a társadalom vezető, élenjáró forradalmi erejének, mint a cárizmus és a kapitalizmus ellen, az egész dolgozó és kizsákmányolt nép felszabadításáért, a győzelmes szocialista forradalomért következetesen harcoló osztálynak történelmi szerepét.* „A szociáldemokraták politikai tevékenysége abban rejlik – írta –, hogy elősegítse az oroszországi munkásmozgalom fejlődését és szervezését, hogy kiemelje a mozgalmat a mostani állapotból, az elszórt, minden vezető eszmétől mentes tiltakozási kísérletek, »zendülések« és sztrájkok állapotából, és átalakítsa az **EGÉSZ** orosz munkás **OSZTÁLY** szervezett harcává, amely a polgári rend ellen irányul s a kisajátítók kisajátítására és a dolgozók elnyomásán alapuló társadalmi rend megsemmisítésére törekszik. E tevékenység alapja a marxistáknak az az általános meggyőződése, hogy Oroszország egész dolgozó és kizsákmányolt népességének egyetlen és természetes képviselője az orosz munkás."[14]

Lenin kifejtette a proletariátusnak a demokratikus forradalomban betöltött

[14] *Lenin* Összes Művei. 1. köt. 283. old.

vezető szerepére, hegemóniájára vonatkozó gondolatot, bebizonyítva, hogy e vezető szerep nélkül nem lehetséges a nép döntő győzelme az önkényuralom fölött, a demokratikus forradalomnak szocialista forradalomba való átnövése.

Lenin elgondolása az volt, hogy a kapitalista rend megszüntetése felé vezető úton az oroszországi munkásosztály legközelebbi feladata a cári önkényuralom megdöntése. Az önkényuralmi-rendőri elnyomás elleni harcban a munkásosztály maga köré tömöríti az ország minden demokratikus elemét, elsősorban a parasztságot, amelynek létfontosságú érdeke fűződik a hűbériség maradványainak felszámolásához, s ezért megbízható szövetségese lesz a munkásosztálynak a forradalmi mozgalomban. Alkotóan továbbfejlesztve azt a Marx által 1856-ban kimondott tételt, amely szerint a proletárforradalmat össze lehet kapcsolni a „parasztháborúval", Lenin igen fontos elméleti és politikai felfedezést tett: bebizonyította, hogy a forradalmi proletariátusnak a dolgozó parasztsággal való szövetsége a demokratikus és a szocialista forradalom győzelmének alapfeltétele. Ez a szövetség rendkívüli módon megnövelte a néptömegek forradalmi erejét az önkényuralom és a kapitalizmus ellen vívott küzdelmükben.

„Kik azok a »népbarátok«..." című művében *Lenin elsőként vetette fel azt a gondolatot, hogy a munkások és parasztok forradalmi szövetsége a cárizmus, a földbirtokosok, a burzsoázia megdöntésének és a kommunista társadalom felépítésének döntő ereje, fő feltétele.* Ezt a gondolatot, amely a leninizmus egyik alapvető, megingathatatlan tétele lett, Vlagyimir Iljics egész életében hirdette és egyre tovább fejlesztette. Ez a kommunista párt stratégiájának és taktikájának, a szocialista forradalom lenini elméletének egyik legfontosabb elve lett.

A „Kik azok a »népbarátok«..." című könyv az oroszországi munkásosztály nagy történelmi küldetésének prófétai vázolásával fejeződik be. „A szociáldemokraták ezért a munkások osztályára fordítják minden figyelmüket, és ennek az osztálynak szentelik egész tevékenységüket. Amikor majd a munkásosztály élenjáró képviselői magukévá teszik a tudományos szocializmus eszméit, az orosz munkás történelmi szerepének eszméjét, amikor majd ezek az eszmék széles körben elterjednek, és a munkások szilárd szervezeteket teremtenek, amelyek tudatos osztályharccá változtatják a munkások mostani szétforgácsolt gazdasági háborúját – akkor az orosz **MUNKÁS,** valamennyi demokratikus elem élére állva, megdönti az abszolutizmust és a *nyílt politikai harc egyenes útján* elvezeti az **OROSZ PROLETARIÁTUST (Az EGÉSZ VILÁG** proletariátusával együtt) a **GYŐZELMES KOMMUNISTA FORRADALOMHOZ.**"[15]

Lenin „Kik azok a »népbarátok« és hogyan hadakoznak a szociáldemokraták ellen?" című műve három illegálisan kiadott füzetből állt.[16]

Lenin „Kik azok a »népbarátok«..." című könyvének megjelenése termé-

[15] Ugyanott, 284–285. old.

[16] A második füzet mind a mai napig nem került meg.

kenyítően hatott az orosz marxisták egész tevékenységére. Kalinyin azt írta, hogy a könyvnek „óriási sikere volt az illegális mozgalomban és széles körben terjesztették az ifjúság soraiban, különösen a diákok között. Hosszú időn át az illegális propaganda harci eszközéül szolgált."[17] Lenin műve „valóságos evangélium volt számunkra – emlékezik vissza N. A. Szemasko. – Szinte szóról szóra bevágtuk."[18] Lenin e munkája a forradalmi szociáldemokrácia valóságos kiáltványa lett; a leninizmus legfontosabb gondolatait tartalmazza.

A „LEGÁLIS MARXIZMUS" BURZSOÁ LÉNYEGÉNEK LELEPLEZÉSE

Azokban az években, amikor a proletárpárt megteremtésének előkészületei folytak, Leninnek keményen meg kellett küzdenie nemcsak a narodnyikokkal, hanem az úgynevezett „legális marxistákkal" is. Amikor a marxizmus mind szélesebb körben terjedt el Oroszországban, egyre-másra csatlakoztak hozzá ideiglenes útitársak is a polgári értelmiség soraiból. E tanítás híveinek vallva magukat, a legális sajtó hasábjain fejtették ki nézeteiket, s ezért is nevezték őket „legális marxistáknak". A „legális marxisták" a maguk álláspontjáról bírálták a narodnyikok nézeteit. Elismerték a kapitalizmus haladó jellegét a túlhaladott feudalizmushoz képest, s megállapították, hogy Oroszországban fejlődnek a burzsoá gazdasági viszonyok. De Marx tanításának csak az egyik oldalát, csak azt a tételét fogadták el, amely szerint a kapitalizmus az előző társadalmi alakulatokhoz képest haladó jellegű. A marxizmus tulajdonképpeni lényegét – a kapitalizmus kizsákmányoló természetéről, antagonisztikus ellentmondásairól és elkerülhetetlen pusztulásáról, az osztályharcról, a szocialista forradalomról és a proletariátus diktatúrájáról szóló tanítást – elvetették, dicsőítve és szépítve a tőkés rendszert. A „legális marxisták" így kiirtották a marxizmusból forradalmi tartalmát, burzsoá liberális szellemben eltorzították. Nézeteiket Marx tanaiból önkényesen kiragadott, egyoldalúan és hamisan értelmezett elméleti tételekkel álcázva, arra törekedtek, hogy a munkásmozgalmat a burzsoázia ideológiájának és érdekeinek rendeljék alá. A „legális marxisták" közül később sokan a kadet pártnak (az orosz liberális monarchista burzsoázia vezető pártjának) hívei, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után pedig ádáz fehérgárdisták lettek.

Lenin már a „legális marxizmus" első megnyilvánulásaiban felismerte burzsoá liberális lényegét, a burzsoázia osztályérdekeinek védelmét, ideológusaiban pedig a marxizmus álcázott ellenségeit, a kapitalizmus prókátorait.

1894 őszén Lenin a pétervári marxisták körének gyűlésén „A marxizmus tükröződése a polgári irodalomban" címmel előadást tartott Sztruve „Kritikai

[17] *M. I. Kalinyin*: Lenin „Kik azok a »népbarátok« és hogyan hadakoznak a szociáldemokraták ellen?" c. munkájáról. Moszkva 1952. 20. old., oroszul.

[18] A moszkvai munkásmozgalom hajnalán. Moszkva 1919. 138. old., oroszul.

megjegyzések Oroszország gazdasági fejlődésének kérdéséhez" című könyvével kapcsolatban. Előadásában Lenin élesen bírálta a „legális marxisták" nézeteit. „Ezek polgári demokraták voltak, akiknek a narodnyiksággal való szakítás a kispolgári (illetve paraszti) szocializmusról nem a proletár szocializmusra való áttérést jelentette..., hanem a burzsoá liberalizmusra való áttérést."[19]

Minthogy a „legális marxisták" szembeszálltak a narodnyikokkal, Lenin a narodnyikság elleni közös harc céljából megengedhetőnek tartotta a velük való ideiglenes megegyezést azzal a feltétellel, hogy politikai és elméleti nézeteik szabadon bírálhatók. Már azokban az időkben is megmutatkozott, mennyire rugalmas Lenin taktikája, mennyire ért ahhoz, hogy még az ideiglenes, megbízhatatlan útitársakat is felhasználja a proletariátus osztályharcának érdekében. 1895 tavaszán például kiadták az „Adalékok gazdasági fejlődésünk jellemzéséhez" című gyűjteményt, amelynek szerkesztésében Lenin, Sztarkov és Radcsenko mellett részt vettek a „legális marxizmus" olyan képviselői, mint Sztruve és Klasszon. Ebben a gyűjteményben jelent meg (K. Tulin álnév alatt) Lenin „A narodnyikság gazdasági tartalma és bírálata Sztruve úr könyvében" című cikke, amely szavai szerint „későbbi gazdasági munkák (különösen „A kapitalizmus fejlődése") vázlatának tekinthető"[20].

Erről a „legális marxistákkal" kötött egyezményről szólva Lenin később hangsúlyozta a marxisták állásfoglalásának elvi jelentőségét az ideiglenes politikai szövetségek megkötésének kérdésében. Megmagyarázta, hogy „csak az félhet az ideiglenes szövetségektől, még ha megbízhatatlan emberekkel kötik is őket, aki nem bízik önmagában, és egyetlen politikai párt sem létezhetne ilyen szövetségek nélkül. A legális marxistákkal való egyesülés pedig az orosz szociáldemokráciának mintegy első igazi politikai szövetsége volt. Ennek a szövetségnek köszönhettük, hogy meglepően gyors győzelmet arattunk a narodnyikságon, és hogy a marxizmus eszméi... rendkívül széles körben elterjedtek."[21]

A gyűjtemény legharcosabb és politikailag legélesebb cikke Lenin írása volt, amelyben sokoldalúan bírálta a narodnyikságot és a „legális marxizmust" és szembeállította velük a marxizmus forradalmi osztályálláspontját. Lenin kimutatta, hogy a „legális marxisták" nézeteinek alapja a kapitalizmus dicsőítése, az a törekvés, hogy a kapitalizmust örökre fenntartsák, hogy a marxizmust és a munkásmozgalmat hozzáidomítsák a burzsoázia érdekeihez. Nem véletlenül buzdított Sztruve arra, hogy „ismerjük el műveletlenségünket és menjünk tanulni a kapitalizmushoz".

Lenin leleplezte Sztruve forradalomellenes érveléseinek módszertani gyökereit, amelyek burzsoá objektivizmusában, a társadalmi ellentmondások, az osztályharc elkenésére irányuló törekvésében rejlettek. „A szerző fejtegetései-

[19] *Lenin* Összes Művei. 16. köt. Budapest 1968. 88. old.
[20] Ugyanott, 89. old.
[21] *Lenin* Összes Művei. 6. köt. 15. old.

nek alapvonása – állapította meg Lenin – ...az a szűk látókörű objektivizmus, amely a folyamat elkerülhetetlenségének és szükségszerűségének bizonyítására szorítkozik, s nem igyekszik a folyamat minden egyes konkrét szakaszával kapcsolatban feltárni az osztályantagonizmusnak a folyamatra jellemző formáját – az az objektivizmus, amely... a folyamatra általánosságban jellemző, ezzel szemben nem jellemző külön-külön azokra az antagonisztikus osztályokra, amelyeknek a harcából a folyamat összetevődik."[22]

A burzsoá objektivizmussal szemben Lenin a társadalomtudományok, többek között a filozófia és a szociológia pártosságának és osztályirányzatosságának az elvét képviselte. Az objektivistával ellentétben, aki „az emberiség útjaival és sorsával" kapcsolatos szenvtelen bölcselkedésekre szorítkozik, a materialistának, írta Lenin, pontosan jellemeznie kell a társadalmi fejlődés adott menetét, ki kell mutatnia, hogy konkrétan milyen osztályok viszik előre a fejlődést, s hogy az kiknek az érdekében megy végbe.

Az úgynevezett objektivizmus a tudományban a burzsoá társadalom viszonyai között a kizsákmányolók osztályérdekeit leplezi. A marxista tudomány, amely nyílt és megbonthatatlan kapcsolatban áll a munkásosztállyal, a társadalom forradalmi átalakításának az ügyét szolgálja, érdekelt a társadalmi fejlődés törvényeinek feltárásában. Éppen ezért pártossága egybeesik a valódi tudományossággal. Lenin megmagyarázta, hogy a materializmus magában foglalja a pártosságot, arra kötelezve bennünket, hogy az események mindennemű értékelésénél egyenesen és nyíltan egy meghatározott osztály álláspontjára helyezkedjünk.

Lenin azt tanította, hogy engesztelhetetleneknek kell lennünk a marxizmustól való mindennemű eltéréssel szemben, hogy óvnunk kell a tudományos szocializmus elméletét, alkotóan tovább kell fejlesztenünk és meg kell védenünk az opportunisták és a reformisták torzításaival és szimplifikálásaival szemben.

A „legális marxisták" elleni harcban Lenin nemcsak megvédelmezte a marxizmus forradalmi lényegét – a szocialista forradalomról és a proletariátus diktatúrájáról szóló tanítást –, hanem tovább is fejlesztette. A proletármozgalom új történelmi tapasztalatainak és új szükségleteinek figyelembevételével folytatta a forradalmi elmélet kidolgozását.

Az „Adalékok gazdasági fejlődésünk jellemzéséhez" című gyűjteményben a cenzúra „a fennálló rendszer megingatására irányuló káros irányzatot" fedezett fel. A cenzornak a gyűjteményről készült jelentése főképpen K. Tulin cikkével foglalkozik. A cenzor hangsúlyozta, hogy ez a cikk „a marxizmus legnyíltabb és legteljesebb programját" tartalmazza. A cári hatóságok megtiltották a gyűjtemény terjesztését, a gyűjteményt elkobozták és elégették. A kétezer példányból mindössze vagy száz példányt sikerült megmenteni, s ezeket titokban terjesztették Pétervár és más városok szociáldemokratái körében. A csendőrség által elfogott egyik levél, amelyet A. P. Szkljarenko írt Onyegából

[22] *Lenin* Összes Művei. 1. köt. 484. old.

M. T. Jelizarovnak, arról számol be, hogy Tulin remek cikke „bejárta Arhangelszk kormányzóság több városát"[23].

Orosz földön a „legális marxisták" voltak a marxizmus első revizionistái. Mindamellett a „legális marxizmus" – a sztruvizmus –, amelyet Lenin úgy jellemzett, mint a marxizmus tükröződését a polgári irodalomban, nemcsak orosz, hanem nemzetközi jelenség volt. Éppen ezért az a harc, amelyet Lenin Oroszországban vívott ellene, egyúttal harcot jelentett a nemzetközi revizionizmus ellen is. A sztruvizmus lényegét Lenin abban foglalta össze, hogy „a marxizmusból elfogadnak mindent, ami a liberális burzsoázia szempontjából elfogadható, még a reformokért folyó harcot is, még az osztályharcot is (proletárdiktatúra nélkül), »általánosságban« elismerik még a »szocialista eszményeket« és még azt is, hogy a kapitalizmust »új rend« fogja felváltani – éppen »csak« a marxizmus eleven lelkét, »csak« forradalmiságát dobják el"[24].

KÜLFÖLDI UTAZÁS. TALÁLKOZÁS PLEHANOVVAL

1895. február derekán Lenin részt vett a pétervári, moszkvai, kijevi és vilnai szociáldemokrata csoportok tagjainak pétervári tanácskozásán. A tanácskozáson azt vitatták meg, hogy a marxizmus szűk körökben való propagálásáról hogyan lehetne áttérni politikai tömegagitációra, hogyan lehetne népszerű irodalmat kiadni a munkások számára és hogyan lehetne szoros kapcsolatot teremteni a Plehanov-féle „Munka Felszabadítása" csoporttal. Úgy döntöttek, hogy egy képviselőt küldenek külföldre, de az elvi nézeteltérések miatt nem sikerült megállapodniuk abban, hogy valamennyi csoportnak egyetlen közös képviselője legyen. Éppen ezért két képviselőt küldtek külföldre: Lenint a pétervári és J. I. Szpontyit a moszkvai szociáldemokraták részéről.

A tömegagitációra való áttérés kérdését a pétervári szociáldemokraták egy munkásokkal tartott tanácskozáson is megtárgyalták. Ezen a tanácskozáson felolvasták és megvitatták „Az agitációról" című hektografált brosúrát, amelyet a vilnai szociáldemokraták adtak ki. A tanácskozás néhány részvevője korainak tartotta a politikai tevékenység új formáira való áttérést. Lenin az áttérés szükségessége mellett érvelt. A tanácskozáson részt vevő munkások egyöntetűen Lenint támogatták, s így szavazattöbbséggel az ő javaslatát fogadták el. A pétervári szociáldemokraták agitációs tevékenysége előmozdította a tömeges munkásmozgalom kifejlődését.

A külföldi utazás halasztást szenvedett, mivel Lenin tüdőgyulladást kapott, s így csak április végén kelhetett útra.[25]

[23] „Krasznij Arhiv", 1934. 1. (62.) sz. 114. old.

[24] *Lenin* Összes Művei. 26. köt. Budapest 1971. 212. old.

[25] 1894 februárjától 1895 áprilisáig Lenin a Bolsoj Kazacsij pereulok (ma pereulok Iljicsa) 7 4. sz. házában, a 13. sz. lakásban lakott, ahol ma Lenin-emlékmúzeum található.

Az utazás céljaként a betegség utáni pihenés és gyógykezeltetés volt feltüntetve. Külföldre utazása előtt Lenin még Moszkvába látogatott. Lenin külföldi útjáról a rendőrség külön körlevélben értesítette az összes határállomásokat, külföldi ügynökeit pedig arra utasította, hogy „helyezzék gondos megfigyelés alá Vlagyimir Uljanov tevékenységét és külföldi kapcsolatait". A titkosrendőrség dokumentumaiban hangsúlyozták, hogy családja „kivételes körülmények között" van, s ismételten utaltak arra, hogy Lenin „a kivégzett hazaáruló, Alekszandr Uljanov fivére".

Lenin Svájcban, Genfben, találkozott először Plehanovval. A beszélgetés után Plehanov megjegyezte, hogy még nem volt alkalma találkozni a forradalmi ifjúság ilyen kiváló képviselőjével. Egyik levelében azt írta, hogy sokéves külföldi tartózkodása alatt rengetegen keresték már fel Oroszországból, de talán senkihez sem fűz annyi reményt, mint a fiatal Uljanovhoz. Akkoriban Plehanov így számolt be erről feleségének: „Érkezett ide egy fiatal elvtárs, nagyon okos, művelt és szónoki tehetséggel megáldott. Milyen szerencse, hogy forradalmi mozgalmunkban vannak ilyen fiatalemberek." Lenin is mély tisztelettel és rokonszenvvel viseltetett Plehanov, az első kiváló orosz marxista iránt.

De Lenin és Plehanov között már akkor elvi nézeteltérések mutatkoztak. Lenin kifejtette a proletariátus hegemóniájának, a parasztsággal való szövetségének eszméjét és ezért szállt síkra. Ebben a szövetségben látta azt a fő erőt, amely biztosítja a cárizmus és a kapitalizmus megdöntését. Plehanov viszont lebecsülte a munkásosztály erejét, azt a képességét, hogy magával ragadja a paraszti tömegeket. Tagadta a parasztság forradalmiságát, és az orosz liberális burzsoáziát forradalminak tartotta, annak szánta a hegemón, a mozgató erő szerepét az eljövendő oroszországi polgári demokratikus forradalomban. Miután az „Adalékok gazdasági fejlődésünk jellemzéséhez" című gyűjteményben, amelyet Lenin magával vitt, elolvasta Leninnek a liberális narodnyikok és a „legális marxisták" ellen irányuló cikkét, azt mondotta: „Maguk... hátat fordítanak a liberálisoknak, mi pedig feléjük fordulunk."[26]

Lenin külföldi útjának nemcsak az oroszországi szociáldemokraták tevékenysége szempontjából volt nagy jelentősége, hanem a „Munka Felszabadítása" csoport szempontjából is, amely ettől fogva szorosabb kapcsolatot teremtett az Oroszországban működő szociáldemokratákkal. Ugyanakkor elfogadták Leninnek azt a javaslatát, hogy népszerű gyűjteményeket kell kiadni a munkások számára, s úgy döntöttek, hogy külföldön „Rabotnyik" címmel cikkgyűjteményt jelentetnek majd meg.

Lenin körülbelül háromheti svájci tartózkodás után Párizsba utazott. Ott találkozott Paul Lafargue-gal, a francia és a nemzetközi munkásmozgalom kiemelkedő alakjával, Marx vejével. Lafargue Marx és Engels közeli barátja és tanítványa, a Francia Munkáspárt egyik megalapítója volt.

Párizsi tartózkodását Lenin felhasználta arra, hogy tanulmányozza a Párizsi

[26] G. V. Plehanov és P. B. Akszelrod levelezése. I. köt. Moszkva 1925. 271. old., oroszul.

Kommün történetét. Kivonatokat készített G. Lefrançais „Tanulmány az 1871-es párizsi kommunárok mozgalmáról" című könyvének első részéből.

Csaknem másfél hónapi párizsi tartózkodás után Lenin visszatért Svájcba, ott néhány napot szanatóriumban töltött, majd Németországba utazott, s Berlin egyik külvárosában bérelt szállást. Sok időt töltött a berlini közkönyvtárban, tanulmányozta a külföldi marxista irodalmat, jegyzeteket, konspektusokat készített. Abban az időben készített kivonatokat Marx és Engels „A szent család vagy a kritikai kritika kritikája. Bruno Bauer és társai ellen" című könyvéből. Lenin igyekezett megismerkedni a német nép életével, s akárcsak Párizsban, munkásgyűléseket látogatott. Berlinben találkozott a német szociáldemokrácia egyik vezetőjével, Wilhelm Liebknechttel, akihez ajánlólevele volt Plehanovtól. A levélben ez állt: „Kedves barátom, ajánlom figyelmébe egyik legkiválóbb orosz barátunkat. Visszatér Oroszországba, s ezért charlottenburgi látogatásáról senkinek sem szabad tudnia. Tájékoztatni fogja Önt egy számunkra igen fontos ügyről. Bizonyos vagyok benne, hogy Ön megtesz majd mindent, ami Öntől telik. Beszámol majd Önnek az itteni újságokról is." Lenin nagyon szeretett volna Engelsszel is találkozni, aki abban az időben Londonban élt. De Engels súlyos beteg volt, s a találkozásra nem kerülhetett sor.

Lenin 1895. szeptember elején tért vissza Oroszországba. Sikerült kijátszania a csendőrök éberségét, s dupla fenekű bőröndben illegális irodalmat vitt át a határon. A határon szolgálatot teljesítő csendőrök a rendőrségi ügyosztálytól külön utasítást kaptak arra, hogy gondosan vizsgálják át Lenin poggyászát. Ám amint az ügyosztálynak jelentették, „a poggyász leggondosabb átvizsgálása sem mutatott semmi gyanúsat". Lenin nem utazott egyenesen Pétervárra, hanem Vilnába, Moszkvába és Orehovo-Zujevóba látogatott. Mindenütt találkozott a helyi szociáldemokrata csoportok tagjaival, megbeszélte velük, hogyan támogassák a „Rabotnyik" külföldi kiadását, csak ezután tért vissza Pétervárra. A külföldről magával hozott könyveket Pétervár és más városok szociáldemokratái között osztotta szét.

Lenin Péterváron titkos rendőrségi megfigyelés alatt állt, de mivel kitűnően értett a konspirációhoz, mindig ki tudta játszani a rendőrkopókat. Egyes munkáskörökben Nyikolaj Petrovics, a Narvai Sorompón túl Fjodor Petrovics néven ismerték. Sok pétervári átjáróházat ismert, s el tudott tűnni a fogdmegek elől. Pétervári tartózkodása idején konspirációs okokból több ízben változtatta lakhelyét.

Lenin szűkös anyagi körülményei folytán kénytelen volt olcsó szobát bérelni. Hozzátartozóinak írt egyik levelében panaszkodott, hogy „a szomszéd szobától egy egészen vékony fal választ el, így minden áthallatszik, és néha meg kell szöknöm a balalajka elől, amellyel a szomszéd közvetlenül mellettem szórakozik"[27]. Ilyen körülmények között nem lehetett otthon dolgozni. Ezért

[27] *Lenin* Összes Művei. 55. köt. Budapest 1979. 13. old.

könyvtárba járt. Gyakran elvtársaival is itt találkozott. Rendszeresen látogatta a Közkönyvtárat s Pétervár más könyvtárait és olvasótermeit. Éber figyelemmel kísérte az orosz és a külföldi sajtót, az új könyveket és folyóiratokat.

Magánéletében Vlagyimir Iljics nagyon szerény volt. Igen jellemző erre a következő apróság. Amikor Pétervárra érkezett, könyvet kezdett vezetni bevételeiről és kiadásairól, s a hónap folyamán mindent pontosan feljegyzett. Amikor azután összeadta kiadásait, keserűen állapította meg, hogy bizony sokat költött. „Nyilvánvaló, hogy nem éltem eléggé takarékosan: például csak a lóvasútra 1 rubel 36 kop.-et költöttem egy hónap alatt."[28]

Amikor Lenin visszatért külföldről, különleges megfigyelés alá helyezték. A cári kopók szemérmetlenül így kérkedtek: „A nyomára bukkantunk egy fontos hazaárulónak, Uljanovnak – fivérét felakasztották , külföldről jött, most nem siklik ki kezeink közül." Lenin tudta, milyen veszély fenyegeti, de – a legnagyobb óvatossággal – még szélesebb körű forradalmi tevékenységet fejtett ki a pétervári proletariátus körében.

„HARCI SZÖVETSÉG A MUNKÁSOSZTÁLY FELSZABADÍTÁSÁRA"

1895 őszén az oroszországi szociáldemokrácia életében történelmi esemény következett be: Lenin vezetésével az összes pétervári marxista körök egyetlen politikai szervezetbe tömörültek. Decemberben ez a szervezet a „Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására" nevet kapta.

A „Harci Szövetség"-et egy központi csoport vezette, élén Leninnel, aki akkor alig volt több 25 évesnél. A „Harci Szövetség" tagjai közé tartozott N. K. Krupszkaja, G. M. Krzsizsanovszkij, L. Martov (J. O. Cederbaum), A. N. Potreszov, Sz. I. Radcsenko, V. V. Sztarkov, A. A. Vanyejev, P. K. Zaporozsec és mások. A Szövetség alapját az üzemi munkáskörök alkották, amelyek kerületi csoportokba tömörültek. A Szövetségben a centralizmus elve érvényesült, szigorú fegyelmet tartottak és szoros kapcsolatban voltak a munkástömegekkel. A Szövetség irányította a marxista körök tevékenységét, a sztrájkharcot, röplapokat adott ki. A Szövetség valamennyi kiadványát Lenin szerkesztette.

November első napjaiban a Thornton-gyárban sztrájkba lépett 500 szövőmunkás. A „Harci Szövetség" „Mit követelnek a szövőmunkások?" címmel röplapot adott ki és ezt terjesztette a munkások között. A Thornton-gyári megmozdulásokkal kapcsolatban és a különböző kerületek helyzetének tisztázása céljából, valamint egy akcióterv kidolgozása végett a szociáldemokrata csoportok képviselőit az élenjáró pétervári munkásokkal együtt tanácskozásra hívták össze, s ezen a tanácskozáson Lenin is részt vett. A Szövetség nem sok-

[28] Ugyanott, 2. old.

kal ezután „A Thornton-gyári munkásokhoz és munkásnőkhöz" címmel röplapot adott ki, amelyet Lenin írt. A röplap arra szólította fel a gyár munkásait és munkásnőit, hogy támogassák a sztrájkoló szövőmunkásokat. „Rajta hát, elvtársak, vigyük keresztül szívósan és hajthatatlanul szándékunkat, gondoljunk arra, hogy csak együttes erőfeszítésekkel javíthatunk helyzetünkön."[29] A munkások újra és újra elolvasták a lenini röplapot, amely erősítette szolidaritásukat és fokozta harci állhatatosságukat. A szövőmunkások sikert értek el. Példájuk harcra buzdította más pétervári üzemek munkásait is.

A „Harci Szövetség" bebizonyította, állapította meg Lenin, hogy a szociáldemokrácia vezetésével a proletariátus jelentős politikai erőt alkot, amellyel már a kormány is kénytelen számolni.

Leninnek mindig titkos vágya volt, hogy a munkások számára írjon. Később maga is megállapította: „Nincs hőbb vágyam, semmiről sem ábrándoztam annyit, mint hogy a munkásoknak írhassak."[30] 1895 őszén megírja „A gyári munkásokon behajtott bírságokról szóló törvény magyarázata" című brosúrát. A bírságok kérdése akkoriban minden munkást foglalkoztatott. Lenin a brosúrában népszerűen leírta, hogyan zsákmányolják ki a gyárosok a munkásokat, s milyen eszközökkel kell a proletároknak harcolniuk elnyomóik ellen.

Lenin a munkások életéből vett szemléletes példákon kimutatta, hogy a gyárosok pártját fogó kormány mindig a gyárosoknak kedvező törvényeket fog kiadni. A munkások csak úgy védekezhetnek a kormány és a tőkések basáskodása ellen, ha egyesült erővel harcba szállnak a tőkésekkel és a törvények által szentesített igazságtalan rendszerrel. A brosúrát a „Narodovolec" csoport illegális nyomdájában nyomták ki háromezer példányban, s széles körben elterjedt a munkások között. 1896 februárjában a német szociáldemokrata párt központi lapja, a „Vorwärts", beszámolt e brosúra oroszországi kiadásáról és hangsúlyozta a brosúra jelentőségét a munkásmozgalom szempontjából.

A lenini „Harci Szövetség" összekapcsolta a munkásoknak a legégetőbb gazdasági követeléseikért vívott harcát a cárizmus és a tőkés kizsákmányolás elleni politikai harccal; történelmi érdeme abban rejlik, hogy *Oroszországban először egyesítette a tudományos szocializmus eszméit a munkásmozgalommal. A munkásmozgalom Oroszországban ettől fogva a marxizmus zászlaja alatt fejlődött.*

Ilyen körülmények között különös erővel vetődött fel egy olyan párt létrehozásának a feladata, amely képes következetesen és állhatatosan síkraszállni a munkásosztály érdekeiért, s amely a tömeges munkásmozgalomra támaszkodva élére állna az önkényuralom és a kapitalizmus elleni politikai harcnak.

A pétervári „Harci Szövetség" példáját követve hasonló szövetségekbe tömörültek a munkáskörök Oroszország más városaiban és vidékein is. Ezek

[29] *Lenin* Összes Művei. 2. köt. Budapest 1964. 68. old.

[30] *Lenin* Összes Művei. 46. köt. Budapest 1975. 12. old.

között a szervezetek között szilárd kapcsolatot kellett kiépíteni. Ebből a célból a pétervári „Harci Szövetség" úgy döntött, hogy illegális lapot ad ki „Rabocseje Gyelo" címmel. Az illegális lap megjelentetését még külföldön határozták el, amikor Lenin ott járt. A laphoz az anyagot Lenin gyűjtötte a munkások között.

A „Rabocseje Gyelo" első számának főbb cikkeit Lenin írta: „Az orosz munkásokhoz" (vezércikk), „Min törik a fejüket miniszterein k?", „Az 1895. évi jaroszlavli sztrájk" stb. A lap vezércikke rávilágított az oroszországi munkásosztály történelmi feladataira és ezek közül mint elsőrendűt kiemelte a politikai szabadság kivívását. A lap egész első számát Lenin szerkesztette. Emellett szerkesztette az oroszországi munkásmozgalomról szóló tudósításokat a „Rabotnyik" című, nem periodikus cikkgyűjtemény számára, amelyet külföldön adtak ki a „Munka Felszabadítása" csoport szerkesztésében.

Engels halála alkalmából Lenin a gyűjtemény számára „Friedrich Engels" címmel nekrológot írt, amelyben meleg szavakkal méltatta Engelsnek a nemzetközi proletariátus ügyének szolgálatában szerzett nagy érdemeit. Marx után, írta Lenin, Engels volt a proletariátus legjelesebb tudósa és tanítómestere az egész civilizált világban. A cikk mélyreható és sokoldalú jellemzést adott Engelsről, hangsúlyozta tudományos munkáinak jelentőségét, rávilágított a tudományos szocializmus két megalapítójának az emberiség történetében példa nélkül álló barátságára.

1895. december 8-án a „Harci Szövetség" vezető csoportjának N. K. Krupszkaja lakásán tartott gyűlésén megvitatták a „Rabocseje Gyelo" sajtó alá rendezett első számát. Lenin szavai szerint ez volt a kilencvenes évek orosz szociáldemokratáinak első kísérlete egy illegális szociáldemokrata munkáslap létrehozására. A szám anyagát két példányban készítették; az egyiket Vanyejev vette magához, hogy kinyomtatás előtt még egyszer átnézze, a másik N. K. Krupszkajánál maradt.

A „Rabocseje Gyelo" azonban mégsem jelenhetett meg. December 9-re virradó éjjel Lenint és a pétervári „Harci Szövetség"-hez tartozó munkatársainak egy jelentős csoportját „a szociáldemokraták szentpétervári körének ügyében" letartóztatták. A. A. Vanyejev lakásán a rendőrség lefoglalta a lap első számának nyomdakész anyagát. Lenint a vizsgálati fogházba vitték és magánzárkában helyezték el. Lenin és munkatársai letartóztatására a munkások azzal válaszoltak, hogy saját kezdeményezésükre egy tisztán politikai jellegű röplapot írtak. A röplapot sokszorosították és Pétervár gyáraiban terjesztették.

BÖRTÖNRÁCS MÖGÖTT

Lenin a börtönben sem hagyott fel forradalmi tevékenységével. Igen hamar sikerült kapcsolatot teremtenie a szabadlábon maradt elvtársakkal és az ő közvetítésükkel tovább irányította a „Harci Szövetség"-et. A munkások szá-

mára „A sztrájkokról" címmel brosúrát és két röplapot is írt: egyet május elsejére, egyet „A cári kormányhoz" címmel, s ezeket is kijuttatta a börtönből.

Leveleiben Lenin a párt kongresszusának összehívását sürgette. Ennek előkészítésére programtervezetet írt. A kongresszus, mint ismeretes, csak 1898-ban ült össze, amikor Lenin szibériai száműzetésben volt. A börtönben Lenin nemcsak a program tervezetén dolgozott, hanem magyarázatot is írt a programhoz. Ezekben a dokumentumokban marxista elemzést adott az oroszországi kapitalizmus lényegéről és megfogalmazta a proletariátus osztályharcának fő feladatait. Szabatosan és világosan kifejtette, hogy meg kell dönteni a cárizmust, utána pedig a tőkések uralmát, s hogy a hatalomnak a munkásosztály kezébe kell átmennie; további feladatként a termelési eszközök magántulajdonának megszüntetését és a szocializmus felépítését tűzte ki.

Illegális munkáit Lenin citromlével vagy kenyérből gyúrt kis csészékben tárolt tejjel írta. Hogy a felügyelő ezt észre ne vegye, a „tintatartókat" azonnal lenyelte, mihelyt megzördült a kémlelőablak retesze. „Ma hat tintatartót ettem meg" – írta tréfásan egyik levelében.[31] A titkos írással teleírt lapokat kint tűz fölé tartották vagy forró vízbe mártották, s a tejjel írt, színtelen sorok láthatóvá váltak.

A börtönben Vlagyimir Iljics folytatta az ország gazdasági fejlődésére vonatkozó kutatásait, és dolgozni kezdett „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" című könyvén. Egyik levelében erről a következőket írta: „Van egy tervem, amelyen letartóztatásom óta sokat és egyre többet gondolkodom. Már régóta foglalkozom egy közgazdasági kérdéssel (a feldolgozó ipar áruinak az országon belüli piacával), összegyűjtöttem valamelyes irodalmat, összeállítottam a kérdés feldolgozásának tervét, sőt írtam is valamit azzal a szándékkal, hogy munkámat önálló könyv formájában adom ki, ha terjedelme meghaladja egy folyóiratcikk méreteit."[32] Lenin megbízta elvtársait, hogy az általa összeállított jegyzék alapján szerezzék be a szükséges könyveket, s közölte velük munkatervét. Hozzátartozói és elvtársai segítségével a pétervári könyvtárakból (a Tudományos Akadémia, az Egyetem, a Szabad Közgazdasági Társaság és más intézmények könyvtárából) meg is kapta a munkájához szükséges irodalmat. A börtönben írta Lenin „A XIX. század eleji politikai gazdaságtan vázlata" című művét (eddig nem került meg).

Lenin fogsága idején állandóan gondoskodott bebörtönzött elvtársairól. Minden levelében megbízatásokat adott: keressenek egy „menyasszonyt", aki meglátogathatna egy magányos elvtársat, N. N. elvtárssal közöljék a rokonai, hogy a börtönkönyvtárnak ebben és ebben a könyvében ezen és ezen az oldalon levelet talál, X. Y. elvtársnak meleg holmit kell beküldeni, és így tovább. Lenin levelezett bebörtönzött elvtársaival, mégpedig a börtönkönyvtár könyvein keresztül. A könyvekben pontokkal jelölték meg a levél szövegének azo-

[31] Lasd *N K Krupszkaja* Visszaemlékezések Leninre 25 old

[32] *Lenin* Összes Művei 55 kot 15 old

kat a betűit, amelyek a szavak összeállításához voltak szükségesek. Krzsizsanovszkij visszaemlékezéseiben azt írja, hogy amikor levelet kaptak Lenintől, ez „mindig olyan volt, mint egy különösen üdítő, erősítő ital, elolvasása után az ember nyomban felélénkült és lelki nyugalma helyreállt. Ebben az emberben olyan roppant lelkierő rejlett, annyira értett ahhoz, hogy jó irányban és kellő értelemben befolyásolja az erre rászorulókat, hogy már egymagában ez a tulajdonsága pótolhatatlan elvtárssá tette minden körülmények között – hát még a börtönben!"[33] Lenin frisseségéről, optimizmusáról, a forradalom legyőzhetetlenségébe vetett rendíthetetlen hitéről tanúskodnak M. T. Jelizarov egyik levelének a sorai, amelyet 1896 őszén írt A. P. Szkljarenkónak. Amikor 1896 nyarán a nagy letartóztatások idején a börtönben a beszélőn azt mondták Leninnek, hogy „a folyóban kipusztult minden hal", válaszképpen „szemrebbenés nélkül, sőt mosolyogva azt mondta: »Ha a hal ki is pusztult, megmaradt az ikra. S így van ez az emberekkel is.«"[34].

A börtönben Lenin szigorú napirendet alakított ki magának, s ennek betartása segítette abban, hogy elviselje a fogság terheit. Az egész napot munkával töltötte, lefekvés előtt pedig feltétlenül tornászott. „Néha annyit mozog az ember – emlékezett vissza később Lenin –, hogy még a legnagyobb hidegben is felmelegszik, amikor a zárka teljesen kihűlt, és azután sokkal jobban alszik."[35]

1896. január elején letartóztatták a „Harci Szövetség" további néhány tagját, köztük Babuskint, augusztusban pedig Krupszkaját. Mihelyt Lenin értesült az elvtársak letartóztatásáról, haladéktalanul felvette velük a kapcsolatot. A szabadlábon maradottaknak továbbra is tanácsokat és útmutatásokat adott a munkához.

A „Harci Szövetség" a súlyos veszteségek ellenére is szilárdan állt, mivel mély gyökerei voltak a munkásmozgalomban; a lenini Szövetség által nevelt élenjáró munkások új kapcsolatokat teremtettek, új köröket létesítettek, fokozták a tömegek között az agitációt, a propagandát és a szervező munkát.

1896 nyarán nagy sztrájkok robbantak ki Péterváron, s a sztrájkmozgalom később átcsapott Moszkvára is. A pétervári „Harci Szövetség" széles körű agitációt fejtett ki. Egyetlen hónap alatt 13 röplapot jelentetett meg. Az 1896-os sztrájkok, írta később Lenin, „megnyitották az ezt követőleg szüntelenül mind feljebb lendülő munkásmozgalomnak – egész forradalmunk e leghatalmasabb tényezőjének – korszakát"[36]. „1895–1896-ban, az emlékezetes pétervári sztrájkok idején kezdődik a tömeges munkásmozgalom a szociáldemokrácia részvételével"[37], állapította meg Lenin. Pétervár proletariátusa a XIX. század végén és a XX. század elején az oroszországi munkásmozgalom élén haladt.

[33] Találkozások Lenninnel. Kortársak visszaemlékezései és történelmi riportok. 22. old.
[34] „Krasznij Arhiv", 1934. 1. (62.) sz. 116. old.
[35] *Lenin* Összes Művei. 55. köt. 70. old.
[36] *Lenin* Összes Művei. 16. kot. 87. old.
[37] *Lenin* Összes Művei. 25. kot. Budapest 1970. 99. old.

Lenin mindenki másnál jobban megértette, hogy milyen hatalmas erők rejlenek Oroszország életre keltett tömeges munkásmozgalmában és hogy milyen objektív előfeltételek voltak meg ahhoz, hogy Oroszországban győzelmet arasson a szocialista forradalom. Rendkívül nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy Oroszország munkásosztálya nagymértékben koncentrálódott nagyüzemekben és nagy ipari központokban. Megállapította, hogy az oroszországi proletariátust évtizedeken át nevelte „a nagyon fiatal, de mégis korszerű, gépi nagyipar"[38].

A pétervári időszaknak rendkívül nagy jelentősége volt Lenin életében és munkásságában. Péterváron került kapcsolatba a munkásosztállyal, közeli érintkezésbe annak legjobb, élenjáró képviselőivel.

Vlagyimir Iljics pétervári tevékenysége, kiváltképpen a „Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására" szervezetben végzett munkája döntő szerepet játszott abban, hogy az oroszországi forradalmi proletariátus vezetője lett. Lenin a legaktívabb irányítója annak a nagyszabású folyamatnak, amelynek során a marxizmus Oroszországban egyesült a tömeges munkásmozgalommal. Az ő vezetése alatt tértek át az orosz szociáldemokraták a körökben végzett propagandáról a politikai tömegagitációra.

Abban az időben a kapitalizmus gyors növekedésével és a munkásmozgalom fejlődésével kapcsolatban az orosz marxisták előtt teljes súlyával merült fel az a kérdés, hogy miképpen alkalmazzák a marxista elméletet az oroszországi viszonyokra. Éppen Lenin volt az, aki elméletileg megalapozta az oroszországi forradalmi mozgalom útját, kidolgozta a marxista párt eszmei alapjait.

Péterváron Lenin megalakította a „Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására" nevű szervezetet, a tömeges munkásmozgalomra támaszkodó forradalmi marxista párt első jelentékeny csíráját.

[38] *Lenin* Összes Művei. 44. köt. Budapest 1975. 5. old.

HARMADIK FEJEZET

SZIBÉRIAI SZÁMŰZETÉSBEN

Forradalmi elmélet nélkül nem lehet
forradalmi mozgalom sem. – (Lenin)

Lenin több mint 14 hónapot töltött börtönben. 1897. február 13-án hirdették ki ügyében az ítéletet: három évre Kelet-Szibériába száműzték, nyilvános rendőri felügyelet mellett. Másnap elbocsátották a börtönből.

Leninnek és valamennyi társának engedélyezték, hogy a száműzetésbe való elindulás előtt három napot Péterváron, családjuknál töltsenek. Lenin ezt az időt forradalmi munkára, szociáldemokrata gyűlések szervezésére használta fel. Ezeken a gyűléseken a szervezeti és taktikai kérdések tárgyalása során „éles nézeteltérés merült fel és parázs vita kerekedett" a Szövetség „öreg" tagjai (Lenin, Krzsizsanovszkij, Sztarkov, Vanyejev és mások) és néhány „fiatal" tagja között.[1]

A nézeteltérések arra az alapvető kérdésre vonatkoztak, hogy mi is a szociáldemokrácia feladata Oroszországban. Az „öregek" a szociáldemokráciának mint a munkásosztály politikai vezető szervezetének a forradalmi jellege mellett szálltak síkra, a „fiatalok" viszont trade-unionista nézeteket képviseltek, tagadták a szociáldemokrácia politikai feladatait. A „fiatalok" lényegében arra törekedtek, hogy a politikai szabadságért vívandó harcot gazdasági harccal helyettesítsék, a politikai tevékenységet pedig a liberális burzsoáziára bízzák. Ily módon erősen leszűkítették az oroszországi proletariátus feladatait, a trade-unionizmus útjára taszították a proletariátust. A „fiatalok" nézeteiben csírájában megjelent az orosz munkásmozgalomnak az az opportunista irányzata, amely valamivel később „ökonomizmus" néven meglehetősen széles körben elterjedt és gátolta a munkások forradalmi szellemű nevelését.

A trade-unionista tendenciákkal ellentétben a forradalmi szociáldemokraták Leninnel az élen kitartottak amellett, hogy mindenekelőtt erősíteni kell a „Harci Szövetség"-et, hogy ki kell szélesíteni kapcsolatait az élenjáró munkásokkal, hogy meg kell szervezni a munkáskörök, a munkáspénztárak, a tanulóifjúság körében működő propagandakörök stb. tevékenységének irányítását. Az „öregek" és a „fiatalok" között felmerült nézeteltérések azt mutatták, hogy az orosz szociáldemokráciában két irányzat keletkezett: egy forradalmi és egy opportunista irányzat, amelyek között később hosszú éveken át éles elvi harc dúlt.

[1] Lásd *Lenin* Összes Művei. 6. köt. 31. old.

1897. február 17-én Lenin Pétervárról útnak indult szibériai száműzetésébe. Marija Alekszandrovnának sikerült elintéznie, hogy fia saját költségén utazzon Szibériába, s ne toloncolják. Ez nagy könnyítést jelentett, mert megkímélte Lenint attól, hogy toloncállomásról toloncállomásra hurcolják. A száműzetésbe utazva Lenin néhány napot anyjánál töltött Moszkvában. Még ezeket a napokat is arra használta fel, hogy a Rumjancev Múzeum olvasótermében anyagot gyűjtsön az oroszországi kapitalizmus fejlődéséről.

Február 23-án éjjel Lenin elindult Moszkvából. Szibériába akkor hosszú volt még az út. Március 2-án Lenin Ob vasútállomásról levelet küldött anyjának, s ebben a következőket írta: „A nyugat-szibériai útvonalon, amelyen most végigmentem (1300 verszt Cseljabinszktól Krivoscsokovóig, három nap), meglepően egyhangú a táj: kopár és kietlen sztyepp. Se települések, se városok, csak nagy ritkán egy-egy falu, néha erdő, különben csak sztyepp. Hó és ég - így megy ez három álló napon át."[2]

Csak március 4-én érkezett meg Lenin Krasznojarszkba. Ott meg kellett várnia száműzetési helyének kijelölését, majd a hajózás megindulását, hogy hajón folytathassa útját, s addig K. G. Popova házában lakott, amely a városban a politikai száműzöttek menedékhelyének számított. A háziasszony nemes lélek volt, igaz barátja a száműzötteknek, nagy odaadással gondoskodott róluk. Ebben a házban, amelyben mindig sok volt a vendég, Lenin találkozott és elbeszélgetett helyi és száműzött szociáldemokratákkal, lengyel forradalmárokkal, narodovolecokkal, megismerkedett V. A. Buksnyisszel, P. A. Kraszikovval és más száműzöttekkel.

V. M. Krutovszkij helyi orvos ajánlatára Lenin ismeretséget kötött G. V. Jugyin krasznojarszki kereskedővel is, akinek akkoriban ritkaságszámba menő, több mint százezer kötetes könyvtára volt. Lenin minden reggel felkereste Jugyin könyvtárát, amely két versztnyire feküdt a várostól, s ott dolgozott estig. Látogatta a városi könyvtárat is. Lenin tehát minden alkalmat megragadva folytatta a munkát a száműzetésben is.

Április 24-én Lenin megkapta az értesítést, hogy Jenyiszejszk kormányzóság minuszinszki kerületének Susenszkoje nevű falujába irányítják. Ebben a faluban a XIX. század harmincas-ötvenes éveiben száműzött dekabristák éltek, a hatvanas években pedig ott töltötte száműzetését M. V. Butasevics-Petrasevszkij, az orosz felszabadító mozgalom egyik kiváló alakja.

Április 30-án Lenin a hozzá hasonlóan háromévi szibériai száműzetésre ítélt és Tyeszinszkoje faluba irányított Krzsizsanovszkijjal és Sztarkovval együtt hajón elindult Krasznojarszkból. Egy hét múlva értek Minuszinszkba, onnan pedig Lenint fogaton vitték tovább a számára kijelölt helyre. A minuszinszki kerületi rendőrfőnök haladéktalanul jelentette a jenyiszejszki kormányzónak,

[2] *Lenin* Összes Művei. 55. köt. 23. old.

hogy Uljanovot „felügyelet alá helyezték és a mai napon tovább szállították Susenszkoje faluban való elhelyezés céljából".

Május 8-án este Lenin megérkezett rendeltetési helyére. Zirjanov paraszt házában helyezték el. A Lenin rendelkezésére bocsátott kis szobába egy faágyat, egy asztalt és négy széket állítottak be. Lenin mint száműzött havi 8 rubeles illetményt kapott, s főképpen ebből kellett a száműzetésben élnie. Szerény és igénytelen volt, kevéssel is beérte, bármilyen körülmények közé került is.

Akkoriban Susenszkoje isten háta mögötti kis zug volt.[3] A vasúttól több mint 600 versztnyi távolságra feküdt. A posta Közép-Oroszországból 13–14 nap alatt ért oda. Újságot a faluban senki sem járatott, s így Lenin több mint egy hónapig nem látott sajtóterméket; csak június közepén kezdte kapni a „Russzkije Vedomosztyi"-t. „Igen mohó érdeklődéssel olvasom, ami csak reakció lehet arra, hogy sokáig nem kaptam lapokat"[4] – írta hozzátartozóinak. Egyik levelében Lenin a következőképpen írja le Susenszkojét: „Nagy falu, néhány, eléggé piszkos, poros utcája van – minden olyan, amilyen efféle helyen lenni szokott. A sztyeppén terül el – kert és általában növényzet nincs."[5]

Leninnek nem volt könnyű elviselni a száműzetést, a leginkább az nyomasztotta, hogy elszakadt a proletártömegek körében folyó közvetlen munkától. Eleinte kezébe sem vette Európai-Oroszország és Európa térképét. „Gyakran olyan keserűség fogott el, amikor kiterítettem és kezdtem nézegetni rajta a különböző fekete pontokat. Most azonban ez nem így van, már beletörődtem, és nyugodtabban nézegetem a térképet"[6] – írta húgának.

Ám bármilyen nyomasztó volt is a száműzetés, bármilyen keserűség fogta is el olykor Lenint, mégsem fogyott ki az optimizmusból. Természetétől általában idegen volt a csüggedés, kiváltképpen a kétségbeesés. A száműzetés nem hatott ki rendkívüli munkabírására sem. Kiterjedt levelezést folytatott a szétszórtan Észak-Oroszország és Szibéria különböző zugaiban élő száműzött szociáldemokratákkal. Levelezett a száműzetését Verholenszkben töltő N. J. Fedoszejevvel, a Turuhanszkba került J. O. Martovval, a Vjatka kormányzóságban élő A. N. Potreszovval, az Arhangelszk kormányzóságban élő A. L. Malcsenkóval és M. G. Grigorjevvel, az Asztrahanyba száműzött L. M. Knyipoviccsal és a minuszinszki kerület sok száműzöttjével. Elmélyülten tanulmányozta abban az időben a filozófia történetét, s élénk levelezést folytatott filo-

[3] Ma Susenszkoje nagy kerületi központ Krasznojarszk tartományban, 78 kilométernyire van a legközelebbi vasutállomástól, s azzal rendszeres autóbusz- és repülő-, a hajózás időszakában pedig hajójárat köti össze. 1938-ban Susenszkojéban Lenin-emlékmúzeumot avattak fel. Az SZKP Központi Bizottsága és a szovjet kormány határozata alapján tervet dolgoztak ki Susenszkoje általános rekonstrukciójára. E terv értelmében azokat a házakat, amelyekben Lenin élt, közvetlen környékukkel együtt védett területté nyilvánították. Susenszkojenak ezt az emlékhellyé átalakított részét múlt század végi formájában állították helyre.

[4] *Lenin* Összes Művei. 55. köt. 44. old.

[5] Ugyanott, 47. old.

[6] Ugyanott, 104. old.

zófiai kérdésekkel kapcsolatban az ugyancsak száműzetésben élő F. V. Lengnyikkel. Sajnos, ezek a levelei elkallódtak. Lengnyik visszaemlékezései szerint Lenin leveleiben élesen támadta az idealizmust, amellyel Marx és Engels materialista filozófiáját állította szembe. Filozófiai ismereteiről Vlagyimir Iljics akkoriban a rá jellemző szerénységgel a következőket írta: „Nagyon jól tudom, hogy a filozófiai műveltségem hiányos, és nem szándékozom írni erről a témáról, amíg nem tanulok eleget. Most éppen ezzel foglalkozom, Holbachhal és Helvétiusszal kezdtem, most pedig Kantra akarok áttérni. A filozófia főbb klasszikusainak főbb műveit már megszereztem."[7] Tanulmányozta azokban az időkben Hegel műveit is. Lenin kezdeményezésére szervezték meg a száműzöttek közötti könyvcserét.

Lenin megteremtette a kapcsolatot az oroszországi munkásmozgalom központjaival – Pétervárral és Moszkvával –, Nyizsnyij Novgorodban, Voronyezsben és más városokban élő elvbarátokkal, A. I. Uljanova-Jelizarova révén pedig érintkezésbe lépett a „Munka Felszabadítása" csoporttal.

Lenin legfőbb gondja, amely a külfölddel és az oroszországi szociáldemokratákkal folytatott egész levelezését áthatotta, az volt, hogy miképpen lehetne egyesíteni az összes szétszórt szervezeteket, miképpen lehetne egy marxista pártot létrehozni, hogyan lehetne ezt a pártot a munkástömegek tényleges vezetőjévé tenni.

Lenin rendszeres és sűrű levelezést folytatott hozzátartozóival, különösen édesanyjával. Anyjának írt leveleit gyengéd szeretet és figyelmesség hatotta át. Mindent elkövetett, hogy anyját nyugtassa, bátorítsa. Leveleiben általában „drága anyuskám"-nak szólította. Aggódott egészségéért és vigasztalta, részletesen beszámolt életéről, megosztotta vele gondolatait, terveit. Lenin anyja közeli elvbarátja volt gyermekeinek, megértette forradalmi törekvéseiket, igyekezett könnyíteni helyzetükön, amikor börtönben és száműzetésben voltak. Nem panaszkodott amiatt, hogy örökké aggódnia kellett gyermekei sorsáért. Ez a rendkívüli asszony bátran kiállt minden megpróbáltatást. Türelmesen várakozott a rendőrfőnökök előszobájában, amikor engedélyt akart szerezni bebörtönzött gyermekeinek meglátogatására, sokáig járkált a börtön körül abban a reményben, hogy valamelyik ablakban megpillantja drága arcukat. Egyik alkalommal, amikor a rendőrségi ügyosztályon járt, annak vezetője cinikusan odabökte neki:

– Büszke lehet a gyerekeire, az egyiket felakasztották, és a másikra is kötél vár.

Lenin anyja önérzetesen csak ennyit válaszolt:

– Igenis, büszke vagyok a gyermekeimre![8]

Vlagyimir Iljicset az egész Uljanov család segítette munkájában. Hozzátartozói és szabadlábon levő elvtársai révén hozzájutott a szükséges irodalom-

[7] *Lenin* Összes Művei 46 köt. 30 old

[8] Lásd A mi Vologyánk Családtagok visszaemlékezései Leninre. 193 old.

hoz. Statisztikai gyűjteményeket, katalógusokat, közgazdasági és filozófiai könyveket küldtek neki. Lenin a száműzetésben folytatta Marx és Engels műveinek a tanulmányozását. Nővérének írt egyik levelében például azt kérte, hogy küldjék el neki Marx „A filozófia nyomorúsága" és „A hegeli jogfilozófia kritikájához" című könyveinek francia nyelvű kiadását, valamint az Engels „Anti-Dühring"-jének néhány fejezetét tartalmazó francia nyelvű kötetet.[9] Lenin figyelemmel kísérte a külföldi marxista irodalom újdonságait, az orosz és a külföldi sajtót. Érdeklődéssel olvasta egy német újság beszámolóját a német szociáldemokrácia stuttgarti kongresszusáról, s arra kérte hozzátartozóit, hogy küldjenek neki gyorsírói beszámolókat a parlamenti vitákról, irodalmat a nyugat-európai országok mezőgazdaságának közgazdasági kérdéseiről és az ipar történetéről.

Lenin több folyóiratra és újságra fizetett elő, a többi között olyanokra, mint a „Russzkoje Bogatsztvo", a „Vesztnyik Finanszov", a „Novoje Szlovo", a „Naucsnoje Obozrenyije", a „Nyiva", valamint olyan német folyóiratokra, mint az „Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik", a „Soziale Praxis", a „Die Neue Zeit". Mindez lehetővé tette Leninnek, hogy lépést tartson az eseményekkel, figyelemmel kísérje a munkásmozgalmat, Oroszország és Nyugat-Európa gazdasági fejlődését.

A száműzetésben Lenin folytatta az oroszországi agrárviszonyok tanulmányozását, amelyek vizsgálatával már a Volga-vidéken is foglalkozott. Most mélyrehatóan és minden oldalról tanulmányozta a szibériai falut. „Éber szemmel figyelte az életet, szenvedélyesen szerette az életet – a parasztokkal beszélgetett, dolgaikat megfigyelte, ügyeiket intézte, tanulmányozta a falut" – állapította meg Nagyezsda Konsztantyinovna. Ebben az is segítette, hogy közeli kapcsolatban állt Susenszkoje parasztjaival, akik nagy tisztelettel viseltettek iránta, segítségért fordultak hozzá. Mint politikai száműzöttnek Leninnek nem volt joga ügyvédi gyakorlatot folytatni, de nem hivatalosan tanácsokat adott a parasztoknak, segítette őket abban, hogy védekezzenek a helyi hatóságok és a gazdagok önkényeskedése ellen.

Egyik alkalommal Leninhez fordult tanácsért az aranybányák egyik munkása, akit munkáltatója elkergetett, ki sem fizetve a bérét. Lenin segítségével aztán meg is nyerte a bányatulajdonos ellen indított pert. Ezek után Lenin népszerűsége a helyi lakosság körében még jobban megnőtt. Már nemcsak Susenszkojéből fordultak hozzá a parasztok, hanem az egész környékről is. Sokszor a sértettnek csak azzal kellett fenyegetőznie, hogy panaszt tesz Uljanovnál, s a sértő fél máris meghátrált.

Később Lenin erre így emlékezett vissza:

„25 évvel ezelőtt, szibériai száműzetésem alatt, néha az ügyvéd szerepét kellett betöltenem. Illegális ügyvéd voltam, mert száműzöttnek ez tilos volt, de más ügyvéd hiányában jöttek hozzám emberek és elmondtak egyet s mást."[10]

[9] Lásd *Lenin* Összes Művei. 55. köt. 61–62. old.

[10] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 103. old.

Susenszkojéban Leninen kívül még két száműzött élt: I. L. Promiński lengyel munkás, a lengyel szociáldemokrata mozgalom részvevője és O. A. Engberg finn nemzetiségű Putyilov-gyári munkás, akit azért száműztek, mert részt vett egy sztrájkban. Promiński a száműzetésben népes családjával élt együtt; öt gyermeke volt akkor. Lenin szoros barátságot kötött száműzött társaival. Minden alkalmat megragadott, hogy örömet szerezzen Promiński gyerekeinek, haza is írt, hogy küldjék el valamennyi megmaradt képeskönyvét. Engberget segítette a marxizmus alapjainak tanulmányozásában. Amikor a száműzetés végén elváltak, Lenin mindegyik elvtársát dedikált fényképével ajándékozta meg.

KRUPSZKAJA MEGÉRKEZÉSE SUSENSZKOJÉBA

A „Harci Szövetség" perében Krupszkaját háromévi száműzetésre ítélték. Száműzetési helyéül Ufa kormányzóságot jelölték ki, de mindent elkövetett, hogy mint Uljanov menyasszonyát Susenszkojéba küldjék. Vlagyimir Iljics is beadvánnyal fordult a rendőrségi ügyosztály igazgatójához, amelyben kérte, engedjék meg menyasszonyának, hogy Susenszkojéba költözzön. Az engedélyt megadták. Vlagyimir Iljics türelmetlenül várta Nagyezsda Konsztantyinovna érkezését. Még Péterváron, amikor Nagyezsda a börtönben ült, az egyik „vegyi" levélben szerelmet vallott neki. Később pedig már Susenszkojéból levélben kérte, hogy utazzon hozzá és legyen a felesége. Nagyezsda Konsztantyinovna mélyen és gyengéden szerette Vlagyimir Iljicset, s levelére félig tréfásan így válaszolt: „Nos, ha már megkért, a felesége leszek." Vlagyimir Iljics később gyakran emlegette ezt a választ.

Nagyezsda Konsztantyinovna anyjával, Jelizaveta Vasziljevnával együtt 1898. május elején érkezett Susenszkojéba. Zirjanov házában sok ember gyűlt össze, mindenki látni akarta a jövevényeket. A susenszkojei lányok valósággal megbámulták Vlagyimir Iljics karcsú, sudár menyasszonyát, hosszú, dús hajfonatát – ilyen a faluban senkinek sem volt.

A rendőrhatóságok, Lenin kifejezésével élve, tragikomikus feltételt szabtak Nagyezsda Konsztantyinovnának: ha azonnal nem köt házasságot, Ufába küldik. Lenin és Krupszkaja esküvőjére csak július 10-én kerülhetett sor. Zirjanovtól átköltöztek P. A. Petrova parasztasszony házába. Idővel otthonosan berendezkedtek, kis konyhakertjük is volt, az udvaron virág pompázott, a ház falát komlóval futtatták be. A háztartást Krupszkaja anyja vezette. A fiatal házasok boldog egyetértésben éltek. Harminc évvel később Nagyezsda Konsztantyinovna így emlékezett vissza erre az időszakra: „Élénken magam előtt látom az akkori élet természetes harmóniáját és örömét. Valahogy minden olyan eredeti volt – a természet, a sóskaszedés, a gombázás, a vadászat, a korcsolyázás, az elvtársak meghitt baráti köre; ünnepekre Minuszinszkba utaztunk... szoros, igen szoros elvtársi, baráti körbe, közös sétákra, valamilyen naiv, nó-

taszóval fűszerezett közös szórakozásra; otthon – mama, kezdetleges, félig naturális háztartás; az életünk – együttes munka, azonos élmények, reagálások; megkaptuk Bernstein könyvét, felháborodtunk, méltatlankodtunk és így tovább."[11]

Lenin Krupszkajától tudta meg, hogy 1898 márciusában Minszkben megtartották az OSZDMP I. kongresszusát. Az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt megalakulását kimondó kongresszus hírét Lenin nagy örömmel fogadta, és szolidaritást vállalt a kongresszus által közzétett „Kiáltvány" alapvető tételeivel, nagy jelentőséget tulajdonítva ennek mint olyan dokumentumnak, amely „nyilvánosan proklamálta azokat a célokat, amelyekre pártunknak törekednie kell"[12]. Lenin, írta visszaemlékezéseiben Lepesinszkij, „a legnagyobb büszkeséggel kijelentette nekünk, legközelebbi száműzött társainak és elvbarátainak, hogy ettől fogva az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt tagja"[13].

Azt a gondolatot, hogy a munkáspárt megalapítása céljából országos kongresszust kell összehívni, mint már említettük, először Lenin fejtette ki. Mindent elkövetett, hogy egy olyan erős pártot hozzon létre, amely a forradalmi szociáldemokrácia egységes zászlaja alatt indulna harcba. Már a pétervári börtönből írt leveleiben sürgette a párt megszervezését, a pártkongresszus összehívását, s már ott dolgozott a programadó dokumentumokon.

Lenin útmutatásaiból kiindulva a „Harci Szövetség" megtette a gyakorlati lépéseket a kongresszus összehívása érdekében. Ebből a célból 1896 nyarán Poltavába küldték N. K. Krupszkaját. Krupszkaja ott a kijevi marxistákkal folytatott megbeszéléseken megállapodott a kongresszus előkészítését és egy közös illegális lap kiadását illetően. Mindamellett a kongresszus összehívását akkor megakadályozta Leninnek és a „Harci Szövetség" más vezetőinek letartóztatása és Szibériába való száműzetése.

Csak másfél évvel később sikerült a legnagyobb oroszországi szociáldemokrata szervezetek képviselőinek kongresszusra összeülniük. Az OSZDMP I. kongresszusának nagy történelmi jelentősége volt. Hivatalosan proklamálta a párt megalakulását, s ezzel lezárult az orosz szociáldemokrácia történetében „a gyermek- és serdülőkor időszaka"[14]. Az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt megalakulásával „az orosz munkásmozgalom igen nagy lépést tett az orosz forradalmi mozgalommal való *egybeolvadása* útján"[15].

Nem sokkal az I. kongresszus után a párt ott megválasztott Központi Bizottságát letartóztatták; a cári kormány megtorlásai sok helyi pártszervezetre is lesújtottak. A marxista szervezetek ismét szétforgácsolódtak; eszmei inga-

[11] Dicső bolsevik nők Moszkva 1958 35 old., oroszul
[12] *Lenin* Összes Művei 4 kot 303 old
[13] *P Lepesinszkij* A párt első kongresszusa Moszkva 1928 26 old., oroszul
[14] *Lenin* Összes Művei 6 kot 165 old
[15] *Lenin* Összes Művei 4 kot 229 old.

dozás jelei mutatkoztak. Ily módon a párt mint egységes centralizált szervezet gyakorlatilag még nem jött létre.

Lenin és Krupszkaja életét a száműzetésben szívós munka töltötte ki. Együtt fordítottak oroszra idegen nyelvű könyveket, együtt tisztázták le Vlagyimir Iljics munkáit. Nagyezsda Konsztantyinovna „A munkásnő" címmel ott írta meg első brosúráját. Szabad idejüket az erdőben, a folyón, a mezőn töltötték. Vlagyimir Iljics szerette a végtelen szibériai tájakat, a bővizű, széles Jenyiszejt. Krzsizsanovszkij azt írta róla, hogy „nagyon szerette a fagyos, tiszta levegőt, szeretett gyorsan járni, korcsolyázni, sakkozni és vadászni"[16]. Lenin sokat sportolt. A testedzést nagyon fontosnak tartotta. Úgy vélte, hogy a forradalmárnak fizikailag erősnek, kitartónak és edzettnek kell lennie, hiszen életét a harcnak szenteli és sok nélkülözés, viszontagság jut osztályrészéül.

Esténként Nagyezsda Konsztantyinovna és Vlagyimir Iljics nagy élvezettel olvasgatták Puskin, Lermontov és Nyekraszov műveit. Vlagyimir Iljics albumában, amelyet a száműzetésbe is magával vitt, Marx és Engels fényképe mellett ott volt Csernisevszkij, Piszarev, Herzen fényképe, valamint Zola képe, akit Lenin nemcsak mint írót, hanem mint haladó közéleti embert is nagyra becsült.

TALÁLKOZÁSOK SZÁMŰZÖTT ELVTÁRSAKKAL

Az állandó munkával teli életben örvendetes eseményeknek számítottak az elvtársak ritka látogatásai vagy a náluk tett látogatások. 1897 szeptemberében például Lenin két napra Minuszinszkba utazott, ahol megismerkedett az ott élő száműzöttekkel, köztük A. V. Tirkovval, az ismert narodovoleccel, M. V. Blażewski varsói munkással, aki részt vett az 1863. évi lengyelországi felkelésben, F. J. Konnal, a forradalmi munkásmozgalom kiváló képviselőjével és másokkal. Minuszinszkból Lenin Tyeszinszkoje községbe, Krzsizsanovszkij és Sztarkov száműzetési helyére utazott, ahol hatósági engedéllyel öt napot töltött. Egy hónappal később ismét ellátogatott Minuszinszkba, ezúttal önkényesen, engedély nélkül. Egyik látogatása alkalmával megismerkedett N. M. Martjanovval, a Tájismereti Múzeum vezetőjével. Ez a múzeum, amely most az ő nevét viseli, nagy szerepet játszott a száműzöttek életében, ide mindegyikük feltétlenül be-benézett. A sokoldalúan képzett, haladó nézeteket valló Martjanov igaz barátja volt a száműzött forradalmároknak. Kon azt írta, hogy nem ismer egyetlen olyan száműzöttet sem, aki ne gondolna vissza igen nagy tisztelettel Martjanovra.

Vlagyimir Iljicset néha meglátogatták volt pétervári elvtársai. Ott járt nála G. M. Krzsizsanovszkij, V. V. Sztarkov, A. A. Vanyejev, V. K. Kurnatovszkij, P. N. Lepesinszkij, M. A. Szilvin és több más, a környéken élő száműzött szociáldemokrata. Csaknem másfél évvel száműzetésbe érkezése után Leninnek

[16] Találkozások Leninnel. Kortársak visszaemlékezései és történelmi riportok. 24. old.

sikerült néhány napra Krasznojarszkba látogatnia. Ott találkozott a helyi politikai száműzötekkel, részt vett összejöveteleiken. Erre az utazásra szívesen emlékezett vissza. „Akármilyen kevesen vannak is Krasznojarszkban – írta –, Susa után mégiscsak kellemes találkozni emberekkel és elbeszélgetni velük másról is, mint vadászatról meg a susai »újdonságokról«."[17]

Egy alkalommal a Susenszkojéból való elutazásra Krzsizsanovszkij ötletét használta fel. Krzsizsanovszkij ugyanis közölte vele, hogy náluk Tyeszinszkojéban van egy geológiai szempontból érdekes hegy, és azt ajánlotta Leninnek, hogy kérjen távozási engedélyt a kerületi rendőrfőnöktől, s kérvényében írja meg, hogy kutatást akar végezni ezen a hegyen. Lenin tréfából írt is egy ilyen kérvényt, sőt kérte, hogy engedjék Tyeszinszkojéba utazni a feleségét is, mert a kutatómunkánál szüksége van a segítségére. Nagy csodálkozására a kerületi rendőrfőnök a szükséges engedélyt megadta, sőt futárral küldte el, s így el is utaztak Tyeszinszkojéba. Egyszer sikerült a 20 versztre lakó Kurnatovszkijhoz utaznia, aki egy cukorgyárban volt alkalmazva. Élénk érdeklődéssel tekintette meg Lenin a gyárat, ahol a munkások olyan gyalázatos munkakörülmények közt dolgoztak, hogy ezt a Leninnel folytatott beszélgetés során még a gyár igazgatója is kénytelen volt elismerni.

A forradalmárok egy része nagyon nehezen viselte a száműzetést. Sokuknak aláásta az egészségét, de voltak olyanok is, akik belepusztultak. 1898 nyarán Verholenszkben öngyilkossággal vetett véget életének N. J. Fedoszejev. Az állandó rendőrségi üldözésbe, az egyik száműzött rágalmazó vádaskodásába, a szörnyű, munkaképességét teljesen megbénító nyomorba annyira belefáradt, hogy nem bírta tovább. Lenint a halálhír mélyen megrendítette. A száműzetésben a marxista világnézet alapvető kérdéseiről levelezett Fedoszejevvel. Fedoszejev valamennyi kéziratát Krzsizsanovszkijra hagyta, akivel igen jó barátságban volt, Leninnek pedig azt üzente, hogy „teljes és törhetetlen hittel hisz az életben, és nem a kétségbeesés kergeti halálba"[18]. Fedoszejev halála nagy veszteség volt az orosz szociáldemokráciára nézve.

Fedoszejev tragikus halála után körülbelül egy évvel a száműzött szociáldemokraták pénzt gyűjtöttek, hogy sírkövet állítsanak elvtársuknak. Ebben az időben valahogyan a csendőrök kezébe került annak az ajánlott levélnek feladóvevénye, amelyben a száműzött Ljahovszkij a sírkővel kapcsolatos gyűjtésről számolt be Leninnek. A csendőrök éltek az alkalommal, s rajtaütésszerűen házkutatást tartottak Leninnél. Ez 1899. május 2-án történt. Szerencsére Lenin és Krupszkaja baj nélkül úszta meg a dolgot. A házkutatásnál a könyvszekrényben, amelyben az illegális levelezés volt, semmit sem találtak, mert Lenin előrelátóan széket állított oda a csendőrök részére, s azok a szekrény felső polcán kezdték a kutatást. A számukra alig érthető statisztikai gyűjtemények átvizsgálásától elfáradt csendőrök meg se nézték az alsó polcokat, ahol a

[17] *Lenin* Összes Művei. 55. köt. 98. old.
[18] Ugyanott, 90. old.

cári titkosrendőrséget érdeklő levelezés volt. Ha ezt a levelezést a házkutatás során felfedezik, Lenin és Krupszkaja száműzetését bizvást meghosszabbították volna néhány évvel. Csak Lenin találékonysága mentette meg őket a veszedelemtől.

Az orosz szociáldemokráciát 1899 szeptemberében újabb veszteség érte: Jermakovszkojéban a tüdővész elragadta Vanyejevet, a kiváló forradalmárt. Halálát a cári börtön és a száműzetés okozta. Lenin részt vett elhunyt elvtársa temetésén, ő mondta a búcsúbeszédet.

Nagy bátorságra, állhatatosságra és testi erőre volt szükség ahhoz, hogy valaki elviselje a száműzetés viszontagságait és visszatérjen helyére a forradalmi harcban.

„AZ OROSZ SZOCIÁLDEMOKRATÁK FELADATAI"

Szibéria isten háta mögötti zugában, a száműzetés nehéz körülményei között Lenin hatalmas elméleti munkát végzett.

Lenin munkanapja sokszor a késő éjszakába nyúlt. Szobája ablakából sokáig szűrődött ki a világosság az álomba merült falu sötétjébe.

Leninnek a száműzetésben írt munkái között előkelő helyet foglal el „Az orosz szociáldemokraták feladatai" című brosúra (1897), a párt egyik alapvető programjellegű dokumentuma. A brosúra második és harmadik kiadásának előszavában Lenin hangsúlyozta, hogy abban „még csak párttevékenysége »első tapasztalatait« összegezte", hogy a brosúra csak általános vázlatát adja a szociáldemokrácia általában vett feladatainak[19], amelyek a továbbiakban folyamatosan bővültek. Lenin kimondta azt a fontos tételt, hogy a marxista párt szocialista és demokratikus feladatai között megbonthatatlan összefüggés áll fenn, hogy ezeket nem szabad szembeállítani egymással. Leszögezte, hogy összefüggésük és egymáshoz való viszonyuk helyes megértése különösen fontos Oroszországban, ahol harcolni kell mind a cárizmus, mind a kapitalizmus ellen.

Éppen ezért a szociáldemokratáknak az a feladatuk, hogy szervezzék a proletariátus osztályharcát és vezessék annak mindkét említett megnyilatkozási formáját: mind a demokratikusat (harc a cári önkényuralom és a földesurak ellen, demokratikus köztársaság megteremtése), mind a szocialistát (harc a tőkések ellen a proletariátus diktatúrájának megteremtése és a szocialista társadalom megszervezése érdekében).

„Az orosz szociáldemokraták feladatai" című brosúrában Lenin részletesen kifejtette azt a gondolatot, hogy a proletariátusnak az élen kell járnia a forradalmi mozgalomban, hogy a munkásosztályt illeti meg a hegemónia, a vezető szerep a küszöbönálló oroszországi forradalomban. A hegemón szerepét a munkásosztály a marxista proletárpárt vezetésével tölti be, állapította meg Le-

[19] Lásd *Lenin* Összes Művei. 2. köt. 411. és 417. old.

nin. Hangsúlyozta, hogy a munkásosztály végig következetesen forradalmi erő, amely maga köré tömöríti a cárizmussal ellenségesen szemben álló paraszti tömegeket, hogy a cárizmus megdöntése az első lépés a szocializmusért vívandó harc útján. „Csakis a proletariátus lehet a politikai szabadságért és demokratikus intézményekért vívott harc *élharcosa,* minthogy, először, a politikai elnyomás a proletariátust sújtja a legerősebben... Másodszor, csak a proletariátus képes arra, hogy *következetesen* végrehajtsa a politikai és társadalmi rend demokratizálását, mert az ilyen demokratizálás ezt a rendet a munkások kezébe adná."[20] Különös figyelmet fordított a szociáldemokraták pártos elvhűségére, önálló állásfoglalásukra. A szociáldemokraták, mondotta, támogatják az összes politikailag ellenzékben álló elemeket, de ez a támogatás nem feltételezi azt, hogy bármiféle elvi engedményt tegyenek a marxizmustól idegen programoknak és elméleteknek.

Ebben a munkájában Lenin rámutatott arra, hogy milyen óriási jelentősége van a forradalmi elméletnek a proletariátus felszabadító harcában. Itt állította fel azt a híres tételét, amely minden marxista vezérelvévé vált: „Forradalmi elmélet nélkül nem lehet forradalmi mozgalom sem."[21] Későbbi munkáiban Lenin továbbfejlesztette ezt a tételt, rámutatva arra, hogy milyen rendkívül fontos a forradalmi elmélet a proletárpárt számára. A marxistáknak, tanította Lenin, a forradalmi elméletből kell meríteniük meggyőződésüket, s a gyakorlati tevékenységben alkalmazniuk kell ezt az elméletet.

Lenin arra szólította fel az Oroszországban szétszórtan működő munkásköröket és szociáldemokrata csoportokat, hogy tömörüljenek egy „egységes *szociáldemokrata munkáspártban*"[22].

„Az orosz szociáldemokraták feladatai" című brosúrát a „Munka Felszabadítása" csoport adta ki először 1898-ban Genfben. Oroszországban széles körben terjesztették nemcsak a szociáldemokraták körében, hanem a haladó munkások körében is. Házkutatásoknál és letartóztatásoknál előkerültek belőle példányok Péterváron, Moszkvában, Szmolenszkben, Kazanyban, Orelben, Kijevben, Vilnában, Feodoszijában, Irkutszkban, Arhangelszkben, Szormovóban, Kovnóban és más városokban. Lenin brosúrája óriási szerepet játszott a munkásosztály politikai és gazdasági harcának kibontakoztatásában, a marxizmus eszméinek terjesztésében, az oroszországi proletárpárt megteremtésében.

Lenin rendületlenül védelmezte a forradalmi elmélet tisztaságát, de ugyanakkor rámutatott alkotó továbbfejlesztésének szükségességére.

„Marx elméletét egyáltalán nem tekintjük befejezett és érinthetetlen valaminek; ellenkezőleg, meggyőződésünk, hogy ez az elmélet csak alapköveit rakta le annak a tudománynak, amelyet a szocialistáknak minden irányban tovább

[20] Ugyanott, 428. old.
[21] Ugyanott, 434. old.
[22] Ugyanott, 438. old.

kell fejleszteniük, ha nem akarnak elmaradni az élettől. Úgy véljük, hogy az orosz szocialistáknak különösen nagy szükségük van arra, hogy *önállóan* dolgozzák fel Marx elméletét, mert ez az elmélet csak általános *útmutató* tételeket nyújt, amelyeket másképpen alkalmaznak *többek közt* Angliára, mint Franciaországra, másképpen Franciaországra, mint Németországra, másképpen Németországra, mint Oroszországra."[23]

Leninnél már korai munkáiban megtaláljuk Marx elméletének valóban alkotó feldolgozását. Művei útmutatóul szolgáltak az egységes oroszországi szociáldemokrata pártnak, egy új típusú pártnak, forradalmárok pártjának a létrehozásáért vívott harcban.

„A KAPITALIZMUS FEJLŐDÉSE OROSZORSZÁGBAN"

A száműzetésben készült el Lenin „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" című klasszikus művével, amely eszmeileg nemcsak a narodnyikságot, hanem a „legális marxizmust" is szétzúzta. Első fogalmazásban a könyv (eredeti címe: „A nagyipar belső piacának kialakulása") már 1898. augusztus elején készen volt. Ezután kezdődött a végleges kidolgozása. 1898 októberében Krupszkaja azt írta Marija Alekszandrovna Uljanovának, hogy Vlagyimir Iljics „az utóbbi időben teljesen belemerült a »piacai«-ba, és reggeltől estig ír"[24]. Novemberben elkészült a könyv első két fejezete. Ezeket Nagyezsda Konsztantyinovna külön füzetekbe lemásolta és elküldte a hozzátartozók címére, hogy adják át a kiadónak. „Ma – írta nővérének Lenin – elküldöm Anyánknak címezve a »piacok« két füzetét. Ez – a két első fejezet, az egész munkának körülbelül 1/4 vagy 1/5 része. Összesen nyolc fejezet lesz, most a harmadik fejezet előkészítését fejezem be, és így januárban minden valószínűség szerint az egész elkészül, mert Nágya elég gyorsan másolja – amilyen ütemben én írom."[25]

Lenin 1899. január végén befejezte a könyv két utolsó fejezetét és a mellékleteket. Azt akarta, hogy az oroszországi kapitalizmus fejlődéséről szóló könyvét nemcsak a tudós szakemberek, hanem elsősorban a forradalmi értelmiség széles körei és az élenjáró munkások is megértsék. Nagyon sokat adott elvbarátai véleményére, s munkájának egyes fejezeteit megmutatta a hozzá közelálló száműzött elvtársaknak. Krupszkaja az egész könyvet már kéziratban elolvasta. „Én – írta ezzel kapcsolatban – az »értetlen olvasó« szerepét játszom, és meg kell ítélnem, elég világos-e a »piacok« előadásmódja, igyekszem minél

[23] *Lenin* Összes Művei. 4. köt. 171–172. old.
[24] *Lenin* Összes Művei. 55. köt. 383. old.
[25] Ugyanott, 101. old.

»értetlenebb« lenni, de nemigen találok olyasmit, amibe beleakaszkodhatnék."[26]

Száműzetésben élve, nem volt könnyű dolog könyvet kiadni. A hozzátartozók és az elvtársak azonban segítettek. Lenin a kéziratot elküldte Podolszkba, ott élő nővérének, A. I. Uljanova-Jelizarovának, aki elvégezte a könyv szerzői korrektúráját. A statisztikai táblázatok korrigálásának munkáját V. A. Ionov statisztikus végezte, akit Vlagyimir Iljics még Szamárából ismert. A könyv Péterváron jelent meg, s Anna Iljinyicsna külön evégett utazott oda.

A könyv címét illetően nem sikerült azonnal megállapodásra jutni. A rendkívül szerény és önmagával szemben igényes Vlagyimir Iljics sokáig nem akart hozzájárulni ahhoz, hogy könyvének „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" címet adják. Úgy vélekedett, hogy szerényebb címet kell keresni, mert „ez túlságosan merész, tág és sokat ígérő. Szerintem jobb: »A kapitalizmus oroszországi fejlődésének kérdéséhez.«"[27] Az a meggondolás sem tetszett Leninnek, hogy a könyv „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" címmel gyorsabban fogy el. „Innen rendkívül nehéz, sőt lehetetlen válaszolni valamennyi apró és részletkérdésre: ezeket ott helyben kell eldönteni. Ezért nem is vitatkozom a címváltoztatáson, jóllehet a cím nem tetszik nekem, és az a meggondolás sem tetszik, hogy hangzatosabb címmel jobban »fogy« majd a könyv. Szántszándékkal választottam szerényebb címet. Egyébként, ha az alcímben megmarad a régi cím, akkor ez nem is olyan fontos"[28] - írta anyjának.

Könyve 1899 márciusában, „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. A nagyipar belső piacának kialakulása" címmel, Vlagyimir Iljin álnév alatt jelent meg. Az első kiadás – 2400 példány – igen gyorsan elfogyott.

A könyv kiadója, M. I. Vodovozova már akkor megállapította, hogy Vlagyimir Iljics könyvének rendkívül nagy a sikere. Ezt írta: „A könyvet tavasszal adtam ki, s jóllehet közeledett a nyár, s az ifjúság nagy része húsvét előtt elhagyta a fővárost, a könyv hihetetlenül gyorsan fogyott... Iljin sikere, a nagyszerű irodalmi és tudományos adatok mellett, főképpen azzal magyarázható, hogy a belső piac kialakulását az oroszországi agrárkérdéssel és a parasztság felbomlásával összefüggésben tárgyalja... Lenyűgöző olvasmány ez a könyv." S nemcsak a kiadónak volt ez a véleménye. A csendőrség 1899 augusztusában elfogott egy Moszkvában feladott levelet, amelyben ez állt: „Iljin könyvétől el vagyok ragadtatva. Míg olvastam, szinte le sem tudtam tenni, s azt sajnálom, hogy nem olvashattam végig még egyszer, mert sürgősen vissza kellett adnom."

„A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" című könyvén Lenin több mint három évig dolgozott. Ez a kiváló mű Marx „Tőké"-jének közvetlen folytatása volt. Lenin ebben a munkájában az élet alapos ismerete alapján, száz meg

[26] Ugyanott, 383. old.
[27] Ugyanott, 134. old.
[28] Ugyanott, 122–123. old.

száz könyv és számtalan statisztikai adat felhasználásával nyomon követte a tőkés termelési módnak azokat az általános törvényszerűségeit, amelyek a kapitalizmus fejlődése során Oroszországban világosan kirajzolódtak. Lenin azzal, hogy kidolgozta a belső piac kialakulásának problémáját, jelentősen tovább gazdagította Marx gazdasági tanítását. Taglalta a narodnyikoknak azokat az elméleti hibáit, amelyeket a belső piacnak és az oroszországi kapitalizmus fejlődésének kérdésében elkövettek, s kimutatta, hogy a belső piac problémája elválaszthatatlanul összefügg a kapitalizmus fejlődésével, hogy a tőkés termelési mód mellett a belső piac kialakulásának alapja a kisgazdák széthullása mezőgazdasági vállalkozókra és bérből élő proletárokra. „A kapitalizmus »belső piacát« maga a fejlődő kapitalizmus alakítja ki, amely fokozza a társadalmi munkamegosztást, s a közvetlen termelőket tőkésekre és munkásokra bomlasztja."[29]

Tüzetesen tanulmányozott, gondosan ellenőrzött és személyesen feldolgozott statisztikai adatok alapján Lenin a valóságnak megfelelő képet nyújtott Oroszország gazdasági fejlődéséről, s a marxizmusból kiindulva tudományosan elemezte a parasztság felbomlásának folyamatát. Kimutatta, hogy a paraszt mindinkább alá van vetve a piacnak, egyéni fogyasztásában és gazdaságában egyaránt függ a piactól.

Kimutatta továbbá, hogy az orosz falu társadalmi-gazdasági viszonyaiban fellelhetők mindazok az ellentmondások, amelyek minden árugazdaságra és minden kapitalizmusra jellemzők, nevezetesen a konkurrencia, a termelés egy kisebbség kezében való összpontosulásának tendenciája, a kistermelők, a parasztok tömegeinek átmenete a proletariátus és félproletariátus soraiba, kizsákmányolásuk a kapitalisták és a kulákok által. A parasztság szakadatlan és gyors felbomlása (a „parasztталanodás") a falusi lakosság két új, merőben ellentétes típusát hozta létre: egyrészt a falusi burzsoáziát vagy kulákságot, másrészt a falusi proletariátust, az osztásföldes bérmunkások osztályát. A kapitalizmus belső piacát éppen a parasztság felbomlása teremtette meg.

A parasztgazdaság és a földesúri gazdaság belső gazdasági rendszerének vizsgálata során Lenin kimutatta a mezőgazdasági termelésben végbemenő változásokat, megvilágította azt a folyamatot, amelynek során a földbirtokosok a robotgazdaságról fokozatosan áttértek a gépek és a bérmunka széles körű alkalmazásán alapuló tőkés gazdálkodásra.

„A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" című könyvében Lenin ragyogó képet adott arról, hogy milyen módon és milyen irányban fejlődtek az oroszországi gazdaság különböző ágai – az ipari termelést is beleértve –, miben nyilvánult meg az egyes ágak közötti kapcsolat és kölcsönös függőség. A reform utáni korszak, írta, élesen különbözik az orosz történelem előző korszakaitól. A faeke és a cséphadaró, a vízimalom és a kézi szövőszék Oroszországa kezdett a vaseke és a cséplőgép, a gőzmalom és a gőzerejű szövőgép Oroszország-

[29] *Lenin* Összes Művei. 3. köt. Budapest 1964. 51. old.

gává válni. Ugyanakkor Lenin ezt írta: „Figyeljük meg, mennyire azonosak ennek az összfolyamatnak az alapvonásai Nyugat-Európában és Oroszországban, bármilyen lényeges sajátosságai vannak is az utóbbinak mind gazdasági, mind gazdaságon kívüli tekintetben"[30].

Lenin arra a következtetésre jutott, hogy Oroszországban a mezőgazdaság tőkés fejlődésének két útja lehetséges. Az első út: a régi földesúri gazdaság, amelyet ezer szál fűz a hűbériséghez, lassan átalakul tőkés gazdasággá. A második út: a forradalom megsemmisíti a hűbériség minden maradványát, elsősorban a földesúri nagybirtokot. A második út lehetővé teszi, hogy a termelőerők tőkés alapon a leggyorsabban és legszabadabban fejlődjenek, kedvező feltételeket teremt ahhoz, hogy a munkásosztály később megvalósítsa alapvető feladatát: megdöntse a kapitalizmust és végrehajtsa az ország gazdaságának szocialista átalakítását.

A kapitalizmus jövőjének kérdésében elfoglalt helyes álláspontnak nagy jelentősége volt a forradalmi harc elmélete és gyakorlata szempontjából. Arról volt szó, hogy melyik osztály hivatott és képes is megvalósítani a társadalom gyökeres átalakítását, milyen társadalmi erőre kell orientálódniuk a forradalmároknak, milyen perspektívái vannak a közelgő forradalomnak és melyek győzelmének a feltételei.

Lenin ezeket a kérdéseket állította vizsgálódásának középpontjába és meggyőzően kimutatta, hogy Oroszországban érlelődik egy nagy népi forradalom, amelynek élén a proletariátus áll.

„A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" című könyvében *gazdaságilag sokoldalúan és mélyrehatóan megalapozta a munkásosztály és a parasztság szövetségének eszméjét, azt a gondolatot, hogy a közelgő forradalomban a proletariátusé lesz a hegemónia.* Kimutatta, hogy a proletariátus sorai a városokban és a falvakban egyaránt gyorsan és szakadatlanul növekednek, hogy az oroszországi munkásosztály óriási politikai erővé válik. A könyv második kiadásának előszavában már az első orosz forradalom tapasztalatai alapján különösen nagy nyomatékkal hangsúlyozta a munkásosztály vezető szerepét, s megállapította, hogy „ereje a történelmi mozgalomban összehasonlíthatatlanul nagyobb, mint hányada a lakosság egész tömegében"[31]. Nemcsak arról van szó, mondotta, hogy a proletariátus létszáma egyre nő. Azt is figyelembe kell venni, hogy a proletariátus a nagyüzemekben és a fontos ipari központokban összpontosul, s szövetségre lép a parasztsággal, amellyel együtt a lakosság többségét alkotja. A leninizmus e rendkívül fontos tételének helyességét igazolta az oroszországi proletariátus egész későbbi forradalmi harca, amelyben világtörténelmi jelentőségű győzelmeket aratott annak ellenére, hogy számaránya az ország lakosságának egész tömegében viszonylag kicsiny volt. Lenin Oroszország társadalmi és gazdasági rendjére és osztályszerkezetére vonatko-

[30] Ugyanott, 7. old.
[31] Ugyanott, 11. old.

zó tudományos elemzésén alapult a bolsevikok később, az első orosz forradalom idején kidolgozott stratégiája és taktikája.

Az oroszországi gazdasági fejlődés elemzése lehetővé tette Leninnek, hogy először, eszmeileg véglegesen szétzúzza mind a narodnyikságot, mind pedig a „legális marxizmust", s kimutassa mindkét irányzat nézeteinek teljes tarthatatlanságát; másodszor, gazdaságilag megindokolja a munkásosztálynak mint a társadalom vezető politikai erejének történelmi szerepét; harmadszor, megvilágítsa a parasztságnak mint a proletariátus szövetségesének szerepét. Lenin könyve, „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" nagyszerű tudományos munka, minden következtetése gazdag tényanyagra támaszkodik; mintaképe annak, hogyan kell az elméletet felhasználni a forradalmi gyakorlat megalapozására. A könyv általános elméleti és nemzetközi jelentősége óriási. A kapitalizmus fejlődésének útjaira és az osztályharcra vonatkozó elvi tételei kiindulópontul szolgáltak az összes tőkés- és gyarmati országokban a szabadságukért és függetlenségükért küzdő népek számára. Lenin elmélyítette a kapitalizmus kialakulásának és lényegének marxista elemzését, megvilágítva a többi között azt, hogy milyen problémákat vet fel a kapitalizmus fejlődése olyan országokban, amelyekben feudális csökevények vannak, milyen problémákat vet fel az agrárviszonyok fejlődése, a kapitalizmus körülményei között, milyen problémákat vet fel a tőkés társadalom szociális struktúrája.

A proletariátus forradalombeli vezető szerepének politikai gazdaságtani megalapozásával Lenin csapást mért a nemzetközi opportunistákra, akik azt állították, hogy a proletariátus nem harcolhat és nem is kell hogy harcoljon a hatalomért és a szocializmusért mindaddig, míg az országban nem alkotja a lakosság többségét. Lenin ízekre szedte az opportunisták hamis elméleteit.

Lenin hároméves száműzetése alatt több mint harminc művet írt; ezekben megjelölte a munkásosztály forradalmi harcának útját, kidolgozta a párt programját és taktikáját, s megindította a harcot az „ökonomisták" ellen. A cári cenzúrát ügyesen kijátszva, az akkori legális folyóiratokat is felhasználta a forradalmi marxizmus propagálására.

Lenin 1898 elejétől kezdve foglalkozott azzal a tervvel, hogy cikkeit külön könyv formájában teszi közzé. Ez sikerült is. 1898 októberében Péterváron „Gazdasági tanulmányok és cikkek" címmel, Vlagyimir Iljin név alatt megjelent száműzetésben írt cikkeinek első gyűjteménye.

A MARXIZMUS REVIZIONISTA BÍRÁLÓI ELLEN

Lenin aggódott a marxizmus történelmi sorsáért, amikor látta, hogy a nyugat-európai szociáldemokrata pártokban egyre növekszik az opportunizmus, hogy az opportunisták megpróbálják elsikkasztani a marxizmus forradalmi lényegét. A marxizmus hamis, vulgáris felfogásából kiindulva az opportunisták kisebbítették a párt szerepét a munkásmozgalomban, felmagasztalták a trade-

unionizmust, semmibe vették a politikai harcot, sőt még az elmélet szerepét is lebecsülték. Az 1896–1898-as években Eduard Bernstein német szociáldemokrata „A szocializmus problémái" címmel cikksorozatot tett közzé, majd 1899-ben „A szocializmus előfeltételei és a szociáldemokrácia feladatai" címmel könyvben összegyűjtve is kiadta ezeket a cikkeit, amelyekben nyíltan revízió alá vette a marxizmus alaptételeit, s a marxizmust liberális-reformista tanítással próbálta felcserélni. Bernstein meghirdette „a mozgalom minden, a végcél semmi" opportunista jelszavát. Ezzel a munkásosztály forradalmi harcáról, a proletariátus diktatúrájáról való lemondás mellett szállt síkra. A revizionisták álszocialista frazeológiával takarózva harcoltak a marxizmus ellen, a proletárforradalomról, a proletariátus diktatúrájáról és a szocializmus győzelméről szóló tanítás ellen.

Lenint mélységesen felháborította Bernstein könyvének megjelenése és Bernstein elvbarátainak sajtóbeli szereplése. Már akkor nyilvánvaló volt előtte, hogy a revizionisták ellen „komoly háborút kell majd folytatni". Nagy megelégedéssel olvasta Plehanov „Adalékok a materializmus történetéhez" című munkáját és Bernstein revizionizmusa ellen írt cikkeit, amelyek a német szociáldemokrácia „Die Neue Zeit" című folyóiratában jelentek meg. Lenin a leghatározottabban szembeszállt a neokantianizmussal, amely Kant filozófiájának legreakciósabb, idealista tételeit élesztette fel. Bernstein viszont védelmére kelt a neokantiánus nézeteknek, s burzsoá professzorok nyomába szegődve a „Vissza Kanthoz" jelszót hirdette.

Lenin és Krupszkaja, miután megkapták Kautsky „Bernstein és a szociáldemokrata program. Ellenbírálat" címmel Bernstein ellen írt könyvét, két hét alatt lefordították orosz nyelvre. Ez a kézírásos fordítás azután kézről kézre járt, s a száműzött szociáldemokraták nemcsak a minuszinszki kerületben, hanem másutt is olvasták.

Marija Iljinyicsna Uljanova 1899. augusztus végén elküldte fivérének a száműzetésbe Bernstein könyvét. Lenin a szó szoros értelmében azonnal hozzáfogott a könyv olvasásához, s másnap azt írta anyjának, hogy Nagyezsda Konsztantyinovnával a könyvnek már több mint felét elolvasták, „s tartalma egyre jobban megdöbbent bennünket. Elméletileg hihetetlenül gyönge; mások gondolatainak ismétlése. Frázisok a kritikáról, de komoly és önálló kritikával még csak meg sem próbálkozik. Gyakorlatilag - opportunizmus (fabianizmus, helyesebben mondva: Bernstein tömérdek állításának és gondolatának eredetijét megtaláljuk a Webbek legutóbbi könyveiben), határtalan opportunizmus és posszibilizmus és emellett mégis *gyáva* opportunizmus, mert Bernstein a programhoz nem akar közvetlenül hozzányúlni. Aligha kétes, hogy kudarcot fog vallani. Bernstein utalása arra, hogy az oroszok közül sokan szolidárisak vele... (170. és 173. old., jegyzetek), egészen felháborított minket."[32]

[32] *Lenin* Összes Művei. 55. köt. 169. old.

Lenin élesen bírálta a marxizmus orosz meghamisítóit is, akik Bernsteinhez hasonlóan szintén szembehelyezkedtek a tudományos kommunizmus elméletének forradalmi tartalmával. Kimutatta, hogy „a »mi« bernsteinizmusunk ideológiailag milyen határtalanul zavaros, mennyire nincs benne még csak nyoma sem önálló nézeteknek, milyen határozott lépés hátrafelé az orosz szociáldemokrácia nézeteihez képest"[33]. Leninnek az volt a véleménye, hogy a forradalmi szociáldemokratáknak engesztelhetetlen harcot kell vívniuk a marxizmus revíziója ellen, hogy rendületlenül védelmezniük kell a forradalmi elmélet tisztaságát.

Lenin határozottan szembeszállt a „legális marxistákkal" is, akik szintén Marx tanításának revíziójával próbálkoztak és az egekig magasztalták Bernsteint a marxizmus elleni harcáért, ezzel szerzett „óriási érdemeiért". Lenin leleplezte, mennyire tarthatatlan az a „kriticizmus", amellyel Bernstein orosz követői foglalatoskodnak. 1899 tavaszán ezt írta: „Általában ez a marxizmusban jelentkező egész »új kritikai áramlat«, amely magával ragadja Sztruvét és Bulgakovot..., rendkívül gyanús nekem: nagyhangú frázisok a »dogma« stb. elleni »kritikáról«, s a kritikának semmi pozitív eredménye sincs."[34] Hogy Lenint mennyire felháborították a marxizmus gyalázóinak megnyilatkozásai, az haragos megjegyzéseiből is világosan kitűnik: „Bulgakov... engem egyenesen felbőszített."[35] „Ami az orosz tanítványok »szédítő felfedezéseit« és neokantianizmusát illeti, felháborodásom egyre fokozódik. Elolvastam Tugan-Baranovszkij cikkét... Az ördög tudja, miféle buta és nagyképű sületlenség ez."[36]

Lenint az akkori idők legfontosabb politikai kérdése izgatta leginkább, nevezetesen az, hogy milyen úton halad majd a fiatal orosz munkásmozgalom. A szocialista ideológiától lelkesítve a cárizmus és a kapitalizmus ellen, a proletariátus diktatúrájáért vívott bátor, következetes, forradalmi harc útjára lép-e, vagy pedig a reformizmus, a burzsoá ideológiával való megalkuvás, a cárizmushoz és a kapitalizmushoz való alkalmazkodás lejtőjére jut. Lenin minden erejét arra összpontosította, hogy szocialista tudatot vigyen be a munkásmozgalomba, hogy a munkásmozgalom fejlődését az egyetlen helyes útra, a forradalmi útra vezesse.

Amikor felütötte fejét az „ökonomizmus", Lenin már ennek első megnyilvánulásaiban is felfedezte az orosz bernsteinistáknak azt a törekvését, hogy a munkásosztályt a burzsoáziával való megalkuvás útjára tereljék. Csakis Lenin éleslátásának köszönhető, hogy annyira hibátlanul tudta meghatározni az „ökonomizmus" burzsoá reformista lényegét már akkor, amikor ez az irányzat még csak kialakulóban volt.

Hogy mennyire helyes volt Lenin előrelátása, azt igazolta az élet, a szocializ-

[33] *Lenin* Összes Művei. 4. köt. 249. old.
[34] *Lenin* Összes Művei. 46. köt. 24. old.
[35] Ugyanott, 22. old.
[36] Ugyanott, 29. old.

musért vívott harc egész története. Azok, akik a múlt század kilencvenes éveiben a marxizmus, az orosz forradalmi mozgalom eszmei ellenségei voltak, mindjobban belesüppedtek az opportunizmus mocsarába, majd a szovjethatalom ádáz ellenségeinek táborába kerültek. Így az „ökonomisták" egyik vezére, Kuszkova a munkásosztály és a Szovjetunió elvakult ellensége lett, Bulgakov pedig, az egykori „legális marxista", akiről Lenin már 1899-ben azt írta: „Meglátjuk, hogy fejezi be"[37], 1918-ban fehéremigráns pap lett.

Susenszkojei száműzetésében Lenin Pétervárról A. I. Uljanova-Jelizarovától megkapta az „ökonomisták" egyik dokumentumát, a „Credó"-t (Hitvallás), amelyet Kuszkova írt. Lenin haladéktalanul részletesen megbírálta az oroszországi bernsteinizmusnak ezt a programját, „a szociáldemokrata opportunizmus kvintesszenciáját". Az „Oroszországi szociáldemokraták tiltakozása" című éles hangú leleplező dokumentum, amelyet Lenin a „Credó" ellen írt, arra szólítja fel az oroszországi szociáldemokratákat, hogy indítsanak elszánt háborút az „ökonomisták" egész opportunista eszmeköre ellen, mert az „ökonomisták" revízió alá veszik a marxizmus alaptételeit és tagadják egy oroszországi marxista forradalmi proletárpárt létrehozásának a szükségességét. Lenin rámutatott arra, hogy a bernsteinizmus „a marxista elmélet leszűkítésére és a forradalmi munkáspárt reformpárttá való átváltoztatására irányuló kísérlet"[38], s erélyes fellépést sürgetett az ilyen opportunista eszmék Oroszországba való behurcolása ellen.

A „Tiltakozás" megvitatására Lenin 1899 nyarán megszervezte a száműzött szociáldemokraták értekezletét, s ezt Jermakovszkojéban tartották meg. Az egész minuszinszki kerületből gyűltek össze száműzöttek: Jermakovszkojéból A. A. Vanyejev, D. V. Vanyejeva, M. A. Szilvin, V. K. Kurnatovszkij, P. N. Lepesinszkij és O. B. Lepesinszkaja, N. N. Panyin; Susenszkojéból Lenin, Krupszkaja és O. A. Engberg; Minuszinszkből V. V. Sztarkov, A. M. Sztarkova, G. M. Krzsizsanovszkij és Z. P. Krzsizsanovszkaja; Tyeszinszkojéból A. Sz. Sapovalov, F. V. Lengnyik és J. V. Baramzin.

Az értekezlet elnökévé Lenint választották. Szenvedélyes viták után valamennyien csatlakoztak az „Oroszországi szociáldemokraták tiltakozása" lenini megszövegezéséhez és aláírták a dokumentumot. Megvitatása és elfogadása után Lenin ezt kollektív dokumentumnak, 17 száműzött szociáldemokrata tiltakozásának tekintette. A „Tiltakozás" megállapítása szerint az „ökonomisták" programja lényegében arra irányul, hogy Oroszország munkásosztálya gazdasági harcra szorítkozzon, a „liberális ellenzéki elemek" pedig a marxisták „részvételével" harcoljanak a „jogi formákért". Lenin felháborodva azt írta, hogy „az ilyen program megvalósítása egyértelmű volna az orosz szociáldemokrácia politikai öngyilkosságával"[39].

[37] *Lenin* Összes Művei 55 kot. 149 old.
[38] *Lenin* Összes Művei. 4. kot. 157 old.
[39] Ugyanott, 160 old.

A „Tiltakozás" határozottan szembeszállt az „ökonomisták" nézeteivel. Minden marxistát óva intett attól a veszélytől, hogy az orosz szociáldemokrácia letérjen a már kijelölt útról, egy olyan önálló politikai munkáspárt megalakításának útjáról, amely elválaszthatatlan a proletariátus osztályharcától, és amely a politikai szabadság kivívását tekinti legközelebbi feladatának.

A „Tiltakozás" leszögezte, hogy a munkások zászlaja csak a forradalmi marxizmus elmélete lehet, s kijelölte az oroszországi szociáldemokraták feladatait. Nyomatékosan hangsúlyozta a proletárpárt nagy jelentőségét a dolgozók felszabadításáért folyó harc során. „Csak az önálló munkáspárt lehet szilárd bástya az önkényuralom ellen vívott harcban, és csak ezzel a párttal szövetkezve, ennek a pártnak a támogatásával léphet tevékenyen a porondra a politikai szabadság valamennyi többi harcosa."[40]

Ezek szerint Lenin erélyes harcot indított a bernsteinizmus oroszországi megnyilvánulása ellen, és csapást mért a nyugat-európai opportunizmusra, amely Németországban, Franciaországban és más országokban bomlasztani kezdte a szociáldemokrata pártokat.

Az értekezlet úgy döntött, hogy a „Tiltakozás"-t minél több aláírás gyűjtése végett szétküldik a politikai száműzöttek telepeire, közzététel céljából pedig eljuttatják Plehanovnak külföldre. Ennek megszervezését Lenin vállalta magára. A száműzöttek turuhanszki és orlovi (Vjatka kormányzóság) telepei (V. V. Vorovszkij, N. E. Bauman és mások) rövidesen csatlakoztak a „Tiltakozás"-hoz. A „Munka Felszabadítása" csoportnak Lenin által megküldött „Tiltakozás" Plehanov „Vademecum[41] a »Rabocseje Gyelo« szerkesztőségének" című gyűjteményében jelent meg, amely az „ökonomizmus" ellen irányult. Az „Oroszországi szociáldemokraták tiltakozása" igen nagy szerepet játszott az „ökonomisták" elleni harc kibontakoztatásában. Hozzájárult a marxista gondolkodás fejlődéséhez és az oroszországi forradalmi munkáspárt előkészítéséhez.

A MARXISTA PÁRT MEGTEREMTÉSÉNEK TERVE

Lenin akkori munkáinak középpontjában az egységes oroszországi marxista párt megteremtésének gondolata állott. Újból hozzálátott a párt programtervezetének kidolgozásához, amit már a pétervári börtönben elkezdett. A párt lenini programtervezete elemezte az oroszországi kapitalizmus fejlődését, kitűzte a proletariátus osztályharcának fő céljait és feladatait. Lenin megfogalmazta a proletariátus végső célját: a politikai hatalom kivívását, a termelési eszközök magántulajdonának megszüntetését és a szocialista társadalom megteremtését. A programtervezetben megtalálhatók a szociáldemokrácia gyakorlati követelései is: országos követelések, a munkásosztály követelései és

[40] Ugyanott, 162. old.

[41] - „Kalauz". – *A szerk.*

a parasztság követelései. Lenin a tervezetben meghatározta az orosz marxisták agrárprogramjának elveit és a proletár osztályharc legközelebbi feladatát: a cári önkényuralom megdöntését.

1897-ben Lenin cikket írt „Melyik örökségről mondunk le?" címmel, s ebben kifejtette, hogy mi a proletárpárt viszonya országa forradalmi hagyományaihoz. Meggyőzően és szenvedélyesen visszautasította azt a liberális narodnyik sajtó által terjesztett koholmányt, hogy a marxisták „»lemondanak az örökségről«, szakítanak az orosz társadalom legjobb, haladó részének legjobb hagyományaival"[42] stb. Egybevetve a hatvanas évek orosz felvilágosítóinak, a narodnyikoknak és a szociáldemokratáknak a nézeteit, Lenin kimutatta, hogy éppen a marxisták *„az örökségnek sokkal következetesebb, sokkal hűségesebb őrzői, mint a narodnyikok"*[43]. A narodnyikoktól eltérően, akiknek az ideológiája lényegénél fogva történelmi pesszimizmushoz, perspektivátlansághoz vezetett, a forradalmi demokrata felvilágosítókat történelmi optimizmus, az ország nagyszerű jövőjébe vetett hit jellemezte. A forradalmi demokrata felvilágosítókat az jellemezte, hogy fenntartás nélkül szembehelyezkedtek a jobbágyrendszernek Oroszország társadalmi életében észlelhető minden megnyilvánulásával, hogy lelkesen síkraszálltak az ország haladásáért, odaadóan küzdöttek a dolgozó nép érdekeiért. Mindezt az orosz marxisták maradéktalanul magukévá tették.

A marxista pártban Lenin az oroszországi népek összes haladó vívmányainak és forradalmi demokratikus hagyományainak örökösét látta. Mindamellett természetes, jegyezte meg Lenin, hogy az orosz marxisták nem úgy őrzik az örökséget, ahogy levéltárosok régi okmányokat őriznek. Az örökség megőrzése korántsem jelenti azt, hogy beérjük a kapott örökséggel; tovább kell menni, a marxizmus talaján önállóan meg kell határozni a dolgozó osztályok által felszabadulásukért vívott forradalmi harc útjait és eszközeit.

Száműzetése alatt Leninben megszületett a marxista párt létrehozásának szervezeti terve, s ezt a „Rabocsaja Gazeta" számára írt „Programunk", „Legközelebbi feladatunk", „Egy égető kérdés" című cikkeiben világította meg. 1899 őszén elfogadta a „Rabocsaja Gazeta" szerkesztésére, majd a lapban való közreműködésre kapott ajánlatot. Az OSZDMP I. kongresszusa a lapot a párt hivatalos orgánumának nyilvánította, ám a rendőrség hamarosan szétzúzta. 1899-ben kísérletet tettek a lap újbóli kiadására, de a kísérlet kudarccal végződött, s így Lenin cikkei kiadatlanok maradtak; csak 1925-ben jelentek meg először.

„Programunk" című cikkében Lenin leleplezte Bernsteint és követőit, akik a proletariátus legádázabb ellenségei – a kormányok és a burzsoá pártok – iránti engedékenység elméletét hirdették, és kijelentette: „Mi teljesen Marx elméletének talaján állunk: ez az elmélet változtatta először a szocializmust utópiából

[42] *Lenin* Összes Művei. 2. köt. 476. old.
[43] Ugyanott, 508. old.

tudománnyá, ez vetette meg ennek a tudománynak szilárd alapját és jelölte ki azt az utat, melyen haladnunk kell, hogy továbbfejlesszük és minden részletében kidolgozzuk ezt a tudományt."[44] Csak Marx elmélete jelöli meg, mint Lenin hangsúlyozta, a forradalmi szocialista párt helyes útját és feladatát, amely abban áll, hogy szervezze a proletariátus osztályharcát és vezesse ezt a harcot, amelynek végső célja a politikai hatalom kivívása a proletariátus által és a szocialista társadalom felépítése.

Lenin szervezője volt a forradalmi marxista pártnak, amelynek létrehozásában új, önálló utakon kellett haladni. A marxisták közül elsőként vetette fel azt, hogy a munkásosztály pártjának *új típusú* pártnak kell lennie.

Lenin egész ezt megelőző harca, amelyet a narodnyikság, a „legális marxizmus" ellen, a bernsteinizmus ellen és az „ökonomizmus" mint ez utóbbinak egyik válfaja ellen vívott, elengedhetetlen előfeltétele volt az általa kitűzött történelmi feladat megoldásának: az oroszországi forradalmi marxista párt létrehozásának. Lenin ezt a pártot csak úgy tudta elképzelni, mint új típusú pártot, amely gyökeresen különbözik az opportunistákat és reformistákat soraikban megtűrő nyugat-európai pártoktól. Annak a pártnak, amelynek létrehozásáért Lenin fáradhatatlanul küzdött, engesztelhetetlennek kellett lennie az opportunizmus, a revizionizmus és a megalkuvás minden megnyilvánulásával szemben. A régi típusú pártok – a nyugat-európai szocialista pártok – a legalitás és a parlamenti harc viszonyai között alakultak ki és fejlődtek. Fokozatosan elvesztették forradalmi jellegüket, nem készítették elő a munkásosztályt a burzsoázia uralmának megdöntéséért, és a proletariátus diktatúrájának bevezetéséért vívandó forradalmi harcokra, az opportunista állásfoglalások, a burzsoáziával való megalkuvás lejtőjére jutottak. Nem felelt meg a proletárpárt építésére vonatkozó lenini elveknek a szervezetnek az a típusa sem, amelyet a hetvenes évek orosz forradalmi narodnyikjai hoztak létre. A narodnyikok elszakadtak a tömegektől, hibás elméletre támaszkodtak és összeesküvő-terrorista harci módszereket alkalmaztak. Ez sokat ártott a forradalmi mozgalomnak. A szervezet e két típusa közül egyik sem szolgálhatott mintaképül a munkásosztály Oroszországban létrehozandó forradalmi pártjához.

„Legközelebbi feladatunk" című cikkében Lenin ezt írta: „A nyugat-európai szocializmus és demokrácia története, az orosz forradalmi mozgalom története, munkásmozgalmunk tapasztalatai – ez az az *anyag*, amelyet el kell sajátítanunk, hogy kidolgozhassuk pártunk célszerű szervezeti formáját és megfelelő taktikáját. Ámde ezt az anyagot önállóan kell »feldolgoznunk«, mert kész mintákat hiába keresnénk..."[45] S Lenin már az 1890-es években írott műveiben megfogalmazta az új típusú proletárpárt legfontosabb elveit.

Az oroszországi szociáldemokrata mozgalom égető problémáját, „sebezhető pontját" Lenin a kellő szervezettség hiányában látta. „Egy égető kérdés" cí-

[44] *Lenin* Összes Művei. 4. köt. 170. old.
[45] Ugyanott, 177 old.

mű cikkében hangsúlyozta, hogy okvetlenül javítani kell a forradalmi szervező munkát és a fegyelmet, tökéletesíteni kell a konspirációs technikát. „... A nép valamennyi egészséges és fejlődő rétege – állapította meg Lenin – a demokrácia és a szocializmus mellett van, de hogy rendszeres harcot folytassunk a kormány ellen, ahhoz a tökéletesség legnagyobb fokára kell fejlesztenünk a forradalmi szervezetet, a fegyelmet és a konspirációs technikát."[46] Össze kellett kapcsolni a nagyszámú, országszerte szétszórtan működő marxista kört és szervezetet, szakítani kellett a kisipari módszerekkel, olyan marxista pártot kellett létrehozni, amely a munkásosztály politikai vezére és irányítója.

Ennek megvalósításához, írta Lenin, „azt kell legközelebbi célunknak tekintenünk, hogy *rendszeresen megjelenő és valamennyi helyi csoporttal szoros kapcsolatban levő pártlapot szervezzünk*"[47]. Ilyen sajtóorgánum nélkül lehetetlen a munkásmozgalom széles körű szervezése, mert csakis a politikai harc elveit következetesen érvényesítő és a demokratizmus zászlaját fennen hordozó általános pártlap nyerheti meg az összes harcos demokratikus elemeket és mozgósíthatja Oroszország összes haladó erőit a politikai szabadságért vívandó harcra. Lenin úgy vélekedett, hogy az akkori viszonyok között éppen egy országos illegális orosz politikai lap lesz a legfontosabb eszköze a szociáldemokraták eszmei és szervezeti tömörítésének. Egy ilyen lap kiadása Oroszországban a rendőri üldözések miatt lehetetlen volt, s ezért Lenin a külföldi kiadás mellett döntött.

A száműzetés vége felé Lenin minden gondolata arra összpontosult, hogy miképpen valósítja majd meg a forradalmi proletárpárt létrehozására vonatkozó tervet. „Álmatlan éjjeleken át – emlékezett vissza Krupszkaja – minden részletében átgondolta tervét, megvitatta Krzsizsanovszkijjal, velem, írt róla Martovnak és Potreszovnak, s így levélben megbeszélte velük a külföldre utazást."[48] „Örökre emlékezetes maradt számomra – írta Krzsizsanovszkij – egyik legutolsó sétám Vlagyimir Iljiccsel a szélesen hömpölygő Jenyiszej partján. Fagyos, holdvilágos éjszaka volt, körös-körül vakító fehéren csillogott a végtelen szibériai hólepel. Vlagyimir Iljics lelkesen mesélte, mi mindent szándékszik csinálni, ha majd visszatér Oroszországba."[49]

Vlagyimir Iljics türelmetlenül várta száműzetése végét, csak attól tartott, hogy a cári hatóságok esetleg meghosszabbítják büntetését, ami akkoriban elég gyakran előfordult. Aggodalmának leveleiben is hangot adott: „Csak meg ne hosszabbítsák – nagy szerencsétlenség lenne, pedig gyakran megtörténik a kelet-szibériai száműzöttekkel. Pszkovról ábrándozom."[50] Vlagyimir Iljics so-

[46] Ugyanott, 182. old.
[47] Ugyanott, 178. old.
[48] *N. K. Krupszkaja:* Visszaemlékezések Leninre. 41. old.
[49] Találkozások Leninnel. Kortársak visszaemlékezései és történelmi riportok. 25. old.
[50] *Lenin* Összes Művei. 46. köt. 32. old.

kat idegeskedett, rosszul aludt, nagyon lefogyott. Vágyott már az aktív munka után.

Lenin aggodalmai, szerencsére, nem igazolódtak be, száműzetését nem hosszabbították meg. 1900. január elején a rendőrségi ügyosztály értesítette Lenint, hogy a belügyminiszter rendelkezése szerint száműzetésének leteltével nem telepedhet le a fővárosokban, egyetemi városokban és nagyobb munkásközpontokban. Lenin úgy határozott, hogy Pszkovba költözik, mert minél közelebb akart lenni Pétervárhoz.

Végre elérkezett a várva várt nap. 1900. január 29-én reggel Lenin családjával együtt elhagyta Susenszkojét. A hosszú útra készen álló szánt körülvették barátai: parasztok és száműzöttek. Sokuknak könnybe lábadt a szeme. Engberg búcsúzóul egy maga készítette könyv alakú, „Karl Marx" feliratú brossal ajándékozta meg Nagyezsda Konsztantyinovnát, tanítónőjét. A felnőttek között ott sürgött-forgott egy lett telepes fia, a kis Minyka, akit Lenin nagyon szeretett. Nagy érdeklődéssel turkált a neki hagyott „kincsek" – könyvecskék, színes ceruzák, papírok, képek között.

Bensőséges és megható volt a búcsú Susenszkojétól. Az ott töltött idő alatt a falu parasztjai őszintén megszerették Lenint. Tanácsokkal és jókívánságokkal, hálatelt szavakkal búcsúztatták az útra kelőket.

Lenin és családja késő este érkezett Minuszinszkba. Rövid pihenő után folytatták útjukat. Minuszinszkban Uljanovékhoz csatlakozott V. V. Sztarkov és O. A. Szilvin. Több száz versztet tettek meg szánon a Jenyiszejen, majd az országúton; az erős fagy ellenére nemcsak nappal, hanem éjjel is utaztak. Így eljutottak Acsinszk állomásig, s ott vonatra szálltak.

Lenin szibériai száműzetése véget ért. Életében és tevékenységében új szakasz kezdődött.

NEGYEDIK FEJEZET

AZ ÚJ TÍPUSÚ PROLETÁRPÁRTÉRT

A bolsevizmus mint politikai eszmeáramlat
és mint politikai párt 1903 óta áll fenn. - (Lenin)

Lenin végre visszanyerte szabadságát. Nagy volt az öröme: most teljesen dédelgetett gondolata megvalósításának szentelhette magát. De afölött érzett örömét, hogy szabad és teljesen a forradalmi tevékenységnek élhet, beárnyékolta a közeli megválás Nagyezsda Konsztantyinovnától, akinek még egy évet kellett száműzetésben töltenie Ufa kormányzóságban. Aggódott feleségéért, nem tudta, hol és milyen körülmények között kell majd ezt az évet töltenie, s ezért Szibériából visszatérve pár napot Ufában időzött, segített Nagyezsda Konsztantyinovnának és anyjának berendezkedni az új helyen.

Külföldre utazásáig Leninnek nagy munkát kellett még elvégeznie Oroszországban: kapcsolatot kellett teremtenie a szociáldemokrata szervezetekkel, meg kellett állapodnia velük a lap minden irányú támogatását illetően, meg kellett oldania a lap kiadásával kapcsolatos anyagi kérdéseket. Lenin a reá jellemző energiával és kitartással azonnal hozzáfogott alaposan átgondolt tervének megvalósításához.

EGY ORSZÁGOS OROSZ LAP KIADÁSÁNAK ELŐKÉSZÍTÉSE

Ufába érkezése után Lenin már az első napon találkozott az ottani száműzött szociáldemokratákkal: A. D. Cjurupával, V. N. Krohmallal és A. I. Szvigyerszkijjel. Ismertette velük a forradalmi lap létrehozására vonatkozó tervét. Ez a terv széles távlatot nyitott az orosz marxisták tevékenysége előtt, s az ufai szociáldemokraták nagy lelkesedéssel fogadták. Később erre az időre visszaemlékezve azt mondták, hogy Lenin megjelenésével mintha egy fülledt levegőjű szoba ablaka tárult volna ki, amelyen friss, üdítő levegő, napfény áradt be.

Vlagyimir Iljics két-három napot töltött Ufában, nem maradhatott tovább. „Nagyon nehéz volt elválni, amikor éppen hogy megkezdődött az »igazi« munka – olvassuk Krupszkaja visszaemlékezéseiben –, mindamellett még csak eszembe sem jutott, hogy Vlagyimir Iljics Ufában is maradhatna, amikor lehetőség van arra, hogy Pétervár közelében éljen."[1]

[1] *N. K. Krupszkaja:* Visszaemlékezések Leninre. 44. old.

Mint mindig, nem az egyéni érdek és a kényelem szempontja állt előtérben, hanem a forradalmi munka, amelynek Lenin és Krupszkaja egész életét szentelte.

Lenin a rendőri tilalom ellenére elutazott Moszkvába. Ott találkozott helyi politikai elvbarátokkal, valamint I. H. Lalajanccal, a jekatyerinoszlavi bizottság képviselőjével. Rövid moszkvai tartózkodása után illegálisan ellátogatott Pétervárra is. Péterváron A. M. Kalmikova lakásán megbeszélte a külföldről érkezett Vera Zaszuliccsal a „Munka Felszabadítása" csoport részvételét az országos marxista lap és egy tudományos politikai folyóirat külföldi kiadásában.

Lenin csak 1900. február végén érkezett meg Pszkovba[2], ahol azonnal titkos rendőrségi felügyelet alá helyezték.

Részint megélhetésének biztosítása, részint forradalmi tevékenységének leplezése végett munkát vállalt a kormányzósági statisztikai hivatalban. Megismerkedett és sűrűn érintkezett a helyi statisztikusokkal, látogatta a városi könyvtárat, találkozott a helyi szociáldemokratákkal. Pszkovból nagyarányú tevékenységet fejtett ki; kapcsolatot létesített a különböző városokban működő szociáldemokrata csoportokkal és egyes szociáldemokratákkal, megállapodott velük a leendő lapban való közreműködésüket illetően. Lenin Pszkovban előkészítette és levezette azt az értekezletet, amelyen megvitatták az „Iszkra" és a „Zarja" szerkesztőségének programnyilatkozatára és a párt által kiadandó sajtóorgánumok - a lap és a folyóirat – feladataira vonatkozó tervét.[3] A tervben hangsúlyozták, hogy az oroszországi szociáldemokráciának rá kell térnie „a szocializmus nyílt hirdetésének útjára, a nyílt politikai harc útjára – és az országos orosz szociáldemokrata lap megteremtése legyen *az első lépés ezen az úton*"[4].

Április elején Lenin Rigába utazott, hogy kapcsolatot teremtsen a lett szociáldemokratákkal. A rigaiakkal az akkoriban ott élő M. A. Szilvin révén találkozott. A lett szociáldemokratákat valósággal elbűvölte Lenin és részletesen kidolgozott terve. Pszkovba való visszatérése után Lenin tevékenyen részt vett a helyi forradalmi és ellenzéki értelmiség összejövetelein. Több helyi szociáldemokratával – A. M. Sztopanyival, I. I. Radcsenkóval, N. N. Lohovval és másokkal – megállapodott abban, hogy Pszkovban közreműködő csoportot szerveznek az „Iszkra" támogatására.

Lenin azzal a kéréssel fordult a hatóságokhoz, hogy engedélyezzék külföldre utazását. Kérését teljesítették, és május elején megkapta az útlevelet. Ugyanakkor a pétervári államrendészeti ügyosztály a pszkovi főnyomozót utasította, hogy „gondoskodjon az ott tartózkodó Uljanov fokozottabb megfigyeléséről".

[2] Lenin pszkovi lakásában emlékmúzeumot rendeztek be.

[3] Abban a házban, amelyben a pszkovi értekezletet tartották, ma Lenin-emlékmúzeum található.

[4] *Lenin* Összes Művei. 4. köt. 310. old.

Lenin az útlevél átvétele után nem tudott azonnal külföldre utazni, mert előbb Oroszországban több szervezeti ügyet kellett még elintéznie. Májusban illegálisan ismét Pétervárra látogatott, hogy találkozzék az ottani szociáldemokratákkal s megbeszélje velük, hogyan tartsák fenn a kapcsolatot külföldre utazása után. Csakhogy ezúttal a rendőrségnek sikerült őt nyomon követni, s az engedély nélküli utazás miatt az utcán letartóztatták és börtönbe vetették. Később elmondta, hogy „hátulról, karjainál fogva ragadták meg, s így a nála levő írások közül semmit sem tudott eldobni. Bérkocsin vitték a rendőrségre, s ketten az egész úton tartották a karjait."[5] Nem tudta megsemmisíteni vagy eldobni azt a számlához hasonló papírlapot sem, amelyre vegytintával a külföldi címek voltak feljegyezve. A börtönben töltött egész idő alatt nagyon nyugtalanította a kis papírlap sorsa, hiszen a külföldi utazás és az országos lap tervének megvalósítása egyaránt veszélyben forgott. Alighogy kiszabadult a hároméves száműzetésből, alighogy munkához látott, mindjárt a kezdet kezdetén ismét börtönbe került!

Ám a csendőrök ügyet sem vetettek a papírlapra. Lenint különösebb bizonyítékok hiányában tíz napi fogva tartás után szabadlábra helyezték, s az államrendészeti ügyosztály egyik tisztviselőjének kíséretében a Moszkva kormányzósági Podolszkba küldték. Itt élt abban az időben édesanyja, akinek meglátogatására még letartóztatása előtt engedélyt kapott. A tisztviselő Lenint a podolszki kerületi rendőrfőnökhöz vitte, aki értesülve arról, hogy a jövevénynek külföldre szóló útlevele van, saját szakállára úgy határozott, hogy az útlevelet elveszi tőle. Lenin azonban megfenyegette, hogy panaszt tesz a rendőrségi ügyosztályon törvénysértései ellen. A fenyegetés használt (amin Lenin később sokáig nevetett): a rendőrfőnök tisztelettudóan visszaadta az útlevelet.

Podolszkban Lenin egy hetet töltött, s ezalatt sok elvtárssal találkozott. Különböző helyekről jöttek el hozzá szociáldemokraták, köztük P. N. Lepesinszkij, Sz. P. Sesztyernyin a feleségével és mások. Valamennyiükkel rejtjeles írásban állapodott meg, s valamennyien megígérték, hogy tudósítói, munkatársai lesznek a lapnak.

Júniusban anyjával és nővérével együtt meglátogatta Nagyezsda Konsztantyinovnát. Ufába utaztában Nyizsnyij Novgorodban megszakította útját, hogy találkozzon az ottani szociáldemokratákkal, s megbeszélje velük részvételüket a lap kiadásában. Nyizsnyij Novgorodból hajón folytatták az utat a Volgán, a Kámán és a Belaján. Vlagyimir Iljics minden idejét a fedélzeten töltötte. Igen vidám hangulatban volt, élvezettel szívta magába a part menti erdők felől áradó ózondús levegőt.

Ufai tartózkodása idején megállapodott a helybeli szociáldemokratákkal a lapban való közreműködésüket illetően. Itt több mint két hetet töltött.[6] Visz-

[5] A mi Vologyánk. Családtagok visszaemlékezései Leninre. 82. old.

[6] Ufában Lenin-emlékmúzeum nyílt.

szafelé jövet felkereste Szamárát, ahol biztosította a helyi szociáldemokraták támogatását az országos lap számára. Ugyanebből a célból később Szizranyba is ellátogatott.

Az országos lap tervét Babuskinnal is részletesen megbeszélte. Evégett külföldre utaztában külön megállt Szmolenszkban. Erről a megbeszélésről Lenin később azt mondta, hogy Babuskin lelkesen helyeselte a külföldön megjelenő s az egyesülést és a szociáldemokrata párt megszilárdítását szolgáló politikai lap kiadásának gondolatát.

Az oroszországi szociáldemokraták támogatásának biztosítása s ilyenformán a lap oroszországi bázisának előkészítése után Lenin 1900 júliusában külföldre utazott.

„HOGYAN TÖRTÉNT, HOGY EGY HAJSZÁL HÍJÁN KIALUDT A »SZIKRA«"?

Lenin Svájcba utazott, ahol a „Munka Felszabadítása" csoport tagjai éltek. Zürichben meglátogatta Akszelrodot, majd Genfbe utazott, hogy Plehanovval a lap és a folyóirat kiadásáról tárgyaljon. Plehanov, csoportjának többi tagjához hasonlóan, helyeselte a tervezett marxista sajtóorgánumok kiadásának gondolatát. A szerkesztőségben azonban olyan különleges, kiváltságos helyzetre tartott igényt, amely kizárta a normális kollektív munkát. Lenin, aki kollektív munkára törekedett, nem érthetett egyet Plehanovval. A lap és a folyóirat programjának, kiadásának és együttes szerkesztésének kérdését a Bellerive-ben és a Corsier-ben (Genf közelében) tartott értekezleten vitatták meg. A corsier-i értekezleten, amelyen Lenin, Plehanov, Vera Zaszulics, Akszelrod és Potreszov vett részt, a Lenin és Plehanov közötti nézeteltérések különösen éles formában jelentkeztek; a kérdések megvitatása nagy vihart kavart, az értekezlet rendkívül feszült légkörben folyt le.

Nyilvánvaló volt, hogy ilyen körülmények között a közös munka lehetetlen. Az országos lap kiadását kudarc fenyegette. Lenint nagyon bántotta az a gondolat, hogy a lap kiadása esetleg zátonyra fut. „Valóságos dráma – írta –, teljes szakítás azzal, amit hosszú éveken át úgy dédelgettem, mint szeretett gyermekemet, amivel szorosan egybekapcsoltam életem egész munkáját."[8] „Hogyan történt, hogy egy hajszál híján kialudt az »Iszkra«"? – ezt a címet adta Lenin a Plehanovval való találkozásairól és az „Iszkra" kiadását illetően vele folytatott tárgyalásokról Nagyezsda Konsztantyinovna számára készített részletes beszámolójának. Megrendítő olvasmány ez a mély drámaiságtól áthatott dokumentum, amely rendkívül nagy erővel mutatja, mekkora lelki fájdalmat

[7] „Iszkra". *A szerk.*

[8] *Lenin* Összes Művei. 4. köt. 321. old.

okozott Leninnek fennhéjázó, szeszélyes viselkedésével Plehanov, akit őszintén szeretett és tisztelt.

A „Munka Felszabadítása" csoporttal folytatott tárgyalások végül is olyan értelmű megegyezéssel végződtek, hogy a formális kapcsolatok tervezetének kidolgozásáig Lenin, Plehanov, Vera Zaszulics, Akszelrod, Martov és Potreszov társszerkesztők lesznek, de Plehanov két szavazatra kap „jogot". Elhatározták, hogy a lapot Németországban adják ki, bár Plehanov és Akszelrod, akik azt szerették volna, ha a lap az ő közvetlen irányításuk alatt jelenne meg, s ha az Oroszországgal való egész összeköttetés rajtuk keresztül bonyolódna le, ragaszkodtak Svájchoz. Lenin viszont szükségesnek tartotta, hogy a lap távol legyen az emigráns központtól, s biztosítva legyen a jó konspiráció. Ennek akkoriban az Oroszországgal való kapcsolat szempontjából igen nagy jelentősége volt.

A tárgyalások befejezése után Lenin Münchenbe utazott, ahol a szűkebb szerkesztőség letelepedett. Lenin konspirációs okokból először útlevél nélkül Meyer néven, majd egy Jordanov névre szóló bolgár útlevéllel jelentette be magát; ezt az útlevelet bolgár szociáldemokratáktól kapta. Ugyancsak konspirációs okokból Oroszországgal František Modráček, Prágában élő cseh szociáldemokrata útján levelezett.

Münchenben eleinte igen rendezetlen körülmények között élt. Rossz szobában lakott, táplálkozása sem volt megfelelő, reggel és este beérte teával, amit bádogbögréből ivott. Így ment ez addig, amíg 1901 áprilisában meg nem érkezett Krupszkaja. Krupszkaja útjának rendezése céljából Leninnek Prágába kellett utaznia (1900 őszén járt először ebben a városban, s már akkor felvette a kapcsolatot a cseh szociáldemokratákkal), majd Bécsbe, hogy az orosz konzulátuson hitelesíttesse aláírását azon a folyamodványon, amelyben felesége részére útlevél kiadását kérte. Figyelemre méltó az a levél, amelyet anyjának írt Prágából: „Sajnálom, hogy nem foglalkoztam a cseh nyelvvel. Érdekes, nagyon közel áll a lengyelhez, rengeteg benne a régi orosz szó."[9] Nagyon tetszett Leninnek Bécs is, ez az „óriási, élénk, szép város"[10], s meglátogatta az ottani Szépművészeti Múzeumot.

Lenin életkörülményei feleségének Münchenbe érkezése után valamelyest megjavultak. Hirdetés útján szobát béreltek egy munkáscsaládnál, Nagyezsda Konsztantyinovna a közös konyhában főzte meg az ebédet, amelyet azonban a saját szobájukban kellett előkészítenie. Igyekezett mindent a lehető legnagyobb csendben végezni, hogy ne zavarja Vlagyimir Iljicset a munkában. Így éltek egy hónapig, majd átköltöztek München egyik külvárosába, Schwabingba, ahol kis lakást béreltek. Itt berendezkedtek: használt bútort vásároltak, amelyet később, Münchenből való elutazásukkor eladtak - 12 márkáért (körülbelül 6 akkori rubelért).

[9] *Lenin* Összes Művei. 55. köt. 197. old.
[10] Ugyanott, 198. old.

Lenin és Krupszkaja müncheni tartózkodásuk idején szigorúan betartották a konspiráció szabályait, a szerkesztőségi munkatársakon kívül úgyszólván senkivel sem érintkeztek. Vlagyimir Iljics csak egyszer utazott el, hogy találkozzék a Münchenbe érkezett Rosa Luxemburggal.

„SZIKRÁBÓL LOBBAN KI A LÁNG"

Lenin minden figyelmét a lapra összpontosította, amelynek megszervezése igen nehéz feladatnak bizonyult. Helyiséget kellett találni a nyomda számára, cirill betűkészletet kellett szerezni, ezt pedig legális úton lehetetlen volt megoldani. A lap kiadásának megszervezésében nagy segítséget nyújtott Clara Zetkin, a német és a nemzetközi munkásmozgalom kiváló harcosa, aki később a Németországi Kommunista Párt egyik megalapítója lett, Adolf Braun német szociáldemokrata (Lenin Münchenbe utaztában ellátogatott Nürnbergbe, s ott találkozott Braunnal és tárgyalásokat folytatott vele az „Iszkra" kiadásához nyújtandó szervezeti és technikai segítségről), Julian Marchlewski lengyel forradalmár, aki abban az időben Münchenben élt, valamint több nyomdász, akik megszerezték a laphoz szükséges betűket. A „Zarja" című folyóiratot és később Lenin „Mi a teendő?" című munkáját Stuttgartban nyomták ki, Dietz német szociáldemokrata nyomdájában, aki pártja Marx és Engels műveit megjelentető kiadóját vezette. Később, az „Iszkra" és a „Zarja" kiadásában szerzett elévülhetetlen érdemeit méltatva, Lenin 1913-ban azt írta Dietznek, hogy az OSZDMP „sohasem felejti el Önnek a pártépítés rendkívül fontos időszakában nyújtott testvéri segítséget", és hogy „a magam részéről és az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt Központi Bizottsága nevében a legszívélyesebb jókívánságainkat küldöm Önnek hetvenedik születésnapja alkalmából.

Kívánom Önnek, hogy még sokáig munkálkodhassék a nemzetközi marxizmus javára."[11]

1900 októberében külön röplap formájában megjelent „Az »Iszkra« szerkesztőségének nyilatkozata", amelyet Lenin írt. A nyilatkozat megállapította, hogy sürgősen létre kell hozni egy olyan forradalmi pártot, amely megbonthatatlan kapcsolatban áll a munkásmozgalommal. Csakhogy ez a feladat a kisipari módszerek, az eszmei ingadozások, az opportunizmus minden megnyilvánulása elleni engesztelhetetlen harc nélkül megoldhatatlan volt. Lenin hangsúlyozta, hogy mielőtt az orosz szociáldemokraták egyesülnének és ahhoz, hogy egyesüljenek, előbb határozottan el kell határolniuk magukat. A nyilatkozat kiemelte az oroszországi munkásosztálynak és pártjának nagy szerepét: csakis a forradalmi pártba szervezett proletariátus oldhatja meg a ráháruló

[11] *Lenin* Összes Művei. 48. köt. Budapest 1976. 223. old.

ИСКРА

AZ „ISZKRA" 1. SZÁMÁNAK CÍMOLDALA. – 1900. DECEMBER
Kisebbítve

történelmi feladatot, csakis ez egyesítheti zászlaja alatt az ország minden demokratikus elemét és döntheti meg az önkényuralmat.

Lenint november végén a „Zarja" című folyóirat első számának előkészítése és kiadása foglalta le, december második felében pedig Lipcsébe utazott, hogy a megjelenés előtt véglegesen megszerkessze az „Iszkra" első számát (ezt a számot Lipcsében[12], a következőket általában Münchenben nyomtatták ki). A lap első száma 1900 decemberében jelent meg. A lapon a dekabristák Puskinnak írt válaszából vett jelmondat állt: „Szikrából lobban ki a láng." Lenin gigászi munkáját siker koronázta: az országos orosz politikai lap, az orosz marxisták harcos újsága megalakult.

Lenin volt az „Iszkra" szervezője és közvetlen eszmei irányítója. Nemcsak cikkeket írt a lap számára, hanem a szó legszorosabb értelmében minden olyan kérdéssel foglalkozott, amely összefüggött a lap tartalmával és kiadásával: kidolgozta az egyes számok tervét, szerkesztette a cikkeket, szerzőket keresett, levelezett tudósítókkal, foglalkozott a lap Oroszországba küldésének megszervezésével és pénzügyi kérdésekkel, gondoskodott az „Iszkra" rendszeres megjelenéséről. Felbecsülhetetlen segítséget nyújtott Leninnek Krupszkaja, aki a szerkesztőség titkári teendőit látta el. Leninnek a lapnál végzett hatalmas munkáját későbbi ádáz ellensége, Potreszov is elismerte: „Nemcsak tudása, esze, munkabírása miatt becsültük nagyra Lenint, hanem azért is, mert rendkívül nagy odaadással szolgálta az ügyet, kész volt bármikor teljesen az ügynek szentelni magát, erején felül vállalta a leghálátlanabb funkciókat és mindenkor lelkiismeretesen teljesítette azokat."

Az „Iszkra" behatóan foglalkozott minden aktuális gazdasági és politikai kérdéssel, a munkásmozgalommal, a néptömegek helyzetével. A lap olyan időszakban indult meg, amikor Oroszországban egyre terebélyesedett a forradalmi mozgalom, amikor Pétervár, Moszkva, Kijev, Kazany, Tomszk és más oroszországi városok utcáin hatalmas tüntetések zajlottak le ezzel a jelszóval: „Vesszen az önkényuralom!"

Az 1900–1903-as években gazdasági világválság bontakozott ki. Az „Iszkra" minden egyes számában írt a válságról és arról, hogy az milyen súlyos következményekkel jár a nép szempontjából. Lenin már a száműzetésben, 1897-ben előre megírta munkáiban, hogy a termelés fellendülése után óhatatlanul bekövetkezik majd a válság. A válság, állapította meg, minden tőkés társadalom iszonyú krónikus betegsége. S ez elkerülhetetlenül így is lesz mindaddig, amíg a munkásosztály meg nem dönti a tőkét, meg nem szünteti a termelési eszközök magántulajdonát.

A gazdasági válság Oroszországban az ipar pangásához, tömeges városi munkanélküliséghez vezetett, Lenin megállapítása szerint proletárok tízezrei

[12] A nyomda helyiségében ma emlékmúzeum található; a Német Szocialista Egységpárt a moszkvai Központi Lenin Múzeumnak átadta annak a nyomdagépnek egy modelljét, amelyen az „Iszkrá"-t nyomták.

kerültek az utcára. A helyzetet még súlyosbította a rossz termés folytán elharapózó éhínség.

A munkanélküliség, az éhínség, az egyre fokozódó rendőri elnyomás szította a néptömegekben a gyűlöletet az önkényuralommal szemben, politikai harcra mozgósította a tömegeket.

Országszerte érződött már a forradalmi vihar előszele. Ilyen körülmények között különösen nyomatékosan és élesen vetődött fel egy olyan párt létrehozásának a feladata, amely a közelgő forradalom vezetésére hivatott munkásosztály politikai vezére lehet. A harcot ezért a pártért az „Iszkra" indította meg, amely a munkások körében nagy szeretetnek és népszerűségnek örvendett.

Az oroszországi forradalmi marxista párt akkor alakult, amikor a kapitalizmus fejlődésének legfelsőbb és utolsó, imperialista szakaszába lépett, amikor a proletárforradalom közvetlen gyakorlati kérdéssé vált, amikor Oroszországban érlelődött a forradalom.

Lenin mindenki másnál világosabban ismerte fel a forradalom közeledését. A századforduló idején olyan proletárpártot, olyan új típusú pártot hozott létre, amely élére tudott állni a dolgozó tömegek forradalmi fellendülésének, amely állhatatosan és rendíthetetlenül harcol minden olyan kísérlet ellen, hogy a munkásosztályt letérítsék a forradalmi útról a megalkuvás, a reformizmus útjára. Lenin olyan pártot hozott létre, amely el tudta vezetni a munkásosztályt a cárizmus megdöntéséhez, a kapitalizmus legyőzéséhez és a proletárdiktatúra megteremtéséhez.

Az „Iszkra" első számának vezércikkében, amelynek címe „Mozgalmunk legfontosabb feladatai", Lenin a legfőbb feladatként egy olyan erős, szervezett marxista párt létrehozását tűzte ki, amely megbonthatatlan kapcsolatban áll a munkásmozgalommal. Ilyen párt nélkül a munkásosztály „sohasem teljesítheti nagy történelmi feladatát: nem szabadíthatja fel önmagát és az egész orosz népet a politikai és gazdasági rabság alól"[13].

Az „Iszkra" 4. számának (1901. május) „Mivel kezdjük?" című vezércikkében Lenin választ adott az oroszországi szociáldemokrata mozgalom legfontosabb akkori kérdéseire, arra, hogy milyen legyen a politikai agitáció jellege és fő tartalma, s melyek a szervezeti feladatok. A cikkben kifejtette a marxista párt létrehozásának konkrét tervét és minden oldalról megvilágította az országos orosz politikai lap szerepét e terv megvalósításában.

„A lap – írta Lenin – nemcsak kollektív propagandista és kollektív agitátor, hanem kollektív szervező is."[14]

Ez a lenini tétel vezérelv lett az „Iszkra" számára és az egész későbbi forradalmi marxista sajtó számára.

Lenin cikkét Oroszország-szerte széles körben terjesztették: olvasták az

[13] *Lenin* Összes Művei. 4. köt. 349. old.

[14] *Lenin* Összes Művei. 5. köt. Budapest 1965. 10. old.

„Iszkrá"-ban, s a helyi szociáldemokrata szervezetek külön brosúra alakjában is kiadták. A Szibériai Szociáldemokrata Szövetség ötezer példányban nyomtatta ki a cikket. Kiadták Rzsevben, terjesztették Szarátovban, Tambovban, Nyizsnyij Novgorodban, Ufában és más városokban. Különösen nagy sikere volt a cikknek a munkások körében.

„Sok társamnak mutattam meg az »Iszkrá«-t, s az egész szám elrongyolódott, pedig drága – írta a lapnak egy szövőmunkás. – Itt a mi ügyünkről, az egész orosz ügyről van szó, amit nem lehet kopekekkel értékelni, sem órákkal meghatározni; ha olvassuk, akkor megértjük, miért fél a csendőrség és a rendőrség tőlünk, munkásoktól és azoktól az értelmiségiektől, akiket követünk. Bizony retteg a cár, rettegnek a gyárosok, retteg mindenki, s nemcsak a gyárosok zsebét féltik. Persze, én egyszerű munkás vagyok, és egyáltalán nem valami művelt, de nagyon is érzem, hol az igazság, tudom, mi kell a munkásoknak. A munkásnép most könnyen lángra lobban, a mélyben már minden izzik, csak egy szikra kell és kitör a tűzvész. Milyen igaz is, hogy szikrából lobban ki a láng!... Ezelőtt minden sztrájk eseménynek számított, most pedig mindenki látja, hogy egy sztrájk semmi, most a szabadságot kell elérni, rohammal kivívni. Most mindenki, öreg és fiatal egyformán, olvasna, de legnagyobb bánatunkra – nincs könyv. Múlt vasárnap 11 embert gyűjtöttem össze, és felolvastam a »Mivel kezdjük?«-et. Késő éjszaka lett, és mi még mindig együtt voltunk. Milyen igaz, milyen találó benne minden."[15]

I. V. Babuskin Orehovo-Zujevóból ezt írta: „Az »Iszkrá«-t valósággal szétkapkodják nálunk, ahány példány érkezik, mind azonnal elkel. A lapnak köszönhető, hogy a munkások körében erős fellendülést észlelünk. Különösen sokat foglalkoznak a lap 3. számában a parasztkérdésről megjelent cikkel[16] és többet követelnek ebből a számból."[17]

Az „Iszkra" rendkívül nagy népszerűségéről tanúskodik az a levél is, amelyet N. K. Krupszkaja írt 1901. október 23-án P. B. Akszelrodnak:

„Nyizsnyij Novgorodból azt írják, hogy az »Iszkrá«-nak nagy a sikere a munkások körében...

Aztán jött levél délről is. Azt írják, hogy óriási az irodalom iránti igény (Kijevben, Harkovban, Jekatyerinoszlavban). »A munkások olvassák és értik is az 'Iszkrá'-t«. Ezt olyan ember írja, aki korábban még azt bizonygatta, hogy az »Iszkra« nehezen érthető a munkások számára.

Az egyik volgai városban az »Iszkrá«-t 40 munkásból álló kör olvassa. Igen lelkesednek az »Iszkrá«-ért."[18]

A lenini „Iszkra" volt az első országos orosz illegális marxista lap, harcos

[15] „Iszkra", 7. sz. 1901. augusztus.

[16] Lenin „A munkáspárt és a parasztság" c. cikkéről (1901) van szó.

[17] I. V. Babuskin visszaemlékezései. 199. old.

[18] Az oroszországi szociáldemokrata mozgalom. I. köt. Moszkva–Leningrád 1928. 85–86. old., oroszul.

forradalmi sajtóorgánum, amely döntő szerepet játszott a munkásosztály marxista pártjának létrehozásában. Lenin külön hangsúlyozta az „Iszkra" szerepét, azt, hogy az „Iszkra" a legfőbb eszköze az összes szociáldemokrata bizottságok eszmei és szervezeti tömörítésének s annak, hogy a párt kádereit és az élenjáró munkásokat a tudományos szocializmus eszméinek és a revizionizmus összes megnyilvánulásai elleni harcnak a szellemében neveljék.

Az „Iszkra" élesztette Oroszország lakosságának politikai elégedetlenségét. A lapnak csaknem minden számában jelentek meg lenini cikkek, összesen körülbelül hatvan. Lenin írásai a forradalmi marxista publicisztika nagyszerű példái. Cikkeiben Lenin felvetette a párt építésének és a proletariátus osztályharcának alapvető kérdéseit, reagált a nemzetközi élet legfontosabb eseményeire. Kíméletlen pártos harcossággal leleplezte a cárizmus reakciós politikáját, ostorozta a burzsoá liberálisokat, leleplezte a nacionalistákat, az eszereket, élesen bírálta az „ökonomisták" opportunizmusát. Lenin cikkei erősítették Oroszország munkásosztályának hitét saját erejében s abban, hogy elkerülhetetlenül sor kerül előbb a cárizmus, majd a kapitalizmus megdöntésére.

A párt építése során Leninnek és elvbarátainak le kellett küzdeniük a helyi szociáldemokrata szervezetek munkájának tunyaságát és kisipari módszereit, a szociáldemokraták egy része körében mutatkozó széthúzást és ingadozást, egyes szociáldemokratáknak azt a fennhéjázó nagyúri magatartását, amellyel lefitymálták a szigorúan fegyelmezett és gondosan megszervezett pártot.

Lenin számos ellenséggel vívott harcban, óriási nehézségeket leküzdve hozta létre a munkásosztály pártját. Az orosz forradalmároknak kegyetlen üldözések tüzében kellett építeniük a pártot, bármikor számolva a bebörtönzéssel, a kényszermunkával, a száműzetéssel. Sokan közülük életükkel fizettek forradalmi tevékenységükért. „Mi – írta Lenin – meredek és nehéz úton haladunk zárt sorokban, erősen fogva egymás kezét. Mindenfelől ellenség vesz körül bennünket, és majdnem állandóan ellenséges tűzben kell menetelnünk."[19]

A cárizmus mindent elkövetett, hogy Lenint eltegyék láb alól. Zubatov, a moszkvai titkosrendőrség vezetője 1900 decemberében a rendőrségi ügyosztály vezetőjének írott bizalmas levelében megállapította, hogy „a forradalomnak pillanatnyilag nincs jelentősebb alakja Uljanovnál", s meggyilkolásának haladéktalan megszervezését javasolta.

1901 végétől Vlagyimir Iljics néhány munkáját Lenin álnéven tette közzé. Gyakran felmerül a kérdés, vajon miért választotta ezt az álnevet. Hozzá közel állók véleménye szerint nyilván véletlenül választotta ezt a nevet is, mint annyi mást.[20] Ezzel az álnévvel „Az agrárkérdés és a »Marx-kritikusok«" című cikk eleje (I–IV. fejezet) jelent meg először 1901 decemberében a „Zarja" című folyóiratban.

[19] *Lenin* Összes Művei. 6. köt. 9. old.

[20] Meg kell jegyeznünk, hogy élete folyamán Lenin konspirációs okokból több mint 160 álnevet használt.

A lenini „Iszkra" megteremtette a párt erős szervezeti gerincét. Vlagyimir Iljics kezdeményezésére és az ő vezetésével bontakozott ki 1901 elején az „Iszkra" közreműködő csoportjainak, a lap oroszországi megbízottainak tevékenysége. Ezek a megbízottak terjesztették a külföldről kapott „Iszkrá"-t, gondoskodtak az iszkrás irodalom otthoni illegális sokszorosításáról, tudósításokkal, anyagokkal, pénzzel látták el a lapot, rendszeresen tájékoztatták az egész hazai pártéletről és forradalmi mozgalomról. A lenini „Iszkra" köré tömörültek a párt vezető káderei, a hivatásos forradalmárok, az élenjáró munkások - a proletariátus ügyének bátor és odaadó harcosai. Lenin elsőrendű jelentőséget tulajdonított az „Iszkra" segítségével történő nevelésüknek. Arról a hatalmas szerepről szólva, amelyet az „Iszkra" ennek a feladatnak a megoldásában játszott, G. M. Krzsizsanovszkij ezt írta: „A régi »Iszkra« zászlaja alatt kezdtek gyülekezni Oroszországban azok az erők, amelyek a későbbiek során példátlan történelmi méretekben mutatták meg a lenini taktika, a lenini,»gyakorlatba átültetett marxizmus« lenyűgöző erejét."[21]

Az „Iszkra" megbízottai országszerte bátor és kitartó munkát végeztek. Nem riadtak vissza sem az állandó rendőri üldöztetéstől, sem a börtöntől, sem a száműzetéstől. Az „Iszkra" megbízottai közé tartozott V. P. Arcibusev, J. V. Baramzin, N. E. Bauman, C. Sz. Bobrovszkaja, A. D. Cjurupa, I. F. Dubrovinszkij, M. I. Kalinyin, V. Z. Kechoveli, L. M. Knyipovics, P. A. Kraszikov, L. B. Kraszin, Z. P. Krzsizsanovszkaja, G. M. Krzsizsanovszkij, F. V. Lengnyik, P. N. Lepesinszkij, M. M. Litvinov, V. P. Nogin, G. I. Okulova, A. I. Piszkunov, I. I. Radcsenko, M. A. Szilvin, N. A. Szkripnyik, P. G. Szmidovics, J. D. Sztaszova, A. M. Sztopanyi, D. I. Uljanov, M. I. Uljanova, O. A. Varencova, R. Sz. Zemljacska és mások.

Az „Iszkra" egyik legaktívabb megbízottjának Lenin Babuskint tartotta. „Amíg Ivan Vasziljevics szabadlábon van – írta –, az »Iszkra« nem szenved hiányt igazi munkáslevelekben. Nézzük meg az »Iszkra« első 20 számát, azt a sok levelet Sujából, Ivanovo-Voznyeszenszkből, Orehovo-Zujevóból és Közép-Oroszország más helyeiről: csaknem valamennyi átment Ivan Vasziljevics kezén, aki igyekezett minél szorosabb kapcsolatot létesíteni az »Iszkra« és a munkások között. Ivan Vasziljevics az »Iszkra« legbuzgóbb levelezője és lelkes híve volt."[22] Lenin rendszeres levelezést folytatott az iszkrás megbízottakkal és az oroszországi szervezetekkel; az általa kidolgozott terv szerint létrehozták az „Iszkra" oroszországi szervezetét, amelynek gerincét a lap megbízottai alkották.

Lenin irányította az „Iszkra" oroszországi szervezetének munkáját, segítette a partikularista tendenciák leküzdésében, abban, hogy jelentős eredményeket érjen el a pártszervezetek tényleges egységének a forradalmi marxizmus elvei

[21] Találkozások Leninnel. Kortársak visszaemlékezései és történelmi riportok. 25. old.
[22] *Lenin* Összes Művei. 20. köt. 73. old.

alapján való megteremtésében. A szervezet a párt II. kongresszusáig állt fenn és fontos szerepet játszott a kongresszus előkészítésében és összehívásában.

L. I. Goldman Kisinyovban Lenin irányításával titkos „Iszkra"-nyomdát szervezett. A nyomdában külföldről kapott matricákról kinyomtatták a lap egyes cikkeit és egyes számait. Az egyes számok újranyomását megszervezték Jekatyerinoszlavban és Bakuban is. A bakui illegális nyomdát a konspiratív levelezésben „Nyiná"-nak nevezték.

Az „Iszkra" a legkülönbözőbb utakon került Oroszországba: Londonon, Stockholmon, Genfen át, valamint Marseille-en át, ahová P. G. Szmidovics külön azzal a céllal költözött át, hogy a Batumiba induló hajók matrózaival szállíttassa el a lapot. Batumiban az irodalom átvételét, mint Krupszkaja írja visszaemlékezéseiben, L. B. Kraszin és a Jenukidze fivérek szervezték meg. „Egyébként az irodalom nagyobbik részét bedobták a tengerbe (a könyveket vízhatlan ponyvába csomagolták, és a megbeszélt helyen bedobták a vízbe, a mieink pedig kihalászták). Mihail Ivanovics Kalinyin, aki akkoriban az egyik pétervári üzemben dolgozott és tagja volt a szervezetnek, Guscsa[23] útján megküldte a címét Toulonba, valamilyen matróznak. Szállítottunk irodalmat Alexandrián (Egyiptom) és Perzsián át is. Majd megszerveztük a szállítást Kamenyec-Podolszkon és Lvovon át. Mindezek a szállítások töméntelen pénzt és energiát emésztettek fel, a rájuk fordított munka nagy kockázattal járt."[24] Dupla fenekű bőröndben, könyvek kötésében és más módokon is szállították a lapot. A szállítás megkönnyítésére a lapot vékony, erős papírra nyomták.

NÉZETELTÉRÉSEK A SZERKESZTŐSÉGEN BELÜL

Az „Iszkra" szerkesztőségén belül igen feszült volt a helyzet. Leninnek állandóan harcolnia kellett a szerkesztőségi tagok opportunista ingadozásai ellen, sok elvi kérdésben mélyreható nézeteltérések támadtak. Különösen éles formában nyilvánultak meg ezek a nézeteltérések, amikor megvitatták Lenin „A zemsztvo üldözői és a liberalizmus Hannibáljai" című cikkét, amelyben élesen bírálta az orosz liberálisok álforradalmiságát, „a hangoskodó szószátyárkodásnak és szégyenletes ingatagságnak"[25] a politikáját. A cikk megvitatása csaknem másfél hónapig tartott. Plehanov, Akszelrod és Vera Zaszulics ellenezte ezt a politikailag éles értékelést, amelyet Lenin a liberálisokról adott. Lenin viszont határozottan visszautasította, hogy a cikk hangvételén és a liberálisokkal kapcsolatos elvi álláspontón bármit is változtasson.

Így ismét homlokegyenest eltértek Lenin és Plehanov nézetei a liberális burzsoáziához és ideológusaihoz való viszony kérdésében.

[23] J. D. Sztaszova.

[24] *N. K. Krupszkaja:* Visszaemlékezések Leninre. 73–74. old.

[25] *Lenin* Összes Művei. 5. köt. 36. old.

Az „Iszkra" szerkesztőségén belüli nézeteltérések igen éles formában jelentkeztek a pártprogram kidolgozása során. Lenin javaslatára a szerkesztőség Plehanovot bízta meg azzal, hogy dolgozza ki a program elméleti részének tervezetét, az első vázlatnak az agrárkérdéssel foglalkozó részét és befejezését pedig Lenin írta. 1902 januárjában Lenin bíráló megjegyzéseket írt a Plehanov által összeállított programtervezethez. Keményen megbírálta Plehanov második programtervezetét is. Lenin felhívta a figyelmet arra, hogy a tervezet fogalmazásai rendkívül absztraktak, különösen ami az orosz kapitalizmus jellemzését illeti. A második tervezetben Lenin azt kifogásolta, hogy nem utal *„a proletariátus diktatúrájára"*[26], a munkásosztálynak – az egyetlen valóban forradalmi osztálynak – a vezető szerepére, a proletariátus osztályharca helyett az összes dolgozók és kizsákmányoltak általános harcáról beszél, nem fejti ki kellően a párt proletár jellegét. Lenin megírta a maga tervezetét (az úgynevezett „Frei-tervezetet")[27].

Nagyezsda Konsztantyinovna Krupszkaja szemléltetően érzékelteti visszaemlékezéseiben, milyen körülmények között kellett Leninnek a szerkesztőségben dolgoznia és álláspontját megvédenie. A szerkesztőség egyik ülését a következőképpen írja le: „Plehanov támadta Lenin programtervezetének egyes részeit. Vera Ivanovna (Zaszulics) nem mindenben értett egyet Leninnel, de Plehanov álláspontját sem fogadta el teljesen. Egy s másban Akszelrod is Leninnel értett egyet. A megbeszélés nyomott hangulatban folyt le. Vera Ivanovna ellent akart mondani Plehanovnak, de Plehanov, kezeit keresztbe fonva, olyan méltóságteljes megközelíthetetlenséggel pillantott rá, hogy Vera Ivanovna egészen belezavarodott mondanivalójába. Végül szavazásra került a sor. A szavazás előtt Akszelrod, aki a szóban forgó kérdésben egyetértett Leninnel, kijelentette, hogy megfájdult a feje és egy kicsit sétálni akar.

Vlagyimir Iljics borzasztóan mérges lett. Így nem lehet dolgozni. Ugyan miféle érdemleges vita ez?"[28]

Az OSZDMP Lenin és Plehanov tervezetein alapuló egységes programtervezetének összeállítása céljából az „Iszkra" szerkesztősége úgynevezett „egyeztető bizottságot" állított fel. Ez a bizottság előterjesztette a tervezet végleges szövegét, amelyet Lenin távollétében az „Iszkra"-szerkesztőség tagjainak zürichi értekezletén hagytak jóvá. Vlagyimir Iljics megjegyzéseket fűzött és kiegészítéseket javasolt a bizottság programtervezetéhez.

A most közzétett anyagok fogalmat nyújtanak arról az óriási munkáról, amelyet Lenin a program előkészítésével kapcsolatban végzett. Lenin programtervezetén, Plehanov első és második programtervezetéhez, valamint a bizottsági tervezethez fűzött megjegyzésein és több más dokumentumon kívül fennmaradtak az OSZDMP programjának kidolgozásával kapcsolatos előké-

[26] *Lenin* Összes Művei. 6. köt. 211. old.

[27] Frei Lenin egyik álneve volt.

[28] *N. K. Krupszkaja:* Visszaemlékezések Leninre. 62. old.

szítő anyagok. Ezek az anyagok szemléltetik a legfontosabb mozzanatait annak a munkának, amelyet az „Iszkra" szerkesztősége az OSZDMP programtervezetének kidolgozásán végzett.

Nagyon fontosnak tartotta Lenin a párt agrárprogramjának kidolgozását. Ő volt a marxisták között az első, aki tudományos alapon kifejtette, milyen legyen a proletariátus parasztpolitikája az új történelmi viszonyok között. Ezt a kérdést illetően már „A munkáspárt és a parasztság" című, a proletárpárt agrárprogramjának vázlatául szolgáló cikkében körvonalazta az „Iszkra" álláspontját. 1902 februárjában és március első felében megírta „Az orosz szociáldemokrácia agrárprogramja" című cikket, amely kommentálja az OSZDMP programtervezetének az agrárkérdéssel foglalkozó részét. Ezekben a cikkekben Lenin kifejtette a szociáldemokrata munkáspárt fő követeléseit az agrárkérdésben, mélyrehatóan elemezte a követelések osztálytartalmát és történelmi determináltságát. Lenin meghatározása szerint az agrárprogram középpontjában a „lehasított földek", vagyis az 1861-es reform alapján a parasztoktól elszedett földek visszaadásának a követelése állt. Ám azzal a fenntartással élt, hogy „bizonyos forradalmi helyzetben" e követelés helyett a föld nacionalizálásának a követelése is kitűzhető.[29] Lenin megmagyarázta: „Legfőbb közvetlen célunk az, hogy szabaddá tegyük az utat a falusi osztályharc, a proletariátus által vívott osztályharc akadálytalan fejlődése számára, ama osztályharc számára, amely arra irányul, hogy megvalósítsa a nemzetközi szociáldemokrácia végső célját, hogy a proletariátus kivívja a politikai hatalmat és megteremtse a szocialista társadalom alapjait."[30]

Amikor az „Iszkra" szerkesztőségében megtárgyalták Lenin „Az orosz szociáldemokrácia agrárprogramja" című cikkét, ismét heves vita robbant ki. Plehanov, akit Akszelrod támogatott, sértő hangon tett észrevételeket, mondta el kifogásait a cikk legfontosabb tételei ellen, és a marxizmus ellenségeivel folytatott polémia mérséklését követelte. Hosszú, éles vita után a szerkesztőség törölte a cikkből mindazokat a helyeket, ahol a föld nacionalizálásáról esett szó.

A szerkesztőségben kialakult nézeteltérések igen érzékenyen érintették Lenint. Marxista elvi álláspontját védelmezve olyan szívós harcot kellett vívnia, hogy maga is beismerte: „Idegeim »ronggyá« tépődtek, egészen betegnek érzem magam."[31]

Többszöri tárgyalás után befejezték a munkát az OSZDMP programtervezetén, s a tervezet 1902 júniusában megjelent az „Iszkra" 21. számában. Lenin rendíthetetlen harca eredményeképpen a tervezetben megfogalmazták a munkásosztály forradalombeli vezető szerepének eszméjét, s belekerült a proletárdiktatúráról szóló rendkívül fontos tétel. Éppen ez az, amiben az oroszországi munkásosztály pártjának következetesen forradalmi programja gyökeresen eltért a II. Internacionáléhoz tartozó pártok programjaitól.

[29] Lásd *Lenin* Összes Művei. 6. köt. 312. old.
[30] Ugyanott, 321. old.
[31] *Lenin* Összes Művei. 46. köt. 190. old.

A kommunista párt létrehozásának történetében rendkívül fontos helyet foglalt el Lenin „Mi a teendő? Mozgalmunk égető kérdései" című műve. Lenin 1901 májusában kezdett dolgozni ezen a könyvön. Krupszkaja rendkívül érdekes leírást hagyott ránk arról, hogy Lenin hogyan is dolgozott művein: „Amikor valamit írt, rendszerint gyors léptekkel járkált fel és alá a szoba egyik sarkától a másikig, és halkan mormogta maga elé, amit írni akart."[32] 1902 februárjában befejezte a könyvet, s az nyomban meg is jelent.

A „Mi a teendő?" előszavában Lenin azt írja, hogy „meg kell próbálnunk minél népszerűbben, számos egészen konkrét példával megvilágítva, *rendszeresen »megértetni magunkat« minden* »ökonomistával« nézeteltéréseink *minden* sarkalatos pontját illetően"[33].

Ebben a munkában Lenin tüzetesen elemezte a nemzetközi szociáldemokrácia helyzetét; kimutatta, hogy a nemzetközi szociáldemokrácián belül két irányzat keletkezett, amelyek között kérlelhetetlen harc bontakozott ki. Az egyik irányzat következetesen forradalmi, a marxizmus eszméit védelmezi, a másik opportunista irányzat, amely meghamisítja a marxista elmélet sarkalatos tételeit. Az állítólag „régi, dogmatikus" marxizmussal szemben „kritikai" magatartást hirdető, a valóságban pedig a marxista tanítás forradalmi tartalmával szembehelyezkedő „új" irányzatnak a lényege a legteljesebben Bernstein opportunista, revizionista nézeteiben jutott kifejezésre. A bernsteinizmus elsekélyesítette a marxizmust, s azzal, hogy a társadalmi ellentmondások enyhülésének elméletét prédikálta, hogy tagadta a szociális forradalom és a proletárdiktatúra eszméjét, s hogy a munkásmozgalmat és az osztályharcot szűk trade-unionizmusra és polgári liberális reformizmusra korlátozta, mételyezte a munkásosztály tudatát. A bernsteinizmus szószólói, a „kritika szabadságának" demagóg frázisával leplezve magukat, valójában annak szabadságát hirdették, hogy burzsoá eszméket vigyenek be a munkásmozgalomba, hogy a szociáldemokráciát forradalmi pártból reformista párttá változtassák. A szabadság nagy szó, csakhogy az ipar szabadsága és fejlesztése nevében a legocsmányabb háborúkat vívták, a munka szabadsága nevében pedig fosztogatták a dolgozókat. „Aki nem hunyja be szándékosan a szemét, annak látnia kell, hogy a szocializmusban felbukkant új »kritikai« irányzat nem egyéb, mint *az opportunizmus* újabb válfaja."[34]

Tehát Lenin már a XX. század elején leleplezte a szociáldemokrácián belül jelentkező opportunista irányzatot és ennek az irányzatnak ártalmasságát a nemzetközi munkásmozgalom szempontjából. Ez volt Lenin egyik nagy érdeme.

[32] *N. K. Krupszkaja:* Visszaemlékezések Leninre. 59. old.
[33] *Lenin* Összes Művei. 6. köt. 4. old.
[34] Ugyanott, 8. old.

Lenin kimutatta az opportunizmus nemzetközi jellegét, s megállapította, hogy az opportunizmus, jóllehet a különböző országokban más és más formát ölt, tartalmát tekintve mindenütt egy és ugyanaz. Franciaországban a millerand-izmus, Angliában a trade-unionizmus, Németországban a bernsteinizmus, az oroszországi szociáldemokrácián belül pedig az „ökonomizmus" formájában jutott kifejezésre. Az „ökonomisták", a bernsteinistákhoz hasonlóan a „kritika szabadságának" hamis jelszavával leplezve magukat, ideológiailag züllesztették a szociáldemokráciát, lebecsülték a forradalmi elmélet szerepét, a párt programját és taktikáját, a munkásmozgalmat a polgári liberalizmus passzív függvényévé próbálták változtatni, tagadták a párt vezető szerepét a munkásmozgalomban. Az „ökonomisták" elleni harc egyszersmind a nemzetközi opportunizmus ellen is irányult.

Lenin „Mi a teendő?" című könyvében behatóan elemezte és tisztázta mindazokat a fontosabb ideológiai és szervezeti problémákat, amelyek az orosz szociáldemokráciát tevékenységének ebben a szakaszában foglalkoztatták. Feltárta az opportunizmus eszmei forrásait, rámutatott a forradalmi elmélet és a szocialista tudatosság nagy jelentőségére, a pártnak mint a munkásmozgalmat forradalmasító és vezető erőnek szerepére, megindokolta azt a marxista alaptételt, hogy a proletárpárt hivatott megvalósítani a munkásmozgalom egyesítését a szocializmussal.

Lenin kimutatta, hogy az „ökonomisták" a „kritika szabadságáról" hangoztatott frázisaikkal csak álcázták opportunizmusukat, az elmélettel szembeni közömbösségüket, a marxizmus forradalmi lényege elleni harcukat. Hangsúlyozta, hogy *„az élenjáró harcos szerepét csak az a párt tudja betölteni, amelyet élenjáró elmélet vezet"*[35]. Gondolatának alátámasztására Engelsre hivatkozott, aki a szociáldemokrácia nagy harcának három formáját ismerte el: a politikait, a gazdaságit és az elméletit.

A forradalmi szociáldemokraták és az „ökonomisták" közötti nézeteltérések fontos pontja volt a munkásmozgalomban érvényesülő spontaneitás és tudatosság viszonyának a kérdése. E kérdés helyes megoldásának óriási jelentősége volt.

Az „ökonomisták" meghajoltak a munkásmozgalom spontaneitása előtt, kisebbítették a szocialista tudat szerepét. Nézeteiket elméletileg is próbálták megalapozni, azt állítva, hogy a szocialista ideológia spontánul keletkezik, hogy elemei fokozatosan halmozódnak fel magán a munkásmozgalmon belül, annak fejlődése során. Valójában, szögezte le Lenin, a szocialista tudatot a forradalmi marxista párt viszi be a munkásmozgalomba.

Az osztályellentétektől marcangolt társadalomban, magyarázta meg Lenin, nem lehetséges semmiféle osztályon kívüli vagy osztályok fölötti ideológia. A kérdés csakis így tehető fel: burzsoá vagy szocialista ideológia. A munkásosztály a szocializmus felé törekszik; ez a törekvése társadalmi helyzetéből,

[35] Ugyanott, 23. old.

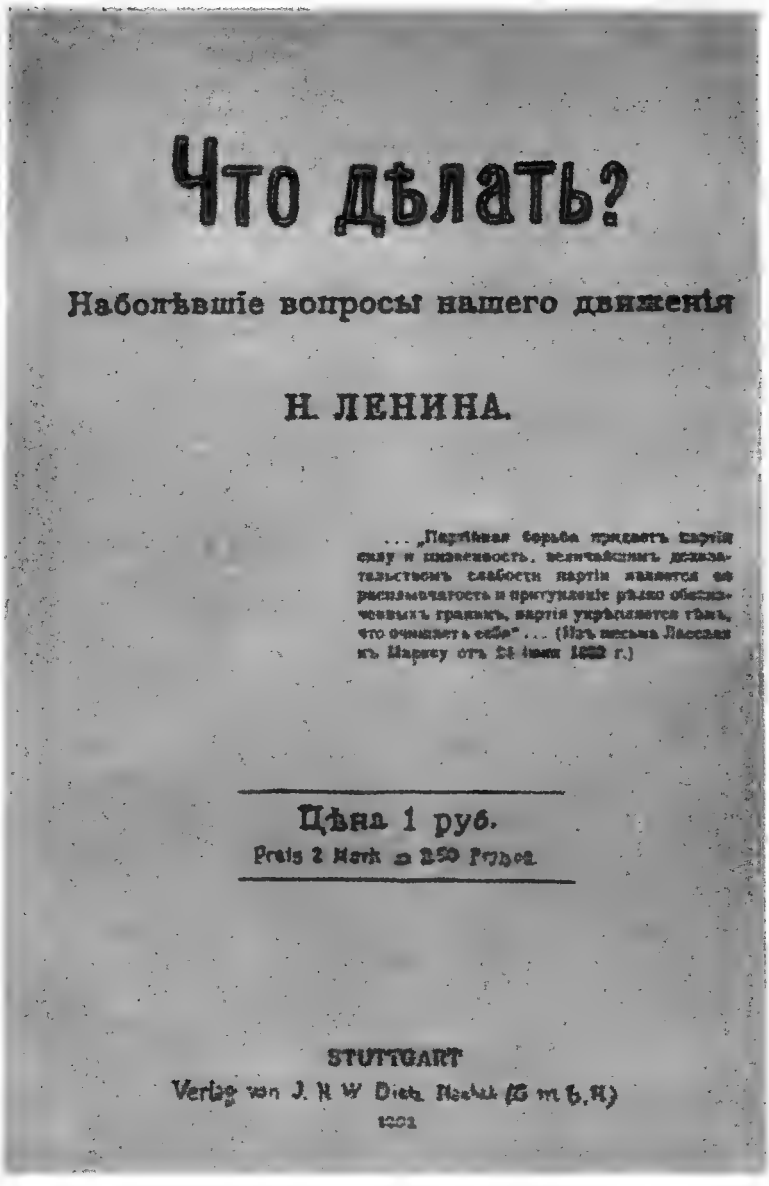

LENIN „MI A TEENDŐ?" C. MŰVÉNEK BORÍTÓLAPJA. 1902
Kisebbítve

életkörülményeiből fakad. Egész életformája készíti fel a legjobban a szocialista ideológia befogadására. Lenin ezt írta: „a munkásosztály *spontánul* vonzódik a szocializmushoz. Ez tökéletesen helyes abban az értelemben, hogy a szocialista elmélet minden más elméletnél mélyebben és helyesebben határozza meg a munkásosztály nyomorának okait, és ezért is sajátítják el oly könnyen a munkások."[36] A burzsoázia viszont mint uralkodó osztály, amely a tömegek szellemi leigázásának hatalmas apparátusával rendelkezik, minden meglevő eszközét latba veti, hogy terjessze ideológiáját és elfogadtassa a proletariátussal. Éppen ezért *„mindennemű* meghódolás a munkásmozgalom spontaneitása előtt, a »tudatos elem« szerepének, a szociáldemokrácia szerepének mindennemű lekicsinylése egyszersmind *azt jelenti, hogy erősödik a burzsoá ideológiának a munkásságra gyakorolt befolyása, teljesen függetlenül attól, hogy az, aki lekicsinyli, maga óhajtja-e ezt vagy sem"*[37].

Ahhoz, hogy a munkásosztályt megvédhessük a burzsoá eszmék befolyásától és tudatába bevihessük a szocialista eszméket, erőteljes harcot kell vívni a burzsoá ideológia ellen.

A spontaneitás előtti meghódolás folytán az „ökonomisták" odáig jutottak, hogy nemcsak a forradalmi elméletet becsülték le, hanem a párt és a munkásosztály politikai feladatait is. Az „ökonomisták" arra korlátozták a munkásmozgalom feladatait, hogy a polgári társadalom keretei között szakszervezeti, gazdasági harcot vívjon a munkáltatók és a kormány ellen a munkafeltételek javításáért. Az ilyen reformista politikának az az elkerülhetetlen következménye, hogy hosszú időre fennmarad a tőkés bérrabszolgaság. Ha mindent arra a harcra redukálunk, amelyet a munkások azért vívnak, hogy kedvezőbb feltételekkel adhassák el munkaerejüket, ez lényegében nem forradalmi, hanem csak trade-unionista politika. Az utóbbitól eltérően a proletárpárt tevékenysége nemcsak arra irányul, hogy a munkaerő eladásának jobb feltételeit érje el, hanem arra is, hogy megsemmisítse azt a társadalmi rendszert, amely a nincsteleneket arra kényszeríti, hogy eladják munkaerejüket a gazdagoknak. Az opportunista irányvonallal szemben Lenin felállította azt a rendkívül fontos tételt, amely szerint a szocializmusért vívott nagy küzdelemben elsőrendű jelentősége van a politikai harcnak: „Az osztályok leglényegesebb, »döntő« érdekei *csakis* gyökeres *politikai* átalakításokkal elégíthetők ki; nevezetesen, a proletariátus alapvető gazdasági érdeke csakis politikai forradalom útján elégíthető ki, mely a burzsoázia diktatúrája helyébe a proletariátus diktatúráját állítja."[38]

Ebből Lenin azt a következtetést vonta le, hogy a szociáldemokratáknak tevékenyen hozzá kell látniuk a munkásosztály politikai neveléséhez, az a feladatuk, hogy „a politikai tudatnak azokat a fel-felcsillanó szikráit, amelyeket a gazdasági harc oltott a munkásokba, *felhasználják* arra, hogy a *szociálde-*

[36] *Lenin* Összes Művei. 6. köt. 38. old.
[37] Ugyanott, 35. old.
[38] Ugyanott, 43. old.

mokrata politikai tudat színvonalára *emeljék* őket"[39]. Nem elegendő azt a gondolatot propagálni, hogy a munkásosztály ellenségesen áll szemben az önkényuralommal, hogy a munkásosztály érdekei ellentétben állnak a munkáltatók érdekeivel, hanem le is kell leplezni az élet legkülönbözőbb területein, a különböző tevékenységi szférákban, szakmai, általános állampolgári, egyéni, családi, vallási, tudományos téren és más területeken megnyilvánuló mindennemű önkényuralmi-rendőri és tőkés elnyomást.

„A szociáldemokrata eszményképének – írta Lenin – nem egy trade-union titkárának kell lennie, hanem a *néptribunnak*, aki reagálni tud az önkény és az elnyomás minden megnyilvánulására, bárhol történjék, bármely réteget vagy osztályt érintsen is, aki mindezeket a jelenségeket általánosítani tudja a rendőri erőszak és a kapitalista kizsákmányolás egységes képében, aki minden apróságot ki tud használni arra, hogy *mindenki előtt* kifejtse szocialista meggyőződését és demokratikus követeléseit, hogy *minden egyes emberrel* megértesse a proletariátus felszabadító harcának világtörténelmi jelentőségét."[40]

„Mi a teendő?" című könyve jelentős részét Lenin szervezeti kérdéseknek szentelte, s ezen a területen is csapást mért az „ökonomistákra". Az „ökonomisták" a proletariátus politikai feladatainak leszűkítésével kisebbítették a párt vezető szerepét a munkásmozgalomban, lebecsülték szervezeti feladatait. Igazolni próbálták a helyi szervezetek kisipari módszereit, szűkkeblű praktikizmusukat és szétforgácsoltságukat. Lenin újra tüzetesen kifejtette a forradalmárok centralizált, összeforrott szervezete megteremtésének feladatát. Ehhez véleménye szerint az kellett, hogy a gyakorlati pártmunkások tömege elítéljen minden olyan próbálkozást, amely a politikai feladatok lekicsinylésére és a szervező munka lendületének csökkentésére irányul. „Nem az a feladatunk, hogy védelmezzük a forradalmár kisiparossá való lefokozását, hanem hogy a kisiparosokat a forradalmárok színvonalára *emeljük*."[41]

Leleplezve az „ökonomisták" szervezeti kérdésekben tanúsított opportunizmusát, Lenin kidolgozta a *párt szervezeti felépítésének tervét*. E terv szerint a pártnak két részből kell állnia: a vezető pártmunkások, főleg hivatásos forradalmárok szűk köréből és a dolgozó tömegek rokonszenvét és támogatását élvező helyi pártszervezetek széles hálózatából.

Prófétikusan hangzottak Lenin szavai: „Az a legközelebbi feladat, melyet a történelem most elénk tűzött, a *legforradalmibb* minden más ország proletariátusának *legközelebbi* feladatai közül. Ennek a feladatnak a megvalósítása, az európai és (most már azt is mondhatjuk) egyben az ázsiai reakció leghatalmasabb védőbástyájának lerombolása az orosz proletariátust a nemzetközi forradalmi proletariátus élcsapatává tenné."[42]

[39] Ugyanott, 67. old.
[40] Ugyanott, 74. old.
[41] Ugyanott, 117. old.
[42] Ugyanott, 26. old.

„Mi a teendő?" című művében Lenin továbbfejlesztette Marxnak és Engelsnek a proletárpártra vonatkozó eszméit, lerakta az új típusú pártról szóló tanítás alapjait. Az oroszországi szociáldemokrata szervezetek lelkesen fogadták ezeket az eszméket. Az OSZDMP Pétervári Bizottsága nyilatkozatban vállalt szolidaritást az „Iszkra" „elméleti felfogásával, taktikai nézeteivel és szervezeti eszméivel". „A bizottság arra a meggyőződésre jutott, hogy a »Mi a teendő?« című brosúra szerzőjének szavaival élve, le kell zárni a kisipari módszerek időszakát, a helyi szétforgácsoltság, a szervezeti káosz és a programmal kapcsolatos nézeteltérések időszakát."[43] Az OSZDMP Moszkvai Bizottsága az „Iszkra" szerkesztőségéhez fordult és köszönetét fejezte ki Leninnek a „Mi a teendő?" című műért. A Tulai Bizottság kiemelte Lenin könyvének hatását: „Az »Iszkra« jelenlegi álláspontja és célja megértésre talált a bizottságban és a legöntudatosabb munkásoknál." A Szibériai Szövetség hangsúlyozta, hogy „Lenin »Mi a teendő?« című könyve erős hatással van a tevékeny szociáldemokratákra, s a szervezeti és taktikai kérdések tekintetében betetőzi az »Iszkra« nézeteinek diadalát".

Lenint különösen érdekelte, hogyan fogadják könyvét a munkások. 1902 júliusában például ezt írta I. I. Radcsenkónak Pétervárra: „Igazán nagyon megörültem annak, amit munkásokkal való beszélgetéséről ír. Nagyon ritkán kapunk olyan leveleket, amelyek ennyire felvillanyoznának. Ezt feltétlenül mondja meg munkásainak és tolmácsolja nekik azt a kérésünket, hogy maguk is írjanak nekünk *nemcsak a sajtó számára*, hanem amúgy is, gondolataink kicserélése végett, hogy ne szakadjon meg közöttünk a kapcsolat, és jobban megértsük egymást. Engem személy szerint nagyon érdekelne az is, hogy a munkások hogyan fogadják a »Mi a teendő?«-t, mert munkásoktól még nem jutottak el hozzám vélemények."[44]

Lenin könyvének felbecsülhetetlen jelentősége volt a pártért vívott harcban, az oroszországi szociáldemokrata bizottságoknak az „Iszkra" köré tömörítésében. Óriási szerepe volt ennek a lenini műnek az OSZDMP II. kongresszusának előkészítésében is.

Jóllehet Lenin külföldön élt, egész tevékenysége az oroszországi pártmunka feladatait, a munkás- és parasztmozgalom kibontakoztatását szolgálta. Lenin szoros kapcsolatban állt az oroszországi pártszervezetekkel. A ránk maradt levelezésből kitűnik, milyen mélyrehatóan és részletekbe menően foglalkozott a pétervári, a moszkvai, az asztrahanyi, a Nyizsnyij Novgorod-i, a tveri, a szamárai, a kijevi, az odesszai szervezet és más szervezetek gyakorlati tevékenységével. Útmutatásokat, tanácsokat adott nekik, segítette őket a munkában előforduló hibák és fogyatékosságok kijavításában. 1902 szeptemberében egy pétervári szociáldemokrata levelére válaszolva megírta „Levél egy elvtárshoz szervezeti feladatainkról" című munkáját, amelyben részletesen kifejtette az új

[43] „Iszkra", 26. sz. 1902. október. 15.
[44] *Lenin* Összes Művei. 46. köt. 200. old.

típusú párt építésére vonatkozólag a „Mivel kezdjük?" című cikkben és a „Mi a teendő?" című könyvben lefektetett iszkrás elveket. A „Levél egy elvtárshoz" fontos szerepet játszott a forradalmi marxistáknak az „ökonomisták" által meghonosított kisipari módszerek ellen vívott harcában, az iszkrás szervezeti elvek megszilárdításában.

Különös jelentőséget tulajdonított Lenin a sok munkást foglalkoztató nagy gyárak pártszervezeteinek. A gyári szervezeteknek mint a szociáldemokrata mozgalom alapvető láncszemeinek a szerepét hangsúlyozva ezt írta: „Legyen minden gyár a mi erődünk."[45] A „Levél egy elvtárshoz" sokszorosított példányai kézről kézre jártak nemcsak Péterváron, hanem Moszkvában, Rigában, Don-Rosztovban, Nahicsevanyban, Nyikolajevben, Krasznojarszkban, Irkutszkban és más városokban is. 1904 januárjában az OSZDMP Központi Bizottsága Oroszországban külön brosúra formájában adta ki a levelet Lenin előszavával és utószavával.

Lenint nagy örömmel töltötte el, ha Oroszországból jött munkásokkal, „Iszkra"-megbízottakkal találkozhatott. Amikor ezek a munkások Leninhez fordultak tanácsért, kimerítő választ kaptak minden égető kérdésre, s Lenin megmagyarázta nekik leghalaszthatatlanabb feladataikat. Az „Iszkra" megbízottainak elbeszélése szerint Leninnel való találkozásaik igazi marxista politikai iskolával értek fel.

Leninnek a párt építése terén végzett megfeszített, fáradhatatlan tevékenysége meghozta gyümölcseit. A lenini „Iszkra" lett a központja az erők egyesítésének, a szociáldemokrata szervezetek nevelésének és olyan országos harcos centralizált proletárpártba való szervezésének, amely marxista programot, forradalmi taktikát követ, s amelyet egységes akarat és vasfegyelem jellemez. Az iszkrás szervezetek vezették a munkásosztály harcát az önkényuralom ellen. Az „Iszkra" eszméinek hatása alatt a forradalmi mozgalom tömegmozgalommá vált, amint ezt világosan megmutatták az oroszországi városok egész sorában lezajlott sztrájkok és tüntetések. Lenin később büszkén írta erről az időszakról: „Az öntudatos proletariátus színe-java az »Iszkra« mellé állt."[46]

LONDONBAN, PÁRIZSBAN, GENFBEN

1902 tavaszán az „Iszkra" kiadását Németországból Angliába, Londonba helyezték át. Lenin és Krupszkaja március 30-án (április 12-én) hagyta el Münchent; Londonba utaztukban megálltak Kölnben, majd Liège-ben, s rövid időre ellátogattak Brüsszelbe.

Londonban az angol szociáldemokraták segítségével szervezték meg az „Iszkra" nyomtatását. Az angolok vendégszeretően az „Iszkra" rendelkezésé-

[45] *Lenin* Összes Művei. 7. köt. Budapest 1965. 15. old.
[46] *Lenin* Összes Művei. 26. köt. 325. old.

re bocsátották nyomdájukat. Lenin később megemlékezett arról, hogy a „Justice" című haladó angol lap szerkesztőjének, Harry Quelchnek „ezért »összébb kellett húzódnia«; szerkesztői szoba helyett vékony deszkával egy kis sarkot kerítettek el részére a nyomdában. A sarokban egy egészen kicsiny íróasztal volt elhelyezve, fölötte egy könyvespolc, mellette egy szék. Amikor e sorok írója meglátogatta Quelchet ebben a »szerkesztőségben«, nem volt hely még egy szék számára."[47]

Lenin feleségével Londonban Richter néven élt. Eleinte bútorozott szobában laktak, majd egy kis házban két szobát béreltek a British Museum közelében. Lenin délelőtt a múzeum könyvtárában dolgozott, ahol hajdan Marx is annyi időt töltött, délután pedig otthon. Szabad óráiban Londonnal ismerkedett. A város gazdagságának és nyomorának szembeötlő ellentétét látva, azt mondogatta: „két nemzet". Tanulmányozta az angol munkásmozgalmat is, gyakran járt munkáskerületekben, gyűléseket látogatott.

Londonban Lenin tovább tökéletesítette angol nyelvtudását. Hirdetés útján talált angolokat, akik őt és Nagyezsda Konsztantyinovnát orosz nyelvleckék ellenében angolra tanították.

1902. június végén Franciaországba utazott, hogy viszontlássa édesanyját és nővérét, s kissé kipihenje a szerkesztési munka fáradalmait. Néhány hetet töltött velük Franciaország északi partján, egy Loguivy nevű városkában. A találkozásnak, édesanyja viszontlátásának nagyon örült. Szívből kívánta, hogy anyja nála lakjon, de ő mindig annak a gyermekének közelében maradt, amelyik leginkább rászorult a segítségre. Márpedig erre gyakran volt szükség. Az Uljanov családnak hol az egyik, hol a másik tagja, sőt néha egyszerre több tagja is oroszországi börtönben vagy száműzetésben sínylődött.

Ebben az időszakban Lenin munkáiban és beszédeiben nagy figyelmet fordított a marxista agrárprogram propagandájára, s a kispolgári eszer párt programjának és taktikájának bírálatára. Az eszerek a liberális narodnyikok reakciós nézeteit hirdették. Lenin kimutatta, hogy az eszerek, akik szocialistáknak nyilvánították magukat, „állítólagos szocializmusukat a legközönségesebb kispolgári reformátorság színvonalára"[48] süllyesztették le s agrárprogramjukkal megtévesztették a parasztokat.

Lenin kimutatta, milyen sokat ártottak az eszerek az orosz forradalmi mozgalomnak. Párizsban az orosz politikai emigránsok gyűlésén előadást tartott az eszerek ellen. Később, 1902 őszén, hasonló előadást tartott több svájci városban (Lausanne-ban, Genfben, Bernben, Zürichben), valamint Londonban és Liège-ben.

1903. februárban Lenin a párizsi Orosz Társadalomtudományi Főiskolán tartott előadást „Marxista nézetek az európai és az oroszországi agrárkérdésről" címmel. Ezt a főiskolát legálisan szervezték meg a külföldön élő orosz fő-

[47] *Lenin* Összes Művei. 23. köt. Budapest 1969. 442. old.
[48] *Lenin* Összes Művei. 6. köt. 348. old.

iskolai hallgatók számára. Az iskola vezetői a narodnyikokkal és az eszerekkel rokonszenveztek, s nem jó szemmel nézték a forradalmi marxistákat. Ám Leninnek mint az agrárkérdés teoretikusának olyan nagy tekintélye volt, hogy a tanári tanács a párizsi iszkrás csoporttal együttműködő szociáldemokrata főiskolai hallgatók nyomására nem térhetett ki a meghívása elől; felkérte „Vlagyimir Iljint, az ismert marxistát, »A kapitalizmus fejlődése Oroszországban« és a »Gazdasági tanulmányok« című legális könyvek szerzőjét", hogy tartson előadásokat az agrárkérdésről. Amikor aztán kiderült, hogy Iljin és Lenin egy és ugyanaz a személy, nagy volt a meglepetés és a zavar. Az iskola vezetősége megkísérelte lemondani az előadásokat, de kísérlete meddőnek bizonyult. A hallgatók lelkesen megtapsolták Lenin előadásait, s később elmondták, hogy ezek az előadások valóságos ünnepet jelentettek számukra.

Londonba való visszatérése után Lenin március 18-án ragyogó beszédet tartott Whitechapelben, London munkásnegyedében, a Párizsi Kommün évfordulója tiszteletére rendezett munkásgyűlésen. A gyűlésen kommünárok is részt vettek, akik közül Louise Michel lelkes beszédet mondott.

1903 márciusában–áprilisában írta meg Lenin „A falusi szegénységhez. Hadd tudják meg a parasztok, mit akarnak a szociáldemokraták" című népszerű brosúráját. Az 1902. évi parasztmegmozdulások után támadt Leninnek az a gondolata, hogy brosúrát írjon a parasztok számára. Gondosan készítette elő a brosúrát, azt írta, hogy nagyon szeretné a parasztoknak megmagyarázni a falusi osztályharccal kapcsolatos marxista elgondolást a falusi lakosság négy rétegére: a földbirtokosokra, a paraszti burzsoáziára, a középparasztságra és a félproletárokra meg proletárokra vonatkozó konkrét adatok alapján. Brosúrájában egyszerű szavakkal fejtette ki, mire törekszik a munkáspárt, és miért kell a szegényparasztságnak együtt haladnia a munkásokkal. Ez a kis brosúra a népszerű marxista irodalom nagyszerű mintaképe.

A falusi szegénység felé fordulva a következőket írta: „Egy új, jobb társadalmi berendezést akarunk kiharcolni: ebben az új, jobb társadalomban nem lehetnek gazdagok és szegények, mindenki köteles részt venni a munkában. A közös munka gyümölcseit nem maroknyi gazdagnak, hanem valamennyi dolgozónak kell élveznie. A gépeknek és más tökéletesített eszközöknek arra kell szolgálniuk, hogy mindenkinek a munkáját megkönnyítsék, nem pedig arra, hogy milliók meg tízmilliók rovására néhányan meggazdagodjanak. Ezt az új, jobb társadalmat *szocialista társadalomnak* nevezik. A róla szóló tanítást *szocializmusnak* nevezik."[49] Majd leszögezte: „Ez nagy ügy, s ilyen nagy ügyért még az életünket is érdemes feláldozni."[50]

„A falusi szegénységhez" című brosúrájában Lenin kifejtette a proletariátus hegemóniájának, a munkásosztály és a parasztság szövetségének, a polgári demokratikus forradalom szocialista forradalomba való átnövésének marxista

[49] *Lenin* Összes Művei. 7. köt. 126. old.
[50] Ugyanott. 174. old.

eszméit. A falusi szegénységhez fordulva Lenin azt mondotta, hogy a földesúri iga elleni harcban az első lépést az egész parasztsággal, többek között a falusi burzsoáziával együtt kell megtennie, de az utolsó, legfontosabb lépést csakis a proletariátussal szilárd szövetségben teheti meg. S ez az utolsó lépés a városban is, falun is egy és ugyanaz lesz: *„minden földet, minden gyárat elveszünk a földbirtokosoktól és a burzsoáziától és megteremtjük a szocialista társadalmat"*[51].

Lenin brosúrája 1903 májusában jelent meg Genfben. A brosúrához mellékelték az OSZDMP programtervezetének szövegét Lenin bevezetőjével. A külföldön kiadott brosúrát illegálisan Oroszországba szállították, ahol széles körben elterjedt; tanulmányozták az illegális szociáldemokrata szervezetekben és munkáskörökben, eljutott a falvakba, a kaszárnyákba és a hadihajókra. Hiányos adatok szerint csupán 1903. májustól 1905. decemberig 75 városba és községbe jutott el. 1904-ben külföldön 10 000 példányban ismét kiadták; többször kiadták Oroszországban is, 1905-ben pedig ott legálisan is megjelent. Egy szegényparaszt származású munkás később elmondta Vlagyimir Iljicsnek, hogy „A falusi szegénységhez" elolvasása után lett bolsevik.

Az „Iszkrá"-t 1903 tavaszától a „Munka Felszabadítása" csoport követelésére Genfben adták ki. Lenin és Krupszkaja május elején elutaztak Londonból.

Genfbe érkezve először bútorozott szobában laktak, majd miután az új helyen kissé körülnéztek, különálló kis házat béreltek Sécheron munkástelepülésen; ebben a házban éltek 1904 júniusáig. A ház három szobából és egy nagy, kőpadlós konyhából állott. A szobákba falépcsőn kellett felmenni. Mindegyik szobában asztal, pokróccal letakart egyszerű vaságy, néhány szék és durván összeácsolt könyvespolc volt. A konyha hiányos bútorzatát ládák egészítették ki, amelyeken könyvek és edények álltak. A ház földszintjén levő konyha egyben ebédlőül és fogadószobául is szolgált: itt Lenin egy csésze tea mellett hosszan elbeszélgetett az elvtársakkal, akik szívesen jártak a kedélyes és barátságos családhoz. Az egyik „Iszkra"-megbízott, C. Sz. Zelikszon-Bobrovszkaja, Leninnel való találkozására visszaemlékezve kiemelte Lenin egyszerűségét, szívélyességét, szerénységét és vidámságát. „Sötétkék, oldalt gombolódó szatén ing volt rajta, mint az orosz diákokon – írja találkozásukra visszaemlékezve. – Ez a viselet valahogy különösen illett zömök, arányos, igazi orosz termetéhez."[52]

Vlagyimir Iljics minden elvtársról gondoskodott, különösen az újonnan érkezettekről, akik közül sokan a száműzetésből vagy a börtönből szöktek meg, s pénz nélkül álltak, sőt gyakran még rendes lábbelijük és ruhájuk sem volt. Lenin kijárta, hogy az érkezők lakást, élelmezést, ruhát kapjanak, és nem nyugodott addig, amíg meg nem győződött róla, hogy el vannak látva a legszüksé-

[51] Ugyanott, 180. old.

[52] Leninről. Régi bolsevikok visszaemlékezései. Szikra 1955. 71. old.

gesebb dolgokkal. Figyelmes elvtárs, szívélyes és vonzó ember volt. Rendkívül tapintatosan bánt az emberekkel, mindig készségesen segített a támogatásra szorulókon, megnyerte az emberek szívét.

Rendíthetetlen erő sugárzott belőle. Ugyanakkor szerette a vidám tréfát, a dalt, a jó zenét és a népünnepélyeket. Nagy munkaszeretete mellett talált időt arra is, hogy víg baráti körben kipihenje a munka fáradalmait. Sokszor Nagyezsda Konsztantyinovnával és az elvtársakkal kerékpáron kirándultak a város környékére. Az is előfordult, hogy Vlagyimir Iljics feleségével és anyósával egész vasárnapra kirándult. Az egyik ilyen vasárnapi kirándulásról a következőket írta: „Pompás sétát tettünk, a levegő egészen megrészegített mindnyájunkat, mint a gyerekeket, aztán én nagyot pihentem, mint a szibériai vadászatok után. Általában, ami a sétát illeti, ehhez értünk. Mi vagyunk az egyedüliek az összes itteni elvtársak közül, akik felkutatják a város *egész* környékét. Felfedezünk mindenféle »falusi« ösvényt, a közeli helyeket ismerjük, távolabbiakra is el akarunk látogatni. Az utóbbi időben jól érzem magam, rendszeresen dolgozom és nem zavarnak."[53]

Lenin lakásán esténként gyakran gyűltek össze az elvtársak. Ilyenkor meghitt társalgás közben felcsendült az „Internacionálé", a „Marseillaise", a „Warszawianka", a „Nehéz rabságban, meggyötörve", a „Dubinuska", a „Vadul zúgva tombolt a vihar", a „Szent Bajkál, ó dicső tenger", a „Van a Volgán egy sziklazátony" és sok más dal. A többiekkel együtt Vlagyimir Iljics is lelkesen énekelt.

Séták közben, az esti teánál, baráti eszmecserék alkalmával Vlagyimir Iljics nagy hévvel beszélt az irodalomról, kedvenc íróiról: Csernisevszkijről, Szaltikov-Scsedrinről és Nyekraszovról. Mindenki csodálta széles körű irodalmi ismereteit: emlékezetből elszavalta Nyekraszov verseit, mégpedig úgy, hogy finoman érzékeltette azok tartalmi mélységét és szépségét. Kitűnően ismerte Puskin, Lermontov és Tolsztoj műveit.

Oroszországtól távol igen erős honvágyat érzett, ami gyakran csendült ki anyjának írt leveleiből. A müncheni csatakos téli estéken az igazi orosz télre, a szánútra, a tiszta, hideg levegőre gondolt. Londonban arról álmodozott: „Jó lenne nyáron a Volga mellé utazni!" A svájci hegyekben a napfény, a hó és a szánkák „egészen oroszos szép téli napra emlékeztették".[54] Visszagondolt az orosz tájakra, a szeretett Volga-vidékre és a lenyűgöző szibériai természetre. Amikor az újságokból megtudta, hogy a Művész Színházban színre vitték Csehov „Három nővér" című darabját, melegen érdeklődött, hogy sikerült-e a bemutató, megkérdezte hozzátartozói véleményét a darabról. „Remekül játszanak a »mindenki számára hozzáférhető Művész Színházban« – még mindig örömmel gondolok arra a darabra, amelyet tavaly láttam ott."[55] Egy másik le-

[53] *Lenin* Összes Művei. 55. köt. 221 222. old.
[54] Lásd ugyanott, 213 223. old.
[55] Ugyanott, 196. old.

velében azt írja, hogy szívesen megnézné a Művész Színházban az „Éjjeli menedékhely"-et. Édesanyjának küldött levelében megemlíti, hogy mennyire élvezte Csajkovszkij utolsó szimfóniáját (Symphonie pathétique), amelyet egy hangversenyen hallott. Bárhol járt külföldön, mindig Oroszországra gondolt.

AZ OSZDMP II. KONGRESSZUSÁN

Három év alatt az „Iszkra" óriási befolyásra tett szert az OSZDMP oroszországi bizottságai körében. Az „ökonomizmus" eszmeileg vereséget szenvedett. A széthúzás, az ingadozás időszaka végéhez közeledett.

Lenin, miután az oroszországi pártszervezeteket az „Iszkra" köré tömörítette, kitűzte a II. pártkongresszus összehívásának feladatát, és óriási előkészítő munkát fejtett ki. Előre látta, hogy a kongresszus előkészítése és maga a kongresszus is éles eszmei harc közepette megy majd végbe, s ezért megmagyarázta az orosz marxistáknak a küszöbönálló kongresszus fontosságát, továbbá annak szükségességét, hogy a kongresszus az iszkrás programot és az iszkrás szervezeti elveket fogadja el. Gondosan felkészült arra, hogy szembeszálljon az „Iszkra" ellenfeleivel, a különböző rendű és rangú opportunista elemekkel.

1902. augusztus 15-én Lenin tanácskozásra ült össze az OSZDMP Pétervári Bizottságának, az „Iszkra" orosz szervezetének, az OSZDMP Északi Szövetségének megbízottaival, s ott létrehozták a II. pártkongresszus összehívására alakítandó Szervező Bizottság iszkrás magvát. Novemberben Lenin kezdeményezésére a szociáldemokrata bizottságok képviselőinek pszkovi tanácskozásán megalakult a Szervező Bizottság, amelynek tagjai túlnyomó többségükben az iszkrások közül kerültek ki. A Lenin vezette Szervező Bizottság nagy munkát fejtett ki a kongresszus előkészítésével kapcsolatban. Lenin kidolgozta a kongresszus ügyrendjét és napirendjét, összeállította a szervezeti szabályzat tervezetét, majd megismertette vele az „Iszkra" szerkesztőségének tagjait és a kongresszus előtt Genfbe érkezett küldötteket, részt vett a kongresszusi küldötteknek az egységes álláspont kialakítása érdekében tartott értekezletein. Megírta az „Iszkra" szervezetének tevékenységéről szóló kongresszusi beszámoló tervezetét, továbbá megírta a határozattervezeteket: a tüntetésekről, a Bund helyéről az OSZDMP-ben, a tanulóifjúsághoz való viszonyról, a pártirodalomról, a gazdasági harcról, május elsejéről, a nemzetközi kongresszusról, a terrorról, a propagandáról, az erők elosztásáról.

Közvetlenül a kongresszus előtt Lenin megírta „Válasz programtervezetünk bírálatára" című cikkét, amelyben megindokolta a pártprogramnak az agrárkérdéssel foglalkozó részét. A cikk az „X: Az agrárprogramról. Lenin, N.: Válasz programtervezetünk bírálatára" című brosúrában jelent meg, amelyet az agrárkérdésről szóló referátum helyett szétosztottak a kongresszusi küldöttek között.

Az OSZDMP II. kongresszusa 1903. július 17. (30.) és augusztus 10. (23.)

között ülésezett. Lenin nagyon izgatottan és türelmetlenül várta a kongresszust, amelyről annyit ábrándozott, s amelyet történelmi jelentőségű eseménynek tekintett. A kongresszus Brüsszelben kezdődött, de a belga rendőrség üldözései miatt munkáját kénytelen volt megszakítani és Londonban folytatni. Brüsszelben a kongresszus konspirációs okokból egy lisztraktárban ülésezett. A raktár nagy ablakát vörös posztóval vonták be. Plehanov felment a hevenyében összeácsolt emelvényre és ünnepélyesen megnyitotta a kongresszust. A küldötteket az öröm és meghatottság érzése töltötte el ezekben a történelmi percekben.

Az I. pártkongresszus 9 küldöttével szemben a II. kongresszuson 43 küldött vett részt szavazati joggal, összesen 51 szavazattal, és 14 küldött tanácskozási joggal; több küldöttnek két szavazata volt. A küldöttek 26 pártszervezetet képviseltek. A kongresszus napirendjén 20 kérdés szerepelt. Ezek közül a következők voltak a legfontosabbak: a pártprogram, a párt szervezete (az OSZDMP szervezeti szabályzatának jóváhagyása), a párt Központi Bizottságának és a központi lap szerkesztőségének megválasztása. A kongresszus munkájának vezetésére irodát (elnökséget) választottak, amelynek elnöke Plehanov, két alelnöke pedig Lenin és Kraszikov volt. Lenin egyben tagja volt a kongresszus fő bizottságainak: a programelőkészítő bizottságnak, a szervezeti szabályzatot szerkesztő bizottságnak és a mandátumvizsgáló bizottságnak. Lenin részletes naplót vezetett a kongresszus üléseiről. Ez a napló nagy érdeklődésre tarthat számot. Lenin ebben élénk képet festett a kongresszus munkájáról, találó jellemzéseket adott a küldöttek felszólalásairól.

A kongresszus a Lenin köré tömörült következetes iszkrásoknak az „ökonomisták", a bundisták, a centristák és a következetlen, engedékeny iszkrások, Martov hívei ellen vívott heves harca közepette zajlott le.

A Lenin vezette szilárd iszkrások az „Iszkra" által lefektetett és kidolgozott elvi és szervezeti alapokon nyugvó párt létrehozásáért küzdöttek a kongresszuson. Kitartóan síkraszálltak egy olyan egységes és harcos pártért, amely szoros kapcsolatban áll a tömeges munkásmozgalommal, egy új típusú pártért, amely gyökeresen eltér a II. Internacionálé reformista pártjaitól. Lenin és az iszkrások a kongresszuson olyan párt létrehozásáért küzdöttek, amely a munkásosztály forradalmi elmélettel, a társadalom és az osztályharc fejlődéstörvényeinek ismeretével, a forradalmi mozgalom tapasztalataival felvértezett élenjáró, tudatos, szervezett csapata lenne. Leninnel együtt lépett fel a kongresszuson Plehanov, ha egyes kérdésekben ingadozott is. A kongresszus idején közelebb kerültek egymáshoz. Plehanov, mint már a kongresszus előtt is, szembeszállt az „ökonomistákkal": határozottan védelmezte azokat a tételeket, amelyeket Lenin dolgozott ki „Mi a teendő?" című könyvében. Az „ökonomista" Akimovval polemizálva Plehanov azt mondta: „Mindenképpen összse akar veszíteni engem Leninnel. De... én nem fogok összeveszni Leninnel és remélem, hogy ő sem szándékszik összeveszni velem."[56]

[56] Az OSZDMP második kongresszusa. Jegyzőkönyvek. Moszkva 1959. 137. old., oroszul.

A II. kongresszus elfogadta a párt programját, de a program megvitatása során heves harc bontakozott ki. A marxista program alapelvei elleni támadásokban összefogott valamennyi opportunista. A bundista Liber, az „ökonomista" Akimov és Martinov ellenezte azt, hogy a programba bekerüljön a proletárdiktatúráról szóló tétel. Őket támogatta lényegében Trockij is. Trockij nem mert ugyan nyíltan szót emelni a proletárdiktatúráról szóló pontnak a programba való beiktatása ellen, de kijelentette, hogy az ilyen diktatúra megvalósítása csak akkor lehetséges, amikor a párt és a munkásosztály „közel áll az azonosuláshoz", s amikor a proletariátus „a nemzet többségét" alkotja.[57] Ezzel lényegében tagadta a proletárdiktatúra lehetőségét. A szilárd iszkrások, élükön Leninnel, a forradalmi programért, a proletariátus diktatúrájának eszméjéért, a munkásosztály és a parasztság szövetségéért, a nemzetek önrendelkezési jogáért és a proletár internacionalizmusért szálltak síkra. „Ez a program – írta később Lenin – világosan és határozottan veti fel a proletárdiktatúra kérdését, mégpedig éppen a Bernstein ellen, az opportunizmus ellen vívott harccal kapcsolatban veti fel."[58] Lenin engesztelhetetlen harcát siker koronázta: a kongresszus jóváhagyta az iszkrás programot. A nemzetközi munkásmozgalom történetében Marx és Engels halála óta először fogadtak el olyan forradalmi programot, amelyben a proletariátus diktatúrájáért vívandó harc a munkásosztály pártjának fő feladataként szerepelt.

A programban ez állt:

„A proletariátus szociális forradalma azzal, hogy a termelési és forgalmi eszközök magántulajdonát azok társadalmi tulajdonával váltja fel, és bevezeti a társadalmi termelési folyamat tervszerű megszervezését, hogy ezáltal biztosítsa a társadalom minden tagjának jólétét és mindenirányú fejlődését, – megszünteti a társadalom osztályokra tagozódását, s ezzel felszabadítja az egész elnyomott emberiséget, mert véget vet annak, hogy a társadalom egyik része bármilyen formában is kizsákmányolja a másikat.

Ennek a szociális forradalomnak elengedhetetlen feltétele a proletariátus diktatúrája, vagyis az, hogy a proletariátus olyan politikai hatalmat vívjon ki, amely lehetővé teszi számára, hogy elnyomja a kizsákmányolók minden ellenállását."[59]

Lenin a kongresszuson előadói beszédet mondott a párt szervezeti szabályzatáról. A pártot harci szervezetnek tekintette, amelyben minden tagnak önfeláldozó harcosnak kell lennie s készen kell állnia mind a hétköznapi aprómunkára, mind a fegyveres harcra. A párt minden tagjának tudatában kell lennie annak, hogy milyen felelősséggel tartozik az egész pártért, s a pártnak felelnie kell minden egyes tagja munkájáért.

[57] Lásd ugyanott, 136. old.

[58] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 349. old.

[59] Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. I. rész. Szikra 1954. 41–42. old.

A szervezeti szabályzat tárgyalása során heves vita tört ki. Különösen éles nézeteltérések merültek fel a szervezeti szabályzat első pontja körül, amely meghatározta, hogy ki lehet a párt tagja. Arról kellett dönteni, hogy milyen lesz majd a párt: opportunista vagy harcos párt, szétfolyó liberális vagy következetesen proletár párt lesz-e.

A szervezeti szabályzat első pontjának lenini fogalmazása úgy hangzott, hogy a párt tagja lehet mindenki, aki elismeri a párt programját és mind anyagilag, mind valamelyik pártszervezetben való személyes részvételével támogatja a pártot. A szervezeti szabályzat első pontja a lenini szövegezésben megnehezítette a pártba való belépést a nem proletár, ingadozó elemeknek, s ezzel lehetőséget nyújtott egy erős, szervezett és fegyelmezett párt létrehozására.

A szervezeti szabályzat első pontját illetően Lenin a saját fogalmazását védelmezve ezt mondotta: „Jobb, ha tíz olyan ember, aki ténylegesen dolgozik, nem nevezheti magát párttagnak (akik valóban dolgoznak, nem hajhásznak címeket!), mint ha egyetlen fecsegőnek joga és lehetősége van arra, hogy párttag legyen."[60] „Feladatunk - hogy megóvjuk pártunk szilárdságát, állhatatosságát, tisztaságát. Igyekeznünk kell mind magasabbra, magasabbra és magasabbra emelni a párttag címét és jelentőségét."[61]

Lenin olyan párt létrehozásáért küzdött, amely el tudja vezetni a munkásosztályt a proletárdiktatúra megteremtéséhez. A szervezeti szabályzat első pontjának megfogalmazását szervesen összekapcsolta a proletárdiktatúráért vívandó harccal.

A párttagság lenini elve ellen Martov lépett fel, s ebben az összes opportunista és ingadozó elemek támogatták. A szervezeti szabályzat első pontjának Martov-féle fogalmazása szerint a párttagnak nem kellett feltétlenül valamely pártszervezethez tartoznia, elegendő volt, ha a pártot egyik szervezetének vezetése alatt személyesen rendszeresen támogatja. A párttagság ilyen értelmezése a pártot szétfolyóvá tette, megnyitotta a párt kapuit az opportunista elemek előtt. Ilyen párttal a munkások sohasem vívhatták volna ki a győzelmet: nem ragadhatták volna magukhoz a hatalmat. A Martov-féle fogalmazás kisebbítette a párttagság jelentőségét, egy reformista, nem pedig forradalmi párt létrehozását szolgálta.

Az OSZDMP felépítésére vonatkozó szervezeti elvek kérdésében a két irányzat között folyó harcban Trockij Martov és a többi opportunista mellett állt. Trockij a kongresszuson kijelentette: „Lenin elvtárs formuláját el kell vetni."[62] Trockij nemcsak a szervezeti szabályzat első pontjának Lenin-féle szövegezése ellen lépett fel, hanem a párt, egy új típusú párt felépítésének egész lenini szervezeti terve ellen is.

A II. kongresszuson és utána, az első orosz forradalom éveiben Lenin en-

[60] *Lenin* Összes Művei. 7. köt. 274. old.

[61] Ugyanott, 275. old.

[62] Az OSZDMP második kongresszusa. Jegyzőkönyvek. 275. old., oroszul.

gesztelhetetlenül harcolt Trockij opportunista nézetei ellen. 1908-ban ezt írta Gorkijnak: „Én például, személy szerint, hatalmas csatát vívtam, elkeseredetten verekedtem Trockijjal 1903–1905-ben."[63]

Martov fogalmazása és elvbarátainak a felszólalásai a pártprogram fő kérdéséhez, a proletárdiktatúra kérdéséhez való viszonyukat tükrözték. Valamennyien azt vallották, hogy a proletárdiktatúra győzelme csakis a távoli jövőben jöhet számításba. Lényegében a nyugati opportunistáknak azt az állítását szajkózták, hogy a proletariátusnak nem kell a hatalomért harcolnia mindaddig, míg nem alkotja az ország lakosságának többségét. Ezért nem is volt szükségük harcos, forradalmi pártra, olyan pártra, amilyen a munkásosztály hegemóniájának biztosításához, a proletárdiktatúra győzelméhez nélkülözhetetlen. A kongresszuson jelentéktelen többséggel Martov fogalmazását fogadták el.

Plehanov a szervezeti szabályzat első pontjának Lenin-féle szövegezését támogatta. Kijelentette, hogy Martov formulázása megnyitja a kaput az opportunisták előtt. „Leninnek van igaza" – mondotta Plehanov.

A pártépítés szervezeti elveinek nagy jelentőségük volt. Lenin leghatározottabban elítélte a Bundnak azokat a próbálkozásait, amelyek az OSZDMP-nek nemzeti ismérvek szerinti széttagolására irányultak. Úgy vélte, hogy az új típusú pártnak a proletár internacionalizmus elvein kell alapulnia. A bundisták a kongresszuson erélyes ellenállásba ütköztek.

Heves harc bontakozott ki a kongresszuson a párt központi szerveinek: a Központi Bizottságnak és a központi lap szerkesztőségének a megválasztása során. Ez elsőrendű fontosságú kérdés volt. Lenin úgy vélte, hogy a Központi Bizottságba és a szerkesztőségbe szilárd és következetes forradalmárokat kell beválasztani. Az opportunisták viszont igyekeztek bejuttatni a maguk embereit. A kongresszus kisebbsége Martovval az élen a központi lap szerkesztőségének megválasztása során ragaszkodott a szerkesztőség egész régi összetételének (a hatosbizottságnak) a fenntartásához. Lenin ezzel szemben háromtagú szerkesztőség megválasztását javasolta. A régi hatosbizottság teljesen tehetetlen volt, három év alatt egyszer sem ült össze teljes létszámban. Akszelrod mindig távol maradt és nem dolgozott – a lap 45 számába 3 vagy 4 cikket írt –, Zaszulics és Potreszov sohasem végzett szerkesztői munkát. Teljesen nyilvánvaló volt, hogy a szerkesztőség ebben az összetételében nem maradhat fenn. Lenin megállapította, hogy a régi szerkesztőség jóváhagyásának felvetése a kongresszuson nyilvánvalóan csak botrány kiprovokálását célozta.

Lenint a kongresszuson támogatták a legnagyobb pártbizottságok – a Pétervári, a Moszkvai, a Bakui, a Don-vidéki, a Kijevi, az Odesszai, a Tulai Bizottság és az „Északi Szövetség" – képviselői. Minthogy az opportunisták egy része, köztük a bundisták javaslataik bukása miatt otthagyták a kongresszust, a

[63] *Lenin* Összes Művei. 47. köt. 137. old.

kongresszuson az erőviszonyok a szilárd iszkrások javára fordultak, s így ettől fogva többséget alkottak.

Lenin hívei győztek. Javaslatukra a központi lap szerkesztőségébe és a Központi Bizottságba három-három tagot választottak. A szerkesztőség tagja lett Lenin, Plehanov és Martov, a Központi Bizottságé – Krzsizsanovszkij, Lengnyik és Noszkov.

A párt legfelsőbb intézményévé a II. kongresszuson elfogadott szervezeti szabályzat a Párttanácsot minősítette, s ennek feladatai közé tartozott az, hogy egyeztesse és összefogja a Központi Bizottságnak és a központi lap szerkesztőségének a tevékenységét, valamint az, hogy helyreállítsa ezeket a szerveket abban az esetben, ha valamelyiknek az összes tagjai kiesnének. A Párttanács öt tagból állt: kettőt a központi lap szerkesztősége, kettőt a Központi Bizottság delegált, az ötödik tagot – Plehanovot – a kongresszuson választották meg, s ő lett a Párttanács elnöke. Lenin az „Iszkra" szerkesztősége részéről került be a Párttanácsba.

A Lenin vezette következetes forradalmárokat, akik a párt központi szerveinek megválasztása során többséget szereztek, bolsevikoknak kezdték nevezni, a kisebbségben maradt opportunistákat pedig mensevikeknek (az orosz bolsinsztvo – többség, illetve menysinsztvo – kisebbség szóból). Az iszkrások szakadása volt a II. kongresszus egyik legfőbb politikai eredménye. Többségük az „Iszkra" elvei és taktikája mellett állt, a kisebbség pedig az opportunizmushoz csatlakozott.

A kongresszuson erőteljes és nyílt harc bontakozott ki. Lenin később idézte az egyik centrista álláspontot képviselő küldöttel a kongresszuson folytatott beszélgetését. „»Milyen nyomott a légkör kongresszusunkon!« – panaszkodott a küldött. – »Ez az elkeseredett harc, ez az egymás elleni agitáció, ez a heves polémia, ez az elvtársiatlan viszony!...« »Milyen nagyszerű ez a mi kongresszusunk!« – válaszoltam neki. – »Nyílt, szabad harc. Mindenki kimondta véleményét. Az árnyalatok kirajzolódtak. A csoportok körvonalai kibontakoztak. A kezek a levegőbe emelkedtek. Határozatok születtek. Ezen a szakaszon túljutottunk. Megyünk előre! – ezt értem. Ez az élet. Ez másvalami, mint a vég nélküli, unalmas intellektuel szócsaták, melyek nem azért fejeződtek be, mert az emberek megoldották a kérdést, hanem egyszerűen azért, mert belefáradtak a sok beszédbe...«

A »centrumhoz« tartozó elvtárs csodálkozó szemmel nézett rám és vállat vont. Nem egy nyelven beszéltünk."[64]

Az OSZDMP II. kongresszusa fordulópontot jelentett nemcsak az oroszországi, hanem a nemzetközi munkásmozgalomban is. Azt a titáni harcot, amelyet Lenin egy oroszországi forradalmi proletárpártnak, a II. Internacionálé reformista pártjaitól elvileg eltérő, új típusú pártnak a létrehozásáért vívott, a kongresszuson siker koronázta.

[64] *Lenin* Összes Művei. 8. köt. Budapest 1965. 323. old.

„A kongresszus világtörténelmi jelentősége abban áll, hogy ezen a kongresszuson zárult le a forradalmi marxista szervezetek egyesülésének folyamata és alakult meg az oroszországi munkásosztály pártja azoknak az eszmei-politikai és szervezeti elveknek az alapján, amelyeket Lenin dolgozott ki."[65]

„A bolsevizmus mint politikai eszmeáramlat és mint politikai párt 1903 óta áll fenn"[66] – írta később Lenin.

Lenin és harcostársai tevékenységének eredményeképpen az a különösen fontos politikai kérdés, amelyet az OSZDMP II. kongresszusának időszakára az oroszországi munkásmozgalom egész menete állított előtérbe – nevezetesen az a kérdés, hogy a forradalmi marxizmus ideológiája kerekedik-e felül a mozgalomban, vagy pedig az oroszországi munkásmozgalom a burzsoá ideológia előtti meghódolás útjára lép –, a forradalmi marxizmus javára dőlt el. A forradalmi marxista párt, a szociális forradalom és a proletárdiktatúra pártja létrehozására vonatkozó zseniális lenini terv győzelme megmutatta, hogy Lenin személyében az oroszországi és a nemzetközi proletariátus kiváló teoretikusra, Marx és Engels ügyének és tanításának folytatójára, a forradalom olyan stratégájára talált, aki világosan előre látja a munkásmozgalom fejlődésének perspektíváit.

A II. kongresszus munkájának befejezése után Lenin a bolsevik küldöttekkel együtt meglátogatta Karl Marx sírját a highgate-i temetőben. Nem sokkal ezután Lenin elutazott Londonból Genfbe.

HARC A PÁRTBAN A KONGRESSZUS UTÁN

A II. kongresszus után a pártban még jobban kiéleződött a harc. A mensevikek kongresszusi vereségük után intrikákkal és a kulisszák mögött folytatott harccal próbálták meghiúsítani a kongresszus határozatait, bomlasztani a pártmunkát és magukhoz ragadni a párt vezetését. Lenin világosan látta, hogy a régi, már szétvert opportunisták, az „ökonomisták" helyét új opportunisták, a mensevikek foglalták el, akikhez Plehanov is csatlakozott. Plehanov, fittyet hányva a pártkongresszus akaratának, az „Iszkra" régi szerkesztőségének kooptálása mellett szállt síkra. Ily módon a mensevikekhez pártolt át. Lenin megengedhetetlennek tartotta, hogy csoportérdekek kedvéért revideálják a pártkongresszus határozatát, és a kongresszus akaratának tiszteletben tartását követelte. Kilépett az „Iszkra" szerkesztőségéből, hogy szilárd pozíciót biztosítson magának a Központi Bizottságban és onnan indítson harcot az opportunisták ellen. Nyilatkozatban bejelentette, hogy kilép az „Iszkra" szerkesztőségéből, s kérte, hogy az „Iszkrá"-ban tegyék közzé nyilatkozatát.

[65] Az OSZDMP II. kongresszusának 70. évfordulójáról. Az SZKP Központi Bizottságának 1973. április 4-i határozata. Moszkva 1973. 3. old., oroszul.

[66] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 7. old.

Az 52. számtól az „Iszkra" a mensevikek kezén volt. Az új, opportunista „Iszkra" hasábjain rosszindulatú kampányt indítottak Lenin ellen, a bolsevikok ellen.

November 20. körül Lenint kooptálták a Központi Bizottságba. A Központi Bizottságban előterjesztett egy nyilatkozattervezetet, amely tiltakozik az ellen, hogy Plehanov az „Iszkra" szerkesztőségébe kooptálta a volt mensevik szerkesztőket. December első felében Lenin nyílt levelet írt a mensevik „Iszkra" szerkesztőségének „Miért léptem ki az »Iszkra« szerkesztőségéből?" címmel, de a szerkesztőség gyáván visszautasította a levél közlését. Leninnek így nem maradt más választása, mint hogy a levelet külön röpirat formájában tegye közzé és eljuttassa Oroszországba, ahol aztán illegálisan sokszorosították; házkutatások alkalmával több ilyen röpirat került elő Moszkvában, Tulában, Tomszkban, Rigában, Asztrahanyban, Nyikolajevben és más városokban. Lenin levele nagy szerepet játszott a mensevikek opportunista taktikájának, az OSZDMP II. kongresszusán és a kongresszus utáni időszakban kifejtett bomlasztó tevékenységüknek a leleplezésében.

1904. január második felében Lenin megírja „A párt tagjaihoz" című felhívás tervezetét, amelyben bírálja a mensevik „Iszkra" opportunista nézeteit. Szívós harcot kellett folytatnia a mensevikek ellen a Párttanácsban is, amelynek immár a Központi Bizottság képviselőjeként volt tagja. A Párttanácsban odáig fajult a dolog, hogy Lenin kénytelen volt egy időre kiválni ebből a szervből. Teljesen nyilvánvaló volt, hogy a mensevikek a Központi Bizottságot is meg akarták kaparintani, s Lenin figyelmeztette is erre az oroszországi bolsevikokat, arra sürgetve a helyi bizottságokat, hogy lássanak hozzá a III. pártkongresszus összehívásának előkészítéséhez. Bármilyen nehéz helyzetben volt is akkoriban Lenin, rendíthetetlen és szilárd maradt: „győzelmünk kérdésében optimisták vagyunk"[67].

Miután Lenin elvesztette a párttal való érintkezésnek egy olyan fontos eszközét, mint a lap, levelezés útján tartott fenn szoros kapcsolatot a pártszervezetekkel, s levelezése abban az időben elérte a havi háromszáz levelet. A Lenin Összes Művei 46. kötetében megjelent levelek megmutatják, milyen szerteágazó és rendszeres kapcsolatot tartott fenn Pétervárral, Moszkvával, Nyizsnyij Novgoroddal, Szamárával, az Urál vidékével, Odesszával, Kijevvel, Jekatyerinoszlavval, Gomellel, Bakuval, Szarátovval, az OSZDMP Kaukázusi Szövetségi Bizottságával, a Don-vidéki Bizottsággal, a Bányászszövetség Bizottságával, a Szibériai és az Imeretia-Mingréliai Bizottsággal. A mensevikek szakadár, bomlasztó tevékenysége ellen folytatott engesztelhetetlen harcában mindig a pártmunkások nagy tömegére támaszkodott.

[67] *Lenin* Összes Művei. 46. köt. 369. old.

A bolsevikok előtt teljes élességében merült fel az a feladat, hogy leleplezzék a mensevikek pártellenes tevékenységét, torzításaikat, amelyekkel hamis képet festettek az OSZDMP II. kongresszusán és a kongresszus utáni időszakban a párton belül folytatott harcról. Ezt a feladatot Lenin teljesítette „Egy lépés előre, két lépés hátra (Pártunk válsága)" című művében, amelyet 1904. február–májusban írt, s amely még májusban meg is jelent Genfben. A könyv írása során Lenin behatóan tanulmányozta a II. kongresszus üléseinek jegyzőkönyveit és a kongresszus határozatait, a kongresszuson kialakult politikai csoportosulásokat, a Központi Bizottság és a Párttanács dokumentumait. Az OSZDMP II. kongresszusán bekövetkezett szakadás Krupszkaja szavai szerint „igen fájdalmasan" érintette Lenint. Amikor „Egy lépés előre, két lépés hátra" című könyvén dolgozott, gondolatban felidézte a kongresszusi harc minden fordulatát. Éppen ezért ez a könyv „sok álmatlan éjszakájába, sok súlyos megrázkódtatásba"[68] került.

„Egy lépés előre, két lépés hátra" című könyvében Lenin részletesen elemezte az OSZDMP II. kongresszusán és a kongresszus után lefolyt harc egész menetét. Két központi kérdésre hívta fel a párt tagjainak figyelmét: a párt „többségre" és „kisebbségre" oszlásának politikai jelentőségére és az új „Iszkra" által a szervezeti kérdésekben elfoglalt álláspont elvi jelentőségére. Ezt a két kérdést vizsgálva megcáfolhatatlanul kimutatta, hogy a „többség" az OSZDMP forradalmi szárnyát, a „kisebbség" pedig opportunista szárnyát alkotja. A „kisebbség" opportunizmusa már a szervezeti szabályzat első pontja körüli vitákban is megmutatkozott. A kongresszus fő feladata, állapította meg Lenin, az volt, hogy „az »Iszkra« által felvetett és kidolgozott elvi és szervezeti szempontok szerint egy *valóságos* pártot hozzon létre... Az iszkrás programnak és irányzatnak a párt programjává és irányzatává kellett válnia, az iszkrás szervezeti terveket rögzíteni kellett a párt szervezeti szabályzatában."[69]

Ezt harc nélkül nem lehetett elérni. Lenin lépésről lépésre haladva feltárta az iszkraelleneseknek és a kongresszus állhatatlan, a „mocsarat" alkotó elemeinek az opportunista ingadozásait és politikai jellemtelenségét. Különösen részletesen taglalta ezeknek az elemeknek a szervezeti szabályzatra vonatkozó nézeteit. A szervezeti szabályzat első pontjának a fogalmazásait elemezve, amelyek körül a II. kongresszuson olyan heves vita robbant ki, Lenin rámutatott arra, hogy milyen fontos az e vitákban kirajzolódott nézetárnyalatok igazi jellegének a pontos ismerete. Ezek az árnyalati eltérések ugyanis a proletárpárt lényegének és a munkásmozgalomban betöltött szerepének elvileg különböző felfogását tükrözték.

Lenin megmagyarázta, hogy a II. pártkongresszuson a szervezeti szabályzat

[68] *N. K. Krupszkaja:* Leninről. Moszkva 1965. 131. old., oroszul.

[69] *Lenin* Összes Művei. 8. köt. 189. old.

körül lezajlott vitákban a burzsoá-intellektuel individualizmus hívei csaptak össze a proletár szervezet és fegyelem híveivel. Az előbbiek nézeteit a kongresszus opportunista szárnya képviselte, élén Martovval.

Leninnek az volt a véleménye, hogy Martov ezzel az állításával: *„Minden sztrájkolónak* legyen joga *párttagnak nyilvánítani magát"*, ad absurdum viszi hibáját. A szociáldemokrácia közvetlen és feltétlen kötelessége vezetni a proletariátus osztályharcának minden megnyilvánulását, így a sztrájkokat is. Ez azonban nem jelenti azt, hogy minden sztrájkoló párttag. „Éppen a *»sztrájkoló«* példáján látható különösen világosan, miben különbözik az a *forradalmi törekvés,* hogy szociáldemokrata módon vezessünk minden sztrájkot, és az olyan *opportunista frázis,* amely *minden* sztrájkolót párttagnak nyilvánít."[70]

Lenin a leghatározottabban leleplezte a mensevikek kongresszus utáni szégyenletes magatartását, kimutatta, hogy a legaljasabb harci módszerekhez: a párt tevékenységének bomlasztásához, a pártmunka meghiúsításához folyamodtak. Az új, mensevik „Iszkra" állásfoglalását szervezeti kérdésekben megnyilvánuló opportunizmusnak minősítette és rávilágított arra, hogy az ilyen állásfoglalás szöges ellentétben áll a centralizmussal és a szigorú proletár fegyelemmel: védelmébe veszi az anarchizmust és a szervezeti lazaságot, szélesre tárja a párt kapuit a kispolgári, opportunista elemek előtt.

A régi „Iszkra" tevékenysége és a II. pártkongresszus eredményeképpen az oroszországi szociáldemokrata mozgalom nagyot lépett előre: sikerült elérni a párt programjában és a párthatározatokban megfogalmazott eszmei egységet, sikerült megszabadulni a körösdire korlátozódás és az elzárkózottság hagyományaitól, egybegyűjteni a legkülönbözőbb csoportok tucatjait és létrehozni a pártot. Most pedig, írta Lenin, visszafelé rángatnak bennünket, bomlasztják a pártot, dezorganizálják a pártmunkát. A régi „Iszkra" forradalmi harcra tanított, a harcos marxizmus orgánuma volt. Az új „Iszkra" az opportunistákkal való megférésre tanít. A régi „Iszkra" kiérdemelte mind az orosz, mind a nyugat-európai opportunisták megtisztelő ellenszenvét. Az új „Iszkra" bomlasztó irányvonaláért dicséreteket kap a legszélsőségesebb opportunistáktól.

Lenin kimutatta, hogy az OSZDMP „többségre" és „kisebbségre" szakadása közvetlen és elkerülhetetlen folyománya annak, hogy a szociáldemokrácia már régen forradalmi és opportunista szárnyra szakadt, s ez más országokban már régen megtörtént. Az opportunizmus jellemző vonása az, hogy határozatlan, szétfolyó, megfoghatatlan. „Az opportunista alapterméseténél fogva mindig kitér a határozott és végleges kérdésfeltevés elől, középutat keres, kígyóként tekerődzik egymást kizáró szempontok között, igyekszik »egyetérteni« ezzel is, azzal is, s nézeteltéréseit apró javításokra, kételyekre, szerény és ártatlan kívánságokra stb. stb. redukálja."[71]

Marxnak és Engelsnek a proletárpárttal kapcsolatos eszméit Lenin „Egy lé-

[70] Ugyanott, 239. és 240. old.

[71] Ugyanott, 378. old.

pés előre, két lépés hátra" című könyvében és más munkáiban olyan átfogó tanítássá fejlesztette, amely figyelembe veszi a proletariátus harcának az imperializmus és a proletárforradalmak időszakában kialakult új feltételeit.

A párt, tanította Lenin, a munkásosztály része, élenjáró, tudatos és szervezett osztaga, legmagasabb rendű szervezeti formája, politikai vezetője, s a párt irányító tevékenysége nélkül lehetetlen kivívni a proletariátus diktatúráját és felépíteni a szocialista társadalmat. Emellett Lenin nyomatékosan hangsúlyozta, hogy „minél erősebbek lesznek pártszervezeteink, amelyek *valódi* szociáldemokratákból állnak, minél kevesebb lesz az ingadozás és állhatatlanság a párton *belül*, annál szélesebb körű, sokoldalúbb, gazdagabb és termékenyebb lesz a párt befolyása a munkás*tömegeknek* a pártot körülvevő, a párt által vezetett elemeire. Elvégre mégsem szabad összetéveszteni a pártot mint a munkásosztály élcsapatát az egész osztállyal."[72]

„Egy lépés előre, két lépés hátra" című könyvében Lenin megfogalmazta a pártéletnek azokat a szilárd normáit, amelyek a párt egész későbbi tevékenységének törvényévé váltak. E normák közül a legfontosabbak: a párt szervezeti szabályzatában rögzített követelmények legszigorúbb teljesítése kivétel nélkül valamennyi párttag által, az egységes pártfegyelem, a demokratikus centralizmus és a párton belüli demokrácia elveinek következetes érvényesítése, a párttagság aktivitásának és öntevékenységének minden módon való fejlesztése, a kritika és az önkritika kibontakoztatása. Az egyes pártszervezetek és az egész párt normális tevékenységét Lenin csak úgy tartotta lehetségesnek, ha szigorúan betartják a kollektív vezetés elveit, mert csakis az ilyen vezetés óvja meg a pártot attól, hogy határozataiba véletlenszerű és egyoldalú elemek kerüljenek bele. „Az egy lépés előre, két lépés hátra" című könyvben kifejtett gondolatok ma az SZKP és valamennyi kommunista testvérpárt szervezeti felépítésének és tevékenységének szilárd alapját alkotják.

Lenin méltó választ adott a párt ellenségeinek, akik kárörömmel figyelték, hogy a proletárpárt hogyan tárja fel és taglalja nyílt vitában a munkájában mutatkozó hibákat és fogyatékosságokat. „Az orosz szociáldemokraták – írta – már elég puskaport szagoltak a csatákban, hogy rá se hederítsenek ezekre a csipkelődésekre, hogy ezek ellenére folytassák munkájukat az önbírálat terén és saját fogyatékosságaik kíméletlen leleplezése terén, amelyeket az egyre növekvő munkásmozgalom okvetlenül és szükségképpen le fog gyűrni."[73]

„Egy lépés előre, két lépés hátra" című könyvét Lenin olyan szavakkal zárja, amelyekből világosan kitűnik, milyen óriási jelentőséget tulajdonított a munkásosztály szervezettségének, milyen nagy vezető erőt látott a proletárpártban.

„A proletariátusnak a hatalomért vívott harcban nincs más fegyvere, mint a szervezet. A proletariátus, amelyet széttagol a burzsoá világban uralkodó

[72] Ugyanott, 238. old.
[73] Ugyanott, 186. old.

anarchikus verseny, amelyet elnyom a tőke számára végzett kényszermunka, amelyet állandóan a teljes nyomorúság, elvadulás és züllés »legmélyére« taszítanak – ez a proletariátus csak akkor lehet és lesz is elkerülhetetlenül legyőzhetetlen erővé, ha a marxizmus elvei alapján történő eszmei egyesítését annak a szervezetnek anyagi egysége biztosítja, amely a dolgozók millióit a munkásosztály hadseregében tömöríti. Ennek a hadseregnek nem tud majd ellenállni sem az orosz önkényuralom elkorhadt hatalma, sem a nemzetközi tőke korhadozó hatalma."[74]

Az „Egy lépés előre, két lépés hátra" című könyv megjelenése felbőszítette a mensevikeket. Plehanov azt követelte a Központi Bizottságtól, hogy határolja el magát Lenin könyvétől. A Központi Bizottság békülékeny tagjai akadályokat gördítettek a könyv nyomtatása és terjesztése elé. Ám minden próbálkozásuk hiábavalónak bizonyult. Az oroszországi pártszervezetek lelkes helyeslésssel fogadták a könyvet. Széles körben terjesztették az ország élenjáró munkásai között. Letartóztatások és házkutatások során találtak belőle példányokat Moszkvában, Péterváron, Kijevben, Bakuban, Rigában, Szarátovban, Tulában, Orelben, Ufában, Permben, Kosztromában, Scsigriben, Savliban (Kovno kormányzóság) és másutt az országban. A lenini eszmékkel felvértezett bolsevikok még szorosabbra zárták soraikat, tökéletesítették szervezetük formáit.

HARC A III. KONGRESSZUS ÖSSZEHÍVÁSÁÉRT

A mensevikekkel vívott elkeseredett harc nagyon megviselte Lenint. A II. kongresszus kezdete óta a végsőkig feszült idegállapotban volt. Álmatlanságban szenvedett, nyugtalan volt, nehezen viselte el a mensevikek intrikus harci módszereit. Teljes kimerültsége arra kényszerítette, hogy egy időre félbehagyjon minden munkát. Nagyezsda Konsztantyinovnával együtt egy hétig Lausanne-ban pihentek, majd fogták hátizsákjukat és kirándultak a hegyekbe, vad ösvényeken barangoltak, egészen eldugott helyeket kerestek fel.

„A benyomások változása, a hegyi levegő, a magány, az egészséges fáradtság, az egészséges alvás – írta Krupszkaja – szinte balzsamként hatott Vlagyimir Iljicsre. Újra erős és friss, újra jókedvű volt."[75]

Lenin és Krupszkaja a hegyekben tett kirándulás után az augusztust egy Lausanne melletti falucskában töltötték, a Lac de Bré körül. Vlagyimir Iljics nagy élvezettel foglalatoskodott a konyhakertben, segédkezett házigazdájának, egy svájci parasztnak. A szabad ég alatt végzett fizikai munka volt számára a legjobb pihenés. Ugyanebben a faluban lakott A. A. Bogdanov és M. Sz. Olminszkij is. Lenin megbeszélte velük a további munka tervét, s elhatározta, hogy bolsevik lapot adnak ki külföldön, Oroszországban pedig széles körű

[74] Ugyanott, 389. old.
[75] *Lenin* Összes Művei. 55. köt. 472. old.

agitációt indítanak a III. kongresszus összehívása érdekében. Amikor Vlagyimir Iljics ősz elején visszatért Genfbe, a peremvárosból a központhoz közelebb eső helyre költözött, a David Dufour utca 3. sz. alá, ahol 1905 novemberéig, hazatéréséig lakott.[76] Eljárt a Société de Lecture (Olvasó Egylet) könyvtárába, ahol igen jól lehetett dolgozni. A társaság tagjai ritkán látogatták a könyvtárat, így Vlagyimir Iljicsnek külön szoba állt rendelkezésére, ahol a cikkek átgondolása közben szokása szerint fel és alá járkálhatott, maga vehette le a könyveket a polcokról. Senki és semmi sem terelte el a figyelmét, senki és semmi sem zavarta a munkában.

Ebben az időben Oroszországban egyre jobban érlelődött a forradalmi válság. Már hosszú hónapok óta folyt az orosz–japán háború, amely felszínre hozta a cári önkényuralom minden gyengeségét, egész belső rothadtságát. Lenin előrelátóan azt írta, hogy a becstelen háború becstelen vége már nincs messze, hogy ez a vég szükségképpen fokozza majd az országban a forradalmi hangulatot, s a legerélyesebb támadó intézkedéseket követeli a proletariátus pártjától. És Lenin előkészítette a pártot a közelgő forradalomra.

A párt előtt álló feladatok mind sürgetőbben követelték az OSZDMP III. kongresszusának mielőbbi összehívását. A mensevikek folytatták bomlasztó tevékenységüket. V. A. Noszkov, L. J. Galperin és L. B. Kraszin békülékeny álláspontot elfoglaló központi bizottsági tagok ingadozásának kihasználásával a Központi Bizottságba is befészkelték magukat. Miután megkaparintották a párt központi szerveit, még féktelenebbül viselkedtek. Magatartásukat a II. Internacionálé vezetői is támogatták.

A mensevikek bomlasztó, intrikus tevékenységére és arra a támogatásra, amelyet a II. Internacionálé vezetőitől kaptak, éles fényt vet Potreszovnak 1904 májusában Akszelrodhoz intézett levele. Kautsky beleegyezését adta ahhoz, hogy Potreszov közölje az „Iszkrá"-ban a bolsevikok ellen írt cikkét. Ezzel kapcsolatban a következőket írta Akszelrodnak: „Tehát az első bomba elkészült, s Lenin – isten segítségével – a levegőbe repül. Nagyon fontosnak tartom, hogy közös tervet dolgozzunk ki a Lenin elleni hadjáratra – ha már felrobbantjuk, akkor robbantsuk fel végleg, módszeresen és tervszerűen... A kérdés az, hogyan verjük meg Lenint. Véleményem szerint mindenekelőtt rá kell uszítani a tekintélyeket – Kautskyt (már megtörtént), Rosa Luxemburgot és Parvust... De hogyan támadjunk azután valamennyien? Árasszuk el cikkekkel az »Iszkrá«-t és milyen mértékben? Mi lenne, ha közös pamfletet adnánk ki ellene?... Az Ön javaslata, hogy követeljük a Központi Bizottságtól Lenin visszahívását a Párttanácsból, véleményem szerint aligha fogadható el. Mindenesetre előbb ellene kell hangolni a közvéleményt, s akkor lehet majd gondolni valami hasonló dologra."[77]

[76] 1967-ben emléktáblát helyeztek el ezen a házon: „Vlagyimir Iljics Uljanov-Lenin a Szovjetunió megalapítója – e házban élt 1904–1905-ben."

[77] Az oroszországi szociáldemokrata mozgalom. I. köt. 124–125. old., oroszul.

Így készítették a mensevikek a kulisszák mögött Lenin elleni harcuk alattomos tervét. Csakhogy végül maguk a mensevikek „repültek a levegőbe". Lenin feltárta a marxizmustól elszakadó orosz és nyugat-európai elemek opportunista lényegét, hatalmas csapást mért a nemzetközi revizionizmusra, s ennek óriási jelentősége volt az egész nemzetközi forradalmi munkásmozgalom szempontjából.

A bolsevikok, bár formailag a mensevikekkel együtt egy közös pártba, az OSZDMP-be tartoztak, lényegében önálló pártot alkottak és önálló, következetesen forradalmi politikát folytattak, amely megfelelt a proletariátus, a parasztság, valamennyi oroszországi nép létérdekeinek. 1904 augusztusában Lenin vezetésével lezajlott 22 bolsevik tanácskozása, s ezen megtárgyalták a pártválság kérdését és e válság leküzdésének módjait. A tanácskozást Genf egyik külvárosában tartották meg. A tanácskozás elfogadott egy felhívást „A párthoz", s ebben arra szólították fel a pártszervezeteket, hogy indítsák meg a harcot a III. kongresszus haladéktalan összehívásáért mint a válság leküzdésének egyetlen módjáért.

Ez a felhívás, amelyet Lenin írt, a bolsevikok harci programja lett a párt egységéért vívott küzdelemben.

A belső pártharcnak ebben a nehéz időszakában Lenin mellett állt az oroszországi pártbizottságok többsége s aktívan harcolt az új kongresszusért. Szeptember–decemberben a bolsevik bizottságok három területi konferenciát tartottak (a délvidékit, a kaukázusit és az északit). A konferenciák megválasztották a Többségi Bizottságok Irodáját, amely Lenin irányításával szervezte a III. pártkongresszus gyakorlati előkészítését. 1904 őszén Lenin megírta az „Értesítés a Többségi Bizottságok Irodájának megalakulásáról" című dokumentum tervezetét, amelyet aztán szétküldtek az oroszországi bolsevik bizottságoknak. A tervezetben ez olvasható: „Jelszavunk – a pártelv harca a körösdi ellen, a következetes forradalmi irányvonal harca a cikcakkok, a zűrzavar és a rabocsejegyelőséghez való visszatérés ellen, harc a proletár szervezet és fegyelem nevében a bomlasztók ellen."[78]

A legsürgősebb feladatnak Lenin az oroszországi és a külföldön élő bolsevikok eszmei és szervezeti tömörítését, a népszerű pártirodalom megjelentetésére külföldön szervezett kiadó legmesszebbmenő támogatását, a párt központi szerveibe befészkelődött mensevikek opportunizmusa elleni harcot, a III. pártkongresszus előkészítését és a helyi bizottságok munkájának előmozdítását tekintette. Lenin felhívta a bolsevikok figyelmét arra, hogy milyen veszélyeket rejt magában a pártban kialakult helyzet, s arra szólította fel őket, hogy folytassanak erőteljes harcot a mensevikek ellen, akik „pimasz módon csúfot űznek a pártból is, az elvekből is". „A pártban teljes a szakadás, és nem késlekedhetünk, ha nem akarunk beletörődni abba, hogy a pártszerűséget feláldozzák a körösdiért, hogy a pártban hosszú időre felülkerekedjen az elvtelenség,

[78] *Lenin* Összes Művei. 9. köt. Budapest 1966. 51. old.

vagy hogy a pártot visszavessék az ökonomizmusba és a rabocsejegyelőségba."[79] Lenin arra szólította fel a bolsevikokat, hogy határozottan szakítsanak a mensevikekkel és haladéktalanul hívják össze a III. pártkongresszust. „A központok – írta – *kirekesztették magukat* a pártból. Középút nincs: vagy a központok, vagy a párt mellett. Ideje, hogy elhatároljuk magunkat."[80]

A pártért és a pártszerűségért vívott harcában Lenin az „Iszkra" tapasztalataira támaszkodva, rendkívül nagy szerepet szánt egy bolsevik lapnak, s ennek megalapítására összpontosította minden figyelmét. Oroszországi bolsevikoknak ezt írta: „Ez a lap most a lényeg..."[81]

1904. december első napjaiban Lenin Párizsban és több svájci városban előadást tartott a párt belső helyzetéről. Az előadásokért befolyt pénzt a lap megalapítására fordították. Jellemző, hogy a szociálforradalmárok zürichi csoportja közvetlenül Lenin megérkezése előtt aggódó hangon kért segítséget vezérétől, Csernovtól. „A legkomolyabban kérjük" – írták levelükben a szociálforradalmárok –, jöjjön el hozzánk előadást tartani Leninnel szemben, aki rövidesen idejön. Majd megtáviratozzuk, mikor érkezik. Itt most az Ön beszédétől függ a további sorsunk."[82]

November 29-én (december 12-én) a bolsevikok Lenin vezetésével Genfben gyűlést tartottak, amelyen végérvényesen elhatározták, hogy időszaki bolsevik pártlapot indítanak. A gyűlés elfogadta Leninnek azt a javaslatát, hogy a lap címe „Vperjod" (Előre) legyen, s jóváhagyta a lap kiadásáról szóló közlemény szövegét. Lenin a lap címével a bolsevikoknak azt a törekvését fejezte ki, hogy tovább haladjanak előre a párt és a munkásmozgalom szervezeti erősítése útján, amikor a mensevikek a pártot a körösdi és a szétforgácsoltság már túlhaladott fokára rángatták vissza. A lap szerkesztőségébe Lenint, V. V. Vorovszkijt, M. Sz. Olminszkijt és A. V. Lunacsarszkijt választották be. A gyűlésen felolvasták és mindjárt meg is vitatták a lap első számában közlendő cikkeket. A gyűlés egyik részvevője, V. A. Karpinszkij visszaemlékezéseiben azt írja, hogy ez a szabad vita, az őszinte bíráló megjegyzések és az elhangzott kívánságok igen mély benyomást gyakoroltak az egyszerű párttagokra, akik ezt a pártdemokrácia nagyszerű megnyilvánulásának tekintették.

Lenin „Levél az elvtársakhoz (A párttöbbség lapjának megjelenése alkalmával)" című írásában hangsúlyozta, hogy a „Vperjod"-nak az oroszországi munkásmozgalom lapjának kell lennie. Javasolta, hogy a pártmunkások folytassanak rendszeres levelezést a lap szerkesztőségével, legyen a lap a párt kollektív alkotása. Különösen nagy nyomatékkal mutatott rá a munkáslevelezők közreműködésének fontosságára. Kérte, hogy közöljék a szerkesztőséggel, hogyan fogadták a munkások a bolsevik lap kiadásának hírét, és a közreműkö-

[79] *Lenin* Összes Művei. 46. köt. 438. old.
[80] *Lenin* Összes Művei. 9. köt. 146. old.
[81] *Lenin* Összes Művei. 46. köt. 420. old.
[82] „Krasznaja Letopisz", 1927. 1. (22.) sz. 35. old.

désre szólító felhívást. Lenin nagyon fontosnak tartotta, hogy a munkások százai közvetlenül írjanak a lapnak, s adják meg címüket a „Vperjod" elküldése végett. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a munkások közt meg kell szervezni a lapra való előfizetést.

Az Oroszországba utazóknak, olvassuk Olminszkij visszaemlékezéseiben, Lenin a „lelkükre kötötte, hogy fordítsanak különösen nagy gondot a munkáslevelezőkre, arra, hogy a munkások küldjenek leveleket a szerkesztőségnek az üzemi életről. Minden Oroszországból érkező helyi pártmunkásnak feltette a kérdést: vannak-e maguknál a bizottságban munkások, s ha nincsenek, mi ennek az oka?

Egyszer két, Odesszából érkezett fiatal bizottsági tag így felelt:

Megpróbáltunk munkásokat bevinni a bizottságba, de nem volt benne köszönet.

Miért?

Mert mindjárt azt követelték, hogy adjunk ki röplapokat a munkabérrel és az egyes üzemek különböző apró-cseprő szükségleteivel kapcsolatban.

Látni kellett volna, milyen felháborodással támadt rá Lenin ezekre a bizottsági tagokra, hogy lekapta őket. Az odesszai munkásoknak ez a követelése, mondotta, mindennél jobban bizonyítja, hogy mennyire hasznos és szükséges munkásokat bevinni a bizottság tagjai közé."[83]

A „Vperjod" első száma 1904. december 22-én (1905. január 4-én) jelent meg Genfben. Ez a szám Lenin következő cikkeit közölte: „Az önkényuralom és a proletariátus" (vezércikk), „A proletárok jó tüntetéseiről és néhány intellektuel rossz okoskodásáról", „Elég volt" stb. Lenin hangsúlyozta, hogy „a »Vperjod« irányvonala azonos a *régi »Iszkra« irányvonalával*. A »Vperjod« a régi »Iszkra« nevében erélyesen harcol az új »Iszkra« ellen."[84] A Lenin által vezetett „Vperjod" nagy szerepet játszott a párt megerősítéséért vívott harcban, a III. kongresszus előkészítésében.

Lenin politikai és elméleti tevékenysége, a XIX. század kilencvenes éveiből és a XX. század elejéről való munkái, az opportunizmus ellen, a marxista elmélet revizionista torzításai ellen vívott engesztelhetetlen harca, az új típusú pártért folytatott küzdelme, a marxizmus alkotó alkalmazása és fejlesztése az új korszak viszonyai között – mindez *megnyitotta a lenini szakaszt a marxizmus fejlődésében, az orosz marxisták tevékenységében, az oroszországi munkásmozgalomban, a nemzetközi munkásmozgalomban.*

A leninizmus mint egységes nemzetközi tanítás a XX. század marxizmusa, a jelenkor marxizmusa lett.

A Szovjetunió Kommunista Pártja a marxizmus forradalmi elméletének legszilárdabb bázisán alakult meg és fejlődött. Ezen a gránitszilárd elméleti alapon a bolsevik párt olyan gyakorlati történelmet járt végig, „amelynek mint

[83] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 2 kot. 222 old., oroszul

[84] *Lenin* Összes Művei. 9. kot. 211 old.

Lenin megjegyezte –, a tapasztalatok bőségét tekintve, az egész világon nincs párja"[85]. Lenin és az oroszországi munkásosztály által kiharcolt lenini párt nemcsak elméletileg, hanem gyakorlatilag is megnyitotta az emberiség előtt a szocializmushoz és a kommunizmushoz vivő utat.

A szívós és bátor forradalmi tevékenység évei nagy tekintélyt szereztek Leninnek az orosz szociáldemokraták körében. A párt megalapítására kidolgozott merész tervén fellelkesedve Lenin mögé sorakoztak fel a munkásosztály legderekabb képviselői: a bolsevikok. Készen álltak az új harcokra, a közelgő 1905-ös forradalmi viharra.

[85] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 8. old.

ÖTÖDIK FEJEZET

AZ ELSŐ ROHAM A CÁRI ÖNKÉNYURALOM ELLEN

Az 1905-ös „főpróba" nélkül az 1917-es Októberi Forradalom győzelme lehetetlen lett volna. - (Lenin)

Az 1905-ös év történelmi jelentőségű eseményekkel kezdődött. Január 3-án a pétervári Putyilov-gyárban sztrájk tört ki, amelyben tizenháromezer munkás vett részt. A Putyilov-gyáriakat támogatták más üzemek munkásai is, s január 7-én a sztrájk általánossá vált.

A cári kormány minden lehető módon próbálta megállítani a munkások mozgalmát. Abban a reményben, hogy sikerül ezt csírájában elfojtani és a munkásokat megfélemlíteni, a fővárosi proletárokkal való véres leszámolásra készült. Péterváron több mint negyvenezer katonát és rendőrt vontak össze. A megtorlások mellett olyan módszerhez is folyamodtak, hogy a rendőrség által támogatott munkásszervezeteket hoztak létre. Ezek az úgynevezett zubatovi szervezetek (Zubatov csendőr ezredesről kapták nevüket) megkísérelték elvonni a munkásokat a politikai, forradalmi harctól, reformista útra terelni a munkásmozgalmat. Különösen aktív volt a Gapon pópa vezette szervezet, a „Szentpétervári Gyári Munkások Orosz Egylete", amely mintegy kilencezer tagot számlált. Minthogy Gapon a titkosrendőrség ügynöke volt, annak a megbízásából azt ajánlotta a munkásoknak, hogy szervezzenek felvonulást a cár elé és nyújtsanak át neki egy kérelmet, amelyben leírják szükségleteiket. A munkások elhitték, hogy a cár majd gondoskodik a népről, ha tudomást szerez róla, milyen elviselhetetlenül nehéz az élete. Ezért támogatták Gapon javaslatát. A bolsevikok figyelmeztették a munkásokat az ilyen petíciók hasztalanságára, de látva, hogy már nem vehetik elejét a felvonulásnak, maguk is a munkásokkal együtt, a munkások soraiban meneteltek.

A JANUÁR 9-I VÉRES VASÁRNAP

Január 9-én, vasárnap kora reggel Pétervár munkásai templomi zászlókkal, ikonokkal és cári arcképekkel ünnepi menetben a Téli Palota elé vonultak, ahol a cár tartózkodott. Sokan családostul jöttek el feleségükkel, kisgyermekeikkel, az öregekkel. Mindenki ünnepi hangulatban volt. A felvonuláson több mint százegyvenezer ember vett részt. A cári kormány előre megfontolt terv szerint tüzet nyittatott a fegyvertelen emberekre. „Védtelen és békés nép-

tömegek hihetetlenül aljas és cinikus lemészárlása volt ez."[1] Ezen a napon több mint ezer ember vesztette életét és mintegy ötezren sebesültek meg.

A cári kormány arra számított, hogy a véres leszámolással letörheti a munkások harci akaratát, engedelmességre és alázatosságra bírhatja őket. Ám elszámította magát. A fegyvertelen békés emberek halomra lövetése szertefoszlatta a népben a cár „jóságába" és „kegyességébe" vetett naiv hitet. Még a legelmaradottabb munkások is meggyőződtek arról, hogy nem kérelmekkel, nem petíciókkal kell helyzetük könnyítésére törekedniük, hogy a szabadságot csakis fegyverrel vívhatják ki. A „zubatovizmusnak" az a kísérlete, hogy a munkásmozgalmat letérítse a forradalmi útról, teljes kudarcba fulladt. Már január 9-én délben barikádok épültek Pétervár munkáskerületeiben. A nép harcra kelt a cárizmus ellen.

Lenin másnap reggel értesült a január 9-i eseményekről. A hír mélyen megrendítette. „Oda indultunk, ahová ösztönszerűen minden olyan bolsevik tartott, akihez eljutott a pétervári események híre – az emigránsok étkezőjébe, Lepesinszkijékhez – írta visszaemlékezéseiben Nagyezsda Konsztantyinovna. – Együtt akartunk lenni. Alig váltottunk szót egymással, valamennyien túlságosan izgatottak voltunk. Énekelni kezdtünk: »Szerettétek a népet...« – az arcok ünnepélyes kifejezést öltöttek. Mindenki átérezte, hogy a forradalom már megkezdődött, hogy lehullottak a cárba vetett hit béklyói, s hogy most már egészen közel van az az idő, amikor »a kín véget ér, elbukik a zsarnok, és felkel a szegény«."[2]

A munkásoknak a cárizmus véres megtorlása elleni felháborodott tiltakozását Lenin úgy értékelte, mint az oroszországi forradalom kezdetét. Még aznap megírta „Forradalom Oroszországban" című cikkét. Ebben a forradalom forró leheletét árasztó cikkben ragyogó képet festett a pétervári proletariátus január 9-i hősies harcáról: „Erőszak ellen erőszak. Utcai harc dúl, barikádok emelkednek, sortüzek ropognak, ágyúk dörögnek. Patakokban ömlik a vér, fellángol a polgárháború a szabadságért. Moszkva és Dél, Kaukázus és Lengyelország készen áll, hogy csatlakozzék a pétervári proletariátushoz. A munkásoknak ez a jelszavuk: szabadság vagy halál!"[3] Éljen a forradalom! Éljen a felkelt proletariátus! – ez volt Lenin jelszava.

1905. január 9-én az orosz munkásosztály nagy leckét kapott a polgárháborúból, a proletariátus forradalmi nevelődése ezen az egyetlen napon annyit haladt, amennyit a szürke, hétköznapi, sivár élet során hónapok, évek alatt sem haladhatott volna.

[1] *Lenin* Összes Művei. 9. köt. 191. old.
[2] *N. K. Krupszkaja:* Visszaemlékezések Leninre. 105. old.
[3] *Lenin* Összes Művei. 9. köt. 157. old.

Bár kénytelen volt emigrációban senyvedni, az „átkozott messzeségben", ahogy sokszor keserűen mondogatta, Lenin figyelemmel kísérte az oroszországi eseményeket, nyomban reagált rájuk, mélyrehatóan elemezte és értékelte őket. Jóval a forradalom előtt zseniálisan előre látta elkerülhetetlenségét, megjövendölte, hogy ez a forradalom össznépi jelleget ölt majd, fáradhatatlanul azon munkálkodott, hogy a pártot előkészítse a közelgő társadalmi összecsapásokra, amelyekben a munkásosztálynak kellett vezető szerepet játszania.

Amikor a forradalom elkezdődött, Lenin hangsúlyozta, milyen óriási jelentősége van az oroszországi proletariátus hősies harcának a nemzetközi munkásmozgalom jövője szempontjából. „Az egész világ proletariátusa lázas türelmetlenséggel tekint most Oroszország proletariátusára. Az orosz cárizmus megdöntése, amelyet munkásosztályunk oly hősiesen megkezdett, fordulópont lesz a világtörténelemben, meg fogja könnyíteni minden nemzet munkásainak ügyét minden országban, a földkerekség minden pontján."[4]

A bolsevik sajtóban megjelent útmutató cikkeivel, a pártszervezetekhez intézett nagyszámú levelével, az Oroszországból érkezettekkel folytatott beszélgetéseivel Lenin irányította a pártnak a forradalom kibontakoztatásával kapcsolatos tevékenységét.

„Oroszországban dolgoztunk, látogattuk a bizottságokat, megvalósítottuk Lenin útmutatásait – írta visszaemlékezéseiben M. N. Ljadov. – Gyakran kellett illegálisan külföldre utaznom. Rendszerint egy hétre mentem, hogy beszámoljak Iljicsnek minden újságról, átvegyem instrukcióit, útmutatásait, tanácsait, s visszatérve mindenről tájékoztattam elvtársaimat a Többségi Bizottságok Irodájában. Mindig csodálkoztunk azon, hogy Iljics, ott, Genfben ülve, mennyire helyesen tudta felmérni a helyzetet, milyen világos képet tudott magának alkotni azokról a szövevényes viszonyokról, amelyek Oroszországban a sikertelen japán háborúval kapcsolatban, a január 9-i véres vasárnap után alakultak ki."[5]

Lenin feltárta az első orosz forradalom lényegét és történelmi sajátosságait. Kimutatta, hogy ez a forradalom jellegét és feladatait tekintve polgári demokratikus forradalom. Célja: a cári önkényuralom megdöntése, a földesúri földbirtoknak és a jobbágyrendszer más maradványainak felszámolása, a demokratikus köztársaság megteremtése. Ám annak ellenére, hogy ez a forradalom polgári demokratikus forradalom, vezetője és fő mozgatóereje a proletariátus. Vele szövetségben lépett fel a parasztság, s mind nagyobb arányokban keltek forradalmi harcra Oroszország nemzetiségi vidékeinek dolgozói. Lenin később rámutatott arra, hogy ez a forradalom egyúttal proletárforradalom volt

[4] Ugyanott, 181. old.

[5] Leninről. Visszaemlékezések. II. könyv. Szerkesztette és az előszót írta N. L. Mescserjakov. Moszkva 1925. 93–94. old., oroszul.

abban a tekintetben, hogy a munkásosztály játszott benne vezető szerepet és specifikusan proletár harci módszereket alkalmaztak benne, amelyek közül a legfontosabb a sztrájk és a fegyveres felkelés volt. A forradalmat csakis a proletariátus viheti a cárizmus fölötti teljes győzelemre, mert a proletariátus állásfoglalásának megkülönböztető vonása a következetes és aktív forradalmiság, az önkényuralommal szembeni kíméletlen engesztelhetetlenség. Ezt a győzelmet a proletariátus csak akkor vívhatja ki, ha magával ragadja a parasztságot és vele szoros szövetségben cselekszik.

Az orosz forradalom sajátosságát, a Nyugat előző polgári forradalmaitól való eltérést Lenin abban látta, hogy ez az első népi forradalom az új történelmi viszonyok között, amikor a burzsoázia ellenforradalmi erővé vált, a proletariátus pedig olyan önálló politikai erővé nőtt, amely képes a cárizmus elleni forradalmi harc élére állni.

A kezdődő forradalommal kapcsolatban Lenin meghatározta a pártnak mint a munkásosztály vezetőjének és szervezőjének a feladatát. Megmagyarázta, hogy a forradalom új feltételeket teremt a párt tevékenységéhez és kialakítja a tömegek nevelésének új módszereit. A pártszervezeteknek széles körben ki kell bontakoztatniuk szervező munkájukat, teret kell engedniük a forradalmi kezdeményezéseknek, bátran fel kell használniuk az új, fiatal erőket. A párt csak akkor töltheti be a proletariátus élcsapatának a szerepét, ha a forradalmi helyzet új feltételeinek megfelelően átalakítja a tömegek vezetésére irányuló munkáját és módszereit. „Minél inkább terebélyesedik a népi mozgalom, annál inkább feltárul a különböző osztályok igazi természete, annál égetőbb feladata a *pártnak*, hogy vezesse az osztályt, legyen az osztály szervezője."[6] A munkáspárt kötelessége és fő feladata az, hogy fáradhatatlanul és napról napra mozgósítsa és tömörítse a proletariátus erőit, felkészítse a proletariátust a nyílt tömegharcra, a cári önkényuralom megdöntésére irányuló össznépi fegyveres felkelésre.

A forradalmi tömegek mozgósításában nagy szerepe volt a bolsevik sajtónak, elsősorban a Lenin szerkesztésében megjelent „Vperjod" című lapnak. Ebben a lapban jelentek meg Lenin olyan cikkei, mint „A két taktika", „Kell-e szerveznünk a forradalmat?", „A proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrája" stb. Lenin több mint 60 kisebb-nagyobb cikket írt a lap számára. Cikkei igen népszerűek voltak a munkások körében. Az odesszai bolsevikok ezt írták a lap szerkesztőségének: „Lenint roppantul szeretik a munkások."[7] A bolsevikok forradalmi taktikai irányvonalának kidolgozása során Lenin részletesen megokolta, miért kell a pártnak vezető szerepet játszania a fegyveres felkelés előkészítésében és végrehajtásában.

Ezzel a feladattal kapcsolatban Lenin különösen nagy jelentőséget tulajdonított a párt által elméleti kérdésekben tanúsítandó elvhűségnek és állhatatos-

[6] *Lenin* Összes Művei. 9. köt. 275. old.

[7] A Szovjetunió Kommunista Pártjának története. II. köt. Moszkva 1966. 40. old., oroszul.

ságnak, a tudományos világszemléletnek. 1905 áprilisában ezt írta: „Az elméleti kérdésekben való mellébeszélés vagy elvtelenség éppen forradalmi korszakban egyértelmű a teljes eszmei csőddel, mert éppen most van szükség átgondolt és szilárd világnézetre ahhoz, hogy a szocialista uralkodjék az eseményeken, s ne az események uralkodjanak őrajta."[8]

Lenin akkoriban igen nagy figyelmet fordított a tömegek fegyveres harcával, a felkelés helyes megszervezésével kapcsolatos kérdésekre. Nagyezsda Konsztantyinovna visszaemlékezéseiben azt írja, hogy „Iljics újra meg újra elolvasta és a lehető legalaposabban áttanulmányozta, átgondolta mindazt, amit Marx és Engels a forradalomról és a felkelésről írt, sőt elolvasott ezenkívül még jó néhány könyvet a hadművészetről, töprengett a fegyveres felkelés technikájának, szervezésének minden vonatkozásán. Ezzel sokkal többet foglalkozott, mint ahogy ezt róla általában tudják..."[9]

Különösen nagy figyelemmel tanulmányozta Lenin a Párizsi Kommün tapasztalatait, és arra törekedett, hogy az orosz szociáldemokrata munkások s általában az öntudatos munkások is tanulmányozzák. Cluseret-nek, a Párizsi Kommün tábornokának visszaemlékezéseiből ő szerkesztette az orosz fordítását „Az utcai harc" című fejezetnek, amelyben a szerző összegezte a párizsi kommünárok tapasztalatait. A visszaemlékezések a „Vperjod" hasábjain jelentek meg egy előszóval és a Kommün kiváló harcosának rövid életrajzával, amelyet Lenin írt. 1905. március 5-én (18-án) a genfi politikai emigránsok orosz kolóniájának gyűlésén nagy előadást tartott a Párizsi Kommünről. Előadásában megállapította: „Mi valamennyien a Kommün vállain állunk a mostani mozgalomban."[10]

A PÁRT III. KONGRESSZUSÁN

A forradalom idején a bolsevikok és a mensevikek közötti nézeteltérések még jobban kiéleződtek. A mensevikek opportunizmusa most különösen kirívó formában mutatkozott meg a forradalom hajtóerőiről adott értékelésükben és taktikájukban. A mensevikek az oroszországi polgári demokratikus forradalom fő mozgatóerejének a burzsoáziát tartották. Ez a következtetés eltorzította a marxizmus forradalmi szellemét, azt mutatta, hogy nem értették a proletariátus és a burzsoázia osztályharcának az imperializmus korában kialakult új feltételeit, hogy tagadták a munkásosztály vezető szerepét az új történelmi viszonyok között.

A mensevikek a szociáldemokrácia és a munkásosztály fő feladatát abban látták, hogy tartózkodjon a „túlzott" forradalmiságtól, nehogy elriassza a bur-

[8] *Lenin* Összes Művei. 10. köt. Budapest 1966. 43. old.
[9] *N. K. Krupszkaja:* Visszaemlékezések Leninre. 109. old.
[10] *Lenin* Összes Művei. 9. köt. 305. old.

zsoáziát. Minthogy a mensevikek a forradalomban a vezető szerepet a burzsoáziának szánták, ezzel nemcsak a proletariátus szerepét kisebbítették, hanem a proletárpártnak mint a tömegek vezetőjének és szervezőjének a szerepét is.

Lenin könyörtelenül harcolt a mensevikek opportunista irányvonala ellen, leleplezte politikai gondolkodásuk dogmatizmusát, sematizmusát és sablonosságát, gyávaságukat, a forradalomtól való félelmüket, uszálypolitikájukat, a proletariátus és a parasztság érdekei elleni árulásukat. „A mensevikek – írta – *attól félnek*, hogy a történelem rájuk találja bízni a vezető szerepet a demokratikus átalakulásban, *rettegve* gondolnak arra, hogy esetleg nekik kell »vezetniük a felkelést«. Dereng bennük – csak egyelőre még nem merik egyenesen kimondani az »Iszkra« hasábjain –, hogy a szociáldemokrata szervezetnek *nem szabad* »vezetnie a felkelést«, nem szabad arra törekednie, hogy teljes egészében kezébe vegye a demokratikus köztársaságra való forradalmi áttérést."[11]

Míg Lenin, a bolsevikok a proletariátust már hosszú ideje a forradalomra, a forradalomban való aktív és vezető részvételre készítették elő, addig a mensevikek, éppen fordítva, eszmeileg és szervezetileg lefegyverezték, a reformizmus szellemében, a liberális burzsoázia irányvonalához és taktikájához való alkalmazkodás szellemében nevelték. A mensevikek a forradalom egész ideje alatt ragaszkodtak forradalomellenes, opportunista álláspontjukhoz. Lenin keményen bírálta a mensevikek taktikáját.

Lenin a forradalom által felvetett kérdésekkel kapcsolatban szüntelenül hangsúlyozta a proletárpárt nagy jelentőségét. A mensevikekkel folytatott heves eszmei viták során kimutatta, hogy a cárizmus megdöntése és a demokratikus köztársaság megteremtése csak abban az esetben lehetséges, ha a forradalmi tömegek harcát a munkásosztály pártja vezeti. A proletariátus hegemóniája a forradalomban és a proletárpárt élcsapat szerepe volt az a vezéreszme, amelyet Lenin minden művében és egész tevékenységében követett, s amelyet a mensevikekkel vívott harcban védelmezett.

Az OSZDMP belső válsága egyre jobban elmélyült. Nem volt úgyszólván egyetlen olyan taktikai vagy szervezeti kérdés sem, amelynek megvitatása során az OSZDMP helyi bizottságaiban ne robbant volna ki heves harc a bolsevikok és a mensevikek között. A központi pártszerveknek, amelyeket a mensevikek kaparintottak meg, nem volt tekintélyük a pártmunkások többsége körében. A helyzet annál is inkább tűrhetetlenné vált, mert a nagy arányokat öltő forradalom a proletárpárttól összehangolt megmozdulásokat, akcióegységet és helyes taktikát követelt. Okvetlenül végezni kellett a mensevikeknek a szervezeti és taktikai kérdésekben megnyilvánuló opportunizmusával, meg kellett állapítani, milyen egységes taktikát kövessen a proletariátus a forradalomban, ennek érdekében pedig haladéktalanul pártkongresszust kellett összehívni. A mensevikek azonban erről hallani sem akartak.

[11] Ugyanott, 245. old.

A Lenin vezette Többségi Bizottságok Irodája hozzálátott az OSZDMP soron lévő, III. kongresszusának előkészítéséhez. A „Vperjod"-ban megjelent Leninnek „A III. pártkongresszus összehívásáról" című cikke, amely a szerkesztőség nevében előterjesztette a kongresszus hozzávetőleges napirendjét. A cikk leszögezte, hogy a kongresszus munkájának középpontjában azoknak a szervezeti és taktikai kérdéseknek kell állniuk, amelyeket az oroszországi forradalmi mozgalom hatalmas fellendülése tűz napirendre. Lenin a kongresszus munkaprogramjának összeállítása során kidolgozta azokat a taktikai alaptételeket, amelyeket a kongresszusnak meg kellett vitatnia, s a kongresszus valamennyi lényeges napirendi kérdésével kapcsolatban előkészítette a határozatok tervezetét. A pártszervezetek tapasztalatainak általánosítása céljából kérdőívet állított össze, amely tartalmazta mindazokat a kérdéseket, amelyeket a szervezeti szabályzat átdolgozásához és a határozati javaslatok végleges elkészítéséhez tisztázni kellett. Lenin a párttagság kollektív tapasztalatát rendkívül fontosnak tartotta a forradalmi mozgalomban felmerülő szervezeti és taktikai kérdések helyes megoldása szempontjából. Javasolta, hogy valamennyi pártbizottságot – a bolsevik és a mensevik bizottságokat egyaránt – hívják meg a kongresszusra. A mensevikek azonban nem voltak hajlandók részt venni a III. kongresszus munkájában és Genfben saját kongresszust tartottak, amelyet a részvevők kis száma miatt konferenciának neveztek. „Két kongresszus – két párt", állapította meg ezzel kapcsolatban Lenin.

A III. pártkongresszust Londonban tartották meg. A küldöttek egy része a kongresszus előtt Leninhez utazott Genfbe. Vlagyimir Iljics elbeszélgetett a küldöttekkel, megtudakolta, mi a helyzet pártszervezetükben, milyen ipari üzemek vannak pártszervezetük körzetében, hány munkás dolgozik ezekben az üzemekben, hány munkás tagja a pártnak, s milyen a parasztok és a katonák hangulata. Ugyanakkor ismertette a küldöttekkel tervét és elgondolásait.

Az OSZDMP III. kongresszusát 1905. április 12-én (25-én) nyitották meg. A kongresszuson 21 bolsevik pártbizottság képviseltette magát. Lenin a kongresszuson az odesszai pártbizottságot képviselte. Lenint a kongresszus elnökévé választották, s ő irányította a kongresszus egész munkáját. Ismételten hozzászólt a napirend olyan főbb kérdéseihez, mint a fegyveres felkelés, a szociáldemokrácia részvétele az ideiglenes forradalmi kormányban, a parasztmozgalomhoz való viszony. A kongresszusi jegyzőkönyvekben körülbelül 140 hozzászólása, illetve javaslata található. Részt vett a kongresszus határozatait szerkesztő bizottságban, határozati javaslatokat és beszámolókat dolgozott ki, illetőleg szerkesztett, részletes naplót vezetett az ülésekről.

A bolsevik kongresszus kidolgozta a párt stratégiai tervét és forradalmi taktikáját a polgári demokratikus forradalomban. Ennek a tervnek a lényege az volt, hogy a proletariátusnak, az egész parasztsággal szövetkezve és a liberális burzsoáziát elszigetelve, teljes győzelemre kell vinnie a polgári demokratikus forradalmat s ezáltal meg kell tisztítania az utat a szocialista forradalom számára.

Igen behatóan és sokoldalúan vitatta meg a kongresszus a fegyveres felkelés kérdését. Leninnek ebben a kérdésben előterjesztett és a kongresszus által elfogadott határozati javaslata kimondta, hogy a párt legfontosabb és halaszthatatlan feladata a proletariátus megszervezése az önkényuralom ellen irányuló közvetlen harcra, a fegyveres felkelésre. A kongresszus utasította valamennyi pártszervezetet, hogy magyarázzák meg a proletariátusnak a napirenden levő fegyveres felkelés politikai jelentőségét, gyakorlati és szervezeti vonatkozásait, valamint a politikai tömegsztrájkok szerepét a felkelésben. A pártszervezetek, állapította meg a kongresszusi határozat, kötelesek erélyes intézkedésekkel gondoskodni a proletariátus felfegyverzéséről, a fegyveres felkelés tervének kidolgozásáról és a felkelés közvetlen vezetéséről.

Lenin élesen bírálta a kongresszuson a mensevik ideológusok: Plehanov, Martov és Martinov opportunista nézeteit és magatartását. A szociáldemokráciának az ideiglenes forradalmi kormányban való részvételéről tartott előadói beszédében halomra döntötte a mensevikek dogmatikus elgondolásait, amelyek szerint a szociáldemokraták nem vehetnek részt ilyen kormányban, s meggyőző érvekkel kimutatta, hogy a cárizmus megdöntése eredményeképpen a proletariátus és a parasztság forradalmi demokratikus diktatúrájának kell létrejönnie, s hogy éppen ennek a politikai szerve lesz az ideiglenes forradalmi kormány. Kedvező körülmények esetén az ideiglenes kormányban részt kell majd venniük a szociáldemokrácia képviselőinek, akiknek az lesz a feladatuk, hogy kíméletlen harcot folytassanak minden ellenforradalmi próbálkozás ellen és a forradalom végigvitele érdekében védelmezzék a munkásosztály önálló érdekeit.

M. G. Chakaja erre az előadói beszédre visszaemlékezve, a következőket írta: „Lenin egészen egyszerű szavakkal kezdte beszámolóját. Beszéde során felháborodva idézte a mensevik »Iszkra« cikkeinek opportunista megállapításait, és a mensevikek velejéig rothadt okoskodásával a szilárd forradalmi marxista irányelveket állította szembe. Gondolatainak alátámasztására bőven sorolt fel eseteket a nemzetközi munkásmozgalom történetéből, s különösen az oroszországi munkásoknak a forradalmi 1905-ös év első hónapjaiban vívott harcaiból. Beszéde végén az egész kongresszus állva, mély csendben hallgatta. A forradalom teoretikusának, néptribunjának és szervezőjének vaslogikája mindenkit magával ragadott.

Amikor Iljics befejezte beszédét, se vége, se hossza nem volt a tapsnak és a lelkes ünneplésnek. A nagy forradalmár, teoretikus és néptribun állt előttünk."[12]

A „Határozattervezet a munkásoknak és az értelmiségieknek a szociáldemokrata szervezeteken belüli viszonyáról" című dokumentumban Lenin azt tűzte ki feladatul, hogy „erősítsék minden energiájukkal a párt kapcsolatát a munkásosztály tömegével, s ezért a proletárok és a félproletárok mind na-

[12] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 2. köt. 206. old., oroszul.

gyobb rétegeit emeljék fel a teljes szociáldemokrata tudat színvonalára"[13]. Lenin ragaszkodott ahhoz, hogy szociáldemokrata munkásokat vonjanak be a helyi pártbizottságokba és a párt országos központjába. „A munkásoknak jegyezte meg Lenin – fejlett osztályösztönük van, s így némi politikai tapasztalattal elég hamar következetes marxistákká válnak." Amikor Lenin azt hallotta, hogy a Pétervári Bizottságnak csak egyetlen munkástagja van, felháborodva kiáltotta: „Ez tűrhetetlen!" Egyik kongresszusi felszólalásában ezt mondotta: „Nem ülhetek nyugodtan, mikor azt mondják, hogy nincsen olyan munkás, aki alkalmas lenne bizottsági tagnak."[14]

Minthogy Oroszországban erősödött a parasztmozgalom, fontos kérdéssé vált a párt agrárköveteléseinek megfogalmazása. „Most – hangsúlyozta Lenin , amikor a parasztmozgalom kerül napirendre, a proletárpártnak hivatalosan ki kell jelentenie, hogy a legmesszebbmenően támogatja ezt a mozgalmat. A pártnak fő feladatát abban kell látnia, hogy politikai tudatosságot vigyen a paraszti tömegekbe, hogy forradalmi parasztbizottságokat hozzon létre az agrárátalakítások végrehajtására."

A kongresszus a szervezeti szabályzat első pontját a lenini fogalmazásban hagyta jóvá. Megalakult a párt egységes vezető központja: a Központi Bizottság, élén Leninnel. A Központi Bizottság Lenint nevezte ki a párt központi lapjának, a kongresszus által az „Iszkra" helyett létesített „Proletarij" című újságnak a felelős szerkesztőjévé és a KB külföldi képviselőjévé.

A kongresszus munkájának befejezése után Lenin a küldöttekkel együtt, akárcsak a II. kongresszus után is, meglátogatta Marx sírját. Az elutazásig hátralevő időt Lenin arra használta fel, hogy a küldöttekkel, akiknek a többsége először járt külföldön, megismertesse az angol főváros nevezetességeit. Néhány nappal később a küldöttek egy csoportjával Genfbe utazott. Párizsban megszakították útjukat, s Lenin megmutatta az elvtársaknak a francia nép forradalmi harcának emlékeit; a küldöttek ellátogattak a Père-Lachaise temetőbe, a párizsi kommünárok kivégzésének színhelyére.

„A SZOCIÁLDEMOKRÁCIA KÉT TAKTIKÁJA A DEMOKRATIKUS FORRADALOMBAN"

Különösen nagy jelentőséget tulajdonított Lenin a III. pártkongresszuson elfogadott taktikai irányvonal propagálásának és a mensevik opportunista taktika bírálatának.

A bolsevikok taktikájának megmagyarázásában igen nagy szerepet játszott a „Proletarij", amely folytatta a régi „Iszkra" és a „Vperjod" irányvonalát. A lap Genfben jelent meg, hat hónapon át. Ez alatt az idő alatt Leninnek körül-

[13] *Lenin* Összes Művei. 10. köt. 165 166. old.
[14] Ugyanott, 168. old.

belül 90 cikkét közölte, a kisebb cikkeket is beleértve. Az első számban Lenin három cikke jelent meg a pártkongresszusról: „Közlemény az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt III. kongresszusáról" (vezércikk), „A harmadik kongresszus" és „A kongresszus megalakulásáról", amellett megjelentek benne a III. kongresszus fontosabb határozatai, amelyek többségét Lenin írta.

A III. kongresszus határozatait az oroszországi pártszervezetek többsége úgy fogadta, mint a demokratikus forradalom győzelméért vívandó harc programját, s ezek a határozatok a párt egész gyakorlati tevékenységének alapjává váltak.

A párt kongresszusáról és a kongresszusnak arról a határozatáról, amellyel a „Proletarij"-t tette meg az OSZDMP központi lapjává, Lenin informálta a Nemzetközi Szocialista Irodát, a II. Internacionálé végrehajtó-tájékoztató szervét. Megszervezte a kongresszus legfontosabb határozatainak német és francia nyelvű kiadását, s ezzel hozzájárult ahhoz, hogy Nyugat-Európa élenjáró munkásai helyesen értelmezzék a bolsevikok taktikáját. Amikor Kautsky sajtómegnyilatkozásaiban eltorzította a III. kongresszus határozatainak lényegét, Lenin a „Leipziger Volkszeitung" szerkesztőségéhez intézett nyílt levélben tiltakozott ez ellen. A német szociáldemokratákhoz fordulva ezt írta: „Ha valóban testvérpártnak tekintitek az OSZDMP-t, akkor egy szót se higgyetek abból, amit úgynevezett elfogulatlan németek mesélnek nektek szakadásunkról. Kizárólag okmányokat, eredeti okmányokat követeljetek. S ne feledjétek: az előítélet távolabb áll az igazságtól, mint a nem tudás."[15]

1905 júniusában–júliusában Lenin megírta „A szociáldemokrácia két taktikája a demokratikus forradalomban" című könyvét. A könyv augusztus elején jelent meg Genfben. Ebben a könyvben zseniális elméleti megállapításokkal támasztotta alá a III. kongresszus határozatait, a bolsevikoknak a forradalomban követett stratégiai tervét és taktikai irányvonalát. Óriási érdeme, hogy kidolgozta az imperializmus korában lezajló polgári demokratikus forradalom sajátosságainak, hajtóerőinek és perspektíváinak kérdését. Mindazt, amit cikkeiben és a kongresszuson elhangzott beszédeiben röviden fogalmazott meg, a „Két taktiká"-ban rendkívül alaposan, részletekbe menően fejtette ki. Minden szempontból megvilágította és elméletileg alátámasztotta azt az eszmét, hogy a proletariátusnak vezető szerepet kell betöltenie a polgári demokratikus forradalomban. Ugyanakkor megsemmisítően bírálta a menszevikeknek genfi konferenciájuk határozataiban elfogadott taktikai irányvonalát. Kimutatta, hogy a bolsevikok és a mensevikek a forradalomban homlokegyenest eltérő taktikát követnek.

A mensevikek úgy próbálták igazolni taktikájukat, hogy a régebbi polgári forradalmak tapasztalataira hivatkoztak, formális analógiákat vontak a XX. század eleji oroszországi forradalom meg a XVIII. és XIX. századi nyugat-európai polgári forradalmak között, s azt állították, hogy Oroszországban,

[15] Ugyanott, 290–291. old.

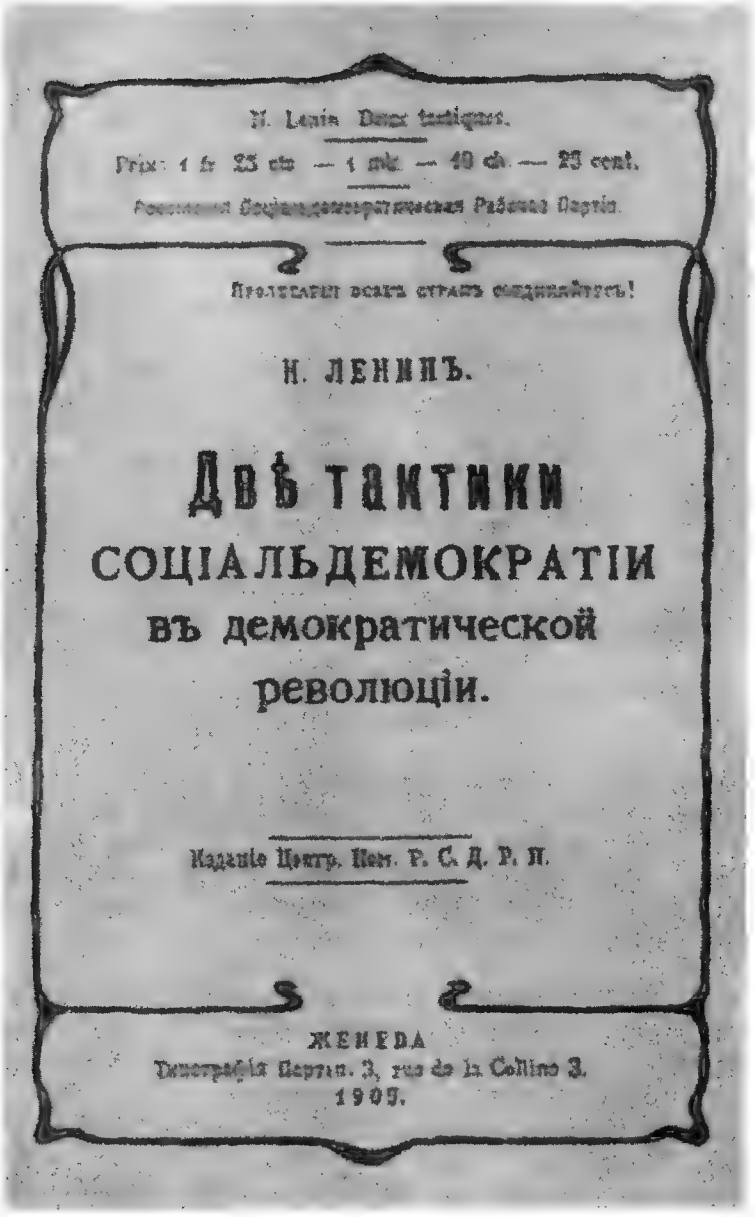

LENIN „A SZOCIÁLDEMOKRÁCIA KÉT TAKTIKÁJA A DEMOKRATIKUS FORRADALOMBAN" C. BROSÚRÁJÁNAK BORÍTÓLAPJA. – 1905
Kisebbítve

akárcsak annak idején Nyugat-Európában, a burzsoázia lesz a forradalom hegemónja. Ebből a mensevikek azt a következtetést vonták le, hogy a proletariátusnak és pártjának támogatnia kell a liberális burzsoáziát, s alulról nyomást kell rá gyakorolnia. A mensevikek véleménye szerint a proletariátus a polgári forradalomban semmi többre nem tarthat igényt, s nem is szabad többre igényt tartania. A mensevikek kereken tagadták a parasztság forradalmiságát, azt a lehetőséget, hogy a forradalom aktív erejeként lépjen fel. Lenin megcáfolta az orosz forradalom jellegének és mozgatóerőinek ezt az antimarxista értékelését, s kimutatta, mennyire nem tudták és nem is akarták a mensevikek megérteni azokat az új körülményeket, amelyek között az oroszországi forradalom végbement.

Oroszország társadalmi-gazdasági és politikai fejlődésének és a nemzetközi forradalmi mozgalom tapasztalatainak beható tudományos elemzése alapján arra a következtetésre jutott, hogy az oroszországi polgári forradalmat nem lehet egy sorba állítani a XVIII. és a XIX. század nyugat-európai polgári forradalmaival, mert más történelmi helyzetben – a közelgő proletárforradalom korában, a proletariátus és a burzsoázia jóval fejlettebb osztályharcának körülményei között – megy végbe. Az oroszországi polgári forradalom gyökeresen különbözik valamennyi korábbi forradalomtól, mégpedig azért, mert vezető ereje nem a burzsoázia, hanem a proletariátus, amely maga mellé állította a parasztság tömegét.

A mensevikek helytelenül fogták fel magának a polgári forradalom fogalmának értelmét és jelentőségét. Úgy vélekedtek, hogy a polgári forradalom csak a burzsoázia számára lehet előnyös. Lenin megmagyarázta, hogy ez merőben helytelen felfogás. A munkásosztály számára feltétlenül előnyös, ha teljesen felszámolják a régi, hűbéri időknek a kapitalizmus szabad és gyors fejlődését hátráltató maradványait. Ezeknek a maradványoknak felszámolása csak a polgári forradalom győzelme nyomán valósulhat meg. „Minél teljesebb és határozottabb, minél következetesebb lesz a polgári forradalom, annál inkább biztosítva lesz a proletariátusnak a burzsoázia ellen, a szocializmusért vívott harca."[16]

Lenin további fejtegetése során megállapította, hogy a polgári forradalom bizonyos értelemben előnyösebb a proletariátus számára, mint a burzsoázia számára, amely korlátozni igyekszik a forradalom lendületét, a monarchista alkotmányos törvényesség kereteibe igyekszik szorítani a forradalmat. A burzsoáziának érdeke, hogy a forradalom ne söpörje el teljesen a monarchiát és az egész régi feudális államapparátust - a bíróságot, a rendőrséget, a hadsereget –, hanem mindez a lehetőség szerint megmaradjon, mivel szüksége van rá a munkásokkal vívott harcban, a burzsoá magántulajdon védelmezése során. A burzsoázia számára előnyös, ha a polgári demokratikus átalakulások minél lassabban, fokozatosan, óvatos reformok útján, nem pedig forradalmi úton

[16] *Lenin* Összes Művei. 11. köt. Budapest 1966. 34. old.

mennek végbe. A munkásosztály számára viszont, éppen fordítva, az az előnyösebb, ha a szükséges polgári demokratikus átalakulások nem reformok útján, hanem forradalmi úton mennek végbe, ha a monarchiát és intézményeit eltávolítják a nemzet testéből – gyors és közvetlen műtéttel, amely után nyoma sem marad a régi rendőri-önkényuralmi rendszernek. Ehhez azonban a munkásosztálynak a legaktívabb forradalmi erőként kell fellépnie.

„A marxizmus – írta Lenin – nem arra tanítja a proletárt, hogy félreálljon a polgári forradalomban, hogy ne vegyen részt benne, hogy a burzsoáziának engedje át a vezetést a forradalomban, hanem ellenkezőleg, arra tanítja, hogy a legerélyesebben vegyen részt benne, hogy a legelszántabban harcoljon a következetes proletár demokratizmusért, a forradalom végigviteléért."[17]

Milyen társadalmi erőktől függ a forradalom lendülete? – tette fel a kérdést Lenin. Ezeket az erőket vizsgálva megállapította, hogy a burzsoázia önző, gyáva, s a forradalom kibontakozása arányában egyre határozottabban lép majd a cárizmussal való megalkuvás útjára, egyre határozottabban fordul az ellenforradalom felé. Csak a proletariátus képes mindvégig következetes magatartásra és a demokratikus forradalom teljes győzelemre vitelére. Ehhez azonban az szükséges, hogy ne egyedül cselekedjen, hanem szoros szövetségben a parasztsággal, amelynek létérdeke az önkényuralom teljes megsemmisítése, a köztársaság kivívása és az orosz föld gyökeres megtisztítása a hűbériség maradványaitól. Csak a forradalom győzelme adhatja meg a parasztságnak a földkérdés és más kérdések olyan megoldását, amely lehetővé teszi, hogy kijusson a félfeudális rendszer hínárjából, az elesettség, a nyomor sötétségéből és megjavítsa életkörülményeit.

Lenin az oroszországi forradalom jellegének és hajtóerőinek marxista értékelésével megmutatta az egyetlen utat, amelyen haladva Oroszországban a polgári demokratikus forradalmat győzelemre lehetett vinni. Ugyanakkor a polgári forradalom hajtóerőinek mensevik értékelése a proletariátust teljes elszigeteltségre, passzivitásra és kudarcra kárhoztatta, a burzsoázia malmára hajtotta a vizet.

Lenin a III. kongresszus és a mensevik konferencia határozatainak összehasonlítása során megállapította: „Az egyik határozat az aktív harc szellemét tükrözi, a másik – a passzív szemlélődését; az egyikből az eleven tevékenységre való felhívás szelleme árad, a másikból – élettelen szőrszálhasogatás."[18]

Lenin úgy vélekedett, hogy ha győz a polgári demokratikus forradalom, amelynek vezetője és fő hajtóereje a proletariátus, a győzelem eredményeként nem a burzsoázia diktatúrájának, hanem a proletariátus és a parasztság forradalmi demokratikus diktatúrájának kell megvalósulnia. Csak a két forradalmi osztály forradalmi demokratikus diktatúrája képes határozottan leszámolni a cárizmussal, képes megtörni a földbirtokosok és a nagyburzsoázia ellenállását.

[17] Ugyanott, 35–36. old.
[18] Ugyanott, 24. old.

Ennek a diktatúrának katonai erőre, a felfegyverzett tömegekre, felkelésre, nem pedig „legális", „békés úton" létrejött intézményekre kell támaszkodnia.

A proletariátus és a parasztság forradalmi demokratikus diktatúrájának politikai szerve a felfegyverzett népre támaszkodó ideiglenes forradalmi kormány. A mensevikekkel szemben, akik ellenezték a szociáldemokraták belépését az ideiglenes forradalmi kormányba s az ilyen kormányban való részvételt szinte a munkásosztály elárulásának tartották, Lenin ezt a részvételt nemcsak lehetségesnek, hanem kedvező feltételek esetén szükségesnek is tartotta. A munkásosztály részvétele megadja a kormánynak a munkás- és paraszttömegek valamennyi demokratikus követelésének megvalósításához, a forradalom végigviteléhez szükséges akaraterőt és elszántságot.

Lenin nagy érdeme, hogy kidolgozta a polgári demokratikus forradalom szocialista forradalomba való átnövésének elméletét. Ennél Marxnak a szakadatlan (permanens) forradalomra, valamint a proletárforradalom és a parasztháború összekapcsolására vonatkozó ismert tételéből indult ki. Ezt a tételt az új történelmi feltételek között alkotóan továbbfejlesztette, s a forradalom első és második szakaszának feladataival összhangban megfogalmazott stratégiai jelszavakat adott ki.

„A proletariátusnak végig kell vinnie a demokratikus forradalmat, maga mellé állítva a parasztság tömegét, hogy az önkényuralom ellenállását erőszakkal eltiporja és a burzsoázia ingadozását ellensúlyozza. A proletariátusnak meg kell valósítania a szocialista forradalmat, maga mellé állítva a lakosság félproletár elemeinek tömegét, hogy erőszakkal megtörje a burzsoázia ellenállását és ellensúlyozza a parasztság és a kispolgárság ingadozását."[19]

A szocialista forradalom elméletének védelmezésével és továbbfejlesztésével Lenin harcolt az orosz mensevikek és a nyugat-európai opportunisták ellen, akik tagadták a proletariátus hegemóniáját a polgári demokratikus forradalomban és a proletariátusnak a parasztsággal való szövetségét. Az opportunisták azt tartották, hogy az Oroszországban küszöbönálló forradalom csakis a burzsoázia vezetésével arathat győzelmet, ami pedig a szocialista forradalmat illeti, az csak akkor győzhet, ha a proletariátus az ország lakosságának többségét alkotja.

A szocialista forradalom lenini elmélete teljesen megcáfolta a Trockij–Parvus-féle úgynevezett „permanens forradalom" elméletét, amelyben a burzsoá forradalmiság és kalandorság baloldali frázisokba burkolt mensevizmussal párosult. A „permanens forradalom" trockista elméletének lényege főképpen a munkásosztály erejében való kételkedés, a parasztság forradalmi szerepének a tagadása, az átugrás a forradalom polgári demokratikus szakaszán. Trockijnak ez az opportunista jelszava: „cár nélkül, mégpedig munkáskormányt" azt jelentette, hogy a cárizmus bukása nyomban a munkásosztály hatalomra jutásához vezethet. Minthogy azonban Trockij azt vallotta, hogy a parasztság

[19] Ugyanott, 82. old.

nem követi a munkásosztályt, ez azt jelentette, hogy a munkásosztály csak akkor tarthatja meg hatalmát, ha addigra Nyugaton győz a szocialista forradalom és a munkásosztályt így támogatja majd a külföldi proletariátus.

Lenin később ezt írta: „Trockij eltorzítja a bolsevizmust, mert Trockij sohasem volt képes arra, hogy csak valamennyire is határozott nézeteket alakítson ki magának a proletariátusnak az oroszországi polgári forradalomban betöltött szerepét illetően."[20]

A szocialista forradalom elmélete, amelyet Lenin az első orosz forradalom éveiben dolgozott ki, sok fontos kiinduló tételt tartalmazott ama következtetés levonásához, hogy a szocializmus győzelme lehetséges először egy, magában álló kapitalista országban: a proletariátus forradalombeli hegemóniájáról, a munkásosztálynak a parasztsággal való szövetségéről, a proletariátus és a parasztság forradalmi demokratikus diktatúrájáról, az új típusú párt vezető és irányító szerepéről, a polgári demokratikus forradalomnak szocialista forradalomba való átnövéséről és ennek az átnövésnek az útjairól szóló tételeket. Azt a zseniális következtetést, hogy a szocializmus győzelme lehetséges először egy, magában álló kapitalista országban is, Lenin csak később, 1915-ben vonta le, arra az általa felfedezett törvényre támaszkodva, hogy az imperializmus korában egyre fokozódik a kapitalizmus gazdasági és politikai fejlődésének egyenlőtlensége. Lenin a szocialista forradalom új, világtörténelmi jelentőségű elméletével gazdagította a marxizmust.

Leninnek a „Két taktiká"-ban kifejtett eszméi új értékekkel gyarapították a marxizmus kincsestárát. Ezek az eszmék megőrizték aktuális politikai és elméleti jelentőségüket az egész világ népei számára a demokrácia és a szocializmus győzelméért vívott harcban.

Lenin „Két taktika" című könyvét, amely a forradalom kibontakozásának idején látott napvilágot, az oroszországi pártszervezetek lelkesen fogadták. „Valamennyien éreztük – írta visszaemlékezésében V. V. Adoratszkij, a kazanyi szervezet tagja –, hogy nem is lehetne helyesebben, következetesebben, tehetségesebben védelmezni a forradalom fejlődésének érdekeit, mint ahogy azt Vlagyimir Iljics tette."[21] Sz. I. Guszev, az OSZDMP Odesszai Bizottságának akkori titkára a könyv elolvasása után ezt írta Leninnek: „Az Ön brosúrája, véleményem szerint, óriási szerepet játszik, ha ugyan nem korszakalkotó. Különösen lenyűgözött az egész könyvet átható forradalmi szellem, a csodálatosan világos és népszerű fejtegetés."[22] A könyv országszerte elterjedt. 1905-ben két ízben adták ki újra Oroszországban: kiadta az OSZDMP Központi Bizottsága és Moszkvai Bizottsága; az utóbbi kiadás 10 000 példányban jelent meg, ami abban az időben igen nagy példányszám volt.

[20] *Lenin* Összes Művei. 19. köt. Budapest 1968. 350. old.
[21] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 2. köt. 173. old., oroszul.
[22] „Proletarszkaja Revoljucija", 1925. 12. (47.) sz. 41. old.

A forradalmi harc Oroszországban mind hevesebben izzott, a forradalom lángja az egész országot elborította. A bolsevikok vezette néptömegek megmozdulásai mind aktívabbakká váltak és politikai jelleget öltöttek.

A forradalmi események fejlődése igazolta a bolsevik párt Lenin által kidolgozott stratégiájának és taktikájának helyességét. A forradalom volt az első történelmi próbája annak, hogy mennyire életerős a munkásosztály és a parasztság szövetségének lenini eszméje, Lenin tanítása a proletariátus hegemóniájáról a polgári demokratikus forradalomban.

Lenin a pártot és a munkásosztályt a cári önkényuralom elleni fegyveres felkelés felé vezette. Az önálló röpiratként megjelent május 1-i proklamációban ezt írta: „Fegyverrel kezünkben felkelünk, hogy megdöntsük a cári kormányt és kivívjuk a szabadságot az egész népnek. Fegyverbe, munkások, parasztok!"[23]

Az önkényuralom ellen küzdő forradalmi mozgalom fejlődésében újabb jelentős lépés volt a „Knyaz Potyomkin Tavricseszkij" páncéloshajó matrózainak felkelése, amellyel sorozatos katonai felkelések indultak meg az országban. Lenin rámutatott arra, hogy ez a felkelés a hadsereg egy részének a forradalom oldalára való nyílt átállását jelenti és óriási jelentőségű mint első kísérlet a forradalmi hadsereg magvának a létrehozására.

Lenin azonnal lépéseket tett a fellázadt matrózok megsegítése érdekében. Különleges megbízatással Odesszába küldte M. I. Vasziljev-Juzsint. „Igyekezzék mindenáron feljutni a páncéloshajóra – mondta –, bírja rá a matrózokat a határozott és gyors cselekvésre. Érje el, hogy haladéktalanul szálljanak partra. Végső esetben a hivatali épületek bombázásától se riadjanak vissza. A várost a kezünkbe kell kerítenünk. Azután nyomban fegyverezzék fel a munkásokat, s kezdjenek erőteljes agitációt a parasztok közt. Erre a munkára állítsák be az odesszai szervezet minél több tagját. Felhívások és szóbeli agitáció útján szólítsák fel a parasztokat, hogy foglalják el a földesúri földeket és egyesüljenek a munkásokkal közös harcra. A most megkezdődött harcban rendkívül nagy, óriási jelentőséget tulajdonítok a munkások és parasztok szövetségének... A továbbiakban mindent el kell követni, hogy kezünkbe kerítsük a flotta többi hajóját. Biztos vagyok benne, hogy a hajók többsége csatlakozni fog a »Potyomkin«-hoz. Csak határozottan, bátran és gyorsan kell cselekedni."[24]

Sajnos Vasziljev-Juzsin későn érkezett Odesszába. A „Potyomkin" már elhagyta az odesszai kikötőt. A páncéloshajó felkelésének kudarca után Genfbe érkezett a felkelés egyik tekintélyes vezetője, Matyusenko tengerész, aki meglátogatta Lenint és részletesen beszámolt a hős forradalmi hajó legénységének harcáról.

[23] *Lenin* Összes Művei. 10. köt. 78. old.

[24] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 2. köt. 190–191. old., oroszul.

Előkészítve a munkásosztályt a fegyveres felkelésre, Lenin a pártszervezetek feladatává tette azt, hogy komolyan foglalkozzanak a katonai kiképzéssel és alakítsanak minél több harci osztagot. Különösen fontosnak tartotta fegyveres osztagok alakítását a nagyvárosokban és munkások lakta külvárosaikban. Nagy nyomatékkal hangsúlyozta munkás harci osztagok szervezésének, felfegyverzésének és katonai kiképzésének szükségességét. „A Szentpétervári Bizottság mellett működő Harci Bizottsághoz" intézett 1905. októberi levelében konkrét akciótervet javasolt a fegyveres felkelés előkészítésére. Útmutatása alapján a helyi pártszervezetek keretében harci csoportokat létesítettek, amelyek propagandát és agitációt fejtettek ki a katonák és matrózok körében. Több mint 20 katonaújságot adtak ki. Ezek közül a „Kazarma" című lap volt a legismertebb, amely Lenintől kapott irányító útmutatásokat, s mintegy 20 000 példányban jelent meg.

Lenin nagy jelentőséget tulajdonított a párt ifjúsági munkájának, annak, hogy az ifjúságot bevonják a forradalmi harcba. „A forradalmi ifjúság feladatai", „Az antimilitarista propaganda és a szocialista munkásifjúság szövetségei", „A diákmozgalom és a mai politikai helyzet" című cikkeiben és más írásaiban Lenin arra mozgósította a kommunistákat, hogy tevékenyen vegyenek részt az ifjúsági, a többi között a diákmozgalomban, vigyék be ebbe a mozgalomba a tudományos szocializmus eszméit, segítsék az ifjúságot egy világos, egységes szocialista világnézet kidolgozásában, a jobboldali és a „balos" elemek befolyásának leküzdésében, a munkásosztály köré való tömörülésében.

Lenin előre látta, hogy a cári kormány különböző mesterkedésekkel igyekszik majd megakadályozni a forradalom kibontakozását. S amikor a cár a növekedő forradalmi fellendülés letörésére törekedve megígérte, hogy tanácsadó dumát hív össze, és Buligin minisztert megbízta egy ilyen duma tervezetének kidolgozásával, Lenin habozás nélkül kiadta a tanácsadó duma bojkottálásának jelszavát. Tisztában volt azzal, hogy a cár ígérete nem egyéb cselfogásnál. A Buligin-dumát csaléteknek minősítette, amelynek az a rendeltetése, hogy a népet eltérítse a forradalomtól. Az oroszországi proletariátus meghiúsította ezt a duma-komédiát.

A forradalmi mozgalom 1905 őszén példátlan arányokat ért el. Októberben a politikai sztrájk országos jelleget öltött, a sztrájk részvevőinek száma meghaladta a kétmilliót, s ebből körülbelül egymillió volt az ipari munkás. A sztrájk ezt a jelszót tűzte zászlajára: „Vesszen az önkényuralom! Éljen a demokratikus köztársaság!"

1905 utolsó hónapjait Lenin a forradalmi vihar időszakának nevezte. „Az oroszországi általános politikai sztrájk" című cikkében, amelyet az események csúcspontján írt, megjegyezte: „Az emberiség története egyik legnagyobb polgárháborújának, szabadságharcának lebilincselő jelenetei játszódnak le szemünk előtt."[25] Az országos sztrájk fegyveres felkelésbe csapott át. Lenin akkor

[25] *Lenin* Összes Művei. 12. köt. Budapest 1966. 1. old.

fellelkesülve ezt írta: „Az egész népet magával ragadó sztrájk... elérte csúcspontját. A proletariátus hatalmas karja a hősies szolidaritás hevében Oroszország minden pontján a magasba lendült s megállította az egész ipari, kereskedelmi és állami életet. Az ország vihar előtti csendbe dermedt."[26]

Az általános politikai sztrájk a proletariátus harcának más országokban mindaddig sohasem látott új formája volt. Rendkívül nagy arányokat öltött a parasztmozgalom is. A parasztmegmozdulások az ország kerületeinek több mint egyharmadát ölelték fel. Az orosz nép forradalmi példája fellelkesítette Oroszország valamennyi nemzetiségének dolgozóit. Ukrajna, Belorusszia, Lengyelország, a Baltikum, a Kaukázusontúl, Közép-Ázsia és más oroszországi végvidékek dolgozói hősies harcot vívtak az önkényuralom és a földbirtokosok ellen. A bolsevikok vezette orosz proletariátus lelkesen támogatta az orosz birodalom népeinek nemzeti felszabadító mozgalmát.

A forradalmi erők növekedésétől megrémült cár október 17-én kiáltványt tett közzé, amelyben „polgári szabadságjogokat" és „törvényhozó" dumát ígért, Lenin ezt a mesterkedést is előre látta, s idejében figyelmeztetett arra, hogy a cár egy korlátozott alkotmány kilátásba helyezésével próbálja majd elfojtani a forradalmat. A forradalmi proletariátus első győzelmét értékelve megállapította, hogy a forradalmi proletariátus kivívta első győzelmét, s most ki kell szélesíteni és ki kell mélyíteni a forradalom bázisát, a munkásosztálynak magával kell ragadnia a parasztságot, újabb, még erősebb nyomást kell gyakorolnia az ellenségre és el kell törölnie „a föld színéről a véres kezű cár trónját"[27].

Oroszország proletariátusa az általános sztrájk idején létrehozta a világtörténelem első proletár politikai tömegszervezeteit: a munkásküldöttek tanácsait, a szovjeteket. A sztrájkharc vezető szerveiként létrejött szovjetek közül sok az általános forradalmi mozgalom szervévé vált. 1905 októberében és novemberében az ország számos városában és munkástelepülésén alakultak szovjetek. Az események fejlődése és a sztrájknak felkelésbe való átcsapása folytán a szovjetek a tömegek fegyveres harcának szerveivé, az új, forradalmi hatalom csíráivá változtak. Később, amikor Lenin kidolgozta a proletárdiktatúra államformájának kérdését, az 1905–1907-es forradalomnak és az első szovjetek tevékenységének a tapasztalataira támaszkodott.

Azt a gondolatot, hogy a szovjetek a felkelés szervei és az új, forradalmi hatalom csírái, Lenin „Feladataink és a munkásküldöttek szovjetje (Levél a szerkesztőséghez)" című programadó cikkében fejtette ki először. A cikket 1905 novemberének közepe táján írta Stockholmban, ahol Oroszországba utazva néhány napot töltött. Leninnek az volt a véleménye, hogy a szovjetnek egy olyan országos politikai központ csíráját kell alkotnia, amelynek az adja meg

[26] Ugyanott, 26–27. old.
[27] Ugyanott, 32. old.

az erejét, hogy mélyen a népben gyökerezik, a nagy tömegek bizalmát és támogatását élvezi.

A proletariátus hegemóniájának és a parasztsággal való szövetségének gondolata szellemében Lenin rendkívül nagy figyelmet fordított a „baloldali blokk" taktikájának kidolgozására, az olyan baloldali, általában demokratikus erők egységfrontjának létrehozására, amelyek a proletariátus vezetésével forradalmi harcot vívhatnának a földesúri és a tőkés elnyomás ellen. Hangsúlyozta, hogy „a proletariátus nem győzhet, ha nem nyeri meg a lakosság többségét"[28].

Az összeesküvősdi, blanquista módszerek elleni harcában Lenin többször rámutatott arra, hogy az oroszországi forradalom népi forradalom, hogy ezt a nép, azaz a proletariátus és a parasztság, a proletariátus vezette forradalmi-demokratikus front legszélesebb rétegei viszik véghez. A „baloldali blokk" taktikája, mondta Lenin, ezért feltétlenül kötelező a munkásosztály és pártja számára.

A FORRADALMI OROSZORSZÁGBAN

Lenin sietett haza. Vágyakozva gondolt arra az időre, amikor „nem a gyűlöletes emigrációból", „nem az átkozott genfi messzeségből, hanem a sokezres munkásgyűléseken Moszkva és Pétervár utcáin, az orosz »muzsikok« szabad gyűlésein"[29] beszélhet majd. Amikor az általános sztrájk a tetőfokán volt, elragadtatva ezt írta: „Biz' isten, jó az a forradalom odahaza Oroszországban! Reméljük, hamarosan hazatérünk – meglepően gyorsan fejlődik ebben az irányban a helyzet."[30]

Lenin 1905. november 8-án (21-én) érkezett vissza az emigrációból Pétervárra, s azonnal lázas forradalmi tevékenységbe kezdett: irányította a bolsevikok Központi Bizottságának és Pétervári Bizottságának munkáját, beszélt pétervári és moszkvai gyűléseken, konferenciákon és tanácskozásokon, találkozott pártmunkásokkal, cikkeket írt a bolsevik sajtó számára. A bolsevikok Lenin vezetésével kitartóan dolgoztak a fegyveres felkelés előkészítésén.

Pétervárra érkezésének napján Lenin a bolsevikok titkos találkozóhelyén összejött L. B. Kraszinnal, a Központi Bizottság tagjával és több más pártmunkással. Ugyanazon a napon ellátogatott a preobrazsenszkojei temetőbe, a „véres vasárnap" áldozatainak sírjaihoz. Mély fájdalommal hajtotta meg fejét az elesett pétervári proletárok szent sírhantjai előtt. Lenin forrón szerette a dolgozó népet. A nép bánatát és baját a maga bánatának és bajának érezte, a népnek a szabadságért és boldogságért vívott harcát a maga harcának tekintette.

[28] *Lenin* Összes Művei. 40. köt. Budapest 1974. 13. old.
[29] *Lenin* Összes Művei. 10. köt. 13. old.
[30] *Lenin* Összes Művei. 47. köt. 99. old.

Este Lenin a bolsevikok Pétervári Bizottságának kibővített ülésén beszédet mondott, amelyben megvilágította a pártnak a szovjetekkel kapcsolatos feladatait. Akkoriban nem minden párttag értette meg helyesen ezt a kérdést, s ezért Lenin tüzetesen megmagyarázta. A pártnak, mondotta, vezetnie kell a szovjeteket, irányítania kell tevékenységüket, de nem sajátíthatja ki a tevékenységi körüket és nem oldódhat fel bennük. M. M. Esszen visszaemlékezéseiben a következőket írta: „Vlagyimir Iljics alaposan megszidott minket, mert mensevikek kerültek a munkásküldöttek szovjetjének élére. A szovjetekért vívott harcunk Lenin megérkezése után nagy lendületet vett."[31]

Másnap, november 9-én, Lenin a pártaktívával együtt megbeszélésre hívta össze a legális „Novaja Zsizny" szerkesztőségének bolsevik tagjait, s átvette a lap közvetlen irányítását. A „Novaja Zsizny" ténylegesen az OSZDMP központi sajtóorgánuma lett, s Lenin köréje tömörítette a párt legjobb íróit, akik között olyan kiváló publicisták voltak, mint M. Sz. Olminszkij, V. V. Vorovszkij, A. V. Lunacsarszkij, V. D. Boncs-Brujevics és mások. Gorkij aktív irodalmi közreműködése mellett nagy anyagi támogatásban is részesítette a lapot, amelynek példányszáma elérte a 80 000-et.

Ez volt az első kísérlet egy olyan legális bolsevik újság megjelentetésére, amely szoros kapcsolatban áll a pártszervezetekkel és a forradalmár munkásokkal, amely nagy népszerűségnek örvend körükben. A lap külföldi szerzői között volt Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Marcel Cachin, Paul Lafargue és sokan mások.

A „Novaja Zsizny" szerkesztőségének a Nyevszkij Proszpekten levő helyiségében a párt bizalmas összejöveteleket, találkozókat rendezett, s a Központi Bizottság és a Pétervári Bizottság is többször ülésezett. Itt találkozott Lenin először Gorkijjal. Erre a találkozásra visszaemlékezve, Gorkij felesége, M. F. Andrejeva a következőket írta: „Lenin valamelyik hátsó szobából jött ki hozzánk, és sietve Alekszej Makszimovicshoz lépett. Sokáig szorongatták egymás kezét. Lenin boldogan nevetett, Gorkij pedig, aki nagy zavarban volt és, mint ilyenkor mindig, igyekezett különösen higgadtan beszélni, mély hangon egyre csak ezt ismételgette:

– No lám, hát ilyen Ön... Jól van, jól van! Nagyon örülök, nagyon örülök!"[32] Ugyanaznap este a Központi Bizottság ülésén megint találkoztak.

Lenin elmélyülten foglalkozott a lap kiadásával kapcsolatos teendőkkel, gyakran megfordult a nyomdában is. A lap teljes anyagát, a nagy cikkektől kezdve a legkisebbekig figyelmesen átnézte. A lapba kerülő anyag zömét általában az ő vezetésével rendszeresen megtartott szerkesztőségi értekezleteken olvasták át. Jellemző, hogy ezeken az értekezleteken Lenin saját cikkeit is felolvasta és szívesen hallgatta meg az elvtársak észrevételeit és tanácsait. „Lenin – írta Lunacsarszkij, a „Novaja Zsizny" című lap szerkesztőségében végzett

[31] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 2. köt. 123. old., oroszul.
[32] Ugyanott, 225. old.

közös munkájukra visszaemlékezve nagyon szerette a szó szoros értelmében vett kollektív munkát, vagyis a megfogalmazásoknak valamely nyers kézirat alapján, sok elme közvetlen együttműködése útján történő kidolgozását."[33] A „Novaja Zsizny"-nek, akárcsak a régi „Iszkrá"-nak, a „Vperjod"-nak és a „Proletarij"-nak, Lenin volt az agya és a szíve.

A Lenin vezette lap nagy hatással volt a párt egész tevékenységére. A „Novaja Zsizny" rendszeresen közölt cikkeket Lenin tollából. November 10-én jelent meg „A párt újjászervezéséről" című cikkének első része. Ez volt az első olyan cikke, amelyet az emigrációból való hazatérése után írt. Lenin nem tűrt semmiféle dogmatizmust és sablont, s megmagyarázta, hogy az új, forradalmi viszonyok között a párt sem végezheti a régi módon munkáját. Feladatul tűzte ki a pártmunka bátor átalakítását az 1905. októberi általános politikai sztrájk idején kivívott legális lehetőségek széles körű kihasználása alapján. Lenin azt javasolta, hogy tevékenyebben vonjanak be a párt soraiba új tagokat, elsősorban a munkások közül, hogy vezessék be a pártszervek választását, fenntartva a párt illegális apparátusát, hogy hozzanak létre legális és féllegális pártszerveket és építsék ki a párthoz csatlakozó szervezetek hálózatát.

A pártmunka új feltételei következtében, amelyek folytán mindinkább elmosódott a különbség az illegális és a legális sajtó között, teljes élességében vetődött fel a pártos irodalom kérdése. Lenin megírta „A párt szervezete és a pártos irodalom" című nevezetes cikkét, amelyet a „Novaja Zsizny" november 13-án tett közzé. Ennek a programadó cikknek igen nagy jelentősége volt. Ebben vetette fel és alapozta meg Lenin az irodalom pártosságának elvét, amely az egész haladó irodalom vezérelve lett. „Az irodalomnak – írta – pártos irodalommá kell válnia. Ellentétben a polgári erkölcsökkel, ellentétben a vállalkozói, kalmárszellemű polgári sajtóval, ellentétben a polgári irodalmi karrierizmussal és individualizmussal, az »úri anarchizmussal« és a nyerészkedéssel – a szocialista proletariátusnak a *pártos irodalom* elvét kell hirdetnie, ezt az elvet kell kifejlesztenie és a lehető legteljesebb, legtisztább formában valóra kell váltania."[34]

A szocialista proletariátus számára az irodalom nem lehet egyes csoportok vagy személyek meggazdagodásának eszköze, nem lehet a munkásosztály közös ügyétől független magánügy. Az irodalomnak az egyetemes proletárügy olyan alkotórészévé kell válnia, amely elválaszthatatlan a szervezett, tervszerű pártmunkától. Természetesen az irodalmi munka tűri a legkevésbé, állapította meg Lenin, hogy gépiesen uniformizálják, nivellálják, itt feltétlenül nagyobb teret kell biztosítani az egyéni kezdeményezésnek, az egyéni hajlamoknak, teret kell engedni a gondolatnak és a fantáziának, a formának és a tartalomnak. De ez egyáltalán nem mond ellen annak, hogy az irodalomnak mindenképpen,

[33] Ugyanott, 200. old.

[34] *Lenin* Összes Művei. 12. köt. 94. old.

feltétlenül elválaszthatatlan kapcsolatban kell lennie a pártmunka más területeivel.

Lenin epésen gúnyolódott a tőke lakáján, akik képmutatóan dicsőítik a burzsoá társadalomban uralkodó „sajtószabadságot". Kimutatta, hogy ez a hírhedt szabadság nem egyéb burzsoá vagy anarchista frázisnál. A tőkés társadalomban az író, a festő, a színész úgynevezett szabadsága voltaképpen csak álcázott függőség, hiszen mind függnek a pénzeszsáktól, attól, aki megvásárolja őket. A szabadnak feltüntetett, de valójában a burzsoáziához kötött irodalommal a szocialisták a valóban szabad, nyíltan a proletariátushoz kötött irodalmat állítják szembe. „Ez szabad irodalom lesz, mert nem a haszon és a karrier, hanem a szocializmus eszméje és a dolgozókkal való együttérzés toboroz majd újabb meg újabb erőket soraiba. Ez szabad irodalom lesz, mert nem valamely életunt hősnőt, nem az unatkozó és az elhájasodástól szenvedő »felső tízezret« fogja szolgálni, hanem a dolgozók millióit és tízmillióit: az ország színe-virágát, erejét, jövendőjét."[35]

A „Novaja Zsizny" 13 cikket közölt Lenintől. A lap több mint egy hónapig állt fenn. December 2-án a cári kormány betiltotta. Utolsó, 28. száma december 3-án jelent meg, illegálisan. Ám a párt nem lehetett meg sajtóorgánum nélkül. A „Novaja Zsizny" helyett a bolsevikok 1906 tavaszán új legális lapot indítottak, amelynek tényleges szerkesztője Lenin volt. Ez a lap különböző címekkel jelent meg: „Volna", „Vperjod", „Eho". A kormány júliusban ezt is betiltotta.

Lenin november közepén a Szabad Közgazdasági Társaság helyiségében a pétervári pártmunkások gyűlésén „A szociálforradalmár párt agrárprogramjának kritikája" címmel előadást tartott. Első ízben beszélhetett Oroszországban ilyen hallgatóság előtt. Amikor megjelent a szónoki emelvényen, a termet zsúfolásig megtöltő hallgatóság tapsviharral fogadta. Előadását azonban a rendőrség félbeszakította, s annak befejező részét néhány nappal később egy magángimnázium helyiségében mondta el.

Lenin irányította a munkásküldöttek Pétervári Szovjetje bolsevik frakciójának tevékenységét. Röviddel külföldről való megérkezése után beszédet mondott a szovjet ülésén, s kifejtette, hogy milyen módon kell harcolni a munkáskizárások ellen, amelyeket a kapitalisták akkor rendeltek el, amikor a pétervári üzemekben a munkások forradalmi úton bevezették a nyolcórás munkanapot. Beszédét a küldöttek nagyon lelkesen fogadták, s az általa előterjesztett határozati javaslatot valóságos tapsvihar közepette, közfelkiáltással magukévá tették. Az ülésről távozó munkások így beszéltek Leninről: ez tudja, mit kell tenni, hogyan kell a munkásosztályt vezetni.

Nagy jelentőségű volt a bolsevik szervezetek munkája szempontjából a bol-

[35] Ugyanott, 97. old.

sevikok 1905. december közepén a finnországi Tammerforsban megtartott első konferenciája[36].

Lenint a konferencia elnökévé választották. Ő tartotta a politikai helyzetről, valamint az agrárkérdésről szóló beszámolót. A konferencia elfogadta az agrárkérdésre vonatkozóan előterjesztett határozati javaslatát. A forradalom kibontakozásával kapcsolatban több változtatást hajtottak végre a párt agrárprogramjában, s határozatot fogadtak el a párt egyesítéséről. A Központi Bizottságot arra utasították, hogy hívja össze az OSZDMP egyesítő kongresszusát.

A MOSZKVAI FEGYVERES FELKELÉS

V. L. Sancer, a Moszkvai Bizottság titkára, a Központi Bizottságnak a moszkvai pártszervezetben működő állandó képviselője és M. N. Ljadov, a Moszkvai Szovjet tagja a Moszkvai Bizottság megbízásából már november közepén Pétervárra utaztak, hogy kapcsolatot teremtsenek a Központi Bizottsággal és személyesen Leninnel. A moszkvai bolsevikok képviselőinek Leninnél tett látogatása óriási jelentőségű volt a párt Moszkvai Bizottságának és a bolsevik vezetés alatt álló Moszkvai Szovjetnek az egész további tevékenysége szempontjából. Lenin pontos útmutatásokat adott a moszkvai elvtársaknak. Kifejtette, hogy mindenekelőtt biztosítani kell a munkások egységét, mégpedig a mensevikek aknamunkája ellenére. Ljadov visszaemlékezései szerint Lenin a beszélgetés során többek között a következőket mondta: „Önöknél Moszkvában az a helyzet, hogy a Moszkvai Szovjet végrehajtja mindazt, amit a Moszkvai Bizottság elhatároz, önök a szovjeten keresztül érvényesítik a pártbizottság befolyását a munkások pártonkívüli tömegeire. Ezzel szemben nálunk, Péterváron, a szovjet a pártonkívüli tömegek után kullog, mindent elkövet, hogy lejárassa magát a fegyveres felkelés eszméjét. Önöknek könnyen sikerül megnyerni a munkásokat, és valamennyi munkás előtt tekintélynek örvendő igazi harcos bolsevik szervezetet teremteni."

Leninnek igaza volt. A Pétervári Szovjet mensevik vezetősége gyakorlatilag semmit sem tett a felkelés előkészítése érdekében. A szovjet ülésein a munkások új harci osztagok alakítását és a proletariátus felfegyverzését sürgették, a szovjet mensevik vezetői: Trockij, Hrusztaljov-Noszar és mások fittyet hánytak ezeknek a követeléseknek és a fegyveres felkelés előkészítésének meghiúsítására törekedtek. A Pétervári Szovjetben kialakult helyzetet értékelve Lenin megjegyezte, hogy itt volt a leggyengébb az új hatalom szerve és a legerősebb a régi hatalom. Ekkor a határozott fellépés kezdeményezését a moszkvai forradalmár munkások ragadták magukhoz.

December 5-én a moszkvai bolsevikok városi konferenciája egyhangúlag úgy döntött, hogy általános sztrájkot hirdet és megkezdi a fegyveres harcot.

[36] Abban az épületben, amelyben a konferenciát tartották, Lenin-múzeum létesült.

Az általános sztrájk kihirdetését követő napon, december 7-én, a város utcáin megkezdődött a moszkvai munkások barikádharca a cári kormány csapatai ellen. A felkelés központjai Presznya, Zamoszkvorecsje és a Rogozsszko-Szimonovszkij kerület voltak. Az utcákon mintegy ezer barikádot emeltek. Rendkívül szívósnak bizonyult a felkelés Presznya városnegyedben. A moszkvai munkások kilenc napon át folytatták hősi fegyveres harcukat.

A pétervári bolsevikok december 10-én Lenin részvételével tanácskozást tartottak, amelyen megvitatták a moszkvai munkások megsegítésének kérdését. Határozatilag kimondták, hogy minden módon meg kell akadályozni a Péterváron állomásozó csapatok Moszkvába szállítását: alá kell aknázni az utakat, fel kell tartóztatni a vasúti szerelvényeket, a vasúti zászlóalj forradalmi érzelmű katonái és az utászok segítségével el kell foglalni az ohtai fegyverraktárt és fel kell fegyverezni a munkásokat. De minden arra irányuló kísérlet, hogy megakadályozzák a csapatok Moszkvába szállítását, kudarccal végződött. A kormánynak sikerült a felkelés elfojtására Moszkvába küldenie a Szemjonovszkij ezredet és más ezredeket.

December 16-án már nyilvánvalóvá vált a kormány erőinek fölénye. A bolsevikok Moszkvai Bizottsága és a Moszkvai Szovjet végrehajtó bizottsága határozatot hozott a felkelés beszüntetéséről, hogy mód legyen a szervezett visszavonulásra és a forradalmi erők megőrzésére.

1906 januárjában Lenin Moszkvába utazott. Részt vett az OSZDMP Moszkvai Bizottsága előadócsoportjának értekezletén, amelyen megtárgyalták a moszkvai decemberi fegyveres felkelés eredményeit. Lenin nagyra értékelte a moszkvai munkások hősiességét és bátorságát. Élénken érdeklődött harcuk minden megnyilvánulása iránt. Ezzel kapcsolatban I. I. Szkvorcov-Sztyepanov visszaemlékezéseiben a következőket írta: „Vlagyimir Iljics moszkvai tartózkodása idején feszült figyelemmel hallgatta mindazt, amit a moszkvai felkeléssel kapcsolatban beszéltünk. Mintha ma is látnám, hogyan csillogott a szeme, mennyire örült, amikor elmondtam neki, hogy Moszkvában, különösen a munkások között, nyoma sincs a lehangoltság érzésének, sőt inkább ellenkezőleg... Vlagyimir Iljics egyre unszolt, hogy mondjak el mindent. Ő maga keveset beszélt, csak egyre újabb és újabb adatok után érdeklődött."[37]

A moszkvai munkások felkelése vereséget szenvedett, de így is óriási jelentőségű volt. Lenin később ezt írta: „Az 1905. decemberi fegyveres felkelés előtt Oroszországban a nép képtelen volt a kizsákmányolók elleni fegyveres tömegharcra. December után ez már nem ugyanaz a nép volt. Mintha újjászületett volna. Átesett a tűzkeresztségen. Megacélozódott a felkelésben. Előkészítette azoknak a harcosoknak a sorait, akik 1917-ben győztek."[38] A moszkvai munkások hősiessége, mondotta Lenin, harci példa volt Oroszország dolgozó tö-

[37] „Leningradszkaja Pravda", 17. sz. 1926. január 21.

[38] *Lenin* Összes Művei. 37. köt. Budapest 1973. 365–366. old.

megei számára, hőstettük nem volt hiábavaló. A cári monarchián ők ütötték az első rést, amely lassan, de állandóan tágult és gyengítette a régi, középkori rendet. A történelemben először ért el forradalmi harc ilyen nagy fejlődést és ilyen erőt, mégpedig akkor, amikor a fegyveres felkelés tömegsztrájkkal párosult.

Moszkva után 1905 decemberében és 1906 januárjában fegyveres felkelés robbant ki sok más helyen is: Nyizsnyij Novgorodban, Don-Rosztovban, Novorosszijszkban, a Donyec-medencében, Jekatyerinoszlavban, Motovilihában, Ufában, Krasznojarszkban, Csitában. Nagyarányú fegyveres felkelések zajlottak le a Kaukázusontúlon, Lengyelországban, a Baltikumban, Finnországban. Ám mindezeket az elszigetelt megmozdulásokat a cárizmus kegyetlenül elfojtotta.

A decemberi fegyveres felkelés veresége után a mensevikek azt hangoztatták, hogy nem lett volna szabad elhamarkodottan megkezdeni a sztrájkot, hogy a proletariátus erői, mint ahogy ők, úgymond, előre látták, elégteleneknek bizonyultak a győzelemhez. A proletariátusnak, jelentette ki Plehanov, „nem kellett volna fegyvert fogni". Lenin felháborodottan ostorozta a mensevikek renegát magatartását. „Ellenkezőleg – mondotta –, határozottabban, erélyesebben és támadóbban kellett volna fegyvert fogni."[39] „A moszkvai felkelés tanulságai" című cikkében összegezte a felkelés tapasztalatait és feltárta vereségének okait, meghatározta azokat a taktikai elveket, amelyeket a fegyveres felkelés előkészítése és végrehajtása során a pártnak és a proletariátusnak szem előtt kell tartania. Rámutatott arra, hogy határozottabban kell fegyvert fogni, meg kell magyarázni a tömegeknek a békés sztrájk elégtelenségét és a fegyveres harc szükségességét; hogy aktív harcot kell vívni a hadseregért és meg kell nyerni a hadsereg ingadozó részét; hogy nem szabad a barikádharcok taktikájára szorítkozni és át kell térni a partizánháború taktikájára, a kis osztagok és csoportok akcióira; hogy támadó taktikát kell folytatni.

Marxnak és Engelsnek arra az ismert tételére támaszkodva, hogy a felkelést művészetnek kell tekinteni, Lenin elsőként világította meg sokoldalúan ezt a kérdést az új történelmi helyzetnek, a proletárharc új feltételeinek a figyelembevételével.

HARC A KADETOK ELLEN

A bolsevikok Lenin vezetésével a forradalom egész ideje alatt engesztelhetetlen harcot vívtak a kadetok, a cárizmussal való megalkuvás pártja ellen. Lenin letépte az álarcot a kadetokról, akik apró-cseprő reformokat követeltek, hogy „megnyugtassák" a népet, leleplezte ezeknek a magukat áldemokratizmussal álcázó ellenforradalmároknak a kétkulacsosságát és gyávaságát.

A proletariátus forradalmi irányvonalát és a liberális burzsoázia önző ma-

[39] *Lenin* Összes Művei. 13. köt. Budapest 1966. 362. old.

gatartását jellemezve, megállapította: „A proletariátus harcol a burzsoázia a hatalom felé lopakodik. A proletariátus harccal igyekszik szétrombolni az önkényuralmat – a burzsoázia a gyengülő önkényuralom alamizsnáit lesi. A proletariátus a harc zászlaját emeli magasra az egész nép előtt - a burzsoázia pedig az engedmények, a megegyezések és az alkudozások zászlaját."[40]

„A kadetok győzelme és a munkáspárt feladatai" címmel 1906 márciusában írt brosúrájában Lenin a kadetokat „a forradalom dögbogarainak"[41] nevezte. Kimutatta, hogy a kadetok a fegyveres felkelés ellenségei, hogy a dumát olyan eszköznek tekintik, amely a nép figyelmét elvonja a forradalomtól, hogy taktikájuk elkerülhetetlenül az önkényuralom és a forradalmi nép közötti lavírozásra korlátozódik. A kadetok taktikájának lényege az, hogy igyekeznek a nép harcát saját érdekükben kihasználni, s ugyanakkor félnek a nép forradalmi öntevékenységétől. Leginkább attól félnek, hogy a forradalomban a proletariátus ragadja magához a vezető szerepet. Minden módon ócsárolva a forradalmat és a cárizmussal való megalkuvás politikáját folytatva, dicsőítik, magasztalják a társadalmi fejlődés nyugodt, Lenin találó kifejezése szerint „társzekér gyorsaságú" ütemét, amelynek során fennmaradnak a jobbágyrendszer maradványai. A kadetok így bölcselkednek: „Amikor az emberiség története mozdony sebességével száguld előre, ez - »vihar«, »áradat«, az »elvek és eszmék« »eltűnése«. Amikor a történelem társzekér gyorsaságával halad, ez – maga az értelem, maga a tervszerűség."[42]

Az orosz forradalom objektív feltételei ebben az időszakban megkövetelték a demokratikus szabadságjogokért folyó kemény osztályharcot, a dumán belüli és a dumán kívüli munka egybekapcsolását. A törtető burzsoá politikusokat megrészegítette a nép háta mögött folytatott parlamentesdi játék. A munkáspárt viszont a parlamenti munkát egybekapcsolta a proletariátus forradalmi harcával. Lenin nagy nyomatékkal hangsúlyozta, hogy ilyen helyzetben nincs ártalmasabb és veszedelmesebb valami az alkotmányt illetően táplált illúziónál, mert ez nem más, mint opportunista és burzsoá méreg, amellyel a kadet sajtó mételyezi a nép agyát. A proletárpártnak, mondotta Lenin, az a feladata, hogy harcoljon az alkotmány-illúziók ellen s megmagyarázza a munkásoknak és a parasztoknak, hogy a társadalmi mozgalom fő formája továbbra is a néptömegek közvetlen forradalmi harca. Lenin egyúttal leleplezte a liberális monarchista burzsoázia uszályában kullogó mensevikek álláspontját is.

Brosúrájában Lenin összegezte az oroszországi proletariátus 1905. októberi–decemberi harcának tapasztalatait. Az oroszországi proletariátus akkori megmozdulásait a munkásosztály világtörténelmi harcának jelentős lépéseként fogta fel.

Mit bizonyítottak ezek a megmozdulások?

[40] Ugyanott, 215. old

[41] *Lenin* Összes Művei. 12. kot 279 old.

[42] Ugyanott, 312. old.

Mindenekelőtt igazolták a marxista elméletnek azt a fő tételét, hogy a modern társadalom egyetlen mindvégig forradalmi osztálya és ezért minden forradalom legfőbb élharcosa a proletariátus. Októberi decemberi harcai során a munkásosztály taktikájában a párt III. kongresszusának határozatát követte, amely különös nyomatékkal hangsúlyozta a politikai tömegsztrájk és a felkelés összekapcsolásának a fontosságát. Lenin nagyra értékelte a népnek a forradalomban betöltött alkotó szerepét, amely abban nyilvánult meg, hogy magához ragadta, önhatalmúlag megvalósította a politikai szabadságot, létrehozta a forradalmi hatalom új, önhatalmú, törvényben elő nem írt és a cári törvényességet hatályon kívül helyező szerveit, e. őszakot alkalmazott a nép zsarnokaival szemben.

Lenin megcáfolta a mensevikek opportunista felfogását, amely szerint a szovjetek „helyi önkormányzati szervek", s ismét hangsúlyozta a szovjeteknek mint a forradalmi nép diktatúrája, mint az óriási többség által a kisebbség fölött gyakorolt diktatúra csírájának történelmi szerepét. Alkotóan továbbfejlesztette, az első orosz forradalom tapasztalatainak általánosítása alapján újabb tételekkel gazdagította a proletariátus hegemóniájának, vezető szerepének eszméjét.

AZ OSZDMP IV. (EGYESÜLÉSI) KONGRESSZUSA

A forradalom kibontakozásával újra rendkívül élesen merült fel az a kérdés, hogy pártkongresszust kell összehívni. A szociáldemokrata munkások követelték a párt egyesülését. Lenin, a bolsevikok támogatták ezt a követelést, de úgy vélekedtek, hogy a mensevikekkel való egyesülés csak a forradalmi marxizmus eszmei és szervezeti alapján lehetséges. Lenin a Központi Bizottságnak 1905 augusztusa és októbere között írt leveleiben kifejtette, hogy a bolsevikoknak, miközben a mensevikekkel való egyesülésre készülnek, a szervezeti szabályzat és a taktika kérdésében pontos tervezettel kell rendelkezniük, szilárd politikát kell követniük. Nyomatékosan hangsúlyozta, hogy az egyesülés során nem szabad elpalástolni a forradalom kérdéseiben fennálló elvi nézeteltéréseket. A bolsevikok a párt egységéért vívott harcban ezekből a lenini útmutatásokból indultak ki, amikor egyesülési kongresszus összehívását javasolták a mensevikeknek.

Lenin az egyesülési kongresszusra határozati javaslatokat írt, amelyekben kidolgozta a bolsevikok taktikai platformját. Ezt a platformot előzetes megvitatás után Moszkvában tárgyalták meg, ahová Lenin 1906. március első felében külön evégett utazott, s ahol az ő vezetésével a moszkvai bolsevikok több értekezletet tartottak. A Moszkvai Bizottság kibővített ülésén megvilágította azokat a kérdéseket, amelyekben a pártkongresszusnak döntést kellett hoznia.

Moszkvából visszatérve Lenin összehívta a pétervári bolsevikok értekezletét, amelyen ugyancsak megtárgyalták a IV. kongresszusra kidolgozott plat-

formot. Az értekezlet Lenint beválasztotta a platform végleges megszerkesztésére alakított bizottságba, s a dokumentum „Taktikai platform az OSZDMP egyesülési kongresszusa számára" címmel hamarosan meg is jelent a „Partyijnije Izvesztyija" című lapban. A platformmal kapcsolatos határozati javaslatokat egy kivételével Lenin írta.

Lenin a IV. kongresszus előkészítése során különösen nagy figyelmet szentelt az agrárkérdésnek. Részt vett annak a bizottságnak munkájában, amelyet az OSZDMP Egyesített Központi Bizottsága alakított a IV. pártkongresszus elé terjesztendő agrárprogram kidolgozására. Március második felében megírta „A munkáspárt agrárprogramjának felülvizsgálata" című brosúráját. Ebben kifejtette annak az előadói beszédnek főbb gondolatait, amelyet később a IV. kongresszuson az agrárkérdésről tartott, s röviden ismertette, hogyan fejlődtek történelmileg az orosz szociáldemokráciának az agrárkérdéssel kapcsolatos nézetei. Márciusban és április elején a pártban nagy arányokat öltött a bolsevikok és mensevikek taktikai platformjának megvitatása. Péterváron igen sok gyűlést tartottak, s ezek egy részén Lenin is felszólalt.

Lenin április elején Stockholmba utazott, hogy részt vegyen az OSZDMP IV. (egyesülési) kongresszusán. A kongresszus 1906. április 10-től 25-ig (április 23-tól május 8-ig) a svéd szociáldemokraták által rendelkezésre bocsátott Népház helyiségében ülésezett. Lenint beválasztották a kongresszus elnökségébe, s az ülések jelentős részén ő elnökölt. A kongresszuson tárgyalt legfontosabb kérdések a következők voltak: az agrárprogram, a helyzetnek és a proletariátus osztályfeladatainak értékelése, az Állami Dumához való viszony.

A kongresszuson éles harc bontakozott ki a bolsevikok és a mensevikek közt. Heves összecsapásokra került sor az agrárkérdéssel kapcsolatban. Sajnos, Leninnek az OSZDMP IV. kongresszusán az agrárkérdésről mondott előadói beszéde mind ez ideig nem került elő; csak ezzel a kérdéssel kapcsolatban elhangzott zárszava maradt meg. Lenin, a bolsevikok a kongresszuson síkraszálltak amellett, hogy a programba fel kell venni a föld nacionalizálásának követelését. A bolsevik agrárprogram szorosan összefüggött az önkényuralom megdöntésének feladatával, a cár és a földesurak elleni forradalomra hívta fel a parasztokat. A föld nacionalizálására irányuló programért vívott harc elengedhetetlen előfeltétele volt annak, hogy Oroszországban a polgári demokratikus forradalom teljes győzelmet arasson és szocialista forradalomba nőjön át.

A föld nacionalizálásának programjáért síkraszállva, Lenin megmagyarázta, mi a jelentősége a parasztbizottságoknak, amelyeknek a megalakítását úgy fogta fel, mint felhívást arra, hogy a jobbágyrendszer maradványainak és a rendőruralomnak az igájában sínylődő nép haladéktalanul rázza le ezt az igát és számoljon le a hivatalnokokkal és a földesurakkal.

Lenin hangsúlyozta az agrárforradalom és a politikai forradalom elválaszthatatlan összefüggését. A kongresszuson kijelentette: „Nyíltan és határozottan meg kell mondanunk a parasztnak: ha végig akarod vinni az agrárforra-

dalmat, végig kell vinned a politikai forradalmat is; ha nem viszed végig a politikai forradalmat, egyáltalában nem lesz agrárforradalom, de ha lenne is, nem lesznek akár csak valamelyest is tartós vívmányai."[43]

Lenin zárszavában keményen bírálta Plehanovot, Maszlovot és a többi menseviket, akik a kongresszuson a föld municipalizálását követelték, vagyis azt, hogy a földesúri földeket a helyi önkormányzatok, a zemsztvók (municípiumok) rendelkezésére bocsássák. A municipalizálás mensevik programja a forradalom felemás kimenetelére, a földesúri-önkényuralmi rendszer békés, fokozatos megreformálására irányult, s lényegében a földbirtokosokkal való kiegyezést jelentette. Lenin a mensevikekkel szemben két fő érvet hozott fel: 1) a municipalizálás sohasem kell majd a parasztoknak és 2) a municipalizálás káros, ha nincs demokratikus köztársaság, ha nincs teljesen biztosítva a nép kizárólagos uralma, ha a hivatalnokokat nem választják.

A kongresszuson Lenin feltárta a „földosztáspártiak" álláspontjának elégtelenségét és hibás voltát. Ennek az álláspontnak a képviselői azt követelték, hogy az elkobzott földeket osszák szét a parasztok között és adják át magántulajdonukba. A földosztás e követelést hangoztató hívei nem számoltak azzal a perspektívával, hogy a polgári demokratikus forradalom szocialista forradalomba nő át, abból a helytelen nézetből indultak ki, hogy a polgári demokratikus forradalom és a szocialista forradalom között hosszú szünet következik majd be. A „földosztáspártiak" programját bírálva Lenin később rámutatott arra, hogy ez a program azért hibás, mert egyoldalúan csak a múlt és a jelen szemszögéből foglal állást a parasztmozgalom kérdésében, szem elől tévesztve a jövőt. „A földosztás hívei... *helyesen* értelmezik a parasztok szavait a nacionalizálásról, *helyesen magyarázzák őket,* de – és ez a lényeg – nem tudják ezt a helyes magyarázatot *a világ megváltoztatásának rugójává,* a további haladás eszközévé tenni. Nem arról van szó, hogy földosztás helyett nacionalizálást akarunk ráerőszakolni a parasztokra... Arról van szó, hogy a szocialista, amikor kíméletlenül leleplezi a paraszt olyan kispolgári illúzióit, mint például az, hogy »a föld az istené«, meg kell hogy tudja mutatni a parasztnak a haladás útját."[44]

Lenin emellett a kongresszuson beszámolót tartott „A mai helyzetről és a proletariátus osztályfeladatairól", valamint korreferátumot az Állami Dumához való viszony kérdéséről, beszédet mondott a fegyveres felkelésről és a szervezeti kérdésekről, részt vett a szervezeti szabályzat tervezetének kidolgozására alakított bizottság munkájában. A kongresszus a szervezeti szabályzat első, a párttagságról szóló pontját Lenin szövegezésében fogadta el. A lenini szövegezés helyessége annyira nyilvánvaló volt, hogy a mensevikek immár nem mertek szót emelni ellene.

Lenin beszédeiben bírálta a mensevikek opportunista taktikáját, elítélte ta-

[43] *Lenin* Összes Művei. 12. köt. 348. old.
[44] *Lenin* Összes Művei. 13. köt. 27. old.

gadó álláspontjukat a proletariátus hegemóniája és a fegyveres felkelés kérdésében, a cári dumával kapcsolatos álláspontjukat, amely szerint a duma „az ország forradalmi erőinek központja", s kíméletlenül leleplezte a kadetok mondvacsinált demokratizmusát és politikai ingatagságukat.

A mensevikek, akik a kongresszuson számbeli túlsúlyban voltak, előre megállapodtak abban, hogy milyen álláspontra helyezkednek, s így előre eldöntötték a kongresszusi határozatokat. Ennélfogva a kongresszus a legfontosabb kérdésekben a mensevik határozati javaslatokat fogadta el, a municipalizálás programját is beleértve. A fegyveres felkelésre vonatkozó határozatokban a kongresszus nem értékelte világosan az 1905. október–decemberi harcok tapasztalatait. A IV. kongresszus nem vezethetett és nem is vezetett el a párt tényleges egyesüléséhez, éppen csak valamelyest megszilárdította a formális egységet.

Jóllehet a kongresszus nem fogadta el a bolsevikok irányvonalát és a mensevikeknek sikerült képviselőik többségét bejuttatni a Központi Bizottságba, Lenin rendíthetetlenül hitt a mensevikek fölötti győzelemben, a forradalmi marxizmus, a forradalmi stratégia és taktika elkerülhetetlen diadalában.

Lenin szükségesnek tartotta a munkások széles tömegeinek tájékoztatását az egyesülési kongresszuson lezajlott harcról. Megírta „Az egykori »bolsevik« frakció egyesülési kongresszusi küldötteinek felhívása a párthoz" című dokumentumot, amelyet a kongresszus bolsevik küldötteinek tanácskozása megvitatott és elfogadott. A „Felhívás" elvi szempontból bírálta a IV. kongresszus mensevik határozatait, leleplezte a mensevikek opportunista irányvonalát, a forradalomról való lemondásukat. Az egyesülési kongresszus munkájának mélyreható elemzését Lenin „Beszámoló az OSZDMP egyesülési kongresszusáról (Levél a pétervári munkásokhoz)" című, 1906 májusában írt és hamarosan megjelent brosúrájában végezte el. Röviddel Stockholmból való visszatérése után Lenin a főváros pártmunkásai előtt, majd több kerület szociáldemokrata szervezetének gyűlésén beszámolt a kongresszusról.

1906 nyarán ismét erősödött az országban a forradalmi mozgalom: magasra csapott a politikai sztrájkok hulláma, fellángolt a parasztok harca a földbirtokosok ellen, zavargások törtek ki egyes katonai alakulatoknál.

Lenin július 16-án, miután értesült a Helsingfors melletti Sveaborg-erődben uralkodó feszült helyzetről és annak lehetőségéről, hogy ott fegyveres felkelés tör ki, határozati javaslatot írt az OSZDMP Pétervári Bizottságának Végrehajtó Bizottsága számára arról, hogy azonnal küldöttséget menesszenek Sveaborgba. Július 17-én Sveaborgban kitört a matrózok és a katonák felkelése. Július 19-én Kronstadtban is felkelés tört ki. A felkelők elfoglalták a Konsztantyin-erődöt, s megkísérelték maguk mögé állítani az erőd helyőrségét és a hajók legénységét. Július 20-án Lenin javaslatára a Pétervári Bizottság olyan határozatot hozott, hogy a sveaborgi és a kronstadti felkelést általános sztrájkkal támogatják.

De mindkét felkelést leverték, bestiális kegyetlenséggel elfojtották.

Leninnek az első orosz forradalom éveiben kifejtett hatalmas gyakorlati tevékenységéről a „Biograficseszkaja hronyika V. I. Lenina" (Lenin életrajzi krónikája) címmel megjelenő sorozat megfelelő kötete ad képet. Energiája és munkaképessége csodálatos volt. Mindenre talált időt: vezette a bolsevik sajtót, előadást tartott propagandistáknak a proletariátusra a forradalmi mozgalomban háruló feladatokról és a párt agrárprogramjáról, részt vett a Vaszilejevszkij-szigeti kerületi pártbizottság ülésén, ellátogatott a Putyilov-gyári munkások illegális köreibe, s megvitatta a munkásokkal a taktikai kérdéseket. Megjelent pártértekezleteken és munkásgyűléseken, értelmiségi és diákösszejöveteleken, a magánalkalmazottak szövetségében, a kereskedelmi alkalmazottak szövetségében stb.

Előadásaiban többnyire a bolsevikok duma-taktikájának megindokolásával és védelmével, a mensevik taktika bírálatával, valamint az agrárkérdéssel foglalkozott.

Lenin arra törekedett, hogy minél szorosabb kapcsolatot tartson a proletártömegekkel, minden alkalmat megragadott, hogy találkozzon munkásokkal és beszélgessen velük. 1906. május 9-én felszólalt egy nyilvános gyűlésen, amelyet a Panyina Népházban rendeztek, s amelyen 3000 ember vett részt. A gyűlésen, amelynek részvevői zömükben munkások voltak, Lenin előtt Vodovozov és Ogorodnyikov, ismert kadetpárti politikusok és más pártok képviselői beszéltek. A kadetok cáfolni igyekeztek azt az ellenük felhozott vádat, hogy titkos egyezségre léptek a cári kormánnyal, azt állították, hogy semmiféle megállapodást nem kötöttek, csak tájékoztató jellegű magánbeszélgetéseket folytattak. Utolsónak egy Karpov nevű ismeretlen ember jelent meg a szónoki emelvényen; ez Lenin volt. „Iljics – írta visszaemlékezéseiben Krupszkaja – szörnyű izgatott volt. Egy pillanatig némán állt, igen-igen sápadt volt. Minden vére a szívéhez futott le. Nyomban érezhető volt, hogyan ragad át a szónok izgalma hallgatóságára. Hirtelen dörgő taps hangzott fel – a pártbeliek megismerték Iljicset."[45]

Lenin beszédében az OSZDMP duma-taktikájával foglalkozott, s mély benyomást gyakorolt a gyűlés részvevőire. Leleplezte a kadetokat, akik a nép háta mögött kiegyeztek az önkényuralommal. „Ogorodnyikov állítása szerint nem kötöttek megállapodást, csak tárgyalásokat folytattak. De mit jelentenek a tárgyalások? A megállapodás kezdetét. És mit jelent a megállapodás? A tárgyalások végét – mondta Lenin.

Jól emlékszem – írja visszaemlékezéseiben A. Schlichter, a gyűlés egyik részvevője , milyen meglepetéssel vegyes csodálkozással fogadta a vita lényegének ilyen egyszerű, de annyira világos és szabatos megfogalmazását valamennyi, határozottan valamennyi jelenlevő...

[45] *N. K. Krupszkaja:* Visszaemlékezések Leninre. 140. old.

Iljics szónoki fordulatossága, az a képessége, hogy csodálatosan egyszerűen, zseniális egyszerűséggel tudta kiemelni a legfontosabbat, magát a kérdés lényegét, élénk gesztusai, hol kedélyes humort, hol erős elmélyülést tükröző szeme, színárnyalatokban rendkívül gazdag hanglejtése – mindez magával ragadta hallgatóit. Nem vették le róla a szemüket."[46]

A gyűlés részvevői egyhangúlag elfogadták a Lenin által benyújtott határozati javaslatot, amelyben az a szilárd meggyőződés jutott kifejezésre, hogy a proletariátus továbbra is a nép forradalmi elemeinek élén áll majd. Lenin beszéde mindenkit magával ragadott. A gyűlés részvevői fellelkesülve, vörös zászlók alatt, forradalmi dalokat énekelve az utcára vonultak. Leninnek óriási örömet szerzett ez a gyűlés, évek múlva is melegen emlékezett meg róla.

1906 májusa és júliusa között Lenin beszédet mondott a Moszkva kerület, a Tkackij alkerület szociáldemokrata munkásai előtt, a Szan-Galszkij alkerület munkásgyűlésén, a Balti Hajó- és Gépgyár szociáldemokrata szervezetének munkásgyűlésén, a Franko-Russzkij alkerület szociáldemokratáinak gyűlésén, a néptanítók összoroszországi kongresszusa küldötteinek egy csoportja előtt, az OSZDMP Pétervár Kerületi Bizottsága által szervezett munkásgyűlésen (ezen mintegy 200 munkás vett részt), a Narva kerületi szociáldemokraták gyűlésén, melyen szintén csaknem 200 fő vett részt, az OSZDMP pétervári szervezetének pártmunkásai előtt és más összejöveteleken.

Különösen szívesen beszélt Lenin munkáshallgatóság előtt. És egyszer sem fordult elő, hogy ígérete ellenére nem ment volna el vagy későn érkezett volna valamelyik gyűlésre. 1906. július elején részt vett a pétervári Sapsal Dohánygyár munkásnőinek gyűlésén és tevékenyen támogatta a munkásnőknek azt a kívánságát, hogy sztrájkba lépjenek, mert a gyárigazgatóság megtagadta gazdasági követeléseik teljesítését. A pétervári proletárok Lenintől útmutatást és felvilágosítást kaptak a forradalmi harc minden kérdésében.

A munkásokkal való közvetlen érintkezés során erősödött Leninnek az a meggyőződése, hogy a forradalom vezető ereje a proletariátus, hogy a munkásosztály alkotó készsége kimeríthetetlen.

Elképzelhető, milyen hihetetlenül nehéz körülmények között végezte Lenin a pártnak, a munkásosztály forradalmi harcának vezetésével kapcsolatos óriási munkáját. A rendőrség kijátszása végett lakóhelyének állandó változtatására kényszerült. Eleinte bejelentés nélkül lakott Péterváron. Amikor külföldről megérkezett Nagyezsda Konsztantyinovna, néhány napig külön laktak, majd idegen néven együtt bútorozott szobát béreltek. De mindössze egy hétig volt nyugtuk. Nagyezsda Konsztantyinovnát a rendőrség beidézte, mert személyazonossági igazolványa gyanút keltett. Sürgősen lakást kellett változtatni. Elhatározták, hogy legálisan jelentik be magukat Marija Iljinyicsna Uljanova egyik ismerősének lakásán. Ámde már a bejelentést követő napon ezt a lakást is el kellett hagyniuk, mert a rendőrség erősen figyelni kezdte a házat.

[46] Visszaemlékezések Vlagyimir Iljics Leninre. I. rész. 338–339. old., oroszul.

Ezután Lenin különböző személyazonossági igazolványokkal bejelentkezve lakott. Csak 1905. december második felében költözött állandó lakásba, nem legálisan, de megbízható személyazonossági igazolvánnyal. Ám megint a nyomára bukkantak. Újra kezdődtek az egy éjszakára való megszállással járó kellemetlenségek. 1906. januári moszkvai útja után Nagyezsda Konsztantyinovnával együtt ismét illegalitásban élt. A Központi Bizottság és a Pétervári Bizottság tagjaival, az Oroszország minden részéből érkező pártmunkásokkal különböző helyeken – fogorvosi rendelőben, könyvtárakban, ismerősök lakásán – találkozott.

A cári titkosrendőrség mindenáron el akarta fogni Lenint. A rendőri ügyosztály a „Molodaja Rosszijá"-ban, a szociáldemokraták legális diáklapjában „A munkáspárt és feladatai a mai helyzetben" címmel közzétett cikke miatt letartóztatási parancsot adott ki Lenin ellen. Egy alkalommal, február végén, Lenin pártmunkásoknak egy pétervári ügyvéd lakásán megtartott értekezletén előadást tartott a falusi munkáról. Amikor az értekezletről távozva az utcára ért, észrevette, hogy követik. Elhatározta, hogy nem megy haza. Nagyezsda Konsztantyinovna egész éjjel az ablaknál ülve várt rá. Lenin, miután nagy nehezen megszabadult üldözőitől, Finnországba utazott.

1906 nyarának végén Lenin a finnországi Kuokkalába, a „Vasa" nyaralóba költözött, amelyben a bolsevik G. D. Leiteisen és családja lakott. Az erdő szélén álló magányos nyaraló igen alkalmas volt konspirációs célokra. Lenin kisebb-nagyobb megszakításokkal 1907 decemberéig lakott benne. Innen utazott időnként illegálisan Pétervárra.

A „Vasa" nyaraló a pártmunka igazi központjává vált. Onnan irányította Lenin a párt tevékenységét, az ő vezetésével ott rendeztek gyűléseket és értekezleteket, szerkesztőségi üléseket, pártmunkásokkal való találkozásokat. A rendőri ügyosztály 1907 januárjában közölte a pétervári államrendészeti osztállyal, hogy a Kuokkalában élő Leninnél „gyakran zajlanak le népes gyűlések". Leninhez állandóan érkeztek látogatók. Megfordultak nála többek között L. B. Kraszin, V. V. Vorovszkij, J. D. Sztaszova, V. D. Boncs-Brujevics, Nyizsnyij Novgorod-i, ivanovo voznyeszenszki és más megbízottak, Putyilov-gyári és szesztrorecki gyári munkások. Külön összekötő hozta el naponta Leninnek az újságokat és a postát, s vitte el Pétervárra Lenin cikkeit és más írásait.

Az OSZDMP keretében működő katonai és harci szervezetek első bolsevik konferenciájának előkészítésével kapcsolatban Lenint 1906. novemberben Kuokkalában meglátogatta J. M. Jaroszlavszkij, a konferencia egyik kezdeményezője. Erről a látogatásról visszaemlékezéseiben a következőket írja: „Vlagyimir Iljics élénken érdeklődött, milyen tapasztalatokat szereztünk a katonai kiképzők iskolájának megszervezése során, hol tanítottuk meg harcosainkat a robbanó töltetek kezelésére, a robbanó töltetek készítésére, a géppuska és más fegyverfajták kezelésére, az aknarobbantásra, hol tanultuk az utcai harc taktikáját, egyszóval, hogyan képeztük ki a forradalmi fegyveres osz-

tagok parancsnokait az eljövendő forradalomra. Vlagyimir Iljics leginkább attól félt, hogy esetleg valamilyen kalandba bocsátkozunk. A lehető leggondosabban kikérdezett, nem vettünk-e tervbe valamilyen megmozdulást. Figyelmeztetett, hogy a bolsevik központ tudta nélkül semmi néven nevezendő komoly lépést ne tegyünk."[47]

A bolsevikok 1906 augusztusában megkezdték egy illegális lap kiadását, amelyet ismét „Proletarij"-nak neveztek el. A lap szerkesztője Lenin lett. Biztonság kedvéért a „Proletarij"-t a finnországi Viborgban szedték, ahová Vlagyimir Iljics Nagyezsda Konsztantyinovnával augusztus első felében utazott el körülbelül két hétre. Viborgból a lap matricáit Pétervárra szállították, és ott szervezték meg kinyomtatását. A „Proletarij" ténylegesen a bolsevikok központi lapja volt. Több mint három éven át jelent meg és e három év alatt hasábjain Leninnek több mint 100 kisebb-nagyobb cikkét közölte. Ezeknek majdnem a fele a forradalom időszakában, 1907 júniusa előtt íródott.

Lenin a „Vasa" nyaralóban nagyon sok cikket, brosúrát s határozati javaslatot írt. Hihetetlenül sok volt a tennivaló, s ő mindent bámulatosan gyorsan intézett el, mint mindig.

De óriási elfoglaltsága mellett is mindig talált időt arra, hogy hancúrozzon Leiteisen gyerekeivel, játsszon velük, felüdüljön mellettük. Lefekvés előtt minden este kis sétát tett Nagyezsda Konsztantyinovnával vagy valamelyik elvtárssal.

Lenin ebben az időszakban, a szükséges konspiráció szem előtt tartásával, gyakran utazott Pétervárra, ellátogatott a könyvraktárba és a „Vperjod" bolsevik kiadó szerkesztőségébe. Irányította a szerkesztőségi tanácsot és a kiadó egész munkáját, átnézte a korrektúrákat, a könyvek kéziratát és a terveket, javításokat hajtott végre bennük, beszélgetett a munkatársakkal, egész estéket töltött a munka mellett. A raktár és a kiadó helyiségében a párt Pétervári Bizottsága Lenin részvételével gyakran tartott értekezletet.

A II. Állami Duma közeledő választásaival kapcsolatban a bolsevikok előtt éles formában merült fel a választási taktika kérdése. Az új helyzet szükségessé tette a duma szószékének messzemenő kihasználását a forradalmi propaganda céljaira, az önkényuralom és a burzsoázia politikájának nyilvános leleplezésére. Emellett Lenin, a bolsevikok figyelembe vették, hogy az I. Állami Duma bojkottja sikertelennek és hibásnak bizonyult, mert már a forradalom hanyatló szakaszában hajtották végre.

Lenin nagy figyelmet fordított arra a kérdésre, hogy milyen taktikát kövessen a párt a II. Állami Duma és a választási egyezmények tekintetében. Az 1906 novembere és 1907 februárja között tartott pártkonferenciákon nagy hévvel védelmezte a bolsevik taktikát.

A II. Állami Duma választásai 1907. februárban zajlottak le. A bolsevikok amellett szálltak síkra, hogy a munkásosztály pártja teljesen önállóan vegyen

[47] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 2. köt. 235. old., oroszul.

részt a választási kampányban, és a „baloldali blokk" taktikáját követték, vagyis igyekeztek megállapodásra jutni a város és a falu demokratikus kispolgárságát képviselő, a cárizmus és a liberális burzsoázia ellen fellépő pártokkal. Lenin a forradalmi szociáldemokrácia fő feladatát abban látta, hogy a kispolgári rétegeket, elsősorban a parasztságot kiragadja a kadetok befolyása alól. Hevesen támadta a mensevikek taktikáját, amely abban állott, hogy választási szövetségre kell lépni a kadetokkal és támogatni kell őket a dumában. A kadetokkal való egyezséget elvileg megengedhetetlennek és politikailag károsnak tartotta.

Lenin munkáiban kimutatta, hogy a mensevikek a munkástömegek háta mögött lepaktálnak a kadetokkal, néhány duma-mandátumot alkudnak ki tőlük, s képmutató frázisokkal próbálják leplezni mesterkedéseiket. „Plehanov is a legjobbat akarta: békében és egyetértésben a kadetokkal a feketeszázas veszély ellen – írta Lenin –, s az eredmény: szégyen és gyalázat a szociáldemokráciára."[48]

A Lenin által kipellengérezett mensevikek vad támadásokat intéztek a bolsevikok ellen. A mensevik Központi Bizottság odáig ment, hogy Lenint „A pétervári választások és a 31 mensevik képmutatása" című brosúrája miatt „pártbíróság" elé idézte. A pártbíróság, amely a mensevikek és Lenin három-három megbízottjából, továbbá a lett szociáldemokrácia, a lengyel szociáldemokrácia és a Bund Központi Bizottsága által kijelölt három elnökségi tagból állt, 1907 márciusában tárgyalta az ügyet. Két ülést tartott, s ezeken a sok bejelentett tanúból hármat hallgatott meg. Lenin a mensevikek által megrendezett bírósági tárgyalás első ülésén beszédet („Védőbeszéd"-et [illetve a Központi Bizottság mensevik része elleni vádbeszédet]) mondott, amelyben ostorozta az OSZDMP pétervári szervezetében működő mensevikek bomlasztó tevékenységét és opportunista politikáját.

A duma-kampány különösen éles megvilágításba helyezte a mensevik Központi Bizottság forradalomellenes, megalkuvó politikáját. A pártszervezetek többsége szembeszállt ezzel a politikával. Az országban és az OSZDMP-ben kialakult helyzet újabb pártkongresszus összehívását tette szükségessé. Lenin erőteljesen munkálkodott a kongresszus előkészítésén. 1907. február közepén határozati javaslatokat írt az OSZDMP V. kongresszusa számára. Márciusban a kongresszusi küldöttek megválasztásának lebonyolítása céljából vidékre utazó bolsevikok tájékoztató jellegű értekezletén beszámolót tartott a helyzetről és a párt feladatairól. Áprilisban látott napvilágot a „Jelentés az OSZDMP V. kongresszusának a pétervári szakadásról és a pártbíróság ezzel kapcsolatos megalakításáról" című brosúra. Ugyanebben az időben Lenint az OSZDMP felső-kámai (Urál) szervezete küldöttének választotta az V. kongresszusra.

Az V. kongresszus előtt a mensevikek olyan „munkáskongresszus" összehívását javasolták, amelyen különböző munkásszervezetek képviselői vettek

[48] *Lenin* Összes Művei. 14. köt. Budapest 1967. 212. old.

volna részt, s amelynek elképzelésük szerint az lett volna a feladata, hogy a szociáldemokraták mellett az eszereket és az anarchistákat is magában foglaló „széles munkáspártot" hozzon létre. Lenin határozottan ellenezte ezt a mensevik ötletet, amelynek megvalósulása lényegében az igazi proletárpárt felszámolását, a párt forradalmi programjának és taktikájának megtagadását jelentette volna.

GYŐZELEM AZ OSZDMP V. KONGRESSZUSÁN

Lenin április végén Koppenhágába utazott, mert ott kellett volna összeülnie az OSZDMP V. kongresszusának. Koppenhágában Lenin tanácskozásra hívta össze a bolsevik küldötteket, s beszédet mondott a harci osztagok kérdéséről. A tanácskozáson váratlanul megjelent a dán rendőrség, s felszólította a küldötteket, hogy 12 órán belül hagyják el az országot. Valamennyiüknek Londonba kellett utazniuk, s ott tartotta üléseit az V. kongresszus. Útközben Lenin néhány napot Berlinben töltött, ahol Gorkijjal együtt megtekintette a város nevezetességeit, találkozott Kautskyval és Rosa Luxemburggal. A bolsevik küldöttek Londonban folytatták félbeszakadt tanácskozásukat és megválasztották a bolsevik frakció vezetőségét, élén Leninnel.

Az OSZDMP V. kongresszusára Gorkijt is meghívták tanácskozási joggal. Lenin nagy körültekintéssel gondoskodott róla, szállodába vitte, és mivel tudta, hogy Gorkij tüdőbajban szenved, igen nyugtalankodott, mert a szállodai szoba nem volt elég száraz. „Amikor Lenin eltávozott – írja M. F. Andrejeva –, Gorkij sokáig járkált a kényelmetlen szobában... szokása szerint a bajuszát pödörte és rágta, majd csendesen és elgondolkodva mondta:

– »Csodálatos ember!«"[49]

1907. április 30-án (május 13-án) London külterületén, egy református templom helyiségében megnyílt az OSZDMP V. (londoni) kongresszusa. A kongresszuson 150 ezer párttag képviseletében 303 küldött vett részt szavazati joggal és 39 tanácskozási joggal. A bolsevikoknak a kongresszuson szilárd többségük volt: minden elvi kérdésben támogatták őket a lengyel szociáldemokraták és a lett küldöttség többsége. Lenin vezető szerepet játszott a kongresszus munkájában: beválasztották az elnökségbe, körülbelül tíz ülésen elnökölt, s több beszámolót és beszédet tartott.

Az V. kongresszus munkájában igen fontos helyet töltött be Leninnek a polgári pártokhoz való viszonyról mondott beszámolója. Ez a kérdés akkoriban középpontjában állt az oroszországi polgári forradalom értékelésével összefüggő elvi nézeteltéréseknek, amelyek az OSZDMP-t két táborra osztották. A polgári pártokhoz való viszony kérdésében, mondotta Lenin, először is meg kell határozni a pártok osztályjellegét. Továbbá tisztázni kell, milyen érdekei fűződnek a különböző osztályoknak a jelenlegi forradalom folytatásához vagy

[49] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 2. köt. 226. old., oroszul.

fejlesztéséhez, milyen szerepet játszanak a forradalomban a különböző pártok, s gyakorlati útmutatásokat kell adni a munkáspárt politikáját illetően.

Gorkij visszaemlékezéseiben élethűen ábrázolta a szónoki emelvényen álló Lenint és a következőket írta erről a beszámolóról: Lenin „nem próbált szép mondatokat szerkeszteni, hanem minden szót mintegy tenyerén nyújtott át, bámulatos könnyedséggel tárva fel a szó pontos értelmét. Az általa keltett szokatlan benyomást nagyon nehéz érzékeltetnem. Kezét előrenyújtotta és kissé felemelte, tenyerében mintegy mérlegre tette minden egyes szavát, kirostálta az ellenfelek mondatait, s ellenük szegezte a maga nyomós állításait, bizonyítva, hogy a munkásosztálynak joga és kötelessége a maga útján, nem pedig a liberális burzsoázia mögött vagy akár mellett haladni – mindez szokatlan volt és úgy hangzott, mintha ő, Lenin, nem magától, hanem valóban a történelem akaratából mondaná."[50]

A kongresszus elfogadta a Lenin által előterjesztett határozati javaslatot, amely kimondta, hogy a feketeszázas pártok, a földesurak és a nagyburzsoázia pártjai ellen könyörtelen harcot kell folytatni és határozottan le kell leplezni a kadetok képmutató demokratikus frázisait. A kongresszus megengedhetőnek tartotta, hogy a forradalmi szociáldemokrácia a cárizmus és a kadetok elleni harcban esetről esetre megállapodást kössön a trudovikokkal, tekintettel arra, hogy a trudovikok a parasztság és a városi kispolgárság széles tömegeinek érdekeit, álláspontját képviselik. A kongresszus továbbá megállapította, hogy le kell leplezni a narodnyik vagy trudovik pártok álszocialista jellegét, s ugyanakkor minden erő latbavetésével ki kell ragadni ezeket a pártokat a burzsoá liberálisok befolyása és vezetése alól. A bolsevikok kitartottak a „baloldali blokk" taktikája mellett.

A mensevikek politikai irányvonala, amely tagadta a proletariátus önállóságát és alkalmazkodott a liberális burzsoáziához, a kongresszuson teljesen csődöt mondott. Lenin utóbb megállapította: „Az, hogy a londoni kongresszus a nem proletár pártok kérdésében a bolsevik határozati javaslatot fogadta el, azt jelenti, hogy a munkáspárt kategorikusan elutasít az osztályharctól való mindennemű eltérést, elismeri, hogy a nem proletár pártokat szocialista szempontból kritizálni kell, és hogy a proletariátusnak önálló forradalmi feladatai vannak a mostani forradalomban.

A határozati javaslathoz beterjesztett mensevik módosítások elvetése még inkább hangsúlyozta ezt."[51]

Lenin, a bolsevikok a kongresszuson azért harcoltak, hogy a mensevikek, a bundisták és a kongresszuson „pózoló" Trockij[52] opportunizmusával szemben

[50] Lenin Gorkij Levelek, visszaemlékezések Európa Könyvkiadó 1959 235. old.

[51] *Lenin* Összes Művei 15 kot Budapest 1967 360–361. old.

[52] Lásd *Lenin* Összes Művei 47 köt. 137. old.

A kulfoldi ugynoki hálózat vezetője az OSZDMP V. kongresszusának üléseiről a rendőri ugyosztálynak küldött jelentésében megallapitotta: „Általában Lenin a legragyogóbb szónok a kongresszuson Szélsőségesen forradalmi álláspontot képvisel, rendkívül nagy hévvel beszél és

a bolsevizmus platformján tömörítsék az oroszországi forradalmi szociáldemokráciát.

Az V. (londoni) kongresszus igazolta a forradalomban követett bolsevik irányvonal helyességét, megmutatta, hogy Oroszország öntudatos munkásainak többsége támogatja ezt az irányvonalat.

A kongresszus ülései közötti időt Vlagyimir Iljics a munkásküldöttek körében töltötte. Kérdésekkel halmozta el őket életkörülményeiket, mindennapi gondjaikat illetően, érdeklődött a nők helyzete iránt: „No és a nők? Ugye minden idejüket felemészti a háztartás? De azért csak tanulnak, olvasnak valamit?" Olyan közel tudott férkőzni az emberekhez, szavaiból annyira áradt az őszinte szeretet és figyelem a munkások iránt, hogy szívük szerint tudtak beszélni előtte. Gorkij a következőket írta: „A Hyde-parkban néhány munkás, aki először látta Lenint, kongresszusi magatartásáról kezdett beszélni. Egyikük jellemzően ezt mondta:

– Nem tudom, lehet, hogy van itt Európában egy másik, ugyanilyen okos emberük a munkásoknak, Bebel vagy még valaki. De hogy még egy olyan ember létezne, akit én így, egyszeriben megszerethetnék, mint ezt, azt nem hiszem!

Egy másik munkás mosolyogva hozzátette:

- Ez a mi emberünk!

Volt, aki ellene vetette:

- Plehanov is a mienk.

Hallottam a találó feleletet:

– Plehanov a tanítónk, a gazdánk, Lenin viszont vezérünk és elvtársunk!

Az egyik fiatal legény tréfásan jegyezte meg:

No, Plehanovot szorítja a cipő."[53]

Az V. kongresszus Lenint beválasztotta az OSZDMP Központi Bizottságába, amelynek I. F. Dubrovinszkij, L. B. Kraszin, G. D. Leiteisen és több más bolsevik is tagja lett. A Központi Bizottságba olyanokat is beválasztottak, akik nem egy esetben ingadozó magatartást tanúsítottak – mensevikeket és a nemzetiségi szociáldemokrata szervezetek képviselőit. A bolsevikok a kongresszus szellemét tükröző következetes forradalmi irányvonal érvényesítése céljából a kongresszus után tanácskozásra ültek össze, s megalakították saját, bolsevik központjukat, élén Leninnel.

Az OSZDMP V. kongresszusának befejezése után Lenin részt vett a lett tartomány szociáldemokráciájának Londonban ülésező II. kongresszusán, ahol rövid beszédet mondott a polgári forradalom akkori szakaszában a proletariátusra háruló feladatokról, s ezzel a kérdéssel kapcsolatban határozati javaslatot terjesztett elő.

még ellenfeleit is magával ragadja. Igen keményen ízekre szedte a mensevikek minden érvét és magyarázkodását, s igen keményen elmarasztalta Trockijt és a centrumot, amiért az egyik oldalról a másikra csaponganak, ingadoznak és bizonytalankodnak." („Krasznij Arhiv", 1934. 1. (62.) sz. 206. old.)

[53] Lenin–Gorkij. Levelek, visszaemlékezések. 237. old.

A cári kormány 1907. június 3-án feloszlatta a II. Állami Dumát. Végrehajtotta az úgynevezett június 3-i államcsínyt. A cárizmus vad támadást indított a forradalom ellen: a szociáldemokrata duma-frakciót letartóztatták és Szibériába száműzték, a büntető különítmények ezrével lőttek agyon munkásokat és parasztokat, a börtönök, száműzetési helyek és kényszermunka-telepek zsúfolásig megteltek forradalmárokkal. Megkezdődtek a cári lakáj Sztolipin miniszterről, a szabadság és a forradalom hóhéráról sztolipini reakciónak elnevezett sötét reakció évei. Különösen kegyetlenül üldözte a cárizmus a bolsevikokat. 1907. június 18-án a rendőrségi ügyosztály felszólította a pétervári titkosrendőrség vezetőjét, hogy Vlagyimir Iljics Uljanovval (Leninnel) kapcsolatban közöljön minden rendelkezésére álló adatot és „tegye folyamatba nevezettnek Finnországból való kiadatását".

Lenin Finnország egy eldugottabb helyére, Styrsuddenbe költözött. Ezt meg kellett tennie egyrészt konspirációs okokból, másrészt azért, hogy helyreállítsa megrendült egészségét.

Nem sokáig tartott a pihenés. Júliusban Lenin beszédet mondott a szociáldemokrata munkáspártnak a III. Állami Dumával kapcsolatos állásfoglalásáról az OSZDMP pétervári szervezetének Teriokiban megtartott értekezletén, majd az OSZDMP kotkai konferenciáján, amelyet azért hívtak össze, hogy megvitassák a II. Állami Duma szétkergetésével és a III. Duma összehívásával kapcsolatos taktikai kérdéseket. 1907 nyara folyamán egészen októberig Lenin hetenként tanácskozott az OSZDMP Központi Bizottságának bolsevik tagjaival a Központi Bizottság Teriokiban tartott ülései előtt.

Augusztusban Lenin a Központi Bizottság határozata alapján az OSZDMP küldöttségének tagjaként tevékenyen részt vett a II. Internacionálé stuttgarti kongresszusának munkájában. Ez volt az első nemzetközi kongresszus, amelynek Lenin közvetlen részvevője volt. A Nemzetközi Szocialista Iroda tagjaként (1905 októbere óta képviselte az OSZDMP-t a Nemzetközi Szocialista Irodában) helyet foglalt a kongresszus elnökségében, valamint abban a bizottságban, amely a militarizmus és a nemzetközi konfliktusok kérdéséről szóló határozati javaslatot készítette elő.

A kongresszuson heves összecsapásokra került sor a nemzetközi szociáldemokrácia forradalmi és opportunista irányzata között. Lenin, a bolsevik küldöttség vezetője, élére állt az opportunista elemek elleni harcnak. A stuttgarti kongresszuson a gyarmati kérdés volt a fő napirendi pont. Erről a kérdésről a beszámolót Hendrik Van Kol holland „szocialista" tartotta, aki igazolni próbálta a gyarmati népek imperialista leigázását. Azt bizonygatta, hogy a kapitalizmus a gyarmatokon „civilizátori missziót" tölt be, hogy a szocialista pártoknak részt kell venniük a gyarmatpolitikában. A gyarmati kérdéssel foglalkozó bizottságnak olyan volt az összetétele, hogy a Van Kol vezette opportunista elemek kerekedtek felül benne. A kérdést a kongresszus elé vitték. Heves viták

támadtak. A német delegáció fele, élén Bernsteinnel és Daviddal, az opportunista határozati javaslatra szavazott. Lenin minden erejéből küzdött a revizionisták ellen. Van Kol álláspontjáról a kongreszussal foglalkozó cikkében a következőket írta: „Ez határozott lépést jelentene abban az irányban, hogy a proletariátust alárendeljék a burzsoá ideológiának, a burzsoá imperializmusnak."[54] Lenin harca sikerrel járt: a kongresszus szótöbbséggel elvetette a gyarmati kérdéssel kapcsolatban előterjesztett opportunista határozati javaslatot.

Nagy elvi jelentőségük volt azoknak a módosításoknak, amelyeket Lenin írt és Rosa Luxemburggal együtt terjesztett elő August Bebel „A militarizmus és a nemzetközi konfliktusok" című határozati javaslatához. Lenin legfontosabb módosító javaslata hangsúlyozta, hogy háború kitörése esetén a munkásosztálynak és parlamenti képviselőinek minden lehető módon arra kell törekedniük, hogy a háború előidézte válságot kihasználják a szocialista forradalom érdekében. Marcel Cachin ezt írta visszaemlékezéseiben: „1907-ben a II. Internacionálé stuttgarti kongresszusán alkalmam nyílt találkozni Leninnel. A határozattervezetekhez egész sor módosítási javaslatot terjesztett elő, amelyek az imperialista háború elleni következetes harcukkal tűntek ki."[55] Leninnek és elvbarátainak sikerült a forradalmi marxizmus szellemében gyökeresen átalakítani Bebel határozati javaslatát. Állhatatosságuk és megingathatatlanságuk eredményeképpen a nemzetközi szociáldemokrácia történetében először született ilyen határozat.

A kongresszus idején Lenin nagy munkát végzett azért, hogy a nemzetközi szociáldemokráciában tömörítse a baloldali erőket, elszántan harcolva az opportunisták és revizionisták ellen. Bebel, Rosa Luxemburg, Jaurès és mások mellett aláírta azt az üdvözlő levelet, amelyet a kongresszus nevében küldtek William Haywoodnak, az amerikai munkásmozgalom kiváló vezetőjének, akit az amerikai kormány a rendőrség koholt vádjai alapján letartóztatott.

A kongresszus után Lenin visszatért Kuokkalába. Itt augusztusban és szeptemberben a stuttgarti kongresszusról két cikket írt. Az egyiket, amelyik népszerű jellegű volt, a „Mindenki kalendáriuma az 1908. évre" című bolsevik kiadványba szánta. Szeptember elején az OSZDMP pétervári szervezetének Teriokiban megtartott értekezletén beszámolt a stuttgarti kongresszusról.

Lenin nagy figyelmet fordított a forradalom veresége utáni bolsevik taktika kidolgozására és gyakorlati alkalmazására. A Teriokiban október végén, majd a Helsingforsban november végén megtartott pártkonferencián beszédet mondott a III. Állami Dumáról és a szociáldemokrata duma-frakció taktikájáról. Ezeken a konferenciákon heves harc bontakozott ki. A mensevikek és a bundisták vitába szálltak a június 3-i rendszernek és a párt feladatainak lenini értékelésével, s az októbrista kormánypárt támogatása mellett kardoskodtak.

[54] *Lenin* Összes Művei. 16. köt. 63. old.

[55] Leninről. Külföldi kortársak visszaemlékezései. Moszkva 1966. 84. old., oroszul.

De mindkét konferencia szótöbbséggel a bolsevik határozati javaslatokat fogadta el.

1907. augusztustól decemberig Lenin „12 év" címmel sajtó alá rendezte összegyűjtött műveinek háromkötetes kiadását. Szeptemberben előszót írt az első kötethez. A tervezett három kötetből csak az első kötetet és a második kötet első részét sikerült megjelentetni. Az első kötet Vl. Iljin álnévvel 1907. november közepén látott napvilágot (a borítólapon 1908 szerepel). A második kötet első része 1908 elején jelent meg.

Az első kötet, amely az 1895-től 1905-ig terjedő időszakot öleli fel, Lenin következő munkáit tartalmazza: „A narodnyikság gazdasági tartalma és bírálata Sztruve úr könyvében", „Az orosz szociáldemokraták feladatai", „A zemsztvo üldözői és a liberalizmus Hannibáljai", „Mi a teendő?", „Egy lépés előre, két lépés hátra", „A zemsztvo-kampány és az »Iszkra« terve" és „A szociáldemokrácia két taktikája a demokratikus forradalomban". Lenin megjegyezte, hogy az első kötetben összegyűjtött írások az orosz szociáldemokrácia programbeli, taktikai és szervezeti kérdéseivel foglalkoznak.

A rendőrség egész Finnországot tűvé tette Leninért. Novemberben a pétervári törvényszék betiltotta Lenin „12 év" című könyvét, a rendőrség pedig elkobozta és szerzője ellen megindította a bírósági eljárást. December 22-én törvényszéki ítélettel elrendelték „A szociáldemokrácia két taktikája a demokratikus forradalomban" című könyv megsemmisítését. Lenin a rendőrség elől bujkálva Kuokkalából a Helsingfors melletti Oglbybe utazott. A Bolsevik Központ ülésén olyan határozat született, hogy a „Proletarij" kiadását külföldre helyezik át. Lenin emiatt még decemberben elutazott Oglbyból. Közvetlenül külföldre távozása előtt Helsingforsban megbeszélést tartott több pétervári elvtárssal, akik kizárólag ezért utaztak oda Pétervárról, majd vonatra szállt, hogy Abóba utazzon. A vasúti kocsiban észrevette, hogy nyomon követik. Ezért tizenkét verssztel Abo előtt egy megállónál lopva kiszállt a vonatból, s az erős fagyban, kezében kis kofferrel, gyalog ment be a városba. Éjjel két órakor érkezett a megadott címre, Walter Borg finn szociáldemokrata lakására, akinek meg kellett szerveznie Lenin Stockholmba utazását.

Borg az egyik hajó kapitányával megbeszélte, hogy Abóban egy utast vesz fel. Lenin lekéste a hajót, s így a legközelebbi hajóállomásra kellett sietnie, hogy beérje. Az út nehéz volt, sok időt és energiát igényelt. Egy részét jégen kellett megtennie. A jég, annak ellenére, hogy december volt, nem mindenütt bizonyult erősnek. Lenin később elmondta, hogy egy helyen repedezni kezdett a lába alatt. Ebben a percben azt gondolta: „Ej, milyen ostobán kell elpusztulni." Csak a véletlennek köszönhette, hogy megmenekült.

Stockholmban Lenin megvárta Nagyezsda Konsztantyinovnát, aki Pétervárott maradt, hogy elrendezze az ügyeket. Megérkezése után együtt útnak indultak Genfbe, Berlinen át. Ott megszakították útjukat, találkoztak Rosa Luxemburggal, s néhány napi berlini tartózkodás után Genfbe utaztak. Megkezdődött Lenin második emigrációja, amely csaknem tíz évig tartott.

Az első orosz forradalom vereséggel végződött. A Lenin vezette bolsevikok azonban becsülettel teljesítették kötelességüket ebben a hatalmas megmozdulásban, amelynek során az egész nép rohamra indult a cárizmus ellen. Lenin ezzel kapcsolatban már 1906-ban a következőket írta: „Mi mint a forradalmi proletariátus hívei és ideológusai maradéktalanul teljesíteni fogjuk kötelességünket – a liberálisok minden árulása és aljassága ellenére, minden ingadozás ellenére, a kispolgárok minden gyávasága és bizonytalansága ellenére bátran hirdetni fogjuk forradalmi jelszavainkat, valóban teljesen ki fogunk aknázni *minden* forradalmi lehetőséget, – büszkék leszünk arra, hogy az *elsők* voltunk, akik a felkelés útjára léptünk, és *utolsónak* tértünk le róla, amikor már csakugyan nem lehetett tovább menni rajta."[56]

Lenin nagyra értékelte a proletariátusnak az első orosz forradalomban vívott hősies harcát. Forró szeretettel emlékezett meg a proletariátusnak a nép szabadságáért és boldogságáért vívott harcban elesett legjobb fiairól. Nekrológot írt N. E. Baumanról, akit a feketeszázasok 1905 októberében brutális kegyetlenséggel meggyilkoltak. Kitűnő jellemzést adott I. V. Babuskinnak, az iszkrás munkásnak, az 1905. évi forradalom aktív részvevőjének életéről és tevékenységéről, akit Szibériában a cári kormány büntető osztaga lőtt agyon. Babuskint nemzeti hősnek, a bolsevik párt büszkeségének nevezte. „Mindazt, amit a cári önkényuralomtól kiharcoltunk – írta –, *kizárólag* a tömegeknek a harcával vívtuk ki, amelyeket olyan emberek vezettek, mint Babuskin."[57]

Lenin a forradalom egész ideje alatt mélyrehatóan elemezte az eseményeket, leleplezte a cárizmus taktikáját, meghatározta a párt feladatait, megjelölte a harci eszközöket. Mindig következetesen forradalmi irányvonalat követett, nevelte a munkásosztályt mint a forradalom vezetőjét, leleplezte a mensevikek opportunista taktikáját, az eszerek antimarxista állásfoglalását. A forradalomban erőteljesen megnyilvánult a proletariátus vezető szerepe, ereje, összeforrottsága, szervezettsége és magas fokú politikai tudata. Oroszországban a proletariátus nagyobb erőt árult el, mint addig bármely nyugati polgári forradalomban. A cárizmus elleni harcban kiragadta a liberálisok, a kadetok vezetése alól a néptömegeket és különösen a parasztságot.

Az első orosz forradalom megnyitotta az imperialista korszak forradalmi harcainak időszakát, óriási befolyást gyakorolt az egész világ nemzeti felszabadító mozgalmának fejlődésére.

Az 1905–1907-es forradalom világosan megmutatta, hogy a nemzetközi forradalmi mozgalom centruma Oroszországba helyeződött át, hogy a hősies oroszországi proletariátus lett a világ forradalmi proletariátusának élcsapata. Az oroszországi proletariátus harcát a bolsevikok pártja vezette, élén Leninnel.

[56] *Lenin* Összes Művei. 14. köt. 162. old.
[57] *Lenin* Összes Művei. 20. köt. 75. old.

A forradalom során a gyakorlatban kellett kiállniuk a próbát a proletariátus hegemóniájáról, a proletariátus és a parasztság szövetségéről, a pártnak mint a munkásmozgalom vezető erejének a szerepéről szóló lenini eszméknek, a bolsevik párt Lenin által kiadott taktikai jelszavainak.

Lenin nemcsak a marxizmust új következtetésekkel és tételekkel gazdagító teoretikusként tevékenykedett, hanem a cári önkényuralmat megrohamozó tömegek szervezőjeként és vezetőjeként is.

HATODIK FEJEZET

„NEMHIÁBA NEVEZTEK EL BENNÜNKET SZIKLASZILÁRDAKNAK"

Pártunk most nehéz napokat él át, de legyőzhetetlen, mint ahogy legyőzhetetlen a proletariátus. – (Lenin)

Lenin és Krupszkaja 1908 januárjában, egy hideg, szeles napon érkezett meg Genfbe. A pezsgő oroszországi élet után ismét Genf csendje vette körül őket. A megérkezés utáni első idők különösen gyötrelmesek voltak. „Úgy érzem, mintha azért jöttem volna ide, hogy befeküdjek a sírba" – mondta keserűen Lenin.

„Nehéz volt a forradalom után megint hozzászokni az emigráns élethez – írta visszaemlékezéseiben Krupszkaja. Vlagyimir Iljics egész nap a könyvtárban volt, esténként azonban nem tudtunk mihez kezdeni. Ahhoz semmi kedvünk sem volt, hogy kényelmetlen, hideg szobánkban üldögéljünk, emberek után vágyódtunk, s ezért mindennap vagy moziba, vagy színházba mentünk, de ritkán maradtunk ott végig, rendszerint az előadás közepén elmentünk valahová csavarogni, legtöbbször a tó partjára."[1]

Nem sokkal Genfbe érkezése után Lenin felszólalt az emigránsok egyik gyűlésén. Kitűnő beszédet mondott a lengyel szociáldemokraták előtt (emigránsklubjukban). Lenin leleplezte az oroszországi népeket elnyomó cári rezsimhez alkalmazkodó nacionalista burzsoázia ellenforradalmi szerepét és szembeállította vele a proletariátus internacionalista álláspontját. Beszédét ezekkel a szavakkal fejezte be: „Éljen a proletár, munkás-paraszt Lengyelország!" Március 18-án Lenin előadást tartott a Párizsi Kommün nemzetközi jelentőségéről egy nemzetközi nagygyűlésen, amelyet három évforduló – Marx halálának 25. évfordulója, az 1848-as forradalom 60. évfordulója és a Párizsi Kommün napja – emlékére rendeztek. A gyűlésen 200 ember vett részt.

Lenin gondolatai egyre csak az orosz forradalom körül jártak. Szilárd meggyőződése volt, hogy a proletariátus csak átmenetileg szenvedett vereséget, hogy hősies harcoknak néz elébe, amelyek mindenképpen győzelemmel végződnek. Zseniális előrelátással, a munkásosztályba és a szocializmus diadalába vetett rendíthetetlen hittel szenvedélyesen, kitartóan az eljövendő győzelemről ábrándozott. Szemei előtt kirajzolódott Oroszország, az egész emberiség nagyszerű jövője.

[1] *N. K. Krupszkaja:* Visszaemlékezések Leninre. 152. és 164–165. old.

A forradalom veresége után, Lenin szavaival élve, pokolian nehéz évek következtek. Oroszországban tombolt a reakció. A cárizmus politikai megtorlásainak egész súlya a proletariátusra nehezedett. A párt súlyos szervezeti, ideológiai és politikai válságon ment át. A párttagok száma erősen csökkent; a párthoz a forradalom időszakában csatlakozott értelmiségi és kispolgári útitársak, az üldözéstől félve, elmenekültek a pártból. Zűrzavar és ingadozás a szociáldemokraták jelentős részénél, csüggedés és közöny a proletariátus meglehetősen széles rétegei körében – ez jellemezte akkor Oroszországban a munkásmozgalom és a szociáldemokrata szervezetek helyzetét.

Ám Lenin, a bolsevikok nem csüggedtek. A forradalom évei alatt sok forradalmár nevelődött és edződött meg a harc tüzében. A munkások és parasztok milliói a leigázók ellen vívott harc során kijárták a politikai nevelés nagyszerű iskoláját. Bármilyen erővel dühöngött is a reakció, nem tudott megfojtani mindent, ami haladó, ami a forradalom idején kialakult. „Az orosz nép már nem az, ami 1905 előtt volt – írta Lenin. – A proletariátus megtanította a harcra. A proletariátus el is vezeti a győzelemhez."[2]

Ebben a helyzetben Lenin a párt fő feladatainak a következőket tekintette: az illegális szervezet fenntartása és erősítése; a forradalom mérlegének megvonása és a forradalom tapasztalatainak általánosítása; a marxizmus elméleti alapjainak megvédése; a forradalmi hagyományok ápolása, a munkásosztály forradalmi szellemű nevelése; a tömegkapcsolatok erősítése és erőgyűjtés az újabb forradalomhoz.

Lenin Genfbe érkezése után minden figyelmét a pártlap kiadásának megszervezésére összpontosította. A pártlapnak az akkori helyzetben elsőrendű jelentőséget tulajdonított. „Meggyőződésem – írta Gorkijnak –, hogy a *pártnak* most egy szabályos időközökben megjelenő politikai lapra, a bomlás és a csüggedés ellen következetesen és keményen harcoló *pártlapra,* politikai újságra van szüksége. Az oroszországiak közül sokan nem bíznak a külföldi lapban. Ez azonban hiba, s kollégiumunk nem véletlenül hozott olyan határozatot, hogy a »Proletarij«-t át kell költöztetni ide. Szó se róla – nem könnyű ismét megszervezni, megindítani, új életre kelteni. De ezt meg *kell* tenni, és meg is fogjuk tenni."[3]

A lap kiadásának megszervezése nagy erőfeszítést igényelt Lenintől. Mindent elölről kellett kezdeni. Még jó, hogy a bolsevik könyvtárban, amelyet V. A. Karpinszkij vezetett, 1905 óta épségben megmaradtak a betűk, és vékony papír is maradt. Egy francia nyomdától béreltek szedőgépet. A lap kiadója I. F. Dubrovinszkij volt; később N. A. Szemasko is bekapcsolódott a munkába. Hamarosan sikerült saját nyomdát berendezni.

[2] *Lenin* Összes Művei. 19. köt. 407. old.
[3] *Lenin* Összes Művei. 47. köt. 133. old.

A lap munkájába Lenin bevonta Gorkijt, Lunacsarszkijt és bekapcsolt több más kiváló publicistát is.

Lenin a lapnak nemcsak a kiadását szervezte meg, hanem Oroszországba juttatásáról is gondoskodott, s nagy figyelmet fordított a szállítás megbízható útjainak felkutatására. Már egy héttel Genfbe érkezése után megbízta M. F. Andrejevát, hogy lépjen érintkezésbe a hajózási munkások és alkalmazottak szövetségének titkárával, s az ő révén intézze el, hogy a lapot megfelelő díjazás ellenében hetenként Odesszába szállítsák. Lenin sürgette ennek a megbízatásnak teljesítését, mert szükségesnek tartotta, hogy mindent előre elrendezzenek és a lap megjelenése után azonnal eljusson Oroszországba. Két hónap sem telt el Leninnek Genfbe érkezése óta, s megjelent az illegális „Proletarij" soron következő, 21. száma. A reakció sötét éjszakájában, az ingadozás és meghasonlás közepette, hatalmas erővel szóltak a lap hasábjairól a tömegekhez a párt és az oroszországi forradalmi munkásosztály vezérének magabiztos szavai:

„A forradalom előtt hosszú éveken át tudtunk dolgozni. Nemhiába neveztek el bennünket sziklaszilárdaknak. A szociáldemokraták olyan proletárpártot teremtettek, amely nem csügged el az első harci roham sikertelensége láttán, amely nem veszti el a fejét, nem bocsátkozik kalandokba. Ez a párt a szocializmus felé tart és nem teszi függővé magát és sorsát a polgári forradalmak egyik vagy másik szakaszának kimenetelétől. Éppen ezért mentes a burzsoá forradalmak gyenge oldalaitól. És ez a proletárpárt győzni fog."[4]

A FORRADALOM TÖRTÉNELMI TANULSÁGAI

Lenin úgy vélekedett, hogy az 1905–1907-es forradalom helyes értékelése és tanulságainak levonása a munkásosztály számára rendkívül fontos és időszerű gyakorlati kérdés. „A tömegakciók átmeneti lecsendesedésének időszakait - írta – arra kell felhasználnunk, hogy kritikailag tanulmányozzuk a nagy forradalom tapasztalatait, ellenőrizzük, megtisztítsuk a salaktól és átadjuk ezeket a tömegeknek a jövendő harc vezérfonalaként."[5] Ez elengedhetetlenül szükséges volt ahhoz, hogy a párt megtanulja a forradalmi harci módszerek eredményesebb alkalmazását, a proletariátus még nagyobb tömegeinek nevelését, tömörítését és megszervezését, mint az 1905–1907-es forradalomban.

Lenin a győzelem feltételeit és a forradalom vereségének okait elemezve megállapította, hogy a nép nagy történelmi tanulságokat szűrhet le belőlük.

A forradalom első és igen fontos tanulsága az volt, hogy a tömegek csakis forradalmi harccal javíthatnak valamelyest komoly mértékben életükön és az állam igazgatásán.

[4] *Lenin* Összes Művei. 16. köt. 388. old.
[5] Ugyanott, 379. old.

A második tanulság úgy szólt, hogy a cári hatalmat nem elég aláásni, korlátozni; meg kell semmisíteni.

A forradalom harmadik és legfontosabb tanulsága abban rejlett, hogy világosan megmutatkozott, *hogyan* cselekednek benne a különböző osztályok. A társadalom valamennyi osztálya nyíltan lépett fel, megmutatta, milyen a valóságban, melyek az igazi törekvései.

Különösen fontosnak tartotta Lenin annak megmagyarázását, hogy az orosz forradalom vezére, vezető ereje a munkásosztály volt. „Az orosz társadalom valamennyi osztálya közül éppen a proletariátus volt az, amely 1905 1907-ben a *legnagyobb* politikai érettségről tett tanúságot. Az orosz liberális burzsoázia, amely nálunk éppen olyan aljasan, gyáván, ostobán és áruló módon viselkedett, mint a német 1848-ban, *éppen ezért* gyűlöli az orosz proletariátust, mert az 1905-ben *politikailag eléggé érett* volt ahhoz, hogy kiragadja a burzsoázia kezéből a mozgalom *vezetését,* hogy kíméletlenül leleplezze a liberálisok árulását."[6] Éppen a proletariátus vezető szerepe és a liberális burzsoázia visszaszorítása kölcsönzött a forradalomnak igen nagy lendületet és teremtette meg a demokratikus szabadságjogokért vívott elszánt harc feltételeit. „Három esztendőn át (1905-1907) folytatott hősi harcával az orosz proletariátus kivívta magának és az orosz népnek azt, aminek a kivívására más népek évtizedeket fordítottak. Kivívta a munkástömegek *felszabadulását* az áruló és szánalmasan erőtlen *liberalizmus befolyása alól.* Kivívta *magának* a szabadságért, a demokráciáért vívott harc *hegemónjának* szerepét, a szocializmusért vívandó harc feltételét. Kivívta Oroszország minden elnyomott és kizsákmányolt osztálya számára azt, hogy *tudjon* forradalmi tömegharcot folytatni, hiszen enélkül az emberiség haladásában sehol a világon nem sikerült komolyabb eredményeket elérni."[7]

Lenin újra meg újra hangsúlyozta a proletariátus és a parasztság szövetségének nagy jelentőségét, ebben a szövetségben látta az elkövetkező harcok győzelmének zálogát. „Pártunk – jelentette ki szilárdan kitart azon az álláspont on, hogy a proletariátus szerepe a polgári demokratikus forradalomban a *vezér szerepe,* hogy a forradalom végigviteléhez elengedhetetlenül szükségesek a proletariátus és a parasztság *közös akciói,* hogy nem lehet győzelmet aratni, ha a forradalmi osztályok *nem hódítják meg a politikai hatalmat.*"[8]

Lenin több írásában és előadásában foglalkozott az orosz forradalom jellegének és tanulságainak kérdésével. 1908 tavaszától kezdve Genfben, Párizsban, Antwerpenben és Londonban különböző gyűléseken és nemzetközi értekezleteken tartott előadásokat, heves szócsatákat vívott a mensevikekkel és az eszerekkel. Keményen és határozottan válaszolt ideológiai ellenfeleinek hisztérikus kirohanásaira, s halomra döntötte demagóg érveiket és állításaikat.

[6] *Lenin* Összes Művei. 19 kot 345 old
[7] Ugyanott, 356 357 old
[8] *Lenin* Összes Művei 17. kot. Budapest 1968 364. old.

Lenin több ízben rámutatott az orosz forradalom nagy nemzetközi jelentőségére: ez a forradalom Európában a forradalmi mozgalom újabb fellendülését indította meg és jelentősen előmozdította az ázsiai népek nemzeti felszabadító harcának kibontakozását. „Az orosz forradalom – írta később Lenin – egész Ázsiát megmozgatta. A törökországi, perzsiai és kínai forradalom azt bizonyítja, hogy az 1905-ös hatalmas felkelés mély nyomokat hagyott és hatását, amely *száz- és százmilliók* haladó mozgalmában nyilvánul meg, nem lehet megsemmisíteni."[9]

Az első orosz forradalom Lenin által összegezett történelmi tapasztalatai a nemzetközi proletariátus közkincsévé váltak.

AZ AGRÁRKÉRDÉS KIDOLGOZÁSA

Lenin a reakció éveiben sokat foglalkozott az agrárkérdéssel. Oroszországban, amely paraszti ország volt, éppen az agrárkérdés határozta meg a forradalom történelmi és nemzeti sajátosságát. A földbirtokosok ellen a földért vívott harc a parasztság óriási tömegeit arra késztette, hogy aktívan részt vegyenek a demokratikus forradalomban. Csak forradalmi úton lehetett megszüntetni a földesúri földtulajdont és kivívni a demokratikus szabadságjogokat.

A feudális földesurak kísérletet tettek arra, hogy a maguk módján, felülről oldják meg a földkérdést s alkalmazkodjanak az oroszországi kapitalizmus fejlődésének feltételeihez. Megértették, hogy tenni kell valamit az újabb paraszti felkelések elhárítására. Éppen ebből a célból adták ki 1906 novemberében a Sztolipin által előkészített földtörvényeket, amelyek a parasztoknak lehetővé tették, hogy kiváljanak a földközösségből és különtelken vagy tanyán gazdálkodjanak. Így a falvakban kialakult a kulákok népes rétege, a cári önkényuralom új osztálytámasza.

Lenin ebből egy fontos következtetést vont le, megállapította, hogy a sztolipini agrártörvényhozás az 1861-es reform után a második lépés a jobbágytartó önkényuralomnak burzsoá monarchiává változtatása útján, s hogy ez meggyorsította Oroszország tőkés fejlődését a dolgozók számára leggyötrelmesebb formában, a „porosz" úton, a jobbágytartó földesurak hatalmának, tulajdonának és minden kiváltságának fennmaradásával. A sztolipini agrárpolitika nem szüntette meg a parasztok és a földesurak közötti alapvető ellentéteket. Ennek következtében a parasztság tömegei még jobban tönkrementek, s kiéleződtek az osztályellentétek a kulákság és a falusi szegénység között.

Az 1905–1907. évi agrármozgalom során teljes határozottsággal jutottak kifejezésre a parasztok forradalmi követelései, s ennek a mozgalomnak óriási történelmi tapasztalatai parancsolóan írták elő az OSZDMP IV. (egyesülési) kongresszusán elfogadott agrárprogram felülvizsgálását. Ki kellett mutatni,

[9] *Lenin* Összes Művei. 30. köt. Budapest 1971. 310. old.

hogy a föld municipalizálásának mensevik programja tarthatatlan és káros, s ugyanakkor szilárd elméleti alapokra kellett helyezni a bolsevik agrárprogramot.

Ezt a feladatot Lenin teljesítette.

Leninnek ebből az időszakból származó munkái között különleges helyet foglal el „A szociáldemokrácia agrárprogramja az 1905-1907-es első orosz forradalomban" című könyve. Ebben a marxista elmélet és taktika továbbfejlesztése szempontjából óriási jelentőségű munkában Lenin a forradalom tapasztalataira támaszkodva elméletileg megalapozta a föld nacionalizálásának szükségességét, rávilágított a nacionalizálás gazdasági és politikai jelentőségére. A föld nacionalizálásának bolsevik programját úgy fogta fel, mint Marx elméletének alkotó alkalmazását Oroszország viszonyaira.

Az agrárprogram kidolgozásához szükséges anyagot Lenin az oroszországi földbirtokviszonyok legújabb adatainak elemzéséből merítette. Megvizsgálta azokat a gazdasági okokat, amelyek szükségessé tették az agrárviszonyok forradalmi átalakítását, behatóan elemezte a földtulajdon megoszlását és világosan kimutatta, hogy miért harcoltak a parasztok az orosz forradalomban. Ezzel kapcsolatban a következőket írta:

„Tízmillió parasztportának 73 millió gyeszjatyina földje van. Huszonnyolcezer nemes vagy parvenü földbirtokosnak – 62 millió gyeszjatyina. Főleg ez a háttere annak a küzdőtérnek, amelyen a parasztságnak a földért vívott harca kibontakozik."[10]

Az orosz polgári demokratikus forradalomban, szögezte le, azért folyt a harc, hogy milyen úton haladjon Oroszország tőkés fejlődése: a monarchia és a földesúri földbirtok fenntartását jelentő „porosz" úton-e, vagy pedig az „amerikai" úton, a polgári köztársaságnak, a földesúri földbirtok megszüntetésének és farmergazdaságok létesítésének útján. Ez volt a forradalom gazdasági alapja, s ennek tisztázása nélkül az agrárprogram kérdéséből semmit sem lehetett megérteni. Lenin kimutatta, hogy Sztolipin nyíltan földesúri programja és a kadetok programja egyaránt a földesúri birtokok épségben hagyásának, a feudális maradványok fenntartásának útját követte. A proletariátusnak, tanította Lenin, az utóbbi útért kell harcolnia, mivel az biztosítja a kapitalista Oroszország termelőerőinek legszabadabb és leggyorsabb fejlődését. Ebben a harcban csakis a proletariátus és a parasztság forradalmi szövetsége esetén vívható ki a győzelem.

Lenin központi helyet szentelt munkájában az OSZDMP agrárprogramjainak, továbbá annak a kérdésnek, hogy mennyire állták ki az első orosz forradalom próbáját. Megmagyarázta, hogy miben rejlettek az orosz szociáldemokraták korábbi agrárköveteléseinek fogyatékosságai, bírálta a mensevik többség által az OSZDMP IV. kongresszusán elfogadott programot, és sorra megcáfolta a földmunicipalizálás híveinek érveit.

[10] *Lenin* Összes Művei. 16. köt. 185. old.

A mensevikeknek a municipalizálás védelmében az volt a fő érvük, hogy a parasztok ellenzik az osztásföldek nacionalizálását, s ezért szembefordulnak a nacionalizálási programmal, hogy éppen ezért a parasztmozgalom a szociáldemokrata párt nélkül megy majd végbe, sőt szembe is fordul vele, s ilyenformán a párt elszigetelődik a forradalomtól. A mensevikek „szem elől tévesztették", magyarázta meg Lenin, hogy Oroszországban nemcsak a földesúri földtulajdon középkori jellegű, hanem a paraszti osztásföldtulajdon is. A nacionalizálás és a municipalizálás programja közötti sarkalatos különbség abban rejlik, hogy az előbbi a parasztok érdekeinek legmesszebbmenő figyelembevételével megszünteti a földközösséget és a középkori földtulajdont, míg az utóbbi akadályozza a középkori földesúri földtulajdon megszüntetésének gazdaságilag szükségszerű és elkerülhetetlen folyamatát. A mensevikeknek, írta Lenin, agrárprogramjuk összeállítása során nem az a cél lebegett szemük előtt, hogy harcoljanak a középkori földbirtok ellen, s „teljesen szabaddá tegyék az utat a kapitalizmus számára, hanem *szánalmas kispolgári kísérletet* tettek arra, hogy »harmonikusan« összeegyeztessék a régit az újjal, az osztásföldtulajdont a forradalom által elkobzott feudális latifundiumokkal"[11].

Az 1905–1907-es forradalom halomra döntötte a mensevikek valamennyi érvét, megcáfolta azt a reakciós állításukat, hogy a parasztság ellenzi a föld nacionalizálásának bolsevik programját. A parasztok tömegei a forradalom tapasztalatai alapján megértették, hogy hiába reménykednek a cárban, meggyőződtek az egész középkori földtulajdon felszámolásának szükségességéről.

A bolsevikok, mint a munkásosztály pártja, következetesen védelmezték a dolgozó parasztság érdekeit. Lenin a bolsevik agrárprogram ismertetése során megállapította, hogy a szociáldemokrata munkáspárt támogatja a parasztok forradalmi harcát egészen a földesúri földek elkobzásáig. Ugyanakkor a párt abból indul ki, hogy a tőkés társadalomban az agrárviszonyok legjobb formája s egyben a hűbériség felszámolásának leghelyesebb módja a föld nacionalizálása.

Lenin hangsúlyozta a föld nacionalizálása és a politikai forradalom közötti elválaszthatatlan összefüggést. A föld nacionalizálása csak a forradalom győzelmével, a cárizmus megdöntése után válhatott valóra, s megkönnyítette a szocialista forradalomba való átmenetet. A föld nacionalizálásának követelése szerves része volt a polgári demokratikus forradalom szocialista forradalomba való átnövéséről szóló lenini elméletnek.

„A szociáldemokrácia agrárprogramja az 1905–1907-es első orosz forradalomban" című munkát 1908-ban Péterváron kinyomtatták, de nem jelent meg. A cári cenzúra elkobozta és elrendelte a megsemmisítését. Egyetlen példány maradt fenn, amelynek a végéről hiányzott néhány oldal. A könyv végét Lenin majdnem tíz évvel később, 1917 szeptemberében, munkájának kiadása alkalmával írta meg. 1908 nyarán a lengyel szociáldemokraták kérésére a „Przegląd

[11] *Lenin* Összes Művei. 17. köt. 145. old.

Socjaldemokratyczny" című lengyel folyóirat számára szerzői referátum formájában rövid ismertetést írt könyvéről.

Lenin számos művében megvédelmezte és továbbfejlesztette az agrárkérdés marxista elméletét. 1908 első felében megírta „Az agrárkérdés Oroszországban a XIX. század végén" című munkáját, amelyben átfogó képet adott az ország mezőgazdaságában uralkodó társadalmi-gazdasági viszonyokról.

A REAKCIÓS POLGÁRI FILOZÓFIA ÉS A FILOZÓFIAI REVIZIONIZMUS ELLEN

A burzsoá-földesúri reakció arra használta ki a forradalom kudarcát, hogy újabb hadjáratot indítson a demokratikus és szocialista eszmék ellen, a marxista világnézet ellen. E hadjárat élén a kadetok álltak, 1909-ben a kadet párt ideológusai – Bergyajev, Bulgakov, Sztruve, Frank és mások – „Vehi" címmel cikkgyűjteményt adtak ki, amelyben miszticizmust és „istenkeresést" prédikáltak, teljesen szakítva az orosz szabadságmozgalom eszméivel és hagyományaival.

„A »Vehi«-ről" című, ismert cikkében (1909) Lenin igen találóan „a liberális renegátság enciklopédiájának" nevezte a kadet cikkgyűjteményt. Később is sokszor használta még a „vehizmus" kifejezést az egész ellenforradalmi burzsoá-földesúri liberalizmus jellemzésére.

A forradalmat, a munkásosztály és a nép erejét, a marxista elmélet tudományos helyességét és alkotó jellegét illetően a reakció éveiben kételyei támadtak a párthoz tartozó értelmiségiek egy részének is. Sok mensevik (P. Juskevics, N. Valentyinov és mások), de több olyan szerző is, aki hajdan a bolsevikokhoz tartozott (A. Bogdanov, V. Bazarov, A. Lunacsarszkij és mások) „bírálni" kezdték a marxizmust, kiváltképpen a marxizmus filozófiáját. Egy részük, az úgynevezett „istenépítők" azt hirdették, hogy a szocializmust a vallásnak egy új fajtájává kell változtatni, abból kiindulva, hogy vallási formában a szocializmus érthetőbb lesz a nép nagy tömegei számára. Ilyen nézetek hirdetésével a munkástömegek tudatát vallási maszlaggal mételyezték.

Az Oroszországban dühöngő reakció nem volt „tisztán orosz" jelenség. Az imperializmus korában valamennyi ország burzsoáziája éles fordulatot tett a demokráciától a reakció felé minden vonalon – a gazdaság, a politika és az ideológia terén egyaránt.

A XIX. század végén és a XX. század elején az európai országokban nagyon elterjedt az úgynevezett „kritikai tapasztalat" filozófiája – az empiriokriticizmus, amelynek kidolgozása Ernst Mach osztrák fizikus és filozófus, valamint Richard Avenarius német filozófus nevéhez fűződik. A machisták tagadták az anyagi világ objektív létezését, a természet és a társadalom fejlődéstörvényeinek objektív jellegét, a tudományos megismerés objektív voltát. A világ alapja,

mondták, nem az anyag, hanem az érzet, minden anyag és test – csupán „érzetkomplexum".

A machizmus volt abban az időben a munkásosztályra nézve a legveszedelmesebb polgári idealista filozófiai irányzat. Szavakban szembefordult az idealizmussal, a modern természettudományra hivatkozott, ami a machizmusnak a „tudományosság" látszatát kölcsönözte. Ezen az imperialista reakció erőinek támogatását élvező irányzaton kapva kaptak a II. Internacionálé pártjainak opportunistái (Max Adler, Otto Bauer és mások). A német szociáldemokrácia központi lapja, a „Die Neue Zeit", amelynek Kautsky volt a főszerkesztője, valamint a német szociáldemokrácia „Sozialistische Monatshefte" című elméleti folyóirata – a nemzetközi opportunizmus egyik sajtóorgánuma – hosszú éveken át közölt cikkeket machisták és más revizionisták tollából. „Felszámolóink" című cikkében Lenin nyíltan kimondta, hogy hibás Kautskynak az az állítása, amely szerint a machizmus nem idealizmus.

A nyugat-európai és az orosz revizionisták a machista filozófiát, ezt az álcázott papi népbutítást a tudomány legújabb vívmányának minősítették. Különösen hevesen támadták a dialektikus materializmus ismeretelméletét. Azt bizonygatták, hogy a marxizmusnak nincs saját filozófiája, s hogy a machizmus a marxizmus ismeretelméletéül szolgálhatna. A revizionisták továbbra is képmutatóan marxistáknak nevezték magukat és azt hangoztatták, hogy erőfeszítéseik a marxizmus „megjavítására" irányulnak. Valójában revíziónak vették alá általában a materializmus és különösen a dialektikus materializmus valamennyi sarkalatos tételét.

A filozófiai revizionizmus fő képviselője A. A. Bogdanov volt, az első orosz forradalom korának egyik tekintélyes bolsevik politikusa, akit az OSZDMP III., IV. és V. kongresszusán a bolsevikok képviseletében beválasztottak a Központi Bizottságba. Bogdanov a filozófia kérdéseiben a kilencvenes évektől különvéleményen volt, lényegében nem marxista nézeteket vallott. Először az ösztönös materializmus álláspontján volt (1899), majd Ostwald energetizmusának (1901) és Mach empíriokriticizmusának (1904–1906) a híve lett. Lenin, amikor 1904-ben megismerkedett Bogdanov akkor megjelent „Empíriomonizmus. Filozófiai tanulmányok" című könyvével, levélben közölte vele, hogy a leghatározottabban ellenzi nézeteit.

1906-ban Bogdanov a börtönben ismét egy filozófiai könyvet írt: az „Empíriomonizmus" harmadik részét, s ezzel egy újabb lépést tett abban az irányban, hogy Marx és Engels dialektikus materializmusát Mach és Avenarius idealista nézeteivel cserélje fel. A könyv elolvasása után Lenin még azon év nyarán hosszú, három füzet terjedelmű filozófiai levelet írt Bogdanovnak, s ebben részletesen megbírálta Bogdanov teljesen helytelen, antimarxista filozófiai nézeteit.

Lenin megmutatta ezeket a füzeteket néhány barátjának és azt tervezte, hogy „Egy egyszerű marxista filozófiai jegyzetei" címmel kiadja őket, de a for-

radalmi események hevében nem jutott hozzá terve megvalósításához. Ez a munka sajnos elveszett.

Nagy felháborodással fogadta Lenin az 1908 elején „Vázlatok a marxizmus filozófiája köréből" címmel megjelent könyvet, Bazarov, Berman, Bogdanov, Gelfond, Juskevics, Lunacsarszkij és Szuvorov cikkeinek gyűjteményét. „Vázlatok a marxizmus filozófiája ellen" – így nevezte Lenin a gyűjteményt, mivel abban a marxista világnézettel a tudományosság köntösébe bújtatott idealizmust és miszticizmust állították szembe.

1908 februárjában fogott hozzá Lenin annak a könyvnek a megírásához, amelyben kellő választ akart adni a marxista filozófia valamennyi ellenfelének. Nagyon jól tudta, milyen fontos leleplezni és szétzúzni a marxizmusnak az ideológia területén fellépő ellenségeit, visszaverni az oroszországi és a nyugateurópai opportunistáknak a marxista világnézet ellen intézett támadásait, rávilágítani a machista filozófia reakciós szerepére. A marxista párt filozófiai nézeteinek védelme és továbbfejlesztése halaszthatatlan pártfeladattá vált.

Miért kellett ebben az időszakban olyan nagy figyelmet fordítani a marxizmus filozófiájának kidolgozására? Oroszország munkásosztályának azért volt szüksége valóban tudományos, marxista filozófiára, hogy elméletileg mélyrehatóan értékelni lehessen az 1905–1907-es forradalom tapasztalatait. „A »jelenlegi helyzet« Oroszországban éppen olyan, hogy a marxizmus elméleti munkáját, az elméleti munka elmélyítését és kiterjesztését... az ország egész objektív helyzete megköveteli. Amikor a tömegek a közvetlen forradalmi harc új és példátlanul gazdag tapasztalatait dolgozzák fel, akkor a forradalmi világszemléletért, vagyis a forradalmi marxizmusért vívott elméleti harc a nap jelszavává válik."[12]

Lenin, aki szilárdan hitt egy újabb oroszországi forradalom eljövetelében, politikai szempontból rendkívül fontosnak tartotta, hogy a társadalmi fejlődés objektív törvényeire támaszkodva elméletileg kimutassa a forradalom elkerülhetetlenségét, tudományos alapokra helyezze a munkásosztály pártjának politikáját.

A „filozófiai feldolgozásra", írta Lenin, a legújabb természettudományos felfedezésekkel kapcsolatban is szükség volt. A fizika és más természettudományok fejlődése sok olyan új filozófiai kérdést vetett fel, amelyre a polgári filozófia nem adhatott tudományos választ, amelyekkel, Lenin kifejezésével élve, a dialektikus materializmusnak kellett „zöld ágra vergődnie". Elengedhetetlenül szükséges volt azoknak a fontos eredményeknek filozófiai általánosítása, amelyekre a természettudományok a Marx és Engels utáni időszakban jutottak.

A könyv írása közben élénk levelezést folytatott Gorkijjal, aki akkor az „istenépítés" és a machizmus erős befolyása alatt állt. Gorkij azt tanácsolta Leninnek, hogy ne lépjen fel nyilvánosan Bogdanov, Bazarov és Lunacsarszkij ellen. Lenin azonban más véleményen volt. „Meg kell értenie és bizonyára meg

[12] Ugyanott, 275. old.

is érti – írta Gorkijnak –, hogy ha egyszer egy pártember arra a meggyőződésre jutott, hogy valamely tan mélységesen téves és *káros*, akkor köteles fellépni ellene. Eszem ágában se lett volna ilyen lármát csapni, ha nem győződtem volna meg feltétlenül (és amint sorra megismerkedem Bazarov, Bogdanov és Társai bölcsességének kútforrásaival, napról napra jobban meggyőződöm) arról, hogy könyvük *teljes egészében* ostoba, káros, filiszteri, papi maszlag, elejétől végig, ágaitól a gyökeréig, Machig és Avenariusig."[13] Emellett Lenin hangsúlyozta, hogy „semlegesség" ebben a kérdésben nem lehet és nem is lesz.

1908. április közepén Lenin nyomdába adta „Marxizmus és revizionizmus" című nevezetes cikkét, amely, mint írta, „a leghivatalosabb hadüzenet"[14] volt a revizionizmusnak. A cikket Marx halálának 25. évfordulója alkalmából írta, és 1908-ban jelent meg Péterváron, a „Karl Marx" című gyűjteményben. Lenin ebben a cikkben megállapította, hogy a múlt század kilencvenes évei óta, amikor a marxista tanításnak a munkásmozgalom valamennyi többi ideológiája fölötti győzelme lényegében már befejezett tény volt, a marxizmus elleni harc új formákat öltött. A marxizmuson belül létrejött egy, a marxizmussal szemben ellenséges áramlat: a revizionizmus, amely „Marx helyesbítése", „Marx felülvizsgálata" ürügyén belülről próbálja aláásni a forradalmi proletariátus nagy tanítását.

Lenin kimutatta, hogy a revizionisták a polgári professzori „tudomány" nyomdokain haladva, tagadták a marxista materializmust és dialektikát, a marxi politikai gazdaságtan sarkalatos tételeit, elvetették az osztályharc és a proletárdiktatúra eszméjét, tagadták a szocializmust mint a munkásmozgalom végső célját, s teljesen a politikai reformizmus álláspontjára süllyedtek. Kimutatta továbbá, hogy a revizionizmus nemzetközi jelenség, amelynek a tőkés társadalomba mélyen lenyúló osztálygyökerei vannak. Amíg a kapitalizmus létezik, revizionizmus is lesz. Ezért kell ellene állandóan, rendszeresen, szívósan küzdeni a munkásmozgalomban.

A munkásmozgalom sorsáért való történelmi felelősség teljes tudatában Lenin fellépett a marxizmus meghamisítói ellen. Előre megmondta, hogy az az eszmei harc, amelyet a forradalmi marxizmus a revizionizmus ellen vívott, csak előjátéka a proletariátus nagy forradalmi ütközeteinek, amelyeket meg kell vívnia, amikor a munkásmozgalmon belüli gyengeséget és ingadozást leküzdve rendületlenül halad előre, ügyének teljes győzelme felé.

CAPRI SZIGETÉN

1908. április második felében Lenin Olaszországba, Capri szigetére utazott, hogy találkozzon Gorkijjal, aki erre ismételten kérte. Lenin szerette volna rábírni Gorkijt arra, hogy ne tegyen reménytelen kísérleteket a szigeten tartóz-

[13] *Lenin* Összes Művei. 47. köt. 150–151. old.

[14] Ugyanott, 155. old.

kodó Bogdanovval, Lunacsarszkijjal és Bazarovval való kibékítésére. Kategorikusan kijelentette, hogy filozófiai és vallási kérdésekről nem fog velük beszélni, s hogy látogatásának egyetlen célja Gorkij fokozottabb bevonása a „Proletarij" munkájába.

Lenin sokat beszélgetett Gorkijjal, nagy érdeklődéssel hallgatta elbeszéléseit Nyizsnyij Novgorodról, a Volgáról, gyermekkoráról, ifjúságáról és a nagyvilágban való barangolásairól. Azt tanácsolta neki, hogy írjon mindezekről az élményekről, mert biztosan igen tanulságos dolog kerekedik belőlük. Gorkij megfogadta a tanácsot, s később megírta „Gyermekkorom", „Emberek között" és „Az én egyetemeim" című könyveit.

Lenin Capri-szigeti tartózkodása idején Gorkijjal együtt meglátogatta a nápolyi múzeumot, megtekintette Nápoly környékét, Pompeit, felment a Vezúvra. Capri halászok kíséretében gyakran csónakázott ki a tengerre halászni. A halászokat részletesen kikérdezte életükről, keresetükről, arról, hol és hogyan tanulnak gyerekeik. Gorkij erre visszaemlékezve azt írta, hogy Leninben volt „valami delejesség", amely vonzotta feléje a dolgozó emberek szívét. A capri halászok, akik találkoztak sok nevezetes orosz emberrel, valami megérzést követve, Lenint azonnal különleges helyre sorolták és megszerették. Egy öreg halász, Giovanni Spadaro, akinek feltűnt Lenin csodálatosan szívből jövő nevetése, azt mondta: így csak becsületes ember tud nevetni. Capriról való elutazása után az olasz halászok még sokáig érdeklődtek Gorkijnál „Signor Lenin" után, aggódtak, hogy a cár esetleg elfogatja.

Capri-szigeti találkozásuk alkalmával még szorosabbra fűződött Lenin és Gorkij barátsága. Gorkijt mindig lenyűgözte Lenin sokoldalúsága. „Ugyanolyan élvezettel tudott sakkozni, mint amilyennel a »Viseletek történeté«-t nézegette, óraszámra vitatkozott partnerével, horgászott, Capri köves s a déli naptól átizzott ösvényein sétált, a rekettye aranysárga virágaiban és a halászok szurtos gyerekeiben gyönyörködött." Gorkijra nagy hatással volt Leninnek az a tanácsa, az a figyelmeztetése, hogy az írónak szoros kapcsolatban kell állnia hazájával, népével.

Lenin javaslatára idejük egy részét mindennap azzal töltötték, hogy Oroszországról beszélgettek, Oroszországra emlékeztek. Egy alkalommal Lenin, látva, hogyan bogozzák ki az olasz halászok a cápák által összetépett és összekuszált hálókat, így szólt: „A mieink fürgébben dolgoznak"! Gorkij kételkedett ebben, mire Lenin megjegyezte: Nono! Nem felejti el maga Oroszországot, amíg itt él, ezen a földkupacon?

„Orosz ember volt – írta Leninről Gorkij –, sokáig élt Oroszországon kívül, figyelmesen vette szemügyre saját országát; távolról tarkábbnak, színesebbnek látta. Helyesen mérlegelte az ország potenciális erejét, a nép rendkívüli tehetségét, mely még kevéssé öltött alakot, még nem serkentette fel nehéz és nyomasztó történelme, de amely tehetség a fantasztikus orosz élet sötét hátterében mindenütt aranycsillagként ragyog."[15]

[15] Lenin–Gorkij. Levelek, visszaemlékezések. 254. és 273. old.

Lenin és Gorkij Capri-szigeti találkozása, majd 1911-ben és 1912-ben párizsi találkozásuk és levelezésük meggyőzően tanúskodik arról, hogy a munkásosztály vezére nagy gondot fordított a proletáríró hatalmas művészi tehetségére. Lenin segítette a nagy írót abban, hogy megszabaduljon téves nézeteitől. „Velem úgy viselkedett – írta Gorkij –, mint a szigorú tanító és a jószívű »gondos barát«."[16]

Bármennyire tartózkodott Lenin a filozófiai kérdések érintésétől, mégsem kerülhette el őket. Bogdanovnak, Bazarovnak és Lunacsarszkijnak Lenin sok éles bíráló megjegyzését kellett végighallgatnia. Miután ismételten kijelentette, hogy a filozófiai kérdésekben semmiképp sem ért egyet velük, azt javasolta nekik: „használjuk fel közösen anyagi eszközeinket és erőinket és dolgozzuk ki a *forradalom bolsevik történetét,* hogy szembeállítsuk a forradalom mensevik likvidátor történetével,[17] de a Capri-szigetiek elutasították ajánlatomat, mert nem a bolsevizmus közös ügyével akarnak foglalkozni, hanem külön filozófiai nézeteik propagálásával"[18].

„MATERIALIZMUS ÉS EMPÍRIOKRITICIZMUS"

Genfbe visszatérve Lenin tovább dolgozott filozófiai művén. Óriási tudományos munkásságot fejtett ki, német, francia, angol és orosz nyelven száz meg száz forrásművet tanulmányozott át a filozófia és a természettudományok, különösen a fizika kérdéseiről, ismét elolvasta Marx és Engels filozófiai műveit, továbbá Plehanov, Mehring, Lafargue, Diderot, Feuerbach, Csernisevszkij, Dietzgen és más filozófusok munkáit. A könyv írása során Lenin, mint korábban is, nagymértékben igénybe vette a svájci könyvtárakat. 1908 májusában Londonba utazott, és körülbelül egy hónapig a British Museum könyvtárában dolgozott.

A könyv írása gyorsan haladt, s 1908 októberében befejeződött. Csakhogy a rendőri üldözés miatt a könyv legális kiadása nagy nehézségekbe ütközött. I. I. Szkvorcov-Sztyepanov közvetítésével Lenin könyvének kinyomtatását illetően sikerült megállapodni L. Krumbügellel, a moszkvai „Zveno" kiadó tulajdonosával.

Lenin Anna Iljinyicsnának írt számos levelében sürgette a könyv nyomtatását és megjelentetését. „Fontos, hogy a könyv hamarább megjelenjen – írta egyik levelében. – Megjelenéséhez nemcsak irodalmi, hanem komoly politikai kötelezettségeim is fűződnek."[19] 1909 júniusára tűzték ki a „Proletarij" kibőví-

[16] Ugyanott, 271. old.

[17] Lenin „Az oroszországi társadalmi mozgalom a XX. század elején" c., akkor kiadás előtt álló könyvre gondolt. A könyv Martov, Maszlov és Potreszov szerkesztésében jelent meg.

[18] *Lenin* Összes Művei. 47. köt. 198. old.

[19] *Lenin* Összes Művei. 55. köt. 271. old.

tett szerkesztőségének (gyakorlatilag a Bolsevik Központnak) az értekezletét, amelyen meg kellett vívni a döntő csatát az otzovisták csoportjával: Bogdanovval és híveivel.

1909 májusában jelent meg Lenin „Materializmus és empíriokriticizmus. Kritikai jegyzetek egy reakciós filozófiáról" című könyve. Lenin megküldött a könyvből egy példányt Rosa Luxemburgnak azzal a kéréssel, hogy számoljanak be a könyv megjelenéséről a „Die Neue Zeit" című folyóiratban. Luxemburg eleget tett a kérésnek.

A „Materializmus és empíriokriticizmus" című zseniális mű mintaképe a marxista filozófia ellenségei ellen vívott következetes és engesztelhetetlen harcnak, a harcos bolsevik pártosságnak, a marxizmus védelmének és alkotó továbbfejlesztésének. Lenin ebben a műben érvekkel jól alátámasztott kritikai elemzésnek vetette alá a polgári idealista filozófiát és a filozófiai revizionizmust, leleplezte az idealizmus védelmezésében alkalmazott legújabb fogásaikat, kifejtette és továbbfejlesztette a marxista filozófia alapvető kérdéseit.

A „Materializmus és empíriokriticizmus" című művében Lenin kimutatta, hogy Mach és más polgári filozófusok, akik filozófiájukat a legmodernebbként reklámozzák, valójában új cégér alatt réges-rég elavult idealista limlommal hozakodnak elő. Az „empíriokriticizmus" hangzatos elnevezéssel felcicomázva Berkeleynek, a XVIII. századi angol püspöknek, a materializmus harcos ellenlábasának a nézeteit keltik életre. Lenin megállapította, hogy Berkeley filozófiájának és az empíriokriticizmusnak a kiindulópontja egy és ugyanaz: a szubjektív idealizmus.

A világot érzeteink összességének tekintő machista nézetet cáfolva az orosz és a nyugat-európai machistáknak mindenekelőtt a következő, számukra kényes kérdést tette fel: „Létezett-e a természet az ember előtt?" Lenin kimutatta, hogy a machisták tanítása, amely szerint a dolgok érzetkomplexumok, elkerülhetetlenül – akár akarják azt a machisták, akár nem – ahhoz az ostoba állásponthoz vezet, hogy a világ, a természet, az emberek csak az ember érzeteiben, magának a filozófusnak az érzeteiben léteznek. Lenin továbbá a machistáknak egy másik, számukra nem kevésbé kényes kérdést is feltett. „Agyával gondolkodik-e az ember?" Az empíriokritikusok egy olyan állításig süllyedtek, hogy az agy nem a gondolkodás szerve, hogy tehát agy nélkül is lehetséges gondolat. Lenin az ilyen „filozófiát" igen találóan agy nélküli bölcselkedésnek nevezte, s kimutatta, hogy homlokegyenest ellenkezik a tudománnyal és a mindennapi élet gyakorlatával, amely alátámasztja a filozófiai materializmusnak az anyag elsődlegességéről és a tudat, a gondolkodás másodlagosságáról szóló tanítását.

Lenin a dialektikus materializmus irányvonalának következetes védelme során kidolgozta az anyag klasszikus meghatározását, amely a tudományos filozófia közkincsévé vált. „Az anyag filozófiai kategória, mely az érzeteinkben feltáruló, érzeteinkkel lemásolt, lefényképezett, visszatükrözött, érzeteinktől függetlenül létező objektív valóság megjelölésére szolgál." Vagy rövidebben: az anyag „az emberi tudattól függetlenül létező és a tudatban tükröződő objektív valóságot jelenti"[20]. Az anyagot Lenin az anyag mozgásával szoros összefüggésben vizsgálta; az objektív valóság nem más, mint a mozgó anyag. Az a tétel, hogy az anyag a tudattól függetlenül létezik, a filozófiai materializmus tanításának alaptétele.

Bírálva a machistákat és a polgári filozófia más metafizikusan gondolkodó képviselőit, akik azt állították, hogy a tudomány új felfedezései (a radioaktivitás, a bonyolult atomszerkezet stb.) „szétrombolják" az anyag fogalmát és „megcáfolták" a materializmust, Lenin leszögezte, hogy szigorúan el kell határolni egymástól az anyag filozófiai fogalmát és az anyagra vonatkozó természettudományi felfogásokat. Kimutatta, hogy a dialektikus materializmus szempontjából az anyag filozófiai kategóriája csakis a lét és a tudat viszonyára vonatkozó filozófiai alapkérdés megoldásával függ össze és nem foglal magában semmiféle fizikai, kémiai, biológiai és egyéb konkrét karakterisztikákat. „Az anyag *egyetlen* »tulajdonsága«, melynek elismerésével a filozófiai materializmus összefügg – írta Lenin –, az a tulajdonság, hogy *objektív valóság*, hogy tudatunkon kívül létezik."[21]

Különös figyelmet fordított Lenin a dialektikus materializmus ismeretelméletével, a tükrözéselmélettel kapcsolatos alapvető problémák kidolgozására.

A filozófiai materializmus már Marx és Engels előtt felvetette és védelmezte azt a gondolatot, hogy a megismerés az objektív világ visszatükrözése az ember tudatában. Marx és Engels ebben az irányban tovább haladva műveiben mélyrehatóan kidolgozta ezt a gondolatot, Lenin pedig védelmezte és továbbfejlesztette alapvető tételeiket.

A polgári filozófusok és a revizionisták már hosszú évek óta támadják, tudatosan szimplifikálják, eltorzítják és meghamisítják a marxizmus–leninizmus filozófiájának visszatükrözés-elméletét. Olyan felfogást tulajdonítanak Leninnek, amely szerint a visszatükrözés nem más, mint a „tükörszerű visszavetítés" egyszerű aktusa gondolat és objektum között, mint a természet tárgyainak „holt lemásolása" az emberi tudat által. Valójában azonban Lenin a „Materializmus és empiriokriticizmus" című művében és a „Filozófiai füzetek"-ben is szembeszállt a visszatükrözés ilyen primitív felfogásával.

„A materializmus – írta Lenin – elismeri a »magánvaló«, illetve az elmén kí-

[20] *Lenin* Összes Művei. 18. köt. Budapest 1964. 116. és 244. old.

[21] Ugyanott, 243. old.

vül levő tárgyakat; szerinte az eszmék és az érzetek másolatai vagy visszatükrözései a tárgyaknak."[22] Az objektív világ gondolati visszatükrözése nem a tükörszerű visszavetítés pillanatnyi aktusa, hanem a szubjektum és az objektum közötti kölcsönhatás bonyolult, ellentmondásos dialektikus folyamata, amelyben a gyakorlat állandóan ellenőrzi a „képmásokat", amelyben a helyes visszatükröződések különválasztódnak a hamisaktól.

A „Materializmus és empiriokriticizmus"-ban arról van szó, hogy „a világ örökké mozgó és fejlődő anyag (mint a marxisták gondolják), melyet visszatükröz a fejlődő emberi tudat"[23]. „A megismerés a gondolkodás örök, végtelen közeledése az objektumhoz – állapította meg Lenin a „Filozófiai füzetek"-ben. – A természetnek az emberi gondolatban való *visszatükröződését* nem »holtnak«, nem »elvontnak«..., hanem az ellentétek mozgása, keletkezése és megoldása örök **folyamatában** kell felfogni."[24]

Ezek Lenin tételei a valóságnak az emberi ismeretek formáiban való alkotóan aktív visszatükröződéséről.

Lenin mélységében és sokoldalúságában felülmúlhatatlan elemzést adott a megismerés folyamatáról, *az objektív abszolút és viszonylagos igazság dialektikájáról,* s ennek óriási elméleti és gyakorlati jelentősége van. Az érzetek és a fogalmak, az *objektív világ* visszatükröződései lévén, objektív tartalmat foglalnak magukban. S éppen érzeteinknek, tudatunknak ezt az objektív tartalmát, amely nem függ sem az embertől, sem az emberiségtől, – ezt nevezte Lenin *objektív igazságnak*. A marxista tanítás nagy megismerő ereje éppen abban rejlik, hogy az objektív igazságra támaszkodik. „Marx történelmi materializmusát és egész gazdaságtanát – hangsúlyozta Lenin – át- meg átitatja az objektív igazság elismerése."[25] Az emberi megismerés a szakadatlan fejlődés folyamatában van. Felfelé ívelő vonalon halad és fejlődik a nem tudástól a tudás felé, a hiányos és pontatlan ismeretektől a teljesebb és pontosabb ismeretek felé, a viszonylagos igazságtól az abszolút igazság felé. Az abszolút és viszonylagos igazság között nincs áthághatatlan határ: „Az emberi gondolkodás... természeténél fogva fel tudja tárni és fel is tárja előttünk az abszolút igazságot, mely viszonylagos igazságok összességéből tevődik össze."[26]

Az abszolút és a viszonylagos igazság viszonyának dialektikus materialista felfogása az elmélet alkotó megközelítésének mélyreható tudományos megalapozása és a revizionizmus meg a dogmatizmus elleni harc éles fegyvere. A marxizmus objektív, igaz tanítás, amelyet a világtörténelmi gyakorlat igazolt. A marxista–leninista tudomány egyik-másik tételét továbbra is alkotó módon kell fejleszteni, konkretizálni, gazdagítani a tudomány új adatainak és az új

[22] Ugyanott, 16 old
[23] Ugyanott, 123 old
[24] *Lenin* Összes Művei 29 kot Budapest 1972 160 old
[25] Lenin Összes Művei 18 kot. 299 old
[26] Ugyanott, 121 old

gyakorlatnak megfelelően, de nem szabad változtatni a marxizmus tanításának lényegén, forradalmi szellemén.

A „Materializmus és empiriokriticizmus" című könyvében Lenin jelentősen tovább gazdagította a gyakorlatnak az ismeretelméletben betöltött szerepéről szóló marxista tanítását. Rámutatva arra, hogy az elméleti gondolkodásnak igen nagy jelentősége van a megismerésben, és hogy a dialektikus materialista ismeretelméletnek szoros kapcsolatban kell lennie a gyakorlattal, különös nyomatékkal hangsúlyozta, hogy „az ismeretelmélet első és fő szempontjának az élet, a gyakorlat szempontjának kell lennie"[27].

Lenin sokoldalúan feltárta, hogy mi a szerepe a gyakorlatnak mint az igazság kritériumának és rávilágított e kritérium dialektikus természetére. Ebben a kritériumban van bizonyos fokú „határozatlanság", amely nem teszi lehetővé egyik vagy másik emberi elképzelés teljes igazolását vagy megcáfolását és ezzel kizárja azt, hogy tudományos ismeretek abszolút érvényűekké váljanak. Másrészt a gyakorlat kritériuma annyira mégis határozott, hogy módot ad a tudományos nézeteknek a tudománytalan nézetektől való szigorú elkülönítésére és az idealizmus meg az agnoszticizmus minden válfaja elleni könyörtelen harcra. Éppen az emberiségnek a gyakorlata, ellenőrizve képzeteinket, erősíti meg bennünk azt, ami megfelel az igazságnak.

Az örökké fejlődő, megújuló gyakorlat útját állja annak, hogy az ember ismeretei „abszolútummá", megcsontosodott dogmává változzanak, megköveteli ismereteink állandó fejlesztését és elmélyítését. *A marxizmus a tudományos elmélet és a forradalmi gyakorlat megbonthatatlan egysége.*

A tudományos ismeretelmélet kidolgozásával Lenin ragyogó példát mutatott a dialektikus materializmus alkotó továbbfejlesztésére, s ez értékes hozzájárulás volt a marxizmus filozófiájához.

Lenin bírálta az orosz machistáknak a társadalomra vonatkozó nézeteit. Kimutatta, hogy Bogdanovnak és elvbarátainak a társadalmi lét és a társadalmi tudat azonosságára, a szociológiai és a biológiai törvények azonosságára vonatkozó állításai mögött az rejlik, hogy nem hajlandók elismerni és a proletariátus osztályharcában felhasználni a társadalmi fejlődés objektív törvényeit. Lenin megmagyarázta, hogy a machista „szociológia" lényegében semmiben sem különbözik a burzsoá szociológiától. Márpedig a reakciós burzsoá ideológusok már régóta fellépnek a történelem törvényeinek tudományos megismerése ellen, félnek az igazi tudománytól, elvakultan harcolnak a történelem objektív törvényszerűségeit feltáró marxizmus ellen.

Később, „A szocializmus újabb megsemmisítése" című cikkében, amely Sztruve, az orosz burzsoázia ideológusa ellen irányult, Lenin ezt írta: „Nem hisznek a jelen tudományos elemzésének lehetőségében, lemondanak a tudományról, köpnek minden általánosításra, elrejtőznek a történelmi fejlődés mindenféle »törvénye« elől, igyekeznek körülkeríteni az *erdőt* – fákkal –, ez az

[27] Ugyanott, 128. old.

osztályértelme annak a divatos burzsoá szkepticizmusnak..., amelyet Sztruve úrnál látunk."[28]

A kapitalizmus ellentmondásainak elemzése, a történelem törvényeinek feltárása megrémíti és kétségbe ejti a burzsoáziát, mivel az események menete a kapitalista társadalom elkerülhetetlen bukása és kommunista társadalommal való felcserélése felé halad.

Lenin különös nyomatékkal hangsúlyozta a marxista világnézet átfogó és logikusan összehangolt voltát, elhárította a revizionistáknak azokat a próbálkozásait, hogy Marx közgazdasági és politikai elméletét különválasszák a filozófiai materializmustól. „A marxizmus filozófiájából, ebből az egyetlen acéldarabból formázott filozófiából – írta Lenin – egyetlen alaptételt, egyetlen lényeges részt sem lehet kitörölni anélkül, hogy el ne távolodnánk az objektív igazságtól, hogy ne kerülnénk a reakciós burzsoá hazugság ölelésébe."[29]

A TUDOMÁNY EREDMÉNYEINEK FILOZÓFIAI ÁLTALÁNOSÍTÁSA

Az oroszországi és a nyugat-európai revizionisták a machizmust „a természettudományok legújabb filozófiájának" tüntették fel. Szét kellett zúzni a machizmusnak ezt a természettudományra alapozott spekulációját, *filozófiailag általánosítani kellett a tudomány legújabb felfedezéseit.* S Lenin ezt nagyszerűen megoldotta „Materializmus és empiriokriticizmus" című könyvében.

A XIX. század végén és a XX. század elején nagy tudományos felfedezések születtek. A röntgensugarak után (1895) felfedezték a természetes radioaktivitás jelenségét (1896), az elektront (1897), a rádiumot (1898), megszületett az anyag elektronelmélete, a kvantumelmélet (1900) és a relativitáselmélet (1905). Valóságos forradalom kezdődött a természettudományban. A tudomány felfedezte, hogy a kémiai elemek az egymássá való átalakulás képességével rendelkeznek. Az elektron tanulmányozása során kitűnt, hogy tömege a sebességtől függően változékony. Ezek az alapvető tudományos felfedezések azzal a következménnyel jártak, hogy hirtelen és radikálisan összeomlott egész sor korábban kialakított fizikai fogalom és elképzelés, válságot idéztek elő a fizikában.

Lenin rámutatott arra, hogy mi az oka és lényege annak a mély válságnak, amelyet a természettudomány, kiváltképpen a fizika akkoriban átélt. „A jelenkori fizika válságának *lényege* – írta –: a régi törvények és alapelvek összeomlása, a tudaton kívül létező objektív valóság elvetése, vagyis az, hogy a materializmus helyére idealizmust és agnoszticizmust állítottak."[30]

[28] *Lenin* Összes Művei. 25. köt. 46. old.
[29] *Lenin* Összes Művei. 18. köt. 306. old.
[30] Ugyanott, 240–241. old.

Megérett az a szükségesség, hogy a fizika az ösztönös, nem tudatosult és gyakran metafizikus materialista szemléletmódról a dialektikus materializmus új szemléletmódjára térjen át.

A tudomány által elért haladást és a tudomány gnoszeológiai nehézségeit nyomban kihasználta a filozófiai reakció, amely azt tűzte ki céljául, hogy a fizikára rákényszeríti az új felfedezésekről az idealista ismeretelmélet szellemében fogant magyarázatát, hogy a tudósokat letéríti a materializmus útjáról az idealizmus régi útjára, a tudomány és a vallás kibékítésének az útjára.

Azt a tényt, hogy az új fizika elismeri az elektron tömegének változékonyságát, idealista filozófusok és őket követő egyes fizikusok olyan állításokra használták fel, hogy elgondolható mozgás és energia anyag nélkül, hogy „az anyag eltűnt", hogy maga az anyagfogalom elavult. Kialakult az úgynevezett „fizikai idealizmus" irányzata.

Lenin kimutatta, mennyire tarthatatlan az új fizikai felfedezések idealista értelmezése. Az idealizmusba teljesen belezavarodott machista fizikusoknak nekiszegezte a következő sarkalatos kérdést: Objektív valóság-e az elektron, az emberi tudaton kívül és attól függetlenül létezik-e, vagy sem? „Erre a kérdésre – mondotta Lenin – a természettudósoknak szintúgy habozás nélkül *igennel* kell majd felelniük és állandóan így is felelnek, mint ahogy habozás nélkül elismerik azt, hogy a természet már az ember és a szerves anyag megjelenése előtt is létezett. S ezzel a kérdés a materializmus javára dől el."[31]

Lenin meggyőződéssel állította, hogy az elektron sem „a dolgok változatlan lényege", a világépítmény legkisebb „építőköve". „Az elektron éppoly *kimeríthetetlen,* mint az atom, a természet végtelen."[32] Lenin világosan kimutatta, hogy a tudomány legújabb felfedezései ragyogóan bizonyítják a dialektikus materializmus igazát, mert „az atom szétrombolható, kimeríthetetlen volta, az anyag és mozgása minden formájának változékonysága volt mindig a dialektikus materializmus bástyája"[33].

Lenin igyekezett meggyőzni a természetkutatókat arról, hogy mennyire szükségszerű és elkerülhetetlen az áttérés erre az egyetlen helyes módszerre és egyetlen helyes filozófiára. A dialektikus materializmus az egyetlen olyan filozófia, amely valóban belső kapcsolatban áll a természettudománnyal és, behatolva minden tudományba, helyesen általánosítja eredményeiket, megmutatja a helyes utat a tudomány bármilyen válságának leküzdéséhez. Ám a materializmust mint tudományos világszemléletet tovább kell fejleszteni, a tudomány területén tett új felfedezésekkel kell gazdagítani. Nem harcolhat igazán a dialektikus materializmusért az, aki egy helyben topog, tanította Lenin. Arra szólította fel a marxistákat, hogy tanulmányozzák a modern természettudományt és azt a harcot, amely a természettudományban a materializmusért folyik. Az

[31] Ugyanott, 244. old.
[32] Ugyanott, 245. old.
[33] Ugyanott, 263. old.

anyagról és szerkezetéről szóló tanítás, mondotta Lenin, a tudomány legerősebb fegyvere az idealizmus és az agnoszticizmus elleni harcban.

Engels annak idején megállapította, hogy „a materializmusnak már a természettudomány területén tett mindegyik korszakalkotó felfedezéssel is meg kell változtatnia formáját"[34]. A megváltozott történelmi viszonyok között, amikor a kapitalizmus fejlődésének imperialista szakaszába lépett, amikor a forradalom kezdődött a természettudományban, éppen Lenin volt az, aki új formát adott a materializmusnak.

Lenin könyve valóságos himnusza az emberi ész erejének. Feltárta a tudomány előtt a végtelen természet jelenségeinek lényegébe való behatolás határtalan perspektíváit. „Az emberi elme – írta Lenin – sok furcsa dolgot fedezett fel a természetben és még többet fog felfedezni, növelve ezzel hatalmát a természet felett..."[35] A modern tudomány, az emberi megismerés hatalmát demonstrálva, feltárja az atomon és az atommagon belül lejátszódó „különös" folyamatok törvényszerűségeit, leigázza az atomot. Az a nemes feladat vár rá, hogy a modern tudomány minden felfedezését és az általa feltárt óriási energiaforrásokat a nép, az emberiség, a béke szolgálatába állítsa.

„Materializmus és empiriokriticizmus" című könyvében Lenin konkretizálta és korának tudományos eredményei alapján minden sarkalatos kérdésben elmélyítette, továbbfejlesztette a dialektikus materializmust. *A „Materializmus és empiriokriticizmus" című könyv új, lenini szakaszt jelentett a marxizmus filozófiájának fejlődésében,* s ez a szakasz már azokkal a művekkel kezdődött, amelyeket Lenin a múlt század kilencvenes éveiben írt.

A természettudomány és az egész tudomány Lenin utáni fejlődése nagyszerűen bizonyítja Lenin filozófiai eszméinek tudományos termékenységét, igazolja tudományos előrelátását. Leninnek az a gondolata, hogy az anyag kimeríthetetlen, a természettudományos megismerés általános elvévé vált. Óriási világnézeti és módszertani jelentőségük van a tudományos forradalmak és válságok természetére vonatkozó lenini gondolatoknak, Lenin azon megállapításainak, amelyekben meghatározza a dialektikus materializmus szerepét a tudományban felmerülő ellentmondások megoldásában. Korunk dialektikus materializmusa hű maradt Lenin filozófiai eszméihez. Tovább gazdagítja és konkretizálja az olyan kategóriák lenini értelmezését, mint a „visszatükrözés", az „okság", a „kölcsönhatás", az „idő és tér", az „abszolút" és a „viszonylagos", az „általános, különös és egyes" stb. „A fejlődés egyetemes elvének" és „a *világ*, a természet, a mozgás, az anyag stb. *egysége* egyetemes elvének" együttes elismerése alapján[36] s annak alapján, hogy egyre növekszik a tudósok gyakorlati részvétele a Szovjetunió kommunista építésében, mindjobban erő-

[34] *Marx* és *Engels* Művei. 21. köt. Budapest 1970. 267. old.
[35] *Lenin* Összes Művei. 18. köt. 263. old.
[36] Lásd *Lenin* Összes Művei. 29. köt. 209. old.

södik a dialektikus materialista filozófia és a modern természettudomány szövetsége.

A könyv „Befejezés"-ében Lenin megfogalmazta a reakciós ideológia elleni harc elveit, azokat a kritériumokat, amelyek lehetővé teszik valamely tudomány és társadalmi gyakorlat valóban értékes új következtetéseinek és általánosításainak feltárását. Lenin kimutatta, hogy a filozófiai materializmustól való mindennemű eltérés, a marxista, dialektikus materialista világnézet „megcáfolását" vagy revideálását célzó mindennemű kísérlet végső soron a kizsákmányoló osztályok malmára hajtja a vizet. Különösen időszerű Leninnek az a megállapítása, hogy a burzsoá és a revizionista áramlatok és iskolák ismeretelméleti skolasztikája mögött „meg kell látni a filozófiai pártok harcát, mely végeredményben a mai társadalom ellenséges osztályainak tendenciáit és ideológiáját fejezi ki. A legújabb filozófia éppoly pártos, mint a kétezer évvel ezelőtti"[37]. „A pártonkívüliség a filozófiában – szögezte le Lenin – nem egyéb, mint hitvány módon palástolt lakájoskodás az idealizmus és a fideizmus előtt."[38]

A modern revizionisták kudarcot vallottak a filozófia pártosságának tagadásával.

A PÁRT ÉLES ELMÉLETI FEGYVERE

Lenin „Materializmus és empiriokriticizmus" című könyvének megjelenése igen nagy jelentőségű volt a bolsevik párt tevékenysége szempontjából. A könyv megjelenése heves filozófiai vitákat váltott ki Európa sok városában az oroszországi szociáldemokrata emigráció körében. Különösen gyakoriak voltak a viták Párizsban, ahol a „Proletarij" című lap bolsevik klubja működött, amelyet a párizsi munkásnegyedekben élő orosz szocialista munkások százai látogattak. A külföldi filozófiai vitákban Lenin álláspontját már könyvének megjelenése előtt is tevékenyen támogatta I. F. Dubrovinszkij, a Bolsevik Központnak és a „Proletarij" szerkesztőségének tagja. Dubrovinszkij Lenin „Tíz kérdés az előadóhoz" című tézisei alapján már 1908 nyarán Genfben egy kitűnő felszólalással reagált Bogdanov előadására.

Nagy érdeklődéssel fogadták Lenin könyvét az Oroszországban élő bolsevikok is. A könyv mély hatással volt a párt kádereire, a politikai foglyok a cári börtönökben és a száműzetési helyeken tanulmányozták. Sokszor valóságos ideológiai csaták robbantak ki egyrészt Lenin tanítványai és követői, másrészt a machisták és az otzovisták között.

1909 júniusában V. V. Vorovszkijnak sikerült az „Odesszkoje Obozrenyije" című lapban egy recenziót elhelyeznie Lenin könyvéről. Vorovszkij közölte az olvasókkal, hogy a machizmus ellen „Lenin, az orosz marxizmus egyik legki-

[37] *Lenin* Összes Művei. 18. köt. 336. old.
[38] Ugyanott, 334. old.

válóbb teoretikusa »Materializmus és empíriokriticizmus. Kritikai jegyzetek egy reakciós filozófiáról« címmel alapos munkát adott ki, s ebben keményen megbírálta a machista tanítást, amely nemcsak Marx és Engels tudományos filozófiájához és ismeretelméletéhez képest reakciós, hanem Kanthoz képest is, akinek »magánvaló«-ját Avenarius és a többiek teljes mértékben tagadják és »érzetkomplexummal« helyettesítik".

Leninnek a machizmust kipellengérező bírálata, írta a továbbiakban Vorovszkij, „különlegesen értékes Oroszország számára, ahol Bogdanov, Bazarov, Juskevics, Berman urak és társaik egész galériája, miután hátat fordított a történelmi materializmusnak, káoszt akar előidézni az olvasók fejében, marxizmus örvén »valami hihetetlenül zavaros, kusza és reakciós« zagyvalékot tálal fel, s amikor állítólag Plehanov ellen emel szót, lényegében Marxot és Engelst támadja"[39].

Még korábban, 1909. május 19-én a „Bakinszkije Vesztyi" című lapban jelent meg egy recenzió a „Materializmus és empíriokriticizmus" című műről „T-n" aláírással (ezt az álnevet használta a sajtóban P. A. Dzsaparidze)[40]. A recenzió kiemeli, hogy Lenin könyve elsősorban Machnak és Avenariusnak, valamint orosz tanítványainak a tanítását bírálja, hogy a mű szerzője, „aki kitűnő ismerője az utóbbi két évszázad filozófiai irodalmának, de meglehetősen ismeri a természettudomány mai állapotát is", teljesen megcáfolhatatlanul bebizonyítja a filozófia machista irányzatának reakciós jellegét, ennek az irányzatnak a visszatérését Berkeley szubjektív idealizmusához.

Ugyanakkor egész sor későbbi recenziótól eltérően, amely Lenin művéből csupán annak kritikai aspektusát emelte ki, a bakui recenzens nagyon helyesen hangsúlyozta, hogy „a párját ritkító világossággal kifejtett gyilkos kritika mellett a szerző *kifejti a dialektikus materializmusnak a tárgyalt kérdésekre vonatkozó nézeteit is, minden figyelmét arra a sarkalatos kérdésre összpontosítva, amely szakadékot alkot az idealizmus és a materializmus között: a lét és a tudat viszonyának a kérdésére*"[41]. A recenzens szolidaritást vállal azzal, hogy Lenin filozófiai revizionizmusként értékeli az orosz empíriokritikusok nézeteit.

Nagy érdeklődéssel hallgatta Lenin az őt meglátogató elvtársak beszámolóit arról, hogyan fogadták könyvét Oroszországban, kiváltképpen Pétervárott, ahol a machistáknak erős befolyásuk volt. A könyv megjelenése előmozdította a marxizmus filozófiai eszméinek nagyarányú elterjedését a párttagság körében, segítette a pártaktívát, az élenjáró munkásokat a dialektikus és a történelmi materializmus elsajátításában.

[39] A cenzúrára való tekintettel V. V. Voronszkij Max Verworn „Természettudomány és világszemlélet. Az élet problémája" c. könyvének szentelte recenzióját, de abban Lenin művével foglalkozott. (Lásd „Odesszkoje Obozrenyije", 439. sz. 1909. június 5. 3. old. Újra megjelent: „Voproszi Filoszofii", 1957. 3. sz. 123. old.)

[40] „Voproszi Isztorii KPSZSZ", 1969. 8. sz. 113. old.

[41] Ugyanott. (A szerzők kiemelése.)

Lenin „Materializmus és empíriokriticizmus" című könyve éles elméleti fegyver volt a párt kezében az opportunizmus minden formája és válfaja ellen, a marxizmusnak az oroszországi munkásmozgalomban jelentkező legkülönbözőbb meghamisítói ellen vívott harchoz. A mű kimagasló szerepet játszott a bolsevikok eszmei felvértezésében, az új típusú marxista párt elveinek elméleti megalapozásában, a párt összeforrasztásában és megszilárdításában.

Ez a zseniális lenini mű immár fél évszázad óta biztos vezérfonal a Szovjetunió Kommunista Pártja számára a nép tudományos világnézetének kialakításában, a reakciós ideológia elleni harcban. Leninnek, a bolsevikoknak az a harca, amelyet a marxista filozófia területén a revizionisták ellen vívtak, óriási nemzetközi jelentőségű küzdelem volt. E harc során ízekre szedték a II. Internacionálé opportunista vezéreinek olyan állításait, hogy a filozófia nem függ össze a politikával, hogy minden párttagnak magánügye, milyen filozófiai nézetet vall, hogy lehet valaki marxista, ha a filozófiában nem is áll a dialektikus marxizmus talaján.

Lenin műve sok haladó tudósnak segítségére volt abban, hogy saját szakterületén megtalálja a helyes utat, szakítson az idealista filozófiával, s elfogadja a tudományos, materialista világnézetet. A haladó értelmiség legjobbjai közül sokaknak a marxizmus–leninizmus elméletével és a dolgozók felszabadító harcának tapasztalataival való megismerkedés adott döntő lökést ahhoz, hogy magukévá tegyék a munkásosztály álláspontját, a kommunizmus álláspontját. Így kerültek a kommunista párt soraiba Paul Langevin és Fréderic Joliot-Curie kiváló francia tudósok és békeharcosok.

A „Materializmus és empíriokriticizmus", Lenin zseniális műve napjainkban is változatlanul tovább szolgálja a jelenkori polgári filozófia és filozófiai revizionizmus ellen irányuló harc ügyét, a világ megismerésének és forradalmi átalakításának ügyét.

PÁRIZSBAN

1908 végén a „Proletarij" kiadását Párizsba, az orosz emigráció akkori központjába helyezték át. Ezzel kapcsolatban Lenin és Krupszkaja Svájcból a francia fővárosba költözött. Párizsban eleinte nem volt megfelelő lakásuk: drága négyszobás lakást béreltek, s kényelmetlenül érezték ott magukat. A Genfből magukkal hozott bútor kevésnek bizonyult a berendezéshez, s nem is igen illett a márványkandallós, ezüsttükrös szobákba. A házmesterné megvető pillantásokkal méregette az új lakókat, amikor szerény holmijukkal beköltöztek. A háztulajdonos még a városi könyvtár igénybevételéhez szükséges jótállást is megtagadta Krupszkajától. Később, amikor egy kicsit otthonosabban mozogtak és jobban körülnéztek Párizsban, egy megfelelőbb, kétszobás lakásba költöztek a Marie Rose utca 4. sz. alá.[42]

[42] A lakásban ma Lenin-múzeum található.

Az emigránsok óriási többsége ezekben az években nagy nyomorban tengődött. Állandó kereset híján sokan éheztek. Lenin, aki maga is igen szerény körülmények között élt (Krupszkaja visszaemlékezéseiben azt írja, hogy az emigrációban takarékoskodni kellett minden kopekkel, a villamossal, az étkezéssel stb.), tőle telhetően segítette az emigránsok kölcsönös segélypénztárát. Belépti díjas előadásokat tartott a segélypénztár javára. Ha látta, hogy valamelyik emigráns különösen súlyos gondokkal küzd, nem nyugodott, amíg munkát nem találtak számára.

Lenin családját, akárcsak Genfben, sűrűn látogatták az elvtársak, otthon érezték magukat „Iljicséknél". Ott mindig tökéletes egyetértés uralkodott, állandóan érezni lehetett a tapintat, a figyelmesség és az egymásról való gyengéd gondoskodás természetes megnyilvánulását. Az elvtársak visszaemlékezéseikben megállapították, hogy Lenin mindenkor nagyon figyelmes volt nemcsak feleségéhez, hanem idős anyósához is, szíves-örömest teljesítette minden kérésüket, a háztartással kapcsolatos minden megbízásukat. A családban uralkodó szívélyes baráti légkör különösen vonzotta az olyan emigránsokat, akik ezekben a nehéz években szakadtak idegenbe.

Azok, akik Lenint közelről ismerték, visszaemlékezéseikben valamennyien hangsúlyozták, hogy ezekben a nehéz években is megőrizte jókedvét, derűlátását, mindenre kiterjedő érdeklődését. Óriási elfoglaltsága mellett is talált időt arra, hogy meghallgasson egy Shakespeare-ről szóló előadást, ellátogasson az antwerpeni múzeumba és kikötőbe, sakkozzon az elvtársakkal (anyja elküldte neki Párizsba azt a sakk-készletet, amelyet még Ilja Nyikolajevics maga készített esztergapadon), megnézzen egy-egy új színdarabot, meglátogassa az 1848-as forradalommal foglalkozó kiállítást, érdeklődjön Victor Hugónak az 1848-as forradalommal foglalkozó versei iránt. Álmatlan éjszakákon beletemetkezett Verhaeren olvasásába. Szívesen járt külvárosi színházakba, ahol párizsi munkások voltak a nézők, s ahol forradalmi tárgyú darabokat adtak elő. Tetszett neki Montégus sanzonénekes, egy párizsi kommünár fia, a külvárosi munkások kedvence, akinek a dalaiból forradalmi motívumok csendültek ki. Megismerkedett Montégus-vel és sokáig beszélgetett vele. Nagyon érdekelte Lenint a repülés. Hogy alaposabban megfigyelhesse az első repülőgépek felszállását és a levegőben való körözését, elutazott Juvisybe, egy Párizstól nem messze fekvő kisvárosba, ahol repülőtér volt.

Párizsban Lenin tanulmányozta a francia munkásmozgalmat. Egy alkalommal Krupaszkajával együtt meglátogatta a Draveilben, Párizstól 20 25 kilométerre lakó Paul Lafargue-ot és feleségét, Laurát, Marx leányát. Lafargue-ék nagyon szívélyesen fogadták őket. Lenin, aki 1895 óta ismerte Lafargue-ot, élénk beszélgetést folytatott vele filozófiai kérdésekről, „Materializmus és empiriokriticizmus" című könyvéről. Laura meghívta Nagyezsda Konsztantyinovnát a parkba; séta közben az asszonyok a nőknek a forradalmi mozgalomban való részvételéről és Oroszországról beszélgettek. A Lafargue-éknál tett

látogatás felejthetetlen benyomást tett Vlagyimir Iljicsre és Nagyezsda Konsztantyinovnára.

Lenin továbbra is élénken érdeklődött minden politikai esemény iránt. 1909. január–márciusban nagy energiával munkálkodott azon, hogy anyagilag támogassák Vilna sztrájkoló cserzőmunkásait. Huysmanshoz, a Nemzetközi Szocialista Iroda titkárához intézett levelében kérte a sztrájkolók megsegítését. Miután beszélt P. V. Eidukjavičius (Marczeli) litván szociáldemokratával, akinek meghatalmazása volt arra, hogy pénzt gyűjtsön a sztrájkolóknak, Lenin levelet írt Huysmansnak, amelyben megerősítette Marczeli meghatalmazását. Egy kis idő múlva újabb levélben kérte Huysmanst arra, hogy segítsék a sztrájkoló munkásokat.

A JOBBOLDALI ÉS „BALOLDALI" LIKVIDÁTOROK ELLEN

A reakció legsúlyosabb éveiben Lenin a bolsevikok fő feladatát a munkásosztály forradalmi pártjának fenntartásában és erősítésében, a proletariátusnak az új forradalmi fellendülésre való előkészítésében látta. „A forradalom előtt éveken és évtizedeken át tudtunk úgy dolgozni, hogy forradalmi jelszavainkat először a körökbe, azután a munkástömegek közé, majd az utcára, azután a barikádokra vittük. *Most is* értenünk kell ahhoz, hogy elsősorban azt hozzuk létre, ami a ma feladata, ami nélkül üres szólam az összehangolt politikai megmozdulásokról szóló fecsegés, – mégpedig: az erős proletárszervezetet, amely forradalmi jelszavai jegyében mindenütt *politikai agitációt* folytat a tömegek körében."[43] Lenin különös nyomatékkal hangsúlyozta, hogy a kommunisták pártjának a tömegeket a szocializmushoz kell elvezetnie, s hogy nem szabad a tömegek minden hangulati fordulatát vagy elcsüggedését követnie.

Lenin kidolgozta és megalapozta a párt politikáját és taktikáját, amely az újabb forradalmi támadáshoz szükséges erőgyűjtésre irányult. Arra tanította a bolsevikokat, hogy a nyílt fellépés legkisebb lehetőségét sem szabad kihasználatlanul hagyniuk, hogy a proletariátus újabb és újabb rétegeit kell bevonniuk a mozgalomba, hogy egész tevékenységüket a forradalmi harc szellemében kell végezniük.

A reakció viszonyai között a munkásosztály előtt az a feladat állt, hogy védelmezze a maga proletárpártját, amely engesztelhetetlen ellensége mind a reakciónak, mind az ellenforradalmi liberalizmusnak. Ezt a feladatot csakis a sok ellenség – a mensevikek, a trockisták és szekértolóik – ellen vívott harcban lehetett megoldani.

A mensevikek, miután szégyenletesen megtagadták a párt forradalmi programját, taktikáját és feladatait, nem bízva a forradalom újabb fellendülésében, pánikszerűen visszavonultak. Igen jellemző dokumentum azokból a napokból

[43] *Lenin* Összes Művei. 17. köt. 205. old.

A. N. Potreszovnak P. B. Akszelrodhoz intézett levele, amelyben nyíltan megvallja: „Teljes felbomlás és tökéletes demoralizálódás tapasztalható sorainkban. Bizvást általános jelenség ez valamennyi pártnál és frakciónál..., de nem hiszem, hogy ez a felbomlás és demoralizálódás bárhol is olyan kirívó formában jelentkezett volna, mint nálunk, mensevikeknél. Nemhogy szervezetünk nincs, de még a szervezetnek az elemei sem léteznek... Elkeresítő a kép, kiváltképpen ha figyelembe vesszük, hogy ez éppen a mensevikek sajátosságává válik, a bolsevikok pedig megőrzik tisztaságukat."[44]

A mensevikek arra buzdították a munkásokat, hogy lépjenek egyezségre a burzsoáziával, és az illegális pártszervezetek likvidálására, az illegális forradalmi munka beszüntetésére törekedtek. Fő céljuk az volt, hogy egy reformista, legális pártot hozzanak létre. A marxista párt likvidátorai voltak, akik mérhetetlenül sokat ártottak a munkásmozgalomnak. Minthogy a likvidátor mensevikek tagadták a cárizmus elleni újabb demokratikus forradalom lehetőségét és elkerülhetetlenségét, minthogy a forradalmat befejezettnek tartották, az illegális forradalmi proletárpárt likvidálásáért szálltak síkra és azt hirdették, hogy a reformokért való harcra kell szorítkozni.

A likvidátorság megjelenésében Lenin olyan mélyreható társadalmi jelenséget látott, amely a legszorosabban összefügg a liberális burzsoázia ellenforradalmi állásfoglalásával, a forradalom kispolgári útitársai sorában megindult bomlással. A mensevik likvidátorság eszmei tartalma – írta – az, hogy „tagadja általában a szocialista proletariátus forradalmi osztályharcát, s különösen a proletariátus hegemóniáját polgári demokratikus forradalmunkban"[45]. Szervezeti tekintetben a likvidátorság abban nyilvánult meg, hogy tagadták az illegális szociáldemokrata párt szükségességét, megtagadták az OSZDMP-t, kiléptek a pártból, harcoltak ellene a legális sajtó hasábjain és a legális munkásszervezetekben.

A párt nem juthat előbbre, hangsúlyozta Lenin, ha nem folytat könyörtelen harcot a likvidátorság ellen, ha nem semmisíti meg.

Az eszmei bomlás és zűrzavar nyomán nemcsak a közvetlen likvidátorság született meg, hanem a „visszájára fordított likvidátorság", az úgynevezett otzovizmus is. 1908 tavaszán a bolsevikok körében egy opportunista csoport alakult ki, amelynek A. A. Bogdanov, G. A. Alekszinszkij, A. V. Lunacsarszkij és mások voltak a tagjai. Ez a csoport úgy vélekedett, hogy a pártnak a reakció idején csak illegális munkát szabad folytatnia, s ezért a szociáldemokrata duma-frakció visszahívását[46] javasolta. Az otzovisták megakadályozták a pártot abban, hogy kihasználja a duma szószékét, s hogy a munkásosztály félillegális és legális szervezeteiben támaszpontokat létesítsen. Ezáltal megszakították a párt kapcsolatát a tömegekkel, lemondtak a tömegek vezetéséről,

[44] Az oroszországi szociáldemokrata mozgalom. I. köt. 171. és 172. old., oroszul.
[45] *Lenin* Összes Művei. 19. köt. 44. old.
[46] Oroszul: otziv – innen elnevezésük. – *A szerk.*

megpróbálták a pártot szektás szervezetté változtatni, amely nem képes arra, hogy erőt gyűjtsön az újabb forradalmi támadás előkészítéséhez. Az otzovisták eltorzították a forradalmi marxizmus taktikáját, amely abban áll, hogy szükség esetén meg kell változtatni a harc formáit és módszereit, számolni kell a helyzettel, sohasem szem elől tévesztve a fő célt. Az otzovisták a szektásság útjára terelték a pártot, a szektásság pedig mindig elkerülhetetlenül oda vezet, hogy a párt elszigetelődik a dolgozók nagy tömegeitől.

Lenin megállapította, hogy az otzovizmus elvileg szakít a forradalmi marxizmussal, a bolsevizmussal. Az otzovisták állásfoglalása objektíve a munkásosztály forradalmi pártjának likvidálásához vezetett volna. Lenin az otzovizmust a bolsevizmus karikatúrájának nevezte.

A párt azért küldte képviselőit az Állami Dumába, hogy annak szónoki emelvényéről agitáljanak, propagálják a forradalmi követeléseket és jelszavakat. Abban az időben, amikor tombolt a reakció, amikor a propaganda, az agitáció és a szervezés céljaira úgyszólván semmilyen parlamenten kívüli eszköz nem állt rendelkezésre, a duma-szószék kihasználása óriási politikai jelentőségre tett szert, a tömegek forradalmi mozgósításának hatalmas eszköze volt. Az otzovisták pedig meg akarták fosztani a pártot a duma-szószék kihasználásának lehetőségétől. Ezért Lenin könyörtelenül hadat üzent az otzovizmusnak.

A párt védelmében Lenin egyaránt küzdött a jobboldali és a „baloldali" likvidátorok ellen.

Harcolnia kellett Leninnek Trockij ellen is, aki szívvel-lélekkel a likvidátorok mellett állt ugyan, de „frakciónkívüliségét" hangoztató hamis frázisokkal takarózott, s arra törekedett, hogy egyetlen párt keretében egyesítse a forradalmárokat és az opportunistákat, hogy meghonosítsa a centrizmust, az opportunizmus iránti békülékenységet. Bécsben kiadott lapja hasábjain torz képet festett a bolsevizmusról, meghamisította az első orosz forradalom történetét, támogatta a likvidátorokat. Trockij kétkulacsos politikát folytatott, nem volt hajlandó alávetni magát a Központi Bizottságnak, de ugyanakkor minden erejével azon volt, hogy frakciós lapját a párt pénzén jelentesse meg. Trockij békülékenysége, állapította meg Lenin, „gyakorlatilag a leghívebben szolgálja a likvidátorokat és az otzovistákat, s ezért annál nagyobb veszélyt jelent a pártban, minél ravaszabbul, minél körmönfontabban, minél nagyobb hangon takaródzik állítólagos pártigenlő és állítólagos frakcióellenes szavalatokkal"[47]. Trockij elvtelen magatartását leleplezve, Lenin a leghatározottabban ellenezte Trockij lapjának a támogatását is. Zinovjevhez, a Központi Lap, a „Szocial-Demokrat" szerkesztőségének tagjához intézett levelében Lenin azt írta, hogy „Trockij úgy viselkedett, mint... aljas karrierista és frakciós", s vagy aláveti magát a Központi Bizottságnak, „vagy szakítunk ezzel a jött-

[47] *Lenin* Összes Művei. 19. köt. 246. old.

menttel, és leleplezzük a Központi Lapban. Örökké a pártról fecseg, és roszszabbul viselkedik valamennyi többi frakciósnál"[48].

A párt életében ezekben az években Lenin megállapítása szerint fordulópont volt az OSZDMP V. összoroszországi konferenciája, amelyet Párizsban, 1908. december 21. és 27. (1909. január 3. és 9.) között tartottak meg. A konferencia, amelyen Lenin az OSZDMP Központi Bizottságát képviselte, a mensevik likvidátorság és a párton belüli „baloldali" opportunizmus – az otzovizmus és az ultimatizmus – elleni harc jegyében zajlott le. A konferencia munkájának középpontjában Leninnek „A jelenlegi helyzetről és a párt feladatairól" című beszámolója állt. Ezzel kapcsolatban a konferencia elfogadta Lenin határozati javaslatát és erélyesen elítélte a likvidátorságot.

A konferencia határozatai a reakció egész időszakára vonatkozóan megjelölték a párt forradalmi irányvonalát és szervezeti politikáját. Lenin rendkívül nagy jelentőséget tulajdonított ezeknek a határozatoknak. Hangsúlyozta, hogy megtalálható bennük a válasz a pártválság okainak és jelentőségének kérdésére, valamint a válság leküzdését szolgáló eszközök kérdésére is. A konferencián hozott határozatok elemezték az osztályok viszonyát és a cárizmus új politikáját, kitűzték a proletariátus harcainak legközelebbi célját, levonták a forradalom tanulságait a párt taktikájának kérdésével kapcsolatban, eldöntötték az illegális és a legális szervezet viszonyának kérdését, megállapították a duma-szószék kihasználásának szükségességét, s leszögezték, hogy pontos útmutatásokat kell kidolgozni a duma-frakció számára a tevékenységében mutatkozó hibák bírálatával kapcsolatban.

A konferencia határozatait jóváhagyta az OSZDMP Központi Bizottságának plénuma, s a Központi Bizottság külön „Közleményé"-ben jelentette meg őket. A konferencia határozatai alapján Lenin és elvbarátai erélyes harcot indítottak a párt és a pártosság ellenfelei ellen. A likvidátorokkal szembeszállt Plehanov is, s ezt Lenin akkor a bolsevizmus győzelmeként értékelte.

A pártért vívott harc egyre elkeseredettebbé vált. Az otzovisták odáig mentek, hogy 1909-ben Capri szigetén „pártiskolát" szerveztek, s ennek cégére alatt létrehozták frakciójuk központját. Fennmaradt egy figyelemre méltó jelentés, amelyet a pétervári államrendészeti osztály küldött a rendőri ügyosztálynak, s amely szerint „az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt Pétervári Bizottsága határozatilag kimondta: csak akkor küldi embereit a Capri-szigeti iskolára, ha az előadók között szerepel Lenin is"[49]. Az iskolát szervezői képmutatóan általános pártiskolának tüntették fel, s így sikerült is bevonni néhány munkást. Ám a hallgatók hamarosan ráébredtek arra, hogy Bogdanov, Lunacsarszkij, Alekszinszkij és társaik mire is tanítják őket, hogy ez csak látszólag pártiskola. Ekkor Leninhez fordultak azzal a kéréssel, hogy jöjjön el Capri szigetére és tartson nekik néhány előadást. Válaszlevelében Lenin meg-

[48] *Lenin* Összes Művei. 47. köt. 188. old.

[49] „Krasznij Arhiv", 1934. 1. (62.) sz. 220. old.

magyarázta, hogy ez az iskola pártellenes jellegű, és visszautasította azt, hogy ott előadást tartson. Azt írta, hogy a Capri-szigeti iskola megszervezése „1) egy új frakció kezdeményezésére történt; – 2) kizárólag az új frakció pénzén; – 3) olyan helyen, ahol *csak* az új frakció előadói tartózkodnak; 4) olyan helyen, ahová – egészen ritka kivétellel – *nem utaznak le* más frakciók előadói". „Capri szigetén iskola van, amelyet *szántszándékkal elrejtettek a párt elől.*"[50] Lenin meghívta az iskola hallgatóit, hogy jöjjenek Párizsba.

Lenint nagyon felháborította Bogdanovnak és elvbarátainak magatartása. Cikkeiben kalandoroknak bélyegezte őket, akiknek csalárd módon sikerült becsalogatni egy-két munkást az iskolájukba. A frakciósokat ostorozva Lenin hangsúlyozta: „Semmi sem ártalmasabb most az érzelmességnél. *Teljes szakítás* és még *keményebb* háború, *mint a mensevikek ellen.*"[51]

A Capri-szigeti iskolán belül hamarosan fellángolt a harc a leninista bolsevikok és Bogdanov hívei között. Az iskola hat hallgatóját, köztük Vilonov (Mihail) munkást, az iskola egyik szervezőjét, mint leninistákat kizárták az iskolából. A kizártak Leninhez utaztak. Lenin nagyon megörült ennek. Bizonyos idő múlva, amikor a Capri-szigeti „oktatás" véget ért, az iskola több tanulója is Párizsnak vette útját. A két csoportnak Lenin előadást tartott. „A jelenlegi helyzet és feladataink", valamint „Sztolipin agrárpolitikája" címmel. Sokáig beszélgetett a munkásokkal, fokozatosan megnyerte eszüket és szívüket, türelmesen segítette őket abban, hogy megértsék az otzovizmus pártellenes mivoltát.

Abban az időben, különösen a szocializmus és a vallás egyesítését hirdető propagandával kapcsolatban több ízben fejtette ki álláspontját a marxista pártnak a valláshoz való viszonyáról. 1909 májusában a „Proletarij" szerkesztőségének klubjában előadást tartott „A vallás és a munkáspárt" címmel. Néhány nappal később a „Proletarij"-ban megjelent „A munkáspárt és a vallás" című cikke, június derekán pedig a „Szocial-Demokrat"-ban „Az osztályok és a pártok a valláshoz és az egyházhoz való viszonyuk szempontjából" című cikke. Ezekben a cikkekben feltárta a vallás társadalmi gyökereit, hangsúlyozta, hogy a vallás osztályjellegű, s hogy a burzsoázia eszközül használja fel arra, hogy a tömegeket elvonja az osztályharctól.

Lenin megmagyarázta, hogy a marxizmus összeegyeztethetetlen a vallással. A vallás elleni harc „*minden* materializmus ábécéje, tehát a marxizmusé is"[52]. Csakhogy a vallás elleni harcot össze kell kapcsolni a vallás társadalmi gyökereinek kiirtására irányuló osztálymozgalom konkrét gyakorlatával. A párt ateista propagandáját, írta Lenin, alá kell rendelni fő feladatának: a kizsákmányolt tömegek által a kizsákmányolók ellen vívott osztályharc fejlesztésének.

[50] *Lenin* Összes Művei. 47. köt. 194. és 200. old
[51] Ugyanott, 203. old.
[52] *Lenin* Összes Művei. 17. köt. 390. old.

Az OSZDMP fenntartásáért és megszilárdításáért vívott harca során Lenin nagy figyelmet fordított az oroszországi pártszervezetekre, munkájuk irányítására, a pártkáderek, elsősorban a munkások köréből való káderek képzésére. Azon a véleményen volt, hogy különösen nagy gondot kell fordítani azokra a munkáscsoportokra, amelyek az ipari központokban alakulnak és fokozatosan átveszik a pártmunka általános irányítását. Kitartóan és nagy gonddal tanította, nevelte a párt munkáskádereit. Munkásokkal való találkozásai őszinte örömmel töltötték el, ilyenkor felélénkült, szeme különös melegséggel csillogott.

A bolsevikoknak az otzovisták elleni harcra való tömörítése céljából Párizsban összehívták a „Proletarij" kibővített szerkesztőségének értekezletét. Az értekezlet előtt Lenin tanácskozásra hívta össze a szerkesztőség tagjait és a helyi szociáldemokrata szervezetek képviselőit, s ezen a tanácskozáson beszámolt a párt belső helyzetéről és a bolsevik frakció helyzetéről. A „Proletarij" kibővített szerkesztőségének értekezlete 1909. június 8-án (21-én) kezdődött és Lenin vezetésével zajlott le. Az értekezleten Lenin felszólalt az otzovizmus és az ultimatizmus kérdésében. „Az otzovizmusról és az ultimatizmusról" címmel elfogadott határozat megállapította, hogy az otzovista-ultimatista agitáció sokat árt a munkásmozgalomnak és a szociáldemokrata munkának, sőt veszélyeztetheti a párt egységét. A „Proletarij" kibővített szerkesztősége határozatában leszögezte, hogy a bolsevizmusnak semmi köze az otzovizmushoz és az ultimatizmushoz, s hogy a bolsevikoknak a legerélyesebb harcot kell folytatniuk a forradalmi marxizmustól való ilyen elhajlások ellen.

Lenin, aki igen nagy jelentőségűnek tartotta a duma-szószék kihasználását a propaganda és agitáció céljaira, a bolsevikoknak a dumában kifejtett tevékenységgel kapcsolatos feladatairól is beszélt. Megmagyarázta, hogy több figyelmet kell fordítani a szocialista forradalom feladatainak hirdetésére, a tudományos szocializmus alapeszméinek és célkitűzéseinek a duma szószékéről való propagálására. A duma-frakciónak, mondotta, magasra kell emelnie a forradalom zászlaját, a proletár zászlót. A frakciónak és a pártnak kötelessége, hogy erőteljesen részt vegyen a munkástörvényhozással összefüggő valamennyi kérdés megvitatásában, leleplezze a tömegek előtt a szociálreformizmus képmutató és hazug voltát, megmagyarázza a tömegeknek a polgári politikai pártok osztályjellegét, s kipellengérezze mind a liberalizmus ellenforradalmiságát, mind pedig a kispolgári demokrácia ingadozását.

Az értekezlet óriási fontosságot tulajdonított annak, hogy a párt kihasználja a legális lehetőségeket, de ezt nem tekintette öncélnak, hanem szorosan egybekapcsolta az illegális párt forradalmi tevékenységének feladataival és módszereivel.

A „Proletarij" kibővített szerkesztősége a pártért és a pártszerűségért folytatott harcban a bolsevikok fő feladatát abban jelölte meg, hogy minden tekintetben aktívan támogassák a párt Központi Bizottságát és központi lapját,

küzdjenek a likvidátorság és mindennemű revizionizmus ellen, s közeledést érjenek el a párt irányvonalát elfogadó más frakciók képviselőivel.

A Capri-szigeti pártiskolát az értekezlet a bolsevikoktól elszakadó frakció új központjának minősítette, s megállapította, hogy ez a frakció saját csoportjának eszmei és politikai céljait követi, hiszen az iskola kezdeményezői és szervezői az otzovizmus, az ultimatizmus és az „istenépítés" képviselői. Mindezeket figyelembe véve a „Proletarij" kibővített szerkesztősége kijelentette, hogy „a bolsevik frakció semmiféle felelősséget sem vállalhat ezért az iskoláért"[53]. Bogdanovot, a pártellenes iskola szervezőjét, kizárták a bolsevik párt soraiból. Leninnek a likvidátorok, az otzovisták, a machisták és az „istenépítők" ellen vívott harcát az oroszországi pártszervezetekben lelkesen támogatták.

Lenin tehát nemcsak az olyan nyílt opportunisták ellen folytatott engesztelhetetlen harcot, amilyenek a likvidátorok voltak. Harcolt a szektások és a „baloldaliak" ellen is, akik opportunizmusukat forradalmi frázisokkal álcázták. E harc során a bolsevik párt megszilárdította sorait, kitartott helyes forradalmi politikája és taktikája mellett. Később Lenin megállapította, hogy az első orosz forradalom veresége után „a bolsevikok vonultak vissza a legnagyobb rendben, az ő »seregük« szenvedte a legkisebb veszteséget, az ő derékhaduk maradt meg a legnagyobb épségben, náluk voltak (méreteiket és jóvátehetetlenségüket tekintve) a legkisebb szakadások, náluk volt a legkisebb demoralizálódás, ők őrizték meg a legjobban azt a képességet, hogy munkájukat a legszélesebb mederben, a leghelyesebben és legerélyesebben újból megkezdjék. És ezt a bolsevikok csak azért érték el, mert kíméletlenül leleplezték és kikergették soraikból a frázisforradalmárokat, akik nem akarták megérteni, hogy visszavonulni kell, hogy érteni kell a visszavonuláshoz, hogy feltétlenül meg kell tanulni a legális munkát a legreakciósabb parlamentekben, a legreakciósabb szakszervezetekben, szövetkezetekben, betegbiztosítási és hasonló szervezetekben."[54]

Az értekezlet után Lenin családjával együtt nyaralni ment. Újsághirdetés alapján találtak egy olcsó penziót Bombon községben (Seine-et-Marne megye), s oda utaztak. Lenin Nagyezsda Konsztantyinovnával sokat barangolt a környéken. Gyakran kirándultak kerékpáron a 15 kilométerre levő clamart-i erdőbe. Szeptember közepén Lenin visszatért Párizsba. Krupszkaja visszaemlékezései szerint szigorú életrendet vezetett be: reggel 8 órakor kelt, reggeli után a Nemzeti Könyvtárba ment, s onnan két órakor visszatért, mert a könyvtárat ebédidőre bezárták. Általában Párizsban, Genfhez képest, roszszabbak voltak a könyvtári viszonyok. A könyvtár messze volt a lakástól, s Lenint, aki kerékpáron járt oda, az út nagyon kimerítette. Ebéd után otthon dolgozott, késő estig búvta a könyveket.

Párizsi tartózkodása idején Lenin különböző hallgatóság előtt sokszor tar-

[53] *Lenin* Összes Művei. 19. köt. 40. old.

[54] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 10–11. old.

tott előadást. Beszédeiben az oroszországi helyzettel, a párt helyzetével, az ellenforradalmi liberalizmus elleni harccal, a Párizsi Kommünnel és más kérdésekkel foglalkozott. Más országokba is elutazott, hogy előadást tartson. 1909. október végén Liège-ben a szociáldemokrata csoportok tagjainak beszámolt „A párt belső helyzetéről" és „Az ellenforradalmi burzsoázia ideológiája" címmel nyilvános előadást tartott. Az előadás egyik részvevője Kijevbe küldött levelében, amely a cári titkosrendőrség kezébe került, a következőket írta: „Az előadás nagyon tartalmas volt, s az előadó nagyszerűen beszélt. Mindjárt az elején világossá vált előttünk, mivel magyarázható az a befolyás, sőt mondhatni elbűvölő hatás, amelyet Lenin neve a párttagságra gyakorol. Lenin kiváló propagandista és agitátor, ragyogó diplomata és politikus, pompás teoretikus és gyakorlati ember, akit a tömegek tökéletesen megértenek, aki egyformán érvényesül a tanári katedrán és a munkásgyűléseken, s aki mindent egyesít magában, amire a pártvezérnek szüksége van."[55]

Az ellenforradalmi liberalizmus ideológiáját pellengérezte ki Lenin abban az előadásában, amelyet 1909 novemberében Párizsban, a tudósok társaságának Danton utcai helyiségében tartott. A helyiség zsúfolásig megtelt. Lenin beszédét a mensevikek és az eszerek eleinte dühös közbeszólásokkal zavarták, de hamarosan el kellett hallgatniuk. Lenin vaslogikája, érveinek világossága, kifejezéseinek szabatossága visszavonulásra kényszerítette őket. A gyűlés részvevői az előadás alapján elfogadták Lenin határozati javaslatát.

A Központi Bizottság 1910. januári plénumán, amelyet Párizsban tartottak meg, újult erővel lángolt fel Lenin, a bolsevikok harca a likvidátorok ellen. A legfőbb napirendi kérdés a párt helyzete volt. A plénumon igen feszült légkör alakult ki. Erről Lenin később részletesen beszámolt Gorkijnak küldött levelében. „A »hosszú plénumon« – írta – három hétig gyötörtük egymást, s idegileg egészen kimerültünk, hogy az ördög vinné el!"[56], majd a továbbiakban megmagyarázta, hogy az olyan komoly és mélyen gyökerező tényezőkhöz, mint a szociáldemokrácia megtisztításának, a likvidátorságtól és az otzovizmustól való megszabadításának szükségessége, a párt és az egész szociáldemokrata munka rettenetesen nehéz helyzete stb., a plénumon újabb tényezők járultak: a békülékenység hangulata, a Bolsevik Központtal szemben annak könyörtelen eszmei harca miatt táplált gyűlölet, valamint a mensevikek egymás közti civakodása és az a törekvésük, hogy botrányt rendezzenek. Veszélyes békülékeny álláspontot foglalt el Zinovjev, Kamenyev, Rikov, valamint az ingadozó Dubrovinszkij és Nogin, akik a likvidátorokkal való együttműködés lehetősége mellett szálltak síkra. Lenin azt mondta, hogy a békülékenyek valójában mindig játékszerek voltak a likvidátorok kezében: tevékenységük lényegében szintén az illegális forradalmi párt likvidálására irányult. A plénumon a békülékenyek Trockijjal együtt léptek fel, s a Lenin-ellenes határozati

[55] „Izvesztyija", 238. sz. 1935. október 11.

[56] *Lenin* Összes Művei. 47. köt. 247. old.

javaslatok mellett foglaltak állást. Trockijnak és híveinek sikerült elérniük, hogy likvidátor mensevikeket válasszanak be a központi pártszervekbe, míg Lenin pártigenlő mensevikek beválasztása mellett szállt síkra. Trockijéknak továbbá sikerült keresztülhajszolni a „Proletarij" beszüntetéséről, valamint Trockij lapjának anyagi támogatásáról szóló határozatot. Ennek a lapnak szerkesztőségébe a Központi Bizottság megbízottjaként Kamenyevet delegálták.

Lenin erélyesen küzdött a békülékenyek és szövetségesük, Trockij ellen. Határozati javaslatot nyújtott be „A párt belső helyzetéről", amelyben elítélte a likvidátorságot és az otzovizmust. Csak az ő állhatatosságának köszönhető, hogy a plénum a likvidátorságot és az otzovizmust a proletariátusra gyakorolt burzsoá befolyás megnyilvánulásának minősítette, s ezzel tisztázta ezeknek az irányzatoknak az osztálygyökereit. A plénumon elfogadott határozat rámutatott ennek a két elhajlásnak a veszélyességére. Ám a békülékenyek és a trockisták ezúttal is ragaszkodtak ahhoz, hogy a likvidátorokat és az otzovistákat ne nevezzék nevükön, hanem csak általánosságban „elhajlásokról" beszéljenek.

A januári plénum jelentőségét értékelve Lenin meghatározta, miben rejlett az érdeme és mik voltak a hibái: „érdeme, hogy félresepri a likvidátorság és az otzovizmus eszméit: hibája, hogy megegyezést akar emberekkel és csoportokkal"[57], válogatás nélkül.

A plénum után még jobban kiéleződött a harc, még feszültebbé vált a helyzet a pártban. A likvidátor mensevikek nem vetették alá magukat a plénum határozatainak és folytatták elvtelen, szakadár tevékenységüket. Mindenféle aljasságokat követtek el; az otzovisták meg intrikáltak. De bármilyen súlyos és bonyolult volt is a harc, Lenin, mint mindig, rendíthetetlenül hitt abban, hogy „a párt, a szociáldemokrata mozgalom... a mostani helyzetben minden pokoli nehézsége közepette is szüntelenül fejlődik"[58].

Sok munkájába került Leninnek, hogy leküzdje a plénum békülékeny határozatait, amelyek sokat ártottak a pártnak. S 1910. március végén elégedetten azt írta N. J. Vilnovnak, hogy a békülékeny-egyesülési köd kezd foszladozni.

A plénumon Lenint beválasztották az Oroszországból külföldre áthelyezett központi lap, a „Szocial-Demokrat" szerkesztőségébe. A lap hasábjain Lenin támadást indított a likvidátorság, az otzovizmus és a trockizmus ellen. Cikkei központi helyet foglaltak el a lapban. Minden számban életbevágóan fontos kérdésekkel foglalkozott, egyes számokban négy cikke is megjelent. A lap Leninnek összesen több mint 80 kisebb-nagyobb cikkét közölte. A „Szocial-Demokrat" fontos szerepet játszott abban a harcban, amelyet a bolsevikok a likvidátorok, a trockisták, az otzovisták ellen folytattak az illegális marxista párt megóvásáért, egységének megszilárdításáért, tömegkapcsolatainak erősítéséért.

[57] *Lenin* Összes Művei. 30. köt. 317. old.
[58] *Lenin* Összes Művei. 47. köt. 248–249. old.

Leninnek nehéz dolga volt a lapnál. Szüntelenül harcolnia kellett a szerkesztőség likvidátor mensevik tagjai: Martov és Dan ellen. Mindamellett hajthatatlan következetességgel védelmezte a bolsevik irányvonalat a szerkesztőségben megnyilvánuló békülékeny hangulattal szemben. A harc annyira kiéleződött, hogy Lenin csaknem kilépett már a szerkesztőségből, mivel az ottani légkör a Központi Bizottság januári plénuma után már szinte elviselhetetlenné vált. Martov szemérmetlenül azt hangoztatta, hogy megindítja a „hadjáratot"; Dannal együtt pártellenes harcot folytattak, intrikáltak a bolsevikok és a pártigenlő mensevikek ellen.

Lenin a Plehanovval és elvbarátaival, a likvidátorok ellen küzdő pártigenlő mensevikekkel való közeledés mellett szállt síkra. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy itt nem a pártigenlő mensevikekkel való nézeteltérések eltűnéséről van szó, hanem arról, hogy megegyezésre jussanak velük a likvidátorság elleni harc céljából.

A II. INTERNACIONÁLÉ OPPORTUNIZMUSA ELLEN

Ezekben az években Lenin szívós harcot folytatott a II. Internacionálé opportunista vezetői ellen, akik továbbra is a mensevikeket támogatták. A német szociáldemokrácia lapjai, a „Die Neue Zeit" és a „Vorwärts", szíves-örömest közölték hasábjaikon a mensevikeknek a bolsevikok ellen intézett rágalmazó kirohanásait. S a mensevikek nem fukarkodtak a koholmányokkal, minden eszközt megragadtak, hogy befeketítsék a bolsevikokat a nyugat-európai szocialista pártok előtt.

1908 októberében Lenin Brüsszelbe utazott a Nemzetközi Szocialista Iroda ülésére, ahol ismét harcba kellett szállnia az opportunistákkal. Mielőtt még a Nemzetközi Szocialista Iroda megkezdte volna munkáját, a Népházban részt vett egy nemzetközi nagygyűlésen, amelyet a világ proletariátusa által a béke fenntartásáért vívott harcnak szenteltek. Másnap Lenin felszólalt az Iroda ülésén és bírálta Kautsky határozati javaslatát az angol Munkáspártnak (a labouristáknak) az Internacionáléba való felvétele kérdésében. Lenin a Munkáspárt felvétele mellett foglalt ugyan állást, de ugyanakkor hangsúlyozta, hogy ez a párt, Kautsky állításaival ellentétben, valójában nem független a burzsoáziától és nem folytat önálló osztálypolitikát. Az oroszországi szocialista cionisták kérdésének tárgyalása során Lenin a leghatározottabban tiltakozott az Internacionálé orosz alszekciójába való felvételük ellen.

A cionisták valamennyi zsidó „osztályegyüttműködése" mellett kardoskodtak, elvonva ezzel a zsidó dolgozókat a burzsoázia elleni osztályharctól, a többi nemzetiséggel együtt a demokratikus szabadságjogokért és a szocializmusért vívandó küzdelemtől. Lenin, aki gyűlölt mindennemű nacionalizmust, egyaránt harcolt az antiszemitizmus és a cionizmus ellen, a leghatározottabban síkraszállt a proletárinternacionalizmus elvei mellett.

1909 novemberében, a Nemzetközi Szocialista Iroda tizenegyedik ülésszа-

kán, amelyen két fontos kérdés – az 1910-ben Koppenhágában tartandó nemzetközi szocialista kongresszus és a Holland Szociáldemokrata Munkáspártban a marxistáknak az opportunisták ellen vívott harca következtében létrejött szakadás kérdése – került megvitatásra, Lenin a szakadás kérdésével kapcsolatban beszédet mondott. Lenin a holland marxistáknak az Internacionáléba való felvétele mellett szállt síkra.

Bármennyire lekötötték is Lenint a párt belső ügyei, mindig érdeklődéssel figyelte a világ eseményeit. Egyre nőtt a világháború kitörésének veszélye. Lenin leleplezte az imperialista államok uralkodó köreinek képmutatását, azt, hogy a béke megszilárdításáról hangoztatott diplomáciai frázisok mögé bújva készülődnek a világmészárlásra. Mint kiváló békeharcos arra buzdította a munkásosztály pártját, hogy harcoljon a militarizmus ellen, az imperialista háborúk veszélyének elhárításáért, s rámutatott arra, hogy milyen nagy jelentősége van a forradalmi szociáldemokrácia antimilitarista tevékenységének, a nemzetközi szolidaritás terjesztésének a dolgozó tömegek körében.

„A harcos militarizmus és a szociáldemokrácia antimilitarista taktikája" című cikkében Lenin élesen bírálta a német jobboldali szociáldemokratákat – Vollmart, Noskét és másokat –, akik azt hirdették, hogy mivel a militarizmus és a háború a kapitalizmus elkerülhetetlen velejárója, semmi értelme sincs harcolni ellenük, külön antimilitarista tevékenységet folytatni. Lenin kimutatta, hogy Vollmarnak, Noskénak és híveiknek az a felfogása, hogy részt kell venni a „védelmi" háborúban, a nacionalizmus útjára, a burzsoá haza védelmének útjára taszítja őket.

Tudjuk, hogy a jobboldali szociáldemokratákat később, az első világháború éveiben, opportunista taktikájuk a szociálsovinizmusba sodorta.

„Robbanóanyag a világpolitikában", „A balkáni és a perzsiai események" című cikkeiben és más írásaiban Lenin hevesen ostorozta az európai gyarmatosítók ázsiai imperialista rablópolitikáját. Perzsia, India és más országok nemzeti felszabadító harcának elfojtása példáján kimutatta, „milyen *vadállatokká* válnak a »legcivilizáltabb«, az alkotmányosság legmagasabb iskoláját kijárt európai »politikusok«, mihelyt a dolgok odáig fejlődnek, hogy a tömegek harcra kelnek a tőke, a tőkés gyarmati rendszer, vagyis az elnyomás, a rablás és az erőszak rendszere ellen"[59]. Lenin meghirdette a harcot a gyarmati elnyomás és a gyarmatpolitika ellen: „Vesszen minden gyarmatpolitika, vesszen a beavatkozás politikája, vesszen az idegen földekért, más országok lakosságáért, újabb kiváltságokért, újabb piacokért, tengerszorosokért stb. folytatott kapitalista harc politikája!"[60]

Lenin 1910 nyarán családjával együtt a Vizcayai-öböl partján fekvő Pornicban, egy vámőr házában üdült. Nagyon összebarátkozott a lakásadókkal, különösen amikor a házigazda mosónő felesége elmondta, hogyan hadakozik a

[59] *Lenin* Összes Művei. 17. köt. 161–162. old.
[60] Ugyanott, 216. old.

papok ellen, akik mindenáron rá akarták bírni, hogy tehetséges fiacskáját hozzájuk, a kolostorba adja tanulni. Üdülés után, a nyár végén Lenin Koppenhágába utazott, a II. Internacionálé VIII. kongresszusára. Ez volt a második nemzetközi kongresszus, amelyen részt vett. Koppenhágába érkezése napján, a kongresszus megnyitása előtt, részt vett a kongresszus titkárságának ülésén. Akárcsak a stuttgarti kongresszus idején, Lenin most is tanácskozott a II. Internacionáléhoz tartozó baloldali szociáldemokrata kongresszusi küldöttekkel a forradalmi marxisták nemzetközi méretekben való tömörítése céljából.

A koppenhágai kongresszus egyik fő napirendi kérdése a szövetkezetek kérdése volt, s ebben a forradalmi irányzat hívei és a revizionisták között heves harc bontakozott ki. A szövetkezetek és a politikai pártok viszonyáról volt szó. Élesen rajzolódott ki két fő irányvonal: a proletár osztályharc irányvonala és a kispolgári irányvonal. A forradalmi irányvonal képviselői a szövetkezeteket az osztályharc fegyverének, az osztályharc egyik segédeszközének tekintették és meghatározták, milyen körülmények között tölthetik be a szövetkezetek valóban ezt a szerepet s nem maradnak egyszerű kereskedelmi vállalkozások. A kispolgári, reformista irányvonal hívei elködösítették azt a kérdést, hogy milyen szerepük legyen a szövetkezeteknek a proletariátus osztályharcában.

Lenin részt vett a kongresszus szövetkezeti bizottságának munkájában, s határozati javaslatot nyújtott be, amely tüzetesen kijelölte a szövetkezetek szerepét és feladatait az osztályharcban. Lenin határozati javaslatán alapult az a tervezet, amelyet az OSZDMP küldöttsége a kongresszus elé terjesztett.

Leninnek szívós harcot kellett folytatnia a kongresszus orosz szekcióján belüli opportunista túlerő ellen. A mensevikek nagyon haragudtak a bolsevikokra és a bolsevikok vezérére, s a dühtől elvakítva a szekcióban folyó viták során arcátlanul kijelentették, hogy Lenin „tönkreteszi a pártot". Az egyik bolsevik nak arra a kérdésére, hogy miképpen teheti tönkre egyetlen ember a pártot, a mensevik Dan ingerülten a következőket válaszolta: „Úgy, hogy nincs még egy ilyen ember, hiszen ő a napnak mind a 24 órájában a forradalommal foglalkozik, gondolatai állandóan a forradalom körül forognak, s még álmában is csak a forradalmat látja. Nos, próbáljon valaki megbirkózni egy ilyen emberrel."[61]

Leninnek, a bolsevikoknak ez az ádáz ellensége akaratlanul is rátapintott az igazságra, hiszen Lenin minden gondolatát, egész életét valóban annak szentelte, hogy küzdjön a forradalom győzelméért, a proletárdiktatúra megteremtéséért, a szocializmusért, a dolgozók boldogságáért.

A kongresszus folyamán Lenin és Plehanov újra közelebb került egymáshoz. Egyesítette őket az illegális marxista párt védelmében a likvidátorok, a trockisták és a különböző árnyalatú revizionisták ellen vívott közös harc. Lenin és Plehanov együtt lépett fel Trockij ellen, aki a német sajtóban hamis ké-

[61] Leninről. Visszaemlékezések. II. könyv. 49. old., oroszul.

pet festett az OSZDMP belső helyzetéről. Trockij a párt bomlásáról, szétesésé-ről írt. Ezek az aljas koholmányok Lenint és Plehanovot felháborodott tiltakozásra késztették. Levelet írtak a Németországi Szociáldemokrata Párt vezetőségének, s abban a leghatározottabban tiltakoztak Trockijnak a „Vorwärts"-ben közzétett cikke ellen. A kongresszus után Lenin „Az oroszországi belső pártharc történelmi értelme" címmel nagy cikket írt, amelyben leleplezte Trockij rágalmazó koholmányait.

A likvidátorok hazug állításait szajkózva, a maga frakciónkívüliségét hangoztató frázisokkal takarózva Trockij olyan látszatot próbált kelteni, mintha a bolsevikok és a mensevikek között akörül folyna a harc, hogy kiknek a befolyása alá kerüljön „a politikailag éretlen proletariátus". Trockij hamis színben tüntette fel a bolsevizmust és az orosz forradalom történetét. Ez jellemző volt rá. Trockij útját nyomon követve, Lenin 1910-ben azt írta, hogy „1903-ban mensevik volt; 1904-ben eltávolodott a mensevizmustól, 1905-ben visszatért a mensevikekhez, és csak ultraforradalmi frázisokkal kérkedett; 1906-ban ismét eltávolodott tőlük; 1906 végén a kadetokkal való választási egyezség mellett kardoskodott (azaz valójában megint a mensevikekkel volt), 1907 tavaszán pedig a londoni kongresszuson azt mondta, hogy Rosa Luxemburgtól »inkább egyéni árnyalatbeli, mint politikai irányzatok közötti különbségek« választják el. Trockij ma az egyik, holnap a másik frakció eszmei poggyászából plagizál, s ezért mindkét frakción *felül* állónak nyilvánítja magát. Trockij elméletben *semmiben sem ért* egyet a likvidátorokkal és az otzovistákkal, a *gyakorlatban* pedig *mindenben* egyetért a goloszistákkal és a vperjodistákkal."[62] Trockijnak és Martovnak az oroszországi proletariátus elmaradottságára és éretlenségére vonatkozó hazug kiagyalásait Lenin megdönthetetlen érvekkel cáfolta meg. A proletariátus, hangsúlyozta, a szabadságért, a demokráciáért folyó harcban kivívta *magának* a *hegemón* szerepét, ami a szocializmusért folytatandó harc előfeltétele. Kivívta, hogy Oroszország valamennyi elnyomott és kizsákmányolt osztálya *képes* a forradalmi tömegharcra, amely nélkül sehol a világon nem sikerült semmi komolyabbat sem elérni az emberiség haladásában.

Lenin koppenhágai tartózkodása idején megfeszített munkát fejtett ki. A kongresszus megnyitása előtt és befejezése után naponta eljárt a könyvtárba. Figyelmét főként a dán mezőgazdasággal foglalkozó irodalom, a dán mezőgazdasággal kapcsolatos statisztikai adatok tanulmányozására összpontosította. Kutatásainak eredményeit később több művében is felhasználta. A kongresszus berekesztése napján Lenin a marxista küldöttek egy csoportjával együtt aláírta a Tina Kirkovának, a bolgár munkásmozgalom kiváló alakjának és C. Dobrogeanu-Ghereának, a román szociáldemokrácia egyik vezetőjének küldött üdvözletet.

Lenin szeptember közepéig maradt Koppenhágában, azután Stockholmba utazott, hogy viszontlássa édesanyját. A forradalom éveiben elég gyakran ta-

[62] *Lenin* Összes Művei. 19. köt. 360. old.

lálkozott vele: Péterváron, Szablinóban, ahol anyja akkoriban lakott, majd Kuokkalában. Azóta körülbelül három év telt el. És Marija Alekszandrovna, hogy viszontláthassa fiát, elszánta magát a számára már nem könnyű külföldi útra. 75 éves volt akkor. Vlagyimir Iljics izgatottan várta jövetelét. Ő előbb érkezett Stockholmba, szobát bérelt, s amikor édesanyja megjött, gyengéd szeretettel gondoskodott róla. A nap első felét szokása szerint a könyvtárban töltötte, a másik felét teljesen anyjának szentelte; sokat sétáltak, megismerkedtek a város nevezetességeivel, környékével.

Stockholmban Lenin többször tartott előadást az ottani szociáldemokrata csoportok gyűlésein „A koppenhágai nemzetközi szocialista kongresszusról" és „A párt belső helyzetéről". Egyik előadásán, amelyet a bolsevik csoport gyűlésén tartott, édesanyja is jelen volt. Először hallotta fiát nyilvánosság előtt beszélni, „és azt hiszem – írta Lenin húga, Marija Iljinyicsna, aki elkísérte anyját Stockholmba –, hogy anyám őt hallgatva egy másik beszédre emlékezett vissza, arra, amelyet annak idején Alekszandr Iljics mondott a bíróság előtt. Erről tanúskodott hirtelen elsápadt arca."[63]

Lenin nem maradhatott sokáig együtt anyjával. Elérkezett a válás ideje. Lenin a kikötőben szomorúan nézte, hogyan száll fel anyja a hajóra. Oda már nem kísérhette el, mert a hajó orosz társaság tulajdona volt, s a fedélzetén azonnal letartóztatták volna. Végtelen fájdalom tükröződött az arcán, amikor a hajón távolodó anyjának búcsút intett. Mintha érezte volna, hogy sohasem látja többé. Valóban Stockholmban találkozott utoljára édesanyjával: Marija Alekszandrovna 1916 júliusában meghalt. Csak egy kevéssel kellett volna tovább élnie, hogy újra viszontlássa fiát, hogy megérje ama nagy ügy győzelmét, amelyért fia harcolt.

Stockholmból Lenin ismét Koppenhágába utazott, s ott előadást tartott a II. Internacionálé VIII. nemzetközi szocialista kongresszusáról. 1910. szeptember végén visszatért Párizsba.

Az orosz forradalom veresége utáni nehéz években Lenin harcostársaival együtt védelmezte a pártot a párt megsemmisítésére törekvő likvidátorokkal szemben, szétverte a „frázis-forradalmárokat", védelmezte és továbbfejlesztette a marxista filozófiát, új harcokra edzette a párt kádereit. Feltárta a párt előtt a további harc világos perspektíváját, a fejlődés új feltételeinek megfelelően kijelölte a párt feladatait és taktikáját. Lenin fáradhatatlanul arra buzdította a proletariátust, hogy óvja a forradalmi harc hagyományait, fejlessze és erősítse ezeket a hagyományokat, vigye be őket a nép nagy tömegeinek tudatába, hogy elvezesse őket a következő, elkerülhetetlen forradalmi fellendülésig. Oroszország proletariátusát, magyarázta meg Lenin, „nem »ködös remény« fogja vezérelni, hanem az a tudományosan megalapozott bizonyosság, hogy megismétlődik a forradalom".[64] Lenin előkészítette a munkásosztályt és pártját az újabb támadásra.

[63] *M. I. Uljanova:* Vlagyimir Iljics Leninről és az Uljanov családról. Visszaemlékezések. Levelek. Tanulmányok. Moszkva 1978. 299. old., oroszul.

[64] *Lenin* Összes Művei. 20. köt. 294. old.

HETEDIK FEJEZET

AZ ÚJABB FORRADALMI FELLENDÜLÉS ÉVEI

Ügyünk halad – minden akadály ellenére is ,
és épül a forradalmi szociáldemokrata munkáspárt,
bármennyire nem tetszik ez a liberális renegátoknak,
likvidátoroknak. Lesz még ünnep a mi utcánkban. – (Lenin)

A sztolipini reakció diadala, mint azt Lenin előre látta, kérészéletűnek bizonyult.

Oroszországban megoldatlanok maradtak a polgári demokratikus forradalom feladatai. Éppen ezért elkerülhetetlen volt az újabb forradalmi válság, az újabb forradalom kibontakozása. Oroszország proletariátusára várt az a feladat, hogy újra vezetője, hegemónja legyen az egész nép harcának a teljes demokratikus fordulatért, *valamennyi* dolgozó és kizsákmányolt harcának, melyet az elnyomók és kizsákmányolók ellen vívott.

AZ ÚJABB FORRADALMI FELLENDÜLÉS KEZDETE

A proletariátus indult elsőként támadásra a cárizmus ellen. Már 1910 nyarán feltűnően megélénkült a munkásmozgalom. Ősszel mind gyakrabban törtek ki sztrájkok Pétervár, Moszkva, Varsó és más ipari centrumok üzemeiben. Az első orosz forradalom éveiben a munkások sokat tanultak, osztályöntudatuk fejlődött.

Az ipar fellendülésével kapcsolatban nőtt a munkásosztály létszáma, s ami különösen fontos, fokozódott koncentrációja. A munkásoknak több mint a fele 500 vagy ennél több munkást foglalkoztató üzemekben dolgozott, míg például az Egyesült Államokban ugyanebben az időben az ilyen vállalatok a munkásoknak csak körülbelül egyharmadát foglalkoztatták. Az ipari munkások koncentráltságának foka tekintetében Oroszország az első helyet foglalta el az országok között. Az oroszországi munkásosztály életének és harcának gazdasági és politikai feltételei, valamint a bolsevikoknak a munkásosztály forradalmi nevelésére és szervezésére irányuló egész addigi tevékenysége eredményeképpen – viszonylag kis létszáma ellenére – a cárizmus és a kapitalizmus ellen irányuló forradalmi felszabadító mozgalom döntő erejévé vált.

A munkásosztály odaadó harcával arra hívta fel a parasztságot és a többi demokratikus erőt, hogy kövessék példáját a harcban, álljanak a szabadságharcosok soraiba. A parasztok a sztolipini agrárreformra azzal válaszoltak, hogy egyre gyakrabban gyújtották rá a házat a földbirtokosokra.

A munkások sztrájkjai, a parasztok harca a földesurak ellen, a Tolsztoj ha-

lála alkalmával rendezett munkás- és diáktüntetések – mindez a forradalmi-demokratikus erők megélénküléséről, a néptömegek hangulatában bekövetkezett fordulatról tanúskodott. 1911-ben több mint 100000 munkás vett részt a sztrájkokban kétszer annyi, mint az előző évben. Pétervár munkásnegyedeiben viharos gyűlések zajlottak le, amelyek részvevői a II. Állami Duma 1907-ben kényszermunkára ítélt szociáldemokrata képviselőinek szabadlábra helyezését követelték. Lenin azzal a felhívással fordult a világ szocialistáihoz, hogy támogassák ezt a követelést. Németországban, Franciaországban, Belgiumban, Svájcban, Svédországban, Ausztria-Magyarországon, az Egyesült Államokban és más országokban tiltakozó gyűléseket tartottak a szociáldemokrata képviselők frakciójának ügyében a cári bíróság által rendezett provokációs per ellen.

Lenin akkoriban a fő feladatot úgy fogalmazta meg, hogy tömöríteni kell az ország forradalmi erőit, élükön a munkásosztállyal, elő kell készíteni a cárizmus ellen irányuló újabb forradalmat. E történelmi jelentőségű feladat végrehajtásában a döntő szerepet a munkásosztály pártjának, a tömegek körében kifejtett ideológiai és szervező munkájának, illegális tevékenységének, s mindezzel kapcsolatban annak a képességének kellett játszania, hogy a legkisebb legális lehetőséget is ki tudja használni a néptömegeknek a proletariátus forradalmi zászlaja és harci jelszavai köré tömörítésére.

A párt helyzete tovább is súlyos volt. Ádáz harc folyt egyfelől a bolsevikok, másfelől a likvidátorok, a trockisták és a békülékenyek között. A Központi Bizottság Oroszországban tartózkodó három likvidátor mensevik tagja nem volt hajlandó részt venni a Központi Bizottság Oroszországi Irodájának munkájában, sőt a Központi Bizottság létezését magát is „károsnak" minősítette. A Központi Bizottság Oroszországi Irodája, miután bolsevik tagjait letartóztatták, rövidesen be is szüntette működését. A párt Központi Bizottság nélkül maradt. Magának a pártnak a létéről volt szó. A párt fenntartása és megszilárdítása elsőrendű fontosságú feladat lett, s Lenin minden erejét ennek a feladatnak szentelte.

Lenin fokozott erővel folytatta a harcot a likvidátorok ellen, akik az illegális párt likvidálásának útjára léptek, lemondtak a proletariátus forradalmi vezető szerepéről, hegemóniájáról, megtagadták a proletariátus osztályálláspontját, lemondtak életbevágó érdekeinek védelmezéséről.

A bolsevikok Lenin kezdeményezésére erősítették a pártigenlő mensevikekkel alkotott blokkot, s külföldön „Rabocsaja Gazeta" címmel illegális népszerű lapot alapítottak, amelynek első száma 1910. október 30-án (november 12-én) jelent meg. Lenin felszólította az oroszországi és a külföldi bolsevik csoportokat, hogy támogassák a „Rabocsaja Gazetá"-t, s lássanak hozzá a párt helyreállítását és erősítését szolgáló tanácskozások és konferenciák előkészítéséhez.

Az oroszországi forradalmi mozgalom megélénkülésével kapcsolatban Lenin egyik legfontosabb feladatként a legális marxista sajtó újjáteremtését tűzte a bolsevikok elé. Óriási nehézségek leküzdésével a bolsevikok Pétervárott megszervezték a „Zvezda" című hetilap kiadását. Első száma 1910. december 16-án (29-én) jelent meg. A lap aktív munkatársai közé tartoztak: N. G. Poletajev, a III. Állami Duma képviselője, V. D. Boncs-Brujevics, M. Sz. Olminszkij, N. N. Baturin, Gyemjan Bednij és K. Sz. Jeremejev, valamint V. A. Selgunov, aki Lenin fegyvertársa volt a pétervári „Harci Szövetség"-ben.

Lenin Gorkijt is bevonta a „Zvezda" munkájába. A lap hét novellát közölt Gorkij „Itáliai mesék" című sorozatából. „Nagyon-nagyon örülök – írta Lenin ezzel kapcsolatban –, hogy segít a »Zvezdá«-nak. Átkozottul nehezen boldogulunk vele – mérhetetlen külső és belső és pénzügyi nehézségek vannak –, egyelőre azért mégis megy valahogy."[1]

Ugyanebben az időben, 1910 decemberében, a legális likvidátor folyóiratok elleni harc fokozása, valamint az élenjáró munkások és értelmiségiek marxista szellemű nevelése céljából Lenin útmutatása alapján Moszkvában sikerült megalapítani a „Miszl" című legális bolsevik folyóiratot. V. V. Vorovszkij, M. Sz. Olminszkij és I. I. Szkvorcov-Sztyepanov voltak a folyóirat legközelebbi munkatársai. A „Zvezda" és a „Miszl" eszmei vezetője Lenin volt. Levelezett a szerkesztőségi tagokkal, irányította munkájukat, bírálta hibáikat, különösen a „Zvezda" fennállásának első időszakában elkövetett hibákat, harcolt a lap következetes marxista irányzatáért. A „Zvezda" és a „Miszl" Leninnek több mint 50 kisebb-nagyobb cikkét közölte. Lenin vezetésével a „Zvezda" harcos marxista újság lett, amely az illegális proletárpárt programját és taktikáját követte.

A „Zvezda" lényegében legális bolsevik központ volt közvetlenül Oroszországban.

A „Zvezdá"-ban jelent meg Lenin „A marxizmus történelmi fejlődésének néhány sajátosságáról" és „Nézeteltérések az európai munkásmozgalomban" című cikke, a „Miszl"-ben pedig „Felszámolóink" című nagy cikke. Ezekben a cikkekben rendkívül mélyreható és világos fejtegetés keretében mutatta ki a forradalmi marxizmus alkotó jellegét. A marxizmus nem dogma, hanem a cselekvés vezérfonala. Engelsnek ez a klasszikus tétele, állapította meg Lenin, a marxizmus legjellemzőbb sajátosságát, törhetetlen, előretörő, alkotó forradalmi szellemét fejezi ki. Vannak emberek, akik a marxizmusnak éppen ezt az oldalát hagyják figyelmen kívül. De ha ezt a sajátosságot figyelmen kívül hagyjuk, „a marxizmust egyoldalúvá, torzzá, holttá tesszük, kiöljük eleven lelkét, megingatjuk legmélyebb elméleti alapját – a dialektikát, a sokoldalú és ellentmondásokkal teli történelmi fejlődés tanát; megbontjuk a korszak meghatáro-

[1] *Lenin* Összes Művei. 48. köt. 50. old.

zott gyakorlati feladataival való kapcsolatát, melyek minden új történelmi fordulatnál megváltozhatnak"[2].

Leninnek ebből az időszakból származó művei, valamennyi munkájához hasonlóan, mintaképei az alkotó marxizmusnak, a dogmatizmust és egy helyben topogást nem ismerő, állandóan fejlődő tanításnak.

„Nézeteltérések az európai munkásmozgalomban" című fontos cikkében Lenin feltárta, melyek a főbb okai a nemzetközi munkásmozgalom elméletével és taktikájával kapcsolatos nézeteltéréseknek. Évtizedek óta folyik a harc a marxizmustól való két fő elhajlás: egyrészt a revizionizmus, az opportunizmus, a reformizmus, másrészt az anarchizmus és az anarcho-szindikalizmus ellen. Lenin kimutatta, hogy ezeknek az elhajlásoknak a magyarázata magában a tőkés társadalmi rendszerben, magának az osztályharcnak a fejlődésében keresendő.

A szocialista mozgalom, különösen a munkásmozgalom gyors növekedése idején, a dolgozók egyre újabb és újabb rétegeit vonja be soraiba, ezek oktatása során viszont „elkerülhetetlenek az elméleti és taktikai ingadozások, a régi hibák megismétlődése, az elavult nézetekhez és elavult módszerekhez való átmeneti visszatérés stb."[3]

Olyan országokban, amelyekben még elmaradott gazdasági viszonyok uralkodnak, gátolva a kapitalizmus fejlődését és a proletariátus osztályharcának menetét, a munkásmozgalomnak mindig akadnak olyan részvevői, akik „a marxizmusból csak egyes oldalakat, az új világnézetből csupán egyes részeket sajátítanak el, vagy pedig csak egyes jelszavakat, követeléseket"[4].

A nézeteltérések állandó forrása, állapította meg továbbá Lenin, az ellentmondásokban és ellentmondások révén végbemenő társadalmi fejlődés dialektikus jellege. „A kapitalizmus és a munkásmozgalom eleven életének, eleven történetének ezeket az ellentmondásait – hangsúlyozta Lenin – át tudja fogni a marxizmus, a dialektikus materializmus elmélete."[5] Csakhogy ezt az elméletet el kell sajátítani, érteni kell alkalmazásához. Ezt az elméletet kellőképpen nem értő egyes személyek vagy csoportok „minduntalan eltúlozzák, egyoldalú elméletté, egyoldalú taktikai rendszerré avatják a kapitalista fejlődésnek hol az egyik, hol a másik vonását, e fejlődésnek hol az egyik, hol a másik »tanulságát«[6]", s például vagy csak a „lassú evolúciót" ismerik el (jobboldali revizionisták és opportunisták), vagy csak a „forradalmi ugrásokat" (baloldali revizionisták és anarcho-opportunisták stb.).

A munkásmozgalom részvevői közötti nézeteltérésekben közrejátszanak azok a változások is, amelyek általában az uralkodó osztályok és különösen a

[2] *Lenin* Összes Művei. 20. köt. 76. old.
[3] Ugyanott, 59. old.
[4] Ugyanott.
[5] Ugyanott, 59–60. old.
[6] Ugyanott, 60. old.

burzsoázia taktikájában végbemennek. A burzsoázia az országok többségében a kormányzás két rendszerét, az uralma fenntartásáért vívott harc két módszerét alakítja ki: a közvetlen, nyílt erőszak, a korbács módszerét és a „liberalizmus", a „kalács", az egyes engedmények módszerét. Ez a két módszer gyakran hol váltogatja egymást, hol összefonódik a legkülönbözőbb kombinációkban.

Az anarchizmus, a kispolgári forradalmiság, a szektásság növekedése a munkásmozgalomban abból adódik, hogy a szocialista mozgalom részvevőinek bizonyos csoportjai egyoldalúan reagálnak a nyílt erőszak módszerére, amelyet a burzsoázia a néptömegekkel szemben alkalmaz. A különböző rendű és rangú baloldali opportunisták tagadják az „aprómunka", a rendszeres tömegmunka szükségességét, kiváltképpen pedig tagadják a parlamenti szószék felhasználásának a szükségességét. Valójában a balos csoportok és áramlatok taktikája abban merül ki, hogy várják a nagy forradalmi eseményeket, „de képtelenek összegyűjteni azokat az erőket, amelyek létrehozzák a nagy eseményeket"[7].

Néhány legfejlettebb tőkésországban a burzsoázia kiadta a „reformokkal a forradalom ellen" jelszót. A liberalizmus és a „burzsoá reformerség" módszerére való egyoldalú reakció a jobboldali opportunizmus terjedése a munkásmozgalomban. A jobboldali opportunisták úgy fogják fel a kapitalista rendszerrel teljesen összeegyeztethető reformokat, mint „a szocializmus részleges megvalósulását", meghajolnak a burzsoá „törvényesség" előtt, tagadják azt, hogy a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenethez forradalomra van szükség.

Mind a jobboldali, mind a baloldali opportunisták, állapította meg elemzését összegezve Lenin, „fékezik a legfontosabbat, a leglényegesebbet: a munkások tömörítését nagy, erős, jól működő, *minden* körülmények között jól működő szervezetekbe, amelyeket áthat az osztályharc szelleme, amelyek világosan felismerik céljaikat és amelyek valóban a marxista világnézet szellemében nevelődnek"[8].

Lenin „Nézeteltérések az európai munkásmozgalomban" című cikkéből napjaink kommunista és munkáspártjai fontos tanulságokat merítenek.

A kétfrontos harc – a jobboldali és a baloldali revizionizmus és opportunizmus, valamint a velük szembeni békülékenység elleni harc – a kommunista pártok állandó kötelességei közé tartozik, igen fontos, elengedhetetlen feltétele a pártok egységének és erejének. Idejében és bátran fel kell tárni és le kell küzdeni a pártokban felmerülő elvi nézeteltéréseket, a kommunistákat fel kell vértezni a marxista–leninista világnézettel, a pártokat meg kell tisztítani a burzsoáziának a munkásmozgalomban működő ügynökeitől, el kell sajátítani a munkásmozgalom összes harci és szervezeti formáit, idejében kell változtatni rajtuk és különféle kombinációkban kell alkalmazni őket, nem hagyva, hogy az ellenség meglepjen bennünket – ezek Lenin cikkének tanulságai.

[7] Ugyanott.
[8] Ugyanott.

Az emigrációban élő Lenin nagy figyelmet fordított a pártkáderek nevelésére és képzésére. 1911 tavaszán az ő vezetése alatt a Párizs környéki Longjumeauban pártiskolát szerveztek a nagy oroszországi proletárközpontok pártszervezeteiben dolgozó pártmunkások számára. Az iskola létrehozásában és annak munkájában Lenint tevékenyen támogatta N. K. Krupszkaja, N. A. Szemasko és I. F. Armand. Az iskolában tizennyolc munkás tanult, aki Pétervárról, Moszkvából, Szormovóból, Jekatyerinoszlavból és más városokból érkezett. A hallgatók között volt 10 bolsevik, 4 pártigenlő mensevik és egy „vperjodista".

Az iskola megnyitása előtt Lenin a hallgatóknak előadásokat tartott Marx és Engels „A Kommunista Párt kiáltványa" című művéről, Krupszkaja pedig cikkek és laptudósítások írására oktatta őket.

Lenin az iskolában a politikai gazdaságtanról 29, az agrárkérdésről 12, a szocializmus elméletéről és gyakorlatáról 12 előadást tartott. A hallgatók kérésére még három előadást tartott a materialista történelemfelfogásról, valamint egy beszámolót a helyzetről és a párt belső viszonyairól.

Lenin előadásai sokszor élénk eszmecserébe csaptak át, amelyben valamennyi hallgató részt vett. Kérdéseket tettek fel Leninnek, s ő válaszolt rájuk. De Lenin is tett fel kérdéseket a hallgatóknak. Mind szívesen válaszoltak, kiegészítették egymás szavait, Lenin pedig sohasem mulasztotta el, hogy szinte észrevétlenül, olykor csak egy-egy odavetett szóval helyreigazítsa hibáikat. Lenin megtanította hallgatóit az önálló gondolkodásra, ismereteik rendszeres és állandó bővítésére.

Körülbelül három hónapig folyt az oktatás a bolsevik pártiskolában. Lenin igen elégedett volt a munka eredményeivel. A „végzősök" tiszteletére búcsúestet rendeztek, amelyen Lenin meleg szavakkal bocsátotta útjukra az Oroszországba visszatérő forradalmárokat. Arra intette őket, hogy soha ne feledkezzenek meg a pártbeli elvtársias viszonyról, s ami a legfőbb: mindig bátran támaszkodjanak a munkásosztályra, mert benne rejlik a párt és a forradalom ereje és jövője.

Három hallgató – G. K. Ordzsonikidze, I. I. Schwarz és B. A. Breszlav még a tanfolyam befejezése előtt, a többi hallgató pedig az iskola elvégeztével visszatért Oroszországba illegális munkára. „Leninistáknak" nevezték el őket, s ők büszkén viselték ezt a nevet és később kiváló párt- vagy szovjetfunkcionáriusok lettek. A longjumeaui lenini iskola volt az előfutára a későbbi bolsevik pártiskoláknak és kommunista egyetemeknek.

Lenin longjumeaui tartózkodása emlékére a francia kommunisták a L'École és a Grande utca sarkán, a 91. számú házon, amelyben Lenin élt, emléktáblát helyeztek el ezzel a felirattal: „Itt élt és dolgozott 1911-ben V. I. Lenin, a nemzetközi kommunista mozgalom teoretikusa és vezetője, a Szovjetunió megalapítója."

1911 májusában Lenin lépéseket tett a párt vezető központjának helyreállítására. Miután a Központi Bizottság Oroszországban működő bolsevik tagjait egytől egyig letartóztatták, elhatározta, hogy tanácskozásra hívja össze a Központi Bizottság külföldön élő tagjait. A tanácskozás 1911. május 28-tól június 4-ig (június 10-től 17-ig) ülésezett Párizsban és fontos lépés volt az általános pártkonferencia előkészítésében. A tanácskozáson létrehozták az összoroszországi konferencia összehívásával megbízott Külföldi Szervező Bizottságot. A Szervező Bizottság Lenin egyik tanítványát és harcostársát, G. K. Ordzsonikidzét mint a bizottság meghatalmazottját, valamint I. I. Schwarz és B. A. Breszlav tapasztalt pártmunkásokat azzal bízta meg, hogy lépjenek kapcsolatba a közép-oroszországi, dél-oroszországi és uráli pártbizottságokkal, velük együtt végezzék el a szükséges előkészületeket a konferencia összehívásához és alakítsák meg az Oroszországi Szervező Bizottságot (OSZB). 1911. szeptember végén a helyi pártszervezetek bakui tanácskozásán megalakították az OSZB-t, amely lendületes tevékenységbe fogott. „A pártválság megoldása" című cikkében Lenin elégedetten és büszkén írt e bizottság munkájáról, s a bizottságot oroszországi pártközpontnak nevezte.

1911 szeptemberében Lenin Zürichbe utazott a Nemzetközi Szocialista Iroda ülésére, s ott támogatta Rosa Luxemburgot, aki leleplezte a német szociáldemokrácia opportunistáinak a küszöbönálló Reichstag-választásokkal kapcsolatos magatartását. Svájci tartózkodása alatt Lenin több városban előadást tartott „Sztolipin és a forradalom" címmel. Ezt az előadását októberben és novemberben Párizsban, Brüsszelben, Antwerpenben, Liège-ben és Londonban is megtartotta.

December végén Párizsban Lenin vezette a külföldi bolsevik csoportok tanácskozását, s azon beszámolt a párt belső helyzetéről. A tanácskozás jóváhagyta az OSZB-nek a pártkonferencia előkészítésével kapcsolatos tevékenységét.

Úgy határoztak, hogy a pártkonferenciát Prágában tartják meg. A cseh szociáldemokrata elvtársak felbecsülhetetlen segítséget nyújtottak a konferencia megszervezésében. Amellett, hogy a konferenciához helyiséget bocsátottak rendelkezésre, munkáslakásokban elhelyezték a küldötteket is, proletár szolidaritást és testvéri gondoskodást tanúsítottak a konferencia részvevői iránt.

Figyelemreméltó, hogy a konferencia küldötteinek túlnyomó többsége munkás volt. Egyikük, Jevgenyij Petrovics Onufrijev (Sztyepan) Obuhov-gyári lakatos, a Pétervári Bizottság tagja együtt lakott Leninnel egy cseh munkás otthonának egyik szobájában. Onufrijev visszaemlékezéseiben megírta, hogy Lenin milyen tapintatos, előzékeny és gyengéd volt az otthoni környezetben. Este sokszor később ért haza, mint Onufrijev. Ilyenkor halkan, lábujjhegyen járt a szobában, teljesen csendben levetkőzött és lefeküdt. Ám általában az volt a szokása, hogy hazatérve megivott egy csésze teát és kikapcsolódásul

10–15 percig föl-alá járkált a szobában, mellénye karkivágásába dugva hüvelykujjait. Minthogy minden perc drága volt számára, rendszerint így szólt lakótársához:

– Nos, Sztyepan, olvasson valamit, én meg dolgozom.

Lenin még a konferencia megnyitása előtt sok küldöttel találkozott. Elárasztotta őket kérdésekkel a munkások hangulatát illetően, azt tudakolva, mit várnak a konferenciától. Ismertette a küldöttekkel a főbb napirendi kérdésekre vonatkozó határozati javaslatait. „Mi csak hallgattuk – emlékezett vissza Onufrijev –, s úgy éreztük, mintha Lenin beutazta volna egész Oroszországot, járt volna gyárakban és parasztkunyhókban, olyan jól ismerte a nép legsürgetőbb szükségleteit és legmélyebb vágyait."

Az OSZDMP VI. összoroszországi konferenciája 1912. január 5-én (18-án) ült össze és mind a 23 ülését, a legszigorúbb konspiráció betartásával, a Hybernská utca 7. szám alatt levő szociáldemokrata Népház egy szerény kis helyiségében tartotta meg.[9]

A konferencia egész munkája Lenin közvetlen vezetésével folyt le. Lenint választották meg a konferencia elnökévé, a konferencia ülésein beszámolókat tartott és tájékoztatásokat adott a legfontosabb kérdésekről, elkészítette azokat a határozattervezeteket, amelyek megvitatás után a konferencia határozataivá váltak. Nemcsak szervezője és általánosan elismert vezetője, hanem a lelke is volt ennek a történelmi jelentőségű konferenciának. Lenin mondotta a megnyitó beszédet, s ebben szívélyesen üdvözölte a küldötteket és megjelölte a konferencia fő feladatait. A konferencia megszervezéséről szóló beszédében hangsúlyozta, hogy a konferenciára meghívták az Oroszországban működő összes szervezeteket, kivétel nélkül, s hogy csak azok a szervezetek maradtak távol, amelyek nem óhajtják segíteni a pártot. Javaslatára a konferencia a párt legfelső szervének nyilvánította magát, amely hivatott teljes jogú vezető szerveket létrehozni és újjáéleszteni a pártot. A konferencia igen fontosnak tartotta, hogy megszilárduljon az összes oroszországi nemzetiségek szociáldemokrata munkásainak egysége, s ezért azzal bízta meg az OSZDMP Központi Bizottságát, hogy lankadatlanul törekedjen az OSZDMP-hez tartozó nemzetiségi szervezetekkel való egységre.

A konferencia meghallgatta Lenin beszámolóját a helyzetről és a párt feladatairól, s elfogadta az ebben a kérdésben előterjesztett határozati javaslatát. Lenin beszámolója és a konferencia határozatai behatóan elemezték az ország politikai helyzetét, rámutattak a cárizmus ellen irányuló forradalmi mozgalom érlelődésére. A konferencia megerősítette, hogy a fő feladat a demokratikus forradalom, amelynek élén a proletariátus halad, vezetve a parasztságot.

Fontos szerepet töltöttek be a konferencia munkájában a helyi szervezetek beszámolói, amelyeknek Lenin igen nagy jelentőséget tulajdonított. A beszámolók meghallgatásának szentelt mind az öt ülésről feljegyzéseket készí-

[9] Az épületben Lenin-múzeumot rendeztek be.

tett. Különösen érdekelte az, hogy milyen nagy a helyi szervezetek létszáma, milyen az összetételük, mióta állanak fenn, hogyan áll a bolsevik lapok – a „Szocial-Demokrat", a „Zvezda" – és a bolsevik folyóirat, a „Miszl" terjesztésének ügye, hogyan szervezték meg a munkások közötti tömegagitációt, menynyire dolgoznak egyetértésben a bolsevikok és a pártigenlő mensevikek. Örömmel állapította meg, hogy a helyi illegális pártszervezetek és -csoportok megerősítésével kapcsolatban a forradalmi munkások körében mindenütt erőteljes munka folyik, s mindenütt elismerik az illegális és a legális politikai tevékenység egybekapcsolásának szükségességét. A szervezeti kérdéssel foglalkozó beszédében Lenin megállapította, hogy ügyesen ki kell használni a duma szószékét, a szakszervezetek és a különféle legális munkásegyletek tevékenységét. Azt a feladatot tűzte ki, hogy minden ilyen egyesületben hozzanak létre egy kis szociáldemokrata sejtet, amely képes szilárdan érvényesíteni a párt irányvonalát.

A konferencia elfogadta „A likvidátorságról és a likvidátorok csoportjáról" szóló határozatot, amelyet Lenin fogalmazott meg. Megállapítva, hogy a likvidátor áramlatot az egész párt már régen „a proletariátusra gyakorolt burzsoá befolyás" megnyilvánulásának minősítette, s hogy a likvidátorok négy éven át nemcsak az OSZDMP programjának és taktikájának a revíziójával léptek fel, hanem „az illegális párt jelentőségét" is tagadták, „a legális folyóiratok hasábjain rágalmazva és szidalmazva az illegális pártot", s egész sor más akciót folytattak a proletárpárt ellen, a konferencia határozatában megerősítette, hogy a likvidátor csoport „magatartásával *egyszer s mindenkorra kirekesztette magát a pártból*"[10]. A konferencia ezzel kizárta a likvidátorokat a proletárpártból. Ennek a történelmi jelentőségű határozatnak köszönhető, hogy a bolsevikok örökre véget vetettek a mensevikekkel az OSZDMP keretében való formális egyesülés maradványainak. *A Lenin által 1903-ban létrehozott bolsevik párt önálló létezése végleges formát nyert.*

A konferencia elítélte a külfönféle rejtett likvidátorokat is, akik a goloszista mensevikek, a trockisták, a vperjodisták és mások értelmiségi csoportjaiként külföldön működtek és semmiféle kapcsolatban nem álltak az oroszországi forradalmi munkásmozgalommal. A konferencia határozatában kijelentette, hogy „azok a külföldi csoportok, amelyek nem vetik alá magukat a szociáldemokrata munka oroszországi központjának, vagyis a Központi Bizottságnak, és dezorganizálják a pártot azzal, hogy a Központi Bizottság megkerülésével külön kapcsolatokat tartanak fenn Oroszországgal, nem viselhetik az OSZDMP nevét"[11].

A konferencia hatálytalanította az OSZDMP Központi Bizottságának 1910. januári plénumán hozott helytelen határozatot a „Pravda" címmel Bécs-

[10] *Lenin* Összes Művei. 21. köt. Budapest 1969. 144–145. old.
[11] Ugyanott, 148. old.

ben megjelenő trockista lap szerkesztőségével való megállapodásról és e lap anyagi támogatásáról.

A konferencia egyik ülésén Lenin beszámolt a Nemzetközi Szocialista Iroda munkájáról. A beszámoló nagy részét a német szociáldemokrácián belül dúló harc megvilágításának szentelte, s megállapította, hogy a Németországi Szociáldemokrata Pártban, amelyben centrum, opportunista szárny és forradalmi szárny alakult ki, elkerülhetetlen a szakadás. Élesen bírálta a német küldöttség egyes tagjainak a Nemzetközi Szocialista Irodában tanúsított opportunista magatartását.

Abban, hogy a német szociáldemokrácián belül láthatóan éleződött a viszony a forradalmi és az opportunista áramlat között, Lenin fontos jelét látta egy új kor – a szocialista forradalom kora – beköszöntésének. „Ez ideig előkészítő munka folyt. Most elérkezett a burzsoázia elleni csaták korszaka"[12] – mondotta a konferencián Lenin.

A prágai konferencia több fontos határozatot hozott a nemzetközi és a nemzeti felszabadító mozgalom kérdéseiről. Kína köztársaságpárti forradalmárait üdvözölve rámutatott a kínai nép forradalmi harcának nemzetközi jelentőségére. A konferencia kifejezte rokonszenvét a perzsa nép felszabadító harca iránt, hangsúlyozta, hogy Finnország és Oroszország munkásainak közösek a feladataik a cárizmus és az ellenforradalmi burzsoázia elleni harcban. A konferenciának mindezekben a határozataiban világosan kifejezésre jutottak a proletár internacionalizmus nagy elvei.

A konferencia legfontosabb teendője a párt Központi Bizottságának megalakítása volt. A Központi Bizottság tagjává választották Lenint, F. I. Goloscsokint, G. K. Ordzsonikidzét, Sz. Sz. Szpandarjant és másokat. A konferencia felruházta a Központi Bizottságot a kooptálás jogával. Már a Központi Bizottság első ülésén, amelyet még a konferencia alatt tartottak, a Központi Bizottság tagjai közé kooptálták I. V. Sztálint és I. Sz. Belosztockijt. Még ugyanazon az ülésen központi bizottsági tagok letartóztatása esetére a Központi Bizottságba való kooptálásnál számba jöhető póttagnak választották meg A. Sz. Bubnovot, M. I. Kalinyint, J. D. Sztaszovát és Sz. G. Saumjant. Megalakították a Központi Bizottság Oroszországi Irodáját. Később a Központi Bizottság tagjai közé került még G. I. Petrovszkij és J. M. Szverdlov.

Lenin nagy örömmel számolt be Gorkijnak a prágai konferencia eredményeiről: „Hamarosan elküldjük Önnek a konferencia határozatait. Végre sikerült – a likvidátor söpredék ellenére – újjáteremteni a pártot és a Központi Bizottságot. Remélem, velünk együtt örül ennek."[13]

A konferencia határozataiban kifejtette a bolsevizmus szervezeti elveit, meghatározta a párt politikai irányvonalát és taktikáját a forradalmi fellendülés idején.

[12] *Lenin* Összes Művei. 54. köt. 378. old. Budapest 1980.
[13] *Lenin* Összes Művei. 48. köt. 49. old.

A prágai konferenciának nagy nemzetközi jelentősége volt. Példát mutatott a II. Internacionáléhoz tartozó pártok forradalmi elemeinek arra, hogyan kell a szocialista munkásmozgalomban erélyes harcot vívni az opportunizmus ellen.

Lenint örömmel töltötte el a II. Internacionáléhoz tartozó pártok baloldali szocialistáinak minden fellépése az opportunisták ellen. Amikor az Olasz Szocialista Párt XIII. kongresszusa, amely fél évvel az OSZDMP prágai konferenciája után ült össze, kizárta a pártból az opportunisták (jobboldali reformisták) csoportját, élén Bissolatival, a párt egykori vezetőjével, Lenin helyeselte ezt a döntést. A bolsevik „Pravdá"-ba cikket írt erről a kongresszusról, s abban megállapította: „A szakadás nehéz, fájdalmas história. Olykor azonban szükségessé válik, és ilyenkor vétek minden gyengeség, minden »szentimentalizmus«... A munkásvezérek nem angyalok, nem szentek, nem hősök, hanem emberek, mint bárki más. Hibákat követnek el. A párt helyreigazítja ezeket a hibákat... De ha a hibához ragaszkodnak, ha a hiba védelmére csoport alakul, amely lábbal tiporja a párt valamennyi határozatát, a proletár hadsereg egész fegyelmét, akkor a szakadás elengedhetetlen. És az olasz szocialista proletariátus pártja helyes útra lépett, amikor eltávolította soraiból a szindikalistákat és a jobboldali reformistákat."[14]

Magában abban a tényben, hogy az Olasz Szocialista Pártból kiűzték az opportunistákat, Lenin annak igazolását látta, hogy az OSZDMP prágai konferenciája helyes irányvonalat követett, amikor következetes, erélyes harcot vívott az opportunisták ellen és végigvitte ezt a harcot, egészen az opportunistákkal való szervezeti szakításig.

Az oroszországi és a külföldi likvidátorok – a trockisták, a bundisták, a vperjodisták, a lengyel és a lett szociáldemokrata párt opportunistái – a prágai konferencia határozatait igen ellenségesen fogadták. Megpróbálták lejáratni a konferenciát, s védelmükbe vették a párt soraiból kiűzött likvidátor csoportot. Képmutató módon azt állították, hogy a bolsevikok „szakadárok", „bitorlók", „puccsot" hajtottak végre. A leghangosabban Trockij ágált, akinek a német szociáldemokrácia vezérei a bolsevikellenes rágalmak terjesztése céljából rendelkezésére bocsátották központi lapjuk hasábjait.

Minthogy a goloszista mensevikek, a trockisták, a vperjodisták és mások külföldi opportunista csoportocskái nem vetették alá magukat a prágai pártkonferencia határozatainak, a forradalmi proletárpárton kívül rekedtek. A bolsevikok pártja, miután megtisztította sorait az opportunistáktól, jelentősen megerősödött, valódi egységet és összeforrottságot teremtett, fokozta harcképességét és magabiztosan az élére állt a néptömegek hatalmas új lendületet vevő forradalmi harcának.

Lenin, a bolsevikok Oroszországban és külföldön erélyes harcot indítottak a prágai konferencia határozatainak megvalósítása érdekében. A bolsevik

[14] *Lenin* Összes Művei. 21. köt. 393. old.

Központi Bizottság tagjai meglátogatták a helyi szervezeteket, beszámoltak a konferenciáról, s ennek határozatait rövidesen magáévá tette a pétervári, a moszkvai, a kievi, a nyikolajevi, a szamárai, a tifliszi, a bakui és több más pártszervezet. A Kaukázusban és sok más helyen kinyomtatták a „Közlemény az OSZDMP összoroszországi konferenciájáról" című tájékoztatást és Leninnek a IV. Állami Duma választása alkalmával „Az OSZDMP választási platformja" címmel írt röplapját. Ezek a kiadványok, amelyeket Oroszországban széles körben terjesztettek, nagy szerepet játszottak a pártmunka fellendítésében, a pártszervezeteknek a lenini Központi Bizottság köré tömörítésében és a IV. Állami Dumával kapcsolatos bolsevik választási kampány lefolytatásában.

A LENINI „PRAVDA"

1912. április 4-én (17-én) a cárizmus egyik legvéresebb gaztettét hajtotta végre: Szibériában a lénai aranylelőhelyeken a cári csapatok sortüzet nyitottak a békés gazdasági sztrájkot folytató fegyvertelen munkásokra. A lénai vérfürdő hatalmas lökést adott a tömegek forradalmi harcának. A „Zvezda" című bolsevik lap az ország minden részébe elvitte a lénai események hírét és hasábjain a gyári munkások számtalan megnyilatkozását az egész oroszországi munkásosztály hatalmas erejű, haragos tiltakozásává egyesítette. Lenin az OSZDMP Külföldi Szervezetének párizsi szekciójában előadást tartott a lénai vérfürdőről, az oroszországi sztrájkokról és arról, hogy a bolsevik pártnak milyen lépéseket kell tennie, hogy élére állhasson a tömegek növekvő forradalmi fellendülésének. Később további előadásokon számolt be az oroszországi forradalmi fellendülésről Párizsban, majd Lipcsében.

Az 1912 márciusa óta már hetenként háromszor megjelenő „Zvezda" iránt a lénai események után erősen megnőtt az érdeklődés. A fellendülő munkásmozgalom azonban újabb követelményeket támasztott a pártsajtóval szemben. Már 1912 elején, a Központi Bizottságnak és a szociáldemokrata dumafrakció képviselőinek a prágai konferencia idején tartott együttes ülésén megvitatásra került az a kérdés, hogy munkások számára nagy példányszámban megjelenő napilapot adjanak ki. A „Zvezda" rengeteg olyan levelet és cikket közölt, amelyben pétervári munkások egy ilyen lap megindítását javasolták, s egyben kijelentették, hogy önkéntes hozzájárulásaikkal készek gondoskodni a fenntartásáról.

A főváros öntudatos munkásainak kezdeményezését egész Oroszország munkássága lelkes helyesléssel fogadta.

Április 10-én (23-án) N. G. Poletajev bolsevik duma-képviselő a Sajtóügyi Főigazgatóságtól megszerezte az engedélyt az új lap, a „Pravda" kiadásához, s hamarosan hirdetmény látott napvilágot a megjelenéséről. Április 22-re (május 5-re) virradó éjjel a „Pravdá"-t készítő nyomda szedőhelyisége és gép-

ПРАВДА

ЕЖЕДНЕВНАЯ РАБОЧАЯ ГАЗЕТА.

Годъ изданія первый.

№ 1. Воскресенье, 22 апрѣля 1912 г. ЦѢНА 2 коп.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА
НА ЕЖЕДНЕВНУЮ РАБОЧУЮ ГАЗЕТУ
„ПРАВДА“

Продолжается подписка на газету
„ЗВѢЗДА“

От редакціи.

Наши цѣли.

По независящимъ отъ издателя обстоятельствамъ объявленная продажа № 1 „Правды“ по повышенной цѣнѣ въ пользу семей убитыхъ ленскихъ рабочихъ не можетъ состояться.

На грани.

A „PRAVDA“ I. SZÁMÁNAK CÍMOLDALA. – 1912. április
Kisebbítve

terme zsúfolásig megtelt munkásokkal, akiket a pétervári pártszervezetek küldtek első marxista napilapjukért.

Lenin megállapította, hogy a pétervári munkások „történelmi jelentőségű tettet vittek véghez" munkás-napilapjuk megalapításával.[15] A „Pravdá"-t a munkások rendkívül szerették, s összeadott kopekjeik biztosították a megjelenését. 1912-ben 620, 1913-ban 2181, 1914 januárjától májusig pedig 2873 csoportos gyűjtést rendeztek a bolsevik sajtó javára. Lenin a munkásoktól befolyt pénzösszegeket párttagsági járuléknak tekintette. A „Pravda" a munkásosztály e segítsége nélkül a rendőrségi üldözés közepette nem maradhatott volna fenn olyan hosszú ideig. Az újságra nagy pénzbírságokat róttak ki. Felelős szerkesztői ellen, főleg a bírságok meg nem fizetése miatt, csupán fennállásának első évében 36 bírósági eljárást indítottak, s a szerkesztők együttesen véve 47 ½ hónapot töltöttek börtönben. Ugyanezen idő alatt a lapnak 41 számát kobozták el. Persze, az elkobzás során a kinyomott példányoknak csak jelentéktelen része jutott a rendőrség kezére, mert nagy részüket a munkások már a rendőrség megjelenése előtt elszállították a nyomdából. Az ilyen számokat Leninhez, valamint az oroszországi és külföldi előfizetőkhöz reakciós lapokba göngyölve juttatták el.

A lapot a cári kormány nyolcszor tiltotta be, de más címek – „Rabocsaja Pravda", „Szevernaja Pravda", „Pravda Truda", „Za Pravdu", „Proletarszkaja Pravda", „Puty Pravdi", „Rabocsij", „Trudovaja Pravda" – alatt továbbra is megjelent. Ilyen nehéz körülmények között a bolsevikoknak valamivel több mint két év alatt sikerült a „Pravda" 636 számát megjelentetni. Lenin akkoriban azt írta, hogy a „Pravda" kiadása „kitűnő bizonyítéka az orosz munkások öntudatosságának, energiájának és összeforrottságának"[16].

A „Pravda" megjelenésének napja, április 22. (május 5.) később a munkássajtó ünnepévé lett.

Júniusban Lenin Krupszkajával együtt Párizsból Krakkóba költözött. Ez a lengyel város, akárcsak egész Galícia, abban az időben az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozott. Útközben néhány napot Lipcsében töltöttek. 9-én (22-én) érkeztek Krakkóba. A tartózkodási engedély megszerzéséhez Leninnek, mint minden idegennek, hosszadalmas rendőrségi kihallgatáson kellett átesnie, el kellett mondani életrajzát. Arra a kérdésre, hogy mi a fő foglalkozása és miből él, a következőket válaszolta:

„Egy pétervári orosz demokratikus lap, a »Pravda« és egy Párizsban megjelenő orosz lap, a »Szocial-Demokrat« tudósítója vagyok, s ez megélhetésem forrása."

Krakkóba, Galíciába való költözése célját illetően kijelentette: „Azért jöttem Galíciába, hogy megismerkedjem az itteni agrárviszonyokkal, ugyanis fő-

[15] Lásd *Lenin* Összes Művei. 21. köt. 411. old.

[16] Ugyanott.

leg ezekkel a kérdésekkel foglalkozom. Emellett szeretnék megtanulni lengyelül."[17] Lenint nyomban titkos rendőri felügyelet alá helyezték.

Lenin igazi célja a Krakkóba költözéssel az volt, hogy közelebb legyen Oroszországhoz, könnyebben irányíthassa az oroszországi pártszervezetek tevékenységét, a „Pravda" munkáját, a bolsevikoknak a IV. Állami Dumával kapcsolatos választási kampányát és a szociáldemokrata frakció tevékenységét. „Azt kérdi – írta Gorkijnak –, miért vagyok Ausztriában. A KB felállított itt egy irodát (köztünk maradjon): közel van a határ, ezt felhasználjuk, közelebb vagyunk Pétervárhoz is; harmadnapra megkapjuk az ottani lapokat, a pétervári lapokba is sokkal könnyebben lehet most írni; könnyebb az együttműködés. Itt kevesebb a marakodás, ez plusz. Jó könyvtár nincs, ez mínusz. Könyvek nélkül nehéz a helyzet."[18]

Lenin először Krakkó keleti külvárosában, a főként munkások lakta Zwierzyniec utcában bérelt egy kis kétszobás lakást. A lakás azonban kényelmetlen volt, távol esett a pályaudvartól, ahová Leninnek leveleinek feladása végett naponta el kellett mennie. A „Pravdá"-nak írt cikkeit ugyanis mindig az esti gyorsvonattal küldte el, nehogy későn érkezzenek. 1912. szeptember elején Krupszkajával együtt új lakásba költözött át, a Lubomirski utcába (most Andrzej Modrzewski utca). Az új lakás ugyancsak kétszobás volt. Berendezése három olcsó vaságyból, két egyszerű asztalból, egy könyvespolcból, néhány székből és zsámolyból állt.

Míg Krakkóban, nyáron pedig a Krakkó környéki Poroninban élt, Lenin még közelebbi kapcsolatba került a lengyel munkásmozgalommal, a lengyel szociáldemokratákkal, s komoly segítséget nyújtott nekik. Megtanult annyira lengyelül, hogy olvasni tudta a lengyel sajtót.

1913-ban Lenin részt vett a krakkói munkások május 1-i gyűlésén. 1913 áprilisában a Népi Egyetem termében különböző irányzatú lengyel szociáldemokraták meghallgatták Lenin „Az oroszországi munkásmozgalom és a szociáldemokrácia" című előadását. Előadásában az oroszországi forradalmi munkásmozgalom nagy nemzetközi jelentőségéről beszélt. 1914 márciusában előadást tartott a Spuinia diákegyletben „Az oroszországi szociáldemokrácia és a nemzeti kérdés" címmel. Az előadás, majd a hozzá kapcsolódó vita három napon át folytatódott és élénk érdeklődést keltett a lengyel diákok és munkások körében.

Nem sokkal Krakkóba érkezése után Lenin szoros kapcsolatot teremtett Oroszországgal – a „Pravdá"-val, a szociáldemokrata duma-frakcióval, a helyi szervezetekkel. Az oroszországi elvtársakkal folytatott levelezése gyorsan növekedett és havonta több száz levélre rúgott. Megszervezték az illegális határátlépést. A határ orsz oldalán ezt N. V. Krilenko intézte, aki Lublinban orosz irodalmat és történelmet tanított. Lenint Krakkóban felkeresték az

[17] „Leninszkij Szbornyik". II. köt. 471. old., oroszul.
[18] *Lenin* Összes Művei. 48. köt. 89–90. old.

Oroszországból érkező elvtársak. Leveleket, jelentéseket hoztak, beszélgettek vele, útmutatásokat és tanácsokat kaptak tőle.

A „Pravdá"-t irányítva Lenin tulajdonképpen ellátta a főszerkesztő minden fontosabb feladatát. A „Pravda" szerkesztőségének tagjai és aktív munkatársai voltak a lap fennállásának különböző időszakaiban: N. N. Baturin, Gyemjan Bednij, B. I. Ivanov, K. Sz. Jeremejev, L. B. Kamenyev, N. V. Krilenko, N. K. Krupszkaja, L. R. és V. R. Menzsinszkij, L. M. Mihajlov, V. M. Molotov, Sz. M. Nahimszon, V. I. Nyevszkij, M. Sz. Olminszkij, N. I. Podvojszkij, N. G. Poletajev, J. F. Rozmirovics, K. N. Szamojlova, M. A. Szaveljev, P. I. Sztucska, J. M. Szverdlov, A. I. Uljanova-Jelizarova, A. N. Vinokurov és mások. A lap kiadásának előkészítésében tevékenyen részt vettek G. K. Ordzsonikidze és I. V. Sztálin, a Központi Bizottság tagjai.

Lenin csaknem naponta írt a „Pravdá"-ba. Ritkán jelent meg a lapnak olyan száma, amelyben Lenin különböző álneveken – V. Iljin, W. Frei, K. T., V. I., Pravdista, Statisztikus, Egy olvasó, M. N. vagy más aláírással – cikket ne közölt volna. A „Pravdá"-ban Leninnek mintegy 280 kisebb-nagyobb cikke jelent meg. A legkényesebb témákról is mesteri módon tudott írni, „ezópuszi", de a munkások számára érthető nyelven.

A „Pravda" szerkesztősége eleinte nem szívesen bocsátkozott vitába a likvidátorokkal. 1912. augusztus elején V. M. Molotovnak, a „Pravda" akkori titkárának írt levelében Lenin élesen bírálta a szerkesztőséget a likvidátorokkal szembeni békülékeny állásfoglalásáért. „Ön azt írja – mint titkár is, nyilván a szerkesztőség nevében –, hogy »a szerkesztőség elvileg teljesen elfogadhatónak tartja cikkemet, *beleértve a likvidátorokkal szemben elfoglalt álláspontot is*«. Ha ez így van, akkor miért húzza ki a »Pravda« makacsul, rendszeresen cikkeimből és más kollégák cikkeiből a likvidátorokra vonatkozó megjegyzéseket??"[19]

M. Sz. Olminszkijnak, a szerkesztő bizottság egyik vezető tagjának válaszolva, aki azt állította, hogy a likvidátorok ellen irányuló lenini cikkeknek „a dühös hang árt", a következőket írta: „Mióta árt egy napilapnak, ha *dühös* hangon beszél arról, ami rossz, ami ártalmas, ami helytelen... ?? Ellenkezőleg, kollégák, istenuccse, ellenkezőleg. Aki »düh« nélkül ír arról, ami ártalmas, az unalmasan ír."[20] Lenin erélyes közbelépésére a „Pravda" éles vitát kezdett a likvidátorok „Lucs" című lapjával.

A IV. Állami Duma választásaival kapcsolatban 1912 őszén lezajlott választási kampány idején a likvidátor mensevikek meg akarták akadályozni, hogy a választási gyűléseken megvitassák a bolsevikok és a mensevikek politikai platformját. Ami az OSZDMP forradalmi programjának kérdését illeti, ennek felvetésétől úgy féltek, akár a tűztől, mert előre tudták, hogy ezen a vonalon vereség fenyegeti őket. Lenin azt a feladatot tűzte a „pravdisták" elé, hogy terel-

[19] Ugyanott, 83. old.
[20] Ugyanott, 84. old.

jék a vitát a politikai platformok síkjára, fokozzák a harcot a kadetok és a likvidátorok ellen, emeljék a lap harci szellemét. „De vajon megengedhető-e – írta –, hogy az élenjáró demokrácia lapja ilyen lázas napokban *ne* harcos lap legyen? Tegyük fel a legkedvezőbb esetet: tegyük fel, hogy a »Pravda« meg van győződve az antilikvidátorok győzelméről. *Mégis* harcolni kell, hogy az *ország* tudja, miről van szó, *ki* akarja kudarcba fullasztani a választásokat, *milyen eszmék* nevében folyik a harc. A »Lucs« veszettül, hisztérikusan harcol, szemérmetlenül feladva elveit. A »Pravda« – a »Lucs« bosszantására – »komolykodik«, kényeskedik, de egyáltalán nem harcol!! Hát marxizmus ez? Talán Marx nem tudta egybekapcsolni a háborút, a legszenvedélyesebb, legönfeláldozóbb és legkíméletlenebb háborút a tökéletes elvhűséggel??

Márpedig választások idején nem harcolni – annyi, mint tönkretenni az ügyet."[21]

A bolsevik párt „választási" tevékenységében Lenin nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy helyesen alkalmazzák a „baloldali blokk" taktikáját, a trudovikokkal, az eszerekkel és az úgynevezett „népi szocialistákkal" való időleges megegyezések taktikáját, ellentétben a kadetokkal való blokk mensevik taktikájával.

Lenin meg volt elégedve a bolsevikok választási kampányának eredményeivel. A munkáskúriában mind a hat ipari kormányzóság részéről bolsevik munkást választottak meg duma-képviselőnek: A. J. Badajevet, M. K. Muranovot, G. I. Petrovszkijt, N. R. Sagovot, F. N. Szamojlovot, valamint R. V. Malinovszkijt. A nem ipari kormányzóságokból hét mensevik került be a dumába.

Lenin örült annak, hogy a bolsevikokra több mint egymillió, a likvidátor mensevikekre pedig kevesebb mint negyedmillió munkás szavazott. Pétervárra írt leveleiben a választási győzelem alkalmából üdvözölte a „Pravda" valamennyi munkatársát, szerkesztőjét és barátját.

A „Pravda" munkájának megjavítása céljából Lenin a Központi Bizottság tagjaival és a bolsevik képviselőkkel megvitatta a lap átszervezésének kérdését. A „Pravda", írta Lenin, a forradalmi mozgalom összekovácsolásának és fellendítésének legfontosabb szervezeti eszköze. Csak a „Pravda" révén lehet most biztosítani a bolsevik párt egész illegális tevékenységének fellendítéséhez szükséges embereket és anyagi eszközöket. Fokozottabban kell terjeszteni a „Pravdá"-t és nagyobb energiával kell rá gyűjteni a munkások körében.

Azzal kapcsolatban, hogy a „Pravda" szerkesztősége néhány egykori vperjodistát is bevont a lapba, Lenin Gorkijnak írt levelében azt fejtegette, mennyire fontos ügyelni arra, hogy azok cikkeikkel ne csempészhessenek be a marxizmustól idegen nézeteket. A marxizmus, írta Lenin, komoly dolog. Ha megértették ezt, rendben van. „De ha nem értették meg, ha nem okultak, akkor ne vegye rossz néven: más dolog a barátság, s más dolog a mi ügyünk.

[21] Ugyanott, 100–101. old.

A marxizmus lejáratására vagy a munkáspárt politikájának megzavarására irányuló próbálkozások ellen harcolni fogunk, életre-halálra."[22]

Lenin sürgette a „Pravda" szerkesztőségének megerősítését avégett, hogy az képes legyen megvalósítani a következetes bolsevik irányzatot, szembeszállni a likvidátorok mesterkedéseivel, erőteljesen fejleszteni a munkásosztály egységéért alulról folytatott harcot, minden lehetőség kihasználásával támogatni a helyi pártszervezetek illegális munkájának megszervezését.

1913 tavaszán átszervezték a „Pravda" szerkesztőségét, a lapot fokozottabban a párt Központi Bizottságának vezetése alá helyezték, megjavították a lap gazdasági ügyvitelét. A bolsevik képviselők ettől fogva nagyobb figyelmet fordítottak a lapra. A helyi bolsevik szervezetek jóval tevékenyebben vettek részt a „Pravdá"-nak szánt munkástudósítások készítésében, a lap fenntartásához szükséges pénz összegyűjtésében és a lap terjesztésében. Lenin szívből üdvözölte mindezeket a lépéseket, amelyek növelték a „Pravdá"-nak mint a munkásérdekek kifejezőjének a tekintélyét.

1913 márciusában a „Pravda" példányszáma már elérte a 30–32 ezret, ünnepnapokon pedig a 40–42 ezret. De ez csak a kezdet volt. Lenin nyomatékosan hangsúlyozta, hogy fokozni kell az előfizetési kampányt, minden egyes gyárat el kell hódítani a „Lucs"-tól, versenyt kell indítani a gyárak között az előfizetők számának növelése érdekében. „A pártosság győzelme – mondotta a »Pravda« győzelme, és megfordítva."[23] Azt a feladatot tűzte a bolsevikok elé, hogy növeljék a „Pravda" példányszámát 50–60 ezerre, majd 100 ezerre.

Így fejlesztette, erősítette, szervezte Lenin napról napra szívósan, állhatatosan, következetesen a „Pravdá"-t, a bolsevik párt édes gyermekét.

Lenin útmutatása alapján a „Pravda" rendszeresen foglalkozott az üzemek munkásainak élet- és munkaviszonyaival. Hasábjain több mint 17 000 munkáslevelet közölt, s ezek közül 10 000 a munkásosztály sztrájkharcáról számolt be. A „Pravda" a munkáslevelezők egész seregét nevelte ki és tömörítette maga köré, akik bátran terjesztették a lenini eszméket a tömegek körében.

A „Pravda" hasábjain Lenin következetesen harcolt a proletariátus hegemóniájáért a közelgő új forradalomban, a munkásosztály és a parasztság szövetségéért. „A földesúri nagybirtok és a paraszti kisbirtok Oroszországban", „Az éhínség", „A parasztság és a munkásosztály" című cikkében és más munkáiban Lenin arról írt, hogy mennyire összeegyeztethetetlenek egyfelől 30 ezer nagybirtokosnak, másfelől a parasztok tízmillióinak az érdekei, akiknek nem jut osztályrészül más, mint éhezés, reménytelen ínség és nyomor. Ostobaság volna azt hinni, hogy az évszázadok folyamán falun felhalmozódott ellentétek megoldhatók békés úton, úgy, hogy fennmarad a jobbágytartó földesurak korlátlan hatalma és az önkényuralom. „Hogyan növelhető az egy főre eső fogyasztás Oroszországban?" című cikkében Lenin olyan adatokat idéz, ame-

[22] Ugyanott, 149. old.
[23] Ugyanott, 1983. old.

lyekből kitűnik, hogy az egy főre eső fogyasztás tekintetében a cári Oroszország a legelmaradottabb országok egyike, amelynél „Anglia négyszerte, Németország ötszörte, Amerika tízszerte jobban van ellátva korszerű termelési eszközökkel"[24]. Lenin felhívta a nép figyelmét arra, hogy Oroszországnak a reakciós társadalmi rendszerből adódó elmaradottsága elkerülhetetlenül fokozta az ország gazdasági és politikai függését a nyugati imperialista államoktól. Az ország gazdasági elmaradottságának megszüntetéséhez, a nép életszínvonalának emeléséhez véget kell vetni a földesúri osztály uralmának, fel kell számolni a földesúri földbirtokot, a földet át kell adni a parasztoknak és meg kell teremteni Oroszországban a nép hatalmát. Leninnek a „Pravdá"-ban megjelent cikkei nagy aggodalmat keltettek a városi és a falusi dolgozók körében az ország sorsát illetően, tömörítették és olyan szellemben nevelték őket, hogy készítsenek elő újabb forradalmat a cárizmus és a burzsoázia – a nép nyomorúságának tényleges okozói – ellen. A népi forradalom Oroszország egyetlen mentsége, tanította Lenin.

„Civilizált barbárság" című cikkében Lenin olyan tényeket idézett, amelyek leleplezik, hogy a kapitalizmus a társadalmi haladásnak, a tudomány, a technika és a kultúra fejlődésének útjában álló rendszer. Az élet lépten-nyomon olyan feladatokat tűz napirendre, amelyeket az emberiség képes volna *haladéktalanul* megoldani, ha a kapitalizmus nem akadályozná ebben. A kapitalizmus az olyan elhájasodott dúsgazdag emberre emlékeztet, aki elevenen elrothad és nem hagyja élni azt, ami fiatal. Csakhogy a történelem törvényei kérlelhetetlenek, s az, ami fiatal, fejlődik és minden akadály ellenére felülkerekedik, állapította meg Lenin.

„A maradi Európa és a haladó Ázsia", „A munkásosztály és a neomalthusianizmus" című cikkeiben Lenin haragosan leleplezte az imperialista burzsoázia egész politikájának reakciós voltát, rávilágított arra, hogy ez a burzsoázia a munkások és a parasztok elleni harcban nem riad vissza semmiféle kegyetlenségtől, vandálságtól és gaztettől, csakhogy valamiképp fenntartsa a tőkés rabság omladozó rendszerét. Lenin kifejezte a társadalmi fejlődés törvényeire alapozott mély meggyőződését, hogy a munkásosztály valóra váltja majd nagy forradalmi céljait és jelszavait: „Mi jobban harcolunk, mint apáink. Gyermekeink még jobban fognak harcolni, *s ők győzni fognak*... Mi már lerakjuk az új épület alapjait, gyermekeink pedig befejezik építését."[25]

„Demokrácia és narodnyikság Kínában", „A kínai köztársaság nagy sikere", „Ázsia ébredése" című cikkében, valamint a „Zvezda" és a „Pravda" hasábjain megjelent más írásaiban Lenin arra szólította fel a nemzetközi munkásosztályt, hogy támogassa Ázsia népeinek nemzeti felszabadító mozgalmát, amelyet az 1905–1907-es orosz forradalom ébresztett fel. „Ázsiában mindenütt nő, terjed és erősödik a hatalmas demokratikus mozgalom. Ott a burzsoázia

[24] *Lenin* Összes Művei. 23. köt. 360. old.
[25] Ugyanott, 257. és 258. old.

még a néppel tart a reakció ellen. Az emberek *száz*milliói ébrednek életre, törnek a fény felé, a szabadság felé. Milyen lelkesedést kelt ez a világmozgalom az öntudatos munkások szívében, akik tudják, hogy a demokrácián keresztül vezet az út a kollektivizmushoz! milyen rokonszenvet érez az ifjú Ázsia iránt minden becsületes demokrata!"[26]

Az ázsiai demokratikus mozgalom élén akkoriban a kínai nép haladt. Lenin rámutatott ugyan a demokrata forradalmár Szun Jat-szennek, a kínai nemzeti felszabadító mozgalom vezérének egyes hibás nézeteire, de általában nagyra értékelte őszinte, harcos köztársasági demokratizmusát, forró együttérzését a dolgozókkal és kizsákmányoltakkal, az igazságukba és erejükbe vetett hitét. Szilárd meggyőződéssel hirdette, hogy bármiképpen fenik a fogukat különböző „civilizált" hiénák a kínai köztársaságra, nincs a világon olyan erő, amely el tudná söpörni a föld színéről az ázsiai és félig ázsiai országok néptömegeinek hősi demokratizmusát.

Lenin, a bolsevikok voltak azok, akik a leghatározottabban és legkövetkezetesebben harcoltak a gyarmati rendszer ellen. Olaszország 1911–1912-es afrikai hadműveleteit és Tripolitániának (Líbia északnyugati tartományának) Olaszország által történt meghódítását Lenin úgy jellemezte, mint a XX. századi „civilizált" államok tipikus gyarmati háborúját. Ez Lenin kifejezésével élve nem volt más, mint „tökéletesített, civilizált embermészárlás, az arabok öldöklése »modern« fegyverek segítségével"[27].

A part menti tripolitániai lakosság ellenállására az olasz csapatok azzal válaszoltak, hogy „büntetésül" lemészároltak 3000 arabot, elpusztítottak és kiirtottak egész családokat, kardélre hánytak asszonyokat és gyerekeket... Mintegy 1000 arabot felakasztottak.

Lenin világosan látta, hogy a békeszerződés ellenére, amely Tripolitániát a török elnyomók kezéből az olasz gyarmatosítók kezébe adta át, a háború valójában még folytatódni fog, mert a kontinens belsejében, a tengerparttól távolabb élő arab törzsek nem vetik alá magukat az annexiós békének. Ugyanakkor Lenin tisztában volt vele, milyen nehéz és tövises az útjuk a szabadság felé. Az imperialista rablók „sokáig fogják még »civilizálni« őket szuronnyal, golyóval, kötéllel, tűzzel, nők megerőszakolásával"[28], erőszakoskodásaikkal diadalmaskodva az elmaradott és fegyvertelen lakosság fölött. Mindamellett Lenin rendületlenül hitt abban, hogy eljön a gyarmatosítók diadalának alkonya. Igaz barátja volt az araboknak és más elnyomott afrikai népeknek.

A gyarmati népeknek a szabadságukért és függetlenségükért vívott harcát Lenin a világ proletariátusa által az imperializmus ellen vívott harc szerves részének tekintette. A „Pravda" mint a párt oroszországi legális központja nagy illegális szervező munkát is kifejtett. A „Pravda" révén jutottak el Lenin és a

[26] Ugyanott, 168. old.
[27] *Lenin* Összes Művei. 22. köt. 109. old.
[28] Ugyanott, 110. old.

Központi Bizottság útmutatásai a helyi pártszervezetekhez, illetve a helyi pártszervek tájékoztató anyagai a Központi Bizottsághoz, Leninhez. A szerkesztőségben a különböző helyeken működő pártmunkások találkozókat rendeztek, összegezték az illegális viszonyok között folyó pártépítés tapasztalatait. A „Pravda" munkatársai segítették az élenjáró munkásokat abban, hogy az üzemek és a legális egyesületek, szakszervezetek, segélyegyletek stb. keretében új pártszervezeteket létesítsenek. A „Pravda" a pártszerűségért vívott harc középpontjában állt.

A „Pravda" a pártszerűség jegyében következetes harcot folytatott a likvidátorok, a trockisták, az otzovisták és más opportunisták ellen. A legális munkásszervezeteket a párt illegális gócai köré tömörítette, kitartóan, nagy türelemmel küzdött a munkásosztály politikai egységéért, s az oroszországi munkásmozgalmat egy újabb forradalom felé vezette.

A lenini „Pravda" érdemeinek elismeréseképpen a munkások a bolsevikokat „pravdistáknak" nevezték. A „Pravdá"-nak valóban nagy érdemei voltak. „A »pravdisták« – írta Lenin – hűek maradtak a párt forradalmi hagyományaihoz, támogatták a (különösen 1912 tavasza után) fellendülő munkásmozgalmat, egybekapcsolták a legális és az illegális szervezetet, sajtót és agitációt és így maguk köré tömörítették az öntudatos munkásosztály túlnyomó többségét."[29] A „Pravdá"-ról Lenin később megállapította, hogy „tíz- és százezrével álltak mellette a munkások, akik kopekes gyűjtéseikkel győztek a cárizmus igáján is, a szocializmus kispolgári árulóinak, a mensevikeknek a konkurrenciáján is"[30].

A „Pravdá"-nak mint a munkások új típusú tömeglapjának Lenin óriási jelentőséget tulajdonított, s arra törekedett, hogy a lap munkájába bevonja a párt legjobb erőit. Lenin nemcsak a „Pravda" szerkesztőségének egészével, hanem állandó munkatársai nagy többségével is rendszeres levelezést folytatott, sokukat személyesen ismerte, tisztában volt mindegyikük érdemeivel, hibáival, lehetőségeivel.

A „Pravda" tevékenységének eredményeképpen lerakták a bolsevik tömegpárt szilárd alapjait, amelyeket a cárizmusnak az imperialista háború időszakában semmiféle provokációval és üldözéssel sem sikerült lerombolnia. A „Pravda" nevelte a forradalmár munkások új nemzedékét, azoknak a proletároknak a százezreit, akik később óriási szerepet játszottak a Nagy Októberi Szocialista Forradalom sikeres végrehajtásában és a polgárháború éveiben. Az Októberi Forradalom előtti „Pravda", az általa képviselt lenini eszmék aktív terjesztője volt M. I. Artjuhin, M. M. Hatajevics, I. D. Kabakov, G. N. Kaminszkij és I. M. Varejkisz, akik 1913–1914-ben léptek be a bolsevik pártba, és sok-sok más bolsevik. A marxizmus–leninizmus eszméinek hordozójaként, a párt éles eszmei fegyvereként a „Pravda" tovább gazdagította a bolsevik sajtó-

[29] *Lenin* Összes Művei. 26. köt. 327. old.
[30] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 176. old.

nak azokat a harci hagyományait, amelyeket Lenin az „Iszkra", a „Vperjod", a „Proletarij" időszakában megteremtett. A „Pravda" nagyszerű hagyományai az Októberi Forradalom után termékenyen tovább fejlődtek párt- és szovjetsajtónkban.

Az a mód, ahogy Lenin és harcostársai megszervezték és irányították a „Pravdá"-t, ahogyan a cárizmus nehéz viszonyai között felhasználták a forradalmi irányvonal érvényesítésére és a tömegek politikai nevelésére, kiemelkedő példa az egész nemzetközi munkásmozgalom történetében. Külföldi kommunista politikusok elismerik, hogy a „Pravda" dicső harci hagyományai mintaképül szolgálnak a világ egész haladó, kommunista, forradalmi sajtójának.

A „PROSZVESCSENYIJE" CÍMŰ LENINI FOLYÓIRAT

A bolsevikok legális kiadói tevékenysége nem szorítkozott a „Pravda" megjelentetésére. Lenin útmutatásai szerint már 1911-ben megszervezték a „Proszvescsenyije" című havi folyóiratot, amelynek első száma ugyanazon év decemberében, Péterváron jelent meg. A folyóirat 1914 júliusáig állt fenn, s kiemelkedő szerepet játszott az oroszországi élenjáró munkások marxista, internacionalista nevelésében.

Lenin a „Proszvescsenyije" szépirodalmi rovatának vezetésére Gorkijt kérte fel, s nagyon örült, amikor Gorkij vállalta a közreműködést. „Igazán nagyszerű lesz – írta , ha lassanként sikerül megnyernünk szépírókat és fellendítjük a »Proszvescsenyijé«-t! Nagyszerű! Új, proletár olvasók – a lapot olcsóvá teszszük , Ön meg csak nyavalygás, renegátság nélküli demokratikus szépirodalmat fog elfogadni. A munkásokat tömörítjük. A munkások pedig egyre remekebbek. A kúria hat duma-képviselője most úgy belevetette magát a *dumán kívüli* munkába, hogy gyönyörűség nézni. Itt fogják majd embereink megerősíteni a munkáspártot, az igazit!"[31]

Lenin Párizsból, majd Krakkóból irányította a „Proszvescsenyijé"-t, szerkesztette a cikkeket, rendszeres levelezést folytatott Szaveljevvel, Olminszkijjal, Uljanova-Jelizarovával és a szerkesztő bizottság más tagjaival. A folyóiratban Leninnek 26 cikke jelent meg, többek között „A marxizmus három forrása és három alkotórésze", „Kritikai megjegyzések a nemzeti kérdésre vonatkozóan", „A nemzetek önrendelkezési jogáról" című munkája és más írásai.

„A marxizmus három forrása és három alkotórésze" és „Karl Marx tanításának történelmi sorsa" című cikkeiben, amelyeket Karl Marx halálának 30. évfordulójára írt, Lenin feltárta Marx tanításának forradalmi tartalmát, lebírhatatlan erejét és vitalitását, folytatta harcát a marxizmus ellenségeivel szem-

[31] *Lenin* Összes Művei. 48. köt. 169. old.

ben, s az oroszországi munkásosztály és a nemzetközi munkásmozgalom új harci tapasztalataira támaszkodva megfogalmazta a marxista elmélet fontos tételeit.

„A marxizmus három forrása és három alkotórésze" című cikkében megdöntötte a burzsoá tudománynak azt a rágalmazó állítását, amely szerint a marxizmus nem egyéb „szektánál": „A marxizmusban – írta – nyoma sincs holmi »szektásságnak« mint begubózott, megcsontosodott tanításnak, amely az egyetemes civilizáció fejlődésének országútjától *távol* jött létre. Ellenkezőleg, Marx zsenialitása éppen abban rejlik, hogy választ adott azokra a kérdésekre, amelyeket az emberiség haladó gondolata már felvetett. Tanítása... jogos örököse a legnagyobb értékeknek, amelyeket az emberiség a XIX. században a német filozófia, az angol politikai gazdaságtan, a francia szocializmus formájában alkotott."[32]

Marx és Engels, mondotta Lenin, nem álltak meg a korábbi materializmusnál, a XVIII. századi francia gondolkodók és Feuerbach materializmusánál, ahogy nem álltak meg Hegel idealista dialektikájánál, a német klasszikus filozófia legfontosabb eredményénél sem. Előbbre vitték a filozófiát, létrehozták a dialektikus materializmust, a semminemű babonával, semminemű reakcióval, a burzsoá rend semminemű védelmezésével össze nem férő, egységes és következetes világnézetet. Lenin hangsúlyozta, hogy a marxista filozófia a megismerés nagyszerű eszközeit adta nemcsak a munkásosztálynak, hanem az egész emberiségnek. A tudomány nagy vívmányának nevezte Lenin Marx történelmi materializmusát, a társadalmi fejlődés modern tudományos elméletét, amely feltárja az egyik társadalmi-gazdasági alakulatból egy másik, magasabb rendű alakulatba való átmenet törvényszerűségeit.

Adam Smith és David Ricardo, az angol politikai gazdaságtan klasszikusai, a kapitalizmus gazdasági rendszerének tanulmányozása során megvetették a munkaérték-elmélet alapját. Marx ezekre az eredményekre támaszkodva és kritikailag elemezve őket, megalapozta és következetesen továbbfejlesztette a munkaérték-elméletet és egy új politikai gazdaságtant hozott létre. Az értéktöbblet-elmélet sarokköve lett az egész marxista gazdaságtannak, amely mélyenszántó tudományos elemzés alapján kimutatja a kapitalizmus pusztulásának elkerülhetetlenségét.

Marx és Engels mindig nagyra becsülte Saint-Simon, Fourier és Owen, a nagy utópista szocialisták érdemeit, akik elítélték és átkozták a kapitalista társadalmat, és akiknek sok érdekes megsejtésük volt a jövő társadalmát illetően. Szocializmusuk azonban osztályharc nélküli, a proletariátus történelmi szerepét meg nem értő és éppen ezért megvalósíthatatlan szocializmus volt. „Az utópikus szocializmus – írta Lenin – képtelen volt megmutatni az igazi kivezető utat. Nem tudta sem a tőkés bérrabszolgaság lényegét megmagyarázni, sem a kapitalizmus fejlődéstörvényeit feltárni, sem azt a *társadalmi erőt* megtalálni,

[32] *Lenin* Összes Művei. 23. köt. 40–43. old.

amely képes arra, hogy egy új társadalom alkotójává váljon."[33] Erre csak Marx és Engels tudományos szocializmusa volt képes, amely a marxizmus egyik alkotórésze.

Marx tanítása mindenható erejű, mert igaz, hangsúlyozta Lenin. Szilárd meggyőződése volt, hogy ez a tanítás és csakis ez teszi lehetővé a munkásosztály számára, hogy leküzdje a burzsoá társadalom előítéleteit, hogy megszerezze azt a műveltséget és szervezettséget, amelynek segítségével elsöpörheti a régi, kapitalista rendszert és felépítheti az új, szocialista társadalmat.

„Karl Marx tanításának történelmi sorsa" című cikkében Lenin ismét hangsúlyozta: „Marx tanításában a legfontosabb az, hogy megvilágítja a proletariátusnak mint a szocialista társadalom megteremtőjének világtörténelmi szerepét."[34] Lenin rámutatott arra, hogy a marxizmus programdokumentumának, „A Kommunista Párt kiáltványá"-nak megjelenése óta a világtörténelem három szakaszon ment át: az első az 1848-as forradalomtól a Párizsi Kommünig (1871) terjedt; a második a Párizsi Kommüntől az első orosz forradalomig (1905); a harmadik az orosz forradalommal kezdődött. „Mióta a marxizmus a színtérre lépett – írta Lenin –, a világtörténelemnek mind a három nagy szakasza újabb bizonyítékokat, újabb diadalokat hozott számára. De a marxizmusnak mint a proletariátus tanításának még nagyobb diadalát hozza majd meg a küszöbönálló történelmi korszak."[35] Ezek a tudományos előrelátásra támaszkodó lenini szavak csodálatos pontossággal és erővel teljesedtek be. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom új korszakot nyitott az emberiség történetében: az imperializmus bukásának és a kommunizmus megerősödésének a korszakát, a marxizmus ragyogó diadalának a korszakát.

1913-ban Stuttgartban megjelent a „Friedrich Engels és Karl Marx levelezése. 1844–1883" (Der Briefwechsel zwischen Friedrich Engels und Karl Marx. 1844 bis 1883) című négykötetes gyűjtemény, amelyet A. Bebel és E. Bernstein rendezett sajtó alá. A gyűjtemény Marx és Engels egymásnak írt 1386 levelét tartalmazta. 1913 októberében–novemberében Lenin behatóan, alkotó módon tanulmányozta a tudományos kommunizmus megalapítóinak levelezését. Világosan tanúsítja ezt az abból az időből fennmaradt és 1959-ben a Szovjetunióban először kiadott „Jegyzetek Marx és Engels levelezéséből" című lenini mű.

Lenin Marx és Engels levelezéséről egy nagy cikket készített elő a „Proszvescsenyije" részére. Erről 1913 decemberében a „Proletarszkaja Pravda" hasábjain előzetes közlemény jelent meg. A cikk azonban akkor befejezetlen maradt, s csak 1920-ban, Engels születésének századik évfordulóján látott napvilágot a „Pravdá"-ban.

A Marx és Engels levelezéséből készített „Jegyzetek"-et Lenin számos mun-

[33] Ugyanott, 46. old.
[34] Ugyanott, 1. old.
[35] Ugyanott, 4. old.

kájában használta fel, többek között a „Karl Marx" című ismert cikkben. Ennek a cikknek az írását közvetlenül az első világháború kitörése előtt, Poroninban kezdte el, s 1914 novemberében, Svájcban fejezte be. A cikk, amely 1915-ben a Granat Lexikonban jelent meg rövidített formában, tömören s egyszersmind rendkívül behatóan ismerteti a tudományos kommunizmus alapítójának tanítását. Lenin e tanítás tartalmának kifejtése során hangsúlyozta, hogy Marx nézetei bámulatosan következetesek és egységesek, s felölelik „az egész modern materializmust és modern tudományos szocializmust mint a világ valamennyi civilizált országa munkásmozgalmának elméletét és programját"[36].

„Félévi munka eredményei" című cikkében, amely 1912. július-augusztusban jelent meg a „Pravdá"-ban, Lenin azt a feladatot tűzte a bolsevikok elé, gondoskodjanak arról, hogy Moszkvának *„saját* munkás-napilapja... legyen"[37]. A Központi Bizottság felhívására 1913. januárban a moszkvai munkások között gyűjtés indult a lapra, s 1913. augusztus 25-én (szeptember 7-én) Moszkvában megjelent a „Nas Puty" című bolsevik újság. De ez a lap, amelyet a moszkvai proletárok nagy szeretettel fogadtak, csak rövid ideig állt fenn, mindössze 16 számot ért meg. Szeptember 12-én (25-én) a rendőrség betiltotta. A „Nas Puty" Leninnek tíz cikkét közölte.

Lenin nagy érdeklődéssel figyelte azt a nagyarányú pártfelvilágosító tevékenységet, amelyet az 1914. február 23-tól június 26-ig Péterváron megjelenő „Rabotnyica" című legális folyóirat fejtett ki a munkásnők körében. A folyóirat munkájában mások mellett tevékenyen részt vett N. K. Krupszkaja, I. F. Armand, L. N. Sztal és A. I. Uljanova-Jelizarova. Nagy figyelmet szentelt Lenin a „Voproszi Sztrahovanyija" című legális bolsevik heti folyóiratnak, amely megszakításokkal 1913 októberétől jelent meg Péterváron. A folyóirat a betegsegélyző pénztárak centralizálásáért, a biztosító intézetek munkásönigazgatásáért és a hasonló követelésekért vívott harcot ügyesen összekapcsolta a bolsevikok „csorbítatlan jelszavaiért" folytatott harccal.

Lengyelországi tartózkodása alatt Lenin a legális és illegális pártsajtó számára mintegy 400 cikket írt, nem számítva a leveleket.

A sajtó útján kifejtett agitáció és propaganda illegális és legális formáinak összekapcsolása lehetővé tette a bolsevikoknak, hogy rendszeres munkával a demokrácia és a szocializmus tudatos harcosainak tíz- és százezreit neveljék ki. Később Lenin gyakran hivatkozott a bolsevikoknak az új típusú munkássajtó létrehozása terén szerzett tapasztalataira, s nyomatékosan hangsúlyozta, hogy más országok kommunista és munkáspártjainak ügyesen hasznosítaniuk kell ezeket az óriási nemzetközi jelentőségű tapasztalatokat.

[36] *Lenin* Összes Művei. 26. köt. 44. old.
[37] *Lenin* Összes Művei. 21. köt. 418. old.

A IV. Állami Duma választásai után Lenin arra törekedett, hogy szoros kapcsolatot teremtsen a Központi Bizottság Külföldi Irodája és a bolsevik képviselők között. A duma munkásképviselőjének tisztségét harci és felelős posztnak tartotta. A munkásképviselőnek, mondotta, az a kötelessége, hogy milliók nevében beszéljen és cselekedjen, a duma szószékéről a forradalmi eszméket propagálja, kibontsa a bolsevik párt nagy zászlaját. Figyelemmel kísérte a bolsevik duma-képviselők tevékenységét, helyreigazította elhamarkodott lépéseiket, saját hibáik és sikereik példáján nevelte őket.

Azt tanácsolta a bolsevik képviselőknek, dumabeli szűzbeszédükben jelentsék ki határozottan, bátran, magabiztosan, hogy az oroszországi szociáldemokrácia a szocialista proletariátus nagy nemzetközi seregének egyik osztaga, hogy közeledik az az idő, amikor véget vetnek a kapitalizmusnak, s az egyesült proletárok milliói megteremtik a szocialista társadalmat, amelyben a tömegek nem nyomorognak majd, nem lesz kizsákmányolás. Azt ajánlotta a frakciónak, hogy nyíltan csatlakozzon a bázeli nemzetközi szocialista kongresszus nyilatkozatához, amely kifejezésre juttatta a munkásosztály határozott tiltakozását a háború ellen. Mondják meg, hogy a munkások békét követelnek, tiltakoznak az ellen, hogy más hatalmak beavatkozzanak a balkáni háborúba, síkraszállnak a balkáni népek szabadságáért és egyenjogúságáért! Nyilatkozatukban helyezzék éles megvilágításba Oroszország elviselhetetlenül nehéz belső helyzetét, mutassanak rá a munkásosztály elnyomorodására és a falu tönkremenetelére, a nép jogfosztottságára és az országban uralkodó rendőri önkényre, jelentsék ki, hogy Oroszországnak olyan szüksége van a politikai szabadságra, mint az embernek a levegőre. A nyilatkozatban különösen nagy nyomatékkal hangsúlyozzák, hogy a szabadságmozgalomban a proletariátusnak kell vezető szerepet játszania, mert a proletariátus a szabadságért folyó harcban az összes demokratikus erők élén halad, példát mutat, lelkesít és a nép körében, az országban új közhangulatot teremt.

A szociáldemokrata duma-frakció nyilatkozatának tervezete körül hosszas vita bontakozott ki, amelynek során a frakció bolsevik és mensevik részének álláspontja élesen szemben állt egymással, de a bolsevik képviselőknek sikerült megvédeniük valamennyi fontosabb elgondolásukat. Lenin útmutatásának megfelelően a nyilatkozatba bekerült a párt minimális programjának csaknem valamennyi fő pontja. A szociáldemokrata frakció nyilatkozatát december 7-én (20-án) majdnem teljes egészében felolvasták a dumában, majd másnap közölték a „Pravdá"-ban, s így széles körben elterjedt a munkástömegekben, amelyeknek szólt. Ez a nyilatkozat jelentős szerepet játszott abban, hogy fokozódott a munkásosztály harca a cárizmus ellen.

A IV. Állami Duma szociáldemokrata frakciója eleinte egységes volt és hét mensevikből meg hat bolsevikból állott. A mensevikek véletlen egyszavazatos többségükkel visszaélve a legelemibb jogoktól is meg akarták fosztani a bolse-

vik képviselőket, akik Oroszország munkásainak óriási többségét képviselték, gátolták őket abban, hogy a duma szószékéről kifejtsék álláspontjukat a munkásélet legfontosabb kérdéseivel kapcsolatban, kirekesztették a bolsevikokat a duma bizottságainak munkájából. Lenin kezdeményezésére a Központi Bizottság pártmunkásokkal tartott krakkói tanácskozása egyhangúlag olyan határozatot hozott, amelyben a mensevikektől a frakció két részének egyenjogúságát követelte.

Miután a mensevikek visszautasították a bolsevikoknak a szociáldemokrata frakción belüli egyenjogúságra vonatkozó követelését, a bolsevik képviselők Lenin és a Központi Bizottság sugalmazására megalakították a dumában az önálló Oroszországi Szociáldemokrata Munkásfrakciót. Az önálló frakció megalakítása nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy az oroszországi munkásokat a bolsevik párt zászlaja alatt tömörítsék.

Ismeretes, milyen kitartóan és milyen nagy gonddal tanította Lenin a bolsevik képviselőket a duma szószékének forradalmi felhasználására. A képviselők gyakran látogatták meg Lenint és a vele folytatott megbeszéléseken, valamint a Központi Bizottság ülésein és tanácskozásain részletes útmutatásokat és tanácsokat kaptak a dumában végzendő munka minden kérdésére vonatkozólag. A. J. Badajev visszaemlékezéseiben elmondja, hogy Lenin fáradhatatlanul magyarázta a bolsevik képviselőknek feladataikat. „A munkásképviselők – mondotta – a duma szószékéről nap nap után emlékeztessék a feketeszázasokat arra, hogy a munkásosztály erős és hatalmas, hogy nincs messze az a nap, amikor a forradalom ismét feltámad s egytől egyig elsöpri a feketeszázasokat minisztereikkel és kormányukkal együtt. Természetesen előállhatnak költségvetési módosítási javaslatokkal, sőt bizonyos törvényjavaslatokkal is, de csak azért, hogy ezzel kapcsolatban megbélyegezzék a cári rendszert, kimutassák a kormány hallatlan önkényeskedését, beszéljenek a munkásosztály jogfosztottságáról és szörnyű kizsákmányoltságáról. Ez lesz az, amit a munkásoknak hallaniuk kell képviselőiktől."[38]

A bolsevik képviselőknek a dumában elhangzott legfontosabb beszédeit Lenin készítette elő vagy Lenin közreműködésével készültek. 1913 áprilisában a nemzeti kérdésre vonatkozóan beszédvázlatot küldött G. I. Petrovszkij képviselőnek. Májusban „A népművelési minisztérium politikájának kérdéséhez" címmel beszédvázlatot írt A. J. Badajev számára, s egy beszédtervezetet küldött Pétervárra a bolsevik duma-képviselőnek az 1913. évi állami költségvetés vitájához. Júniusban „A mostani kormány (általános) agrárpolitikájának kérdéséhez" címmel írt egy tervezetet N. R. Sagov duma-képviselő felszólalásához.

1914-ben Lenin a duma elé terjesztés céljából két törvényjavaslatot írt a nemzeti egyenjogúságról (ezek közül az egyiket 1914 márciusában a „Puty Pravdi" is közölte), s a bolsevik duma-frakció számára megírta „A nemzetiségi

[38] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 2. köt. 339–340. old., oroszul.

politika kérdéséhez" és „A földművelésügyi minisztérium költségvetésének kérdéséhez" című beszédvázlatokat. A bolsevik képviselők a dumában elmondott beszédeikben leleplezték a földesúri-burzsoá reakciósokat, s ezeknek a beszédeknek nagy visszhangjuk volt a dolgozók körében.

Lenin figyelemmel kísérte, hogyan teljesíti a frakció a pártnak az illegális, dumán kívüli munkára vonatkozó határozatait. A bolsevik képviselők nagy agitációs, propaganda- és szervező munkát fejtettek ki a tömegek körében, beszámoltak tevékenységükről az üzemekben és a munkáskerületekben, megszervezték a sztrájkolók segélyezését, közreműködtek a „Pravda" munkájában. Gyakran mondtak beszédet az illegális pártszervezetek gyűlésein is, segítették a pártszervezetek munkáját, új pártsejteket alakítottak, a „Pravda" elkobzott számainak sok példányát illegális címekre juttatták el, teljesítették a Központi Bizottság különböző megbízásait.

A bolsevik duma-frakció tevékenységét értékelve Lenin azt írta, hogy a bolsevik képviselők „nem ékesszólásukkal, nem intellektuel, burzsoá »szalonképességükkel«..., hanem azzal tűntek ki, hogy kapcsolatban álltak a munkástömegekkel, önfeláldozó munkát fejtettek ki e tömegek között, az illegális propagandista és szervező szerény, láthatatlan, nehéz, hálátlan, fölöttébb veszélyes funkcióit teljesítették"[39].

Így kovácsolódott ki Lenin vezetésével a proletárpárt parlamenti képviselőjének új típusa. A bolsevik képviselők pártjuk akaratát hajtották végre. Azok a határozatok, amelyeket a párt elfogadott és egész tevékenységében követett, kötelezők voltak a bolsevikok duma-képviselőire. A parlamenti frakción belüli egységet is az biztosította, hogy a frakció alárendelte magát a pártnak.

Haragot és felháborodást keltett a bolsevikok soraiban Malinovszkij eljárása, aki önkényesen lemondott képviselői mandátumáról. A bolsevikok pártja akkor nem tudta megállapítani, hogy Malinovszkij provokátor. De amikor provokátor szerepe kiderült, Lenin fontos tanulságokat vont le ebből az ügyből. „A »baloldaliság«, a kommunizmus gyermekbetegsége" című ismert művében megállapította, hogy a legális és az illegális munka gyors váltakozása, amelynek folytán éppen a vezérkarnál, éppen a vezetőknél volt különösen fontos a konspiráció, Oroszországban néha igen veszélyes jelenségekhez vezetett. „A legnagyobb baj az volt, hogy 1912-ben a bolsevikok Központi Bizottságába bekerült egy provokátor – Malinovszkij. Malinovszkij elárulta, fegyházba juttatta a legjobb és legodaadóbb elvtársakat, és sokaknak közülük megrövidítette az életét. Hogy nem okozott még nagyobb bajt, az csak azért volt, mert nálunk a legális és az illegális munka egybekapcsolása helyesen volt megszervezve."[40]

Lenin ismételten hangsúlyozta a bolsevikok „parlamenti" tapasztalatainak óriási jelentőségét az egész nemzetközi kommunista mozgalom szempontjá-

[39] *Lenin* Összes Művei. 26. köt. 160. old.
[40] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 27. old.

ból. Ezekből a tapasztalatokból kiindulva ragaszkodott ahhoz az elvhez, hogy rendkívül szigorúan kell felfogni a kommunista pártoknak a parlamenti frakciókhoz való viszonyát, s ezzel a kérdéssel kapcsolatban a következő irányelveket dolgozta ki: a parlamenti frakciókat teljesen alá kell rendelni a Központi Bizottság ellenőrzésének és utasításainak; parlamenti képviselőnek főképpen forradalmi munkásokat kell jelölni; a pártsajtóban és a pártgyűléseken figyelmesen elemezni kell a parlamenti képviselők beszédeit kommunista következetességük szempontjából; a frakciót hibái alapján kell tanítani és nevelni; a képviselőket a tömegek közé kell küldeni agitációs munkára; a frakciókból ki kell zárni azokat, akik opportunista tendenciákat árulnak el. A tőkés országokban működő kommunista testvérpártokat ma is ezek az elvek vezérlik.

A KÖZPONTI BIZOTTSÁG KRAKKÓI ÉS PORONINI TANÁCSKOZÁSÁN

1912. december végén Krakkóban, Lenin lakásán zajlott le az OSZDMP Központi Bizottságának pártmunkásokkal tartott tanácskozása. Ezen a tanácskozáson, amelyet konspirációs okokból „februári" tanácskozásnak neveztek, a Központi Bizottság tagjai, a duma bolsevik képviselői, továbbá pétervári, Moszkva területi, dél-oroszországi, uráli és kaukázusi illegális pártszervezetek funkcionáriusai vettek részt.

Az oroszországi pártmunkások megérkezése nagy ünnepet jelentett Lenin számára. Elemében érezte magát, mintha otthon lenne, igen élénk és jókedvű volt, az ülések közötti időben hosszasan elbeszélgetett minden egyes pártmunkással, megismerkedett velük.

A tanácskozás összegezte a bolsevik pártnak a prágai pártkonferencia után szerzett tapasztalatait. Erről a kérdésről Lenin tartott beszámolót, amelyben behatóan elemezte az 1912. évi sztrájkharcot. Nemcsak arról van szó, mondta, hogy a hanyatlást megélénkülés váltotta fel; a munkásosztály tömeges támadást indított a tőkések és a cári monarchia ellen. Az egymással összefonódó, politikai tüntetésekkel párosuló gazdasági és politikai sztrájkok hulláma olyan magasra csapott, hogy Oroszország ebben a tekintetben ismét megelőzte a világ minden országát, még a legfejlettebbeket is. A politikai sztrájkok részvevőinek száma elérte a milliót. Oroszország egy újabb forradalom érlelődésének szakaszába lépett. Lenin megállapította, hogy az újabb forradalmi fellendülés hasonlíthatatlanul magasabb fokról indult, mint 1905-ben, hogy a munkások forradalmi sztrájkjai nyomán 1912 nyarán a hadseregben és a hajóhadban megkezdődött az elégedetlenség szülte felkelések sorozata (a turkesztáni utászcsapatok felkelése, a szevasztopoli és a kronstadti matrózlázadás), s hogy ezek a felkelések a néptömegek, különösen a katonaság zömét alkotó parasztság körében megnövekedett erjedésről és felháborodásról tanúskodnak.

Az oroszországi munkásosztályra az a nagy feladat hárult, hogy a demokra-

tikus tömegeket felébressze, forradalmi harcra nevelje és olyan nagy erejű rohamra vezesse, amely szétzúzza a Romanovok monarchiáját, meghozza Oroszországnak a szabadságot és a demokratikus köztársaságot. A tanácskozásnak Lenin beszámolója alapján elfogadott határozata megjelölte a párt és a munkásosztály fő feladatait az erősödő forradalmi fellendülés időszakában.

A tanácskozás Lenin javaslata alapján megállapította, hogy az önkényuralmi Oroszország viszonyai között a szervezeti építés egyetlen helyes típusa „az illegális párt mint a legális és féllegális munkásegyesületek hálózatával körülvett pártsejtek összessége"[41], s az illegális szervezet életképességét az illegális sejteknek a legkülönbözőbb formákban történő álcázása, a helyi viszonyoknak és életkörülményeknek megfelelő munkaformák alkalmazásában tanúsított lehető legnagyobb rugalmasság biztosítja.

Lenin a tanácskozáson „A likvidátorsághoz való viszonyról és az egységről" címmel egy további fontos beszámolót tartott. Ebben megállapította, hogy az 1912. augusztusi konferencia, amely Trockij kezdeményezésére „az OSZDMP szervezeteinek konferenciája" néven ült össze, valójában likvidátor konferenciának bizonyult, mivel magvát a pártból kiközösített és az orosz munkástömegektől elszakadt likvidátor csoport alkotta. A likvidátorok ellen folytatott erélyes harc, mondotta Lenin, továbbra is a párt egyik legfontosabb feladata.

A tanácskozás elfogadta Lenin határozati javaslatát, amelynek középpontjában a szociáldemokrata munkások alulról kiinduló, az üzemi sejtekben, üzemi bizottságokban, kerületi csoportokban, városi központokban, különböző legális egyesületekben stb. megvalósuló egységének taktikai irányvonala állt. Az alulról kiinduló egységfront taktikájának lenini irányvonala a kommunista pártok stratégiájának és taktikájának szerves része lett.

A tanácskozás Leninnek a szociáldemokrata duma-frakcióról, a biztosítási kampányról, a nemzetiségi szociáldemokrata szervezetekről, a „Pravda" szerkesztőségének újjászervezéséről és munkájáról előterjesztett határozati javaslatait is elfogadta. A tanácskozás határozatait, amelyek a legközelebbi jövőre vonatkozóan a pártmunka valamennyi fontosabb kérdésében megszabták a követendő irányvonalat, a Központi Bizottság jóváhagyta, a tanácskozásról szóló „Közlemény"-nyel együtt külön brosúrában kiadta és megküldte a pártszervezeteknek. Ezek a határozatok nagy szerepet játszottak a pártnak és a párt egységének megszilárdításában, a munkásosztály többségének megnyerésében.

1913 tavaszán Krupszkaja betegeskedni kezdett. Az orvosok azt tanácsolták neki, hogy utazzon néhány hónapra a hegyekbe. Május elején Lenin és Krupszkaja a magaslati gyógyüdülőként híres Zakopane közelében fekvő Biały Dunajec faluba költözött. Itt kibérelték Teresa Skupień parasztasszony házát, amely két szobából, konyhából és egy kis padlásszobából állott. A pad-

[41] *Lenin* Összes Művei. 22. köt. 256. old.

lásszobát Lenin dolgozószobának használta. Lenin 1913-ban és 1914-ben a nyarat feleségével és anyósával együtt ott töltötte.

Ottani életükről Lenin húgának küldött levelében a következőket írta: „Itt mi falusi életmódot vezettünk be – korán kelünk és úgyszólván a tyúkokkal fekszünk."[42] Reggeli előtt Lenin rendszerint megfürdött a Dunajecben, a nyaralótól nem messze folyó hegyi patakban, majd a postára ment, átvette és futólag átnézte a címére érkezett küldeményeket, s a legsürgősebb táviratokra és levelekre azonnal megírta és elküldte a választ. Reggeli után munkához látott, és rövid ebédszünettel este hét óráig dolgozott. Akkor a napközben írt leveleket kerékpáron az állomásra vitte. Jó időben gyakran fogta munkáját és felment a Galicowa Grapa hegyre, ahonnan csodálatos kilátás nyílt a Tátra hófedte csúcsaira. Néha hosszabb hegyi kirándulásokat tett. Poronin legöregebb lakosai ma is emlegetik még a sportruhás, újságokkal teletömött zsebű „pan Uljanovot" (Uljanov urat). Nagy hatással volt rájuk, hogy a nyaralók közül egyedül ő beszélgetett gyakran a falubeliekkel, érdeklődött ottani életkörülményeik, a vetés, a termés, a kereset stb. iránt.

Nagyezsda Konsztantyinovna egészségi állapota minden várakozás ellenére nem javult. A krakkói orvosok azt ajánlották, hogy keresse fel Kocher professzort, a pajzsmirigy-megbetegedések ismert specialistáját. Ehhez azonban Svájcba, Bernbe kellett utazni.

Lenin és Krupszkaja 1913. június 20. körül indultak el Bernbe. Bécsben megszakították útjukat, s miután találkoztak az ottani elvtársakkal és bebolyongták a várost, továbbutaztak. Bernben szívélyesen fogadta őket az ott emigrációban élő bolsevik G. L. Sklovszkij családja, s előbb nála szálltak meg, majd egy kis szobát béreltek, amely sötét is, szűk is, nedves is volt, de volt egy előnye: az olcsóság. Krupszkaja hamarosan kórházba került, ahol körülbelül három hetet töltött. Lenin délelőttönként meglátogatta, s a nap hátralevő részét könyvtárakban töltötte, sokat olvasott, jegyzeteket készített az őt érdeklő kérdésekről.

Bernben Lenin részletesen kidolgozta a nemzeti kérdésre vonatkozó téziseket és előadás-tervezetet készített erről a kérdésről. Zürichben, Genfben, Lausanne-ban és Bernben előadást tartott a nemzeti kérdésről. Ezeket az előadásokat részvevők tanúsága szerint nemcsak bolsevikok, hanem más szocialista pártokhoz tartozó emigráns csoportok képviselői is látogatták. Az előadótermek mindig zsúfolásig megteltek. 1913. augusztus 3-án Lenin Bernben az OSZDMP külföldi szervezeteinek második konferenciáján beszámolót tartott „A párton belüli helyzetről".

Augusztus elején Lenin és Krupszkaja visszatért Poroninba, ahová közben megérkeztek a duma bolsevik képviselői, hogy tanácskozzanak a Központi Bizottság tagjaival. Az augusztus 9-én Lenin vezetése alatt lezajlott tanácskozás részvevői megvitatták a párt helyzetét és feladatait, a duma szociáldemok-

[42] *Lenin* Összes Művei. 55. köt. 321. old.

rata frakciójának, a kereskedelmi alkalmazottak országos kongresszusának és a szövetkezeti kongresszusnak, a pártiskolának, a „Pravda", a „Proszvescsenyije" című lapoknak, a „Priboj" könyvkiadónak, a központi lapnak a „Szocial-Demokrat"-nak - és egy moszkvai bolsevik lap kiadásának a kérdését.

Poroninban Lenin értesült August Bebel haláláról, s az OSZDMP Központi Bizottsága nevében azonnal részvétét fejezte ki a német szocialistáknak. A részvétnyilatkozatot a „Vorwärts" augusztus 4-én (17-én) közölte. Augusztus 8-án (21-én) a „Pravdá"-ban megjelent Leninnek „August Bebel" című cikke. Ebben megállapítja, hogy Bebel, a német proletariátus kiváló vezetője, a nemzetközi szociáldemokrácia tekintélyes képviselője volt, aktívan küzdött az opportunizmus és a reformizmus ellen, s beható elemzés keretében méltatja tevékenységét és érdemeit.

1913 őszén Poroninban zajlott le a Központi Bizottság pártmunkásokkal tartott tanácskozása, amelyet konspirációs okokból „nyári" tanácskozásnak neveztek, s amely a párttörténeti irodalomba „poronini" tanácskozás néven került be. A tanácskozás részvevőinek többsége mint turista egy Huta-Mostowy nevű paraszt penziójában szállt meg. A tanácskozás, amelyet hol a penzióban, hol Lenin lakásán tartottak, Lenin megnyitó beszédével kezdődött és az ő közvetlen vezetésével folyt le.

A Központi Bizottság munkájáról Lenin számolt be. Mindenekelőtt megállapította, hogy a forradalmi mozgalom növekedése és az oroszországi pártmunka eredményes megszervezése igazolta a bolsevik párt irányvonalának helyességét. A IV. Duma választásain elért kiemelkedő sikerek, a „Pravda" megindítása, az országban kibontakozó sztrájkmozgalom magas színvonala – mindez a Központi Bizottság irányításával folyó pártmunka eredménye. Nyugodt lelkiismerettel mondhatjuk, jelentette ki a tanácskozáson Lenin, hogy vállalt kötelezettségeinknek eleget tettünk. A helyi beszámolók a munkásoknak arról a kívánságáról és törekvéséről tanúskodnak, hogy erősítsék, kiépítsék szervezeteiket.

A Központi Bizottság beszámolójával kapcsolatban a tanácskozás elfogadta Leninnek „Az agitáció feladatai a jelenlegi helyzetben", továbbá „Határozat a szervezeti kérdésről és a pártkongresszusról" címmel előterjesztett határozati javaslatát, amelyben megjelölte a párt feladatait és a pártmunka fő formáit az új körülmények között.

Lenin a tanácskozáson előadói beszédet mondott a nemzeti kérdésről, amely abban az időben a feketeszázas sovinizmus tobzódásával, a liberális burzsoázia, valamint az elnyomott nemzetiségek felső rétegei körében tapasztalható nacionalista tendenciák erősödésével kapcsolatban rendkívül nagy jelentőségre tett szert. Komoly veszedelem fenyegette a munkásmozgalom harcos nemzetközi egységét, amelyért a bolsevikok mindig harcoltak.

A poronini tanácskozás elfogadta a nemzeti kérdésre vonatkozó, Lenin által írt határozatot, amely konkretizálta az OSZDMP programjában szereplő követeléseket és több új fontos tételt fogalmazott meg. A tanácskozás megállapí-

totta, hogy a bolsevikok nemzeti programjának kérdését a következő pártkongresszus elé kell vinni.

Lenin a poroninl tanácskozáson a nemzeti kérdéssel kapcsolatban elfogadott határozatot a párt programnyilatkozatának tekintette, s mindig hivatkozott rá, mint olyan határozatra, amely a nemzeti kérdést illetően az orosz marxisták kollektív nézetét fejezi ki.

A tanácskozás Lenin záróbeszédével ért véget. A megtárgyalt kérdések és az elfogadott határozatok fontosságára való tekintettel Lenin a poroninl tanácskozást többször is pártkonferenciának nevezte. A „Közlemény a tanácskozásról" című dokumentumban a Központi Bizottság valamennyi pártszervezethez és párttaghoz fordulva a következőket írta:

„Az út ki van jelölve. A párt megtalálta a jelenlegi átmeneti időszaknak megfelelő fő munkaformákat. A régi forradalmi zászlóhoz való hűség az új helyzetben, az új munkafeltételek közepette is kiállta a próbát. A legnehezebb időn túl vagyunk... Új idők kezdődnek. Óriási fontosságú események következnek, amelyek eldöntik hazánk sorsát. Munkára fel!"[43]

A PROLETÁR INTERNACIONALIZMUSÉRT, A BURZSOÁ NACIONALIZMUS ELLEN

Lenin és Krupszkaja 1913. október 7-én (20-án) Poroninból visszatért Krakkóba. Erre az időre még szorosabbra fűződtek és még jobban kiszélesedtek Lenin kapcsolatai Oroszországgal, még operatívabban irányította a pártot. Távol élt hazájától, de az oroszországi munkásosztállyal szoros kapcsolatban állt, annak igazi vezetője volt. A legális és az illegális munka összekapcsolásának, az alulról kiinduló egységnek a lenini taktikája jelentős eredményekkel járt. A bolsevikok 1913 nyarának végén a pétervári vasmunkás szövetség új vezetőségének választásán ragyogó győzelmet arattak. A gyűlésen a szövetségnek mintegy háromezer tagja vett részt. Az új vezetőség megválasztásakor először a likvidátorok listáját bocsátották szavazásra, de az alig 150 szavazatot kapott. A „Pravda" (a bolsevikok) listáját viszont a részvevők túlnyomó többsége szavazta meg viharos taps közepette. Lenin hamarosan üdvözlő táviratot kapott a vasmunkásoktól.

Minden újabb politikai kampány előtt, valamely szakszervezet vagy más munkásszervezet minden nagyobb gyűlése előtt Lenin Krakkóban vagy Poroninban együttes ülésre hívta össze a Központi Bizottság Oroszországi és Külföldi Irodáját.

A párt vezetésével kapcsolatos gyakorlati munka mellett Lenin 1913. október–december folyamán és 1914 első hónapjaiban tovább dolgozott a nemzeti

[43] Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. 1. rész. 354. old.

kérdés elméletének és a párt ebben a kérdésben folytatandó politikájának mindenoldalú megalapozásán. Ebbe a munkába nevesebb pártmunkásokat is bevont, és útmutatásokkal segítette őket. Lenin nagyra értékelte Sztálinnak a „Proszvescsenyije" című folyóiratban „A nemzeti kérdés és a szociáldemokrácia" címmel közzétett munkáját (a későbbi kiadásokban a tanulmány címe: „Marxizmus és nemzeti kérdés"). Szívesen közölte Lenin az említett folyóiratban Vetyeran (P. I. Sztucska) „A nemzeti kérdés és a lett proletariátus" című cikkét. A Leninnel levelezésben álló Sz. G. Saumjan nagy cikket írt a burzsoá nacionalizmus ellen. Ebben az időszakban írta Lenin „Kritikai megjegyzések a nemzeti kérdésre vonatkozóan" és „A nemzetek önrendelkezési jogáról" című klasszikus műveit, amelyekben mélyenszántó elméleti elemzés alapján kimutatja a nemzeti kérdés óriási jelentőségét a munkásmozgalom, a népek sorsa szempontjából.

A bolsevik párt nemzeti programjának gazdasági megalapozása során Lenin megfogalmazta azt a nevezetes marxista tételt, amely szerint a nemzeti kérdés fejlődésének a kapitalizmusban két tendenciája van:

„A fejlődő kapitalizmus – írta – a nemzeti kérdésben két történelmi tendenciát ismer. Az első: a nemzeti élet és a nemzeti mozgalmak ébredése, harc minden nemzeti elnyomás ellen, nemzeti államok alakítása. A második: a nemzetek közti különféle kapcsolatok kifejlődése és élénkülése, a nemzeti válaszfalak ledöntése, a tőke, általában a gazdasági élet, a politika, a tudomány stb. nemzetközi egységének megteremtése.

Mindkét tendencia a kapitalizmus egyetemes törvénye."[44]

Lenin kimutatta, hogy az első tendencia történelmileg azzal a korral függ össze, amelyben a kapitalizmus véglegesen legyőzte a feudalizmust, s hogy azt mélyreható gazdasági okok idézik elő. A burzsoáziának ugyanis a kapitalizmus szabad fejlődése érdekében meg kell hódítania a belső piacot, államma kell összeforrasztania azokat a területeket, amelyeknek lakossága ugyanazon a nyelven beszél, s el kell hárítania mindazokat az akadályokat, amelyek gátolják e nyelv fejlődését és az irodalomban való rögzítését. Ezért minden nemzeti mozgalomnak az a tendenciája, hogy nemzeti államokat alakítson ki, amelyek leginkább megfelelnek a modern kapitalizmus e követelményeinek. A legfontosabb gazdasági tényezők következménye az, hogy a kapitalista korszakban az egész civilizált világon a nemzeti állam a tipikus, a normális.

Ami a második tendenciát illeti, ez a kapitalizmus fejlődésének magasabb, imperialista szakaszára jellemző. A nemzetközi tengeri utak és vasutak kiépítése, a világpiac fejlődése, a tőkekivitel stb. fokozták a népek gazdasági közeledését, a nemzetközi munkamegosztást. Lenin megállapítása szerint ez a tendencia a termelőerők óriási arányú fejlődését tükrözte, és a nemzeti elszigeteltség megszűnéséhez, a kapitalizmus világrendszerének kialakulásához vezetett. Ugyanakkor Lenin kimutatta, hogy a kapitalizmus világrendszere ezt a gazda-

[44] *Lenin* Összes Művei. 24. köt. Budapest 1970. 123. old.

sági közeledést nem a nemzetek egyenjogú együttműködése alapján valósítja meg, hanem az ebbe a rendszerbe tartozó államok közti heves harcban, a gyarmati és a félgyarmati népek leigázása, rabságba döntése és elnyomása, az elmaradott országoknak az imperialista hatalmak általi kegyetlen kizsákmányolása és kifosztása útján. Éppen ezért a második tendencia az elsőt nem szünteti meg, hanem ellenkezőleg, kiélezi, az elnyomott népeket fellázítja és harcra mozgósítja az imperializmus ellen.

Lenin megállapította, hogy a marxisták nemzeti programja számol mind a két tendenciával. Amikor síkraszáll a nemzetek és a nyelvek egyenjogúságáért, a nemzetek önrendelkezési jogáért, a különválásnak és önálló állam alakításának jogát is beleértve, az első tendenciát veszi figyelembe. Amikor a proletár internacionalizmus magasztos elvét hirdeti, s leszögezi, hogy engesztelhetetlen harcot kell folytatni a proletariátusnak burzsoá nacionalizmussal való megmételyezése ellen, a nemzeti kérdés fejlődésének második tendenciáját tartja szem előtt.

Természetesen Lenin sohasem hitte, hogy a kapitalizmusban teljesen meg lehet szüntetni a nemzeti elnyomást. A nemzeti kérdést csak a szocializmus oldhatja meg következetesen és véglegesen. Minthogy abban az időben és egészen 1917 februárjáig Oroszországban a demokratikus forradalom volt napirenden, Lenin a nemzeti kérdést a polgári demokratikus forradalom általános kérdésének részeként fogta fel. Azt vallotta, hogy csakis a cárizmus megdöntése, a feudalizmus maradványainak megszüntetése és az ország teljes demokratizálása teremti meg az előfeltételeket a nemzeti kérdés megoldásához, „amennyiben megoldása egyáltalán lehetséges a kapitalizmus világában, a nyerészkedés, a marakodás és kizsákmányolás világában"[45].

Lenin síkraszállt azért, hogy meg kell adni az önrendelkezés jogát, az önálló állami léthez való jogot a cárizmus által elnyomott valamennyi oroszországi nép számára, amelyek az ország lakosságának több mint a felét alkotják. Felhívta a munkásosztályt, hogy támogassa az elnyomott népeknek a cárizmus ellen irányuló nemzeti felszabadító mozgalmát.

A nemzeti kérdéssel foglalkozó cikkeiben Lenin leleplezte a nemzeti elnyomás cári politikáját, a harcias feketeszázas nagyorosz sovinizmust és különösen a kadetok rafinált és ezért leginkább veszélyes burzsoá nacionalizmusát. Feltárta a burzsoá nacionalizmus természetét, kimutatta, hogy célja a munkások nemzetiségek szerinti megosztása, egységük gyengítése, a proletár osztályharc ügyének, a szabadság és a demokrácia ügyének elgáncsolása. A burzsoázia nacionalizmusával szilárdan és következetesen a proletár internacionalizmust állította szembe. „Burzsoá nacionalizmus és proletár internacionalizmus ez két kibékíthetetlenül ellenséges jelszó, amelyek megfelelnek az egész tőkés

[45] Ugyanott, 118. old.

világ két nagy osztálytáborának, és *két* politikát (mi több: két világszemléletet) fejeznek ki a nemzeti kérdésben."[46]

„Kritikai megjegyzések a nemzeti kérdésre vonatkozóan" című cikkében a marxizmus szempontjából behatóan bírálta a „kulturális-nemzeti autonómia" burzsoá nacionalista programjának híveit, akik a kapitalizmus viszonyai között kialakuló nemzeti kultúrát egységesnek, osztályokon kívül állónak tekintették. Ebben a cikkben fogalmazta meg Lenin azt a fontos tételt, hogy minden egyes nemzeti kultúrában két kultúra van. Miután megállapította, hogy az internacionális kultúra nem nemzeti jelleg nélküli kultúra, a következőket írta:

„*Minden* nemzeti kultúrában megvannak – ha nem is kifejlett formában – a demokratikus és a szocialista kultúra *elemei,* mert *minden* nemzetben van dolgozó és kizsákmányolt tömeg, amelynek az életkörülményei elkerülhetetlenül demokratikus és szocialista ideológiát szülnek. De *minden* nemzetben van burzsoá kultúra is (a legtöbb nemzetben pedig még feketeszázas és klerikális kultúra is) – mégpedig nem csupán »elemek«, hanem *uralkodó* kultúra formájában. Ezért a »nemzeti kultúra« általában a földbirtokosok, a papok, a burzsoázia kultúrája."[47] Az öntudatos proletárok minden nemzeti kultúrából csak annak demokratikus és szocialista elemeit veszik át, mégpedig minden nemzet burzsoá kultúrájának, burzsoá nacionalizmusának ellensúlyozására.

A nemzeti kérdésben a kapitalizmus viszonyai között a legfontosabb az, tanította Lenin, hogy valamennyi nemzet munkásai együtt küzdjenek a burzsoá-földesúri nacionalizmus ellen, közeledjenek egymáshoz és akcióegységre törekedjenek az osztályharcban. Lenin méltó választ adott L. Jurkevicsnek és más ukrán nacionalistáknak, akik állítólag az ukrán nemzeti egység erősítése érdekében az ukrán és az orosz proletariátus között *egy* állam keretein belül kialakult szilárd kapcsolatok gyengítése mellett kardoskodtak. „A nagyorosz és az ukrán proletárok akcióegysége esetén *lehetséges* a szabad Ukrajna, ilyen egység nélkül viszont szó sem lehet róla."[48]

Ezek az aranybetűkkel felrótt prófétai szavak olvashatók annak a pompás kijevi Lenin-szobornak gránit talapzatán, amelyet az ukrán nép a Szovjetunió valamennyi népének és az egész világ dolgozóinak nagy tanítómestere iránt érzett határtalan szeretete és hálája jeléül emelt.

Lenin „A nemzetek önrendelkezési jogáról" című munkájában helyreigazította Rosa Luxemburgot, aki amellett tört lándzsát, hogy a nemzetek önrendelkezéséről szóló pontot töröljék az oroszországi marxisták programjából. Rosa Luxemburg hibája abban rejlett, hogy a népek önrendelkezési jogát az elnyomott nemzetek burzsoá nacionalizmusának tett engedményként fogta fel, s a lengyel burzsoá nacionalizmus ellen vívott harc hevében megfeledkezett

[46] Ugyanott, 122. old.
[47] Ugyanott, 120. old.
[48] Ugyanott, 127. old.

a nagyorosz nacionalizmusról, holott éppen ez a nacionalizmus volt akkor Oroszországban a demokrácia és a proletárharc fejlődésének fő akadálya.

Később Lenin, a lengyel szociáldemokraták nézeteit értékelve, kiemelte internacionalista jellegüket: „A lengyel szociáldemokrata elvtársaknak óriási, történelmi érdeme az, hogy kiadták az internacionalizmus jelszavát és azt mondták: számunkra a legfontosabb a testvéri szövetség valamennyi többi ország proletariátusával és sohasem leszünk hajlandók háborúra Lengyelország felszabadításáért. Ez az érdemük, és ezért mi mindig csak ezeket a lengyel szociáldemokrata elvtársakat tartottuk szocialistáknak."[49]

Lenin hangsúlyozta, hogy a pártprogramban meg kell hagyni a nemzetek önrendelkezési jogáról szóló pontot, és megmagyarázta, hogy a különválási jog elismerésének kérdését nem szabad összekeverni azzal a kérdéssel, hogy a különválás mennyire célszerű az egyik vagy a másik konkrét esetben. Egyébként egyenlő feltételek mellett a forradalmi proletariátus a nagyobb államért száll majd síkra, amelynek számos jelentős előnye van a kis állammal szemben.

A proletár internacionalizmusért vívott harcban Lenin mindig Marx tevékenységét tekintette példaképének, a Marx munkáiban található útmutatásokat és tanácsokat követte. „A Nemzetközi Munkásszövetség alapító üzenete", amelyet Marx 1864-ben írt, kiemeli, milyen nagy jelentőségű a különböző országok munkásainak testvéri szövetsége a felszabadulásukért és valamennyi dolgozó szabadságáért vívott harcban. „A múlt tapasztalata megmutatta – olvasható az »Alapító üzenet«-ben –, hogy ha a munkások semmibe veszik azt a testvéri köteléket, amelynek fenn kell állnia a különböző országok munkásai között és ösztönöznie kell őket arra, hogy szilárdan kitartsanak egymás mellett a felszabadulásért vívott minden küzdelmükben, akkor összhang nélküli erőfeszítéseik közös kudarcával bűnhődnek."[50]

Lenin rendíthetetlenül hirdette az ismert marxista tételt: az a nép, amely más népeket elnyom, nem szabadíthatja fel önmagát.[51] Az orosz nemzet szabadságának érdekei megkövetelik a nem orosz nemzetiségek elnyomása ellen irányuló harcot. Csak ez a harc biztosítja a tömegek valóban demokratikus és valóban szocialista nevelését, ez garantálja Oroszországban leginkább a nemzeti béke lehetőségét. És fordítva, ha valamelyik nemzet proletariátusa a legkisebb mértékben is támogatja „saját" nemzeti burzsoáziájának kiváltságait, ezzel múlhatatlanul felkelti maga iránt más nemzetek proletariátusának bizalmatlanságát, gyengíti a munkások osztályszolidaritását, viszályt szít a munkások között, a burzsoázia örömére.

A proletárpártoknak mint internacionalista pártoknak nem szabad összekeverniük az elnyomó nemzetek nacionalizmusát az elnyomott nemzetek nacio-

[49] *Lenin* Összes Művei. 31. köt. Budapest 1972. 432. old.
[50] *Marx* és *Engels* Művei. 16. köt. Budapest 1964. 10. old.
[51] Lásd *Marx* és *Engels* Művei. 18. köt. Budapest 1969. 499. old.

nalizmusával, mondta Lenin. Az elnyomó nemzetek burzsoá nacionalizmusával ellentétben „egy elnyomott nemzet *mindennemű* burzsoá nacionalizmusának van egy általános demokratikus tartalma: az elnyomás *ellen* irányul, és ezt a tartalmat *feltétlenül* támogatjuk"[52]. Ezzel együtt Lenin felhívta a figyelmet arra, hogy harcolni kell az ilyen típusú burzsoá nacionalizmusnak sovinizmussá, reakciós nacionalista filiszterséggé való változtatása ellen.

A kommunista pártok, a nemzeti kérdésre vonatkozó lenini tanításokat követve és továbbfejlesztve, támogatják Afrika, Ázsia, Latin-Amerika népeinek az imperializmus és a feudalizmus ellen vívott nemzeti felszabadító harcát, mivel ez a harc a nemzeti szabadság, az imperialista reakció erői fölötti győzelem, a társadalmi haladás ügyét szolgálja.

Leninnek az újabb forradalmi fellendülés éveiben a nemzeti kérdéssel kapcsolatban írt munkái jelentősen gazdagították az alkotó marxizmus eszmei kincsestárát. Ezek a munkák biztos vezérfonalul szolgáltak és szolgálnak a világ kommunista és munkáspártjainak tevékenységéhez.

A PÁRT ÉS A MUNKÁSOSZTÁLY EGYSÉGÉÉRT

Minél nagyobb arányokat öltött a proletár tömegek forradalmi harca, annál inkább szükségessé vált a munkásosztály politikai egységének erősítése. A likvidátorok és a trockisták a párttól való elszakadásukat tudvalevőleg azzal leplezték, hogy képmutató módon az OSZDMP „egységéről" beszéltek, s azt állították, hogy a bolsevikok „szakadár" tevékenységükkel aláássák az egységet. A bolsevikok előtt az a feladat állt, hogy leleplezzék az igazi szakadárokat és megmagyarázzák a munkásoknak a munkásegység és a pártegység erősítésének tényleges feltételeit.

A munkásosztály egysége nélkül, tanította Lenin, a munkásosztály harca nem vezethet sikerre. A munkásosztály igazi, tényleges egysége mindenekelőtt pártjának egységében rejlik. Az egység azt jelenti, hogy a kérdéseket megvitatják, a különböző véleményeket elmondják és meghallgatják, a szervezett marxisták többségének nézetét megismerik és a legfontosabb kérdésekre kimerítő, pontos és konkrét feleletet tartalmazó határozatban kifejezésre juttatják, a határozatot lelkiismeretesen végrehajtják. Az egység elképzelhetetlen, ha a marxisták kisebbsége nem veti alá magát a többségnek, ha nem tartja tiszteletben a többség akaratát és ha közös erővel nem munkálkodik ennek az akaratnak a megvalósításán.

A cárizmus idején a forradalmi proletárpárt csakis illegális párt formájában létezhetett. Ezért, tanította Lenin, a gyakorlati egység nem is képzelhető el másként, mint úgy, hogy maguk a munkások alulról, illegális pártszervezeteikben valósítják meg. Aki egységet akar, lépjen be az illegális proletárpártba!

[52] *Lenin* Összes Művei. 25. köt. 274. old.

A proletariátusnak a marxisták egységére, nem pedig a marxistáknak a marxizmus ellenségeivel és meghamisítóival létrehozott egységre van szüksége.

Lenin, a pártot helyettesítő úgynevezett „széles réteg" likvidátor elméletét bírálva, továbbfejlesztette a párt és az osztály viszonyára, a szervezettség jelentőségére vonatkozó tételét.

„A párt az osztály öntudatos, élenjáró rétege, az osztály élcsapata. Ennek az élcsapatnak az ereje tízszerte, százszorta nagyobb, mint a száma.

Vajon lehetséges ez? Felülmúlhatja-e száz ember ereje ezer ember erejét? Felülmúlhatja és felül is múlja, *ha a száz meg van szervezve.*

A szervezet megtízszerezi az erőt."[53]

Az élcsapat öntudatossága, mondta Lenin, éppen abban nyilvánul meg, hogy tud szervezkedni. A szervezkedés révén viszont egységes akarat kovácsolódik ki, s az élenjáró ezernek, százezernek, milliónak ez az egységes akarata az osztály akaratává válik.

Lenin az 1913–1914-es években nagy figyelmet fordított a trockista pártellenes augusztusi blokk leleplezésére. A torckista csoport Oroszországban a centrizmus ideológiáját és politikáját terjesztette, arra törekedett, hogy a proletár, forradalmi elemeket egy közös párt keretében alárendelje a kispolgári, reformista elemeknek. Az az elvtelen blokk, amelyet Trockij 1912-ben, a likvidátorok, a bundisták, a kaukázusi mensevikek és vperjodisták augusztusi konferenciáján tákolt össze, a bolsevikok ellen irányuló forradalomellenes blokk volt. A likvidátoroknak az „illegalitás", vagyis a forradalmi proletárpárt ellen intézett nyílt támadását a munkások nem támogatták. Ekkor Trockij, a likvidátorok tanácsára, az úgynevezett „frakciónkívüliség" jelszavával állt elő.

Lenin több cikkében foglalkozott Trockijjal, kipellengérezte centrizmusát, politikai kalandorságát. A trockizmus ellen vívott akkori harcának megértése szempontjából különösen fontos „Az egységbontásról, melyet az egységről való kiabálással lepleznek" című nagy cikke. Ezt a cikkét a fiatal munkásnemzedéknek szánta, amely 1914-ben a bolsevik párt tagságának kilenctizedét alkotta, de nem ismerte a marxisták különböző irányzatai között Oroszországban és egész Európában akkor már évek óta folyó harcot. Különösen nagy felháborodással ostorozta Lenin Trockijt elvtelen és kétkulacsos magatartásáért, azért, hogy hangzatos frázisokkal védelmébe vette a likvidátorokat és a reformistákat s likvidátor nézeteket hirdetett. Trockijt szószátyárkodása miatt „Balalajkin"-nak[54], elvtelensége és kétkulacsossága miatt „Juduská"-nak[55] nevezte, s az orosz szociáldemokrata mozgalom „leghitványabb szakadárának" tartotta.

[53] *Lenin* Összes Művei. 24 kot. 35 old

[54] Balalajkin Szaltikov-Scsedrin „Modern idill" c művének szószátyár, kalandor, hazudozó szereplője – *A szerk*

[55] Juduska – Szaltikov-Scsedrin „A Golovljov család" c művének képmutató, elvetemult szereplője – *A szerk*

A vegyes összetételű csoportok elvtelen, forradalomellenes augusztusi blokkja Leninnek, a bolsevikoknak a csapásai alatt bomlásnak indult.

Lenint nyugtalanította, hogy 1912-ben a jórészt munkásokból álló lett szociáldemokrata szervezet csatlakozott az augusztusi blokkhoz. Erélyesen küzdött azért, hogy a lettek kiváljanak ebből a blokkból, s állandóan kapcsolatot tartott fenn I. E. Germannal, J. Rudis-Gipslisszel, P. I. Sztucskával és más lett bolsevikokkal. 1913 májusában megírta a „Platformtervezet a Lett Tartomány szociáldemokráciájának IV. kongresszusára" című dokumentumot. 1913. december 26–27-én (1914. január 8 9-én) Krakkóból Berlinbe utazott, hogy megbeszélést folytasson a lett bolsevikokkal a valamivel később Brüsszelben megtartandó IV. kongresszusukról. Lenint felkérték, hogy az OSZD(b)MP Központi Bizottságának képviseletében mint vendég vegyen részt a kongresszuson. Megállapodtak abban, hogy Lenin a kongresszus megnyitása előtti este a Lettország különböző vidékeiről illegálisan összejött küldötteknek előadást tart a nemzeti kérdésről.

Erre az időre már hozzávetőlegesen tisztázódott, hogy a kongresszuson a bolsevikok lesznek többségben, de mindössze egy szavazattal. Ezért Lenin találkozását a küldöttekkel – közvetlenül a kongresszus megnyitása előtt – a döntő ütközetet megelőző harci felderítésnek tekintették.

Amikor Lenin megjelent a „Colosse" kávéháznak az előadás helyéül kijelölt első emeleti teraszán, a küldöttek közül sokan felismerték és meleg fogadtatásban részesítették. Egy magas termetű, idős rigai munkás már a lépcsőnél eléje állt és megölelte. Több küldött is Lenin elébe ment. Lenin sokakat közülük régóta jól ismert. Ezek tolmácsolták neki az otthoniak, a közös barátok üdvözletét.

Előadását, amelyben a bolsevikoknak a nemzeti kérdéssel kapcsolatos elméletét és taktikáját fejtegette, a küldöttek feszült figyelemmel hallgatták, s gyakran szakították félbe tapssal és „Helyes!", „Úgy van!" közbekiáltásokkal. Lenin arról beszélt, hogy elengedhetetlenül szükséges Lettország, az egész Baltikum dolgozóinak akcióegysége a dolgozó orosz néppel és Oroszország minden népével a valamennyiük közös boldog jövőjéért vívott harcban. Hangsúlyozta, hogy a munkásosztály és az egész dolgozó nép vezető ereje, lelkesítője és szervezője a népek testvériségéért folyó harc minden szakaszában – a nagy forradalmi céljaihoz hű marxista párt. Felhívta Lettország marxistáit, hogy a párt tényleges, nem pedig mondvacsinált egységének erősítésén munkálkodjanak, s óvják a párt sorait az ingadozóktól és az árulóktól.

A kongresszuson tartott beszédében Lenin bírálta a lett szociáldemokraták opportunista álláspontot elfoglaló Központi Bizottságának tevékenységét, kipellengérezte a trockista augusztusi blokkot és felszólította a letteket, hogy szakítsanak határozottan a likvidátorokkal. Szembefordult a kongresszuson megnyilvánuló erős békülékeny tendenciákkal, és sikerült elérnie, hogy a lett szociáldemokraták kiváltak az augusztusi blokkból. Lenin a lettek kiválását a trockista blokkra mért hatalmas csapásnak tekintette, amely meghiúsította a

trockisták arra irányuló kísérleteit, hogy Oroszországban centrista pártot hozzanak létre.

„Feladataink" című cikkében Lenin nagy megelégedéssel állapította meg, hogy az oroszországi munkásmozgalomnak sikerült leküzdenie minden szakadást és tisztességgel kilábolnia a hihetetlenül súlyos válságból, hogy meg tudta őrizni a szervezeti folytonosságot és egyúttal el tudta sajátítani az erők előkészítésének új formáit, ki tudta alakítani a proletariátus fiatal nemzedékei felvilágosításának és tömörítésének új módszereit a nagy történelmi feladatok megoldása érdekében.[56]

A BRÜSSZELI TANÁCSKOZÁS

1914. május elején Lenin és Krupszkaja Krakkóból ismét Poroninba utazott. Elutazásuk előtt Lenin Krakkóban levezette a Központi Bizottság ülését, amelyen részt vett G. I. Petrovszkij, az Oroszországból odahívott duma-képviselő. Az ülésen megtárgyalták a II. Internacionálé bécsi kongresszusán, a nemzetközi nőkonferencián való részvétel kérdését, a soron következő pártkongresszus előkészítésének a kérdését. Az Internacionálé kongresszusának és a pártkongresszusnak 1914 augusztusában kellett volna összeülnie Bécsben.

A mensevikek, akiket az oroszországi munkásmozgalomban kiütöttek legfontosabb pozícióikból, most arra készültek, hogy a Nemzetközi Szocialista Irodában és a II. Internacionálé kongresszusán visszavágjanak a bolsevikoknak. Az Internacionálé vezetői nyíltan a mensevikek mellé álltak. Kautsky már 1913 decemberében, Londonban, a Nemzetközi Szocialista Iroda ülésén az „orosz kérdés" megvitatása során kiejelentette, hogy Oroszországban a „régi párt meghalt".

Lenint lelke mélyéig felháborította Kautsky kijelentése, s azt „szörnyűnek" nevezte. Kautsky kijelentését a likvidátorok azonnal felkapták és kihasználták a bolsevikok ellen. A „Nasa Rabocsaja Gazeta" című likvidátor lapban közlemény jelent meg, amely szerint a Nemzetközi Szocialista Iroda „a dolgok teljes ismeretében" megvitatta a nézeteltéréseket és szigorúan megdorgálta „a leninistákat", őket, a likvidátorokat pedig teljesen feloldotta vétkeik alól, s áldását adta a további likvidátor „hőstettekre".

Lenin a Nemzetközi Szocialista Iroda opportunista irányvonalát leleplezve a következőket írta: „Azt prédikálják, hogy lépjünk egységre pártunk likvidátoraival – ez abszurdum. Az egységet mi úgy valósítjuk meg, hogy tömörítjük Oroszország munkásait pártunk likvidátorai *ellen*."[57] Az oroszországi és a külföldi bolsevikoknak azt javasolta, hogy szervezzenek tiltakozó kampányt Kautsky kijelentése ellen, s ez meg is történt.

[56] Lásd *Lenin* Összes Művei. 25. köt. 106. old.

[57] *Lenin* Összes Művei. 48. köt. 262. old.

Közvetlenül a háború kitörése előtt Brüsszelben a Nemzetközi Szocialista Iroda által szervezett tanácskozás zajlott le, amelyen a mensevik Szervező Bizottság, a mensevik Kaukázusi Területi Bizottság, a trockista „Borba" csoport, a mensevik duma-frakció, a plehanovista „Jegyinsztvo" csoport, a „Vperjod" csoport, a „Bund", a Lett Tartomány szociáldemokráciája, Litvánia szociáldemokráciája, Lengyelország szociáldemokráciája, a lengyel szociáldemokrata ellenzék, a PPS-baloldal képviseltette magát.

Lenin úgy döntött, hogy nem utazik el a tanácskozásra, s az ő javaslatára a bolsevikok Központi Bizottsága delegációt küldött ki, amelynek I. F. Armand, M. F. Vlagyimirszkij és I. F. Popov volt a tagja. A tanácskozáson Inessza Armand francia nyelven felolvasta az OSZDMP Központi Bizottságának Lenin által írt jelentését. A jelentés meggyőzően bebizonyította, hogy Oroszországban – az oroszországi opportunisták és a II. Internacionáléban helyet foglaló védelmezőik állításával ellentétben – nincs „kaotikus frakcióharc". Oroszországban csak a marxisták és a likvidátorok közt folyik harc, s ebben a harcban alakul ki, fejlődik és erősödik az igazi marxista munkáspárt, amelyet máris Oroszország öntudatos munkásainak túlnyomó többsége követ. Ezen a munkásegységen kívül Oroszországban és külföldön egyaránt csak „hadsereg nélküli vezérkarok" léteznek.

Lenin a tanácskozáson felolvasott jelentésében a továbbiak során meghatározta a likvidátorság lényegét, kimutatta, hogy ez nem egyéb olyan értelmiségi irányzatnál, amely megtagadja az illegális pártot, nyílt, laza legális párttal akarja helyettesíteni, s azt a következtetést vonta le, hogy a nézeteltérés a likvidátorokkal nem szervezeti nézeteltérés, mert a vita nem arról a kérdésről folyik, hogyan kell építeni a pártot, hanem a párt létének kérdéséről. Itt nem jöhet szóba semmiféle kibékülés vagy megegyezés, semmiféle kompromisszum. A pártot nem lehet másképpen építeni és megszilárdítani, mint a likvidátorokkal vívott kemény harcban.

A különböző „irányzatok" és csoportok képviselőinek felszólalása után Kautsky határozati javaslatot terjesztett elő az OSZDMP egyesítéséről, s javaslatát szavazásra bocsátotta. Ehhez nem volt joga, mert a tanácskozást csak eszmecsere céljából hívták össze. Ezért a bolsevikok és a lett szociáldemokrácia képviselője kijelentették, hogy nem hajlandók részt venni az ilyen határozati javaslat fölötti szavazásban. A tanácskozás valamennyi többi részvevője megszavazta Kautsky határozati javaslatát.

Lenin, a bolsevikok nem voltak hajlandók alávetni magukat az opportunista II. Internacionálé határozatainak, visszautasították az olyan irányú kísérleteket, hogy a proletárpártot vitaklubbá, frakciók és csoportok holmi konglomerátumává változtassák. Leleplezték és meghiúsították a II. Internacionálé vezető köreinek azt a tervét, hogy az OSZDMP belső „békéjének" helyreállítása ürügyén likvidálják az önálló bolsevik pártot, az új típusú proletárpártot.

Lenin ragaszkodott a brüsszeli tanácskozás jegyzőkönyveinek és határozatainak közzétételéhez, hogy ne csak az orosz, hanem a nyugat-európai munká-

sok széles rétegei is tudomást szerezhessenek róluk. Minden alkalmat megragadott, hogy a nyugati országok munkásai előtt beszéljen a bolsevizmus lényegéről és arról, hogy milyen óriási jelentőségű a bolsevikoknak az opportunizmus és a revizionizmus ellen folytatott harca a nemzetközi szocialista munkásmozgalom szempontjából.

1914. július derekán Lenin Poroninban megszervezte a Központi Bizottság tagjainak oroszországi pártmunkásokkal való újabb tanácskozását, amelyen a duma-frakció munkájáról és a pártkongresszus előkészítéséről tárgyaltak. A kongresszus előkészítése közben Oroszországban tovább erősödött a forradalmi mozgalom. Mindjárt a hatalmas május 1-i sztrájkok és tüntetések után Bakuban általános munkássztrájk tört ki. A pétervári Putyilov-gyár munkásai a bakui sztrájkolók támogatása érdekében szolidaritási nagygyűlést tartottak sok ezer munkás részvételével. A cári rendőrség a munkások közé lőtt, mire az egész országon a sztrájkok és tüntetések hulláma hömpölygött végig. Ezekben a megmozdulásokban az orosz munkásosztálynak a cárizmus provokációja elleni felháborodott tiltakozása jutott kifejezésre. A főváros, valamint Baku és Łódź utcáin barikádokat emeltek. A proletariátus döntő harcra készülődött.

Lenin úgy látta, hogy Oroszországban érlelődik a forradalmi válság. Ebben az időben a cárizmus az angol–francia imperializmussal szövetkezve lázasan készülődött a Németország elleni háborúra. Ily módon akart a cárizmus egyidejűleg az országban kibontakozó forradalmi mozgalommal is végezni. Elkezdődött a bolsevik párt tagjainak és szimpatizánsainak tömeges letartóztatása. Július 8-án a pétervári államrendészeti osztály szétzúzta a „Pravdá"-t, s a lap sok munkatársát letartóztatta. A reakciósok lapjaikban arra hívták fel a feketeszázas csőcseléket, hogy számoljon le a duma bátor bolsevik képviselőivel.

Az első világháborút megelőző újabb forradalmi fellendülés évei Lenin életének és munkásságának egyik legfontosabb időszakát alkották. Az oroszországi szocialista mozgalomban az opportunisták ellen vívott harc eredményeit összegezve Lenin megállapította, hogy ebből a harcból a bolsevik párt került ki győztesen, „melyet az 1912-es januári konferencia helyreállított, a IV. Állami Duma munkáskúriai választásai megszilárdítottak, az 1912 1914-es pravdista lapok még jobban megalapoztak"[58]. Ezekben az években a bolsevikok Lenin vezetésével illegális szervezetüket nemcsak újjáteremtették, hanem egyszersmind a munkásosztály tömegpártjává, az oroszországi forradalmi mozgalom hatalmas politikai erejévé változtatták.

A bolsevikok pártja óriási nehézségek közepette a maga oldalára állította a munkásosztály többségét, elszigetelte a likvidátorokat, a trockistákat, a nacionalistákat és a burzsoáziának a munkásmozgalomban tevékenykedő más ügynökeit, s megvalósította az oroszországi proletariátus zömének politikai egységét. Ez a kimagasló siker Lenin fáradhatatlan munkásságának volt köszön-

[58] *Lenin* Összes Művei. 26. köt. 185. old.

hető, amelynek során a forradalmi, alkotó marxizmus elméletével és taktikájával vértezte fel a pártot. Különösen nagy jelentősége volt Lenin ama munkáinak, amelyekben mélyrehatóan és sokoldalúan kidolgozta a bolsevik pártnak a nemzeti kérdésre vonatkozó elméletét és programját, s rávilágított arra, hogy a nemzetközi munkásmozgalom és nemzeti felszabadító mozgalom fejlődése szempontjából milyen nagy jelentősége van a proletár internacionalizmus elvének.

Lenin az illegális munkafeltételek minden nehézsége ellenére rendszeresen megszervezte a Központi Bizottság üléseit, a Központi Bizottságnak pártmunkásokkal és bolsevik duma-képviselőkkel való tanácskozásait, a pártkonferenciákat, megvalósította a párt valóban kollektív vezetését. A bolsevikok pártja a marxi lenini elméletre támaszkodva következetesen harcolt a munkásosztály tömörítéséért, megszervezéséért, saját soraiban pedig megkövetelte az egységet és a szigorú fegyelmet.

Lenin fáradhatatlan elméleti és gyakorlati munkásságával, harcos internacionalista politikájával meghiúsította a II. Internacionálé opportunista vezetőinek a bolsevik párt ellen szőtt összeesküvését, s előkészítette a pártot az imperialista háború súlyos megpróbáltatásaira.

NYOLCADIK FEJEZET

HŰSÉG A PROLETÁR INTERNACIONALIZMUSHOZ

Ne tévesszen meg bennünket az a síri csend,
amely most Európában honol.
Európa forradalommal terhes. – (Lenin)

1914 nyara... Az imperializmus iszonyú rablóháborút zúdított az emberiség nyakába, s ez mérhetetlen sok nyomorúságot és szenvedést hozott a néptömegeknek, halált férfiak millióinak a fronton, tengernyi könnyet és fájdalmat anyáknak, feleségeknek, öregeknek, gyermekeknek a hátországban. A háború lavina módjára nőtt és világháborúvá terebélyesedett. Az imperialista hatalmak két csoportjának háborúja volt ez a gyarmatok és befolyási övezetek újrafelosztásáért, idegen népek kifosztásáért és leigázásáért. Az egyik csoport (a négyes szövetség) élén a német imperializmus állt; ebbe a csoportba tartozott Németországon kívül Ausztria–Magyarország, Törökország és Bulgária. A másik csoportban (az antantban) az angol és a francia imperialisták játszottak vezető szerepet; ebbe a csoportba tartozott a cári Oroszország is. Később az antant oldalán Japán, Olaszország, az Egyesült Államok és más államok is bekapcsolódtak a háborúba.

Lenint a háború Poroninban érte. Az ott élő bolsevikok a hadüzenet hírére azonnal hozzá siettek, hogy megtárgyalják a kialakult helyzetet. Lenin kifejtette, hogy mindenáron meg kell találni a pártmunkának a háborús idők feltételeihez alkalmazkodó új formáit és módszereit, a lehető leggyorsabban helyre kell állítani Oroszországgal a háború következtében megszakadt rendszeres kapcsolatot. Szilárd meggyőződésem, mondotta, hogy ez a háború objektív szükségszerűséggel ki fogja élezni a kapitalizmus valamennyi ellentmondását, minden országban erősíteni fogja az osztályharcot, egyre súlyosbodó általános politikai válságot idéz elő, s ezáltal meggyorsítja Oroszországban egy újabb forradalom érlelődését.

LENIN LETARTÓZTATÁSA

Július 25-én (augusztus 7-én) Lenin lakásán hazug feljelentés, kémkedési vád alapján házkutatást tartottak. A házkutatást vezető csendőrőrmester lefoglalta Leninnek az agrárkérdésről szóló kéziratát, mert a statisztikai táblázatokat rejtjeles írásnak vélte. Kötelezte Lenint, hogy másnap reggel jelentkezzen Nowy Targban, a járási székhelyen, a katonai hatóságoknál. Világos volt, hogy letartóztatás és hadbíróság fenyegeti. Lenin azonnal értesítette elvtársait

a történtekről, s a krakkói rendőrségnek táviratot küldött, amelyben tiltakozott a törvénytelen zaklatás ellen.

Amikor Lenin Nowy Targba érkezett, csakugyan letartóztatták és börtönbe vetették. A börtönben Lenin sok ottani paraszttal került össze, sajátos jogi tanácsadást szervezett a számukra, segítette őket abban, hogy kikerüljenek a börtönből, s ezzel nagy megbecsülést vívott ki magának körükben.

A börtönben Lenin átgondolta a bolsevik pártnak a kirobbant imperialista háborúval kapcsolatos feladatait és taktikáját. Kihallgatása alkalmával közölte, hogy a Péterváron megjelenő „Pravda" tudósítója és munkatársa, s húsz év óta tagja az Oroszországi Szociáldemokrata Pártnak.

A letartóztatásról az orosz újságokban megjelent hír nagy nyugtalanságot keltett Lenin hozzátartozói és a bolsevikok körében. A nyugtalanságot fokozta az a körülmény, hogy az orosz csapatok nem voltak messze Krakkótól, s előrenyomulásuk esetén Lenin könnyen a cári rendőrség kezére kerülhetett volna.

A cári rendőrség már csakugyan lépéseket tett ennek érdekében. A rendőri ügyosztály közölte a délnyugati front parancsnokával, Alekszejev tábornokkal, hogy a belügyminisztérium értesülése szerint a krakkói börtönben tartják fogva V. I. Uljanovot, az „inkább csak Lenin néven ismert" forradalmárt. Az átiratban továbbá az áll, hogy Lenin az OSZDMP kimagasló képviselője, „a párt Központi Bizottságának tagja és a párt egy külön irányzatának megteremtője, aki mögött sokéves forradalmi múlt van", s hogy a rendőrség nyomoz utána. A rendőri ügyosztály arra kérte Alekszejev tábornokot, hogy „ne zárkózzék el" Lenin „letartóztatásának elrendelése" és „a petrográdi városparancsnokság rendelkezésére bocsátása elől".

Amikor az osztrák hatóságok letartóztatták Lenint, ez a lengyel közvélemény tekintélyesebb köreiben erélyes tiltakozást váltott ki. Haniecki és Bagocki lengyel szociáldemokraták, Dłuski, Zakopanéban működő régi narodovolec orvos, Jan Kasprowicz, Władysław Orkan ismert lengyel írók és mások a védelmére keltek.

Nagyezsda Konsztantyinovna Viktor Adler és Hermann Diamand osztrák parlamenti képviselőkhöz fordult segítségért, akik ismerték Lenint mint a Nemzetközi Szocialista Iroda tagját. Közbelépésük eredményesnek bizonyult. A Lenin ellen emelt kémkedési vádat alaptalansága folytán el kellett ejteni. Maga a krakkói rendőrség is kénytelen volt elismerni: „Uljanov ellen itt a kémkedés területén semminemű büntetendő cselekmény nem állapítható meg." Így fulladt kudarcba a reakciósoknak az az aljas kísérlete, hogy nyilvánvalóan hazug vádaskodással befeketítsék, megrágalmazzák a munkásosztály, a nép ügyének nagy harcosát.

Lenin augusztus 6-án (19-én) szabadult a börtönből, s azonnal, a vonatot meg sem várva, parasztszekéren Poroninba indult, onnan pedig egy héttel később, feleségével és anyósával együtt, Krakkóba utazott. A semleges Svájcba való kiutazáshoz szükséges okmányok beszerzése után Lenin családjával

együtt elhagyta Ausztria–Magyarországot. Lenin legnagyobb sajnálatára kénytelen volt Krakkóban hagyni nagy könyvtárát, sok pártdokumentumot, rengeteg kéziratot. Csak sok évvel később sikerült felkutatni ennek a rendkívül értékes anyagnak egy részét, s azt a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottsága a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának a rendelkezésére bocsátotta.

Bécsig vasúti teherkocsiban utaztak, s az út több napig tartott. Bécsben Lenin meglátogatta Viktor Adlert, s Adler elmondta, hogyan zajlott le Heinold belügyminiszterrel folytatott beszélgetése. A miniszter megkérdezte: „Bizonyos ön abban, hogy Uljanov a cári kormány ellensége?" – „Igen! – felelte Adler. – Engesztelhetetlenebb ellensége, mint ön, kegyelmes uram."

Augusztus 23-án (szeptember 5-én) Lenin és családja végre Svájcba érkezett és Bernben telepedett le. Előbb csak szobát béreltek, majd később egy kisebb lakásba költöztek, kis kertes házba (Distelweg 11), amely a város szélén állt, a nagy bremgarteni erdő mellett.

A LENINI KIÁLTVÁNY A HÁBORÚRÓL

A háború kiélezte és feltárta a szocialista munkásmozgalom mélyen rejlő ellentmondásait, nyilvánvalóvá tette, hogy a szociáldemokrata pártok és a II. Internacionálé vezetőinek többsége elárulta a munkásosztályt, a szocialista kongresszusok háborúellenes határozatait.

Az Internacionálé világosan kifejezett akarata ellenére Németországban a szociáldemokrata frakció a Reichstag burzsoá-földesúri többségével együtt 1914. augusztus 4-én megszavazta a császári kormánynak az 5 milliárdos hadikölcsönt. Südekum, Scheidemann, Haase, Legien, Kautsky és a német szociáldemokrácia meg a II. Internacionálé más vezetői így végleg letértek az osztályharc és a proletár internacionalizmus álláspontjáról az „osztálybéke" és a szociálsovinizmus álláspontjára és a német imperializmus engedelmes lakájaivá váltak.

Saját imperialista állama védelmének az álláspontjára helyezkedett a többi szocialista párt hivatalos vezetőinek a többsége is. É. Vandervelde, a belga szocialisták vezetője, a Nemzetközi Szocialista Iroda elnöke, J. Guesde, A. Thomas, M. Sembat francia szocialista vezetők miniszteri tárcát vállaltak országuk burzsoá, reakciós kormányában; Angliában ugyanerre az útra lépett McDonald és Hyndman. Oroszországban Plehanov és Akszelrod is elvakult honvédővé vált. Martov a háború elején bírálta a német és a francia szociáldemokrata párt szociálsoviniszta állásfoglalását, de hamarosan maga is Kautsky álláspontjára helyezkedett. A II. Internacionálé szégyenletesen csődöt mondott és széthullott.

A nemzetközi munkásmozgalomnak ebben a rendkívül súlyos válságában csak a Lenin vezette bolsevik párt hordozta fennen a proletár internacionaliz-

mus zászlaját, méltó példát mutatott a szocializmushoz és a proletár internacionalizmushoz való hűségével, élére állt annak a harcnak, amelyet Oroszország munkásosztálya az imperializmus és az imperialista háború ellen vívott. Lenin, a bolsevikok a nemzetközi szocialista kongresszusoknak a háború kérdésében hozott határozatait nem puszta papírdarabnak, hanem a cselekvés vezérfonalának tekintették.

Nyomban a hadüzenet után a bolsevikok Központi Bizottsága harci felhívással fordult Oroszország dolgozóihoz, kiadva a jelszót: „Vesszen a háború! Háborút a háborúnak!" A bolsevik párt vezére, Lenin volt az első, aki az egész világ dolgozóit az imperialista mészárlás kezdeményezői és szervezői elleni szent harcra buzdította és megjelölte a reakciós háborúból való kijutás egyetlen lehetséges, forradalmi útját.

1914. augusztus 24-től 26-ig (szeptember 6-tól 8-ig) Bernben tanácskozást tartott a bolsevikok helyi csoportja, s a tanácskozáson Lenin beszámolót tartott a bolsevik pártnak a háborúhoz való viszonyáról. A tanácskozás elfogadta Lenin „A forradalmi szociáldemokrácia feladatai az európai háborúban" című téziseit mint a „szociáldemokraták egy csoportjának" határozatát. A téziseket több kézírásos másolatban megküldték a bolsevikok külföldi szekcióinak és Petrográdba. Október 3-án (16-án) Lenin azt az értesítést kapta, hogy a Központi Bizottság oroszországi része, a bolsevik duma-frakció, a pétervári és több más pártszervezet jóváhagyta a háborúról szóló téziseit és csatlakozott a tézisekhez. A bolsevikok pártja a háború kérdésében határozott, következetesen internacionalista álláspontot foglalt el.

Lenin kiáltvánnyá dolgozta át a Bernben elfogadott téziseket. Az Oroszországból érkezett válasz után úgy döntöttek, hogy a kiáltványt az OSZDMP Központi Bizottsága nevében adják ki „A háború és az oroszországi szociáldemokrácia" címmel. A kiáltvány valódi marxista értékelést adott a kirobbant háborúról mint imperialista, hódító, a rablást szolgáló, igazságtalan háborúról. A háború az imperializmus korának feltételei és a kapitalizmus fejlődésének egyenlőtlensége, az imperialista hatalmak közötti erőviszonyok megváltozása következtében keletkezett. „A területhódítás és idegen nemzetek leigázása, a konkurrens nemzet tönkretétele, javainak elrablása, a dolgozó tömegek figyelmének elterelése Oroszország, Németország, Anglia és más országok belpolitikai válságáról, a munkások megosztása és nacionalista elbolondítása, élcsapatuk kiirtása a proletariátus forradalmi mozgalmának gyengítése céljából – ez a mai háború egyetlen igazi tartalma, jelentősége és értelme."[1]

Lenin, a bolsevikok, mint már említettük, mindent elkövettek, hogy elejét vegyék a háborúnak. Ám „ha a háború egyszer elkezdődött, már nem lehet kitérni előle. Oda kell állnunk és meg kell tennünk azt, amit a szocialistának tennie kell."[2] Lenin kiadta a jelszót: *az imperialista háborút polgárháborúvá kell*

[1] *Lenin* Összes Művei. 26. köt. 13. old.
[2] Ugyanott, 30. old.

változtatni. A forradalom háború idején nem más, mint polgárháború, mutatott rá Lenin.

A Központi Bizottság lenini kiáltványa megállapította, hogy „Oroszország valamennyi népének munkásosztálya és dolgozó tömegei szempontjából a legkisebb rossz az volna, ha a cári monarchia szenvedne vereséget"[3]. Ez kétségtelenül megkönnyítené a nép győzelmét a cárizmus felett, ezáltal viszont a proletariátusnak módja nyílna arra, hogy döntő lépést tegyen a szocialista forradalom felé, a kapitalista rabságtól és az imperialista háborútól való megszabadulás felé. Lenin itt abból indult ki, hogy nemcsak az orosz forradalmároknak kell saját imperialista kormányuk vereségének a jelszavát követniük, hanem valamennyi többi hadviselő ország forradalmi marxistáinak is.

Ennek a jelszónak a jelentőségét fejtette ki Lenin „A saját kormány vereségéről az imperialista háborúban" című cikkében. A forradalmi osztály, írta Lenin, reakciós háborúban szükségképpen kívánja saját kormánya vereségét, vagyis azt, hogy saját kormánya és burzsoáziája nehézségeit megdöntésükre használja fel. Lenin élesen bírálta Trockij „sem győzelem, sem vereség" jelszavát. Kimutatta, hogy ez a jelszó nem más, mint a „haza védelmének" jelszava más fogalmazásban, a kérdés áttelerése a kormányok közötti háború síkjára (a kormányoknak fenn kell maradniuk régi formájukban, meg kell tartaniuk pozícióikat), nem pedig az elnyomott osztályok által saját kormányuk ellen vívott harc szempontjából való vizsgálata. A „sem győzelem, sem vereség" jelszó hívei valójában lemondanak az önálló proletár politikáról, a burzsoázia és a szociálsoviniszták álláspontjára helyezkednek, nem hisznek abban a lehetőségben, hogy a munkásosztály nemzetközi forradalmi akciókat folytathat saját kormánya ellen, nem óhajtják elősegíteni az ilyen akciók fejlődését.

Lenin kemény szavakkal ostorozta a német szociáldemokráciának, a II. Internacionálé legerősebb, vezető pártjának szégyenletes szerepét. A német szociáldemokrácia az imperialista háború támogatásának álláspontjára való helyezkedésével, a forradalmi marxizmusnak és a szocializmus ügyének elárulásával lényegében már eleve csődre kárhoztatta a II. Internacionálét. Ez a párt mint a tudományos kommunizmus alapítói által hátrahagyott nagy eszmei örökség őrzője és értelmezője hosszú időn át tekintélyt élvezett s hangadó volt a nemzetközi szocialista mozgalomban. A világ szocialistái bíztak benne, sok esetben hozzá igazodtak. A szocialisták túlnyomó többsége még a hadihitelek megszavazása után sem értette meg, milyen mélyre süllyedt a német szociáldemokrácia, milyen árulást követett el a marxizmus forradalmi szelleme, a nemzetközi proletárszolidaritás ügye ellen.

Lenin a német szociáldemokrácia vezéreinek áruló magatartásával az Állami Duma bolsevik képviselőinek hamisítatlan internacionalista irányvonalát állította szembe, akik a párt Központi Bizottságának irányvonalát követve megtagadták a hadihitelek fölött rendezett szavazáson való részvételt, tiltako-

[3] Ugyanott, 18. old.

zásuk jeléül elhagyták a duma üléstermét és megbélyegezték, imperialista politikának nyilvánították a cárizmus és az európai kormányok politikáját. A bolsevik párt, állapította meg Lenin, nem rettent vissza a háborúellenes magatartásával együtt járó áldozatoktól és veszteségektől.

Lenin azzal a felhívással fordult a forradalmi marxistákhoz, hogy hozzanak létre egy harmadik, valóban proletár Internacionálét, amelyben nincsenek opportunisták és szociálsoviniszták, mert az opportunistákkal és szociálsoviniszták-kal való határozott szakítás nélkül nem oldható meg a munkásosztály valóban internacionalista nevelése és a szocialista forradalomra való előkészítése. Mivel a burzsoázia a háborús idők törvényeire támaszkodva mindenütt tömeges megtorlásokat kezdett alkalmazni a proletariátus ellen, Lenin azt a feladatot tűzte a forradalmi marxisták elé, hogy alakítsanak minden országban illegális kommunista szervezeteket, s fejtsenek ki illegális agitációt és propagandát a tömegek körében.

Lenin a sovinizmus tobzódásának, a szociáldemokrácia opportunista vezérei árulásának nehéz napjaiban bizonyosra vette, hogy a proletár internacionalizmus nagy elvei végül is felülkerekednek, hogy a forradalmi marxisták minden akadályt leküzdve megteremtik az új Internacionálét.

Sürgősen ki kellett nyomtatni a bolsevikok Központi Bizottságának a háborúról szóló lenini kiáltványát, ami még a „semleges" Svájcban is igen nehéz feladat volt. Nehogy az ügy kudarcba fulladjon, biztosítani kellett a szigorú konspirációt. Nagy nehézségek voltak a papír, a nyomda körül is, emellett a Központi Bizottság pénztárában mindössze 160 frank (mintegy 40 rubel) maradt, s alig valamivel több a bolsevikok Külföldi Szervezetei Bizottságának (KSZB) pénztárában. Ám ezeket a nehézségeket is sikerült leküzdeni.

A Központi Bizottság Külföldi Irodája Genfben újból megkezdte a párt központi lapjának, a „Szocial-Demokrat" című újságnak a kiadását. 1914. október 19-én (november 1-én) jelent meg a lap soron következő, 33. száma, amelyben vezércikként látott napvilágot az OSZDMP Központi Bizottságának a háborúról szóló lenini kiáltványa. A „Szocial-Demokrat"-nak ezt a számát 1500 példányban nyomták ki és eljuttatták a külföldi bolsevik szekciókhoz, valamint Svédországon át Oroszországba. A lapnak ez a száma óriási szerepet játszott a párt háború alatti tevékenységében. Tarasz Kondratyev, pétervári bolsevik munkás, aki a főváros első kerületében szervezte az illegális munkát, visszaemlékezéseiben beszélt arról a „nagyszerű benyomásról", amelyet a „Szocial-Demokrat" 33. száma a petrográdi bolsevik szervezetekre gyakorolt. A lapot Petrográdban november elején kaptuk kézhez, írja, s „új, friss erőt öntött belénk, fellelkesített bennünket, valósággal szárnyakat adott nekünk, szívünkbe leküzdhetetlen vágyat oltott, hogy tovább haladjunk előre, ne rettenjünk vissza semmitől. Erősítette bennünk azt a meggyőződést, hogy egész addigi munkánk lényegében helyes volt, hogy bár sötétben tapogatózva, a párt központi szerveitől elszakadva, nehéz és tövises úton jártunk, mégis jó irány-

ban haladtunk. Emlékszem, ezt a számot annyiszor olvastuk, hogy egészen elrongyolódott, s lapjain már nem lehetett megkülönböztetni a betűket."[4]

A kiáltvány külön brosúra formájában is megjelent. A bolsevik párt és a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom ezáltal világos és hatékony programot kapott az imperialista háború ellen, a cárizmus és a burzsoázia ellen, a szocialista forradalomért vívandó harchoz.

A BOLSEVIK ERŐK TÖMÖRÍTÉSE

A Svájcban élő Lenin fáradhatatlanul munkálkodott a bolsevik erők tömörítésén. A pártnak rendkívül nehéz körülmények között kellett dolgoznia. A cári kormány példátlan hevességgel üldözte a bolsevik szervezeteket és bizottságaikat. Az illegális pártszervezetek sok ezer tagját letartóztatták és száműzték. A Pétervári Bizottságot például a háború alatt több mint harminc ízben tartóztatták le. Minden bolsevik újságot és folyóiratot betiltottak. Nemcsak a szakszervezetek többségét kergették szét, hanem sok kulturális és művelődési egyesületet is feloszlattak. A cárizmus kegyetlen bosszút állt a forradalmi munkásosztályon. Leninnek csak nagy nehézségek árán, kerülő utakon sikerült helyreállítani az oroszországi bolsevik szervezetekkel való kapcsolatait, amelyek a háború következtében megszakadtak. Oroszországból csak ritkán jutott el a posta Svájcba.

Lenin és Krupszkaja a háború alatt keresethez is igen nehezen jutott. Lenin erősen lefogyott, arca megnyúlt. „Hamarosan elapad minden régi megélhetési forrásunk"[5] – írta N. K. Krupszkaja 1915. december 14-én M. I. Uljanovának. A. G. Sljapnyikovnak 1916. október elején írott levelében Lenin, aki igazán hozzászokott már az igen szerény élethez, kénytelen megvallani: „Magamról annyit, hogy keresetre van szükségem. Különben egyszerűen elpusztulunk!! Pokoli a drágaság, és nincs miből élnünk." Kérte közbenjárását az oroszországi kiadóknál, hogy fizessék ki kéziratait és küldjenek könyveket fordításra. „Ha ezt nem intézik el, igazán nem lesz miből megélnem, egészen, egészen komolyan mondom."[6]

A IV. Állami Duma bolsevik frakcióját (A. J. Badajev, M. K. Muranov, G. I. Petrovszkij, F. N. Szamojlov, N. R. Sagov), amely határozottan fellépett az imperialista háború ellen, 1914 novemberében letartóztatták és 1915 februárjában bíróság elé állították.

Lenin „Mit bizonyított be az Oroszországi Szociáldemokrata Munkásfrakció pere?" című cikkében büszkén írt arról, hogy a bírósági tárgyalás a nemzetközi szocialista mozgalom történetében még soha nem látott képet muta-

[4] „Krasznaja Letopisz", 1922. 5. sz. 236. old.
[5] *Lenin* Összes Művei. 55. köt. 435. old.
[6] *Lenin* Összes Művei. 49. köt. Budapest 1977. 316. old.

tott: megmutatta, hogyan használja ki a forradalmi proletárpárt a parlamentarizmust, hogyan folytat a bolsevik párt a proletariátus tömegeiben széles körű illegális tevékenységet a háború ellen. A cári főügyész a tárgyaláson felolvasta a letartóztatottaknál talált illegális anyagot: a háborúról szóló lenini téziseket, a bolsevik csoportoknak és bizottságoknak az imperialista háború ellen és a proletár internacionalizmus védelmében kiadott felhívásait. A bolsevik képviselők a háború kitörését követő két hónap alatt beutazták majdnem egész Oroszországot, mindenütt munkásgyűléseket rendeztek, amelyek az OSZDMP Központi Bizottságának lenini kiáltványa szellemében háborúellenes határozatokat hoztak.

A cári kormány a vádlottakat halálbüntetéssel fenyegette. A tárgyaláson nem mind tanúsítottak kellő bátorságot. Lenin forradalmi szociáldemokratánál megengedhetetlennek minősítette és elítélte a bolsevik képviselőkkel együtt bíróság elé állított Kamenyev magatartását. Kamenyev ugyanis kijelentette, hogy a háborúval kapcsolatos álláspont kérdésében nem ért egyet a Központi Bizottsággal, és arra kérte a bíróságot, hogy ennek bizonyítására idézze meg tanúként a mensevik honvédő Jordanszkijt. Ez nem egyszerűen gyávaság volt, hanem a bolsevik párt politikájának cserbenhagyása a legfontosabb kérdésben. Mind az öt bolsevik képviselőt és a többi vádlottat szibériai száműzetésre ítélték.

Ám semmiféle üldöztetés, semmilyen nehézség és nélkülözés nem törhette meg a Lenin által létrehozott és nevelt bolsevik párt akaratát.

Lenin óriási energiával szervezte a pártmunkát. Nagy munkát fejtett ki a külföldi bolsevik csoportok tömörítése érdekében. Sorra meglátogatta a svájci bolsevik szekciókat, előadásokat tartott, amelyekben ostorozta a mensevikeket, a bundistákat és a trockistákat, s ismertette az OSZDMP Központi Bizottságának a háborúról szóló kiáltványát.

Lenin eleinte nem akarta elhinni azt a szájról szájra járó hírt, hogy Plehanov honvédő lett. S amikor tudomására jutott, hogy Párizsból Svájcba érkezve Plehanov előadást tartott Genfben, 1914. szeptember 28-án (október 11-én) pedig Lausanne-ban szándékszik előadást tartani, elhatározta, hogy odautazik és meghallgatja. Plehanov csakugyan honvédő nézeteket fejtett ki, s jóllehet az előadáson sokan voltak jelen, hozzászólásra egyedül Lenin iratkozott fel. Amikor a szónoki emelvényen Plehanov mellé került, nem nyújtott neki kezet. Beszédében Plehanovot nem elvtársnak, hanem előadónak nevezte, amire a hallgatóság természetesen azonnal felfigyelt. Lenin a hozzászólásra megszabott tíz perc alatt a bolsevik Központi Bizottság kiáltványának csak a főbb gondolatait és a honvédelem ellen szóló legfontosabb érveket tudta kifejteni.

Hogy Leninnek módja legyen érvei részletesebb kifejtésére, úgy döntöttek, hogy a legközelebbi napokban ugyanabban a helyiségben újra összejönnek, s meghallgatják „A proletariátus és a háború" című előadását. Október 1-én (14-én) a lausanne-i Népház nagyterme már jóval a gyűlés kezdete előtt zsúfolásig megtelt. Lenin harcos, emelkedett hangulatban volt. Előadásában feltár-

ta a háború társadalmi okait, megállapította, hogy a háború mind a két koalíció részéről rabló, imperialista háború. Örömmel közölte, hogy Oroszországban már megjelent a Pétervári Bizottság háborúellenes röplapja, s hogy több más pártszervezet is ugyanilyen röplapot adott ki. Az oroszországi bolsevikok, mondotta, azt teszik, amit az igazi szocialistáknak minden országban tenniük kell: bírálják „saját" kormányukat, leleplezik „saját" burzsoáziájukat, ostorozzák „saját" minisztereiket, mindenekelőtt „saját" országuk opportunistáiról rántják le az álarcot. Szavait az egész terem feszült figyelemmel hallgatta. Előadásának óriási sikere volt.

Másnap Lenin Genfbe utazott, ahol már meghirdették „Az európai háború és a szocializmus" című előadását, s ahol ugyanolyan nagy sikerrel beszélt. Ezt az előadását Clarens-ban és Zürichben is megismételte, majd egy berni gyűlésen bírálta Martovnak a háborúról szóló előadását.

Lenin figyelmének középpontjában az oroszországi pártmunka fellendítése állt. Sikerült megszerveznie a levelezést a Központi Bizottság Petrográdban tartózkodó tagjaival és elérnie azt, hogy ott helyreállítsák a Központi Bizottság Irodáját. Az oroszországi pártszervezetekkel, valamint a háború ellen harcoló egyes forradalmárokkal létrehozott kapcsolatok szálai mind az ő kezében futottak össze. Stockholmban telepedett le A. G. Sljapnyikov, a Központi Bizottság és a Pétervári Bizottság meghatalmazottja, s az ő révén Lenin rendszeres kapcsolatot tartott fenn Petrográddal és egész Oroszországgal.

Bizakodás, a munkásosztály forradalmi erejébe és önfeláldozó háborúellenes harcra való képességébe vetett sziklaszilárd hit árad Lenin minden egyes, Oroszországba küldött leveléből, a „Szocial-Demokrat"-ban megjelent valamennyi cikkéből.

Lenin 1914 novemberében megállapította: „Pártunk munkája most mindenesetre százszorta nehezebbé vált. De mi mégis folytatni fogjuk a munkát! A »Pravda« ezer és ezer öntudatos munkást nevelt ki, közülük minden nehézség ellenére ismét ki fog emelkedni egy vezető kollektíva: a párt oroszországi Központi Bizottsága."[7] „Körülbelül 40 000 munkás vásárolta a »Pravdá«-t írta valamivel később –; sokkal többen olvasták. Ha ötször és tízszer veri is szét őket a háború, a börtön, Szibéria, a kényszermunka, megsemmisíteni akkor *sem lehet* ezt a réteget. Ez a réteg él. Áthatja a forradalmiság és az antisovinizmus. *Csakis* ez a réteg hirdeti a néptömegek között és azok mélyén a dolgozók, a kizsákmányoltak, az elnyomottak internacionalizmusát. *Csakis* ez a réteg állta meg a helyét az általános összeomlás közepette. Csakis ez a réteg téríti *el* a félproletár rétegeket a kadetok, a trudovikok, Plehanov, a »Nasa Zarja« szociálsovinizmusától a szocializmus *felé*."[8]

A bolsevikok külföldi s különösen oroszországi tevékenysége felbőszítette az imperialistákat és „eszmei" szekértolóikat. Nemcsak az orosz, hanem az

[7] Ugyanott, 36. old.

[8] *Lenin* Összes Művei. 26. köt. 163. old.

angol és a francia burzsoázia és „szocialista" sajtó is rágalomhadjáratot indított a bolsevikok ellen, „antipatriotizmussal" vádolta őket, azzal, hogy nem szeretik hazájukat. Lenin, válaszul ezekre a kirohanásokra, a „Szocial-Demokrat"-ban közzétette „A nagyoroszok nemzeti büszkeségéről" című híres cikkét, amelyben megmagyarázta, hogyan kell a hazafiságot értelmezni, és hogyan kell azt összekapcsolni az internacionalizmussal. Ezt írta:

„Idegen-e tőlünk, nagyorosz öntudatos proletároktól, a nemzeti büszkeség érzése? Természetesen nem! Szeretjük nyelvünket és hazánkat, a legtöbbet azon munkálkodunk, hogy *hazánk* dolgozó tömegeit (vagyis lakosságának kilenctized részét) tudatos demokrata és szocialista életre emeljük. Nekünk mindennél fájóbb látni és érezni azt, hogy a cári hóhérok, a nemesek és a tőkések mennyi erőszakot követnek el szép hazánkon, hogy gúzsba kötik és csúfot űznek belőle. Büszkék vagyunk arra, hogy ez az erőszak közöttünk, nagyoroszok között ellenállásra talált, hogy *ebből* a környezetből nőtt ki Ragyiscsev, nőttek ki a dekabristák, a hetvenes évek közrendi forradalmárai, hogy a nagyorosz munkásosztály 1905-ben hatalmas forradalmi tömegpártot teremtett, hogy a nagyorosz muzsik ugyanebben az időben demokratává kezdett lenni és kezdte lerázni magáról a papot meg a földbirtokost... A nemzeti büszkeség érzése tölt el bennünket, mert a nagyorosz nemzet *szintén* megteremtette a forradalmi osztályt, *szintén* bebizonyította, hogy a szabadságért és a szocializmusért folyó harc nagyszerű példáit tudja adni."[9]

A haza igazi védelme, tanította Lenin, egyáltalán nem abban rejlik, hogy a mensevikekhez és az eszerekhez hasonlóan támogatjuk a hódításért és más népek kifosztásáért folyó világmészárlásba bekapcsolódott cárt és burzsoáziát, hanem abban, hogy minden forradalmi eszközzel harcolunk saját országunk monarchiája, földbirtokosai és tőkései, szülőföldünk e leggonoszabb ellenségei ellen, harcolunk a rablóháború ellen. A bolsevikok, akik síkraszálltak a cári önkényuralom imperialista háborúbeli vereségének jelszaváért, önfeláldozóan harcoltak a reakciós társadalmi rend és a több tucatnyi nemzetiséget elnyomó népellenes kormány ellen, nagy internacionalista és egyúttal valóban hazafias erőként léptek fel.

Az orosz forradalmi marxisták internacionalista szocialista feladatai, magyarázta meg Lenin, nem állnak ellentétben Oroszország dolgozó népének helyesen felfogott nemzeti érdekeivel. „A nagyoroszok nemzeti büszkeségének érdeke (nem szolgai értelemben vett érdeke) egybeesik a nagyorosz (és minden más) proletárok *szocialista* érdekével"[10] – írta Lenin.

Lenin felhívta a marxistákat arra, hogy a proletár internacionalizmus, a következetes demokratizmus, a legteljesebb nemzeti egyenjogúság, valamennyi nép önrendelkezési joga szellemében neveljék a munkásosztályt.

1915. február 14-től 19-ig (február 27-től március 4-ig) ülésezett a külföldi

[9] Ugyanott, 96. old.
[10] Ugyanott, 99. old.

bolsevik szekciók berni konferenciája, amelyet Lenin vezetett, és amelyen „A háború és a párt feladatai" címmel előadást tartott. Minden fontosabb kérdésben Lenin határozati javaslatát fogadták el. A konferencia az imperialista háború polgárháborúvá változtatásával kapcsolatos konkrét tennivalókat a következőkben jelölte meg: a szocialista pártok képviselőinek feltétlenül a hadihitelek ellen kell szavazniuk és ki kell lépniük a burzsoá kormányokból; le kell mondani a burzsoáziával való paktálásról, teljesen szakítani kell a „nemzeti béke" politikájával; illegális szervezetet kell létesíteni mindenütt, ahol a kormány és a burzsoázia kihirdeti az ostromállapotot, megszünteti az alkotmányos szabadságjogokat, megnehezíti a legális szervezetek működését; elő kell segíteni a hadviselő országok katonáinak barátkozását; általában támogatni kell a proletariátus mindennemű forradalmi tömegmegmozdulását.

A berni konferencia platformot dolgozott ki a nemzetközi munkásmozgalom valóban forradalmi internacionalista elemeinek tömörítésére.

1915 márciusában elhunyt Jelizaveta Vasziljevna Krupszkaja, Nagyezsda Konsztantyinovna anyja, aki leányát és Lenint elkísérte a szibériai száműzetésbe és az emigrációba. Ez a nagyszerű orosz asszony leányának és vejének élt, nagy segítséget nyújtott a pártnak. Vezette a család háztartását, ellátta Lenin vendégeit, olyan mellényeket varrt, amelyekben illegális irodalmat csempésztek, „vázakat" írt illegális (vegytintás) levelekhez stb. Svájcból nagyon vágyott haza Oroszországba, de még közvetlenül a halála előtt is azt mondta, hogy csak vejével és leányával együtt tér vissza. Hajlott korában szakított a vallással és meghagyta, hogy vallási szertartás nélkül (hamvasztással) temessék el. Kívánságának eleget tettek. A hamvait tartalmazó urnát a Bremgarten temetőben helyezték el (azzal a szándékkal, hogy később majd hazaszállítják), s a sírnál egy fát ültettek el.[11]

Az oroszországi bolsevik szervezetek a berni konferencia határozatainak megvalósítása során nagy illegális forradalmi tevékenységet fejtettek ki a munkásközpontokban, a hajóhadban és a hadseregben. Ezt a tevékenységet Lenin irányította. Mihelyt tudomására jutott, hogy a pártszervezetekben viták indultak a párttaktika időszerű kérdéseivel kapcsolatban, azonnal cikket írt a „Szocial-Demokrat"-ba „Néhány tézis" címmel. Ezekben a tézisekben röviden válaszolt a forradalmi mozgalom valamennyi sarkalatos kérdésére és megjelölte az oroszországi proletárpárt konkrét feladatait az imperialista háborúban. Megállapította, hogy a bolsevikok legfőbb jelszavai továbbra is a demokratikus köztársaság, a földesúri földek elkobzása és a nyolcórás munkanap, ezeket pedig ki kell egészíteni azzal a felhívással, hogy a munkások tanúsítsanak nemzetközi szolidaritást a szocializmusért, a hadviselő kormányok forradalmi megdöntéséért, a háború ellen folytatott harcban.

A munkásküldöttek szovjetjei és az ezekhez hasonló intézmények a felkelés

[11] 1969 júliusában a J. V. Krupszkaja hamvait tartalmazó urnát Svájcból Leningrádba szállították át és a Novogyevicsje temetőben helyezték el férje, K. N. Krupszkij sírja mellett.

szerveinek, a forradalmi hatalom – a proletariátus és a parasztság által gyakorolt forradalmi-demokratikus diktatúra - szerveinek tekintendők. Ezek a szervek csupán a tömeges politikai sztrájk és a felkelés fejlődése nyomán válhatnak tartósan hasznosakká.

Arra a kérdésre, hogy mit tenne a proletariátus pártja, ha a forradalom a háború folyamán hatalomra juttatná, Lenin a következőket válaszolta: „békét ajánlanánk *minden* hadviselőnek azzal a feltétellel, hogy a gyarmatok és az *összes* függő, elnyomott és nem teljes jogú népek felszabadulnak"[12].

A cári hadsereg a kezdeti sikerek után a fő frontokon vereséget szenvedett, s 1915 tavaszán Galíciában megkezdte a visszavonulást, a német csapatok pedig hamarosan elfoglalták Lengyelországot, továbbá a Baltikum és Belorusszia egy részét. Milliók menekültek Oroszország belsejébe. A minden egyes dolgozó családot sújtó mérhetetlen háborús szenvedések és a fokozódó drágaság nyomán nőttön-nőtt a néptömegek elégedetlensége a cárizmus és a háborún gazdagodó burzsoázia politikájával szemben.

A bolsevikok vezették a munkásosztály harcát, gyűléseket rendeztek a munkások és általában a városi lakosság körében, a nagy tömegeket bevonták a mozgalomba és rávilágítottak arra, hogy a drágaság hogyan függ össze a cárizmus és a burzsoázia politikájával, a háborúval. A gazdasági sztrájkok már 1915 augusztusában és szeptemberében egyre inkább politikai jelleget öltöttek.

1915 őszén Lenin nagy figyelmet fordított a központi és a petrográdi hadiipari bizottságok úgynevezett „munkáscsoportjainak" megválasztására. A hadiipari bizottságokat az imperialista burzsoázia azért alakította, hogy segítsék a cárizmust a háború viselésében. A burzsoázia vezérei, abban a törekvésükben, hogy a munkásosztályt befolyásuk alá vonják, a mensevik honvédőkkel egyetemben, az Állami Duma és a cár jóváhagyásával elhatározták, hogy a központi és a petrográdi hadiipari bizottságba a munkások képviselőit is bevonják. Arra számítottak, hogy a munkások részvétele népszerűbbekké teszi majd ezeket a honvédő intézményeket, hozzájárul az osztályellentétek elmosódásához. Lenin, a bolsevikok, akik elvből ellenezték az imperialista háborút, a munkásoknak a hadiipari bizottságokban való részvételét is ellenezték. A bolsevik szervezetek felvilágosító munkája eredményeképpen a munkásoknak csak egy jelentéktelen, a mensevikek és az eszerek befolyása alatt álló része vett részt a hadiipari bizottságok munkáscsoportjainak választásában.

Lenin 1915-ben, „A szocializmus és a háború" című munkájában teljes joggal állapította meg, hogy Oroszországban a proletariátus volt az egyetlen osztály, „amelyet nem sikerült sovinizmussal megfertőzni"[13]. Oroszország munkásosztálya nem volt hajlandó „osztálybékét" kötni a burzsoáziával, nem követte a szociálpatriótákat, támogatta a bolsevik párt politikáját. A bolsevik

[12] *Lenin* Összes Művei. 27. köt. Budapest 1979. 49. old.
[13] *Lenin* Összes Művei. 26. köt. 312. old.

párt teljesítette kötelességét az Internacionálé iránt, hű maradt a proletár internacionalizmus zászlajához.

A bolsevikok aktív tevékenységet fejtettek ki a hajóhadban és a hadseregben. 1915 őszén a bolsevikok Pétervári Bizottsága szilárd kapcsolatot teremtett a kronstadti katonai szervezet vezető kollektívájával, amely a Balti Flotta hajóinak bolsevik pártcsoportjait fogta össze. Petrográd, Moszkva, Riga, Kijev, Harkov és más nagy központok bolsevik bizottságai illegális röplapjaikban felszólították a katonákat és a tengerészeket arra, hogy a munkásosztállyal együtt harcoljanak a cárizmus ellen, a fronton pedig barátkozzanak az ellenség katonáival. A földbirtokos-burzsoá sajtó és a katonai hatóságok arra törekedtek, hogy éket verjenek a hadsereg és a munkásosztály közé, s ezért azt állították, hogy a cári csapatok a frontokon a munkások sztrájkjai miatt szenvednek vereséget. A bolsevikok leleplezték ezt a provokációs koholmányt.

Lenin óriási jelentőséget tulajdonított annak a munkának, amelyet a bolsevik szervezetek a hadseregben végeztek. A hadseregben van, mondotta, a népi erők színe-virága, a hadsereg a parasztok, különösen a szegényparasztok milliós tömegeit és a munkások jelentős részét összpontosítja. A bolsevikok a cári hadseregben végzett fáradhatatlan tevékenységükkel kikovácsolták a munkásosztály és a parasztság harci szövetségét, előkészítették a tömegeket a második forradalomra.

A bolsevikok teljesen fel voltak fegyverkezve a háború ellen, saját országuk imperialista kormányának megdöntéséért vívandó küzdelemre, mert harcképes szervezetet hoztak létre, amely vezetni tudta a tömegeket az imperialista háború és az imperializmus elleni harcban. Különösen nagy megelégedéssel hívta fel a figyelmet Lenin a bolsevikok illegális Pétervári Bizottságának a háború idején kifejtett hatalmas munkájára. „Ez – írta valóban például szolgálhat Oroszország és az egész Internacionálé számára, hogyan kell szociáldemokrata munkát végezni reakciós háború idején, a legnehezebb viszonyok között."[14]

LENIN ÖSSZEGYŰJTI AZ INTERNACIONALISTA ERŐKET

A Lenin vezette bolsevik párt volt az a vezető erő, amely fel tudta tárni és teljesen le tudta leplezni a felbomlott II. Internacionálé pártjaihoz tartozó szociálsovinisták, centristák és más opportunisták minden mesterkedését. Csakis a bolsevikok pártja kezdeményezhette a nemzetközi munkásmozgalom összes baloldali szocialista csoportjainak a forradalmi marxizmus zászlaja alatt való tömörítését, csakis ez a párt vállalhatta magára a szervező erő szerepét az opportunizmustól mentes új, proletár Internacionálé megteremtésében. Lenin már a háború első heteitől kezdve kifogyhatatlan energiával és kitartással

[14] *Lenin* Összes Művei. 27. köt. 47. old.

munkálkodott azon, hogy létrehozzák a nemzetközi proletariátus új, valóban harcos forradalmi egyesülésének szilárd magvát.

Leninnek az imperialista háború elleni harcra, a szociálárulókkal való szakításra buzdító felhívásai eleinte nem találtak komolyabb támogatásra a nemzetközi munkásmozgalomban. Ez azonban egy csöppet sem csüggesztette a bolsevikok vezéreit. Lenin kíméletlen harcot indított a nyílt opportunisták és különösen az álcázott opportunisták, a kautskysták ellen. Ezzel kapcsolatban 1914 októberében a következőket írta: „Az opportunisták – leplezetlen rossz. A német »centrum«, élén Kautskyval – a legveszedelmesebb, leplezett, diplomatikusan kendőzött rossz, amely port hint a munkások szemébe, megrontja gondolkodásukat és lelkiismeretüket. A mi feladatunk most: feltétlenül és nyíltan harcolni a nemzetközi opportunizmus és takargatói (Kautsky) ellen. Ezt meg is fogjuk tenni a Központi Lapban... Ez nemzetközi feladat. Ez a feladat ránk hárul, mert nincs más, aki elvégezze. Ezt a feladatot szem előtt kell tartanunk."[15]

A kautskyzmus veszélyességét Lenin elsősorban abban látta, hogy ez az áramlat, miközben igazolni próbálta a szocialista pártok viselkedésének közbülső, centrista és lényegében opportunista irányvonalát, a munkásosztály előtt az Internacionálé „marxista központjának" szerepében tetszelgett. Az imperialista háborúban elfoglalt honvédő álláspontját Kautsky internacionalista szólamokkal és Marx-idézetekkel igyekezett álcázni, jóllehet a Marxtól idézett megállapítások egy egészen más korra, más jellegű háborúkra vonatkoztak.

„A kautskyzmus – írta Lenin – nem véletlen, hanem a II. Internacionálé ellentmondásainak, a marxizmus iránt szavakban tanúsított hűség és az opportunizmus előtti gyakorlati behódolás egyesítésének a társadalmi terméke."[16]

A kautskyzmus, a centrizmus álláspontját képviselték Oroszországban L. Trockij, J. Martov, N. Csheidze és mások, Hollandiában H. Roland Holst, Svájcban R. Grimm, Franciaországban J. Longuet és A. Pressemanne, Olaszországban T. Barboni, Romániában H. Rakovszkij (Ch. Racovski) stb.

A szociálsoviniszta és a centrista áramlat mellett a szocialista pártokban volt egy harmadik áramlat is, amely baloldali, internacionalista elemekből állott. Lenin lankadatlan figyelemmel kísérte minden egyes baloldali csoportnak, minden valóban baloldali szocialista politikusnak az állásfoglalását. Sokukkal kapcsolatba lépett, tanácsokkal segítette őket, elvtársi türelemmel rámutatott sok kérdésben elkövetett hibáikra, igyekezett megértetni velük, miért és hogyan kell harcolni az opportunizmus ellen, s arra törekedett, hogy közeledést érjen el velük.

1914 novemberében a Központi Bizottságnak a háborúról szóló kiáltványa rövidített formában megjelent a „Sentinelle" című svájci lapban. Egyidejűleg

[15] *Lenin* Összes Művei. 49. köt. 13. old.
[16] *Lenin* Összes Művei. 26. köt. 306. old.

Lenin eljuttatta ezt a rendkívül fontos dokumentumot a Nemzetközi Szocialista Irodához, valamint francia, német, angol és svéd szociáldemokrata lapokhoz.

Lenin nagy elismeréssel adózott állásfoglalásáért az Olasz Szocialista Pártnak, amely a háború első időszakában nem lépett a sovinizmus útjára, elítélte a német szociáldemokrácia áruló magatartását, kizárta soraiból a szociálsovinisztákat, renegátokat (Mussolinit és másokat). Ezt az állásfoglalást az olasz munkásosztály nagy többsége támogatta. A svájci szocialista mozgalomban tevékenyen részt vevő Lenin közvetlen segítségével Svájcban egy baloldali szocialista mag alakult ki.

1914. szeptember 27-én Luganóban (Svájc) olasz svájci szocialista konferenciát tartottak, amelyen Lenin kérésére megtárgyalták a háborúról szóló téziseit. Azok több pontja bekerült a konferencián előterjesztett határozati javaslatba. A konferencia határozatai, jóllehet nem voltak következetesen internacionalista és forradalmi jellegűek, az első lépést jelentették a nemzetközi proletár kapcsolatok helyreállítása terén.

Szembefordultak az imperialista háborúval a Dimitar Blagoev vezette bolgár forradalmi szocialisták („tesznyakok") és a szerb szociáldemokraták. Amikor Lenin megtudta, hogy a szerb szkupscsinában (parlamentben) a szociáldemokrata képviselők a hadihitelek ellen szavaztak, nyilvánosan kijelentette, hogy a szerb szociáldemokrácia teljesítette proletár internacionalista kötelességét. Lenin rövidesen közvetlen kapcsolatot teremtett a bolgár és a szerb forradalmi szociáldemokratákkal, és segítségükre volt abban, hogy következetesen internacionalista álláspontra helyezkedjenek.

Élénk levelezést folytatott Lenin D. Wijnkooppal, A. Pannekoekkal és más holland szocialistákkal, akik a „Tribune" című folyóirat köré csoportosultak. Kollontaj és Sljapnyikov útján összeköttetésbe lépett a norvég és a svéd forradalmi szocialisták vezetőivel. A háború alatt a svéd baloldali szocialisták meglehetősen erős irányzatot képviseltek. Három napilapjuk és a svéd parlamentben 13 képviselőjük volt.

Lenin örömmel állapította meg, hogy Eugene Debs, az Amerikai Szocialista Párt balszárnyának vezetője határozottan szembefordult az imperialista háborúval, a szocializmusért vívandó polgárháborút hirdette. Az amerikai kormány ezt a kiváló harcost háborúellenes tevékenységéért 10 évi börtönbüntetésre ítélte.

Különösen nagy figyelemmel kísérte Lenin a német szociáldemokrácia baloldali ellenzékének kialakulását és fejlődését. Valósággal ujjongott, amikor tudomására jutott, hogy az „Internacionálé" csoportba, a későbbi Spartakus Szövetségbe tömörült német forradalmi szocialisták, élükön Karl Liebknechttel, Rosa Luxemburggal, Clara Zetkinnel, Franz Mehringgel, J. Marchlewskival, L. Jogichesszel (Tyszka), Wilhelm Pieckkel, határozottan síkraszálltak a háború ellen. Minden internacionalista elé példaképül állította Karl Liebknecht magatartását, aki a Reichstagban a hadihitelek ellen szavazott.

Lenin nagyon jól tudta, hogy Nyugaton a baloldaliak még rendkívül gyengék, a sovinizmus ellen, az internacionalizmus mellett felemelt szavuk még erőtlenül, elszigetelten, nem mindig magabiztosan hangzik. De nem csüggedett. „Nem baj, hogy csak néhányan vagyunk, milliók lesznek majd velünk", mondogatta az elvtársaknak. Szilárdan hitte, hogy a proletár internacionalizmus diadalmaskodni fog a nemzetközi munkásmozgalomban.

1915. február 14-re Londonba összehívták az antantországok (Anglia, Franciaország, Belgium, Oroszország) szocialistáinak konferenciáját. A bolsevikokat nem hívták meg. Mindamellett Lenin elkészítette a bolsevik Központi Bizottság nyilatkozattervezetét, amelyet a konferencián M. M. Litvinovnak, a Nemzetközi Szocialista Irodába delegált bolsevik képviselőnek kellett felolvasnia. Ebben azt követelték, hogy a szocialisták azonnal lépjenek ki a belga, illetőleg a francia burzsoá kormányból, az antant szocialistái utasítsák el a „polgárbéke" jelszavát, ne szavazzák meg a hadihiteleket és ne támogassák az orosz cárizmust. A konferencia elnöke Litvinovot a nyilatkozat felolvasása közben félbeszakította, és megvonta tőle a szót. Erre Litvinov a nyilatkozatot átadta az elnökségnek, kijelentette, hogy a bolsevikok nem vehetnek részt szociálsoviniszta konferencián, s tiltakozása jeléül elhagyta az üléstermet.

1915. március végén Bernben nemzetközi szocialista nőkonferenciát, április elején pedig nemzetközi szocialista ifjúsági konferenciát tartottak. A bolsevikok mind a két konferencián határozati javaslatot terjesztettek elő. A nőkonferencián benyújtott határozati javaslatot Lenin írta, a másik, amelyet az ifjúsági konferencián olvastak fel, az ő útmutatása alapján készült. Ezeket a határozati javaslatokat nem fogadták ugyan el, mindamellett meghatározott szerepet töltöttek be a bolsevikoknak az imperialista háborúból helyes kivezető utat kereső nők és fiatalok megnyeréséért folytatott harcában.

A nőkonferencia felhívásában arra buzdította a dolgozó nőket, hogy emelkedjenek a véráztatta határok fölé, s a hullahegyeken, vér- és könnytengereken át nyújtsanak kezet egymásnak. A munkások és parasztok dolgos, kérges kezei fonódjanak össze a nemzetközi szolidaritás széttéphetetlen láncává. A felhívást sok országban széles körben terjesztették.

Az ifjúsági konferencia megválasztotta az Ifjúsági Nemzetközi Szocialista Irodát, amely a konferencia határozatai értelmében „Jugend-Internationale" címmel folyóiratot indított. Lenin erőteljesen támogatta az ifjúsági szövetséget, folyóiratába több cikket írt.

Lenint a sajtóban, gyűléseken, előadásai alkalmával lezajlott viták, a különböző országok baloldali szocialistáival folytatott levelezésében és beszélgetéseiben, valamint a szocialista ifjúsági és nőkonferenciákon kibontakozó viták meggyőzték arról, hogy Nyugaton a baloldaliak, ami a háború, a béke, a forradalom és a szocializmus döntő fontosságú kérdéseit illeti, még jelentős mértékben a centristák eszmei rabságában vannak. Felismerte, hogy a marxizmus kautskysta meghamisítói ellen vívott kemény harc és a baloldaliak között

végzett nagy felvilágosító munka nélkül szó sem lehet a baloldaliaknak a forradalmi marxista elméleten és taktikán alapuló tömörítéséről.

Kautsky és a II. Internacionálé más revizionistái a kapitalizmus fejlődésében végbemenő legújabb folyamatokra hivatkoztak, s azt állították, hogy ezek „elavulttá" teszik Marx „Tőké"-jének sarkalatos tételeit. A forradalmi marxizmust meg kellett védelmezni a revizionisták újabb támadásaival szemben, s egyszersmind a társadalmi fejlődés újabb tényeinek és a proletár osztályharc újabb tapasztalatainak elméleti elemzése alapján tovább kellett fejleszteni. „Az elnyomott osztálynak, a történelem legforradalmibb osztályának a világon példa nélkül álló szabadságmozgalma lehetetlen forradalmi elmélet nélkül. Ezt az elméletet nem lehet kiagyalni, ez az elmélet az egész világ forradalmi tapasztalatának és forradalmi gondolatának összességéből *születik*. És ez az elmélet *meg is született* a XIX. század második felében. Ezt az elméletet marxizmusnak nevezik. Nem lehet szocialista, nem lehet forradalmi szociáldemokrata az, aki erejéhez képest nem vesz részt ennek az elméletnek kidolgozásában és alkalmazásában, manapság pedig abban a kíméletlen harcban, amely Plehanovnak, Kautskynak és társainak ezen az elméleten elkövetett torzításai ellen folyik."[17]

LENIN „FILOZÓFIAI FÜZETEI"

Az első világháború éveiben Lenin, felismerve, hogy a kapitalizmus legmélyebb ellentmondásai tovább éleződnek és a történelem fordulóponthoz ért, kidolgozta és továbbfejlesztette a forradalmi marxizmus valamennyi alkotó részét: a szocialista forradalomról szóló tanítást, a gazdasági elméletet és a filozófiát, melyek megbonthatatlan egységet alkotnak. Óriási figyelmet szentelt a materialista dialektikának, amelyet a marxizmus lelkének, „legfőbb elméleti alapjának", a proletárforradalom algebrájának tartott. Csak a dialektikus materializmusra támaszkodva lehetett marxista szempontból tüzetesen elemezni az imperializmus fő vonásait és ellentmondásait, kimutatni az első világháború imperialista jellegét, megalapozni a proletariátus harcának stratégiáját és taktikáját, leleplezni a II. Internacionálé vezéreinek opportunizmusát és szociálsovinizmusát, valamint a forradalmi szocialista mozgalomban megnyilvánuló dogmatizmust és szektásságot.

Meg kellett védelmezni a marxista dialektika tisztaságát, le kellett rántani a leplet a revizionistákról, akik a marxista dialektikát vulgáris evolucionizmussal, szofisztikával és eklektikával akarták helyettesíteni, de emellett az új történelmi feltételeknek és a felszabadító mozgalom újabb tapasztalatainak, a természettudomány új adatainak megfelelően tovább is kellett fejleszteni a materialista dialektikát mint tudományt, mint a világ megismerésének és forradalmi megváltoztatásának döntő fontosságú eszközét.

[17] *Lenin* Összes Művei. 27. köt. 9–10. old.

Lenin az 1914–1915-ös években ismét tanulmányozta Arisztotelész, Hegel, Feuerbach és más filozófusok műveit, valamint a természettudomány problémáival foglalkozó munkákat, újra belemélyedt a tudományos kommunizmus megalapítóinak műveibe. Lenin kommentárokkal és megjegyzésekkel ellátott nagyszámú kivonatai, konspektusai, önálló munkáinak töredékei és kutatásaival kapcsolatos más anyagok kerültek be a később „Filozófiai füzetek" címmel megjelentetett kötetbe.

Leninnek az volt a szándéka, hogy egy külön művet ír a materialista dialektikáról, de ezt a tervét, sajnos, nem sikerült megvalósítania. Ám befejezetlensége ellenére is a „Filozófiai füzetek" szerves folytatása Lenin filozófiai fő művének, a „Materializmus és empiriokriticizmus"-nak, újabb nagy lépés a marxizmus filozófiájának továbbfejlesztésében. Ez a két munka alkotja a filozófia lenini szakaszának alapját.

A „Filozófiai füzetek"-ben Lenin a filozófiai problémák széles körét tárgyalta, különös figyelmet szentelve a marxista dialektika kérdéseinek.

A „Filozófiai füzetek"-ben központi helyet foglalnak el Hegel „A logika tudománya", „Előadások a filozófia történetéről" és „Előadások a történet filozófiájáról" című műveinek konspektusai. Lenin behatóan tanulmányozta Hegel dialektikus módszerét, s azt az emberiség új történelmi és tudományos tapasztalatainak, a proletár osztályharc gyakorlati szükségleteinek fényében egybevetette Marx és Engels dialektikájával, ami lehetővé tette számára, hogy továbbfejlessze Hegelnek és Marxnak a dialektika, a logika és az ismeretelmélet egybeesésére vonatkozó gondolatát. Ez a legfontosabb elvi jelentőségű gondolat a materialista dialektika tudományának lenini felfogásában. „Ha Marx nem is hagyott hátra »*Logikát*« (nagybetűvel), de hátrahagyta a »Tőke« *logikáját*, és ezt – hangsúlyozta Lenin – jól fel kellene használni a szóban forgó kérdésben. A »Tőké«-ben alkalmazva van egy tudományra a logikája, dialektikája és ismeretelmélete a materializmusnak [nem kell 3 szó: ez egy és ugyanaz], amely átvett minden értékeset Hegeltől és továbbfejlesztette ezt az értékeset."[18]

Lenin kimutatta, hogy a dialektika, a logika és az ismeretelmélet egybeesésére vonatkozó következtetés a filozófia egész történelmi fejlődésének törvényszerű eredménye.

Lenin feltárta, mennyire sokrétűek a dialektikának mint a fejlődésről szóló legmélyebb tanításnak a vonásai, oldalai, elemei és kategóriái. A dialektika nem fér össze a sematizmussal és dogmatizmussal; minthogy mindennemű fejlődés legáltalánosabb törvényeit fejezi ki, megköveteli, hogy a reális valóságot a maga kimeríthetetlen formai gazdagságával konkrétan elemezzük.

Lenin a „Filozófiai füzetek"-ben a marxizmus története során elsőként megfogalmazta és megindokolta azt a roppant fontos tételt, hogy a dialektika lényege, magva az ellentétek egységéről szóló tanítás. „Röviden a dialektikát

[18] *Lenin* Összes Művei. 29. köt. 276. old.

úgy határozhatjuk meg, mint az ellentétek egységéről szóló tanítást. Ezzel megragadjuk a dialektika magvát..."[19] Lenin az ellentmondások új, az imperializmus korában jelentkező típusainak és formáinak, az ellentétek egymásba való átcsapása terén mutatkozó új formáknak, az egyes jelenségek más jelenségekbe való átmenetének, átfolyásának elemzése és általánosítása útján gazdagította és konkretizálta a marxista dialektikát.

Az ellentétek harca, ellentmondások keletkezése és megoldása – az anyagi világ szakadatlan fejlődésének forrása, a társadalom haladásának feltétele, mondotta Lenin. Határozottan szembeszállt a II. Internacionálé opportunista vezéreinek ama törekvésével, hogy az életet „megtisztítsák" az ellentmondásoktól és a harctól. Abból indult ki, hogy a dialektikában a legfontosabb az ellentétes erők és tendenciák, a régi és az új harca útján végbemenő fejlődésről szóló tanítás, és hangsúlyozta – mint a dialektika fő következtetését –, hogy az új, a fejlődő, a haladó szükségképpen a régi, az elavult, a reakciós fölé kerekedik. Megmagyarázta, hogy a réginek az új általi tagadását a materialista dialektika lényegéből kiindulva kell felfogni. A materialista dialektika ugyanis elveti a puszta tagadást, amely a fejlődésben töréshez, a régi és új közötti összefüggés megszakadásához vezet. A marxista dialektika lényege „a tagadás mint az összefüggés mozzanata, mint a fejlődés mozzanata, a pozitív megtartásával"[20]. Enélkül a természetben, a társadalomban és a megismerésben egyaránt lehetetlen a haladás.

A „Filozófiai füzetek"-ben Lenin sokoldalúan kifejti és megindokolja a gondolatot az embernek a környező világhoz való tevékeny alkotó viszonyáról, arról, hogy az ember képes a világot saját szükségleteinek és érdekeinek megfelelően átalakítani, hogy az emberi tudat igen nagy hatással van az emberek átalakító, célirányos tevékenységére. A világ, állapítja meg Lenin, nem elégíti ki az embert, s ezért az ember a maga tevékenységével meg akarja változtatni.

A „Filozófiai füzetek"-ben megtalálható az idealizmus gnoszeológiai gyökereinek elemzése, amely elvi jelentőségű a reakciós burzsoá filozófia és a filozófiai revizionizmus elleni harc szempontjából. A füzetekben Lenin fontos tételeket fogalmazott meg a történelmi materializmus problémáira vonatkozóan.

Lenin filozófiai konspektusai, vázlatai, megjegyzései kijelölik a dialektikus és a történelmi materializmus, a tudományos filozófiatörténet továbbfejlesztésének útjait. „Hegel és Marx műve folytatásának abban kell állnia, hogy *dialektikusan* feldolgozzuk az emberi gondolat, a tudomány és technika történetét."[21]

Mindazok a fontosabb művek, amelyeket Lenin az első világháború idején alkotott: „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka", „A szocializmus és a háború", „Az Európai Egyesült Államok jelszaváról", „Junius bro-

[19] Ugyanott, 184. old.
[20] Ugyanott, 187. old.
[21] Ugyanott, 119. old.

súrájáról", „A szocialista forradalom és a nemzetek önrendelkezési joga", „Állam és forradalom" stb. – szervesen összefüggnek a „Filozófiai füzetek"-kel.

A materialista dialektikának mint filozófiai tudománynak lenini elemzését lenyűgöző mélység, harcos materialista szellem, az élettel, a proletárpárt politikájával való szoros kapcsolat jellemzi. A marxista dialektikus módszernek az új történelmi korszak elemzésére való mesteri alkalmazása volt az alapja azon új lenini felfedezéseknek, amelyek az imperializmus marxista elméletével, a szocialista forradalom helyes és világos elméletével, az államról szóló tanítással, a társadalom forradalmi átalakításának tudományosan megalapozott stratégiájával és taktikájával vértezték fel a proletariátust.

A SZOCIÁLSOVINIZMUS ELLEN

1915-ben íródott Lenin egész sor fontos munkája: „A II. Internacionálé csődje", „A szocializmus és a háború", „A saját kormány vereségéről az imperialista háborúban" és „Az Európai Egyesült Államok jelszaváról". 1916-ban megírta „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című klasszikus művét, „Az imperializmus és a szakadás a szocializmus táborában", „A proletárforradalom katonai programja" és „A »lefegyverzés« jelszaváról" című remek cikkeit, valamint a nemzeti kérdéssel foglalkozó több fontos munkáját. Ezeknek a műveknek a puszta felsorolása is mutatja, milyen lázas tevékenységet fejtett ki Lenin. Munkáiban a kérdések széles körét vizsgálta meg, sokoldalúan és mélyenszántóan fejtegette a forradalmi marxista irányvonalat, amelyet élesen szembeállított a II. Internacionálé opportunista álláspontjával.

Feltárta az európai szociáldemokrácia vezéreinek többségére jellemző szégyenletes magatartás okait és megállapította, hogy a II. Internacionálé csődje a kapitalizmus úgynevezett „békés" fejlődésének időszakában keletkezett és kifejlődött s a háborút közvetlenül megelőző években az Internacionáléban ténylegesen uralomra jutott opportunizmus csődje. A szociálsovinizmus és az opportunizmus lényegét, az opportunista politika alapvető eszméit abban látta, hogy ezeknek az irányzatoknak a képviselői tagadják a tőkés társadalomban dúló osztályharcot, a proletárdiktatúra és a szocialista forradalom szükségességét, a polgári reformizmus mellett szállnak síkra, a tőkés társadalom osztályainak együttműködését propagálják, burzsoá nacionalizmust hirdetnek, behódolnak a polgári parlamentarizmus és a polgári törvényesség előtt, nem hajlandók támogatni a proletariátusnak „saját" burzsoáziája ellen indított forradalmi akcióit.

Az opportunizmus és a szociálsovinizmus gazdasági alapját abban látta, hogy az imperialista burzsoázia megvesztegeti a „munkásvezéreket", hizlalja a munkásarisztokráciát, a munkások egy része számára bizonyos kiváltságos helyzetet teremt, hogy elvonja őket az imperializmus elleni forradalmi harctól.

„A munkásmozgalom parlamenti képviselőiből, újságíróiból, tisztviselőiből, a kiváltságos alkalmazottakból és a proletariátus egyes köreiből egész társadalmi réteg képződött, s ez a réteg *összenőtt* nemzeti burzsoáziájával, s a burzsoázia ezt a réteget kellően tudta értékelni és saját érdekeihez »hozzáidomítani«."[22] Az elpolgáriasodott munkásoknak, vagyis a „munkásarisztokráciának" ez a rétege a II. Internacionálé fő támasza.

Lenin azt is kimutatta, hogy miből vesztegeti meg a burzsoázia a munkások egy részét. A megvesztegetés forrása a magas monopolprofit, amelyhez az imperialisták a gyarmatok, idegen nemzetek kizsákmányolása és kifosztása révén jutnak. Lenin ezzel kapcsolatban „Az imperializmus és a szakadás a szocializmus táborában" című cikkében ezt írta: „Néhány gazdag ország – ilyen csak négy van, ha önálló és valóban óriási »modern« gazdaságot tartunk szem előtt: Anglia, Franciaország, az Egyesült Államok és Németország – ez a néhány ország roppant arányokban kifejlesztette a monopóliumokat, százmilliókat, ha nem milliárdokat zsebel be *extra*profit formájában, más országok száz meg százmilliónyi népességének »nyakára ül«..."[23] Lenin valamennyi imperialista országra nézve elkerülhetetlen és tipikus jelenségnek tartotta azt, hogy az extraprofit felhasználásával „burzsoá munkáspártokat" hoznak létre. Ezek a pártok viszont „az imperialista burzsoáziával együtt *éppen* abban az irányban dolgoznak, hogy Ázsia és Afrika terhére megteremtsék az imperialista Európát..."[24]

Leninnek ezeket a közel félszázaddal ezelőtt papírra vetett sorait olvasva, világszerte az emberek milliói kérdezik: egyes imperialista országok szocialista pártjainak reakciós jobboldali vezetői napjainkban talán nem ugyanezt teszik?

Lenin megcáfolhatatlanul kimutatta, hogy az opportunistáknak és szociálsovinisztáknak az imperialista háború éveiben éppen a burzsoáziával, a kormányokkal és a vezérkarokkal kötött szövetségük kölcsönzött nagy erőt. Korábban, a háború előtt, ez a szövetség titkos volt. A háború idején nyílt szövetséggé vált.

Kautsky a szocializmus elárulását azzal mentegette, hogy a forradalmi taktikának kellemetlen „gyakorlati következményei" lehetnek: a kormány, úgymond, lecsap a legális munkásszervezetekre, elkobozza vagyonukat, letartóztatja vezetőiket. Letartóztattak volna bennünket, ha augusztus 4-én nem szavazzuk meg a hadihiteleket – jelentette ki egy berlini munkásgyűlésen az egyik szociáldemokrata képviselő, mire a munkások azt kiáltották neki: „Hát aztán, mi baj lett volna?" Lenin helyeselte a berlini munkások magatartását, és megállapította: ha nincs más mód arra, hogy a munkástömegekben forradalmi hangulatot ébresszünk, s ha nincs más jeladás annak a gondolatnak közlésére,

[22] *Lenin* Összes Művei. 26. köt. 238–239. old.
[23] *Lenin* Összes Művei. 30. köt. 167–168. old.
[24] Ugyanott, 163. old.

hogy forradalmi akciókat kell előkészíteniük, akkor a bátor beszéddel fellépő képviselő letartóztatása hasznos lehet.

Elsősorban Leninnek jutott az a hálátlan feladat, hogy leleplezze az opportunisták áruló tevékenységét, mesterkedéseiket és a burzsoáziával való szégyenletes paktálásukat. Ezzel különösképpen magára haragította politikai ellenfeleit. 1916-ban ezt írta Armandnak:

„Hát ilyen az én sorsom. Egyik harci kampány a másik után - a politikai ostobaságok, a szimplifikálások, az opportunizmus stb. ellen.

Ez így megy 1893 óta. És emiatt gyűlöl engem egy csomó szimpla fráter. De én azért mégsem cserélném fel ezt a sorsot a szimpla fráterekkel való »békére«."[25]

Lenin sohasem került összeütközésbe lelkiismeretével és a kommunista forradalmár következetesen pártos elvhűségével.

Lenin nagy nyomatékkal hangsúlyozta, hogy az opportunistákkal nemcsak eszmeileg, hanem szervezetileg is szakítani kell, és megállapította: „Pártunk (és általában az európai munkásmozgalom) *egész* harcának az opportunizmus ellen kell irányulnia. Ez nem áramlat, nem irányzat; ez (mármint az opportunizmus) most a burzsoázia szervezett eszközévé vált a munkásmozgalomban."[26] Az imperializmus elleni harc, ha nem kapcsolják össze az opportunizmus elleni harccal, üres frázis vagy csalás marad, mondta Lenin. Felszólította Németország és a többi ország baloldali szocialistáit, hogy az opportunista vezetők mellőzésével alakítsák ki a szervezet és a harc új típusát: teremtsék meg a munkásosztály valóban forradalmi pártjait.

Lenin azt írta, hogy az orosz internacionalisták, a bolsevikok nem kívánnak beavatkozni baloldali elvtársaik belső ügyeibe. „Megértjük – állapította meg , hogy csak ők maguk lehetnek teljesen illetékesek arra, hogy az időtől és helytől függő viszonyokkal számolva meghatározzák az opportunisták elleni harcuk módszereit. De jogunk és kötelességünk, hogy a helyzetről őszintén megmondjuk a véleményünket."[27] Lenin, a bolsevikok más országok baloldali csoportjaival való kapcsolatait az egyenjogúságra és a proletár internacionalizmus elveire alapozták.

LENIN AZ IMPERIALIZMUS KORSZAKÁNAK HÁBORÚIRÓL

A szociáldemokrácia opportunista vezérei a munkások félrevezetése céljából „marxista" hangnemben szajkózták kormányuknak és a polgári sajtónak azokat a demagóg frázisait, hogy a háború a nemzetek szabadságának és lété-

[25] *Lenin* Összes Művei 49. kot 355 old
[26] Ugyanott, 108 old.
[27] *Lenin* Összes Művei. 26. kot 320. old.

nek megvédéséért folyik. Mindegyik hadviselő ország szociálsovinisztái azt bizonygatták, hogy éppen az ő országuknak és szövetségeseinek háborúja igazságos háború. A centristák, élükön Kautskyval, kijelentették: minden hadviselő ország szociáldemokratájának egyenlő joga, hogy „részt vegyen a haza védelmében". Ez, mondotta Lenin, nem egyéb az imperializmus legocsmányabb védelmezésénél, hiszen ezzel a kijelentéssel igazolni próbálják a hadviselő országok munkásainak „jogát" ahhoz, hogy „a haza védelme nevében", az imperialisták háborús nyerészkedése érdekében öljék egymást.

A leplezetlen szociálsovinisták és a kautskysták egyaránt hevesen támadták saját országuk forradalmi internacionalistáit, zavart, ingadozást, bizonytalanságot igyekeztek kelteni soraikban, megpróbálták elszigetelni őket a bolsevikoktól. A semleges országok és több más ország baloldali szocialistái elismerték a háború imperialista jellegét, kijelentették, hogy hűek a proletariátus osztályharcához, de nem értették meg az imperialista háború polgárháborúvá változtatásának szükségességét, nem láttak tisztán az imperializmus korszaka által előidézett háborúk főbb típusainak kérdésében.

Lenin idejében a segítségére sietett a baloldali szocialistáknak. „A szocializmus és a háború" című brosúrájában és más munkáiban a valódi marxizmus szemszögéből tisztázta a háborúk kérdését, továbbfejlesztette a háborúkról és a szocialistáknak a háborúkhoz való viszonyáról szóló marxista tanítást.

A szocialisták, írta Lenin, a népek közötti háborút mint barbár és kegyetlen dolgot mindig elítélték. Minthogy azonban a társadalom sok évszázados története során egymást követték a háborúk, a marxisták kötelesek gondosan tanulmányozni és feltárni a háborút előidéző okokat, tisztázni a háborúk jellegét és megjelölni azt az utat, amelyen a munkásosztálynak és valamennyi dolgozónak az imperialista háborúk ellen vívott harcban haladnia kell.

Tudományos munkáiban Lenin választ adott arra a kérdésre, hogy miképpen határozandó meg az egyik vagy másik háború jellege. Kimutatta, hogy a háború a politika folytatása más eszközökkel. Amilyen az államok és az uralkodó osztályok békeidőben folytatott politikája, olyan a háborújuk is.

Az imperializmus korában, tanította Lenin, a háborúk fő típusai a következők:

1. igazságtalan, imperialista háborúk, amelyek célja idegen országok meghódítása és népeik leigázása, a szocialista, a demokratikus és a nemzeti felszabadító mozgalmak eltiprása, a szocialista államok megsemmisítése. Az ilyen háborúk ellen elszántan kell harcolni minden eszközzel – a forradalmat és az imperialista kormányok megdöntését is beleértve;

2. igazságos háborúk, amelyek célja a dolgozók felszabadítása a feudális és tőkés iga alól, a gyarmatok és a függő országok megszabadítása az imperialista elnyomástól, az önálló nemzeti lét védelme az imperialista hatalmak merényleteivel szemben, a szocialista állam megvédése az imperialisták támadásával szemben. Az ilyen háborúkat a dolgozóknak minden eszközzel támogatniuk kell.

Egyes nyugati baloldali szocialisták úgy vélekedtek, hogy az imperializmus korában a marxistáknak a haza védelmét általában ellenezniük kell. Ezzel kapcsolatban „A Kommunista Párt kiáltványá"-nak arra a megállapítására hivatkoztak, hogy „a munkásoknak nincs hazájuk". Lenin szembehelyezkedett a marxizmus ilyen vulgáris, történelemellenes értelmezésével.

„A marxizmus egész szelleme, egész rendszere azt követeli, hogy minden tételt csak (α) történelmileg; (β) csak más tételekkel összefüggésben; (γ) csak a konkrét történelmi tapasztalatokkal összefüggésben vizsgáljunk."[28]

Ez azt jelenti, hogy a proletariátusnak a honvédelem kérdésében a konkrét történelmi helyzet figyelembevételével kell döntenie, s a proletariátust mindenekelőtt az érdekli, hogy melyik osztály és milyen célból adja ki a haza védelmének jelszavát. Amikor nemzeti felszabadító mozgalom bontakozik ki és az ország nemzeti függetlenségét kell megvédeni, a haza védelmének jelszava a nép létfontosságú feladatát fogalmazza meg. Ilyen körülmények között a munkásosztály elsőként kel hazája szabadságának és függetlenségének védelmére. A történelem azt mutatja, hogy éppen a munkásosztály az igazán hazafias osztály. Nemzeti felszabadító háború és természetesen szocialista államoknak az imperializmus elleni háborúi esetén a haza védelmének jelszava, tanította Lenin, teljesen megfelel a marxizmus szellemének.

Más a helyzet, ha imperialista háborúról van szó. Ebben a háborúban, magyarázta Lenin, a szocialistáknak szembe kell szállniuk a haza védelmével, „mert (1) az imperializmus a szocializmus előestéje; (2) az imperialista háború rablók háborúja a zsákmányért; (3) *mindkét* koalíció országaiban van *élenjáró* proletariátus; (4) mindkettőben *megérett* a szocialista forradalom. *Csakis* ezért ellenezzük a »haza védelmét«, **csakis** ezért!!"[29] Ez a kérdésfeltevés felel meg az egész nemzetközi proletariátus érdekeinek, mondta Lenin.

A nemzeti érdekek nem ellenkeznek a munkásosztály nemzetközi érdekeivel. Éppen ellenkezőleg, a munkásosztálynak csakis nemzetközi feladatai helyes értelmezése teszi lehetővé, hogy a nemzeti érdekeket is érvényesítse. Lenin a világ munkásaira háruló lényeges nemzetközi feladatok közös voltának jelentőségét hangsúlyozva megállapította, hogy „a munkások nemzetközi egysége *fontosabb* a nemzeti egységnél"[30]. A munkásosztály, a dolgozók csakis szilárd, mindjobban szélesedő és elmélyülő egységük révén érhetik el áhított céljukat: a békét és a szocializmust.

Lenin megállapította, hogy a szocializmust mint társadalmi rendszert a háborúk megszüntetésére, a tartós világbékére való törekvés jellemzi. „A háborúk befejezése, a népek közötti béke, a rablás és erőszak megszüntetése – ez a mi eszményünk"[31] – írta 1915-ben. A marxisták, a burzsoá pacifistáktól eltérő-

[28] *Lenin* Összes Művei. 49. köt. 344. old.
[29] Ugyanott, 387. old.
[30] Ugyanott, 339. old.
[31] *Lenin* Összes Művei. 26. köt. 284–285. old.

en, felismerik „a háborúk és az országon belül folyó osztályharc elkerülhetetlen összefüggését" és azt, ami ebből következik: hogy „a háborúkat az osztályok megszüntetése és a szocializmus megvalósítása nélkül lehetetlen megszüntetni"[32].

Amikor Lenin kifejtette, hogy a háborúk az imperializmusban elkerülhetetlenek, a következő tényekből indult ki. Először is, az imperializmus természeténél fogva háborúk forrása. Amíg fennmarad az imperializmus, megmarad az agresszív háborúk gazdasági alapja, a háborúk kirobbanásának a veszélye. Másodszor, amíg az imperializmus a világon az egyetlen, osztatlanul uralkodó rendszer, addig a háború vagy béke kérdését az imperialista, finánctőkés-ipari oligarchia dönti el, mégpedig a legnagyobb titokban, anélkül, hogy a nép tudna róla. A munkásosztály és a többi békeszerető erő szétforgácsoltságánál és gyengeségénél fogva nem állhatja útját annak, hogy az imperialisták hódító és más bűnös háborúkat robbantsanak ki.

Amióta Lenin ezeket a fontos elméleti tételeket megfogalmazta, olyan világtörténelmi jelentőségű események zajlottak le, amelyek a béke, a demokrácia és a szocializmus tábora javára gyökeresen megváltoztatták a politikai, gazdasági és katonai erőviszonyokat. Ma az imperializmus mellett létezik és egyre erősödik a hatalmas szocialista világrendszer, amely szemben áll az agresszió és a háború erőivel. Az új erőviszonyokból a Szovjetunió Kommunista Pártja azt a merész, szellemében lenini következtetést vonta le, hogy a mai időszakban megvan a lehetőség egy újabb világháború megakadályozására. Ez azonban nem jelenti azt, hogy egy ilyen háború veszélyét sikerült teljesen kiküszöbölni. Az agresszió és a militarizmus erői folytatják mesterkedéseiket. Nem szabad megengedni, hogy az újabb világháború veszélye valósággá váljon – ez valamennyi nép létérdeke. A Szovjetunió az imperializmus agresszív politikájával a béke aktív védelmének és a nemzetközi biztonság szilárdításának politikáját állítja szembe.

Európa és Amerika pacifista és szociálreformista köreiben az első világháború idején viszonylag erősen elterjedt a „leszerelés" jelszava, amelyet a szociálpacifisták és a kautskysták akkoriban szembeállítottak az imperialista háború polgárháborúvá való változtatásának bolsevik jelszavával. Ilyen körülmények között Lenin természetesen nem támogathatta a leszerelés jelszavát, mivel az gyengítette a munkásosztálynak a nemzetközi imperializmus elleni harcát és a forradalmi szociáldemokrácia harcát az opportunizmus ellen.

Ebből azonban korántsem következik, hogy Lenin elvben, mindig és minden körülmények között ellenezte a leszerelés követelését. Lenint az jellemezte, hogy konkrét történelmi módon vetette fel a leszerelés kérdését. Az első világháború előtt a nemzetközi szocialista kongresszusok – a stuttgarti (1907) és a koppenhágai (1910) – Lenin közreműködésével olyan határozatokat dolgoztak ki és fogadtak el, amelyek arra kötelezték valamennyi ország szocialistáit,

[32] Ugyanott, 293. old.

hogy harcoljanak a militarizmus ellen, követeljék kormányuktól a fegyverzet csökkentését, az államok között felmerülő minden konfliktus békés rendezését.

Lenin azt tanította, hogy a szocializmus elvben a leszerelés mellett van. „A leszerelés a szocializmus eszményképe. A szocialista társadalomban nem lesznek háborúk, következésképpen megvalósul a leszerelés"[33] – mondta. A béke, a leszerelés és a szocializmus szervesen összefügg és elválaszthatatlan egymástól.

Éppen ezek a nagyszerű humánus célok vezérelték Lenint, amikor az imperialista háború éveiben tömörítette az internacionalista elemeket, amikor elszánt harcot folytatott a sovinizmus ellen, amikor a munkásosztályt, a dolgozó tömegeket a szocialista forradalomra, a hatalom megragadására hívta fel. A szocialista forradalom végrehajtása, tanította, bizonyos áldozatokkal jár, ám az áldozatok elenyésznek ahhoz a tengernyi vérhez képest, amelyet az emberiség az imperialista háborúkban ont.

Az imperialista háború időszakában kialakult objektív helyzet csak két utat nyit meg az emberiség előtt. Lenin ezt írta: „Vagy hagyjuk, hogy lemészároljanak bennünket az imperialista burzsoázia érdekében, vagy rendszeresen előkészítjük a kizsákmányoltak többségét és saját magunkat is arra, hogy kisebb áldozatok árán kézbe vegyük a bankokat, kisajátítsuk a burzsoáziát, hogy általában véget vessünk a drágaságnak is, a háborúknak is."[34]

A társadalmi fejlődés az imperialista háború időszakában az utóbbi úton, a szocialista forradalom útján indult el. Az imperialista háború viszonyai között nem a leszerelés, hanem a munkásoknak, az összes dolgozóknak az imperializmus elleni fegyveres harca, vagyis az imperialista háborúnak polgárháborúvá való változtatása volt a helyes jelszó.

Mindamellett Lenin előre látta, hogy ha majd a szocialista forradalom egy vagy több országban győzelmet arat, a győztes proletariátus következetesen folytatja majd a népek közötti béke politikáját, a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének politikáját, küzdeni fog a tömegpusztító fegyverek teljes betiltásáért, a fegyverkezési hajsza ellen, az általános leszerelésért. S valóban, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után az 1922-es genovai nemzetközi konferencián a szovjet küldöttség Lenin kezdeményezésére indítványozta a fegyverzet általános csökkentését és a tömegpusztító fegyverek teljes betiltását.

[33] *Lenin* Összes Művei. 30. köt. 148. old.
[34] Ugyanott, 215. old.

„AZ IMPERIALIZMUS MINT A KAPITALIZMUS LEGFELSŐBB FOKA"

1916 elején Lenin megkezdte a munkát az imperializmussal foglalkozó könyvén, amelyet az akkoriban alapított „Parusz" nevű legális petrográdi kiadó számára írt. A munkásosztály forradalmi harcának érdekei megkövetelték az imperializmus gazdasági és politikai lényegének elemzését. Enélkül lehetetlen volt a forradalmi mozgalom helyes irányítása.

Már jóval a háború előtt Lenin több munkájában rámutatott a kapitalizmus fejlődésében tapasztalható új jelenségekre. A háború idején írt első munkáiban pedig, többek között „A háború jellegéről" című határozatban, amelyet az OSZDMP külföldi szekcióinak berni konferenciája fogadott el (1915. március eleje), jellemzést és politikai értékelést adott az imperializmusról. Lenin 1916 nyarán fejezte be „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című klasszikus művét, amely jelentősen gazdagította az alkotó marxizmus kincsestárát. E művében Lenin sokoldalúan elemezte az imperializmust.

Ez a lenini mű beható tudományos kutatás és megfeszített munka eredménye. Lenin gazdag tényanyag alapján tanulmányozta a különböző országok társadalmi viszonyaiban az imperializmus korában végbemenő fejlődést. Könyvek, cikkek, borsúrák, statisztikai gyűjtemények százait használta fel, különböző országokban különböző nyelveken megjelent gazdag irodalmat dolgozott fel a közgazdaság és a technika, a bel- és külpolitika, a munkásmozgalom, a gyarmati kérdés és más kérdések tárgyköréből. Műve előkészítő anyagai, amelyek később „Füzetek az imperializmusról" címmel külön kötetben jelentek meg, 800 könyvoldalnyi terjedelműek.

„Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című művében Lenin ismét zseniális tudósként, lelkiismeretes kutatóként és az imperializmus ellen küzdő kiváló forradalmi harcosként mutatkozott be. Nyomon követte a világkapitalizmusnak azt a fejlődését, amelyen a Marx „Tőké"-jének megjelenésétől eltelt fél évszázad alatt végigment. A kapitalizmus keletkezésének, fejlődésének és hanyatlásának Marx és Engels által felfedezett törvényeire támaszkodva Lenin elsőként adott mélyreható tudományos elemzést az imperializmusnak mint *a kapitalizmus külön, legfelsőbb és utolsó szakaszának* gazdasági és politikai lényegéről, kimutatta, hogy az imperializmusban szükségszerűen kiéleződnek a tőkés társadalomra jellemző összes ellentmondások.

Lenin kimutatta, hogy az imperializmus külön szakasz a kapitalizmus gazdasági fejlődésében, a kapitalizmus „monopolista szakasza", amelyre az imperializmus következő öt alapvető ismérve jellemző: „1) a termelés és a tőke koncentrációja, amely oly magas fejlődési fokot ért el, hogy létrehozta a monopóliumokat, amelyek a gazdasági életben döntő szerepet játszanak; 2) a banktőke egybeolvadása az ipari tőkével és az ezen a »finánctőkén« alapuló finánckoligarchia kialakulása; 3) a tőkekivitel, ellentétben az árukivitellel, különösen nagy jelentőségre tesz szert; 4) kialakulnak a tőkések nemzetközi monopolista

szövetségei, amelyek felosztják egymás között a világot és 5) befejeződött a föld területi felosztása a legnagyobb tőkés hatalmak között."[35]

A kapitalizmus csak fejlődésének meghatározott, magas fokán vált imperializmussá. E folyamatban gazdaságilag a legfontosabb az, hogy a szabad konkurrenciát felváltották a monopóliumok azzal az indítékukkal, hogy magas monopolprofitot érjenek el. A monpóliumok ugyanakkor nem küszöbölik ki a szabad konkurrenciát, hanem fölötte és mellette léteznek, ezzel éles és gyorsan bekövetkező ellentmondásokat, súrlódásokat és konfliktusokat okozva. Az említett folyamat objektív dialektikája, Lenin szavai szerint, a mennyiségből minőségbe való átcsapást, a fejlett kapitalizmusnak imperializmusba való átcsapását[36] jelentette.

Lenin úgy jellemezte az imperializmust, mint monopolkapitalizmust és egyúttal élősdi, rothadó, haldokló kapitalizmust, feltárta pusztulásának feltételeit, annak elkerülhetetlenségét és szükségszerűségét, hogy a kapitalizmust szocializmus váltsa fel.

A tőkéstulajdon monopolista formáját, mint Lenin kimutatta, az jellemzi, hogy a társadalmi termelés túlnyomó része, a termelési eszközök, a nyersanyagforrások, a közlekedési és hírközlési eszközök döntő tömege a monopóliumok kezében összpontosul, hogy koncentrálódnak a szakképzett munkások és a mérnöki erők, hogy a nagy monopóliumoknál összpontosulnak a tudományos-technikai felfedezések és találmányok. Mindez lehetővé teszi a monopóliumoknak, hogy a termelésben új technikát és technológiát meghonosítva extraprofitra tegyenek szert, nemcsak azáltal, hogy saját vállalataiknál fokozzák a dolgozók kizsákmányolását, hanem azáltal is, hogy elsajátítják mind az adott ország, mind pedig más országok, kiváltképpen a gyarmatok nem monopolizált vállalatainál létrehozott értéktöbbletet.

A kapitalizmus új, imperialista fejlődési szakaszának jellemzése szempontjából rendkívül fontos Leninnek az a tétele, hogy ebben a stádiumban minden vonalon erősödik a reakció és a szellemi elnyomorodás. A monopoltőke bevezeti a társadalom fölötti diktatúráját, s nemcsak a munkásmozgalmat nyomja el, hanem a demokratikus felszabadító mozgalmat is, felszámolva a már amúgy is megnyirbált polgári demokratikus jogokat és szabadságokat. Különösen fokozódik a nemzeti elnyomás és erősödik a monopóliumok annexiós, vagyis „idegen" népek erőszakos bekebelezésére, a népek nemzeti függetlenségének, szuverenitásának felrúgására irányuló törekvése.

A monopóliumok uralma, magyarázta meg Lenin, azt jelenti, hogy jelentősen fokozódik a munkásosztály kizsákmányolása és kiéleződnek a munka és a tőke közötti ellentmondások, amelyek proletárforradalomhoz vezetnek. Ennek következtében nemcsak a munkásosztály helyzete romlik, hanem a parasztság és a városi kispolgárság zöme is tönkremegy. „Maroknyi monopoltő-

[35] *Lenin* Összes Művei. 27. köt. 366–367. old.

[36] Lásd ugyanott, 367. old.

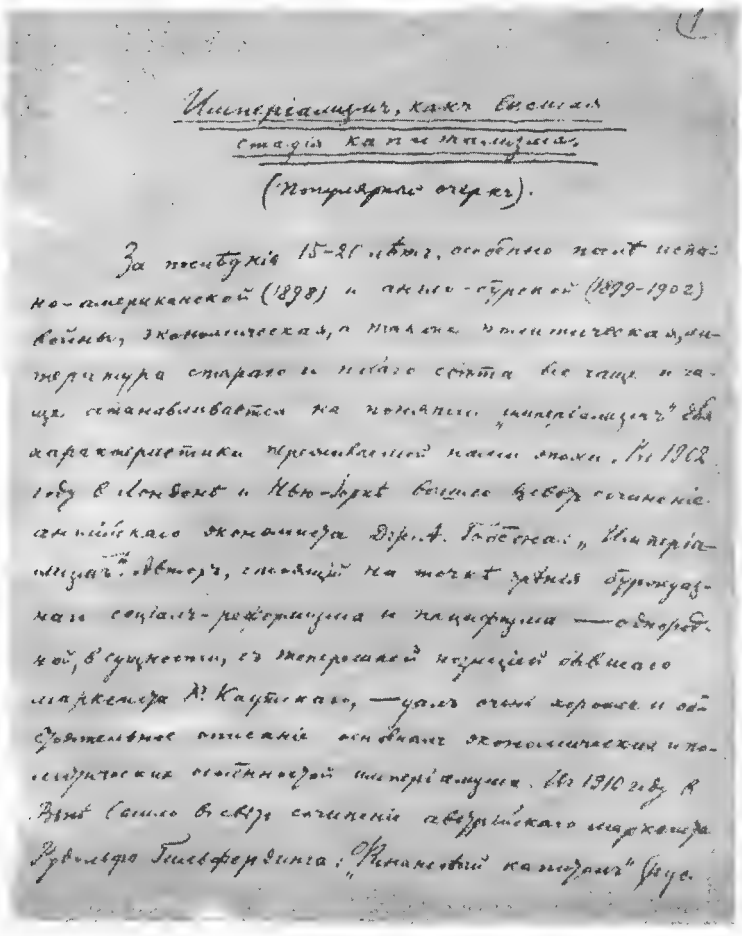

1

Имперіализмъ, какъ высшая
стадія капитализма.
(Популярный очеркъ).

За послѣднія 15-20 лѣтъ, особенно послѣ испано-американской (1898) и англо-бурской (1899-1902) войны, экономическая, а также политическая, литература стараго и новаго свѣта все чаще и чаще останавливается на понятіи „имперіализмъ" для характеристики переживаемой нами эпохи. Въ 1902 году в Лондонѣ и Нью-Іоркѣ вышло въ свѣтъ сочиненіе англійскаго экономиста Дж. А. Гобсона: „Имперіализмъ". Авторъ, стоящій на точкѣ зрѣнія буржуазнаго соціалъ-реформизма и пацифизма — однородной, в сущности, съ теперешней позиціей бывшаго марксиста К. Каутскаго, — далъ очень хорошее и обстоятельное описаніе основныхъ экономическихъ и политическихъ особенностей имперіализма. Въ 1910 году в Вѣнѣ вышло въ свѣтъ сочиненіе австрійскаго марксиста Рудольфа Гильфердинга: „Финансовый капиталъ" (рус.

LENIN „AZ IMPERIALIZMUS MINT A KAPITALIZMUS LEGFELSŐBB FOKA"
C. MŰVE KÉZIRATÁNAK ELSŐ OLDALA. - 1916. JANUÁR-JÚNIUS
Kisebbítve

késnek a lakosság többi részére nehezedő nyomása százszorta súlyosabbá, érezhetőbbé, elviselhetetlenebbé válik"[37], állapította meg Lenin, s fokozza a nép elégedetlenségét, ez pedig megteremti az objektív feltételeket a munkásosztály és a nem proletár dolgozó tömegek szövetségének megszilárdulásához. Ez a szövetség az imperialista burzsoázia elleni harc fő ereje.

Ugyanakkor a világ valamennyi nemzetének leigázása maroknyi „nagyhatalom" által, a gyarmati elnyomás jelentős fokozódása, a gyarmatok és függő országok sok százmilliós lakosságának kegyetlen kizsákmányolása elkerülhetetlenül a nemzeti felszabadító mozgalom növekedéséhez vezet, hozzájárul ahhoz, hogy a tőkésországok proletariátusa és a gyarmati és függő országok népei között egységfront alakuljon ki az imperializmus elleni harcban.

A kapitalizmus utolsó szakasza ellentmondásainak tudományos elemzése alapján Lenin arra a következtetésre jutott, hogy az imperializmus a szocialista forradalom előestéje. A szocializmusba való forradalmi átmenet létszükségletté vált.

Lenin kimutatta, hogy a háború idején az imperializmus újabb lépést tett előre a finánctőke koncentrációjának fokozása, *a monopolkapitalizmusnak állammonopolista kapitalizmusba való átnövése útján.* Ez azt jelenti, hogy az állam a finánctőke érdekében mind fokozottabban közvetlenül beavatkozik a gazdaságba, a tőkés termelési folyamatba, különféle szabályozó intézkedéseket foganatosít, militarizálja a nemzetgazdaságot stb.

Az állammonopolista kapitalizmus ideológusai, nyomukban pedig a jobboldali szocialisták és a revizionisták azt hirdették, hogy beköszöntött a „tervszerű", „válságmentes" kapitalizmus korszaka, amelyet „dinamikus egyensúly" és „szociális harmónia" jellemez. Azt állították, hogy az állammonopolista kapitalizmus már nem kapitalizmus. „Állam és forradalom" című művében Lenin kimutatta, hogy ezek az állítások teljesen tarthatatlanok. „A legelterjedtebb tévedés – írta – az a polgári-reformista állítás, hogy a monopolkapitalizmus vagy állammonopolista kapitalizmus *már nem* kapitalizmus, már »államszocializmusnak« vagy ehhez hasonlónak nevezhető... Az *ilyen* kapitalizmus »közelsége« a szocializmushoz a proletariátus igazi képviselői számára érv a szocialista forradalom közelsége, könnyűsége, megvalósíthatósága, halaszthatatlansága mellett, de semmiképpen sem érv amellett, hogy ennek a forradalomnak tagadását és a kapitalizmus szépítgetését, amivel minden reformista foglalkozik, türelmesen elnézzék."[38]

Az állammonopolista kapitalizmus még fokozottabb mértékben teremti meg az előfeltételeket a szocializmusba való forradalmi átmenethez. A termelőerők roppant fejlődése és a termelés társadalmasodása a monopolkapitalizmus viszonyai között kibékíthetetlen ellentétbe került a tőkés termelési viszonyokkal. Ezek a viszonyok, állapította meg Lenin „olyan burkot alkotnak,

[37] Ugyanott, 309. old.

[38] *Lenin* Összes Művei. 33. köt. Budapest 1965. 61 62. old.

amely már nem felel meg a tartalomnak, amelynek óhatatlanul el kell rothadnia, ha eltávolítását mesterségesen késleltetik, amely aránylag hosszú ideig maradhat rothadó állapotban (abban a szerencsétlen esetben, ha az opportunista fekély gyógyítása sokáig elhúzódik), amelyet azonban végül mégiscsak el fognak távolítani."[39]

Lenin kimutatta, hogy a burzsoáziának a proletár szocialista, nemzeti felszabadító és mindennemű demokratikus mozgalom elleni diktatorikus, megtorló intézkedésekkel az imperializmusban is sikerül fenntartani a kapitalista rendet. Az imperializmus úgy tartja fenn magát, hogy rafinált szociális mesterkedésekkel megtéveszti a kizsákmányolt tömegeket. Emellett nagymértékben felhasználja a munkásmozgalomban jelentkező opportunizmust és revizionizmust is.

Ezzel kapcsolatban Lenin „Az imperializmus és a szakadás a szocializmus táborában" című cikkében (1916) ezt írta: „Egyrészt a burzsoázia és az opportunisták arra törekszenek, hogy maroknyi dúsgazdag, kiváltságos nemzetet az emberiség többi részének testén élősködő »örök« parazitákká változtassanak, hogy a négerek, indiaiak stb. kizsákmányolásának »babérain nyugodjanak«, leigázva őket a kitűnő pusztító technikával alátámasztott modern militarizmus segítségével. Másrészt a *tömegek*, amelyeket még erősebben elnyomnak, mint azelőtt, amelyeknek az imperialista háborúval együtt járó szenvedéseket viselniük kell, arra törekszenek, hogy lerázzák magukról ezt az igát és megdöntsék a burzsoáziát. A munkásmozgalom történetének tartalma most elkerülhetetlenül e két tendencia harca lesz."[40]

A társadalmi fejlődésnek ezt az imperializmus korszakában érvényesülő törvényszerűségét, amelyet Lenin állapított meg, a történelmi tapasztalat teljes mértékben igazolta.

Művében Lenin kimutatta a kapitalizmus fehérre mosására irányuló Kautsky-féle „ultraimperializmus"-elmélet teljes tudományos tarthatatlanságát és feltárta ennek az elméletnek a reformista lényegét. Lenin megcáfolta Kautskynak azt a tételét, amely szerint a nemzetközi monopolista szövetségek alakulása révén gyengülnek az ellentmondások a kapitalizmus világrendszerén belül, eltűnnek a társadalom életéből a válságok és a háborúk. Kautskynak ezen az ostoba dajkameséjén gúnyolódva Lenin megjegyezte: „Vajon a nemzetközi kartellek, amelyekben Kautsky az »ultraimperializmus« csíráit véli felfedezni... nem mutatják-e a világ felosztásának és *újrafelosztásának* példáit, a békés felosztásról a nem békés felosztásra való átmenetet és viszont?"[41]

Lenin előre látta annak lehetőségét, hogy a monopoltőke nemzetközi egyesülései ne csak nemzetközi monopóliumok formáját öltsék, hanem *egész államok megállapodásainak a formáját is.* „Ebben az értelemben – írta – az Euró-

[39] *Lenin* Összes Művei. 27. köt. 402. old.
[40] *Lenin* Összes Művei. 30. köt. 169. old.
[41] *Lenin* Összes Művei. 27. köt. 373. old.

pai Egyesült Államok is lehetséges mint az *európai* tőkések megegyezése... de mire vonatkozólag? Csakis arra vonatkozólag, hogyan nyomják el egyesült erővel a szocializmust Európában, hogyan védjék meg egyesült erővel az összerabolt gyarmatokat."[42]

Ezek a tendenciák ma olyan katonai tömbök létrehozásában nyilvánulnak meg, amelyek a szocialista világrendszer és a nemzetközi munkásmozgalom ellen, a fiatal afrikai és ázsiai államok ellen, az imperialista iga lerázására törekvő többi állam ellen irányulnak.

A kapitalizmus utolsó szakaszában érvényesülő alapvető törvényszerűségek zseniális lenini elemzését igazolja a mai kapitalizmus valósága. A kapitalizmus olyan irányú próbálkozásai, hogy felhasználja az állammonopolista formák fejlődését, az államközi gazdasági integrációt, a tudományos-technikai forradalom vívmányait az osztályuralom megerősítésére saját országában, nem vezetnek a kapitalizmusnak mint társadalmi rendszernek a stabilizálódásához. A kapitalizmus általános válsága tovább mélyül.

Lenin „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című műve alkotó módon jelentősen továbbfejlesztette a marxizmus közgazdasági elméletét, kitűnő harci fegyver a „népi kapitalizmust", az „általános jólét" társadalmát, az „ipari társadalmat", a „konvergenciát", az „integrált társadalmat", a „posztindusztriális társadalmat", a „technotron korszakot" stb. hirdető legújabb burzsoá és szociálreformista elméletek ellen. A burzsoá ideológusok efféle mítoszainak alapja az a hamis eszme, hogy a mai tudományos-technikai forradalom viszonyai között az ipar fejlődése a szocializmus és a kapitalizmus közötti gyökeres ellentét elmosódásához vezet.

A SZOCIALISTA FORRADALOM LENINI ELMÉLETE

A világtörténelem új szakaszának sokoldalú elemzése lehetővé tette Leninnek, hogy feltárja az imperializmus korában a forradalmi mozgalom számára kínálkozó óriási lehetőségeket. Az imperializmussal kapcsolatos kutatásaira támaszkodva, Lenin továbbfejlesztette a *szocialista forradalomról,* ennek tartalmáról, mozgatóerőiről, az új történelmi korszakban való fejlődésének feltételeiről és formáiról szóló marxi *tanítást.* Kimutatta, hogy a háború meggyorsította a forradalom előfeltételeinek kialakulását és a kapitalista világrendszer egésze már megérett a szocializmusba való átmenetre.

Engels, mint ismeretes, „A kommunizmus alapelvei" című munkájában (1847) nemleges választ adott arra a kérdésre, hogy a szocialista forradalom megvalósítható-e egyetlen országban. Abból kiindulva, hogy a világpiac, a nagyipar „az összes civilizált országokban... egyenlővé tette a társadalmi fejlődést", Engels ezt a következtetést vonta le: „A kommunista forradalom...

[42] *Lenin* Összes Művei. 26. köt. 335. old.

egyidejűleg megy végbe valamennyi civilizált országban, azaz legalábbis Angliában, Amerikában, Franciaországban és Németországban."[43] Később Marx és Engels, annak elemzése alapján, hogy melyek a proletárforradalom objektív és szubjektív előfeltételei a különböző tőkésországokban, hogy mennyire érett meg a tőkés rendszer egésze a szocializmusba való átmenetre, konkrétabban és pontosabban fogalmazták meg a szocialista forradalom perspektíváira és menetére vonatkozó nézeteiket. Mindamellett Marx és Engels nem vetette fel és a premonopolista kapitalizmus viszonyai között nem is vethette fel azt, hogy a szocialista forradalom egyetlen országban is lehetséges.

Lenin nagy érdeme az, hogy Marx és Engels tanítását az új történelmi viszonyok között, az imperializmus és a proletárforradalmak korában alkotóan továbbfejlesztve arra az igen fontos következtetésre jutott, hogy a szocializmus győzelme lehetséges először néhány, sőt akár egyetlen országban is, mégpedig nem is okvetlenül egy gazdaságilag igen fejlett országban. Ezt a következtetést Lenin annak az általa felfedezett törvénynek az alapján vonta le, hogy a kapitalizmus gazdasági és politikai fejlődése az imperializmus korában egyenlőtlenül megy végbe, s hogy ennek folytán a különböző országokban szükségképpen egyenlőtlen mértékben érlelődik a szocialista forradalom. Ezt a következtetést Lenin először „Az Európai Egyesült Államok jelszaváról" című, 1915 augusztusában írt cikkében fogalmazta meg.

„A gazdasági és politikai fejlődés egyenlőtlensége – írta ebben a cikkben – a kapitalizmus feltétlen törvénye. Ebből következik, hogy a szocializmus győzelme lehetséges eleinte néhány vagy akár egy, egymagában vett, kapitalista országban is. Ennek az országnak győztes proletariátusa, miután kisajátította a kapitalistákat és megszervezte országában a szocialista termelést, *szembe*fordulna a világ többi, kapitalista részével, a maga oldalára vonná a többi ország elnyomott osztályait."[44]

Leninnek ezekből a tételeiből kitűnik, hogy már 1915-ben világosan látta a világ két ellentétes rendszerre: szocializmusra és kapitalizmusra való szakadásának bekövetkezését, annak eredményeként, hogy a szocialista forradalom először egy vagy néhány országban jut győzelemre.

Egy másik munkájában, „A proletárforradalom katonai programja" címmel 1916 szeptemberében írt cikkében Lenin részletesebben kifejtette és megindokolta az imperializmus korában a szocialista forradalom előtt nyíló perspektívákra és e forradalom győzelmének feltételeire vonatkozó következtetését.

„A kapitalizmus fejlődése a különböző országokban a legnagyobb mértékben egyenlőtlenül megy végbe. Az árutermelés mellett ez másképp nem is lehetséges. Ebből adódik ez a vitathatatlan következtetés: a szocializmus nem győzhet egyidejűleg *valamennyi* országban. Először egyetlen vagy néhány or-

[43] *Marx* és *Engels* Művei. 4. köt. Budapest 1959. 358. old.
[44] *Lenin* Összes Művei. 26. köt. 335. old.

országban fog győzni, a többi pedig bizonyos ideig burzsoá vagy a burzsoá rendig el nem jutott ország marad."[45]

Lenin ezzel kapcsolatban rámutatott arra, hogy a győzelmes proletariátusnak fel kell készülnie a világimperializmus által a szocialista állam ellen indított katonai támadások visszaverésére. „Ilyen esetekben – írta - a háború a mi részünkről jogos és igazságos... lenne."[46]

Leninnek az a tanítása, amely szerint a szocializmus győzelme lehetséges először egyetlen vagy egynéhány országban, kitűnő példát mutatott a forradalmi marxizmus alkotó fejlesztésére és a marxista tudomány egyik legjelentősebb felfedezése volt.

Lenin feltárta Trockij nézeteinek antimarxista lényegét. Trockij ugyanis tagadta annak lehetőségét, hogy a szocialista forradalom először egyetlen országban győzzön. Bírálta Pjatakovot is, aki a szocialista forradalmat úgy definiálta, mint „*valamennyi* ország proletárjainak egyesített akcióját".

Leninnek az a tanítása, amely szerint a szocializmus győzelme lehetséges eleinte egyetlen vagy néhány országban, a munkásosztály vezérlő csillagául szolgált a proletárdiktatúráért és a szocializmusért vívott harcban. Minden ország munkásosztálya és marxista pártja előtt feltárta azt a lehetőséget, hogy kezdeményezheti országa burzsoáziájának forradalmi megdöntését.

„Oroszország veresége és a forradalmi válság", „Néhány tézis", „A forradalom két vonaláról" című műveiben és más írásaiban Lenin részletesebben kifejtette azt a már korábban megfogalmazott gondolatát, hogy a polgári demokratikus forradalom szocialista forradalomba csap át, rámutatott ennek a gondolatnak az aktualitására és megvalósításának új konkrét történelmi feltételeire. „Végigvinni az oroszországi polgári forradalmat, hogy Nyugaton lángra lobbantsa a proletárforradalmat – ez volt a proletariátus feladata 1905-ben, 1915-ben ennek a feladatnak második fele annyira elodázhatatlan már, hogy a feladat első felével egyidejűleg kerül napirendre. Új, magasabb, fejlettebb, szövevényesebb nemzetközi viszonyok talaján új politikai megoszlás jött létre Oroszországban."[47]

„Az imperialista háború – írta ugyanott Lenin – az oroszországi forradalmi válságot, a polgári demokratikus forradalom talaján keletkezett válságot *összekapcsolta* az egyre fokozódó nyugati proletár, szocialista forradalmi válsággal. Ez a kapcsolat annyira közvetlen, hogy a forradalmi feladatoknak egyik vagy másik országban való külön megoldása lehetetlen: az oroszországi polgári demokratikus forradalom most már nemcsak előjátéka, hanem elválaszthatatlan alkotórésze a nyugati szocialista forradalomnak."[48]

Az oroszországi forradalom legközelebbi szakaszának fő feladata a harc a

[45] *Lenin* Összes Művei. 30. köt. 130. old.
[46] Ugyanott.
[47] *Lenin* Összes Művei. 27. köt. 26. old.
[48] Ugyanott.

proletariátus és a parasztság forradalmi demokratikus diktatúrájának megteremtéséért és ennek felhasználása a szocialista forradalomba való átmenethez.

A küszöbönálló forradalom osztály-erőviszonyait mérlegelve, Lenin „A forradalom két vonaláról" című cikkében kimutatta, miért hibás Trockijnak a permanens forradalomra vonatkozó elmélete, amelyben tagadta a parasztság forradalmi szerepét azon az alapon, hogy a parasztság rétegeződött és potenciális forradalmi szerepe 1905 után egyre csökkent. A parasztság rétegeződése, jegyezte meg Lenin, természetesen fokozta a parasztságon belüli osztályharcot, közelebb vitte a falusi proletariátust a városihoz. Ám ugyanakkor nőtt, erősödött és kiéleződött a parasztság és a földesurak közötti antagonizmus is. „Ez olyan kézzelfogható igazság, hogy Trockij tucatnyi párizsi cikkének ezernyi frázisával *sem* lehet »megcáfolni«. Trockij valóban Oroszország liberális munkáspolitikusait támogatja, akiknél a parasztság szerepének »tagadása« azt jelenti, hogy *nem akarják* a parasztokat forradalomba vinni!"[49]

Az imperialista háború éveiben Lenin kidolgozta *a forradalmi helyzetről szóló tanítást*, amelynek igen nagy jelentősége van a marxista pártok gyakorlati tevékenysége szempontjából. Népforradalom megvalósulásához nem elegendő valamely párt óhaja. A néptömegek életük objektív feltételeiből következő alapos okok hatása alatt kelnek harcra. Maga a kapitalizmus teremti meg azokat a feltételeket, amelyek elkerülhetetlenné teszik a tömegek forradalmi megmozdulásait, s fejlődése során maga a kapitalizmus készteti a tömegeket harcra. Forradalmat, mondotta Lenin, nem lehet „csinálni", a forradalom objektíve megérlelődik, forradalmi helyzetnek nevezett válságokból fejlődik ki.

„Marxista számára kétségtelen, hogy forradalom nem lehetséges forradalmi helyzet nélkül, és hogy nem minden forradalmi helyzet vezet forradalomra. Melyek általában a forradalmi helyzet ismérvei? Bizonyára nem tévedünk, ha a következő három fő ismérvre mutatunk rá: 1. Az uralkodó osztályok számára lehetetlenné vált uralmuk változatlan formában való fenntartása; a »felső rétegek« valamilyen válsággal küzdenek, az uralkodó osztályok politikája válságba jutott, s ennek következtében rés támad, amelyen áttör az elnyomott osztályok elégedetlensége és felháborodása. Ahhoz, hogy forradalom legyen, rendszerint nem elegendő, hogy az »alsó rétegek nem akarnak«, hanem az is szükséges, hogy a »felső rétegek se tudjanak« a régi módon élni. 2. Az elnyomott osztályok nyomora és szenvedése a szokottnál nagyobb. 3. A tömegek aktivitása az említett okokból jelentékenyen fokozódik; a tömegek a »békés« korszakban nyugodtan engedik magukat kifosztani, de viharos időkben mind a válságos helyzet, *mind maguk a »felső rétegek«* önálló történelmi fellépésre késztetik őket.

Ezek nélkül az objektív változások nélkül, amelyek nemcsak egyes csoportok és pártok, hanem egyes osztályok akaratától is függetlenek, forradalom

[49] Ugyanott, 76–77. old.

– rendszerint – lehetetlen. Ezeknek az objektív változásoknak összességét nevezzük forradalmi helyzetnek."[50]

A forradalmi helyzetnek forradalomba való átcsapásához az szükséges, állapította meg a továbbiakban Lenin, hogy a fentebb felsorolt objektív tényezőkhöz egy szubjektív tényező járuljon: a forradalmi osztály képessége és készsége olyan forradalmi tömegakciók végrehajtására, amelyek elég erősek a régi hatalom megdöntéséhez és saját hatalmának megteremtéséhez. Lenin úgy vélekedett, hogy a forradalom objektív és szubjektív előfeltételeinek egybeesését valamely ország konkrét történelmi viszonyai teszik lehetővé, és hogy a forradalmat nem lehet az egyik vagy a másik országba „kívülről" bevinni.

Lenin az imperialista háború idején a marxisták legfőbb kötelességét abban látta, hogy a tömegek előtt feltárják a forradalmi helyzet meglétét, élesszék a proletariátus osztálytudatát és harci elszántságát, legyenek segítségére aktív forradalmi akciók indításában és megfelelő szervezetek létrehozásában. A marxista pártnak az a kötelessége, hogy minden lehető módon elősegítse a kialakult forradalmi helyzet talaján megindult forradalmi mozgalom fejlődését, erősítse a munkásosztálynak mint a forradalom hegemónjának a szövetségét a dolgozók legszélesebb tömegeivel és elsősorban fő szövetségesével, a parasztsággal. Azt, hogy a munkásosztály forradalmi harcát marxista pártja vezesse, Lenin a szocialista forradalom győzelme szempontjából *döntő* feltételnek tartotta.

Az egyik vagy másik ország szocialista forradalmát Lenin mindig a szocialista világforradalom szerves részeként fogta fel. Ebből kiindulva valamennyi marxista párt és csoport szent kötelességének tartotta azt, hogy erősítsék a nemzetközi forradalmi szocialista mozgalom egységét és összeforrottságát, hogy mindig és mindenütt kövessék a proletár internacionalizmus magasztos elvét.

Ezek a szocialista forradalom lenini elméletének legfontosabb tételei. Lenin, a bolsevikok ennek az elméletnek és taktikának az alapján fejtették ki egész oroszországi tevékenységüket, s ezen az alapon tömörítették a Nyugat baloldali erőit.

A ZIMMERWALDI ÉS A KIENTHALI KONFERENCIÁN

Jelizaveta Vasziljevna halála után Nagyezsda Konsztantyinovna ismét megbetegedett, s a hegyekbe kellett mennie. 1915. június elején Lenin és Krupszkaja Bernből egy félreeső hegyi falucskába, Sörenbergbe utazott, s ott egy olcsó penzióban, a Marienthal szállóban töltötték az egész nyarat. Lenin, mint mindenütt, itt is folytatta lázas elméleti és gyakorlati-szervező tevékenységét. Szobája asztalán és ablakpárkányán halomban álltak a berni és zürichi könyvtá-

[50] *Lenin* Összes Művei. 26. köt. 203–204. old.

rakból kölcsönzött könyvek. Sörenbergben írta „A II. Internacionálé csődje", „A szocializmus és a háború" című fentebb már említett munkáit és több más munkáját. Korán keltek, olvassuk Krupszkaja visszaemlékezéseiben, és ebédig, amit itt, mint Svájcban mindenütt, 12 órakor szolgáltak fel, ki-ki a penzió kertjének valamelyik zugában végezte munkáját. Ebéd után néha a Sörenbergben tartózkodó Inessza Armanddal együtt kirándultak a hegyekbe, ahol séta közben havasi gyopárból csokrot kötöttek, erdei bogyókat és gombát szedtek.

Sörenbergi tartózkodása idején Lenin nagy energiával munkálkodott az internacionalista szocialisták nemzetközi konferenciájának előkészítésén. A konferencia összehívását a nemzetközi munkásmozgalom megélénkülése tette szükségessé. 1915 nyarán a néptömegeket már egyre érzékenyebben érintették a háború következményei: emberek millióinak pusztulása, az ipari élet zilálsága stb. A lövészárok-barátkozások tényei, számos ország dolgozóinak sztrájkjai és tüntetései a tömegek forradalmi ébredéséről tanúskodtak. A különböző országok baloldali, internacionalista szocialistái is kezdtek bátrabban fellépni. Mindenáron tömöríteni kellett a baloldali internacionalistákat a forradalmi taktika alapján. Lenin kiterjedt egyéni levelezést folytatott a különböző országok baloldali szocialistáival, arra törekedve, hogy minél szorosabb legyen közöttük az összefogás és minél egységesebb legyen állásfoglalásuk. Azt javasolta nekik, hogy még a konferencia előtt dolgozzanak ki közös nyilatkozatot.

Az első nemzetközi szocialista konferencia 1915. augusztus 23-tól 26-ig (szeptember 5-től 8-ig) Zimmerwaldban, egy kis svájci faluban ülésezett. A konferenciára 11 országból 38 küldött érkezett. Lenin két nappal a konferencia megnyitása előtt utazott Zimmerwaldba, s ott előbb az orosz és a lengyel küldöttekkel találkozott, majd augusztus 22-én (szeptember 4-én) a baloldali szocialista küldötteket külön tanácskozásra hívta össze, s ott előadást tartott a világháború jellegéről és a forradalmi internacionalisták taktikájáról.

Lenin tevékenyen vett részt a konferencia munkájában: beszédeket mondott, az ülések alatt levelezett a küldöttekkel, beszélgetett velük a szünetekben, igyekezett meggyőzni őket a szociálsovinizmus elleni erőteljes harc szükségességéről. A konferencián megszervezte a nyolcfőnyi zimmerwaldi baloldalt. A konferencia folyamán heves eszmei harc bontakozott ki a Lenin vezette internacionalisták, forradalmi marxisták összekovácsolódott csoportja és a kautskysták vagy a kautskyzmus felé hajlók között, akik a német szociáldemokrata Ledebour vezetésével a konferencia jobbszárnyát alkották.

A baloldaliak a konferencián előterjesztették a maguk határozati javaslatát a háborúról és a szociáldemokrácia feladatairól, valamint kiáltványtervezetüket. Ledebour német és Grimm svájci szociáldemokrata kijelentette, hogy a baloldaliak kiáltvány- és határozattervezete forradalmi akciókra vonatkozó konkrét követeléseivel felfedi az ellenség előtt a forradalmi szociáldemokrácia taktikai lépéseit, s ráadásul a hadviselő országokban az ilyen dokumentumokat aláíró embereknek üldöztetésben lehet részük.

Lenin határozottan és élesen szembeszállt ezekkel a kautskysta állításokkal: „Vitatom továbbá, hogy a harc eszközeiről nem szabad beszélni. Minden forradalmi időszakban beszéltek róluk. Az eszközöket a tömegek elé kell tárni, hogy megismerhessék és megvitathassák őket. Mi Oroszországban mindig így cselekedtünk."[51] A revizionisták, mondotta Lenin, nem hiszik el, hogy forradalmi korszak küszöbén állunk. „Nekünk, akik hiszünk ebben, másképp kell cselekednünk. Nem lehet forradalmat csinálni a forradalmi taktika megmagyarázása nélkül. A Második Internacionálénak éppen az volt a legfőbb baja... A dolog így áll: vagy igazi forradalmi harc, vagy csak... üres fecsegés."[52]

A zimmerwaldi konferencia általános vitájában az elsők között Vaszil Kolarov, a bolgár szocialisták, a „tesznyakok" képviselője szólalt fel. Ismertette pártjának a balkáni háború idején kifejtett munkából leszűrt tapasztalatait, s részletesen megvilágította a balkáni háború folyamán végbement katonalázadások történetét. Lenin igen nagy érdeklődéssel hallgatta a felszólalását. A bolgár tapasztalatokban újabb igazolását látta annak, hogy a bolsevikoknak a katonák közötti agitációra vonatkozó javaslatai gyakorlatilag megvalósíthatók. A konferencia többsége elvetette a baloldaliak tervezeteit, de Lenin és más baloldaliak állhatatos fáradozása eredményeképpen az elfogadott kiáltványba bekerült a forradalmi marxizmus több sarkalatos tétele.

A kiáltvány a következő szavakkal végződik:

„A világtörténelem során eddig még sohasem merült fel égetőbb, magasztosabb, nemesebb feladat, és ennek a feladatnak teljesítését közös ügyünknek kell tekintenünk. Nincs olyan áldozat, nincs olyan teher, amely túlságosan nagy volna, ha arról van szó, hogy elérjük célunkat: a népek közötti békét.

Munkások és munkásnők! Anyák és apák! Özvegyek és árvák! Sebesültek és rokkantak! Hozzátok szólunk, akik szenvedtek a háborútól és a háború következtében, hozzátok intézzük a felhívást:

A határokon át, a füstölgő harctereken át, az elpusztított városokban és falvakon át –

világ proletárjai, egyesüljetek!"

A kiáltvány azonban következetlen és határozatlan volt. Hiányzott belőle az a megállapítás, hogy az imperializmus a szocialista forradalom előestéje, nem magyarázta meg a II. Internacionálé csődjének okait, az opportunizmussal való szakítás szükségességét stb.

Lenin mégis helyesnek tartotta a kiáltvány aláírását. A forradalmi marxizmus taktikájának az a fontos elve vezérelte, hogy a szektásság megengedhetetlen. Ezzel kapcsolatban a következőket írta: „Szektáskodás lenne, ha nem volnánk hajlandók megtenni ezt a lépést a németek, a franciák, a svédek, a norvégek, a svájciak kisebbségével *együtt*, amikor megmarad a teljes szabadságunk

[51] *Lenin* Összes Művei. 54. köt. 394. old.
[52] Ugyanott, 394. old.

és minden lehetőségünk arra, hogy bíráljuk a következetlenséget és további lépésekért szálljunk síkra. Rossz haditaktika lenne, ha nem haladnánk együtt a szociálsovinizmus ellen tiltakozó, egyre növekedő nemzetközi mozgalommal, csak azért, mert ez a mozgalom lassú, mert »csak« egy lépést tesz előre."[53]

Lenin a zimmerwaldi konferenciát a háború ellen küzdő nemzetközi mozgalom fejlődésének első lépéseként értékelte. A baloldaliak ezen a konferencián megszervezték csoportjuk irodáját. De a háború, a béke és a forradalom kérdésében ebben a csoportban is csak a Lenin vezette bolsevik párt foglalt el végig következetes álláspontot.

A zimmerwaldi konferencia négynapos ülésezés után befejeződött, s amikor a küldöttek elutaztak, nemcsak a kiáltványt vitték magukkal és juttatták át a határokon, hanem a zimmerwaldi baloldal Lenin által, illetőleg az ő közreműködésével írt dokumentumait, valamint „A szocializmus és a háború" című brosúrát is. A brosúrához mellékletben csatolták az OSZDMP Központi Bizottságának a háborúról szóló kiáltványát, a külföldi bolsevik szekciók berni konferenciájának határozatait, továbbá a Központi Bizottság pártmunkásokkal tartott poronini tanácskozásán a nemzeti kérdéssel kapcsolatban hozott határozatot. Lenin írásai Európában és az Egyesült Államokban nagy befolyást gyakoroltak a baloldali szocialista mozgalom további fejlődésére.

A kautskysták ellen a konferencián vívott kemény harc s általában a konferencia ideges légköre nagyon kimerítette Lenint. Néhány napi hegyi kirándulásra és pihenésre volt szüksége, hogy újra teljes erővel munkához láthasson. 1915. október elején Krupszkajával együtt Sörenbergből visszatért Bernbe.

Lenin továbbra is nagy munkát fejtett ki azért, hogy szorosabbra fűzze kapcsolatait a baloldali szocialista csoportokkal. 1915 novemberében Amerikából megkapta a Szocialista Propagandaszövetségnek egy röplapját. Ennek tanulmányozása alapján megállapította, hogy a Szövetség internacionalista irányzatú, nyilvánvalóan baloldali programmal rendelkezik, s levelet írt a Szövetségnek, mellékelve a zimmerwaldi baloldal dokumentumait. Lelkesen üdvözölte a Szövetségnek a szocialista párt tagjaihoz intézett üzenetét, azt a felhívását, hogy harcoljanak egy új Internacionáléért, az igazi forradalmi szocializmusért, az opportunizmus, különösen pedig a szociálhonvédelem ellen.

Ugyanakkor azonban Lenin kötelességének tartotta megmondani az amerikai baloldaliaknak, hogy a bolsevikok több kérdésben nem értenek egyet programjukkal. Például, az amerikai baloldaliak a proletárpárt felépítését illetően helytelenítették a centralizmus elvét, mert úgy vélekedtek, hogy a centralizmus nem egyeztethető össze a párton belüli demokráciával. Mi, írta Lenin ezzel kapcsolatban, sajtónkban mindig a párton belüli demokráciáért küzdünk, de sohasem nyilatkozunk a centralizmus ellen. A demokratikus centralizmus hívei vagyunk.

1916. februárban Lenin levelet írt a francia internacionalistáknak, s ebben

[53] *Lenin* Összes Művei. 27. köt. 40–41. old.

rámutatott arra, hogy következetlenek az opportunisták ellen vívott harcban, hogy félnek az opportunistákkal való szakítástól. Nyilvánvaló, állapította meg, hogy a munkásosztálynak a háborúval kapcsolatos állásfoglalását tekintve két, egymással kibékíthetetlen taktika és politika alakult ki. Egyszersmind figyelmeztette a francia baloldaliakat az anarcho-szindikalizmus veszélyére, s annak a reményének adott kifejezést, hogy a francia baloldaliak megtanulják, hogyan kell az új viszonyok között forradalmi munkát végezni a tömegek körében. „Én bízom a francia forradalmi proletariátusban"[54] – írta, és kérte a francia elvtársakat, hogy adják ki levelének teljes fordítását külön röpirat formájában. A levelet 1916-ban ki is adták, s fontos szerepe volt a franciaországi baloldaliak egyesítésében.

Hasonló levelet küldött Lenin Norvégia, Svédország, Hollandia, Anglia és más európai országok baloldali szocialistáinak. A proletárpárt programjának, taktikájának és szervezetének elvi kérdéseivel kapcsolatban gyakorolt elvtársi bírálata nagymértékben segítette a háború idején a különböző országok internacionalista csoportjait, előmozdította a forradalmi marxizmuson és a proletár internacionalizmuson alapuló eszmei-politikai egységük kialakulását.

1916. januárban Lenin igen tevékeny részt vett a zimmerwaldi baloldal „Vorbote" című folyóiratának megszervezésében. Ez a német nyelvű folyóirat közölte „Az opportunizmus és a II. Internacionálé csődje" című cikkét, továbbá „A szocialista forradalom és a nemzetek önrendelkezési joga" című téziseit.

Február 10-én vagy 11-én Lenin és Krupszkaja Bernből Zürichbe utaztak, s itt a város egyik legrégibb negyedében, a központtól nem messze eső Spiegelgasse 14. számú házban, egy Kammerer nevű cipésznél bútorozott szobát béreltek. A lakás kényelmetlen volt. A ház udvarán kolbászüzem működött, amely kellemetlen szagot árasztott. A szoba ablakát csak késő este lehetett kinyitni. Annyi pénzért, amennyit ezért a szobáért fizettek, sokkal jobb szobát is bérelhettek volna, de Lenin és Krupszkaja nagyon becsülték a házigazdát és feleségét. A lakás „internacionális" volt: két szobában a házigazdáék laktak, az egyik kiadott szobában egy német katona felesége a gyerekeivel, a másikban egy olasz ember, a harmadikban osztrák színészek, a negyedikben oroszok – Lenin és Krupszkaja. Egy alkalommal, amikor az asszonyok mind a gáztűzhely körül szorgoskodtak, Kammererné felkiáltott: „A katonáknak kormányaik ellen kell fordítaniuk fegyverüket!" Ezután Lenin hallani sem akart arról, hogy elköltözzön onnan. Ebben a házban lakott egészen addig, míg Petrográdba nem utazott, azaz 1917 áprilisáig. Később a ház homlokzatán, annak a szobának az ablakai alatt, ahol Lenin lakott, a zürichi városi tanács határozata alapján emléktáblát helyeztek el a következő szöveggel: „Itt lakott **Lenin,** az orosz forradalom vezére 1916. február 21-től 1917. április 2-ig."

[54] Ugyanott, 229. old.

Zürichben Lenin nagy erővel látott hozzá a második nemzetközi szocialista konferencia előkészítéséhez. A konferenciára 1916 áprilisában került sor Kienthal svájci falucskában. A konferencián 8 országból 41 küldött vett részt, s a zimmerwaldi baloldalnak itt már 12 tagja volt, egységesebben lépett fel és több kérdésben 19 szavazatot is kapott.

A nemzetközi helyzetben az első, zimmerwaldi konferencia óta végbement változásoknak, a dolgozó tömegek egyre fokozódó elégedetlenségének hatása megmutatkozott a kienthali konferencia ülésein, a küldöttségek magatartásán. Lenin nagy figyelemmel hallgatta a német küldöttek felszólalásait, akik határozottan kijelentették, hogy amennyiben a háború őszig is elhúzódik, Németországban múlhatatlanul nagy forradalmi események következnek be.

Heves vita bontakozott ki a konferencián a bolsevikok Központi Bizottságának javaslatai körül, különösen a Nemzetközi Szocialista Iroda megítélésének kérdésében. Lenin igyekezett a küldötteket meggyőzni arról, hogy ez az Iroda az angol–francia szociálsoviniszták ügynöksége, s hogy az internacionalista szocialistáknak nem szabad követniük. Előre kell nézni, nem pedig hátra. A konferencia centrista beállítottságú küldötteihez fordulva, Lenin kijelentette: „Azok az emberek, akikkel Önök helyre akarják állítani az Internacionálét, halottak, nem léteznek többé, nem a szó valóságos értelmében, hanem politikailag."[55] A szakítás a II. Internacionáléval szükséges, elkerülhetetlen, több országban már meg is történt. És csakis ezen az úton haladva lehet megmenteni a proletár szocializmus, a forradalmi internacionalizmus becsületét.

A zimmerwaldi baloldal egy csoportja támogatta Lenin javaslatát. A Lenin vezette baloldaliak nyomására a jobboldali küldöttek kénytelenek voltak támogatni a Nemzetközi Szocialista Irodát élesen bíráló kompromisszumos határozati javaslatot, amely követelte a Nemzetközi Szocialista Iroda Végrehajtó Bizottságának leváltását és a szocialista miniszterek kizárását a pártból. A konferencia határozata mindamellett nem mondta ki, hogy azonnal szakítani kell a Nemzetközi Szocialista Irodával és egy új Internacionálét kell alapítani, hanem ellenkezőleg, a zimmerwaldi egyesülés szekcióit feljogosította arra, hogy a saját nevükben követeljék a Nemzetközi Szocialista Iroda összehívását.

A kienthali konferencia másik fontos mozzanata az volt, hogy megvitatta a proletariátusnak a béke kérdésével kapcsolatos taktikáját. A vita középpontjában a bolsevikok Központi Bizottságának javaslatai álltak, amelyek a demokratikus béke kérdését közvetlenül összekapcsolták a szocialista forradalom problémájával. A bolsevikok javaslatát a többi ország baloldali elemei is támogatták.

A konferencia felhívást fogadott el „A tönkretett és meggyötört népekhez" címmel. Ebben felszólította a városok és falvak dolgozóit, hogy ne higgyék el az imperialista kormányok és sajtójuk megtévesztő szólamait, amelyek szerint „a háborút folytatni kell, hogy ez legyen az utolsó".

[55] *Lenin* Összes Művei. 54. köt. 396. old.

„*A háború* – állapította meg a felhívás – *sohasem vetett véget a háborúnak*. Ellenkezőleg, a háború felébreszti a megtorlás vágyát, az erőszak erőszakot szül.

Ilyenformán kínzóitok minden egyes áldozat után újabb áldozatokat fognak követelni tőletek, és ebből a bűvös körből a burzsoá pacifisták sem tudnak titeket kiszabadítani.

A jövő háborúinak megakadályozására csak egyetlen eszköz van: a politikai hatalom meghódítása és a tőkéstulajdon megszüntetése a munkásosztály által.

A »tartós béke« a szocializmus győzelmének eredménye lesz."

A konferencia április 30-án késő éjjel fejezte be munkáját. Lenin a konferencia többi küldöttével együtt a berni Alpokban köszöntötte 1916. május elsejének hajnalát.

Zürichbe visszatérve Lenin azonnal értesítette az oroszországi elvtársakat, hogy a Központi Bizottság a kienthali konferencia eredményeiről részletes levelet készít, amelyet megküld majd az oroszországi és a külföldi bolsevik szervezeteknek. A konferenciával kapcsolatban addig is a következőket közölte: „Általában elfogadták a kiáltványt – ez egy lépés előre... Elfogadták a pacifizmust bíráló határozatot és a Nemzetközi Szocialista Irodát keményen bíráló határozatot. Általában véve ez a temérdek fogyatékosság ellenére *mégis* lépés a szociálpatriótákkal való szakítás felé."[56]

A kienthali konferencia nem fogadta el a bolsevikok felhívását arról, hogy az imperialista háborút polgárháborúvá kell átváltoztatni, a „saját" imperialista kormány háborús vereségét kell elősegíteni és meg kell alapítani a III. Internacionálét. Mindamellett a konferencia előmozdította az internacionalistáknak a marxizmus–leninizmus eszmei alapján való további tömörítését.

Maurice Thorez, aki 1916-ban Creuse megyében mint béres dolgozott, „A nép fia" című könyvében azt írja, hogy akkor hallott először a zimmerwaldi és a kienthali konferenciáról, Lenin, a bolsevikok állásfoglalásáról, mégpedig gazdájától, egy forradalmi érzelmű öreg kőművestől, Ménager apótól. „Ő beszélt nekem – olvassuk Thorez elvtárs könyvében – Zimmerwaldról és Kienthalról, a svájci hegyek e két eldugott kis falujáról, ahonnan – 1915-ben és 1916-ban – először hatolt át a harcterek fojtogató füstfelhőjén a szocialisták egy kis seregének hangja, köztük Leniné és a bolsevikoké, akik hűségesen kitartottak a proletár nemzetköziség és a forradalom mellett".[57]

Olaszországban a háború idején a zimmerwaldi és a kienthali konferencia forradalmi eszméit Gramsci, a kiváló olasz marxista propagálta. Az ő révén jutottak el Togliattihoz a zimmerwaldi és a kienthali baloldal felhívásai. „To-

[56] *Lenin* Összes Művei. 49. köt. 230. old.

[57] *M. Thorez:* A nép fia. Szikra 1950. 19. old.

gliatti Gramscival együtt ismerkedett meg az orosz bolsevikok elméletével és gyakorlati tevékenységével."[58]

A lenini eszmék éltető hatását az imperialista háború éveiben sok más internacionalista szocialista is érezte. Később a különböző országokban ezek az internacionalista szocialisták hozták létre a kommunista pártokat, amelyekből Lenin vezetésével megalakult a Kommunista Internacionálé.

VITA A NEMZETEK ÖNRENDELKEZÉSI JOGÁRÓL

A háború éveiben Lenin igen sokat foglalkozott a nemzeti-gyarmati kérdéssel. Ezt az imperialista háború s általában az imperializmus korszaka a szocialista forradalom egyik legidőszerűbb problémájává tette. Különösen égetővé és időszerűvé vált az imperializmus viszonyai között a nemzetek önrendelkezési jogának kérdése. 1915-ben és 1916-ban nemzetközi vita bontakozott ki a nemzetek önrendelkezéséről, s ebben a bolsevikokon kívül német, holland és lengyel szocialisták is részt vettek.

Lenin 1915. december–1916. februárban megírta „A szocialista forradalom és a nemzetek önrendelkezési joga" című téziseket, amelyeket a bolsevikok Központi Bizottsága jóváhagyott és megküldött nemcsak a külföldi bolsevik szekcióknak, hanem a nyugati baloldaliaknak is. Ezek a tézisek a bolsevikoknak a nemzeti-gyarmati kérdéssel kapcsolatos új programnyilatkozatát alkották. A nemzeti kérdést ez a nyilatkozat szervesen összekapcsolja a szocialista forradalomnak, tartalékainak és szövetségeseinek a kérdésével, a proletárforradalom által a gyarmati népek és általában az elnyomott nemzetek imperializmusellenes harcának nyújtandó közvetlen támogatás kérdésével.

1916 nyarán Lenin megírta „Junius brosúrájáról" és „Az önrendelkezés körül folyó vita eredményei" című nevezetes cikkeit, amelyek közül az előbbi megírására Rosa Luxemburg (Junius – Rosa Luxemburg álneve) „A szociáldemokrácia válsága" című brosúrájának megjelenése indította. Ezekben a cikkekben Lenin összefoglalta a nemzeti kérdéssel kapcsolatos nemzetközi vita eredményeit, bírálta Rosa Luxemburgnak, A. Pannekoeknak és másoknak azt a helytelen nézetét, hogy az imperialista korszakban le kell mondani a nemzetek önrendelkezési jogának követeléséről, s tüzetesen kifejtette, mi a bolsevikok elmélete és taktikája a nemzeti kérdést illetően az imperializmus és a proletárforradalmak korszakában.

Lenin rámutatott arra, hogy az országok három fő csoportját (típusát) kell megkülönböztetni. Az első csoport: Nyugat-Európa erősen fejlett tőkésországai és az Amerikai Egyesült Államok. E „nagy" nemzetek mindegyike elnyom más nemzeteket a gyarmatokon és saját országán belül. Az uralkodó burzsoá nemzetek proletariátusának az a feladata, hogy síkraszálljon mind a gyarma-

[58] *M. és M. Ferrara:* Beszélgetés Togliattival. Moszkva 1954. 32. old., oroszul.

tok, mind pedig magukon a „nagy" államokon belül elnyomott nemzetek különválási jogáért, s ugyanakkor harcoljon saját nemzetének nagyhatalmi sovinizmusa ellen.

Az országok második csoportjához Kelet-Európa országai tartoznak: Ausztria, a balkáni országok és különösen Oroszország, ahol a XX. században polgári demokratikus nemzeti mozgalmak bontakoztak ki és kiéleződött a nemzeti harc. Ezeknek az országoknak a proletariátusa sem a polgári demokratikus átalakítások befejezése terén, sem a szocialista forradalomban nem teljesítheti feladatait, ha nem száll síkra következetesen a nemzetek önrendelkezési jogáért. Különösen fontos feladat itt egyesíteni, egybeolvasztani az elnyomó és az elnyomott nemzetek munkásságának és valamennyi dolgozójának a közös ellenség – a földbirtokosok és a burzsoázia – ellen vívott osztályharcát.

Az országok harmadik csoportja: a félgyarmati országok – Kína, Perzsia, Törökország – és valamennyi gyarmat, együttesen körülbelül egymilliárd lakossal. Ezek az országok a nagy polgári demokratikus mozgalmak, az imperializmus elleni felkelések küszöbén állnak. A marxista pártoknak és csoportoknak követelniük kell a gyarmatok azonnali felszabadítását, erőteljesen támogatniuk kell ezekben az országokban a polgári demokratikus, nemzeti felszabadító mozgalmak legforradalmibb elemeit, minden lehető módon segíteniük kell őket az elnyomó imperialista hatalmak elleni harcban.

Azóta gyökeresen megváltozott a világ képe. A szocialista világrendszer támaszként szolgál a szabadságukért és függetlenségükért küzdő népeknek és államoknak. Jelentősen megnőtt a gyarmati sorból felszabadult országok száma. Megváltozott ezeknek az országoknak a csoportosulása, sok esetben társadalmi orientációjuk is. Ám változatlanul megállja a helyét Leninnek az a mélyrehatóan tudományos, konkrét történelmi módszere, amelyet az ideológiai és politikai harc egyik legbonyolultabb kérdésének megoldásában alkalmazott.

Cikkeiben Lenin megmagyarázta, milyen legyen a nagy, elnyomó nemzetek, és milyen a kis, elnyomott nemzetek munkásosztályának internacionalista nevelése. Nyilvánvalóan nem lehet egyforma, hiszen a nemzeti kérdés szempontjából valóságos helyzetük sem egyforma. Gazdaságilag az a különbség közöttük, hogy az elnyomó országok munkásosztályának egy része élvezi annak az extraprofitnak morzsáit, amelyet a burzsoázia az elnyomott nemzetek munkásaiból, dolgozóiból sajtol ki. „Az elnyomó nemzetek munkásai *bizonyos mértékig* részt vesznek *saját* burzsoáziájukkal együtt az elnyomott nemzet munkásainak (és néptömegeinek) kifosztásában."[59] Politikailag az a különbség, hogy az elnyomó nemzetek munkásai az elnyomott nemzetek munkásaihoz képest a politikai élet számos területén kiváltságos helyzetben vannak. Végül, a különbség az, hogy a burzsoázia az elnyomó nemzetek munkásait az elnyomott nemzetekhez tartozó munkások lenézésének szellemében neveli.

[59] *Lenin* Összes Művei. 30. köt. 105. old.

Éppen ezért Lenin úgy vélekedett, hogy az elnyomó országokban élő proletariátus internacionalista nevelésének súlypontját a gyarmatok és az elnyomott nemzetek különválási jogának védelmezésére kell helyezni. Az elnyomott nemzetek szocialistáinak viszont az elnyomott nemzetekhez és az elnyomó nemzetekhez tartozó munkások, dolgozók egységét kell védelmükbe venniük és megvalósítaniuk. Enélkül lehetetlen a proletariátus önálló politikai és osztályszolidaritása más országok proletariátusával. Az elnyomott nemzetek szocialistáinak minden esetben harcolniuk kell a kisnemzeti szűklátókörűség, egoizmus, elzárkózottság és elkülönültség ellen.

Lenin rávilágított arra, hogy a dolgozók internacionalista nevelésének feladata a proletárforradalom győzelme után óriási jelentőségű feladat marad. A proletariátus pusztán azzal, hogy végrehajtja a társadalmi forradalmat, még nem válik szentté, s nem mentesül a hibáktól és gyengeségektől. „A nemzeti ellenszenvek nem tűnnek el olyan gyorsan; az elnyomott nemzet gyűlölete – mégpedig teljesen jogos gyűlölete – az elnyomóval szemben *megmarad* egy ideig; csak a szocializmus győzelme *után* fog eltűnni, csak *miután* véglegesen kialakul a nemzetek közötti teljesen demokratikus viszony."[60]

A lengyel, a holland és a német baloldali szocialisták, valamint a Buharin–Pjatakov csoport szembefordultak a nemzetek önrendelkezési jogával, s azzal érveltek, hogy az önrendelkezés az imperializmus idején megvalósíthatatlan. Lenin sokoldalúan elemezte és élesen bírálta helytelen állásfoglalásukat. A nemzetek önrendelkezése az imperializmus idején, mondotta, magától értetődően csak óriási nehézségek leküzdésével lehetséges. Ebből azonban egyáltalán nem az következik, hogy a forradalmi szocialistáknak az önrendelkezés kérdésében le kell mondaniuk az azonnali és leghatározottabb harcról – ez csak a burzsoázia és reakció malmára hajtaná a vizet –, hanem éppen ellenkezőleg, mozgósítaniuk kell az elnyomott népeket minden néven nevezendő nemzeti és gyarmati elnyomás ellen, a nemzetek politikai önrendelkezési jogának teljes megvalósításáért.

Lenin hangot adott ama meggyőződésének, hogy ha a munkásosztály akár csak egyetlen imperialista országban győz, de kiváltképpen ha a forradalom több országban arat győzelmet, ez igen kedvező feltételeket teremt a nemzeti felszabadító háborúk és felkelések kibontakozásához és sikeréhez, az imperializmus által elnyomott népek függetlenségének kivívásához.[61]

Napjainkban is rendkívül nagy jelentőségű Leninnek az a megállapítása, hogy amennyiben az imperializmus idején az egyik vagy a másik elnyomott nemzet kivívja politikai függetlenségét, ez még semmiképpen sem jelenti egyszersmind a gazdasági függetlenség kivívását is. „A finánctőke minden gazdasági és minden nemzetközi vonatkozásban olyan hatalmas, mondhatni döntő erő, hogy alárendelheti és a valóságban alá is rendeli magának még az olyan

[60] Ugyanott, 49. old.

[61] Lásd ugyanott, 50–51. old.

államokat is, amelyek a legteljesebb politikai függetlenséget élvezik."[62] Az imperializmus igájában görnyedő népeknek, mondotta Lenin, nemcsak a politikai függetlenséget kell kivívniuk, hanem a gazdasági függetlenséget is. A gyarmati és félgyarmati, a kis és gyenge népek azonban nem számíthatnak arra, hogy az imperialista hatalmaktól ténylegesen gazdasági segítséget kapnak. Ellenkezőleg, a gyarmatosítók „gazdasági segítség" ürügyén még fokozottabban igyekeznek leigázni ezeket a népeket.

Lenin úgy vélte, hogy csak a szocializmus nyitja meg az elnyomott népek tényleges felszabadulásának korszakát. Programtételként kimondta, hogy a fejlett tőkésországok munkásosztálya, mihelyt hatalomra jut, valóra váltja az összes gyarmati és függő népeknek a különválásig terjedő önrendelkezési jogát, sőt minden erejével azon lesz, hogy közeledjen az önálló fejlődés útjára lépett elmaradott afrikai és ázsiai népekhez, önzetlenül támogatja majd őket, a segítségükre lesz „a gépek használatára, a munka megkönnyítésére, a demokráciára és a szocializmusra való áttérésben"[63].

Lenin zseniális előrelátása teljesen beigazolódott. „A legfontosabb az, hogy a nemzeti felszabadulásért vívott küzdelem sok országban gyakorlatilag mind a hűbéri, mind pedig a tőkés kizsákmányolási viszonyok elleni harccá nő át. A modern nemzeti felszabadító mozgalom élén azok az országok haladnak, amelyek a fejlődés nem kapitalista útjára léptek, vagyis a szocialista társadalom perspektívájával folytatják az építést."[64]

A nemzetek önrendelkezési jogának ellenzői azt állították, hogy a „nemzeti állam" jelszava az imperializmus korszakában elvesztette jelentőségét. Persze, ez történelmi szempontból régi jelszó, állapította meg Lenin. De Keleten, a milliárdos népességű gyarmatokon az imperializmus korszakában új polgári demokratikus nemzeti mozgalmak és felszabadító háborúk keletkeztek. Még Nyugat-Európában sem szabad lehetetlennek tartani a nemzeti háborúkat, például a nemzeti elnyomásban élő, illetve annektált kis országok háborúit az imperialista hatalmak ellen. Lenin még azt is lehetségesnek tartotta, hogy az imperialista háború Európában „nagy nemzeti háborúba csap át"[65].

Az első világháború idején írt műveiben Lenin több fontos tételt fejtett ki arra vonatkozóan, hogy milyen perspektívái vannak a nemzetek fejlődésének a szocialista társadalom építése idején és a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet viszonyai között. Nem értett egyet a Rosa Luxemburg hívei közé tartozó lengyel elvtársaknak, valamint a Buharin–Pjatakov csoport tagjainak az álláspontjával, akik tagadták a nemzetek önrendelkezési jogának a szocialista társadalomra való alkalmazhatóságát azon az alapon, hogy a szocializ-

[62] *Lenin* Összes Művei. 27 kot. 360. old

[63] *Lenin* Összes Művei. 30 köt. 118. old

[64] Az SZKP XXIV kongresszusa 1971 március 30–április 9 Kossuth Könyvkiadó 1971. 324–325 old

[65] Lasd *Lenin* Összes Művei. 30 köt 6 old.

mus megteremti a gazdasági feltételeket a nemzeti elnyomás megszüntetéséhez, s így nem marad talaja a nemzetek önrendelkezési jogának, általában a nemzeti viszonyoknak, az ezzel kapcsolatos politikai feladatoknak.

Lenin kimutatta, mennyire hibás a lengyel baloldali szocialistáknak az az érvelése, hogy a szocialista társadalomban a nemzet csupán „kulturális és nyelvi jellegű egység" lesz, s hogy a területi felosztást, amennyiben fennmarad, csupán a termelés szükségletei fogják megszabni. Az ilyen okoskodásokat bírálva, Lenin kimutatta, hogy szerzőik abból indulnak ki, hogy a szocializmusban nem lesz állam. Valójában azonban az állam a szocializmusban és a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet időszakában fennmarad, s így természetesen szükség lesz határainak meghatározására is. Éppen ezért nagy fontosságú marad a nemzeti viszonyok kérdése is. „A szocializmus – állapította meg Lenin – azzal, hogy a termelést osztályelnyomás *nélkül* szervezi meg és jólétet biztosít az állam *minden* tagja számára, *szabad teret* enged a lakosság »rokonszenvének«, és éppen ezáltal megkönnyíti és óriási mértékben meggyorsítja a nemzetek közeledését és egybeolvadását."[66] A nemzeti viszonyok ilyen fejlődésének elengedhetetlen feltétele az, hogy a szocialista állam helyes nemzeti politikát folytasson: biztosítsa valamennyi nép teljes egyenjogúságát, gazdasági és kulturális fejlődésüket, a szocialista nemzetek testvéri kölcsönös segítségét.

Ez csak néhány azok közül a nemzeti-gyarmati kérdéssel kapcsolatos fontos elvi tételek közül, amelyeket Lenin az első világháború éveiben dolgozott ki, s amelyek bekerültek a kommunizmus elméletének és politikájának aranyalapjába.

A DEMOKRÁCIÁÉRT ÉS A SZOCIALIZMUSÉRT VÍVOTT HARC ÖSSZEKAPCSOLÁSÁRÓL

Lenin és Krupszkaja 1916 nyarát egy Zürichtől nem messze levő faluban, Flumsban, a Tschudiwiese üdülőben töltötték, ahová Krupszkaja betegségének súlyosbodása miatt költöztek. Ez a magaslati üdülő megfelelőnek mutatkozott Krupszkaja gyógyulása szempontjából, s egyszersmind olcsó, talán egész Svájcban a legolcsóbb volt, ami ugyancsak komolyan esett latba, hiszen Lenin és Krupszkaja a háború alatt nem bővelkedtek anyagi javakban. Különösen sokat kellett nélkülözniük 1916 második felében.

Az üdülőből, ha idejük és az időjárás megengedte, hosszú sétákra mentek. A hegyi ösvényeken barangolva Lenin sokat beszélt Krupszkajának az őt foglalkoztató kérdésekről, különösen a demokrácia szerepéről a proletariátus osztályharcának fejlődésében. Augusztus végéig maradtak a hegyek között. 1916. szeptember elején már ismét Zürichben voltak, korábbi szobájukban.

Augusztus és október között Lenin több cikkben továbbfejlesztette a szocia-

[66] Ugyanott, 20. old.

lista forradalomról és a proletariátus diktatúrájáról, a világforradalmi folyamat egészéről, a nemzeti viszonyokról szóló marxista tanítást, s kiegészítette új fontos tételekkel, amelyek gazdagították a tudományos kommunizmus aranyalapját.

Ebben az időben kiéleződött a harc az úgynevezett „imperialista ökonomizmus" áramlata ellen. Sok baloldali szocialista Nyugaton és Oroszországban fellépett a nemzetek önrendelkezési joga ellen, s azt állította, hogy az imperializmus idején nem kell harcolni a demokráciáért. Az imperializmus, mondották, a demokrácia tagadása, tehát az imperializmus idején a demokrácia „megvalósíthatatlan", s ezért nem is érdemes beszélni demokratikus jogokról és köztársaságról. A demokráciáért vívott harc elvonja a munkásokat a szocializmusért vívandó harctól ilyen „szuperforradalmi" módon okoskodtak ezek a baloldaliak, akiknek nézeteit a Radek által támogatott Buharin–Pjatakov csoport is osztotta. Lenin határozottan szembeszállt nézeteikkel, s felfogásukat „imperialista ökonomizmusnak", a marxizmus ugyanolyan torz karikatúrájának nevezte, amilyen az 1894–1902-es évek ökonomizmusa volt. Az „imperialista ökonomizmust" úgy jellemezte, mint a dogmatizmus és a szektásság kirívó megnyilvánulását a nemzetközi szocialista mozgalomban.

„Az »imperialista ökonomizmus« születőben levő irányzatáról", „Válasz P. Kijevszkijnek (J. Pjatakovnak)", „A marxizmus karikatúrájáról és az »imperialista ökonomizmusról«" című cikkeiben Lenin részletesen megmagyarázta, hogy bár politikai téren az imperializmus éles fordulatot jelent a demokráciától a reakció felé és arra törekszik, hogy megszüntesse a demokratikus szabadságjogokat és intézményeket, ugyanakkor a tömegekben óhatatlanul felébreszti és erősíti a demokratikus törekvéseket. A proletariátus, a dolgozó tömegek szempontjából egyáltalán nem közömbös, hogy milyen államban élnek. Minél demokratikusabb az államrend, annál könnyebb a proletariátusnak átfogó, nyílt, szervezett és összehangolt harcot folytatni a kapitalizmus, a burzsoázia ellen.

A szocialista proletariátusnak a szabadságjogait védelmező néptömegek élére kell állnia, a burzsoázia fölötti győzelmének előkészítése érdekében ki kell használnia minden demokratikus intézményt és mozgalmat. Az imperializmust és a monopóliumok korlátlan hatalmát aláásó és szétzúzó egységes forradalmi világfolyamatba beletorkollanak a szocialista forradalmak, a nemzeti felszabadító antiimperialista mozgalmak, a népi demokratikus forradalmak, a nagy parasztmozgalmak, a különféle általános demokratikus (diák- stb.) mozgalmak. „Mert aki azt gondolja – írta Lenin –, hogy szociális forradalom *elképzelhető* a gyarmati és európai kis nemzetek felkelései nélkül, a *mindenféle előítéletekkel* teli kispolgárság egy részének forradalmi kitörései nélkül, az öntudatlan proletár és félproletár tömegeknek a földesúri, egyházi, monarchikus, nemzeti stb. elnyomás ellen irányuló mozgalma nélkül, az *lemond a szociális forradalomról*... Aki »tiszta« szociális forradalmat vár, sohasem fogja meg-

érni. Az ilyen ember csak szavakban forradalmár, s nem érti meg az igazi forradalmat."[67]

Hangsúlyozva a demokratikus követelésekért vívott harc fontosságát, Lenin egyszersmind bírálta Zinovjevnek azt a hibás állítását, hogy a minimális program követeléseinek megvalósítása „összegében egy elvileg új társadalmi rendszerre való *átmenetet* jelent". Aki így gondolkodik, írta Lenin, elvileg áttér a reformizmus álláspontjára és szakít a szocialista forradalom álláspontjával. „A minimális program olyan program, amely elvileg *összeegyeztethető* a kapitalizmussal, *nem megy túl a kapitalizmus* keretein."[68] A szocializmusra való áttéréshez meg kell valósítani a szocialista forradalmat és a proletariátus diktatúráját. Ám a munkásosztály nem hajthatja végre a szocialista forradalmat, ha nem készül fel rá a demokráciáért vívott sokoldalú, következetes és forradalmi harccal. A demokráciáért vívott harc a szocializmusért vívandó harc alkotórésze. „Érteni kell ahhoz, hogy a demokráciáért vívott harcot *összekössük* a szocialista forradalomért vívott harccal, és az előbbit *alárendeljük* az utóbbinak. Ez az, ami nehéz, ez a lényeg"[69] – írta Lenin 1916 decemberében.

Lenin nemcsak azért bírálta élesen Zinovjevet, mert számos elméleti kérdésben elfordult a forradalmi marxizmustól, hanem azért is, mert következetlennek, békülékenynek mutatkozott a Buharin–Pjatakov Bos-csoporttal szemben, mert elvtelen álláspontot foglalt el. Zinovjev magatartásáról szólva, Lenin 1916-ban ezt írta: „Ez már nem egyszerű ingadozás, ez olyan hatványozott ingadozás, amely sokkal rosszabb valamivé változik át."[70]

1916-ban írt cikkeiben Lenin következetesen védelmezte és továbbfejlesztette a forradalmi marxizmusnak azt a sarkalatos tételét, hogy *a proletárdiktatúra megteremtése a kapitalizmusból a szocializmusba átmenő valamennyi ország fejlődésének általános objektív törvényszerűsége*. „Nem szocialista az állapította meg , aki a szocializmus megvalósulását szociális forradalom és proletárdiktatúra *nélkül* várja."[71]

Ugyanakkor Lenin a különböző nemzeteket illetően felállította és megindokolta a munkásosztály diktatúrájához és a szocializmushoz vezető utak változatosságáról szóló zseniális tételt, amely a második világháború után több ország társadalmi életében fényesen beigazolódott. „Minden nemzet eljut a szocializmushoz, ez elkerülhetetlen – írta –, de nem teljesen egyformán fognak eljutni, mindegyik sajátos vonást kölcsönöz majd a demokrácia ilyen vagy olyan formájának, a proletárdiktatúra ilyen vagy olyan válfajának, a társadalmi élet különféle területein végrehajtott szocialista átalakítások ilyen vagy olyan ütemének."[72]

[67] Ugyanott, 52. old.
[68] Ugyanott, 369. old.
[69] *Lenin* Összes Művei. 49. köt. 362. old.
[70] Ugyanott, 239. old.
[71] *Lenin* Összes Művei. 30. köt. 148. old.
[72] Ugyanott, 120. old.

Lenin élesen bírálta Buharin félanarchista nézeteit, amelyek szerint az államot „fel kell robbantani", mivel a proletariátus ellensége minden államiságnak. Kimutatta, hogy Buharin meghamisította a marxizmusnak az államról szóló tanítását. A marxisták az anarchistáktól eltérően amellett szállnak síkra, hogy az államot és szerveit ki kell használni a munkásosztály felszabadításáért folyó harcban, s lényeges az, hogy a régi, burzsoá államgépezetet a proletárforradalom során „össze kell törni" és meg kell teremteni a proletárállamot (a proletárdiktatúrát). A forradalmi marxizmus szerint „az *állam* megmarad egészen addig, amíg a győztes szocializmus át nem nő a teljes kommunizmusba"[73].

1916 végén és 1917 elején Lenin behatóan tanulmányozta az állam kérdését, összegyűjtötte Marx és Engels erre vonatkozó kijelentéseit, fontos magyarázatokat írt alapvető gondolataikhoz, s kimutatta, hogy az állam kérdésében a II. Internacionálé opportunistái nyíltan megtagadták a tudományos kommunizmus alapítóinak nézeteit.

Ebben az időben, Engels „A lakáskérdéshez" című művének ismételt elolvasása után Lenin Inessza Armandnak küldött levelében azt írta, hogy nem bírja nyugodtan hallgatni, ha valaki bármilyen tekintetben ócsárolja Marxot és Engelst. „Nem, ezek az igazi emberek! Tőlük kell tanulni. Erről az alapról nem szabad letérnünk. *Erről* az alapról letértek a szociálsoviniszták is, a kautskysták is."[74] Anyagát Lenin gondosan összegyűjtötte a „kék füzetbe", amely „A marxizmus az államról" címet kapta. Később ennek az alapján írta meg „Állam és forradalom" című zseniális művét.

Amikor Európában forradalmi helyzet alakult ki, s a tőkések a forradalomtól való félelmükben imperialista béke megkötésével próbálkoztak, a szociálsoviniszták és a kautskysták egytől egyig szociálpacifisták lettek, azzal ámítva a népeket, hogy az imperialista kormányok révén demokratikus békéhez juthatnak. Nem sokkal a kienthali konferencia után az egész zimmerwaldi jobboldal Európa nagy országaiban - Franciaországban, Németországban, Olaszországban - a konferencián elutasított szociálpacifizmusba süllyedt. A jobboldali zimmerwaldisták a szociálpacifizmus talaján nyílt szövetséget kötöttek a szociálsovinisztákkal és a reformistákkal a forradalmi internacionalisták a zimmerwaldi baloldal hívei – ellen. Hazája szociálpatriótáihoz pártolt át Grimm, a svájci szocialista párt egyik vezetője is, aki a zimmerwaldi és a kienthali konferencián elnökölt, s az e konferenciákon megválasztott Nemzetközi Szocialista Bizottság elnöke volt. A hazája szociálpatriótáihoz való átpártolását Grimm azzal palástolta, hogy szapulta más országok szociálpatriótáit.

Lenin nyilvánosan megbélyegezte a zimmerwaldi egyesülés centrista többségének a szociálsovinizmushoz való átpártolását, végképp leleplezte Grimm alattomos „taktikáját". Rámutatva arra, hogy „Zimmerwald" szemlátomást

[73] Ugyanott 19. old.

[74] *Lenin* Összes Művei. 49. köt. 394–395. old.

csődöt mondott és a szép szavak ismét az európai szocializmus rothadásának takargatására szolgálnak, Lenin arra hívta fel a baloldali internacionalistákat, hogy még tevékenyebben törekedjenek a munkások valóban forradalmi Internacionáléjának a megszervezésére, arra, hogy minden országban új típusú proletárpártokat hozzanak létre, amelyek képesek szakítani nemcsak a szociálsovinisztákkal, hanem a centristákkal is, s egyúttal élére állni annak a forradalmi harcnak, amelyet a munkásosztály vív a szocializmusért.

A FEBRUÁRI FORRADALOM

Svájci tartózkodása alatt Lenin nagy figyelmet szentelt az ottani munkásmozgalomnak, kiváltképpen a svájci szocialista ifjúság mozgalmának. A Svájcban élő bolsevikok Leninnel együtt mind tagjai voltak a svájci szociáldemokrata pártnak. Lenin előadásokat tartott svájci munkások gyűlésein. Közvetlen kapcsolatot tartott fenn Friedrich Plattennel és más baloldali svájci szocialistákkal, többször részt vett tanácskozásaikon, segítette őket a szociálsovinisták és a centristák elleni harcban. Lenin külön téziseket írt „A baloldali zimmerwaldisták feladatai a svájci szociáldemokrata pártban" címmel. Október 22-én (november 4-én) az OSZDMP Központi Bizottsága nevében üdvözlő beszédet mondott a svájci szociáldemokraták zürichi kongresszusán.

1917. január 9-én (22-én) Lenin a munkásifjúság gyűlésén a zürichi Népházban előadást tartott az 1905-ös orosz forradalomról. Előadása végén a következőket mondta: „Ne tévesszen meg bennünket az a síri csend, amely most Európában honol. Európa forradalommal terhes."[75]

Alig valamivel több mint egy hónappal Lenin e szavainak elhangzása után Oroszországban kitört a forradalom. 1917 februárjában megdöntötték a cári önkényuralmat. A forradalom azért győzött, mert fő mozgatóereje és hegemónja a munkásosztály volt, amely fegyveres felkelést indított a cár ellen s magával ragadta a katonaruhába bújtatott parasztok milliós tömegeit. A munkások és parasztok forradalombeli harci egyesülésének tényleges ihletője és szervezője a Lenin vezette bolsevik párt volt, amely rettenthetetlenül harcolt a cárizmus ellen.

A petrográdi forradalomról Lenin a március 2-i (15-i) svájci lapokból szerzett tudomást. Öröme határtalan volt. Valamennyi emigráns bolsevikkal együtt viharos lelkesedéssel fogadta az oroszországi munkások és parasztok győzelmének hírét. Büszkeséggel töltötte el, hogy éppen ők voltak az elsők, akik megkezdték a világimperializmus frontjának áttörését. A forradalom lázba hozta az egész világot. Lenin nyomban hozzáfogott a forradalom értékeléséhez, a proletariátus és a bolsevik párt új feladatainak meghatározásához.

Március 3-án (16-án) és 4-én (17-én) a párt Központi Bizottságának külföldi

[75] *Lenin* Összes Művei. 30. köt. 311. old.

tagjai és az oroszországi bolsevikok közt a kapcsolatot fenntartó A. M. Kollontajnak Oslóba küldött leveleiben válaszolt arra a kérdésre, hogy mit tegyenek a bolsevikok a polgári ideiglenes kormány megalakulásával kapcsolatban. Most a fő dolog, tanácsolta Lenin, a munkásosztály forradalmi pártjának további erősítése. A legnagyobb szerencsétlenség volna, ha a bolsevikok „egységre" lépnének a mensevikekkel. „*Semmi esetre sem* ismét a második Internacionálé mintájára! *Semmi esetre sem* Kautskyval! Feltétlenül *forradalmibb* program és taktika..."[76] Most a bolsevikok feladata: a munka kiszélesítése, a tömegek megszervezése, újabb rétegek felrázása annak előkészítése céljából, hogy a munkásküldöttek szovjetjei ragadják meg a hatalmat. Tönkre kell verni a reakciót, egyáltalán nem szabad bízni az új, polgári kormányban, nem szabad támogatni ezt a kormányt, elő kell készíteni egy szélesebb bázist a forradalom felsőbb szakasza számára.

A bolsevik párt új politikai irányvonala alapelveinek kidolgozása szempontjából nagy jelentősége volt Lenin „Levelek a távolból" című művének. Ezekben a levelekben Lenin választ adott az oroszországi munkásosztály, az oroszországi dolgozók előtt a februári forradalom után felmerült kérdésekre: a második orosz forradalom mozgatóerőinek, jellegének és irányának a kérdésére, az államhatalom, a háború és a béke, a polgári ideiglenes kormányhoz való viszony kérdésére, a szovjeteknek mint a dolgozók politikai szervezete új formájának a kérdésére, a forradalom polgári demokratikus szakaszából a szocialista szakaszba való átmenet kérdésére stb.

A „Levelek a távolból" címmel írt cikkekben fogalmazta meg Lenin annak a programnak és taktikának az alapelveit, amelyet Oroszországba való visszatérése után az áprilisi tézisekben, „Levelek a taktikáról" című művében és más munkáiban fejtett ki és alapozott meg.

LENIN HAZATÉRÉSE

Nyomban a februári forradalom győzelme után Lenin igyekezett minél előbb visszatérni hazájába. Ám hogyan jusson el Oroszországba, a forradalmi Petrográdba? Minthogy a semleges Svájcból a hadviselő Oroszországba vivő összes közlekedési utak Anglia és Franciaország kezén voltak, az a terv született, hogy Lenin és az internacionalisták legálisan, Anglián át térjenek haza; meg is indultak az ilyen irányú puhatolódzások. Amikor azonban kitűnt, hogy Oroszország „szövetségesei", a „demokrata" angolok, akik szabadon átengedték Oroszországba a honvédőket, nem engedik át a bolsevikokat, a forradalmi proletár internacionalistákat, másmilyen utat kellett keresni. „A forradalom híre óta – írta visszaemlékezéseiben Krupszkaja Iljics szemét elkerülte az álom. Az álmatlan éjszakákon a legvalószínűtlenebb tervek fogantak meg az

[76] *Lenin* Összes Művei. 49. köt. 418. old.

agyában. Át lehetne repülni repülőgépen. No de ez már igazán csak álom volt. Csak ki kellett mondani hangosan, nyomban világossá vált e terv megvalósíthatatlansága, irrealitása. Meg kell szerezni valamilyen semleges országbeli, lehetőleg svéd állampolgár útlevelét: a svédekre gyanakszanak a legkevésbé. Svéd útlevelet a svéd elvtársak révén lehetne szerezni, de akadály a nyelv nem tudása. És mi lenne, ha az útlevélben az állna, hogy néma? De az ember könnyen elszólhatja magát. »Elalszol, mensevikekről álmodol, szidni kezded őket: ‚bitangok! bitangok!' és fuccs az egész konspirációnak« – mondtam nevetve."[77]

Akkoriban emigráns körökben felmerült az a terv, hogy ki kell eszközölni Németországból az orosz politikai emigránsok átengedését német hadifoglyok fejében. A tervet nagy vonásokban Martov, az internacionalista mensevikek vezetője fejtette ki az oroszországi pártközpontok képviselőinek berni magántanácskozásán. Ám Martov és hívei nem szánták rá magukat arra, hogy hozzáfogjanak e terv végrehajtásához. Lenin úgy döntött, hogy felhasználja ezt a tervet és minden mellette és ellene szóló érv mérlegelése után hozzálátott megvalósításához. Svájci baloldali szocialistáknak, különösen Fritz Plattennek, a svájci szociáldemokrata párt titkárának segítségével hosszú várakozás után megkapta az engedélyt a Németországon való átutazásra.

Amikor ennek híre ment, az antanttábor szociálpatriótái éktelen lármát csaptak: hogy lehet Németországon keresztül utazni, hogy lehet érintkezésbe lépni a vérszopó császár kormányával? – sápítoztak. Lenin megvetően nyilatkozott ezekről a képmutató érvekről. Ugyan mennyivel rosszabb vagy jobb egy „ellenséges hatalom" imperialista kormánya „saját" országunk vagy a „szövetséges hatalmak" imperialista kormányánál? Vajon a proletár internacionalizmus szempontjából helyes lenne „engedményt tenni" az angol és az orosz imperializmus érdekeinek, nem utazni Oroszországba, hanem maradni, s a forradalom idején külföldön ölbe tett kézzel ülni? Vajon nem jobb-e élni más kormány átutazási engedélyével és részt venni a forradalomban, a háború ellen, valamennyi imparialista hatalom ellen irányuló harcban? Lenin így meggyőzően kimutatta, mennyire tarthatatlan mindazoknak a legfőbb érve, akik ellenezték, hogy a bolsevik emigránsok Németországon keresztül utazzanak Oroszországba.

Persze, folytatta Lenin, üldözni, rágalmazni fognak bennünket, de nincs számunkra más út, ha el akarunk jutni Oroszországba. A rágalom ellen pedig lehet és kell küzdenünk, bármilyen nehéz is az. Ennek érdekében az átutazást gyakorlatilag úgy kell megszervezni, hogy később olyan okmányok legyenek a birtokunkban, amelyek segítségével mindenféle rágalmat visszaverhetünk.

Lenin éppen ezért úgy szervezte meg a dolgot, hogy az elutazáskor jegyzőkönyvet vettek fel, amelyet különböző országok szociáldemokratái írtak alá. A jegyzőkönyv a következőket tartalmazta: „Mi, Franciaország, Svájc, Len-

[77] *N. K. Krupszkaja:* Visszaemlékezések Leninre. 311. old.

gyelország és Németország alulírott internacionalistái azt tartjuk, hogy orosz elvtársainknak nemcsak joguk, hanem kötelességük is kihasználni az Oroszországba utazásra kínálkozó lehetőséget." Leninnek és elvtársainak eljárását fenntartás nélkül helyeselve, a jegyzőkönyvet Európa olyan ismert akkori baloldali szocialistái írták alá, mint P. Levi (P. Hartstein) (Németország), H. Guilbeaux, F. Loriot (Franciaország), F. Platten (Svájc), M. Broński (Lengyelország). Amikor Lenin Stockholmba ért, a nyilatkozatot pótlólag aláírta még A. G. Hansen (Norvégia), C. Lindhagen, F. Ström, K. N. Carlson, K. Kilbom, T. Nerman (Svédország). Az utazásról kiadott kommünikét a „Politiken" című svéd szocialista lap tette közzé.

Annak a megállapodásnak értelmében, amelyet Platten a német megbízottakkal kötött, minden emigránsnak biztosítva volt az átutazási engedély, pártállására és a háború kérdésében elfoglalt álláspontjára való tekintet nélkül.

„Amikor Bernből megérkezett a levél, amely szerint Platten tárgyalásai sikeresen véget értek, s hogy csak alá kell írni a jegyzőkönyvet és már el is indulhatunk Oroszországba, Iljics felpattant: »Az első vonattal utazunk.« Két óra volt hátra az indulásig. Két óra alatt fel kellett számolnunk egész »gazdaságunkat«, elszámolni a szállásadónővel, visszavinni a könyveket a könyvtárba, összecsomagolni stb. »Utazz egyedül, én majd holnap utánad megyek.« De Iljics hajthatatlan volt: »Nem, együtt megyünk.« Két óra alatt mindennel végeztünk: becsomagoltuk a könyveket, megsemmisítettük a leveleket, kiválogattuk a legszükségesebb ruhákat, holmikat, likvidáltuk minden ügyünket. Az első vonattal Bernbe utaztunk"[78] – emlékezett vissza Krupszkaja.

Nem sokkal ezt megelőzően Kammerer cipész új lakást bérelt a Culmann utca 10. szám alatt, ahol Lenin a feleségével egy szép szobát kapott. Ám itt már csak néhány napig laktak.

Elutazásuk előtt a házigazda szerencsés utat kívánt Leninnek és megjegyezte:

– Remélem, Uljanov úr, Oroszországban nem kell majd annyit dolgoznia, mint itt!

– Azt hiszem, Kammerer úr, hogy Péterváron még többet kell majd dolgoznom – válaszolta Lenin.

Március 27-én (április 9-én) Leninnel és Krupszkajával együtt 30 emigráns utazott el Svájcból, köztük 19 bolsevik (Miha Chakaja, Inessza Armand. G. A. Uszijevics és mások).

Nem sokkal Svájcból való elutazása előtt Lenin röplapot írt „A fogságban sínylődő elvtársakhoz" címmel, s ebben beszámolt a német és osztrák hadifogságba került kétmillió orosznak az Oroszországban végbement forradalomról és vázolta a szocializmusért vívandó harcban rájuk váró feladatokat. Emellett Lenin írt egy „Búcsúlevelet a svájci munkásokhoz". A levelet az Oroszországba visszatérő bolsevikok március 26-i (április 8-i) gyűlésükön megvitatták és

[78] Ugyanott, 317. old.

elfogadták. A levélben őszinte hálájukat fejezték ki a svájci forradalmi munkásoknak, akikkel elvtársi egyetértésben dolgoztak együtt. Emellett részletesen kifejtették az orosz proletariátus előtt álló világtörténelmi feladatokat.

Gottmadingen német határállomáson az orosz forradalmárok olyan vasúti kocsit kaptak, amelynek három ajtaja le volt plombálva, csak a negyedik, a hátsó ajtó maradt nyitva. Az utolsó fülkében két német tiszt foglalt helyet a német hadvezetés meghatalmazottjaként. A folyosó padlóján krétával jelölték meg az orosz forradalmárok és a német tisztek közötti határt. Ezt a krétával húzott vonalat az orosz emigránsok csoportját kísérő Fritz Plattenen kívül az orosz utasok hozzájárulása nélkül senki sem léphette át.

Stuttgartban megjelent a vonatnál W. Jansson, a német szakszervezetek főbizottságának tagja. Az opportunista szakszervezeti vezetőség megbízásából próbált beszédbe elegyedni az orosz politikusokkal, de a Lenin utasításai szerint eljáró Platten határozottan elutasította.

A német újságoknak szigorúan megtiltották, hogy bármit is közöljenek az orosz emigránsok átutazásáról, amíg el nem hagyják Németország területét. A német hatóságok féltek, hogy a német lakosság szimpátiatüntetéseket rendezne az orosz forradalmárok mellett, ha értesülne átutazásukról.

Március 30-án (április 12-én) az orosz politikai emigránsok szerelvénye Sassnitznál elérte a Balti-tenger partját. Az utasok a vasúti kocsiból hajóhídon szálltak fel az ott várakozó svéd teherhajóra, amely az aknákkal teleszórt tengeren át Trelleborg svéd városkába vitte a hazatérőket, ott J. S. Haniecki lengyel szociáldemokrata és Otto Grimlunden svéd újságíró fogadta őket. Trelleborgból vonaton utaztak Svédország fővárosába, Stockholmba. Stockholmban Lenint és társait nemcsak a bolsevik emigránsok, hanem a svéd baloldali szociáldemokraták is nagy örömmel fogadták. Lenin úgy határozott, hogy csak egy napot tölt Stockholmban. Ez alatt az egy nap alatt Stockholmban megszervezte az OSZDMP Központi Bizottságának Külföldi Irodáját, részt vett a svéd internacionalista szociáldemokraták értekezletén, a svéd elvtársak által az átutazó emigránsok tiszteletére rendezett banketten, beszélgetett F. Strömmel a küszöbönálló oroszországi szocialista forradalomról és a nemzetközi forradalmi mozgalom perspektíváiról, a polgári demokráciáról és a proletariátus diktatúrájáról, valamint más fontos kérdésekről.

Miután meleg szavakkal megköszönték a svéd elvtársaknak a szívélyes fogadtatást és gondoskodást, Lenin és társai március 31-én (április 13-án) elhagyták Stockholmot és két nappal később elérték Tornio határállomást. Váratlanul gyors megjelenésük a forradalmi lázban égő ország küszöbén, az akkor Oroszországhoz tartozó Finnország határán, nyugtalanította az antant ügynökeit. A svéd–finn határon parancsolgató angol tisztek, rosszindulatukat nem is titkolva, abban élték ki magukat, hogy Lenint egy külön szobában motozásnak vetették alá.

„Iljics tökéletesen megőrizte nyugalmát – írta visszaemlékezéseiben Miha Chakaja. – Amikor látta, mennyire csalódtak a motozók, mivel semmit sem

találtak, és kénytelenek bennünket továbbengedni, vidáman elnevette magát. Megölelt és így szólt:

Miha elvtárs, megpróbáltatásaink véget értek, itthon vagyunk. Mi majd megmutatjuk nekik, folytatta, s öklével megfenyegette a tiszteket , hogy méltó gazdái vagyunk jövőnknek."

Lenin az első világháború éveiben igen nagy munkát fejtett ki. Ezekben a nehéz időkben, amikor a nemzetközi munkásmozgalom a II. Internacionálénak a szocializmus ellen elkövetett árulása folytán súlyos válságot élt át, megmentette és megvédelmezte a forradalmi marxizmust, megsemmisítő csapásokat mért a szociálsovinizmusra és a centrizmusra, lerakta az új, III. Internacionálé alapjait, magasra emelte és előrevitte a proletár internacionalizmus zászlaját, a nemzetközi proletariátus igazi tanítómestereként és vezéreként állt a világ elé.

Lenin mélyreható tudományos elemzésnek vetette alá az imperializmust mint a tőkés társadalom utolsó szakaszát, a szocialista forradalom új elméletével vértezte fel a világ munkásmozgalmát, azzal az elmélettel, amely szerint a szocializmus győzelme lehetséges először egyetlen vagy néhány országban is, a háború, a béke és a forradalom kérdésének, a nemzeti-gyarmati kérdésnek az egyetlen helyes elméletével és taktikájával, a proletariátus által az imperializmus korában a demokráciáért és a reformokért vívandó harcról, a proletariátus diktatúrájáról szóló elmélettel. Lenin tanítása, akár a felkelő nap, ragyogó fényével megvilágította a munkásosztály útját a szocialista forradalom győzelméért vívott harcában.

Lenin tudományosan megalapozott, nagyvonalú és merész forradalmi feladatokat tűzött a munkásosztály elé. Hihetetlen nehézségek álltak e feladatok megoldásának útjában. Ám Lenin a világ átalakítására hivatott munkásosztály vezére volt, a munkásosztály hatalmas erejét és szervezettségét testesítette meg, s bátran vezette a munkásosztályt a világimperializmus ellen vívott forradalmi harc útjában álló nehézségek leküzdésére.

A bolsevik párt Lenin vezetésével a háború első percétől fogva a következetes proletár internacionalizmus útjára lépett, kérlelhetetlenül szembefordult „saját" szociálsovinisztáival és centristáival, önfeláldozóan küzdött az imperialista háborúnak az elnyomók elleni háborúvá változtatásáért, s Oroszország munkásait és parasztjait elvezette a cárizmus fölötti győzelemhez, amely megtisztította a szocialista forradalom útját.

Leninnek, a bolsevikoknak az imperialista háború viszonyai között a munkásosztály érdekeiért vívott odaadó, megfeszített harca lelkesítő példa a kommunista és munkáspártok, az egész nemzetközi forradalmi felszabadító mozgalom számára.

KILENCEDIK FEJEZET

OKTÓBER LELKE ÉS VEZÉRE

Ezennel új szakasz kezdődik
Oroszország történetében,
és a mostani, harmadik orosz forradalomnak
végső soron el kell vezetnie
a szocializmus győzelméhez. (*Lenin*)

1917. április 3-ra virradó éjjel lépte át Lenin a politikai emigránsok csoportjával a svéd–finn határt. Finnországban szinte rávetette magát a petrográdi lapokra, amelyek Svájcban jóformán hozzáférhetetlenek voltak. A vámvizsgálattal és a hivatalos formalitásokkal hamar végeztek, s az emigránsokat szállító szerelvény elindult Petrográd felé.

„Lassanként szivárogtak be a vagonba a katonák emlékezett vissza Krupszkaja. Nemsokára megtelt az egész kocsi. A katonák felálltak a padokra, hogy jobban hallják és lássák azt, aki olyan érthetően beszél a rablóháború ellen. Érdeklődésük percről percre nőtt, egyre feszültebb figyelemmel hallgatták Iljics szavait."[1] Lenin a katonáknak arról beszélt, hogyan kell véget vetniük a háborúnak, hogyan kell a parasztoknak megszerezniük a földet. Kérdésekkel ostromolta őket, hogy kipuhatolja hangulatukat. Egész éjszaka beszélgetett a katonákkal.

Április 3-án este Lenint Beloosztrov állomáson a petrográdi és a szesztrorecki munkások és munkásnők népes küldöttsége fogadta, emellett Petrográdból eléje utazott M. I. Uljanova, oda jöttek a Központi Bizottság Oroszországi Irodájának tagjai és a KB más vezető funkcionáriusai, a „Pravda" szerkesztőségének és a bolsevikok Pétervári Bizottságának vezetői. A munkások zászlókat lobogtatva ahhoz a vagonhoz vonultak, amelyben Lenin utazott, a leszálló Lenint a vállukra emelték és a vasúti állomás épületébe vitték, ahol rövid üdvözlő beszédet mondott.

Leninre nagy hatással volt az a fogadtatás, amelyben a munkások Beloosztrovban részesítették. Arca ragyogott az örömtől, nagyon izgatott volt.

MEGÉRKEZÉS PETROGRÁDBA

Petrográdban április 3-án már a déli órákban elterjedt a hír, hogy este megérkezik Lenin. S bár a húsvéti ünnepek miatt a lapok nem jelentek meg és a gyárak nem dolgoztak, az örömhír eljutott a város minden kerületébe és minden katonai laktanyájába. A munkások, katonák és tengerészek készülődtek a

[1] *N. K. Krupszkaja:* Visszaemlékezések Leninre. 319. old.

fogadásra. Az OSZD(b)MP Kronstadti Bizottsága valamennyi hajón harci riadót rendelt el. A tengerészek összevont osztagot küldtek a forradalom vezérének ünnepélyes fogadására és védelmére. Április 3-án este a moszkvai bolsevikok is tudomást szereztek Lenin hazatéréséről. Moszkvában ezen a napon nyitották meg az OSZDMP városi konferenciáját, s amikor az elnökség az ülést félbeszakítva bejelentette, hogy Petrográdban Lenin érkezését várják, a konferencia 400 küldöttének öröme nem ismert határt. Óriási lelkesedéssel elhatározták, hogy azonnal üdvözlő táviratot küldenek neki.

Petrográd, Finnországi pályaudvar. Éjszaka van. A rosszul megvilágított peronon matrózokból és más fegyvernemek képviselőiből díszőrség sorakozott fel. Izgalmas pillanatok. Mindenki teli van várakozással. Az ötödik vagonból kiszáll Vlagyimir Iljics, a kronstadti matrózok díszőrsége tiszteleg, a katonazenekar rázendít a „Marseillaise"-re. A petrográdi munkások üdvrivalgással köszöntik a hazatérő Lenint. Örömkiáltások és viharos taps közepette I. D. Csugurin, akit Lenin még a longjumeaui pártiskoláról ismert, a Viborg kerületi pártbizottság nevében átnyújtotta Vlagyimir Iljicsnek a viborgi városrész bolsevik szervezetének 600. számú párttagsági könyvét.[2] Iljics magához ölelte és megcsókolta Csugurint.

A matrózok és katonák előtt mondott rövid üdvözlő beszéd után Lenin a díszőrség kíséretében az állomásépületbe vonult, ahol már várták a Központi Bizottság, a Pétervári Bizottság tagjai, a bolsevikok kerületi szervezeteinek a vezetői. Ott voltak a Munkás- és Katonaküldöttek Petrográdi Szovjetjének a képviselői: a mensevik Szkobelev és Csheidze is. Lenin, jóformán végig sem hallgatva Csheidze „üdvözlő" szavait, köszöntötte az összegyűlt petrográdi bolsevikokat, a gyárak, ezredek és hadihajók küldöttségeit. Beszédének befejeztével kilépett az állomás előtti térre.

A téren és a pályaudvarhoz vezető utcákon ezrével tolongtak már Petrográd munkásai és katonái. A reflektorok fényében végeláthatatlan zászlótenger hullámzott. A zászlók rengetegéből „Üdvözöljük Lenint!" feliratú transzparensek emelkedtek ki. Felharsant az „Internacionálé". A munkások és katonák Lenint szűnni nem akaró „Hurrá!"-kiáltások közepette egy páncélautóra emelték. A páncélautóról Lenin üdvözölte a cárizmus elleni forradalmat győ-

[2] Ez a párttagsági könyv eddig nem került meg és bizonyára elveszett. Az SZKP Központi Bizottsága mellett működő Marxizmus–Leninizmus Intézet Központi Pártarchívumában Lenin következő párttagsági könyvét őrzik: az 527 számút, amelyet a moszkvai szervezet Kreml-kerületi bizottsága adott ki 1920-ban, a 224 332 számú 1920-as mintájú tagkönyvet, amelyet ugyanabban az évben Moszkvában az OK(b)P Zamoszkvorecsje kerületi bizottsága adott ki, az 1922-es mintájú 114 482 számú tagsági könyvet, amelyet 1922 május 6-án állítottak ki Lenin nevére. Az utóbbi két tagsági könyvön Lenin aláírása is látható. 1927 tavaszán az 1922-es mintájú tagkönyveket kicserélték 1926-os mintájuakra. Az 0 000 001 számú tagsági könyvet és a megfelelő nyilvántartási lapot Moszkva Zamoszkvorecsje kerületi bizottsága 1927 március 16-án a Kommunista Párt megalapítójának és vezetőjének, V. I. Leninnek a nevére töltötte ki. Azóta a Szovjetunió Kommunista Pártja 1. számú párttagsági könyvének örökös tulajdonosa Lenin.

zelemre vivő oroszországi forradalmi proletariátust és katonatömegeket. Az egész világ proletariátusa, mondotta, reménykedve figyeli az orosz munkások bátor tetteit. A petrográdi proletárok és katonák előtt mondott első beszédét ezzel a lelkes felkiáltással fejezte be:

„Éljen a szocialista forradalom!"

A páncélautó Lenint a népnek az út két oldalát szegélyező sorfala között a Kseszinszkaja Palotába vitte, ahol akkoriban a bolsevikok Központi Bizottsága és Pétervári Bizottsága székelt. A petrográdi munkások és katonák itt is gyűlést tartottak, és izzó lelkesedéssel üdvözölték vezérüket. A gyűlés folyamán Lenin a sok ezer munkás és munkásnő, katona és matróz előtt többször is felszólalt.

Lenin megérkezése alkalmából április 4-re virradó éjjel a Kseszinszkaja Palotában összegyűltek Lenin barátai és elvtársai, a Központi Bizottság és a bolsevik Pétervári Bizottság tagjai, továbbá a petrográdi pártszervezet aktivistái. Az egyik elvtárs üdvözlő beszédet mondott. Amikor befejezte szavait, Lenin, látva, hogy mások is készülnek őt üdvözölni, gyorsan felállt és így szólt: „Azt hiszem, elvtársak, hogy már eleget üdvözöltük egymást a forradalom alkalmából!" Ezután másfél órás beszédet mondott, amelyben kifejtette az Oroszországban kialakult helyzettel kapcsolatos nézeteit. A gyűlés részvevői lélegzetüket visszafojtva hallgatták Lenint, nem vették le róla szemüket. A beszéd elhangzása után élénk eszmecsere kezdődött, amely reggelig tartott.

Reggel Lenin elbúcsúzott barátaitól, elvtársaitól, s Krupszkajával együtt nővérének, Anna Iljinyicsnának és sógorának, Mark Tyimofejevics Jelizarovnak a lakására mentek (Petrográd kerület, Sirokaja utca 48/9. sz. 24. sz. lakás. Ma Lenin utca 52. sz.). Itt lakott Lenin és Krupszkaja a júliusi napokig.

Április 4. volt Lenin első munkanapja a forradalmi Petrográdban. Igen zsúfolt programja volt. Reggel V. D. Boncs-Brujevics lakásán tanácskozott a bolsevik párt vezetőivel. A nap folyamán két ízben mondott beszédet a Tauriai Palotában. Ugyanazon a napon részt vett a Munkás- és Katonaküldöttek Petrográdi Szovjetje Végrehajtó Bizottságának ülésén, ahol az emigránsok hazatérésének a kérdését tárgyalták. Lenin beszámolt arról, hogy az emigránsok milyen körülmények között tértek haza Oroszországba Németországon át, s azt javasolta, hogy hagyják jóvá a hazatérésnek ezt a módját és gondoskodjanak arról, hogy megfelelő számú internált német és elsősorban Otto Bauer, a tekintélyes osztrák szocialista visszanyerje szabadságát és hazatérhessen. Lenin javaslatait nem fogadták el. Másnap a „Pravdá"-ban és a Szovjet hivatalos lapjában, az „Izvesztyijá"-ban a közvélemény tájékoztatására megjelent Lenin „Hogyan utaztunk?" címmel írt beszámolója.

Visszatérése után Lenin már első napon meglátogatta anyja, Marija Alekszandrovna és húga, Olga Iljinyicsna sírját a volkovi temetőben.

Lenin megérkezésének roppant jelentősége volt a bolsevik párt, az oroszországi néptömegek szempontjából, nemcsak Oroszország, hanem az egész világ forradalmi felszabadító mozgalmának sorsa szempontjából. A februári forra-

dalommal gyökeresen megváltozott a helyzet Oroszországban. A párt immár megoldotta nyomban megalakulásakor kitűzött legelső feladatát: a cári önkényuralom megdöntését. A bolsevikok pártja és a munkásosztály előtt most egy új, valóban történelmi méretű és jelentőségű feladat állt: a harc a szocialista forradalom győzelméért. Lenin Petrográdba érkezése után nyomban átvette a Központi Bizottság és a „Pravda" közvetlen irányítását.

Az egész párt által lelkesen fogadott proletárvezér odaállt a forradalom kormányrúdjához.

AZ ÁPRILISI TÉZISEK

A februári forradalom után a bolsevik párt, az illegalitásból kikerülve, nehéz körülmények között látott hozzá erőinek összegyűjtéséhez, taktikájának kidolgozásához és tevékenységének kibontakoztatásához. A bolsevikoknak, hogy az új viszonyok között sikeresen vezethessék a munkásosztály, az összes dolgozók harcát, helyes, marxista értékelést kellett adniuk a végbement forradalomról, tisztázniuk kellett osztályjellegét, számba kellett venniük az osztályerőviszonyokban kialakult változásokat, meg kellett határozniuk az új történelmi helyzet sajátszerűségét.

A februári forradalom az imperialista háború közepette zajlott le és néhány nap alatt Oroszországot a legszabadabb országgá tette valamennyi hadviselő ország közül. De vajon megváltozott-e ettől a jellege annak a háborúnak, amelyet a forradalom után hatalomra jutott ideiglenes kormány tovább folytatott? Vajon támogatni kell-e ezt a kormányt? Hogyan lehetne véget vetni a háborúnak és kivívni a békét? Hogyan, milyen irányban fejlődik majd tovább a forradalom?

A munkások és parasztok tömegei, amelyek a februári forradalomban bámulatos hősiességet tanúsítottak, a cárizmus régi államgépezetét szétrombolva létrehozták a munkás-, katona- és parasztküldöttek szovjetjeit.

Miután február 27-én a bolsevikok felhívására megalakították a Munkás- és Katonaküldöttek Petrográdi Szovjetjét, egész Oroszországban megindult a szovjetek szervezése. Meg kellett magyarázni a tömegeknek, miféle szervek a munkás-, katona- és parasztküldöttek szovjetjei, mi a jelentőségük osztályszempontból, mi a szerepük a forradalomban.

A kadetok és az októbristák burzsoá pártjai, amelyek már a cárizmus idején jól szervezett pártok voltak, mindent elkövettek, hogy a forradalmat megállítsák és a burzsoá rendszer kiépítésének és megszilárdításának a medrébe terelj ék, s a népet rábírják az imperialista háború támogatására. A burzsoázia forradalmi frázisokkal ámította a tömegeket, s így sikerült a lakosság széles rétegeiben honvédő hangulatot teremteni. A burzsoá pártokat tevékenyen támogatták az eszerek és a mensevikek kispolgári pártjai. Ezek a pártok úgy vélték, hogy a monarchia megdöntése után az országban *hosszú* időre polgári parlamenti köztársaságnak kell létrejönnie, amelyben kialakulnak majd az anyagi

előfeltételek a szocializmusba való átmenethez, s a munkásosztály megszerzi a kellő politikai képzettséget és műveltséget. Az eszerek és a mensevikek a szovjeteket nem a munkások és parasztok hatalmi szerveinek tekintették, hanem a burzsoá hatalmat, az ideiglenes kormány tevékenységét ellenőrző szerveknek.

A bolsevik párt volt az országban az egyetlen olyan párt, amely nem hagyta cserben a szocialista zászlót, igyekezett megértetni a tömegekkel, hogy az ideiglenes kormány osztálylényegét tekintve burzsoá kormány, s leleplezte a kormány imperialista politikáját és a kispolgári pártok megalkuvó taktikáját. A bolsevikok pártja már legális fennállásának első napjaiban hozzáfogott sorainak megszervezéséhez és erősítéséhez, politikai tömegmunkájának kibontakoztatásához. A bolsevik Központi Bizottság Irodája, a kivívott szabadságot kihasználva, újból megkezdte a „Pravda" kiadását, arra hívta fel a bolsevik szervezeteket, hogy alakítsanak szakszervezeteket és üzemi bizottságokat, önhatalmúlag vezessék be a nyolcórás munkanapot, szervezzék meg a Vörös Gárdát és a munkásmilíciát.

A bolsevikok nagyarányú agitációs, propaganda- és szervező munkába fogtak a tömegek körében azzal a jelszóval, hogy tovább kell mélyíteni a forradalmat, a szovjetek köré kell tömöríteni a forradalmi erőket az ellenforradalom elleni harcra. Folytatták a küzdelmet a földesúri földeknek a parasztok kezébe való átadásáért, a forradalmi nép minden demokratikus követelésének kielégítéséért.

A bolsevik Központi Bizottság Oroszországi Irodája feladatul tűzte ki a hadviselő országok proletariátusával való kapcsolatok kiépítését annak érdekében, hogy véget vessenek az imperialista háborúnak.

Az Oroszországi Iroda és a helyi pártszervezetek által követett taktika lényegében azt a bolsevik taktikát ismételte, amelyet Lenin az első orosz forradalomban kidolgozott, s amely a polgári demokratikus forradalom befejezésére, a proletariátus és a parasztság demokratikus diktatúrájának bevezetésére irányult. Ebből kiindulva a Központi Bizottság Oroszországi Irodája a szovjeteket úgy fogta fel, mint a forradalmi erők tömörítésének a szerveit és „a forradalmi hatalom csíráit, amelyek a további folyamatban, a forradalom fejlődésének egy meghatározott pontján készek annak biztosítására, hogy a teljes hatalmat a proletariátus gyakorolhassa a forradalmi demokráciával szövetségben a felkelt nép követeléseinek teljes megvalósítása céljából"[3].

Néhány bolsevik bizottság és több vezető pártfunkcionárius a határozott „tömegellenőrzést" sürgette, nem vetve fel azt, hogy az országban az egész hatalom a szovjetek kezébe menjen át. A bolsevik szervezetek ellenezték a burzsoá ideiglenes kormány támogatását, de ugyanakkor sok közülük arra szólította fel a szovjeteket, hogy gyakoroljanak állandó és egyre erősödő nyomást az ideiglenes kormányra, s így bírják rá a háboru imperialista céljairól, az annexiókról való lemondásra és a demokratikus békére.

[3] „Pravda", 18. sz. 1917. március 26.

Ezek a hibás taktikai tételek jutottak kifejezésre a Központi Bizottság Oroszországi Irodájának hivatalos határozataiban, s ezeket fejtegették és magyarázták a „Pravdá"-ban megjelent cikkeikben olyan szerzők, mint V. I. Nyevszkij, M. I. Kalinyin, M. K. Muranov, M. Sz. Olminszkij, I. V. Sztálin, P. I. Sztucska és más pártmunkások.

Lényegében félmensevik álláspontot foglalt el L. B. Kamenyev. A „Pravdá"-ba írt cikkeiben a bolsevikok által a burzsoá ideiglenes kormánynak nyújtandó feltételes támogatás politikájáért szállt síkra, a háború értékelésében pedig honvédő álláspontra siklott le.

A proletariátus forradalmi stratégiájáról és taktikájáról, az önkényuralom megdöntése utáni új történelmi viszonyok között a proletariátusra háruló feladatokról szóló alaptételeket Lenin még márciusban fogalmazta meg „Levelek a távolból" című művében. Ám a Központi Bizottság tagjai nem mind fogadták el akkor Leninnek a forradalom távlataira vonatkozó nézeteit. Egyesek nem értettek egyet azzal, hogy a polgári demokratikus forradalom befejeződött Oroszországban és hogy a szocialista forradalomra való áttérésért kell harcolni. Lenin Oroszországba való visszatérése előtt a „Levelek a távolból" nem váltak a párt közkincsévé. A „Pravda" csak az első levelet tette közzé, de azt is olyan rövidítésekkel, hogy kimaradtak az ideiglenes kormány ellen és a kispolgári pártok vezetői ellen irányuló legélesebb kitételek. Az oroszországi vezető pártszervek szükségét érezték annak, hogy Lenin további kiegészítő magyarázatokat fűzzön az általa kidolgozott új és rendkívül merész pártpolitika sarkalatos kérdéseihez. A párt kádereinek szükségük volt a Leninnel való személyes érintkezésre.

A párt türelmetlenül várta, hogy Lenin hiteles szavaival meghatározza a forradalom fejlődésének és a munkásosztály harcának további útjait. Tudta, hogy Lenin kijelöli majd az egyetlen helyes utat.

Lenin április 4-én reggel a Tauriai Palotában, a munkás- és katonaküldöttek szovjetjeinek összoroszországi tanácskozásán részt vevő bolsevikok gyűlésén beszédet mondott „A proletariátus feladatai a jelenlegi forradalomban" címmel. Beszédében kifejtette áprilisi téziseit, amelyek felvértezték a pártot a *polgári demokratikus forradalomból a szocialista forradalomba való átmenetért vívandó harc tudományosan megalapozott tervével.* Lenin ezt a beszédét a szovjetek tanácskozásán részt vevő bolsevikok és mensevikek együttes gyűlésén is megismételte.

Téziseiben Lenin mindenekelőtt az Oroszország és az egész világ népeit egyaránt foglalkoztató legégetőbb kérdést – a háborúhoz való viszony kérdését taglalta. A háború, írta, Oroszország részéről az ideiglenes kormány alatt is imperialista rablóháború marad e kormány burzsoá jellegénél, céljainál és politikájánál fogva. A pénzügyi és diplomáciai tekintetben a hatalmasabb angol és francia imperializmustól függő tőkésosztály nem is tud más háborút viselni, mint imperialista háborút. Ebből a háborúból nem lehet kikerülni a tőke hatalmának megdöntése, az államhatalomnak a proletariátus és a hozzá csatla-

kozó szegényparaszti rétegek kezébe való átmenete nélkül. Csak ez a hatalom adhat a népnek békét, kenyeret és szabadságot, csak ez a hatalom térítheti az országot a szocializmus útjára. Ebből következnek a bolsevik jelszavak: „Semmiféle támogatást, a legcsekélyebb bizalmat sem az ideiglenes kormánynak!", „Minden hatalmat a szovjeteknek!"

Az áprilisi tézisekben Lenin meghatározta a szocialista forradalom győzelmére való irányvétel politikáját. „A mai oroszországi helyzet sajátszerűsége az, hogy *átmenet* a forradalom első szakaszából, amely a proletariátus kellő tudatosságának és szervezettségének hiányában a burzsoázia kezébe adta a hatalmat, *második* szakaszába, amely a proletariátus és a parasztság legszegényebb rétegeinek a kezébe kell hogy adja a hatalmat."[4] Ez a tétel volt Lenin téziseinek kiinduló és sarkalatos pontja.

A szovjeteket Lenin már 1905-ben sem csak a fegyveres felkelés szerveinek tekintette, hanem az új, forradalmi hatalom csíráinak is. A Párizsi Kommün tanulságainak és a két orosz forradalom tapasztalatainak tanulmányozása alapján Lenin az áprilisi tézisekben azt a tételt állította fel, hogy a szovjetek köztársasága a proletárdiktatúra politikai formája és a párt meg a munkásosztály elé azt a feladatot állította, hogy hozzanak létre Oroszországban ilyen köztársaságot. „Nem parlamentáris köztársaság – a munkásküldöttek szovjetjeitől ehhez visszatérni hátrafelé tett lépés lenne –, hanem a munkás-, béres- és parasztküldöttek országszerte alulról fölfelé felépített szovjetjeinek köztársasága"[5] – proklamálta Lenin.

Már Marx felállította az államhatalom új, „Párizsi Kommün típusú" formájáról szóló tételt. Marx és Engels azt tanították, hogy a munkásosztály nem veheti át egyszerűen a kész régi államgépezetet és nem kormányozhat ennek segítségével, hanem ezt a gépezetet egy új apparátussal kell felváltania, politikai uralmát – a proletariátus diktatúráját – a társadalom szocialista átalakításának eszközévé kell változtatnia. Megmagyarázták, hogy a parlamentáris köztársaság haladás az abszolutizmushoz képest, de nem küszöböli ki a tőke uralmát, hanem csak megkönnyíti a munkásosztálynak a proletárdiktatúra megvalósításáért folytatott harcot.

Kautsky és a II. Internacionálé más opportunistái, pártütői meghamisították Marxnak és Engelsnek az államra vonatkozó eszméit, semmibe vették azt az útmutatásukat, amely szerint a demokratikus állam új, magasabb rendű típusát – a proletariátus diktatúráját – kell létrehozni, és a demokrácia burzsoá politikai formája – a parlamentáris köztársaság – mellett kardoskodtak mint a szocializmusba való átmenet legjobb államformája mellett. Lenin az opportunisták leleplezése során kimutatta, hogy az élet megteremtette a demokratikus állam új, a parlamentáris demokratikus köztársasághoz képest magasabb rendű típusát, s ez a szovjetek köztársaságának formáját öltő proletárdiktatúra.

[4] *Lenin* Összes Művei 31. köt. Budapest 1972 114. old
[5] Ugyanott, 115. old.

Leninnek a szovjetek köztársaságára vonatkozó következtetése óriási felfedezés volt az alkotó marxizmus tudományában. Történelmi jelentőségű volt az 1917. októberi szocialista forradalom győzelmének biztosítása, a szovjethatalom megteremtése és a szocializmusnak a Szovjetunióban való felépítése, valamint más országok proletárdiktatúrája politikai formáinak kidolgozása szempontjából.

Az áprilisi tézisekben Lenin megfogalmazta a proletárpárt gazdasági platformját. Úgy vélekedett, hogy a párt nem tűzheti ki céljául a szocializmus azonnali „bevezetését" az országban, olyan átalakítások megvalósítását, amelyek nem értek meg sem a gazdasági tevékenységben, sem a nép többségének tudatában. A gazdasági élet területén olyan forradalmi intézkedések haladéktalan megvalósítása mellett szállt síkra, amelyek gyakorlatilag teljesen időszerűek, az országot fenyegető gazdasági csőd és éhínség elleni harc szempontjából feltétlenül szükségesek, s amelyek a tömegek számára érthetők, hozzáférhetők. Ilyen intézkedéseknek a következőket tekintette: először, az ország egész földalapjának nacionalizálását a földesúri földek elkobzásával, a földdel való rendelkezés jogának átruházását a béres- és parasztküldöttek szovjetjeire, a béresküldöttek szovjetjeinek ellenőrzése alatt működő mintagazdaságok létrehozását az elkobzott földesúri nagybirtokokból; másodszor, az ország valamennyi bankjának haladéktalan egyesítését egyetlen állami bankká és ennek a munkásküldöttek szovjetjeinek ellenőrzése alá helyezését; harmadszor, a termelés és a termékelosztás fölötti munkásellenőrzés bevezetését.

Ezek az intézkedések forradalmi megvalósításuk esetén, vélekedett Lenin, fontos lépések a szocializmus felé. Néhány nappal később a párt és a munkásosztály előtt felvetette „a bankok és a tőkések szindikátusai államosításának" kérdését a monopoltőke gazdasági hatalmának aláásása céljából.

A tézisekben Lenin a lehető legvilágosabban fogalmazta meg a párt taktikáját a szocialista forradalomért vívott harc során. Ez a taktika a bonyolult és ellentmondásos helyzet marxista elemzésén alapult. A februári forradalom sajátossága abban rejlett, hogy fejlődése folyamán kettőshatalom jött létre: a burzsoá ideiglenes kormánnyal egyidejűleg fennálltak a munkás- és katonaküldöttek szovjetjei, amelyekben a mensevikek és az eszerek voltak többségben. A helyi szovjetek bizalmát élvező Petrográdi Szovjet önként átengedte a hatalmat az ideiglenes kormánynak és kötelezte magát e kormány támogatására, csupán azt a szerepet tartva fenn magának, hogy ellenőrizze az alkotmányozó gyűlés összehívását.

A milliós néptömegek, amelyek először vettek részt a politikai életben és nem voltak járatosak a politikában, nem tudtak a helyzetben azonnal eligazodni, nem látták, ki a barát és ki az ellenség. A tömegek még a „honvédők" befolyása alatt voltak, többségükben a mensevikeket és az eszereket követték, bíztak a burzsoá kormány ígéreteiben.

Lenin feltárta, milyen mélyen rejlő társadalmi-gazdasági okokra vezethető vissza az, hogy a munkásosztály, a városi és a falusi szegények széles rétegei

öntudatlanul hisznek a tőkéseknek, a béke és a szocializmus legádázabb ellenségeinek. Oroszország kispolgári ország. A forradalom egyszerre roppant sok kispolgárt, kistulajdonost, a tőkések és a munkások között ingadozó embert vont be a mozgalomba. „A hatalmas kispolgári hullám mindent elöntött, nemcsak nagy számával, hanem eszmeileg is ránehezedett az öntudatos proletariátusra, azaz igen széles munkásköröket fertőzött meg, árasztott el kispolgári politikai nézetekkel."[6]

Ám a bolsevik pártnak nem szabad úsznia az árral, szembe kell szegülnie vele, védelmezve proletár osztályvonalát, tanította Lenin.

Kitűzve a „Minden hatalmat a szovjeteknek!" jelszót, Lenin megmagyarázta, hogy ez a jelszó akkor nem jelentett felhívást a burzsoá ideiglenes kormány erőszakos megdöntésére. Ezt a kormányt, írta Lenin, meg kell dönteni, mert nem adhat a népnek sem békét, sem kenyeret, sem teljes szabadságot. Ám nem lehet azonnal megdönteni és „egyáltalán nem lehet a szokásos módon »megdönteni«, mivel ez a kormány arra támaszkodik, hogy a *másik* kormány, a munkásküldöttek szovjetje »*támogatja*« a burzsoáziát, márpedig ez a másik kormány az egyetlen lehetséges forradalmi kormány, amely közvetlenül kifejezésre juttatja a munkások és a parasztok többségének tudatát és akaratát"[7]. Az imperialista ideiglenes kormány elleni fegyveres fellépés a szovjetek elleni, a munkások és katonák többsége elleni fellépés is volna. Márpedig mi, mondotta Lenin, nem vagyunk blanquisták, nem vagyunk összeesküvők. Magunk mellé kell állítanunk a munkásosztály többségét, a dolgozók többségét. Fel kell tárnunk az ideiglenes kormány népellenes imperialista lényegét, meg kell fosztanunk a munkások és a katonák bizalmától és támogatásától, s ily módon ki kell szorítanunk a hatalomból, a szovjetek kormányának kezében összpontosítva a teljes hatalmat. Bírálnunk kell és le kell lepleznünk az eszereket és a mensevikeket, el kell szigetelnünk őket a tömegektől és ily módon meg kell szereznünk a többséget magukban a szovjetekben. Ilyen körülmények között az osztályok és a pártok harca a szovjeteken belül, amikor azok teljhatalmú állami szervekké válnak, a hatalom átmenete az egyik párt kezéből a másikéba, az eszerek és a mensevikek kezéből a bolsevikokéba, békés harc útján menne végbe, a szovjetek összetételének demokratikus megújítása útján.

A kialakult történelmi helyzet mélyreható elemzése alapján Lenin kifejtette *annak lehetőségét, hogy a hatalom békés úton menjen át a proletariátus kezébe.* Újabb meggyőző érvet adott a kommunisták kezébe a proletariátus ellenségeinek ama hazug elmeszüleményei ellen, hogy a kommunisták mindig és minden körülmények között a proletárhatalom kivívásának erőszakos módja mellett foglaltak és foglalnak állást. Ugyanakkor felszólította a bolsevikokat arra, hogy készüljenek fel a harc más formáira is, a munkásosztály, a nép felfegyverzésére buzdított.

[6] Ugyanott, 156. old.
[7] Ugyanott, 147. old.

A párt belső kérdéseiről szólva Lenin a pártkongresszus azonnali összehívása, a pártprogram módosítása mellett foglalt állást. Úgy vélte, hogy az új programnak értékelést kell adnia az imperializmusról és az imperialista háborúkról, ki kell fejtenie a marxizmusnak az államról szóló tanítását, ki kell tűznie a szovjetköztársaság létrehozásának a feladatát.

Lenin a párt nevének megváltoztatását javasolta. Minthogy a szociáldemokrata pártok hivatalos vezetői csaknem valamennyi országban elárulták a szocializmus ügyét, a „szociáldemokrata" elnevezés helyett a „kommunista" név felvételét ajánlotta. Marx és Engels is kommunista pártnak nevezték az általuk létrehozott proletárpártot. Ez az elnevezés tudományosan helyes, mivel a proletárpárt végső célja a kommunista társadalom felépítése. „Ideje már ledobni a szennyes inget, ideje tiszta fehérneműt öltenünk"[8] – írta Lenin.

A nemzetközi munkásmozgalom területén Lenin mint gyakorlati feladatot a III., Kommunista Internacionálé megalakítását tűzte ki.

Lenin áprilisi tézisei az alkotó marxizmus kiemelkedő jelentőségű dokumentumai. Új, valóban marxista forradalmi politika felé orientálták a pártot, új, óriási mozgósító erejű programadó és taktikai jelszavakkal vértezték fel. Téziseivel Lenin kivezette a proletariátust és pártját a szocialista forradalom győzelméért vívandó következetes osztályharc széles útjára. A tézisek alapját Leninnek az a zseniális tétele alkotta, amely szerint a szocializmus győzelme lehetséges eleinte néhány tőkésországban vagy akár egyetlen országban is, az a szilárd meggyőződése, hogy az imperializmus frontját Oroszországban áttörheti és át is fogja törni a győzelmes szocialista forradalom.

Lenin áprilisi tézisei alkották azt az eszmei alapot, amelyen a VII. (áprilisi) konferencia előtt a bolsevikok pártszervezetei tömörültek. A téziseket a párt és a munkásosztály soraiban nagy lelkesedéssel fogadták, ezek a proletárdiktatúra megteremtéséért vívandó harcra mozgósították a munkásokat.

Így beszélt a Donyec-medence egyik bányásza a szovjetek összoroszországi tanácskozása bolsevik frakciójának április 5-i ülésén: „Mindaz, amit itt Lenin elvtárs javasol, helyes. Át kell vennünk a gyárakat, az üzemeket. Nálunk például nincsenek tulajdonosok. A mi bányánkban tízezer munkás dolgozik, és most tulajdonos nélkül dolgozunk. Bányaőrséget állítottunk fel, biztosítjuk a rendet... Csak éppen szónokaink nincsenek, nincs, aki megmagyarázná a helyzetet. Amikor a nép összegyűl, követeli, hogy én, mivel bolsevik vagyok, magyarázzak meg nekik mindent. Én azonban csak egyet tudok mondani, és mondom is mindig: »Testvéreim, keményebben tartsátok magatokat.« Többet nem tudok mondani. Most tehát arra kérem magukat, elvtársak, küldjenek hozzánk képzettebb elvtársakat, akik bányászainknak jobban meg tudják magyarázni a politikát, meg hogy mi legyen tovább. Leninnek pedig mindenben, amit mondott, mindenben igaza van."

[8] Ugyanott, 181. old.

A donyeci bányász felszólalása a bolsevik proletár világos és meggyőző válasza volt a vezér felhívására.

Lenin tézisei április 7-én jelentek meg a „Pravdá"-ban. Szabad pártvita bontakozott ki és mintegy három hétig tartott. A vita során Lenin álláspontja hamar tért hódított a vezető pártmunkások körében, s egymás után csatlakoztak hozzá a pártszervezetek is. A „Pravda" hasábjain Kamenyev fellépett Lenin tézisei ellen. Azt bizonygatta, hogy a pártnak nem a szocialista forradalomba való átmenetre kell orientálódnia, hanem a polgári demokratikus forradalom befejezésére, a proletariátus és a parasztság demokratikus diktatúrájának megteremtésére.

Lenin „Levelek a taktikáról" című brosúrájában és „A kettőshatalomról" című cikkében vágott vissza Kamenyevnek. Kimutatta, milyen veszélyes a dogmatizmus a párt tevékenysége szempontjából, s nyomatékosan hangsúlyozta a marxista elmélet alkotó jellegét. „Azt a vitathatatlan igazságot kell magunkévá tennünk – írta Lenin –, hogy a marxistának a való élettel, a *valóság* pontos tényeivel kell számolnia, nem pedig továbbra is a tegnap elméletébe kapaszkodnia, amely, mint minden elmélet, a legjobb esetben is csak megjelöli az alapvetőt, az általánosat, csak *megközelítően* foglalja magában az élet bonyolultságát.

»Szürke, öcsém, minden teória, s az élet aranyfája zöld.«

Aki a polgári forradalom »befejezettségének« kérdését a *régi módon* veti fel, az feláldozza az élő marxizmust a holt betűnek.

A régimódi kérdésfeltevés alapján: a burzsoázia uralma *után* a proletariátus és a parasztság uralma, a proletariátus és a parasztság diktatúrája következhet és kell is, hogy következzék.

De a való élet *máris másképp* alakult: az *egyiknek a másikkal való* rendkívül eredeti, újszerű, soha nem látott *összefonódását* tapasztaljuk. Egymás mellett, együtt, egy és ugyanazon időben áll fenn *mind* a burzsoázia uralma (Lvov és Gucskov kormánya), *mind* a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrája, amely a hatalmat *önként* átengedi a burzsoáziának, önként a burzsoázia függvényévé válik."[9]

„Levelek a taktikáról" című művében Lenin élesen bírálta a „le a cárral, éljen a munkáskormány" Trockij-féle formuláját, amely azt jelenti, hogy „a még le nem zárult paraszt- vagy általában kispolgári mozgalmon... átugorjunk". Trockij állásfoglalását „a munkáskormány által való »hatalommegragadással« űzött játéknak", „blanquista kalandnak" minősítette.[10]

Lenin áprilisi tézisei felbőszítették a forradalmi proletariátus ellenségeit. Rágalomhadjárat indult a bolsevikok ellen. A burzsoá sajtó a legocsmányabb provokatív koholmányokat és a legaljasabb hazugságokat vetette be Lenin ellen. Annak alapján, hogy Lenin és más bolsevikok Németországon át tértek

[9] Ugyanott, 134–135. old.

[10] Lásd ugyanott, 137–138. old.

vissza Oroszországba, piszkos célzásokat tettek arra, hogy a német imperializmus szekerét tolják. Az ilyen agitáció hatására az utcákon a Leninnel való fizikai leszámolást követelő felhívások hangzottak el. A mensevik-eszer sajtó azt kezdte fújni, hogy az orosz forradalmi demokráciának egy új ellensége jelent meg: a baloldali „anarchista ellenforradalom", vagyis egy olyan veszély, amely állítólag Lenin, a bolsevikok részéről fenyeget. A burzsoá zugpolitikusok a mensevik tézist azzal a hamis váddal egészítették ki, hogy Lenin és a bolsevikok „anarchiára" és „polgárháborúra" buzdítanak.

Plehanov az áprilisi téziseket anarchizmusnak, blanquizmusnak minősítette. „Lenin csak most tért vissza, nem ismeri Oroszországot" – kiabálta Dan. Lenin téziseivel „szétrombolja a marxizmust" – jelentette ki Cereteli, előráncigálva egy idézetet Engels „A német paraszthaború" című művéből, ahol arról van szó, hogy az az osztály, amely túlságosan korán ragadja magához a hatalmat, pusztulásra van ítélve.

Csak tudatlan emberek vagy a marxizmus renegátjai kiabálhatnak anarchizmusról, blanquizmusról és hasonlókról, szögezte le válaszképpen Lenin. Márpedig, aki hajlandó gondolkodni és tanulni, meg fogja érteni, hogy a blanquizmus nem más, mint a hatalom megragadása egy kisebbség által, én viszont amellett szállok síkra, hogy az egész hatalom a szovjetek kezébe menjen át, amelyek kétségtelenül a nép többségének nyílt és közvetlen szervezetét alkotják. Ez az egyik.

Másodszor, a blanquizmus tagadja az állam és az államhatalom szükségességét a burzsoázia uralmáról a proletariátus uralmára való áttérés korszakában. „Én pedig a félreértés minden lehetőségét kizáró világossággal *szállok síkra* amellett, hogy ebben a korszakban szükség van államra, csakhogy, Marx szerint és a Párizsi Kommün tapasztalatainak megfelelően, nem a szokásos parlamentáris polgári államra, hanem olyan államra, amelynek *nincs* állandó hadserege, *nincs* a néppel szemben álló rendőrsége, *nincs* a nép fölébe helyezett hivatalnoki kara... Plehanov úr, az egykori marxista, a marxizmusnak az államról szóló tanítását *egyáltalán* nem értette meg."[11]

Csheidze, az akkori Petrográdi Szovjet mensevik elnöke azt jósolgatta a bolsevikok vezérének, hogy teljesen elszigetelődik. „Egyedül Lenin marad a forradalmon kívül – írta –, mi valamennyien pedig megyünk a magunk útján." A történelem alaposan rácáfolt a mensevik „jóslatra".

Április 14-én nyílt meg a bolsevikok petrográdi városi konferenciája, amely Lenint díszelnökévé választotta. A konferencián Lenin előadói beszédet és zárszót mondott a politikai helyzetről és az ideiglenes kormányhoz való viszonyról. Beszédei mély hatással voltak a konferencia részvevőire. A küldöttek többsége Lenin tézisei mellett foglalt állást. A konferencia elfogadta Leninnek az ideiglenes kormányhoz való viszonyról előterjesztett határozati javaslatát, amely harcos tevékenységre, a szocialista forradalom előkészítésére szólította

[11] Ugyanott, 138 139. old.

fel a főváros bolsevikjait. A legnagyobb pártszervezet, a főváros pártszervezete helyeselte a lenini taktikát.

A petrográdi városi konferencia munkáját félbeszakította a fővárosi dolgozók április 20-án kirobbant hatalmas arányú politikai megmozdulása az ideiglenes kormány imperialista politikája ellen. A mozgalom közvetlen indítéka az volt, hogy P. Miljukov külügyminiszter a szövetséges hatalmakhoz jegyzéket intézett, amelyben kijelentette: a kormány kész „teljes mértékben tartani a szövetségeseinkkel szemben vállalt kötelezettségeket", és „igyekszik a világháborút a végső győzelemig folytatni".

Április 20-án és 21-én Petrográd forrongott. Több mint százezer tüntető, az ideiglenes kormány napvilágra került árulásán felháborodva, ilyen követelésekkel vonult ki az utcára: „Minden hatalmat a szovjeteknek!", „Vesszen a háború!", „Vesszen Miljukov!", „Vesszen Gucskov!" Kijózanodva a honvédő hangulatból, békét követeltek. Tüntetések zajlottak le az ország más városaiban is.

A petrográdi munkások és katonák hatalmas arányú tiltakozó tüntetése ragyogóan igazolta, mégpedig váratlanul hamar, a párt egész lenini taktikájának helyességét, annak a jelszónak a helyességét, amelyet Lenin így fogalmazott meg: „Semmiféle támogatást az ideiglenes kormánynak!" Petrográd és egész Oroszország, írta Lenin, súlyos politikai válságot élt át, az elsőt a forradalom után. Az ideiglenes kormánynak ezúttal is sikerült megszereznie a Petrográdi Szovjet eszer-mensevik vezéreinek bizalmát s így megóvni ingadozó hatalmát. Éppen csak a nép által legjobban gyűlölt minisztereket, Miljukovot és Gucskovot távolították el a kormányból. Az akkor alakult koalíciós ideiglenes kormányba hat szocialista került be az eszerek és a mensevikek pártja részéről, amelyek politikájukat nyíltan összekötötték a burzsoázia politikájával.

A petrográdi szervezet tagjainak egy kis csoportja Bagdatyevvel az élen az áprilisi tüntetés idején az ideiglenes kormány haladéktalan megdöntésének a jelszavát tűzte ki. Ám ez a jelszó ellenkezett a pártnak a forradalom békés fejlesztésére, a szovjeteken belüli többség fokozatos kivívására irányuló politikájával. A Központi Bizottság Lenin javaslatára helyreigazította az elhamarkodásra és előreszaladásra hajlamos elvtársak hibáját. Megmagyarázta, hogy a nép többségét szilárdan a forradalmi proletariátus köré kell tömöríteni, hogy e nélkül a feltétel nélkül az ideiglenes kormány elleni fellépés kalandorság volna.

„Proletárpárt nem követhetne el veszélyesebb hibát, mint ha taktikáját szubjektív óhajokra építené ott, ahol szervezettségre van szükség"[12] – figyelmeztetett Lenin. Lenin kalandornak minősítette Bagdatyev jelszavát és kimutatta, mennyire fontos, hogy a párt erősítse szervezeti apparátusát és elejét tudja venni annak, hogy helyi szervezetek vagy egyes párttagok megszegjék a Központi Bizottság határozatait.

[12] Ugyanott, 353. old.

A PÁRT JÓVÁHAGYJA A LENINI POLITIKAI IRÁNYVONALAT

Nem sokkal a petrográdi konferencia után kellett megkezdenie munkáját az összoroszországi pártkonferenciának. Lenin lelkesen és nagy gonddal készült erre az első legális oroszországi pártkonferenciára. Április 10-én megírta „A proletariátus feladatai forradalmunkban" című nagy munkáját, a proletárpárt platformjának tervezetét. A pártkonferencia számára elkészítette „A program elméleti, politikai és néhány egyéb részével kapcsolatban javasolt módosítások tervezeté"-t. Április 23-án Lenin a Kseszinszkaja Palota nagytermében előzetes tanácskozást tartott a konferenciára érkezett küldöttekkel. Az egybegyűltek kérésére beszédet mondott és elemezte az orosz forradalom fejlődését. Beszéde jelentős részét Lenin a politikai helyzetnek szentelte, különösen annak a politikai válságnak, amely április 19–21-én tört ki az ideiglenes kormánynak a háborúra vonatkozó jegyzékével kapcsolatban.

A bolsevikok VII. összoroszországi konferenciája április 24-én ült össze Petrográdban. Lenin, akit a küldöttek lelkes éljenzéssel fogadtak, megnyitó beszédében megállapította: „Az oroszországi proletariátusnak jutott a kezdés nagy megtiszteltetése, de nem szabad megfeledkeznie arról, hogy mozgalma és forradalma csupán része a világ forradalmi proletármozgalmának."[13]

A konferencia egész munkája Lenin közvetlen vezetése alatt folyt le. A konferencián Lenin előadói beszédet mondott a politikai helyzetről, az agrárkérdésről és a pártprogram felülvizsgálásáról, s ezekben kijelentette és megmagyarázta az áprilisi tézisekben megfogalmazott tételeket. „Minden forradalom alapvető kérdése az államhatalom kérdése"[14] – hirdette Lenin. Ezt a kérdést az oroszországi polgári demokratikus forradalom nem oldotta meg. Minthogy azonban a hatalom ténylegesen a burzsoázia és az elpolgáriasodott földbirtokosok kezébe ment át, a februári forradalom nem adott a népnek sem békét, sem kenyeret, sem szabadságot. Az imperialista háború befejezéséhez, az igazi szabadság kivívásához, a kenyér és a föld biztosításához el kell érni, hogy a teljes hatalom a szovjetekben egyesült munkások és szegényparasztok kezébe menjen át.

A konferencián elhangzott felszólalásaiban Lenin feltárta a szovjetek világtörténelmi jelentőségét, kimutatta, hogy a kialakult történelmi helyzetben a „Minden hatalmat a szovjeteknek!" jelszó a párt legfőbb jelszava, amelynek az a célja, hogy véget vessenek a burzsoá hatalomnak és bevezessék a munkásosztály diktatúráját. A konferencia Lenin javaslatának megfelelően jóváhagyta a forradalom békés fejlődésére való irányvételt.

A politikai helyzetről tartott beszámolójában Lenin megjelölte a szocializmus felé vezető fokozatos lépések konkrét programját. Ez a program abból in-

[13] Ugyanott, 343. old.
[14] Ugyanott, 145. old.

dult ki, hogy Oroszországban megvannak a szocialista forradalom elengedhetetlen gazdasági előfeltételei, amelyeket a kapitalizmus fejlődése hozott létre, s ugyanakkor számba vette azt is, hogy az országban fennmaradt a kapitalizmus előtti termelési módok számos maradványa, a jobbágyrendszer sok csökevénye. Ez bonyolulttá tette és megnehezítette a szocializmusba való átmenetet. Most másképpen kell felvetnünk a szocializmus kérdését, tanította Lenin, mint ahogy azt régebben felvetettük, gyakorlati síkra kell átvinnünk; a szocializmusba való átmenetre vonatkozó általános tételek helyett „konkrét lépésekről és intézkedésekről kell beszélni. Ezek egyike-másika már megérett, a többi még nem"[15].

Lenin leleplezte azt a burzsoá rágalmat, amely szerint a bolsevik párt egyetlen rendelettel szándékszik „bevezetni a szocializmust", nem számolva az objektív gazdasági feltételekkel és a lakosság többségének akaratával. Az aktivitás és a szervezettség növekedésében, a tömegek kezdeményezésének és sokrétű alkotásának minden irányú felhasználásában látta a fő feltételét a forradalom győzelmének és annak, hogy a szovjetek hatalmának megszilárdulása után megvalósíthatók legyenek a szocializmus felé vezető lépések.

A nemzeti kérdéssel foglalkozó beszédében Lenin élesen bírálta Pjatakov nézeteit, akik a szocialista forradalom előkészítésének időszakát illetően tagadta a nemzetek önrendelkezési jogát és a „Le a határokkal!" jelszó mellett szállt síkra. Úgy jellemezte Pjatakov állásfoglalását, mint „lemondást az internacionalizmusról".

Lenin határozottan szembeszállt Kamenyev és Rikov opportunista álláspontjával, akik szajkózták a mensevikeknek azt az állítását, hogy Oroszországban nincsenek meg a szocialista forradalomba való átmenet objektív előfeltételei. Kimutatva, mennyire tarthatatlan Rikovnak az az állítása, hogy a szocializmusnak Oroszországba más, iparilag fejlettebb országokból kell eljutnia, Lenin megjegyezte: „Ez nem marxizmus, hanem a marxizmus paródiája."[16] A konferencia egyöntetűen jóváhagyta a lenini politikai irányvételt a polgári demokratikus forradalomnak szocialista forradalomba való átnövésére.

Az agrárkérdéssel foglalkozó beszámolójában Lenin megindokolta a föld nacionalizálásának bolsevik követelését. Ez az intézkedés, mondotta, megszabadítja a paraszti földbirtokot a félfeudális béklyóktól, megszünteti a földesúri földbirtokot, a feudális nemesek hatalmának anyagi támaszát. Emellett a földmagántulajdon eltörlése gyakorlatilag hatalmas csapás lesz általában a termelési eszközök magántulajdonára. A küldöttek, tanácsolta Lenin, először mondják ki, hogy a bolsevikok pártja harcol a földesúri földek haladéktalan és teljes elkobzásáért, és határozottan síkraszáll minden földnek a parasztság kezébe adásáért, s csak ez után beszéljenek a föld nacionalizálásáról, amelyhez

[15] Ugyanott, 357. old.
[16] Ugyanott, 364. old.

állami törvényre van szükség. Számunkra a forradalmi kezdeményezés a fontos, a törvénynek pedig a kezdeményezés eredményének kell lennie. Meg kell mondani a parasztoknak: *„Ha ti arra vártok, hogy a törvényt megírják, de magatok nem fejtetek ki forradalmi energiát, sem törvényetek, sem földetek nem lesz."*[17]

A konferencia elfogadta Leninnek az agrárkérdésre vonatkozó valamennyi javaslatát; határozatai nagyban előmozdították, hogy a parasztság zöme a munkásosztály köré tömörüljön.

A konferencia meghallgatta Sztálin beszámolóját a nemzeti kérdésről és elfogadta Lenin határozati javaslatát. Mind a beszámoló, mind a határozati javaslat követelte a nemzetek önrendelkezési jogának megvalósítását, beleértve a különválás és az önálló államalakítás jogát is. Csakis ennek a jognak az elismerése biztosítja a különböző nemzetek munkásainak, összes dolgozóinak a teljes szolidaritását, állapította meg a határozat. A határozat emellett hangsúlyozta, hogy a nemzeteknek a szabad különválásra való jogát nem szabad összetéveszteni az egyik vagy másik nemzet különválásának a célszerűségével. „Ez utóbbi kérdést a proletariátus pártjának minden egyes adott esetben teljesen önállóan kell eldöntenie, az egész társadalmi fejlődés érdekei és a szocializmusért folyó proletár osztályharc érdekei szempontjából."[18]

Nagy érdeklődéssel hallgatta Lenin a konferencián a helyi beszámolókat, kiváltképpen azokat, amelyek a szovjetek tevékenységével foglalkoztak. „Talán ez a legfontosabb anyag azok közül az információk közül, amelyeket a konferencia adott – mondotta ezekről a jelentésekről , olyan anyag, amely lehetővé teszi jelszavainknak az élet igazi menete általi ellenőrzését. A kapott kép derűlátó következtetésekre késztet bennünket."[19] Több területen és városban a helyi szovjetek a forradalmi intézkedések végrehajtásában tovább mentek, mint a fővárosi szovjetek, igazolva Lenin ama politikájának helyességét, amely arra irányult, hogy „összoroszországi viszonylatban" biztosítsa „az erők előkészítését a forradalom második szakaszára"[20].

A konferencia határozatot fogadott el az internacionalisták egyesítéséről. Ebben elismerte a valóban internacionalista álláspontot képviselő csoportokkal és áramlatokkal való közeledés és egyesülés szükségességét, azzal a feltétellel, hogy azok szakítanak a szocializmus kispolgári elárulásának politikájával.

Lenin beszámolója alapján a konferencia határozatot hozott a pártprogram felülvizsgálatáról, meghatározta e felülvizsgálat fő irányát, azzal bízta meg a Központi Bizottságot, hogy két hónapon belül dolgozza ki a pártprogram tervezetét és terjessze jóváhagyás végett a pártkongresszus elé. Megbízta a Köz-

[17] Ugyanott, 418. old.
[18] Ugyanott, 439. old.
[19] Ugyanott, 377. old.
[20] Ugyanott, 429. old.

ponti Bizottságot azzal is, hogy vállalja magára a III. Internacionálé megalakításával kapcsolatos intézkedések kezdeményezését.

A bolsevikok összoroszországi (áprilisi) konferenciájának történelmi jelentősége volt a párt tevékenysége és az oroszországi szocialista forradalom fejlődése szempontjából. Kijelölte a forradalom által napirendre tűzött feladatok megoldásának egyetlen helyes útját, nevezetesen azt, hogy az egész államhatalomnak a munkás-, katona- és parasztküldöttek szovjetjeinek kezébe kell átmennie egész Oroszországban. A konferencia gyakorlatilag pártkongresszus szerepét játszotta. A konferencián Központi Bizottságot választottak, élén Leninnel.

Május 8-án Lenin a petrográdi bolsevikok városi gyűlésén nagy beszámolót tartott az áprilisi konferencia eredményeiről.

Lenin figyelmeztette hallgatóit, hogy a népnek saját tapasztalatai alapján kell tudatára ébrednie az újabb, szocialista forradalom szükségességének. Amikor a nép többsége nem akarja kezébe venni a hatalmat – mert még nem érti, hogy kezébe kell vennie , a kisebbség, bármilyen forradalmi és bármilyen okos is, nem erőszakolhatja rá kívánságát a nép többségére.

Ebből következnek a mi teendőink. Minden egyes bolseviknak mindennek kell lennie: agitátornak is, propagandistának is, pártépítőnek is. Lenin külön hangsúlyozta: „Legyünk sziklaszilárdak a proletár irányvonal tekintetében a kispolgári ingadozásokkal szemben... Készüljünk... olyan forradalomra, amely *1000-szerte erősebb lesz a februárinál.*"[21]

Lenin nagy lelkesedéssel és a reá jellemző rendkívüli meggyőző erővel beszélt. A Haditengerészeti Hadapródiskola nagytermében rendezett gyűlésen 5-6 ezer ember vett részt. A petrográdi bolsevikok, akárcsak az egész párt is, a legnagyobb egyetértéssel fogadták a párt határozatait és a Lenin vezette Központi Bizottság irányítása alatt összeforrva és harcosan láttak hozzá a tömegek körében végzendő munkához.

Május 10-én Lenin Petrográdban az egyesült szociáldemokraták kerületközi szervezetének (a „kerületközieknek") a konferenciáján beszédet mondott arról, hogy az internacionalizmus talaján álló szociáldemokrata csoportok és áramlatok milyen feltételekkel egyesülhetnek a bolsevikok pártjával. Azt mondta, hogy amennyiben a kerületköziek konferenciája hozzájárul a bolsevikokkal való haladéktalan egyesüléshez, javasolni fogják az OSZD(b)MP Központi Bizottságának, hogy a kerületköziek egy-egy képviselőjét mint szerkesztőségi tagot azonnal vonják be a munkába a „Pravdá"-nál (amely országos népszerű újsággá alakul át) és a központi lapnál (amelyet a legközelebbi jövőben hoznak létre). Javasolni fogják továbbá, hogy a pártkongresszus (1½ hónapon belüli) összehívására alakítsanak olyan speciális szervező bizottságot, amelybe a kerületköziek konferenciája két küldöttet delegálhat. A vitás kérdések szabad megtárgyalását az biztosítaná, fejtette ki Lenin, ha a „Pravdá"-ban

[21] *Lenin* Összes Művei. 32. köt. Budapest 1972. 443. old.

külön vitarovatot indítanának és szabad vitát rendeznének a „Proszvescsenyije" (vagy „Kommunyiszt") címmel újból megindítandó pártfolyóiratban.

A kerületköziek közül később sokan valóban eltávolodtak a centrista álláspontról és bolsevikokká váltak. Ám a kerületközi szervezet egy vezetője, Trockij, aki a konferencián kijelentette, hogy egyetért az egyesülés lenini feltételeivel, gyakorlatilag nem szüntette be a bolsevizmus elleni harcot, nem mondott le antileninista nézeteiről. Amint ez kijelentéséből és egész későbbi magatartásából, állandó pártellenes kirohanásaiból kitűnik, bosszút forralva lépett be a bolsevik pártba. Trockij már Lenin életében is, de különösen halála után ismételten fellépett a marxista leninista tanítás ellen, a pártnak a proletárforradalom és a szocialista építés elvi kérdéseivel kapcsolatos politikája ellen, arra törekedve, hogy a leninizmust trockizmussal váltsa fel. Később a szovjet állam, az SZKP, a kommunista világmozgalom nyílt ellenségeinek táborához szegődött.

A NÉPTÖMEGEK SŰRŰJÉBEN

Az áprilisi konferencia új szakaszt nyitott a párt tevékenységében. A szocialista forradalom kérdéseiben a párt Lenin útmutatásaival felvértezve erőteljes politikai és szervező munkát fejtett ki a munkások, parasztok, katonák tömegeiben.

A párt és a Központi Bizottság sokoldalú tevékenységének középpontjában Lenin állt. Találkozott a helyi pártszervezetekből érkező elvtársakkal és pontos útmutatásokkal látta el őket, hosszan elbeszélgetett munkásokkal, katonákkal és parasztküldöttekkel. Mindennap idejének jelentős részét vette igénybe a központi pártlap, a „Pravda" irányítása. A szerkesztőségben rövid értekezleteket tartott a pártmunka aktuális kérdéseivel kapcsolatban. Csaknem naponta jelent meg cikke a „Pravdá"-ban, s ezekben a cikkekben világosan és mélyrehatóan feltárta a politikai események értelmét és az osztályellenség terveit, megmutatta a dolgozó tömegeknek a helyes utat a kapitalizmus legyőzése felé: a szocialista forradalom útját. Oroszországba érkezésétől a júliusi napokig, vagyis 90 nap alatt több mint 170 cikket, több brosúrát, bolsevik konferenciákra és a Központi Bizottság üléseire határozati javaslatokat, a munkásokhoz és katonákhoz intézett felhívásokat írt. A „Pravda" irányítása, a munkásoknak és katonáknak szánt cikkek írása, a munkásokkal és katonákkal való érintkezés igazi gyönyörűségére szolgált. Élvezettel dolgozott, rendkívüli energiája és a szocialista forradalom győzelmébe vetett hite mindenkit magával ragadott.

Petrográdban ebben az időben a munkások és katonák naponta tartottak gyűléseket, s ezeken a bolsevikok valóságos eszmei és politikai csatákat vívtak a mensevikekkel és az eszerekkel. Április 10-én Lenin az ország forradalmi államrendjéről tartott előadást az izmailovói ezred és a 2. gárda tüzérdandár katonáinak gyűlésén. Április 15-én a páncélos osztály és más alakulatok ka-

tonái előtt beszélt. A „Szoldatszkaja Pravda" április 18-i számának beszámolója szerint „Lenin beszédéből annyira sugárzott az erő, az igazság, hogy a gyűlés a beszéd után még sokáig nem csendesedett le, s a katonák vállukra emelték Lenin elvtársat".

A frontról is jöttek katonák, hogy „találkozzanak Leninnel és beszéljenek vele".

Petrográdban 1917-ben ünnepelték meg először szabadon május elsejét, s az ebből az alkalomból rendezett tüntetés valamennyi korábbi május elsejei tüntetéshez képest világviszonylatban is a legünnepélyesebb és legnagyobb arányú volt. A város minden terén nagygyűlést tartottak. Lenin ezen a napon a Marsmezőn mondott beszédet. Abban beszélt arról, hogy a szocialista pártok túlnyomó többségükben elárulták a dolgozók nemzetközi testvériségének ügyét, és felszólította az oroszországi munkásosztályt, hogy mozdítsa elő egy új, valóban proletár Internacionálé alapítását. Beszédét a következő jelszavakkal zárta: „Le a háborúval! Éljen a béke! Fel a harcra a szocialista proletárköztársaságért!" Este az ohtai lőporgyár munkásainak gyűlésén mondott beszédet.

Április–május folyamán Lenin sok petrográdi üzemben beszélt népes munkásgyűléseken.

Vaszilij Petrovics Jemeljanov egykori Szemjannyikov-gyári munkás visszaemlékezéseiben egy áprilisi gyári gyűlésről számol be, amelyen Lenin beszédet mondott. „Lenin elmondta, miért volt a forradalom, mit kell tennie a proletariátusnak, ha meg akar szabadulni az imperialista háborútól, hogyan kell hozzáfogni az új munkához és így tovább.

Amikor befejezte beszédét, óriási tapsvihar tört ki. Én a tizenhetes év elejétől kezdve látogattam a gyűléseket, hallgattam a gyűlések szónokait, bolsevikokat, mensevikeket és mindenféle párthoz tartozókat, de olyan szónokot, mint Lenin, nem hallottam. Szavai egybeforrasztották az embereket, megmutatták, hogy milyen úton kell haladnia és mit kell tennie minden egyes munkásnak. Beszéde végén sokak szemében könny csillogott. És akinek a mellén György-érem vagy aranykereszt volt, letépte és felajánlotta a pártszervezet javára, a burzsoázia elleni proletárharc céljaira... Ezen a gyűlésen természetesen háromezer jövendő harcos tette magáévá a lenini szavakat... És Lenin szavainak hatására valamennyien máris égtünk a harci vágytól."[22]

Az eszerek május 12-re gyűlést hívtak össze a Putyilov-gyárban, hogy a munkásokat rábírják az ideiglenes kormány támogatására. Úgy volt, hogy a gyűlésen a „parasztminiszter" Csernov, az eszerek vezére fog beszélni. A helyi eszerek mindent elkövettek, hogy biztosítsák pártjuk fő szónokának sikerét. A Putyilov-gyári bolsevikok a készülő gyűlésről azonnal értesítették a bolsevik párt Központi Bizottságát. Csernov a gyűlésre összesereglett sokaság előtt mindenképpen igazolni igyekezett a háborút, s felszólította a munkásokat, hogy gyártsanak több ágyút a front részére, és támogassák az ideiglenes kor-

[22] Munkások elbeszélései Leninről. Moszkva 1934. 39–40. old., oroszul.

mányt. A gyár munkásai közül akkor még sokan a „honvédők" befolyása alatt voltak.

Amikor Csernov befejezte beszédét, Lenin emelkedett szólásra, s pontról pontra megcáfolta Csernov állításait. A háború folytatása helyett, mondotta, mindenáron annexiók és hadisarc nélküli békét kell kötni, meg kell szüntetni a vérontást, véget kell vetni az Oroszországot és minden népet sújtó nélkülözéseknek és éhínségnek. Fennmaradtak munkások visszaemlékezései Leninnek erről a beszédéről. Pjotr Arhipovics Danyilov, egy régi Putyilov-gyári bolsevik munkás visszaemlékezéseiben megírta, milyen óriási hatást gyakorolt Lenin beszéde a Putyilov-gyár munkásaira.

„Amit Csernov mondott – írta visszaemlékezéseiben Danyilov –, lábunk alatt elfolyó víznek tűnt. Amit viszont Iljics mondott, az magával ragadott, feltüzelt mindenkit. Megszűnt a félelem, elmúlt a fáradtság. És úgy tűnt, mintha nem egyedül Iljics beszélne, hanem mind a negyvenezer munkás – ki ülve, ki állva, ki ágaskodva – mondaná el legbensőbb gondolatait. Úgy tűnt, mintha minden, ami a munkásokban volt, Iljics hangján szólalna meg. Minden, amit bármelyikünk gondolt, amit bármelyikünk átélt, de nem talált sem alkalmat, sem szavakat arra, hogy gondolatát teljesen és pontosan közölje társával – mindaz egyszerre formát öltött és hangot talált... Ez a gyűlés igen sokat adott a történelemnek. Megmozgatta, forradalmi csatarendbe állította a Putyilov-gyári tömegeket."[23]

Lenin beszéde után a Putyilov-gyárban az eszer és a mensevik szervezet gyorsan zsugorodott, a munkások a bolsevikokhoz pártoltak.

Lenin felhívásának eleget téve és példáját követve tehetséges agitátorok és propagandisták ezrei végeztek állandó munkát a munkások, katonák és parasztok körében. Közöttük voltak a bolsevik szónoklás olyan kiváló mesterei, mint M. M. Volodarszkij, J. M. Szverdlov, A. V. Lunacsarszkij, A. M. Kollontaj, K. N. Szamojlova és mások.

A párt erős fegyvere, politikájának közvetítője a tömegekhez a pártsajtó volt, amely a párt központi lapjához, a Lenin vezette „Pravdá"-hoz igazodott. A „Pravda" sok cikkét és más anyagát nyomtatták újra a helyi újságok, amelyek száma a folyóiratokkal („Rabotnyica", „Szpartak" stb.) 1917 nyarára elérte az ötvenet, napi példányszáma pedig meghaladta a félmilliót. A bolsevik újságokba és folyóiratokba a párt olyan kiváló publicisztái írtak, mint V. V. Vorovszkij, M. Sz. Olminszkij, N. K. Krupszkaja, I. V. Sztálin, V. I. Nyevszkij, I. I. Szkvorcov-Sztyepanov, P. I. Sztucska, M. I. Uljanova és mások. Létrehozták a párt központi kiadóját „Priboj" néven, valamint tucatnyi helyi kiadót, amelyek ezrével adtak ki brosúrákat és könyveket a nép számára.

A párt Lenin vezetésével leküzdötte az útjában álló akadályokat, állhatatos felvilágosító munkája során egymás után hódította el a mensevikektől és eszerektől a gyárakat, az ezredeket, a falvakat. A munkások többsége azonban

[23] Oroszországi munkások és parasztok Leninről. Moszkva 1958. 26–27. old., oroszul.

még mindig a megalkuvó pártokat követte. A parasztság zöme még bízott az eszerekben. Világosan kitűnt ez a parasztküldöttek 1917. május 4. és 28. között megtartott első összoroszországi kongresszusán. A bolsevikok tevékenyen részt vettek a kongresszus munkájában, leleplezték az ideiglenes kormány imperialista politikáját, a mensevikek és az eszerek képmutató, csalárd magatartását. Lenin nyílt levéllel fordult a kongresszus küldötteihez, az agrárkérdéssel kapcsolatban a bolsevikok nevében határozati javaslatot terjesztett elő és beszédet mondott.

A beszédre nem valami kedvező légkörben került sor. A küldöttek többségét az eszerek demagóg agitációjával jó előre megdolgozták és rábírták a koalíciós ideiglenes kormány támogatására. A felszólaló szocialista miniszterek nagy ünneplést rögtönöztek. A kongresszuson hatalmas „honvédő" többség alakult ki. Előmozdították ezt a II. Internacionálé olyan tekintélyes képviselőinek a szónoklatai is, mint Thomas, Vandervelde és mások, akik azt bizonygatták, hogy Anglia, Franciaország és Belgium munkásai és parasztjai az „örök béke" megvalósítása érdekében akarják folytatni a háborút a németek teljes leveréséig. A kongresszus elfogadta az eszerek határozati javaslatát a háborúnak „a győzelmes befejezéséig" való folytatásáról.

A fő kérdéssel – az agrárkérdéssel – kapcsolatban az eszerek a legjobb szónokaikat vonultatták fel, akik váltig azt hajtogatták, hogy a parasztok ne hallgassanak a földesúri birtokok azonnali elfoglalását követelő bolsevikokra. Semmiképpen se nyúljanak, mondották, a földesúri birtokokhoz! Eljön az idő, amikor összeül „az orosz föld gazdája", az alkotmányozó gyűlés, s akkor megoldódik majd a földkérdés.

Ilyen légkörben kellett Leninnek megtartania beszédét. A. P. Kucskin, a kongresszus egyik küldötte, Lenin beszédére visszaemlékezve, a következőket írta:

„Eleinte a jobboldali padokból közbeszólások hangzottak fel, de az akadékoskodók mihamar elnémultak. A küldöttek, különösen a parasztok, feszülten figyelték Lenin arcát és taglejtéseit. Ő pedig fel-alá járt az emelvényen, hangja erőteljesen csengett, határozott és világos szavait mindenki értette.

Amikor befejezte beszédét, a kongresszus többsége melegen megtapsolta. Ez még a tapsolók közül is sokat váratlanul ért: annyira magával ragadta őket Vlagyimir Iljics beszéde."[24]

Lenin beszédében hangsúlyozta, hogy Oroszországban meg kell teremteni a munkás-, katona- és parasztküldöttek szovjetjeinek szilárd hatalmát, a paraszti földbizottságoknak – az alkotmányozó gyűlés összehívását meg nem várva – szervezetten el kell foglalniuk a földesúri birtokokat, minden földet a nép tulajdonává kell változtatni, meg kell alakítani a mezőgazdasági munkások és a szegényparasztok önálló szervezetét, a földesúri nagybirtokokon a mezőgazdasági munkások szovjetjeinek vezetésével állami mintagazdaságokat kell léte-

[24] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 2. köt. 403–404. old., oroszul.

síteni, s szavai nem voltak hiábavalók. Ennek a kongresszusnak a határozatait ugyan nem befolyásolták döntően, de a küldöttek révén eljutottak Oroszország minden zugába. Leninnek az agrárkérdéssel foglalkozó beszédei megjelentek külön brosúra formájában és igen nagy példányszámban terjedtek el a parasztok és a katonák között.

A pártnak a tömegek megnyeréséért vívott harca során elért első nagy sikerét Lenin a petrográdi üzemi bizottságok meghódításában látta. Az üzemi bizottságok május végén–június elején tartották meg első petrográdi konferenciájukat. A főváros proletariátusa erre a konferenciára – amelyet maguk a munkások hívtak össze, s amelynek tervét az üzemekben vették fel és dolgozták ki – legjobb képviselőit küldte el. Két napon át folyt a vita az ország gazdasági helyzetének, a gazdasági bomlásnak és a termelés munkásellenőrzésének igen fontos kérdéséről. Lenin a konferencián május 31-én beszédet mondott, amelyben az ellenőrzés kérdését egybekapcsolta a hatalom kérdésével. A petrográdi munkások óriási többsége a lenini álláspontra helyezkedett.

AZ I. ÖSSZOROSZORSZÁGI SZOVJETKONGRESSZUS

Június elején ült össze az I. összoroszországi szovjetkongresszus. Az 1090 kongresszusi küldött közül 105 volt bolsevik. A túlnyomó többség a mensevikeszer blokkhoz és az ezt támogató kisebb csoportokhoz tartozott.

Az első napirendi pontról a Petrográdi Szovjet Végrehajtó Bizottsága nevében a mensevik Liber tartotta a beszámolót „Az ideiglenes kormány és a forradalmi demokrácia" címmel. Utána Cereteli, a koalíciós kormány posta- és távíróügyi minisztere, a mensevikek vezére mondott nagy beszédet, amelyben elutasította a bolsevikoknak szovjet kormány alakítására tett javaslatát. Libernek azt az álláspontját támogatta, hogy meg kell szilárdítani a demokratikus pártok blokkját és koalíciós kormányt kell alakítani, s kijelentette: „Ez idő szerint nincs Oroszországban olyan politikai párt, amelyik azt mondaná: adjátok kezünkbe a hatalmat, távozzatok, mi a helyetekbe lépünk."

És ebben a pillanatban a terem közepén valaki harsogó, magabiztos és határozott hangon felkiáltott:

– Van ilyen párt!

A bolsevik párt vezérének, Leninnek a hangja volt ez. Szemtanúk vallomása szerint szavai úgy hatottak, mint derült égből a villámcsapás, meghökkentették a kongresszus küldötteit, zavart keltettek a teremben és riadalmat az elnökségben. Morajlás hullámzott végig a termen. Ceretelit Lenin váratlan közbekiáltása kizökkentette könnyed és választékos szónoklatából, s igyekezett azt mielőbb kikerekíteni és befejezni. Közben Lenin máris felment a szónoki emelvényre és nagy hatású beszédet mondott az ideiglenes kormányhoz való viszonyról. Ceretelinek azzal az állításával kapcsolatban, hogy Oroszországban nincs olyan párt, amely hajlandó volna egymaga kezébe venni a hatalmat,

a szónoki emelvényről még egyszer határozottan leszögezte: „Én azt felelem: »van! Egyetlen párt sem utasíthatja ezt vissza, és a mi pártunk sem utasítja vissza: minden percben kész a hatalmat teljes egészében átvenni«."[25]

Beszédében a továbbiak során kimutatta, hogy a mensevikek és az eszerek által hirdetett „forradalmi demokrácia" valójában egyáltalán nem forradalmi, hanem polgári, reformista demokrácia, amelyet valamennyi polgári kormány elismer. Az orosz forradalom viszonyai között, amikor a tömegek alkotó ereje már megteremtette a szovjeteket, a polgári demokrácia programja elavult, hiszen szovjetek formájában létrejött a tömegek igazi demokráciája. A népet foglalkoztató valamennyi időszerű kérdés megoldásának tényleges programját a bolsevik párt, e párt áprilisi konferenciája adta meg. A gazdasági bomlásból az igazi munkásellenőrzés megvalósítása a kivezető út. Ez még nem szocializmus, mindamellett gyakorlati következményeinél fogva az imperialista háborút folytató kapitalisták megzabolázásának egyik fontos lépése.

Ezek után Lenin áttért a nemzeti kérdésre, s miután ismertette a bolsevikok álláspontját és megbélyegezte az ideiglenes kormánynak Finnország és Ukrajna tekintetében követett soviniszta politikáját, kijelentette, hogy a bolsevik pártot követő öntudatos proletariátus egyetlen népet sem akar és nem is fog elnyomni. „Egységes és oszthatatlan oroszországi köztársaságot akarunk – mondotta –, szilárd hatalommal, de a szilárd hatalmat a népek önkéntes beleegyezése hozza létre."[26]

Lenin szenvedélyes hangon igyekezett meggyőzni a kongresszusi küldötteket arról, hogy a szovjeteknek kezükbe kell venniük a hatalmat. „Önök átélték 1905-öt és 1917-et, önök tudják, hogy a forradalmat nem lehet megrendelésre csinálni, hogy más országokban a forradalmak a felkelések véres, nehéz útját járták, Oroszországban pedig nincs olyan csoport, nincs olyan osztály, amely a szovjetek hatalmának ellenállhatna. Oroszországban ez a forradalom, kivételképpen, békés forradalomként lehetséges."[27]

Lenin beszédének olyan nagy hatása volt, hogy amikor a felszólaláshoz kapott ideje lejárt, szinte az egész kongresszus követelte annak meghosszabbítását. Beszéde második részében Lenin a szovjetkongresszuson kijelentette, hogy a kérdés ez: előre menjünk-e vagy hátra. Forradalmi időkben egy helyben állni nem lehet, a hatalmat a forradalmi proletariátusnak kell magához ragadnia a szegényparasztság támogatásával.

Hogy valamiképp enyhítsék Lenin beszédének hatását, a kongresszus „gazdái" – a mensevikek és az eszerek – nyomban utána az emelvényre küldték legjobb szónokaikat: Kerenszkijt, Szkobelev munkaügyi minisztert, Csernov földművelésügyi minisztert, Dant, a mensevikek vezérét. Ezek mind a nyolc ülés során próbálták megcáfolni Lenin érvelését, nem riadva vissza a tisztes-

[25] *Lenin* Összes Művei. 32. köt. 268. old.
[26] Ugyanott, 271. old.
[27] Ugyanott.

ségtelen vitamódszerektől sem. Különösen komikusan festett Kerenszkij, amikor beszédében próbálta Lenint kioktatni... a „marxizmusra".

Leninnek az ideiglenes kormányhoz való viszonyról mondott beszédét támogatták felszólalásukban a bolsevik küldöttek: N. V. Krilenko, V. P. Nogin, B. Z. Sumjackij és mások. Minthogy a mensevikeket és eszereket aggasztotta a szavazás kimenetele, a vita befejeztével szünetet jelentettek be, s a szünetben a frakcióüléseken erőteljesen megdolgozták a helyi küldötteket. Cselhez folyamodtak: egy közös határozati javaslatot bocsátottak szavazásra, s ezt sikerült is a kongresszus többségével elfogadtatni. A határozat jóváhagyta a koalíciós kormány megalakítását és elvetette a hatalomnak a szovjetek kezébe való átmenetét.

A kongresszuson mondott második, június 9-i beszédében Lenin a háború kérdésével foglalkozott. Kifejtette, hogy a forradalmi munkások és dolgozó parasztok az eszerek és a mensevikek külpolitikája következtében hihetetlenül zavaros helyzetbe kerültek. Mint dolgozó osztályoknak nem fűződik érdekük a hódító törekvésekhez. Jelentős részük csak a burzsoázia, az eszerek és a mensevikek megtévesztő szólamainak hatására helyezkedett „honvédő" álláspontra. A tömegek még nem értik meg, hogy a jelenlegi háború a különböző országokban uralkodó imperialista burzsoázia politikájának folytatása. Ebből a háborúból csak egy kivezető út van: a szocialista forradalom győzelme.

A kongresszusi küldöttek, különösen a katonák, feszült figyelemmel hallgatták Leninnek a háborúról és a békéről mondott minden egyes szavát. Sokukban fokozatosan szertefoszlott a bolsevikok irányvonalával szemben a polgári és kispolgári lapok rágalmazó cikkeinek hatására táplált előítélet.

A szovjetek I. kongresszusa megmutatta, hogy a mensevikek és az eszerek vezetői nyíltan cserbenhagyták a forradalmat. A kongresszus eszer-mensevik többsége, azzal, hogy elvetette a hatalomnak a szovjetek kezébe adása kérdésében, a háború és a béke kérdésében benyújtott bolsevik javaslatokat és jóváhagyta az ideiglenes kormány kül- és belpolitikáját, a szovjeteket a burzsoá ideiglenes kormány függvényévé változtatta.

A JÚNIUSI PETROGRÁDI TÜNTETÉS

Abban az időben Petrográd munkáskerületeit már megmozdulásokra késztette a gazdasági bomlás, az egyre fokozódó drágaság, az ideiglenes kormány politikájával való elégedetlenség, a mind gyakoribb és egyre arcátlanabb ellenforradalmi kirohanások miatti felháborodás.

Június 8-án a Központi Bizottság és a Pétervári Bizottság tagjai a főváros valamennyi kerületének és számos katonai alakulatának képviselőivel tanácskozást tartottak. A tanácskozás részvevőinek túlnyomó többsége amellett foglalt állást, hogy a tömegek kibontakozó megmozdulását szervezett, békés tüntetés medrébe kell terelni. A bolsevikok Központi Bizottsága a „Pravdá"-ban

felhívást tett közzé, amelyben június 10-re békés tüntetésre szólította fel a dolgozókat.

Az összoroszországi szovjetkongresszus elnökségének eszer-mensevik többsége a kongresszus nevében fellépett a bolsevikok által tervezett tüntetés ellen, az ideiglenes kormány és a szovjetek megdöntésére irányuló „összeesküvéssel" vádolva a bolsevikokat. Ennek a döntésnek a semmibe vétele a szovjetkongresszussal való szembehelyezkedést jelentette volna. A bolsevikok Központi Bizottsága június 9-én késő éjjel Lenin javaslata alapján úgy döntött, hogy lefújja a tüntetést. Június 10-én a Központi Bizottság, a Pétervári Bizottság és a kerületi pártbizottságok egész szervező és agitációs apparátusának tagjai már korán reggel elindultak az üzemekbe és a laktanyákba, hogy megmagyarázzák a kialakult helyzetet és visszatartsák a tömegeket a tüntetéstől. Ezt a feladatot teljesítették. A tüntetés elmaradt, jóllehet a tömegek forrongtak az elégedetlenségtől és nyíltan kifejezésre juttatták felháborodásukat a szovjetkongresszus eljárása miatt. Ismét megnyilvánult a bolsevik párt vezetőségének rugalmassága, a pártnak a munkások és katonák körében gyorsan növekvő befolyása.

A szovjetkongresszusnak és a Petrográdi Szovjet Végrehajtó Bizottságának eszer-mensevik vezetői június 18-ra tűzték ki a tüntetést, abban reménykedve, hogy azt sikerül majd megalkuvó jelszavak alatt lebonyolítani. Tudták, hogy Kerenszkij ezen a napon támadást akar indítani a fronton, és a „körmenet" rendezői arra számítottak, hogy sikerül a tömegeket rábírniuk az ideiglenes kormánynak és haditerveinek a támogatására. Oroszország imperialista szövetségesei ugyanis sürgették az aktív hadműveleteket.

A bolsevikok óriási munkát fejtettek ki. Ami magát Lenint illeti, ezekben a napokban rendkívüli energiával dolgozott. Jelszavakat fogalmazott, ellenőrizte, hogy valóban elkészültek-e a plakátok, a zászlók. Azt követelte, hogy a bolsevik szónokok mindenütt ilyen jelszavakkal lelkesítsék a tömegeket: „Le a háborúval!", „Éljen a béke!", „Minden hatalmat a szovjeteknek!" Maga is feliratkozott a Mars-mezőn felszólalók jegyzékére. Igazi proletárvezérként irányította a tömegek befolyásolásáért a mensevikek és az eszerek ellen tervezett nagy politikai csatának az előkészületeit. A bolsevikok Központi Bizottsága azzal a felhívással fordult Petrográd valamennyi dolgozójához, minden munkásához és katonájához, hogy összeforrottságukkal mutassák meg az ellenforradalomnak a forradalom erejét.

Június 18-án 500 000 munkás és katona vonult fel bolsevik zászló alatt Petrográd utcáin. Ez a forradalom politikai hadseregének megteremtése terén a bolsevik párt nagy győzelme volt.

„A tüntetés – írta Lenin – néhány óra alatt úgy szertefoszlatta a bolsevik összeesküvőkről szóló üres fecsegést, mint egy kis porfelhőt, és megcáfolhatatlanul bebizonyította, hogy Oroszország dolgozó tömegeinek élcsapata, a fővá-

ros ipari proletariátusa és a fővárosi katonaság óriási többségében azokat a jelszavakat támogatja, amelyekért pártunk mindenkor síkraszállt."[28]

A júniusi tüntetés szemléltetően mutatta, hogy a bolsevikok a fővárosban, az oroszországi forradalom központjában a tömegek pártjává válnak. A bolsevikok e sikerének jelentőségét az is növelte, hogy a pártjuk, különösen Lenin ellen indított s még a cárizmus idején sem tapasztalt vad hajsza közepette érték el. Leninre a polgári és az eszer-mensevik sajtó hajmeresztő rágalmakat szórt, azzal vádolta, hogy „II. Vilmosnak dolgozik".

Ez az aljas hazugság az öntudatos dolgozókat és katonákat erélyes tiltakozásra késztette. A bolsevik szónokok a munkásgyűléseken leleplezték az ocsmány rágalomhadjáratot. A munkások és katonák feszült figyelemmel hallgatták a bolsevikok beszédeit. Gyakran előfordult, hogy sokezres nagygyűléseken tapsvihar közepette, közfelkiáltással fogadtak el olyan határozati javaslatokat, amelyekben a gyűlés részvevői teljes bizalmukat fejezték ki Lenin és a februári forradalom után az emigrációból hazatért többi bolsevik iránt.

Munkások, parasztok és katonák Leninhez címzett és a „Pravdá"-ban közzétett számos levélben mind gyakrabban fordultak Vlagyimir Iljicshez a rokonszenv és a bizalom szavaival. Az egyik levélben például a következőket írták: „Lenin elvtárs! A harcoló hadsereg sok más katonájához hasonlóan én is állandóan hallok beszélni Önről, Önnek mint a szabadság harcosának, a proletariátus igazi barátjának tevékenységéről." Egy másik levélben ezt olvashatjuk: „Kedves Lenin elvtárs, barátunk, tudd meg, hogy mi katonák... készek vagyunk egy emberként követni téged mindenhová, a te eszméd valóban a parasztok és a munkások akaratát fejezi ki."

Június 16-tól 23-ig a Kseszinszkaja Palotában ülésezett a fronton és a hátországban működő katonai szervezeteknek a bolsevik párt Központi Bizottsága által összehívott összoroszországi konferenciája. Ennek június 20-i ülésén Lenin előadói beszédet mondott a politikai helyzetről. Felhívta a bolsevik katonai szervezeteket, hogy minden vonatkozásban készítsék elő a proletariátus és a hadsereg erőit a forradalom új szakaszára, s a legnagyobb éberséggel figyeljék az ellenforradalomnak a forradalmi munkások lefegyverzésére és a forradalmi ezredek feloszlatására irányuló kísérleteit, különösen a fővárosban. Ugyanakkor óva intett az elhamarkodott döntésektől és az idő előtti akcióktól. Beszédet mondott a konferencián az agrárkérdésről is. Lenin beszámolója alapján jóváhagyták az áprilisi konferencián hozott határozatokat.

A JÚLIUSI NAPOK

Június végén Lenin rendkívül kimerültnek érezte már magát. A túlfeszített, állandóan a késő éjszakába nyúló munka következtében fejfájás és álmatlanság gyötörte. Néhány napra pihenni ment Boncs-Brujevics nyaralójába, amely

[28] Ugyanott, 360. old.

a finnországi vasút mentén Mustamjaki vasútállomás közelében fekvő Neivola községben volt. Pihenését azonban félbeszakították a fővárosban július első napjaiban elkezdődött események.

A Kerenszkij parancsára június 18-án megindult kalandor támadás, majd a támadás kudarcának és az imperialisták érdekeit szolgáló újabb áldozatoknak a fővárosba érkező híre kirobbantotta a felháborodást.

Július 3-án óriási munkás- és katonatömegek vonultak ki Petrográd utcáira, minden hatalomnak a szovjetek kezébe való átadását követelve.

Rendkívül kritikus helyzet állt elő. A fegyveres felkelés még korai lett volna, még nem alakult ki forradalmi válság, a hadsereg és a vidék még nem állt készen a petrográdi munkások megmozdulásának támogatására. A burzsoázia leste az alkalmat, hogy elnyomja, a dolgozók vérébe fojtsa a forradalmi mozgalmat.

Július 3-án késő este a bolsevik párt Központi Bizottsága, Pétervári Bizottsága és Katonai Szervezete közös határozatot hozott, amely kötelezte a bolsevik szervezeteket, hogy vegyenek részt a munkások és katonák július 4-i tüntetésén és biztosítsák annak békés, szervezett jellegét.

A megmozdulás operatívabb irányítása érdekében a Központi Bizottság tagjai a július 4-re virradó éjjel a Kseszinszkaja Palotából a Tauriai Palotába költöztek át, ahová a tüntető katona- és munkástömegek tartottak. Szüntelenül özönlöttek oda az ezredek és az üzemek megbízottai utasításokért és tanácsokért. Kora reggel a bolsevik agitátorok a főváros minden kerületében terjeszteni kezdték a Központi Bizottság békés tüntetésre szólító felhívását.

Éjjeli egy óra körül a palotához érkeztek az 1. géppuskás ezred, a 180. gyalogos tartalékezred és a Putyilov-gyári munkások nagy tömegei. A munkások és katonák követelték a Szovjetek Központi Végrehajtó Bizottságától, hogy vegye kezébe a hatalmat és nyilvánítsa megdöntöttnek az ideiglenes kormányt.

Az eszerek és a mensevikek azonban kereken elutasították ezt a követelést, s ugyanakkor megállapodtak a kormánnyal a tüntetés elfojtására vonatkozóan. A Tauriai Palotához - a Központi Végrehajtó Bizottság és a Petrográdi Szovjet székhelyéhez - hadapródiskolásokat és ellenforradalmi kozák ezredeket vonultattak fel.

A helyzet kritikusra fordult. Július 4-én kora reggel, Lenin, betegségéből még nem épülve fel, megérkezett Petrográdba. A városban kialakult helyzet gondos mérlegelése után minden tekintetben helyeselte a párt Központi Bizottságának intézkedéseit.

Dél körül hatalmas tüntetés kezdődött, amelyben több mint 500 000 munkás és katona vett részt. A városban példás rend uralkodott. A tüntetők először a Kseszinszkaja Palota elé vonultak, ahol rövid gyűlések zajlottak le. Amikor a kronstadti matrózok néhány ezer főnyi tüntető menete haladt el a Kseszinszkaja Palota mellett, a matrózok kérték, hogy Lenin tartson nekik beszédet. Közölték velük, hogy Lenin beteg és nem tud beszélni. Akkor azt kérték, hogy legalább mutassa meg magát.

Erre Lenin a matrózok lelkes éljenzése közepette megjelent a palota erkélyén, a korlátra támaszkodva végignézett az egybegyűlteken és mosolyogva üdvözölte őket, majd rövid beszédet mondott. A petrográdi munkások nevében üdvözölte a kronstadti matrózokat, kifejezte azt a meggyőződését, hogy a „Minden hatalmat a szovjeteknek!" jelszó a forradalom történelmi útjának minden cikcakkja ellenére győzedelmeskedni fog, s kitartásra, állhatatosságra, éberségre szólította fel a matrózokat és a munkásokat.

A tüntetők oszlopai a Kseszinszkaja Palotától a Tauriai Palota felé vonultak. A legtöbb zászlón és transzparensen a „Minden hatalmat a szovjeteknek!", „Le a kapitalista miniszterekkel!", „Kenyeret, békét, szabadságot!" jelszó szerepelt.

A katonák és a munkások hatalmas júliusi tüntetése halálra rémítette a burzsoáziát és mensevik-eszer szekértolóit, az ellenforradalmi tábornokokat és az angol–francia imperialistákat. Lenin megállapította, hogy „ez nem közönséges tüntetés, hanem olyasvalami, ami jóval több, mint tüntetés, de kevesebb, mint forradalom"[29].

A tüntetőkre tüzet nyitottak. Vér folyt Petrográd utcáin. A július 4-ről 5-re virradó éjjel a Központi Bizottság és a Pétervári Bizottság tagjainak Lenin vezetésével megtartott tanácskozása úgy határozott, hogy a tüntetést be kell szüntetni, és felszólította a tüntetés részvevőit, hogy békésen oszoljanak szét, s térjenek vissza az üzemekbe, a laktanyákba, a hajókra. A bolsevikok pártja idejében ki tudta vonni fő erőit az ellenforradalom csapásai alól.

Ezekben a napokban a munkásnegyedekben tömeges házkutatások kezdődtek, s a munkásoknál talált fegyvereket elvették. A forradalmi ezredeket lefegyverezték, sok katonát letartóztattak. Buchanan petrográdi angol nagykövet az ideiglenes kormánytól azt követelte, hogy fegyverezze le valamennyi petrográdi munkást, a fronton vezesse be újra a halálbüntetést és számoljon le a júliusi tüntetés részvevőivel. Nyomban megindult a hajsza a bolsevik párt és személyesen Lenin ellen. Július 5-re virradó éjjel rajtaütésszerűen megtámadták a bolsevik szervezet helyiségeit.

Július 5-én reggel hadapródiskolások feldúlták a „Pravda" szerkesztőségének helyiségeit. Hajszál híján a szerkesztőségben találták Lenint, aki közvetlenül a rajtaütés előtt ott járt, hogy az ügyeket intézze. Szétrombolták a „Trud" nyomdát, amely a munkások pénzéből létesült a bolsevik párt számára.

Hallatlan méretű és példátlanul aljas hajtóvadászat indult Lenin ellen. Alekszinszkij, a hétpróbás rágalmazó és provokátor már július 4-én közölte a petrográdi újságíró-bizottsággal, dokumentumokkal tudja bizonyítani, hogy Lenin Németország javára kémkedik. Ez annyira otromba vád volt, hogy még Csheidze, a Központi Végrehajtó Bizottság elnöke is a maga és Cereteli, az ideiglenes kormány tagja nevében telefonon felhívta a nagyobb petrográdi lapokat, arra kérve őket, hogy ne közöljék Alekszinszkij rágalmait, s így azok

[29] Ugyanott, 432. old.

csak a „Zsivoje Szlovó"-ban, egy kis bulvárlapban jelentek meg, amely a város lakosságának legelmaradottabb rétegeihez szólt. A Lenin elleni hajsza tovább fokozódott. Már nem csupán felhívásokat adtak ki a bolsevikok legyilkolására, hanem a félrevezetett katonák között kézről kézre adták a likvidálandókról készített névjegyzékeket is.

A bolsevik párt Központi Bizottsága felhívással fordult Petrográd lakosságához, minden becsületes állampolgárhoz, a leghatározottabban visszautasítva a Leninre szórt rágalmakat, és megtette a szükséges lépéseket a munkásosztály nagy vezérének védelmére.

Július 5-én hajnalban Lenint a Sirokaja utcában felkereste J. M. Szverdlov, s közölte vele, hogy a „Pravdá"-t feldúlták, majd nyomatékosan arra kérte, hogy haladéktalanul rejtőzzön el. Szverdlov konspirációs célból nyomban Leninre terítette saját köpenyét és elvezette M. L. Szulimova lakására, aki titkárnőként dolgozott a bolsevik Központi Bizottság Katonai Szervezeténél. Ám számítani kellett arra, hogy esetleg itt is házkutatást tartanak. Biztonságosabb rejtekhelyet keresve Lenin Krupszkajával együtt július 6-án átment a viborgi városrészbe, V. N. Kajurov munkás lakására, onnan pedig hamarosan a Viborg kerületi pártbizottság helyiségébe. Megkezdődtek az illegalitás napjai.

Ám Lenin azokban a napokban is, bár ugyanúgy kellett bujkálnia az ideiglenes kormány elől, mint a cárizmus idején, folytatta a pártmunkát. Július 5-én öt cikket írt, amelyben leleplezte Alekszinszkij aljas rágalmait. Másnap valamennyi cikk megjelent a „Lisztok »Pravdi«"-ban. Július 6-án délben Lenin részt vett a bolsevik Pétervári Bizottság Végrehajtó Bizottságának az Orosz Renault (ma Vörös Október) gyár portáján rendezett ülésén, amelyen az általános sztrájk kérdését vitatták meg. Lenin határozottan ellenezte a sztrájkot és írt egy felhívástervezetet Petrográd munkásaihoz, amelyben arra szólította fel őket, hogy ne üljenek fel az ellenforradalom provokációjának és július 7-én vegyék fel a munkát.

Július 6-án este Lenin a viborgi városrészben szűk körű tanácskozást tartott a bolsevik Központi Bizottság tagjaival, amelyen megvitatták a kialakult helyzetet. A Központi Bizottság tagjai azt javasolták Leninnek, hogy maradjon illegalitásban.

A július 6-ról 7-re virradó éjjelt Lenin N. G. Poletajev munkásnak, a III. Duma volt képviselőjének a lakásán töltötte. Július 7-től egy régi bolseviknak, a városi villanytelep munkásának, Sz. J. Allilujevnek a lakásán rejtőzött. „Természetesen munkás bujtatta a magunkfajta embert" – írta később Lenin. Visszaemlékezéseiben Allilujev arról írt, hogy Lenin nyugodt volt, bátorító leveleket írt az elvtársaknak, nyugtatta a csüggedőket, jóízűt kacagott, amikor arról értesült, hogy a petrográdi nyárspolgárok körében terjedő hírek szerint a felkelés fő bűnösei és Vilmos titkos ügynökei torpedónaszádon vagy tengeralattjárón Németországba menekültek.

Július 7-én nyilvánosságra hozták az ideiglenes kormánynak azt a döntését, hogy Lenin és több más bolsevik letartóztatandó és bíróság elé állítandó.

A kadet és a mensevik-eszer lapok kórusban követelték, hogy Lenin jelenjen meg a bíróság előtt. Egyes bolsevikok, akik nem látták eléggé tisztán a helyzetet, úgy vélték, hogy Leninnek nem szabad elrejtőznie, hanem jelentkeznie kell, mert különben a párt nem tudja majd igazolni magát a tömegek előtt.

Ezt a kérdést Lenin július 7-én Allilujev lakásán megtárgyalta Nagyezsda Konsztantyinovnával és Marija Iljinyicsnával. Annyira felháborította a képtelen rágalom, hogy első felindulásában úgy döntött, megjelenik a bíróság előtt és ott rántja le a leplet a rágalmazókról. Már meg is kérte elvtársait, hogy közöljék ezt a Központi Végrehajtó Bizottság elnökségével.

A nap folyamán további elvtársak keresték fel Lenint, s újra a bíróságon való megjelenés körül folyt a vita. A „Pravdá"-ban 1924. március 28-án megjelent visszaemlékezéseiben G. K. Ordzsonikidze ezt írta: „Nogin eléggé bizonytalanul amellett foglalt állást, hogy meg kell jelenni a bíróság előtt és a nyilvános tárgyaláson kell visszaverni a vádakat. Ez volt a véleménye a moszkvai elvtársak jelentős részének is. Vlagyimir Iljics a reá jellemző szabatossággal kimutatta, hogy semmiféle nyilvános tárgyalás nem lesz. Sztálin határozottan ellenezte a jelentkezést. »A hadapródiskolások el sem vinnék a börtönig, út közben agyonvernék« - mondotta. Iljics is láthatóan ellenezte a jelentkezést, de kissé zavarta Nogin álláspontja."[30] Úgy határoztak, hogy Nogin és Ordzsonikidze a Tauriai Palotába megy és tárgyal Anyiszimovval, a Központi Végrehajtó Bizottság és a Petrográdi Szovjet elnökségének tagjával Lenin fogva tartásának feltételeiről. Anyiszimov nem egyezett bele abba, hogy Lenint a Péter-Pál-erődben helyezzék el, amelynek helyőrsége bolsevik beállítottságú volt. Csupán a „Kreszti"-nek nevezett politikai vizsgálati fogház magánzárkája jöhetett szóba, ahol a hadapródiskolások garázdálkodtak. Ordzsonikidze azt követelte Anyiszimovtól, hogy megfelelőképpen garantálják Lenin életét. Ordzsonikidze beszámolója szerint Anyiszimov azt válaszolta, hogy természetesen mindent el fognak követni, de „maga sem tudja, hogy ő kinek a kezében lesz holnap". Ordzsonikidze erre felháborodva kijelentette: „Nem adjuk oda önöknek Iljicset."

Este Allilujev lakásán tanácskozást tartottak, amelyen részt vett V. P. Nogin, G. K. Ordzsonikidze, I. V. Sztálin, J. D. Sztaszova és mások. Amikor Ordzsonikidze és Nogin beszámoltak Anyiszimovnál tett látogatásukról, ez az ott levőket mind felháborította és igen aggasztotta, megértette velük, mekkora felelősség hárul rájuk Lenin sorsáért. Úgy döntöttek, hogy Leninnek nem szabad megjelennie a bíróság előtt, s hogy biztonságosabb rejtekhelyet kell keresni számára. Ez volt az egyetlen helyes megoldás, mert igazságos bíróság Oroszországban akkor nem volt és nem is lehetett. Garázdálkodott az ellenforradalmi szoldateszka, s ha véres karmai közé került volna Lenin, nyomban széttépi. A hadapródiskolások alig két nappal korábban bestiálisan megölték

[30] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 2. köt. 416–417. old., oroszul.

Voinov munkást csupán azért, mert bolsevik újságokat terjesztett. Elképzelhető, mit tettek volna Leninnel, ha kezükbe kerül.

Az élet teljes mértékben igazolta, hogy helyesek voltak a Központi Bizottság tagjainak lépései Lenin életének megmentésére. A helyzet Petrográdban óráról órára súlyosbodott. Megkezdték a vörösgárdista alakulatok lefegyverzését, erőszakkal a frontra vitték a petrográdi helyőrség forradalmi ezredeit. A bolsevik lapokat betiltották. Mind nagyobb arányokat öltöttek a letartóztatások és házkutatások.

Július 6-ról 7-re virradó éjjel egy hadapródiskolás osztagot vezényeltek ki Jelizarovék lakására, hogy Lenint letartóztassák. Miután Lenint nem találták ott, a hadapródiskolások átkutatták lakószobáját és lefoglaltak néhány iratot. Két nappal később megismételték a rajtaütést. Bár megmondták nekik, hogy Lenin nincs a lakásban, keresték-kutatták mindenütt, ahová feltevésük szerint elrejtőzhetett: az ágyak alatt, a szekrényekben, az ablakfüggönyök mögött stb. Azután kinyitották az utazókosarakat és a bőröndöket, s tartalmukat szuronyukkal összevissza döfködték. Miután semmit sem találtak, magukkal hurcolták Krupszkaját, Jelizarovot, aki az egyik hadapródiskolás szerint hasonlított Leninhez, és a háztartási alkalmazottat. Még ugyanazon éjjel ki is szabadultak, miután a túlbuzgó kémelhárítókat fölötteseik lehordták, mert nem azt vezették elő, akit kerestek.

Július 7-én délben Lenin levélben fordult a Munkás- és Katonaküldöttek Összoroszországi Szovjetje Központi Végrehajtó Bizottságának Irodájához, s tiltakozott a lakásán tartott házkutatás ellen.

Lenin petrográdi tartózkodása már veszélyeztette életét. A párt Központi Bizottságában éppen ezért úgy döntöttek, hogy elviszik Szesztroreck vidékére, és Razliv állomás közelében egy régi bolseviknál, Nyikolaj Alekszandrovics Jemeljanovnak, a szesztrorecki gyár munkásának a házában helyezik el. Razliv állomás a finn határ közelében volt, s így szükség esetén Lenint Finnország valamelyik távolabbi helyére vihették.

Július 8-án Lenin arra kérte Allilujevet, hogy szerezzen neki egy várostérképet, mert tudni szeretné, melyik utcákon juthat el a legbiztosabban a Primorszkij pályaudvarra, ha Szesztrorecken át Finnországba kell utaznia. A térképet megkapta, és hozzálátott a tanulmányozásához. Július 9-én este készülődni kezdett a nem veszélytelen szesztrorecki útra. Szakállát és bajuszát leborotválta, rozsdaszínű kabátot vett fel, fejére szürke sapkát tett. Ilyen külsővel finn parasztra hasonlított. Este 11 óra körül Sztálin és Allilujev kíséretében elindult a Primorszkij pályaudvarra, hogy elérje az utolsó induló vonatot, amelyen rendszerint vegyes, későig mulatozó közönség utazott.

A megbeszélt helyen már várta Jemeljanov, akinek a párt Központi Bizottsága azt a megbízást adta, hogy rejtse el Lenint. Jemeljanov, aki előzőleg megváltotta a vasúti jegyeket, a vágányokon álló teherkocsikon keresztül vezette Lenint a vonathoz. Így biztosabb volt. Lenin a vasúti kocsi lépcsőjére állt.

A kísérő elvtársak tekintetükkel búcsúztak tőle, s a vonat rövidesen elindult. Lenin szerencsésen eljutott Razliv állomásra, néhány perc múlva pedig már a Jemeljanov család házában volt.

LENIN RAZLIVBAN. A VI. KONGRESSZUS

Jemeljanovék egy szénapajtává átalakított fészer padlásán helyezték el Lenint. A szénában fekhelyet készítettek neki, beállítottak egy asztalt és székeket *is, hogy dolgozhasson. Lenin néha ki-kiment a kertbe egy kis levegőt szívni,* kihasználva azt, hogy Jemeljanovék egész udvarát és kertjét az utca felől fák és orgonabokrok zárták el.

Lenin nem maradhatott sokáig a fészerben. Szesztroreckben és Razlivban mind aggasztóbbra fordult a helyzet. Mindenfelé nyomozók szimatoltak. A nyaralók, zömükben kispolgárok, felháborodva adták szájról szájra a „Lenin szökéséről" érkező híreket. Lenint biztonságosabb helyre kellett elrejteni. Erre a célra szolgált Jemeljanovéknak a Razliv-tó túlsó partján, mocsaras helyen, a vasútállomástól 5–6 kilométernyire bérelt szénakaszálója.

Lenint és a vele együtt érkezett Zinovjevet nem sokkal ezután csónakon átvitték a tavon és finn kaszásoknak álcázva egy gallyakból összerótt és szénával fedett kunyhóban helyezték el. A kunyhó tőszomszédságában egy szénakazal állt, amelybe üreget vájtak „hálószobául" hideg éjszakákra. A kunyhó melletti sűrű bozótosban egy tisztást vágtak, ahol dolgozni lehetett. Lenin ezt a tisztást tréfásan „zöld dolgozószobának" nevezte. A kis térség közepén két fatuskó állt: az egyik zsámolyul, a másik asztalul szolgált. „Konyhát" is berendeztek nyílt tűz fölött szolgafára akasztható bográccsal. Az élelmet és az újságokat Jemeljanov felesége és fiai csónakon szállították. Lenin sok újságot kért – minden olyan lapot, amely akkoriban Petrográdban megjelent. Hogy az újságvásárlással feltűnést ne keltsenek, Jemeljanov fiai felosztották egymás között a beszerzendő lapokat. Ők látták el a „járőr"-szolgálatot is. Élelmiszerrel és fehérneművel A. P. Tokareva petrográdi munkásnő látta el Lenint.

Lenin után mindenütt szaglászták az ideiglenes kormány kopói. Fejére nagy vérdíjat tűztek ki. A tó mögött elterülő lápot gyakran keresték fel nyaralók, hogy gombát szedjenek, s Leninnek ilyenkor hamar finn kaszássá kellett átvedlenie. Ilyen körülmények között is, szigorúan betartva a konspiráció szabályait, Lenin mindig talált időt a pihenésre, sétára, ki-kifeküdt a napra, késő este megfürdött a tóban, s olykor még horgászott is.

A kunyhó, amelyben Lenin rejtőzött, ma is abban a formájában áll ott, mint 1917-ben. Mellette gránitból készült emlékmű emelkedik ezzel a felirattal: „Azon a helyen, ahol a világra szóló Október vezére 1917 júliusában–augusztusában gallyakból összerótt kunyhóban rejtőzött a burzsoázia üldözése elől és »Állam és forradalom« című könyvét írta, ennek emlékére gránitkunyhót emeltünk. Lenin városának munkásai. 1927". A Razliv-tó partján múzeum lé-

tesült, amelynek anyaga bemutatja a látogatóknak, hogyan élt és dolgozott Lenin 1917. július–augusztus folyamán.

Lenin igen sokat dolgozott: olvasott, írt, bár az élet- és munkafeltételek igazán nem voltak kedvezők. Az illegalitásból továbbra is irányította a párt tevékenységét, s a párt egész idő alatt hallgatott vezére szavára, ráhagyatkozott bölcs, körültekintő, de rendíthetetlen vezetésére. Razlivban írta meg Lenin „A politikai helyzet" című téziseket, „A jelszavakról" című brosúrát, „Az alkotmányos illúziókról" és „A forradalom tanulságai" című cikkeket. Ezekben mélyrehatóan elemezte a júliusi események után megváltozott helyzetet és vázolta a párt által az új viszonyok között követendő taktikát.

A júliusi események, írta Lenin, fordulópontot jelentettek a forradalom fejlődésében. A kettőshatalomnak vége szakadt. Az ellenforradalmi burzsoázia megszervezte sorait, megerősödött, gyakorlatilag magához ragadta az egész államhatalmat, és rábízta a katonai klikkre. A mensevikek és az eszerek végképp elárulták a forradalom ügyét, az ellenforradalom táborába sodródtak. A vezetésük alatt álló szovjetek a burzsoá ideiglenes kormány tehetetlen függvényévé változtak. A forradalom békés fejlődéséhez fűzött remények végleg meghiúsultak.

Nem a bolsevikok bűne, írta Lenin, hogy a júliusi napokban megszakadt a forradalom békés menete. Ezért a mensevikeket és az eszereket terheli a felelősség, akik azzal tetőzték be a burzsoáziával való megalkuvás politikáját, hogy végképp átálltak az ellenforradalom táborába. Megkezdődött a forradalom nem békés útja. Az ellenforradalmi burzsoázia hatalma most már csak erőszakkal dönthető meg. Lenin arra szólítja fel a bolsevikokat, hogy tevékenykedjenek úgy, mint a cárizmus idején 1912–1914-ben, kapcsolják össze a harc illegális formáit a legálisakkal, gyűjtsék össze az erőket a fegyveres felkelés előkészítéséhez.

Az ország politikai helyzetének gyökeres megváltozása megkövetelte a párttól a taktikai jelszavak megváltoztatását. „A politikai helyzet" című tézisekben és „A jelszavakról" című brosúrában Lenin megmagyarázta, miért kell időlegesen levenni a napirendről a „Minden hatalmat a szovjeteknek!" jelszót. Ez a jelszó megfelelt a forradalom békés fejlődésének időszakában – július 4-ig, amikor a hatalom ingadozó állapotban volt és amikor az ideiglenes kormány és a szovjetek önként osztoztak rajta. Ma ez a jelszó már nem helyes, mert a jelenlegi szovjetek, minthogy az eszerek és a mensevikek pártja uralkodik bennük, kudarcot vallottak, s így egy olyan felhívás, hogy a hatalom ezeknek a szovjeteknek a kezébe menjen át, objektíve a nép becsapását jelentené.

Egyúttal Lenin megmagyarázta, hogy ha a bolsevikok pártja ideiglenesen leveszi a napirendről a „Minden hatalmat a szovjeteknek!" jelszót, ez nem jelenti azt, hogy lemond a szovjetköztársaságnak mint új típusú államnak a létrehozásáért vívandó harcról. Leninnek szilárd meggyőződése volt, hogy a forradalom újabb fellendülésekor megjelennek majd teljhatalmú szovjetek, – nem a burzsoáziával való megalkuvás mostani eszer-mensevik szervei, hanem olyan

szovjetek, amelyek a burzsoázia elleni forradalmi harc szervei. Ha majd győz a szocialista forradalom, a bolsevikok az egész államot csakis a szovjetek mintájára fogják felépíteni.

Lenin a mély illegalitásból is rendszeres kapcsolatot tartott fenn a párt Központi Bizottságával külön erre a célra kijelölt elvtársak – G. K. Ordzsonikidze, V. I. Zof, A. V. Schotman és E. Rahja – révén. Ezek az elvtársak igen nagy elővigyázatossággal keresték fel Lenint, nehogy spicli rájuk akaszkodjon és a nyomára bukkanjon Lenin tartózkodási helyének.

Lenin alaposan kikérdezte a hozzá ellátogató elvtársakat afelől, hogy mi történt a városban távollétében, milyen a munkások és a katonák hangulata, mi történik a bolsevik szervezetekben, a Petrográdi Szovjetben és így tovább. Világosan látta, hogy a szocialista forradalom győzedelmeskedni fog, hogy nincs messze az a nap, amikor az országban létrehozzák a munkásosztály hatalmát. Ez a meggyőződése átragadt a pártra, valósággal szárnyakat adott a pártnak ezekben a nehéz napokban.

Szergo Ordzsonikidze visszaemlékezéseiben ezzel kapcsolatban a következőket írta: „Csak az imént vertek meg bennünket, ő meg azt jósolta, hogy egy-két hónap múlva sor kerül a győzelmes felkelésre." Amikor tolmácsolta neki egy bolsevik szavait, aki azt mondta, hogy a hatalom valóban hamarosan a proletariátus kezébe mehet át, és hogy Lenin lesz a kormány elnöke, Iljics, Ordzsonikidze szavai szerint, egészen komolyan azt felelte: „Igen, ez így lesz."

Lenin „A politikai helyzet" című tézisei, „A jelszavakról" című brosúrája és „A forradalom tanulságai" című cikke, valamint más írásai szolgáltak alapul azokhoz a határozatokhoz, amelyeket a bolsevikok 1917. július végén–augusztus elején Petrográdban megtartott VI. pártkongresszusa hozott.

Amikor első számú kongresszusi küldöttévé választotta meg Lenint, a jekatyerinburgi bolsevik konferencia megállapította, hogy „demonstratív választásukkal a jekatyerinburgi munkások megerősítették, hogy teljesen szolidárisak Lenin elvtárs politikai irányvonalával, és hogy a leghatározottabban tiltakoznak az ellen a piszkos hajsza ellen, amelyet a burzsoázia, az ideiglenes kormány és a megalkuvó többség pártjai indítottak ellene"[31].

A kongresszus egyhangúlag tiszteletbeli elnökké választotta meg Lenint. Lenin, aki az illegalitásból irányította a kongresszus munkáját, részt vett minden fontosabb határozat kidolgozásában és megszövegezésében. „A jelszavakról" című brosúráját szétosztották a kongresszus küldöttei között.

A kongresszus jóváhagyta Leninnek azt a javaslatát, hogy átmenetileg le kell venni a napirendről a „Minden hatalmat a szovjeteknek!" jelszót, s arra szólította fel a pártot, harcoljon az ellenforradalmi burzsoázia diktatúrájának teljes likvidálásáért, valamint azért, hogy a proletariátus és a szegényparasztság fegyveres felkelés útján ragadja magához a hatalmat. Teljesen a lenini tanítás szellemében a kongresszus hangsúlyozta, hogy a szocialista forradalom

[31] „Uralszkaja Pravda", 1917. július 28.

győzelmének a legfontosabb előfeltétele a munkásosztály és a szegényparasztság szövetsége. Ezek a forradalmi osztályok, állapította meg a kongresszus „A politikai helyzetről" hozott határozatában, államhatalmukat arra fogják felhasználni, hogy azt „az élenjáró országok forradalmi proletariátusával szövetségben a békének és a társadalom szocialista átalakításának a szolgálatába állítsák"[32].

A kongresszus határozottan szembehelyezkedett N. Sz. Angarszkijjal, J. A. Preobrazsenszkijjal, K. K. Jurenyevvel, akik felszólalásaikban hangot adtak a szocialista forradalom oroszországi győzelmében való kételkedésüknek. Élesen bírálta és visszautasította a kongresszus az oroszországi forradalom fejlődésének azt az antileninista sémáját is, amelyet Buharin terjesztett elő. Ez a séma a munkásosztály és a szegényparasztság szövetségének a tagadásából indult ki.

Szembeszállva Preobrazsenszkijjal, aki a kongresszusi határozathoz olyan módosító javaslatot terjesztett elő, amelyben Oroszországnak a szocializmusba való átmenetét közvetlenül attól tette függővé, hogy Nyugaton lesz-e proletárforradalom, Sztálin a kongresszuson kijelentette: „Nincs kizárva az a lehetőség, hogy éppen Oroszország lesz az az ország, amely utat tör a szocializmushoz... El kell vetni azt az elavult felfogást, hogy csak Európa mutathat nekünk utat. Van dogmatikus és van alkotó marxizmus. Én az utóbbi talaján állok."[33] A kongresszus kiállt a szocialista forradalom lenini elmélete mellett, Lenin ama tanítása mellett, hogy a szocializmus győzelme lehetséges eleinte egy országban – Oroszországban.

A kongresszuson megvitatták azt a kérdést is, hogy Lenin megjelenjen-e a bíróság előtt. A vitában tíz kongresszusi küldött szólalt fel. Ordzsonikidzének erre a kérdésre vonatkozó beszámolójából és valamennyi hozzászólásból érződött a Lenin sorsáért való aggódás és felelősségérzet. S ez érthető, hiszen az ideiglenes kormány igazságügyi hatóságai „hazaárulásnak és fegyveres felkelés szervezésének" a vádjával óhajtották bíróság elé állítani és elítélni Lenint. Polovcev tábornok, a petrográdi katonai körzet csapatainak parancsnoka, aki a júliusi napokban irányította a békés tüntetés szétverését, a munkások és a forradalmi ezredek lefegyverzését, az ellenforradalmi erők szervezését, a letartóztatásokat, emigrációban készült visszaemlékezéseiben ezt írta: „A tiszt, aki Teriokiba indult abban a reményben, hogy ott elfogja Lenint, megkérdezte tőlem, hogy egészben óhajtom-e megkapni ezt az urat vagy jó lesz darabokban is... Mosolyogva azt válaszoltam, hogy letartóztatottak gyakran kísérelnek meg szökést." A tábornok tehát szentesítette a forradalom vezérének megsemmisítését.

[32] Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. I. rész. 437. old.

[33] *Sztálin* Művei. 3. köt. Budapest 1950. 205–206. old.

A VI. kongresszus ülésein felszólalók helyeselték, hogy Lenin megtagadta a fékevesztett ellenforradalom bírósága előtti megjelenést.

Az OSZD(b)MP VI. kongresszusának egyhangúlag elfogadott határozata megállapította, hogy olyan viszonyok között, amikor az ellenforradalmi hatóságok minden teketória nélkül beavatkoznak a bírósági procedúrába, „abszolúte semmiféle garancia sincs az elfogulatlan igazságszolgáltatásra, sőt még a bíróság elé állítottak elemi biztonságára sem". A kongresszus határozottan tiltakozott a forradalmi proletariátus vezetői elleni ügyészi-besúgói-rendőri hajsza ellen és meleg hangú üdvözletet küldött Leninnek.

„A politikai helyzetről" szóló határozat mellett a kongresszus határozatokat fogadott el a következő kérdésekről: „A gazdasági helyzetről", „Az alkotmányozó gyűlési választási kampány", „A szakszervezeti mozgalom feladatai", „Az ifjúsági szövetségekről", „A propagandáról", emellett jóváhagyta a párt szervezeti szabályzatát.

Az OSZD(b)MP VI. kongresszusa titkos szavazással megválasztotta a Központi Bizottságot V. I. Leninnel az élen, több mint kétszeresére növelve a Központi Bizottság létszámát. A kongresszus Lenint tette meg a bolsevik párt első jelöltjévé az alkotmányozó gyűlésbe.

A VI. kongresszus valamennyi határozata a munkásosztálynak és a szegényparasztságnak a fegyveres felkelésre, a szocialista forradalom győzelmére való felkészítését szolgálta. Elsősorban ez adja meg jelentőségét a párt és a forradalom történetében.

A kongresszus megbízásából és annak nevében a párt Központi Bizottsága kiáltvánnyal fordult „Oroszország minden dolgozójához, minden munkásához, katonájához és parasztjához", s ebben kifejezte azt a rendíthetetlen meggyőződését, hogy a szocialista proletariátusnak az imperialista burzsoáziával való közelgő összecsapása meghozza a szocializmus erőinek győzelmét. „Pártunk ebben a harcban kibontott zászlóval halad. Kemény kézzel tartotta eddig ezt a zászlót. Nem hajtotta meg az erőszakoskodók és aljas rágalmazók, a forradalom árulói és a tőke szolgái előtt. A párt továbbra is fennen lobogtatja zászlaját, küzdve a szocializmusért, a népek testvériségéért, mert tudja, hogy új lendület közeleg és üt a régi világ utolsó órája."[34]

Nyomban a kongresszus után a Központi Bizottság négyszáz pártszervezetnek megküldte Lenin „A jelszavakról" című brosúráját. Hamarosan közzétették a kongresszus határozatait is.

[34] Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. I. rész. 457–458. old.

Miután véget ért a szénakaszálás ideje, Lenin nehezen rejtőzhetett már kaszásnak álcázva. A kunyhó környékén vadászok bukkantak fel, a városban pedig olyan hírek terjengtek, hogy Lenin lakatosként bujkál a szesztrorecki gyárban. Kerenszkij kopói, Lenin után kutatva, újra átfésülték Petrográd környékét. Még rendőrkutyákat is beállítottak. A kispolgárság köréből százával jelentkeztek önkéntes nyomozók. Egyik alkalommal a lapokban olyan hír jelent meg, hogy a „rohamzászlóalj" 50 tisztje esküvel megfogadta, hogy elfogják Lenint vagy meghalnak.

Lenin számára új, biztonságosabb, veszélytelenebb helyet kellett keresni. A Központi Bizottság úgy döntött, hogy a finn bolsevikokat megbízzák, szöktessék át Lenint Finnországba. A megbízatást Ordzsonikidze A. V. Schotmannak adta át, s ő Ejno Rahja finn bolsevik munkással nyomban hozzálátott a terv végrehajtásához. N. A. Jemeljanov igazolványt és gyári belépőt szerzett Konsztantyin Petrovics Ivanov szesztrorecki munkás nevére. A bolsevik D. I. Lescsenko lefényképezte Lenint parókában, s ezt a fényképet ragasztották be az igazolványba, majd rányomatták a szesztrorecki milíciabizottság eredeti pecsétjét.

Az elvtársak a Finnországba jutás lehetőségeinek alapos mérlegelése után azt ajánlották Leninnek, hogy mozdonyon, fűtőnek álcázva keljen át a határon. Miután Lenin az ajánlatot elfogadta, megállapodtak Hugo Jalava mozdonyvezetővel, hogy átviszi Lenint a határon.

Augusztus 8-án késő este hagyta el Lenin a kunyhót. A sötétség leple alatt körülbelül tíz kilométert kellett megtenni a finnországi vasút legközelebbi állomásáig. Az állomás felé tartva a Lenint kísérő elvtársak letévedtek az ösvényről és egy folyóhoz értek. Ezen át kellett gázolniuk. Ahogy tovább bolyongtak, égő erdőbe jutottak. Igen veszélyes helyzetbe kerültek: az égő tőzeget kerülgetve óvakodniuk kellett attól is, hogy mocsárba ne süppedjenek. Ráadásul a határ is közel volt és könnyen ott garázdálkodó hadapródiskolásokba ütközhettek. Elcsigázva és éhesen érték el végre Dibuna határállomást, amely valóban tele volt hadapródiskolásokkal. Leninnek sikerült a vasúti töltés oldalában álló bokrok közé rejtőznie. Jemeljanovot viszont, aki bement az állomásra, hogy körülnézzen és megvegye a jegyeket, azonnal lefogták. Amikor befutott a vasúti szerelvény, Lenin gyorsan felkapaszkodott egyik hátsó vagonjára, és Rahjával együtt szerencsésen eljutott Ugyelnajáig. Ott E. Kalske finn munkás lakásán szállt meg.

Másnap Lenin Rahja és Schotman kíséretében ismét kiment az állomásra. Mielőtt vonatra szállt volna, Schotmannak megőrzésre átadott egy füzetet. A füzet kék borítóján ez állt: „A marxizmus az államról". Lenin ebben a füzetben gyűjtötte össze és elemezte Marx és Engels megállapításait az államról, itt megfogalmazott sok fontos tételt a burzsoá államgépezet szétzúzásáról a szocialista forradalomban, a proletárdiktatúráról, a proletárdemokráciáról, a

szocializmusról és a kommunizmusról, valamint más olyan tételeket, amelyeket „Állam és forradalom" című könyvében fejtett ki részletesen. A füzetben Lenin leleplezte a II. Internacionálé opportunistáinak és az anarchistáknak a szocialista forradalom és az állam kérdésében vallott nézeteit. „A marxizmus az államról" című munka önmagában véve is nagy jelentőségű. A marxizmus értékes elméleti hagyatékát összefoglaló anyag egy része ugyanis nem került felhasználásra az „Állam és forradalom" című könyvben.

Lenin nagyon féltette kék fedelű füzetét. Amikor illegalitásba kellett volnulnia, Kamenyevhez intézett üzenetében (ezt az üzenetet a hadapródiskolások Jelizarovék lakásán lefoglalták) ezt írta: „. . . ha eltesznek láb alól, kérem adja ki a kis füzetemet: »A marxizmus az államról«."[35]

Hugo Jalava mozdonyvezető magához vette Lenint fűtőnek, s Lenin nagy buzgalommal rakosgatta a fahasábokat a tűztérbe. Szerencsésen eljutottak Beloosztrovig. Ott, a határállomáson megkezdődött az utasok iratainak ellenőrzése. Arra kellett számítani, hogy a mozdonyt is ellenőrzik. Ám a tapasztalt és leleményes Jalava megóvta Lenint ettől a veszélytől. Lekapcsolta a mozdonyt és teljes gőzzel elment „vizet venni". Csak a harmadik jelzésre tért vissza, gyorsan rákapcsolta a mozdonyt a szerelvényre és éles füttyszóval, hamar elindult.

Néhány perc múlva Lenin már Teriokiban volt. Visszavette Schotmantól füzetét és nemsokára elindult a Teriokitól tizenkét kilométernyire fekvő Jalkala faluba. Ott P. G. Parviainen finn munkásnak a falutól távolabb, az erdő szélén álló házában szállt meg. Ejno Rahja visszaemlékezéseiben azt írta, hogy Lenin nem a házba, hanem a melléképületbe költözött: „Miért, miért nem, Vlagyimir Iljicsnek éppen ez a helyiség tetszett meg, s ott kívánt lakni. Felsúrolták a padlót, beállítottak egy asztalt, egy ágyat, lámpát, s általában mindent, amire szüksége volt, s ott dolgozott. A házban nem dolgozhatott volna nyugodtan a gyerekektől, s azt hiszem, akár a tyúkolba is beköltözött volna, csakhogy a munkában ne zavarják."[36]

Petrográddal Lenin a házigazda leánya, L. P. Parviainen útján tartotta fenn a kapcsolatot. Jalkalában sokat dolgozott, írt, a kikapcsolódásra szánt időben pedig segítségére volt a házigazdának a szántásban, a kaszálásban, az erdőbe járt gombát és áfonyát szedni, fürdött a Kauk-Jarvi-tóban, csónakázott, horgászott. Ilyenkor Parviainen kisgyermekei kísérték, ő pedig megható szeretettel foglalkozott velük. A gyermekekben Lenin mindig nagy örömét lelte.

Jalkalában Lenin csak rövid időre keresett menedéket. Az orosz határ közelsége miatt veszélyes lett volna tovább ott maradni. Csak addig várt, míg megfelelő lakást találtak neki Helsingforsban. Két finn hamarosan el is jött Helsingforsból Jalkalába Leninért, hogy Finnország belsejébe kísérjék. Fiatal munkások voltak, a helsingforsi Népház műkedvelő színészei. Lenint finn

[35] *Lenin* Összes Művei. 49. köt. 465. old.

[36] „Krasznaja Letopisz", 1934. 1. (58.) sz. 84. old.

lelkésznek maszkírozták, s vonaton Teriokiból Lahtiba, ebbe a Helsingforstól 130 kilométernyire fekvő kis városba utaztak vele, s ott Axeli Koskinak, a „Työmies" című finn szociáldemokrata újság tudósítójának a lakásán szálltak meg, aki régebben egy petrográdi cipőgyárban dolgozott. Ezután egy napra megszállt még Malmban (Helsingfors külvárosában) Karl Wiik finn parlamenti képviselő nyaralójában, akit Lenin még 1910-ből ismert. Wiik segítségével vette fel Lenin levelezés útján a kapcsolatot a bolsevik Központi Bizottság Külföldi Irodájával, amely akkoriban Svédországban működött.

Helsingforsban Lenin Gustav Rovio finn szociáldemokratánál, az akkori helsingforsi rendőrfőnöknél kapott szállást. A konspiráció és Lenin biztonsága szempontjából ki sem lehetett volna találni ennél jobb megoldást. Rovio szobakonyhás lakása éppen szabad volt, mivel felesége akkoriban falun tartózkodott. Helsingforsban Lenin még Usenius és Blumquist finn munkásoknál is lakott. Rovio megszervezte, hogy Lenin Jalava mozdonyvezető útján kapcsolatot tarthasson Petrográddal. Jalava ugyanis Petrográdban a Viborg kerületben lakott, nem messze Krupszkaja illegális lakásától.

„Minden este – írta visszaemlékezéseiben Gustav Rovio – kimentem a pályaudvarra, meglestem a postaszerelvényt, aztán megvettem az újságokat és hazavittem Leninnek. Ő azonnal átolvasta a lapokat, és késő éjszakáig cikkeket írt. Ezeket másnap átadta nekem, hogy továbbítsam Petrográdba. Napközben ő készítette el az ételt magának."[37]

Agafja Atamanova szesztrorecki munkásnő igazolványával Krupszkaja két ízben látogatta meg Lenint Helsingforsban. „Iljics nagyon megörült nekem – írta Krupszkaja. – Látszott rajta, mennyire el volt keseredve, hogy itt kell kuksolnia akkor, amikor oly fontos lenne, hogy a harc előkészítésének központjában legyen. Elmondtam neki mindent, amit csak tudtam. Néhány napot töltöttem Helsingforsban."[38]

A bolsevikok közül is igen kevesen tudták, hol van Lenin. De a betiltott „Pravda" helyett megjelenő „Proletarij" és „Rabocsij" című bolsevik lapokban megjelenő cikkeit az egész párt olvasta, örülve, hogy vezetője a posztján áll és biztonságban van.

Amikor augusztus 20-án Petrográdban tanácsnokokat választottak a városi dumába, s a burzsoá lapok ezzel kapcsolatban ismét előhozakodtak a Lenin ellen koholt vádakkal, Lenin „Politikai zsarolás" címmel igen fontos és tanulságos cikket írt a „Proletarij"-ba. Ebben a cikkben Lenin rámutatott arra, hogy számot kell vetni az imperialista burzsoáziának azokkal a specifikus módszereivel, amelyeket a forradalmi pártok és vezetőik üldözése során alkalmaz, hogy megfossza őket a politikai tevékenység lehetőségeitől. Politikai zsarolás, hazugság és rágalom nélkül nem boldogulnak a forradalmi proletárpárt

[37] Visszaemlékezések V. I. Leninre 2 köt. 439. old., oroszul

[38] *N. K. Krupszkaja* Visszaemlékezések Leninre. 341. old

politikai ellenfelei – ennyire hitványak és aljasak a kommunizmus ellenfelei, ellenségei.

A szocialista forradalom győzelme után, a szocializmus építésének éveiben, sőt napjainkban is alig változtak a munkásosztály ellenségeinek alattomos módszerei: hazugságot, rágalmat, zsarolást, hamisítást, üldözést – mindent latba vetnek az imperialisták és lakájaik, hogy lejárassák a kommunista és munkáspártokat, befeketítsék őket a dolgozók előtt.

A burzsoázia vad gyűlölete, írta Lenin, a legjobb bizonyíték arra, hogy a forradalmárok helyesen és becsülettel szolgálják a forradalmi proletariátust. A bolsevik, aki saját bőrén érezheti a politikai zsarolók csapásait, írta Lenin, magára veheti Nyekraszovnak, a jeles orosz költőnek találó szavait (amelyeket Lenin később is többször idézett):

Hatásának elismerése
Nem édesen zengő dicséret,
De ócsárlások jégverése,
Melyhez vad bőgés a kíséret.[39]

A burzsoázia által megrágalmazott forradalmárnak, tanította Lenin, a zsarolókkal szembe kell állítania a marxista pártja iránti bizalmat és nem szabad visszavonulnia a közéleti tevékenységtől „az ügy tisztázásáig", mármint burzsoá bíróságon való tisztázásáig. A proletárok ítélőszékére, proletárpártunk ítélőszékére kell hagyatkoznunk, hangsúlyozta Lenin.

A legnagyobb büszkeséggel és elismeréssel írta Lenin a bolsevikok pártjáról: „Hiszünk pártunknak, benne látjuk korunk eszét, becsületét és lelkiismeretét, a forradalmi internacionalisták nemzetközi szövetségében látjuk a munkásosztály szabadságmozgalmának egyetlen zálogát."[40] Leninnek ezek az ihletett szavai nagyszerű értékelést adnak a Szovjetunió Kommunista Pártjának azokról a világtörténelmi érdemeiről, amelyeket az orosz és a nemzetközi munkásmozgalomban szerzett, e párt marxista elméleti érettségéről, a szocialista forradalom ügye iránti feltétlen odaadásról, kiváló erkölcsi tulajdonságairól, amelyeket a dolgozók kollektív politikai vezetőjeként fejlesztett ki magában.

A nép érdekeiért vívott állhatatos, következetes, odaadó harcával a bolsevik párt jelentősen növelte tekintélyét és befolyását. Világosan megmutatkozott ez azokban a napokban, amikor el kellett fojtani az ellenforradalom által előkészített katonai diktatúra bevezetésére, a szovjetek felszámolására és a monarchia visszaállítására irányuló Kornyilov-lázadást.

A lázadás 1917. augusztus 25-én robbant ki. Kornyilov tábornok, a hadse-

[39] *N. A. Nyekraszov* Gogol halálára Lásd *Nyekraszov* Versek, elbeszélő költemények Budapest 1962. 61. old., Gábor Andor fordítása

[40] *Lenin* Összes Művei. 34. köt. Budapest 1967. 93. old.

reg legfelsőbb főparancsnoka, a földesurak és a burzsoázia embere, a frontról Petrográdba vezényelt egy hadtestet és néhány kozák alakulatot azzal a paranccsal, hogy „legkésőbb szeptember 1-én reggel" nyomuljanak be a városba és „állítsák helyre a rendet", vagyis fojtsák el a forradalmat. A lázadás sugalmazója a kadet párt volt. „Hírek egy összeesküvésről" című cikkében és „Az OSZDMP Központi Bizottságának" írott levelében Lenin felvázolta, milyen taktikát kell követniük a bolsevikoknak a Kornyilov-lázadás elleni harcban. Harcolunk, írta Lenin, és harcolni is fogunk Kornyilov ellen, akárcsak Kerenszkij csapatai, de nem támogatjuk Kerenszkijt, leleplezzük gyengeségét és ingadozásait, leleplezzük az egész ideiglenes kormányt mint a Kornyilov-féle összeesküvés bűnrészesét. Ebben a bonyolult helyzetben ismét világosan megmutatkozott Lenin politikai zsenialitása.

A bolsevikok csatlakoztak a Központi Végrehajtó Bizottság által létrehozott, az Ellenforradalom Elleni Népi Harc Bizottsága nevű szervhez. A Központi Bizottság a helyi pártszervezeteknek küldött táviratban kifejtette a Kornyilov-lázadás elleni harc lenini taktikájának lényegét: „Az ellenforradalom visszaverése céljából technikai és információs tekintetben együttműködünk a Szovjettel, megőrizve teljesen önálló politikai irányvonalunkat."[41] A bolsevikok a Kornyilov elleni harcra mozgósították a tömegeket. Az ellenforradalmi lázadást sikerült néhány nap alatt leverni. A Kornyilov-lázadás elleni harc időszakában a tömegek ismét megélénkültek, ami a szovjetek tevékenységében is kifejezésre jutott. Sok szovjet nem szakított ugyan még eszer-mensevik vezetőivel, de szembeszállt a Kornyilov-lázadással.

Szeptember 1-én (14-én) írta meg Lenin „A kompromisszumokról" című híres cikkét, amelyben leleplezte azt a tájékozatlanságon alapuló, az eszerek és a mensevikek által buzgón támogatott nyárspolgári felfogást, hogy a bolsevikok elvileg elleneznek mindennemű kompromisszumot. Kimutatta, hogy valójában mi is a munkásosztály marxista pártjának álláspontja a kompromisszumokat illetően. „A valóban forradalmi pártnak a feladata – írta – nem az, hogy proklamálja, hogy lehetetlen minden kompromisszumról lemondani, hanem az, hogy *minden kompromisszumon át,* amennyiben ezek elkerülhetetlenek, hű tudjon maradni elveihez, osztályához, forradalmi feladatához, ügyéhez: a forradalom előkészítéséhez és a néptömegeknek a forradalmi győzelemre való neveléséhez."[42]

Lenin rámutatott arra, hogy a Kornyilov-lázadás leverése folytán a forradalom menetében olyan éles és eredeti fordulat következett be, amely lehetővé teszi a forradalom békés fejlődését, s felvetette, hogy a bolsevikok mint önkéntes kompromisszumot felajánlhatnák a kispolgári demokrata pártoknak a vissza-

[41] Az OSZD(b)MP Központi Bizottsága Titkárságának levelezése a helyi pártszervezetekkel (1917. március–október). I. rész. Moszkva 1957. 31. old., oroszul.

[42] *Lenin* Összes Művei. 34. köt. 134. old.

térést a július előtti jelszavakhoz: minden hatalmat a szovjeteknek, a szovjeteknek felelős eszer-mensevik kormányt.

A kompromisszum abban volna, írta Lenin, hogy a bolsevikok, nem támasztva igényt az ilyen kormányban való részvételre, lemodanának arról a követelésről, hogy a hatalom haladéktalanul a proletariátus és a szegényparasztság kezébe menjen át, lemondanának az e követelésért vívott harc forradalmi módszereiről. Persze, mindennek az az előfeltétele, hogy a szovjetek megalakításában és tevékenységében teljes demokratizmus valósuljon meg, s hogy a bolsevikok teljesen szabadon agitálhassanak nézeteikért, befolyásuk érvényesítéséért a szovjetekben. Az eszerek és a mensevikek pedig, a szovjeteknek felelős kormány megalakításával minden lehetőséget megkapnának arra, hogy a nép óriási többségére támaszkodva megvalósítsák blokkjuk programját.

„Csak a forradalom e békés fejlődésének érdekében – ennek a történelemben *rendkívül* ritka és *rendkívül* értékes lehetőségnek, csak ennek a kivételszerűen ritka lehetőségnek a kedvéért – mehetnek bele, és kell is, hogy belemenjenek, véleményem szerint, a bolsevikok, a világforradalom hívei, a forradalmi módszerek hívei ebbe a kompromisszumba."[43]

Mindamellett Lenin figyelmeztette a bolsevikokat arra, hogy az a sajátos politikai helyzet, amely lehetővé tette a kispolgári pártokkal való kompromisszumot, csak egészen rövid ideig marad fenn. Már szeptember 3-án (16-án) „A kompromisszumokról" című cikk utóiratában Lenin erre a következtetésre jut: „A kompromisszumra vonatkozó javaslat alkalmasint már elkésett. Az a néhány nap, amely alatt a békés fejlődés *még* lehetséges volt, alighanem *szintén* elmúlt."[44] A mensevikek és az eszerek kategorikusan visszautasították a bolsevikok ajánlatát.

A Kornyilov-féle összeesküvés likvidálása után megújhodási folyamat bontakozott ki a szovjetekben, s a szovjetek mindinkább a bolsevikok álláspontjához csatlakoztak. Augusztus 31-én (szeptember 13-án) a bolsevikok mellé állt a Petrográdi Szovjet, szeptember 5-én (18-án) pedig a Moszkvai Szovjet. A fővárosi szovjetek után a bolsevikok fokozatosan többséget szereztek más városok szovjetjeiben is. Mindenfelől azzal a követeléssel fordultak Petrográdhoz, hogy adják át a hatalmat a szovjeteknek. Az eszerek és a mensevikek, írta Lenin, „mindent elkövettek, minden lehetőt és lehetetlent, hogy a szovjeteket (különösen a petrográdit és az összoroszországit, vagyis a Központi Végrehajtó Bizottságot) az »ellenőrzés« ürügyén meddő s a kormány által a legudvariasabb és a legnyájasabb mosollyal az íróasztalfiókba süllyesztett határozatok és kívánságok előterjesztésével foglalkozó haszontalan fecsegő gyülekezetekké változtassák. De a Kornyilov-lázadás erős vihart ígérő »friss szellője« elegendő volt ahhoz, hogy minden, ami a szovjetből korhadt volt, egy időre eltűnjön,

[43] Ugyanott, 136. old.
[44] Ugyanott, 139. old.

és hogy nagyszerű, hatalmas, legyőzhetetlen erőként kezdjen kibontakozni a forradalmi tömegek kezdeményezése."[45]

A szeptember első felében írt „A forradalom egyik alapvető kérdése", „Az orosz forradalom és a polgárháború", „A forradalom feladatai" című cikkeiben Lenin újra visszatért arra, hogy Oroszországban lehetőség kínálkozik a forradalom békés továbbfejlesztésére abban az esetben, ha az egész hatalom a központban és vidéken a szovjetek kezébe megy át.

Az egész államhatalomnak a szovjetek kezében való összpontosítása, állapította meg Lenin, az egyetlen olyan eszköz, amely a forradalom további fejlődését *fokozatossá, békéssé, nyugodttá* teheti. „A forradalom feladatai" című cikkében Lenin a szovjeteknek felelős új kormány programját is megfogalmazta: valamennyi hadviselő népnek haladéktalanul fel kell ajánlani a békekötést demokratikus feltételekkel; végre kell hajtani a földesúri földek elkobzását és nacionalizálását, s a földet át kell adni a dolgozóknak; államosítani kell a bankokat és a legfontosabb iparágakat; az egész országban be kell vezetni a termelés és a fogyasztás munkásellenőrzését; Oroszországot biztosítani kell a „Kornyilov-féle" kísérletek megismétlődése ellen. A szovjet kormány a legrövidebb időn belül biztosíthatná az alkotmányozó gyűlés összehívását, hiszen az eszerek és a mensevikek éppen az alkotmányozó gyűlés törvényhozó tevékenységével kapcsolták össze programjuk gazdasági és társadalmi követeléseinek gyakorlati megvalósítását.

Amikor Lenin azzal a javaslattal fordult az eszerekhez és a mensevikekhez, hogy a fentebb vázolt programmal alakítsanak szovjet kormányt, nemcsak a szovjetekben végbement változásokból indult ki, hanem abból a körülményből is, hogy szeptemberben e pártokon belül komoly ingadozás kezdődött, egyre növekedett a jobboldali vezetőkkel szembehelyezkedő baloldali ellenzék, s a baloldali eszerek és az internacionalista mensevikek körében mind többen sürgették a hatalomnak a szovjetek kezébe való átadását. Javaslataival Lenin nemcsak a mensevikek és az eszerek vezetőihez fordult, hanem főképpen az „alsóbb rétegekhez", a tömegekhez, nemcsak azokhoz, amelyek „hozzánk tartoznak, hanem különösen - az eszer, a párton kívüli, a felvilágosulatlan" tömegekhez.[46]

Ám az eszerek és a mensevikek jobboldali vezetői, akik egyúttal a Központi Végrehajtó Bizottságban is vezető pozíciót foglaltak el, visszautasították a bolsevikoknak a „baloldali blokk" létrehozására vonatkozó javaslatát és folytatták az ellenforradalommal való megalkuvás politikáját. Ezzel egyengették a talajt ahhoz, hogy a burzsoázia polgárháborút indítson a forradalmi proletariátus ellen, s így elkerülhetetlenné tették a munkás-, katona- és parasztttömegek felkelését. A „Minden hatalmat a szovjeteknek!" jelszó, jegyezte meg Le-

[45] Ugyanott, 205–206. old.

[46] Ugyanott, 387. old.

nin, legalább szeptember közepétől *„egyértelmű"* volt *„a felkelésre való felhívással"*[47].

Lenin úgy vélte, hogy az új viszonyok között a „Minden hatalmat a szovjeteknek!" jelszó új tartalmat kap, mert a szovjetek mások lettek. Most ez a jelszó azt jelentette, hogy közvetlenül hozzáfognak a proletárdiktatúra megteremtéséhez, e diktatúra megszervezéséhez és állami kialakításához.

„A politikai helyzet", „A jelszavakról", „A kompromisszumokról", „A forradalom egyik alapvető kérdése", „Az orosz forradalom és a polgárháború", „A forradalom feladatai" című és más, a júliusi események és szeptember közepe között íródott művek kiemelkedő jelentősége abban rejlik, hogy Lenin ezekben, egyéb nagy elvi jelentőségű kérdések kifejtése mellett folytatta olyan, a marxista pártok tevékenysége szempontjából rendkívül fontos problémák kidolgozását, mint a forradalom békés és nem békés formáinak a kérdése, a szocialista proletariátus által az államhatalom kivívása során alkalmazandó békés és nem békés módszerek kérdése.

A forradalom fejlődésének békés útjára vonatkozó lenini felfogásnak semmi köze „a kapitalizmusnak a szocializmusba való belenövésére" vonatkozó reformista és revizionista eszmékhez. A leninizmus felfogása szerint a békés út – ugyanúgy, mint a nem békés – a társadalom forradalmi átalakításának, a legaktívabb osztályharcnak az útja, mely harcot a munkásosztálynak és a dolgozó parasztságnak a marxista párt vezette nagy tömegei a hatalomért, a proletárdiktatúráért, a szocializmusért vívják.

Finnországban Lenin sokat dolgozott a marxizmus elméleti kérdéseinek kidolgozásán. Itt írta olyan kiváló műveit, mint az „Állam és forradalom", „A fenyegető katasztrófa és hogyan harcoljunk ellene", „Megtartják-e a bolsevikok az államhatalmat?", amelyekben továbbfejlesztette a szocialista forradalomról és a proletárdiktatúráról szóló marxista tanítást, megfogalmazta a proletárhatalom bel- és külpolitikájának alapelveit, megjelölte a leghalaszthatatlanabb gyakorlati intézkedéseket.

„ÁLLAM ÉS FORRADALOM"

Az „Állam és forradalom" című zseniális művében, amelyet 1917 augusztusában–szeptemberében fejezett be, Lenin a legteljesebben és a legrendszeresebben fejti ki az államról szóló marxista tanítást, amelyet Kautsky és más opportunisták meghamisítottak. Emellett az új történelmi tapasztalatoknak, kiváltképpen az 1905–1907-es és 1917-es orosz forradalmak tapasztalatainak alapján továbbfejlesztette az államról szóló marxista tanítást. Ennek a tanításnak a kifejtése, helyes magyarázata és továbbfejlesztése azért volt rendkívül fontos, mert abban a helyzetben, amikor Oroszországban és más országokban

[47] Ugyanott, 387. old

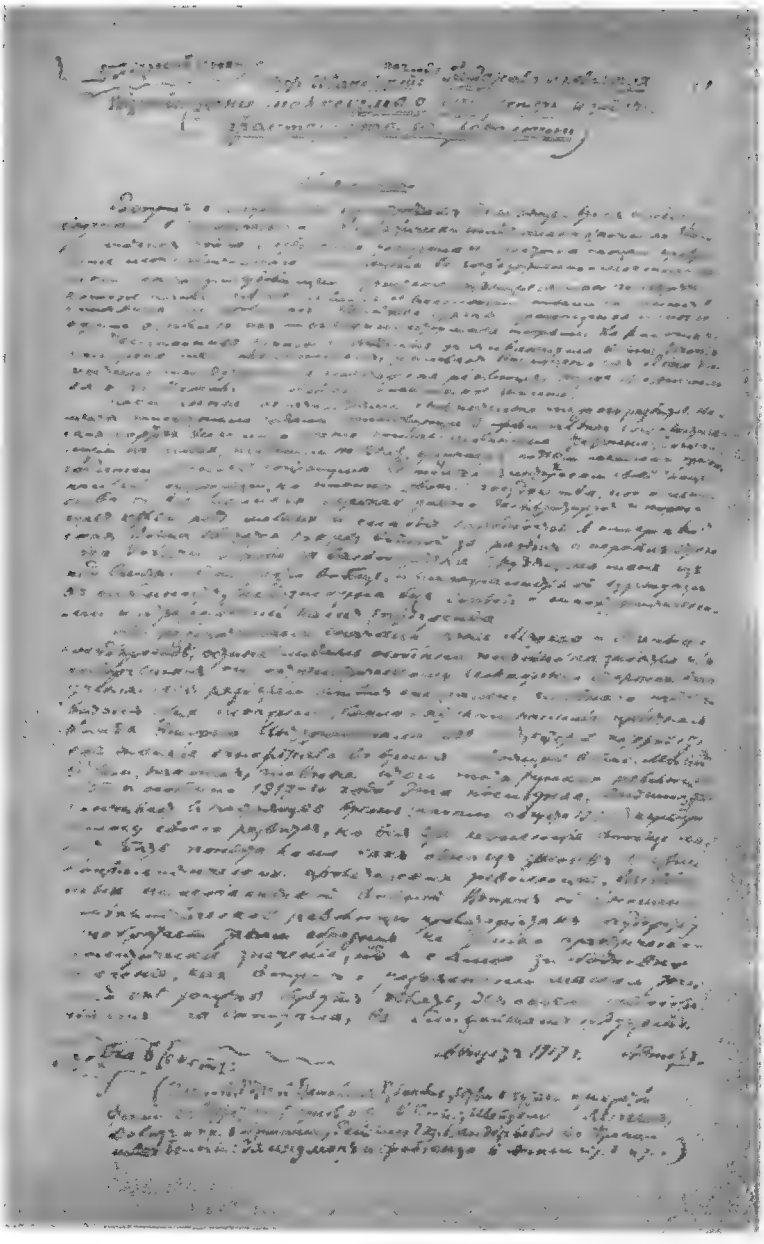

LENIN „ÁLLAM ÉS FORRADALOM" C. MŰVE KÉZIRATÁNAK ELSŐ OLDALA.
1917. AUGUSZTUS–SZEPTEMBER
Kisebbítve

érlelődött a szocialista forradalom, teljes tudományos és gyakorlati jelentőségével felmerült az állam szerepének kérdése „mint a rögtöni cselekvés, mégpedig a tömegméretű cselekvés kérdése"[48].

A burzsoázia ideológusai s nyomukban a szocialista pártokban fellelhető opportunisták számos olyan államelméletet állítottak fel, amelynek célja a kizsákmányoló osztályok államának igazolása, a burzsoá állam osztálylényegének elkenése. Véleményük szerint a burzsoázia állama az osztályok fölött álló szerv, amelynek az a hivatása, hogy „kibékítse" a társadalom különböző osztályainak érdekeit. Lenin megcáfolta ezeket a tudománytalan állításokat és kimutatta, hogy a marxizmus adott először valóban tudományos magyarázatot az állam eredetére és elsőként tárta fel az állam valódi természetét.

A szó szoros értelmében vett állam, tanítja a marxizmus, olyan gépezet, amellyel az egyik osztály elnyomja a másikat. Akárcsak a többi olyan eszköz, amelynek segítségével a kizsákmányoló osztályok uralkodnak a nép fölött, az állam is abban az időben keletkezett, amikor megjelent a magántulajdon és antagonisztikus osztályokra szakadt a társadalom. Az állam nemcsak a rabszolgatartó és a feudális társadalomban, hanem a tőkés társadalomban is a népesség túlnyomó többségét alkotó dolgozó tömegek kizsákmányolásának és elnyomásának az eszköze. Az imperializmus korában, a monopolkapitalizmus állammonopolista kapitalizmusba való átnövésének a korában, írta Lenin, különösen nagy mértékben erősödik a burzsoá „államgépezet", hallatlan arányban nő a hivatalnoki, rendőri és katonai apparátus, amely a forradalmi proletariátus és a néptömegek, az elnyomott népek nemzeti felszabadító mozgalma stb. ellen irányul. Minden régebbi forradalom, mondta Lenin, tökéletesítette a burzsoá államgépezetet. A burzsoá állam legkülönbözőbb formái jelentek meg, de lényegük egy: valamennyi a burzsoázia diktatúrája.

A proletárforradalomnak szét kell zúznia, össze kell törnie a burzsoá államot, fel kell számolnia fő elnyomó eszközeit: a hadsereget, a rendőrséget, a bürokratikus apparátust, a bíróságot, a börtönöket. Ám a burzsoá állam megsemmisítése korántsem jelenti azt, hogy a proletariátus által létrehozott új társadalom általában mindennemű állam nélkül létezhet és fejlődhet, amint ezt az anarchisták állították, abból a gondolatból kiindulva, hogy az állam összeegyeztethetetlen a demokrácia győzelmével. Nem vagyunk utópisták, írta Lenin, s nagyon jól tudjuk, hogy egy csapásra meglenni mindennemű igazgatás, mindennemű alárendeltség nélkül, anarchista ábránd, amely szöges ellentétben áll a marxizmussal.

A revizionista-opportunista csűrés-csavarásokkal szemben, a „proletárdiktatúra" megkerülésére tett gyáva kísérletekkel szemben Lenin nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a proletárdiktatúráról szóló tanítás a marxizmus lényegéhez tartozik. „Csak az marxista, aki az osztályharc elismerését *kiterjeszti a proletárdiktatúra* elismerésére."[49]

[48] *Lenin* Összes Művei. 33. köt. 7. old.
[49] Ugyanott, 31. old.

Az „Állam és forradalom"-ban Lenin sokoldalúan megalapozta a marxizmusnak a munkásosztály diktatúrája törvényszerű és elkerülhetetlen voltáról, az emberiségnek a kommunizmus útján való fejlődésében játszott történelmi szerepéről szóló legfontosabb tételeit. „A tőkés és a kommunista társadalom között van egy időszak, melyben a tőkés társadalom forradalmi úton kommunista társadalommá alakul át. Ennek megfelel egy politikai átmeneti időszak is, amelynek az állama nem lehet egyéb, mint *a proletariátus forradalmi diktatúrája.*"[50] Marxnak ezt „A gothai program kritikája" című művéből való és az opportunisták által elfelejtett megállapítását idézve, Lenin kimutatta, hogy ez a tétel tudományos szempontból mennyire helytálló, és milyen nagy a programadó jelentősége a marxista pártok számára. „Ez a következtetés – állapította meg Lenin – Marxnál annak a szerepnek az elemzésén nyugszik, amelyet a proletariátus a jelenlegi tőkés társadalomban betölt, továbbá a tőkés társadalom fejlődésére és a proletariátus és a burzsoázia ellentétes érdekei kibékíthetetlenségére vonatkozó adatokon."[51]

A proletariátus diktatúrájának történelmi szerepét meghatározva, Lenin teljesen Marx és Engels szellemében ezt sohasem redukálta az erőszakra. Az „Állam és forradalom"-ban hangsúlyozta, hogy a munkásosztály diktatúrájának milyen nagy alkotó szerepe van a szocialista társadalom építésében. Itt abból indult ki, hogy a szocialista építés fő céljai és feladatai – gazdasági, társadalmi-politikai és kulturális feladatai csakis a dolgozók legnagyobb arányú alkotó kezdeményezésének, a széles körű demokráciának a kibontakozása, az egész dolgozó népnek az államigazgatásba való bevonása révén válhatnak valóra. A szocialista forradalom elmélyülésének, az új, osztály nélküli társadalom építésében elért sikereknek az arányában mindinkább háttérbe kerülnek az erőszakos harci módszerek, és amikor az országban győzött a szocializmus, végeredményben eltűnik majd az osztálykényszer.

A proletariátus diktatúrája gyökeresen eltér minden kizsákmányoló államtól. A burzsoázia vagy más kizsákmányoló osztályok diktatúrája mindig a dolgozó tömegek, a nép fölötti diktatúra volt, a kisebbség hatalma az óriási többség fölött. A proletariátus diktatúrája olyan hatalom, amely a forradalmi nép érdekeit fejezi ki és védi. A proletariátusnak és a dolgozó parasztságnak, vagyis a lakosság túlnyomó többségének a szoros szövetségére támaszkodik és céljául tűzi ki mindennemű kizsákmányolás likvidálását, a szocialista társadalom felépítését. Az osztály nélküli társadalom irányában való fejlődés „a proletariátus diktatúráján keresztül visz és nem is vihet más úton, mert senki más és más úton nem tudja a kapitalista kizsákmányolók *ellenállását letörni*"[52]. A Szovjetunió történelmi tapasztalatai, a szocialista társadalom keletkezésével kapcsolatban újabb és újabb országokban szerzett tapasztalatok teljes mérték-

[50] *Marx* és *Engels* Művei. 19. köt. Budapest 1969. 26. old.
[51] *Lenin* Összes Művei. 33. köt. 78. old.
[52] Ugyanott, 80. old.

ben igazolják Leninnek ezt a következtetését. Rendkívül szemléletesen és meggyőzően ír munkájában Lenin a proletárdemokráciáról mint a demokrácia elvileg új és magasabb rendű típusáról, szembeállítva ezt a formális, korlátozott és sok tekintetben képmutató polgári demokráciával.

Lenin újra meg újra felhívja a marxisták figyelmét arra, hogy „az átmenet a kapitalizmusból a kommunizmusba természetesen okvetlenül létrehozza a politikai formák óriási gazdagságát és változatosságát, de a lényeg emellett elkerülhetetlenül ugyanegy lesz: *a proletariátus diktatúrája*"[53].

Lenin rámutatott arra, hogy a kommunista párt nemcsak a proletárdiktatúra kivívásában játszik döntő szerepet, hanem megszilárdításában, a szocializmus és a kommunizmus építésében is. A proletariátus pártja a szervező és vezető erő a proletárdiktatúra rendszerében. „A marxizmus a munkáspárt nevelésével a proletariátus élcsapatát neveli, amely meg tudja ragadni a hatalmat és el tudja *vezetni az egész népet* a szocializmushoz, tudja irányítani és szervezni az új rendet, az összes dolgozók és kizsákmányoltak tanítója, vezetője és vezére tud lenni társadalmi életünknek a burzsoázia nélküli és a burzsoázia ellenére való berendezésében."[54] Ebben a tételben Lenin zseniálisan meghatározta a kommunista párt szerepét és feladatait, nagy történelmi célját, egy egész történelmi időszakra szóló programját, amely a Szovjetunió új alkotmányában testesült meg.

A nemzetközi kommunista és munkásmozgalom egész története, a szocializmus győzelméért vívott harc igazolta Leninnek azt a tudományos következtetését, hogy milyen szerepet tölt be a kommunista párt a társadalomnak a kapitalizmustól a szocializmus és a kommunizmus felé való történelmi haladása során.

Jelentős hozzájárulás volt a marxizmus elméletéhez az, hogy Lenin az „Állam és forradalom"-ban kidolgozta a szocializmusról és a kommunizmusról mint a kommunista társadalom fejlődésének két szakaszáról, az állam elhalásának feltételeiről szóló marxista tanítást. Lenin kimutatta, hogy a kapitalizmust elkerülhetetlenül felváltó szocializmus és kommunizmus azonos típusú gazdasági alapon fejlődik, s ez a termelési eszközök társadalmi tulajdona, amely kizárja a kizsákmányolást. A szocializmus és a kommunizmus közötti különbséget gazdasági, politikai és kulturális érettségük foka határozza meg.

A szocializmus a kommunizmus első, illetve alsó fázisa. A társadalmi termelés fejlettségi színvonala ezen a fokon még olyan, hogy a társadalom csak a „mindenki képességei szerint, mindenkinek munkája szerint" elvet tudja érvényesíteni. A társadalom magán viseli még a nyomait, „anyajegyeit" annak a régi társadalomnak, amelynek méhéből született. Minthogy az embereknek eltérő a képzettségük, tehetségük és munkaképességük, minthogy családjuk nagysága különböző, magától értetődik, hogy egyenlő munkáért kapott

[53] Ugyanott, 32. old.
[54] Ugyanott, 24. old.

egyenlő bér mellett is egyenlőtlen a jövedelmük. Ám ez elkerülhetetlen a kommunista társadalom első szakaszában, s a társadalom nem is ugorhat át a kapitalizmusból a kommunizmusba anélkül, hogy végigjárná a fejlődés szocialista szakaszát.

„A kapitalizmusból – mondotta Lenin – az emberiség közvetlenül csak a szocializmusba mehet át, vagyis olyan rendszerbe, amelyben a termelési eszközök köztulajdonban vannak és a termékeket minden egyes ember munkája szerint osztják el."[55] Éppen ezért a szocializmusban különösen nagy jelentőségű a munka mértékének és a fogyasztás mértékének társadalmi és állami nyilvántartása és ellenőrzése.

A kommunizmusban, vagyis a kommunista társadalom felső szakaszában, amely a szocializmus megszilárdulásának talaján fejlődik ki, a „mindenki képességei szerint, mindenkinek szükségletei szerint" alapelv érvényesül. Ez az elv, állapította meg Lenin, csakis a társadalom fejlődésének olyan magas fokán valósulhat meg, amikor eltűnik a szellemi és fizikai munka közötti ellentét, amikor a munka az ember „elsőrendű létszükségletévé" válik, s amikor a termelőerők hatalmas arányú fejlődése és az új ember nevelése alapján az anyagi és szellemi javak óriási mennyiségben özönlenek és bőségben állnak majd a társadalom rendelkezésére.

Az „Állam és forradalom" című könyvben Lenin elméletileg mélyrehatóan kidolgozta az állam elhalása gazdasági alapjainak kérdését. Az állam elhalását attól tette függővé, hogy milyen gyorsan fejlődik ki a kommunizmus felső fázisa, hangsúlyozva, hogy ez nyilvánvalóan hosszadalmas, fokozatosan végbemenő folyamat lesz. Az állam csak akkor halhat el teljesen, amikor az emberek annyira hozzászoknak az együttélés alapvető szabályainak megtartásához és amikor munkájuk olyan termelékeny lesz, hogy önként képességeik szerint dolgoznak majd. *Az állam, magyarázta Lenin, csak a teljes kommunizmusban hal el.*

Lenin megfogalmazta azt a mély gondolatot, hogy „politikai tekintetben a kommunizmus első vagy alsó és felső fázisa közti különbség az idők folyamán valószínűleg óriási lesz"[56]. Az állam elhalásának politikai előfeltételét a szocialista demokrácia továbbfejlesztésében, tökéletesítésében látta.

Feltárva a szocializmusnak mint a társadalmi haladás legnagyobb hordozójának és gyorsítójának lényegét, Lenin kimutatta, „milyen végtelenül hazug az a közkeletű polgári elképzelés, hogy a szocializmus holt, megdermedt, egyszer s mindenkorra adott valami, holott a valóságban *csak* a szocializmussal kezdődik majd a gyors, igazi, valóban tömegeket átfogó, a lakosság *többségének*, azután pedig az egész lakosságnak a részvételével végbemenő haladás a társadalmi és egyéni élet minden területén"[57].

[55] *Lenin* Összes Művei. 31. köt. 177-178. old.
[56] *Lenin* Összes Művei. 33. köt. 89. old.
[57] Ugyanott, 91. old.

Lenin „Állam és forradalom" című könyve *erős eszmei, elméleti fegyvert adott a bolsevik párt kezébe.* A pártot az Októberi Forradalom győzelméért, majd a szocializmus felépítéséért vívott harc során az e műben kifejtett zseniális eszmék vezérelték. Ezek az eszmék vezérlik most is, amikor eredményesen munkálkodik a fejlett szocializmus, a kommunista társadalom közvetlen építésének időszakával kapcsolatos nagy feladatok megoldásán.

A FENYEGETŐ KATASZTRÓFÁBÓL KIVEZETŐ ÚT A SZOCIALIZMUS

1917 őszéig, amikor az imperialista háború negyedik évébe lépett, Oroszország gazdasági helyzete erősen leromlott. A vasúti közlekedés szétzilálódott, s így az üzemek nyersanyag-, szén- és fémellátása állandóan csökkent. A kohászat és a szénbányászat termelése hónapról hónapra mind erősebben megcsappant, a közszükségleti cikkek gyártása katasztrófálisan visszaesett. A gazdasági bomlás óhatatlanul éhínséghez vezetett. A cári önkényuralom és a burzsoázia, írta Lenin, a tönk szélére juttatta az országot.

A burzsoázia a fenyegető gazdasági katasztrófa ellen semmit sem tett, sőt tudatosan elmélyítésére és kiélezésére törekedett. Arra számított, hogy a bomlásért a forradalomra háríthatja a felelősséget, s abban reménykedett, hogy a gazdasági katasztrófa a pusztulásba viszi a szovjeteket, megszilárdítja a burzsoázia és a földbirtokosok hatalmát. Ezt a programot a legnyíltabban és legarcátlanabbul a milliomos Rjabusinszkij fogalmazta meg, amikor kijelentette, hogy „az éhség csontos kezének" kell torkon ragadnia és megfojtania a forradalmat. A tőkések szándékosan szabotálták a termelést, leállították üzemeiket, az utcára dobták a munkásokat. Az országban nőtt a tömeges munkanélküliség, a kenyér ára rohamosan emelkedett.

Oroszország központi övezetének több kormányzóságában éhínség volt. Petrográdban és Moszkvában 1917 szeptemberében a kenyérfejadagot 200 grammra szállították le, s így is csak 10 napi tartalék volt. Nemcsak a városban, hanem falun is tízmilliókat fenyegetett pusztulás. A lövészárkokban tízmilliós hadsereg nyomorgott. A nép végtelenül sokat szenvedett.

Az eszer és mensevik miniszterek pártjuk támogatásával úgy próbáltak „segíteni" a bajokon, hogy egyre újabb és újabb engedményeket tettek a kereskedelmi és az ipari burzsoáziának, nem mertek hozzányúlni a gazdasági katasztrófáért, az éhínségért, a hadseregek pusztulásáért felelős földbirtokosok, gyárosok, bankárok és nagykereskedők profitjához és tulajdonához.

A mensevikek szélső jobbszárnyán Plehanov ágált. Aktívan részt vett az úgynevezett Állami Tanácskozáson, amelyet 1917 augusztusában tartottak meg nagykereskedők, gyárosok, földbirtokosok, bankárok, levitézlett cári duma-képviselők, a burzsoázia által megszelídített mensevikek és eszerek részvételével a készülő ellenforradalmi Kornyilov-puccs fedezése céljából. Plehanov

ezen a tanácskozáson marxistához méltatlan beszédet mondott, a forradalom, az osztályharc megtagadására, a Rjabusinszkijjal és a „kereskedő-ipari osztály" más ellenforradalmi főkolomposaival való „kiegyezésre" buzdítva.

„Oroszország most kapitalista forradalmon megy át – jelentette ki a történelmi tényeknek fittyet hányva Plehanov –, s amikor az ország kapitalista forradalmon megy át, egyáltalán nem helyénvaló, hogy a munkásosztály ragadja kezébe a hatalmat, a teljes politikai hatalmat."[58] „És ha a proletariátus nem akar ártani saját érdekeinek, a burzsoázia ugyanis a saját érdekeinek nem akar ártani, akkor mind az egyik, mind a másik osztály köteles bona fide (jóhiszeműen) módot keresni a gazdasági és politikai megegyezésre"[59] – oktatta ki a tanácskozás részvevőit kenetteljes hangon.

Plehanov, aki Oroszországban hajdan sokat tett a marxizmus propagálása érdekében, nem tudta a marxista tanítást a történelemben egyedülálló 1917-es forradalmi helyzetre alkalmazni. Amikor szemtől szembe került a szocialista forradalom óriási feladataival, szánalomra méltó módon politikailag csődöt mondott. A forradalom pedig félrelökte őt útjából.

Csak Lenin, a bolsevikok tudták a történelmi helyzetet helyesen megérteni, és a marxista elméletet – alkotó alkalmazása révén – forradalmi tetté változtatni.

A moszkvai proletariátus a bolsevik párt felhívására az Állami Tanácskozás megnyitása napján 24 órás tiltakozó sztrájkot rendezett, amelyben több mint 400 000 dolgozó vett részt. A moszkvai sztrájk súlyos csapást mért az ellenforradalmi burzsoázia terveire. A forradalom elleni összeesküvés veszélye azonban tovább nőtt.

Ezekben a nyugtalan, válságos napokban a bolsevik párt a fenyegető katasztrófa elleni harc hatékony intézkedéseit terjesztette a nép elé, s ilyenformán Oroszország igazi hazafiainak pártjaként lépett fel.

A katasztrófa elhárításának és az ország gazdasági újjáépítésének programját a párt számára Lenin dolgozta ki „A fenyegető katasztrófa és hogyan harcoljunk ellene" című, 1917. szeptember közepén Helsingforsban írt brosúrájában. A termelés és a fogyasztás állami ellenőrzése, felügyelete, nyilvántartása, szabályozása – ez az első teendő a katasztrófa és az éhínség elleni harcban. Valamennyi hadviselő imperialista állam régen bevezette már az ellenőrzés különféle módszereit. Csakhogy ezt az ellenőrzést mindenütt reakciós-bürokratikus módon hajtják végre, az uralkodó kizsákmányoló osztályok, a földesurak és a tőkések érdekében.

Lenin az ellenőrzésnek ezzel a típusával szembeállította a termelés és az elosztás fölötti munkásellenőrzést. A fenyegető katasztrófa elleni harc legfőbb intézkedéseként jelölte meg a bankok, a biztosító társaságok, a tőkés monopóliumokhoz tartozó vállalatok államosítását; a föld államosítását; a kereske-

[58] Állami Tanácskozás. Moszkva-Leningrád 1930. 236. old., oroszul.
[59] Ugyanott, 237. old.

delmi titok megszüntetését; a tőkések szétforgácsolt vállalatainak szindikátusokba való kényszerű egyesítését; a lakosságnak fogyasztási szövetkezetekbe való egyesítését azzal a céllal, hogy biztosítsák a háború terheinek egyenletes megoszlását és a szegény osztályoknak a gazdagok fogyasztása fölötti ellenőrzését.

Mindezek az imperialisták megfékezésére és a forradalom megmentésére irányuló intézkedések, mondotta Lenin, hatalmas politikai és szellemi fellendülést váltanak ki a népben, óriási mértékben növelik az ország védelmi képességét, megmentik az országot attól, hogy a nyugati imperialisták leigázzák. Másrészt, állapította meg, ezek az intézkedések, ha forradalmi-demokratikus módon valósítják meg őket, meggyorsítják az ország továbbhaladását. Márpedig „a XX. század Oroszországában, amely forradalmi úton kivívta a köztársaságot és a demokráciát, *lehetetlen* előbbre jutni anélkül, hogy ne *haladnánk* a szocializmus felé, anélkül, hogy ne tennénk *lépéseket* a szocializmus felé"[60].

A XX. századi társadalmi haladást tehát Lenin szorosan összekapcsolta a szocializmussal, a társadalom forradalmi átalakításának vezető erejét pedig a munkásosztályban látta.

Lenin, miután megállapította, hogy a népek életében az imperialista háború által előidézett mérhetetlenül súlyos válság folytán az emberiségnek választania kell: vagy elpusztul, vagy a fejlettebb, szocialista termelési módra való minél gyorsabb áttérés érdekében a munkásosztályra bízza sorsát, megfogalmazta híres tételét:

„A forradalom eredménye az, hogy Oroszország *politikai* rendje tekintetében néhány hónap alatt utolérte a fejlett országokat.

De ez kevés. A háború könyörtelen, a háború kíméletlenül élesen veti fel a kérdést: vagy elpusztulunk, vagy *gazdaságilag is* utolérjük és túlszárnyaljuk a fejlett országokat."[61]

„A fenyegető katasztrófa és hogyan harcoljunk ellene" című brosúrájában Lenin Oroszországra alkalmazva továbbfejlesztette azt a zseniális tételét, amely szerint a szocializmus először egyetlen, egymagában vett kapitalista országban is győzhet. Lenin kíméletlenül leleplezte az országra nézve végzetes mensevik-eszer politikát. A mensevikek és az eszerek továbbra is azt hajtogatták, hogy Oroszország csak a polgári forradalomra érett meg, de nem érett meg a szocialista forradalomra. Ezek a gyászpolitikusok egyáltalán nem értették meg, hogy a háború meggyorsította a tőkés monopóliumok növekedését és állammonopolista egyesülésekké való átalakulását minden kapitalista országban, köztük Oroszországban is. Márpedig az állammonopolista kapitalizmus, írta Lenin, „a szocializmus legteljesebb *anyagi* előkészítése, a szocializmus *előcsarnoka*"[62].

[60] *Lenin* Összes Művei. 34. köt. 194. old.
[61] Ugyanott, 199. old.
[62] Ugyanott, 194. old.

Szeptember második felében valamennyi sajtóorgánum, a kadet „Recs"-től a mensevik „Novaja Zsizny"-ig, valamennyi burzsoá és megalkuvó párt azt az időszerűvé vált kérdést tárgyalta, hogy átmehet-e a hatalom az országban a bolsevik párt kezébe. Mind egyetértettek abban, hogy a bolsevikok „csak szavakban bátrak" és sohasem merik magukhoz ragadni a teljes államhatalmat, de ha megkísérelnék és magukhoz ragadnák is, nem tarthatnák meg egészen rövid ideig sem. A burzsoázia és mensevik-eszer trubadúrjai igyekeztek kételyeket elhinteni a néptömegekben a bolsevikok szándékait illetően, azzal próbálkoztak, hogy a hatalommal járó, állítólag megoldhatatlan feladatokkal ijesszék el a bolsevikokat.

– Ne ijesztgessenek, uraim, nem vagyunk félénk természetűek – felelte erre Lenin „Megtartják-e a bolsevikok az államhatalmat?" című kiváló cikkében. A bolsevikok, az élenjáró munkások készek haladéktalanul magukra vállalni az ország állami igazgatását és végig megtartani szovjethatalmukat, hogy ennek felhasználásával teljesen megszabadítsák a dolgozókat mindennemű kizsákmányolástól. Az államigazgatásnak a proletárok és félproletárok kezébe való átmenete, a dolgozó tömegeknek az államigazgatásba való bevonása, tanította Lenin, a történelemben példátlanul álló forradalmi lelkesedést vált ki a tömegekből, megsokszorozza a nép erejét az új életért, a gazdaság helyreállításáért és fejlesztéséért vívott harcban, olyannyira, hogy sok minden, ami lehetetlennek látszott, megvalósíthatóvá válik a dolgozók milliói számára, mihelyt magukra kezdenek dolgozni, nem pedig a tőkések és a földesurak kényszerítik őket munkára. S ami a legfontosabb: erősíteni kell az elnyomottak és dolgozók önbizalmát, nehogy elriasszák őket azok a hamis, a dolgozók megvetésétől áthatott burzsoá koholmányok, amelyek szerint az egyszerű emberek képtelenek igazgatni az államot.

Lenin kifejtette, azt a fontos tételt, hogy a burzsoá államgépezet „elnyomó" apparátusának határozott szétzúzása során meg kell óvni a kapitalizmus által létrehozott „számviteli-nyilvántartási" apparátust. Ezt az apparátust, tanította Lenin, nem lehet és nem is szabad szétzúzni. Ezt ki kell venni a tőkések kezéből és a proletár szovjeteknek kell alárendelni, még jobban ki kell terjeszteni, átfogóbbá, sokoldalúbbá kell tenni. Lenin felállította azt a fontos tételt is, hogy a győzelmes proletariátusnak be kell vonnia a szocialista építésbe a polgári értelmiséget: a bankok szervezőit, a mérnököket, az agronómusokat, a technikusokat, a különféle szakembereket, kedvező feltételeket teremtve munkájukhoz és sokoldalú munkásellenőrzés alá helyezve őket.

A bolsevik kormány legyőzhetetlen lesz, írta Lenin, mert még ellenfelei is kénytelenek elismerni, hogy a bolsevikok követelései jogosak, hogy programjuk a dolgozó tömegek és az elnyomott nemzetiségek létfontosságú érdekeit fejezi ki. Ami a béke kérdését illeti, a proletariátus „igazán az *egész* nemzetnek, valamennyi osztály minden egészséges gondolkozású és becsületes emberének, a kispolgárság óriási többségének képviselőjeként lép fel"[63], hiszen mindenki

[63] Ugyanott, 302. old.

bizton tudja, hogy csak a hatalom birtokába jutott proletariátus fog azonnal igazságos békét felajánlani valamennyi hadviselő népnek, csak a proletariátus törekszik ilyen békére.

A szocialista proletariátus ellenfelei mindenképpen szerettek volna olyan látszatot kelteni, mintha Lenin, a bolsevikok olyan „kísérletre" készülnének, amelynek nincs semmiféle reális talaja, amely ellentmond a történelem menetének és ezért óhatatlanul kudarcra van ítélve.

Lenin határozottan visszautasította ezeket a teljesen tarthatatlan állításokat. Igaz ugyan, mondotta, hogy a kizsákmányolt tömegeket igazságérzetük, felháborodásuk egymagában sohasem vezetné rá a helyes útra, amelyen eljutnak a szocializmushoz. De a bolsevikok a szocialista forradalom előkészítése során a társadalmi fejlődés legmélyebb objektív törvényszerűségeire támaszkodnak. Éppen erről írta cikke befejező részében Lenin: „Amikor... a kapitalizmus jóvoltából kifejlődött a nagybankok, a szindikátusok, a vasutak stb. anyagi apparátusa; amikor a fejlett országok igen gazdag tapasztalatai nagy tömegben halmozták fel a technika csodáit, amelyek alkalmazását a kapitalizmus *gátolja;* amikor az öntudatos munkások negyedmilliós pártot kovácsoltak egybe, hogy valamennyi dolgozó és kizsákmányolt támogatásával tervszerűen kézbe vegyék és mozgásba hozzák ezt az apparátust – amikor mindezek a feltételek *adva vannak,* akkor nincs a földön az az erő, amely a bolsevikokat, *ha nem hagyják magukat megijeszteni* és kézbe tudják venni a hatalmat, megakadályozná abban, hogy meg is tartsák azt a szocialista világforradalom győzelméig."[64]

„A fenyegető katasztrófa és hogyan harcoljunk ellene" és „Megtartják-e a bolsevikok az államhatalmat?" című műveiben Lenin több, valóban programadó jelentőségű tételt állított fel. A proletárhatalomnak az új, szocialista élet építésével kapcsolatosan még az Októberi Forradalom előtt kidolgozott intézkedéseit kitűnően hasznosították a Szovjetunióban és a többi szocialista országban. S ez érthető is, hiszen a Lenin által felvázolt intézkedések kifejezik azokat a legfontosabb törvényszerűségeket, amelyek a szocialista forradalom és a szocialista építés útjára lépő valamennyi országra érvényesek.

LENIN FELKELÉSRE SZÓLÍT

Szeptember közepén Lenin levelet intéz a Központi Bizottsághoz, a Petrográdi Bizottsághoz és a Moszkvai Bizottsághoz „A bolsevikoknak kézbe kell venniük a hatalmat" címmel s egy másik levelet a Központi Bizottsághoz „Marxizmus és felkelés" címmel. A nemzetközi és a belső helyzet mélyreható és sokoldalú elemzése alapján azt a feladatot tűzte a párt elé, hogy készítse elő és szervezze meg a fegyveres felkelést a hatalom megragadása céljából. „A bol-

[64] Ugyanott, 332. old.

sevikok – írta –, miután a munkás- és katonaküldöttek mindkét fővárosi szovjetjében többségbe kerültek, kézbe vehetik és *kell* is hogy kézbe vegyék az államhatalmat."[65] Nemcsak a munkásosztály többsége áll mellettünk, hanem a nép többsége is. Bizonyíték erre az, hogy a Kornyilov-lázadás leverése után sok helyütt az országban a szovjetek ragadták magukhoz a hatalmat.

Lenin figyelmeztette a pártot, hogy egyelőre nem szorosabb értelemben véve a felkelés „napjának" vagy „pillanatának" a kérdését veti fel, mindamellett sietni kell a felkelés gyakorlati előkészítésével. Az országot és a forradalmat iszonyú veszély fenyegeti. Az oroszországi burzsoázia, az angol imperialistákkal teljes egyetértésben, arra készül, hogy Petrográdot átengedje a németeknek, hogy a nép fölötti hatalma megóvása céljából hallatlan bűntettet és árulást kövessen el a haza ellen. Ugyanakkor Oroszország „szövetségesei", az angol–francia imperialisták, amint erről a sajtó is hírt adott, egyezkedni kezdtek Németországgal abból a célból, hogy különbékét kössenek „Oroszország rovására". Csakis a bolsevik párt hiúsíthatja meg a nemzetközi imperializmusnak ezeket a mesterkedéseit és mentheti meg az országot, a forradalmat, mégpedig úgy, hogy magához ragadja a hatalmat és haladéktalanul békét ajánl fel a népeknek.

A tömegek, állapította meg Lenin, nem hajlandók tovább tűrni az eszerek és a mensevikek „vezetését". Kellőképpen méltányolják és érdemének megfelelően értékelik azt a szilárd bolsevik vezetést, amelyet pártunk a Kornyilov-lázadás leverésének napjaiban tanúsított. Bizonyosra vehető a győzelmünk, mert a néptömegek a kétségbeesés szélén vannak, mi viszont megmutatjuk nekik a helyes kivezető utat a háborúból, a pusztulásból és az éhínségből.

„Marxizmus és felkelés" című levelében Lenin kimutatta, hogy a marxizmusnak az a felfogása, amely szerint a felkelés művészet, semmiképpen sem jelent blanquizmust, összeesküvősdit. Marxnak és Engelsnek a fegyveres felkelésre vonatkozó nézeteit továbbfejlesztve Lenin azt tanította, hogy a felkelés csak akkor járhat sikerrel, ha az élenjáró osztályra, a nép forradalmi fellendülésére és a forradalom fejlődésének egy olyan fordulópontjára támaszkodik, amikor a nép élgárdájának aktivitása a legnagyobb, s amikor a legerősebb az ingadozás a forradalom ellenségeinek sorában és a forradalom gyenge, felemás, határozatlan barátainak körében. Ha e feltételek adva vannak, a marxizmus és a forradalom elárulása lenne lemondani arról, hogy a felkelést művészetnek tekintsük. Lenin már ebben a levelében felvázolta a felkelés szervezésére vonatkozó hozzávetőleges tervét: meg kell szervezni a felkelő osztagok törzskarát, el kell osztani az erőket, a hű ezredeket a legfontosabb pontokra kell vezényelni, el kell foglalni a Péter-Pál-erődöt, le kell tartóztatni a vezérkart és a kormányt; a hadapródiskolások és az úgynevezett vad hadosztály ellen (amelynek hűségében az ideiglenes kormány feltétlenül megbízott) olyan csapatokat kell küldeni, amelyek inkább ott pusztulnak, de nem engedik az el-

[65] Ugyanott, 241. old.

lenséget a város központjai felé nyomulni; mozgósítani kell a felfegyverzett munkásokat, fel kell hívni őket arra, hogy azonnal foglalják el a távíró- és telefonközpontot; a felkelés törzskarát a telefonközpontban kell elhelyezni, hogy telefonon kapcsolatot tartson valamennyi gyárral, minden ezreddel, a fegyveres harc minden pontjával.

Lenin leveleit megvitatta a bolsevik párt Központi Bizottságának szeptember 15-i ülése. Az ülésen a Központi Bizottság tagjainak egy része, különösen Kamenyev, olyan hevesen ellenezte azokat a javaslatokat, amelyeket leveleiben Lenin a fegyveres felkelésre vonatkozólag tett, hogy szavazásra bocsátották e levelek megsemmisítésének a kérdését. Az a javaslat, hogy a levelekből csak egyetlen példányt őrizzenek meg, hat szavazatot kapott, négyen szavaztak ellene, hatan pedig tartózkodtak a szavazástól. Úgy döntöttek, hogy a Központi Bizottságban a legrövidebb időn belül napirendre tűzik a levelekben felvetett taktikai kérdések megvitatását.

Szeptember 14. és 22. között ülésezett Petrográdban az eszer-mensevik Központi Végrehajtó Bizottság által összehívott Demokratikus Tanácskozás, amelynek hivatalosan az lett volna a célja, hogy véget vessen az országban a felelőtlen személyi hatalom rendszerének és a demokrácia szerveinek alárendelt hatalmat hozzon létre. Leninnek eredetileg az volt a véleménye, hogy a tanácskozás szószékének felhasználásával meg kell mutatni a tömegeknek, mennyire végzetes a kispolgári pártoknak a tőkésekkel való megalkuvásra irányuló politikája. Lehetségesnek tartotta, hogy ezen az összoroszországi tanácskozáson biztosítsák a bolsevikok legteljesebb képviseletét, hogy arra olyan munkásküldöttségek menjenek el, amelyek követelnék azt, hogy az országban minden hatalmat adjanak át a munkás-, katona- és parasztküldöttek szovjetjeinek.

Ám miután kitűnt, hogy az eszerek és a mensevikek vezérei visszautasították a burzsoáziával való szakításra irányuló követelést és meghamisították a Demokratikus Tanácskozás összetételét, Lenin hibának tartotta a bolsevik párt képviselőinek a tanácskozáson való részvételét. Világosan látta, hogy a Demokratikus Tanácskozás fő célja az volt, hogy elterelje a nép figyelmét az érlelődő forradalomról, a bolsevikokat becsalogassa egy összoroszországi „fecsegő gyülekezet" csapdájába s ilyenformán elszakítsa az utcára kivonulni készülő tömegektől.

A bolsevikoknak, írta Lenin, nyilatkozatuk felolvasása után ki kellett volna vonulniuk erről az általnácskozásról. 136 küldöttükből egyet-kettőt, esetleg hármat kellett volna otthagyniuk „összekötőnek", a többit pedig a gyárakba és laktanyákba kellett volna küldeniük. Amikor a Demokratikus Tanácskozás véget ért, Lenin állhatatosan azt követelte a bolsevikoktól, hogy bojkottálják a tanácskozáson választott előparlamentet. Megállapította, hogy az előparlamentnek mint parlamenti szószéknek a jelentősége minimális, ezzel szemben a propaganda, az agitáció és a szervezés parlamenten kívüli eszközei döntő jelentőségűek.

A párt Központi Bizottsága megvitatta és Kamenyev meg más kapitulánsok ellenállását leküzdve elfogadta Leninnek azt a javaslatát, hogy a bolsevikok vonuljanak ki az előparlamentből. A szovjetekbe, a szakszervezetekbe, általában a tömegek közé kell mennünk, mondta Lenin, és harcra kell mozgósítanunk a dolgozókat.

A forradalmi válság kibontakozására való tekintettel Lenin lehetetlennek tartotta, hogy továbbra is Helsingforsban maradjon. A nagy távolság megnehezítette a párt irányítását ezekben a viharos forradalmi időkben. A petrográdi posta mindig késett, a reggeli újságok csak másnap este érkeztek meg. Lenin bejelentette lakásadójának, Roviónak, hogy Viborgba akar utazni, s kérte, hogy szerezzen neki parókát és gondoskodjon lakásról.

Helsingforsi tartózkodása végén találkozott Otto Kuusinennel, a Finn Szociáldemokrata Párt Központi Bizottságának tagjával. Beszélgetésük során Lenin azt tanácsolta a finn baloldali szociáldemokratáknak, hogy a parlamentben kategorikusan követeljék Finnországnak az oroszországi ideiglenes kormánnyal való szakítását. Ne tűrjék, mondotta, hogy soraikban Kerenszkij és a mensevikek kételyeket támasszanak azt illetően, vajon helyes forradalmi politika-e a következetes harc az ideiglenes kormánynak a finnországi ügyekbe való bárminemű beavatkozása ellen. Önök helyesen jártak el, amikor Kerenszkij utasítása ellenére nem ismerték el a finn parlament feloszlatásának törvényességét. A bolsevik párt Finnország függetlenségének elismerése mellett foglal állást, mondotta Lenin, s erre vonatkozólag könnyű lesz megállapodni, mihelyt Oroszországban a hatalom a forradalmi munkásosztály kezébe kerül.

A beszélgetés során Lenin megemlítette, hogy másnap Petrográdba szándékszik utazni. Amikor Otto Kuusinen aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy Lenin visszatér Petrográdba, ahol ismét veszély fenyegeti majd életét, s azt kérdezte Lenintől, nem halaszthatná-e el útját, Lenin határozott nemmel válaszolt, azt mondta, hogy nem várhat tovább, mert hihetetlen gyorsasággal érlelődik a helyzet, közeledik a döntő összecsapás a hatalomért folyó harcban. Ennek alátámasztására az akkor érkezett oroszországi lapokra hivatkozott, amelyek beszámoltak a Petrográdi Szovjet ülésén lezajlott vitákról, Dubaszov, a harctérről érkezett egyik tiszt kijelentéséről, hogy ő nem bolsevik ugyan, de ismeri a front helyzetét és bizton állíthatja, hogy a hadsereg nem tud és nem is fog harcolni. A párton kívüli tisztnek ebben a kijelentésében Lenin akkor egyik jelét látta az oroszországi forradalmi helyzet rohamos érlelődésének.

Szeptember 20. körül már Viborgban volt. Ott Juho K. Latukka, a „Työ" című helyi munkáslap Talikkalában, egy külső munkáskerületben lakó szerkesztőségi munkatársa nyújtott neki menedéket.

Lenin szokásához híven azonnal munkához látott. Latukka visszaemlékezései szerint a munkanapot pontosan beosztotta: reggel 7 órakor már az íróasztalnál ült, ebédre, vacsorára, beszélgetésre és nappali pihenésre szigorúan meghatározott időt szánt. Csak a lefekvés időpontja volt az, amit nem mindig sza-

bott meg pontosan: „Nos – mondta –, ez attól függ, mennyire jutok napközben. Semmi sem maradhat elintézetlenül."

Nem sokkal Viborgba érkezése után Lenin igen fontos konspiratív levelet intézett I. T. Szmilgához, aki Finnországban a hadsereg, a flotta és a munkások területi bizottságának elnöke volt. Lenin rámutatott arra, hogy a történelem az adott helyzetben a katonai kérdést tette a legfontosabb politikai kérdéssé, s azt ajánlotta a címzettnek, hogy *„minden figyelmét* arra kell fordítania, hogy a finnországi haderőt + flottát *katonailag* előkészítse Kerenszkij küszöbönálló megdöntésére"[66], hogy gyűjtsenek pontos adatokat a Petrográd körül és a Petrográdban állomásozó csapatok, többek között a kozák csapatok létszámáról és elhelyezéséről, a Petrográdba irányuló finnországi csapatszállításokról, a flottamozdulatokról, hogy szervezzék meg agitátorosztagok kiküldését a kozák csapatokhoz, a szabadságukat falun töltő katonákból pedig alakítsanak olyan agitátorosztagokat, amelyek rendszeresen bejárnak minden kormányzóságot és a falvakban agitációt fejtenek ki azzal a céllal, hogy létrehozzák „a bolsevikok blokkját a *baloldali* eszerekkel, a parasztok blokkját a munkásokkal, nem pedig a kapitalistákkal"[67].

Lenin azt javasolta, hogy tűzzék ki a következő jelszót: a hatalmat azonnal magához kell ragadni a Petrográdi Szovjetnek, amely aztán átadja majd a szovjetkongresszusnak. A Balti Flotta és a Finnországban állomásozó katonai alakulatok bolsevikjai nyomban hozzáláttak ezeknek és a levélben található egyéb lenini útmutatásoknak a megvalósításához.

Lenin hangsúlyozta, milyen fontos, hogy a pártban komolyan vegyék a fegyveres felkelést, s Viborgból Petrográdba küldött cikkeiben és leveleiben igyekezett meggyőzni a Központi Bizottságot és más felelős pártszerveket arról, hogy le kell tenniük a „Kerenszkijt elsöprő" spontán „hullámhoz" fűzött naiv és veszélyes reményekről, s gondoskodniuk kell a felkelés konkrét és operatív előkészítéséről. „A válság megérett" című nagyobb cikkében Lenin rámutatott az ország politikai helyzetében október elejéig bekövetkezett újabb változásokra, amelyek parancsolóan megkövetelik a haladéktalan felkelést.

Az egyre hatalmasodó parasztfelkelés, a nemzeti felszabadító mozgalom erősödése, az a körülmény, hogy a Finnországban állomásozó katonaság és a Balti Flotta megtagadta az engedelmességet az ideiglenes kormánynak, hogy az Északi Front katonái készen állnak a bolsevikok támogatására, a többi fronton pedig a katonák vonakodnak harcolni az orosz és a külföldi burzsoázia imperialista céljaiért – mindez megcáfolhatatlanul bizonyítja, hogy megérett az országos forradalmi válság, elérkezett a legnagyobb fordulat, amely arra kötelezi a proletárpártot, hogy határozott forradalmi akciókat kezdjen a polgári ideiglenes kormány ellen.

„Az orosz forradalom jövője forog kockán – írta Lenin. – A bolsevik párt

[66] Ugyanott, 267. old.
[67] Ugyanott, 268. old.

becsületéről van szó. A szocializmusért folyó nemzetközi munkásforradalom jövője forog kockán."[68] A bolsevikoknak, állapította meg Lenin, nem szabad alkotmányos illúziókban, abban a „hitben" ringatózniuk, hogy majd összeül az alkotmányozó gyűlés. A bolsevikoknak nincs joguk megvárni az október 20-ra kitűzött szovjetkongresszust, mert ezzel időt vesztenének, heteket mulasztanának, márpedig most heteken, sőt napokon múlik minden.

Viborgi tartózkodása alatt Lenin arra törekedett, hogy minél hamarább visszatérjen a forradalmi Petrográdba. Több ízben is kérte a Központi Bizottságot, engedélyezze a fővárosba való átköltözését. Október 3-án a Központi Bizottság olyan határozatot hozott, hogy „javasolni kell Iljicsnek a Petrográdba való átköltözést, hogy lehetséges legyen az állandó és szoros kapcsolat"[69].

Sajnos nem állnak rendelkezésünkre olyan dokumentumok, amelyekből egyértelműen meg lehetne állapítani Lenin Viborgból Petrográdba való visszatérésének pontos dátumát. Lenin kortársainak ezzel kapcsolatos visszaemlékezései is ellentmondóak. Néhányan azt állítják, hogy Lenin szeptember végén tért vissza Petrográdba, sőt szeptember 22-ét vagy 29-ét jelölik meg mint visszatérésének napját. Mások úgy vélik, hogy Lenin október elején érkezett vissza Petrográdba. Az egyetlen fennmaradt hivatalos dokumentum a párt Központi Bizottságának fentebb idézett határozata, amely a Petrográdba való átköltözést javasolja Leninnek. Ebből a határozatból ítélve, Lenin közvetlenül október 3. után utazhatott Petrográdba. Bizonyos adatok szerint Lenin október 7-én, megváltoztatva külsejét, Eino Rahja kíséretében vonaton Rejvola állomásra utazott, ott pedig felszállt a 293. sz. mozdony[70] szerkocsijára Hugo Jalava mozdonyvezetőhöz, akit már ismert. Miután szerencsésen átjutott a határon, Ugyelnaja állomáson leszállt. Krupszkaja már előkészített számára egy illegális lakást Margarita Vasziljevna Fofanovánál, akivel együtt dolgozott a viborgi városrész kerületi dumájának kulturális bizottságában.

Lenin igen nagy energiával és kitartással látott hozzá ahhoz, hogy előkészítse a pártot a fegyveres felkelés megszervezésére. Október 8-án Lenin megírta „Egy kívülálló tanácsai" című híres cikkét. Ebben az írásában és más munkáiban Lenin a felkelésről szóló rendszeresen kifejtett marxista tanítássá foglalta össze Marx és Engels erre vonatkozó megállapításait, s az új korszakra alkalmazva továbbfejlesztette ezt a tanítást. Megállapítva, hogy „a fegyveres felkelés... a politikai harc *különleges* formája, amely külön törvényeknek van alávetve...", s hogy a felkelést művészetként kell kezelni, Lenin „Egy kívülálló tanácsai" című cikkében a bolsevikok emlékezetébe idézi és konkrétan megfo-

[68] Ugyanott, 282. old.

[69] Az OSZD(b)MP Központi Bizottságának jegyzőkönyvei. 1917. augusztus–1918. február. Moszkva 1958. 74. old., oroszul.

[70] 1957-ben a finn kormány a 293. sz. mozdonyt ünnepélyes keretek között átadta a Szovjetuniónak.

galmazza a fegyveres felkelésnek azokat az alapvető szabályait, amelyeket még Marx és Engels vázolt fel:

"1) Sohasem szabad *játszani* a felkeléssel, ha pedig elkezdjük, határozottan tudnunk kell, hogy *végig* is kell *vinni.*

2) *Nagy túlerőt* kell összpontosítani a döntő helyen és a döntő pillanatban, mert különben az ellenség, amelynek jobb a kiképzése és a szervezete, megsemmisíti a felkelőket.

3) Ha a felkelés már megkezdődött, a legnagyobb *határozottsággal* kell cselekedni és okvetlenül, feltétlenül *támadásba* kell átmenni. »A védekezés minden fegyveres felkelés halála.«

4) Igyekezni kell váratlanul rajtaütni az ellenségen, megragadni a pillanatot, amíg csapatai szét vannak szórva.

5) Törekedni kell arra, hogy *naponta* (ha egy városról van szó, mondhatnánk, óránként) újabb sikereket érjünk el, ha még oly csekélyeket is, mindenáron megőrizve az *»erkölcsi fölényt«.*"[71]

Ezeknek a szabályoknak szem előtt tartásával és a konkrét oroszországi helyzetet figyelembe véve, írta Lenin, egyidejű, minél váratlanabb és gyorsabb támadást kell indítani Petrográd ellen, feltétlenül kívülről is, belülről is, a főváros munkásnegyedeiből is, Finnországból is, Revalból is, Kronstadtból is, az *egész* flottát támadásba kell vinni, óriási túlerőt kell biztosítani Kerenszkij ellenforradalmi erőivel szemben. A három fő erőt: a flottát, a munkásokat és a katonai alakulatokat úgy kell kombinálni, hogy feltétlenül megszálljják és bármilyen veszteségek árán megtartsák elsősorban a telefont, a távírót, a pályaudvarokat és a hidakat. A legelszántabb elemeket – a „rohamcsapatokat", a munkásifjúságot, a legjobb matrózokat – kisebb csapatokba kell osztani azzal a feladattal, hogy szálljanak meg minden fontosabb pontot és vegyenek részt mindenütt, minden fontos hadműveletben.

Az Északi Terület szovjetjeinek területi kongresszusán részt vevő bolsevikokhoz intézett levelében ismertette azokat a nemzetközi és belső feltételeket, amelyek lehetővé teszik a bolsevikoknak a hatalom azonnali meghódítását és megkövetelik tőlük a gyors és határozott forradalmi akciókat. Hangsúlyozta, hogy most az orosz forradalom sorsa nem határozatokon és kongresszusi szavazásokon dől el, hanem a felkelésen. „*Petrográd környékén* és Petrográdban – itt lehet és itt kell elhatározni és végrehajtani ezt a felkelést, minél komolyabban, minél felkészültebben, minél gyorsabban, minél erélyesebben."[72] Levelét a következő szavakkal fejezte be: „A késlekedés a halállal egyértelmű."

[71] *Lenin* Összes Művei. 34. köt. 382. old.
[72] Ugyanott, 389. old.

A KÖZPONTI BIZOTTSÁG TÖRTÉNELMI JELENTŐSÉGŰ OKTÓBER 10-I ÉS 16-I ÜLÉSE

Október 10-én G. K. Szuhanova lakásán a párt Központi Bizottsága ülést tartott, s az ott hozott határozatok nagy szerepet játszottak a pártnak a fegyveres felkelésre való előkészítésében. Az ülés már Lenin vezetésével zajlott le. A Központi Bizottság sok tagja a júliusi napok óta nem látta Lenint. Amikor megjelent, valamennyien felálltak, feléje siettek, s meleg, baráti fogadtatásban részesítették. Az elvtársakat meglepte Lenin felismerhetetlen külseje: szakálla és bajusza eltűnt, fején ősz paróka volt, amelyet megszokásból gyakran mindkét kezével végigsimított.

Az ülésen a politikai helyzetről Lenin számolt be. Beszédében megállapította, hogy politikailag a helyzet teljesen megérett arra, hogy a szovjetek kezükbe vegyék a hatalmat, ugyanakkor azonban a bolsevikok vezető köreiben szeptember elejétől megengedhetetlen közöny tapasztalható a felkelés kérdésével kapcsolatban. Most a párt egész tevékenységének középpontjába a felkelés technikai előkészítését kell helyezni. *A Központi Bizottság elfogadta Lenin történelmi jelentőségű határozati javaslatát, amely hangsúlyozta, hogy a fegyveres felkelés elkerülhetetlen és teljesen megérett, s hogy a párt egész munkáját a fegyveres felkelés megszervezésével és végrehajtásával kapcsolatos feladatoknak kell alárendelni.* A felkelés politikai irányítására megalakították a Központi Bizottság Politikai Irodáját, élén Leninnel. A felkelést csak Kamenyev és Zinovjev ellenezte.

A Központi Bizottságnak ez a történelmi jelentőségű ülése késő éjjel ért véget. Lenin gyalog nem mehetett vissza a viborgi városrészben levő illegális lakására, mert messze volt. Ezért Eino Rahja lakásán töltötte az éjszakát. Nem akarta zavarni a háziakat, s visszautasította a felkínált ágyat; a padlón aludt, úgy, hogy a feje alá párnának könyveket tett. Október 11-én reggel visszatért M. V. Fofanova lakásába.

A Központi Bizottság október 10-i ülése után Lenin erőteljesen folytatta a fegyveres felkelés tervének kidolgozását, M. I. Kalinyin lakásán találkozott a Központi Bizottság tagjaival. Október 14-én Hugo Jalava lakásán vezető pártmunkásokkal megtárgyalta a felkelés gyakorlati kérdéseit. Október 12. és 15. között Lenin több ízben találkozott O. A. Pjatnyickijjal, a Moszkvai Bizottság tagjával, s megbeszélte vele a moszkvai fegyveres felkelés előkészítését.

Október 16-án a Központi Bizottság a Lesznovszko-Ugyelnyinszkij kerületi dumának – amelynek elnöke M. I. Kalinyin volt – egyik helyiségében kibővített ülést tartott. Lenin beszédet mondott a Központi Bizottságnak a fegyveres felkelésről elfogadott határozata védelmében. Zinovjev és Kamenyev ismét felszólaltak a határozat ellen. Mind a ketten elítélték a felkelést, úgy próbálták feltüntetni a dolgot, mintha a bolsevikok nagyon csekély erővel, az ellenforradalmárok pedig igen nagy erővel rendelkeznének, s az alkotmányozó gyűlés megvárását követelték. A maguk taktikáját szembeállították Lenin és a Köz-

ponti Bizottság állítólag összeesküvő taktikájával. Dzerzsinszkij, Kalinyin, Krilenko, Sztálin, Szverdlov és az ülés más részvevői élesen bírálták Kamenyev és Zinovjev állásfoglalását. Az ülésnek majdnem valamennyi részvevője felszólalt, a vita reggelig elhúzódott. A kérdést szavazásra tették fel. A párt Központi Bizottsága 19 szavazattal 2 ellenében (négyen tartózkodtak a szavazástól) elfogadta Lenin következő határozati javaslatát: „A gyűlés minden tekintetben helyesli és teljes egészében támogatja a Központi Bizottság határozatát, felhívja a szervezeteket, továbbá a munkásokat és a katonákat a fegyveres felkelés mindenre kiterjedő és sürgős előkészítésére, a Központi Bizottság által e célból létrehozandó központ támogatására és kifejezi azt a szilárd meggyőződését, hogy a Központi Bizottság és a szovjet kellő időben fogja kijelölni a támadás kedvező pillanatát és célszerű módjait."[73]

A kibővített ülés után a Központi Bizottság zárt ülést tartott és a következő határozatot hozta: „A Központi Bizottság Forradalmi Katonai Központot létesít a következő összetételben: Szverdlov, Sztálin, Bubnov, Urickij és Dzerzsinszkij. Ez a központ része a Szovjetek Forradalmi Bizottságának."[74]

Október 16-án a Petrográdi Szovjet plenáris ülése óriási szótöbbséggel jóváhagyta a Végrehajtó Bizottság és a katonai szekció határozatát a Forradalmi Katonai Bizottság megalakításáról, amelybe nemcsak bolsevikok, hanem baloldali eszerek is bekerültek. A Forradalmi Katonai Bizottság mint vezető mag teljes létszámában beolvadt a Központi Bizottság által megalakított Forradalmi Katonai Központba.

A Központi Bizottság történelmi jelentőségű október 10-i és 16-i határozata alapján a bolsevik szervezetek országszerte hozzáláttak a fegyveres felkelés előkészítéséhez. Az ország sok városában és vidékén forradalmi katonai bizottságokat alakítottak, hogy közvetlenül irányítsák a dolgozók harcát a szovjethatalom megteremtéséért. Mindamellett több felelős elvtársnál, köztük egyes központi bizottsági tagoknál is, érezni lehetett még, hogy nem tulajdonítanak kellő fontosságot a felkelés katonai vonatkozásainak. Október 18-ra virradó éjjel Lenin D. A. Pavlov munkás lakásán találkozott a Központi Bizottság Katonai Szervezetének vezetőivel, Antonov-Ovszejenkóval, N. I. Podvojszkijjal és V. I. Nyevszkijjel, meghallgatta elgondolásaikat a felkelés előkészítésének menetéről, fontos tanácsokkal és útmutatásokkal látta el őket.

Különösen nagy figyelmet fordított Lenin a Vörös Gárda parancsnokainak kiválasztására. Fontosnak tartotta annak megállapítását, hogy rendelkeznek-e megfelelő katonai ismeretekkel, értenek-e a fegyverforgatáshoz, az utcai harcok taktikájához stb. Amikor kitűnt, hogy Podvojszkij ebből a szempontból egyetlen parancsnokot sem ismer, Lenin szemrehányóan csóválta a fejét:

[73] Ugyanott, 396. old.

[74] Az OSZD(b)MP Központi Bizottságának jegyzőkönyvei. 1917. augusztus–1918. február. 104. old., oroszul.

– Ejnye, ejnye, hát így állunk a katonai szervezet elnökével! Hogy fogja vezetni a felkelést, ha nem tudja, milyenek a parancsnokai?

Amikor pedig Podvojszkij felsorolta a géppuskás- és gárdaezredek egész sor olyan parancsnokát, akik az utóbbi napokban mind fenntartás nélkül csatlakoztak a bolsevikokhoz, Lenin igen elégedetten így kiáltott fel:

– Micsoda erő a forradalom oldalán! Most az a legfontosabb, hogy ezt az erőt irányítani tudjuk és győzelemre vezessük. Csakhogy a hadtudomány alkalmazása nélkül nem lehet győzni.

Lenin ezután arról beszélt, hogy a szocialista forradalomban a felkelés vezető ereje a munkásosztály. El kell érni, hogy a főváros valamennyi kerületének sok üzemében munkásokból alakított Vörös Gárda a felkelést vezető és sikerét eldöntő katonai erővé váljon. Ezzel persze egyáltalán nem akarta kisebbíteni a forradalmi katonai alakulatok jelentőségét.

A Katonai Szervezet vezetőinek a forradalom vezérével folytatott beszélgetése jóval éjfél után ért véget. „Mintha szárnyaim nőttek volna, úgy repültem haza – írja Podvojszkij visszaemlékezéseiben. – Fejemben pörölycsapásként zengtek a lenini szavak: »A tömegek mellettünk vannak. Meg kell szervezni katonai irányításukat. Minél több fegyvert kell adni a kezükbe – erre van szükség«."

Még ugyanezen az éjszakán mozgósították a bolsevik Katonai Szervezet aktivistáit. Azonnal munkához láttak, hogy valóra váltsák Lenin útmutatásait.

A ROHAM ELŐTT

Október 18-án, amikor a központban és vidéken teljes gőzzel folyt a fegyveres felkelés előkészítése, Kamenyev a „Novaja Zsizny" című félmensevik lapban a maga és Zinovjev nevében interjút tett közzé, amelyben bejelentették, hogy nem értenek egyet a pártnak a fegyveres felkelés előkészítésére irányuló politikájával. Ily módon az ellenség tudomására hozták a Központi Bizottság titkos határozatát. Ez az aljas árulás jóvátehetetlen károkat okozhatott volna a forradalom ügyének.

Lenin haragosan és megvetéssel sztrájktörőknek bélyegezte Kamenyevet és Zinovjevet, kategorikus elítélésüket és a pártból való eltávolításukat követelte.

„Szégyennek tartanám magamra nézve – írta Lenin –, ha azért, mert azelőtt ezekhez a volt elvtársakhoz közel álltam, ingadoznék abban, hogy elítéljem őket. Nyíltan megmondom, hogy egyiküket sem tartom többé elvtársnak, és a Központi Bizottságban is, a kongresszuson is minden erőmből harcolni fogok mindkettőjüknek a pártból való kizárásáért."[75]

Ilyen élesen vetette fel a kérdést Lenin.

[75] *Lenin* Összes Művei. 34. köt. 419. old.

Október 20-án a „Rabocsij Puty"-ban megjelent Zinovjevnek egy levele, amelyben üres szavakkal próbálta cáfolni Lenin vádjait.

Ugyanezen a napon Leninnek Kamenyevvel és Zinovjevvel foglalkozó leveleit megvitatta a párt Központi Bizottságának ülése, amelyen Lenin nem volt ott. Az ülésen részt vevő központi bizottsági tagok többsége (Sztálin, Szverdlov, Szokolnyikov és mások) nem támogatták Lenin javaslatait. A Központi Bizottság öt szavazattal három ellenében „elfogadta Kamenyev lemondását" (a Központi Bizottságból való kiválását), és hat szavazattal olyan határozatot hozott, amelynek értelmében „Kamenyev és Zinovjev köteles tartózkodni bárminemű nyilatkozattól a Központi Bizottság határozatai és kijelölt cselekvési irányvonala ellen"[76]. Elfogadták azt a javaslatot is, hogy a Központi Bizottság tagjai ne lépjenek fel a Központi Bizottság határozatai ellen.

A Központi Bizottság ülése után Szverdlovnak írt levelében Lenin helytelenítette a Központi Bizottságnak Kamenyev és Zinovjev ügyében hozott határozatát. Ezt írta: „Zinovjev és Kamenyev ügyében, ha *önök* (+ Sztálin, Szokolnyikov és Dzerzsinszkij) kompromisszumot követelnek, terjesszenek be *ellenem* javaslatot, hogy az ügyet pártbíróság elé utalják (a tények világosak, hogy Zinovjev is szándékosan *szabotált*): ez halasztást jelent."[77] Ez a levél nagyszerű bizonyíték Lenin rendíthetetlen elvhűségére, a párt helyes, következetes forradalmi politikájáért vívott engesztelhetetlen harcára. Levelét ezzel a felhívással zárta: „*Támadjunk teljes erőnkből* és néhány napon belül teljes győzelmet aratunk!"

A forradalom sorsa szempontjából veszélyes álláspontot foglalt el Trockij. Nyíltan nem lépett ugyan fel a Központi Bizottságnak a fegyveres felkelésre vonatkozó határozata ellen, de továbbra is táplálta a pártban az alkotmányos illúziókat, ragaszkodott ahhoz, hogy halasszák el a felkelést a II. szovjetkongresszus összehívásáig, ami gyakorlatilag a felkelés meghiúsítását jelentette. Lenin erélyesen harcolt ez ellen a bomlasztó állásfoglalás ellen. Megvárni a szovjetkongresszust, írta, teljes idiotizmus vagy teljes árulás.

A párt, miután saját soraiban leleplezte és elszigetelte a fegyveres felkelés ellenzőit, még erőteljesebben folytatta a felkelés gyakorlati előkészítését. 1917 szeptember–októberében mintegy 80 területi, kormányzósági, városi pártkonferencia zajlott le, s ezeken világosan kitűnt, hogy a párt kész követni a fegyveres felkelésre, a szocialista forradalom győzelmének kivívására irányuló lenini politikát. Petrográd valamennyi kerületében és az ország sok más városában a munkásgárda újabb osztagai, forradalmi bizottságok alakultak, folyt a vörösgárdistáknak – a szocialista forradalom fő harci erejének – kiképzése és felfegyverzése.

[76] Az OSZD(b)MP Központi Bizottságának jegyzőkönyvei. 1917. augusztus–1918. február. 104. old., oroszul.

[77] *Lenin* Összes Művei. 34. köt. 433. old.

A forradalom erőinek mozgósításával egyidejűleg az ellenforradalom is mozgósította erőit.

A mensevik-eszer Központi Végrehajtó Bizottság, a bolsevik döntésről értesülve, nyomban október 25-re halasztotta el a szovjetkongresszus összehívását, hogy így meghiúsítsa a bolsevikok terveit és módot adjon az ideiglenes kormánynak arra, hogy magához ragadja a kezdeményezést és jobban felkészüljön a forradalom erőinek szétzúzására.

Az előre figyelmeztetett ellenség nyomban különböző rendszabályokat léptetett életbe. A petrográdi katonai körzet parancsnoka megtiltott minden néven nevezendő utcai tüntetést és népgyűlést. Ugyanakkor utasította a katonai alakulatok parancsnokait, hogy tartóztassanak le mindenkit, aki a laktanyákban fegyveres felkelésre buzdít, a tömegek fegyveres megmozdulásait pedig fegyveres erővel azonnal fojtsák el. Az ideiglenes kormány október 19-re virradó éjjel zárt ülést tartott, amelyen a „bolsevik akció" kérdésével foglalkoztak.

Az egész kadet-eszer-mensevik blokk egyhangúlag a legszigorúbb megtorlást követelte a bolsevikok ellen. Október 19-én az igazságügyminiszter utasította a törvényszék ügyészét, hogy azonnal rendelje el újra Lenin letartóztatását. Akárcsak a júliusi napok után, Kerenszkij rendőrkopói valóságos hajtóvadászatot indítottak a bolsevik párt vezére után. Elsőkként az ellenforradalmárok támadtak, hogy megelőzzék a forradalmi erők felkelését. Az ideiglenes kormány október 24-én a kora reggeli órákban megpróbálta bezárni a bolsevikok „Rabocsij Puty" című központi lapját, hogy a bolsevik pártot megfossza legerősebb ideológiai fegyverétől az ellenség elleni harcban. A Forradalmi Katonai Központ utasítására vörösgárdisták, valamint a litván ezred és a 6. tartalékos utászszázlóalj katonái védelmükbe vették a „Rabocsij Puty" helyiségeit és őrséget állítottak a Szmolnijhoz. A bolsevik lapok néhány órás késéssel megjelentek.

Lenin heteken át kitartóan előkészítette a pártot és a munkásosztályt a felkelésre, kidolgozta a felkelés legfontosabb elveit és terveit, ellenőrizte, hogy a pártszervezetekben hogyan folyik a felkelés gyakorlati előkészítése, figyelemmel kísérte az ország forradalmi helyzetének fejlődését, meghatározta a felkelés „pillanatát", mert a megfelelő pillanat kiválasztásának döntő jelentőséget tulajdonított. Lenin ragaszkodott ahhoz, hogy feltétlenül a II. szovjetkongresszus előtt számoljanak le az ideiglenes kormánnyal, s ily módon megelőzzék az ellenséget, amely a kongresszus megnyitásának napjára várta a bolsevikok támadását.

Illegális lakásán Lenin október 24-én E. Rahjától és M. V. Fofanovától megtudta, hogy a kormánycsapatok széttolatják a Néva hídjait. Gyorsan papírra vetett néhány sort és elküldte a Központi Bizottságnak. A levélkében engedélyt kért arra, hogy a Szmolnijba mehessen. Nyomban azután megírta a Központi Bizottsághoz címzett történelmi jelentőségű levelét, amelyben követelte az erőteljes támadás haladéktalan megindítását.

„Ezeket a sorokat 24-én este írom, a helyzet a végletekig kritikus. Napnál világosabb, hogy a felkelés halogatása most már igazán egyértelmű a halállal. Minden erőmmel igyekszem meggyőzni az elvtársakat arról, hogy most minden egy hajszálon függ, hogy olyan kérdések vannak napirenden, amelyeket nem tanácskozások, nem kongresszusok (még szovjetkongresszusok sem), hanem egyes-egyedül a népek, a tömegek döntenek el, a felfegyverzett tömegek harca dönt el... Le kell tartóztatni, ha törik, ha szakad, még ma este, ma éjjel a kormányt, miután lefegyvereztük (ha ellenállást tanúsítanak – legyőztük) a hadapródiskolásokat stb.

...A történelem nem bocsátja meg a késedelmeskedést a forradalmároknak, akik ma győzhetnek (és ma bizonyosan győzni fognak), holnap viszont azt kockáztatják, hogy sokat veszítenek, azt kockáztatják, hogy mindent elveszítenek."[78] Lenin felhívásai tökéletesen megfeleltek a harcolni akaró, lelkesedést és türelmetlenséget tanúsító tömegek hangulatának.

Lenin ezt a levelet Fofanovával elküldte a Viborg kerületi pártbizottságnak a Központi Bizottsághoz való továbbítás végett, s elhatározta, hogy még aznap este elmegy a Szmolnijba. A hozzá összekötőnek beosztott Eino Rahja segítségével egy ócska kabátot kerített, magára öltötte, arcát kendőbe bugyolálta, a fejére ütött-kopott sapkát húzott, s így felismerhetetlenné válva elindult. Fofanovának egy cédulát hagyott hátra: „Oda mentem, ahová nem akarta, hogy menjek. Viszontlátásra. *Iljics.*" Ez korántsem volt veszélytelen vállalkozás. Útközben Rahjával többször is hadapródiskolás járőrökbe botlottak. Lenint könnyen elfoghatták volna. Ám Leninben megvolt a proletártömegek forradalmi vezérének az az értékes tulajdonsága, hogy veszélyes pillanatokban különösen vakmerő, elszánt és leleményes volt. Minden akadályt leküzdve a Szmolnijba értek.

Ezzel véget ért Lenin utlsó illegalitása. Életének és tevékenységének ebben a különösen nehéz szakaszában mindvégig életük kockáztatásával óvták a munkások, az egyszerű párttagok, gondoskodtak róla, törődtek vele. Lenin nagyra értékelte ezt a munkásosztály szívéből áradó melegséget.

Lenin tehát eljutott a forradalom vezérkarába, a Szmolnijba. A párt vezetője kezébe vette az egész fegyveres felkelés közvetlen irányítását.

A FEGYVERES FELKELÉS ÉLÉN

A Szmolnij ezen a történelmi nevezetességű éjszakán nagyszerű látványt nyújtott. Fényárban úszott és nyüzsgött a néptől. Mindenfelől vörösgárdisták, ezredek és gyárak képviselői jöttek el ide utasításokért. A második emeleten megszakítás nélkül ülésezett a Forradalmi Katonai Bizottság. A bejáratoknál váltogatták egymást az őrök. Futva érkeztek és futva távoztak a hős Vörös

[78] Ugyanott, 434–435. old.

Gárda és a dicső ezredek összekötőinek százai. Az oszlopcsarnokban munkások, parasztok, katonák és matrózok – a II. összoroszországi szovjetkongresszus küldöttei – gyülekeztek. Az épület előtti téren páncélautók dübörögtek, gépkocsik és motorkerékpárok érkeztek és indultak, a főkapunál géppuskák és ágyúk voltak felállítva, az ajtóknál őrszemek vigyáztak, az épület mindkét oldalán erős őrség helyezkedett el. A munkások és az ifjúmunkások egyre újabb és újabb osztagai érkeztek, hogy a Forradalmi Katonai Bizottság rendelkezésére álljanak. A téren lobogó tábortüzek rőt fénnyel világították meg a Szmolnijnak ezt a felejthetetlen panorámáját.

Röviddel azután, hogy Lenin a Szmolnijba érkezett, motorkerékpárosok robogtak az üzemekbe, a kerületekbe és a katonai alakulatokhoz az erőteljes támadást elrendelő paranccsal. Petrográd vörösgárdista osztagai, matrózai és ezredei akcióba léptek. A város összes kerületei felől tervszerűen, ugyanakkor gyors ütemben elzárták az utcákat, megszállták a hadászatilag fontos pontokat és kormányépületeket. Október 25-én (november 7-én) reggelre a vörösgárdisták, a matrózok és a katonák elfoglalták valamennyi Néva-hidat, a telefonközpontot, a távíróhivatalt, a petrográdi távirati ügynökség és a szikratávíró épületét, a pályaudvarokat, a villanytelepeket, az Állami Bankot és a többi fontosabb intézményt. Az ideiglenes kormány menedékéül szolgáló Téli Palotának és a körzeti katonai parancsnokság épületének kivételével az egész város a felfegyverzett proletariátus és a forradalmi katonák kezén volt. Lenin sürgette a vörösgárdistákat, matrózokat és katonákat, hogy foglalják el a Téli Palotát. A felkelés gyakorlatilag máris győzött.

Október 25-én reggel a Forradalmi Katonai Bizottság közzétette az „Oroszország polgáraihoz!" című kiáltványt, amelyet Lenin írt. A kiáltványban ez állt:

„Az ideiglenes kormány megbukott. Az államhatalmat a Munkás- és Katonaküldöttek Petrográdi Szovjetjének szerve: a petrográdi proletariátusnak és helyőrségnek az élén álló Forradalmi Katonai Bizottság vette kezébe."[79] A kiáltvány aznap reggel jelent meg a „Rabocsij i Szoldat" című bolsevik lapban. Oroszország minden részébe és minden frontra táviratokat küldtek, amelyekben bejelentették, hogy Petrográdban győzött a forradalom.

Délután 2 óra 30 perckor a Szmolnij oszlopcsarnokában összeült a Petrográdi Szovjet rendkívüli ülése. Amikor az ülés elnöke bejelentette, hogy Lenin mond előadói beszédet s ezután Lenin megjelent a teremben, a küldöttek örömujjongással, viharos, szűnni nem akaró tapssal fogadták. „A munkás- és parasztforradalom mondotta Lenin –, amelynek szükségszerűségéről a bolsevikok mindig is beszéltek, végbement...

Ezennel új szakasz kezdődik Oroszország történetében, és a mostani, harmadik orosz forradalomnak végső soron el kell vezetnie a szocializmus győzel-

[79] *Lenin* Összes Művei. 35. köt. Budapest 1972. 1. old.

méhez."[80] Viharos taps tört ki, amikor Lenin ezzel a felhívással zárta felszólalását:

„Éljen a szocialista világforradalom!"

A Petrográdi Szovjet ülése óriási szótöbbséggel elfogadta Lenin határozati javaslatát, amely hangsúlyozta a tömegek rendkívüli összetartozását, szervezettségét, fegyelmét és teljes egyöntetűségét „ebben a példátlanul vértelen és példátlanul sikeres felkelésben"[81], s kifejezést adott annak a megingathatatlan meggyőződésének, hogy a munkás-paraszt szovjet kormány szilárd léptekkel halad majd a szocializmus felé, hogy a városi munkások a szegényparasztsággal szövetségben szilárd elvtársias fegyelmet fognak tanúsítani és megteremtik a szocializmus győzelméhez szükséges legszigorúbb forradalmi rendet.

Október 25-én este eldördültek a forradalmi „Auróra" cirkáló történelmi jelentőségű ágyúlövései. Megindult a Téli Palota elleni roham, amely néhány óra alatt a felkelő munkások, katonák és matrózok teljes győzelmével végződött.

Lenin óriási szerepet játszott az októberi fegyveres felkelés megszervezésében és vezetésében. K. A. Mehonosin, a Forradalmi Katonai Bizottság tagja így ír erről visszaemlékezéseiben: „Az októberi fegyveres felkelés napjaiban Leninnek mindenkor a legteljesebb, legvilágosabb áttekintése volt a harc menetéről. Mint központba, hozzá futottak be mindenünnen a jelentések, mindig idejében tudott igen értékes és pontos utasításokat adni, idejében vette észre az itt vagy amott keletkező veszélyt. Lenin elvtárs valóságos főparancsnoka volt az Októberi Forradalom összes fegyveres erőinek, s irányítása alatt olyan vezérkar dolgozott, amilyen soha egyetlen hadvezérnek sem állt a rendelkezésére... Lenint nyugodtan első vörös marsallunknak nevezhetjük."[82]

Ily módon ama nagy hőstett eredményeképpen, amelyet Oroszország munkásosztálya és dolgozó parasztsága Lenin pártjának vezetésével végrehajtott, 1917. október 25. (november 7.) az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének dicső napja lett.

Október 26-án (november 8-án) hajnali 4 órakor a II. összoroszországi szovjetkongresszusnak jelentették, hogy elesett a Téli Palota, az ellenforradalom utolsó bástyája. A Téli Palota ostromának sikeres befejezéséről és az ideiglenes kormány miniszтereinek letartóztatásáról szóló bejelentést a kongresszus küldöttei kitörő örömmel és hangos éljenzéssel fogadták. Ezután a kongresszus közfelkiáltással elfogadta a „Munkások, katonák és parasztok!" című kiáltványt, amelyet Lenin írt, s amely kihirdette, hogy az egész államhatalom mindenütt a szovjetek kezébe megy át. Megszületett a szovjet állam, a munkások és a parasztok állama. A kongresszus felhívta a munkásokat, a pa-

[80] Ugyanott, 2. old.

[81] Ugyanott, 4. old.

[82] Lenin, Október vezére. Petrográdi munkások visszaemlékezései. Leningrád 1956. 191. old., oroszul.

rasztokat és különösen a katonákat a lövészárkokban arra, hogy védjék meg államukat az imperializmus mindennemű támadásával szemben.

Lenin a szovjetkongresszus első ülésén nem volt jelen. A Forradalmi Katonai Bizottságból irányította a Téli Palota elleni roham utolsó hadmozdulatait, a bolsevik szovjethatalom első intézkedésein gondolkodott. Két álló napig nem aludt. Csak a Téli Palota bevétele és az ideiglenes kormány miniszterei-nek letartóztatása után tért néhány órás pihenőre Boncs-Brujevicsnak a Szmolnijtól nem messze levő lakásán. Külön szobát kapott, de sokáig nem tudott elaludni. Csendben, nehogy valakit felébresszen, felkelt, lábujjhegyen odament az asztalhoz, leült, s összeállította a földről szóló dekrétumot, amelyet már előzőleg, utolsó illegális lakásán átgondolt.

1917. október 26-án írta meg Lenin a békéről és az oroszországi munkás-paraszt kormány megalakulásáról szóló dekrétumok tervezetét is.

A nap jelentős részét Lenin olyan kérdéseknek szentelte, mint a forradalmi főváros védelme, a városban aznap kialakult ellenforradalmi gócok elfojtása. Október 26-án (november 8-án) a Központi Bizottság Lenin részvételével tartott ülésén az új Oroszország új kormányának összetételéről, struktúrájáról és elnevezéséről tárgyalt. Mivel a baloldali eszereknek a tárgyalásra meghívott képviselői visszautasították a kormányban való részvételt, a Központi Bizottság úgy döntött, hogy kizárólag bolsevikokból alakít kormányt.

AZ ELSŐ LENINI DEKRÉTUMOK

Október 26-án (november 8-án) este nyílt meg a II. összoroszországi szovjetkongresszus második és utolsó ülése. Pontosan nyolc óra negyven perc volt, amikor hatalmas tapsvihar köszöntötte az elnökség belépő tagjait, köztük Lenint – a nagy Lenint! Zömök alak, rövid nyak, kopaszodó, nagy fej, hatalmas homlok, apró szem, széles orr, nagy, szépen ívelt száj, erélyes, borotvált áll, amelyen azonban már kiütköznek a hajdani és majdan jól ismert szakáll borostái. Ruhája kopott, nadrágja túl hosszú. Semmiben sem hasonlít olyasvalakire, aki a tömegek bálványa, egyszerű ember, úgy szeretik és tisztelik, mint kevés vezetőt a történelem folyamán. Különös népvezér, olyan, aki szellemi fölényénél fogva vezető, idegen tőle bármiféle kérkedés, nem engedi, hogy hangulatok befolyásolják, szilárd, megingathatatlan, anélkül, hogy hatást hajhászna, de különleges képessége van arra, hogy mély gondolatokat igen egyszerű szavakkal fejezzen ki, s hogy egy-egy konkrét helyzetnek mélyreható elemzését adja, oly módon, hogy párosul benne a nagyfokú hajlékonyság az ész vakmerő bátorságával. Így írt ezekben a történelmi nevezetességű napokban Leninről John Reed.[83]

[83] Lásd *John Reed:* Tíz nap, amely megrengette a világot. Kossuth Könyvkiadó 1977. 103. old.

A megszületett szovjet kormány első szavai a béke szavai voltak. A békéről szóló előadói beszédet Október vezére és lelke, Lenin mondta.

„Amikor Lenin megjelent a szónoki emelvényen – olvassuk az egyik kongresszusi küldött, A. A. Andrejev visszaemlékezéseiben –, mindenki felugrott helyéről és a szónoki emelvényen álló Lenin felé indult, aki sokáig nem tudta elkezdeni beszédét a szűnni nem akaró taps és éljenzés miatt.

Az az öröm, amit éreztünk, leírhatatlan. Az ülésteremben nemcsak kongresszusi küldöttek voltak. Zsúfolásig megtöltötték a Szmolnijban tartózkodó munkások, katonák és matrózok. Az emberek az ablakdeszkákra, az oszlopkiszögellésekre kapaszkodtak, a székekre álltak, csakhogy jobban láthassák Lenint. Sapkájukat a levegőbe dobálták, puskájukat a magasba emelték. Így, állva hallgatta végig a kongresszus Lenin beszámolóját a békéről."[84]

Lenin, miután megállapította, hogy a béke kérdése a legsürgősebb és legégetőbb kérdés, felolvasta nevezetes békedekrétuma tervezetét, amelyet a bolsevikok pártja megtárgyalás végett a kongresszus elé terjesztett. A dekrétum azt javasolta valamennyi hadviselő ország népének és kormányának, hogy kezdjenek haladéktalanul nyílt tárgyalásokat a béke megkötéséről olyan feltételek mellett, hogy lemondanak az annexiókról (idegen területek elfoglalásáról), s hogy a győztes államok a legyőzött államoktól nem követelnek hadisarcot.

„Ennek a háborúnak folytatását azért, hogy miként osszák fel az erős és gazdag nemzetek között az általuk meghódított gyönge népeket, a kormány az emberiség elleni legnagyobb gonosztettnek tartja és ünnepélyesen kijelenti, hogy eltökélt szándéka haladéktalanul aláírni egy olyan béke feltételeit, amely ezt a háborút a fentebb megjelölt és kivétel nélkül minden nép számára egyaránt igazságos feltételek alapján beszünteti."[85]

A dekrétum egyben legszögezte, hogy a szovjet kormány az általa javasolt békefeltételeket nem tekinti ultimátumszerűeknek, vagyis hajlandó megvizsgálni minden más békefeltételt is, csupán ahhoz ragaszkodik, hogy a feltételek előterjesztése bármely hadviselő ország részéről a lehető leggyorsabban történjen. A szovjet kormány valamennyi hadviselő ország kormányának és népének azt javasolta, hogy kössenek haladéktalanul fegyverszünetet legalább három hónapra, vagyis olyan időtartamra, amelynek folyamán lehetséges a béketárgyalások befejezése, továbbá valamennyi ország teljhatalmú népképviseleti testületének összehívása a békefeltételek végleges jóváhagyása céljából. A dekrétum kijelentette, hogy a szovjet kormány a titkos diplomáciát megszünteti s a cári kormánynak és az ideiglenes kormánynak a nyugat-európai imperialistákkal kötött titkos szerződéseit azonnali hatállyal semmisnek nyilvánítja.

A dekrétum végül azzal a felhívással fordult Anglia, Franciaország és Németország proletariátusához, hogy mindenirányú, határozott, odaadó és erő-

[84] *A. A. Andrejev:* Vlagyimir Iljics Leninről. Moszkva 1965. 23–24. old., oroszul.
[85] *Lenin* Összes Művei. 35. köt. 14. old.

teljes tevékenységükkel segítsenek Oroszország proletariátusának „tető alá hozni a béke ügyét".

Lenin előadói beszédének megvitatása után a kongresszus egyhangúlag elfogadta első történelmi jelentőségű dekrétumát – a *békedekrétumot*. A küldöttek a dekrétum egyhangú elfogadására valóságos tapsorkánnal válaszoltak, majd állva elénekelték az „Internacionálé"-t és újabb ünneplésben részesítették Lenint, a békedekrétum szerzőjét, a győzelmes proletárforradalom vezérét.

A lenini békedekrétum alapvető jelentősége abban rejlik, hogy megmutatta Oroszország és valamennyi más ország népeinek a helyes utat – az imperialista háborúból való kijutásért, a békéért, a szabadságért és a függetlenségért vívandó harc útját, megvetette a bolsevik párt és a szovjethatalom egész békés külpolitikájának alapját.

A békedekrétum utat nyitott az emberiség történetében példa nélkül álló új típusú nemzetközi kapcsolatok felé.

A kongresszus napirendjének másik igen fontos kérdéséről, a földkérdésről is Lenin mondott előadói beszédet. Megállapította, hogy bűntettet követett el az ideiglenes kormány, bűntettet követtek el a kormányban helyet foglaló megalkuvó mensevikek és eszerek, amikor különböző ürügyekkel húzták-halasztották a földkérdés megoldását, hogy minden intézkedésük a parasztok ellen irányult és felkelésre kényszerítette őket, s hogy a burzsoá ideiglenes kormány vérbe akarta fojtani a parasztok felkelését, de a forradalmi katonák, matrózok és munkások fegyveres felkelése őt magát söpörte el.

Az előadói beszéd során Lenin felolvasta a földről szóló dekrétum tervezetét, amelyet ugyancsak ő írt és a bolsevik párt megvitatás végett a kongresszus elé terjesztett. E dekrétum értelmében a földesúri földtulajdon azonnal és minden megváltás nélkül megszűnt, s a földesúri birtokokkal való rendelkezés joga a járási földbizottságoknak és a parasztküldöttek kerületi szovjetjeinek kezébe ment át.

Lenin azt javasolta, hogy a földről szóló dekrétumba vegyék fel a „Paraszti választói utasítás a földről" című dokumentumot, amely kimondta, hogy *„a föld magántulajdona örökre megszűnik"*, minden föld a dolgozók használatába megy át, nem képezheti adásvétel tárgyát. A mintaszerűen megművelt földterületeket (nagybirtokokat) mintagazdaságokká változtatják, s „nagyságuk és jelentőségük szerint *az állam vagy a községek* kizárólagos használatába" mennek át. A paraszti választói utasítás kimondja, hogy „a földhasználatnak egyenlősítőnek kell lennie, vagyis a földet a dolgozók között, a helyi viszonyoknak megfelelően, a munka- vagy szükségleti norma szerint kell felosztani"[86].

Lenin annak megindokolására, hogy az eszerek által összeállított „paraszti választói utasítást" miért kell felvenni a földről szóló dekrétumba, a következőket mondta: „Hát nem mindegy, ki állította össze, hiszen mint demokrati-

[86] Ugyanott, 24. old.

kus kormány nem mellőzhetjük a néptömegek határozatát, még ha esetleg nem értünk is vele egyet. Az élet tüzében a gyakorlati alkalmazás során, az egyes helyeken való végrehajtás során a parasztok maguk is látni fogják, hol az igazság. S még ha a parasztok továbbra is a szociálforradalmárokat fogják követni, még ha az alkotmányozó gyűlésen ennek a pártnak juttatják is a többséget, mi akkor is azt fogjuk mondani: ám legyen. Az élet a legjobb tanító, az élet majd megmutatja, kinek van igaza, és hadd fogjanak hozzá a parasztok az egyik végéről, mi pedig a másik végéről e kérdés megoldásához. Az élet arra kényszerít bennünket, hogy közeledjünk egymáshoz a forradalmi alkotómunka közös árjában, az új állami formák kidolgozásában. Nekünk az életet kell követnünk, a néptömegeknek teljes szabadságot kell biztosítanunk az alkotómunkára."[87]

Az élet teljes mértékben igazolta Lenin zseniális tudományos előrelátását. Később maguk a parasztok mondtak le az egyéni parasztgazdaságok földdel való ellátásának „munka" és a „szükséglet" szerinti normáiról, s a kommunista párt felhívására önként áttértek az össznépi földön való gazdálkodás kollektív formáira.

A kongresszus viharos tapssal fogadta a földről szóló lenini dekrétumot. K. G. Zsigunov, a kongresszus egyik parasztküldötte Tver kormányzóság rzsevi járásából a dolgozó parasztság nevében „jókívánságait, üdvözletét tolmácsolta és háláját fejezte ki Leninnek, a szegényparasztság legállhatatosabb védelmezőjének". A földről szóló dekrétumot a küldöttek egy szavazat ellenében elfogadták, nyolcan tartózkodtak a szavazástól.

A földről szóló lenini dekrétum igen nagy jelentőségű volt a bolsevik pártnak az oroszországi parasztság végleges megnyeréséért, a munkásosztály oldalára állításáért és a szocialista forradalom győzelmének megszilárdításáért vívott harca szempontjából. Lenin ezzel kapcsolatban később megállapította:

„Az oroszországi proletariátus éppen így hódította el az eszerektől a *parasztságot,* mégpedig a szó szoros értelmében *néhány órával* az államhatalom meghódítása után. Mert néhány órával a burzsoázián Petrográdban aratott győzelem után a győzelmes proletariátus kiadta a »földről szóló dekrétumot«, s ebben a dekrétumban teljes egészében és egyszerre, forradalmi gyorsasággal, eréllyel és fenntartás nélkül *megvalósította* mindazt, amire a parasztság *többségének* gazdaságilag a legégetőbb szüksége volt, teljesen és megváltás nélkül kisajátította a földbirtokosokat."[88]

Ugyanezen az ülésen az összoroszországi szovjetkongresszus az ország kormányzása céljából megalakította a munkás-paraszt szovjet kormányt: *a Népbiztosok Tanácsát, élén Leninnel.* A kongresszus 101 tagú Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottságot választott, és határozatilag kimondta, hogy az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottságot ki lehet egészíteni a pa-

[87] Ugyanott, 25. old.
[88] *Lenin* Összes Művei. 40. köt. 13. old.

rasztszovjetek, a katonai szervezetek, továbbá a kongresszusról eltávozott csoportok képviselőivel.

Október 27-én (november 9-én) hajnali 6 órakor a II. összoroszországi szovjetkongresszus „Éljen a forradalom!", „Éljen a szocializmus!" kiáltásokkal és az „Internacionálé" hangjaival befejezte munkáját. A békéről, a földről és a szovjet kormány megalakításáról szóló lenini dekrétumok elfogadásának igen fontos szerepe volt a proletárdiktatúra megszilárdításában és a szocializmus építésében. A kongresszus küldöttei hazasiettek, hogy előmozdítsák a munkás-paraszt hatalom kiterjedését egész Oroszországra.

Az Októberi Szocialista Forradalom előkészítése és megvalósítása idején *Leninben az egész világ a marxizmus lángeszű teoretikusát, a kommunista párt bölcs vezérét, a forradalmi vezetés nagy mesterét ismerte meg.* „A bolsevik párt Leninnel az élen példát mutatott az osztályharc különféle formáinak és módszereinek alkalmazására, hozzáértő összekapcsolásukra és változtatásukra, azoknak a kiválasztására, amelyek az adott pillanatban a leghatékonyabbnak ígérkeznek."[89]

A forradalom napjaiban valósággal kivirult Lenin géniusza. A tudományos előrelátás gigászi erejével határozta meg az osztályerők megoszlását az országon belül és a nemzetközi porondon, s a társadalmi fejlődés törvényeire, a történelmi helyzet konkrét tudományos elemzésére támaszkodó világos taktikai jelszavakat adott a pártnak és a munkásosztálynak. Lenin vezetése alatt a bolsevikok pártja egyetlen forradalmi áradatban egyesítette a munkásosztálynak a szocializmusért vívott harcát, a békéért küzdő össznépi mozgalmat, a földért folyó paraszti harcot és az elnyomott oroszországi nemzetiségek nemzeti felszabadító harcát, s mindezeket az erőket a kapitalizmus megdöntésére irányította.

Körültekintően és egyszersmind szilárdan, tanítva a pártot és a tömegeket, s tanulva a párttól és a tömegektől, Lenin elvezette őket a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelméhez.

AZ OKTÓBERI FORRADALOM NEMZETKÖZI JELENTŐSÉGÉRŐL

Lenin a Nagy Októberi Szocialista Forradalom világtörténelmi jelentőségét mindenekelőtt abban látta, hogy megdöntötte a burzsoázia és a földesurak politikai hatalmát, összetörte államgépezetüket, a föld egyhatodán létrehozta a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségén alapuló proletárdiktatúrát, megteremtette a munkás-, katona- és parasztküldöttek szovjetjeinek hatalmát – az igazi néphatalmat, a demokrácia magasabb rendű formáját. „Szovjet-

[89] Az SZKP Központi Bizottságának tézisei Lenin születésének 100. évfordulójára. Moszkva 1969. 16. old., oroszul.

hatalom, szovjetköztársaság – ezt állította a munkásforradalom a burzsoá demokrácia helyébe – írta Lenin –, ez a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet formája, a proletárdiktatúra formája."[90]

Az Októberi Forradalom megmutatta, hogy a proletariátus nem végezhet a kapitalizmussal és nem kezdhet hozzá a szocializmus építéséhez, amíg nem végez a burzsoá állammal, a burzsoá diktatúrával s nem teremti meg helyébe a proletariátus diktatúráját.

A történelem során, írta Lenin, az Októberi Forradalom volt az első, amely megszüntette a tőkések és a földesurak „szent és sérthetetlen" magántulajdonát a termelési eszközökre. A munkásosztály, a dolgozó nép a történelem során először lett gazdája országának: a föld és a föld méhének kincsei, az üzemek, a vasutak és a bankok a dolgozók tulajdonába mentek át.

Az Októberi Forradalom egyik nagy érdemét Lenin abban látta, hogy meghirdette és megvalósította Oroszországban az igazi nemzeti egyenjogúság politikáját, a korábban leigázott népek jogát saját nemzeti államiságukhoz, s megnyitotta előttük a gazdasági, politikai és kulturális fejlődéshez, a szocializmuson alapuló testvéri barátság fejlődéséhez és megszilárdításához vezető utat.

Az Októberi Forradalom megteremtette a földkerekség legigazságosabb, igazi egyenjogúságon, tényleges szabadságon alapuló állami és társadalmi rendjét. Az Októberi Forradalom fennkölt humanista eszméi lelkesítik a dolgozókat, az egész haladó emberiséget boldog jövőjükért vívott harcukban.

Lenin az Októberi Forradalmat olyan példának tartotta, amely a legelszántabb és legönzetlenebb harcra lelkesíti a munkásokat és a parasztokat az imperialista háború ellen, a népek közötti békéért. *„Az első bolsevik forradalom* írta – kiragadta az imperialista háborúból, az imperialista világból az *első százmillió embert*. Az elkövetkezők az ilyen háborúkból és az ilyen békéből az egész emberiséget fogják kiragadni."[91]

Az oroszországi szocialista forradalom alapjaiig megrázta a világkapitalizmus egész épületét. A világ két ellentétes rendszerre szakadt, a szocializmus és az imperializmus közötti harc lett az egész világpolitika gerince: a világkapitalizmus általános válságának szakaszába lépett.

A nemzetközi porondon először jelent meg egy olyan állam, amely hozzálátott olyan új elvek érvényesítéséhez, mint az egyenjogúság, a barátság és az együttműködés a népek és országok közötti kapcsolatokban. Az emberiség biztos támaszhoz jutott a hódító háborúk ellen, a népek békéjéért és biztonságáért vívott harcában.

Az Októberi Forradalom győzelmének egyik legfontosabb feltételét Lenin a kommunista párt irányító tevékenységében látta. Éppen a Lenin vezette párt volt az, amely mindig a munkásosztály első soraiban haladt, s a mozgalmat tudományosan megalapozott harci programmal, helyes stratégiával és taktiká-

[90] *Lenin* Összes Művei. 39. köt. Budapest 1980. 157. old.
[91] *Lenin* Összes Művei. 44. köt. 149. old.

val, a széles tömegek számára érthető politikai jelszavakkal vértezte fel. A párt kovácsolta ki a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségét, s változtatta ezt a szövetséget a szocialista forradalom törhetetlen erejévé. A párt mért hatalmas erejű csapást a mensevikekre és az eszerekre, leleplezve végleges átállásukat az ellenforradalmi burzsoázia táborába. A néptömegek megértették az eszerek és a mensevikek ellenforradalmiságát, s meggyőződtek róla, hogy csak a bolsevikok pártjánál nincs különbség a szavak és a tettek közt, csak a bolsevik párt folytat önfeláldozó harcot az elnyomás és a kizsákmányolás minden formája ellen, az országnak a közeledő katasztrófától való megmentéséért.

Az Októberi Szocialista Forradalom, tanította Lenin, óriási forradalmasító hatással volt Európa és az egész világ munkásosztályára. A proletárok, a dolgozók, az egész földkerekség haladó emberei ujjongó lelkesedéssel üdvözölték az oroszországi szocialista forradalom győzelmét. Nem volt a világon egyetlen olyan munkásszervezet sem, ahol ne fogadták volna lelkesedéssel a békéről, a földről, a bankok államosításáról szóló szovjet dekrétumokat és Október többi dekrétumát. Az új, szocialista élet Oroszországban megkezdett építésének élő példája minden országban lángra lobbantotta a dolgozó tömegek szívét.

Az oroszországi szocialista forradalom győzelmével a forradalmi elmélet győzelmet aratott a reformizmus fölött, a leninizmus a szociáldemokratizmus fölött. E győzelem nyomán született meg a modern nemzetközi kommunista mozgalom, ezáltal került a munkásosztály korunk középpontjába. A kommunista világmozgalom az Októberi Forradalom eszméinek lobogója alatt fejlődik. A világ proletariátusa az Októberi Forradalom példáján győződött meg arról, hogy mennyire nélkülözhetetlen számára az új típusú párt, a forradalmi cselekvés pártja, amely a marxista-leninista elmélettel van felvértezve, olyan párt, amely a tömegek élén áll. Az Októberi Forradalom végleg igazolta azt a marxista igazságot, hogy a proletár internacionalizmus elve a nemzetközi munkásmozgalom fejlődésének törvénye, minden győzelmének feltétele.

Az oroszországi szocialista forradalom hatalmas csapást mért az imperializmus gyarmati rendszerére. Lenin többször is rámutatott arra, hogy az első világháború és az Októberi Forradalom felébresztette a Keletet, amely immár visszavonhatatlanul belesodródott az egész világot átfogó forradalmi mozgalom általános forgatagába. Az Októberi Forradalom azzal, hogy megteremtette az Európa és Ázsia, a Nyugat és a Kelet határán elterülő szovjetköztársaságot, maga köré tömörítette a nyugati proletárforradalmi, szocialista mozgalmat és az imperializmus által elnyomott országok népeinek nemzeti felszabadító mozgalmát. Az Októberi Forradalom után válságba került az imperializmus gyarmati rendszere.

Az oroszországi szocialista forradalom új korszakot nyitott az emberiség történetében: a kapitalizmus pusztulásának és az új, szocialista társadalom megvalósulásának korszakát. „Az egész világnak megmutatta a szocializmus-

hoz vezető utat, és megmutatta a burzsoáziának, hogy nem sokáig élvezheti diadalát."[92]

Oroszország 1917-ben a nemzetközi imperializmus leggyengébb láncszeme volt. Oroszország munkásosztálya a világforradalmi folyamat legtevékenyebb erejét alkotta a *kapitalizmus általános válságának* időszakában, amely az első világháború és az Októberi Forradalom éveiben kezdődött. Ebből következett az a történelmi törvényszerűség, hogy legelőször éppen Oroszországban, a föld egyhatod részén győzött a szocialista forradalom és épült fel a szocialista társadalom.

Amint azt Lenin előre látta és a további történelmi tapasztalatok igazolták, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom fő vonásai nemcsak specifikusan nemzeti jelentőségűek, hanem nemzetközi jelentőségűek is. Ezek testesültek meg azokban az országokban, amelyek a szocialista forradalom és a szocialista építés útjára léptek.

Október eszméi, a kommunizmus eszméi egyben korunk vezéreszméi, nagy alkotóerői a világ mai történetének.

„A Nagy Októberrel megindult forradalmi fejlődés mindjobban terjed, izmosodik és győzedelmeskedik. A szocializmus: emberek százmillióinak jelene és az egész emberiség jövője."[93]

A jég megtört, az út megnyílt, az irány ki van jelölve – így határozta meg Lenin képletesen és röviden a Nagy Októberi Szocialista Forradalom nemzetközi jelentőségét.

[92] *Lenin* Összes Művei. 37. köt. 27. old.

[93] A Nagy Októberi Szocialista Forradalom ötven éve. Az SZKP Központi Bizottságának tézisei. „Társadalmi Szemle", 1967. 7. sz. 4. old.

TIZEDIK FEJEZET

A SZOVJET ÁLLAM NAGY MEGALAPÍTÓJA

Csak az győz és tartja meg a hatalmat,
aki hisz a népben, aki megfürdik
az eleven népi alkotóerő forrásában. – (Lenin)

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmével új szakasz kezdődött Lenin életében és tevékenységében. A proletárállam élén állva vezette a bolsevik párt és a szovjet nép harcát a munkásosztály diktatúrájára háruló történelmi feladatok megoldásáért, a szocializmus felépítéséért.

ÚJ TÍPUSÚ ÁLLAMFÉRFI

Leninben megtestesültek az új, proletár, szocialista típusú államférfi tulajdonságai. Ez volt az emberiség történetében az első olyan eset, amikor kommunista párt vezetője, a munkásosztály vezetője került egy állam élére, olyan forradalmi marxista, aki tudományos alapokra helyezte a kormány politikáját, aki jól ismerte az életet, megértette a nép titkos gondolatait és vágyait. Lenin rendíthetetlenül hitt a dolgozó tömegek alkotóerejében és a tömegekre támaszkodott, szoros kapcsolatban állt a munkásokkal és a parasztokkal, határtalan bizalmukat és támogatásukat élvezte.

A teoretikus erő, a politikai bölcsesség és éleslátás Leninben szervező géniusszal, vasakarattal, bátorsággal és forradalmi merészséggel párosult.

Leninnek az a tevékenysége, amelyet a kommunista párt vezetőjeként és a szovjet kormány fejeként kifejtett, lenyűgözi az embert hihetetlen sokoldalúságával és kiapadhatatlan energiájával. Ez a tevékenység kiterjedt a Szovjet Köztársaság életének minden oldalára. Lenin vezette az államépítést, a gazdasági és kulturális építést, a hadügyet, a külpolitikát, irányította a társadalmi szervezetek munkáját, tevékenyen részt vett különféle kongresszusokon, konferenciákon, gyűléseken, felszólalt gyárakban, falvakba látogatott el. A gigászi gyakorlati munkát Lenin összekapcsolta az elméleti tevékenységgel. Lenin művei új korszakot alkotnak a marxista gondolat fejlődésében; a kommunizmus építésének és a nemzetközi forradalmi mozgalomnak a kérdéseit vizsgálva egy új, meghatározó tényezőből indul ki, nevezetesen abból, hogy a világ két rendszerre szakadt, szocialista és kapitalista rendszerre, s ezek párharcot vívnak egymással.

Oroszország munkásai és parasztjai a történelemben példa nélkül álló, új életformák kialakításának útján mérhetetlenül nagy nehézségekbe ütköztek.

A proletárforradalom, amint ezt Lenin előre látta, először egyetlen országban győzött, s a szovjet népnek ellenséges kapitalista környezetben kellett építenie a szocializmust. A megdöntött kizsákmányoló osztályok heves ellenállása, Oroszország évszázados technikai-gazdasági és kulturális elmaradottsága, valamint a gazdasági romlás jelentősen megnehezítette a szocialista építés feladatainak megvalósítását.

Lenin bízott abban, hogy ezek a nehézségek leküzdhetők, s hogy ezeket sikerül is leküzdeni. Szilárd meggyőződése volt, hogy a bolsevikok, a kommunisták nagy pártja, amely magára vállalta a magasztos felelősséget a haza sorsáért, magára vállalta, hogy irányítja az emberek tízmilliói életének szocialista alapokon való átalakítását, becsülettel teljesíti majd történelmi küldetését. Tudta, hogy a nép a bolsevikokat követi, s ebben látta a párt és a szovjetállam erejének kimeríthetetlen forrását. Lenin azt írta, hogy a tömegek kezdeményezése, a munkások és a parasztok alkotó tevékenysége létrehozza az állam igazgatásának, a szocialista gazdaság építésének és a kultúra fejlesztésének a legcélszerűbb formáit. Az alkotók tízmillióinak esze, mondotta, sokkal többre képes, mint a legnagyobb, legzseniálisabb előrelátás; csakis a tömegek kollektív tapasztalata adhat döntő útmutatásokat az ország szocialista átalakítására irányuló konkrét intézkedéseket illetően.

Hangsúlyozta, hogy a kommunista pártnak „*tudományos* alapokon kell működnie"[1], hogy a szocializmus kérdéseit tudományosan kell felvetni. Csakis az összes osztályerők teljes objektív számbavétele esetén „vonhatunk le helyes következtetéseket mind általános politikánkra, mind legközelebbi feladatainkra vonatkozóan"[2].

Amikor Lenin kidolgozta a szocializmus építésének programját, amelynek fő vonásait már az Októberi Forradalom győzelme előtt felvázolta, Marx és Engels elvi útmutatásaiból indult ki. „Ezt meg kell tanácskozni Marxszal" – szerette mondogatni Lenin, amikor a párt előtt valamilyen nehéz kérdés merült fel. Ugyanakkor Lenin több ízben is rámutatott arra, hogy a tudományos kommunizmus megalapítói minden zseniális éleslátásuk ellenére sem láthatták előre mindazokat a bonyolult kérdéseket és ellentmondásokat, amelyeket óhatatlanul magával hoz az új társadalom építésének korszaka, s következésképpen választ sem adhattak rájuk. Amikor hozzáfogtunk a társadalom szocialista átalakításához, mondotta Lenin, nem ismerhettük előre „sem az átalakulás formáit, sem a konkrét átszervezés fejlődésének ütemét".

Lenin képletes kifejezésével élve, a burzsoázia, amikor hatalomra jutott „már kipróbált járművet, jó előre előkészített utat, már előbb kipróbált mechanizmust" mondhatott magáénak, a proletariátusnak viszont a hatalom kivívásakor nem állt rendelkezésére „sem jármű, sem út, egyáltalán semmi, amit

[1] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 62. old.
[2] *Lenin* Összes Művei. 43. köt. Budapest 1974. 121. old.

már előbb kipróbáltak volna!"[3] Minden lépése tapogatózás volt, minden előrehaladást az országon belül és a nemzetközi porondon vívott éles harccal ért el.

A szocializmus győzelméért vívott harc gyakorlati tapasztalataira támaszkodva Lenin szüntelenül továbbfejlesztette Marxnak és Engelsnek az átmeneti időszakra, a szocializmusra és a kommunizmusra vonatkozó eszméit, alkotó módon munkálkodott a szocialista építés időszerű elméleti és gyakorlati problémáinak megoldásán. Lenin figyelmesen tanulmányozta a néptömegek alkotó tevékenységét, az új rendszer kialakulását, feltárta a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet törvényszerűségeit, érzékenyen reagált mindenre, ami haladó volt, amit a dolgozók hoztak létre, elméletileg általánosította tapasztalataikat és ennek alapján kijelölte a szocialista társadalom létrehozásának útjait.

Ugyanakkor Lenin, a forradalmi elméletet a cselekvés vezérfonalának, a „végrehajtandó akciók megalapozásának" tekintve, rámutatott arra, hogy a munkásosztály hatalmának kivívása után, a szocializmus és a kommunizmus építésének időszakában különösen nagy jelentőségre tett szert a legnagyobb tömegek gyakorlati tevékenysége és a párt szervező szerepe. Különösen fontosnak tartotta azt a tényt, hogy a társadalom szocialista átalakításának feladataihoz, amelyek régebben elvontan, elméletileg vetődtek fel, az oroszországi proletariátus és pártja érdemben, gyakorlatilag elsőként fogott hozzá.

Meg kell értenünk, írta Lenin közvetlenül a szovjethatalom megteremtése után, hogy „most minden a *gyakorlaton* fordul meg, hogy elérkezett az a történelmi pillanat, amikor az elmélet a gyakorlatba csap át, amikor a gyakorlat megeleveníti az elméletet, a gyakorlat kijavítja, a gyakorlat ellenőrzi az elméletet"[4]. S Lenin egész tevékenysége, amelyet a szovjethatalom éveiben folytatott, nagyszerű példája a forradalmi elmélet és a forradalmi gyakorlat megbonthatatlan egységének.

KERENSZKIJ LÁZADÁSÁNAK FELSZÁMOLÁSA

Röviddel az októberi fegyveres felkelés győzelme után a munkával túlhalmozott Lenin teljesen átköltözött a Szmolnijba, a párt és a szovjethatalom vezető szerveinek székházába. Krupszkajával az első emeleten kapott egy szobát. Lenin dolgozószobája és a Népbiztosok Tanácsának helyiségei az épület második emeletén voltak. Ott tartották a Népbiztosok Tanácsának üléseit és a párt Központi Bizottságának legtöbb ülését. A Szmolnijban írta Lenin a szovjethatalom történelmi jelentőségű dekrétumait és kiáltványait, ott fogadta a

[3] *Lenin* Összes Művei. 44. köt. 412. old.
[4] *Lenin* Összes Művei. 35. köt. 202. old.

munkások, parasztok és frontkatonák küldöttségeit, az Oroszország minden részéből hozzá érkező pártmunkásokat és szovjetfunkcionáriusokat.

Lenin a Szmolnijból irányította a pártnak és a szovjet kormánynak a szocialista állam építésével, az új élet megteremtésével, valamint a forradalom vívmányainak a belső és külső ellenségekkel szembeni megvédésével kapcsolatos egész hatalmas tevékenységét. Rendkívül megfeszített munka volt az, emlékezett vissza később Krupszkaja. „Nem csoda tehát, ha Iljics, amikor késő éjszaka aludni tértünk hálófülkénkben, gyakran álmatlanul forgolódott, s újra meg újra felkelt, hogy telefonáljon valakinek, valamilyen halaszthatatlan utasítást adjon, s amikor végre mégis elaludt, álmában is a feladatokról beszélt."[5]

A forradalom első napjaiban Lenin arra összpontosította figyelmét, hogy visszaverje a vadul támadó reakciós erőket, amelyek mindjárt a II. szovjetkongresszus után megpróbálták kiragadni a hatalmat a munkásosztály kezéből. Kerenszkij, aki az amerikai nagykövetség gépkocsiján Petrográdból Pszkovba, az Északi Front törzséhez menekült, Krasznov tábornok vezénylete alatt kozákcsapatokat vonultatott fel a főváros ellen.

Tehát elsőkként Oroszországban a burzsoázia és a földesurak kezdték a polgárháborút a nép ellen, amely kezébe vette a hatalmat.

Október 27-én Krasznovnak sikerült elfoglalni Gatcsinát, és így Petrográdot közvetlen veszély fenyegette. Ebben a kritikus percben Lenin vette kezébe a forradalmi főváros védelmét. Elment a petrográdi katonai körzet parancsnokságára és részletes jelentést kért a front helyzetéről. Podvojszkijnak arra a kérdésére, hogy mit jelent ez a látogatás – iránta való bizalmatlanságot vagy valami egyebet , Lenin higgadtan azt válaszolta:

– Nincs itt szó bizalmatlanságról, a munkások és parasztok kormánya csupán tudni szeretné, hogyan működnek katonai szervei.

Lenin vezetésével dolgozták ki és hajtották végre Krasznov és Kerenszkij katonai alakulatai megsemmisítésének tervét. Lenin figyelemmel kísérte a katonai vezetés munkáját, magához hívatta a gyárak és a kerületek képviselőit, feladatokkal bízta meg a pártszervezeteket és a szovjeteket. Október 29-re virradó éjjel ellátogatott a Putyilov-gyárba, személyesen ellenőrizte, hogyan halad az ágyúk gyártása és a front számára készülő páncélvonat építése. Ezekben a súlyos napokban világosan megmutatkozott, milyen pompásan értett Lenin ahhoz, hogy a döntő pillanatban a legfontosabbra összpontosítsa az összes erőket és eszközöket.

Október 29-én a szovjethatalom leverte a petrográdi hadapródiskolások ellenforradalmi megmozdulását, másnap pedig a vörösgárdista osztagok Pulkovo alatt szétzúzták Krasznov csapatait. Az első szovjetellenes lázadást felszámolták.

[5] *N. K. Krupszkaja:* Visszaemlékezések Leninre. 379. old.

A forradalom ellenségei nagyon bíztak abban, hogy sikerül belülről megrendíteniük a szovjethatalmat, s ennek érdekében egyaránt felhasználták mind az eszereket és a mensevikeket, mind pedig a bolsevik párt opportunista elemeit. A mensevikek és az eszerek a szovjethatalom ellen indított harcban a megdöntött kizsákmányoló osztályok közvetlen cinkosainak bizonyultak. Abban a törekvésükben, hogy Oroszországot letérítsék a szocialista forradalom útjáról és polgári parlamenti rendszert létesítsenek, olyan új, a különböző pártok és szervezetek képviselőiből álló „egynemű szocialista kormány" alakítását követelték, amelyben „a bolsevikoktól a népi szocialistákig" mindenki részt vehetne, s amelyben a forradalom és a proletárdiktatúra ellenségeinek jutna a döntő szerep. Emellett nem ismerték el a II. szovjetkongresszus törvényességét, ultimátumszerűen követelték a proletariátus lefegyverzését, a Kerenszkij csapataival szembeni ellenállás beszüntetését, a petrográdi helyőrség csapatainak az ellenforradalmi városi duma rendelkezésére bocsátását és így tovább.

Az eszereknek és a mensevikeknek az „egynemű szocialista kormány" létrehozására vonatkozó javaslatát támogatták Kamenyev, Zinovjev, Rikov és kisszámú követői, akik az ellenforradalmi lázadók elleni harc tetőpontján, akárcsak közvetlenül az Októberi Forradalom előtt is, szembeszálltak a bolsevik párt irányvonalával. Továbbra is azt állították, hogy Oroszországban lehetetlen a szocialista forradalom győzelme, elvi engedményeket követeltek a mensevikeknek és az eszereknek, sürgették a velük való feltétlen kiegyezést, kijelentve, hogy ellenkező esetben a bolsevikok pártja nem tarthatja meg a hatalmat. Az ügy odáig fajult, hogy amikor a különböző pártok és szervezetek képviselőinek a „hatalom konstrukciójával" foglalkozó tanácskozásán az eszerek Lenin helyett Avkszentyevet vagy Csernovot javasolták a kormány élére, Kamenyev és Rjazanov lehetségesnek tartotta, hogy folytassa a tárgyalást a mensevikekkel és az eszerekkel, s nem ragaszkodott kategorikusan Lenin jelöléséhez. Gyáva és áruló állásfoglalás volt ez, nagy veszélyt jelentett az éppen győzelemre jutott proletárdiktatúrára.

A bolsevik párt Központi Bizottsága november 2-i ülésén élesen elítélte a kapitulánsokat. A Központi Bizottságon belüli ellenzékre vonatkozó határozatban, amelyet Lenin terjesztett elő és a Központi Bizottság elfogadott, megállapították, hogy az ellenzékiek szakítottak a bolsevizmus minden elvével és a munkásosztály diktatúrája szabotálásának útjára léptek. E központi bizottsági határozat ellenére az ellenzékiek kitartottak a párt politikája ellen irányuló vonaluk mellett. Kamenyev és Zinovjev az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság bolsevik frakciójában a hatalom megszervezésére vonatkozó tárgyalásokról egy olyan határozatot hajszolt keresztül, amely ellentétben állt a Központi Bizottság határozatával, mert megengedhetőnek minősítette, hogy a bolsevikok a kormányban a tárcáknak csupán a felét kapják meg. A baloldá-

li eszerek támogatásával ezt a határozatot a Központi Végrehajtó Bizottság ülésén elfogadták.

Lenin az ellenzékieknek ezt az eljárását a pártfegyelem hallatlan megsértésének, a párt sorai demoralizálásának tekintette. Megírta a Központi Bizottságnak az ellenzéki kisebbséghez intézett ultimátumát, amely azt követelte, hogy a kapitulánsok fenntartás nélkül vessék alá magukat a Központi Bizottság határozatainak és kövessék irányvonalát. Az ultimátumot aláírta a Központi Bizottság tagjainak többsége. Ám az ellenzék ezt a figyelmeztetést sem szívlelte meg. Kamenyev, Zinovjev, Rikov, Miljutyin és Nogin nem volt hajlandó alávetni magát a pártfegyelemnek és kijelentette, hogy kilép a Központi Bizottságból, a három utóbbi pedig népbiztosi tisztségéről is lemondott.

A kapitulánsok maroknyi csoportjának ez az áruló magatartása felháborította Lenint. Megírta a Központi Bizottságnak „A párt tagjaihoz és Oroszország összes dolgozó osztályaihoz" címmel a „Pravdá"-ban közzétett kiáltványát, amelyben a Központi Bizottság megbélyegezte a forradalom sztrájktörőit és hangsúlyozta, hogy néhány gyáva ember szökevényekre jellemző eljárása egy percre sem, egy hajszálnyira sem fogja megingatni a pártot és a pártot követő tömegek egységét.

„Legyenek tehát a dolgozók nyugodtak és szilárdak! – olvasható a kiáltványban. Pártunk, a szovjet többség pártja, egységesen és zárt sorokba tömörülve őrködik érdekeik felett, s pártunk mellett, éppúgy, mint azelőtt, ott állnak a munkások milliói a városokban, a katonák milliói a lövészárkokban, a parasztok milliói a falvakban, akik készek, ha törik, ha szakad, győzelemre vinni a béke és a szocializmus ügyét!"[6]

A kapitulánsokat haladéktalanul a munkásosztály ügye iránt hű emberekkel váltották fel; Lenin javaslatára az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság elnökévé Kamenyev helyett J. M. Szverdlovot, a párt egyik vezetőjét választották meg. A Népbiztosok Tanácsába bevették G. I. Petrovszkijt mint belügyi népbiztost, P. I. Sztucskát mint igazságügyi népbiztost, M. T. Jelizarovot mint közlekedési népbiztost, A. G. Schlihtert mint élelmezésügyi népbiztost. Lenin később azt írta, hogy az opportunista elemek, akik a reformistákkal, a mensevikekkel és az eszerekkel való megalkuvás felé hajlottak, ingadozásukkal tönkretették volna az oroszországi forradalmat, ha nem váltják le őket felelős posztjukról és nem zárják körül őket a proletár bizalmatlanság, éberség és felügyelet falával. A forradalom időszakában, hangsúlyozta, a pártban nem engedhető meg semmiféle ingadozás, a legcsekélyebb sem, kiváltképpen olyan emberek részéről, akik vezető posztokat foglalnak el.

A Központi Bizottságnak „A párt tagjaihoz és Oroszország összes dolgozó osztályaihoz" intézett kiáltványa hangsúlyozta, hogy a II. összoroszországi szovjetkongresszuson a bolsevik párt többséget kapott és kizárólag az e párt által alakított kormány fejezi ki a kongresszus akaratát és ezért szovjet kor-

[6] *Lenin* Összes Művei. 35. köt. 75. old.

mány; a kongresszus jóváhagyta, hogy a Népbiztosok Tanácsa bolsevikokból álljon. Mindamellett, bármennyit hazudoztak is össze a burzsoá firkászok a bolsevikok „makacsságáról" és „engesztelhetetlenségéről", a bolsevikok *„hajlandók"* voltak „megosztani a hatalmat a szovjetek kisebbségével, azzal a feltétellel, hogy ez a kisebbség lojálisan és becsületesen aláveti magát a többségnek és kötelezi magát annak a programnak a végrehajtására, amelyet *jóváhagyott az egész* második összoroszországi szovjetkongresszus, és amely a szocializmus felé vivő fokozatos, de szilárd és tántoríthatatlan lépések programja"[7]. Ilyen feltételek mellett a bolsevikok ismét felajánlották a baloldali eszereknek, hogy vegyenek részt a kormányban. Hosszú habozás után a baloldali eszerek, attól való félelmükben, hogy teljesen elvesztik befolyásukat a paraszttömegekben, 1917 decemberében beléptek a Népbiztosok Tanácsába. S nem a bolsevikok, hanem a baloldali eszerek bontották meg ezt a blokkot, amikor a Németországgal kötött breszti béke után kiváltak a kormányból és a szovjethatalom elleni harc útjára léptek.

A mensevikeknek, az eszereknek a pártja még egy ideig létezett. Ám valamennyi kispolgári párt lejáratta magát azáltal, hogy cimborált a megdöntött kizsákmányoló osztályokkal és az imperialista intervenciósokkal, tevékenyen részt vett a nép, a szovjetköztársaság ellen folytatott fegyveres harcukban. A polgárháború befejeztével a mensevikek és az eszerek vezetői mint ellenforradalmárok illegalitásba vonultak vagy emigráltak; a mensevik és az eszer párt sok egyszerű tagja szakított csődbe jutott vezetőivel, egy részük pedig, különösen a munkások, később belépett a kommunista pártba.

Az a tény, hogy országunkban egyetlen politikai párt – a kommunisták pártja – maradt, azzal magyarázható, hogy a kispolgári mensevik és eszer párt végképp az ellenforradalom erői mellé szegődött és politikailag teljes kudarcot vallott. Csakis a kommunista párt képviselte igazán a dolgozó tömegek érdekeit és vezette a tömegeket, ezzel pedig elvitathatatlan tekintélyt szerzett körükben, kivívta az egész nép bizalmát és szeretetét.

Elvben Lenin korántsem tartotta az egypártrendszert a proletárdiktatúra szükségszerű ismérvének. Mindamellett hangsúlyozta, hogy több párt fennállása esetén is a proletárdiktatúra feltételezi azt, hogy a vezető szerepet egyetlen párt, a kommunista párt töltse be, s hogy ennek a pártnak többsége legyen a kormányban. Hogy más pártok képviselői részt vehessenek a kormányban, ennek elengedhetetlen feltétele az, hogy elismerjék a proletariátus diktatúráját és a szocializmusba való átmenet szükségességét.

A lenini következtetéseket igazolták több olyan ország szocialista forradalmának a tapasztalatai, ahol a kommunista párt mellett működtek más, demokratikus pártok is.

[7] Ugyanott.

A bolsevik párt és a szovjet kormány az októberben kivívott győzelem megszilárdítása után a tömegek minden erőfeszítését az új államrendszer és társadalmi rend megteremtésével kapcsolatos nagy feladatok megoldására irányította. Lenin beszédeiben és felhívásaiban arra buzdította a dolgozókat, hogy vegyék kezükbe az államigazgatást, tömörüljenek a szovjetek köré, erősítsék a szovjeteket, tanúsítsanak kezdeményezést és öntevékenységet. „A szocializmust – mondotta Lenin – nem felülről jövő rendeletekkel teremtik meg. A szocializmus szellemétől idegen a kincstári-bürokratikus automatizmus; a szocializmus eleven, konstruktív, maguknak a néptömegeknek az alkotása."[8]

A tömegek szervezésében rendkívül nagy szerepet játszottak a szovjethatalom történelmi jelentőségű dekrétumai. A legfontosabb dekrétumokat Lenin írta, vagy az ő kezdeményezésére és közreműködésével készültek. Az új hatalom, mondotta Lenin, a nagy néptömegek óhajainak és reményeinek megfelelő törvények kibocsátásával mérföldköveket állít az új életformák kifejlődésének útján.

Az Októberi Forradalom győzelme után a pártnak és a munkásosztálynak elsőrendű feladata volt a régi, burzsoá-földesúri államgépezet összetörése és az új, szovjet államapparátus megteremtése. A szovjet állam minden központi szerve, minden népbiztosság Lenin közvetlen vezetésével alakult meg, ő dolgozta ki tevékenységük programját, részt vett a vezető káderek kiválasztásában.

Hihetetlenül nehéz feladat volt az új állam építése. A proletariátus nem rendelkezett megfelelő képzettségű káderekkel. A kizsákmányolás igájából, a jogfosztottságból éppen csak kiszabadult munkásoknak és parasztoknak az állam igazgatása terén nem volt és nem is lehetett semmilyen tapasztalatuk. A nehézségeket tetézte az, hogy a polgári értelmiség egy része, a magasabb beosztású alkalmazottak és hivatalnokok minden úton-módon szabotálták a szovjethatalom intézkedéseit. Az ellenforradalom azt hitte, hogy a bolsevikok nem találnak majd megfelelő embereket az államapparátus teendőinek elvégzésére. De rosszul számított. A párt legjobb erőit küldte a szovjetapparátusba, s a nép legjobbjainak ezreit vonta be az államépítésbe.

Lenin hangsúlyozta, hogy le kell küzdeni azt a „régi, *ostoba,* képtelen, ocsmány és gyűlöletes előítéletet", hogy az állam igazgatására csak a „felsőbb osztályok", csak a gazdagok vagy kiszolgálóik képesek. Meggyőző érvekkel bizonyította, hogy az egyszerű munkások és parasztok meg tudnak birkózni a szervező munkával, ha elég műveltek, ha van emberismeretük, gyakorlati tapasztalatuk. Önbizalmukat erősítve, Lenin ezt mondta: „Az első lépéseknél felmerülhetnek nehézségek, megmutatkozhat az elégtelen felkészültség. Ám a

[8] Ugyanott, 56. old.

gyakorlatban kell megtanulni az ország kormányzását, megtanulni azt, ami azelőtt a burzsoázia monopóliuma volt."[9]

Egy alkalommal olyan munkások jöttek Leninhez, akiket az egyik népbiztosság apparátusához osztottak be munkára. Elpanaszolták, hogy nem tudják jól ellátni a munkát, s engedélyt kértek, hogy visszatérhessenek a gyárba. Lenin figyelmesen végighallgatta őket, majd a következőket mondta:

– Én sem kormányoztam soha államot, de a párt és a nép ezt a munkát bízta rám, s nekem mindent meg kell tennem, hogy méltónak bizonyuljak a bizalomra. Maguknak is ajánlom, hogy tegyék ugyanezt.

A munkások és parasztok lelkesen követték Lenin buzdító szavait, a bolsevik párt vezetésével kitartóan és eredményesen sajátították el az ország igazgatásának művészetét. Lenin az igazán népi szovjet állam erejét mindenekelőtt társadalmi bázisának szilárdságában, a dolgozó tömegek nyújtotta önzetlen támogatásban, magas fokú tudatosságukban látta. „A burzsoázia – mondotta – csak akkor ismeri el, hogy az állam erős, ha a kormányapparátus egész erejének latba vetésével odaterelheti a tömegeket, ahová a burzsoá vezetők akarják. Nekünk más fogalmunk van az erőről. A mi elképzelésünk szerint az állam ereje a tömegek tudatosságában rejlik. Az állam akkor erős, ha a tömegek mindent tudnak, mindenről véleményt tudnak alkotni és mindent tudatosan tesznek."[10]

A szovjethatalom már kezdettől fogva gondoskodott a munkások és parasztok létfontosságú követeléseinek teljesítéséről, helyzetük megjavításáról. Megszilárdította az Októberi Forradalom vívmányait, s mélyreható társadalmi és gazdasági átalakításokat hajtott végre. Néhány hét leforgása alatt a társadalmi élet minden területén megszüntette a jobbágyrendszer maradványait: a földesúri földtulajdont, a rendiséget, a nők jogfosztottságát, a nemzeti elnyomást; az egyházat különválasztotta az államtól, az iskolát pedig az egyháztól.

A párt és a szovjet kormány igen nagy figyelmet fordított a földről szóló dekrétum végrehajtására. Az újságokban és külön röplap formájában megjelent Leninnek „Válasz a parasztok interpellációira" című írása, amely megmagyarázta, hogy minden földesúri föld teljes egészében a parasztküldöttek szovjetjeinek, az államhatalom teljhatalmú szerveinek kezébe megy át, hogy a járási földbizottságoknak a legszigorúbb nyilvántartás mellett azonnal saját kezelésükbe kell venniük a földesúri földeket, s biztosítaniuk kell a rendet, a legszigorúbban őrködniük kell a volt földesúri vagyon fölött, amely immár a nép tulajdona lett.

A parasztok kérdéseire adott válasz sokszorosított példányait szétosztották a frontról falvaikba visszatérő katonák és a Szmolnijba, Leninhez akkoriban nagy számban érkező parasztküldöttek között. A küldöttségben járó parasztok a választ gépírásos formában, saját járásuknak címezve, Lenin saját kezű

[9] Ugyanott, 113. old.
[10] Ugyanott, 20. old.

aláírásával kapták meg, s nagy örömmel utaztak vissza falvaikba a Népbiztosok Tanácsának elnökétől, „magától Lenintől kapott hivatalos irással".

Fennmaradt egy beszédes dokumentum, Szpiridon Veszjolkov katona levele, amelyet a szovjethatalom létrejötte után öt nappal küldött haza egy vologdai faluba:

„Hallottatok-e valamikor Leninről? Ugyan, hol hallottatok volna... Nos, Lenin olyan ember, aki kiáll a szegényparasztság mellett. Amikor először láttam egy titkos gyűlésen és hallottam, mit mond, hát mindjárt éreztem, hogy ez az igazság! A gazdag emberekről beszélt, akik becsapják a népet és a mi verejtékes munkánkból raknak össze maguknak tőkét... a háborúról is beszélt, amely oly sokáig elhúzódik és, ahogy ő mondta, csak ugyanazoknak a tőkéseknek kell, nem pedig a magunkfajta muzsiknak. El is hittem, amit mondott és tovább adtam másoknak, próbáltam megértetni velük, hogy a háború nem kell nekünk. Meghallották parancsnokaim, hogy én ilyen agitációt folytatok és börtönbe csukattak, s végig ott is maradtam.

Most pedig Petrográdban van ez az ember, Lenin... Az ideiglenes kormányt elkergettük és megválasztottuk saját munkás-paraszt kormányunkat, amelyben Lenin a legelső ember. A föld most teljesen a miénk lett. Osszátok fel ott a faluban..., mind a miénk most."[11]

Lenin mindig szívélyesen fogadta a parasztküldötteket. „Jól emlékszem – írta N. P. Gorbunov, aki akkor a Népbiztosok Tanácsának apparátusában dolgozott titkári beosztásban –, hogyan szokott beszélgetni Vlagyimir Iljics, rá jellemző módon, a hozzá érkező parasztokkal. Szemközt ült látogatójával, olyan közel, hogy térdeik érintkeztek, barátságosan mosolygott, kissé előrehajolt, mintha hallgatózna, s hozzáértően kikérdezte, szinte kifaggatta, majd útmutatásokat adott."[12]

Egy Csernyigov kormányzósági idős, deresedő szakállú paraszt elutazása előtt okvetlenül beszélni akart Leninnel.

– Nem mehetek vissza a falumba, amíg nem láttam Lenin elvtársat – mondta. – Látnom kell, s otthon el kell mondanom, hogy láttam. Ezzel az utasítással küldtek ide a falubeliek. Azt mondták nekem: „Feltétlenül magától Lenintől tudd meg, hogy mit tegyünk, mihez kezdjünk."

És látni kellett volna boldogságtól sugárzó arcát, amikor Leninnel beszélt! Hálálkodva távozott:

– Köszönöm, nagyon köszönöm, most megyek haza és mindent elmondok.

A parasztok Lenintől távozva elégedetten mondogatták: „Ez aztán hatalom! Ez a mi igazi paraszthatalmunk!" „Most okos ember áll nálunk a kormányrúdnál! És ért a parasztok nyelvén." Őszinte, mély bizalommal viseltettek a kommunista párt és a szovjethatalom iránt, amely először váltotta valóra a parasztság évszázados álmát a földről.

[11] „Krasznij Szever" (Vologda), 1979. IV. 22.

[12] Visszaemlékezések Vlagyimir Iljics Leninre. 2. rész. 61. old., oroszul.

Lenin a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségét a szovjethatalom megingathatatlan alapjának tartotta. „Az Orosz Köztársaságban – írta – mostantól kezdve az egész államrendszert és államigazgatást, legfelülről legalulig, erre a szövetségre kell építeni."[13] Ha ez a szövetség szilárd lesz, állapította meg Lenin, semmi sem áll a szocializmusba való átmenet útjában.

A parasztküldöttek szovjetjeinek rendkívüli és II. országos kongresszusán, amelyek 1917. november–decemberben zajlottak le, Lenin beszédeiben kimutatta a jobboldali eszerek politikájának teljes csődjét és bírálta a baloldali eszerek ingadozását. Megmagyarázta, hogy az agrárkérdést nem lehet a szocialista forradalom más feladataitól függetlenül megoldani: a föld csak abban az esetben kerülhet megváltás nélkül a dolgozó parasztság kezébe, ha a parasztság támogatja a munkásokat. Lendületes beszédei óriási hatással voltak a parasztokra. Az egyszerű és világos lenini szavak mélyen bevésődtek a lelkükbe. A bolsevikoknak szilárd elvi álláspontjuk és rugalmas taktikájuk következtében sikerült elszigetelni a jobboldali eszereket. A parasztkongresszusok helyeselték a szovjet kormány politikáját és állást foglaltak a parasztküldöttek szovjetjeinek a munkás- és katonaküldöttek szovjetjeivel való egyesülése mellett.

Oroszországban mint soknemzetiségű országban a szovjethatalom sorsa jórészt attól függött, hogyan oldja meg a nemzeti kérdést. Lenin a nemzetek felszabadítását, a nemzeti elnyomás megszüntetését a szocialista forradalom egyik legsürgősebb feladatának tekintette.

A „Nyilatkozat Oroszország népeinek jogairól" című dokumentumban, amely 1917. november 3-án jelent meg, a Népbiztosok Tanácsa kihirdette Oroszország népeinek egyenlőségét és szuverenitását, az önrendelkezésre való jogukat, beleértve a különválásra és önálló állam alakítására való jogot is, az összes nemzeti és nemzeti-vallási kiváltságok és korlátozások eltörlését, az Oroszország területén lakó nemzeti kisebbségek és népcsoportok szabad fejlődését. A szovjethatalom ténylegesen megvalósította a nemzetek önrendelkezési jogát, amint erről a Népbiztosok Tanácsának az a határozata tanúskodik, amelyben a finn kormány kérésére elismerte Finnország függetlenségét. Lenin a Népbiztosok Tanácsának ezt a határozatát személyesen adta át a finn kormányfőnek. A szovjet kormány kijelentette, hogy „ragaszkodik a burzsoá civilizáció barbár politikájával való teljes szakításhoz, mivel ez a civilizáció Ázsia és általában a gyarmatok és a kis országok sok százmillió dolgozó népességének leigázására építette fel néhány kiválasztott nemzet kizsákmányolóinak jólétét"[14]. A szovjet kormány semmisnek nyilvánította azokat a rablószerződéseket, amelyeket a cári Oroszország gyarmati és félgyarmati országokra vonatkozóan más imperialista hatalmakkal kötött.

A bolsevikok, biztosítva Oroszország népeinek az önrendelkezési jogot,

[13] *Lenin* Összes Művei. 35. köt. 97. old
[14] Ugyanott, 220 old

egyszersmind megmagyarázták, hogy valamennyi nemzet dolgozó tömegeinek tömörülniük kell a szocialista forradalom győzelméért vívott harcban, hogy az önrendelkezés elvét alá kell rendelni a szocializmus elveinek. Erélyesen leleplezték a határvidékek burzsoá-nacionalista köreit, amelyek az önrendelkezés elvét saját osztálycéljaik érdekében, a különböző nemzetiségű munkások és parasztok szétválasztására, a dolgozók hatalma, az akkoriban alakuló nemzeti szovjetköztársaságok szövetsége elleni harcra igyekeztek kihasználni. Mi, mondta Lenin, minden népet feljogosítunk arra, hogy úgy rendezze be életét, ahogy akarja, minden nemzet dolgozóinak testvéri jobbunkat nyújtjuk a burzsoázia elleni közös harc érdekében.

A lenini nemzeti politika megnyerte a szovjethatalom számára a régebben elnyomott nemzetek sokmilliós dolgozó tömegeinek bizalmát, tömörítette Oroszország népeit, lerakta a soknemzetiségű szocialista állam alapjait.

A GAZDASÁG SZOCIALISTA ÁTALAKÍTÁSÁNAK KEZDETE

Az oroszországi munkásosztály mindjárt az Októberi Forradalom első napjaiban hozzáfogott a szocialista rend építéséhez. *Beszédeiben és cikkeiben Lenin nagy nyomatékkal hangsúlyozta a szocialista forradalom alkotó, teremtő jellegét.* A polgári forradalmak akkor kezdődnek, amikor a feudalizmus méhében már kialakultak a tőkés viszonyok kész formái, s e forradalmak fő feladata abban foglalható össze, hogy el kell söpörniük, félre kell dobniuk a régi társadalom minden béklyóját, a szocialista forradalom kezdetén viszont még nincsenek meg a szocialista alakulat kész formái, s a proletárforradalom fő feladata az új szocialista gazdaság felépítése.

„A nyilvántartás megszervezése, a legnagyobb üzemek ellenőrzése, az egész állami gazdasági gépezet átváltoztatása egyetlen hatalmas géppé, olyan gazdasági szervezetté, amely úgy működik, hogy az emberek százmillióit *egy* terv vezesse – mondta Lenin –, ez az a gigászi szervezési feladat, amely vállunkra nehezedett."[15]

A burzsoáziának és tányérnyalóinak ama rágalmazó állításai ellenére, hogy a néptömegek csak rombolni tudnak, újat alkotni képtelenek, a szovjethatalom minden lépése óriási alkotó munkájáról, a tömegek magas fokú tudatosságáról és alkotó készségéről tanúskodott.

Továbbfejlesztve Marxnak azt a tételét, amely szerint a tulajdon társadalmasítása a szocializmus gazdasági alapja, Lenin meghatározta létrehozásának útjait és formáit.

Október 26-án vagy 27-én Lenin megírta a munkásellenőrzésről szóló rendelet tervezetét, amely kimondta, hogy valamennyi ipari, kereskedelmi, bank-, mezőgazdasági és egyéb vállalatnál be kell vezetni a munkások és alkalmazot-

[15] *Lenin* Összes Művei. 36. köt. 6. old.

tak kollektíváinak az illető vállalat termelése, kereskedelme és pénzügyei fölötti ellenőrzését. A tervezet megvitatása során egyesek amellett kardoskodtak, hogy csak a nagyvállalatoknál vezessék be a munkásellenőrzést és mindenekelőtt létesítsenek az ellenőrzést szabályozó állami szerveket. Lenin szembeszállt ezekkel a javaslatokkal. Hangsúlyozta, hogy az ellenőrzést minden vállalatnál be kell vezetni, és ami a legfontosabb, fejleszteni kell a munkástömegek kezdeményező készségét és öntevékenységét, be kell vonni őket a termelés irányításába. 1917. november 14-én a szovjet kormány jóváhagyta a Lenin tervezete alapján kidolgozott „Rendelet a munkásellenőrzésről" című dekrétumot. A társadalmi termelés és a termékek elosztása fölötti munkásellenőrzés bevezetése óriási jelentőségű volt abból a szempontból, hogy a vállalatokat megvédte a tőkések kártevésével szemben, s a munkásságot előkészítette arra, hogy az ipar államosítása után részt vegyenek a termelés irányításában.

Előfordult, hogy a munkások az ellenőrzés gyakorlása során a tőkések ellenállásába vagy más nehézségekbe ütköztek, s ilyenkor sok esetben Lenin segítségét kérték. Járt nála Petrográdból a Putyilov-gyár, a Névai Gyár, a Fémáru-gyár, Kijevből az Arszenal-gyár, az Urálból a Nagyezsgyinszki-gyár és több más üzem küldöttsége. Lenin nagy figyelemmel hallgatta a küldöttségek kívánságait és javaslatait, érdeklődött a munkások hangulata, az üzemek helyzete felől, megmagyarázta, hogyan kell gyakorolni a termelés ellenőrzését, szervezni az üzemek munkáját, s bátor, forradalmi cselekvésre, a tőkések kártevésének erélyes letörésére buzdított. Azt akarta, hogy a munkások világosan megértsék a proletárdiktatúra feladatait, s hangsúlyozta, hogy most, amikor a hatalom a munkásosztály kezébe ment át, a munkásosztály felel az ország sorsáért.

Lenin szeretett munkásokkal beszélgetni. Legtitkosabb gondolatait is közölte velük. Mindig nagyon érdekelte az elgondolásuk és a véleményük. Ezek alapján mintegy ellenőrizte saját következtetéseit és terveit. A munkások számára viszont a Leninnel való találkozások és beszélgetések kitűnő iskolát jelentettek: megerősítették őket a szovjethatalom legyőzhetetlenségébe vetett hitükben.

– Azzal a meggyőződéssel távoztam a Szmolnijból – írta visszaemlékezéseiben egy vasúti munkás, aki ezekben a napokban Leninnél járt –, hogy a forradalom erős kezekben van, s hogy nincs a világon még egy Iljics, még egy olyan ember, aki ennyire pontosan és jól megértené a munkás lelkét.[16]

Abból kiindulva, hogy a társadalmi tulajdonon alapuló népgazdaságnak tervgazdaságnak kell lennie, Lenin felvetette egy országos gazdasági központ létrehozásának gondolatát. Az ország gazdaságát szabályozó első ilyen proletár szerv a Népbiztosok Tanácsa mellett létrehozott Legfelsőbb Népgazdasági

[16] Lásd Iljicsről. Cikkek, visszaemlékezések, dokumentumok és egyes anyagok gyűjteménye. Leningrád 1924. 45. old., oroszul.

Tanács volt. Lenin irányította a Legfelsőbb Népgazdasági Tanács munkáját, részt vett e szerv elnökségének ülésein.

Lenin a szocializmus felé vezető fontos lépésnek tekintette a bankok államosítását. Az ő útmutatása alapján a magánbankok lefoglalását váratlanul, a dekrétum közzététele előtt hajtották végre, nehogy a burzsoázia kivehesse betéteit. A bankok államosításával egyidejűleg a részvénytőkéket és a burzsoázia nagy bankbetéteit is államosították. A szovjet állam a bankokat a burzsoázia pénzügyi támaszaiból a szocialista nyilvántartás és ellenőrzés apparátusává változtatta.

1918 tavaszáig Petrográd, Moszkva, az Urál-vidék és a Donyec-medence nagy vállalatainak jelentős része a szovjet állam kezébe ment át. Köztulajdonba kerültek a vasutak is. Lenin részvételével kidolgozták és a kormány jóváhagyta a kereskedelmi flotta államosításáról szóló dekrétumot. Bevezették a külkereskedelmi monopóliumot, semmisnek nyilvánították a cárizmus és a polgári ideiglenes kormány által kötött külföldi kölcsönmegállapodásokat, s ezzel megszabadították Oroszországot a külföldi tőke igájától.

A szovjethatalom a nagytőkések kisajátításának politikáját folytatta. Ami viszont a középipart és a kisipart illeti, fokozatos szocialista átalakításukat tervezték. Nem zárták ki az államosított üzemek tulajdonosainak részleges kártalanítását sem. A tőkések szabotázsa, a szocialista átalakulásokkal szemben tanúsított heves ellenállásuk azonban rákényszerítette a szovjethatalmat arra, hogy az ipar államosítását meggyorsítsák, és arra, hogy az államosítást a tőkéstulajdon elkobzásának módszerével hajtsák végre.

A szocializmus kispolgári koncepcióival szemben Lenin hangsúlyozta, hogy a gépi nagyipar jellegénél fogva megköveteli az országos méretű társadalmasítást. S ehhez is folyamodott Oroszország munkásosztálya. Egyetlen vállalatnál sem fordult elő, jegyezte meg később Lenin, hogy a munkáskollektívák „sajátították" volna ki, hanem valamennyi vállalat a szovjet állam tulajdonába és rendelkezése alá került, össznépi tulajdonná vált.

A szocialista államosítás nyomán gyökeresen megváltozott a termelési viszonyok jellege. Az állami üzemekben megszűntek a kizsákmányolási viszonyok, a munkás immár magának, a társadalom, a nép javára dolgozott. „Évszázadokon át idegennek végzett munka, a kizsákmányolóknak végzett kényszermunka után – írta Lenin – először nyílik lehetőség arra, hogy *saját magának dolgozzék*, mégpedig úgy dolgozzék, hogy a modern technika és kultúra minden vívmányára támaszkodik."[17]

[17] *Lenin* Összes Művei. 35. köt. 196. old.

A burzsoázia és a földesurak szekértolóikkal – a mensevikekkel és az eszerekkel – együtt nem voltak hajlandók alávetni magukat a nép túlnyomó többsége akaratának és dühödten szembeszálltak a szovjethatalom intézkedéseivel. A nemzetközi imperializmus biztatására minden eszközt latba vetettek, még a szovjethatalom elleni fegyveres harctól sem riadtak vissza, hogy eltiporják a forradalmat és visszaállítsák a régi rendet. A győztes proletariátusnak le kellett törnie a megdöntött kizsákmányoló osztályok ellenállását.

Lenin többször is hangsúlyozta, hogy éppen a burzsoázia szabotázsa és terrorja kényszerítette a szovjethatalmat szigorú ellenintézkedések foganatosítására, még terror alkalmazására is. A forradalom után, mondotta, még a polgári lapokat sem tiltottuk be, terrorról pedig szó sem volt. A szovjethatalom nemcsak az ideiglenes kormány sok miniszterét bocsátotta szabadon, hanem a lázadás vezetőjét, Krasznov tábornokot is, aki „becsületszavát" adta arra, hogy nem harcol a szovjethatalom ellen (Krasznov hamarosan megszegte szavát és a Don-vidéki fehérkozák hadsereg élére állt). Ellene vagyunk a polgárháborúnak, magyarázta Lenin. De az tovább tart, a megdöntött kizsákmányolók hadat viselnek a munkások és a parasztok ellen – letehetünk-e arról, hogy üldözzük az ellenséget, amely nem mond le az ellenforradalmi akciókról?!

„Plehanov a terrorról" című cikkében Lenin leleplezte azt a mensevikek, az eszerek és a burzsoázia által terjesztett rágalmazó vádat, hogy a bolsevikok, a szovjethatalom felrúgják a demokráciát, terrorhoz folyamodnak. Lenin rámutat arra, hogy 1903-ban az OSZDMP II. kongresszusán Plehanov nagyon helyesen megállapította, hogy a forradalom java, a munkásosztály java a legfőbb törvény, s ha a forradalom sikere megköveteli egyik-másik demokratikus elv érvényesülésének átmeneti korlátozását, bűn volna visszarettenni az ilyen korlátozásoktól. S lám most, 1917-ben, írja Lenin, amikor a forradalom érdekei megkövetelik a kíméletlen harcot a szabotőrök ellen, a lázadások szervezői ellen, az ellenforradalmi sajtó ellen, a „szocialista" urak – a mensevikek és az eszerek – „bolsevik terrorról" üvöltöznek. De vajon amikor Kerenszkij koalíciós kormánya halomra lövetett egész ezredeket, szétlőtt tüntetéseket, fojtogatta a munkássajtót – vajon ez nem volt terror? A különbség annyi, hangsúlyozta Lenin, hogy „a Kerenszkijek, az Avkszentyevek és a Liberdanok[18], teljes egyetértésben a Kornyikovokkal és a Szavinkovokkal, a terrort *a munkások, a katonák és a parasztok ellen* egy maroknyi földbirtokos és bankár érdekében gyakorolták, a szovjethatalom pedig a földbirtokosok, a fosztogatók és kiszolgálóik ellen foganatosított erélyes intézkedéseket *a munkások, a katonák és a parasztok érdekében*"[19].

[18] Liberdanok – Liber, Dan és hiveik gúnyneve; Gyemjan Bednij „Liberdanok" c. karcolata alapján terjedt el.

[19] *Lenin* Összes Művei. 35. köt. 186. old.

A szovjethatalom betiltotta a nyílt ellenállásra vagy a munkás-paraszt kormánnyal szembeni elégedetlenségre uszító lapokat. Erélyes intézkedésekkel véget vetett a kadetok, a mensevikek és az eszerek által szervezett ellenforradalmi szabotázsnak. November végén a Népbiztosok Tanácsa „Rendelet a forradalom ellen irányuló polgárháború vezéreinek letartóztatásáról" címmel dekrétumot fogadott el, amelyet Lenin írt. A Don-vidéken és az Urálban a szovjethatalom fegyveres erővel verte le a kozákság felső rétegeinek lázadását.

„Amikor a forradalmi osztály – írta Lenin – harcol a vagyonos osztályokkal, amelyek ellenállást tanúsítanak, el kell nyomnia ezt az ellenállást; és mi el fogjuk nyomni a vagyonosok ellenállását mindazokkal az eszközökkel, amelyekkel ők a proletariátust nyomták el – más eszközöket nem találtak ki."[20]

A forradalmi közrend fenntartása céljából már a szovjethatalom bevezetése utáni első napokban megalakították a munkás-paraszt milíciát. A tőkés országoknak a nép fölött álló rendőrségével ellentétben a szovjet milícia, hangsúlyozta Lenin, a nép érdekeit fejezi ki és a népet szolgálja.

1917 decemberében Lenin javaslatára egy speciális szervet hoztak létre Összoroszországi Rendkívüli Bizottság az Ellenforradalom és a Szabotázs Elleni Harcra (Csrezvicsajnaja Komisszija = Cseka) néven. A Cseka élére F. E. Dzerzsinszkij (Feliks Dzierżyński), a régi bolsevik gárda kiemelkedő képviselője került. A Rendkívüli Bizottság tevékenységét, mint Lenin hangsúlyozta, a párt Központi Bizottsága és a szovjet kormány irányította.

A bíróságról szóló lenini dekrétumok megvetették az alapját egy olyan új népbíróság kiépítésének, amely a dolgozók érdekvédelmének és szocialista szellemű nevelésének az eszköze lett.

Lenin vezetésével dolgozták ki a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg megszervezéséről szóló történelmi jelentőségű dekrétumot, amelyet a Népbiztosok Tanácsa 1918. január 15-én fogadott el.

Lenin az Októberi Forradalom győzelmét követő első hónapokat a szovjethatalom országos diadalmenetének időszakaként jellemezte. Mindössze néhány hét leforgása alatt a központi kerületekben, az Urál-vidéken, majdnem egész Szibériában, a Bajkálontúlon és a Távol-Keleten is megteremtették a szovjethatalmat. Lenin nagy figyelemmel kísérte a szocialista forradalom előrehaladását a nemzetiségi vidékeken. Az orosz munkásosztály testvéri segítséget nyújtott a nemzetiségi határterületek dolgozóinak a felszabadulásukért vívott harcukban. 1918 márciusáig a szovjethatalom diadalmaskodott úgyszólván egész Ukrajnában, Belorussziában, a Baltikumban, Turkesztánban és Bakuban.

A végletekig megfeszített munka Lenint nagyon kimerítette, s Krupszkaja rábeszélte, hogy utazzon néhány napra vidékre. Nagy nehezen beleegyezett, de csak azért, mert remélte, hogy vidéken, nyugodt környezetben, megírhatja azokat a cikkeket, amelyeknek megírásához a Szmolnijban nem jutott hozzá.

[20] Ugyanott, 135. old.

December 23-án a Népbiztosok Tanácsa határozatilag kimondta, hogy néhány napi szabadságot ad Leninnek. Ezeket a napokat Lenin feleségével és húgával, Marija Iljinyicsnával egy finnországi szanatóriumban töltötte. Ott írta meg „Egy publicista naplójából (Feldolgozandó témák)", „Hogyan szervezzük meg a versenyt?", „Akik megrémültek a régi összeomlásától és akik harcolnak az újért" című cikkeit, továbbá a fogyasztási kommunákról szóló rendelet tervezetét. Leninnek ezek a jegyzetei és cikkei, amelyek csak később kerültek nyilvánosságra, azt mutatják, hogy már abban az időben, 1917 decemberében, behatóan foglalkozott a szocialista építés problémáival. „Hogyan szervezzük meg a versenyt?" című kiváló cikkében olyan gondolatok és megállapítások találhatók, amelyeket később „A szovjethatalom soron levő feladatai" című munkájában és más műveiben részletesen kifejtett – a szocialista versenyt és a munkások, valamennyi dolgozó által az alkotó szervező munkában tanúsítandó önálló kezdeményezés fejlesztését, a termelés és a termékelosztás össznépi gyakorlati ellenőrzésének megszervezését, az állami és a gazdasági építésben érvényesítendő demokratikus centralizmust illetően.

Megállapítva, hogy a forradalom során, a burzsoázia ellen a társadalom szocialista átalakításáért vívott harcban növekszik a munkásosztály és a dolgozó parasztság ereje, Lenin ezt írta: „A győzelem a kizsákmányoltak oldalán lesz, mert az ő oldalukon van az élet, az ő oldalukon van a számbeli erő, a tömegek ereje, minden önfeláldozó, eszmétől áthatott, becsületes, előretörő, az új építése felé tartó ember kimeríthetetlen erőforrása, az úgynevezett »egyszerű népnek«, a munkásoknak és a parasztoknak egész óriási energiakészlete és minden tehetsége. Övék lesz a győzelem."[21]

December 28-án Lenin már ismét Petrográdban volt. Az első szovjet újévet Lenin és Krupszkaja a Viborg kerületi munkásokkal együtt köszöntötte. Az estet a Mihály tüzériskola óriási termében rendezték meg. A munkások kitörő örömmel üdvözölték Lenint. Lenin rövid beszédet mondott, amelyben azt fejtegette, hogy miképpen szervezzék meg a munkások életüket az új viszonyok, a szovjethatalom viszonyai között. Amikor befejezte szavait, lelkes éljenzés és tapsvihar tört ki, majd négy munkás Lenint a székkel együtt, amelyen ült, felemelte és hintáztatni kezdte. Ezután hangverseny és tánc következett. Lenin még megivott egy csésze teát, elbeszélgetett az elvtársakkal, majd Nagyezsda Konsztantyinovnával együtt észrevétlenül távozott. Nem akarta zavarni a vidám szórakozást. Lenin sokáig megőrizte ennek a munkásokkal együtt töltött szilveszternek az emlékét.

Másnap, 1918. január 1-én Lenin beszédet mondott a Mihály lovardában a szocialista hadsereg első menetalakulatainak búcsúztatása alkalmából. Amikor a gyűlésről távozott, ellenforradalmár terroristák rálőttek a gépkocsijára. Fritz Platten svájci kommunista, aki ugyancsak az autóban ült, gyorsan lefelé

[21] Ugyanott, 194. old.

nyomta Lenin fejét. Platten könnyebb sérülést szenvedett, Lenin szerencsére sértetlen maradt.

A merénylet nagy felháborodást keltett a dolgozók körében. Munkások, parasztok, vöröskatonák levelekben, táviratokban, gyűléseken megbélyegezték a nép ellenségeit, szigorú megtorlást követeltek, szeretetüket fejezték ki Lenin iránt, bizalmukról biztosították a bolsevik pártot és a szovjet kormányt.

AZ ALKOTMÁNYOZÓ GYŰLÉS FELOSZLATÁSA. A III. SZOVJETKONGRESSZUS

A párt előtt álló egyik központi kérdés az alkotmányozó gyűlés kérdése volt. Az alkotmányozó gyűlési választások november derekán, elavult, a különböző politikai pártok által még az Októberi Forradalom előtt összeállított listák alapján zajlottak le, amikor a nép jelentős része még nem ismerhette fel teljesen az Októberi Szocialista Forradalom jelentőségét; a választásokon az eszerek pártja kapott többséget, sőt a mandátumok túlnyomó részét a jobboldali eszerek, a szovjethatalom nyílt ellenségei kaparintották meg.

Ámde az eszerek pártja már 1917. november végén kettészakadt, a dolgozó parasztság tömege véglegesen elfordult a jobboldali eszerektől. Az alkotmányozó gyűlés összetétele így nem fejezte ki a tényleges osztály-erőviszonyokat. Lenin mégis szükségesnek tartotta az alkotmányozó gyűlés összehívását, mivel sokan a parasztok közül, továbbá a városok dolgozó lakosságának elmaradott rétegei még bíztak a polgári parlamentarizmusban, s szemléltető példával kellett bebizonyítani, hogy az alkotmányozó gyűlés nem képviseli a dolgozók érdekeit és nem valósítja meg követeléseiket.

1918. január első napjaiban írta meg Lenin „A dolgozó és kizsákmányolt nép jogainak kinyilatkoztatása" című történelmi jelentőségű deklarációt, amely a szovjet alkotmány alapjául szolgált. A szovjethatalom képviselőinek ezt a deklarációt fel kellett olvasniuk az alkotmányozó gyűlés ülésén, s javasolniuk kellett, hogy fogadja el. „Oroszországot – szögezte le a deklaráció a munkás-, katona- és parasztküldöttek szovjetjeinek köztársaságává nyilvánítjuk. Minden központi és helyi hatalom ezeket a szovjeteket illeti meg."

A deklaráció megállapította, hogy a szovjethatalom fő feladatai: az ember ember által való mindennemű kizsákmányolásának megszüntetése, a kizsákmányolók ellenállásának elnyomása, a társadalom szocialista szervezetének megvalósítása, a társadalom osztályokra tagozódásának teljes kiküszöbölése. A deklaráció megerősítette a szovjethatalom fő dekrétumait, lefektette a szovjet állam békés külpolitikájának elveit, s kimondta: „Az Oroszországi Szovjet Köztársaság szabad nemzetek szabad szövetsége alapján mint nemzeti szovjet köztársaságok föderációja alakul meg."[22]

[22] Ugyanott, 219. old.

Az alkotmányozó gyűlés január 5-én ült össze a Tauriai Palotában. „Másvilági emberek" – így jellemezte Lenin az eszereket és mensevikeket, akik az alkotmányozó gyűlésben mézesmázos, cikornyás, üres beszédeket mondtak, változatlanul a tőkésekkel való megalkuvásra alapozott ígéreteket hangoztattak.[23] A gyűlés ellenforradalmi többsége nem volt hajlandó megvitatni és elfogadni „A dolgozó és kizsákmányolt nép jogainak kinyilatkoztatását". Erre a bolsevikok kijelentették, hogy nem kívánják fedezni a nép ellenségeinek bűneit, s elhagyták az alkotmányozó gyűlést. Másnap a Népbiztosok Tanácsa, majd a Szovjetek Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottsága elfogadta az alkotmányozó gyűlés feloszlatásáról szóló dekrétumot, amelyet Lenin írt.

Az alkotmányozó gyűlés feloszlatása forradalmi aktus volt, amelyet Oroszország munkásainak, katonáinak és parasztjainak nagy tömegei helyeseltek és támogattak. A burzsoá politikusok és a szociálárulók a demokrácia megsértésével rágalmazták a bolsevikokat. Lenin leleplezte demagógiájukat és megállapította, hogy az alkotmányozó gyűlés nem fejezte ki Oroszország néptömegeinek tényleges akaratát és az ellenforradalom eszköze volt. A szovjethatalom éppen az igazi demokrácia megvalósítása érdekében, a burzsoázia elleni harc végigvívása céljából oszlatta fel a népellenes, ellenforradalmi alkotmányozó gyűlést. Mindennemű lemondás a szovjetek hatalmának teljességéről a burzsoá parlamentarizmus javára, hangsúlyozta Lenin, a szocialista forradalom bukása lenne.

A bolsevikok az alkotmányozó gyűléssel a szovjetek III. összoroszországi kongresszusát állították szembe mint a hatalom egyetlen olyan legfelsőbb szervét, amely a munkások és a parasztok akaratát fejezi ki. Az 1918. január 10-én megnyitott kongresszuson a Népbiztosok Tanácsának munkájáról Lenin számolt be. Ez volt a szovjet kormány első beszámolója a nép előtt. Amikor az elnök Leninnek megadta a szót, írta később visszaemlékezéseiben V. P. Antonov-Szaratovszkij, a küldöttek túlnyomó többsége felállt. Volt valami lenyűgöző abban a lelkes éljenzésben, amellyel az eleven forradalmi gyakorlat emberei szeretett vezérüket üdvözölték. Mindenfelől „Hurrá!", „Éljen Lenin elvtárs!" kiáltások hangzottak. A beszámolót a kongresszusi küldöttek nagy figyelemmel hallgatták, egyetlen szót sem akartak elszalasztani. „Valamilyen bensőséges vonzalom kapcsolt össze mindannyiunkat Iljiccsel. Úgy tűnt, mintha belőle mifelénk és tőlünk őfelé mágneses erő sugározna. Amikor a mensevikek és a jobboldali eszerek lármázni kezdtek és tiltakoztak Lenin beszéde ellen, a kongresszus hallgatásra kényszerítette őket."[24]

Beszámolójában Lenin kifejtette, miért győzött a szovjethatalom, ismertette az ellenforradalmi erőkkel vívott harcban elért sikereit és hangsúlyozta, hogy a szocializmushoz vezető egyetlen út a proletárdiktatúra. Megállapította, hogy Oroszország a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakába lé-

[23] Lásd ugyanott, 231–233. old.

[24] Visszemlékezések V. I. Leninre. 3. köt. Moszkva 1969. 179. old., oroszul.

pett, megindokolta a szovjethatalom intézkedéseinek helyességét és forradalmi célszerűségét, s kitűzte az új, szocialista gazdaság megszervezésével kapcsolatos gyakorlati feladatokat. Lenin büszkén jelentette ki, hogy az oroszországi dolgozó osztályoknak „a nemzetközi szocialista forradalom élcsapatának megtisztelő szerepe"[25] jutott a történelemtől. Kíméletlenül bírálta a mensevikeket és az eszereket, valamint a bolsevik párt soraiban található kishitűeket, akik azt kiabálták, hogy lehetetlen a szocializmus győzelme egyetlen országban, Oroszországban. Ugyanakkor rámutatott arra, hogy a szocializmus végleges győzelme szervesen összefügg más országok dolgozói felszabadító mozgalmának fejlődésével.

Lenin nyomatékosan hangsúlyozta, milyen óriási, döntő jelentősége van a szovjethatalom oroszországi győzelmének a szocialista világforradalom további fejlődése szempontjából, kimutatta, milyen nagy fölényben van az éppen csak létrejött szocialista rendszer a történelmileg túlhaladott kapitalista rendszerrel szemben. „Szocialista szovjet köztársaságunk – mondotta – mint a nemzetközi szocializmus fáklyája és mint a dolgozó tömegek példaképe szilárdan fog állni. Ott – marakodás, háború, vérontás, milliós emberáldozatok, tőkés kizsákmányolás, itt – igazi békepolitika és szocialista szovjet köztársaság."[26]

A III. szovjetkongresszus nagy lelkesedéssel hagyta jóvá a szovjet kormány politikáját és fogadta el „A dolgozó és kizsákmányolt nép jogainak kinyilatkoztatása" című lenini deklarációt. A szocialista társadalom felépítésének ebben a deklarációban meghirdetett programja a proletárdiktatúra legfelsőbb szervének jóváhagyásával törvényerőre emelkedett. A III. szovjetkongresszus, állapította meg Lenin, megerősítette az Októberi Forradalom során létrehozott új államhatalmi szervezetet és megjelölte az oroszországi szocialista építés irányvonalát.

HARC A HÁBORÚBÓL VALÓ KILÉPÉSÉRT

A szovjet állam, miután meghirdette a béke és a népek közötti barátság politikáját, erőteljes harcot indított a háború befejezéséért és az általános demokratikus béke megkötéséért. A háborúból való kilépésben és a tartós béke kivívásában Lenin a szocializmusért való harc fontos feltételét látta. Ezt írta: „Mi lehet vitathatatlanabb és világosabb, mint a következő igazság: az a kormány, amely a három esztendei rablóháborútól elkínzott népnek szovjethatalmat, földet, munkásellenőrzést és *békét* adott, legyőzhetetlen volna. A béke – mindennél fontosabb."[27]

[25] *Lenin* Összes Művei. 35. köt. 280. old.
[26] Ugyanott, 279. old.
[27] Ugyanott, 365. old.

A szovjet kormány ismételten azzal a javaslattal fordult az antantországok kormányaihoz, hogy kezdjenek közös tárgyalásokat Németországgal és szövetségeseivel a fegyverszünetről és a béke megkötéséről, de javaslatát elvetették.

„Éppen az angol francia és amerikai burzsoázia volt az – írta Lenin később –, amely nem fogadta el ajánlatunkat, amely még csak tárgyalni sem volt hajlandó velünk az általános békéről! Éppen *ez* [a burzsoázia] árulta el valamennyi nép érdekeit, éppen ez húzta el az imperialista mészárlást!

Éppen ez volt az, amely, arra számítva, hogy Oroszországot újra belesodorja az imperialista háborúba, távol tartotta magát a béketárgyalásoktól, és ezzel szabad kezet adott Németország ugyanolyan rabló tőkéseinek, akik rákényszerítették Oroszországra az annexiós és erőszakos breszti békét!"[28]

Miután Franciaország, Anglia és az Egyesült Államok semmiképpen sem volt hajlandó tárgyalni a békéről, a szovjet kormány, Oroszországnak a háborúból való kivezetésére törekedve, úgy döntött, hogy tárgyalásokba bocsátkozik az osztrák–német blokk országaival. A tőkések és a földesurak megdöntött kizsákmányoló osztályai, a reakciós szoldateszka, valamint a mensevikek és az eszerek mindent elkövettek, hogy meghiúsítsák a béketárgyalásokat Németországgal és kiprovokálják a németek támadását a még meg nem erősödött Szovjet Köztársaság ellen. Duhonyin tábornok főparancsnoki főhadiszállása szabotálta a szovjet kormánynak azt a rendelkezését, hogy haladéktalanul kezdjék meg a fegyverszüneti tárgyalásokat.

A november 9-re virradó éjjel Lenin közvetlen vonalon összeköttetésbe lépett a főhadiszállással. Duhonyin megtagadta a Népbiztosok Tanácsától kapott utasítás végrehajtását. Nagyon veszélyes helyzet alakult ki. A hadsereg parancsnoki kara a főhadiszállás kezében volt, sok katonai szervezet, amely a mensevikek és az eszerek vezetése alatt állt, a szovjethatalom ellen volt hangolva. Nem lehetett késlekedni. És Lenin itt, a közvetlen vonalnál, tudva, hogy a hadsereg békét akar, habozás nélkül merész döntést hozott. Közölte Duhonyinnal, hogy a Népbiztosok Tanácsa leváltja és Krilenko zászlóst[29] nevezi ki főparancsnokká. Ugyanakkor szikratáviratban felszólította a katonákat, hogy vegyék kezükbe a béke ügyét, megbízottaik útján kezdjenek fegyverszüneti tárgyalásokat az ellenséggel, s ne engedjék, hogy az ellenforradalmár tábornokok meghiúsítsák a béke nagy ügyét.

Az események további menete teljes mértékben igazolta Lenin e lépésének helyességét. A hadsereg támogatta a szovjethatalmat. Az ellenforradalmi főhadiszállást felszámolták. Az orosz csapatok hadosztályai, hadtestei és hadseregei tárgyalásokat kezdtek a német alakulatokkal és fegyverszünetet kötöttek.

Az osztrák–német blokk képviselői és a szovjet küldöttség közötti hivatalos

[28] *Lenin* Összes Művei. 37. köt. 48. old.

[29] N. V. Krilenko, a bolsevik párt tekintélyes tagja zászlósi rangban volt.

tárgyalások 1917. november 20-án kezdődtek Breszt-Litovszkban és fegyverszüneti megállapodás aláírásához vezettek. December 9-én Breszt-Litovszkban megindultak a béketárgyalások. A német küldöttség, amely először képmutatóan kijelentette, hogy egyetért az annexiók és hadisarc nélküli békére vonatkozó szovjet nyilatkozat fő pontjaival, hamarosan levetette álarcát, s olyan területrabló „békeszerződést" igyekezett ráerőszakolni Szovjet-Oroszországra, amely szerint Németország ellenőrzése alá kellett volna kerülnie a német csapatok által megszállt Lengyelországnak, Litvániának, továbbá Lettország, Észtország és Belorusszia megszállt részének; Ukrajnának Németországtól függő állammá kellett volna válnia.

A párt és a szovjet kormány előtt teljes élességében merült fel a kérdés: írja alá ezt a súlyos és megalázó békeszerződést vagy folytassa a háborút.

Lenin számára, aki mindig bátran szembenézett az igazsággal, világos volt, mit kell válaszolni erre a kérdésre. Úgy vélte, hogy olyan viszonyok között, amikor a Szovjet Köztársaságnak lényegében nincs hadserege, mert a régi hadsereg bomlásnak indult, a Vörös Hadsereg pedig még csak szervezés alatt áll, amikor a háborútól elkínzott katonák és dolgozó parasztok többsége békére vágyik és nem támogatná a háborút – ilyen viszonyok között a háború folytatása romlásba döntené a szovjethatalmat. Nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a szovjet állam életéről vagy haláláról van szó, s hogy a dolgozók nemzetközi felszabadító mozgalmának gócát és bázisát alkotó Szovjet Köztársaság megmentése érdekében, bármilyen súlyosak is a feltételek, békét kell kötni az imperialista Németországgal.

Lenin irányvonalával szembeszálltak az úgynevezett „baloldali kommunisták" és Trockij. A „baloldali kommunisták" (Buharin, Bubnov, Lomov, Oszinszkij és mások) a Németország elleni „forradalmi háború" mellett kardoskodtak, a béketárgyalások beszüntetését követelték. Azt bizonygatták, hogy a béke aláírása meghiúsítja a nyugati forradalmi mozgalmat, Oroszországban pedig a burzsoázia hatalmának helyreállításához vezet. Trockij, azzal az állítással, hogy a németek képtelenek támadni, azt ajánlotta, hogy nyilvánítsák a háborút befejezettnek, szereljék le a hadsereget, de a békét ne írják alá: ilyen állásfoglalás is végzetes volt a szovjet országra nézve, mivel megnyitotta az utat a németek előtt és a háború folytatásához vezetett.

Mind a „baloldali kommunisták" álláspontja, mind Trockij állásfoglalása végső soron abból fakadt, hogy nem bíztak annak lehetőségében, hogy a szocializmus egyetlen országban, Oroszországban győzelemre jusson, ha a világforradalom fejlődése lelassul is.

1918. január 8-án felelős pártmunkások tanácskozást tartottak, amelyen Lenin felolvasta „Tézisek az annexiós különbéke azonnali megkötésének kérdéséről" című irányelveit. Ezekben a tézisekben halomra döntötte a „forradalmi háború" híveinek érveit, s megmagyarázta, miért kell haladéktalanul békét kötni Németországgal. Megmagyarázta, hogy Szovjet-Oroszország nem képes háborút viselni, a béke megkötésével viszont lélegzethez jut, hogy megszilár-

dítsa a szovjethatalmat és kibontakoztassa a szocialista építést. Ami pedig a „baloldali kommunistáknak" azt a számítását illeti, hogy Németországban kitörhet a forradalom, megjegyezte, hogy a forradalom kitörésének időpontját egyáltalán nem lehet kiszámítani, s a politikát nem lehet erre építeni.

A tanácskozáson a „forradalmi háborúra" 32 részvevő szavazott, Trockij álláspontjára („sem béke, sem háború") – 16, a békének a Németország támasztotta feltételekkel való aláírására pedig 15.

A helyzet igen súlyos volt. A Központi Bizottság január 11-i ülésén Trockij álláspontja kapott többséget. Nem foglalt el nyomban helyes álláspontot a Pétervári Bizottság, a Moszkva Területi Iroda és több más helyi pártbizottság sem. Sőt, még az egyszerű párttagok közül is eleinte sokan ellenezték, hogy a szovjethatalom elfogadja a rabló békefeltételeket. Lenint mindez erősen megviselte. Lenin, mint Krupszkaja később írta, „igen érzékeny ember volt, aki nagyon a szívére vett mindent, ami összefüggött az üggyel". Ha izgatott volt, sokáig csendben, olykor lábujjhegyen járkált fel-alá a szobában, kezét mellénye karlyukába mélyesztve, vagy hosszú ideig mozdulatlanul ült, gondolataiba merülve, éjszakákon át nem aludt. Ám Lenin vasakaratú, rendkívül kitartó, optimista természetű volt, s a breszti béketárgyalások napjaiban, mint nehéz időkben általában, egy pillanatra sem tétovázott. Szokásos bátorságával, elvhűségével és éleslátásával rendíthetetlenül kiállt álláspontja mellett; meggyőződése volt, hogy a párt, a munkásosztály támogatni fogja. És csakugyan, a pártszervezetek és a munkástömegek hamarosan felismerték a helyzetet és határozottan Lenin álláspontja mellé álltak.

Jóllehet Leninnek az volt az utasítása, hogy a békét alá kell írni, amennyiben a németek ultimátummal állnak elő, a szovjet békeküldöttséget vezető Trockij január 28-án (február 10-én) Bresztben bejelentette, hogy Szovjet-Oroszország visszautasítja az annexiós szerződés aláírását, de a háborút beszünteti és a hadsereget teljesen leszereli. Ez a szovjet ország érdekeinek hajmeresztő elárulása volt, s a német hadsereg ezt kihasználva, február 18-án (az új naptár szerint, amelyet Szovjet-Oroszországban február 14-én vezettek be hivatalosan) támadásba ment át. Ugyanaznap este a Központi Bizottság szívós harc után hét szavazattal öt ellenében (egy tagja tartózkodott a szavazástól) elfogadta Leninnek azt a javaslatát, hogy táviratilag haladéktalanul értesítsék a német kormányt a békeszerződés elfogadásáról. A táviratot a Népbiztosok Tanácsa nevében nyomban el is küldték. A német imperialisták azonban szándékosan halogatták a választ és folytatták a támadást.

A szovjet országot rettenetes veszély fenyegette. Szembe kellett szállni az intervenciósokkal és meg kellett védeni a szovjetek köztársaságát. 1918. február 21-én a Népbiztosok Tanácsa felhívással fordult a néphez a „Veszélyben a szocialista haza!" című dekrétum formájában, amelyet Lenin írt alá. Ebben kimondták, hogy *„az ország minden ereje és eszköze teljesen a forradalmi honvédelem szolgálatába állítandó"*, hogy *„minden szovjet és minden forradalmi szer-*

vezet köteles utolsó csepp véréig védeni minden állást"[30]. A frontra küldték a Vörös Hadsereg első osztagait. Pszkov, Reval (Tallin) és Narva alatt szívós harcok bontakoztak ki.

A szocialista haza ellenségeivel vívott ádáz csatában született a Vörös Hadsereg.

Ugyanakkor Lenin a sajtóban erélyes harcot indított a „baloldali kommunisták" és Trockij ellen, rávilágított a „forradalmi frázis" veszélyes voltára. Ostorozta és kíméletlenül kigúnyolta a „baloldali" frázishősöket mint olyan embereket, akik az események adott fordulatánál, az adott helyzetben nem hajlandók számba venni az objektív körülményeket. Lenin ezt írta: „Harcolni kell a forradalmi frázis ellen, harcolni, okvetlenül harcolni kell, hogy ne mondják el rólunk majd valamikor a keserű igazságot: »a forradalmi háborúról szóló forradalmi frázis döntötte pusztulásba a forradalmat«."[31] Lenin megmagyarázta, hogy a „baloldali kommunisták" és Trockij a békeszerződés elleni fellépésükkel veszélyes kalandba sodorják a pártot, felülnek az angol–francia burzsoáziának, amely a német imperialisták kezével próbálja megfojtani a szovjethatalmat, és veszélyeztetik a szocialista köztársaság létét.

Február 23-án Németország még súlyosabb új békefeltételekkel állt elő. Most már egész Lettországot és Észtországot követelte, s ragaszkodott ahhoz, hogy ismerjék el a burzsoá Ukrán Központi Radának a központi hatalmakkal kötött szerződését, amely szerint Ukrajna gyakorlatilag Németország gyarmatává vált. A Szovjet Köztársaságnak teljesen le kellett szerelnie hadseregét, számára előnytelen gazdasági megállapodásokat kellett kötnie Németországgal stb. Ilyen eredményekkel járt Trockij és a „baloldali kommunisták" kalandor politikája. Lenin rámutatott arra, hogy „a valóságban a német imperialistáknak *segítettek és akadályozták* a németországi forradalom növekedését és fejlődését"[32].

A Központi Bizottság február 23-i ülésén Lenin a leghatározottabban követelte a német békefeltételek azonnali elfogadását, figyelmeztetve arra, hogy a forradalmi frázis politikájának folytatása esetén kiválik a kormányból és a Központi Bizottságból. Kemény elszántságot tükröző arccal dühösen fel-alá járt a szobában. „Nem tűröm ezt tovább egy másodpercig sem" jelentette ki.

Heves vita robbant ki. Szverdlov, Zinovjev, Szokolnyikov és némi habozás után Sztálin a béke haladéktalan aláírása mellett foglalt állást. Trockij kijelentette, hogy nem ért egyet Leninnel, de lehetetlennek tartja a háború folytatását, ha a pártban nincs egyöntetűség. A béke aláírását ellenezte Buharin, Urickij, Lomov. „Ezeket a feltételeket alá kell írni – mondta Lenin –. Ha nem írják alá őket, három hét múlva aláírhatják a szovjethatalom halálos ítéletét."[33]

[30] *Lenin* Összes Művei. 35. köt. 361. old.

[31] Ugyanott, 357. old.

[32] Ugyanott, 417. old.

[33] Az OSZD(b)MP Központi Bizottságának jegyzőkönyvei. 1917. augusztus–1918. február. 213. old., oroszul.

Lenin hajthatatlansága, szilárd állásfoglalása eldöntötte az ügyet. A német feltételek haladéktalan elfogadására szavaztak heten (Lenin, Szmilga, Szokolnyikov, Sztálin, Sztaszova, Szverdlov, Zinovjev), ellene négyen (Bubnov, Buharin, Lomov, Urickij), s ugyancsak négyen (Dzerzsinszkij, Joffe, Kresztyinszkij, Trockij) tartózkodtak a szavazástól. A béke aláírása mellett döntöttek. Ugyanilyen határozatot hozott az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság is, amely február 24-re virradó éjjel ülésezett. A Központi Végrehajtó Bizottság határozatának megfelelően a Népbiztosok Tanácsa úgy döntött, hogy elfogadja a békeszerződés új feltételeit.

A „baloldali kommunisták" a Központi Bizottságnak a béke megkötéséről hozott határozata ellenére folytatták bomlasztó, szakadár tevékenységüket. Frakciós lapot adtak ki, s hogy még bonyolultabbá tegyék a helyzetet, otthagyták felelős tisztségeiket. Trockij bejelentette, hogy lemond külügyi népbiztosi posztjáról. A Moszkvai Területi Bizottság élén álló „baloldali kommunisták" kijelentették, hogy a nemzetközi forradalom érdekében célszerűnek tartják megkockáztatni a szovjethatalom esetleges elvesztését is, amely szerintük így merőben formálissá válik. Lenin ezt a kijelentést „különösnek és szörnyűségesnek" nevezte. Hangsúlyozta, hogy éppen a Szovjet Köztársaság megvédése és megszilárdítása nyújtja a legjobb támogatást a dolgozók nemzetközi felszabadító mozgalmának.

A szovjet küldöttség 1918. március 3-án írta alá a szerződést Németországgal. „Hihetetlenül, hallatlanul nehéz aláírni egy szerencsétlen, mérhetetlenül súlyos, végtelenül megalázó békét, amikor az erős a gyenge torkának megy"[34] – írta Lenin.

Jól tudta, milyen roppant felelősséget vállalt magára, amikor a súlyos breszt-litovszki szerződés aláírása mellett döntött. Egyetlen pillanatig sem ingadozott, egyetlen pillanatig sem kételkedett a döntés helyességében. A burzsoázia és a kispolgári pártok rágalmazó gyalázkodása, az ellenzékiek vad kirohanásai ellenére szilárdan kitartott igaza mellett. Tántoríthatatlanul hitt a munkásosztály erejében, a szovjethatalom legyőzhetetlenségében. Cikkei és beszédei összekovácsolták, friss erővel hatották át, tettekre lelkesítették a tömegeket.

Március 6-tól 8-ig Petrográdban ülésezett a VII., rendkívüli pártkongresszus, a bolsevik párt első kongresszusa a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után. A kongresszuson a Központi Bizottság politikai beszámolóját Lenin tartotta. Tüzetesen elemezte az oroszországi forradalom fejlődését, a belső és a nemzetközi osztály-erőviszonyokat, s kimutatta, hogy a breszti béke megkötése elkerülhetetlen volt.

Az orosz forradalom számára, fejtegette beszédében, igen nagy nehézséget jelent az, hogy alkotó feladatait kapitalista környezetben, a nemzetközi imperializmus nyilvánvalóan ellenséges magatartása közepette kell megoldania. Ez

[34] *Lenin* Összes Művei. 35. köt. 385. old.

a helyzet a kommunista párttól és a szovjet államtól óriási erőfeszítést, rugalmas külpolitikát, a nemzetközi kapcsolatok terén ügyes lavírozást követel, hogy a szovjethatalom így megnehezítse az imperialista hatalmak egyesülését a Szovjet-Oroszország elleni harchoz és minél tovább fenntartsa a békét. Átmenetileg engedményeket kell tenni, és meg kell kötni a súlyos békét a német imperialistákkal. A Szovjet Köztársaság a béke aláírásával lélegzethez jut, s ezalatt lehetősége nyílik arra, hogy megszilárdítsa helyzetét és tovább haladjon a szocializmus felé.

Lenin hangsúlyozta, hogy a párt és a szovjethatalom, valamennyi munkás és paraszt elsőrendű, halaszthatatlan soron levő feladata a dolgozók fegyelmének és önfegyelmének erősítése, az ország forradalmi rendjének biztosítása, a háború következtében előállott káosz, ziláltság és bomlás elleni harc kibontakoztatása, hadsereg megteremtése, az állampolgárok általános katonai kiképzésének a megszervezése.

A kongresszus szavazattöbbséggel elfogadta a háborúról és a békéről szóló lenini határozatot, amely jóváhagyta a breszti béke aláírását.

A kongresszus meghallgatta Lenin előadói beszédét a pártprogram felülvizsgálásáról és a párt nevének megváltoztatásáról. Addig a párt neve OSZD(b)MP volt. Lenin azt javasolta, hogy változtassák meg nevét kommunista pártra; ez a név, mondotta, „világosan kifejezi, hogy a teljes kommunizmus felé tartunk"[35].

Lenin már akkor, a szovjethatalom első hónapjaiban előre látta a jövőt, s a párt és a nép elé - mint gyakorlati feladatot, amelynek elérésére a szovjet ország dolgozóinak minden gondolata és erőfeszítése irányítandó – a kommunizmus felépítésének a feladatát állította. „Amikor megkezdjük a szocialista átalakításokat – mondotta –, világosan ki kell tűznünk magunk elé a célt, amelyre ezek az átalakítások végső fokon irányulnak, nevezetesen annak a kommunista társadalomnak a megteremtését, amely nem szorítkozik csupán a gyárak, a föld és a termelési eszközök kisajátítására, nem szorítkozik csupán a termelés és a termékelosztás szigorú nyilvántartására és ellenőrzésére, hanem tovább is megy ennek az elvnek a megvalósítása felé: mindenki képességei szerint, mindenkinek szükségletei szerint."[36]

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után már nem lehetett a régi program módosítására és kiegészítésére szorítkozni, ahogyan ezt a VII. összoroszországi (áprilisi) pártkonferencia és az OSZD(b)MP VI. kongresszusa előirányozta. A bolsevik párt kormányzó párttá vált: az ország a szocializmusba való átmenet időszakába lépett. Az első programot a párt teljesítette. Szüksége volt egy olyan új programra, amely meghatározza a szocialista társadalom építésével kapcsolatos feladatait. „A régi program helyett – mondotta

[35] *Lenin* Összes Művei. 36. köt. 62. old.
[36] Ugyanott, 42. old.

Lenin - most meg kell írnunk a szovjethatalom új programját."[37] A kongresszus számára Lenin elkészítette „A programtervezet vázlatos fogalmazványá"-t, amelyet szétosztottak a küldöttek között. Ebben Lenin megfogalmazta a proletárdiktatúra céljait, a párt feladatait politikai, gazdasági és nemzetközi téren.

A kongresszus határozatában kimondta, hogy a párt új neve: Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt. Az új pártprogram kidolgozását a kongresszus egy külön bizottságra bízta, amelynek élén Lenin állt. A bizottság munkájában „A programtervezet vázlatos fogalmazványa" című lenini dokumentumból indult ki.

Február végén a Népbiztosok Tanácsa Lenin javaslatára úgy döntött, hogy a kormány székhelyét Petrográdból Moszkvába helyezik át. 1918. március 11-én az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottsága és a Népbiztosok Tanácsa, élén Leninnel, megérkezett Moszkvába. Moszkva lett a szovjet állam fővárosa.

Moszkvába utaztában, a vonaton Lenin megírta „Napjaink legfontosabb feladata" című nevezetes cikkét, amely programadó jellegű volt és – mint Krupszkaja visszaemlékezéseiben írja – egyben kitűnően jellemezte Lenin akkori hangulatát. Mottóként kedvenc költőjének, Nyekraszovnak következő sorait idézte:

Szegény vagy, szenvedő,
S mégis bővelkedő,
Elrejtett nagy erő,
És gyenge s ernyedő
Orosz hazám![38]

Lenin fájdalommal írt a megalázó breszti békéről, a szovjet ország rendkívül súlyos helyzetéről, s így biztatott: „Legyen bátorságunk egyenesen szembenézni a keserű, kendőzetlen igazsággal."[39] Hangsúlyozta, hogy következetesen tovább kell haladni a szocialista forradalom útján, nem szabad elcsüggedni a vereségek miatt, félre kell dobni minden kishitűséget, összeszorított fogakkal, minden erőt, idegszálat és izmot megfeszítve, a súlyos megpróbáltatáson át el kell jutni a teljes győzelemig.

Lenin ebben az izzó hazafisággal, a szocialista haza szenvedélyes szeretetével áthatott cikkében felszólította a dolgozó tömegeket, hogy munkálkodjanak fáradhatatlanul a szovjet állam gazdasági és védelmi erejének növelésén, gyűjtsék egyenként a köveket a szocialista társadalom szilárd alapjához. Elplántálta azt a meggyőződését, hogy a nép minden nehézség ellenére fel tudja építeni a szocialista társadalmat. „Mindenünk megvan hozzá – írta –, termé-

[37] Ugyanott, 50. old.

[38] *N. A. Nyekraszov:* Ki él boldogan Oroszországban? Új Magyar Könyvkiadó 1955. 294. old., Áprily Lajos fordítása.

[39] *Lenin* Összes Művei. 36. köt. 75. old.

szeti kincsek, emberi erőtartalék és az a nagyszerű lendület, melyet a nagy forradalom adott a népi alkotóerőnek –, hogy megteremthessük az igazán erős és bővelkedő orosz hazát."[40]

S a szovjet nép megteremtette erős szocialista hatalmát.

A breszti békeszerződés ratifikálása céljából március 14-re, Moszkvába összehívták a szovjetek IV., rendkívüli összoroszországi kongresszusát. A referátumot Lenin tartotta, a ratifikációt ellenző korreferátumot pedig Kamkov baloldali eszer. A kongresszus név szerinti szavazással elfogadta Leninnek a Németországgal kötött békeszerződés ratifikálására vonatkozóan benyújtott határozati javaslatát.

Ily módon a kommunista párt a rendkívül súlyos nemzetközi és a belpolitikai helyzetben ki tudta vezetni a szovjet országot a véres imperialista háborúból és meg tudta hiúsítani a világreakciónak azt az első rendkívül veszélyes kísérletét, hogy elfojtsa az orosz forradalmat: a militarista Németország erőivel szétzúzza a Szovjet Köztársaságot. A szovjethatalom, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom által létrehozott munkás-paraszt hatalom megmentette az országot a nemzeti katasztrófától, amelyre a kizsákmányoló osztályok kárhoztatták, megóvta Oroszország népeit attól a veszélytől, hogy a külföldi tőke igájába kerüljenek. Kijutva a háborúból, a szovjet ország munkásosztálya és dolgozó parasztsága lélegzethez jutott, hogy békében megszilárdítsa a szovjethatalmat és tovább fejlessze a szocialista forradalmat. *Igen nagy érdeme volt ebben Leninnek. Bölcsessége, elvhűsége és vasakarata biztosította az egyetlen helyes politika megvalósítását a háború és a béke sarkalatos kérdésében.*

A breszti békeszerződés megkötése kitűnő példa a lenini taktika rugalmasságára, arra a képességére, hogy visszavonuljon, amikor az elengedhetetlen, és időnyeréssel, erőgyűjtéssel biztosítsa a győzelmet az eljövendő harcokban. A breszti békét Lenin úgy fogta fel, mint példát egy olyan politikai kompromisszumra, amelyet a szocialista állam a béke érdekében, a szocialista vívmányok megóvása érdekében kénytelen kötni kapitalista országokkal. „Ez – írta később Lenin – valóban az imperialistákkal kötött kompromisszum volt, de olyan – és olyan viszonyok között kötött – kompromisszum, amely *elengedhetetlen* volt."[41] Emellett a kommunista párt a breszti béke megkötésével azt is megmutatta, hogyan kell helyesen összekapcsolni a munkásosztály nemzeti és nemzetközi feladatait.

Lenin megállapítása szerint az oroszországi proletárforradalom különösen nagy nehézségei közé tartozott az a körülmény, hogy a breszti békével kapcsolatban át kellett haladnia egy olyan szakaszon, amikor éles ellentétbe került a kispolgári tömegek hazafiságával, a nyárspolgári hazafisággal, amely a saját haza közvetlen és régi módon értelmezett előnyén kívül semmit sem akart elismerni, amely csak azt látta, hogy Oroszország átadta területének egy részét,

[40] Ugyanott.

[41] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 18. old.

nagy áldozatokat és megaláztatást vállalt. A valóságban éppen a bolsevikok voltak az igazi hazafiak, hiszen ezeket az áldozatokat annak érdekében hozták, ami a legfontosabb; a szovjethatalomnak, a történelem első szocialista államának, a dolgozók igazi hazájának, a Szovjet Köztársaságnak a fenntartása érdekében.

A szovjet, szocialista hazafiság szervesen összefügg a proletár internacionalizmussal. Lenin a szovjet ország munkásosztályában mindig a szocializmus világhadseregének egyik osztagát látta. Hangsúlyozta, hogy az oroszországi szocialista forradalom a dolgozók nemzetközi felszabadító mozgalmának alkotórésze, s hogy a nemzeti feladatokat a nemzetközi felszabadító mozgalom közös feladataival elválaszthatatlan összefüggésben kell megoldani.

A breszti béke kérdésének megoldásában a bolsevik pártot a proletár internacionalizmus elvei vezérelték, annak a nemzetköziségnek az elvei, amely mint Lenin írta – abban áll, hogy forradalmi harcot vívunk az imperializmussal, hogy „megdöntjük, hogy készek vagyunk a legnagyobb nemzeti áldozatokra (még a breszti békére is), ha ez a *nemzetközi* munkásforradalom fejlődése szempontjából hasznos"[42]. A szovjet ország kommunistái példát mutattak az internacionalista kötelességhez való hűségben: az imperializmus megdöntése után nem riadtak vissza a legnagyobb áldozatoktól sem, csakhogy megóvják a világ első szocialista köztársaságát, amelynek puszta léte hatalmas támaszul szolgált minden ország proletárjainak a kapitalizmus ellen vívott harcukban.

A nemzetközi felszabadító mozgalomnak a breszti szerződés megkötése utáni fejlődése minden tekintetben igazolta Lenin bölcs politikájának helyességét, tudományos előrelátásának erejét. A Szovjet Köztársaság napról napra erősödött, az imperializmus ellentmondásai pedig kiéleződtek. Nyugaton a forradalmi válság egyre nőtt és több országban forradalomhoz vezetett. Az 1918 novemberében Németországban kitört forradalom lehetővé tette a szovjet kormánynak, hogy semmisnek nyilvánítsa a breszti rablószerződést.

A KÜLPOLITIKA LENINI ELVEI

Lenin nagy érdeme, hogy a békéért, a háború ellen vívott harc során megfogalmazta a szocialista állam külpolitikájának alapelveit.

A szovjet külpolitika elveinek megfogalmazása során Lenin abból indult ki, hogy a szocialista forradalom nem mehet végbe egyidejűleg valamennyi országban, hogy történelmileg elkerülhetetlen egy olyan időszak, amikor „szocialista és kapitalista államok fognak egymás mellett élni"[43]. Lenin tehát a különböző társadalmi rendszerű államok egymás mellett élését olyan objektív

[42] *Lenin* Összes Művei. 37. köt. 102. old.
[43] *Lenin* Összes Művei. 39. köt. 189. old.

törvényszerűségnek tekintette, amely a kapitalizmusból a szocializmusba való világméretű átmenet egész történelmi korszakában érvényesül.

Lenin azt tanította, hogy a szocialista állam külpolitikájának a dolgozók nemzetközi felszabadító mozgalma további fejlődésének érdekeiből kell kiindulnia, s ennek a fejlődésnek döntő tényezője a szocialista társadalom sikeres építése a győztes proletárdiktatúra országaiban.

A szovjet külpolitika egyik legfontosabb elve Lenin elgondolása szerint, mint külföldi tudósítóknak adott egyik interjújában kijelentette, a béke fenntartása, a „békés együttélés" más népekkel, „minden nemzet munkásaival és parasztjaival"[44]. Élesen bírálta a „baloldali kommunistákat", akik tagadták a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének lehetőségét és szükségszerűségét.

A szovjet állam rendíthetetlen béketörekvése, békeszerető külpolitikája, amint erre Lenin sokszor rámutatott, a szocialista rendszer természetéből fakad, abból, hogy ez a rendszer teljesen összeegyeztethetetlen az agresszióval, idegen területek meghódításával, más népek leigázásával. A tartós béke nélkülözhetetlen a szocializmus és a kommunizmus felépítéséhez. Lenin kimutatta, mennyire tarthatatlan a „baloldali kommunisták" állásfoglalása, akik nem értették meg a kapitalista országokkal való bizonyos egyezményeknek, a velük való békés kapcsolatok megteremtésének a szükségességét. Az ilyen nézetek helytelensége szembeötlő, írta Lenin. Minthogy a szocialista állam a kapitalista országokkal együtt ugyanazon a bolygón él, lehetősége és szüksége is van arra, hogy kereskedjen, gazdasági és egyéb egyezményeket kössön velük. Másként a szocialista köztársaság „nem létezhetne, hacsak el nem repülne a holdba"[45].

Persze, a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének lenini politikája nem jelenti a kapitalizmussal való megbékélést, a kommunisták lemondását végső céljukról: a szocializmus világméretű győzelméről.

A békés egymás mellett élés a lenini felfogásban feltételezi azt, hogy a két rendszer között lankadatlan erővel folyik az ideológiai, politikai, gazdasági harc, hogy a tőkésországokon belül minden formájában kibontakozik a dolgozók osztályharca, hogy tovább fejlődik az elnyomott népek nemzeti felszabadító harca az imperializmus ellen. A szovjet ország kommunista pártjának feladatait meghatározva, Lenin ezt írta: „A szocialista proletariátus forradalmi mozgalmának támogatása elsősorban az élenjáró országokban... A demokratikus és a forradalmi mozgalom támogatása általában minden országban, különösen a gyarmatokon és a függő országokban."[46] Lenin tanítása szerint „a nemzetközi forradalom érdekei azt követelik, hogy a szovjethatalom,

[44] Lásd *Lenin* Összes Művei. 40. köt. Budapest 1974. 138. old.
[45] *Lenin* Összes Művei. 35. köt. 404. old.
[46] *Lenin* Összes Művei. 36. köt. 72. old.

amely megdöntötte az országban a burzsoáziát, *segítse* ezt a forradalmat, de a segítség *formáját* saját erejéhez mérten válassza meg"[47].

A kommunistáknak sohasem volt és ma sem az a felfogásuk, hogy a forradalom felé vivő út óhatatlanul államok közötti háborúkon halad át. Szembeszállva a „baloldali kommunistákkal", leleplezve kalandor, lényegében provokatív állásfoglalásukat, Lenin „Különös és szörnyűséges" című cikkében ezt írta: „Talán úgy vélik a szerzők, hogy a nemzetközi forradalom érdekei a nemzetközi forradalom *előrelökését* követelik, ilyen előrelökés pedig csakis a háború lehet, semmi esetre sem a béke, mert az a tömegekben az imperializmus »legalizálásának« benyomását keltené? Az efféle »elmélet« teljes szakítás volna a marxizmussal, amely mindig tagadta a forradalmak »előrelökését«, mert a forradalmak olyan mértékben fejlődnek, amilyen mértékben a forradalmakat előidéző osztályellentétek élesednek. Az efféle elmélet egyértelmű volna azzal a nézettel, hogy a fegyveres felkelés mindig és minden körülmények között kötelező harci forma."[48]

Lenin mindig a leghatározottabban elvetette a „forradalom exportjának" a gondolatát. Akik úgy vélik, hogy a forradalom idegen országban megrendelésre, megegyezés alapján jöhet létre, „vagy esztelenek, vagy provokátorok". A forradalmakat nem lehet kívülről ráerőszakolni a népekre. „Mi tudjuk – mondotta Lenin –, hogy a forradalmakat nem lehet sem rendelésre, sem megegyezés alapján csinálni, hogy a forradalmak akkor törnek ki, amikor a tízmilliók eljutnak arra a következtetésre, hogy így tovább élni nem lehet."[49] Lenin leleplezte a burzsoáziának és a jobboldali szocialistáknak azt a hazug állítását, hogy a bolsevikok erőszakkal akarják meghonosítani rendszerüket más országokban.[50] Amikor Lenin szembeszállt a „forradalom exportjával", a leghatározottabban elítélte az „ellenforradalom exportját" is, az imperialisták beavatkozását a szovjet országnak és más, forradalmat végrehajtó népeknek a belügyeibe.

Lenin véleménye szerint nem a háború, hanem a szovjetek országának példája, ennek az országnak a sikerei a döntő tényezői a világforradalmi folyamat további fejlődésének. „Az oroszországi szocialista Szovjet Köztársaság példája élő mintaképként fog állni a világ népei előtt – írta –, és ennek a mintaképnek propagandisztikus, forradalmasító hatása óriási lesz."[51]

Lenin elgondolása szerint tehát a béke fenntartása teremti meg a legkedvezőbb nemzetközi feltételeket az egész világforradalmi folyamathoz, meggyorsítja a nemzetközi felszabadító mozgalom fejlődését; tökéletesen megfelel a proletár internacionalizmus elveinek. A békés egymás mellett élés, az igazság-

[47] *Lenin* Összes Művei. 35. köt. 405. old.
[48] Ugyanott, 404–405. old.
[49] *Lenin* Összes Művei. 36. köt. 435. old.
[50] Lásd *Lenin* Összes Művei. 38. köt. 155. old.
[51] *Lenin* Összes Művei. 35. köt. 251. old.

talan háborúk elleni harc, az emberektől iszonyú áldozatokat követelő és mérhetetlen rombolásokat okozó világháborúk megakadályozása összhangban áll az emberiség túlnyomó többségének életbevágó érdekeivel.

Lenin nagy figyelmet fordított a Szovjet Köztársaság külpolitikájával kapcsolatos kérdésekre. Szovjet-Oroszországnak a háborúból való kilépése után a külpolitika legfőbb feladatát a békés lélegzetvételi szünet tartósításában látta. A szovjet kormány már akkor lépéseket tett abban az irányban, hogy felvegye az üzleti kapcsolatokat a tőkésországokkal. Lenin kezdeményezésére dolgozták ki többek között a szovjet állam és az Egyesült Államok kereskedelmi és gazdasági kapcsolatainak fejlesztésére vonatkozó tervet. A szovjet kormány kifejezte készségét arra, hogy az Egyesült Államokból beszerzett árukat mezőgazdasági és feldolgozó ipari termékekkel fizesse meg, s hogy az Egyesült Államoknak, más országokhoz hasonlóan, koncessziókat nyújtson.

A szovjet állam építésének történetéből ismeretes a következő érdekes eset. A Népbiztosok Tanácsa elé terjesztett állampecsét-tervezeten egy kard is szerepelt mint a katonai erő és a harcias szellem szimbóluma. Lenin a leghatározottabban ellenezte ezt. „Minek a kard?" – kérdezte. – „Hódításokra nincs szükségünk. A hódító politika teljesen idegen tőlünk: mi nem támadunk, hanem védekezünk a belső és a külső ellenséggel szemben; háborúnk védelmi háború, s a kard nem a mi emblémánk." A Népbiztosok Tanácsa a pecsét-terv megvizsgálása után határozatot hozott, amelynek egyik pontja így hangzott: „A kard a rajzból törlendő."

A szovjet ország címerképe így a sarló és kalapács lett - a békés építőmunka szimbóluma.

LENIN DOLGOZÓSZOBÁJA ÉS LAKÁSA A KREMLBEN

Lenin és Krupszkaja Moszkvába érkezése után egy ideig a Nacional Szállóban lakott, majd átköltözött a Kremlbe. Ott, az egykori törvényszéki épületben helyezkedett el a Szovjetek Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottsága és a Népbiztosok Tanácsa.

Leninnek egy kisebb helyiségben rendeztek be dolgozószobát. Az íróasztalon minden tárgynak megvolt a maga helye és rendeltetése. Sohasem hiányzott az asztalról a jegyzettömb, amelyre Lenin észrevételeit, megbízásait és a vele beszélni óhajtó elvtársak nevét írta fel. Néha a naptár lapjaira is írt feljegyzéseket. Lenin egyszerű, fonott támlás és üléses karosszéken ülve dolgozott. Ugyanilyen karosszéke volt az ülésteremben is. Az íróasztal mellett egy hosszúkás asztal állt, mindkét oldalán bőrfotelekkel a látogatók részére.

Az íróasztaltól jobbra és balra egy-egy forgópolcos állvány volt. Ezeket Lenin röviden „forgóknak" nevezte. Az egyiken a párt kongresszusainak és konferenciáinak anyagát, a kézikönyveket, szótárakat tartotta, a másikon a folyó munkához szükséges iratokkal és okmányokkal teletömött dossziékat. Lenin a rövidesen átnézni szándékozott könyveket is erre a polcra tette. Az íróasztal

mögött két polcos állvány volt az orosz újságok bekötött évfolyamai és külföldi újságok, az ablaknál pedig egy kisebb polcos állvány a folyó havi orosz lapok számára.

A dolgozószoba falai mentén elhelyezett könyvszekrények polcain mintegy 2000 könyv sorakozott. Könyveinek egy részét Lenin a Népbiztosok Tanácsának fogadóterme melletti szobában tartotta. Könyvtárában összesen több mint 10000 könyv, brosúra, folyóirat és más nyomtatott kiadvány, köztük több mint 1000 angol, francia, német és más nyelvű könyv volt: Marx és Engels művei, Plehanov, Bebel, Lafargue, Mehring, Rosa Luxemburg, továbbá Hegel, Feuerbach, Holbach, Campanella, Saint-Simon, az orosz forradalmi demokraták - Herzen, Belinszkij, Csernisevszkij, Dobroljubov, Piszarev – munkái, történelmi művek, a politikai gazdaságtannak, a világgazdaságnak, Szovjet-Oroszország gazdaságának, a technikának, a természettudománynak, a hadtudománynak és más tudományágaknak különböző kérdéseivel foglalkozó könyvek, valamint sok orosz és külföldi szépirodalmi mű.

Lenin sok térképet tartott dolgozószobájában, s ezeket munkája közben állandóan használta. A kerevet fölött Marx arcképe és Sztyepan Halturin féldomborművű képmása függött. Az arcképet a petrográdi munkások ajándékozták Leninnek. Volt a dolgozószobában egy nagy pálma is; Lenin nagyon szerette és maga gondozta. A dolgozószoba ajtóin és ablakain Lenin kívánságára nem volt drapéria. Nem szerette, s jelenlétében az ablakfüggönyöket sem volt szabad leengedni. A dolgozószoba berendezése végig majdnem ugyanolyan maradt, amilyen az első időben volt. Lenin megszokta dolgozószobáját, s határozottan tiltakozott az ellen, hogy nagyobb és szebb helyiségbe költöztessék.

A dolgozószoba egyik ajtaja a folyosóra nyílt, a másik a „fülkébe" a népbiztosok és központi bizottsági tagok dolgozószobájával, illetőleg lakásával, a Vörös Hadsereg vezérkarával, Petrográddal, Harkovval és más városokkal telefonösszeköttetést létesítő kapcsolóközpontba –, a harmadik a Népbiztosok Tanácsának üléstermébe. Ezen a harmadik ajtón, az üléstermen át, lépett be Lenin dolgozószobájába mindenki, akit fogadott. A Népbiztosok Tanácsának üléstermához vezető folyosó végén volt Leninék lakása.

Lenin kremli lakása, amelyben feleségével és húgával együtt élt, négy szobából állt. Ő maga egy kis szobát foglalt el, amely egyidejűleg házi dolgozószobául és hálószobául szolgált. Az ablaknál íróasztal, a falnál vaságy volt, rajta kockás takaró, amelyet Lenin 1910-ben kapott édesanyjától ajándékba Svédországban, utolsó találkozásuk alkalmával, s amelyet kegyelettel őrzött. Ugyanilyen egyszerű volt felesége és húga szobájának meg az ebédlőnek a berendezése is. Az ebédlőt sokszor a konyha helyettesítette. Lenin még az emigrációból megmaradt régi szokásához híven gyakran a konyhában ebédelt, vacsorázott, teázott. Teázás közben szeretett elbeszélgetni Olimpiada Nyikanorovna Zsuravljovával, a háztartási alkalmazottal, aki valamikor egy uráli vas-

gyárban dolgozott, s Lenin azt mondta róla, hogy erős „proletárösztön" él benne.

1918-ban a Lenin dolgozószobáját és lakását összekötő folyosót majdnem egész hosszában távírókészülékek foglalták el. Éjjel-nappal megfeszített munka folyt: táviratokat továbbítottak és vettek fel, beszélgetéseket bonyolítottak le közvetlen vonalakon. 1918 végén a távírót egy másik helyiségbe költöztették, s Lenin lakása elé őrséget állítottak; az őrszolgálatot a Vörös Hadsereg parancsnoksága mellett a Kremlben működő első géppuskás tanfolyamnak (később az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottsága katonai iskolájának) növendékei látták el. Lenin lakásából dolgozószobájába igyekezve a folyosón barátságosan üdvözölte az őrség tagjait, gyakran megállt és beszélgetésbe elegyedett velük.

Lenin 1923 tavaszáig dolgozott és lakott a Kremlben. Akkor betegsége miatt Gorkiba költözött. Eredeti formájában meghagyott dolgozószobája és lakása most múzeum, amelyet a szovjetország különböző részeiből és külföldről érkező emberek ezrei keresnek fel.

Hadd idézzünk néhány bejegyzést e múzeum vendégkönyvéből.

„Itt minden egyszerűségéről, nagy szerénységéről és a népért végzett megfeszített munkájáról tanúskodik, amely mindig például szolgál mindannyiunknak" – *írják a moszkvai Krasznij Proletarij szerszámgépgyár munkásai.*

„Felvillanyozva távozunk Lenin dolgozószobájából és lakásából – olvasható a fiatalok egy csoportjának bejegyzésében. – Szinte megelevenedett előttünk a legnagyobb és legszerényebb ember alakja. Szeretnénk kifejezni szívből jövő hálánkat pártunknak és kormányunknak e becses forradalmi ereklyék gondos megőrzéséért."

„Bolgár küldöttcsoportunk meghatottan tekintette meg a múzeumot és ismét meggyőződött Lenin nagyságáról. Népünk ismeri, emlékeiben őrzi a nagy Lenint, tanul tőle és intelmei szerint él."

„Mi, argentin, chilei és perui kommunisták, gondolatban találkoztunk itt a halhatatlan Leninnel, az egész világ dolgozóinak vezérével. Ismételten szeretnénk biztosítani mindenkit afelől, hogy rendületlen hűséggel követjük a lenini elveket, amelyek a világ egyharmadán kibontották virágaikat."

A Lenin dolgozószobáját és lakását meglátogató ausztráliai kikötőmunkások és tengerészek ezt írták a vendégkönyvbe: „Mi, ausztráliaiak csatlakozunk a Szovjetunió polgáraihoz és tisztelettel adózunk annak a nagy embernek, akinek munkái vezetik az egész emberiséget a kizsákmányolás lerázásának és a háborúk kiküszöbölésének útján."

Petrográdból való átköltözése után Lenin egész tevékenysége közvetlenül Moszkvához kapcsolódott. Mindig figyelemmel kísérte a főváros életét és szükségleteit. Lenin kezdeményezésére a Népbiztosok Tanácsa több ízben tárgyalt Moszkva rendezésével és ellátásával kapcsolatos kérdéseket. Akkoriban nem volt mód a lakásépítkezés megindítására, s Lenin rámutatott arra, hogy kellőképpen ki kell használni a régi házakat, hogy munkásokat kell beköltöz-

tetni a gazdagok egykori lakásaiba, a lakások elosztásába pedig be kell vonni magukat a munkásokat. Ugyanakkor a főváros jövője is foglalkoztatta. Moszkva akkoriban készült újjáépítési tervének tanulmányozása után az építészeknek értékes tanácsokat adott, s ezeket az egyszerű emberek igényeiről való gondoskodás hatotta át. Lenin támogatta azt a gondolatot, hogy az új lakónegyedeknek délnyugati irányban kell majd terjeszkedniük, a Vorobjovi Gori (ma Lenin-hegy) körzetében, nagy gondot fordított a város fásítására, a közüzemekre, a metróépítésre. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy óvni kell az ősi építészet emlékeit, minden olyan értéket, amelyet az orosz nép művészi géniusza teremtett.

„Amikor ezekről a kérdésekről beszélgettem Leninnel – emlékezett vissza később I. V. Zsoltovszkij, az építéstudomány akadémikusa –, őt hallgatva világosan magam előtt láttam, milyen szép város lesz majd Moszkva."[52]

Lenint a párt Moszkvai Bizottságának tagjává és a Moszkvai Szovjet küldöttévé választották, s bármennyire lefoglalták is az állami ügyek, mindig lelkiismeretesen eleget tett e kötelezettségeinek. Tevékenyen részt vett a Moszkvai Bizottság munkájában, a városi és kormányzósági pártkonferenciákon, a párt- és szovjetaktíva tanácskozásain, szoros kapcsolatot tartott fenn választóival.

Az ÉLŐ LENINI SZÓ

1918 tavaszától Moszkvában, Lenin kezdeményezésére, bevezették, hogy a Központi Bizottság tagjai és a felelős funkcionáriusok rendszeresen (péntekenként) gyűléseken előadásokat tartottak. Lenint mindig érdekelte, milyen kérdéseket tesznek fel az előadóknak, milyen javaslatokkal állnak elő a munkások. Maga is gyakran szólalt fel gyűléseken és munkásértekezleteken, olykor egy nap kétszer-háromszor is.

A munkások és vöröskatonák ezrei, sőt tízezrei látták Lenint szónoki emelvényen, hallották lelkes felhívásait. Mihelyt valamely gyűlésen az elnök bejelentette Lenin felszólalását, viharos taps tört ki, „Éljen Lenin!" kiáltások harsantak fel. Lenin gyors léptekkel a szónoki emelvényhez ment, a pulpitusra helyezte óráját és jegyzeteit, de nem onnan beszélt, hanem minél közelebb húzódott a hallgatósághoz, egészen a dobogó széléig. Mindig egyszerűen, természetesen viselkedett. Hangja erős, hanghordozása kifejező volt. Gyorsan beszélt, de érthetően, világosan.

Rendszerint jegyzetek nélkül mondta beszédeit, legfeljebb csak egy rövid vázlatot tartott maga előtt, de abba is ritkán nézett bele. Mégis minden beszédét előre alaposan átgondolta: gondosan felkészült beszámolóira, előadásaira. Beszédei előtt, írja Krupszkaja, izgatott volt, igyekezett koncentrálni, kerülte a

[52] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 3. köt. 211. old., oroszul.

más témákra kitérő beszélgetéseket, látszott rajta, hogy beszéde tartalmán töpreng.

Lenin egyszerű nyelven beszélt, kerülte a cikornyákat, szóvirágokat; beszédeiben nem volt semmi mesterkéltség, színpadiasság, hiányoztak belőlük az előre elkészített hatásos fordulatok. Más adott lenyűgöző erőt beszédeinek: szavainak igazsága, gondolatainak mélysége, a nép életének és szükségleteinek ismerete, a lebilincselő logika, a rendíthetetlen meggyőződés és szenvedélyesség, a néptömegek erejébe vetett hit, az őszinteség, a közérthetőség. Beszédeiben mindig nyújtott valami újat, s ezt részletesen kifejtette, megokolta, nem félve attól, hogy gondolatát újra meg újra ismételje.

Beszédeiben, akárcsak cikkeiben is, kerülte az elvont eszmefuttatásokat. Elméleti tételeit mindig az élettel kapcsolta össze, gyakorlati megfontolásokkal és érvekkel támasztotta alá. Lenin az életből merített, a tömegek előtt ismert egyszerű tényekből, példákból indult ki, s így vezette el hallgatóit az elméleti tételeknek, a párt politikájának és jelszavainak a megértéséhez. Akármilyen hallgatóság előtt beszélt, mindig meg tudta találni a kellő hangot, a megfelelő érveket, a legalkalmasabb tárgyalási módot. Beszédeiben és felszólalásaiban mindig kitért arra, ami a hallgatóságot akkor a leginkább foglalkoztatta, amit hallgatói nem értettek, amit különösen fontosnak tartottak. Egy-egy gyűlésen az érdeklődés fokából, a felmerülő kérdésekből, a közbekiáltásokból, a felszólalásokból mindig következtetni tudott a hallgatóság hangulatára, le tudta kötni figyelmét, tisztázni tudta az előtte homályos kérdéseket, kellő kapcsolatot tudott teremteni vele. Beszédeiben Lenin sohasem kerülgette, nem kente el a kényes kérdéseket, ellenkezőleg, igen élesen és konkrétan tette fel őket. Beszédeiben Lenin felhasználta az orosz nyelv gazdagságát, szeretett szólásokat, közmondásokat idézni, szívesen folyamodott szépirodalmi példákhoz. Boszszantotta az orosz nyelv kerékbetörése, az idegen szavak felesleges használata, s amikor azt tapasztalta, hogy egyes szónokok visszaélnek ezzel, megírta „Az orosz nyelv megtisztításáról" című jegyzetét.

Sokszor beszélgettek Leninnel megnyilatkozásai közérthetőségéről, s ezzel kapcsolatban egy alkalommal ezt mondta: „Csak annyit tudok, hogy valahányszor »szónokként« beszéltem, mindig arra gondoltam, hogy munkások és parasztok a hallgatóim, s azt akartam, hogy megértsenek. Bárhol beszél is egy kommunista, a tömegekre kell gondolnia, hozzájuk kell szólnia."[53]

A tömegek látták, hogy Lenin a legfontosabbról és leglényegesebbről beszél, arról, ami a hallgatóságot is, őt magát is leginkább foglalkoztatja, s ez volt számukra a legmeggyőzőbb. Minden munkás, minden paraszt, Lenint hallgatva, így vélekedett: „Megért bennünket. A mi emberünk." A világos, eleven lenini szó a tömegek tudatának mélyére hatolt, fellelkesítette őket, felébresztette bennük a tettvágyat, erősítette az ellenség legyőzésébe vetett hitüket. „Ma is világosan emlékszem – írta később A. G. Panyunyin, a moszkvai autógyár

[53] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 5. köt. Moszkva 1979. 31. old., oroszul.

munkása Leninnek a moszkvai Szimonovszkij alkerületben 1918. június 28-án elhangzott beszédéről –, úgy beszélt, hogy lelkes szavait hallva kész lettem volna nyomban csatába indulni.

Éhesen, mezítláb, rongyosan, de nagy lelkesedéssel, öntudatosan hallgattuk minden szavát."[54]

Lenin nem kímélte erejét. Kikapcsolódása legfeljebb annyiból állt, hogy rövid sétákat tett a Kremlben vagy feleségével és húgával nagyritkán kirándult a Vorobjovi Goriba vagy Moszkva környékére. Szeretett új helyeket felkeresni, utazni és gondolkozni, szabad levegőt szívni. Kedvenc pihenőhelye lett egy erdőcske a Moszkva folyó partján Barviha falu környékén.

„Kiválasztottunk a dombon egy magányos helyet, ahonnan tág kilátás nyílt a folyóra és a környező földekre – írta visszaemlékezéseiben Marija Iljinyicsna –, s estig ott töltöttük az időt... Néha, amikor egy-egy falun áthaladtunk, a szöszke parasztgyerekek egész csapata rohant felénk azzal a kéréssel, hogy »kocsikáztassuk meg« őket. Vlagyimir Iljics, aki nagyon szerette a gyerekeket, megkérte Gilt (Lenin sofőrje – *A szerk.*), hogy álljon meg, s a gépkocsi roskadásig megtelt hangosan ujjongó gyerekekkel. Egy-másfél kilométernyi utazás után a gyerekek kiszálltak, és vidám kiáltozással szaladtak vissza a faluba.

Bármilyen primitív volt is az ilyen pihenés – másra abban az időben gondolni sem lehetett –, nagyon kellemes emlékekkel, felfrissülve, elégedetten tértünk haza."[55]

„A SZOVJETHATALOM SORON LEVŐ FELADATAI"

Az a körülmény, hogy a szovjethatalom az országnak úgyszólván az egész területén megszilárdult és Oroszország kilépett a háborúból, új szakaszt nyitott a szovjet állam fejlődésében. A béke, bármilyen súlyos és bizonytalan volt, lehetővé tette, írta Lenin, hogy a Szovjet Köztársaság minden erejét a szocialista forradalom szervezeti, alkotó feladataira összpontosítsa.

Lenin mindig igen nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy a párttal és a munkásosztállyal világosan megértesse a további haladás céljait és perspektíváit. Éppen ezért, amikor az ország a béke megkötésével lélegzethez jutott, Lenin különösen nagy figyelmet fordított a szocialista építés tervének kidolgozására.

1918. március második felében Lenin megkezdte a munkát a szovjethatalom feladataival foglalkozó cikkén, kidolgozta a cikk tervét, gyorsírónak lediktálta a cikk első változatát. Áprilisban aztán saját kezűleg megírta „Tézisek a szovjethatalom jelenlegi feladatairól" című munkáját, amely cikk alakjában „A szovjethatalom soron levő feladatai" címmel jelent meg. Nagy jelentőségű a

[54] Hallottuk Lenint. Visszaemlékezések gyűjteménye N. K. Krupszkaja előszavával. Moszkva 1935. 14. old., oroszul.

[55] A mi Vologyánk. Családtagok visszaemlékezései Leninre. 172-173. old.

cikk első fogalmazványa is: néhány kérdést ott részletesebben fejtett ki, mint a végleges szövegben. 1962-ben megtalálták és kibetűzték ennek a változatnak a jegyzeteiből a IV. fejezet egy részét, az V–IX. fejezetet és a X. fejezet elejét. Ezek a már korábban ismert részekkel – a X. fejezet végével és a XI–XIII. fejezettel – együtt Lenin Összes Műveinek 36. kötetébe kerültek be.

„A szovjethatalom soron levő feladatai" az első olyan nagyobb munka, amelyet Lenin az Októberi Forradalom után írt; ez a mű a marxizmus egyik kiemelkedő alkotása. Lenin felvázolta benne a szocialista építés tervét, megvilágította a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakának legfontosabb problémáit, kidolgozta a szovjet állam gazdaságpolitikájának alapelveit. Azokból az igen fontos elvi tételekből, amelyeket Lenin „A szovjethatalom soron levő feladatai" című művében fogalmazott meg, sok megőrizte jelentőségét a szocialista társadalomnak és a kommunizmus kibontakozó építésének az időszakában is.

Miután a proletariátus kivívta a politikai hatalmat, állapította meg Lenin, a kommunista párt központi feladata az ország kormányzása lett. Rámutatott arra, hogy az események történelmi láncolatában ez az a bizonyos döntő láncszem, amelyet akkor meg kellett ragadni az egész lánc kézbentartása és a szocializmusba való átmenet alapos előkészítése végett.

„Mi, a bolsevikok pártja – írta Lenin –, *meggyőztük* Oroszországot. *Elhódítottuk* Oroszországot – a gazdagoktól a szegények számára, a kizsákmányolóktól a dolgozók számára. Most *kormányoznunk* kell Oroszországot."[56]

Lenin megmagyarázta, hogy a proletárdiktatúra bevezetése után a gazdasági problémák kerülnek előtérbe, s elsősorban ezek megoldásától függ az új társadalom építésével kapcsolatos összes feladatok megoldása. A szocialista forradalomnak gazdasági téren kell a legnagyobb nehézségekkel megbirkóznia. Meg kell szervezni a tervszerű szocialista termelést és termékelosztást, biztosítani kell a termelőerők lendületes fejlődését, olyan feltételeket kell teremteni, amelyek között a burzsoázia sem nem létezhet, sem nem születhet újjá. Különösen nagy jelentőséget tulajdonított a nagyipar fejlesztésének.

A szocializmusba való átmenet, tanította Lenin, mindenekelőtt megköveteli a termelés és a termékelosztás legszigorúbb, az egész népet átfogó nyilvántartásának és ellenőrzésének megszervezését. Enélkül nem biztosítható a szocialista társadalomra jellemző tervgazdálkodás és a munka termelékenységének állandó emelkedése. Különösen nagy nyomatékkal hangsúlyozta Lenin az ellenőrzés és a nyilvántartás jelentőségét a kispolgári spontaneitás, az emberek tudatában, a munkához és a társadalmi tulajdonhoz való viszonyukban élő kapitalista csökevények elleni harc szempontjából.

Az egész népet átfogó nyilvántartás és ellenőrzés megszervezése mellett Lenin a szocializmusba való átmenet ugyanolyan fontos feltételének tartotta a munkatermelékenység országos méretekben való emelését. „Miután a proleta-

[56] *Lenin* Összes Művei. 36. köt. 160. old.

riátus megoldotta a hatalom kivívásának feladatát, és amilyen mértékben lényegében és fő vonásaiban megoldja a kisajátítók kisajátításának és a kisajátítók ellenállása elfojtásának feladatát – írta Lenin –, minden szocialista forradalomban szükségszerűen előtérbe nyomul a kapitalizmusnál magasabb rendű társadalmi alakulat megteremtésének alapvető feladata, vagyis: a munka termelékenységének emelése, ezzel kapcsolatban pedig (és ennek érdekében) a munkának magasabb színvonalú megszervezése."[57]

A munkatermelékenység emelése mindenekelőtt a nagyipar anyagi alapjának biztosítását: a fűtőanyag- és fémipar, a gépipar, a vegyipar fejlesztését követeli meg. A munkatermelékenység növelésének más fontos feltételei: a tömegek műveltségi és kulturális színvonalának emelése, a dolgozók fegyelmének erősítése, a munkához való hozzáértés, a munka intenzitása és jobb megszervezése. A munka mennyisége és minősége szerinti elosztás szocialista elvéből kiindulva, Lenin hangsúlyozta, milyen nagy jelentősége van annak, hogy a dolgozók anyagilag érdekeltek legyenek munkájuk eredményeiben, a társadalmi termelés növelésében. Ezzel kapcsolatban felhívta a figyelmet többek között arra, hogy teljesítménybért és prémiumrendszert kell bevezetni.

Lenin azt tanította, hogy a szocializmus győzelmének elengedhetetlen feltétele az új, tudatos munkafegyelem meghonosítása, a tömegek nevelése a munkához való kommunista viszony szellemében. Azokkal szemben, akik igyekeznek minél kevesebbet adni a társadalomnak és minél többet elharácsolni tőle, kényszerítő rendszabályokat kell alkalmazni. A burzsoázia megdöntése után a legfőbb időszerű jelszavak, írta Lenin, a következők: „Tartsd számon gondosan és lelkiismeretesen a pénzt, gazdálkodj takarékosan, ne henyélj, ne lopj, tarts szigorú fegyelmet a munkában."[58] Ha a dolgozó tömegek, a szovjethatalom valóra váltják ezeket a jelszavakat, fejtette ki Lenin, sikerül leküzdeni a bomlást és biztosítani a szocialista gazdaság felépítését.

A néptömegeknek az új társadalom tevékeny építésébe való bevonása és a munkatermelékenység emelése szempontjából igen hatékony eszköznek tartotta Lenin a szocialista munkaversenyt. A burzsoáziának azzal a hazug állításával szemben, hogy a szocialisták tagadják a verseny jelentőségét, megállapította, hogy valójában csakis a szocializmus az, amely a tömegek kizsákmányolásának és leigázásának megszüntetésével szabaddá teszi az utat az igazán tömeges méretű verseny számára, lehetővé teszi a dolgozók millióinak, hogy kibontakoztassák képességeiket, kezdeményező készségüket, érvényesítsék tehetségüket, amely a népben érintetlen frisseséggel buzog, s amelyet a kapitalizmus felőrölt, elnyomott és megfojtott. Feladatul tűzte ki a szocialista munkaverseny megszervezését, a verseny nyilvánosságának biztosítását, a tömegek alapos tájékoztatását a sajtó révén a legjobb üzemek és falvak vívmányairól, elért sikereik forrásainak, gazdálkodásuk módszereinek és gyakorlati eredmé-

[57] Ugyanott, 174. old.
[58] Ugyanott, 161. old.

nyeiknek tanulmányozását, másfelől azok leleplezését, akik „makacsul őrzik a »kapitalizmus hagyományait«, vagyis az anarchia, a naplopás, a rendetlenség, a spekuláció hagyományait"[59].

Nagymértékben gazdagította Lenin a tudományos kommunizmus elméletét és gyakorlatát azzal, hogy kidolgozta a demokratikus centralizmus elvét mint alapvető gazdaságirányítási elvet a szocialista és a kommunista társadalom építésében.

A demokratikus centralizmus annyi, mint a gazdaság centralizált, tervszerű vezetésének összekapcsolása a tömegeknek a gazdaságirányításban való széles körű részvételével és a helyi szervek jogainak kellő kiszélesítésével. A demokratikus centralizmusnak semmi köze sem az anarchizmushoz, a partikularizmushoz, sem a bürokratizmushoz és sablonizáláshoz. A revizionisták állításaival ellentétben a szocialista gazdaság centralizmusa nem zárja ki a demokratizmust, hanem ellenkezőleg, a legszélesebb körű demokratizmuson alapul. „A valóban demokratikus értelemben vett centralizmus – írta Lenin – feltételezi a teljes és akadálytalan fejlődésnek a történelem által első ízben megteremtett lehetőségét nemcsak a helyi sajátosságok, hanem a helyi kezdeményezés, a helyi újító szellem számára is, a közös cél felé haladás útjainak, módjainak és eszközeinek sokféleségét."[60]

A szocializmus termelési alapjául szolgáló gépi nagyipar és a gépi nagyipar mintájára szervezett munkafolyamatok, fejtegette Lenin, megkövetelik az emberek százainak, ezreinek és tízezreinek együttes munkáját irányító, feltétlen és legszigorúbb akarategységet. Az ilyen akarategység feltételezi a termelés egyszemélyi vezetését, meghatározott személyek egyéni felelősségét a végrehajtó funkciókért, a rájuk bízott ügyért, megköveteli a szilárd, tudatos fegyelmet és az ellentmondás nélküli engedelmeskedést a termelés vezetőjének a munka idején. Az egyszemélyi vezetést, hangsúlyozta Lenin, egybe kell kapcsolni a testületi elvvel, a tömegeknek a termelés irányításával összefüggő legfontosabb kérdések megvitatásában és megoldásában való aktív részvételével, a tömegeknek a vállalatok tevékenysége fölötti ellenőrzésével.

Lenin „A szovjethatalom soron levő feladatai"-ban s több más művében és beszédében sokat foglalkozott a szocializmus építéséhez szükséges szakemberek kérdésével. E probléma megoldása szempontjából a legfontosabbnak a dolgozók közül kikerülő új, valóban népi értelmiség megteremtését tartotta. Emellett hangsúlyozta, hogy a szocialista építésbe a régi, burzsoá szakembereket is be kell vonni.

Lenin a marxizmus történetében először részletesen kifejtette, milyen álláspontra kell helyezkednie a győzelmes proletariátusnak és pártjának a burzsoá értelmiség tekintetében. A régi szakemberek felhasználását szorosan összekapcsolta annak az általános feladatnak a megoldásával, hogy a kapitalizmus ide-

[59] Ugyanott, 178. old.
[60] Ugyanott, 141. old.

jén felhalmozott kultúra, tudás és technika igen gazdag készletét a burzsoázia eszközéből a proletariátus eszközévé kell változtatni. A munkásosztály, mondotta, át tudja nevelni és köteles is átnevelni a régi értelmiség zömét, a nép szolgálatába tudja állítani a tudósokat, a mérnököket, a technikusokat, az agronómusokat, a pedagógusokat, az orvosokat, a tudomány és a kultúra művelőit, valamint a nagyvállalatok vezetéséhez szükséges ismeretekkel és tapasztalatokkal rendelkező egykori tőkéseket. Erre szükség van a gazdasági és kulturális építés, továbbá az új, proletár értelmiség képzése érdekében. Lenin arra tanította a kommunistákat, hogy kezeljék tapintatosan a régi értelmiséget, becsüljenek meg minden egyes szakembert, még akkor is, ha eszmeileg távol áll a kommunizmustól, de lelkiismeretesen és hozzáértéssel dolgozik.

Oroszország szocialista átalakításának sikeréhez elengedhetetlen volt a proletárdiktatúra megszilárdítása, a szovjetszervezet fejlesztése és tökéletesítése. Lenin szorgalmazta a szocialista demokrácia mindenirányú kibontakoztatását, a dolgozóknak az ország kormányzásába való gyakorlati bevonását, a szovjetek és a néptömegek szoros kapcsolatának megteremtését. A szocialista demokratizmus, magyarázta meg Lenin, annyit jelent, hogy minden állampolgárnak módot kell adni a részvételre mind az állami törvények megtárgyalásában, mind a hatalmi szervekbe kerülő képviselőinek megválasztásában, mind a törvények végrehajtásában.

A szovjethatalom soron levő feladatairól szóló lenini téziseket a párt Központi Bizottsága jóváhagyta, a „Pravda" és az „Izvesztyija VCIK" egész terjedelmükben közölte, s külön brosúra formájában is kiadták. A Központi Bizottság határozata értelmében Lenin 1918. április 29-én a szovjethatalom soron levő feladatairól előadói beszédet tartott az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság ülésén, s ott jóváhagyták az előadói beszédben kifejtett téziseket. Leninnek a „Hat tézis a szovjethatalom soron levő feladatairól" címmel összefoglalt téziseit az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottsága 1918. május 3-i ülésén kisebb kiegészítésekkel egyhangúlag elfogadta, s az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság Elnöksége megküldte a helyi szovjeteknek azzal az utasítással, hogy „vegyék alapul tevékenységük során".

A „baloldali kommunisták" ellenségesen fogadták a szocialista építés lenini tervét, tiltakoztak a munkafegyelemnek, a szigorú üzemi rendnek, a vállalatok egyszemélyi vezetésének, az önálló elszámolásnak a bevezetése és a polgári szakemberek felhasználása ellen. Lenin „A »baloldali« gyerekességről és a kispolgáriasságról" című, 1918 májusában közzétett cikkében kimutatta, hogy a „baloldali kommunisták" a kispolgárság védelmezői és szócsövei, hogy nem értették meg a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenetnek, a proletárállam természetének és feladatainak lényegét, hogy nem értették meg Oroszország akkori gazdaságának sajátosságait.

Lenin kifejtette, hogy Szovjet-Oroszországban öt különböző társadalmi-gazdasági szektor található: 1) a patriarchális, vagyis jelentős mértékben natu-

rális parasztgazdaság; 2) a kisárutermelés – főleg a piacra termelő parasztgazdaság; 3) a magángazdasági kapitalizmus – a tőkések tulajdonában levő ipari és kereskedelmi vállalatok és a kulákgazdaságok; 4) az „államkapitalizmus" a magántőke bevonásával működő szovjet részvénytársaságok, a koncessziók stb.; 5) a szocialista szektor – a szovjet állam tulajdonába került gyárak, föld, bankok, vasutak, a szovhozok, a dolgozó parasztok kollektív gazdaságai. Fel kellett számolni ezt az ország gazdaságában mutatkozó sokszektorúságot és a gazdaság következetes és fokozatos átalakítása útján, a városi és a falusi tőkés elemek korlátozása és kiszorítása útján, a kisárutermelő gazdaság szocialista átalakítása útján biztosítani kellett a szocialista szektor osztatlan uralmát.

Oroszország gazdaságában akkoriban a kisárutermelés volt túlsúlyban, s a proletárállamot a legnagyobb veszély a kispolgárság részéről fenyegette. Ilyen körülmények között Lenin a fő feladatot abban látta, hogy a kispolgárságot a szovjet szocialista állam ellenőrzése és nyilvántartása alá vonják. Ennek elérése és a nagyüzemi termelés mielőbbi megszervezése érdekében Lenin célszerűnek tartotta az „államkapitalizmus" különböző formáinak felhasználását, bizonyos kompromisszum, megállapodás kötését a szocialista állam ellenőrzése alatt dolgozni hajlandó tőkésekkel. Úgy vélekedett, hogy a proletárdiktatúra megteremtése után az államkapitalizmus bizonyos feltételek mellett egyik eszköze lehet a tőkések tulajdonában maradt vállalatok fokozatos szocialista társadalmasításának. Ezzel kapcsolatban nem tartotta kizártnak azt a lehetőséget, hogy a munkásosztály megváltja a burzsoázia termelési eszközeit. Az „államkapitalizmus" a proletárdiktatúra viszonyai között, állapította meg Lenin, olyan kapitalizmus, amelyet bizonyos keretek között megtűr a gazdasági élet parancsnoki magaslataira támaszkodó proletárhatalom, s amely a szocialista állam szigorú ellenőrzése alatt áll.

A munkásosztály diktatúrája idején fennálló államkapitalizmus kérdése, amelyet abban az időszakban az élet, a szocialista építés konkrét feltételei vetettek fel, olyan új kérdés volt, amellyel a tudományos kommunizmus megalapitói nem foglalkoztak és nem is foglalkozhattak. Az a mód, ahogy Lenin ezt a kérdést kidolgozta, kitűnő példa a forradalmi elmélet alkotó megközelítésére. Lenin élesen bírálta a „baloldali kommunistákat", akik ezúttal is dogmatikus álláspontra helyezkedtek, nem óhajtották tudomásul venni a proletárdiktatúra idején fennálló „államkapitalizmus" és a burzsoázia uralmának idején fennálló államkapitalizmus közötti elvi különbséget.

A szovjet országban az államkapitalista szektor nem fejlődött ki nagyobb arányokban és nem játszott komoly szerepet az átmeneti időszak gazdaságában, mert a burzsoázia arra számított, hogy a külföldi imperialisták segítségével visszaállítja majd a burzsoá-földesúri rendszert, s nem volt hajlandó a szovjethatalom ellenőrzése alatt dolgozni. Márpedig a szocialista fejlődés útjára lépett más országok tapasztalatai is a gyakorlatban bebizonyították, hogy az államkapitalizmust fel lehet használni a szocialista építés érdekében.

„A »baloldali« gyerekességről és a kispolgáriasságról" című cikkében Lenin nyomatékosan hangsúlyozta, hogy „mi a proletariátus *diktatúrájának* jelentősége az élet *gazdasági* terén". Proletárforradalmár, írta, elítélve a „baloldali kommunistákat", „sohasem tudna »megfeledkezni« ilyen helyzetben a kapitalizmus gazdasági alapjai ellen irányuló proletárforradalomnak erről a »lényegéről«"[61].

Lenin az OK(b)P VII. kongresszusán felszólalt Buharinnak az ellen a javaslata ellen, hogy az új programban jellemezzék a kommunista társadalmat, amelyben nem lesz állam. „Ha elhamarkodva kikiáltjuk az állam elhalását, akkor vétkezünk a történelmi távlatok ellen"[62] - mondotta. A népgazdasági tanácsok I. összoroszországi kongresszusán, 1918. május 26-án mondott beszédében igen fontos elvi megállapításokat tett a proletárállam gazdasági-szervező funkciójáról, a gazdaság irányító szerveinek óriási jelentőségéről, s hangsúlyozta, hogy szerepük a kommunista építés folyamán állandóan növekedni fog. Minél szilárdabban kiépül a szocialista rend, mondotta, annál nagyobb lesz a népgazdaság irányító szerveinek szerepe. Valamennyi állami intézmény közül egyedül ezek a szervek fogják megtartani szilárd helyüket, amely annál szilárdabb lesz, minél kevesebb szükség lesz tisztán igazgatási apparátusra. Az államigazgatási apparátusnak el kell halnia, ellenben az olyan típusú apparátusnak, amilyen a Legfelsőbb Népgazdasági Tanács, „növekednie, fejlődnie és erősödnie kell, teljes egészében átfogva a szervezett társadalom legfőbb tevékenységét"[63].

A szocialista termelés célja, állapította meg Lenin, az, hogy a népgazdaságnak a legkorszerűbb technikán és a tudomány vívmányain alapuló szakadatlan és gyors fejlesztése útján biztosítsa a társadalom tagjainak jólétét és sokoldalú fejlődését. „Csupán a szocializmus teszi lehetővé – mondotta –, hogy nagymértékben kiterjesszük és kellőképpen alárendeljük magunknak a társadalmi termelést és a termékelosztást olyan tudományos megfontolások szerint, amelyek arra vonatkoznak, hogy miképpen tegyük valamennyi dolgozó életét a legkönnyebbé, olyanná, amely megteremti számukra a jólét lehetőségét. Csak a szocializmus valósíthatja meg ezt."[64]

A GAZDASÁGI ÉPÍTŐMUNKA ELSŐ LÉPÉSEI

A szocialista építés lenini terve beláthatatlan távlatokat nyitott a párt és a munkásosztály előtt, a szovjet népet arra lelkesítette, hogy a hatalmas és gazdag Oroszország megteremtése, a szocializmus győzelme érdekében önfeláldozóan küzdjön minden nehézséggel, minden ellenséggel.

[61] Ugyanott, 292. old.
[62] Ugyanott, 62. old.
[63] Ugyanott, 356. old.
[64] Ugyanott, 350–360. old.

Lenin elsőrendű fontosságú feladatnak tekintette a nagyipar, mindenekelőtt a nehézipar maradéktalan államosítását, az áttérést a munkásellenőrzésről a termelés munkásigazgatására, állami igazgatására. 1918. június 28-án a Népbiztosok Tanácsa rendeletet hozott az egész nagyipar államosításáról.

Lenin napról napra foglalkozott az ipar irányításának megszervezését és a gazdasági káderek kiválogatását érintő kérdésekkel, figyelmesen tanulmányozta a legfontosabb vállalatok vezetőinek összetételét, állhatatosan az egyszemélyi vezetés elvének érvényesítésére törekedett. Amikor munkásküldöttségekkel beszélgetett vagy valamelyik üzemben beszédet mondott, mindig hangsúlyozta a termelés tényleges társadalmasításának szükségességét.

Az államosítandó gépipari vállalatok képviselőinek konferenciájához intézett levelében Lenin hangsúlyozta, hogy teljes erővel hozzá kell látni a munkafolyamatok helyes megszervezéséhez és a munka termelékenységének emeléséhez. Azt ajánlotta, a legjobb gyárakból küldjenek tapasztalt munkásokat más gyárakba, hogy ott segítséget nyújtsanak a munka megszervezésében, szigorú fegyelem és rend teremtésében, minden anyag nyilvántartásának és ellenőrzésének bevezetésében, s ezáltal a nyersanyag és más anyagok gazdaságos felhasználásában biztosításában. Lelkesen támogatta a bezsicai Brjanszki Vasgyár munkásainak kezdeményezését, akik a szigorú munkafegyelem biztosítása céljából új üzemi szabályzatot léptettek életbe, s szükségesnek tartotta, hogy ezt a szabályzatot más üzemekre is kiterjesszék.

Lenin erélyesen szembeszállt a szakszervezeti funkcionáriusok körében elharapódzott anarcho-szindikalista hangulatokkal, az olyan törekvésekkel, hogy a vállalatok irányítását a megfelelő szakszervezetek kezébe adják. Hangsúlyozta, hogy kíméletlen harcot kell vívni az államosított vállalatokhoz való kaotikus, szindikalista viszony ellen.

„A szovjethatalom demokratizmusáról és szocialista jellegéről" című dokumentumban Lenin hangsúlyozta, hogy „a szovjethatalom alapelveinek legnagyobb mértékű elferdítése és a szocializmusról való abszolút lemondás, ha bárhogyan, közvetlenül vagy közvetve törvényesítik egy bizonyos gyár vagy egy bizonyos szakma munkásainak az ő külön termelésükre való tulajdonát vagy az országos államhatalom intézkedéseinek enyhítésére vagy akadályozására való jogukat"[65].

Lenin elsőrendű jelentőséget tulajdonított a gazdaság centralizált tervszerű vezetésének. „A kommunizmus – írta »A nacionalizált vállalatok igazgatási szabályzata« tervezetéhez fűzött megjegyzésekben – megköveteli és feltételezi az egész ország nagyiparának legnagyobb fokú központosítását."[66] Lenin rámutatott arra, hogy „csak az az építés érdemelheti meg a szocialista építés nevét, amely nagy, általános terv alapján folyik, s a közgazdasági és a gazdasági

[65] Ugyanott, 454–457. old.
[66] Ugyanott, 371. old.

értékek egyenlő felhasználását célozza"[67]. Már abban az időszakban kidolgozta a szocialista tervezés alapelveit.

1918 áprilisában Lenin megírta „A tudományos-technikai munkák tervének vázlatá"-t, amelyben a gazdasági szervek és a tudósok elé olyan feladatot állított, mint „az ipar újjászervezését és Oroszország gazdasági fellendítését célzó terv mielőbbi összeállítása"[68]. Ennek a tervnek, állapította meg Lenin, elő kell irányoznia az ipar ésszerű elhelyezését a nyersanyag közelsége szempontjából és a társadalmi munkával való maximális takarékoskodást, valamint a termelés koncentrációját. Abból kiindulva, hogy a szocialista népgazdaságnak haladó technikai bázisra kell támaszkodnia, Lenin nyomatékosan felhívta a figyelmet arra, hogy villamosítani kell az ipart és a közlekedést, s hogy a mezőgazdaságban is hasznosítani kell a villamosságot. Lenin tehát már a szovjethatalom első hónapjaiban kitűzte a népgazdaság villamosításának programfeladatát.

A szocialista gazdaság építése során ezek a lenini útmutatások határozták meg a kommunista párt egész tevékenységének irányát, s ezeken alapult a szovjetország népgazdaságának fejlesztését szolgáló valamennyi távlati terv. „A tudományos-technikai munkák tervének vázlata", akárcsak a szocializmus építésének megkezdésére vonatkozó egész lenini terv, fényesen tanúsítja, hogy a kommunista párt és a szovjethatalom tudományosan vizsgálta az új társadalom megteremtésével kapcsolatos bonyolult kérdéseket. Aljas rágalom volt a kapitalizmus védelmezőinek minden olyan állítása, hogy a szovjetrend nem alkotó, hanem romboló rendszer, hogy „a bolsevik mozgalomban – mint Dillon angol professzor, az „orosz ügyeknek" 37 évig Oroszországban élt „szakértője" 1918-ban írta – nyoma sincs a konstruktív vagy szociális eszmének"[69]. Az efféle állításokat egész alkotó tevékenységével megcáfolta a kommunista párt és a szovjethatalom, amely a hihetetlen nehézségek ellenére már akkor hozzálátott az átfogó gazdasági és kulturális építéshez.

Lenin már 1917 decemberében megbeszélést folytatott A. V. Vintyer kiváló energetikai mérnökkel, a későbbi akadémikussal, aki kifejtette előtte azt az elgondolását, hogy Moszkva környékén, a saturai tőzegtelepen, hatalmas tőzegkitermelő üzemet és ennek alapján nagy kerületi hőerőművet kellene létesíteni. Lenin igen figyelmesen, elgondolkozva hallgatta Vintyer fejtegetéseit, s azonnal látta, hogy fontos és megvalósítható dologról van szó. Javaslatára a Népbiztosok Tanácsa 1918 tavaszán határozatot hozott a Saturai Erőmű megépítéséről, s kiutalta a saturai tőzeg kitermelésének megszervezéséhez szükséges anyagi eszközöket.

1918. januárban Lenin megbízta G. O. Graftiót, a Volhovi Vízerőmű tervezőjét, akinek a tervét annak idején a cári kormány eltemette, hogy sürgősen ál-

[67] *Lenin* Összes Művei. 37. köt. 19. old.
[68] *Lenin* Összes Művei. 36. köt. 214. old.
[69] *E. I. Dillon:* Oroszország hanyatlása. London–Torontó 1918. 388. old., angolul.

lítsa össze az építés költségvetését. Júliusban a Népbiztosok Tanácsa rendeletet hozott a Volhovi Vízerőmű megépítésére vonatkozóan. Az építkezés útjában nagy nehézségek tornyosultak. Nem volt elég ember, felszerelés, pénz. „De mi – írta Graftio visszaemlékezéseiben – bizakodással néztünk a jövőbe, mert tudtuk, hogy a legnehezebb percben mindig kapunk segítséget és védelmet Vlagyimir Iljicstől."[70]

Több más erőmű tervezése is megkezdődött. Kidolgozták az Urál–Kuznyecki-medence fejlesztésének tervét, átfogó tervet készítettek különböző vasútvonalak építésére, megkezdték a Volga–Don-csatorna építésének, a turkesztáni gyapottermesztés fejlesztését szolgáló öntözőrendszer létesítésének előkészítő munkálatait. Lenin már akkor előrelátóan felhívta a figyelmet a keleti országrészek energetikai és nyersanyagforrásainak óriási jelentőségére. Nagy nyomatékkal hangsúlyozta, hogy az ipart át kell állítani a békés termelésre, meg kell szervezni a mezőgazdasági gépek és eszközök javítását, illetve gyártását, és minél több közszükségleti cikket kell előállítani. Lépések történtek a város és a falu közötti árucsere kibontakoztatására, a szövetkezetnek a termékek elosztása céljából való felhasználására, stabil pénzügyi rendszer létrehozására.

HARC A GABONÁÉRT – HARC A SZOCIALIZMUSÉRT

A párt és a kormány rendkívül nagy erőfeszítéseket tett azért, hogy az országban véget vessen a gazdasági bomlásnak és az éhínségnek. Lenin figyelemmel kísérte az élelmezés megszervezésének minden részletét, személyesen gondját viselte a Petrográdba irányított gabonaszállítmányoknak. Hűséges segítőtársa volt ebben A. D. Cjurupa, akit 1918. február végén közellátási népbiztosnak neveztek ki. Lenin nagyra becsülte és tisztelte Cjurupát, aki kitűnő szervező, gyakorlati szakember, a falu alapos ismerője volt, s mint embert, mint elvtársat is szerette. Később, 1921-ben Cjurupa a Népbiztosok Tanácsának elnökhelyettese lett.

1918 tavaszán s különösen nyarán az élelmiszer-ellátás terén rendkívül súlyos helyzet állt elő. Moszkvában, Petrográdban és más városokban a munkások néha heteken át nem kapták meg a kenyérfejadagot, a gabonabevitelre szoruló kormányzóságok dolgozó parasztsága éhezett. Az éhínséget elsősorban az idézte elő, hogy az imperialista hatalmak által megindított intervenció és az ellenforradalmi lázadások következtében Közép-Oroszország elszakadt a fő gabonatermelő vidékektől (Ukrajnától, Szibériától, a Volga-vidéktől), a kulákok pedig elrejtették a gabonát, nem voltak hajlandók azt rögzített áron átadni az államnak. A reakciós erők abban reménykedtek, hogy az éhínség a szovjethatalom bukásához vezet majd. Az élelmiszerkérdés megoldásától függött a Szovjet Köztársaság sorsa.

[70] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 3. köt. 169. old., oroszul.

Lenin gondolatai állandóan a városok kenyérellátásának megoldása körül forogtak. És megtalálta a megoldást, az éhínség elleni harc új, proletár módszereit. Az ő kezdeményezésére és közreműködésével 1918 májusában a közellátási kérdéssel kapcsolatban különböző rendeletek láttak napvilágot, amelyek megerősítették a gabonamonopóliumot, kimondták, hogy könyörtelenül harcot kell indítani a gabonaspekuláció és batyuzás ellen, s a gabonakészleteket a legszigorúbban nyilvántartásba kell venni és egyenlően kell elosztani. A rendeletek végrehajtását a rendkívüli meghatalmazással felruházott Közellátási Népbiztosság kezében összpontosították. A gabonafölösleget rejtegető személyeket a nép ellenségének nyilvánították és forradalmi törvényszék elé állították.

Lenin, mint a legnehezebb percekben mindig, ezúttal is a munkásosztályhoz fordult. Azt javasolta, hogy élenjáró proletárokból alakítsanak közellátási osztagokat, ezeket küldjék a falvakba, és mozgósítsák a szegényparasztságot a kulákság elleni harcra. Május 10-én Lenin fogadta a Putyilov-gyári munkások képviselőjét, A. V. Ivanov munkást, a felvásárlási bizottság elnökét, aki részletesen tájékoztatta a rendkívül súlyos petrográdi éhínségről. A beszélgetés során Lenin felolvasta Ivanovnak a közellátási diktatúráról szóló kormányrendeletet és átadta neki a rendelet egy másolatát, hogy ismertesse a Putyilov-gyáriakkal. Kérte Ivanovot, közölje a petrográdi dolgozókkal, hogy a szovjet kormány erélyes intézkedéseket hozott a közellátás rendezése érdekében, s hangsúlyozta, hogy ezeknek az intézkedéseknek a végrehajtásában a munkásoknak tevékenyen közre kell működniük. Azonnal, Ivanov jelenlétében levelet írt A. D. Cjurupa közellátási népbiztosnak, azzal a kéréssel, hogy támogassa a petrográdi munkásokat a közellátási osztagok megszervezésében.

Az újságokban hamarosan megjelent Leninnek „Az éhínségről" címmel a petrográdi munkásokhoz intézett levele, amelyben felszólította a proletariátust, hogy szervezzen nagy hadjáratot a gabonaspekulánsok, a kulákok, a gabona begyűjtését, szállítását és elosztását szabályozó állami rendelkezések megszegői ellen. A kulákság, írta Lenin, az ellenforradalom fő támasza, s a munkásosztály, amely maga köré tömörítette a szegényparasztságot, vagy leveri a kulákok ellenállását és rákényszeríti őket arra, hogy engedelmeskedjenek a proletárállamnak, vagy a burzsoázia és a kulákok megdöntik a szovjethatalmat. Lenin meglátogatta Moszkva munkáskerületeit, gyűléseken mondott beszédeiben megmagyarázta a közellátási osztagok feladatait, helyi szovjetszerveknek és üzemeknek küldött táviratokban utasításokat adott a közellátási osztagok megszervezésére és tevékenységére vonatkozóan.

A gabonáért vívott harcban nemcsak a közellátási kérdés megoldásáról volt szó, hanem a szocialista forradalom falusi győzelméről és így a proletárdiktatúra sorsáról is. „Ez látszólag csupán harc a gabonáért; valójában ez harc a szocializmusért" – mondta Lenin. A földesúri földek elkobzása és a föld újrafelosztása során egyre jobban kiéleződött az osztályharc a kulákok és a dolgozó parasztság között. A bolsevik párt nagy szervező munkát fejtett ki avégett,

hogy a falvakban tovább fejlessze és elmélyítse a szocialista forradalmat, amely 1918 nyarán és őszén teljes erővel bontakozott ki. A falvakba küldött munkások magukkal vitték a szocializmus eszméit, tömörítették a szegényparasztságot, és vezették a kulákság ellen indított harcát. Szoros szövetségre kell lépni, teljesen össze kell forrni a szegényparasztsággal, engedményeket kell tenni a középparasztságnak és megegyezésre kell jutni vele, könyörtelenül el kell nyomni a kulákokat, mondta Lenin, ez legyen a munkásosztály politikája. Az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság 1918. június 11-én Lenin javaslatára rendeletet hozott szegényparaszt-bizottságok létrehozásáról.

A munkások falusi hadjárata és a szegényparaszt-bizottságok tevékenysége döntő jelentőségű volt a szocialista forradalom falusi győzelme és a szovjethatalomnak a falvakban való megszilárdulása, az ellenforradalmi kulákság szétzúzása és a középparasztságnak a szovjethatalom oldalára állítása szempontjából. Ötvenmillió hektár kulákföld a szegény- és középparasztok kezébe ment át. Megszűnt a kulák elemek túlereje a járási és a falusi szovjetekben. Megszilárdult a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetsége. A szegényparaszt-bizottságok nagy segítséget nyújtottak a közellátási nehézségek leküzdésében a városok és a Vörös Hadsereg kenyérellátásában.

Amikor Lenin 1918 tavaszán kidolgozta a szocialista építés tervét, a párt egyik legfontosabb feladataként azt tűzte ki, hogy „fokozatosan, de biztosan áttérjünk a föld társas megművelésére és a nagyüzemi szocialista földművelésre"[71]. Ezzel kapcsolatban le kell szögeznünk, hogy Lenin már akkor, Marx és Engels alapvető eszméire támaszkodva, kifejtette azt a gondolatot, hogy a szocializmus építésében fontos szerep juthat és kell is hogy jusson a szövetkezetnek, mert a szocialista forradalom győzelme, a munkásosztály hatalomra jutása után „a szövetkezetek helyzete elvileg gyökeresen megváltozik"[72]. Később, abból a tételből kiindulva, hogy a szövetkezet a proletariátus diktatúrájának viszonyai között, amikor a fő termelési eszközök társadalmi tulajdonban vannak, szocialista természetű, Lenin kidolgozta zseniális szövetkezeti tervét, amelynek az volt a célja, hogy a parasztság a szocializmus útjára lépjen, hogy a kis parasztgazdaságok nagy kollektív gazdaságokba tömörüljenek.

A szovjethatalom, miután megszüntette a föld magántulajdonát, számos intézkedést foganatosított a mezőgazdaság szocialista átszervezése érdekében. A legjobb nagybirtokokból szocialista állami gazdaságokat – szovhozokat – létesített. Többek között például Lenin kezdeményezésére a Moszkvától nem messze fekvő Malce-Brodovo községben, ahol Lenin 1918 nyarán többször járt, megalakult a Lesznije Poljani állattenyésztő szovhoz. Lenin a szovhozokban a falu szocialista átalakításának és a mezőgazdasági termelőerők fejlesztésének támaszpontjait látta. A párt és a kormány felkarolta, támogatta

[71] *Lenin* Összes Művei. 36. köt. 67. old.
[72] Ugyanott, 148. old.

az első mezőgazdasági artyeleket és kommunákat. Lenin javaslatára külön alapot létesítettek, amelyből segélyeket és kölcsönöket folyósítottak a kollektív gazdaságoknak.

A KULTÚRA VÍVMÁNYAI LEGYENEK A NÉP KÖZKINCSÉVÉ

A vörös október, mondotta Lenin, szabaddá tette az utat a legnagyobb arányú kulturális forradalomhoz. A kulturális építés kérdései már a szovjethatalom fennállásának első napjaitól jelentős helyet kaptak Lenin tevékenységében. A. V. Lunacsarszkij közoktatásügyi népbiztossal a népbiztosság feladatairól folytatott beszélgetésében Lenin felhívta a figyelmet arra, hogy a közoktatás kérdését komolyan, állami szempontból kell vizsgálni, és nagyarányú politikai felvilágosító munkát kell kifejteni a tömegek között. A Közoktatásügyi Népbiztosság Lenin útmutatásai alapján saját kezében összpontosította a tanintézetek vezetését, s megkezdte az iskolaügy átszervezését. A Népbiztosok Tanácsa 1918 júniusában Lenin aláírásával rendeletet adott ki a Szovjet Köztársaság közoktatásügyének megszervezésére vonatkozóan.

Fontos feladatnak tartotta Lenin a pedagógusok megnyerését a szovjethatalom számára. Ismételten beszélt a pedagógusok előtt, megmagyarázta nekik a kommunista párt közoktatási politikáját. A szovjet iskolának, mondotta, a tömegek felvilágosítását és nevelését szolgáló eszközzé kell válnia, a szocialista társadalom építésének ügyét kell szolgálnia.

Megindult a munka a felnőtt lakosság írástudatlanságának felszámolására. A főiskolák kapui szélesre tárultak a munkások és parasztok előtt.

Éber figyelemmel kísérte Lenin a dolgozók kulturális igényeit. „Pokrovszkijnak. Fel kell építeni az iskolát. Lenin" – írta egy nehezen olvasható betűkkel telerótt papírlapra, egy isten háta mögötti északi falu parasztjainak levelére, amelyben azért panaszkodtak, hogy a kerületi és kormányzósági szerveknél nem tudták elérni egy iskola építését, és kérték Lenint, hogy legyen segítségükre. „Ezenkívül – írták levelükben – üdvözletünket küldjük neked, és kívánjuk, hogy jó egészségben vezesd a proletariátust és üsd a burzsujokat. Mi is megszerveztük a magunk szegényparaszt-bizottságát. Jó dolog, áldjon meg érte az isten, azt mondják, te találtad ki."[73] Lenin a Putyilov-gyáriaknak is segített, akik elhatározták, hogy a gyárban művészstúdiót létesítenek a gyermekek részére. Amikor a Putyilov-gyáriak küldöttsége elmondta Leninnek, hogy a népművelési osztályon azt tanácsolták nekik, várjanak ezzel, ő a dolgozószobájában levőkhöz fordulva így szólt:

Hallják, mit akarnak a Putyilov-gyáriak? Meg akarják teremteni saját

[73] Iljicsről. Munkás- és falusi levelezők tudósításai és visszaemlékezései. Leningrád 1934. 77–78. old., oroszul.

dolgozó értelmiségüket, s azt mondják nekik: „Várjatok egy évecskét." Semmi halogatás! A stúdiót meg kell szervezni![74]

A szovjet állam kitartóan arra törekedett, hogy a tudományos-műszaki erőket bevonja a szocialista építésbe. S amikor a Tudományos Akadémia kifejezte készségét arra, hogy az ország természeti kincseinek felkutatásában együttműködjön a szovjethatalommal, Lenin ezt nagy örömmel fogadta. 1918. április 12-én a Népbiztosok Tanácsa olyan döntést hozott, hogy el kell fogadni a Tudományos Akadémia ajánlatát, s hogy munkáját kellőképpen finanszírozni kell. A szovjet kormány az akkori viszonyokhoz képest nagy összeget irányzott elő tudományos kutatásokra. Már a szocialista forradalom első évében új tudományos intézményeket, laboratóriumokat, kutatóállomásokat, kísérleti termelőüzemeket létesítettek.

Lenin nagy jelentőséget tulajdonított a marxista elmélet továbbfejlesztésének, tanulmányozásának és propagálásának, s ezért támogatta a Közoktatásügyi Népbiztosság vezetőinek marxista tudományos központ – Szocialista Társadalomtudományi Akadémia – létrehozására vonatkozó javaslatát. Lenin vezetésével dolgozták ki a kormánynak az Akadémiáról szóló határozatát. A Szocialista Akadémia legfontosabb feladatát Lenin abban látta, hogy szervezze meg a marxista irodalom kiadását, a marxista tudományos erők egyesítését, a társadalomkutatást, az aktuális filozófiai és közgazdasági problémák kidolgozását, a társadalomtudományoknak a marxizmus szellemében való tanítását.

1917. december végén megalakították az Állami Kiadót. Megindult a társadalmi-politikai irodalom és a klasszikus szépirodalom, a tankönyvek tömeges kiadása. „A könyvet minél előbb hozzáférhetővé kell tenni a tömegek számára" – mondotta Lenin. Különösen nagy gondot fordított Lenin a könyvtárakra, amelyekről azt tartotta, hogy a kultúra, a politikai felvilágosító tevékenység valóságos gócaivá kell válniuk. Levelet írt „A Petrográdi Nyilvános Könyvtár feladatairól" címmel. Kezdeményezésére a Népbiztosok Tanácsa több rendeletet adott ki a könyvtárak és könyvraktárak államosításáról és védelméről, a könyvtárügy központosításáról, a könyvtárak munkájának szabályozásáról, a lakosság minél jobb könyvellátásáról.

A szovjet állam a legszámottevőbb műkincseket köztulajdonba vette. Lenin kezdeményezte a legértékesebb műgyűjtemények (mindenekelőtt a Tretyakov Képtár) államosítását, a műemlékek és régiségek védelmét. Röviddel a kormány Moszkvába költözése után utasítást adott a Kreml történeti jelentőségű épületeinek restaurálására. Felvetette a „monumentális propagandának", a szovjet városok, elsősorban Moszkva és Petrográd olyan művészi szobrokkal, féldomborművekkel, épületfeliratokkal való díszítésének tervét, amelyek propagálják a szocializmus eszméit, dicsőítik a dolgozó tömegeknek az elnyomók

[74] Lásd Visszaemlékezések Vlagyimir Iljics Leninre II. rész. Moszkva 1957 75. old., oroszul

ellen vívott hősi felszabadító harcát, megismertetik a néppel a kultúra nagyjait.

„Azelőtt az emberi elme, az emberi géniusz csak azért alkotott, hogy egyeseknek juttassa a technika és a kultúra minden áldását, a többieket pedig megfossza a legszükségesebbtől: a művelődéstől és a fejlődéstől. Most ellenben a technika minden csodája, a kultúra minden vívmánya a nép közkincsévé válik, és mostantól fogva az emberi elme és géniusz sohasem lesz az erőszak eszközévé, a kizsákmányolás eszközévé."[75]

A SZOVJETHATALOM MEGSZILÁRDÍTÁSA. A VÖRÖS HADSEREG LÉTREHOZÁSA

Az államépítés területén Lenin abban az időszakban a helyi szovjetszervek megerősítését tartotta az egyik legfontosabb feladatnak. Figyelemmel kísérte a helyi szovjetek munkáját, lelkesen felkarolta kezdeményezéseiket és hasznos tapasztalataikat. Nagyra értékelte A. I. Todorszkijnak a veszjegonszki kerületi szovjet végrehajtó bizottság kiadásában megjelent „Egy év puskával és ekével" című könyvét, amely valósághűen ismerteti a kerületnek az új élet építése során szerzett tapasztalatait, többek között elbeszéli, hogyan használták fel a tőkéseket egy fűrésztelep és egy bőrgyár munkájának megszervezésénél. A különböző vidékekről érkező küldöttségek fogadása alkalmával Lenin arról beszélt, hogy meg kell erősíteni az új, munkás-paraszt hatalmi szerveket, szorosabbra kell fűzni a kapcsolataikat a tömegekkel, s hangsúlyozta, hogy a dolgozóknak joguk van visszahívni küldötteiket. Cikkeiben és beszédeiben megállapította, hogy a szovjet kormány egyáltalán nem szándékozik csökkenteni a helyi hatóságok jelentőségét, korlátozni jogaikat és öntevékenységüket, ugyanakkor azonban erélyesen küzd a lokálpatriotizmus, a szeparatizmus és a partikularizmus megnyilvánulásai ellen, s ezekben a jelenségekben a kispolgári elemeknek a centralizált proletárállam vezetésével szemben tanúsított ellenállását látja. A lokálpatrióta tendenciákat rendkívül veszélyesnek minősítette a szocializmus és a kommunizmus építése szempontjából.

Ami a szovjet hatalmi szervek tevékenységét illeti, Lenin fontosnak tartotta, hogy gyorsan és pontosan végrehajtsák a szovjet kormány valamennyi törvényét és rendelkezését. Amikor az Arhangelszk kormányzósági végrehajtó bizottság elnöke megtagadta a központi szovjethatalom egyik intézkedésének végrehajtását, Lenin megrovásban részesítette, „mert ha lelkiismeretesen fegyelemre akarjuk tanítani a munkásokat és a parasztokat, jó példával kell elöljárnunk"[76].

Lenin személyes példával járt elöl a törvények és előírások szigorú betartá-

[75] *Lenin* Összes Művei 35 köt. 289 old

[76] *Lenin* Összes Művei. 50. kot Budapest 1977 73. old.

sában, s nem tűrt meg semmilyen kivételt önmagát illetően sem. Ékesszólóan tanúskodik erről többek között az a tény, hogy 1918 májusában szigorú megrovásban részesítette V. D. Boncs-Brujevicset, a Népbiztosok Tanácsának hivatalvezetőjét és N. P. Gorbunovot, a Népbiztosok Tanácsának titkárát, mert önkényesen és törvényellenesen felemelték fizetését.

A forradalmi, szovjet törvényesség bevezetése és megszilárdítása céljából Lenin utasította az Igazságügyi Népbiztosságot, hogy adja ki a szovjet kormány törvényeinek és rendeleteinek gyűjteményét, s dolgozzon ki és léptessen életbe megfelelő intézkedéseket a népbíróságok tevékenységének megszervezése és megjavítása érdekében. Könyörtelen harcot követelt az állami vagyon hűtlen kezelése és a korrupció, a spekuláció és a huliganizmus, a szélhámoskodás és a naplopás ellen. „»Aki nem dolgozik, ne is egyék« – ez a szocializmus *gyakorlati* parancsolata. Ezt kell a gyakorlatban megvalósítani"[77] – írta.

Lenin azt javasolta, hogy vezessenek be szigorú büntetést a korrupcióra. „*Azonnal,* példamutató gyorsasággal elő kell terjeszteni egy olyan törvényjavaslatot – írta D. I. Kurszkij igazságügyi népbiztosnak –, amely szerint a korrupció (megvesztegetés, lepénzelés, kijárás stb. **stb.**)

legalább

tízévi börtönnel és, ezen felül, tízévi kényszermunkával büntetendő."[78]

Lenin előre látta, hogy a békés lélegzetvétel igen rövidnek bizonyulhat, s ezért a szovjet ország védelmi képességének erősítését tekintette a legfontosabb feladatnak. „Mostantól kezdve olvasható a IV. szovjetkongresszusnak a breszti szerződés ratifikálására vonatkozó határozatában, amelyet Lenin írt – az Oroszországi Szovjet Föderativ Köztársaság, amely egyhangúlag elítéli a rablóháborúkat, jogának és kötelességének tekinti, hogy megvédelmezze a szocialista hazát bármely imperialista hatalom minden lehetséges támadásával szemben."[79]

A bolsevik párt programjának egyik fontos követelése volt az állandó hadseregnek népi milíciával való felváltása. Ám az oroszországi forradalom fejlődésének tapasztalatai alapján és szem előtt tartva azt a körülményt, hogy a Szovjet Köztársaság, ellenséges kapitalista környezetben lévén, a földesurak és a burzsoázia heves fegyveres ellenállásába ütközött, Lenin, a párt új módon nyúlt hozzá ehhez a problémához. A párt úgy látta, hogy a szocialista forradalom vívmányainak a külső és a belső ellenség támadási kísérleteivel szembeni megvédéséhez elengedhetetlen a szovjetállam erős, jól felfegyverzett hadseregének a létrehozása. Mi, jelentette ki Lenin, 1917. november 7. óta honvédők, a szocialista haza védelmének hívei vagyunk, s ezért „azt mondjuk: a védelemhez szilárd és erős hadsereg, erős hátország kell"[80].

[77] *Lenin* Összes Művei. 35. köt. 203. old.
[78] *Lenin* Összes Művei. 50. köt. 81. old.
[79] *Lenin* Összes Művei. 36. köt. 116. old.
[80] Ugyanott, 321. old.

Leninnek nagy érdeme, hogy a marxisták közül elsőként kidolgozta a proletárállam fegyveres erőinek kérdését, megfogalmazta a Szovjet Hadsereg szervezetének és építésének tudományos alapjait. Megállapította, hogy a Szovjet Hadsereg – új típusú hadsereg. Az imperialista államok hadseregeitől eltérően, amelyek a kizsákmányoló osztályok fegyveres támaszai, saját munkásaiknak és parasztjaiknak és más ország népeinek leigázására szolgáló eszközök, a Szovjet Hadsereg a dolgozók felszabadításának hadserege, a proletár internacionalizmus elvein alapuló és azok szellemében nevelt hadsereg.

1918 márciusában a katonai vezetők Lenin elnökletével tanácskozást tartottak, amelyen megvitatták a hadsereg szervezésének kérdéseit. A Vörös Hadsereget eleinte az önkéntesség elve alapján szervezték. Minthogy azonban katonailag kellő ellenállást kellett kifejteni az intervenciósokkal és a fehérgárdistákkal szemben, a kommunista párt és a szovjet kormány már 1918 tavaszán megkezdte a hadkötelezettségen alapuló reguláris és központosított hadsereg szervezésének előkészítését. Május 29-én az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság elrendelte a kötelező sorozást a Vörös Hadseregbe. A párt óriási munkájára és a tömegek forradalmi lelkesedésére támaszkodva már 1918 őszéig sikerült lerakni a reguláris Vörös Hadsereg szilárd alapjait.

A SZOVJET ALKOTMÁNY MEGALKOTÓJA

1918. július 4-én összeült az V. összoroszországi szovjetkongresszus. A kongresszuson éles harc bontakozott ki a baloldali eszerekkel, akik megkísérelték lejáratni a szovjet kormány politikáját, védelmére keltek a mensevikek és a jobboldali eszerek ellenforradalmi pártjának, a kulákság elleni harc beszüntetését, a gabona-magánkereskedelem szabadságát, a szegényparaszt-bizottságok feloszlatását, a breszti béke felbontását követelték.

A Népbiztosok Tanácsának beszámolójában Lenin határozottan szembeszállt a baloldali eszerekkel, leleplezte és megcáfolta rágalmazó állításaikat. Hangsúlyozta, hogy az események egész menete bebizonyította, mennyire igaza volt a kommunista pártnak és a szovjethatalomnak, amikor a breszti béke megkötése mellett szállt síkra. A békés lélegzetvétel idején a munkások és a parasztok a legnagyobb nehézségeket leküzdve hatalmas lépést tettek előre a szocialista építés útján. Lenin megmagyarázta, miért volt szükség az éhínség elleni harcban azokra a rendkívüli intézkedésekre, amelyekhez a szovjethatalom folyamodott, hangsúlyozta, hogy a kommunista párt rendületlenül folytatja a munkásosztály és a szegényparasztság, az egész dolgozó parasztság szövetségének a politikáját.

A kongresszus az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottságnak és a Népbiztosok Tanácsának a beszámolójáról folytatott heves viták után szavazattöbbséggel elfogadta a kommunista frakció által előterjesztett határozati

javaslatot, amely kifejezésre juttatta a szovjet kormány kül- és belpolitikájával való teljes egyetértést. A baloldali eszerek határozati javaslatát elvetették.

A kongresszuson elszenvedett vereségük után a baloldali eszerek július 6-án fellázadtak a szovjethatalom ellen. Hogy kiprovokálják Németország háborúját Szovjet-Oroszország ellen, Moszkvában megölték Mirbach német nagykövetet. A baloldali eszerek lázadása miatt a szovjetkongresszus félbeszakította munkáját. Az ellenforradalmi lázadás leverését Lenin irányította. K. H. Danyisevszkij, I. I. Vacetisz, a lett lövészhadosztály parancsnoka, V. D. Boncs-Brujevics és más szemtanúk később megírták, hogy Lenin figyelemmel kísérte a lázadók akcióit, utasításokat adott a vezérkarnak és katonai alakulatok parancsnokainak. Szilárd, határozott volt és rendíthetetlenül bízott a győzelemben. A lázadásról beszámolva Lenin július 7-re virradó éjjel Caricinba Sztálinnak küldött táviratában ezt írta: „Még ma éjjel kíméletlenül felszámoljuk ezt a lázadást és megmondjuk a népnek az igazságot: egy hajszál választ el bennünket a háborútól. Több száz baloldali eszer túszunk van. Mindenütt kíméletlenül el kell tiporni ezeket a szánalmas és hisztérikus kalandorokat, akik az ellenforradalmárok eszközeivé váltak. Akik ellenzik a háborút, mind mellettünk lesznek."[81]

A baloldali eszerek fegyveres ellenforradalmi megmozdulását huszonnégy órán belül elfojtották. Bűnös kalandjuk nagy felháborodást keltett a dolgozók körében és még szorosabban tömörítette a népet a bolsevik párt köré. „A munkás- és paraszttömegek... még erősebben, még jobban összeforrtak ezekben a napokban a kommunista bolsevik párttal, a néptömegek akaratának igazi kifejezőjével"[82] – mondotta Lenin. Július 9-én folytatta üléseit a szovjetkongresszus és jóváhagyta a szovjet kormány intézkedéseit a baloldali eszerek bűnös kalandjának felszámolására.

A kongresszus jóváhagyta a közellátásról szóló határozatot, „A Vörös Hadsereg megszervezéséről" szóló határozatot és igen nagy jelentőségű aktussal fejezte be munkáját: elfogadta az OSZFSZK első alkotmányát, amelynek tervezetét Lenin útmutatásai alapján és tevékeny részvételével dolgozták ki. Lenin vezette a Központi Bizottságnak azt a bizottságát, amelyet az V. szovjetkongresszus elé terjesztendő alkotmánytervezet végleges kidolgozásával bíztak meg. Lenin javaslatára az alkotmány szövegébe mint bevezető részt bevették „A dolgozó és kizsákmányolt nép jogainak kinyilatkoztatását"-t, hozzáfűztek egy cikkelyt a Szovjet Köztársaságban élő nemzetiségek és rasszok egyenjogúságáról, s megszövegeztek néhány más cikkelyt is.

A moszkvai Hamovnyiki kerületben rendezett gyűlésen „Mit ad a dolgozó népnek a szovjet alkotmány" címmel mondott beszédében, valamint több más megnyilatkozásában és munkájában Lenin rávilágított a szovjet alkotmány nagy világtörténelmi jelentőségére. Az alkotmányt nem holmi bizottság agyal-

[81] *Lenin* Összes Művei. 50. köt. 131. old.
[82] *Lenin* Összes Művei. 36. köt. 493. old.

ta ki, nem jogászok fabrikálták – a kizsákmányolók ellen szervezkedő és harcoló proletártömegek tapasztalatait rögzítette; törvénybe iktatta Szovjet-Oroszország dolgozóinak nagy vívmányait: a proletárdiktatúra bevezetését, a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségét, a legfontosabb termelési eszközöknek a nép kezébe való átmenetét, az igazi demokráciának – a nagy néptömegek demokráciájának – a meghonosítását. Lenin felhívta a figyelmet arra, hogy mi az, amiben a szovjet alkotmány alapvetően, elvileg különbözik a kizsákmányoló államok alkotmányaitól. Minden eddigi alkotmány az uralkodó osztályok érdekeit védelmezte. A szovjet alkotmány viszont „szolgálja és fogja is szolgálni a dolgozók érdekeit, s erős fegyver a szocializmus megvalósításáért vívott harcban"[83].

Az oroszországi forradalom vívmányainak világos kimutatásával a szovjet alkotmány az egész világ proletárjainak, dolgozóinak eszményeit fejezte ki. „Alkotmányunk... mindenkor a dolgozó tömegek rokonszenvére talál – mondotta később Lenin. – Ezt a szót: »szovjet« – most már mindenki megérti, a Szovjet Alkotmányt pedig lefordították minden nyelvre, és minden munkás ismeri. Minden munkás tudja, hogy ez a dolgozók alkotmánya, hogy ez a dolgozók politikai rendje, akik a nemzetközi tőke fölötti győzelemre szólítanak, tudja, hogy ez olyan vívmány, amellyel a nemzetközi imperialisták fölé kerekedtünk."[84]

Lenin nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy kellőképpen propagálják a szovjethatalom által fennállásának első éveiben elért eredményeket. 1918 augusztusában azt javasolta, hogy a népbiztosságok készítsenek beszámolókat 1917. október 25. (november 7.) óta végzett tevékenységükről.

„A jelentésekben – írta Lenin –, amelyeket a *legnépszerűbb* nyelven kell megfogalmazni, különösen fontos rámutatni

a) a tömegek helyzetének javulására (a **munkások,** a néptanítók stb. bérének emelkedésére)

b) a munkásoknak az igazgatásban való részvételére (a személy szerint kitűnő munkásokra és munkásszervezetekre stb.)

c) úgyszintén a szegényparasztok részvételére és a szovjethatalom által a kulákok elleni harcban nyújtott segítségre

d) a földbirtokosok, a tőkések, a kereskedők, a pénzemberek stb. kisajátítására.

A fő feladat: *konkrétan,* tények alapján megmutatni, *hogyan is* tett a szovjethatalom bizonyos lépéseket (az *elsőket*) a szocializmus útján."[85]

Lenin bölcsen és biztos kézzel vezette át a szovjet hajót a proletárdiktatúra első hónapjainak viharain és viszontagságain. Egész munkásságát áthatotta az alkotás pátosza, az új életformák megteremtésének pátosza. Kidolgozta a szo-

[83] Ugyanott, 509. old.
[84] *Lenin* Összes Művei. 39. köt. 311. old.
[85] *Lenin* Összes Művei. 37. köt. 75. old.

cialista építés megindításának tervét és vezette a néptömegeket e terv megvalósításáért vívott harcukban. Lenin már akkor meghatározta a szocializmus oroszországi felépítésére vonatkozó terv olyan főbb pontjait, mint a nagyipar megteremtése, a parasztság áttérése a kisgazdaságról a szocialista nagyüzemi gazdálkodásra, a kulturális forradalom végrehajtása.

Lenin, a kommunista párt zseniális vezetésével Szovjet-Oroszország dolgozói abban az időszakban világtörténelmi jelentőségű feladatokat oldottak meg: megteremtették az új, proletár államot, kivezették az országot a háborúból és lerakták a szocialista gazdaság alapjának sarkköveit. A munkásosztálynak a történelemben először sikerült nemcsak meghódítania, hanem szilárdan meg is tartania az államhatalmat.

Nem sokkal az Októberi Forradalom előtt a „Novoje Vremja" című burzsoá-monarchista lap ezt írta: „Tegyük fel egy pillanatra, hogy a bolsevikok győznek. Vajon ki kormányozna akkor bennünket? Talán a szakácsok, a kotletteknek és bifsztekeknek e szakértői? Vagy a tűzoltók? A lovászok, a fűtők? Vagy talán a dadák futkosnak majd el az Államtanács üléseire két pelenkamosás között? Vagy ki? Kik ezek az államférfiak? Talán lakatosok viselik majd gondját a színházaknak, vízvezetékszerelők intézik a diplomáciát, asztalosok a posta ügyeit?... Ez lenne a jövő? Nem! Lehetséges lenne ez? Erre az őrült kérdésre maga a történelem ad majd ellentmondást nem tűrő választ a bolsevikoknak."

A történelem csakugyan megadta és jól megadta a választ! Már a szovjethatalom első hónapjaiban kitűnt, hogy a dolgozó nép, a munkások és a parasztok sikeresen, a hercegeknél, grófoknál, tőkéseknél és földesuraknál jobban és ügyesebben tudják vezetni az államot, irányítani a népgazdaságot és létrehozni az új kultúrát.

Világtörténelmi jelentősége volt és van annak, hogy Lenin kidolgozta a szocialista építés megkezdésének tervét és a szovjet nép megvalósította ezt a tervet. Az európai és ázsiai országokban lezajlott szocialista forradalmak igazolták azt, hogy az e tervben előirányzott intézkedések elkerülhetetlen szakaszt alkotnak a szocialista építés általános törvényszerűségeinek konkrét megvalósításában. Ez a tapasztalat sohasem fog feledésbe merülni, írta Lenin a szovjet népnek a szocializmus útján tett első lépéseiről. „Ez a tapasztalat mint a szocializmus vívmánya bekerült a történelembe, és ezen a tapasztalaton fogja a jövendő nemzetközi forradalom felépíteni a maga szocialista épületét."[86]

[86] *Lenin* Összes Művei. 36. köt. 361. old.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

A SZOCIALISTA HAZA VÉDELMÉNEK ÉLÉN

Sohasem fogják legyőzni azt a népet,
amelynek munkásai és parasztjai nagy többségükben felismerték,
megérezték és látták, hogy saját hatalmukat,
a szovjethatalmat - a dolgozók hatalmát – védelmezik,
hogy azt az ügyet védelmezik,
amelynek győzelme nekik és gyermekeiknek biztosítja
azt a lehetőséget, hogy élvezzék minden áldását
a kultúrának, mindannak, amit az emberi munka létrehozott. – (Lenin)

A szovjethatalom egész politikája arról tanúskodott, hogy a bolsevikok pártja minden tőle telhetőt elkövetett a béke fenntartása, a kapitalista államokkal való normális kapcsolatok megteremtése érdekében és igyekezett elejét venni az országon belüli polgárháborúnak. Ám az imperialisták és a belső ellenforradalom meghiúsították a békés szocialista építés tervét.

A SZOVJETHATALOM KÜLSŐ ÉS BELSŐ ELLENSÉGEI

Miután kudarcba fulladtak a nemzetközi imperializmusnak azok a tervei, hogy a német hadsereg erőivel elfojtsák az orosz forradalmat, az antanthatalmak intervenciót kezdtek Szovjet-Oroszország ellen, a szovjet nép belügyeibe való arcátlan beavatkozás útjára léptek. Az „ellenforradalom exportjának" imperialista politikája volt ez, amelyet a demokráciáról, az orosz népnek „az anarchiától", „a bolsevikok zsarnokságától" való „megszabadításáról", „Oroszországnak a németektől való megmentéséről" és hasonlókról hangoztatott hazug frázisokkal álcáztak. Titkos dokumentumokban viszont az antant főkolomposai nyíltan megírták valódi céljaikat, azt, hogy fegyveres erővel rá akarják kényszeríteni a szovjet népre a régi rendszert, hogy Oroszországot fel akarják osztani befolyási övezetekre és folytatni szeretnék fosztogatását. Mivel kénytelenek voltak elismerni, hogy Oroszországban a nép többsége támogatja a szovjethatalmat és nem kívánja a burzsoá-földesúri rendszer visszaállítását, azt bizonygatták, hogy az orosz nép, „magára hagyatva" képtelen „helyreállítani a rendet"[1]. Az imperialista hatalmak vissza akarták juttatni a külföldi tőkéseknek azokat a vállalatokat, amelyek a forradalom előtt tulajdonukban voltak, az orosz népből továbbra is ki akarták sajtolni a kamatokat a cári kormány és a burzsoá ideiglenes kormány által felvett kölcsönök után.

Már 1918 márciusában Murmanszkban partra szálltak az első angol, amerikai és francia csapatok. Áprilisban japán és angol csapatok megszállták Vlagyivosztokot. Május végén a Közép-Volgánál és Szibériában az antant szerve-

[1] Isztoriko-gyiplomatyicseszkij arhiv (Történeti-diplomáciai levéltár), f. 376, d. N° 34. l. 107–123. A dokumentumot zsákmányolt német levéltári anyagok között találták meg.

zésében és a csehszlovák burzsoá politikusok segítségével fellázadt a szovjethatalom ellen a csehszlovák hadtest, amelyet az osztrák-magyar hadsereg fogságba esett cseh és szlovák katonáiból - még az Októberi Forradalom előtt - azért alakítottak, hogy Németország ellen harcoljon. A fehércsehek és a belső ellenforradalom erői elfoglalták a Volga-vidéket, az Urált és Szibéria jelentős részét. Ugyanakkor megkezdődött az angol intervenció a Kaukázusontúlon és Közép-Ázsiában. A német imperialisták, felrúgva a breszti szerződést, elfoglalták a Baltikumot, Belorussziát és Ukrajnát, s behatoltak a Don-vidékre. A megszállók az elfoglalt területeken terrorrendszert vezettek be, visszaadták a földet a földesuraknak, a vállalatokat a tőkéseknek, fosztogatták az országot, elhurcolták Oroszország kincseit.

1918 nyarán a szovjetek országát már a frontok tűzgyűrűje vette körül. A békés lélegzetvétel ideje véget ért.

A szovjet nép az építőmunka félbeszakítására kényszerült. Fegyvert kellett fognia, hogy visszaverje az ellenséget. A forradalomnak védelmeznie kellett magát. Lenin az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság, a Moszkvai Szovjet, a moszkvai üzemi bizottságok és szakszervezetek 1918. július 29-i együttes ülésén kijelentette: „háborúba keveredtünk, és a forradalom sorsát ennek a háborúnak a kimenetele dönti el. Ez legyen alfája és ómegája agitációnknak, egész politikai, forradalmi és átalakító tevékenységünknek."[2]

A Szovjet Köztársaság elleni harcban két erő egyesült: a nemzetközi imperializmus és a belső ellenforradalom.

A külső ellenségek – az angol, a francia, az amerikai, a japán és a német imperialisták - nemcsak a földbirtokosok és a tőkések hatalmának visszaállítását, a szocialista forradalom leverését tűzték ki célukul, hanem Oroszország népeinek leigázását is. A külföldi imperialistákkal szövetségben léptek fel a belső ellenségek – a tőkések, a földbirtokosok és a kulákok –, akik ádázul gyűlölték a szovjethatalmat, s az intervenciósok támogatásával kétségbeesett kísérletet tettek a régi rend visszaállítására.

A burzsoá-földesúri ellenforradalom szekértolói voltak a mensevikek és az eszerek, akik Lenin megállapítása szerint szavakban a szovjethatalom mellett foglaltak állást és szembeszegültek az antant katonai beavatkozásával, valójában azonban támogatták az ellenforradalmat: sztrájkra bujtogatták a munkásokat, az élelmiszer-beszolgáltatás elleni harcra uszították a parasztokat, a kereskedelem szabadságát hirdették, sőt sok esetben nyíltan paktáltak a fehérgárdistákkal és az intervenciósokkal.

Az orosz forradalom, állapította meg Lenin, újra a napnál világosabban megmutatta, hogy a kizsákmányoló osztályok, amikor hatalmukról és tulajdonukról van szó, megfeledkeznek a hazaszeretettel és a függetlenséggel kapcsolatban hangoztatott valamennyi frázisukról, eladják a hazát és a saját népük ellen kalmár paktumokat kötnek bármiféle idegen reakciós erővel.

[2] *Lenin* Összes Művei. 37. köt. 14. old.

Az ellenforradalomnak a Szovjet Köztársaság ellen indított harcában a vezető szerepet a nemzetközi imperializmus játszotta. Az antanthaderők főparancsnoksága dokumentumaiban nyíltan leszögezte, hogy „az orosz bolsevikellenes erők nem elég szervezettek és szilárdak", hogy „a többé-kevésbé bolsevizált gyenyikinista vagy más seregek egyáltalán nem képesek szakadatlan és szabályszerű hadműveletek folytatására". A fehérgárdisták csak az antant óriási támogatásával és vezetésével tudtak viszonylag sokáig, majdnem három évig fegyveres harcot folytatni a szovjethatalom ellen. Az antant látta el őket fegyverrel, lőszerrel, pénzzel, az antant küldött nekik katonai tanácsadókat. A fehérgárdista csapatok valamennyi hadászati tervét a szövetségesek főhadiszállásán dolgozták ki és az antant-főparancsnokság képviselőinek vezetésével hajtották végre.

Ezért mondta Lenin, hogy az oroszországi polgárháború kirobbanása és elhúzódása a nemzetközi imperializmus bűne.

A szovjetellenes intervenció egyik legfőbb szervezője, tulajdonképpeni kezdeményezője és aktív részvevője az Egyesült Államok volt. Lenin megbélyegezte az amerikai imperialistákat mint az orosz szabadság hóhérait. „Az amerikai milliárdosok – írta Lenin –, ezek a modern rabszolgatartók, éppen most különösen tragikus fejezetet nyitottak a véres imperializmus véres történetében, beleegyezésüket adva – egyre megy, hogy közvetlenül-e vagy közvetve, nyíltan-e vagy képmutatóan leplezett formában – ahhoz, hogy az angol–japán fenevadak fegyveres hadjáratot indítsanak az első szocialista köztársaság megfojtása céljából."[3]

Az Egyesült Államok polgári történészei nagy erőfeszítéseket tettek és tesznek ma is, hogy tisztára mossák az amerikai monopolistákat, leplezzék közreműködésüket ebben a gyalázatos gaztettben, elpalástolják az Egyesült Államoknak a szovjetellenes intervencióban betöltött tényleges szerepét. A tények azonban meghazudtolják őket és igazolják Lenin megállapításait.

Az Egyesült Államok kormánya 1918 augusztusában nyilatkozatot tett közzé, amelyben helyeselte a szövetségesek oroszországi katonai akcióit. Októberben az Egyesült Államokban kidolgozták a Wilson elnök „14 pontjához" fűzött „kommentárt", amely tulajdonképpen a szovjethatalom megsemmisítésének és Oroszország felosztásának programja volt. Franciaország és Anglia a szovjetellenes intervenció terveit egytől egyig összeegyeztette az Egyesült Államokkal. Az Észak-Oroszországban bevezetett megszállási rendszer fő támaszai az angol csapatok mellett az amerikai csapatok voltak. Körülbelül 9000 amerikai katona és tiszt vett részt a távol-keleti szovjetellenes intervencióban.

A nemzetközi imperializmus törekvéseit kifejezve Winston Churchill meghirdette a „14 állam hadjáratát" Szovjet-Oroszország ellen és kijelentette, hogy „a bolsevik csecsemőt bölcsőjében kell megfojtani". Az imperialisták nem tudták, hogy ez a „bolsevik csecsemő" herkulesi erejű. S ahogyan a cse-

[3] Ugyanott, 45. old.

csemő Herkules egymaga fojtotta meg a félelmetes kígyókat, amelyeket ellenségei a bölcsőjébe dobtak, úgy fojtotta meg a fiatal Szovjet Köztársaság a nemzetközi és belső ellenforradalom szörnyű „hidráját", bebizonyítva a szovjetrend legyőzhetetlenségét.

AZ INTERVENCIÓSOK ÉS FEHÉRGÁRDISTÁK ELLEN

A kommunista párt mint nagy hazafias és internacionalista erő a szovjetország munkásosztályát és valamennyi dolgozóját forradalmi, honvédő háborúra mozgósította az intervenciósok és a burzsoá-földesúri ellenforradalom ellen. Ez a háború Lenin megállapítása szerint a szocialista hazáért, a Szovjet Köztársaságért, a szocializmus nemzetközi hadseregének élcsapatáért folyt.

A párt Központi Bizottsága Leninnel az élen valóságos vezérkarrá, a szovjetország védelmét vezető testületi szervvé vált. Lenin irányította a Központi Bizottságnak és a szovjet kormánynak az ellenség szétzúzására irányuló óriási, sokoldalú szervező munkáját. Az ő közvetlen vezetésével határozták meg, milyen legyen a háborús viszonyok közepette a párt irányvonala a bel- és külpolitika terén. Az ő közvetlen vezetésével döntötték el a szovjet fegyveres erők szervezésével és harci tevékenységük minél hatékonyabb támogatásával összefüggő kérdéseket s állapították meg a haditervek főbb szempontjait és végrehajtásuk módját. A polgárháború éveiben Lenin nemcsak politikai vezető volt, hanem emellett kiváló hadvezérnek, a hadtudomány és a hadművészet alapos ismerőjének bizonyult.

Nehéz elképzelni, milyen megfeszített munkát végzett Lenin a külföldi katonai intervenció és a polgárháború éveiben.

Már korán reggel ott volt a dolgozószobájában, írta később visszaemlékezéseiben Boncs-Brujevics, a Népbiztosok Tanácsának hivatalfőnöke, gyorsan elolvasta a hadi helyzetre vonatkozó jelentéseket, majd maga vezette rá a térképekre a Vörös Hadsereg és az ellenséges csapatok elhelyezkedését és mozgását. Gondosan tanulmányozta a főparancsnokság összefoglaló jelentéseit, valamint a frontokról érkezett különböző hadműveleti és katonapolitikai anyagokat. Rendszeres jelentéseket kapott a fronthelyzetről és a Vörös Hadsereg hadműveleteinek menetéről, de nem érte be ezzel, hanem állandóan szoros kapcsolatot tartott a frontok és a hadseregek parancsnokságaival. A gyorsan változó helyzet a háborúval kapcsolatos legkülönbözőbb kérdések azonnali eldöntését követelte. Lenin nap mint nap figyelemmel kísérte a párt- és kormányhatározatok végrehajtását, nemcsak a hadviselés elvi kérdéseivel foglalkozott, hanem a mélyére hatolt mindennek, ami a hátországban és a fronton történt, s így példát mutatott az operatív, hatékony vezetésre.

Ugyanakkor Lenin gyakran mondott beszédet gyűléseken, értekezleteken, különböző kongresszusokon és konferenciákon, megmagyarázta a párttagoknak, a munkásoknak, a parasztoknak, a vöröskatonáknak a belpolitikai és a

nemzetközi helyzetet, a hadi helyzetet, ismertette a szovjethatalom erejének és legyőzhetetlenségének forrásait, kifejtette az ország előtt álló feladatokat, arra lelkesítette a néptömegeket, hogy hőstetteket vigyenek véghez a fronton és önfeláldozó munkát végezzenek a hátországban. Kiadta a „Mindent a frontnak, mindent a győzelemért!" jelszót.

1918 nyarán a Szovjet Köztársaság rendkívül súlyos helyzetbe került. Az intervenciósok megszállták a szovjetország háromnegyed részét. A fő frontnak a Keleti Front számított, ahol a fehérgárdistáknak sikerült elfoglalniuk Szizranyt, Szamárát, Szimbirszket és Kazanyt. Lenin azt mondta, hogy akkor ezen a fronton dőlt el a forradalom sorsa. A párt Központi Bizottsága július végén határozatot hozott a Keleti Front megerősítéséről. A Keleti Fronton kialakult helyzet megjavításának legfontosabb feltételeit Lenin kommunista párttagok, öntudatos munkások odairányításában látta. S amikor Zinovjev és egyes más petrográdi vezető funkcionáriusok akadályozták annak a központi bizottsági utasításnak teljesítését, hogy Petrográdból a legjobb pártmunkásokat és proletárokat küldjék a Keleti Frontra, Lenin erélyes közbelépése törte meg lokálsoviniszta és fegyelmezetlen magatartásukat. Lenin utasította a Legfelsőbb Katonai Tanácsot, hogy dolgozzon ki tervet *minél több* alakulatnak a Nyugati Frontról a Keleti Frontra küldésére, s hogy ezt a tervet a legrövidebb időn belül hajtsa végre[4]. Állandó kapcsolatot tartott a Keleti Fronttal, tanácsokat és utasításokat adott.

Ennek hamarosan meg is lett az eredménye. Lenin, a Központi Bizottság intézkedéseinek köszönhető, hogy a szovjet csapatok a Keleti Fronton megállították az ellenség további előrenyomulását, majd ellentámadásba mentek át.

Lenin a többi frontot sem tévesztette szem elől. Konkrét utasításokat adott az Északi Front parancsnokságának arra, hogy szervezze meg Vologda és Kotlasz védelmét a fehérgárdisták és az intervenciós csapatok támadásaival szemben. Nagy figyelmet fordított Caricin védelmére, Krasznov doni hadseregének és Gyenyikin „önkéntes" hadseregének visszaverésére is. Igen fontos feladatnak tartotta a kuláklázadások gyors elfojtását. Helyi szerveknek küldött táviratában követelte, hogy „a leghatározottabban lépjenek fel a kulákok és a velük paktáló baloldali eszer söpredék ellen"[5], szervezzék meg a szegényparasztokat és az ő segítségükkel kobozzák el a fellázadt kulákok minden vagyonát és minden gabonáját.

GALÁD MERÉNYLET A FORRADALOM VEZÉRE ELLEN

A külföldi imperialisták és az oroszországi ellenforradalmárok a szovjethatalom ellen vívott harcukban a legocsmányabb, legaljasabb eszközöktől sem riadtak vissza. Összeesküvést készítettek elő a szovjet kormány megdöntése,

[4] Lásd *Lenin* Összes Művei. 50. köt. 166. old.
[5] Ugyanott, 173. old.

Leninnek és a kommunista párt, a szovjet állam más vezetőinek meggyilkolása céljából. 1918. augusztus 30-án Lenin beszédet mondott a Michelson-gyár (a mai Vlagyimir Iljics-gyár) munkásai előtt, s amikor a gyűlés után gépkocsija felé tartott, egy Kaplan nevű eszer terrorista nő többször rálőtt és mérgezett dumdum golyókkal súlyosan megsebesítette.

Lenin élete hajszálon függött. Az egyik golyó a bal vállába fúródott, a másik a bal tüdőcsúcsba hatolt. Sok vért vesztett, időnként kimaradt a pulzusa, szíve kissé elmozdult; vérmérgezés fenyegette. Az orvosok mindent elkövettek, hogy megmentsék Lenin életét. Maga Lenin rendkívül szívósnak bizonyult, nyugtatta hozzátartozóit, elvtársait és orvosait, s mosolyogva azt mondogatta: semmiség, ez minden forradalmárral megeshet.

A forradalom vezére elleni galád merénylet megrendítette az egész országot. A párt, a munkások, a parasztok, a vöröskatonák, az összes becsületes szovjet emberek aggódva és izgatottan lesték a lapokban Lenin egészségi állapotáról megjelenő közleményeket. Lenin garmadával kapta a leveleket és táviratokat, amelyekben a dolgozók tiszta szívből mielőbbi gyógyulást kívántak. „A munkások kérik, követelik, hogy élj" - üzenték levelükben a Tulai Fegyvergyár munkásai. A munkakommunák és szegényparaszt-bizottságok Perm kormányzósági kongresszusának küldöttei többek között a következőket írták: „Mi hamarosan talpra állítunk téged az ágyból, szegényparasztok nagy harcosa és vezére. Az egész világ szegényparasztjainak hő vágya, hogy ismét lássák soraikban Vlagyimir Iljicsüket." A gyárakban, a falvakban, a frontokon és a hátországban – mindenütt azt követelték, hogy könyörtelenül számoljanak le a terroristákkal, a burzsoá-földesúri ellenforradalommal. A munkások és a parasztok még szorosabban tömörültek a kommunista párt és a szovjet kormány köré.

Szerencsére Lenin erős szervezete megbirkózott a súlyos sebekkel. Lenin, mihelyt egy kicsit jobban érezte magát, kérte, hogy röviden számoljanak be neki minden fontos ügyről, s az orvosoknak arra a nyomatékos figyelmeztetésére, hogy „eszébe se jusson a munka", kurtán azt válaszolta: „Most nem olyan időket élünk." Már egy héttel a merénylet után táviratokat küldött, katonai természetű utasításokkal.

Az aljas merényleten felháborodott vöröskatonák még elszántabban harcoltak a szovjethatalom ellenségeivel, csodálatos bátorságot és hősiességet tanúsítottak. A Keleti Fronton a Vörös Hadsereg azokban a napokban sikeresen kibontakoztatta támadását. Felszabadult Kazany és Szimbirszk. Ebből az alkalomból az I. hadsereg katonái a következő szövegű táviratot küldték Leninnek: „Drága Vlagyimir Iljics! Az Ön szülővárosának elfoglalása válasz az Ön egyik sebére, a másodikra pedig a válasz Szamára lesz!" Lenin választávirata így szólt: „Szimbirszknek – szülővárosomnak - bevétele a legjobb gyógyír sebeimre. A frisseség és az erő nagyszerű érzése tölt el. Köszöntöm a vöröskato-

nákat a győzelem alkalmából és valamennyi dolgozó nevében kifejezem hálámat áldozatkészségükért."[6]

Szeptember 16-án az orvosok megengedték, hogy Lenin újra munkába álljon. Azonnal a Központi Bizottság ülésére ment, másnap pedig elnökölt a Népbiztosok Tanácsának ülésén. A lapokban megjelent az egészségi állapotára vonatkozó utolsó közlemény, amelyhez ő a következő reá jellemző megjegyzést fűzte: „E közlemény és kitűnő közérzetem alapján tisztelettel kérem, hogy ne háborgassák az orvosokat telefonhívásokkal és kérdésekkel." Október 16-án felgyógyulása után első ízben sétált a Kremlben, és séta közben felvételt készítettek róla a filmhíradó számára. Amikor észrevette, hogy fényképezik, méltatlankodott, s csak akkor nyugodott bele a felvételbe, amikor megmagyarázták, hogy a munkások látni akarják felgyógyultan. A filmhíradó bemutatása nagy örömmel töltötte el a nézőket. Amikor Lenin megjelent a vásznon, mindenki felállt és sokáig tapsolt. Sokan sírtak örömükben, amikor látták, hogy szeretett vezérük él és jól érzi magát.

Lenin nyomban nyakig belemerült a fontos és halaszthatatlan ügyekbe, de hamarosan érezte, hogy a mindennapi megfeszített munka még meghaladja erejét, s az orvosok unszolására beleegyezett abba, hogy a város környékére menjen pihenni. Pihenőhelyül a Moszkvától nem messze levő Gorkit választották. Lenin és Krupszkaja egy nagy ház egyik kisebb oldalszobájába költözött. Lenin akkor körülbelül három hetet töltött Gorkiban. Napról napra jobban erőre kapott. Hangulata kitűnő volt. Nagyon örült, hogy a frontokon megjavult a helyzet. Annak is örült, hogy a tőkés országokban erősödött a forradalmi mozgalom, különösen Németországban, ahol éles politikai válság tört ki. A németországi eseményekkel kapcsolatban Lenin javaslata alapján október 3-ra összehívták az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság, a Moszkvai Szovjet, az üzemi bizottságok és a szakszervezetek rendkívüli ülését. Az ülésen felolvasták Lenin levelét, amelyben azt javasolta, hogy hozzanak intézkedéseket a német munkások támogatására.

„A PROLETÁRFORRADALOM ÉS A RENEGÁT KAUTSKY"

Lenin a nyugat-európai országokban érlelődő forradalmak szempontjából roppant nagy veszélyt látott abban a körülményben, hogy Nyugat-Európában nem működtek forradalmi proletárpártok s a munkásmozgalomban túlerőben voltak a reformisták. Nagyon felháborodott Kautskynak akkoriban a bolsevizmus ellen írt cikkein és különösen „A proletariátus diktatúrája" című könyvén, ahol meghamisította a marxizmust, tagadta a szocialista forradalom és a proletárdiktatúra szükségességét. Lenin nagyon fontosnak tartotta a marxista elmélet meghamisítására és elsekélyesítésére irányuló kísérletek erélyes vissza-

[6] *Lenin* Összes Művei. 37. köt. 90. old.

verését, s ezért 1918 októberében és novemberében megírta „A proletárforradalom és a renegát Kautsky" című könyvét, amelyben pontról pontra leleplezte Kautsky revizionizmusát és áruló magatartását, a könyvében található szörnyű elméleti zagyvaságokat, otromba hamisításokat és mellébeszéléseket.

Lenin kimutatta, hogy Kautsky hamisítást követ el, amikor olyan látszatot próbál kelteni, mintha a jobboldali szocialisták és a bolsevik kommunisták álláspontja közötti ellentét „két gyökerében különböző módszer: a *demokratikus* és a *diktatorikus* módszer ellentéte" volna.[7] Lenin megmagyarázta, hogy nem szabad az „általában vett diktatúrát" szembeállítani az „általában vett demokráciával". Minden állam lényege az antagonisztikus osztálytársadalomban a gazdaságilag uralkodó osztály diktatúrája, s ez az osztály uralma gazdasági alapjainak védelmére és osztályellenségeinek elnyomására használja fel politikai hatalmát.

De míg a kizsákmányoló osztályok diktatúrája mindenkor a lakosság óriási többségének, a dolgozóknak az erőszakos elnyomását szolgálja, addig a munkásosztály diktatúrájának erőszaka az elenyésző kisebbségben levő kizsákmányolók ellen irányul. Emellett a proletárdiktatúra fő feladata, hangsúlyozta Lenin, nem az erőszak, hanem az új, szocialista rend megteremtése.

Ahogyan nincs és nem lehet elvont diktatúra, ugyanúgy nincs és nem lehet „tiszta demokrácia", általában vett demokrácia sem. „A »tiszta demokrácia« – írta Lenin – a munkások elbolondítására törekvő liberálisnak a hazug frázisa."[8] A történelem ismer polgári demokráciát, amely a feudalizmus helyébe lép, és proletár, szocialista demokráciát, amely felváltja a polgári demokráciát. A polgári demokrácia a feudalizmushoz képest történelmi haladás volt. A tőkés országokban a marxista pártja vezette munkásosztály és az összes valóban népi erők kötelesek elszántan védelmezni a demokratikus jogokat a reakció támadásaival szemben, tevékenyen harcolni e jogok kiszélesítéséért, a dolgozó tömegek helyzetének javításáért.

Ám van e kérdésnek egy másik oldala is. Semmiképpen sem szabad megfeledkezni arról, hogy a polgári demokrácia mindig szűk, korlátozott és képmutató, a gazdagok, a kizsákmányolók demokráciája, s a kapitalizmusban ez nem is lehet másként.

Lenin írásaiban és beszédeiben leleplezte az amerikai demokrácia igazi arculatát, hangsúlyozta, hogy „sehol sem nyilvánul meg olyan durván, olyan nyílt megvesztegetés formájában a tőke uralma, maroknyi milliárdos uralma az egész társadalom fölött, mint Amerikában"[9]. Az internacionalisták üldözése, a négerlincselések, a kapitalisták zsoldjában álló fegyveres csapatok véres leszámolása a sztrájkolókkal, a gyenge és kis népek elnyomása és megfojtása, a legreakciósabb erők támogatása az egész világon – mindez arról tanúskodik,

[7] Lásd ugyanott, 228. old.
[8] Ugyanott, 238. old.
[9] *Lenin* Összes Művei. 39. köt. 77. old.

írta, hogy a kapitalizmus védelmezői által eszményített amerikai demokrácia valójában a burzsoázia diktatúrája.

Napjainkban az imperializmus ideológusai az úgynevezett „szabad világról" kiagyalt dajkamesékkel próbálják félrevezetni a tömegeket. Az egekig magasztalják a hírhedt „nyugati demokráciát", s váltig azt bizonygatják, hogy a „nyugati demokrácia" új szakaszába, „a talpraállás és a felvirágzás" szakaszába lépett, hogy az Egyesült Államokban, Angliában és más kapitalista országokban nincsenek többé ellentétes osztályok, nincs többé osztályharc, hogy a burzsoá állam megteremtette a „társadalmi harmóniát" s egyenlő mértékben gondoskodik minden állampolgárról.

Márpedig akármennyire magasztalják is az imperialista propagandisták és revizionista kontrásaik a polgári demokrácia „gyönyöreit", az lényegében változatlanul a dolgozók ellen irányul. A polgári demokráciát napjainkban is ugyanazok a vonások jellemzik, amelyekről Lenin írt: a tőke mindenhatósága, a dolgozók kizsákmányoltsága és tényleges jogfosztottsága. Sőt, az Egyesült Államokban és más kapitalista országokban a reakciós erők támadást intéznek a polgári demokrácia vívmányai ellen, egyre inkább lábbal tiporják a néptömegek alkotmányos jogait, fasiszta kormányzási módszerekhez folyamodnak.

A polgári demokráciával Lenin a proletár, szocialista demokráciát állította szembe, ugyanakkor azonban megmagyarázta, hogy a munkásosztály diktatúrája, amely nélkülözhetetlen a szocializmus felépítéséhez és teljes megszilárdításához, szintén nem „tiszta demokrácia" és nem is lehet az. Sőt, nem lehetséges „tiszta demokrácia" a szocialista társadalomban sem, mert ott is vannak még osztálykülönbségek, kapitalista csökevények. Nem szabad megfeledkezni a nemzetközi méretekben folyó osztályharcról, a két rendszer közötti harcról sem.

Amíg nem szűntek meg az osztályok, az általában vett demokráciának, az emberi személyiség általában vett szabadságának, az általában vett egyenlőségnek mindennemű hangoztatása önámítás vagy a dolgozók ámítása, s a burzsoázia, az ellenforradalom érdekeit szolgálja.[10] A munkásosztály, miután hatalomra jutott, kénytelen korlátozni a demokráciát a megdöntött kizsákmányoló osztályokat illetően. Nem adhat szabadságot az ellenforradalmároknak, a szocialistaellenes erőknek, akik a világimperializmussal együtt igyekeznek a demokratikus jogokat a kapitalizmus restaurálására felhasználni.

S jóllehet a proletárdiktatúra korlátozza a demokráciát a kizsákmányolók maroknyi csoportját illetően, hallatlan mértékben kifejleszti és kiszélesíti a demokráciát a népesség óriási többsége, a dolgozók számára. A szocialista demokrácia a demokrácia magasabb rendű típusa. A politikai jogok és szabadságok formális kinyilatkoztatására szorítkozó polgári demokráciától eltérően a szocialista demokrácia valóban biztosítja a kizsákmányolás és a szellemi el-

[10] Lásd *Lenin* Összes Művei. 37. köt. 238. old.; 41. köt. 403. old.

nyomás alól felszabadult dolgozóknak a társadalmi és politikai jogok megvalósulását.

Lenin rávilágított arra, hogy a szovjethatalom, az igazi demokrácia lényege és óriási jelentősége éppen abban rejlik, hogy a legszélesebb néptömegeket bevonja „az állam demokratikus kormányzásában való állandó, feltétlen és emellett döntő részvételbe"[11].

Leninnek „A proletárforradalom és a renegát Kautsky" című könyve óriási szerepet játszott a nemzetközi kommunista és munkásmozgalomban. Jelentőségét először is az határozza meg, hogy Lenin e művében megmutatta, milyen veszélyeket rejt magában a kautskyzmus, hogyan hamisította meg Kautsky a marxizmust a polgári liberalizmus szellemében, hogyan torzították és laposították el a proletárdiktatúráról szóló tanítást; másodszor, minden tekintetben leleplezte a Kautsky által felmagasztalt polgári demokrácia hamis, képmutató jellegét; harmadszor, világosan és sokoldalúan feltárta a szovjet demokrácia történelmi jelentőségét.

„A proletár demokrácia – állapította meg Lenin – *milliószor* demokratikusabb minden polgári demokráciánál; a szovjethatalom milliószor demokratikusabb a legdemokratikusabb polgári köztársaságnál."[12]

„A proletárforradalom és a renegát Kautsky" című könyvében Lenin mélyrehatóan elemezte a Nagy Októberi Szocialista Forradalom történelmi tapasztalatait. Kautsky koholmányait leleplezve a mű a valóságnak megfelelő képet adott a szovjet állam által végrehajtott forradalmi átalakításokról, megmagyarázta igazi értelmüket, kifejtette és megindokolta a bolsevik párt politikáját. A legnagyobb büszkeséggel beszélt a bolsevikoknak a proletár internacionalizmus iránti hűségéről. Megállapította, hogy az orosz kommunisták taktikája az egyedüli internacionalista taktika volt, mert „megtette a maximumát annak, ami *egy* országban *valamennyi ország* forradalmának fejlesztése, támogatása, felébresztése *érdekében* megvalósítható"[13]. Ezzel Lenin arra gondolt, hogy a proletárdiktatúra országa példájával, sikereivel forradalmasító hatást gyakorol a dolgozók nemzetközi felszabadító mozgalmára. Valamennyi ország dolgozó tömegei előtt, írta, „napról napra világosabbá válik, hogy a bolsevizmus a háború és az imperializmus borzalmaitól való menekvés helyes útját mutatta meg, hogy a bolsevizmus *alkalmas arra, hogy mindenki számára a taktika mintája legyen*"[14].

A szovjet nép ünnepélyesen megemlékezett a Nagy Októberi Szocialista Forradalom első évfordulójáról. 1918. november 6-án megnyílt a VI. összoroszországi rendkívüli szovjetkongresszus. Lenin az évforduló alkalmából tartott beszédében méltatta a szovjet ország munkásainak és parasztjainak az

[11] *Lenin* Összes Művei. 37. köt. 475. old.
[12] Ugyanott, 244. old.
[13] Ugyanott, 287. old.
[14] Ugyanott, 288. old.

új élet építésében elért eredményeit. Másnap beszédet mondott Marx és Engels ideiglenes emlékművének felavatási ünnepségén, majd a felvonuló dolgozókkal együtt a Vörös térre ment. Ott beszédet mondott az Októberi Forradalom harcosai emléktáblájának leleplezésénél. Este részt vett az Összoroszországi Rendkívüli Bizottság munkatársainak műsoros estjén.

A november 9-én kirobbant német forradalomról szóló hírek egészen magukkal ragadták Lenint. Az októberi napok első évfordulója, írta visszaemlékezéseiben Krupszkaja, Vlagyimir Iljics életének egyik legboldogabb napja volt.

A VÖRÖS HADSEREG MEGSZILÁRDULÁSA

1918 őszén a nemzetközi helyzet lényegesen megváltozott. A központi hatalmak az antant haderőinek csapásai alatt az első világháborúban vereséget szenvedtek, s kénytelenek voltak kapitulálni. Németországban a forradalom megdöntötte a császárságot. Az Osztrák–Magyar Monarchiában is polgári forradalom tört ki. Ilyen körülmények között Lenin lehetségesnek tartotta, hogy érvénytelenítsék a császári Németország által Szovjet-Oroszországra rákényszerített rabló breszti békeszerződést. 1918. november 13-án az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság a szerződést semmisnek nyilvánította. Az események menete fényesen igazolta Lenint, aki megmondta, hogy eljön az idő, amikor majd a breszti szerződés hatályát veszti.

Ukrajna, Belorusszia és a Baltikum dolgozó tömegei a Vörös Hadsereg támogatásával harcba indultak, hogy kiűzzék a német területrablókat és helyreállítsák a szovjethatalmat.

Lenin, a német imperializmus vereségének tanulságait elemezve, arra az igen fontos következtetésre jutott, hogy a világuralom megszerzése és más népek szabadságának eltiprása céljából háborút indító imperialista rablók elkerülhetetlenül kudarcot vallanak. A német imperializmust illetően megállapította: „Ez előbb szörnyű mód felfújta magát, elnyelte Európa háromnegyed részét; elhájasodott, aztán hirtelen szétpukkadt, rettenetes bűzt hagyva maga után."[15] Ugyanakkor Lenin leleplezte az amerikai imperializmus reakciós szerepét is. „Alighanem – írta – az amerikai milliárdosok voltak a leggazdagabbak, földrajzilag pedig a legbiztonságosabb helyzetben. Ők szedték meg magukat a legjobban. Minden országot hűbéresükké tettek, még a leggazdagabbat is. Sok százmilliárd dollárt harácsoltak össze. És minden dollárhoz szenny tapad: azoknak a titkos szerződéseknek a szennye, amelyeket Anglia a »szövetségeseivel«, Németország pedig a csatlósaival kötött a rablott javak felosztása céljából, azoknak a szerződéseknek a szennye, melyekkel a felek kötelezik magukat arra, hogy kölcsönösen »segítik« egymást a munkások elnyomásában és a szocialista internacionalisták üldözésében."[16] Lenin Európa csendőreinek

[15] Ugyanott, 151. old.
[16] Ugyanott, 47. old.

nevezte az amerikai imperialistákat: „Fojtogatják a forradalmat Ausztriában, a zsandár szerepét töltik be, ultimátumot küldenek Svájcnak: nem adunk gabonát, ha nem vesztek részt a bolsevik kormány elleni harcban. Kijelentik Hollandiának: ne merészeljetek beengedni szovjet követeket, különben jön a blokád. Egyszerű eszközzel dolgoznak: az éhség kötelével. Ezzel fojtják meg a népeket."[17]

Leninnek ezek a szavai, amelyekkel feltárta az imperializmus, kiváltképpen az amerikai imperializmus, véres tetteinek lényegét, aktuálisak napjainkban is, amikor az amerikai monopoltőke a világ legnagyobb kizsákmányolójává, a modern kolonializmus fő támaszává vált, amikor az amerikai imperializmus a nemzetközi reakció központja és a *világ*zsandár szerepét játssza. Az amerikai imperializmus fojtogatja a nemzeti felszabadító és forradalmi mozgalmakat, reakciós rezsimeket juttat hatalomra és tart fenn más országokban, diverziókat szervez a szocialista államok ellen, háborúkat robbant ki a világ különböző térségeiben, atomháborúval fenyegeti a világot.

Lenin a VI. szovjetkongresszuson a nemzetközi helyzetről mondott előadói beszédében felhívta a figyelmet arra, hogy az antant a központi hatalmakon aratott győzelem után kiszélesíti majd a Szovjet Köztársaság elleni intervencióját. És csakugyan, a szövetséges hadseregek főparancsnoksága közvetlenül a Németországgal kötött fegyverszünet után az intervenció fokozására irányuló terveket dolgozott ki. Az angol, a francia és az amerikai imperialisták fokozták a fehérgárdista seregeknek nyújtott támogatást, és nagy katonai erőket küldtek Szovjet-Oroszországba. Hajóhadukat a Fekete-tengerre vezényelték, elfoglalták a fekete-tengeri kikötőket, s Oroszország déli részén és a Kaukázusontúlon csapatokat tettek partra.

Lenin ismételten rámutatott azokra a hihetetlen nehézségekre, amelyek közepette a fiatal Szovjet Köztársaság a fehérgárdisták és a nemzetközi imperializmus egyesült erői ellen felszabadító háborúját folytatta. Az intervenció és a polgárháború, írta, az orosz munkásokra és parasztokra nézve „olyan szenvedésekkel, olyan nélkülözésekkel, olyan áldozatokkal, minden bajnak olyan fokozódásával járt, amilyeneket még nem látott a világ"[18]. Így például 1919 elején Moszkvában, Petrográdban és sok más városban az I. kategóriájú élelmiszerjegyekre napi 1/2 font (200 g), a II. kategóriájúakra 3/8 font, a III. kategóriájúakra pedig 1/8 font kenyeret adtak a lakosságnak.

Minthogy 1918 tavaszán a békés lélegzetvétel ideje nagyon rövidnek bizonyult, a Vörös Hadsereg kiépítésére irányuló munka zömét az ellenséggel vívott ádáz harcok tüzében kellett elvégezni. Erősen érezhető volt a kellő számú parancsnok hiánya, nem volt elég fegyver, lőszer és egyenruha, míg az imperialistáknak és a burzsoá-földesúri ellenforradalomnak mindez nagy bőségben állt rendelkezésére. Hosszú hónapokon keresztül az ellenség tartotta kezében a

[17] Ugyanott, 203. old.
[18] *Lenin* Összes Művei. 43. köt. 122. old.

legfontosabb élelmiszer-, nyersanyag- és fűtőanyag-szállító területeket – Ukrajnát, az Urál-vidéket, Szibériát és Észak-Kaukázust. Az éhínség leküzdése, a közlekedés és a hadiüzemek munkájának biztosítása óriási erőfeszítéseket követelt a szovjethatalomtól. „Nincs nálunk a Népbiztosok Tanácsának vagy a Honvédelmi Tanácsnak olyan ülése – mondotta Lenin –, amelyen ne az utolsó néhány millió pud szén vagy ásványolaj elosztásával foglalkoznánk."[19] A városi lakosság és a hadsereg kenyérellátásának feladatát csak valóban hősi rendszabályokkal lehetett megoldani.

Az ellenség a szovjethatalom gyors bukására számított. De elszámította magát. A szovjet nép a kommunista párt és a szovjet kormány vezetése alatt, élén Leninnel, megtalálta a példátlan nehézségek leküzdéséhez szükséges erőt és eszközöket, a győzelemhez vezető helyes utat.

Az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság a Szovjet Köztársaságot katonai tábornak nyilvánította. Az ország egész politikai, gazdasági és kulturális életét átszervezték a háború szükségleteinek megfelelően. „Ha már háborúra került sor – mondotta Lenin –, mindent alá kell rendelni a háború érdekeinek, az ország egész életét alá kell rendelni a háborúnak..., ezen a téren nem szabad tűrni a legkisebb ingadozást sem."[20]

Minden erő és eszköz mozgósítása céljából 1918. november 30-án megalakították a Munkás-Paraszt Honvédelmi Tanácsot, amelynek elnöke Lenin lett. Ez a tanács a proletárdiktatúra rendkívüli szerve volt, a háborús idők körülményei hívták életre. Összehangolta és irányította a központi és a helyi katonai és polgári hatóságok és intézmények tevékenységét, biztosította a front és a hátország egységét. A Munkás-Paraszt Honvédelmi Tanács az 1918. december 1-től 1920. február 27-ig terjedő időszakban több mint száz ülést tartott. Két ülés kivételével valamennyin Lenin elnökölt.

Az intervenciósok és a fehérgárdisták katonai leverése érdekében mindenekelőtt jelentősen növelni kellett a szovjet fegyveres erők létszámát, erősíteni kellett a Vörös Hadsereget. 1918 okóberében Lenin azt a feladatot tűzte ki, hogy rövid idő alatt hárommilliós hadsereget kell teremteni. Állandóan figyelemmel kísérte a mozgósítás menetét, nagy gondot fordított a megalakuló hadosztályok felszerelésére és fegyverzetére, s ügyelt arra is, hogy az általános katonai oktatás rendszere révén tartalékokat képezzenek ki a Vörös Hadsereg számára. Személyesen vizsgálta meg és hagyta jóvá a vöröskatonák első szolgálati szabályzatát, amely a Vörös Hadsereg harcosának kötelezettségeit foglalta pontokba. A párt és a kormány intézkedései biztosították a Vörös Hadsereg megfelelő szervezeti felépítését, harci tevékenysége irányítását és vezetésének következetes centralizálását.

Lenin szoros kapcsolatban állt a vöröskatonák tömegeivel, gyakran mon-

[19] *Lenin* Összes Művei. 38. köt. 348. old.
[20] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 111–112. old.

dott beszédet a frontra induló harcosok előtt, gyakran beszélgetett frontkatonákkal.

1918. március 11-én Lenin a moszkvai Zamoszkvorecsje kerületben részt vett katonai alakulatok eskütételén. Ebből az alkalomból mondott rövid beszédében rámutatott arra, hogy mi a különbség a régi, cári hadsereg és az új, Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg között, hogy meg kell védeni a Szovjet Köztársaságot. A kormány nevében üdvözölte a forradalomnak és a szovjethatalomnak hűséget fogadó harcosokat és sok sikert kívánt nekik a szocialista haza ellenségei elleni harcukban.

„Lobogó vörös zászlóval, zárt rendben meneteltünk a kaszárnyába – emlékeznek vissza a 4. moszkvai szovjet ezred parancsnokai és harcosai. – Harsogott a dal... S amikor később a polgárháború frontjain nehéz helyzetbe kerültünk és mindenfelől szorongatott bennünket az ellenség, Iljicsre és a Köztársaságnak tett eskünkre gondoltunk. S boldogok vagyunk, hogy eskünkhöz mindig hívek maradtunk."[21]

Különösen nagy figyelmet fordított Lenin a Vörös Hadsereg parancsnoki karának kialakítására. 1918. november 24-ét a „Vörös tiszt napjá"-nak nyilvánították. Ezen a napon a Vörös téren a katonai iskolák növendékei díszszemlére gyűltek össze. A díszszemle után a Szovjet térre vonultak, ahol a Moszkvai Szovjet székházának erkélyéről Lenin üdvözlő beszédet mondott. Most, amikor új hadsereget szerveztünk, mondta, a parancsnokokat csakis a nép köréből vegyük. „Csak a vörös tiszteknek lesz tekintélyük a katonák előtt, és csak ők tudják majd megszilárdítani hadseregünkben a szocializmust. Az ilyen hadsereg legyőzhetetlen lesz."[22]

Lenin több ízben meglátogatta a katonai akadémiákat, iskolákat és tanfolyamokat, megismerkedett munkájukkal, megvizsgálta a jövendő parancsnokok tankönyveit, előadásokat tartott a hallgatóknak. Két alkalommal is ellátogatott a Vezérkari Akadémiára, járt a nehéztüzérségi parancsnokok moszkvai tanfolyamán, a lovassági és a géppuskás tanfolyamokon, szoros kapcsolatot tartott a Vörös Hadsereg parancsnoki állományának a Kremlben működő első moszkvai géppuskás tanfolyamával. Lenin sok katonai vezetővel érintkezett, érdeklődött sorsuk iránt, figyelemmel kísérte harci tetteiket.

A kommunista párt, a munkások és a parasztok köréből a polgárháború olyan kiváló hadvezérei és hősei kerültek ki, mint V. A. Antonov-Ovszejenko, V. K. Bljuher, Sz. M. Bugyonnij, V. I. Csapajev, P. J. Dibenko, R. P. Eideman, J. F. Fabriciusz, I. F. Fegyko, M. V. Frunze, O. I. Gorodovikov, I. E. Jakir, G. I. Kotovszkij, Sz. G. Lazo, A. J. Parhomenko, N. A. Scsorsz, I. P. Uborevics, K. J. Vorosilov, Sz. Sz. Vosztrecov és sokan mások.

A vörös parancsnoki kar kialakítása mellett Lenin a régi hadsereg katonai szakembereinek és törzstisztjeinek a katonai biztosok, a pártsejtek és a vörös-

[21] „Pravda", 112. sz. 1964. április 21.
[22] *Lenin* Összes Művei. 37. köt. 189. old.

katonák éber ellenőrzésével történő felhasználását is szükségesnek tartotta. A háború során bebizonyosodott ennek helyessége. Bár a Vörös Hadseregbe önként belépő és a mozgósított egykori tisztek között akadtak árulók, nagy részük becsülettel szolgálta a népet. Olyan tekintélyes szovjet hadvezérek és katonai vezetők kerültek ki közülük, mint V. M. Gittisz, A. I. Jegorov, Sz. Sz. Kamenyev, D. M. Karbisev, A. I. Kork, P. P. Lebegyev, A. P. Nyikolajev, B. M. Saposnyikov, A. V. Sztankevics, M. N. Tuhacsevszkij, V. I. Vacetisz és sokan mások. Lenin személyesen vett részt a jelentősebb katonai szakemberek kiválogatásában és a Vörös Hadsereg különböző felelős tisztségeire való kinevezésükben, s kellő támogatást nyújtott nekik munkájukban.

A hadsereg erősítése, politikai nevelése és harcképességének fokozása terén Lenin igen fontos szerepet szánt a hadsereg pártirányítását megvalósító katonai biztosoknak, politikai osztályoknak és kommunista sejteknek. A frontok és hadseregek katonai tanácsainak tagjai, a hadosztályok, dandárok, ezredek katonai biztosai, valamint a politikai osztályok munkatársai a párt legjobb embereiből kerültek ki. Lenin szoros kapcsolatot tartott a politikai megbízottakkal, érdeklődött munkájuk iránt, megkövetelte tőlük, hogy jól teljesítsék feladatukat, idejében tájékoztassák a párt Központi Bizottságát és a kormányt a front és a csapatok helyzetéről. Hangsúlyozta, hogy ahol a katonák körében igazán gondosan végzik a politikai munkát, ott nincs lazaság, ott jobb a hadsereg szervezete és szelleme, ott több a győzelem. A katonai tanácsoktól azt követelte, hogy törődjenek a politikai munkával, ne hagyják lankadni a politikai munkát.

A polgárháborúban megedződtek a párt régi vezetői, Lenin harcostársai és tanítványai, és olyan új vezetők emelkedtek ki, akikre aztán a háború következményeinek felszámolásával és a szocialista társadalom felépítésével kapcsolatos munka hárult. Közöttük volt A. A. Andrejev, A. Sz. Bubnov, A. D. Cjurupa, F. E. Dzerzsinszkij, M. V. Frunze, Sz. I. Guszev, J. M. Jaroszlavszkij, M. I. Kalinyin, Sz. M. Kirov, Sz. V. Koszior, L. B. Kraszin, N. V. Krilenko, G. M. Krzsizsanovszkij, V. V. Kujbisev, D. I. Kurszkij, A. V. Lunacsarszkij, D. Z. Manuilszkij, A. I. Mikojan, A. F. Mjasznyikov, N. Narimanov, G. K. Ordzsonikidze, G. I. Petrovszkij, P. P. Posztisev, J. E. Rudzutak, N. M. Svernyik, N. A. Szemasko, N. A. Szkripnyik, I. V. Sztálin, J. M. Szverdlov, K. J. Vorosilov, R. Sz. Zemljacska, A. A. Zsdanov és mások.

A Köztársaság Forradalmi Tanácsának elnöke akkor Trockij volt. Lenin elismerte ugyan Trockij szervezőképességét, de sohasem tartotta igazi bolseviknak[23], elítélte bonapartista hajlamait és elbizakodottságát. Gorkij, Leninnel folytatott beszélgetéseire visszaemlékezve, ezt írta:

„Igen, gyakran hallottam, hogyan dicsérte az elvtársakat. Még azokról is, akik – mint hallottam – nem dicsekedhettek személyes rokonszenvével, Lenin úgy tudott beszélni, hogy elismerte munkabírásukat.

[23] Lásd *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 345. old.

Nagyon csodálkoztam, milyen nagyra értékelte Trockij szervezőképességét; Lenin észrevette csodálkozásomat.

– Igen, tudom, hazudnak valamit a köztünk levő kapcsolatról. De ami igaz, az igaz, ami pedig nincs, az nincs, ezt én is tudom. Ugye, hogy meg tudta szervezni a katonai szakértőket.

Egy ideig hallgatott, majd halkabban, szárazon tette hozzá:

– És mégsem tartozik közénk! Velünk van, de nem tartozik közénk. Becsvágyó. És van benne valami... valami rossz, Lassalle-ból."[24]

Lenin többször elítélte Trockijt olyan próbálkozásaiért, hogy szembehelyezkedjen a párt Központi Bizottságával. Több ízben élesen bírálta Trockijnak a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa elnökeként kifejtett tevékenységét, azt a törekvését, hogy kivonja magát az OK(b)P Központi Bizottságának ellenőrzése alól.

Amikor például Trockij fellépett a Központi Bizottságnak a főhadiszállás megerősítésére vonatkozó határozata ellen, s ezt „hóbortnak", a fejvesztettség megnyilvánulásának nevezte, Lenin a következő levelet írta a Központi Bizottságnak: „Trockij elvt. téved: itt nincs semmi rigolya, semmi kötekedés, semmi szeszély, semmi fejvesztettség, semmi kétségbeesés, sem ezeknek a derék (Trockij által maró gúnnyal ostorzott) tulajdonságoknak bármiféle »eleme«. Ezzel szemben az van, amit Trockij megkerült: a **KB** többsége arra a meggyőződésre jutott, hogy a főhadiszállás »kupleráj«, hogy a főhadiszálláson valami *nincs rendjén, s keresve a komoly javulás elérésének* lehetőségét, keresve a *gyökeres átalakítás* eszközeit, megtett egy bizonyos *lépést*. Ennyi az egész."[25]

A kommunista párt vezető tevékenységében látta Lenin a szovjet fegyveres erők erejének és legyőzhetetlenségének forrását. Büszkén beszélt arról, hogy a bolsevikok olyan hadsereget teremtettek, amelyet „tapasztalt kommunistákból álló élcsapat vezet", hogy a Vörös Hadsereg vezetése a párt erős kezében van. A Központi Bizottságnak „A katonai hatóság politikájáról" című, 1918. december 25-i határozata hangsúlyozta, hogy „a katonai hatóság politikáját valamennyi többi hatóság és intézmény politikájához hasonlóan a pártnak, Központi Bizottságának általános irányelvei szabják meg, s a Központi Bizottság közvetlenül ellenőrzi".

A Vörös Hadsereg előtt álló feladatok sikeres megoldásának legfontosabb feltételét Lenin a katonák magas fokú politikai öntudatában, a hadsereg vasfegyelmében, továbbá abban látta, hogy a parancsnokok értsenek „a korszerű technikának és a hadviselés korszerű módszereinek" alkalmazásához. A háborúban, állapította meg, az a hadsereg kerekedik felül, amelynek jobb a szervezettsége, a fegyelme és a technikája.

Amikor a burzsoázia firkászai és a szociálárulók a szovjethatalmat „vörös

[24] Lenin Gorkij. Levelek, visszaemlékezések. 270. old.

[25] Lásd *Lenin* Összes Művei. 50. köt. 400. old.

militarizmussal" vádolták, Lenin felháborodva utasította vissza ezt a rágalmat. Az egész világ imperialistái, írta, rávetették magukat a Szovjet Köztársaságra, hogy megfojtsák, mi pedig a visszaverésük érdekében hozzáláttunk egy olyan hadsereg szervezéséhez, amely a történelem során először tudja, miért harcol. És ezt „vörös militarizmusnak" kiáltják ki! Csak ostoba emberek vagy olyan politikai szélhámosok vádolhatják a bolsevikokat és a szovjethatalmat militarizmussal, akik port szeretnének hinteni a tömegek szemébe.[26]

MINDENT A FRONTÉRT, MINDENT A GYŐZELEMÉRT!

Az erős hadsereg létrehozása mellett elsőrendű jelentőségű volt a szovjet hátország általános erősítése. „A *komoly* hadviseléshez – írta Lenin – erős, szervezett hátország szükséges. A legjobb hadsereget, a forradalom legodaadóbb híveit is azonnal elpusztítja az ellenség, ha nincsenek kellőképpen felfegyverkezve, ha nincsenek kielégítően ellátva élelmiszerrel és nincsenek megfelelően kiképezve."[27]

A kommunista párt és a szovjet kormány az ország gazdaságát rövid idő alatt teljes mértékben a háború szolgálatába tudta állítani. A nagyfokú gazdasági bomlás és az éhínség hihetetlenül súlyos körülményei közepette a párt és a kormány Lenin vezetésével a rendkívüli intézkedések egész rendszerét dolgozta ki és léptette életbe, amely a „hadikommunizmus" nevet kapta. A szovjethatalom nem szorítkozott a nagyipar államosítására, hanem a középvállalatokat és a kisvállalatok jelentős részét is államosította. Bevezette minden terményfölösleg kötelező beszolgáltatását - a parasztok kötelesek voltak mezőgazdasági termékeik egész fölöslegét beadni a szovjetállamnak. 1918 végén elrendelte az általános munkakötelezettséget. Megtiltotta a magánkereskedelmet, s a közellátás terén bevezette a jegyrendszert. A lakosság a főbb élelmiszereket osztályelv alapján, szigorúan megállapított fejadagok szerint kapta.

A rendkívül nagy élelmiszer- és iparcikkhiány arra kényszerítette a szovjethatalmat, hogy átmenetileg szakítson a munka szerinti elosztás elvével és általában az egyenlő elosztásra térjen rá. Csak így lehetett a kialakult helyzetben biztosítani a Vörös Hadsereg harcosainak és a városi lakosságnak az ellátását bár nagyon szűkös, de rendszeresen kiadott fejadag formájában.

Oroszországban a külföldi katonai intervenció és a polgárháború körülményei között a „hadikommunizmus" volt az egyetlen lehetséges politika, amely módot adott az ország igen korlátozott akkori anyagi készleteinek begyűjtésére és helyes elosztására, a frontnak minden szükségessel való ellátására. Ez a politika, írta később Lenin, betöltötte történelmi feladatát: megmentette a tönkretett és elmaradott országban létesült proletárdiktatúrát. Lenin a „hadi-

[26] *Lenin* Összes Művei. 38. köt. 48. old.
[27] *Lenin* Összes Művei. 35. köt. 409. old.

kommunizmust" átmeneti politikának tekintette, amelynek bevezetésére a háború és a pusztulás kényszerítette a szovjethatalmat; a háború után bevezették az új gazdasági politikát.

A kommunista párt és a szovjet kormány leküzdötte a rendkívül súlyos nehézségeket, s megszervezte a hátország összehangolt munkáját. A Honvédelmi Tanács, élén Leninnel, irányította a Szovjet Köztársaság hadigazdaságát, biztosította a fegyver, a lőszer és egyéb hadianyagok gyártását, a Vörös Hadsereg és az ipari központok élelmiszer-ellátását, gondoskodott a vasutak munkájának megjavításáról, harcra mozgósította a dolgozókat a fűtőanyaghiány ellen. Különösen nagy figyelmet szentelt a Honvédelmi Tanács a hadiiparnak. Lenin kezdeményezésére fontos határozatokat hozott a géppuska-, lőfegyver- és lőszergyártással, a fegyverek javításával, a töltényhüvelyek összegyűjtésével, továbbá a tulai, az izsevszki és más hadiüzemek munkájával kapcsolatban.

Lenin, akit állandóan tájékoztattak a hadiüzemek munkájáról, operatív intézkedéseket tett annak érdekében, hogy biztosítsák számukra a szükséges anyagokat, fűtőanyagot és szakmunkásokat. Lelkesen támogatta a hadiüzemek munkásainak a termelés növelésére irányuló kezdeményezését. Amikor például a vasmunkások 1919. júliusi tulai kongresszusa olyan határozatot hozott, hogy a fegyvergyártást a tízszeresére növelik, a kongresszusnak táviratot küldött, amelyben szívből üdvözölte ezt a határozatot, s kérte, hogy közöljék vele „havonta, postán vagy amikor valaki éppen erre jár, milyen gyakorlati eredményeket érnek el határozataik végrehajtásában"[28].

Nagy jelentőséget tulajdonított Lenin a hátország biztonságának, a forradalmi rend megszilárdításának. Felhívta a Rendkívüli Bizottság szerveit és az összes dolgozókat, hogy fokozzák éberségüket, hiúsítsák meg az ellenforradalmárok és kémek mesterkedéseit, leplezzék le az összeesküvéseket, akadályozzák meg a kártevést.

Az intervenciósokkal és a belső ellenforradalommal vívott harc legfőbb erőforrását Lenin a munkásosztály tudatosságában, szervezettségében, hősi bátorságában, a dolgozó tömegeknek abban a szilárd eltökéltségében látta, hogy mindenáron megvédelmezik szabadságukat és a Szovjet Köztársaság függetlenségét, az Októberi Szocialista Forradalom nagy vívmányait.

„Az győz a háborúban – írta –, akinek több a tartaléka, több az erőforrása, ahol a néptömegekben több a kitartás.

Mindebből több van nekünk, mint a fehéreknek, több, mint a »világbíró« angol–francia imperializmusnak, ennek az agyaglábú óriásnak. Több van ebből nekünk, mert mi egyre mélyebben és mélyebben meríthetünk és még sokáig fogunk meríteni a munkások és dolgozó parasztok tömegéből."[29]

A kommunista párt a helyes lenini politikával véglegesen le tudta küzdeni a kispolgári rétegek ingadozását, s kikovácsolta a munkásosztály és a dolgozó

[28] *Lenin* Összes Művei. 51. köt. Budapest 1977. 391. old.
[29] *Lenin* Összes Művei. 39. köt. 227–228. old.

parasztság megbonthatatlan katonai és politikai szövetségét. A parasztok a proletár mag köré tömörülve, a munkásokkal vállvetve harcoltak a Vörös Hadsereg és a partizánosztagok soraiban az intervenciósok és a fehérgárdisták ellen. A dolgozó parasztság teljesítette beszolgáltatási kötelezettségét, sőt előfordult, hogy a megállapított mennyiségen felül is küldött élelmiszert a központok éhező munkásainak. Például 1919 januárjában Vjatka kormányzóság szarapuli kerületének II. szovjetkongresszusa olyan határozatot hozott, hogy Moszkva és Petrográd munkásainak 80 000 pud gabonát küldenek ajándékba. Lenin a vonatot kísérő kongresszusi küldöttek fogadása után a Moszkvai Szovjetnek a következőket írta: „Ez olyan nagyszerű hőstett, hogy feltétlenül külön kell üdvözölnünk."[30]

Lenin az ellenség fölötti győzelem egyik igen fontos feltételének tekintette a szovjetország népeinek harci szövetségét, barátságát és kölcsönös segítségét. A Központi Bizottság támogatta a szovjetköztársaságoknak katonai és politikai szövetségre irányuló törekvését és Lenin javaslatára határozatot hozott a szovjetköztársaságok katonai egységéről. Ez egységes hadvezetés létesítését, az erők és készletek felhasználásának legszigorúbb központosítását, a Vörös Hadsereg ellátásával és a vasúti hálózat igazgatásával kapcsolatos ügyek egyesítését irányozta elő. A Központi Bizottságnak ezt a javaslatát a szovjetköztársaságok legfelsőbb szervei lelkesen támogatták. Az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság, Ukrajna, Lettország, Litvánia és Belorusszia között katonai szövetség jött létre az intervenciósok és a fehérgárdista ellenforradalom ellen vívott szocialista védelmi háború egész tartamára.

Nagy figyelmet fordított Lenin a Vörös Hadsereg nemzeti alakulatainak szervezésére és tevékenységére. Amikor a 2. ukrán szovjet hadsereg elküldte neki ajándékba a Gyenyikin csapataitól zsákmányolt egyik francia tankot, e hadsereghez intézett soraiban a következőket írta: „Ez az ajándék valamenynyiünknek becses, becses az oroszországi munkásoknak és parasztoknak, mert ukrán testvéreink hősiességének bizonyítéka, s becses azért is, mert az oly erősnek látszó antant teljes kudarcának tanújele."[31]

A fronton és a hátországban a legnehezebb és legfelelősebb munkaterületeken kommunisták dolgoztak. Lenin figyelemmel kísérte a pártmozgósítások menetét. Személyesen is részt vett a párterők elosztásában, szoros kapcsolatot tartott a Központi Bizottság Szervező Irodájával, amely ezt az ügyet intézte. Amikor az egyik pártfunkcionárius megkérdezte tőle, hogyan értse kinevezését, amelynek értelmében a Keleti Frontra kell mennie, Lenin azt válaszolta: „Értelmezze úgy, ahogy van: a KB döntése. *Háborús időket élünk.* Mindenkinek *vállalnia kell a legnehezebbet.*"[32]

Lenin fáradhatatlanul munkálkodott a párt erősítésén. A pártnak az idegen,

[30] *Lenin* Összes Művei. 50. köt. 304. old.
[31] Ugyanott, 338. old.
[32] Ugyanott, 337. old.

befurakodott elemektől való megtisztítása végett 1919-ben felülvizsgálták az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt tagságát. Ugyanakkor Lenin feladatul tűzte ki a párt taglétszámának növelését a legfejlettebb és a forradalom ügye iránt legodaadóbb munkások és parasztok felvétele révén. A pártba, írta, nagy számban csak a kommunizmus őszinte híveit hívjuk, akik nem félnek a nehézségektől, készek áldozatot hozni, minden erejüket a munkásosztály ügyének szentelni. „Kirakat-párttagokra ingyen sincs szükségünk"[33] – hangsúlyozta Lenin. Amikor 1919 őszén – a polgárháború egyik legveszélyesebb szakaszában rendezett párthét idején - a párt hívására több mint 200 000 új tag lépett be a pártba, Lenin ebben szemléltető bizonyítékát látta annak, hogy éppen a proletariátus nagy tömegeiben, éppen a dolgozó tömegek igazi képviselőiben van a szovjethatalom erejének és szilárdságának legmegbízhatóbb forrása.

„A dolgozók tömegei velünk vannak – írta. – Ez a mi erőnk. Ez a világkommunizmus legyőzhetetlenségének forrása. Minél több új dolgozót a pártba a tömegből, hogy önállóan vegyenek részt az új élet építésében – ilyen módon harcolunk minden nehézség ellen, ez a mi győzelmünk útja."[34]

A SZOVJET KÖZTÁRSASÁG ÉS A NEMZETKÖZI PROLETARIÁTUS

Lenin a polgárháború éveiben több levelet intézett a nyugat-európai és az amerikai munkásokhoz, s ezekben a levelekben igyekezett megmagyarázni nekik az Októberi Forradalom lényegét, a szovjet nép harcának felszabadító jellegét, s felhívta őket, hogy forduljanak szembe az imperialisták szovjetellenes intervenciójával. 1918. augusztus 20-án megírta „Levél az amerikai munkásokhoz" című megrázó erejű cikkét. Ebben megbélyegezte az amerikai és az angol–francia imperializmust, ismertette a bolsevikok taktikáját és a szovjethatalom által végrehajtott nagy forradalmi átalakításokat.

Lenin a leghatározottabban szembeszállt a burzsoá és a jobboldali szocialista sajtónak a szovjethatalom, a bolsevik párt ellen fellépő rágalmazóival, visszaverte támadásait s ezt írta:

„Hadd kürtöljön világgá a megvásárolható burzsoá sajtó minden egyes hibát, melyet forradalmunk elkövet. Nem félünk hibáinktól. Attól, hogy a forradalom elkezdődött, az emberek nem lettek szentek...

Minden 100 hibánkra, amelyet a burzsoázia és lakájai... világgá kürtölnek, 10 000 nagyszerű és hősi cselekedet jut...

De még ha fordítva volna is noha tudom, hogy ez a feltevés nem helytálló –, még ha minden 100 helyes cselekedetünkre 10 000 hiba jutna is, a mi forradalmunk még akkor is nagy és legyőzhetetlen volna, *s az is lesz a világtörténe-*

[33] *Lenin* Összes Művei. 39. köt. 214. old.
[34] Ugyanott, 216. old.

lem megítélésében, mert *először* történik meg, hogy... valóban a tömeg, az óriási többségben levő dolgozók *maguk* építik az új életet, *saját tapasztalataik alapján* oldják meg a szocialista szervezés igen nehéz kérdéseit... Mert hiszen a munkások és a parasztok csak az ilyen *hibák árán tanulják meg,* hogyan kell építeni az új életet, hogyan kell meglenni a tőkések *nélkül*, csak így törnek maguknak utat – ezernyi akadályon át – a győzelmes szocializmushoz."[35]

Az igazság a Szovjet Köztársaságról utat tört magának, eljutott az egész világ dolgozóihoz, jóllehet a burzsoá sajtó az aljas hazugságok és rágalmak özönét szórta a bolsevikokra. Minden országban hatalmas tömegmozgalom bontakozott ki Szovjet-Oroszország támogatása érdekében. Az intervenciós csapatok katonái nem akartak harcolni a szovjet nép ellen. A munkások sztrájkba léptek, megtagadták a fehérgárdistáknak szánt hadianyagok berakását. „El a kezekkel Oroszországtól!" jelszóval akcióbizottságokat alakítottak.

A nyugaton kibontakozó forradalmi fellendülés, valamint a tőkés országokban a szovjetellenes intervenció ellen indított és egyre nagyobb arányokat öltő mozgalom leküzdhetetlen akadályt gördített az antant ama terveinek megvalósítása elé, hogy nagy hadseregeket küldjön Oroszországba. Az imperialisták nem küldhettek Oroszországba újabb jelentős fegyveres erőket, sőt a már elküldött csapatok zömét is kénytelenek voltak visszahívni, mert forrongás kezdődött soraikban.

A külföldi katonák forradalmasodását jelentős mértékben előmozdította a bolsevik szervezeteknek az intervenciósok mögöttes területén kifejtett hősi tevékenysége. 1919 februárjában illegális munkára Odesszába érkezett a moszkvai francia kommunista csoport titkára, Jeanne Labourbe, a lánglelkű forradalmár, a Párizsi Kommün dicső harcosának lánya. Az ő aktív részvételével a bolsevikok Odesszai Bizottsága külföldi kommunistákból pártcsoportot alakított, amely nagy agitációs munkát fejtett ki a francia és más külföldi katonák között. Jeanne Labourbe-ot az intervenciósok márciusban elfogták és több letartóztatott bolsevikkal együtt agyonlőtték. Lenin személyesen ismerte Jeanne Labourbe-ot, többször beszélt vele és nagyra becsülte hőstettét. Azt mondta, hogy neve Franciaország proletariátusa számára „a francia imperializmus ellen, az Oroszország ügyeibe való be nem avatkozásért folyó harc jelszavává"[36] vált. 1919 áprilisában a francia hajóraj hajóin fellázadtak a matrózok. A szovjetellenes intervenció azonnali beszüntetését és a francia csapatok hazaszállítását követelték.

A francia intervenciós csapatokat a szovjet haderőktől elszenvedett vereségek és a katonák körében megindult forradalmi erjedés növekedése következtében 1919 áprilisában sürgősen kivonták Ukrajnából és a Krímből. Ugyanez történt később az angol és az amerikai intervenciós csapatokkal is. Kudarcot vallott az antantnak az a kísérlete, írta Lenin, hogy saját csapataival tiporja el

[35] *Lenin* Összes Művei. 37. köt. 57–58. old.
[36] *Lenin* Összes Művei. 39. köt. 330. old.

a Szovjet Köztársaságot, ami a szovjetország belügyeibe való nemzetközi imperialista beavatkozás első szakaszát jellemezte.

„Legnagyobb győzelmünk az volt – mondotta Lenin –, hogy az antantot az angol és francia csapatok kivonására kényszerítettük. Elvettük a katonáit. Mérhetetlen katonai és technikai fölényére azzal válaszoltunk, hogy a dolgozók segítségével, akik szolidárisak velünk az imperialista kormányokkal szemben, megfosztottuk ettől a fölénytől."[37]

A proletár internacionalizmus nagyszerű megnyilvánulása volt az, hogy nemzetközi osztagok alakultak, amelyek önfeláldozóan küzdöttek Oroszországban az intervenciósok és a fehérgárdisták ellen. Különböző országok dolgozóinak legjobb képviselői – magyarok, lengyelek, csehek és szlovákok, szerbek és horvátok, kínaiak, bolgárok, románok, németek, franciák, angolok, amerikaiak és mások – beléptek a Vörös Hadsereg soraiba vagy önálló csapatokat alakítottak és testvéri segítséget nyújtottak a polgárháború frontjain a szovjet népnek a szabadságért és a szocializmusért vívott harcában. Lenin élénken érdeklődött a nemzetközi osztagok szervezete, összetétele és létszáma iránt, 1918 őszén a nemzetközi osztagokat a Vörös Hadsereg reguláris alakulataivá szervezték át.

Lenin a varsói forradalmi ezred gyűlésén mondott beszédében megállapította, hogy a különböző nemzetek forradalmárai, akik a kizsákmányolókkal és elnyomókkal szemben fegyverrel a kézben együtt védelmezik az első szocialista forradalom vívmányait, a gyakorlatban valósítják meg a népek nemzetközi testvériségét.

A KOMMUNISTA INTERNACIONÁLÉ MEGALAPÍTÁSA

Lenin éveken át harcolt a szocialista pártok baloldali elemeinek tömörítéséért és egy új, III. Internacionálé alapításáért. Ezt a feladatot egészen konkrétan vetette fel 1918-ban, amikor a forradalmi fellendülés hatására a tőkés országokban kommunista pártok és szervezetek alakultak. Nagy körültekintéssel készítette elő a kommunista pártok kongresszusának összehívását, kijelölte, hogy mely pártokat kell a kongresszusra meghívni, és megfogalmazta a kongresszus elé terjesztendő határozati javaslatok fő pontjait.[38]

A Kommunista Internacionálé I. kongresszusát 1919. március elején Moszkvában tartották meg 30 ország 52 küldöttének részvételével. A kongresszus a III. Internacionálé megalakulásáról szóló határozat elfogadásáig konferenciaként ülésezett. A konferenciát több küldöttség megbízásából Lenin nyitotta meg. Amikor megjelent az emelvényen, a küldöttek és a vendégek viharos tapssal fogadták, s ezzel juttatták kifejezésre, milyen nagyra becsülik

[37] Ugyanott, 371. old.

[38] Lásd *Lenin* Összes Művei. 50. köt. 257–259. old.

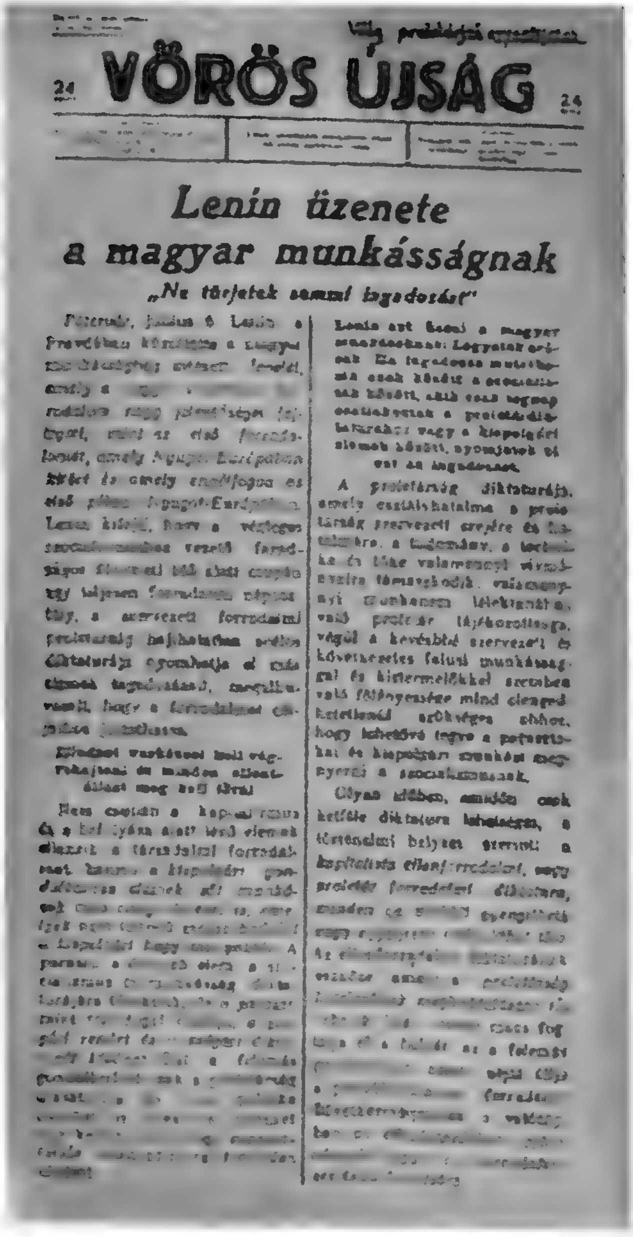

VÖRÖS ÚJSÁG

Lenin üzenete a magyar munkásságnak

„Ne tűrjetek semmi ingadozást"

A „VÖRÖS ÚJSÁG" 1919. JÚNIUS 7-i SZÁMÁBÓL

FOTÓMONTÁZS

A LAP LENIN ÜDVÖZLETÉT A 2. OLDALON KÖZLI

Kisebbítve

Leninnek és a bolsevik pártnak a nemzetközi munkásmozgalomban szerzett érdemeit. A konferencia túlnyomó többsége támogatta Leninnek a III., Kommunista Internacionálé azonnali megalakítására vonatkozóan előterjesztett javaslatát.

A kongresszuson Lenin a burzsoá demokráciáról és a proletariátus diktatúrájáról mondott előadói beszédet, amelyben hangsúlyozta, hogy a kommunista pártoknak tevékenységük során a szocialista forradalomnak és a burzsoá állam új típusú állammal – a munkásosztály diktatúrájával – való felváltásának szükségszerűségéből kell kiindulniuk. A proletariátus diktatúrája, mondta Lenin, elengedhetetlenül szükséges a dolgozók tömegei számára, s csak a proletárdiktatúrán át lehet eljutni a szocializmushoz.

Lenin nagy érdeme, hogy feltárta a szovjethatalomnak mint az oroszországi proletárdiktatúra történelmileg kialakult formájának lényegét, kimutatta sarkalatos elveinek nemzetközi jelentőségét, s megállapította, hogy ezek az elvek a munkásosztály diktatúrájának valamennyi többi politikai formája számára is alapul szolgálnak. A proletárállam felépítésének olyan lenini elvei, mint a tömegek döntő részvételének biztosítása az állam igazgatásában, a nép fölött álló kiváltságos hivatalnoki kar és a régi hadsereg megszüntetése, a demokratikus centralizmus és más elvek nemcsak a szovjethatalomra jellemzők, hanem valamennyi szocialista ország politikai rendszerére, bármilyen konkrét nemzeti és történelmi sajátosságok különböztetik is meg ezeket az országokat.

A Kommunista Internacionálé I. kongresszusa egyhangúlag jóváhagyta Leninnek a burzsoá demokráciáról és a proletariátus diktatúrájáról szóló téziseit, elfogadta a Kommunista Internacionálé platformját és felhívással fordult a világ proletárjaihoz. A felhívást az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt nevében Lenin írta alá. A kongresszus eredményeit összegezve Lenin hangsúlyozta, hogy a kongresszusi határozatok azt foglalták írásba, amit a nemzetközi proletártömegek harcukkal kivívtak. A III. Internacionálé megalakításának történelmi jelentőségét abban látta, hogy az új Internacionálé élére állt a szocializmus évszázados eszményei megvalósításáért a nemzetközi proletariátus által vívott harcnak.

A Kommunista Internacionálé létrehozásában a testvérpártokat a nemzetközi kommunista mozgalom egységének szükségessége vezérelte, az a meggyőződésük, hogy a szocialista forradalom győzelméhez, mint Lenin írta, elengedhetetlen valamennyi ország munkásosztályának legteljesebb bizalma, minél szorosabb testvéri szövetsége és a lehető legnagyobb akcióegysége.[39]

Lenin figyelemmel kísérte a Nyugaton kibontakozó forradalmi eseményeket. Amikor Bajorországban kikiáltották a tanácsköztársaságot, a bajor forradalmi kormánynak küldött üdvözletében a hatalomra jutott proletárpárt konkrét akcióprogramját magukban foglaló bölcs tanácsokat adott. Azt írta, hogy a városokban és a falvakban mindenütt meg kell alakítani a tanácsokat,

[39] Lásd *Lenin* Összes Művei. 38. köt. 85. old.

fel kell fegyverezni a proletariátust és le kell fegyverezni a burzsoáziát, s azonnal gondoskodni kell a munkások, a mezőgazdasági munkások és a kisparasztok helyzetének tényleges megjavításáról.

Óriási lelkesedéssel fogadták Szovjet-Oroszország dolgozói a Magyar Tanácsköztársaság 1919 márciusában történt kikiáltását. Lenin Kun Bélának, a magyar kommunisták vezetőjének küldött szikratáviratában felhívta a figyelmet a marxizmus, az orosz tapasztalatok alkotó alkalmazásának szükségességére és hangsúlyozta, hogy a Tanácsköztársaság kormányának a gyakorlatban meg kell valósítania a proletárdiktatúrát. Májusban Moszkvába érkezett Szamuely Tibor, a Magyar Tanácsköztársaság hadügyi népbiztosa. Lenin szívélyesen fogadta Tanács-Magyarország képviselőjét. Május 25-én az általános katonai oktatás ünnepe alkalmából a Vörös téren mondott beszédében méltatta a magyarországi forradalom győzelmét, majd bemutatta a moszkvai dolgozóknak Szamuely Tibort. Vele küldte el Magyarországra „Üdvözlet a magyar munkásoknak" című levelét, amelyben kifejtette a proletárdiktatúrára háruló feladatokat.

Amikor az imperialisták intervenciós háborút indítottak a Magyar Tanácsköztársaság ellen, a magyar tanácskormány Leninhez fordult segítségért. Szovjet-Oroszország internacionalista kötelességéhez híven megtett minden tőle telhetőt. Lenin utasította a Forradalmi Katonai Tanácsot és a Főparancsnokságot, hogy dolgozzanak ki tervet a Magyar Tanácsköztársaság katonai megsegítésére és biztosítsák a kapcsolatot Tanács-Magyarországgal. Sajnos, a polgárháború frontjain kialakult helyzet következtében a Vörös Hadseregnek ezt a feladatot nem sikerült megvalósítania. Az imperialisták, kihasználva a magyar jobboldali szocialisták áruló magatartását, megfojtották a Magyar Tanácsköztársaságot. Ez súlyos csapás volt a nemzetközi munkásmozgalomra. De Lenin jóslatszerűen előre megmondta, hogy Magyarországon a reakció diadala nem lesz hosszú életű, ezek az események a munkások újabb százezreinek nyitják majd fel a szemét, újabb harcra ösztönzik őket, s ez a harc teljes győzelemre fog vezetni.

Elvi jelentősége van annak, ahogy Lenin felvetette a forradalomba indult német proletariátusnak és a Magyar Tanácsköztársaságnak a szovjet nép által nyújtandó segítség kérdését. Bármit hazudoznak is össze a leninizmus meghamisítói, ez a segítség nem a „forradalom exportját" jelentette, hanem a harcot az „ellenforradalom exportja" ellen, amely az imperialista hatalmak részéről fenyegetett. Nem arról volt szó, hogy Németországra ráerőszakolják a forradalmat – ez a forradalom akkor már kirobbant –, hanem arról, hogy amikor a körülmények úgy követelik, segítsék a honi imperializmusától megszabaduló német népet az angol–francia imperializmussal szemben.[40] A Magyar Tanácsköztársaság megsegítésének kérdése is azzal kapcsolatban vetődött fel, hogy az imperialisták beavatkoztak a Tanácsköztársaság belügyeibe. Leninnek az

[40] Lásd *Lenin* Összes Művei. 37. köt. 93–94. old.

volt a véleménye, hogy a szocialista államnak, valamennyi ország dolgozóinak internacionalista kötelessége idejében segítséget nyújtani azoknak a népeknek, amelyek harcra keltek az „ellenforradalom exportja" ellen, az imperializmus ellen, a nemzeti felszabadulásért és a demokráciáért, a szocializmusért.

Lenin az oroszországi, a magyarországi és más forradalmak tapasztalatai alapján több cikkében és beszédében kifejtette azt a tételt, hogy a különböző országok áttérése a szocializmusra különböző formákban mehet végbe, hogy a hatalom kivívásának módja a különböző országokban, különböző időpontban, különböző nemzetközi helyzetben nem lehet ugyanaz. Ezzel kapcsolatban már 1918-ban a következőket írta: „Marx nem kötötte meg a maga – és a szocialista forradalom jövendő vezetői – kezét a fordulat bizonyos formáit, útjait és módjait illetően, mert nagyon jól tudta, milyen rengeteg új probléma fog akkor felmerülni, mennyire megváltozik a fordulat folyamán az egész helyzet, milyen *gyakran* és milyen *erősen* változik a helyzet a fordulat folyamán."[41]

Lenin erélyesen visszautasította a burzsoáziának és a szociálárulóknak azt a rágalmazó állítását, hogy a proletárforradalom mindig polgárháborúval kapcsolódik egybe, s feltétlenül káosszal és pusztulással jár együtt. Akik ilyesmit állítanak, mondotta, el szeretnék rettenteni a néptömegeket a forradalomtól. A bajokat – az ipar pusztulását, a munkanélküliséget és az éhínséget – nem a forradalom idézte elő, hanem az imperialista háború. Ami pedig a Szovjet-Oroszországban dúló polgárháborút illeti, ezt a belső ellenforradalom és a nemzetközi imperializmus robbantotta ki. Ha a földbirtokosok és a tőkések nem tanúsítanak olyan vad, elkeseredett ellenállást, ha nem lépnek szövetségre az egész világ burzsoáziájával, az oroszországi forradalom békésebb formákat ölt.

A burzsoázia és revizionista szekértolói a bolsevikokat terrorizmussal vádolták, s Lenin újra meg újra kimutatta, hogy hamis ez a vádaskodás. Élesen visszautasította Kautsky becsmérlő állítását, hogy a szovjethatalom terrorra támaszkodik.

A burzsoázia, írta Lenin, igazságosnak és törvényesnek ismerte el a terrort, amikor a hűbérurak ellen alkalmazta. A burzsoázia maroknyi kizsákmányoló érdekében terrort alkalmaz a forradalmi munkásokkal szemben, a gyarmati országokban vérbe fojtja a nemzeti felszabadító mozgalmakat, üldözi a háború ellen tiltakozó haladó embereket. Amikor azonban a győztes proletariátus védelmi okokból, a nép túlnyomó többsége érdekében alkalmaz terrort a kizsákmányolók ellen, a burzsoázia és lakájai ezt „szörnyűnek és bűnösnek" nyilvánítják. Ez csak azt mutatja, hogy a burzsoázia képmutató, hogy a dolgozó tömegek félrevezetése érdekében aljas módszerekhez folyamodik!

Még egyes polgári liberálisok is belátják és elismerik annak a vádnak a valótlanságát, hogy a szovjethatalom „terrorizmussal tartja fenn magát és nem demokratikus", állapította meg Lenin. Ennek alátámasztására idézte Stuart

[41] *Lenin* Összes Művei. 36. köt. 285. old.

Chase levelét, amely a „New Republic" című amerikai folyóirat 1919. június 25-i számában jelent meg. A szövetséges kormányok, írta Chase, ezen az alapon nem hajlandók elismerni a szovjet kormányt, viszont elismerték Finnország Mannerheim-féle terrorista kormányát és támogatták Kolcsak „új rendjét", aki főbelövéssel és akasztással sok ezer munkást és parasztot küldött a halálba. „A világ burzsoáziája – írta Lenin – a Mannerheimeket és Kolcsakokat támogatja, meg akarja fojtani a szovjethatalmat, azt a rágalmat terjesztve róla, hogy terrorista és nem demokratikus hatalom. Ezek tények. És Kautsky, Martov, Csernov és társaik csak a burzsoázia kontrásai, amikor terrorizmusról és demokráciáról zengedeznek."[42]

A szovjethatalom két hónapig sem maradt volna fenn, ha a burzsoázia terrorjára nem válaszol a legkönyörtelenebb intézkedésekkel. És nem a szovjethatalmat kell terrorizmussal vádolni, hanem a burzsoáziát, amely rákényszerítette a terrort. Mi, mondta Lenin, elsőkként teszünk majd lépéseket a terrornak a legminimálisabb minimumra korlátozása érdekében, mihelyt végzünk a terrorizmus fő forrásával: a világimperializmus inváziójával, a katonai összeesküvésekkel, a fehérgárdista lázadásokkal.

Az uralkodó osztályok, jegyezte meg Lenin, nem engedik át önként a hatalmat, s a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet során az osztályharc nagyobb vagy kisebb hevessége, az erőszak alkalmazásának nagyobb vagy kisebb mértéke nem annyira a proletariátustól függ, mint inkább a kizsákmányolók ellenállásának fokától, az általuk alkalmazott erőszaktól. Olyan országban, mondotta, ahol a burzsoázia nem tanúsít ennyire vad ellenállást, a proletárhatalom feladatai könnyebbek lesznek, mellőzheti az erőszaknak azokat az eszközeit, amelyeket a szovjet államra az imperialisták és a belső ellenforradalmárok kényszerítették rá.

Abban a történelmi helyzetben, az akkori erőviszonyok folytán, Lenin véleménye szerint, a szocialista forradalom tipikus formája nem a békés forma volt. Mindamellett Lenin azt is lehetségesnek tartotta, hogy a körülmények sajátos egybejátszása esetén a hatalom békés úton menjen át a proletariátus kezébe. Ez mutatkozott meg 1919-ben a szocialista forradalom kezdeti szakaszában Magyarországon is, ahol „a burzsoá kormány önként lemondott", és „a proletárdiktatúrára való átmenet is hasonlíthatatlanul könnyebb és békésebb volt", mint Oroszországban. Különösen fontos ez, hangsúlyozta Lenin, más országok dolgozói számára, akiket a burzsoázia és a jobboldali szocialisták azzal ijesztgettek, hogy szocialista forradalom esetén véres harc borzalmai várnak rájuk.[43]

Lenin emlékeztetett Marxnak arra a megállapítására, hogy egyik-másik országban olyan helyzet alakulhat ki, amelyben a burzsoáziának előnyös, ha hozzájárul ahhoz, hogy megváltsák tőle főbb termelési eszközeit, a munkás-

[42] *Lenin* Összes Művei. 39. köt. 180. old.
[43] Lásd *Lenin* Összes Művei. 38. köt. 374., 373. és 252. old.

osztálynak pedig az, ha „megváltja" önmagát. Az ilyen „átmenet a szocializmusba (amely, absztraktan szólva, kétségtelenül a legelőnyösebb átmenet a nép szempontjából) feltételezi a proletariátus győzelmének abszolút szilárdságát, a tőkések helyzetének abszolút kilátástalanságát, annak az abszolút szükségességét és a tőkések készségét arra, hogy a leglelkiismeretesebben alárendeljék magukat"[44].

Ám a hatalomnak a munkásosztály kezébe való ilyen békés átmenete, amint ezt ugyancsak a magyarországi forradalom tapasztalatai mutatják, Lenin elgondolása szerint szintén feltételezi azt, hogy nagy arányokban kibontakozzon a dolgozó tömegek harca a reakciós erők ellen, szembeszálljanak a reformistákkal, akik a burzsoáziával és a földbirtokosokkal való megalkuvásra törekszenek. Bármilyen módon vívja is ki a hatalmat a proletariátus, célja mindenképpen a tőkés társadalom forradalmi átalakítása szocialista társadalommá. A kapitalizmusnak a szocializmusba való békés belenövése a reformisták és a revizionisták minden állítása ellenére lehetetlen. A kapitalizmusból a szocializmusba való átmenetnek mindenképpen elengedhetetlen feltétele a munkásosztály diktatúrájának bevezetése és a főbb termelési eszközöknek a nép kezébe való átmenete.

„A marxizmus, amely felismerte az osztályharc szükségességét, azt mondja: az emberiség nem jut el a szocializmushoz másképpen, mint a proletariátus diktatúrája útján"[45] – hangsúlyozta Lenin. Ez alapvető elvi jelentőségű következtetés az egész nemzetközi kommunista és munkásmozgalom számára, valamennyi marxista–leninista párt számára.

Lenin felszólalásai a Komintern I. kongresszusán óriási jelentőségűek voltak a nemzetközi kommunista mozgalom fejlődése, a munkásoknak a marxizmus leninizmus elvei alapján való tömörülése szempontjából.

Nem sokkal a Kommunista Internacionálé I. kongresszusa után, 1919. március 12-én, Lenin Petrográdba utazott, hogy részt vegyen az ott elhunyt M. T. Jelizarov temetésén. Két napot töltött Petrográdban, s ezalatt a Petrográdi Szovjet ülésén beszédet mondott a Népbiztosok Tanácsának kül- és belpolitikájáról, kétszer felszólalt a Népházban rendezett nagygyűléseken, beszélt a Petrográd kormányzósági mezőgazdasági munkások I. kongresszusán, s megtekintette a Munka Palotáját.

Március 16-án meghalt J. M. Szverdlov, az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság elnöke. Korai halála súlyos veszteséget jelentett a pártnak. Lenin az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság rendkívüli ülésén mondott beszédében megállapította, hogy Szverdlov a kommunista párt és a szovjet kormány kimagasló vezetője, a proletártömegek kiváló szervezője volt. A szocialista forradalmat, hangsúlyozta beszéde végén, éppen az teszi erőssé, hogy mélyből fakadó forrásai vannak, s hogy azoknak a vezetőknek helyébe,

[44] *Lenin* Összes Művei. 40. köt. 130. old.
[45] *Lenin* Összes Művei. 38. köt. 341. old.

akik a forradalom győzelmének szentelték és áldozták életüket, „az emberek olyan csoportjait" hozza felszínre, „amelyek folytatják művüket, az ő utukon haladnak, betetőzik azt, amit ők elkezdtek"[46]. Az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság elnökévé Lenin javaslatára M. I. Kalinyint választották.

AZ OROSZORSZÁGI KOMMUNISTA (BOLSEVIK) PÁRT VIII. KONGRESSZUSA

Március 18-án Moszkvában megkezdte munkáját az OK(b)P VIII. kongresszusa. A kongresszuson Lenin előterjesztette a Központi Bizottság beszámolóját, előadói beszédet mondott a kongresszus fő napirendi kérdéseiről – a pártprogramról és a falusi munkáról –, s felszólalt a katonai kérdéssel kapcsolatban.

A kongresszus elfogadta az új pártprogramot, amelyet egy bizottság dolgozott ki Lenin vezetésével. A programtervezet valamennyi fontosabb részét Lenin írta. Az új program a kapitalizmus és a szocializmus közötti egész átmeneti időszakra vonatkozóan meghatározta a kommunista párt feladatait, olyan eszmei fegyvereket adott a párt és a munkásosztály kezébe, amelyekkel eredményesen küzdhetett a szocialista társadalom felépítéséért. Lenin ezzel kapcsolatban hangsúlyozta, hogy a pártprogram tudományos megállapításokon alapul, a valóságból indul ki és a cselekvés vezérfonalául szolgál. Az OK(b)P programja óriási nemzetközi jelentőségű, megmutatja, hogy az oroszországi szocialista forradalom nem kivételes jelenség, hanem a történelmi fejlődés általános törvényszerűségeinek eredménye.

Elvi jelentőségű Lenin bírálata Buharin állásfoglalásáról, egyebek között ama javaslatáról, hogy a program általános részéből töröljék az egyszerű árutermelésnek és a premonopolista kapitalizmusnak a jellemzését. Lenin megmagyarázta, hogy ez a jellemzés szükséges, mert csak az átmeneti időszak gazdaságának többszektorúságát figyelembe véve lehet helyesen meghatározni, milyen politikát kövessen a párt a tőkés elemeket és a dolgozó parasztságot illetően.

Ugyanakkor, állapította meg Lenin, pártunk programjának, hogy nemzetközi jelentőségű legyen, „számításba kell vennie azokat az osztályténye zőket, amelyek gazdaságilag jellemzők valamennyi országra"[47]. Nem szabad elfelejteni, hogy „tiszta imperializmus a kapitalizmus alapzata nélkül nem volt soha, sehol sincs és nem is lesz soha"[48]; még a legfejlettebb tőkés országokban is létezik a monopolkapitalizmus mellett premonopolista kapitalizmus és kisárutermelő gazdaság. Éppen ezért az imperializmust szétromboló forradalmi világ-

[46] Ugyanott, 76. old.
[47] Ugyanott, 170. old.
[48] Ugyanott, 146. old.

folyamatban összeolvadnak a szocialista, a polgári demokratikus és a nemzeti felszabadító forradalmak, a paraszti és általános-demokratikus mozgalmak.

Ebből az is következik, hogy ha helyesen akarjuk meghatározni a kommunista párt által a demokratikus mozgalommal kapcsolatban követendő politikát, megokolni a munkásosztály és a nem proletár dolgozó tömegek szövetségének szükségességét, annak szükségességét, hogy a proletariátus támogassa a demokratikus és nemzeti felszabadító mozgalmakat, a programnak nemcsak az imperializmust kell jellemeznie, hanem a premonopolista kapitalizmust is.

Ugyanakkor Lenin hangsúlyozta, hogy a kommunista párt bel- és külpolitikájának, a nemzetközi kommunista mozgalom stratégiájának és taktikájának alapvető kérdéseit elsősorban azoknak a tendenciáknak a szempontjából kell vizsgálni, amelyek az imperializmus és a proletárforradalmak korszakában, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet korszakában jellemzik a társadalmi fejlődést. A program feltárja az imperializmus lényegét, jellemzi tendenciáit, amelyek elkerülhetetlenné teszik „a kapitalizmus csődjét és a társadalmi gazdaság magasabb típusára való átmenetet"[49].

Az élet teljes mértékben igazolta a kapitalizmusnak és legfelsőbb fokának, az imperializmusnak a második pártprogramban kifejtett lenini elemzését. Éppen ezért az SZKP XXII. kongresszusa, amely elfogadta a párt harmadik programját, szükségesnek tartotta átvenni a megfelelő tételeket a párt második, lenini programjából.

A második program politikai része jellemezte a szovjet államrendszert, meghatározta a szovjet állam megszilárdításával kapcsolatos feladatokat, kijelölte a szocialista demokratizmus fejlesztésének útjait. Lenin megmagyarázta, hogy igyekezni kell az összes állampolgárokat bevonni a társadalom ügyeinek intézésébe. Ennek a feladatnak a megoldását összekapcsolta a dolgozók anyagi jólétének növekedésével, a munkaidő jelentős csökkenésével és a néptömegek kulturális színvonalának emelkedésével. Ezt írta: „A szovjet államon *keresztül* áttérés az állam fokozatos megszüntetésére azon az úton, hogy rendszeresen egyre több állampolgárt, majd később *kivétel nélkül* minden állampolgárt bevonunk, hogy az állam kormányzásával kapcsolatos terhek reáháruló részét közvetlenül és *állandóan* viselje."[50]

A pártnak a nemzeti kérdéssel kapcsolatos feladatairól szólva, Lenin határozottan szembeszállt Buharinnak és Pjatakovnak azzal a nagyhatalmi-soviniszta javaslatával, hogy a programból töröljék a nemzetek önrendelkezési jogára vonatkozó pontot. Megállapította, hogy a különböző nemzetek dolgozó tömegei közötti helyes viszonyt, kölcsönös bizalmat, a népek önkéntes és egyenjogú szövetségét csakis valamennyi nemzet önrendelkezési jogának elismerése biztosítja. Ennek az elvnek következetes érvényesítése egyszersmind

[49] Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. I. rész. 479. old.

[50] *Lenin* Összes Művei. 36. köt. 70. old.

előmozdítja a szovjetország nemzetközi helyzetének megszilárdulását, erősíti más országok dolgozóinak Szovjet-Oroszországgal való szolidaritását, és nagy támogatást nyújt a gyarmati és a függő országok népeinek az imperializmus ellen vívott harcukban. A kongresszus Lenin álláspontját fogadta el, s visszautasította Buharin és Pjatakov antibolsevik javaslatait.

A pártprogram gazdasági része kimondta, hogy állami terv alapján erőteljesen fejleszteni kell az ország termelőerőit, szocialista munkafegyelmet kell teremteni, s a népgazdaság fejlesztése terén fokozni kell a tömegek öntevékenységét és aktivitását.

A program agrárpontja, amelyet ugyancsak Lenin fogalmazott meg, több olyan intézkedést irányzott elő, amely a mezőgazdaság szocialista átalakítására irányul: szovhozok létesítését, a föld közös megművelésére alakuló társulások, a mezőgazdasági artyelek erőteljes támogatását. Lenin a polgárháború éveiben sokat foglalkozott ezzel a kérdéssel. Ő vezette azt a bizottságot, amely kidolgozta a szocialista földrendezéssel és a szocialista mezőgazdaságra való áttérést szolgáló intézkedésekkel kapcsolatban a kormány által 1919 februárjában elfogadott rendeleteket. A VIII. pártkongresszuson, a parasztság képviselőinek kongresszusain és értekezletein elhangzott beszédeiben kifejtette, miért szükséges és hogyan valósítható meg a mezőgazdaság kollektivizálása.

Lenin azt tanította, hogy a parasztok a kisgazdasággal nem tudnak kikerülni a bajokból. Csak egyesülésük, a gépekkel és tudományos módszerek alkalmazásával folytatott társas nagyüzemi mezőgazdaságra való áttérésük teszi lehetővé a mezőgazdasági munka termelékenységének kellő emelését és a parasztok jólétének biztosítását. Lenin úgy látta, hogy ez a legfontosabb „eszköze a gazdaság föllendítésének és megjavításának, az erővel való takarékoskodásnak és a kulákság, a herék és a kizsákmányolás ellen folytatott harcnak"[51]. Lenin hangsúlyozta, hogy a kollektív gazdaságok megalakításánál a legfőbb elv az önkéntesség. A parasztokat semmiképpen sem szabad rákényszeríteni a kollektív gazdaságba való belépésre. Fokozatosan kell őket rávezetni a társas gazdálkodás útjára, mégpedig olyanformán, hogy szemléltetően bebizonyítják nekik a kollektív gazdaság előnyeit az egyéni gazdasággal szemben, meggyőzik őket – nemcsak propaganda és agitáció révén, hanem főleg azáltal, hogy a szövetkezeti és az állami gazdaságok mintaszerűen dolgoznak és segítséget nyújtanak a környék parasztlakosságának. A mezőgazdaság kollektivizálása, mondotta Lenin, nem valósulhat meg automatikusan, spontánul. A pártnak és a kormánynak kell ezt megszerveznie és irányítania a mezőgazdasági társulások és szövetkezetek messzemenő állami támogatása útján.

A legfontosabb feltételét annak, hogy a parasztság zöme a társas gazdálkodás útjára lépjen, Lenin a kellő anyagi-technikai bázis megteremtésében látta. „Ha holnap – mondotta a VIII. pártkongresszuson – százezer elsőrendű traktort tudnánk adni, ha benzinnel, gépészekkel tudnánk ellátni őket (önök na-

[51] *Lenin* Összes Művei. 37. köt. 169. old.

gyon jól tudják, hogy ez egyelőre ábránd), akkor a középparaszt azt mondaná: »Én a kommúnia mellett vagyok« (vagyis a kommunizmus mellett)."[52]

Mindeme szempontok alapján dolgozta ki Lenin később szövetkezeti tervét – a mezőgazdaság szocialista átalakításának konkrét tervét.

Előkelő helyet kaptak a programban a kulturális építéssel és a nép anyagi jólétének emelésével kapcsolatos kérdések. A program a lakosság számára szükséges termékek mennyiségének emelését, a dolgozók lakáskörülményeinek javítását, a bércsökkentés nélküli munkaidő-csökkentést, valamint az egészségügyi ellátással és a társadalombiztosítással kapcsolatos intézkedések egész sorát irányozta elő.

A párt második programjának, amelyet Lenin dolgozott ki és az OK(b)P VIII. kongresszusa fogadott el, világtörténelmi jelentősége volt. Ez volt a történelemben az első olyan program, amelyet hatalomra jutott kommunista párt fogadott el, s amely meghatározta a szocialista társadalom felépítésével kapcsolatos feladatokat és a szocializmus felépítésének útjait. A program újabb nagy lépés volt a forradalmi elmélet fejlesztésében, s kidolgozásával felbecsülhetetlen érdemeket szerzett, mondhatni tudományos tettet hajtott végre a szovjetország kommunista pártja és elsősorban a program megalkotója, Lenin.

Az OK(b)P programját a proletár internacionalizmus szelleme, a munkásosztály nemzeti és nemzetközi feladatai egységének az eszméje hatotta át. Lenin, a párt a szocializmus szovjet-oroszországi építését mindig a szovjet nép nagy internacionalista feladatának tekintette, olyan feladatnak, amely megfelel az egész világ munkásosztálya érdekeinek. „Biztosak vagyunk benne – mondotta Lenin –, hogy az országok egész sorában, amelyekben sokkal több szövetségesünk és barátunk van, mint amennyiről tudunk, programunk egyszerű lefordítása lesz a legjobb válasz arra a kérdésre, hogy mit végzett az Oroszországi Kommunista Párt, amely a világproletariátus egyik osztaga. A mi programunk... az a dokumentum lesz, amelynek alapján a munkások azt mondják majd: »Ezek a mi elvtársaink, ezek a mi testvéreink, ezek a mi közös ügyünkön munkálkodnak.«"[53]

A párt második programja, amelyet olyan viszonyok között fogadtak el, amikor az ország hatalmas térségein háború dúlt, amikor az intervenciósok és a fehérgárdisták elleni heves harcokban a Szovjetunió léte vagy nemléte forgott kockán, világosan kifejezésre juttatta, hogy Lenin, a párt rendíthetetlenül hitt a szovjet nép győzelmében, az új rendszer forradalmi lehetőségeiben, a dolgozó tömegek hősiességében.

A szocializmus sorsa szempontjából Oroszországban rendkívül nagy jelentősége volt annak a határozatnak, amelyet az OK(b)P VIII. kongresszusa a párt falusi politikájáról, a középparasztsághoz való viszonyról hozott. Már

[52] *Lenin* Összes Művei. 38. köt. 195. old.
[53] Ugyanott, 203. old.

1918 őszén, amikor a középparaszt kezdett a szovjethatalom felé fordulni, Lenin felvetette azt a gondolatot, hogy támogatni kell ezt a fordulatot és a középparasztság semlegesítéséről át kell térni a vele való tartós szövetségre. Figyelembe véve a proletárdiktatúra viszonyai között az osztályharcban szerzett tapasztalatokat, egy új politikai jelszót tűzött ki: „Megegyezésre kell jutni a középparaszttal, egyetlen pillanatra sem mondva le a kulák elleni harcról és szilárdan csak a szegényparasztságra támaszkodva."[54]

A középparasztsághoz való viszony kérdését Lenin kezdeményezésére napirendre tűzte az OK(b)P VIII. kongresszusa. A falusi munkáról szóló előadói beszédében Lenin megokolta a pártnak a munkásosztály és a középparasztság szövetségére irányuló politikáját.

Annak eredményeképpen, hogy a forradalom után a szegényparasztságot földhöz juttatták és anyagi támogatásban részesítették, sok szegényparaszti gazdaság középparaszti gazdaság színvonalára emelkedett. Középparaszt, mondotta Lenin, most a parasztlakosság többsége. A munkásosztály hatalmának fenntartása és a szocializmus építése csak úgy lehetséges, ha a proletariátust támogatja a parasztság nagy tömege, ha a középparaszt részt vesz a szocialista építésben. Lenin hangsúlyozta, hogy a középparasztot nem szabad összetéveszteni a kulákkal, s hogy nem szabad reá is kiterjeszteni a kulákság ellen irányuló intézkedéseket. *„Az erőszak a középparasztsággal szemben a legnagyobb mértékben káros."*[55] Ki kell vívni a középparaszt bizalmát, figyelemmel kell kísérni igényeit, meg kell őt győzni a proletárhatalom politikájának helyességéről.

Leninnek a VIII. pártkongresszuson elhangzott előadói beszéde és a középparaszthoz való viszonyról írt határozati javaslata tovább gazdagította az agrárkérdésre vonatkozó marxista elméletet és jelentős hozzájárulás volt a kommunista párt által a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakában folytatandó falusi politika kidolgozásához. Minthogy középparasztság gyakorlatilag minden országban van, ezért óriási nemzetközi jelentőségűek Lenin arra vonatkozó elméleti tételei és gyakorlati útmutatásai, hogy a munkásosztály hatalomra jutása után milyen legyen a proletariátus viszonya a középparasztsághoz.

Nagyon érdekelték Lenint a vidéki küldöttek kongresszusi beszámolói. Amikor az elnök le akarta zárni a vitát, támogatta a küldöttek tiltakozását, s szót emelt a viták folytatása mellett. Amikor pedig az egyik küldött, F. D. Panfilov paraszt hozzászólási ideje lejárt, javasolta, hogy hosszabbítsák meg számára a hozzászólási időt. Panfilov a falu helyzetéről beszélt, s többek között elmondta, hogy gyakran olyan agitátorokat küldenek hozzájuk, akik nem ismerik a falut, nem tudják, mire van szükségük a parasztoknak. Később, visszaemlékezéseiben azt írta, hogy az ülés szünetében hozzálépett Gyemjan Bed-

[54] *Lenin* Összes Művei. 37. köt. 184. old.
[55] *Lenin* Összes Művei. 38. köt. 192. old.

nij és Leninhez hívta. „Köszönöm, öreg, szólt hozzám Vlagyimir Iljics, te sok anyagot adtál nekünk."[56] Lenin az ülések közötti szünetek idején, mint a kongresszusokon és konferenciákon mindig, a küldöttek körében tartózkodott, elbeszélgetett velük az otthoni helyzetről, s különösen behatóan érdeklődött a középparasztok élete, hangulata és a kommunistáknak a falvakban kifejtett tevékenysége felől.

Az OK(b)P VIII. kongresszusának napirendjén szereplő egyik legfontosabb kérdés a katonai helyzetnek és a párt katonai politikájának a kérdése volt. A Központi Bizottság e téren követett lenini irányvonalát a kongresszuson elfogadott pártprogram és a Központi Bizottságnak a katonai kérdéssel kapcsolatos tézisei határozták meg. A Központi Bizottság irányvonalával a kongresszuson szembehelyezkedett az úgynevezett „katonai ellenzék", amely olyan korábbi „baloldali kommunistákból" állt, mint V. N. Szmirnov, G. I. Szafarov, G. L. Pjatakov és mások. A „katonai ellenzék" elvetette annak szükségességét, hogy a Vörös Hadsereg vezetésében régi katonai szakembereket használjanak fel, szembeszállt a hadsereg centralizálásával és szigorú fegyelmével. Ezeket a helytelen nézeteket akkor sok olyan pártmunkás is támogatta, akinek nem volt köze az ellenzéki csoportosulásokhoz: F. I. Goloscsokin, A. F. Mjasznyikov, K. J. Vorosilov és mások. A „katonai ellenzék" téziseit, amelyeket V. M. Szmirnov terjesztett elő, a kongresszus katonai szekciójának többsége támogatta.

Lenin a kongresszusnak a katonai kérdéssel foglalkozó plenáris ülésén mondott erőteljes és világos beszédében kimutatta a „katonai ellenzék" téziseinek tarthatatlanságát és élesen bírálta ezeket a téziseket. Ugyanakkor bírálta Goloscsokin és Vorosilov felszólalásait is. Megemlékezett a X. hadsereg és személy szerint Vorosilov hősiességéről, de egyúttal hangsúlyozta, hogy a Központi Bizottság irányelveinek megszegése, a régi katonai szakemberek ismereteinek és tapasztalatainak felhasználásában a Caricini Front vezetőinél tapasztalható nemtörődömség, a partizánmódszerek nagy veszteségeket okoztak ezen a fronton. Ugyanilyen hibákat követett el Ukrajnában Pjatakov és Bubnov, állapította meg Lenin.

„A régi partizánmódszerek élnek önökben" – mondotta Lenin az ellenzék téziseinek védelmezői felé fordulva. – „Ha önök ezzel állnak oda a szónoki emelvényre és ezt mondják a kongresszusnak, akkor megsértik a párt egész irányvonalát és programját, a régi partizánmódszerek mellett szállnak síkra. Amikor önök olyan téziseket javasolnak, amelyek teljes mértékben a katonai szakemberek ellen irányulnak, megszegik a párt egész taktikáját. Ebben rejlik nézeteltéréseink forrása."

Most, hangsúlyozta Lenin, a reguláris hadsereget kell előtérbe állítani. Végleg szakítani kell a partizánmódszerekkel és katonai vasfegyelmet kell teremteni a hadseregben. Különösen nagy figyelmet fordított arra, hogy a hadsereg-

[56] Lásd Oroszországi munkások és parasztok Leninről. 154. old., oroszul.

ben erősíteni kell a proletár magot és a kommunista befolyást. A kongresszuson élesen bírálták Trockijt a párt irányvonalának eltorzításáért, ami abban jutott kifejezésre, hogy a hadseregbe való mozgósítás során megszegte az osztályszempontok szerinti kiválasztás elvét, hogy kisebbítette a párt vezető szerepét a hadseregben. A katonai kérdésben a kongresszus által elfogadott határozat meghatározta a kommunista párt katonai politikájának alapelveit.

Az OK(b)P VIII. kongresszusa március 23-án fejezte be munkáját. Lenin rövid záróbeszédet mondott, melyet ezekkel a szavakkal fejezett be: „Az a mag, melyet az orosz forradalom elvetett, kikél Európában. Ez azt a feltétlen, rendíthetetlen meggyőződést érleli meg bennünk, hogy bármilyen súlyosak legyenek is azok a megpróbáltatások, amelyek még ránk zúdulhatnak, bármilyen nagyok legyenek is azok a bajok, melyeket a nemzetközi imperializmus döglődő fenevadja még ránk hozhat – ez a fenevad elpusztul és a szocializmus győzni fog az egész világon."[57]

A VÖRÖS HADSEREG DÖNTŐ GYŐZELMEI

Az 1919-es év súlyos megpróbáltatások éve volt a szovjet állam számára. Az ellenforradalom óriási erőket vetett be a Szovjet Köztársaság ellen. 1919 tavaszán a fehérgárdisták és az intervenciósok seregei több mint egymillió főt számláltak. A szövetséges hadseregek főparancsnoksága elhatározta, hogy az intervenciót valamennyi szovjetellenes erő összehangolt támadásával folytatja, s kimondta, hogy „Oroszország valamennyi határán elkezdett és összpontosítottan *a bolsevizmus szíve – Moszkva* - ellen irányuló általános támadást kell folytatni"[58].

Az ellenség hat fronton egyidejűleg támadott. Az antant által jól felszerelt fehérgárdista csapatok többször is a Szovjet Köztársaság létfontosságú központjainak közelébe jutottak, s halálos veszéllyel fenyegették a forradalmat. 1919 áprilisában Kolcsak hadserege 85–100 kilométerre volt a Kazany–Szimbirszk Szamára vonaltól. Október első felében Gyenyikin csapatai elfoglalták Orelt, Tula kormányzóság területére léptek, s így közvetlenül fenyegették a szovjetország fővárosát, Moszkvát. Jugyenyics tábornok kétszer - májusban és októberben – Petrográd kapujáig tört előre.

Ebben a súlyos időszakban különösen világosan mutatkozott meg, milyen kiemelkedő szerepet játszott Lenin az ország védelmének megszervezésében. Fontos pártdokumentumokat írt, amelyek harci programként szolgáltak a párt és a nép erőinek az ellenség szétzúzására való mozgósításában: „Az OK(b)P Központi Bizottságának tézisei a Keleti Front helyzetével kapcsolat-

[57] *Lenin* Összes Művei. 38. köt. 205–206. old.
[58] Isztoriko-gyiplomatyicseszkij arhiv, f. 370, d. N° 34. l. 107-123.

ban", „Mind egy szálig harcra Gyenyikin ellen! (Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottságának levele a pártszervezetekhez)" stb.

Lenin felhívta a párttagokat, a szovjet államapparátus dolgozóit, valamennyi munkást és parasztot, hogy minden erejük latbavetésével szervezzék meg a munkát forradalmi módon, s tegyék egységes katonai táborrá a Szovjet Köztársaságot. A pártszervezetek és a szovjetek elé azt a feladatot tűzte, hogy magyarázzák meg a népnek a helyzetet, biztosítsák a mozgósítás sikeres végrehajtását, fejtsenek ki agitációt a mozgósítottak körében, s gondoskodjanak a lehető leggyorsabb kiképzésükről. A frontövezetekben, mondotta, a munkásokat egy szálig fel kell fegyverezni, a legmesszebbmenően gondoskodni kell a Vörös Hadsereg ellátásáról, a hadseregben fokozni kell a politikai munkát, s a lehető legmagasabb színvonalra kell emelni a katonai fegyelmet és éberséget.

Mindennap érintkezett a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsával és a főparancsnoksággal, irányította és ellenőrizte tevékenységüket, ügyelt arra, hogy megvalósítsák a Központi Bizottság és a szovjet kormány stratégiai célkitűzéseit és katonai irányelveit, foglalkozott a fontosabb hadműveletek előkészítésének és végrehajtásának kérdéseivel.

Nem egy esetben élesen bírálta a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának tevékenységét, megállapította, hogy lassan dolgozik, igen fontos döntésekkel és intézkedésekkel késlekedik. „A nyugtatás, az örökös nyugtatás rossz taktika. Ebből nem sül ki más, mint a »nyugalom megjátszása«" – írta 1919. szeptember 16-án a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának. „Úgy látszik, a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa csak »parancsolgat«, s nem érdekli a *végrehajtás* vagy képtelen ezt figyelemmel kísérni. Ez általános hibánk, de katonai téren az ilyesmi kész katasztrófa." Azt követelte a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsától, hogy ezt „az *álmos* munkaütemet" tegye „*elevenné*"[59] s léptessen életbe erélyes intézkedéseket a frontok helyzetének megjavítása érdekében.

Minthogy rendszeresen tanulmányozta a hivatalos katonai jelentéseket és ezernyi szál fűzte közvetlenül a harcoló hadsereghez, nagyon jól tudta, mi a helyzet a frontokon, a hadseregekben és az egyes harci szakaszokon. Katonai vonatkozású munkáiban, beszédeiben és leveleiben behatóan elemezte a helyzetet és a hadműveletek perspektíváit, kifejtette elgondolásait és útmutatásokat adott a hadviselés stratégiájának és taktikájának döntő fontosságú kérdéseit illetően. A frontok és a hadseregek parancsnokainak és forradalmi katonai tanácsainak, a Központi Bizottság meghatalmazottainak és a helyi szerveknek küldött nagyszámú távirata és levele szemléltetően mutatja, milyen nagy hozzáértéssel vezette a szovjet állam védelmét.

Lenin persze nem volt katonai szakember a szó szűkebb értelmében véve; a reá jellemző szerénységgel azt szokta mondani: „A legkevésbé sem akarom azt állítani, hogy értek a hadtudományhoz." Valójában azonban alaposan tanul-

[59] *Lenin* Összes Művei. 51. köt. 53–54. old.

mányozta a hadtudományi irodalmat, kitűnően ismerte a háborúk történetét. Még a hivatásos katonákat is meglepte, milyen jól igazodik el a hadtudomány legbonyolultabb, egészen speciális kérdéseiben is.

Lenin, amikor az új történelmi feltételekre alkalmazva továbbfejlesztette a forradalmi elméletet, jelentősen hozzájárult a háborúról és a hadseregről szóló marxista tanításhoz, lerakta a szovjet hadtudomány és a szovjet hadművészet alapjait. Olyan kérdéseket dolgozott ki, mint a háborúk jellege az imperializmus korában, a társadalmi-gazdasági, valamint az erkölcsi tényezők jelentősége és a néptömegek döntő szerepe a jelenkori háborúkban, a proletariátus fegyveres harcának módszerei és formái, a szocialista haza védelme, a proletárdiktatúra fegyveres erőinek építése stb.

A hadviselés kérdéseinek megoldásánál Lenin az alkotó marxizmusból indult ki. Katonai vonatkozású munkáiban és útmutatásaiban megfogalmazta a szocialista állam hadseregének – ezen új típusú hadseregnek – természetével és feladataival összhangban álló, új, szovjet hadtudomány sarkalatos elveit. A hadászat kérdéseit a kommunista párt politikájából, taktikájából kiindulva oldotta meg; a hadászat, mondotta, alá van rendelve a politikának, s a kettő szorosan összefügg egymással. Ugyanakkor azonban figyelembe vette a háború sajátos törvényeit. A hadvezetés problémáinak megoldásánál mesterien alkalmazta a marxista dialektikus módszert, a Vörös Hadsereg stratégiáját minden tényező sokoldalú figyelembevételére, az erőviszonyoknak s a Vörös Hadsereg és az ellenség lehetőségeinek józan, gondos elemzésére alapozta.

A helyes stratégiai vezetés legfontosabb feltételének azt tartotta, hogy a vezető értsen a fő katonai feladat kiválasztásához és az erőfeszítések maximumának e feladat megoldására való összpontosításához. Behatóan tanulmányozta a kialakult politikai és katonai helyzetet, idejében megállapította, hogy melyik front a döntő jelentőségű, és meghatározta a fő csapás irányát. Amikor az országot minden oldalról ellenség vette körül, amikor a Vörös Hadsereg nem volt elég erős ahhoz, hogy valamennyi fronton egyidejűleg folytasson aktív tevékenységet, a fő csapás irányának meghatározása különösen nagy, létfontosságú jelentőségre tett szert, mivel lehetővé tette az erőknek a fő fronton való összpontosítását.

Leninnek az az utasítása, hogy meg kell védeni a Volga-vidéket, hogy vissza kell hódítani az Urált és Szibériát, a Kolcsak elleni harcban meghatározta a szovjet csapatok hadászati feladatait. Amikor a Vörös Hadsereg által a Keleti Fronton indított támadás tetőpontján Vacetisz főparancsnok és Trockij azt javasolták, hogy a támadást állítsák meg a Belaja folyónál és irányítsák át a csapatokat a Déli Frontra, a párt Központi Bizottsága Lenin kezdeményezésére határozottan elutasította javaslatukat. Lenin azt követelte a Keleti Front parancsnokságától, hogy az Urál irányában indított támadást ne gyengítse, hanem fokozza, fejlessze tovább s biztosítsa a kitűzött feladatok megoldását.

A szovjet haderők 1919 őszén felszabadították az Urált, s a támadást folytatva elérték a szibériai alföld térségét. „Kedves elvtárs és hűséges, igaz vezé-

rünk! – írták a Keleti Front vöröskatonái Leninnek. – Megparancsoltad, hogy télig foglaljuk el az Urált. Teljesítettük hadparancsodat. Az Urál a miénk. Most megyünk Szibériába.

Nem első ízben kellett a te parancsodra harcba szállnunk az ellenség túlerejével, és mindig mi győztünk, mert szilárdan hittünk harcunk igazságában, a forradalom diadalában."

Augusztus 24-én Lenin megírta „Levél a munkásokhoz és parasztokhoz a Kolcsakon aratott győzelem alkalmából" című felhívását, amelyben arra buzdította a szovjet embereket, hogy ne elégedjenek meg az elért sikerekkel, feszítsék meg minden erejüket, mérjenek megsemmisítő csapást az ellenségre, űzzék ki Kolcsakot és a külföldi intervenciósokat Szibériából. Rámutatott azokra a fő tanulságokra, amelyeket minden munkásnak és parasztnak le kell vonnia a Kolcsak elleni harc tapasztalataiból ahhoz, hogy végérvényesen leszámoljanak az ellenséggel és megakadályozzák a Kolcsak-rendszer pusztításainak megismétlődését. Hatalmas Vörös Hadseregre van szükségünk, írta, nagy állami gabonatartalékokat kell felhalmozni, biztosítani kell a legszigorúbb forradalmi rendet, szentül be kell tartani a szovjethatalom törvényeit és rendeleteit, nem szabad megfeledkezni arról, hogy a mensevikek és az eszerek a Kolcsak-rendszer szekértolói voltak, s ami a legfontosabb, minden módon erősíteni kell a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségét.

Lenin levele új erőt adott a szovjet csapatok által a Keleti Fronton folytatott támadásnak. Kolcsak hátában még hatalmasabb erővel lángolt fel a partizánháború. Lenin óriási jelentőséget tulajdonított az ellenség mögöttes területén kibontakozó illegális tevékenységnek és partizánmozgalomnak, s nagy figyelemmel kísérte a szibériai partizánosztagoknak a Kolcsak-csapatok ellen végrehajtott akcióit. Az illegális szibériai pártszervezetek megsegítése végett a pártmunkások nagy csoportját irányították Szibériába. A partizánosztagok a Központi Bizottság utasítására nagy egységekbe tömörültek, amelyek együttműködtek a Vörös Hadsereg alakulataival.

Nagy figyelmet fordított Lenin a Petrográdi Frontra is, ahol 1919 nyarán Jugyenyics támadása következtében veszélyes helyzet alakult ki. Az ő javaslatára a Központi Bizottság akkor ezt a frontot nyilvánította „elsőrendű fontosságúnak". Petrográd védelmét a Honvédelmi Tanács közvetlen ellenőrzése alá helyezték. Lenin személyesen ellenőrizte, hogyan szállítják át az erősítéseket erre a frontra. Utasítást adott arra, hogy meg kell feszíteni minden erőt s gyors és döntő csapást kell mérni Jugyenyicsra. 1919 augusztusában a Vörös Hadsereg megverte és Észtországba vetette vissza Jugyenyics csapatait.

Annak a támadásnak a visszaverésére, amelyet 1919 nyarán Gyenyikin indított a szovjethatalom ellen, ugyancsak Lenin közreműködésével dolgozták ki a hadászati terveket. Lenin éberen figyelte az ország déli részén folyó csaták menetét. A gyenyikinisták a főváros felé nyomultak. Az ellenség gyors győzelemre számított. A polgári sajtó többször is közölte Moszkva és Petrográd elestének hírét. Szovjet-Oroszország 1919 szeptemberében és októberében élte

át a külföldi katonai intervenció és a polgárháború legsúlyosabb hónapjait. Ezekben a vészterhes napokban teljes erővel mutatkoztak meg Lenin jellemző tulajdonságai, a szovjetrend legyőzhetetlenségébe vetett hitből fakadó tulajdonságok: a rettenthetetlenség a harcban, a kitartás, a szilárdság, az előrelátás, a tömegek harcra lelkesítésének képessége.

A párt Központi Bizottsága több fontos intézkedést tett a Déli Front megerősítése érdekében. Lenin szigorúan ellenőrizte az oda irányuló csapat-, fegyver- és lőszerszállítást. A Keleti Fronton működő 5. hadsereg forradalmi katonai tanácsával és a Turkesztáni Front parancsnokságával közölte: „A KB direktívája: az összes frontokat megkurtítani a Déli Front javára"[60], s azt javasolta, hogy mérlegeljék, milyen rendkívüli intézkedésekkel lehetne minél több alakulatot felszabadítani a Déli Front számára. Október 25-én fogadta az ivanovo-voznyeszenszki kommunisták képviselőit, akik kérték, hogy a Déli Front megsegítésére városukban alakult osztag valamennyi harcosát ugyanabba a hadseregbe osszák be. Lenin teljesítette kérésüket, s a következő sorokkal fordult a Déli Front Forradalmi Katonai Tanácsához: „A legmelegebben figyelmükbe ajánlom az elvtársakat, és nagyon kérem, tegyenek meg mindent, hogy ne kallódjanak el, hanem helyesen és megfelelően osszák be őket. Nagyon kérem, értesítsenek e levél kézhezvételéről és arról, hogyan és hova állították az elvtársakat."[61]

A Központi Bizottság és személy szerint Lenin óriási szervező munkájának, a munkásosztály hősi erőfeszítésének és a vöröskatonák önfeláldozó harcának köszönhető, hogy a Déli Fronton október második felében fordulat következett be: a Vörös Hadsereg támadásba ment át Gyenyikin csapatai ellen. A lenini hadászat azon az elgondoláson alapult, hogy a győzelem kivívásának fő eszköze az erőteljes támadó tevékenység. Amikor a Déli Fronton a szovjet haderők kivívták az első győzelmeket, Lenin hangsúlyozta, hogy a kis erőkkel indított részleges támadást hatalmas arányú és végleges győzelemre vezető támadássá kell fejleszteni.

Lenin a katonai vezetőktől megkövetelte valamennyi fegyverfajta, harci eszköz és harceljárás alapos ismeretét, s a harci tevékenység legkülönbözőbb formáinak hozzáértő alkalmazására tanította őket. A hadtudomány elé a gyakorlat által felvetett új kérdéseket állított, s a katonai vezetőknek sok fontos és értékes megoldást javasolt. Így például az ő útmutatásai alapján küldtek a Baltitengerről a Volgára egy rajnyi torpedónaszádot, amelyek a volgai folyami flottilla keretében a fehérgárdisták ellen vívott harcok során nagy segítséget nyújtottak. Amikor Mamontov lovashadteste áttörte a Déli Frontot, Lenin, az áttörés felszámolásának módjait mérlegelve, felhívta a Forradalmi Katonai Tanács figyelmét arra, hogy a fehér lovasság ellen alacsonyan szálló repülőgépeket alkalmazhatnak. Támogatta a Déli Front Forradalmi Katonai Tanácsá-

[60] Ugyanott, 60. old.
[61] Ugyanott, 79. old.

nak az 1. lovashadseregnek mint gyorsan mozgó hadműveleti-hadászati hadcsoportnak a megteremtésére irányuló kezdeményezését is.

1919 decemberében a Vörös Hadsereg megsemmisítő csapást mért Gyenyikin csapataira, felszabadította Harkovot, Kijevet és a Donyec-medencét, s gyors támadást indított Don-Rosztov irányában. December 28-án Lenin megírta „Levél Ukrajna munkásaihoz és parasztjaihoz a Gyenyikinen aratott győzelmek alkalmából" című felhívását, amelyben a gyenyikinisták végleges szétzúzása, az ukrán munkásoknak és parasztoknak a földbirtokosok és kapitalisták igája alóli teljes felszabadítása érdekében minden erő összpontosítására buzdított.

AZ ÁTMENETI IDŐSZAK ELMÉLETI PROBLÉMÁI

Lenin az intervenciósok és a fehérgárdisták elleni harc szervezése mellett továbbra is nagyarányú elméleti munkásságot fejtett ki. Ismételten tanulmányozta Marx és Engels műveit, sok időt szentelt a politikai és a közgazdaságtani irodalomnak, továbbá a szocializmus történetével foglalkozó munkáknak, figyelemmel kísérte a fontosabb külföldi újságokat és folyóiratokat, nagy elméleti jelentőségű cikkeket és brosúrákat írt, beszámolókat és előadásokat tartott. „Ha az ember betért Iljics dolgozószobájába – írta később Krupszkaja –, sokszor azt láthatta, hogy ott ül és Marxot vagy Engelst olvasgatja, az ország legsúlyosabb pillanataiban is. Mindig lenyűgözött az a képessége, hogy az elmélettel foglalkozzon akkor is, amikor legjavában dúlt a harc; az elméletben keresett választ a gyakorlati kérdésekre."

Nagy figyelmet fordított Lenin a Szverdlov Kommunista Egyetem – az első pártfőiskola – munkájára, közvetlenül részt vett tantervének kidolgozásában. Hangsúlyozta, hogy minden előadásnak kapcsolatban kell lennie a gyakorlattal. Több előadást tartott az egyetem hallgatóinak. 1919 júliusában és augusztusában két előadást tartott az államról.

Lenin figyelmének középpontjában akkor a kapitalizmus és a szocializmus közötti átmeneti időszak, a proletárdiktatúra kérdése állt. 1919 júniusában megírta „A nagy kezdeményezés" című híres cikkét, amelyben a kommunista szombatokkal foglalkozott. Az ősz folyamán kidolgozta „A proletárdiktatúráról" című brosúra részletes tervét, s megírta „Gazdaság és politika a proletárdiktatúra korszakában" című cikkét. 1919 decemberében kiadta „Az alkotmányozó gyűlési választások és a proletárdiktatúra" című brosúráját. 1920 tavaszán megírta „Az évszázados rend megsemmisítésétől egy új rend megteremtése felé" és „A Moszkva–Kazany Vasúton szervezett első kommunista szombattól az összoroszországi május elsejei kommunista szombatig" című cikkeit.

Ezekben a munkákban általánosította a néptömegek által a párt vezetése alatt végzett alkotó tevékenység tapasztalatait, a proletárdiktatúra tapasztalatait, továbbfejlesztette a kapitalizmus és a szocializmus közötti átmeneti időszakra vonatkozó marxista tanítást, felvetette és megoldotta az új társadalom

építésének döntő fontosságú kérdéseit. Hangsúlyozta a munkásosztály diktatúrájával kapcsolatos oroszországi tapasztalatok nemzetközi jelentőségét, s feladatul tűzte ki, hogy ezeket a tapasztalatokat tegyék a világ kommunistáinak közkincsévé. Az oroszországi proletárdiktatúrát, írta, bizonyos sajátosságok jellemzik, mivel gazdasági tekintetben elmaradott, kispolgári országban valósult meg. *De a társadalmi gazdaság fő formái és a fő osztályerők Oroszországban a proletariátus hatalomra jutása előtt ugyanolyanok voltak, mint bármely más tőkés országban, úgyhogy ezek a sajátosságok a leglényegesebbet nem érinthetik.*

Az élet teljes mértékben igazolta Lenin e megállapításának helyességét. Mindamellett akadnak magukat marxistáknak nevező emberek, akik azt szeretnék elhitetni, hogy a proletárdiktatúra lenini elmélete tisztán orosz, csak Oroszországra alkalmazható elmélet. Így különféle revizionista és a leninizmustól elhajló elemek próbálják kisebbíteni a nagy lenini tanítást, szűkíteni, nemzeti keretek közé szorítani jelentőségét. Valójában a kapitalizmus és a szocializmus közötti átmeneti időszakra, a proletárdiktatúrára vonatkozó marxista–leninista tanítás a cselekvés vezérfonala az egész nemzetközi kommunista mozgalom számára.

Lenin azt írta, hogy a kapitalizmus és a szocializmus közötti átmeneti időszak szükségképpen egyesíti magában mindkét társadalmi-gazdasági alakulat vonásait és sajátosságait, szükségképpen a legyőzött, de meg nem semmisített kapitalizmus és a születő kommunizmus közötti harc időszaka. Ebben az időszakban a társadalmi gazdaság fő formái: a szocialista, a kapitalista és a kisárutermelő gazdaság, s ezeknek meghatározott osztályok felelnek meg: az uralkodó osztállyá vált proletariátus, a burzsoázia, valamint a munkásosztály és a burzsoázia között ingadozó kispolgárság (elsősorban a parasztság).

Minthogy az átmeneti időszakban megmaradnak az osztályok, ezért az osztályharc – a reformisták és revizionisták állítása ellenére – nem szűnik meg, csak más formákat ölt. A munkásosztály, miután meghódította a politikai hatalmat, az osztályharcot nem szünteti be, hanem az államapparátus felhasználásával folytatja.

A proletárdiktatúra egyik feladata a munkásosztálynak ellenségéhez, a burzsoáziához való viszonyával függ össze. A hatalmon levő munkásosztálynak kíméletlenül, gyorsan és határozottan el kell nyomnia a kizsákmányolók - a kapitalisták, a földbirtokosok és lakájaik – ellenállását. „Aki ezt nem értette meg, az nem forradalmár, azt el kell távolítani a proletariátus vezetőinek vagy tanácsadóinak tisztjéből."[62] Lenin hangsúlyozta, hogy az erőszak alkalmazását a kizsákmányoló osztályok által tanúsított ellenállás elfojtásának a feladata tette szükségessé, s e feladat megoldása után a proletárhatalom mellőz majd mindennemű kivételes rendszabályt.[63]

[62] *Lenin* Összes Művei. 38. köt. 374. old.
[63] Lásd *Lenin* Összes Művei. 40. köt. 97. old.; vö. 382. old.

A proletárdiktatúra másik oldala a munkásosztály és szövetségese – a dolgozó parasztság – közötti viszonyra vonatkozik. Lenin, a marxizmus tanítását továbbfejlesztve, a következő fontos megállapítást tette: „A proletárdiktatúra sajátos formájú osztályszövetség a proletariátus, a dolgozók élcsapata és a dolgozók nagyszámú nem proletár rétege (kispolgárság, kistulajdonosok, parasztság, értelmiség stb.) vagy azok többsége között – szövetség a tőke ellen, szövetség a tőke teljes megdöntésére, a burzsoázia ellenállásának és restaurációs kísérleteinek teljes elnyomására, a szocializmus végleges megteremtésére és megszilárdítására."[64] Ennek a szövetségnek sajátos jellege abban áll, hogy a szövetségen belül a munkásosztályé a vezető szerep.

A proletariátusnak a hatalom meghódítása után teljesen le kell küzdenie a parasztság ingadozását, a parasztságot végérvényesen el kell hódítania a burzsoáziától, be kell vonnia a szocialista építésbe, s el kell érnie, hogy a parasztság a nagyüzemi szocialista termelés útjára lépjen. E feladat megoldásához a munkásosztálynak figyelembe kell vennie a parasztság kettős természetét, külön kell választania, el kell határolnia a dolgozó parasztot a tulajdonos paraszttól, a munkáját végző parasztot az üzérkedő paraszttól, a dolgos parasztot a spekuláns paraszttól. „Proletárdiktatúrára – írta Lenin –, egyetlen osztály uralmára, szervezettségének és fegyelmezettségének erejére, központosított hatalmára van szükség..., hogy a proletariátus *magával ragadhassa* a parasztságot és általában a kispolgári rétegeket."[65]

Lenin a legerélyesebben szembeszállt a kapitalizmus védelmezőivel és a marxista tanítást eltorzító különféle revizionistákkal, akik meghamisították a proletárdiktatúra lényegét, úgy állították be, hogy az pusztán az erőszakra korlátozódik. Milyen aktuálisak ma is azok a lenini tételek, amelyek a munkásosztály diktatúrájának lényegét illetően a marxizmus imperialista meghamisítói és az őket szajkózók ellen irányulnak!

„Nem egyedül az erőszak a proletárdiktatúra lényege – tanította Lenin – és nem elsősorban az erőszak. A proletárdiktatúra legfőbb lényege a dolgozók vezető osztagának, élcsapatának, egyetlen vezetőjének, a proletariátusnak szervezettsége és fegyelmezettsége. A proletariátus célja, hogy megteremtse a szocializmust, megszüntesse a társadalom osztályokra tagozódását, dolgozóvá tegye a társadalom valamennyi tagját, és megfossza talajától az embernek ember által való mindenféle kizsákmányolását."[66]

Lenin előre látta, hogy a szocialista építés során mindjobban növekszik majd a proletárállam konstruktív szerepe.

„Természetes és elkerülhetetlen – írta –, hogy a proletárforradalmat követő első időben a fő és alapvető feladat foglalkoztat bennünket a leginkább: a burzsoázia ellenállásának letörése... De párhuzamosan ezzel a feladattal, ugyan-

[64] *Lenin* Összes Művei. 38. köt. 366. old.
[65] Ugyanott, 375. old.
[66] Ugyanott, 374. old.

ilyen elkerülhetetlenül – és egyre határozottabban – napirendre kerül a pozitív kommunista építésnek, az új gazdasági viszonyok, az új társadalom megteremtésének még lényegesebb feladata."[67]

Lenin, akárcsak Marx és Engels is, abból indult ki, hogy a proletariátus diktatúrája történelmileg átmeneti jellegű és nem marad fenn örökké. A diktatúrára a munkásosztálynak ahhoz van szüksége, hogy megteremtse a szocialista társadalmat, hogy véget vessen minden kizsákmányolásnak. „Ezt a célt – magyarázta meg Lenin – nem lehet egy csapásra elérni, ehhez a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenetnek meglehetősen hosszú időszakára van szükség... Éppen ezért beszél Marx a proletárdiktatúra egész időszakáról mint a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakáról."[68] Emellett hangsúlyoznunk kell, hogy Lenin felfogása szerint a munkásosztály diktatúrája csak addig szükséges, míg végleg fel nem számolják a kizsákmányoló osztályokat, az összes tőkés elemeket, míg a parasztságot és az összes kispolgári elemeket a szocializmus útjára nem vezetik át, míg fel nem épül és meg nem szilárdul a szocializmus.

A szovjethatalom éveiben Lenin továbbfejlesztette az „Állam és forradalom" című műben megfogalmazott tételeit az állam funkcióiról a szocializmus és a kommunizmusba való átmenet viszonyai között. A szocialista állam, írta, „országos méretekben megszervezi a nagyüzemi termelést, elosztja a munkaerőt a különböző gazdasági ágak és vállalatok között és elosztja az állam tulajdonában levő szükségleti cikkek tömegét a dolgozók között"[69].

A szocialista állam egyik legfőbb feladata a szocialista tulajdon védelme. „A munkásoknak és a parasztoknak – írta Lenin – meg kell érteniük, hogy a föld és a gyár az övék, és úgy kell vigyázniuk rá, mint sajátjukra."[70] A szocialista állam igen fontos funkciójának tekintette Lenin a munka és a fogyasztás mértéke fölötti ellenőrzést. Emellett a szocialista államnak óriási szerepe van a kulturális építésben, a tömegek kommunista szellemű nevelésében. A szocialista állam biztosítja a jogrendet és a szocializmus védelmét. Végül ez az állam olyan külpolitikát folytat, amely a szocializmus megszilárdulásának és a nemzetközi forradalmi-felszabadító mozgalom fejlődésének az érdekeit szolgálja.

A kapitalizmusból a szocializmusba való átmenetnek és a szocialista társadalom fejlődésének egyik legfontosabb törvényszerűségét Lenin a kommunista párt vezető szerepében látta.[71] Az Oroszországban és más országokban lezajlott forradalom tapasztalatai azt mutatják, hogy a munkásosztály hatalomra jutása után a kommunista párt szerepe nem csökken, hanem ellenkezőleg, rendkívül megnövekszik.[72]

[67] *Lenin* Összes Művei. 39. köt. 13. old.
[68] *Lenin* Összes Művei. 38. köt. 374–375. old.
[69] *Lenin* Összes Művei. 39. köt. 263. old.
[70] *Lenin* Összes Művei. 36. köt. 201. old.
[71] Lásd *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 25–26. old.
[72] Lásd A Kommunista Internacionálé dokumentumokban. Moszkva 1933. 103. old., oroszul.

„A proletariátus diktatúrája - írta Lenin – szívós harc, véres és vértelen, erőszakos és békés, katonai és gazdasági, pedagógiai és adminisztratív harc a régi társadalom erői és hagyományai ellen. Milliók és tízmilliók szokásainak ereje – a legrettenetesebb erő. Acélos és harcedzett párt nélkül, az osztály valamennyi becsületes elemének bizalmát élvező párt nélkül, olyan párt nélkül, amely figyelemmel tudja kísérni és befolyásolni tudja a tömegek hangulatát, ilyen harcot sikeresen vívni lehetetlen."[73]

Oroszország tapasztalatai alapján Lenin megmagyarázta, hogy a diktatúrát a szovjetekbe szervezett proletariátus valósítja meg, amelyet a kommunista párt vezet. A párt munkája elsősorban a szovjetek útján folyik. Ugyanakkor a párt a szakszervezetekre, valamint a dolgozók más szervezeteire is támaszkodik. Éppen a párt egyesíti és irányítja e szervezetek tevékenységét. „Ilyen a proletár államhatalom általános gépezete, »felülről«, a diktatúra gyakorlásának szempontjából nézve."[74]

Lenin élesen bírálta a munkásosztály olyan vezetőit, akik szavakban elismerik ugyan a proletariátus diktatúráját, valójában azonban nem tudják vagy nem akarják megérteni a proletárdiktatúra jelentőségét és megvalósítani ezt a diktatúrát.

„Hogy milyen óriási, milyen mérhetetlenül nagy az efféle baj veszélye írta Lenin -, ezt különösen szemléltetően megmutatta a magyarországi első Tanácsköztársaság bukása (az első után, mely megbukott, következik a győzelmes második)." E bukás egyik fő oka a „szocialisták" árulása, akik „szóban Kun Bélához csatlakoztak és kommunistáknak vallották magukat, valójában pedig nem a proletárdiktatúrának megfelelő politikát folytattak, hanem ingadoztak, kishitűek voltak, a burzsoáziához futkostak, részben pedig egyenesen szabotálták és elárulták a proletárforradalmat. A magyar Tanácsköztársaságot körülzáró imperialista világrablók (vagyis Anglia, Franciaország stb. burzsoá kormányai) természetesen értették a módját annak, hogy kihasználják a magyar tanácshatalom kormányán *belül* mutatkozó ingadozásokat, és a román hóhérok kezével kegyetlenül vérbe fojtották a magyar tanácshatalmat.

Kétségtelen – folytatta Lenin –, hogy a magyar szocialisták egy része *őszintén* Kun Béla mellé állt és *őszintén* vallotta magát kommunistának. Ez azonban mit sem változtat a dolog lényegén: az, aki »őszintén« kommunistának vallja magát, de könyörtelenül szilárd, rendíthetetlenül határozott, odaadóan bátor és hősies politika helyett (csakis az ilyen politika felel meg a proletárdiktatúra elismerésének) ingadozik és kishitűsködik – az ilyen ember gerinctelenségével, ingadozásaival, határozatlanságával ugyanolyan árulást követ el, mint a közvetlen áruló. Egyéni szempontból igen nagy a különbség a gyengeségből árulókká válók és a szándékosan, számításból árulókká válók között; politikai szempontból *nincs* ilyen különbség, mert a politika – emberek milliói-

[73] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 26. old.
[74] Ugyanott, 31. old.

nak tényleges sorsa, és ezen a sorson nem változtat az, hogy a munkások és szegényparasztok millióit gyengeségből vagy haszonlesésből árulták-e el."[75]

A munkásmozgalom, a szocialista forradalmak egész történelmi tapasztalata igazolja, mennyire helyes ez a lenini következtetés. A szocialista átalakulások gyakorlata megmutatta, hogy amikor a munkásosztály magához ragadja a politikai hatalmat, amikor társadalmasítja a termelési eszközöket, ezzel csak az objektív előfeltételeket, az objektív lehetőségeket teremti meg az új társadalom létrehozásával és fejlesztésével kapcsolatos sokrétű feladatok megoldásához. Ám hogy ezek a lehetőségek hogyan válnak valóra a gyakorlatban, az elsősorban a kormányzó kommunista pártoktól függ, attól, hogy mennyire tudják marxista módon, leninista módon megoldani az élet által felvetett bonyolult feladatokat.

„A NAGY KEZDEMÉNYEZÉS"

Lenin géniusza, az élettel való szoros kapcsolata és alkotó marxizmusa, hihetetlen erejű tudományos előrelátása lehetővé tette, hogy tekintetével a távoli jövőbe pillantson. Gondolatai már a „fejlett szocialista társadalmon", a „teljes szocialista társadalom felépítésén" jártak.[76]

A szovjethatalom első éveiben még csak a szocialista társadalom alapjai alakultak ki, még csak a kommunizmus első gyenge csírái sarjadtak. Ám Leninnek mindenki másnál kifinomultabb érzéke volt az új iránt, megvolt benne az a csodálatos képesség, hogy észrevegye, felmérje és határozottan támogassa mindazt, ami az életben új, haladó, születőben van. Lenin felfedezte ezeket a csírákat, rámutatott jelentőségükre és mélyrehatóan elemezve az élet új jelenségeit fontos elméleti tételeket állított fel a szocializmusról és a kommunizmusról, a kommunista alakulat létrejöttének és fejlődésének törvényszerűségeiről. Kiemelkedő jelentőségű volt „A nagy kezdeményezés" című munkája.

1919. május 10-én a Moszkva–Kazany Vasút munkásai megrendezték az első nagyarányú kommunista szombatot. A napi munkaidő letelte után ellenszolgáltatás nélkül megjavítottak 4 mozdonyt és 16 vagont, emellett több ezer pud különféle árut raktak ki, s a munka termelékenysége több mint két és félszerese volt a szokásosnak. Hamarosan az ország különböző városaiban más vállalatoknál is szerveztek kommunista szombatokat. A munkásosztály válasza volt ez a párt Központi Bizottságának arra a felhívására, hogy a munkát forradalmi módon kell végezni. A kommunista szombatok nagyszerű megnyilvánulásai voltak a hátországi proletártömegek önfeláldozó munkájának és rendkívül meggyőző bizonyítékai a hatalmon levő munkásosztály alkotó tevékenységének, a szocialista forradalom vívmányainak megóvásáért és megszilárdításáért folytatott önfeláldozó harcának.

[75] *Lenin* Összes Művei. 40. köt. 124. old.

[76] Lásd *Lenin* Összes Művei. 36. köt. 130. old.; 45. köt. 265. old.

„A nagy kezdeményezés" című művében Lenin a kommunista szombatokat úgy jellemezte, mint óriási jelentőségű eseményt, mint „a *kommunizmus tényleges* csíráját"[77]. A kommunista szombatok a gyakorlatban megmutatták, mi is a szocializmus és a kommunizmus, melyek az új társadalom felépítésének útjai. „A Moszkva–Kazany Vasútvonal munkásainak kommunista szombatja – írta Lenin – egy sejtje annak az új, szocialista társadalomnak, amely a föld minden népét megszabadítja a tőke igájától és a háborúktól."[78]

A proletariátus, magyarázta meg Lenin, a munka társadalmi szervezetének a kapitalizmusénál magasabb rendű típusát képviseli és valósítja meg. Ebben rejlik a kommunizmus lényege, erejének forrása és elkerülhetetlen teljes győzelmének záloga. A munka kapitalista szervezete az éhség fegyelmére, a proletárnak a munka elvesztésétől való félelmére támaszkodik. „A társadalmi munka kommunista szervezete, amely felé az első lépés a szocializmus, maguknak a dolgozóknak szabad és tudatos fegyelmére támaszkodik, akik lerázták mind a földbirtokosok, mind a tőkések igáját, és egyre inkább erre fog támaszkodni."[79]

A kommunista szombatok óriási jelentőségét Lenin elsősorban abban látta, hogy egy olyan fordulat kezdetéről tanúskodtak, amely sokkal nehezebb, sokkal lényegesebb, sokkal alapvetőbb, sokkal döntőbb, mint a burzsoázia megdöntése, mert ez a munkások és a parasztok győzelme a saját maradiságuk, lazaságuk, kispolgári önzésük, a kapitalizmustól örökölt szokásaik fölött. A kommunista szombatok, írta Lenin, kifejezték, hogy a munkások öntudatosan és önkéntesen kezdeményezik az új munkafegyelemre való áttérést, a munka termelékenységének emelését, a szocialista gazdaság megteremtését.

A szocializmus építésének és a kommunizmusba való későbbi átmenetnek a sarkalatos problémáját Lenin a termelőerők fejlesztésében látta. Hangsúlyozta, hogy csakis a termelőerők fejlesztésében való hatalmas előrelépés vezethet el az osztályok teljes megszüntetéséhez, a város és a falu, a fizikai és a szellemi munkát végző személyek közötti lényeges különbségek megszüntetéséhez, a „mindenki képességei szerint, mindenkinek szükségletei szerint" kommunista elv érvényesüléséhez. A termelőerők olyan színvonalának eléréséhez, amely lehetővé teszi a kommunizmusba való átmenetet, a kapitalizmusénál magasabb munkatermelékenységet kell biztosítani. „A munka termelékenysége – írta Lenin –, ez végeredményben a legfontosabb, a legfőbb az új társadalmi rend győzelme szempontjából. A kapitalizmus a munka olyan termelékenységét hozta létre, amilyet a hűbériség nem ismert. A kapitalizmust azzal lehet véglegesen legyőzni és azzal fogjuk véglegesen legyőzni, hogy a szocializmus a munkának új, sokkal magasabb fokú termelékenységét hozza létre."[80]

[77] *Lenin* Összes Művei. 39. köt. 21. old.
[78] Ugyanott. 18. old.
[79] Ugyanott. 14. old.
[80] Ugyanott, 21. old.

Leninnek a szocializmus magasabb munkatermelékenységére vonatkozó következtetése jelentősen gazdagította a kommunizmusról szóló marxista tanítást. Ebből a tételből következik a két rendszer – a szocializmus és a kapitalizmus – gazdasági versenyének az eszméje, nemcsak a „ki kit győz le" kérdésének országon belüli megoldását feltételezi, hanem a két rendszer világméretű versenyének kibontakoztatását is a kapitalizmus gazdasági téren való túlszárnyalása céljából.

A munka termelékenységének emelése nélkül lehetetlen a kommunizmusba való átmenet, állapította meg Lenin. *„A kommunizmus* – írta – *az önkéntes, tudatos, egyesült, a modern technikát felhasználó munkásoknak a kapitalizmushoz képest magasabb fokú munkatermelékenységét jelenti."*[81]

A kommunista szombatokkal kapcsolatban Lenin feltárta a kommunista munka lényegét, megmutatva, miben különbözik ez jellegében a szocializmusbeli munkától. A szocializmus, fejtette ki, feltételezi a legszigorúbb állami ellenőrzés és felügyelet alatt folyó társadalmi munkát s azt, hogy az állam határozza meg mind a munka mértékét, mind a munka díjazásának mértékét. A kommunizmusban viszont, amely a szocializmus megszilárdulása arányában fejlődik ki és az új társadalom magasabb foka, a munka a társadalom javára ingyen, díjazás elvárása nélkül végzett munka lesz, olyan munka, amely az egészséges szervezet nélkülözhetetlen szükséglete. A kommunista szombatok voltak az ilyen munka első csírái.

„A nagy kezdeményezés" című cikkében Lenin a kommunizmus hajtásai közé sorolta a vállalatok példás munkáját, a gondosságot és lelkiismeretességet minden pud szén, vas, gabona és más termék megtermelésénél és elosztásánál, a lakóházak és lakónegyedek példás tisztaságát, a közétkeztetést, a bölcsődéket, az óvodákat. A párt és az állam elsőrendű kötelességének tartotta, hogy figyelmesen tanulmányozzák, ápolják az új hajtásait. Lenin kifejezte azt a szilárd meggyőződését, hogy a szocialista állam támogatásával „a kommunizmus hajtásai nem fognak elsorvadni, hanem kifejlődnek és teljes kommunizmussá terebélyesednek"[82].

BÉKÉS LÉLEGZETVÉTEL 1920-BAN. A PÁRT IX. KONGRESSZUSA

A Vörös Hadsereg 1919-ben, a Kolcsak, Jugyenyics, Gyenyikin és Miller fehérgárdista seregei ellen vívott heves harcokban szétzúzta a belső ellenforradalom és az intervenciósok fő erőit. A szovjet csapatok felszabadították az Urálvidéket, Szibériát, Ukrajnát, Észak-Kaukázust, Turkesztán jelentős részét. A szovjetek országa békés lélegzethez jutott.

[81] Ugyanott. (A szerzők kiemelése.)
[82] Ugyanott, 25. old.

A Szovjet Köztársaság nemzetközi helyzete javult. Az antantországok hivatalosan bejelentették, hogy feloldják Szovjet-Oroszország blokádját. A szovjet kormány aláírta a szovjet–észt békeszerződést, s ezt a Lettországgal, Litvániával és Finnországgal kötött szerződések követték. A kis országok az imperialista hatalmaktól való függésük ellenére majdnem mind megtagadták a részvételt ebben a hadjáratban, mert tudták, hogy az antant pórázán járó fehérgárdista tábornokok az orosz birodalom visszaállítására és a nemzeti elnyomás nagyhatalmi politikájának folytatására törekedtek, a bolsevikok viszont tettekkel bizonyították, hogy tiszteletben tartják minden nép függetlenségét és szuverenitását.

Lenin kimutatta, hogy az imperialista hatalmak lényegében rablópolitikát folytatnak a kis országok népeivel szemben. Az imperialisták szavakban képmutatóan a kis népek szabadságáért és függetlenségéért szálltak síkra, valójában azonban a pénzügyi, a politikai és a diplomáciai függés hálójával fonják körül a kis államokat, katonai tömbökbe és szövetségekbe vonják be őket, lábbal tiporják nemzeti méltóságukat és szuverenitásukat. „E kis országok – mondotta – már mind ismerik az antant mancsainak szorítását. Ezek az országok tudják, hogy amikor a francia, amerikai és angol tőkések azt mondják: »Mi biztosítjuk függetlenségeteket« – ez a gyakorlatban azt jelenti: »Mi felvásároljuk gazdaságtok minden forrását és kiuzsorázunk benneteket«."[83]

Az imperializmussal, amely az államok közötti viszonyt a diktátum és a fenyegetés, az erőszak és az önkény politikájára építi, a szocializmus a nemzetközi kapcsolatok elvileg új típusát állítja szembe. A szovjet állam békepolitikát, az összes országok közötti egyenlőségen alapuló, függetlenségük és szuverenitásuk tiszteletben tartására, a népek közötti barátságra és együttműködésre irányuló politikát folytatott és folytat. Ennek köszönhető, mondotta Lenin, hogy kivívtuk valamennyi nép rokonszenvét, hogy valamennyi országban szövetségesek millióit szereztük. „Ez azt jelenti, hogy a föld lakosságának óriási többsége helyesli békepolitikánkat."[84] A külföldi katonai intervenció éveiben a szovjet kormány Lenin kezdeményezésére ismételten békét ajánlott fel az antanthatalmaknak. A VII. szovjetkongresszus újra megerősítette a szovjetország tántoríthatatlan béketörekvését, újra azt ajánlotta Angliának, Franciaországnak, az Egyesült Államoknak, Olaszországnak, Japánnak, együtt és külön-külön, hogy azonnal kezdjenek béketárgyalásokat.

„Az Oroszországi Szocialista Föderatív Szovjet Köztársaság – állapította meg a Lenin által írt kongresszusi határozat – minden néppel békében kíván élni és minden erejét a belső építésre akarja fordítani, hogy a szovjetrendszer alapján szervezze a termelést, a közlekedést és a közigazgatást, amit az antant beavatkozása és az éhség-blokád mindeddig akadályozott."[85]

[83] Ugyanott, 334. old.
[84] *Lenin* Összes Művei. 40. köt. 168. old.
[85] *Lenin* Összes Művei. 39. köt. 389–390. old.

Ami 1920 első hónapjainak békés lélegzetvételét illeti, ennek sajátosságát Lenin abban látta, hogy a katonai feladatok akkor még nem fejeződtek be. A Krím-félszigeten még ott voltak Gyenyikin csapatainak maradványai, amelyek élén Vrangel tábornok állt. Nyugatról a burzsoá-földesúri Lengyelország fenyegette hadjárattal Szovjet-Oroszországot. Ilyen körülmények között a hadsereget nem volt szabad leszerelni. Ezenkívül 1919–1920 telén különösen súlyossá vált a gazdaság ziláltsága, s ennek leküzdése rendkívüli erőfeszítést igényelt. Lenin annak hangsúlyozásával, hogy figyelembe kell venni minden egyes időszak sajátos feladatait, megállapította, hogy a párt és a szovjethatalom a gazdasági feladatokat kénytelen hadikommunizmus útján, katonai módszerekkel megoldani. Többek között ezért döntött a párt és a kormány úgy, hogy a Vörös Hadsereg alakulatait felhasználják a munka frontján.

Ebben az időszakban Lenin figyelmének középpontjában a gazdaság ziláltsága elleni harccal, a közlekedés helyreállításával, a fűtőanyaghiány megszüntetésével és a közellátási nehézségek leküzdésével kapcsolatos kérdések álltak. Ugyanakkor sok időt fordított a kulturális építéssel és az államapparátus munkájával összefüggő feladatokra. Az ő javaslata alapján a Munkás-Paraszt Honvédelmi Tanácsot Munka- és Honvédelmi Tanáccsá szervezték át.

Lenin a gazdasági ziláltság elleni harc mindennapi, elodázhatatlan feladatainak megoldása során messze előre tekintett, hangsúlyozta a nagyarányú gazdasági építés szükségességét, és megállapította, hogy az ország gazdaságát a legfejlettebb technikai bázisra kell helyezni. Felvetette az első népgazdaságfejlesztési távlati terv – az állami villamosítási terv – kidolgozásának gondolatát. Ezt a tervet, írta G. M. Krzsizsanovszkijhoz, a Legfelsőbb Népgazdasági Tanács elektrotechnikai osztályának vezetőjéhez intézett levelében, „most kell elkészíteni", „egy 10–20 évre szóló *hatalmas* programmal kell fellelkesítenünk a munkások és az öntudatos parasztok *tömegét*"[86].

Javaslatára a szovjet kormány megalakította Oroszország Villamosításának Állami Bizottságát, a GOELRO-t, s azt a feladatot tűzte elé, hogy dolgozza ki Oroszország népgazdaságának az ország villamosításán alapuló fejlesztési tervét. A bizottság elnökévé Krzsizsanovszkijt nevezték ki, s körülbelül 200 tekintélyes szakembert vontak be a munkába, amelynek programját Lenin útmutatása alapján és az ő részvételével állították össze. A terv fő feladatának Lenin Oroszország gazdasági önállóságának és függetlenségének biztosítását, egy új technikai bázisnak, gépi nagyiparnak a megteremtését tekintette. Lenin közvetlenül irányította a GOELRO-bizottság tevékenységét, állandóan figyelemmel kísérte munkáját, behatóan tanulmányozta anyagait, útmutatásokkal és tanácsokkal látta el, megadta a szükséges segítséget a bizottság elé tűzött feladatok megoldásához.

1920. március 29. és április 5. között ülésezett az OK(b)P IX. kongresszusa. A kongresszus megtárgyalta a Központi Bizottság beszámolóját, a gazdasági

[86] Lásd *Lenin* Összes Művei. 40. köt. 59–60. old.

építés, a szakszervezeti mozgalom kérdéseit és más kérdéseket. A Központi Bizottság beszámolójában, a gazdasági építéssel és a szövetkezetekkel foglalkozó beszédeiben Lenin rávilágított a párt ezzel kapcsolatos feladataira. Megállapította, hogy döntő jelentősége van a munkásosztály tudatosságának és szilárdságának, önfeláldozásra való készségének, és hangsúlyozta, mennyire elengedhetetlen a vasfegyelem, az akarategység, a maximális erőfeszítés a békés munka frontján.

Lenin élesen bírálta Szapronov, Oszinszkij és mások „demokratikus centralizmus" néven fellépő pártellenes csoportját, amely támadta a Központi Bizottság irányvonalát, s elvetette az üzemek egyszemélyi vezetésének a szovjethatalom által bevezetett elvét. Lenin megállapította, hogy jóllehet ez a csoport demagóg módon a „demokratikus centralizmus" csoportjának nevezi magát, nézeteinek valójában semmi köze a demokratikus centralizmus elvének marxista, bolsevik értelmezéséhez. A „demokratikus centralizmus" csoport hívei „baloldali" frázisokkal takarózva valójában szembeszálltak a párt- és állami fegyelemmel, a szervezettséggel, a szilárd vezetéssel, s az anarchizmus álláspontjára siklottak le.

A kongresszus a „demokratikus centralizmus" csoport ellen foglalt állást, s „A gazdasági építés legközelebbi feladatairól" szóló határozatában jóváhagyta a gazdaság irányításának formáira és módszereire vonatkozó lenini téziseket. A IX. pártkongresszus, az ipar és a közlekedés területén megoldandó legközelebbi feladatokat kitűzve, megállapította az egységes gazdasági terv szükségességét, és Lenin útmutatásaira támaszkodva jóváhagyta ennek alapelveit.

A IX. pártkongresszus utolsó napján a küldöttek egy csoportja javasolta, hogy a záróülésen Vlagyimir Iljics Lenin közelgő 50. születésnapja alkalmából rendezzenek ünnepséget. A javaslatot a küldöttek viharos tapssal fogadták, Lenin azonban helytelenítette, s mivel nem tűrte a személyének szóló dicsőítő beszédeket, az ünnepségről két szónok felszólalása után eltávozott. A felszólalásokat azonban folytatták. A kongresszus nagy lelkesedéssel határozatot hozott Lenin műveinek gyűjteményes kiadásáról.

A kongresszus alatt és utána Lenin elbeszélgetett a küldöttekkel és a kongresszuson részt vevő más elvtársakkal. Sz. M. Bugyonnij visszaemlékezéseiben meleg szavakkal írja le Leninnel való első találkozását:

„»Lám – gondoltam –, megvalósul az álmom. Lehet, hogy egy perc múlva meglátom Iljicset. Vajon milyen lehet Lenin, akiben annyira bíznak az egyszerű emberek, akit úgy szeretnek, mint édesapjukat?...

Mit is mondhatnék Leninnek, úgy, hogy valamennyi harcos nevében beszéljek? Hogyan üdvözöljem?« – töprengtem aggodalmaskodva, izgatottan.

S máris feltűnt Vlagyimir Iljics, felénk tartva alaposan szemügyre vett bennünket, s miközben köszönt, kezet nyújtott nekem.

– Ez volna hát az a bizonyos Bugyonnij? – kérdezte hadarva és bölcs tekintettel, hunyorítva végigmért.

– Hogy s mint vagyunk, Bugyonnij elvtárs?

Zavarba jöttem, s akaratlanul kiböktem:

– Hál' istennek megvolnék, Vlagyimir Iljics!

– Ez orosz módon azt jelenti, hogy jól van. Nagyon jó – szólt Iljics. – Tehát, hál' istennek – ismételte meg, és harsány, magával ragadó kacagásban tört ki.

Zavarom azon nyomban elillant, megkönnyebbültem."[87]

Az ezt követően megindult beszélgetésben Lenin részletesen tudakozódott a harcosok hangulatáról, az alakulatoknál folyó politikai munkáról, beszélt a belső és a nemzetközi helyzetről, a munkások lelkes munkájáról, s felhívta a figyelmet a burzsoá-földesúri Lengyelország részéről Szovjet-Oroszországot fenyegető támadásra és arra, hogy fel kell készülni ennek visszaverésére.

Lenin véleménye szerint Bugyonnij kitűnően példázta, hogy a Vörös Hadsereg valóban népi hadsereg, hogy a forradalom nyomán a népből tehetséges hadvezérek is kiemelkedtek.

Az a fontos – mondotta Lenin Bugyonnijnak valamivel később, 1920 decemberében –, hogy elérkezett az idő, amikor az egyszerű nép fiai verik a burzsoá tabornokokat. Hadd érezzék ezt az imperialisták! Ön jó leckét adott nekik.[88]

A MUNKÁSOSZTÁLYBA, A NÉPTÖMEGEKBE VETETT HIT

1920. április 22-én a kommunista párt és az egész szovjet nép nagy lelkesedéssel ünnepelte meg vezérének és tanítómesterének 50. születésnapját. Lenin címére az ország minden részéről igen sok üdvözlő levél és távirat érkezett. A moszkvai pártbizottság a nevezetes évforduló alkalmából április 23-án ünnepi ülést tartott, amelyen Gorkij, Lunacsarszkij, Olminszkij, Sztálin és mások szólaltak fel. Lenin csak az ülés vége felé érkezett meg, s az ülés részvevőinek állhatatos kérésére rövid beszédet mondott, amelyben kizárólag a párttal foglalkozott. Lenin hangsúlyozta, milyen fontos szerep és milyen nagy felelősség hárul a bolsevik pártra azáltal, hogy az oroszországi forradalom világtörténelmi jelentőségre tett szert, hogy Oroszország munkásosztálya a dolgozók nemzetközi felszabadító mozgalmának élcsapatává vált és az egész emberiség számára egyengeti az utat a boldog jövő felé. A katonai feladatok megoldásában kivívott ragyogó győzelmekre rámutatva, Lenin óva intette a pártot az elbizakodás veszélyétől. Ezt a veszélyt, mondotta, világosan látni kell minden egyes kommunistának, az egész pártnak, annál is inkább, mert a pártra még nehezebb feladatok várnak, konstruktív feladatok, amelyek „a szocialista forradalmi átalakulás lényegét" alkotják.[89] Lenin kifejezte azt a reményét, hogy a bolsevikok sohasem kerülnek majd egy elbizakodott párt helyzetébe.[90]

[87] „Pravda", 53 sz. 1963 február 22

[88] Lásd *S. M. Bugyonnij* A megtett ut Zrínyi Kiadó 1959 275 old

[89] Lásd *Lenin* Összes Művei 40 kot 309. old.

[90] Lásd Találkozások Leninnel Kortársak visszaemlékezései és történelmi riportok 7–8 old

Lenin már a narodnyikok és az eszerek elleni harcban elítélte a marxizmussal összeegyeztethetetlen személyi kultuszt, a hősökről és tömegekről szóló „elméletet". A népet, a dolgozó tömegeket tekintette a történelem valódi alkotóinak. Lenin rendíthetetlenül hitt a szocializmus győzelmében, mert bízott a néptömegek erejében és elsősorban a munkásosztály tudatosságában és szervezettségében. Ezt írta:

„Kitartás, állhatatosság, készség, eltökéltség és az a képesség, hogy százszor megpróbáljuk, százszor kijavítsuk, és ha törik, ha szakad, de célhoz jussunk – ezeket a tulajdonságokat a proletariátus az Októberi Forradalom előtt 10, 15, 20 éven át s a forradalmat követő két év folyamán hihetetlen nélkülözések, éhség, pusztulás és csapások árán alakította ki magában. A proletariátus e tulajdonságai – záloga annak, hogy a proletariátus győzni fog."[91]

Lenin megállapította, hogy a marxizmus korántsem becsüli le a munkásosztály vezetőinek, vezéreinek fontos szerepét. Élesen bírálta azokat, akik nem akarták ezt megérteni és a tömegeket, a pártokat demagóg módon szembeállították a vezérekkel. „A politikai pártokat írta – általános szabályképpen a legtekintélyesebb, legbefolyásosabb, legtapasztaltabb, a legfelelősségteljesebb tisztségekre megválasztott egyének, az úgynevezett vezetők többé vagy kevésbé állandó csoportjai irányítják."[92] A proletariátusnak is szüksége van „megfontolt, tapasztalt és hozzáértő politikai vezetőkre", mutatott rá Lenin, hangsúlyozva a pártszervezetek és az e nevet megérdemlő pártvezetők jelentőségét.[93] Aki tagadja, hogy a munkásosztálynak is szüksége van vezetőkre, a helyes vezetés tekintélyére, az tagadja a szervezettséget, a pártszerűséget, a pártfegyelmet.

Ám a munkásosztály tényleges vezetője, igazi vezére csak az lehet, aki a tömegekre, a pártra támaszkodik, aki tudja, hogy a tömegek, a párt akaratát kell teljesítenie és hogy felelősséggel tartozik nekik, aki mindenkor híven kitart a kollektív vezetés elve mellett.

Lenin nagyon helytelenítette, hogy a párt, a nép eredményeit egyetlen ember nevéhez fűzzék. A belső és a külső ellenség fölött aratott minden győzelmet, a szocialista építésben elért minden sikert a munkásosztály, a néptömegek által a kommunista párt vezetése alatt vívott hősies harc, önfeláldozó munkájuk eredményének tekintette.

Lenin a leghatározottabban visszautasította azt, hogy bármiféleképpen magasztalják személyét, dicsérjék érdemeit, s mindig őszintén méltatlankodott, amikor ilyen jelenségekkel találkozott. 1918 szeptemberében például magához hívatott néhány vezető funkcionáriust, és körülbelül ezt mondta nekik:

– Módfelett bosszant, amikor látom, hogy személyemet kezdik felnagyítani. Ez kellemetlen és káros. Valamennyien tudjuk, hogy a dolgok nem személyisé-

[91] *Lenin* Összes Művei. 40. köt. 299. old.
[92] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 23. old.
[93] Lásd ugyanott, 34. és 50. old.

geken múlnak. Nekem kínos az ilyenfajta jelenséget megtiltani. Ebben is volna valami nevetséges, pretenciózus. Önöknek kell fokozatosan útját állniuk ennek az egész históriának.[94]

Egy másik eset. 1920-ban az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt és az Októberi Forradalom történetére vonatkozó anyag összegyűjtésére alakított bizottság elhatározta, hogy megkezdi az anyaggyűjtést a jövendő Lenin Múzeum számára. Lenin ezt határozottan megtiltotta, s Olminszkijnak, aki közölte vele a bizottság határozatát, kijelentette: „El sem tudják képzelni, menynyire kellemetlen nekem, hogy személyemet állandóan előtérbe helyezik."

Lenin nagy szerénysége mindenben és mindig megmutatkozott. A filmoperatőrhöz, aki az általános katonai oktatás napján felvételt készített róla, így szólt: „Ne annyira engem fényképezzen, elvtársam, mint inkább azokat, akiknek beszélni fogok, a frontra induló elvtársakat." Lenin szerénységéről tanúskodik a következő tény is. Bár több idegen nyelvet ismert, több nyelven írt, a Kommunista Internacionálé kongresszusain németül, angolul és franciául szólalt fel és beszélgetett a küldöttekkel, olvasott lengyelül és olaszul, értett csehül és svédül, egy kérdőív „Milyen nyelvet tud?" rovatába ezt írta: „Angolul, németül, franciául rosszul, olaszul – nagyon rosszul."

Lenin az általános szabályokat sohasem sértette meg és kötelezőknek tartotta magára nézve. Amikor a Rumjancev Múzeum könyvtárához (a jelenlegi Állami Lenin Könyvtárhoz) azzal a kéréssel fordult, hogy küldjék el neki a legteljesebb görög szótárakat, filozófiai szótárakat s a megjelölt filozófiai könyveket, a következőket írta: „Ha a szabályok szerint kézikönyveket nem kölcsönöznek ki, nem lehetne-e megkapni őket estére, éjszakára, amikor a könyvtár zárva van? **Reggelre visszaküldöm.**"[95]

A polgárháború ínséges éveiben mindenki aggódott Lenin egészségéért, a parasztok, vöröskatonák, vidéki elvtársak élelmiszereket: fehér lisztet, szalonnát, tojást, gyümölcsöt küldtek neki, de ő mindezt a kórházaknak, napközi otthonoknak és nélkülöző elvtársaknak továbbította.

Lenint szoros kapcsok fűzték a dolgozókhoz, nagyon jól ismerte és szívén viselte gondjaikat. Akkoriban különösen súlyos volt a helyzet a közellátás terén. Lenin érzékenyen reagált a közellátási helyzetre vonatkozóan vidékről és a fővárosi munkásoktól érkező jelzésekre és azonnal megtette a szükséges intézkedéseket. Nem tűrte, hogy a közellátás ügyét felelőtlenül, lélektelenül intézzék. 1919. január 6-án a Szimbirszk kormányzósági közellátási biztoshoz intézett táviratában a következőket írta: „Az éhező petrográdi és moszkvai munkások 42 szervezetének bizottsága panaszkodik az Ön nehézkességére. Megkövetelem Öntől, hogy maximális erélyt tanúsítson, ne formálisan kezelje az ügyet és mindenben segítse az éhező munkásokat. Sikertelenség esetén

[94] Lásd A. V. Lunacsarszkij visszaemlékezései. „Izvesztyija", 38. sz. 1960. február 14.
[95] *Lenin* Összes Művei. 51. köt. 300. old.

kénytelen leszek letartóztatni és bíróság elé állíttatni az Ön intézményeinek teljes állományát."[96]

Különösen nagy gondot fordított a gyermekek élelmiszer-ellátására. A legsúlyosabb évben, 1919-ben az ő javaslatára elrendelték a gyermekek ingyenes étkeztetését. Mi, felnőttek, éhezhetünk, jegyezte meg ezzel kapcsolatban, de az utolsó szem lisztet, az utolsó darabka cukrot, az utolsó csöpp vajat a gyermekeknek kell adnunk. Hadd nehezedjenek ezek a súlyos bajok még inkább a felnőttek vállára, de mindenképpen kíméljük meg tőlük a gyermekeket.[9]

Nagy figyelmet szentelt a vöröskatonák kéréseinek. Amikor egy alkalommal G. I. Nyikolszkij, a kremli katonaiskola egyik növendéke elmondta neki, hogy a helyi hatóságok nem segélyezik a családját, azon nyomban táviratozott a Rjazany kormányzósági végrehajtó bizottságnak: „Haladéktalanul vizsgálják ki *Grigorij Nyikolszkij* parancsnoki tanfolyamhallgató ügyét. A pecsernyiki járási VB megadja-e a törvényes segítséget Nyikolszkij családjának?... A végrehajtást jelentsék nekem."[98]

A dolgozók panaszaira azonnal reagált. 1919. március 28-án például egy parasztasszony táviratot küldött neki, amelyben panaszkodott, hogy rekvirálták gabonáját, jóllehet férje ötödik éve fogságban van és háromtagú családja kenyérkereső nélkül maradt. Lenin már másnap táviratozott a kormányzóság végrehajtó bizottságának, elrendelte, hogy vizsgálják ki az ügyet s értesítsék a vizsgálat eredményéről és az intézkedésekről.

A dolgozók leveleinek szentelt nagy figyelméről tanúskodik a következő tény is: amikor Nagyezsda Konsztantyinovna Krupszkaja a „Krasznaja Zvezda" nevű agitációs hajón kéthónapos utat tett a Volgán és a Kámán, Lenin 1919 júniusában a következőket írta neki: „»A címedre érkező, segítséget kérő leveleket elolvasom és igyekszem megtenni, amit lehet.«"[99]

A dolgozó tömegek végtelenül szerették Iljicsüket, hozzátartozójuknak tekintették, megható gondoskodással vették körül. Egyszer egy vöröskatona jelentkezett a Kremlben és átadta cipója felét azzal a kéréssel, hogy juttassák el Leninhez. „Hadd egyen – mondta –, most ínséges idő járja." Vagy egy másik eset. Egy Ivanov nevű paraszt Vlagyimir kormányzóság szudogdai kerületének milinovói járásából 1918 végén fogadáson jelent meg Leninnél s nagyon hidegnek találta dolgozószobáját (Lenin szerette a mérsékelten fűtött szobát). Hazatérve a járási végrehajtó bizottság ülésén elmondta, hogy Lenin helyesli a végrehajtó bizottság politikáját, üdvözletét küldi és őszinte köszönetét fejezi ki, s azt is elmondta, hogy Lenin rosszul fűtött szobában dolgozik. Ezzel kapcsolatban a milinovói végrehajtó bizottság határozatilag kimondta: „Lenin elvtársnak a végrehajtó bizottság számlájára egy vagon fát kell küldeni, s szük-

[96] *Lenin* Összes Művei 50 kot 270 old
[97] Lásd *N A Szemasko* V I Leninről Moszkva 1933 28 old , oroszul
[98] *Lenin* Összes Művei. 51 kot 84 old
[99] *N K Krupszkaja* Visszaemlékezések Leninre 473 old

ség esetén szobájába a körzet valamelyik kovácsával vaskályhát kell beállíttatni."[100]

Az 1920-as békés lélegzetvétel minden egyes napját a párt, a szovjetország valamennyi dolgozója a háború ütötte sebek begyógyítására, az üzemek és a közlekedés helyreállítására, a mezőgazdaság fellendítésére igyekezett kihasználni.

Nagy politikai fellendülés és munkalendület közepette ünnepelte meg a szovjet nép május elsejét. Ezen a napon országos kommunista szombatot rendeztek, amelyen Lenin is részt vett: a kremli katonaiskola növendékeivel együtt a Kremlben a javítási munkák után visszamaradt építőanyagok eltakarításán dolgozott. A kommunista szombat befejeztével beszédet mondott a Karl Marx emlékmű alapkőletétele alkalmából a Színház téren (ma Szverdlov tér). Azon a helyen, ahol Lenin az emlékmű alapkövét lerakta, ma a tudományos kommunizmus megalapítójának szobra áll. A kommunista párt és az egész szovjet nép ezzel az emlékművel is kifejezte mély tiszteletét a munkásosztálynak, az egész világ dolgozóinak nagy vezére és tanítója iránt.

Még aznap, 1920. május 1-én Lenin beszédet mondott a Felszabadított Munka emlékmű alapkőletétele alkalmából.

Délután Lenin, aki mindig szerette az ünnepeket a munkások körében tölteni, a proletár kerületekbe látogatott és beszédet mondott a Zamoszkvorecsje és a Bauman kerületben, a Blaguse-Lefort kerületi „Zagorszkij" munkáspalota megnyitásán és a Presznya kerületi Prohorov-gyár (Trjohgornaja Manufaktura) munkásainak gyűlésén.

A gyár munkásai és munkásnői reggeltől kommunista szombatot tartottak és délután három óra körül tértek vissza a munkából. Lenin, aki mintegy negyven perccel a gyűlés megnyitása előtt érkezett, megvárta, míg a munkások megebédelnek és egy kicsit kifújják magukat; elbeszélgetett velük, érdeklődött a kommunista szombat iránt, megtudakolta, hogy sok munkásnő vesz-e tevékenyen részt a közéletben, hány tagja van a pártsejtnek stb. A gyűlésen mondott beszédében Lenin azt fejtegette, hogy helyre kell állítani a népgazdaságot, s kifejezte ama meggyőződését, hogy a munkások a munka frontján ugyanúgy győzedelmeskednek, ahogy a polgárháború valamennyi frontján is győzelmet arattak.

„Iljicsnek ez az egész vonzódása a munkások iránt – jegyezte meg nagyon találóan Krupszkaja – azzal függött össze, hogy megértette, milyen szerep vár a munkásosztályra, összefüggött azokkal a reményekkel, amelyeket a munkásosztályhoz fűzött." Május 1-én Lenin arca ragyogott a boldogságtól, kabátja hajtókájába vörös szalagot fűzött: ünnepélyes hangulatban volt és ötven esztendeje dacára fiatalnak érezte magát. A szovjet nép győzelmébe vetett törhetetlen hittől izzó beszédei fellelkesítették ą gyűlések részvevőit, a kommunizmus nevében újabb hőstettekre mozgósították a dolgozó tömegeket.

[100] „Pravda", 44. sz. 1919. február 26.

„A »BALOLDALISÁG«, A KOMMUNIZMUS GYERMEKBETEGSÉGE"

Bármennyire elfoglalták is Lenint a Szovjet Köztársaság ügyei, mindig nagy figyelmet szentelt a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom kérdéseinek.

A kommunista pártok az opportunizmus elleni éles harcban nőttek és erősödtek. A jobboldali opportunizmust – a reformizmust és a revizionizmust – Lenin a munkásmozgalom szempontjából igen nagy veszélynek tartotta. „Az opportunizmus – írta – a mi fő ellenségünk. A munkásmozgalom felső rétegeinek opportunizmusa nem proletár, hanem burzsoá szocializmus. A gyakorlat bebizonyította, hogy a munkásmozgalomnak az opportunista irányhoz tartozó vezetői jobb védelmezői a burzsoáziának, mint maguk a burzsoák. Ha nem ők vezették volna a munkásokat, a burzsoázia nem tudta volna fenntartani uralmát."[101] Az opportunizmus elleni harcot, hangsúlyozta, minden pártban végig kell vinni. Ez a fő feladat. Ugyanakkor leleplezte a centristákat is, akik nem hajlandók szakítani a nyílt opportunistákkal, elnézőek iránt uk.

1920 májusában angol munkásdelegáció érkezett Szovjet-Oroszországba. Lenin a delegációval folytatott beszélgetés során és velük elküldött „Levél az angol munkásokhoz" című üzenetében megbélyegezte a trade-unionok reakciós vezéreit, megállapítva róluk, hogy „hű szolgái a tőkéseknek"[102], hogy mindenféle hazug ürügyekkel támogatják az angol kormány imperialista politikáját, szemet hunynak Anglia Szovjet-Oroszország elleni intervenciója láttán, rágalmazzák a szovjet rendszert, szembeszállnak a proletariátus forradalmi harcával. Akik őszinte hívei annak, írta, hogy a munkások felszabaduljanak a tőke járma alól, azok semmiképpen sem ellenezhetik a kommunista párt megalapítását, mert csakis ez a párt képes arra, hogy a munkástömegeket ne burzsoá, ne nyárspolgári szellemben nevelje, csakis ez a párt tudja valóban leleplezni a szociálárulókat.

A Leninnel folytatott beszélgetés mély benyomást tett a delegáció tagjaira. Ben Turner, az angol munkáspárt tekintélyes képviselője, a delegáció vezetője, Leninhez intézett levelében a következőket írta: „Az a döntő fontosságú és tudományosan megalapozott kísérlet, amelyet Ön egy munkásköztársaság létrehozása érdekében tett, csodálatos példa mindenki számára. Biztos vagyok benne, hogy fáradozását siker koronázza. Teljes szívemből kívánok Önnek sikert az új, szocialista állam megteremtésében."[103]

Lenin megsemmisítő csapásokat mért a reformizmusra, s ugyanakkor erélyesen szembefordult a „baloldali" opportunizmussal, a kommunista pártokban jelentkező dogmatizmussal és szektássággal. A „baloldaliak" helytelenül

[101] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 220. old.
[102] Ugyanott, 119. old.
[103] Külföldiek levelei V. I. Leninhez. Moszkva 1969. 156. old., oroszul.

értelmezték a kommunista pártok szerepét és a tömegekkel kapcsolatos feladataikat, nem voltak hajlandók részt venni a reakciós szakszervezetek munkájában és a polgári parlamentekben, megengedhetetleneknek tartották a más pártokkal való kompromisszumokat és megegyezéseket. Lenin óriási érdeme a nemzetközi munkásmozgalom előtt, hogy már csírájában felismerte a fiatal kommunista pártokban a „baloldali" opportunizmust, s kimutatta, milyen káros és veszélyes az a szocialista forradalomra nézve. A dogmatizmus és a szektásság, ha nem harcolunk ellenük a legelszántabban, rengeteget árthatnak nemcsak az egyes pártoknak, hanem az egész nemzetközi kommunista mozgalomnak is.

1920 áprilisában és májusában Lenin megírta „A »baloldaliság«, a kommunizmus gyermekbetegsége" című zseniális könyvét, amelyben sokoldalúan bírálta a „baloldaliak" hibáit, kimutatta, hogy az álforradalmi szólamokkal leplezett „baloldali doktrinérség" elhajlás a marxizmus elméletétől és gyakorlatától az anarcho-szindikalizmus felé, s a kommunista pártokat végzetes útra, a munkástömegektől való elszigetelődés útjára taszítja. De nem szorítkozott ennek megállapítására. Az orosz bolsevikok és a nemzetközi munkásmozgalom, különösen az első világháború után szerzett gazdag forradalmi tapasztalatainak általánosítása alapján továbbfejlesztette a marxista elméletet, kidolgozta annak a stratégiának és taktikának legfontosabb kérdéseit, amelyet a proletárpártoknak az új történelmi helyzetben, a kapitalizmus általános válsága idején, a két rendszer egymás mellett élésének és harcának viszonyai között követniük kell.

Könyvét Lenin azzal a megállapítással kezdi, hogy az oroszországi forradalomnak nemcsak azért van óriási nemzetközi jelentősége, mert mérhetetlenül nagy forradalmasító hatással van a dolgozók egész nemzetközi felszabadító mozgalmára, hanem azért is, mert megmutatkoztak benne a szocialista forradalom minden országra érvényes általános törvényszerűségei. „A tapasztalat bebizonyította - írta –, hogy a proletárforradalom egyes igen lényeges kérdéseiben *valamennyi* országnak elkerülhetetlenül végig kell csinálnia mindazt, amit Oroszország végigcsinált."[104]

Ezzel magyarázható a bolsevik stratégia és taktika alapelveinek nemzetközi jelentősége. A bolsevizmus mögött olyan történelmi gyakorlat van, amelynek a tapasztalatok gazdagságát, a forradalmi mozgalom különböző formáinak változatosságát és váltakozásuk gyorsaságát tekintve nincs párja. Ezeknek a tapasztalatoknak figyelmen kívül hagyása súlyos hiba, letérés az internacionalizmus útjáról. Lenin könyvének céljául éppen azt tűzi ki, hogy megvizsgálja az orosz tapasztalatokat a nemzetközi kommunista taktika egyes időszerű kérdéseivel kapcsolatban, s alkalmazza más országok kommunista pártjainak fel-

[104] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 13. old.

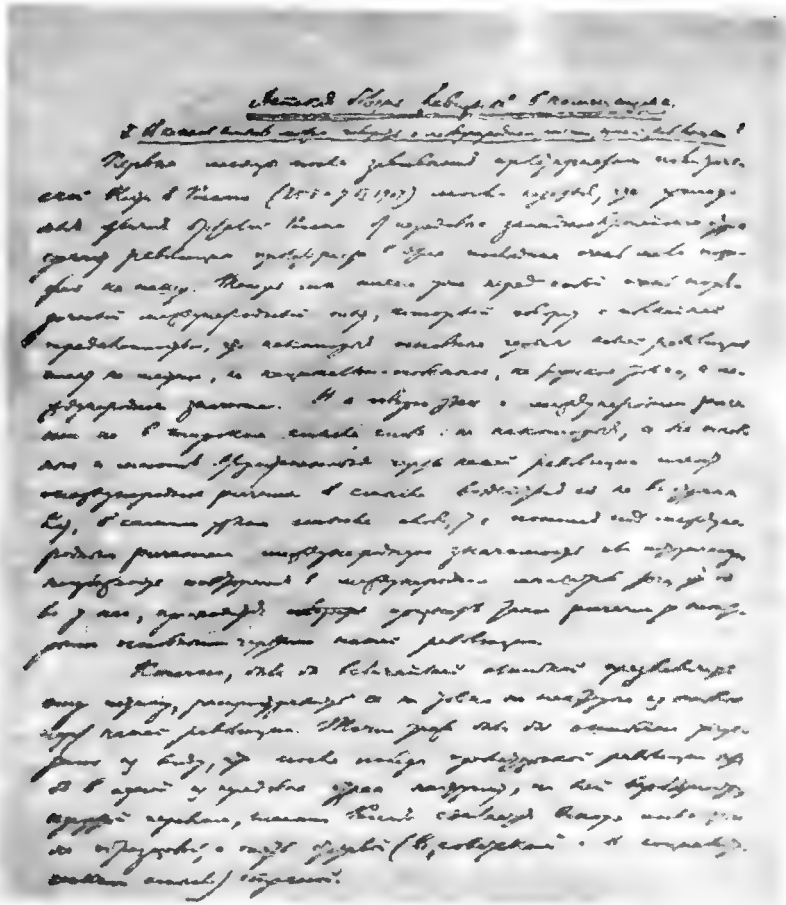

LENIN „A »BALOLDALISÁG«, A KOMMUNIZMUS GYERMEKBETEGSÉGE"
C. MŰVE KÉZIRATÁNAK ELSŐ OLDALA. – 1920. ÁPRILIS–MÁJUS

Kisebbítve

adataira és politikájára azt, „ami a bolsevizmus történetéből és mai taktikájából általánosan alkalmazható, általános érvényű, általánosan kötelező"[105].

A bolsevizmus tapasztalatai mindenekelőtt arra tanítanak, hogy a proletariátus forradalmi marxista párt nélkül nem vívhatja ki a hatalmat, nem tarthatja és nem szilárdíthatja meg, s nem használhatja fel a szocializmus teljes győzelme érdekében. A párt azonban nem oldhatja meg eredményesen az előtte álló feladatokat, ha soraiban nem uralkodik a legszigorúbb fegyelem, igazi vasfegyelem, s ha nem élvezi a munkásosztály egész tömegének legteljesebb és legodaadóbb támogatását.

A bolsevizmus történetének fő szakaszait jellemezve, Lenin kimutatta, hogy a bolsevik párt a munkásmozgalmon belül fellépő ellenségek – elsősorban és főképpen a nyílt opportunizmus, a végleg a burzsoázia oldalára pártolt reformizmus ellen, valamint a félanarchista (vagy az anarchizmussal való kacérkodásra hajló) „baloldali" szólamokkal takaródzó kispolgári forradalmiság – ellen vívott könyörtelen harcban alakult ki, erősödött és edződött meg.

Tüzetesen megvizsgálta az egyes kommunista testvérpártokban elkövetett „baloldali doktrinér", szektás hibákat, s bírálva ezeket a hibákat rámutatott kijavításuk módjára. Ezzel kapcsolatban azt a fontos következtetést vonta le, hogy a proletárpártnak helyesen kell viszonyulnia hibáihoz. „A politikai pártnak saját hibáihoz való viszonya – írta – egyik legfontosabb és legbiztosabb ismérve a párt komolyságának és annak, hogy miként teljesíti a *valóságban* kötelességét *osztálya* és a dolgozó *tömegek* irányában. A hibát nyíltan beismerni, okait feltárni, elemezni azt a helyzetet, amely a hibát szülte, gondosan megvitatni, hogy milyen eszközökkel lehet a hibát kijavítani – ez jellemzi a komoly pártot, így teljesíti a párt kötelességét, így neveli és tanítja az *osztályt,* azután pedig a *tömegeket* is."[106]

Lenin kimutatta könyvében, hogy a „baloldali" kommunisták a proletárpárt kérdését illetően merőben hibás álláspontra helyezkedtek. Egyes, magukat „elvi ellenzéknek" nevező német „baloldaliak" odáig mentek, hogy a politikai pártokat általában burzsoá kategóriának minősítették, s ezen az alapon a munkásosztály pártjainak felszámolását követelték. Ezzel kapcsolatban Lenin megállapította: „A párteszme és a pártfegyelem tagadása: *ide jutott* az ellenzék. Ez pedig annyi, mint a proletariátus teljes lefegyverzése a *burzsoázia javára.*"[107]

A tőkésországok kommunista pártjainak fő feladatát Lenin abban látta, hogy leküzdjék a burzsoáziának a tömegekre gyakorolt befolyását, maguk mellé állítsák a munkásosztály többségét, a dolgozók többségét, meggyőzzék a nép legszélesebb rétegeit a kommunizmus igazságáról. Ez nagyon nehéz feladat, különösen Nyugat-Európa és Amerika fejlett országaiban, ahol a dolgo-

[105] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 28 29. old.
[106] Ugyanott, 39. old.
[107] Ugyanott, 25. old.

zók elmaradott rétegei sokkal erősebben vannak átitatva burzsoá előítéletekkel, mint annak idején Oroszországban, de megvalósítható feladat. S a megvalósításhoz az szükséges, hogy a kommunisták munkát fejtsenek ki a tömegek körében, s ne határolják el magukat a tömegektől kiagyalt, gyermekded „baloldali" frázisokkal.

Élesen bírálta Lenin a „baloldaliaknak" azt az állítását, hogy a kommunistáknak nem kell, sőt nem szabad dolgozniuk a reakciós, szociálreformista szakszervezetekben. A munkásosztály fejlődése, írta, sehol a világon nem ment és nem is mehet végbe másképpen, mint a szakszervezetek révén, a szakszervezeteknek és a proletariátus pártjának kölcsönhatása révén. „Képesnek kell lennünk minden áldozatra – állapította meg –, értenünk kell akár a legnagyobb akadályok leküzdéséhez, hogy rendszeresen, szívósan, állhatatosan, türelmesen folytathassunk propagandát és agitálhassunk éppen azokban az intézményekben, egyesületekben, szövetségekben, még ha az elképzelhető legreakciósabbak is, amelyekben proletár vagy félproletár tömegek vannak."[108]

Ugyanilyen kategorikusan utasította vissza Lenin azoknak a szektás érveit is, akik szerint a kommunistáknak nem kell részt venniük a polgári parlamentekben. Megállapította, hogy a tőkésországok dolgozóinak milliói még hisznek a polgári parlamentarizmusban, s így „a parlamenti választásokon és a parlamenti szószéken folytatott harcban való részvétel a forradalmi proletariátus pártjára nézve *éppen azért kötelező,* hogy nevelje *saját osztálya* elmaradott rétegeit, éppen azért, hogy felébressze és felvilágosítsa a fejletlen, megfélemlített, tudatlan falusi *tömegeket*"[109]. Ez természetesen nem zárja ki, hogy bizonyos körülmények között hasznosnak bizonyulhat a polgári parlamenti választások bojkottálása.

A továbbiakban kimutatta annak a „baloldali" állításnak teljes tarthatatlanságát, amely szerint a forradalmi proletárpárt nem köthet semmiféle kompromisszumot más pártokkal. A kompromisszumok, írta, különbözőek. Van olyan kompromisszum, amelyet nem a munkásosztály érdekében, hanem ellene kötnek. Az ilyen áruló, sztrájktörő kompromisszumok, amilyeneket szívesen kötnek a reformisták, teljesen elfogadhatatlanok a forradalmi proletariátus pártja számára. De van olyan kompromisszum is, amely erősíti a munkásosztály forradalmi pozícióit, s az ilyen kompromisszumok elől a marxistáknak nem szabad elzárkózniuk.

Ám a kommunistáknak, amikor megegyezésre lépnek más pártokkal, nem szabad beszüntetniük harcukat a burzsoá és a reformista ideológia és politika ellen. A forradalmi proletárpártnak a körülmények folytán szükségessé vált minden kompromisszum idején hűségesnek kell maradnia elveihez, osztályához, végső céljához.

A „baloldali" opportunizmusnak Lenin megállapítása szerint olyan jellem-

[108] Ugyanott, 35. old.
[109] Ugyanott, 40. old.

ző vonásai vannak, mint a szubjektivizmus az események értékelésében, a helyzet, a harci feltételek objektív felmérésének a hiánya, törekvés a mozgalom végig nem járt szakaszainak átugrására, ami kalandor akciókra ösztönzi a „baloldaliakat".

A párt politikáját és taktikáját – tanította Lenin – az adott állam és más államok *összes* osztályerőinek, valamint a forradalmi mozgalom világméretekben szerzett tapasztalatainak józan, szigorúan objektív és tudományosan ellenőrzött számbavételére kell alapozni. Élesen bírálta a „baloldaliakat" dogmatizmusukért, azért, hogy nem hajlandók számolni a változó helyzettel, alkotó módon alkalmazni a forradalmi elméletet, a munkásosztály érdekében kihasználni a kínálkozó új lehetőségeket. A kommunista pártoknak taktikájukban maximálisan rugalmasnak kell lenniük, érteniük kell a harc minden eszközének alkalmazásához, ismerniük kell „a társadalmi tevékenység kivétel nélkül *minden* formáját és oldalát"[110], új tartalmat kell bevinniük a régi formákba és a munka új formáit kell kialakítaniuk, érteniük kell a harc illegális és legális módszereinek összekapcsolásához, készen kell állniuk arra, hogy „az egyik formát a legnagyobb gyorsasággal és a legváratlanabbul egy másik forma fogja felváltani"[111], ismerniük kell a tömegek hangulatát, nem szabad előreszaladniuk, de nem szabad lemaradniuk sem a tömegmozgalom mögött.

Lenin kifejtette, hogyan viszonylik egymáshoz a munkásmozgalomban a nemzeti és a nemzetközi, melyek a szocialista forradalom általános törvényszerűségei és milyen sajátosságokat mutat a forradalmi mozgalom az egyik vagy másik országban. A kommunizmus alapelvei, írta, egységesek az egész nemzetközi munkásmozgalom számára. De az egyes országok munkásmozgalma a burzsoázia legyőzésének alapjában véve mindenütt egyforma előkészítése során ezt a fejlődést a *maga módján* éri el. A proletárharc az egyes országokban a gazdasági élet, a politika, a kultúra, a lakosság nemzetiségi összetétele, a vallási megoszlás, a történelmi hagyományok stb. sajátos vonásainak megfelelően *konkrét sajátosságokat* mutat, s ez elkerülhetetlen is.

A kommunista pártoknak politikájukban számolniuk kell ezekkel a sajátosságokkal. Ám nem szabad eltúlozni sem ezek szerepét. Döntő jelentőségűek a szocialista forradalom és a szocialista építés általános törvényszerűségei. Emellett a világméretű kommunista munkásmozgalom nemzetközi taktikájának egysége „a kommunizmus *alap*elveinek olyan érvényesítését követeli (a szovjethatalom és a proletariátus diktatúrája), amely ezeket az elveket a *részletekben helyesen módosítja,* ezeket a nemzeti és nemzeti-állami különbségekhez helyesen idomítja, alkalmazza"[112].

A kommunizmus, írta Lenin, minden országban egyre jobban acélosodik és terebélyesedik. Gyökereit oly mélyre ereszti, hogy az üldözések nem gyengítik,

[110] Ugyanott, 77. old.
[111] Ugyanott.
[112] Ugyanott, 73–74. old.

hanem erősítik. Hadd tobzódjon a burzsoázia, hadd dühöngjön az eszeveszettségig, hadd igyekezzen lemészárolni a holnapi vagy a tegnapi kommunisták százait, ezreit. Az élet eléri, amit akar. „A kommunistáknak tudniuk kell, hogy a jövő mindenesetre az övék."[113]

„A »baloldaliság«, a kommunizmus gyermekbetegsége" című könyv a lenini géniusz legkimagaslóbb alkotásai közé tartozik és felbecsülhetetlen értéke a marxizmus–leninizmus kincsesházának. Példát mutat arra, hogyan kell a marxista elméletet a munkásosztály kommunista pártjai előtt álló fontos stratégiai és taktikai feladatok megoldása során alkotóan alkalmazni. A könyvben kifejtett lenini gondolatok nagy jelentőségűek a nemzetközi kommunista mozgalom szempontjából. Mindenkorra a marxista–leninista pártok fegyverzetéhez tartoznak, segítségükre vannak a békéért, a demokráciáért, a szocializmusért és a kommunizmusért vívott harcban.

A KOMMUNISTA INTERNACIONÁLÉ II. KONGRESSZUSÁN

1920. július 19-én Petrográdban megnyílt a Kommunista Internacionálé II. kongresszusa. Július 23-tól a kongresszus Moszkvában folytatta munkáját. A kongresszus legfontosabb határozatainak tervezetét: a Kommunista Internacionálé alapvető feladataira, a nemzeti és gyarmati kérdésre és az agrárkérdésre vonatkozó téziseket, valamint a Kommunista Internacionáléba való felvétel feltételeit Lenin írta. A kongresszus megnyitása napján Lenin Petrográdba érkezett. A Mars mezőn más küldöttekkel együtt megkoszorúzta a forradalom hőseinek sírját, majd beszédet mondott a Karl Liebknecht és Rosa Luxemburg emlékművének alapkőletétele alkalmából rendezett gyűlésen.

A kongresszus első ülésének legelején olyasmi történt, ami mindenkire mély hatást gyakorolt. Az elnökségben helyet foglaló Lenin az emelvényről körültekintve felfedezte régi elvtársát és fegyvertársát, V. A. Selgunovot, a megvakult pétervári munkásforradalmárt, s nyomban lelépett a pódiumról és a termen át hozzá sietett. Szívélyesen megölelték és megcsókolták egymást. „Azt hiszem – írja visszaemlékezéseiben I. Olbracht kongresszusi küldött –, egy szót sem szóltak egymáshoz. És mégis, ez a találkozás emberiességénél fogva gyönyörű volt."[114] A küldöttek mind felálltak és hosszú tapssal köszöntötték ezt a megható találkozást.

Lenin a kongresszuson előadói beszédet mondott a nemzetközi helyzetről és a Kommunista Internacionálé alapvető feladatairól, részt vett több bizottság munkájában, beszámolt a nemzeti és gyarmati kérdés megvizsgálására kiküldött bizottság nevében, s felszólalt több más kérdésben. Előadói beszédeiben és hozzászólásaiban mélyrehatóan elemezte az első világháború és a Nagy Ok-

[113] Ugyanott, 83. old.
[114] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 5. köt. 253. old.

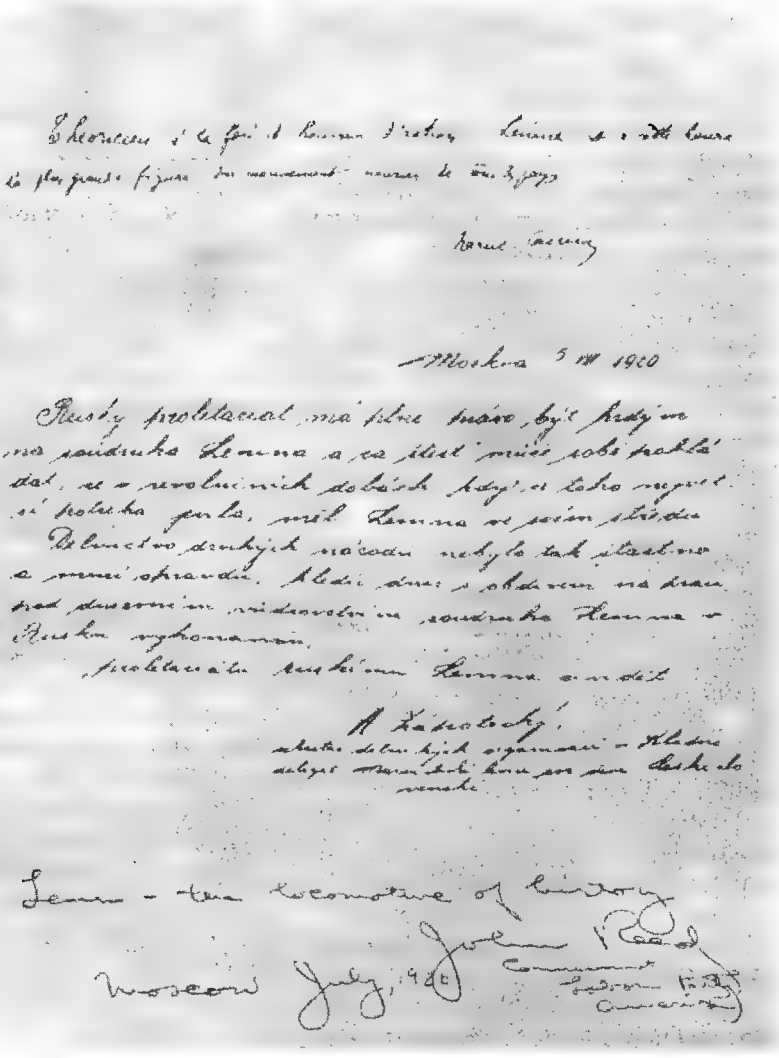

M. CACHIN, A. ZÁPOTOCKÝ ÉS J. REED SORAI LENINRŐL

Kisebbítve

tóberi Szocialista Forradalom utáni nemzetközi gazdasági és politikai helyzetet, s igen fontos tételeket állított fel a kapitalista világrendszer általános válságával kapcsolatban.

Lenin abból indult ki, hogy az Októberi Forradalommal kezdődő új kor fő tartalma a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet. Annak a történelmi jelentőségéről szólva, hogy a munkások és parasztok Oroszországban megteremtették a szovjethatalmat, Lenin 1919-ben ezt írta: „Ma már nehéz nem látni, hogy ez nem »kaland« és nem a bolsevikok »bolondsága« volt, hanem a kezdete annak az időnek, amikor az egyik világtörténelmi korszakot világméretekben egy másik korszak a burzsoázia korszakát a szocializmus korszaka... – váltja fel."[115]

Az első világháborúval és az Októberi Forradalommal kezdetét vette a kapitalizmus általános válsága. Lenin ezt a válságot úgy jellemezte, mint a kapitalizmus világméretű összeomlásának a korát, mint a szocialista társadalom születésének a korát. Meghatározta a kapitalizmus általános válságának fő vonásait: a világnak két rendszerre való szakadását, a gazdasági ellentmondások és az osztályharc kiéleződését a tőkésországokban, az imperializmus gyarmati rendszerének válságát.

A fő tény, amelyből valamennyi ország kommunista pártjainak ki kell indulniuk, a szocialista rendszer, a szovjet szocialista köztársaság keletkezése. Minden világpolitikai eseményt, mondotta Lenin, a két rendszer harca határoz meg. „Mind a civilizált, mind pedig az elmaradott országok kommunista pártjai csak ebből a szempontból kiindulva képesek helyesen felvetni és megoldani a politikai kérdéseket."[116] Lenin zseniálisan előre látta a fejlődés további menetét, azt a rendkívül fontos következtetést vonva le, hogy e fejlődés „a proletariátus diktatúráját nemzeti diktatúrából (azaz olyan diktatúrából, amely *egy* országban áll fenn és képtelen meghatározni a világpolitikát) nemzetközi diktatúrává" változtatja, „(azaz legalábbis néhány fejlett országban fennálló proletárdiktatúrává, amely képes döntő befolyást gyakorolni az egész világpolitikára)"[117].

A burzsoá rendszer, mondotta Lenin a Kommunista Internacionálé II. kongresszusán, világszerte súlyos válságon megy át. A kongresszusnak meg kellett határoznia, mi legyen a kommunisták állásfoglalása e válság viszonyai között. Az adott helyzetben olyan fő feladatokat kellett megoldani, mint a kommunista erők tömörítése, kommunista pártok alakítása minden országban és a már meglevő kommunista pártok megszilárdítása, e pártok megtisztítása az opportunista és centrista elemektől, a forradalmi munka kibontakoztatása a munkásosztály nagy tömegeiben, falun és a hadseregben.

Megtízszerezett erővel kell munkálkodni azon, szögezte le Lenin, hogy „a

[115] *Lenin* Összes Művei 38 kot 211 old
[116] *Lenin* Összes Művei 41 kot 230 old
[117] Ugyanott, 161 old

proletariátust előkészítsék az államhatalom meghódítására, mégpedig a hatalomnak éppen a proletárdiktatúra formájában való meghódítására"[118]. Lenin semmiképpen sem értett egyet azokkal, akik tagadták a proletárdiktatúra szükségességét, akik „elismerik a politikai hatalom meghódítását, de nem a diktatúrát"[119]. Úgy vélte, hogy a párt programjába éppen a reformisták és a revizionisták ellensúlyozására be kell venni a proletárdiktatúra követelését.

A kongresszus határozatot fogadott el „A kommunista párt szerepe a proletárforradalomban" címmel. Ebben megerősítették, hogy szükség van a kommunista pártra mint vezető erőre a munkásosztály harcában, az államhatalomért és a kommunizmus győzelméért vívott harcban, jellemezték a párt építésének és a párt tevékenységének elveit. „Olyan határozat ez – jegyezte meg később Lenin –, amely az egész világ kommunista munkásait, kommunista pártjait egyesíti."[120]

Lenin hangsúlyozta, hogy a kommunista pártnak valóban kommunistának, valóban proletár politikai pártnak kell lennie. Függ ez mind a párt összetételétől – attól, hogy „munkásokból áll-e" –, mind pedig attól, hogy „ki vezeti és mi a tartalma akcióinak és politikai taktikájának. Csakis ez az utóbbi határozza meg, hogy valóban a proletariátus politikai pártjával van-e dolgunk"[121].

A kongresszus bizottságaiban heves viták bontakoztak ki az agrárkérdés, valamint a nemzeti és gyarmati kérdés körül. Ezekben a kérdésekben sok küldött még a II. Internacionálétól örökölt helytelen nézeteket vallotta. Lenin igen élénken részt vett a vitákban, bírálta a téves nézeteket és segítséget nyújtott a küldötteknek abban, hogy helyes álláspontot foglaljanak el.

Az agrárkérdésre vonatkozóan a kongresszuson elfogadott lenini tézisek hangsúlyozták a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének szükségességét, kifejtették a proletariátus hegemóniájának gondolatát, meghatározták, melyek a kommunista pártok feladatai a parasztság különböző rétegei viszonylatában – mind a szocialista forradalom győzelméért folyó harc időszakában, mind pedig a proletárdiktatúra megteremtése utáni időszakban.

Lenin óriási jelentőséget tulajdonított annak, hogy a kongresszus megvitatta a nemzeti és gyarmati kérdést. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom Kínában, Indiában, Indonéziában s más gyarmati és függő országokban hatalmas lökést adott a nemzeti felszabadító mozgalomnak. „Kelet ébredési szakasza után – állapította meg Lenin – a mai forradalomban olyan szakasz következik, amikor Kelet minden népe részt vesz a világ sorsának intézésében, hogy ne legyenek csupán a meggazdagodás eszközei. Kelet népei ráeszmélnek arra, hogy a gyakorlatban kell cselekedniük, s minden népnek részt kell vennie az egész emberiség sorsának eldöntésében."[122]

[118] Ugyanott, 181 old.
[119] Ugyanott, 236. old.
[120] *Lenin* Összes Művei 43. köt 37 old.
[121] *Lenin* Összes Művei. 41. kot. 248. old.
[122] *Lenin* Összes Művei. 39 kot 313. old.

Lenin figyelemmel kísérte, hogyan alakulnak az események az ázsiai országokban. Liu Csie-zsung kínai kommunista, aki akkor az oroszországi kínai munkások szövetségének központi végrehajtó bizottságában az elnöki tisztséget töltötte be, Leninnel 1919 novemberében folytatott beszélgetésére visszaemlékezve a következőket írja: „Ugyanolyan szívélyesen fogadott, mint az első alkalommal. Egész beszélgetésünk folyamán hatalmában tartott az a lebilincselő szeretetreméltóság, amely ebből a nagy emberből áradt. Lenin kérdéseket intézett hozzám Kínával, a kínai forradalommal kapcsolatban. Fiatal voltam, s még igen távol álltam attól, hogy kellően megértsem a nemzetközi politikát, sőt a kínai eseményekről is túlságosan keveset tudtam ahhoz, hogy valami újat vagy érdekeset mondjak neki.

Jómagam azonban sok, számomra értékes dolgot merítettem a Vlagyimir Iljiccsel folytatott beszélgetésből. Számos mély gondolatot hallottam tőle a Kína sorsát, a kínai népnek az imperializmussal vívott harcát, a Kína és Szovjet-Oroszország népei közötti közeledés fontosságát érintő kérdésekkel kapcsolatban."[123]

Az indiai nemzeti felszabadító mozgalom is erősödött. Az indiai forradalmárok 1920. február 17-én nagygyűlést tartottak, s ennek határozatában, amelyet elküldtek Leninnek, mély hálájukat fejezték ki az elnyomott osztályok és népek felszabadításáért hősi harcot folytató Szovjet-Oroszország iránt. Lenin az Indiai Forradalmi Szövetségnek válaszképpen küldött üdvözletében a következőket írta: „Örömmel hallom, hogy a munkás-paraszt köztársaság által hirdetett elvek, amelyek az elnyomott népek önrendelkezését s a külföldi és hazai tőkések kizsákmányolása alól való felszabadítását követelik, nagyon élénk visszhangra találtak a szabadságukért hősiesen harcoló öntudatos indiaiak körében." A muzulmán és nem muzulmán elemeket szoros szövetségre, Kelet valamennyi dolgozóját a kizsákmányolók elleni közös harcban való tömörülésre szólította fel, s üdvözletét az „Éljen a szabad Ázsia!"[124] szavakkal fejezte be.

Az új körülmények között folyó nemzeti felszabadító mozgalom számos fontos kérdését a keleti népek kommunista szervezeteinek 1919. novemberi II. összoroszországi kongresszusán mondott előadói beszédében világította meg. Beszédében felháborodva megbélyegezte az imperialista hatalmaknak a gyarmati és a függő országok kifosztására és elnyomására irányuló politikáját, s melegen üdvözölte a keleti nemzeti felszabadító mozgalmat. A hatalmas imperialista országok katonai hadjáratát győzelmesen visszaverő szovjet állam tapasztalataiból kiindulva azt a következtetést vonta le, hogy a gyarmati és a függő országok népeinek szabadságharcát teljes siker fogja koronázni. Bármilyen gyengék ezek a népek, mondotta, bármennyire legyőzhetetlennek látszik a technika és a hadművészet minden csodáját latbavető imperialista elnyomók

[123] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 5. köt. 241. old., oroszul.
[124] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 116. old.

hatalma, az elnyomott népek forradalmi háborúja, ha valóban fel tudja ébreszteni a dolgozók és a kizsákmányoltak millióit, olyan lehetőségeket rejt magában, hogy Kelet népeinek felszabadulása most gyakorlatilag teljesen megvalósítható.

A keleti népek kommunista pártjai és szervezetei elé azt a feladatot tűzte, hogy az általános kommunista elméletet és gyakorlatot hozzáértéssel alkalmazzák országaik sajátos viszonyaira, ahol a lakosság zömét a parasztság alkotja, s ahol még meg kell semmisíteni a középkori elnyomás maradványait, hogy a kommunista tanítás propagandáját minden országban olyan nyelven folytassák, amelyet a nép megért, hogy ébresszék fel a legelmaradottabb tömegek forradalmi aktivitását, s a közös harcban fogjanak össze a többi ország proletárjaival.

Lenin megállapította, hogy a keleti országok kommunistáinak „arra a burzsoá nacionalizmusra kell támaszkodniuk, amely most ébredezik ezekben a népekben, amelynek szükségképpen fel kell ébrednie, és amely történelmileg igazolt"[125]. Ebben a nacionalizmusban van haladó, demokratikus tartalom is, amennyiben az imperialista elnyomás ellen irányul s az elnyomott népeknek a nemzeti függetlenségért vívott harcát szolgálja. Ugyanakkor Lenin hangsúlyozta, hogy a burzsoá nacionalizmus haladó tartalmának támogatása során nem szabad megfeledkezni a burzsoá nacionalizmus társadalmi lényegéről, korlátozottságáról, s hogy az imperialisták kiűzése után tovább kell menni: harcolni kell a dolgozóknak a társadalmi elnyomás alóli felszabadításáért.

Ezeket a megállapításokat fejlesztették tovább Leninnek a Kommunista Internacionálé II. kongresszusa elé terjesztett tézisei, amelyekben rendkívül alaposan és világosan fogalmazta meg a kommunista pártoknak a nemzeti-gyarmati kérdéssel kapcsolatos álláspontját és feladatait.

A kommunista pártok egész politikájának, tanította Lenin, arra kell irányulnia, hogy valamennyi nemzet és ország proletárjai, dolgozó tömegei közeledjenek egymáshoz az imperializmus ellen, a földbirtokosok és a burzsoázia megdöntéséért vívandó közös forradalmi harc céljából. Az anyaországok kommunista pártjai kötelesek ténylegesen harcolni a gyarmati és a függő népeknek „saját" imperialista burzsoáziájuk uralma alóli felszabadításáért, kötelesek saját országuk munkásait arra nevelni, hogy igazi testvéri magatartást tanúsítsanak a gyarmatok dolgozó lakossága iránt. A gyarmati és a függő országok kommunistáinak az imperializmus és a feudális viszonyok ellen irányuló harcban támogatniuk kell a forradalmi nemzeti felszabadító mozgalmakat, megállapodásra és szövetségre kell lépniük ezen országok burzsoáziájával, elsősorban forradalmi demokráciájával, de ugyanakkor meg kell őrizniük a proletármozgalom önállóságát. Ugyanakkor Lenin rámutatott a gyarmati és függő országok burzsoáziája által elfoglalt álláspont ellentmondásosságára is, e bur-

[125] *Lenin* Összes Művei. 39. köt. 315. old.

zsoáziának arra a tendenciájára, hogy kiegyezzen az imperializmus és a belső reakció erőivel.

A kommunistáknak a gyarmati elnyomás ellen küzdő harcosok első soraiban kell haladniuk, tömöríteniük kell minden antiimperialista erőt. De a kommunisták, akik a dolgozók érdekeit képviselik, nem szorítkozhatnak s ne is szorítkozzanak az általános nemzeti feladatok megoldására. Harcolniuk kell az agrárkérdés radikális demokratikus megoldásáért, az ország fejlődésének a társadalmi haladás útjára tereléséért. Lenin felhívta a figyelmet arra, hogy „erélyesen harcolni kell az ellen, hogy az elmaradott országok polgári demokratikus felszabadító irányzatait kommunista színben tüntessék fel"[126]. *A kommunistáknak le kell leplezniük az olyan kispolgári illúziókat, hogy a szocializmusba való átmenet lehetséges osztályharc nélkül, a tudományos kommunizmus zászlaja alá kell tömöríteniük a tömegeket.*

A gyarmatokon és félgyarmatokon meglevő vagy kialakuló munkásosztály végeredményben ezen a téren, a nemzeti felszabadítás terén is meghatározó szerepet játszik. Az imperializmus ellen, a tényleges társadalmi haladásért folyó harc sikerének elengedhetetlen előfeltétele, Lenin véleménye szerint, a parasztság és a munkásosztály szövetsége.

Lenin rámutatott arra, hogy a szocialista rendszer létrejötte lényegesen megkönnyíti a gyarmatok és félgyarmatok népeinek mind a politikai függetlenség kivívását, mind pedig gazdasági önállóságuk elérését, progresszív társadalmi fejlődésüket. Az imperializmus ellen harcoló és az önálló fejlődés útjára lépett népek minden irányú támogatása a szocialista államok internacionalista kötelessége, állapította meg Lenin. Ugyanakkor Lenin felszólította a gyarmati és függő országok népeit, a fiatal keleti nemzeti államokat arra, hogy szorosabban fogjanak össze a szocialista rendszerrel, a Szovjet Köztársasággal. „Most nem szorítkozhatunk arra – írta –, hogy valljuk és hirdetjük a különböző nemzetekhez tartozó dolgozók egymáshoz való közeledésének szükségességét, hanem olyan politikát kell folytatnunk, amelynek nyomán valóra válik a nemzeti és a gyarmati szabadságmozgalmak legszorosabb szövetsége Szovjet-Oroszországgal, és ennek a szövetségnek a formáit aszerint kell meghatározni, hogy mennyire fejlett a kommunista mozgalom az egyes országok proletariátusán belül, illetőleg a munkások és a parasztok polgári demokratikus szabadságmozgalma az elmaradott országokban vagy az elmaradott nemzetiségek körében."[127]

Már Marx és Engels kifejtette azt a gondolatot, hogy amennyiben az élenjáró kapitalista országokban győz a proletárforradalom, lehetséges a fejlődés kapitalista szakaszán át nem ment, elmaradott országok áttérése a szocializmusra. Lenin az új történelmi korszakban, olyan viszonyok között, amikor a világ két rendszerre szakadt, megokolta és konkretizálta ezt az eszmét.

[126] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 162. old.
[127] Ugyanott, 159. old.

A nemzeti és gyarmati kérdéssel foglalkozó bizottságnak a Kommunista Internacionálé II. kongresszusa elé terjesztett jelentésében Lenin azokra a tapasztalatokra támaszkodva, amelyeket az OK(b)P Turkesztánban és Oroszország más elmaradott nemzetiségi vidékein végzett munkája során szerzett, igen fontos tételeket fejtett ki és indokolt meg arra vonatkozólag, hogy a gyarmati iga lerázása után olyan országok, amelyekben patriarchális és feudális viszonyok dominálnak, élenjáró országok győzelmes proletariátusának a segítségével áttérhetnek egy valóban népi rendszerre és „bizonyos fejlődésfokokon keresztül – a kommunizmusra, a tőkés fejlődési szakasz megkerülésével"[128].

Lenin hangsúlyozta, hogy a kommunistáknak tudniuk kell hozzáidomítani mind a szovjethatalom elveit, „mind a kommunista pártot (összetételét, különleges feladatait) a gyarmati Kelet *paraszti* országainak színvonalához...

Ez a lényeg. Ezen gondolkodni kell és **konkrét** válaszokat kell *keresni*" – írta Lenin a keleti szociális forradalom perspektíváiról szóló beszámolóhoz fűzött megjegyzéseiben.[129]

Később, 1921 novemberében Mongólia küldöttségével folytatott beszélgetésében Lenin továbbfejlesztette tételét arról a lehetőségről, hogy elmaradott országok a fejlődés tőkés szakaszának megkerülésével térjenek át a szocializmusra.[130]

Az egyik legfontosabb feltétel, amely az imperialista igából kiszabadult országok nemkapitalista fejlődését lehetővé teszi, Lenin mély meggyőződése szerint, ezeknek az országoknak és a szocialista államoknak a szoros együttműködése.

A Kommunista Internacionálé II. kongresszusa elé terjesztett téziseiben és a kongresszuson mondott beszédében Lenin továbbfejlesztette a proletár internacionalizmus marxista elveit. Határozottan elítélte azokat, akik az internacionalizmust szavakban elismerik ugyan, de a valóságban kispolgári nacionalizmussal cserélik fel. „A kispolgári nacionalizmus – írta Lenin – beéri azzal, hogy nemzetköziségnek nyilvánítja a nemzetek egyenjogúságának elismerését, de... érintetlenül fenntartja a nemzeti önzést."[131]

A proletár internacionalizmus megköveteli, hogy „az egy országban folyó proletárharc érdekeit alárendeljük a világméretekben folyó proletárharc érdekeinek", megköveteli valamennyi ország proletariátusának, kommunista pártjainak egységét, összeforrottságát és kölcsönös testvéri segítségét. „Valamennyi ország proletariátusának, majd egész dolgozó népének és az egész világ nemzeteinek szövetségre és egységre való önkéntes törekvése nélkül a kapitalizmus fölötti győzelem ügyét nem lehet sikerre vinni."[132]

[128] Ugyanott, 233 old

[129] *Lenin* Összes Művei 41 kot 435 old

[130] Lasd *Lenin* Összes Művei 44 kot 228–229 old

[131] *Lenin* Összes Muvei 41 kot 161 old

[132] Ugyanott, 161 es 163 old (A szerzők kiemelése)

Korunk forradalmiságának tényleges ismérvét Lenin az internacionalizmus elveinek következetes érvényesítésében látta. Hangsúlyozta, hogy „a nemzetköziség fogalmának és a nemzetközi politikának opportunista és kispolgári pacifista elferdítése elleni harc a legelső és legfontosabb feladat".[133] Az e csapás ellen, a nemzeti önzés, a nemzeti szűklátókörűség legmegrögzöttebb kispolgári előítéletei ellen vívandó harc, írta Lenin, annál inkább előtérbe kerül, minél sürgetőbb feladattá válik a szocialista forradalom győzelemre vitele és a proletariátus diktatúrájának megteremtése egész sor országban.

Lenin írásaiban és beszédeiben alapvető útmutatások találhatók, amelyek meghatározzák a szocialista fejlődés útjára lépett országok kölcsönös viszonyának elveit és jellegét. Már a Kommunista Internacionálé I. kongresszusának összehívásáról szóló – Lenin részvételével készült – felhívás megállapította, hogy elengedhetetlenül szükséges „a teljes blokk azok között az országok között, amelyekben a szocialista forradalom már győzedelmeskedett". A nemzeti és gyarmati kérdésre vonatkozóan a Kommunista Internacionálé II. kongresszusa elé terjesztett tézisekben Lenin, ezt a gondolatot továbbfejlesztve, azt írta, hogy törekedni kell azoknak az országoknak minél szorosabb politikai és gazdasági szövetségére, amelyekben a proletariátus hatalomra jutott. Megmagyarázta, hogy a szocialista világrendszerre jellemző objektív törvényszerűségek s különösképpen „a világ minden nemzetének proletariátusa által közös terv szerint szabályozandó egységes világgazdaság létrehozásának" a tendenciája megkövetelik a szocialista országok sokoldalú gazdasági együttműködését.[134]

Napjainkban, amikor kialakult az európai, ázsiai és latin-amerikai szocialista országok közössége, az SZKP és más marxista–leninista pártok, a lenini eszmékből kiindulva és ezeket továbbfejlesztve, azt a nézetet képviselik, hogy a szocialista világrendszer tömörítésében a fő irány a szocialista internacionalizmus elveinek rendületlen érvényesítése, a szocialista országok nemzeti és nemzetközi feladatainak helyes összekapcsolása, a kölcsönös testvéri segítség és a kölcsönös támogatás fejlesztése.

Az internacionalizmus a gyakorlatban azt jelenti, hogy a szocialista világrendszer, a nemzetközi proletariátus, a nemzeti felszabadító mozgalom szolidárisak egymással és kölcsönösen támogatják egymást.

A forradalmi világfolyamat döntő tényezőjének Lenin a szocialista rendszert tekintette, amelyet akkor a Szovjet Köztársaság képviselt. Azt írta, hogy a Szovjet Köztársaság „elkerülhetetlenül maga köré csoportosítja egyfelől a világ élenjáró munkásainak tanácsmozgalmait, másfelől a gyarmatok és az elnyomott népek nemzeti szabadságmozgalmait"[135].

A kommunista és munkáspártok internacionalista politikájának legfonto-

[133] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 161. old.

[134] Lásd ugyanott, 160. old.

[135] Ugyanott, 159. old.

sabb követelménye, hogy minden módon védelmezzék a ténylegesen fennálló szocializmus vívmányait, mert a világ két rendszerre való szakadása után a szocializmus a forradalmi világfolyamat támasza. A fő feladatok itt elsősorban maguknak a szocialista köztársaságoknak a kommunistáira hárulnak. Ugyanakkor azonban a szocializmus védelme fontos feladata a nemzetközi kommunista mozgalom minden más osztagának is, mert ez a feladat megfelel az imperializmus ellen, a kommunista eszmények diadaláért vívandó forradalmi harc általános érdekeinek. „Minden olyan párt, amely a Kommunista Internacionáléhoz kíván tartozni – írta Lenin –, köteles önfeláldozó módon támogatni minden tanácsköztársaságot az ellenforradalmi erők elleni harcában."[136]

A kongresszus elfogadta a Kommunista Internacionáléba való felvétel Lenin által kidolgozott feltételeit, amelyekben világosan kifejezésre jutott az új típusú proletárpártról szóló lenini tanítás. Lenin megállapította, hogy a Kommunista Internacionálé tevékenységének a demokratikus centralizmus elvén kell alapulnia. A Kommunista Internacionálé és Végrehajtó Bizottsága egész munkájában köteles figyelembe venni azokat az igen sokféle körülményeket, amelyek között a különböző pártoknak működniük kell. A kommunista pártok közötti kapcsolatokat a nemzetközi munkásosztály nemzeti osztagainak egyenjogúságára, a proletár internacionalizmusra, a kölcsönös bizalomra, az önkéntes együttműködésre, a közös célok és feladatok jegyében, a világ dolgozóinak tömörítése érdekében kifejtett akciók koordinálására kell alapozni.

A szovjetország kommunistái és más országok marxista–leninistái internacionalista kötelességüknek tartották és tartják ma is a kommunista pártok közösen kidolgozott és elfogadott határozatainak és nyilatkozatainak a szigorú betartását. „Büszkék vagyunk arra – írta Lenin 1920 augusztusában, a Kommunista Internacionálé II. kongresszusa után –, hogy a munkások felszabadulásukért folytatott harcának nagy kérdéseit úgy oldjuk meg, hogy alávetjük magunkat a forradalmi proletariátus nemzetközi fegyelmének, számításba vesszük a különböző országok munkásainak tapasztalatait, számolunk tudásukkal, akaratukkal, és ilyenformán a gyakorlatban (nem pedig szavakban, mint a Rennerek, Fritz Adlerek és Otto Bauerek) valósítjuk meg a munkások által a világkommunizmusért vívott osztályharc egységét."[137]

Lenin határozottan leleplezte és a munkások alattomos félrevezetésének minősítette a burzsoázia ideológusainak és a reformistáknak azt a rágalmazó állítását, hogy „Moszkva diktatúrát gyakorol" a nemzetközi kommunista mozgalomban. Ugyanakkor az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Pártot mindig a nemzetközi kommunista mozgalom egyik élenjáró osztagának tekintette, amelynek vezető szerepe azon alapul, hogy az új típusú proletárpárt mintaképe, hogy igen gazdag, nemzetközi jelentőségű harci tapasztalatokkal rendelke-

[136] Ugyanott, 199. old.
[137] Ugyanott, 258. old.

zik, hogy vezetésével Oroszország munkásosztálya végrehajtotta a világ első győzelmes szocialista forradalmát és hozzákezdett az új társadalom építéséhez.

A kongresszus munkája során és a kongresszus befejezése után Lenin sok küldöttel találkozott. 20 ország több mint 40 küldöttét fogadta. Beszélgetett M. Cachinnel, W. Gallacherrel, H. Kabakcsievvel, Kun Bélával, John Reeddel, A. Zápotockýval és másokkal. Érdeklődött az országukban folyó munkásmozgalom iránt, megbeszélte velük a kommunista pártok építésének kérdéseit. A találkozás Leninnel, a kongresszuson vele folytatott közös munka a küldöttekre, akik közül sokan a kommunista pártok vezetői és a nemzetközi munkásmozgalom tekintélyes képviselői lettek, kitörölhetetlen benyomást gyakorolt és döntő szerepet játszott politikai fejlődésükben.

A kongresszus egyik ülésén a küldöttek elhatározták, hogy leírják, milyen benyomást gyakorolt rájuk Lenin. Az e bejegyzéseket tartalmazó emlékkönyvet az SZKP Központi Bizottsága mellett működő Marxizmus–Leninizmus Intézet Központi Pártarchívumában őrzik.

Íme néhány e bejegyzések közül:

Marcel Cachin: „Lenin, aki egyidejűleg teoretikus és a tettek embere is, ez idő szerint a nemzetközi munkásmozgalom legkimagaslóbb alakja."

Antonín Zápotocký: „Az orosz proletariátus teljes joggal lehet büszke Lenin elvtársra, s szerencséjének tarthatja, hogy a forradalom időszakában, amikor a legnagyobb szükség volt rá, ott volt körében Lenin."

John Reed: „Lenin oly egyszerű, oly emberséges, s ugyanakkor olyan messzire lát és oly megingathatatlan."

A gyarmati és a függő országok küldöttei azt írták, hogy Lenin a keleti népek szívében új reményt ébresztett, megmutatta nekik a boldogsághoz vezető utat. „Az emberiség legnemesebb képviselője"[138] – írta Leninről röviden és találóan India küldötte.

Ezek a bejegyzések kiváló tanúbizonyságai annak a meleg rokonszenvnek és szeretetnek, amelyet az egész világ dolgozói a fiatal szovjetállam és Lenin iránt éreztek. A burzsoázia minden követ megmozgatott abban az igyekezetében, hogy Lenint hamis színben tüntesse fel, a reakciós sajtó kígyót-békát kiáltott Leninre. Ám mindez nem tudta megállítani a leninizmus befolyásának növekedését a szovjetország határain túl. A tőkés országok dolgozói mindenütt megtudták az igazságot Leninről, a lenini eszmékről.

A Kommunista Internacionálé kongresszusai idején Moszkvában járt kommunisták beszéltek országaik munkásainak Leninről. Marcel Cachin a Kommunista Internacionálé II. kongresszusáról Párizsba visszatérve beszámolt utazásáról a francia munkásoknak. A város egyik legnagyobb termében megtartott gyűlésre annyian sereglettek össze, hogy több mint 40 000 embernek már nem jutott hely a teremben, s ezek elárasztották a környező utcákat.

[138] „Isztoricseszkij Arhiv", 1957. 2. sz. 12., 10. és 9. old.

A gyűlés részvevői Cachint „Éljen Lenin! Éljenek a szovjetek!" felkiáltásokkal fogadták. Germanetto olasz kommunista azt írta, hogy a húszas évek elején Lenin nevét Olaszországban még a legeldugottabb falucskában is ismerték. Egyes munkáscsaládok újszülött fiúgyermeküknek a „Lenin" nevet adták. Nyugaton és Keleten egyre nagyobb erővel hangzott fel Lenin neve.

AZ INTERVENCIÓSOK ÉS A BELSŐ ELLENFORRADALOM LEVERÉSE

A Szovjet Köztársaság által kiharcolt lélegzetvétel ismét nagyon rövidnek bizonyult. 1920 tavaszán a francia, az angol és az amerikai imperialisták újabb hadjáratot indítottak a szovjetek országa ellen, s bevonták ebbe a bűnös kalandba a burzsoá-földesúri Lengyelországot is. A szovjet kormány mindent elkövetett a háború elhárítása érdekében, de Lengyelország vezető körei híven teljesítették imperialista gazdáik akaratát, s visszautasították a szovjetállam békeajánlatait. Április végén a fehérlengyel csapatok mélyen behatoltak Ukrajna területére és elfoglalták Kijevet. A másik erő, amelyre az imperialista hatalmak a Szovjet Köztársaság ellen indított háborúban számítottak, báró Vrangel cári tábornoknak, a nemzetközi ellenforradalom bérencének serege volt, amely 1920 júniusában a Krím felől kezdte meg a támadást, komolyan fenyegetve a Donyec-medencét és a Kubany-vidéket.

A kommunista párt, Lenin felhívta a szovjet népet, hogy ismét a katonai feladatokra összpontosítsa minden figyelmét és megsemmisítő csapásokkal verje vissza az imperialistákat. Lenin kijelentette: „Mi nem idegen népek kirablására való jogunkat védjük, hanem proletárforradalmunkat, s ezt a végsőkig védelmezni fogjuk. Azt az Oroszországot, amely felszabadult, amely két éven át rengeteg szenvedés árán kiküzdötte szovjet forradalmát, ezt az Oroszországot védeni fogjuk utolsó csepp vérünkig!"[139]

Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottsága elfogadta „A lengyel front és feladataink" című téziseket. Lenin részvételével kidolgozták a Vörös Hadsereg katonai tevékenységének hadászati terveit. A Nyugati Front parancsnokává M. N. Tuhacsevszkijt nevezték ki. A Nyugati és a Délnyugati Frontra kommunistákat mozgósítottak, erősítéseket, fegyvert és lőszert küldtek. Lenin a lengyel frontra induló vöröskatonákhoz intézett beszédében 1920. május 5-én ezt mondta: „Tudjátok, hogy az antant által felbujtott lengyel földbirtokosok és tőkések újabb háborút erőszakoltak ránk. Ne feledjétek, elvtársak, hogy nekünk nincs vitánk a lengyel parasztokkal és munkásokkal, mi a lengyel függetlenséget és a lengyel népi köztársaságot elismertük és elismerjük... A lengyelek irányában tanúsított magatartásotokkal bi-

[139] *Lenin* Összes Művei. 40. köt. 172. old.

zonyítsátok be ott, hogy ti a munkás-paraszt köztársaság katonái vagytok, hogy ti nem elnyomókként, hanem felszabadítókként mentek hozzájuk."[140]

1920. június elején a szovjet haderők Ukrajnában támadásba mentek át, majd a támadást általános támadássá fejlesztve, kikergették az ellenséget a szovjetország területéről. A visszavonuló ellenség üldözése során a Vörös Hadsereg Lengyelország területén folytatta a harcot és Varsóig nyomult előre. Lenin helyeselte a Nyugati Fronton végrehajtott támadó hadműveleteket, de óva intette a szovjet csapatok hadvezetését attól, hogy elbizakodjon és lebecsülje az ellenség erejét. „Ez – mondotta – igen veszélyes dolog, ami vereségre vezethet a háborúban."[141] Lenin aggodalmai beigazolódtak. A Vörös Hadsereg alakulatai 1920. augusztus második felében a Visztulánál vívott harcokban, elsősorban katonai jellegű hibák miatt és több más okból is, vereséget szenvedtek és kénytelenek voltak visszavonulni. Lenin a szovjet haderők balsikerének egyik fő okát abban látta, hogy a lengyel munkásosztály nem tudott segítséget nyújtani a Vörös Hadseregnek, a Piłsudski által félrevezetett, sovinizmussal megmételyezett lengyel parasztság és kispolgárság pedig az uralkodó osztályokat támogatta.

Augusztus végén sikerült megállítani a lengyel csapatok támadását. A fronton csend állt be, de szeptember 19-én ismét kiújultak a heves harcok. Október második felében kibontakozott a szovjet csapatok támadása. Szeptember 22–25-én ülésezett a IX. összoroszországi pártkonferencia. A Központi Bizottság politikai beszámolójában és zárszavában Lenin mélyrehatóan elemezte a lengyel háború menetét, feltárta a Vörös Hadsereg vereségeinek okait, bírálta a katonai szervek és Trockij hibáit. Lenin hangsúlyozta, hogy a szovjetország a fronton elszenvedett vereségek ellenére teljes győzelemre tudja vinni a Lengyelországgal vívott háborút. Mindamellett, szögezte le Lenin, hogy elkerüljük a téli hadviselést és megóvjuk a munkásokat és a parasztokat az újabb súlyos megpróbáltatásoktól, készek vagyunk Lengyelországnak felajánlani a békét, mégpedig számára kedvező feltételekkel. A konferencia magáévá tette Lenin álláspontját és jóváhagyta az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság nyilatkozatának Lenin részvételével kidolgozott tervezetét a Lengyelországnak előterjesztendő békeajánlatok tárgyában. Szeptember 23-án a nyilatkozatot elfogadta az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság ülésszaka és másnap a szovjet küldöttség a rigai békekonferencián nyilvánosságra hozta.

1920 októberében Lengyelország és a Szovjet Köztársaság között létrejött a fegyverszünetre és az előzetes békefeltételekre vonatkozó szerződés.

A Lengyelország elleni háború befejezése után a Vörös Hadsereg fő erőit Vrangel csapatai ellen összpontosították. Lenin javaslatára a Déli Front parancsnokává M. V. Frunzét nevezték ki. Lenin figyelemmel kísérte a szovjet

[140] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 105. old.
[141] Ugyanott, 137. old.

haderők támadásának menetét, s a Déli Front Forradalmi Katonai Tanácsától a Krímbe befészkelődött Vrangel-csapatok mielőbbi megsemmisítését követelte. Az Októberi Forradalom harmadik évfordulójának napjaiban a Vörös Hadsereg példátlan hősiességgel küzdő alakulatai a Szivas-tón átgázolva rohammal elfoglalták az ellenségnek a Perekopi-földszoroson kiépített hatalmas erődítményeit, és benyomultak a Krím-félszigetre. Vrangel serege teljesen megsemmisült. A Krím újra szovjet föld lett.

Hamarosan eltiporta a Vörös Hadsereg az intervenciósok és az ellenforradalmárok utolsó kaukázusontúli tűzfészkeit is. Csak a japán intervenciósok maradtak még egy ideig szovjet földön a Távol-Keleten, de 1922 októberében ezeket is kiűzték.

Az intervenció és a polgárháború kemény próbára tette a fiatal szovjetállamot. Az imperialisták három éven át egyik hadjáratot a másik után szervezték a világ első szocialista köztársasága ellen. Vakon bíztak sötét ügyük sikerében. A tőkés országok polgári sajtója telekürtölte a világot, hogy a szovjethatalom napjai meg vannak számlálva. Példának okáért Robert Wilton, a londoni „Times" tudósítója „Oroszország haláltusája" címmel 1918-ban megjelent könyvében a következőket írta: „A szovjetrendszer további fennállása gazdasági szempontból lehetetlen, politikai szempontból – képtelenség."[142]

Az imperialisták számításai azonban halomra dőltek. A szovjet nép leküzdött minden nehézséget, s teljes győzelmet aratott a nemzetközi imperializmus és a burzsoá-földesúri ellenforradalom egyesült erői fölött.

A két rendszer első nyílt fegyveres összecsapásában a kapitalizmus vereséget szenvedett. A Szovjet Köztársaság megvédte létét, s lehetővé vált számára, hogy áttérjen a békés szocialista építésre. A szovjet nép és a bolsevik párt, nagy áldozatokat hozva, becsülettel teljesítette internacionalista kötelességét, megszilárdította az oroszországi szocialista forradalom győzelmét, megvédte a nemzetközi felszabadító mozgalom hatalmas bástyáját. Joggal lehetünk büszkék politikai és katonai téren szerzett érdemeinkre, mondotta Lenin. „Világraszóló vívmányokként kerültek be ezek a történelembe, s minden téren éreztetni fogják még hatásukat."[143]

A polgárháború eredményei teljes mértékben igazolták azt a lenini tételt, hogy a háború jellege és kimenetele elsősorban a hadviselő ország belpolitikájától és rendszerétől függ, hogy a győzelmet minden háborúban végső fokon azoknak a tömegeknek szelleme dönti el, amelyek a harcmezőn vérüket ontják. Szovjet-Oroszország munkásai és parasztjai tudták, hogy igazságos háborút viselnek. Ezzel magyarázható példátlan hősiességük, és a hihetetlen nehézségek vállalására való készségük, amely meghozta megérdemelt győzelmüket. Lenin nyomatékosan felhívta a figyelmet a szovjet dolgozó tömegek igazi hazafiságára, arra, hogy készek voltak „inkább három évig éhezni, mint Orosz-

[142] *Robert Wilton:* Oroszország haláltusája. London 1918. 321. old., angolul.
[143] *Lenin* Összes Művei. 44. köt. 302 303. old.

országot külföldieknek átengedni". A szocialista hazafiságban látta Lenin a szovjet társadalom nagy erejét. „E nélkül a hazafiság nélkül – mondotta 1920 decemberében – nem tudtuk volna megvédeni a Szovjet Köztársaságot, megszüntetni a magántulajdont, és nem érhettük volna el azt, hogy a gabonabeszolgáltatás ma 300 millió pud. Ez a legjobb forradalmi hazafiság."[144]

Lenin a Szovjet Köztársaság győzelmének igen fontos forrásai közé sorolta a szovjet társadalmi és államrend erejét, azt, hogy a munkásosztály világosan megértette és tántoríthatatlanul teljesítette feladatait, továbbá a proletariátus és a parasztság szövetségét, a szovjetország népeinek katonai és politikai egységét, a Vörös Hadsereg kiváló harci erényeit és szellemét, a szovjet hátország szilárdságát, a kommunista párt és a szovjet kormány helyes bel- és külpolitikáját, az egész világ dolgozóinak szolidaritását Szovjet-Oroszországgal, a nemzetközi proletariátus nyújtotta támogatást. Mindez azt bizonyítja, mondotta Lenin, „hogy a mi ügyünk biztos ügy", s bármennyi kísérletet tesznek még, pedig bizonyára nem egyet tesznek még, az Oroszország elleni hadjáratra, Oroszország elleni katonai vállalkozásokra, minket már megedzettek tapasztalataink, és ténybeli tapasztalatok alapján tudjuk, hogy minden ilyen kísérlet kudarcba fullad."[145]

Lenin a szovjet nép győzelmének lelkét és szervezőjét a bolsevikok hősi pártjában, a kommunista pártban látta. „És – állapította meg – csakis azért, mert a párt résen volt, mert a pártban a legszigorúbb fegyelem uralkodott, és mert a párt tekintélye minden hatóságot és intézményt egyesített és a KB jelszavát tízek, százak, ezrek és végeredményben milliók egy emberként követték, és csakis mert hihetetlen áldozatokat hoztak érte – csakis azért történhetett meg az a csoda, amely megtörtént. Csakis ezért tudtunk győzni az antant és az egész világ imperialistáinak kétszeri, háromszori, négyszeri hadjárata ellenére is."[146]

A szovjetország dolgozóinak a nemzetközi imperializmus és a belső ellenforradalom egyesült erőin aratott győzelmében nagy, történelmi jelentőségű érdemei vannak a védelmet irányító Leninnek, a párt és a szovjetállam vezetőjének. Ezekben a nehéz években, amikor a szovjetország népeinek sorsa forgott kockán, teljes nagyságában mutatkozott meg Lenin politikai bölcsessége és zseniális szervezőképessége.

[144] *Lenin* Összes Művei. 42. köt. 120. old.
[145] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 337. old.
[146] *Lenin* Összes Művei. 40. köt. 230. old.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

AZ ÚJ, SZOCIALISTA TÁRSADALOM ÉPÍTŐJE

A NEP Oroszországa
szocialista Oroszországgá lesz. – (Lenin)

A szovjet nép az intervenciósok és a belső ellenforradalom leverése után a békés szocialista építés szakaszába lépett.

A pártra és népre hárult konstruktív feladatok megoldása nagy nehézségekkel járt. A külföldi katonai intervenció és a polgárháború tovább fokozta a négyéves imperialista háború által előidézett gazdasági bomlást. 1920-ban a nagyipari termelés alig hetedrésze, az acélgyártás alig huszadrésze, a mezőgazdasági termelés pedig csak kevéssel több mint a fele volt az 1913. évinek. A vasúti közlekedés igen súlyos helyzetbe került. A lakosság sokat nélkülözött, kenyérben és más közszükségleti cikkekben nagy hiány mutatkozott.

Lenin Oroszország háború utáni helyzetét a félig agyonvert ember helyzetéhez hasonlította. A munkások és a parasztok nélkülözései és szenvedései nagy fájdalommal töltötték el. De törhetetlen meggyőződéssel vallotta, hogy a dolgozók helyrehozzák a pusztításokat, felépítik a szocializmust.

ÁTTÉRÉS A HÁBORÚRÓL A BÉKÉS ÉPÍTÉSRE

A nemzetközi és a belső ellenforradalom fölötti győzelem megteremtette a szovjetország gazdaságának gyors helyreállításához és fejlesztéséhez szükséges legfontosabb feltételeket. A kizsákmányoló osztályok – a földbirtokosok és a tőkések – hatalma megdőlt. Megszilárdult a helyi szovjethatalom. Egyre bővült és erősödött a gazdaság szocialista szektora, megvalósult a tervgazdaság rendszere, amely lehetővé tette az erők és eszközök összpontosítását a fő gazdasági feladatok megoldására, a párt és az állam káderei tapasztalatokat szereztek az ország vezetésében. A néptömegeket mind nagyobb alkotó energia hatotta át, szeretett szovjetállamuknak, a kommunista pártnak mint a társadalom vezetőjének erejébe vetett hitük megszilárdult.

Az egész pártmunka és állami tevékenység súlypontját Lenin a szocialista építés szervezésére helyezte át. Lenin párt- és szovjetfunkcionáriusok értekezletein, munkás- és parasztgyűléseken mondott beszédeiben megmagyarázta az új helyzetben a párt és a nép előtt álló feladatokat, s felszólította hallgatóit, hogy összpontosítsák minden erejüket a népgazdaság helyreállítására.

A Munkás-, Paraszt- és Vöröskatona-küldöttek Moszkvai Szovjetje, a párt

Moszkvai Bizottsága és a Moszkvai Városi Szakszervezeti Tanács ünnepi ülésén 1920. november 6-án mondott beszédében Lenin megállapította:

„Az ünnepségek napjaiban, győzelmi hangulatunk napjaiban, a szovjethatalom harmadik évfordulója napján át kell hogy hasson bennünket a munkáért való lelkesedés, az a munkaakarás, állhatatosság, amelytől most a munkások és parasztok lehető leggyorsabb megmentése, a népgazdaság megmentése függ; és akkor meglátjuk, hogy ennek a feladatnak a terén még biztosabban, még tartósabban fogunk győzni, mint az eddigi véres ütközetekben."[1]

1920. november 14-én Lenin Moszkva kormányzóság volokolamszki kerületében meglátogatta Kasino község parasztjait, akik felkérték, hogy vegyen részt a helyi mezőgazdasági szövetkezet által épített villanytelep avatásán. Az egyik házban a kedves vendég tiszteletére ünnepélyes fogadást rendeztek. A műkedvelő zenekar eljátszotta az „Internacionálé"-t. Ezután a parasztok Lenint az asztalfőre ültették és megvendégelték egyszerű paraszti ételekkel.

Élénk beszélgetés indult. A parasztok elmondták Leninnek, hogyan építették a villanytelepet, milyen nehézségeket kellett leküzdeniük. Beszéltek a bajaikról, panaszkodtak, hogy nagy teher számukra a kötelező terménybeszolgáltatás, és hogy nincs elég iparcikk. Lenin mindent töviről hegyire megtudakolt, a legkisebb részletek iránt is érdeklődött, s nagy hatást gyakorolt a parasztokra kérdéseinek szakszerűségével és egyenes válaszaival. „Fölöslegeset nem kérdez, fontosat nem mulaszt el" – mondták a beszélgetésre visszaemlékezve.

Miután Lenint és a vele érkezett Krupszkaját a parasztokkal együtt lefényképezték, az utcán, egy lámpaoszlopnál gyűlést tartottak. Lenin beszédében megállapította, hogy az ország gazdasága fokozatosan a rendes kerékvágásba jön, az üzemekben megindul a munka, lesz elég iparcikk, s a parasztok gépeket is kapnak majd. Felszólította a parasztokat, hogy tartsanak szoros, megbonthatatlan kapcsolatot a munkásosztállyal, haladjanak vele egy sorban. „Hallgattuk őt – írták a kasinóiak visszaemlékezéseikben –, s mintha valamennyiünk lelkében a nap ragyogott volna."[2] A kasinói gyűlés után Lenin átment Jaropolec községbe, s ott is részt vett a parasztok gyűlésén, akik szintén egy villanytelep építését vették tervbe. A Leninnel való találkozások mély nyomot hagytak a parasztokban. Ugyanakkor Lenin is sokat merített a parasztokkal folytatott beszélgetésekből.

OROSZORSZÁG VILLAMOSÍTÁSA – A NAGY LENINI GONDOLAT

Lenin már 1920 elején, a háromhónapos békés lélegzetvétel idején kitűzte azt a feladatot, hogy új technikai alapokon kell átalakítani az ország gazdaságát. A háború befejeztével részletesen kifejtette és megindokolta a szocialista

[1] *Lenin* Összes Művei. 42. köt. 6. old.

[2] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 4. köt. Moszkva 1979. 277. old., oroszul.

gazdaság alapjainak lerakására vonatkozó nagy programot, rávilágított az új társadalom anyagi-technikai bázisának lényegére és szerepére, feltárta a villamosítás óriási szerepét a szocializmus és kommunizmus építésében. Ezzel kapcsolatban külön ki kell emelnünk „Külső és belső helyzetünk és a párt feladatai" címmel az OK(b)P Moszkva kormányzósági konferenciáján 1920. november 21-én mondott beszédét és a VIII. összoroszországi szovjetkongresszuson 1920. december 22-én az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottságnak és a Népbiztosok Tanácsának tevékenységéről tartott beszámolóját.

Lenin a következő rendkívül fontos tételt állította fel: *„A kommunizmus – szovjethatalom plusz az egész ország villamosítása."*[3] Ezzel a rövid, de egyszersmind rendkívül mély tartalmú formulával meghatározta a kommunista társadalom felépítésének alapvető feltételeit, politikai és gazdasági tényezőit, rámutatva megbonthatatlan egységükre.

A kommunizmus, magyarázta Lenin, feltételezi a szovjethatalmat, mint olyan politikai szervet, amely lehetővé teszi a dolgozó tömegeknek, hogy maguk intézzék ügyeiket – enélkül a kommunizmus elképzelhetetlen. Ezzel biztosítva van a kommunista társadalom megteremtésének politikai oldala. Gazdasági oldalról pedig a kommunizmus építése csakis az ország villamosításával biztosítható.

Lenin nagy érdeme éppen az, hogy nemcsak általános vonásokban rajzolta meg, hanem konkretizálta is a gazdasági építésnek, a termelés fejlesztésének perspektíváját: feladatul tűzte ki a szocializmus és a kommunizmus anyagi-technikai bázisának megteremtését, rámutatva arra, hogy ennek a bázisnak a gerince, alapja a villamosítás. A szocializmus és a kommunizmus anyagi-technikai bázisa, tanította Lenin, a nagyipar, elsősorban a nehézipar. Az ilyen ipart pedig, amely megfelel a legújabb technikai és tudományos színvonalnak, csakis a villamosítás talaján lehet létrehozni és fejleszteni. Ilyen bázis nélkül, mondotta, „nem építhetünk fel semmiféle szocializmust és kommunizmust"[4].

A nagyiparban, a nehéziparban látta Lenin a mezőgazdaság szocialista átalakításának kulcsát, a fő feltételét annak, hogy falun kiirthassák a kapitalizmus gazdasági gyökereit. Rámutatott arra, hogy traktorok és mezőgazdasági gépek gyártásának a megszervezésével lehet megteremteni az anyagi bázist a kisparasztoknak a nagyüzemi, kollektív gépi mezőgazdaságra való áttéréséhez, s hogy ez teszi lehetővé a kulákgazdaságok likvidálását. A szocialista mezőgazdaság fejlődésének útjait kijelölve, Lenin valamivel később, „A természadóról" című brosúra tervezetében ezt írta:

„kisparaszt
kolhozok
villamosítás"[5].

[3] *Lenin* Összes Művei. 42. köt. 152. old.
[4] *Lenin* Összes Művei. 40. köt. 289. old.
[5] *Lenin* Összes Művei. 43. köt. 358. old.

A szocializmus anyagi-technikai bázisának megteremtése Lenin véleménye szerint lehetővé teszi a város és a falu közötti ellentét felszámolását.

„Az ipar megszervezése korunk legfejlettebb technikája alapján, a várost és a falut egybekapcsoló villamosítás alapján – írta – véget vet a város és a falu közötti viszálynak."[6]

A villamosítás megvalósítását Lenin szervesen összekapcsolta a kulturális építés feladatainak megoldásával is. „Megjegyzések a villamosításról" című vázlataiban a többi között ezt írta: „A kultúra (a dolgozóké) fellendítése. Nem egyszerű írni-olvasni tudás."[7]

Lenin megmagyarázta, hogy a nagyipar létrehozása a villamosítás talaján „az első fontos lépés lesz a társadalom gazdasági életének kommunista megszervezése felé"[8]. A szocializmus anyagi-technikai bázisára támaszkodva, ennek folytatásaként és továbbfejlesztéseként alakul majd ki a kommunizmus anyagi-technikai bázisa, amely lehetővé teszi a kommunizmus elveinek megfelelő termelési színvonal elérését: az anyagi és kulturális javak bőségének megteremtését, a szükségletek szerinti elosztás megvalósítására való áttérést, a szocialista termelési viszonyoknak kommunista termelési viszonyokká való fokozatos átalakítását. Ehhez elengedhetetlen az egész országnak, az ipar és a mezőgazdaság valamennyi ágának a villamosítása.

Éppen a szocializmus, majd rákövetkezően a kommunizmus anyagi-technikai bázisának megteremtésével kapcsolta össze Lenin a világ legmagasabb munkatermelékenységi szintjének elérését és annak a feladatnak a megoldását, hogy gazdaságilag utol kell érni és túl kell szárnyalni a fejlett tőkés országokat. „Megszilárdítani, legyőzhetetlenné tenni Szovjet-Oroszországot – ez a legfontosabb" – hangsúlyozta Lenin a VIII. szovjetkongresszus küldötteinek kérdéseire válaszolva.[9]

Lenin kifejtette azt a nagyon fontos gondolatot, hogy a szovjetország eredményes szocialista építésének, a villamosítási terv megvalósításának óriási nemzetközi jelentősége lesz, hogy ez példaképül áll majd más országok győztes proletariátusa előtt. A kongresszuson ezt mondotta: „Amikor majd Oroszországot a villanytelepek és hatalmas technikai berendezések sűrű hálózata fogja borítani, kommunista gazdasági építésünk példakép lesz az eljövendő szocialista Európa és Ázsia számára."[10] Leninnek ezek a szavai prófétaiaknak bizonyultak.

A szocializmus anyagi-technikai bázisának megteremtésével kapcsolatos lenini eszméken alapult Oroszország állami villamosítási terve, a GOELRO – a Szovjet Köztársaság első, 10–15 évre szóló távlati népgazdaság-fejlesztési terve.

[6] *Lenin* Összes Művei. 40. köt. 104. old.
[7] *Lenin* Összes Művei. 42. köt. 219. old.
[8] *Lenin* Összes Művei. 40. köt. 148. old.
[9] Lásd *Lenin* Összes Művei. 42. köt. 119. old.
[10] Ugyanott, 154. old.

Oroszország villamosításának Lenin kezdeményezésére és irányításával kidolgozott terve nagyszabású feladatot tűzött ki: a szocialista társadalom szilárd gazdasági alapjának lerakását; új termelőerőknek a villamos energia talaján való létrehozását, Oroszországnak agrárországból ipari országgá való változtatását. A GOELRO-terv az ipari termelésnek a háború előtti 1913. évi szint kétszeresére való emelését irányozta elő, továbbá 30 új villamos erőmű építését, összesen 1,75 millió kilowatt kapacitással és évi 8,8 milliárd kilowattóra villamosenergia-termeléssel. A terv kimondta, hogy a legfontosabb gazdasági kerületek villamosítása alapján nagy arányokban kell fejleszteni az ipart, mindenekelőtt a nehézipar döntő ágait, továbbá elő kell készíteni a szükséges feltételeket a kisárutermelő parasztgazdaságnak a nagyüzemi társas termelés útjára való áttéréshez.

Lenin azt mondta, hogy a párt politikai programját, amelyet az OK(b)P kongresszusa fogadott el, „ki kell egészítenünk egy másik pártprogrammal, az egész népgazdaság újjáteremtésének és a modern technika színvonalára emelésének a munkatervével"[11]. A pártnak egy ilyen második programja volt a GOELRO-terv.

A GOELRO-terv merész szárnyalása különösen szembeötlő akkor, ha figyelembe vesszük az akkori gazdasági bomlást, éhínséget, nyomort. Nem csoda, hogy az akkori viszonyok között a gazdasági építés lenini terve sokak szemében utópiának, elérhetetlen álomnak tűnt. 1920 őszén Moszkvába érkezett H. G. Wells, az ismert angol író, beszélgetést folytatott Leninnel Oroszország villamosításának tervéről, majd Angliába visszatérve megírta „Oroszország a sötétségben" című könyvét, amelyben Lenint „a Kreml álmodozójának" nevezte.

Wells rokonszenvezett Szovjet-Oroszországgal. Bár könyvében ismételten hangsúlyozta, hogy nem ért egyet a marxizmussal, a burzsoázia szemenszedett hazugságai és rágalmai ellenére elismerte, hogy a szovjethatalmat a nép támogatja, s hogy a bolsevikok óriási alkotó és felvilágosító munkát fejtenek ki. Arról a felejthetetlen benyomásról szólva, amelyet Lenin gyakorolt rá, kijelentette, hogy a „találkozás ezzel a meglepően érdekes kis emberrel, aki őszintén elismerte, mennyire hatalmas méretű és bonyolult az a terv, amit a kommunizmus meg akar valósítani, és aki egyszerűen ennek a tervnek a megvalósítására összpontosította minden erejét", „igen üdítő" volt számára; Leninnel beszélgetve megértette, hogy „a kommunizmus... igen nagy teremtőerő kifejtésére lehet képes". S mindezek ellenére Oroszország villamosításának lenini tervét a kitűnő tudományos fantasztikus regények szerzője „a villamossági szakemberek utópiájának" érezte.[12]

„El lehet-e képzelni ennél bátrabb tervet egy óriási sík országban, ami tele

[11] Ugyanott, 151. old.

[12] Lásd Találkozások Leninnel. Kortársak visszaemlékezései és történelmi riportok. 123–124. old.

van erdőkkel és írástudatlan parasztokkal, ahol nincs vízi erő, ahol nem áll rendelkezésre a szükséges műszaki szaktudás, s ahol a kereskedelem és az ipar az utolsókat rúgja?... A magam részéről képtelen vagyok arra, hogy Oroszország sötét kristályában bármi ilyesmit lássak..., ez a kis ember a Kremlben azonban képes erre: látja, amint a rossz állapotban levő vasutak helyét új villamos szállítási eszközök foglalják el, látja, amint új utak hálózata lepi el az egész országot, látja, amint új és szerencsésebb formában újra megkezdődik az iparosodás, megszületik a kommunista ipari állam."[13]

A nagy Lenin csakugyan látta éles szemével a jövő Oroszországát és rendíthetetlenül hitt a villamosítás „vakmerő" tervének realitásában és megvalósíthatóságában, mert ez a terv a tudományra, a szovjet rendszernek és a kizsákmányolás igája alól felszabadult néptömegeknek a hatalmas alkotóerejére támaszkodott. A szocializmus ellenségei, a nyárspolgárok és az opportunisták gúnyolódtak és élcelődtek a GOELRO-terven. Trockij, Rikov és híveik irreálisnak kiáltották ki, igyekeztek megakadályozni elfogadását, majd végrehajtását. Lenin erélyesen szembefordult a kishitű és kapituláns elemekkel.

Lenin javaslatára a GOELRO-terv kérdését a VIII. összoroszországi szovjetkongresszus napirendjére tűzték.

Lenin naponta ellenőrizte a GOELRO-bizottság munkáját, figyelemmel kísérte, hogyan készíti elő az anyagot a kongresszusra, tanácsokat és utasításokat adott, szorgalmazta a villamosítási tervvel foglalkozó könyv kiadását. Az ő közreműködésének köszönhető, hogy a GOELRO-tervet idejében kinyomtatták és szétosztották a kongresszusi küldöttek között. Lenin megbízásából a kongresszus színhelyéül szolgáló Nagy Színház színpadán Oroszország villamosításának tervét illusztráló hatalmas térképet állítottak fel.

A kongresszuson a villamosítási tervről G. M. Krzsizsanovszkij, a GOELRO-bizottság elnöke számolt be. A feldúlt ország különböző vidékeiről összegyűlt, rosszul öltözött, koplaló kongresszusi küldöttek a Nagy Színház fűtetlen és gyengén megvilágított termében lélegzetvisszafojtva hallgatták a szocialista építésnek Lenin zseniális útmutatásával kidolgozott, lenyűgözően merész, de reális feladatait és ragyogó perspektíváit. A VIII. szovjetkongresszus a GOELRO-tervet egyhangúlag jóváhagyta, s határozatában, amelyet Lenin írt, kifejezte azt a meggyőződését, hogy „minden munkás és dolgozó paraszt megfeszíti minden erejét és nem riad vissza semmilyen áldozattól annak érdekében, hogy Oroszország villamosítási terve bármi áron és minden akadály ellenére megvalósuljon"[14].

Szovjet-Oroszország dolgozó tömegei a villamosítás lenini tervének megvalósítása során nem kímélték erejüket. 1935 végéig a GOELRO-terv villamosenergia-termelési előirányzatát majdnem négyszeresen túlteljesítették. Ez volt az első lépés az egész ország villamosításának útján, amelyet Lenin jelölt ki, s amelyen a párt tántoríthatatlanul vezeti a szovjet népet.

[13] Ugyanott, 124. old.

[14] *Lenin* Összes Művei. 42. köt. 190. old.

AZ ÚJ GAZDASÁGI POLITIKÁRA VALÓ ÁTTÉRÉS ELŐKÉSZÍTÉSE

1921 első hónapjaiban jelentősen súlyosbodtak a gazdasági nehézségek. A rossz termés, a takarmányhiány és az állathullás fokozta a parasztok ínségét és tönkremenését. Komoly elégedetlenséget keltett a parasztság körében a gabonafölösleg kötelező beszolgáltatása. A közellátási helyzet rosszabbodott. A már dolgozó üzemek fűtőanyaghiány miatt újra leálltak. Az éhség, a munkanélküliség és a kimerültség hatására a munkások egy része is elégedetlenkedni kezdett. Nagy nehézségek merültek fel a hadsereg leszerelésével kapcsolatban.

Az osztályellenség az ország nehéz helyzetét saját ellenforradalmi céljaira igyekezett kihasználni. Az ország különböző vidékein kuláklázadások törtek ki, s a kulákságnak helyenként a terményfölösleg kötelező beszolgáltatása miatt elégedetlenkedő középparasztokat is sikerült bevonni a szovjetellenes megmozdulásokba. A kispolgárság ingadozásának szembetűnő megnyilvánulása volt a kronstadti ellenforradalmi lázadás, amelyet a fehérgárdisták és a külföldi imperialisták a mensevikek, az eszerek és az anarchisták közreműködésével szerveztek meg.

Lenin beszédeiben és cikkeiben feltárta a kialakult helyzet okait és ezúttal is a tények szigorúan tudományos, józan mérlegelésével úgy jellemezte az ország helyzetét, mint gazdasági, társadalmi és politikai válságot.

A válság fő okát azok az objektív nehézségek alkották, amelyek a tönkrement, kisparaszti országban a háborúról a békére való áttéréssel kapcsolatban jelentkeztek. Ugyanakkor a párt nem vette és nem is vehette kellőképpen számításba ezeket a nehézségeket. A háborúról a békére való áttérés, mondotta Lenin az OK(b)P X. kongresszusán, olyan nehézségek elé állított bennünket, amelyek leküzdéséhez nem volt meg a tapasztalat, a felkészültség, a szükséges anyag, s ez még jobban kiélezte a válságot. 1920 őszén és telén komoly számítási hibák fordultak elő a fűtőanyag és az élelmiszer elosztásában; ez, hangsúlyozta Lenin, „*közös* hibánk, valamennyien tévedtünk, a *Munka- és Honvédelmi Tanács* is, a *Népbiztosok Tanácsa* is, a *Központi Bizottság* is". A legdöntőbb pedig az volt, hogy a „hadikommunizmus" politikája már nem felelt meg az új feltételeknek.

Ezt az okozta, mondotta később Lenin, „hogy gazdasági offenzívánk során túlságosan messze nyomultunk előre, nem biztosítottunk elégséges bázist magunknak, hogy a tömegek megérezték azt, amit mi akkor még nem tudtunk tudatosan megfogalmazni, de amit hamarosan – néhány hét múlva – már mi is felismertünk, nevezetesen: hogy a tisztán szocialista gazdasági formákra, a tisztán szocialista elosztásra való közvetlen áttérés meghaladja jelenlegi erőnket, és ha nem leszünk képesek visszavonulni úgy, hogy könnyebb feladatokra szorítkozunk, akkor pusztulás fenyeget bennünket"[15].

[15] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 284–285. old.

Lenin értette meg elsőként a kialakult helyzet veszélyes voltát és annak szükségességét, hogy a párt politikájában éles fordulatot hajtsanak végre. Már 1921 februárjában azt a következtetést vonta le, hogy olyan új gazdasági politikára kell áttérni, amely lehetővé tenné a gazdasági és politikai nehézségek leküzdését, biztosítaná a népgazdaság valamennyi ágának helyreállítását és a szocialista társadalom gazdasági alapjainak lerakását. Lenin a párt feladatainak kijelölésekor mindig behatóan tanulmányozta a valóságot – mind különféle anyagok, mind személyes megfigyelések alapján. „Aki ismerte Iljicset – írta Krupszkaja tudja, mennyire értett az élet megfigyeléséhez, minden apróság rögzítéséhez." Az új gazdasági politika kidolgozásánál Lenin az ország 1918–1920-as gazdasági és társadalmi-politikai fejlődésének mélyreható elemzéséből indult ki. Különösen nagy figyelemmel tanulmányozta a falu helyzetét, hosszasan elbeszélgetett parasztküldöttekkel, érdeklődéssel olvasta parasztok leveleit. „Hamisítatlan emberi dokumentumok ezek! Ilyesmit nem hallok egyetlen beszámolóban sem!" – mondotta Lenin a „Bednota" szerkesztőjének, V. A. Karpinszkijnak a laphoz parasztoktól érkező levelekről.

Sok anyagot gyűjtött Lenin Moszkva kormányzóság falvaiban tett látogatása alkalmával. Részt vett a VIII. szovjetkongresszus párton kívüli parasztküldötteinek az ő kezdeményezésére összehívott tanácskozásán, ahol saját szavai szerint „a falusi élet legfájóbb kérdései körül folyó vitából rendkívül sokat merített". A parasztok felszólalásairól készített jegyzeteit elküldte a Központi Bizottság tagjainak és a népbiztosoknak. 1921 januárjában és februárjában Tver, Tambov és Vlagyimir kormányzóságból, Szibériából és más vidékekről érkező parasztokkal beszélgetett, s szinte valamennyien amellett foglaltak állást, hogy el kell törölni a terményfelesleg kötelező beszolgáltatását, és ilyenformán növelni kell a parasztok anyagi érdekeltségét a gazdaság fellendítésében. A beszélgetésekből Lenin következtetéseket vont le az egyes vidékek helyzetére, a parasztok hangulatára vonatkozóan.

Ezzel kapcsolatban O. I. Csernov, egy paraszt, aki akkoriban Leninnél járt, visszaemlékezéseiben a következőket írta: „Miért nagy Lenin? Megmondom, miért. Ő tulajdonképpen nem személyesen engem hallgatott, hiszen nem volt bennem semmi különleges, *hanem rajtam keresztül az egész parasztságot hallgatta, és rajtam keresztül megismerte a tömegek helyzetének egész bonyolultságát.*"[16]

Lenin az egész terményfelesleg kötelező beszolgáltatásának terményadóval való helyettesítéséről a párt és az állam vezetőivel, továbbá a helyi párt- és szovjetfunkcionáriusokkal is tanácskozott. Mindez ragyogóan jellemzi a vezetés lenini stílusát, és megmutatja, milyen nagy jelentőséget tulajdonított Lenin a pártpolitika kidolgozása során a kollektív véleménynek, mennyire számolt a gyakorlati tapasztalatokkal, mennyire meghallgatta a tömegek hangját.

1921. február elején megírta „A parasztokra vonatkozó tézisek előzetes,

[16] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 4. köt. 310. old., oroszul.

nyers vázlatá"-t, s ebben megfogalmazta azokat a fő elveket, amelyeket az egész terményfelesleg kötelező beszolgáltatásának terményadóval való felváltásánál szem előtt kell tartani. Azt javasolta, hogy a kötelező beszolgáltatást, vagyis az egész terményfelesleg kötelező beszolgáltatását váltsák fel előre megállapított terményadóval, amelynek lerovása után a paraszt szabadon rendelkezhet terményeivel. Az új gazdasági politika (NEP) bevezetésével kapcsolatos lenini téziseket a Központi Bizottság jóváhagyta, s ezeken a téziseken alapult az új gazdasági politikára vonatkozóan a X. pártkongresszus elé terjesztett határozati javaslat.

HARC AZ ELLENZÉKIEK ELLEN

Az áttérés a háborúról a békére és a NEP felé tett fordulat idején kemény harc folyt az ellenzéki csoportok ellen, amelyek nyomban kihasználták a nehézségeket és szembefordultak a párt irányvonalával, s ehhez a szakszervezetek szerepének a párt által ismételten megvitatott és eldöntött kérdését használták fel ürügyül. A trockisták és buharinisták rákényszerítették a pártra a szakszervezeti vitát. Lenin ellene volt a vitának, mert úgy vélekedett, hogy elvonja a pártot a sürgősebb ügyektől és az ellenség malmára hajtja a vizet.

Az ellenzéki mozgolódások főkolomposának Lenin Trockijt tartotta, aki kitűzte a szakszervezeti vezető káderek „átrostálásának" jelszavát, a szakszervezetek „államosítását", az államapparátus függvényévé való változtatásukat követelte és amellett foglalt állást, hogy a szakszervezetekben „meg kell húzni a csavarokat". Trockij nem volt hajlandó részt venni a Központi Bizottságnak abban a bizottságában, amelyet a szakszervezeti munka megjavítását szolgáló konkrét intézkedések meghatározása céljából alakítottak meg, összetákolta a maga csoportját és szembehelyezkedett a párt Központi Bizottságának álláspontjával. Trockij magatartását, a Központi Bizottság által kiküldött bizottság konstruktív munkájában való részvétel visszautasítását Lenin úgy értékelte, mint „a fegyelem megsértését", s azt mondta erről az eljárásról, hogy „bürokratikus, nem szovjet, nem szocialista, helytelen, politikailag káros"[17]. Ezzel Trockij, mint Lenin hangsúlyozta, ártott „a pártnak is, a szakszervezeti mozgalomnak is, a sok millió szakszervezeti tag nevelésének is, a köztársaságnak is"[18].

Trockij frakciós tevékenységét támogatta Buharin, aki kijelentette, hogy „ütköző-platformot" terjeszt elő, valójában azonban blokkra lépett Trockijjal. Lenin Buharint olyan emberhez hasonlította, aki olajat önt a tűzre. Azt mondta, hogy Buharin ütköző-csoportja okozta a legtöbb kárt és zavart, s kimutatta „igazi szerepét mint cinkostársét a legrosszabb fajta és legkártékonyabb frak-

[17] *Lenin* Összes Művei. 42. köt. 212. old.
[18] Ugyanott, 262. old.

ciózásban"[19]. Ami pedig Buharin állásfoglalásának eszmei lényegét illeti, szindikalizmusba süllyedt. „*Az eszmei* bomlás Buharinnak és társainak a téziseiben éri el a csúcspontját"[20] – írta Lenin. „Elvtársak – mondotta Lenin –, a párt történetében nem szabad megfeledkeznünk az ilyen ingadozásokról."[21]

A trockisták és a buharinisták nyomába szegődve más pártellenes csoportok is szembeszálltak a párttal: a „munkásellenzék" (Sljapnyikov, Kollontaj, Medvegyev és mások), amely anarcho-szindikalista nézeteket képviselt, a „demokratikus centralizmus" frakció stb.

Az ellenzéki csoportok platformjával szembeállították a lenini platformot, amelyet „Az OKP X. kongresszusának határozattervezete a szakszervezetek szerepéről és feladatairól" című dokumentum, az úgynevezett „tízek platformja" fejtett ki, melyet Lenin és a Központi Bizottság több más tagja írt alá.

Beszédeiben, valamint „A pártválság" és „Még egyszer a szakszervezetekről, a jelenlegi helyzetről, Trockij és Buharin elvtársak hibáiról" című, 1921 januárjában írt cikkeiben Lenin feltárta az ellenzéki csoportosulások opportunizmusát, pártellenes lényegét, leleplezte tevékenységük frakciós jellegét. Ugyanakkor a szakszervezeteknek a proletárdiktatúra rendszerében betöltött szerepével és a szocialista építés során a szakszervezetekre háruló feladatokkal kapcsolatban igen fontos elvi megállapításokat tett, s az általa megjelölt feladatok a szovjet szakszervezetek munkájának programjává váltak.

Hangsúlyozta, hogy a közte és Trockij között a szakszervezetek kérdésében fennálló nézeteltérések lényege az, hogy „milyen módszerekkel kell *közelednünk* a tömeghez, megnyernünk a tömeget és *kapcsolatot* teremtenünk a tömeggel"[22]. A trockisták azt követelték, hogy a szakszervezetekben vezessenek be katonai módszereket, s a tömegekkel szemben alkalmazzanak olyan módszereket, amelyek kényszeren alapulnak. A párt viszont úgy vélekedett, hogy a tömegekhez való közeledésnek, a pártot a tömegekkel összekötő egyik „hajtószíj" szerepét betöltő szakszervezetek tevékenységének a meggyőzés módszerén kell alapulnia. Csak a meggyőzés módszerével lehet a dolgozók millióit tudatos alkotó munkára serkenteni. Ez a szocialista forradalom, a szovjethatalom erejének és legyőzhetetlenségének forrása. Csakis ezzel a feltétellel lehet a szocializmust és a kommunizmust felépíteni.

„Minél nagyobb a lendület, minél nagyobb arányúak a történelmi akciók – mondta Lenin –, annál több ember vesz részt ezekben az akciókban, és fordítva, minél mélyebb átalakítást akarunk végrehajtani, annál inkább fel kell keltenünk iránta az érdeklődést, annál inkább kell törekednünk arra, hogy tu-

[19] Ugyanott, 259. old.
[20] Ugyanott, 234. old.
[21] *Lenin* Összes Művei. 43. köt. 50. old.
[22] *Lenin* Összes Művei. 42. köt. 199. old.

datosan foglaljanak állást mellette, annál inkább kell újabb milliókat és tízmilliókat meggyőznünk ennek szükségességéről."[23]

A szakszervezetek rendeltetése, magyarázta meg Lenin, az, hogy a munkástömegeket mozgósítsák gazdasági és politikai feladatok megoldására, küzdjenek a munka termelékenységének emeléséért és a munkafegyelem megszilárdításáért; a szakszervezeteknek védelmezniük kell a dolgozók érdekeit, elő kell mozdítaniuk anyagi körülményeik javulását, tevékenyen részt kell venniük a kulturális felvilágosító munkában és a termelési propagandában.

A szakszervezet, állapította meg Lenin, nem állami szervezet, hanem „nevelő szervezet, a tömörítés, az oktatás szervezete, iskola, az igazgatás iskolája, a gazdálkodás iskolája, a kommunizmus iskolája"[24]. A szakszervezetnek, amely általában véve a kommunizmus iskolája, többek között a szocialista ipar (majd fokozatosan egyszersmind a mezőgazdaság) irányítására előkészítő iskolának kell lennie a munkások egész tömege, azután pedig valamennyi dolgozó számára. Feladata az, hogy a dolgozók tömegeit bevonja a gazdasági és a gazdasággal kapcsolatos állami szervek munkájába, a gazdasági tervek, a termelési programok, a bértarifák stb. kidolgozásába, hogy igazgatási szakembereket emeljen ki, képezzen ki a munkások, általában a dolgozó tömegek köréből.

Lenin világosan feltárta az állam, a párt és a szakszervezetek közötti viszonyt, hangsúlyozva, hogy Trockij ezt a viszonyt teljesen kiforgatta.

„Az állam – fejtette ki Lenin – a kényszer területe. Őrültség volna lemondani a kényszerről, különösen a proletariátus diktatúrájának korszakában. Az »adminisztrálás« és a dolgok adminisztrátori kezelése itt feltétlenül szükséges. A párt a proletariátusnak közvetlenül kormányzó élcsapata, a párt – vezető. A ráhatás specifikus eszköze, az élcsapat megtisztításának és megacélozásának eszköze a pártból való kizárás, nem pedig a kényszer. A szakszervezet az államhatalom tartaléka, a kommunizmus iskolája, a gazdálkodás iskolája. E téren a specifikus és legfőbb dolog *nem* az igazgatás, hanem a »*k a p c s o l a t*« »a központi« (és persze helyi) »állami igazgatás, a népgazdaság és a *dolgozók nagy tömegei között*«."[25]

Meggyőző választ adott Lenin Trockijnak és Buharinnak arra a szemrehányására, hogy ő politikai szempontból közelít a szakszervezetek kérdéséhez, holott a szakszervezetekhez gazdasági szempontból, a termelés növekedése szempontjából kell közelíteni. Lenin hangsúlyozta, hogy Trockij és Buharin teljesen hibásan, eklektikusan határozta meg a politikának a gazdasághoz való viszonyát.

„Égbekiáltó elméleti hiba – írta. – A politika a gazdaság koncentrált kifejezése... A politikának feltétlenül elsőbbsége van a gazdasággal szemben. Aki

[23] Ugyanott, 135. old.
[24] Ugyanott, 196. old.
[25] Ugyanott, 286. old.

másként gondolkozik, az megfeledkezik a marxizmus ábécéjéről... A kérdés *csak* így vetődik fel (és marxista szempontból nem is vetőd*het* fel másként): ha politikailag nem nyúlunk helyesen a kérdéshez, akkor a szóban forgó osztály nem fogja megtartani uralmát, *ennélfogva* nem oldhatja meg *termelési feladatát sem.*"[26]

A vita lényegében éppen a politika körül folyt, nevezetesen a szakszervezetekkel kapcsolatos politika körül. A politikai megközelítés annyit jelent, hogy a szakszervezetek helytelen kezelése elpusztítja a szovjethatalmat, a proletariátus diktatúráját. Éppen erre vezetett volna a szakszervezetek „átrostálásának" Trockij-féle irányvonala, mert szakadást idézett volna elő a proletariátusban, szakadást a párt és a munkásosztály között, szakadást a proletariátus és a parasztság között. „Politikai szempontból világos, hogy az ilyen módszer szakadáshoz vezet és megdönti a proletariátus diktatúráját"[27] – mondotta Lenin.

A munkásosztály hatalmának pusztulása felé vitt az úgynevezett „munkásellenzék" csoportjának anarcho-szindikalista platformja is, amely tagadta a párt vezető szerepét a proletárdiktatúra rendszerében, többek között a szakszervezetek viszonylatában, és semmiféle jelentőséget sem tulajdonított az államnak a szocialista gazdaság építésében.

Emellett a „munkásellenzék" csoportja rágalmazta a pártot és a szovjet államot, a bürokratizmus elhatalmasodásáról, a „felső pártkörök" elfajulásáról, a tömegektől való elszakadásukról kiabált, demagóg módon a „kritika szabadságát", a „vita szabadságát" stb. követelte. Lenin kimutatta, hogy ebben az ellenzékben tulajdonképpen nincs semmi olyasmi, ami proletár jellegű, munkás jellegű volna, hogy ez az ellenzék valójában a kispolgári spontaneitás kifejezője, hogy a kispolgári, anarchista ellenforradalomnak, a kronstadti lázadás szervezőinek eszméi és jelszavai és a „munkásellenzék" jelszavai összefüggenek egymással.

Lenin élesen bírálta a „munkásellenzék" fő tézisét, amely úgy szólt, hogy a népgazdaság igazgatásának megszervezése „az iparági szakszervezetekbe tömörült termelők összoroszországi kongresszusának feladata, ez választja meg a köztársaság egész népgazdaságát igazgató központi szervet".

A proletárt, a félproletárt és a kisárutermelőt egyaránt magába foglaló „termelők" kifejezéssel operálva a „munkásellenzék" gyökeresen szakított az osztályok pontos megkülönböztetésének marxista követelményével, lemondott a proletárdiktatúráról, a proletariátus vezető szerepéről a nem proletár dolgozók vonatkozásában, mondotta Lenin, és megmagyarázta, hogy az átmeneti időszakban a gazdaság fejlődése elválaszthatatlanul összefügg a kapitalista elemek ellen irányuló osztályharcnak, a munkásosztály és a parasztság kölcsönös viszonyának kérdésével. Márpedig ezeket a kérdéseket éppen a kommunista párt politikáját érvényesítő proletárállam tudja és köteles megoldani.

[26] Ugyanott, 271 272. old.
[27] Ugyanott, 241. old.

A munkásosztály elmaradott részének hangulatához igazodó „munkásellenzék" kijelentette, hogy a szocialista építés vezetése nem a párt, hanem a szakszervezetek feladata. Ugyanerre vezetett Buharin platformja is, aki azt állította, hogy a szakszervezetek jelölései az „ipari főigazgatásokba és központokba" a pártra nézve kötelezőknek tekintendők. „Ez – írta Lenin – teljes szakítás a kommunizmussal és áttérés a szindikalizmus álláspontjára."[28] „Ez *nem* egyeztethető össze a kommunizmussal, *nem* egyeztethető össze az OKP pártprogramjával."[29]

Lenin határozottan visszautasította a párt vezető szerepének aláásására irányuló kísérleteket. A II. összoroszországi bányászkongresszuson mondott beszédében megállapította:

„Több mint húsz esztendeje harcolunk a pártban, bebizonyítottuk a munkásoknak nem szóval, hanem tettekkel –, hogy a párt különleges valami, hogy öntudatos, önfeláldozó embereket követel, hogy a párt elkövet ugyan hibákat, de kijavítja őket, hogy vezet és kiválasztja azokat az embereket, akik tudják, milyen út áll még előttünk, milyen akadályokat kell még leküzdenünk. A párt nem csapja be a munkásokat. Nem tesz olyan ígéreteket, amelyeket nem lehet teljesíteni... Ha azt mondjuk, hogy nem a párt végzi a jelölést és nem a párt irányít, hanem maguk a szakszervezetek, akkor ez nagyon demokratikusan hangzik majd, ezzel talán szavazatokat is lehet szerezni, de nem sokáig. Ez pusztulásba vinné a proletárdiktatúrát... Az irányításhoz az edzett kommunista forradalmárok hadseregére van szükség, ez megvan, a neve: párt."[30]

Csak a kommunista párt képes arra, hogy egyesítse, nevelje és szervezze a munkásosztályt és a dolgozók egész tömegét, hogy ellenálljon e tömeg elkerülhetetlen kispolgári ingadozásainak, a munkások körében jelentkező szakmai szűklátókörűség, illetve szakmai előítéletek elkerülhetetlen hagyományainak és csökevényeinek, s vezesse a proletariátus harcát, a proletariátus révén pedig az összes dolgozókat. A kommunista párt, a proletariátus szervezetének legmagasabb rendű formája, egységes cél – a szocializmus győzelme – felé irányítja az egész nép erőfeszítéseit, valamennyi állami szerv, a szakszervezetek és más társadalmi szervezetek tevékenységét. Lenin mindig hangsúlyozta, hogy „a proletariátus diktatúrája másként, mint a kommunista párt révén, nem lehetséges"[31].

Nem véletlen hát, hogy a szocializmus ellenségei nem mindig harcolnak nyíltan az új rendszer ellen, de mindig szembefordulnak a kommunista pártnak a proletárdiktatúra rendszerében, a szocializmus építésében betöltött vezető szerepével. Például a kronstadti lázadás idején a fehérgárdisták és cinkosaik formailag nem léptek fel a szovjethatalom ellen, de „Szovjetek kommu-

[28] Ugyanott, 234. old.
[29] Ugyanott, 295. old.
[30] Ugyanott, 246–248. old.
[31] *Lenin* Összes Művei. 43. köt. 38. old.

nisták nélkül!" jelszó kitűzésével harcoltak a kommunisták ellen, a bolsevik párt vezető szerepe ellen.

Talán a legszemléltetőbben a kronstadti lázadás példája mutatja, állapította meg Lenin, hogy a proletariátus ellenségei kihasználnak mindennemű elhajlást a következetes kommunista irányvonaltól. A szovjethatalom ellenségei, „miután meggyőződtek arról, hogy nyíltan fehérgárdista lobogó alatt az ellenforradalom reménytelen, most minden erejüket megfeszítik, hogy belekapaszkodjanak az Oroszországi Kommunista Párton belüli nézeteltérésekbe és így vagy amúgy előmozdítsák az ellenforradalmat azzal, hogy a hatalmat olyan politikai árnyalatnak adják át, amely külszínre a legközelebb áll a szovjethatalom elismeréséhez"[32]. Propagandánknak, mondotta Lenin, le kell lepleznie a szovjethatalom ellenségeinek ezt a taktikáját.

A revizionisták és a szocializmusnak mindenféle más ellenségei napjainkban is lényegében ugyanazt teszik, mint annak idején a kronstadti ellenforradalmárok. A „demokratikus szocializmus", a „liberalizálás" jelszavával lépnek fel, síkraszállnak a néphatalomért, de a munkásosztály diktatúrája nélkül, a kommunista párt vezető szerepe nélkül, végső soron a kapitalizmus restaurációjára spekulálva.

Ezért annyira aktuális Lenin intelme, hogy az államhatalom kivívásának és a proletárdiktatúra megvalósításának, a szocializmus győzelmének a fő feltétele a kommunista párt.vezető szerepe.

A trockisták, a buharinisták és más ellenzéki csoportok fellépése 1920 végén – 1921 elején súlyos pártválságot idézett elő. A Központi Bizottságban komoly nézeteltérések jelentkeztek. A pártszervezetekben heves harc dúlt. Lenin közvetlenül irányította a párt harcát a frakciós csoportok ellen. Éber figyelemmel kísérte az ellenzékiek mesterkedéseit, kimutatta nézeteik ártalmasságát a párt és a munkásosztály szempontjából. Biztos volt benne, hogy a kommunisták tömegei felismerik, kinek az oldalán van az igazság. És csakugyan, a pártszervezetek túlnyomó szótöbbséggel jóváhagyták a lenini irányvonalat, az ellenzékiek a vitában teljes vereséget szenvedtek.

AZ OK(b)P TÖRTÉNELMI JELENTŐSÉGŰ X. KONGRESSZUSA

A párt X. kongresszusa 1921. március 8-tól 16-ig ülésezett; munkáját Lenin irányította. Beszámolót tartott az OK(b)P Központi Bizottságának politikai tevékenységéről, előadói beszédet mondott az egész terményfelesleg kötelező beszolgáltatásának természetbeni adóval való helyettesítéséről, a pártegységről és az anarcho-szindikalista elhajlásról, hozzászólt a szakszervezetek kérdéséhez és a fűtőanyagkérdéshez. Lenin írta meg a legfontosabb határozatok ter-

[32] Ugyanott, 83. old.

vezeteit. A kongresszuson éles harc bontakozott ki a küldöttek Lenint támogató többsége és az ellenzékiek között. Lenin igen fontosnak tartotta azt, hogy eszmeileg és szervezetileg szétzúzzák az összes pártellenes csoportosulásokat. Tele volt energiával, harci elszántsággal, optimizmussal, s hangulata átragadt a kongresszus küldötteire.

A párt X. kongresszusa összegezte a szakszervezeti vitát és a szakszervezetek szerepéről és feladatairól olyan határozatot fogadott el, amelyhez a lenini „tízek platformja" szolgált alapul. Lenin felhívta a figyelmet arra, hogy ez a határozat helyesen határozta meg a párt és a szakszervezetek viszonyát. A határozat vázolta, milyen intézkedésekkel kell átalakítani a szakszervezetek egész munkáját annak a lenini tételnek megfelelően, amely szerint a szakszervezetek „a kommunizmus iskolái".

A vita, jegyezte meg Lenin, meggyőzően mutatta a párt érettségét, erejét és egyúttal felfedte az ellenzékieknek, a pártvonal ellenfeleinek igazi arculatát. Hangsúlyozta, hogy az ellenzéki csoportok frakciós tevékenységükkel, demagóg megnyilatkozásaikkal gyengítik és megingatják a pártot, az ellenforradalom malmára hajtják a vizet. Éppen ezért a kommunista párt egységének mindennemű gyengítése, mindennemű frakciózás gyakorlatilag a tőkések és a földesurak hatalmának visszaállítására törekvő osztályellenséget segíti.

Lenin azt tanította, hogy olyan viszonyok között, amikor a kommunista párt hatalmon van, eszmei és szervezeti egységének különösen nagy a jelentősége; ez nemcsak a párt belső ügye, mert a párt sorainak egysége az alapja annak, hogy a munkásosztály, az összes dolgozók a párt köré tömörüljenek, a legfontosabb feltétele a szocialista állam erejének és szilárdságának, a szocializmus győzelmének. A kommunista társadalom felépítésével kapcsolatos feladatok rendkívül változatosak és bonyolultak. Ezek a feladatok csak akkor valósíthatók meg, ha a kommunista párt, amely a vezető és irányító erő, teljesen egységes.

Hogy teljesíthesse vezető szerepét, a kormányzó kommunista pártnak maximálisan egységesnek kell lennie, a pártot egységes akaratnak és vasfegyelemnek kell egybeforrasztania. Ebben látta Lenin a kongresszust megelőző vita fő tanulságát.

A kongresszus határozatot fogadott el „A pártegységről". A határozat, amelynek tervezetét Lenin írta, károsnak és tűrhetetlennek minősített minden néven nevezendő frakciózást, mert a frakciózás elkerülhetetlenül gyengíti a pártot, elrendelte kivétel nélkül minden frakciós csoport feloszlatását és kimondta, hogy a kongresszusi határozat végre nem hajtása a pártból való feltétlen és azonnali kizárást vonja maga után. Lenin az egész párt összeforrottságának fő biztosítékát vezető szervének egységében, a Központi Bizottság egyöntetűségében és szilárdságában látta. Ezért állhatatosan követelte, hogy a Központi Bizottságon belül ne engedjék meg a frakciózás semmiféle megnyilvánulását. Az ő javaslatára a kongresszus felhatalmazta a Központi Bizottsá-

got, hogy a frakciózás útjára lépő központi bizottsági tagokkal szemben alkalmazza a pártbüntetés minden formáját, a pártból való kizárást is beleértve.

„A pártegységről" szóló lenini határozat igen fontos történelmi jelentőségű dokumentum, amely a pártegység megóvása terén irányadó lett a párt és valamennyi pártszerv számára, s óriási szerepet játszott az összes pártellenes csoportok ellen vívott további harcban.

Az OK(b)P X. kongresszusa elfogadta „A pártunkban jelentkező szindikalista és anarchista elhajlásról" című határozatot is, amelyet Lenin terjesztett elő. A határozat megállapítása szerint ez az elhajlás részben annak tudható be, hogy a pártba beléptek volt mensevikek, valamint olyan munkások és parasztok, akik még nem tették teljesen magukévá a kommunista világszemléletet, de főképpen annak, hogy a kispolgári spontaneitás hatást gyakorolt a proletariátusra és a pártra. A „munkásellenzék" és más hasonló csoportok nézetei, állapította meg a határozat, közvetlen veszélyt jelentenek a proletárdiktatúrára nézve és gyakorlatilag segítik a szocialista forradalom osztályellenségeit. A kongresszus hangsúlyozta, hogy rendszeres engesztelhetetlen harcot kell vívni az anarchista-szindikalista nézetekkel, és e nézetek propagálását a kommunista párthoz való tartozással összeegyeztethetetlennek minősítette.

Ugyanakkor Lenin arról beszélt, hogy a „munkásellenzékben" külön kell választani „az egészségeset az egészségtelentől", s hogy be kell vonni a munkába azokat, akik közelebb állnak az osztályszempontból összeforrott és érett proletár tömegekhez. „Ha ellenben továbbra is ellenzékesdit játszanak, akkor a pártnak ki kell zárnia őket soraiból."[33]

Annak, hogy a trockistákat, a buharinistákat és más ellenzéki csoportokat a szakszervezeti vitában eszmeileg és szervezetileg szétzúzták, óriási jelentősége volt a szocialista építés sorsa szempontjából, a pártnak az új gazdasági politikára való sikeres áttérése szempontjából. Az ellenzék szétzúzásában döntő szerepet játszott Lenin elvhűsége, az opportunizmussal, a pártegység megbontására vagy gyengítésére irányuló mindennemű kísérlettel szembeni engesztelhetetlensége.

Lenin a Központi Bizottság politikai tevékenységéről szóló beszámolójában és az egész terményfelesleg kötelező beszolgáltatásának természetbeni adóval való helyettesítéséről mondott előadói beszédében elméletileg és politikailag alaposan megindokolta, miért kell áttérni az új gazdasági politikára. Ez, mondotta, elsősorban politikai kérdés, mert lényege a munkásosztály és a parasztság viszonyában rejlik. Az új gazdasági politika legfontosabb feladata a proletariátus és a parasztság szövetségének szorosabbra fűzése, a munkásosztály diktatúrájának megszilárdítása. Ennek a diktatúrának legfőbb elve, hangsúlyozta Lenin, „a proletariátus és a parasztság szövetségének fenntartása, hogy a proletariátus megtarthassa a vezető szerepet és az államhatalmat"[34].

[33] Ugyanott, 33. és 39. old.

[34] *Lenin* Összes Művei. 44. köt. 42. old.

A munkásosztály és a parasztság szövetségének formáit a konkrét társadalmi és politikai viszonyok, továbbá a szocialista építés egyik vagy másik szakaszában a párt előtt álló feladatok határozzák meg. A polgárháború tüzében, mondotta Lenin, kialakult a proletariátus és a parasztság katonai-politikai szövetsége, amelynek elsőrendű jelentősége volt a szovjetország belső és külső ellenségeinek szétzúzása, a szocialista forradalom vívmányainak megvédése szempontjából. De amikor a háború véget ért, s az ország áttért a békés munkára, a munkás-paraszt szövetség régi formája már elégtelennek bizonyult. A háború sújtotta gazdaság helyreállítása és a szocializmus sikeres építése szükségessé tette a városi és a falusi dolgozók gazdasági szövetségének megvalósítását, a parasztság anyagi érdekeltségének növelését. Az egész terményfelesleg kötelező beszolgáltatásának adóval való helyettesítése, annak lehetővé tétele, hogy a parasztok saját belátásuk szerint rendelkezzenek terményfeleslegükkel, eladhassák és közszükségleti cikkekre cserélhessék be, megteremtette a gazdasági szövetség alapjait.

Lenin óriási történelmi jelentőségű szerepet szánt a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének, ami világosan kitűnik következő szavaiból: „10–20 évi helyes kölcsönös viszony a parasztsággal, s akkor biztosítva van a győzelem világméretekben (még ha elhúzódnak is a proletárforradalmak, amelyek érlelődnek), máskülönben 20–40 évig a fehérgárdista terror gyötrelmei."[35] Lenin azzal a megállapításával, hogy a szocializmus győzelméhez a munkásosztálynak és a parasztságnak nemcsak a politikai, hanem a gazdasági szövetsége is szükséges, továbbá a munkás-paraszt szövetséget biztosító politika elveire vonatkozó megállapításaival továbbfejlesztette a proletárdiktatúráról, a szocializmus és a kommunizmus felépítésének útjairól szóló marxista–leninista tanítást.

Lenin hangsúlyozta, hogy az egész terményfelesleg kötelező beszolgáltatásának adóval való helyettesítése és az áruforgalom fejlesztése érdekeltté teszi a parasztságot a vetésterület növelésében, a földművelés megjavításában, s a paraszti munka termelékenységének emelkedésére és a mezőgazdaság fellendülésére vezet. Ez pedig lehetővé teszi a termékek mennyiségének növelését, a városi lakosság ellátásának javítását, a nagyipar helyreállításához szükséges élelmiszer-, fűtőanyag- és nyersanyagkészletek biztosítását, ami egyúttal az államhatalmat kezében tartó proletariátus helyzetét is megszilárdítja.

Kétségtelen, hogy a kis parasztgazdaság megszilárdítása és a magánkisipar helyreállítása talaján, a szabad áruforgalom, a magánkereskedelem talaján bizonyos fokig felélénkül a kapitalizmus, feléled a városokban a burzsoázia, erősödik falun a kulákság. Ezt a veszélyt nem szabad szem elől téveszteni. Mindamellett, mint Lenin hangsúlyozta, a kapitalizmus bizonyos fokú felélénkülésének megengedése, a proletárdiktatúra alapjainak aláásása nélkül, „lehetsé-

[35] *Lenin* Összes Művei. 43. köt. 361. old.

ges, mert minden a mértéktől függ"[36]. A politikai hatalom birtokában és a gazdaság olyan kulcspozícióira támaszkodva, mint a nagyipar, a föld, a bankok, a vasutak, a külkereskedelem, a munkásosztálynak elegendő eszköz áll rendelkezésére ahhoz, hogy ellenőrzése alatt tartsa a tőkés elemeket, megfékezze kizsákmányolási kedvüket, ne tűrje meg a burzsoá viszonyok túlzott elburjánzását, korlátozza és kiszorítsa a tőkés elemeket.

A szocialista nagyiparnak a mezőgazdaság fellendülése talaján való helyreállítása és fejlesztése győzelemre juttatja a szocialista szektort az iparban és a kereskedelemben, a falu szocialista átalakulásához vezet.

Lenin előadói beszéde alapján az OK(b)P X. kongresszusa határozatot hozott az egész terményfelesleg kötelező beszolgáltatásának természetbeni adóval való felváltásáról, s ezzel megkezdődött az áttérés az új gazdasági politikára, a NEP-re. Ennek a határozatnak megfelelően a párt és a kormány átalakította az ország gazdasági élete vezetésének egész rendszerét, megfelelő intézkedéseket foganatosított az ipar, a mezőgazdaság és a pénzügy, a munkaszervezés terén, új alapokra helyezte a város és a falu közötti áruforgalmat.

Ily módon a szovjetország kommunista pártja Lenin vezetésével történelmi jelentőségű fordulatot tett a „hadikommunizmustól" az új gazdasági politika felé. Teljes erővel mutatkozott meg ebben Lenin bölcsessége és előrelátása, a szocialista építés feladatainak megoldásában alkalmazott alkotó, valóban dialektikus módszere, bátorsága, hozzáértése és elszántsága, hogy gyorsan változtasson a párt politikáján és jelszavain, amikor a helyzet ezt követeli.

Nem volt könnyű feladat áttérni az új gazdasági politikára, sok nehézséggel járt ez magában a pártban is. Akadtak olyan kommunisták, akik kiléptek a pártból, mert nem értették meg a NEP lényegét. Lenin világosan látta a helyzet bonyolultságát, de szükségesnek tartotta az új gazdasági politika rendíthetetlen megvalósítását, s a párt határozottan támogatta a NEP-re való áttérést.

AZ ÚJ GAZDASÁGI POLITIKA

A kongresszus után Lenin folytatta az új gazdasági politikával összefüggő kérdések kidolgozását, igyekezett megértetni a pártaktívával, a tömegekkel e politika lényegét, irányította e politika megvalósítását. 1921 márciusában és áprilisában megírta „A terményadóról (Az új politika jelentősége és feltételei)" című brosúráját, május végén előadói beszédet mondott a terményadóról a X. összoroszországi pártkonferencián. 1921 őszén is több fontos írásában és beszédében foglalkozott az új gazdasági politikával: „Az Októberi Forradalom negyedik évfordulójára" és „Az arany jelentősége most és a szocializmus teljes győzelme után" című cikkeiben, a VII. Moszkva kormányzósági pártkonferencián „Az új gazdasági politikáról" mondott előadói beszédében stb.

[36] Ugyanott, 57. old.

Írásaiban és beszédeiben a forradalmi stratégia és taktika szempontjából mélyrehatóan elemezte az új gazdasági politika felé tett fordulatot, s megállapította, hogy az új gazdasági politika bevezetése áttérés a régi, kapitalista rend közvetlen és teljes szétzúzásáról fokozatos felszámolásának módszerére, az erőd megrohamozásáról a hosszas ostromra. Ez egyáltalán nem azt jelenti, hogy a párt „feladta álláspontjait", hibásaknak ismerte el forradalmi módszereit és a reformizmus álláspontjára süllyedt le. Meg kell különböztetni a reform és a forradalom közötti viszonyt a munkásosztály hatalomra jutása előtt és a proletárdiktatúra megteremtése után. „A proletariátus győzelme előtt – írta Lenin – a reformok a forradalmi osztályharc melléktermékei. A győzelem után a reformok (bár nemzetközi viszonylatban továbbra is »melléktermékek« maradnak) azon ország számára, melyben a győzelmet kivívták, ezenkívül szükséges és jogos lélegzetvételnyi szünetet is jelentenek olyan esetekben, amikor a maximális erőfeszítések után nyilvánvalóan nincs elég erő valamely átmenet forradalmi végrehajtására."[37]

A „hadikommunizmust" a polgárháború rendkívül nehéz körülményei követelték meg. „A »hadikommunizmus« nem volt és nem is lehetett a proletariátus gazdasági feladatainak megfelelő politika. Ideiglenes rendszabály volt."[38] A kapitalizmusról nem lehet egyszerre, közvetlenül áttérni a kommunista elveken alapuló termelésre és termékelosztásra. Több átmeneti szakaszra van szükség, hogy „előkészítsük – évek hosszú sorának munkájával előkészítsük – a kommunizmusba való átmenetet"[39].

Lenin hangsúlyozta, hogy a szocializmus és a kommunizmus felépítésének egyik legfontosabb feltétele a munka mennyisége és minősége szerinti elosztás elvének, az erkölcsi ösztönzéssel kombinált anyagi érdekeltség elvének az érvényesítése. „Ne közvetlenül a lelkesedésre építsünk – írta Lenin –, hanem a nagy forradalom szülte lelkesedés segítségével a személyes érdekre, a személyes érdekeltségre, az önálló elszámolásra támaszkodva dolgozzunk azon, hogy mindenekelőtt szilárd kis hidakat építsünk, amelyek kisparaszti országunkban az államkapitalizmuson át elvezetnek a szocializmushoz; másképp nem érkezünk el a kommunizmushoz, másképp nem tudjuk elvezetni a kommunizmushoz az emberek tízmillióit. Ezt mondta nekünk az élet. Ezt mondta nekünk a forradalom fejlődésének objektív menete."[40]

Lenin szembeszállt minden egyenlősítő tendenciával és azt mondotta, hogy aki figyelmen kívül hagyja az anyagi érdekeltség elvét, a marxista politikával összeegyeztethetetlen szubjektivizmusba esik. Politikai realizmusra tanított, arra, hogy valamely társadalmi-gazdasági intézkedés végrehajtásánál gondosan figyelembe kell venni az anyagi feltételeket s azt, hogy mennyire vannak felkészülve rá a tömegek.

[37] *Lenin* Összes Művei. 44. köt. 225 old.
[38] *Lenin* Összes Művei. 43. köt 202 old.
[39] *Lenin* Összes Művei 44. köt 150 old.
[40] Ugyanott.

Az új gazdasági politika a szocialista építés 1918 tavaszán kidolgozott lenini tervének továbbfejlesztése volt. Míg akkor még fel sem merült az a kérdés, hogy az átmeneti időszak gazdasága hogyan függ össze a piaccal, a magánkereskedelemmel, az áru-pénz viszonyokkal, 1921-ben Lenin már erre a kérdésre is választ adott. Meggyőzően kimutatta, hogy egy hatalmas szocialista ipar létrehozása és a kis parasztgazdaságnak a nagyüzemi kollektív gazdaság vágányaira való átállítása érdekében a proletárállamnak fenn kell tartania és ki kell használnia a kereskedelmet és az áru-pénz viszonyokat.

Itt különös világossággal mutatkozott meg Leninnek az a jellemvonása, hogy alkotó módon közelítette meg az új társadalom építésének elméletét és gyakorlatát: a tudományos kommunizmus eszméit továbbfejlesztve az új tapasztalatok alapján kiegészítette és pontosabban megfogalmazta az általa korábban felállított tételeket vagy újakkal cserélte fel őket.

A NEP-re való áttérés időszakában Lenin egy ideig úgy vélte, hogy lehetséges a szocialista ipar és a parasztgazdaság közötti közvetlen termékcsere („árucsere") megszervezése az állam élelmezési szervei révén, valamint a kereskedelem megengedése mind a szövetkezet révén, mind a piacokon, de csak a helyi gazdasági forgalom keretében.

1921 őszén azonban már nyilvánvalóvá vált, hogy a termékcsere mint az állam és a kisárutermelők gazdasági kapcsolatainak fő formája elfogadhatatlan. Kitűnt, hogy „az árucseréből nem lett semmi", „árucsere helyett közönséges adásvétel, kereskedés lett a dologból"[41]. S Lenin, aki mindig figyelemmel kísérte, tanulmányozta az életet, arra a következtetésre jutott, hogy a város és a falu közötti gazdasági kapcsolat fő formájának az áruforgalomnak, a kereskedelemnek kell lennie.

Az új gazdasági politikára való áttérés, Lenin elgondolása szerint, a gazdálkodás új módszereit követelte meg. Megkövetelte azt, hogy az állami vállalatoknál bevezessék az önálló elszámolást, biztosítsák veszteségmentes működésüket, rentábilis gazdálkodásukat, a termelés minden szférájában bevezessék a rubelellenőrzést, következetesen érvényesítsék a munkások, a parasztok, az értelmiségiek anyagi érdekeltségét munkájuk eredményeiben, a termelés fejlesztésében. S itt Lenin olyan formák bevezetésére gondolt, amelyek a munkásokat és az alkalmazottakat nemcsak egyénileg, hanem kollektíve is érdekeltté teszik az egész vállalat munkájának eredményeiben.

Az új gazdasági politika kidolgozása során Lenin – akárcsak 1918 elején a gazdasági terv kidolgozásakor – lehetségesnek tartotta az „államkapitalizmus" különböző formáinak; a koncesszióknak, a vegyestársaságoknak stb. felhasználását a magántőke ellenőrzése céljából és az ország lehető leggyorsabb gazdasági újjáépítése érdekében.

Ám már a következő két-három év tapasztalatai azt mutatták, hogy az államkapitalista vállalatok nem váltak be. A külföldi tőkések nem pályáztak

[41] Ugyanott, 205. old.

koncessziókra, mert abban az illúzióban ringatták magukat, hogy a szovjethatalom hamarosan „csődbe jut"; s ami a legfontosabb, a szovjetország gazdaságának helyreállítása sokkal gyorsabban ment végbe, mint ahogy 1921-ben feltételezni lehetett, s ezért a koncessziók szélesebb körű alkalmazása nem volt többé célszerű.

Az OK(b)P új gazdasági politikáját Lenin nemzetközi jelentőségűnek tartotta, mert a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet alapvető, minden országra érvényes törvényszerűségeit fejezi ki. A parasztság vezetéséhez, a szilárd munkás-paraszt szövetséghez és a parasztságnak és más kispolgári rétegeknek a társadalmi termelés útjára való fokozatos átvezetéséhez szükséges intézkedések helyes meghatározását és megvalósítását Lenin minden ország győztes proletariátusának legnehezebb feladatai közé sorolta. „Az a feladat mondotta Lenin –, amelynek megoldásán most fáradozunk, egyelőre ideiglenesen – csak egymagunk, merőben orosz feladatnak látszik, de a valóságban olyan feladat, amely minden szocialista előtt fel fog merülni. A kapitalizmus pusztulóban van; pusztulása során még tíz- és százmillióknak okozhat hihetetlen szenvedéseket, de nincs az az erő, amely megmenthetné a pusztulástól. Az új társadalom, amely a munkások és a parasztok szövetségén fog alapulni, elkerülhetetlenül el fog érkezni. Előbb vagy utóbb, húsz évvel előbb vagy húsz évvel később, de el fog érkezni, és mi e társadalom részére segítünk kidolgozni a munkások és a parasztok szövetségének formáit, amikor új gazdasági politikánk megoldásán fáradozunk."[42]

A történelem teljes mértékben igazolta Leninnek ezt a megállapítását.

Az új gazdasági politika bevezetésével kapcsolatban a Szovjet Köztársaságban szerzett tapasztalatok világtörténelmi jelentőségűek, segítik a szocialista közösség országainak kommunista és munkáspártjait az új társadalom építésében. Sőt a Szovjetunió kommunista építésének gyakorlata igazolja annak a lenini gondolatnak a helyességét, hogy a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakára jellemző gazdálkodási alapelvek és módszerek egész sora érvényes marad a szocialista társadalomban és a szocializmusnak kommunizmusba való átnövése során is.

A kommunista párt az új gazdasági politikát az opportunista elemekkel vívott kemény harcban dolgozta ki és érvényesítette.

Cáfolva az ellenzékieknek azt a demagóg állítását, hogy a párt akkor, amikor áttért az új gazdasági politikára, megfeledkezett az ipar helyreállításának és fejlesztésének feladatáról, Lenin kimutatta, hogy az új gazdasági politika elválaszthatatlanul összefügg a villamosítási tervvel, az ország ipari fejlesztésével. Nevetséges és ostoba dolog azt gondolni, mondotta, hogy a párt lemondott fő célkitűzéséről – a Szovjet Köztársaság hatalmas ipari bázisának létrehozásáról: „A szocializmus egyetlen lehetséges gazdasági alapja a gépi nagy-

[42] Ugyanott, 320. old.

ipar. Aki erről megfeledkezik, az nem kommunista."[43] Éppen az új gazdasági politika teremti meg a nagyipar helyreállítására és fejlesztésére irányuló rendszeres és szakadatlan munkához szükséges feltételeket. Bírálta a „baloldaliakat", s ugyanakkor erélyesen szembeszállt Buharinnal, Szokolnyikovval, Preobrazsenszkijjel és másokkal, akik nagyobb engedményeket követeltek az országon belüli tőkés elemek és az imperialista hatalmak javára. Azt tanította, hogy bármilyen éles fordulatot tesz is a párt a maga politikájában, nem szabad szem elől tévesztenie az általános perspektívát, mindig világosan látni kell a szocializmus és a kommunizmus felé vivő utat, szilárdan kell haladnia célja felé.

A PÁRT TOVÁBBI MEGSZILÁRDÍTÁSA

Lenin az új gazdasági politika feladatainak sikeres megvalósítása érdekében szükségesnek tartotta a párt további szervezeti és ideológiai erősítését, az egész pártmunka színvonalának emelését. Nagy figyelmet fordított az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt X. kongresszusán a párton belüli demokrácia fejlesztéséről, a párttagság eszmei és politikai színvonalának emeléséről és összetételének javításáról hozott határozatok végrehajtására.

A X. kongresszuson a pártépítés kérdéseivel kapcsolatban hozott határozatnak megfelelően, Lenin javaslata alapján kidolgozták és 1921 júniusában elfogadták a párttisztítás végrehajtásáról szóló központi bizottsági határozatot. Lenin „A párttisztításról" című cikkében kifejtette, hogy ki kell tenni a pártból a tömegektől elszakadt elemeket, „nem is szólva, természetesen, azokról az elemekről, akik lejáratják a pártot a tömegek szemében", hogy „meg kell tisztítani a pártot a gazemberektől, az elbürokratizálódott, tisztességtelen, ingatag kommunistáktól és a mensevikektől, akik átmázolták a »homlokzatot«, de lelkükben mensevikek maradtak"[44]. Hangsúlyozta, hogy a tagfelvételt illetően szigorúbb feltételeket kell megállapítani, s határozottan tiltakozott Zinovjev javaslatai ellen, amelyek megkönnyítették kispolgári és nyíltan ellenséges elemek befurakodását a pártba. Csak így lehet biztosítani, írta, a párt – a tagság összetételét tekintve – igazi proletár jellegét és a párt vezető szerepét a kapitalista elemekkel vívott harcban.

A legáltalánosabb belső pártfeladatnak Lenin nem a párt sorainak mennyiségi gyarapítását tartotta, hanem minőségi javításukat, az egész párttagság kommunista nevelését, tudatosságának, aktivitásának, öntevékenységének és kezdeményezésének fokozását, valamint a párt sorainak ezen az alapon nyugvó abszolút egységét.

Lenin kifejtette, hogy a párt belső demokráciájának minden irányú kibontakoztatásához a párt tagjait tevékenyen be kell vonni a pártéletbe, a pártpoliti-

[43] Ugyanott, 44. old.
[44] Ugyanott, 119. és 121. old.

ka minden kérdésének megvitatásába és megoldásába, következetesen alkalmazni kell a kollektív vezetés módszereit.

A párt erősítésében, a szocialista építés valamennyi feladatának megoldásában Lenin fontos eszköznek tartotta a kritikát és önkritikát. Ugyanakkor mindig visszautasította a pártellenes, szovjetellenes elemeknek és mindenféle politikailag éretlen embereknek a „kritika szabadságára" támasztott demagóg igényeit. Lenin megállapította, hogy a kritikának a szovjet rendszer erősítését, nem pedig megingatását kell szolgálnia. A kritikának, mondotta, nem szabad olyan formákat öltenie, amelyek segíthetik a proletariátus osztályellenségeit. Minden kritikát gyakorlónak tisztában kell lennie ezzel, és gyakorlati munkájával kell előmozdítania a fogyatékosságok és hibák helyrehozását.

Lenin élesen elítélte az elfogult, ledorongoló, rágalmazó „kritikát". Ebből a szempontból igen jellemző 1921. május 30-án kelt válaszlevele J. H. Lutovinovhoz, a volt „munkásellenzék" egyik vezetőjéhez. Rámutatva arra, hogy Lutovinov meghamisítja a tényeket, nem von le világos és pontos következtetéseket és egyes fogyatékosságok alapján próbálja lejáratni a pártot és a szovjetrendszert, Lenin ezt írta:

„»Nem személyeken, hanem magán a rendszeren múlik. Most felteszem a kérdést: proletariátus vagy tartás nélküli deklasszált kispolgári értelmiség« – írja Ön.

Ez nevetséges. Éppen az Ön levele nagyszerű emberi dokumentum, amely úgy mutatja be nekünk a szerzőt, mint a tartás nélküli kispolgári értelmiség példáját."

Az igazi proletárok „sohasem jutnak el a tartás nélküli kispolgári értelmiséginek az osztályszerepéig, aki tehetetlenül ide-oda hányódik, aki felül a pletykának, aki a pletykafoszlányokat »rendszernek« nevezi.

Ez az én nyílt válaszom."[45]

Lenin újra meg újra hangsúlyozta, hogy a pártban következetesen érvényesíteni kell a demokratikus centralizmusnak, a vasfegyelemnek, a szervezeti szabályzat szigorú betartásának és a párthatározatok feltétlen teljesítésének az elvét. A párt irányvonala, a párt határozatai és utasításai elleni fellépést a párthoz tartozással összeegyeztethetetlennek tekintette.

Ezzel kapcsolatban figyelemre méltó a következő tény. Az OK(b)P X. kongresszusának „A pártegységről" szóló határozata ellenére a volt „munkásellenzék" tagjainak egy csoportja (A. G. Sljapnyikov, Sz. P. Medvegyev, A. M. Kollontaj, G. I. Mjasznyikov és mások) folytatta frakciós tevékenységét. Mjasznyikov Perm kormányzóság motovilihai kerületében pártellenes csoportot szervezett és „Kényes kérdések" címmel cikket tett közzé, amelyben rágalmazta a pártot, teljes sajtószabadságot követelt stb. 1921. augusztus elején Lenin hosszú levelet írt Mjasznyikovnak, élesen bírálva állásfoglalását.

Azzal kapcsolatban, hogy Mjasznyikov sajtószabadságot követelt minden-

[45] *Lenin* Összes Művei. 52. köt. Budapest 1979. 246–247. old.

kinek – „a monarchistáktól az anarchistákig bezárólag", Lenin gúnyosan ezt írta:

„Remek! De, engedje meg, minden marxista és minden munkás, aki gondolkozott forradalmunk négyévi tapasztalatain, azt fogja mondani: majd tisztázzuk, *miféle* sajtószabadságot? *minek* az érdekében? *melyik osztály* számára?

Mi nem hiszünk »abszolút« dolgokban. Mi nevetünk a »tiszta demokrácián«...

A sajtószabadság mindenütt a világon, ahol tőkések vannak, szabadság a lapok *megvásárlására*, az írók *megvásárlására*, a »közvélemény« *megvásárlására*, megvesztegetésére és megdolgozására a *burzsoázia érdekeinek* megfelelően...

És nálunk? Tagadhatja-e bárki is, hogy a burzsoáziát levertük, *de nem semmisítettük meg? hogy elrejtőzött?* Ez tagadhatatlan.

A sajtószabadság az OSZFSZK-ban, amelyet az egész világ burzsoá ellenségei vesznek körül, a burzsoázia és leghűségesebb szolgái, a mensevikek és az eszerek *politikai szervezkedésének* szabadsága."

A „sajtószabadság" nem a párt és a szovjet állam tevékenységében mutatkozó fogyatékosságok kiküszöbölését szolgálná, mert ezt természetesen nem akarja a nemzetközi burzsoázia – „márpedig a sajtószabadság *ennek a nemzetközi burzsoáziának* fegyverévé válna".

A burzsoázia szerte a világon amúgy is igen erős. Ha *még* egy olyan fegyvert is adnánk a kezébe, mint a „sajtószabadság", a „politikai szervezkedés szabadsága" a Szovjet Köztársaságban – „akkor megkönnyítenénk az ellenség dolgát, segítenénk az osztályellenséget.

Nem óhajtunk öngyilkosságot elkövetni, ezért ezt nem tesszük meg."

A fogyatékosságokat kiküszöbölni, a betegséget gyógyítani „nem a »szabadsággal« *(a burzsoáziát szolgálóval)* kell..., hanem proletár- és pártintézkedésekkel".

Lenin azt tanácsolta Mjasznyikovnak, gondolkodjon el mindezen, szakítson gyökerükben hibás, pártellenes nézeteivel és lépjen a helyes útra, lásson neki a gyakorlati munkának.[46] Ám Mjasznyikov nem hallgatott ezekre a tanácsokra, nem vonta le a kellő következtetéseket. 1922 februárjában a pártfegyelem többszöri megsértéséért és frakciós csoport szervezéséért kizárták a pártból.

Különösen nyomatékosan hívta fel Lenin cikkeiben és beszédeiben a figyelmet arra, hogy mennyire fontos a párt, a szakszervezetek tömegkapcsolatainak erősítése. Ebben rejlik a párt ereje és legyőzhetetlensége, hangsúlyozta.

Kapcsolat a tömeggel – ez a következőket jelenti:

„A *sűrűjében* élni.

Ismerni *hangulatát.*

Mindent tudni.

Megérteni a tömeget.

Érteni a vele való foglalkozáshoz.

[46] Lásd *Lenin* Összes Művei. 44. köt. 73–78. old.

Kivívni **abszolút** bizalmát.

Nem szabad elszakadniuk a vezetőknek a vezetett tömegtől, az élcsapatnak a munka egész seregétől."[47]

Lenin nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy a kommunisták közvetlenül az üzemekben és a falvakban végezzenek pártmunkát, hogy a vezető pártmunkások a dolgozók gyűlésein beszámolókat és előadásokat tartsanak. Élesen elítélte a „kommunista gőgöt", az olyan párttagok magatartását, akik kérkedtek, dölyfös felfuvalkodottságukban azt hitték, hogy minden feladatot meg lehet oldani az íróasztal mellől, egyszerű parancsolgatással, általános politikai frázisok hangoztatásával, s nem voltak hajlandók mindennapi fáradságos nevelő és szervező munkát végezni a tömegek körében. A kommunistának, tanította Lenin, a pártonkívüliek példaképéül kell szolgálnia, élharcosnak kell lennie a szocialista építés minden szakaszában, példát kell mutatnia a munkában, a társadalmi és a magánéletben.

A NÉPGAZDASÁG HELYREÁLLÍTÁSA

Lenin azt tanította, hogy az irányítás szervezetét, az állam és a párt apparátusának felépítését összhangba kell hozni a gazdasági és politikai feladatokkal, hogy a gyakorlatban ki kell próbálni és állandóan tökéletesíteni kell őket. S amikor a gazdasági és a politikai célszerűségre, az élet szükségleteire való tekintettel az igazgatási szervek bizonyos átalakítása vált szükségessé, Lenin bátran összetörte az elavult formákat, határozottan félredobott minden hivatali megfontolást.

Ugyanakkor azonban többször is óvott az elhamarkodott, indokolatlan és megalapozatlan átszervezésektől. Amikor például 1920 végén a VIII. szovjetkongresszuson az egyik küldött felvetette, vajon nem kellene-e feloszlatni a Munka- és Honvédelmi Tanácsot, Lenin helytelenítette ezt, mondván: „Nem szándékszunk átszervezésekbe bocsátkozni, mielőtt a gyakorlatban kipróbáljuk, hogyan sikerül teljesíteni az egységes gazdasági tervet. Itt is így van: hétszer mérj, egyszer vágj."[48]

Lenin kezdeményezésére és az ő vezetésével a polgárháború befejezése és az új gazdasági politikára való áttérés után az új feladatoknak megfelelően átalakították az igazgatási szerveket, az állam- és a pártapparátus egész munkáját. Ennek az átalakulásnak az volt a célja, hogy az igazgatásban érvényesítsék a demokratikus centralizmus elveit, tökéletesítsék a gazdasági és kulturális építés vezetését.

Lenin, a párt figyelmének középpontjában a népgazdaság problémái állottak. Lenin hangsúlyozta, hogy a gazdasági építésnek, a termelés irányításának

[47] Ugyanott, 494. old.

[48] *Lenin* Összes Művei. 42. köt. 162. old.

a kérdései elsőrendű politikai jelentőségűek, s hogy a proletár, szocialista államnak, a kommunista pártnak elsősorban éppen ezekkel a kérdésekkel kell foglalkoznia.

„A burzsoá rendszerben – mondotta – a vállalkozók végezték a gyakorlati munkát, nem pedig az állami szervek, nálunk viszont minden gazdasági kérdés – mindannyiunknak közös ügye. Ez számunkra a legérdekesebb politika."[49] Lenin szavai elevenjére tapintanak a mai revizionistáknak, akik a párt vezető szerepének kisebbítésére törekedve azt állítják, hogy a pártnak csak erkölcsi tényezőnek, afféle felvilágosító szervezetnek kell lennie, s nem kell a szocialista építés gyakorlati ügyeivel, kiváltképpen gazdasági kérdésekkel foglalkoznia.

„Legfőbb politikánknak most az állam gazdasági építésének kell lennie"[50] – hangsúlyozta Lenin 1920 novemberében.

Ebből kiindulva több fontos szervezeti intézkedést javasolt azzal a céllal, hogy erősítsék a népgazdaság vezetését.

A gazdasági népbiztosságok munkájának összefogását és irányítását a Munka- és Honvédelmi Tanácsra bízták. Lenin kezdeményezésére 1921 februárjában a Munka- és Honvédelmi Tanács kebelében megalakították az egységes tervező központot: az Állami Tervbizottságot. Lenin meghatározta az Állami Tervbizottság feladatait és irányította tevékenységét; gyakran beszélgetett az Állami Tervbizottság elnökével, G. M. Krzsizsanovszkijjal, leveleket és feljegyzéseket írt neki, utasításokkal és tanácsokkal látta el. A tervezést, hangsúlyozta Lenin, össze kell kapcsolni az élettel, figyelembe kell venni a társadalom anyagi életének megérett szükségleteit és ezek kielégítésének reális lehetőségeit, szem előtt kell tartani a párt és a kormány politikájának fő feladatait, a legjobb gyakorlati tapasztalatokra kell támaszkodni. Az Állami Tervbizottságról megjelent kormányrendelet megállapította, hogy az Állami Tervbizottság fő feladata „az egész államra kiterjedő egységes gazdasági terv kidolgozása, a terv megvalósítási módjainak és rendjének meghatározása". Átszervezték a gazdasági népbiztosságok tevékenységét is.

A gazdaság pártvezetésének erősítése céljából átszervezték a pártszervek tevékenységét is. A Központi Bizottság apparátusába több olyan elvtársat vontak be, aki járatos volt gazdasági kérdésekben, bevezették a felelős instruktor pártmunkások intézményét. „Márpedig nekünk éppen [az kell] – írta Lenin –, hogy gazdasági szakemberek (a KB megbízásából) támogassák a helyi szervezeteket, ellenőrizzék, instruálják őket."[51]

A párt kommunisták ezreit irányította a Vörös Hadseregből gazdasági pártmunkára. Lépések történtek a vállalatok pártsejtjeinek erősítése céljából. Lenin azt a feladatot tűzte a pártszervek, a gazdasági pártkáderek elé, hogy behatóan foglalkozzanak a gazdasággal, hozzáértéssel, konkrétan és operatívan

[49] *Lenin* Összes Művei. 43. köt. 307. old.
[50] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 385. old.
[51] *Lenin* Összes Művei. 52. köt. 251. old.

irányítsák a gazdaságot, hogy ne szorítkozzanak jó határozatokra, hanem közvetlenül vegyenek részt a termelés megszervezésében. „Az irányításhoz – mondotta Lenin – szakértelem, a termelés minden feltételének teljes és pontos ismerete, a termelés technikájának korszerű szinten való ismerete, bizonyos tudományos képzettség szükséges."[52]

A gazdasági építés feladatainak megvalósításában és a szovjet szervek munkájának átszervezésében fontos szerepet játszott „A Munka- és Honvédelmi Tanács utasítása a helyi szovjetintézményeknek", amelyet Lenin írt. Ebben a dokumentumban összefoglalta a szovjethatalom által az új gazdasági politika bevezetésének érdekében tett első lépésekre vonatkozó gazdag anyagot, megjelölte az egyes népgazdasági ágak fejlesztésének konkrét útjait és kitűzte az igazgatási szervek feladatait.

A politikai élet, írta Lenin, végtelenül sok láncszemből álló végtelenül hosszú lánc. A kommunista politika művészete abban rejlik, hogy idejében meghatározzuk a fő láncszemet, amely az adott pillanatban minden másnál fontosabb, a feladatok láncából kiemeljük a központi feladatot, s ennek megvalósítására összpontosítsuk fő erőnket és fő figyelmünket. Lenin kitűnően értett ehhez a művészethez.

1921–1922-ben Lenin úgy látta, hogy a gazdasági építés fő láncszeme, központi feladata „a bel*kereskedelem* felélénkítése helyes állami szabályozás (irányítás) mellett"[53]. Lenin rámutatott arra, hogy csakis a város és a falu közötti áruforgalom kibontakoztatásával lehetett erősíteni a munkásosztály és a parasztság gazdasági összefogását, fellendíteni a mezőgazdaságot és az ipart. Lenin kitűzte a kulturált kereskedés elsajátításának jelszavát és élesen elítélte azokat a párttagokat, akik lenézték a kereskedelmet.

Nagyon súlyos körülmények közepette kellett végrehajtani a mezőgazdaság helyreállítását. 1921-ben 34 kormányzóságot erős aszály sújtott, s ennek következtében rossz volt a termés. Milliók éheztek. Az éhínség elleni harc megszervezése Lenin egyik legsürgősebb feladata lett. A párt és a kormány óriási nehézségeket leküzdve megbirkózott az éhínséggel, s talpra állította az aszály sújtotta vidékek mezőgazdaságát.

Lenin állandóan figyelemmel kísérte a vetésterület növelésével és a szántóföldi növények terméshozamának fokozásával összefüggő kérdéseket, a parasztgazdaságok támogatására irányuló intézkedések végrehajtását, nagy gondot fordított a szovhozok munkájának megjavítására. Ismételten hangsúlyozta a mezőgazdasági szakemberek széles körű felhasználásának és a mezőgazdaság gépekkel való ellátásának szükségességét. Az ő javaslatára intézkedések történtek a hazai traktorgyártás megszervezésére és külföldi traktorok vásárlása érdekében, s megkezdődött a szervezett traktorosképzés. „A traktor – mondotta – a régi földművelés gyökeres átalakításának és a szántóterület növelésé-

[52] *Lenin* Összes Művei. 40. köt. 203. old.
[53] *Lenin* Összes Művei. 44. köt. 222. old.

nek legfontosabb eszköze."[54] 1921 októberében Lenin meglátogatta a moszkvai állattenyésztési főiskola tangazdaságát (a Butirki tanyát), ahol jelen volt egy villanyeke kipróbálásánál, majd megtekintette a gazdaságot, az állattenyésztő telepet, a tejfeldolgozó üzemet és felkereste a munkások klubját.

Az ipar kérdései mindig Lenin figyelmének középpontjában álltak. Ő irányította az egész ipar általános helyreállítási és továbbfejlesztési tervének kidolgozását, elmélyülten tanulmányozta valamennyi iparág helyzetét, érdeklődött a legfontosabb vállalatok tevékenysége iránt, beszélgetett munkásokkal és gazdasági vezetőkkel. Az ő útmutatásai alapján és részvételével készült „A Népbiztosok Tanácsának rendelete az új gazdasági politika elveinek megvalósításáról", amely meghatározta az ipar szervezésével és az új viszonyok közötti igazgatásával kapcsolatos feladatokat. A vállalatokat önálló elszámolásra állították át, feladatukul tűzték ki a rentabilitást: a veszteség megszüntetését és a nyereség elérését. Kiszélesítették a gyárigazgatóságok, a vállalatvezetők hatáskörét. Egyidejűleg lépések történtek abban az irányban, hogy biztosítsák a dolgozó tömegek tevékenyebb részvételét a termelés irányításában.

Sokat foglalkozott Lenin a Donyec-medence helyreállításával, ezt a területet tekintette a szovjet gazdaság egyik legfőbb központjának: mindaddig nem beszélhetünk sem a nagyipar helyreállításáról, sem a szocializmus tényleges építéséről, mondotta Lenin, míg a Donyec-medencét nem emeljük a kellő színvonalra. A II. összoroszországi bányászkongresszus idején Lenin elbeszélgetett a kongresszuson küldöttként részt vevő bányászokkal a széntermelésről, a munkások helyzetéről. Szívből jövő háláját fejezte ki az alekszandrov-grusevszkiji kerület III. Internacionálé nevű bányájában dolgozó munkáskollektívának a moszkvai proletariátusnak küldött 30 ezer pud szénért, amelyet szombati és vasárnapi társadalmi munkában termeltek.

Behatóan tanulmányozta Lenin a bakui és grozniji olajtelepek munkáját – az Olajipari Főbizottság szakembereinek jelentései és az e kérdéssel foglalkozó egyéb anyagok valósággal tarkállottak a lenini széljegyzetektől, észrevételektől és számításoktól. 1921 tavaszán fogadta a bakui olajipari munkások küldöttségét. Kikérdezte őket a telepek helyzetéről, a munkások életéről és hangulatáról. Hangsúlyozta, hogy az olajipart rövid idő alatt helyre kell állítani, és felhívta a küldöttség figyelmét arra, hogy a bakui proletariátusnak a legszorosabb szövetségre kell lépnie az azerbajdzsáni parasztsággal.

„Láthattuk – írta visszaemlékezéseiben A. A. Nyikisin, a beszélgetés egyik részvevője –, hogy Vlagyimir Iljics a mi életünket élte, tudott rólunk, tanulmányozta lehetőségeinket, ismerte gyengén működő telepeinket és felhívta rájuk a figyelmünket. Valamennyiünkre nagy hatással volt Vlagyimir Iljics rendkívüli egyszerűsége, páratlan szívélyessége és alig töltöttünk a társaságában öt percet, máris úgy éreztük magunkat, mintha réges-régen ismernénk, s így feszteleníl, meghitten beszélgettünk."[55]

[54] *Lenin* Összes Művei. 42. köt. 107. old.

[55] Visszaemlékezések Vlagyimir Iljics Leninre. III. rész. Moszkva 1960. 322. old., oroszul.

A Munka- és Honvédelmi Tanács ülésein Lenin elnökletével ismételten megtárgyalták az ércbányászat helyzetére és fejlesztési tervére vonatkozó kérdéseket. Lenin előrelátóan felhívta a figyelmet a kurszki mágneses anomália óriási népgazdasági jelentőségére, és csakugyan, ebben a körzetben óriási vasérckészleteket fedeztek fel. A Munka- és Honvédelmi Tanács Lenin javaslatára már 1920 augusztusában határozatot hozott ennek a körzetnek felderítésére, később pedig külön bizottság alakult a kurszki mágneses anomália tanulmányozására. Lenin állandóan érdeklődött a bizottság munkája iránt, s hangsúlyozta, hogy „ezt az ügyet *r e n d k í v ü l* erélyesen kell intézni"[56].

Nagy gondot fordított Lenin a kohászati üzemek, a Jugosztal, az Ivanovo-Voznyeszenszk kormányzósági textilgyárak helyreállítására, a gépgyártás megszervezésére, a papíripar fejlesztésére, az aranykitermelésre, a cukorgyárak munkájára.

Lenin közvetlenül ellenőrizte a villamosítással kapcsolatos egész munkát. Különösen nagy figyelmet szentelt a Kasirai Erőmű építésének. Fennmaradt igen sok rendelkezése, távirata és feljegyzése, amelyekben utasításokat adott arra vonatkozóan, hogy lássák el a kasirai építkezést minden szükségessel. Ugyanilyen nagy figyelemmel kísérte a volhovi építkezést, az első szovjet vízerőmű építését is. G. O. Graftiónak, az építkezés vezetőjének visszaemlékezései szerint kérte, hogy időnként tájékoztassák a volhovi építkezésről. Lenin javaslatára megkezdték a hatalmas Dnyeperi Vízerőmű tervezésének előkészítő munkáit.

Nagyon fontosnak tartotta Lenin a falusi erőművek építését; a korszerű ipar és kultúra afféle falusi központjainak tekintette őket, amelyek szemléltetően mutatják meg a parasztoknak, hogy a szovjetország a technikai fejlődés útján halad.

Lelkesen támogatta Lenin két falu – Gorki és Szijanovo – parasztjainak azt a kérését, hogy vezessék be náluk a villanyvilágítást, és segítségükre volt a szükséges anyagok beszerzésében. Közreműködött abban, hogy villamosítsák Moszkva kormányzóság volokolamszki kerületének jaropoleci járását: fogadta a parasztok képviselőit, megvizsgálta az általuk összeállított költségvetést, és utasította a Legfelsőbb Népgazdasági Tanácsot, hogy minden segítséget adjon meg a jaropolecieknek. Ezután az építkezés gyorsabban haladt előre, s 1922-ben a villanytelep 14 falut látott el árammal.

„Iljics lámpái", ahogyan a nép a villanykörtéket nevezte, egyre újabb munkástelepeken és falvakban gyulladtak ki.

Lenin az ország villamosításának egyik igen fontos feltételét az elektrotechnikai ipar fejlesztésében látta. 1921. november 7-én, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom negyedik évfordulóján meglátogatta az Elektroszila 3 sz. gyárát (a jelenlegi Kirov Dinamó-gyárat). A gyűlés előtt felkereste a gyár igazgatóságát és elbeszélgetett a helyi pártszervezet és szakszervezet vezetőivel, a

[56] *Lenin* Összes Művei. 54. köt. 247. old.

munkásokkal. Megtudakolta, hogyan élnek és dolgoznak, mire van szükségük, mi a helyzet a fűtőanyaggal, milyen termékeket gyárt az üzem, mennyit keresnek a munkások, milyen az élelmezés, hogyan dolgoznak a szakemberek. Különösen az érdekelte, milyen mértékben veszi ki részét a gyár az ország villamosításából.

A Dinamó-gyáriak gyűlésén mondott beszédében a munkás-paraszt szövetséggel, az ipar fejlesztésével, a villamosítással és a gyár feladataival, a Vörös Hadsereggel és a nemzetközi helyzettel foglalkozott. Amikor a szónoki emelvényre lépett, a munkások lelkesen ünepelték, s beszédét végig feszült figyelemmel hallgatták, vigyáztak, nehogy egyetlen szavát is elmulasszák. Távozása után a munkások még sokáig tárgyalták beszédét, egyszerű viselkedését, kellemes modorát és mind egyetértettek abban, hogy „Leninnek az egész világon nincs párja".

Fontos helyet foglaltak el Lenin állami tevékenységében a közlekedés kérdései. Az ő kezdeményezésére és támogatásával intézkedések történtek a közlekedés munkájának átszervezése és megjavítása érdekében, kidolgozták a közlekedés gyökeres műszaki rekonstrukciójának módszereit.

A tömegek munkalelkesedésében, öntevékenységében, kezdeményezésében látta Lenin a gazdasági építés minden sikerének zálogát. A tömegeknek, mondotta Lenin, nemcsak tudniuk, hanem érezniük is kell, hogy a gazdaság teljes helyreállításához szükséges idő lerövidülése, jólétük emelkedése „teljesen gazdasági terveink mielőbbi teljesítésétől függ"[57].

Lenin egész tevékenységét áthatotta a dolgozó tömegek igényeiről és szükségleteiről való állandó gondoskodás. Rámutatva arra, hogy „a gazdasági építés minden sikere javít a munkások és parasztok helyzetén", valamennyi központi és helyi szerv feladatává tette ezeknek a kérdéseknek a kiemelt kezelését, „hogy az e téren elért eredményeket figyelemmel kísérhessük"[58]. Ezért erőteljesen támogatott minden olyan kezdeményezést, amely a társadalombiztosítás és a szociális ellátás, a lakásépítkezés, az egészségügy, az üdültetés javítására irányult.

GONDOSKODÁS A TUDOMÁNY ÉS A TECHNIKA FEJLESZTÉSÉRŐL

Lenin ismételten hangsúlyozta, milyen nagy jelentősége van a tudománynak és a technikának a szocialista építésben. A tudománynak, mondotta, segítenie kell a tömegeket a kizsákmányolóktól mentes társadalmi rendszer létrehozásában. Kifejezte azt a meggyőződését, hogy „a tudomány, a proletariátus és a technika képviselőinek szövetségével szemben tehetetlen mindennemű reak-

[57] *Lenin* Összes Művei. 42. köt. 148. old.
[58] *Lenin* Összes Művei. 43. köt. 258. old.

ciós erő"[59]. A tudomány fejlesztését és eredményeinek gyakorlati hasznosítását Lenin igen jelentős tényezőnek tartotta a társadalom termelőerőinek növelése szempontjából. Azt írta, hogy a tudománynak a gazdasági és kulturális építés szükségleteit kell szolgálnia, hogy a tudomány eredményes fejlődésének elengedhetetlen feltétele az élettel, a termeléssel, a szocializmus és a kommunizmus építésének feladataival való szoros kapcsolata.

Igen nagy figyelmet fordított Lenin a tudományos intézmények szükségleteire, útmutatásokat és tanácsokat adott tevékenységükhöz. Nagyra becsülte az orosz tudomány kimagasló képviselőit, akik tudásukkal a szovjet népet szolgálták: K. A. Tyimirjazevet, I. P. Pavlovot, I. V. Micsurint, N. J. Zsukovszkijt, K. E. Ciolkovszkijt, I. M. Gubkint, M. A. Boncs-Brujevicset és másokat, s a legmesszebbmenően gondoskodott a tudósok életkörülményeinek javításáról, a tudományos munkájukhoz szükséges feltételek megteremtéséről.

Tyimirjazev elküldte neki „Tudomány és demokrácia" című könyvét a következő ajánlással: „A nagyrabecsülés jeléül Vlagyimir Iljics Leninnek K. Tyimirjazevtől, akit boldogsággal tölt el, hogy kortársa és nagyszerű tevékenységének tanúja lehet." Ebben a könyvben Tyimirjazev felszólította a tudomány embereit, hogy lépjenek egységre a dolgozó néppel, s egyben cáfolta az imperialistáknak a szovjethatalomra és a bolsevikokra szórt rágalmait. Lenin a könyv átolvasása után a következőket írta Tyimirjazevnek: „Kedves Klimentyij Arkagyevics! Nagyon köszönöm Önnek a könyvét és meleg szavait. Valósággal fellelkesültem, amikor a burzsoázia ellen és a szovjethatalom mellett állást foglaló sorait olvastam. Erős, erős kézszorítással szívből kívánok Önnek egészséget, egészséget és még egyszer egészséget!"[60]

Leninnek az volt a véleménye, hogy a szocialista népgazdaságnak a tudomány legújabb vívmányain, a legkorszerűbb technikán kell alapulnia, s hogy a szovjet államnak állandóan gondoskodnia kell a technika fejlesztéséről. „Mindenütt több gépet kell beállítani, át kell térnünk minél nagyobb arányokban a gépi technika alkalmazására." [61] Úgy kell megszervezni a dolgot, mondotta, hogy a munkásnak a munka könnyebb legyen, a nehéz fizikai munkát gép végezze, a munkásnak pedig ne legyen más dolga, mint a gép munkájának szabályozása, s ugyanakkor emelkedjen a munka általános termelékenysége. Hangsúlyozta, hogy tanulmányozni és hasznosítani kell mindazt, ami a külföldi tudományos, technikai és szervezéstechnikai tapasztalatok közül a legjobb, hogy szükség esetén tanulni kell a tőkésektől is, át kell venni mindazt, ami okos és hasznos náluk.

Nagy érdeklődéssel kísérte Lenin a legújabb tudományos és technikai eredményeket, ragaszkodott ahhoz, hogy rendkívüli intézkedéseket tegyenek bizonyos találmányok hatékonyságának kipróbálására és a termelésben való meg-

[59] *Lenin* Összes Művei 40. kot. 179. old.
[60] *Lenin* Összes Művei 51. kot. 204. old.
[61] *Lenin* Összes Művei 42. kot. 146. old.

honosításukra. Nagy eréllyel támogatta az olyan fontos kezdeményezéseket, mint a réselőgépek alkalmazása a szénbányászatban, az olajkutak fúrásának új módszerei, a hidraulikus tőzegkitermelés, a palák felhasználása az iparban, Diesel-mozdonyok alkalmazása a közlekedésben és a vasutak villamosítása, a rádiótechnika területén folyó munkálatok, az elektromos szántás, a növény- és állatnemesítés stb. Felkeltette Lenin érdeklődését az a munka is, amelyet F. A. Cander az űrrepüléshez szükséges szerkezetek megalkotása terén végzett.

Lenin az őt meglátogató tudósokat, mérnököket, feltalálókat valósággal ámulatba ejtette széles körű ismereteivel és azzal a képességével, hogy a legbonyolultabb tudományos és műszaki kérdésekben is gyorsan eligazodjon. Egyszer Gorkij társaságában a Tüzérségi Főparancsnokságra ment egy találmány bemutatására. A bemutató után egész sor szakszerű kérdést intézett a feltalálóhoz, s olyan hozzáértően kérdezgette, mintha politikai kérdésekről beszélt volna vele. A jelenlevő régi szakemberek, akik nem tudták, hogy Leninnel beszélnek, később nem győztek csodálkozni: „Hogyan lehet ez? Hihetetlen! És – már engedje meg! – honnan ismeri ő a mi furfangjainkat? Olyanokat kérdezett, mint egy technikailag képzett ember! Misztifikáció!" Lenin pedig visszafelé menet azt mondta Gorkijnak:

Hej, ha megvolna a lehetőségünk rá, hogy mindezeket a műszaki embereket ideális munkafeltételek közé állítsuk! Huszonöt év múlva Oroszország lenne a világ legelső országa![62]

S Lenin álma valóra vált. A Szovjetunió ma vezető helyet foglal el a világon a tudományos-technikai haladás terén.

Különösen nagy gondot fordított Lenin a társadalomtudományok fejlesztésére. 1921. januárban az OK(b)P Központi Bizottsága olyan határozatot hozott, hogy meg kell alapítani a Marx–Engels Intézetet, s ennek az intézetnek kutatnia kell a marxizmus keletkezésének és fejlődésének történetét, tanulmányoznia és általánosítania kell a nemzetközi munkásmozgalom tapasztalatait. Már 1920 szeptemberében a Népbiztosok Tanácsának rendelete alapján megalakult az Októberi Forradalom és az OK(b)P történetét kutató bizottság. Mind nagyobb arányú tevékenységet fejtett ki a Szocialista Akadémia: 1921–1922-ben megalakult a szovjetépítési, az állam- és jogelméleti, a közgazdasági szekció, a munkásmozgalom elméletével és történetével foglalkozó szekció stb.

1922 márciusában Lenin megírta „A harcos materializmus jelentőségéről" című nevezetes cikkét, amely a „Pod Znamenyem Markszizma" című folyóiratban jelent meg. Tartalmát tekintve ez a cikk Lenin „Materializmus és empíriokriticizmus" című nagy filozófiai művéhez, valamint a „Filozófiai Füzetek"-hez kapcsolódik, s mintegy folytatása ezeknek a munkáknak.

Cikkében Lenin megfogalmazta a „Pod Znamenyem Markszizma" című folyóirat legfontosabb, legidőszerűbb feladatait, s egyúttal meghatározta az or-

[62] Lásd Lenin–Gorkij. Levelek, visszaemlékezések. 269 270. old.

országban folyó filozófiai munka legfontosabb irányait, jellemezte céljait, kijelölte az e téren teendő gyakorlati lépéseket.

Az egész cikket az a gondolat hatotta át, hogy a dialektikus és a történelmi materializmusnak óriási jelentősége van a társadalomtudományok és a természettudományok fejlődése szempontjából, a természet és a társadalom törvényeinek helyes megértése szempontjából, a világ forradalmi átalakítása szempontjából. A kommunistáknak, írta Lenin, következetesen síkra kell szállniuk a marxizmus filozófiájáért, rendszeres és engesztelhetetlen offenzív harcot kell vívniuk korunk minden idealista áramlatával, fel kell tárniuk a burzsoá tudomány „legújabb vívmányának" látszata alatt e divatos filozófiai tanítások reakciós jellegét, le kell leplezniük a papi maszlag, a misztikum, az idealizmus védelmének minden formáját, még a legrafináltabbakat is, nemcsak a hivatalos tudomány képviselőinél, hanem azoknál is, akik „demokrata" vagy „szocialista" publicistáknak nevezik magukat.

Az egyik legfontosabb feladatnak Lenin a marxista filozófia és a természettudomány szoros kapcsolatának biztosítását tartotta. Megállapította, hogy figyelemmel kell kísérni azokat a kérdéseket, amelyeket a természettudomány területén végbemenő legújabb forradalom vet fel, hogy általánosítani kell a természettudományok vívmányait és felfedezéseit s ezekből dialektikus materialista következtetéseket kell levonni. Lenin emlékeztetett arra, hogy éppen a kor természettudományában végbemenő gyökeres változásokból születnek lépten-nyomon különféle reakciós iskolák és iskolácskák, irányzatok és irányzatocskák, s hangsúlyozta, mennyire fontos leleplezni minden olyan kísérletet, hogy idealista módon értelmezzék a legnagyobb természettudományi felfedezéseket, például az idealistáknak azokat a kísérleteit, hogy belekapaszkodjanak a rádium felfedezésébe, Einstein relativitáselméletébe stb.

Ugyanakkor Lenin megállapította: a természettudomány olyan gyors ütemben halad, minden területén olyan gyökeres változások mennek végbe, hogy semmiképpen sem boldogulhat filozófiai következtetések nélkül. A természettudósok csakis a dialektikus materializmusban találhatnak választ a természettudományos forradalom nyomán felvetődő kérdésekre. „Komoly filozófiai alapvetés nélkül – írta Lenin – semmiféle természettudomány, semmiféle materializmus nem állhatja meg a helyét a burzsoá eszmék támadása és a burzsoá világszemlélet visszaállítása ellen vívott harcban. A természettudósnak, hogy ebben a harcban helytállhasson s ezt teljes sikerrel vívhassa meg, modern materialistának, a Marx által képviselt materializmus tudatos hívének, vagyis dialektikus materialistának kell lennie."[63]

Óriási jelentőséget tulajdonított Lenin annak, hogy a társadalmi élet jelenségeinek és folyamatainak, valamint a természettudomány eredményeinek alapján sokoldalúan kidolgozzák a dialektikát.

Lenin nagy figyelmet szentelt a vallási előítéletek elleni harcnak. „A harcos

[63] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 29. old.

materializmus jelentőségéről" című cikkében konkretizálta az ateista munka feladatait a szovjet rendszer viszonyai között. Ragaszkodott ahhoz, hogy a tömegek körében bontakoztassanak ki nagyobb arányú ateista propagandát, felhasználva a tudományos-felvilágosító tevékenység legkülönbözőbb formáit és módszereit és felhasználva a modern tudomány vívmányait, hogy tárják fel a vallás gyökereit, honosítsák meg a tömegek körében a tudományos, materialista világnézetet. Lenin hangsúlyozta, hogy az ateista munkát rendszeresen és erőteljesen kell folytatni, de csak eszmei fegyverekkel, szigorúan tiszteletben tartva a lelkiismereti szabadságot, hogy nem szabad megsérteni a hívők érzelmeit és türelmesen kell megmagyarázni nekik a vallás tarthatatlanságát.

A filozófiai fronton felmerülő összes feladatok sikeres megoldásának elengedhetetlen előfeltételét Lenin abban látta, hogy a kommunista filozófusok szoros szövetségre lépjenek a nem kommunista materialistákkal, különösen a modern természettudomány képviselőivel. S itt nemcsak arra gondolt, hogy a kommunistáknak össze kell fogniuk a dialektikus materializmus talaján álló párton kívüli tudósokkal. Lenin hangsúlyozta, hogy a reakciós filozófiai áramlatok, a vallási obskurantizmus elleni harcban „ilyen vagy amolyan mértékben" szükség van a haladó burzsoá tudósokkal való „szövetségre" is; ám ebben a „szövetségben" sem szabad megfeledkezni következetlenségük bírálatáról.

Lenin „A harcos materializmus jelentőségéről" című cikkének legfontosabb elvi tételei napjainkban sem vesztették el programadó jelentőségüket, sőt szerepük egyre inkább nő.

Mivel nagy jelentőséget tulajdonított a társadalomtudományoknak, Lenin az e téren megjelenő irodalmat is figyelemmel kísérte. Többek között igen pozitívan értékelte M. N. Pokrovszkij „Az orosz történelem dióhéjban" című könyvét:

„Szívből gratulálok sikeréhez: roppantul tetszett nekem az Ön új könyve: »Az orosz történelem dióhéjban«. Eredeti felépítés és előadásmód. Rendkívül érdekes olvasmány. Véleményem szerint le kell majd fordítani európai nyelvekre."[64] A továbbiakban Lenin azt tanácsolta a szerzőnek, egészítse ki könyvét időrendi mutatóval, hogy tankönyvvé válhasson.

A KULTURÁLIS FORRADALOM. A KOMMUNIZMUS TANULÁSA

Lenin írásaiban és beszédeiben nagyon fontos megállapításokat tett a szocialista kultúra építésére, a kapitalizmus és a szocializmus közötti átmeneti időszak kulturális forradalmának lényegére és útjaira vonatkozóan. A kulturális forradalom, mondotta, a néptömegek kulturális fejlődésének egész szaka-

[64] *Lenin* Összes Művei. 52. köt. 26. old.

sza, gyökeres fordulat a dolgozók tudatában, ideológiájában és szellemi életében, a dolgozók átnevelése a szocializmus szellemében.

A munkásosztály hatalomra jutása döntő feltétele a kulturális forradalomnak, a nép kulturális fejlődése viszont elengedhetetlenül szükséges feltétel a társadalom szocialista átalakításához, a kapitalizmusénál magasabb munkatermelékenység eléréséhez, a legszélesebb néptömegeknek az államigazgatásba való bevonásához. A kulturális forradalom a kommunista párt vezetésével és maguknak a dolgozóknak aktív részvételével megy végbe.

A proletár, szocialista kultúra nem légüres térben fejlődik, hanem az emberiség által felhalmozott szellemi, intellektuális javak, az emberi ismeretek törvényszerű továbbfejlődésének kell lennie. Élesen bírálva a „Proletkult" (a „Proletárkultúra" nevű kulturális felvilágosító szervezet) vezetőinek, A. A. Bogdanovnak és másoknak a téves nézeteit, akik semmibe vették a múlt kulturális örökségét és mesterségesen, mondhatni laboratóriumi úton akartak létrehozni valamilyen sajátos „proletárkultúrát". Lenin ezt írta: „Nem új proletárkultúra kieszelése, hanem a *meglevő* kultúra legjobb mintaképeinek, hagyományainak, eredményeinek *fejlesztése* a marxizmus világnézete és a proletariátus élet- és harci feltételei *szempontjából* diktatúrájának időszakában."[65]

A kulturális építés terén Lenin igen nagy jelentőséget tulajdonított a dolgozók öntevékenységének. „Azt mondta – írja Krupszkaja –, hogy nem elég a tömegek számára könyvekről, klubokról stb. gondoskodni. Állandóan érdeklődött, állandóan igyekezett megtudni, hogy mennyire kapcsolódnak be a tömegek ebbe a munkába, milyen mértékben tanúsítanak alkotó kezdeményezést, mennyire érdeklődnek iránta, milyen mértékben vesznek maguk is részt benne... Emlékszem, hogy Vlagyimir Iljics eljött egyik ülésünkre, amelyet helyi pártmunkások részvételével tartottunk, meghallgatta a felszólalásokat, s az ülés végén azt mondta, hogy alaposabban kell megszervezni a munkát, be kell vonni a tömegeket. Az a gondolat, hogy a tömegeket nem elég kulturális javakkal ellátni, hanem egyszersmind be kell vonni a kulturális építés munkájába, állandóan foglalkoztatta, s a politikai felvilágosító munkával kapcsolatos valamennyi útmutatásában visszatért rá."[66]

Lenin mindig különösen nagy figyelmet fordított az ifjúság nevelésére és oktatására. 1920 októberében az Oroszországi Kommunista Ifjúsági Szövetség III. összoroszországi kongresszusán „Az ifjúsági szövetségek feladatai" címmel történelmi jelentőségű beszédet mondott, amely az ifjú nemzedéknek, a kommunizmus építőinek nevelése terén programot adott a párt számára, s meghatározta a Komszomol munkájának irányát és módszereit.

– Az ifjú nemzedékre, mondta, az a feladat vár, hogy a megtisztított talajon felépítse a kommunista társadalmat. S ebből a szemszögből nézve általában az

[65] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 440. old.

[66] *N. K. Krupszkaja:* Leninről. 260. old., oroszul.

ifjúság, s különösen a kommunista ifjúsági szövetségek és más ifjúsági szervezetek feladatait egyetlen szóval fejezhetjük ki: tanulni.

A kongresszusi küldöttekre ez a kijelentés a szó szoros értelmében megrázó hatással volt. A kongresszus olyan időben ülésezett, amikor a szovjet haderők még kemény harcban álltak Vrangellal. A küldöttek mind azt várták Lenintől, hogy a nemzetközi és a belpolitikai helyzetről, a fehérgárdista bandák elleni harcról és a terménybegyűjtésről fog beszélni, ő pedig tanulásra szólított fel. Nem tudtak azonnal „átkapcsolni", nem fogták fel azonnal, miről van szó. Lenin jól érezte és megértette a kongresszusnak ezt a hangulatát. Csodálatosan világos szavakkal és nagy meggyőző erővel fejtette ki az ifjúságra váró feladatokat, s a kommunizmus felépítésére irányuló harc lenyűgöző perspektíváját tárta fel az ifjúság előtt.

Mit tanuljunk és hogyan tanuljunk? – tette fel a kérdést, s mindjárt válaszolt is rá: az ifjúságnak a kommunizmust kell tanulnia. De kommunistákká csak akkor lehetünk, ha elménket mindazoknak a kincseknek ismeretével gazdagítjuk, amelyeket az emberiség felhalmozott. A kommunizmus felépítése megköveteli az egész népgazdaságnak a modern tudomány és technika legújabb vívmányain alapuló átalakítását. Ezt a feladatot csak úgy oldhatjuk meg, ha sok ismeretre teszünk szert és ezeket alkalmazni tudjuk a konkrét ügyre, ha képesek vagyunk a kommunizmust betanult formulából és programokból azzá az eleven valamivé változtatni, ami nem egyéb, mint az új társadalom építésére irányuló közvetlen gyakorlati munka.

Tanulni, mondotta Lenin, nem annyit jelent, hogy bezárkózunk az iskola falai közé. Az oktatás és a nevelés minden egyes lépését egybe kell kapcsolni a dolgozóknak a kommunizmusért folytatott harcával. Az ifjúsági szövetség tagjának lenni annyit jelent, hogy erőnket a közös ügynek szenteljük. „Csak a munkásokkal és a parasztokkal vállvetve végzett munkában válhatunk valódi kommunistákká."[67] Legyen a Kommunista Ifjúsági Szövetség rohamcsapat, amely minden munkánál segítséget nyújt, öntevékenységet, kezdeményezést tanúsít. A dolgot úgy kell megszervezni, hogy az ifjúság minden városban és minden faluban nap nap után a gyakorlatban megoldja a közös munka egyik vagy másik feladatát, akár a legkisebbet, a legegyszerűbbet. Csak az ilyen munka során válik az ifjú vagy leány igazi kommunistává. „A Kommunista Ifjúsági Szövetségnek mindenkit ifjúkorától tudatos és fegyelmezett munkára kell nevelnie."[68]

Szorosan összefüggnek ezekkel az eszmékkel a kongresszuson a kommunista erkölcs kérdéseiről kifejtett gondolatai.

A régi, kizsákmányoló társadalom és erkölcse, mondotta Lenin, ezen az elven alapult: vagy te rabolsz ki mást, vagy más rabol ki téged, vagy te dolgozol másra, vagy más dolgozik terád. A burzsoá társadalom embergyűlölő erköl-

[67] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 301. old.
[68] Ugyanott, 302. old.

csével és magántulajdonosi gondolkodásmódjával, individualizmusával, egoizmusával Lenin szembeállította a kommunista erkölcsiséget, a legigazságosabb és legnemesebb erkölcsöt, amely a dolgozók érdekeit és eszményeit fejezi ki. A mi erkölcsünk, mondotta, a proletariátus osztályharcának érdekeit szolgálja. A régi kizsákmányolói társadalom szétrombolására és az összes dolgozóknak az új társadalmat építő munkásosztály köré tömörítésére irányul. „*A kommunista erkölcs alapja* – mondotta Lenin – *a kommunizmus megszilárdításáért és betetőzéséért való harc. Ez a kommunista nevelés, művelődés és tanítás alapja. Ez a válasz arra a kérdésre, hogyan kell a kommunizmust tanulni.*"[69]

Leninnek a kommunista erkölcs elveire vonatkozó megállapításait hallgatva a kongresszus jó néhány komszomolista küldöttében felötlött, hogy maga Lenin a lelkesítő példa arra, hogyan kell egy kommunistának, a kommunista társadalom emberének élni és dolgozni. Lenin erkölcsi arculatának jellemző vonásai közé tartozott az, hogy híven szolgálta a kommunizmus ügyét, hogy egész életét és tevékenységét a dolgozók boldogságáért vívott harcnak szentelte, hogy kitűnt hazaszeretetével, internacionalizmusával, a kommunizmus ellenségeivel szembeni engesztelhetetlenségével, közösségi szellemével, az egész társadalom javára végzett munkájával. Jellemző volt rá a humanitás, az emberek megbecsülése, az emberek iránti előzékenység és figyelem, az életnek és sokféle szépségének a szeretete, a sokoldalúság, az erkölcsi tisztaság, az egyszerűség és szerénység, az életöröm. „Egyszerű, akár az igazság" mondták róla a munkások. Lenin tiszta szívű ember volt. Nem tűrt az emberekben olyan tulajdonságokat, mint az önzés, a hiúság, az irigység, a rosszindulat és a bosszúvágy, a kicsinyesség.

Fontos hangsúlyozni, hogy Lenin, mint Krupszkaja írta, sohasem választotta külön az egyénit a társadalmitól. Munkájában és mindennapi életében egy és ugyanaz volt: rendkívül igényes önmagával szemben kis és nagy dolgokban egyaránt. Lenin hűséges barátja és harcostársa, Krupszkaja elbeszélte, hogy sokszor magánügyekben is azt kérdezte magától: „Mit szólnak majd ehhez a munkások?"

Az ifjúság oktatásának és nevelésének feladataira és jellegére vonatkozó lenini elvek megszabták és megszabják a szovjet iskola munkájának irányát. Ezek szerint az iskolának a proletárdiktatúra idején a kommunizmus építését kell szolgálnia, biztosítania kell, hogy az ifjúság széles körű általános műveltséget, megfelelő politechnikai ismereteket és a munkában kellő jártasságot szerezzen, „az emberi személyiség nevelésének eszközéül" kell szolgálnia. Marx és Engels nyomán Lenin külön hangsúlyozta az oktatás és a társadalmi termelőmunka összekapcsolásának szükségességét. A pártprogramba Lenin az iskola egyik fő feladataként iktatta be a fiúk és lányok 17 éves korig tartó politechni-

[69] Ugyanott, 298. old. (A szerzők kiemelése.)

kai oktatását, a fiatalok megismertetését valamennyi főbb termelési ág elméletével és gyakorlatával.

1920 végén Krupszkajának a politechnikai oktatásról szóló téziseihez fűzött megjegyzéseiben Lenin azt írta, hogy halaszthatatlan feladatul kell kitűzni az azonnali áttérést a politechnikai oktatásra, vagy helyesebben: a politechnikai oktatás felé vezető, már akkor lehetséges intézkedések azonnali végrehajtását. Ilyen intézkedéseknek tekintette azt, hogy a tanulók látogassák meg a legközelebbi villamos erőművet és végezzenek gyakorlati munkákat a villamossággal kapcsolatban, ismerkedjenek meg a termeléssel, látogassanak el szovhozokba, gyárakba, ilyen intézkedésnek tekintette továbbá kis politechnikai múzeumok létesítését stb. Hangsúlyozta, hogy a politechnikai oktatással összefüggő kérdéseket nem szabad elvontan felvetni, hanem a szocialista építés egyes szakaszainak konkrét feladataival szoros kapcsolatban kell megoldani.

A jövő társadalmának eszményét nem képzelhetjük el az ifjú nemzedék oktatásának és termelőmunkájának egyesítése nélkül, írta Lenin. A kommunizmusnak jól képzett emberekre van szüksége, akik fizikai és szellemi munkára egyaránt alkalmasak. A kommunizmusra való áttérés azt a követelményt támasztja, hogy *„minden irányban fejlett és minden irányban* iskolázott embereket, olyan embereket neveljenek, tanítsanak és képezzenek ki, akik *mindenhez értenek*. A kommunizmus e felé a cél felé halad, e felé kell haladnia, és *el is fogja ezt érni,* de csak hosszú évek múltán"[70].

Lenin nagyon szerette a gyerekeket. Szívesen foglalkozott, tréfálkozott velük. De ami a legfőbb, tudott bánni velük, értett nyelvükön. S a gyermekek nyomban megérezték benne a hozzájuk közelálló embert, aki megérti őket, s ezért is szerették. A gyermekekben Lenin a jövőt látta. „Gyakran, amikor gyermekekkel beszélgetett - írta Krupszkaja –, félig tréfásan, félig komolyan azt kérdezte: »Ugye, ha nagy leszel, derék kommunista leszel?« Ezt persze inkább csak tréfának szánta, de kicsengett belőle az a mély vágya, hogy minden gyermek öntudatos kommunistává fejlődjön és folytassa azt az ügyet, amelyért valamennyi ország kommunistái bátran harcoltak és harcolnak."[71]

Minthogy Lenin óriási jelentőséget tulajdonított a felnövekvő nemzedék oktatásának és kommunista nevelésének, írta Krupszkaja, mindig szívén viselte a közoktatás szervezését. Lenin behatóan foglalkozott a Közoktatásügyi Népbiztosság munkáját, az iskolák munkáját érintő ügyekkel, törődött a legkisebb részletekkel is; gyakran beszélgetett a közoktatásügy vezetőivel, érdeklődött az iránt, hogy a szovjet iskolák hogyan működnek, milyen ismereteket adnak a gyermekeknek és mit kellene tenni, hogy ezek az ismeretek alaposabbak és szilárdabbak legyenek.

Az egyik fő ellenséget, amelyet elsőnek kell leküzdeni, Lenin az írástudat-

[70] Ugyanott, 31. old.

[71] *N. K. Krupszkaja:* Leninről. 297. old., oroszul.

lanságban látta. Egyre azt sürgette, hogy ne csak a gyerekeket oktató iskolák számát növeljék, hanem építsék ki a felnőttek számára való tanintézetek és tanfolyamok hálózatát is. Leninnek az volt a meggyőződése, hogy az írástudatlanság rövid idő alatt felszámolható, ha ebbe bekapcsolódnak a tömegek.

Igen nagyra becsülte Lenin a pedagógusokat. Hangsúlyozta, hogy a régi pedagógusokat be kell vonni az új feladatok megoldásába, fel kell bennük kelteni az érdeklődést a pedagógia kérdéseinek új értelmezése iránt, gondoskodni kell szellemi fejlesztésükről, sokoldalú képzésükről és a munkájukhoz szükséges feltételek megteremtéséről. „Nekünk – írta – a néptanítót olyan magas szintre kell emelnünk, amilyenen sohasem állt, nem áll és nem is állhat a polgári társadalomban."[72]

A. A. Vinogradov, a veszjegonszki kerület egyik régi pedagógusa felejthetetlennek nevezte találkozását Leninnel. Visszaemlékezéseiben elmondja, hogy Lenin részletesen kifaggatta a pedagógusok hangulatáról, életéről és munkájáról, a helyi szervekkel való kapcsolatukról.

– Pedagógusaink – mondotta Lenin – mindig bátran számíthatnak a szovjethatalom támogatására. A pedagógusok előtt mindig nyitva az ajtónk. Közölje ezt velük és adja át nekik üdvözletemet.[73]

Lenin a kulturális építés egyik legfontosabb területének a felsőfokú oktatást tartotta. Annak érdekében, hogy a felsőfokú tanintézetekbe elsősorban munkások és parasztok menjenek tanulni, nagy figyelmet fordított munkásfakultások létesítésére és a meglevők erősítésére. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy az egész felsőfokú oktatást tartalmilag teljesen át kell szervezni és meg kell változtatni, s mindenekelőtt meg kell javítani a társadalomtudományok előadását. Az ő kezdeményezésére Moszkvában és Petrográdban vörös tanárképző intézet létesült. Emellett átfogó tervet dolgozott ki a legjobb régi tanárok marxista átképzésére.

Lenin mindig nagy nyomatékkal hangsúlyozta, hogy a nőket is be kell vonni az új élet építésébe, hogy gondoskodni kell politikai nevelésükről. A munkás- és parasztnők gyűlésein és konferenciáin mondott beszédeiben felszólította a nőket, hogy tevékenyen vegyenek részt az állam igazgatásában és gazdasági építésében. Az a feladatunk, mondotta, hogy a politikát hozzáférhetővé tegyük minden dolgozó nő számára. Míg a nők a törvény szerint még a legdemokratikusabb burzsoá országokban sem teljesen egyenjogúak a férfiakkal, a szovjethatalom követ kövön nem hagyott a nőket jogaiktól megfosztó aljas törvényekből. Erre okkal vagyunk büszkék, mondotta Lenin. De ez csak a kezdet. Ahhoz, hogy a nők teljesen felszabaduljanak és valóban egyenjogúak legyenek a férfiakkal, meg kell őket szabadítani a háztartástól, meg kell teremteni a közös étkezők, a napközi otthonok, a bölcsődék stb. széles hálózatát.

[72] *Lenin* Összes Művei 45 kot 364 old

[73] Lasd Visszaemlékezesek V I Leninre 3 kot 412 old , oroszul

Akkor majd a nők milliói számára lehetővé válik, hogy részt vegyenek a társadalmi termelésben és a politikai életben.

Lenin rendkívül nagyra értékelte a szovjet nők szerepét a polgárháborúban és az ország népgazdaságának helyreállításáért vívott harcban, „nagy hősöknek" nevezte a proletár nőket.

– Gondolja csak el, mennyit szenvednek és nélkülöznek – mondotta Lenin Clara Zetkinnel folytatott beszélgetésében. – És kitartanak, mert meg akarják tartani a szovjethatalmat, mert szabadságot, kommunizmust akarnak. Igen, a mi proletárasszonyaink nagyszerű osztályharcosok. Megérdemlik, hogy csodáljuk és szeressük őket.[74]

AZ IDEOLÓGIAI MUNKA

Lenin több ízben beszélt arról, hogy a kommunista párt és a szovjet állam ideológiai munkája igen fontos tényező a szocializmus és a kommunizmus építésével kapcsolatos feladatok sikeres megoldásában. A kormányzósági és kerületi népművelési osztályok mellett működő politikai felvilágosító bizottságok összoroszországi konferenciáján 1920. november 3-án mondott beszédében hangsúlyozta, hogy a legfontosabb leküzdeni „a régi szokásokat, régi erkölcsöket, amelyeket a régi rend hagyott ránk örökül", „átitatni" a munkásokat, a parasztokat és az értelmiségieket a „kommunizmus szellemével", érdeklődést ébreszteni „bennük az iránt, amit a kommunisták tesznek"[75].

A párt egész ideológiai munkáját, az egész propagandát és agitációt, mutatott rá Lenin, „a gazdasági építés politikai tapasztalatára kell felépítenünk". Nem szabad beérni annak elméleti tisztázásával, hogy mi a kommunizmus. Gyakorlatilag kell megmutatni, *hogyan* építendő a szocializmus és a kommunizmus. „A kommunizmusnak mint saját ügyüknek hozzáférhetővé kell válnia a munkástömegek számára."[76] Lenin hangsúlyozta, hogy a pártvezetés legfontosabb elve az ideológiai és a szervező munka megbonthatatlan egysége. Minden propagandistának és agitátornak egyszersmind a tömegek szervezőjének is kell lennie az állami és gazdasági építés dolgában. „Kevesebb politikai fecsegést, kevesebb általánosságokban mozgó elmefuttatást és elvont jelszót, amelyekben a tapasztalatlan és feladataikat nem értő kommunisták kedvüket lelik, több termelési propagandát – s főképpen a gyakorlati tapasztalatok szakszerű, hozzáértő, a tömegek fejlettségi színvonalának megfelelő számbavételét."[77]

A termelési propagandára vonatkozóan előterjesztett tervében Lenin azt ajánlotta, hogy a politikai felvilágosító munkát kapcsolják egybe a munkásosztálynak és valamennyi dolgozónak a népgazdaság helyreállításáért és to-

[74] Lásd *Clara Zetkin:* Visszaemlékezések Leninre. Kossuth Könyvkiadó 1957. 65. old.
[75] Lásd *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 379. és 382. old.
[76] Ugyanott, 385. és 386. old.
[77] *Lenin* Összes Művei. 42. köt. 320–321. old.

vábbfejlesztéséért vívott harcával. Megállapította, hogy ezen a téren nagy szerep hárul az újságokra, a brosúrákra, a röplapokra, a termelési kérdésekkel foglalkozó előadásokra és beszédekre, a filmre, a legjobb vállalatok és a kiváló munkások eredményeinek népszerűsítésére stb.

Lenin nagy nyomatékkal hangsúlyozta, hogy a könyveket és az újságokat el kell juttatni a nép legszélesebb rétegeihez s gondoskodni kell a könyvtárak és az olvasótermek mintaszerű munkájáról. Felhívta a figyelmet a rádió óriási szerepére, s a rádiót a politikai és kulturális pártmunka hatalmas fegyverének nevezte; „újság – papír nélkül és drót nélkül"[78] – így jellemezte. Az ő erőteljes támogatásának köszönhető, hogy 1922-ben Moszkvában nagy teljesítményű rádióállomást helyeztek üzembe. Lenin álma valóra vált: a szovjet főváros hangját immár hallhatta az egész ország, az egész világ.

Az új gazdasági politika idején növekedtek a tőkés elemek és erősödött a kispolgáriság, s ennek talaján felélénkültek az ellenséges eszmék, fokozódott a burzsoá ideológia befolyása. Ekkortájt alakult ki a „szmenovehizmus" (ez az irányzat nevét a fehéremigráns értelmiség által Prágában 1921 júliusában „Szmena Veh" [„Irányváltoztatás"] címmel kiadott cikkgyűjteményről kapta). A szmenovehizmus annak a burzsoá ellenforradalomnak az ideológiája volt, amely a szovjethatalommal vívott nyílt fegyveres harcban szenvedett vereség után a szovjethatalom és a kommunista párt elfajulására számított, az oroszországi kapitalizmus „békés" restaurációját tűzte ki céljául. A szmenovehisták taktikája az úgynevezett „beilleszkedés", a szovjet rendszerbe való belenövés, a legális lehetőségeknek ellenforradalmi célokra való felhasználása volt. Kiadták a „szovjetek emancipációjának" jelszavát, arra törekedtek, hogy az állami szerveket elszakítsák a kommunista párttól. A szmenovehisták azt tűzték ki feladatukul, hogy behatolnak a szovjetekbe, megváltoztatják összetételüket, s ezzel egyengetik az utat a polgári demokrácia számára.

Ilyen körülmények között az ellenforradalmárok tevékenységének meghiúsítása mellett különösen nagy jelentőségre tett szert a párt harca a polgári ideológia ellen.

„Feladatunk – állapította meg Lenin – *az, hogy leküzdjük a tőkések minden ellenállását, nemcsak katonai és politikai, hanem eszmei ellenállását is, amely a legmélyebben gyökerezik és a legerősebb."*[79]

Lenin erőteljesen harcolt a szovjet sajtó bolsevik pártosságáért, állandóan figyelemmel kísérte a könyvkiadók, az újság- és folyóirat-szerkesztőségek munkáját, ösztönözte a jó kezdeményezéseket, bírálta a hibákat és mulasztásokat.

1921 augusztusában olvasta Sz. Maszlov „Parasztgazdaság" című könyvét, amely az Állami Kiadónál jelent meg, s a következő levelet írta az Állami Kiadónak:

„Átnéztem, és látom, hogy az első betűtől az utolsóig mocskos burzsoá irka-

[78] *Lenin* Összes Művei. 52. köt. 58. old.; lásd még 45. köt. 194–196. old.
[79] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 384. old. (A szerzők kiemelése.)

firka, amely hatáskeltő burzsoá »tudományos« maszlaggal kábítja el a muzsikot.

Majdnem 400 oldal, és egyetlen szó sincs benne a szovjetrendszerről és politikájáról, a szocializmusba való átmenetet elősegítő törvényeinkről és intézkedéseinkről stb.

Aki ezt a könyvet átengedte, vagy tökfilkó, vagy rosszindulatú szabotőr. Kérem, vizsgálják ki az ügyet, és nevezzék meg nekem *mindazokat* a személyeket, akik felelősek e könyv szerkesztéséért és kiadásáért."[80]

Felháborodással fogadta Lenin az Orosz Műszaki Társaság által kiadott „Ekonomiszt" című folyóirat 1. számának a megjelenését. Azt írta, hogy „ez a folyóirat – nem tudom, mennyire tudatosan – a modern jobbágytartók lapja, akik természetesen a tudományosság, demokratizmus stb. köntösével takaróznak."[81]

1922. május 6-án a „Szelszkohozjajsztvennaja Zsizny" című lapban megjelent néhány cikk (A. Weinstein, N. Oganovszkij és mások tollából), amely bírálta az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottságnak és a Népbiztosok Tanácsának „Egységes természetbeni adó a mezőgazdaság termékeire az 1922–1923. évekre" címmel megjelent rendeletét.

Ezzel kapcsolatban Lenin a következőket írta a Földművelésügyi Népbiztosságnak:

„Oszinszkij elvt.!

Szerintem le kell váltani a »Szelszkohozjajsztvennaja Zsizny« szerkesztőjét, Weinsteint, Oganovszkijt pedig különleges ellenőrzés alá kell helyezni. Erre a következtetésre jutottam a »Szelszkohozjajsztvennaja Zsizny« 34. (75.) számának elolvasása után. Szigorúan bizalmasan mutassa meg ezt a levelet Jakovenko és Tyeodorovics elvtársaknak (ez utóbbi különösen hibás), majd küldje vissza nekem minél részletesebb adatokkal A. N. Moroszanov (?) szerkesztőről és a két másikról. Eddigi munkájukról stb. minél részletesebben. Ezek valószínűleg jobboldali eszerek, s önök hárman »áldozatul estek« nekik.

Milyen intézkedéseket hoznak önök hárman, hogy ez meg ne ismétlődhessen?"[82]

S még egy példa. Lenin felhívta Buharinnak, a „Pravda" akkori szerkesztőjének figyelmét arra, hogy a lap helytelenül járt el, amikor közölte V. F. Pletnyevnek, a Proletkult elnökének „Az idológiai fronton" című hibás cikkét. „Hát a »Pravda« szerkesztősége nem magyarázza meg a szerzőnek a hibáit? Hiszen ez a történelmi materializmus *meghamisítása!* Játék a történelmi materializmussal!"[83]

[80] *Lenin* Összes Művei 53 köt. Budapest 1980. 111. old.
[81] *Lenin* Összes Művei. 45 köt. 30. old.
[82] *Lenin* Összes Művei 54. köt. 283. old.
[83] Ugyanott. 314. old.

Nagy jelentőséget tulajdonított Lenin a filmszínházak műsorának. Felhívta a figyelmet arra, hogy „a propagandisztikus és nevelő jellegű filmeket felül kell vizsgáltatni tapasztalt marxistákkal és irodalmárokkal"[84].

A SZOVJET IRODALOMRÓL ÉS MŰVÉSZETRŐL

A kommunista építésben Lenin nagy erőnek tartotta az irodalmat és a művészetet. Azt tanította, hogy az irodalom és a művészet legyen szoros kapcsolatban a nép életével, mélyrehatóan, híven és tökéletesen művészi formában ábrázolja a valóságot, a haladó eszméket, a kommunizmus eszméit juttassa el a nagy tömegekhez, legyen az új ember nevelője, a szebb jövőért vívandó harcra mozgósítsa a dolgozókat.

Műveiben Lenin lefektette az irodalom és a művészet pártirányításának elveit. Rámutatott arra, hogy az irodalom és a művészet irányítása során tekintettel kell lenni bonyolultságukra és specifikus jellegükre, kerülni kell az adminisztratív módszereket, hogy itt tág teret kell hagyni az alkotó kezdeményezésnek, az egyéni hajlamoknak, gondolatoknak és képzelőerőnek, a formának és a tartalomnak. Ugyanakkor Lenin nyomatékosan hangsúlyozta, hogy az irodalom és a művészet az általános proletárügy, az általános pártmunka szerves része, hogy a pártnak irányítania kell az irodalmat és a művészetet. Mi, kommunisták, mondotta, „nem ülhetünk ölbe tett kézzel, és nem hagyhatjuk, hogy a káosz tetszése szerint kavarogjon. Ezt a folyamatot is tudatosan, biztosan kell irányítanunk, és meg kell kísérelnünk eredményeit kialakítani, meghatározni"[85].

Lenin szembefordult mindennel, ami idegen volt a fiatal szovjet irodalom és művészet szellemétől, ami akadályozta eredményes fejlődésüket, haladásukat. Mint a valósághű, realista művészet lelkes híve, határozottan elvetette a valóságot meghamisító, a tömegek számára idegen és érthetetlen különféle formalista cikornyákat. Hangsúlyozta, hogy jobb belátásra kell bírni azokat, akik a „legostobább szenvelgést" holmi új dolognak tüntetik fel, s a „tiszta proletár" művészet örve alatt „holmi képtelen badarsággal" hozakodnak elő. Az úgynevezett „új művészet" hivalkodó és tudatlan szószólói formalizmusának semmi köze a marxista esztétikához. Esztelenségnek tartotta az új előtti leborulást csak azért, mert „új", s azt mondta, hogy ebben sok a képmutatás és a burzsoá világban uralkodó művészeti divatok öntudatlan tisztelete.

Eszmeileg következetes, magas művészi színvonalú, a nép számára érthető és a nép egészséges esztétikai igényeinek megfelelő művészi alkotásokért szállt síkra. Clara Zetkinnel, Nagyezsda Konsztantyinovna Krupszkajával és Mari-

[84] *Lenin* Összes Művei. 44. köt. 349. old.
[85] *Clara Zetkin:* Visszaemlékezések Leninre. 17. old.

ja Iljinyicsna Uljanovával folytatott beszélgetése során ezzel kapcsolatban a következőket mondta:

- Nem is az a fontos, hogy mit ad a művészet néhány száz, sőt néhány ezer embernek, amikor népünk milliókat számlál. A művészet a népé. A széles dolgozó tömegekben kell mély gyökereket eresztenie. El kell érnie a tömegek megértését és szeretetét. Az ő érzéseiket, gondolkodásukat és akaratukat kell összefognia és felemelnie. Bennük kell művészeket felfedeznie és kifejlesztenie.[86]

Lenin erélyesen harcolt a kommunizmustól idegen művészeti áramlatok és befolyások ellen, s ugyanakkor lelkesen támogatta a szovjet irodalom és művészet haladó képviselőit.

Bensőséges, baráti kapcsolatok fűzték Gorkijhoz, akiben a proletár irodalom megalapítóját, a szó nagy művészét látta. Az Októberi Forradalom után bevonta a kulturális építéssel összefüggő kérdések megoldásába. Azt mondta, hogy „Gorkij tekintély a proletár művészetben"[87].

Ismeretes, hogy voltak időszakok, amikor Gorkij nem tudott eligazodni a bonyolult helyzetben, idegen eszmei befolyások alá került és helytelen politikai álláspontra helyezkedett. Az íróhoz intézett leveleiben és nyílt beszélgetésekben Lenin minden kertelés nélkül, de tapintatosan bírálta Gorkij hibáit, igyekezett eloszlatni kételyeit.

1919-ben például, amikor legjavában dúlt a polgárháború, Gorkij fellépett néhány, a kadetokkal kapcsolatban álló és ellenforradalmi tevékenységet folytató értelmiségi letartóztatása és elítélése ellen. Lenin ekkor hosszú levélben igyekezett megmagyarázni neki e lépés szükségességét. „Ön – írta Lenin – a burzsoá intelligenciának éppen a legrosszabb elemeivel véteti körül magát, és nyafogásuk befolyása alá kerül...

Bizony, Ön elpusztul, ha nem tör ki ebből a burzsoá intellektuel környezetből. Szívemből kívánom, hogy mielőbb törjön ki belőle... Mert hiszen Ön nem ír! Idejét elvesztegetni rothadt intellektuelek siránkozására és nem írni – nem pusztulás ez, nem szégyen ez egy művészre nézve?"[88] Egy másik, ugyanebből az időből való levelében Lenin azt tanácsolta Gorkijnak mint művésznek, hogy figyelje és tanulmányozza az új élet építését „lent", közvetlenül a gyárakban, a munkástelepüléseken, a falvakban.[89]

Lenin elvtársi tanácsaival, baráti elvi kritikájával segítette az írót abban, hogy megértse a párt politikáját, leküzdje kételyeit, ingadozásait, nyomott hangulatát.

Szemtanúk visszaemlékezései szerint valósággal ünnepi hangulatban volt, amikor Gorkij megérkezett Petrográdból és meglátogatta. Bizalmasan, őszin-

[86] Lásd ugyanott, 18. old.
[87] *Lenin* Összes Művei. 19. köt. 242. old.
[88] *Lenin* Összes Művei. 51. köt. 52. old.
[89] Lásd ugyanott, 25–28. old.

tén beszélgettek egymással. Lenin mindig messzemenően figyelembe vette Gorkij javaslatait és kérdéseit, s állandóan törődött egészségével. Figyelemmel kísérte Gorkij alkotó munkásságát, a Sajtóközpont munkatársainak meghagyta, hogy azonnal küldjék el neki Gorkij minden egyes új könyvét, s érdeklődött, hogyan fogynak a művei.

Igen nagyra becsülte Lenin A. Sz. Szerafimovics alkotásait, s 1920-ban, amikor az író fia elesett a fronton, részvétlevelében a következőket írta neki: „Művei és nővérem[90] elbeszélése mély rokonszenvet keltett bennem Ön iránt, és nagyon szeretném megmondani Önnek, mennyire *fontos* a munkája a munkások és mindannyiunk számára, s mennyire szükséges, hogy most erős legyen, leküzdje súlyos bánatát és *kényszerítse* magát a munkához való visszatérésre."[91]

Gyemjan Bednij költészetét is szerette Lenin, a munkástömegekhez közelálló és munkástömegek számára érthető, igazi proletárköltészetnek tartotta, ugyanakkor azonban Bednij alkotásainak fogyatékosságait is észrevette. „Meglehetősen nyers – mondta róla Gorkijnak. – Az olvasó után kullog, pedig kissé előtte kellene haladnia."[92]

Ami Vlagyimir Majakovszkijt illeti, rosszallotta az alkotásaiban megnyilvánuló futurista tendenciákat, ugyanakkor azonban elismerően nyilatkozott a politikai élet visszás jelenségeit kipellengérező verseiről, pozitívan értékelte „Önagyonülésezők" című költeményét, amely a bürokratizmus és az ülésezési mánia ellen irányult. Lenin bíráló megjegyzéseinek, gondolatainak nagy szerepük volt Majakovszkij művészi fejlődésében, abban, hogy fokozatosan nagy szovjet költővé fejlődött.

Lenin a tömegek eszmei befolyásolása szempontjából óriási jelentőséget tulajdonított a filmnek és a színháznak. Tudvalevőleg csak az ő támogatásának köszönhető, hogy a Nagy Színház és a Kis Színház a polgárháború legsúlyosabb éveiben sem szüntette be működését. Lenin igen nagyra becsülte a színészek munkáját. Részt vett a Kis Színházban M. N. Jermolova, a kiváló orosz színésznő 50 éves művészi pályafutása alkalmából rendezett jubileumi esten. Az ő javaslatára a Népbiztosok Tanácsa Jermolovának „A Köztársaság népművésze" címet adományozta, s az erről szóló határozatot a jubileumi ünnepségen hozták nyilvánosságra.

Leninnek azokban az években ritkán nyílt alkalma a művészetben gyönyörködni – a munka minden idejét lefoglalta. Csak néhányszor volt színházban. Nagyon tetszett neki Csehov „Ványa bácsi" című színművének előadása a Moszkvai Művész Színházban. „Természeténél fogva – írta Krupszkaja –, rendkívül józan gondolkodása ellenére, költői lélek volt..." Nagyon szerette

[90] Marija Iljinyicsna Uljanova.
[91] *Lenin* Összes Művei. 51. köt. 218. old.
[92] Lenin–Gorkij. Levelek, visszaemlékezések. 272. old.

a zenét. Egy alkalommal, amikor J. P. Peskova lakásán Beethoven szonátáit hallgatta Dobrovejn zongoraművész előadásában, megjegyezte:

– Nem ismerek szebbet az „Appassionatá"-nál, mindennap szívesen végighallgatnám. Lenyűgöző, emberfeletti zene. Mindig büszkén, talán naiv büszkeséggel gondolom: lám, milyen csodákat tudnak alkotni emberek![93]

ÁLLAMÉPÍTÉS. A LENINI MUNKASTÍLUS

Társadalmi-politikai téren Lenin az egyik legfontosabb feladatot a szovjet állam további megszilárdításában, a szovjet demokrácia fejlesztésében látta. Sokat fáradozott az államapparátus tökéletesítésén, mert úgy vélte, hogy ez nélkülözhetetlen a gazdaságnak és a társadalmi élet más területeinek az irányításához, az ország védelmének biztosításához.

Nagy gondot fordított Lenin a szovjetek erősítésére. Kezdeményezésére rendeleteket hoztak a szovjetek jogkörének kiszélesítéséről. Rámutatott arra, hogy a helyi munkát mintaszerűen kell megszervezni, hogy ez állami szempontból rendkívül fontos.

A helyi tapasztalatok tanulmányozására és általánosítására óriási figyelmet fordított. Ezért nagy fontosságot tulajdonított a helyi szervek, különösen a gazdasági szervek jelentéseinek, maga dolgozta ki a jelentések mintáit, ügyelt arra, hogy a jelentések idejében eljussanak a Népbiztosok Tanácsához, s gondosan tanulmányozta a beérkező jelentéseket. A helyi szervek feladatává tette, hogy foglalkozzanak többet a gazdasági építést, a dolgozók anyagi-szociális ellátását érintő gyakorlati kérdésekkel. Így például a Moszkvai Szovjet 1920. évi munkájáról írt jelentést átnézve azon a helyen, ahol arról volt szó, hogy a Moszkvai Szovjet Végrehajtó Bizottsága 8 gazdasági és 46 szervezeti kérdést tárgyalt meg, a margóra a következő megjegyzést írta: „Szörnyűség. Fordítva kell lennie."[94] Gyakran utaztak hozzá helyi funkcionáriusok megbeszélésre. Gondoskodott arról, hogy a fővárosba érkező helyi funkcionáriusokat jól tájékoztassák, és hogy megadjanak nekik minden szükséges útmutatást.

Bármilyen lelkesen támogatta a helyi szervek hatáskörének kiszélesítését, egyidejűleg megkövetelte, hogy munkájuk során az általános állami érdekekből induljanak ki és szigorúan tartsák szem előtt az állami fegyelmet. A lokálpatrióta tendenciákkal, a helyi szerveknek azzal a törekvésével, hogy saját kormányzóságuk számára kisebb feladatot alkudjanak ki, hogy saját helyi szükségleteikről az általános állami szükségletek rovására, a központi rendelkezések stb. nem teljesítésével gondoskodjanak, mindig határozottan szembehelyezkedett.

Lenin különböző alkalmakból cikkeiben és beszédeiben újra meg újra hang-

[93] Lásd ugyanott, 266. old.

[94] „Leninszkij Szbornyik". XXV. köt. 196. old., oroszul.

súlyozta, mennyire fontos, hogy az államapparátus erősítse a tömegekkel való kapcsolatait, hogy tervszerű, széles körű munkával a párton kívüli munkások és parasztok ezreit vonják be az állami tevékenységbe és a gazdasági építésbe, nevezetesen, hogy bevonják őket a különféle választott szervekbe, kiemeljék különféle tisztségekre, hogy jelen legyenek a különféle bizottságokban, ellenőrző és felügyelő szervekben.

Maga Lenin kitűnő példát mutatott arra, hogy a vezetőnek, a vezérnek hogyan kell megbonthatatlan, állandó kapcsolatot fenntartania a néppel. A munkásokkal, a parasztokkal, értelmiségiekkel való találkozásai és beszélgetései, üléseken, gyűléseken, különféle kongresszusokon, konferenciákon, tanácskozásokon való részvétele és felszólalásai, a hozzá intézett levelek tanulmányozása révén Lenint ezernyi szál kapcsolta össze a nagy tömegekkel. A tömegekkel való érintkezés, gyárak, falvak látogatása létszükséglet volt számára: maga akarta látni, hogyan élnek az emberek, tudni, érezni akarta, mi a gondolkodásmódja, a hangulata a munkásoknak és parasztoknak, azoknak, akikért élt és dolgozott. Lenin figyelt a tömegek hangjára, tanácskozott velük, nagyra becsülte az egyszerű emberek élettapasztalatait. „Nem felülről, hanem elvtársként, vele egyenrangúként kezelte a munkásokat, a parasztokat – szegény- és középparasztokat –, a vöröskatonákat – írta Krupszkaja. – Nem »propagandaobjektumok« voltak számára, hanem eleven emberek, akik sokat átéltek, sok mindenen töprengtek, igényelték, hogy törődjenek szükségleteikkel. »Komolyan vesz bennünket« – mondogatták a munkások és különösen nagyra becsülték egyszerű, elvtársias viselkedését."[95]

Az államapparátus tökéletesítésével kapcsolatos munka irányát meghatározva a szovjetalkalmazottak szakszervezetének V. összoroszországi kongresszusa alkalmával a kongresszus elnökségéhez intézett levelében a következőket írta:

„Napjainknak legfőbb soron levő feladata és a legközelebbi éveknek is legfontosabb feladata a szovjetapparátus rendszeres csökkentése és olcsóbbítása leépítés, tökéletesebb szervezés, a huzavona, a bürokrácia felszámolása és az improduktív kiadások csökkentése útján."[96]

Az államapparátus átépítésének és javításának a feladatával kapcsolatban Lenin szükségesnek tartotta a Népbiztosok Tanácsa és a Munka- és Honvédelmi Tanács munkájának átszervezését. Helyetteseihez – A. D. Cjurupához, A. I. Rikovhoz, L. B. Kamenyevhez – intézett leveleiben és velük folytatott beszélgetéseiben, a „Határozat a helyettesek (a Népbiztosok Tanácsa és a Munka- és Honvédelmi Tanács elnökhelyettesei) munkájáról" című dokumentumban, amelyet 1922 áprilisában írt, Lenin rámutatott arra, hogy a fő figyelmet „a dekrétumok, törvények és rendeletek tényleges végrehajtásának ellenőrzésére" kell összpontosítani, hogy a Népbiztosok Tanácsát és a Munka- és Hon-

[95] *N. K. Krupszkaja* Leninről 156 old., oroszul

[96] *Lenin* Összes Művei 45 kot. 309 old.

védelmi Tanácsot mentesíteni kell az apró ügyektől, hogy a minimumra kell csökkenteni az értekezletek számát, hogy növelni kell a népbiztosságok és főigazgatóságok vezetőinek felelősségét és önállóságát, hogy gondoskodni kell az intézmények státusainak csökkentéséről és munkájuk javításáról, hogy gyökerestül ki kell irtani a bürokráciát.

Lenin engesztelhetetlen ellensége volt a bürokráciának, az aktatologatásnak, könyörtelenül harcolt ellene. „A szovjet közigazgatási apparátusnak – írta – pontosan, becsületesen és gyorsan kell dolgoznia." A megrögzött bürokratákat fegyelmi úton szigorúan meg kell büntetni, el kell mozdítani tisztségükből, s végső esetben bíróság elé kell állítani. A bürokrácia ellen, mondotta, még hosszú évekig fogunk harcolni, hiszen a kiirtásához sok száz intézkedés, általános tudás, általános kulturáltság, a lakosságnak az állam igazgatásában való általános részvétele szükséges. Hangsúlyozta, hogy a tömegeket be kell vonni az államapparátus javításának munkájába, a bürokrácia elleni harcba, a gyakorlatban kell nekik megmutatni, hogyan irtsák ki a bürokráciát.

Feltétlenül megkövetelte a hivataloktól, az államapparátus alkalmazottaitól a dolgozók bejelentéseinek és leveleinek figyelmes kezelését. A dolgozók, mondotta, az egyik vagy a másik hivatal rossz munkája ellen tett panaszaikkal lényegében alulról jövő ellenőrzést gyakorolnak. Az államapparátust úgy kell megszervezni, hogy a gondoskodás a dolgozók létfontosságú szükségleteinek kielégítéséről, a gyors reagálás a dolgozók bejelentéseire áthassa a közigazgatási szervek egész tevékenységét. Külön rendelkezéssel kötelezte a Népbiztosok Tanácsának hivatalfőnökét, hogy jelentse neki az állami hivatalok és egyes személyek ellen a Népbiztosok Tanácsához beérkező panaszokat, s gondosan ellenőrizte, hogyan teljesítik a panaszok orvoslására adott utasításait. Olyan esetekben, amikor a helyi szervek üldözték a hozzá panasszal forduló dolgozókat, kíméletlen szigorral járt el.

A visszaélésekkel és szabálytalanságokkal kapcsolatos bejelentésekre azonnal reagált. Egy jellemző példa. 1921 júliusában, amikor Lenin éppen beteg volt, egy Moszkvába érkező vöröskatona levélben közölte vele, hogy a Donvidék munkásait és parasztjait felháborítják egyes helyi funkcionáriusok törvénytelen cselekedetei. Lenin elrendelte, hogy azonnal gondoskodjanak a visszásságok megszüntetéséről, titkárnőjének pedig a következő utasítást adta: „Keresse meg *sürgősen* a szerzőt, fogadja, nyugtassa meg, mondja meg neki, hogy beteg vagyok, de foglalkozom az ügyével."[97]

A kollektív vezetést Lenin a párt és az állam viszonylatában egyaránt a vezetés legfőbb elvének tartotta, s ezt az elvet egész tevékenységében következetesen érvényesítette. Mindig óriási szerepet tulajdonított a pártkongresszusoknak, a pártkonferenciáknak és a központi bizottsági plénumoknak, a párt kollektív véleményének, hatalmas politikai és szervezési tapasztalatainak megtestesülését látta bennük. Ezekkel kapcsolta össze a pártpolitika sarkalatos fontosságú

[97] *Lenin* Összes Művei. 53. köt. 30. old.

kérdéseinek eldöntését, s gondosan készült rájuk. A pártkongresszusok közötti időszakban a párt és az ország vezetése terén a Központi Bizottságot tekintette a legfelsőbb kollektív szervnek. A Központi Bizottság, mondta, egyesíti valamennyi szovjet- és pártintézménynek, a munkásosztály valamennyi szervezetének tevékenységét, egyesíti és irányítja a Szovjet Köztársaság egész munkáját. „Köztársaságunkban – állapította meg – egyetlen állami intézmény sem dönt el fontosabb politikai vagy szervezeti kérdést a párt Központi Bizottságának irányító útmutatásai nélkül."[98]

Lenin roppant tekintélye és messzemenő felhatalmazása ellenére sohasem hozott egyszemélyi döntést a kollektív vezetőszervek hatáskörébe tartozó, kollektív megvitatást és döntést igénylő kérdésekben. A Központi Bizottságnak mint a párt- és országvezetés kollektív szervének szerepét hangsúlyozva azt írta, hogy a Központi Bizottság titkára csak a kollektív központi bizottsági határozatokat – a Szervező Iroda, Politikai Iroda vagy a Központi Bizottság plénuma által elfogadott határozatokat – köteles végrehajtani; „másképpen – állapította meg – a KB munkája nem is mehet rendesen"[99]. Élesen szembefordult azzal a véleménnyel, hogy a Központi Bizottságban minden kérdést ő egyedül dönt el. „Téved – írta Joffénak –, amikor azt hajtogatja (többször is), hogy »a KB én vagyok«. Ilyet csak a nagy idegesség és kimerültség állapotában írhat valaki... Hogy veszthet hát el annyira a fejét, hogy képes leírni azt a **teljesen lehetetlen, teljesen lehetetlen** kitételt, miszerint a KB én vagyok."[100]

Lenin minden fontos kérdésben tanácskozott a Központi Bizottság tagjaival, a népbiztosokkal és más vezető funkcionáriusokkal. Amikor az üléseken elnökölt, nem tartott igényt arra, hogy véleményét vitán felül állónak tartsák, mindig figyelmesen meghallgatta mások érveit, s valamennyi felszólaló nyíltan kifejtette elgondolásait. A vélemények és javaslatok legcsekélyebb eltérése esetén szavazással döntötte el a kérdést. Előfordult, hogy a Népbiztosok Tanácsának többsége olyan határozatot fogadott el, amellyel Lenin nem értett egyet. Ő alávetette magát a többségnek, olyan esetekben pedig, amikor nagy elvi jelentőségű kérdésről volt szó, döntés végett magasabb párt- és szovjetfórum elé vitte.

Sohasem járt el csak tekintélyének erejére támaszkodva. Arra törekedett, hogy meggyőzze igazáról a vele egyet nem értő elvtársakat, egymás után többször is felszólalt vagy több levelet, feljegyzést írt ugyanazzal a kérdéssel kapcsolatban, s egyre újabb érveket sorakoztatott fel.

Lenin hangsúlyozta ugyan a vezetés kollektivitásának, a legfontosabb döntések kollektív kidolgozásának szükségességét, de ugyanakkor nagy jelentőséget tulajdonított annak is, hogy minden egyes funkcionárius egyénileg feleljen a

[98] Lásd *Lenin* Összes Muvei 41 kot 29 old
[99] *Lenin* Összes Művei 40 kot 228 old
[100] *Lenin* Összes Művei 52 kot 108 109 old

reá bízott ügyért. „A vezetés alapelve, az OKP és a központi szovjetintézmények összes határozatainak szellemében,

– egy meghatározott személy teljes egészében felel egy meghatározott munka irányításáért."[101]

A Központi Bizottságnak és a Népbiztosok Tanácsának Lenin elnökletével megtartott ülései a párt- és államvezetés valóságos iskoláját jelentették. A napirenden szereplő kérdések eredményes megvitatása és helyes eldöntése szempontjából Lenin igen fontos feltételnek tartotta az ülések gondos előkészítését. Minden egyes ülés előtt figyelmesen megvizsgálta és tanulmányozta a napirendi pontok egész anyagát, beszélgetett az illetékes hivatalok vezetőivel és más dolgozóival. Arra törekedett, hogy az ülések szervezettek, gyakorlatiasak legyenek és minél kevesebb időt vegyenek igénybe. Minden ülést pontosan a kitűzött időben nyitott meg, s szigorúan, órával ellenőrizte az ügyrend betartását. A felszólalóktól megkövetelte, hogy érdemben szóljanak hozzá a tárgyalt kérdéshez; nem tűrte az általános jellegű, ténybeli adatok és konkrét javaslatok nélküli fejtegetéseket, megkívánta, hogy az előadók és a vitában felszólalók konkrétan és tömören beszéljenek, a kérdés lényegét fejtsék ki.

Az üléseken, annak ellenére, hogy Lenin szigorú rendet tartott, nyoma sem volt a kényszeredettségnek, fesztelen, elvtársias légkör uralkodott, a szó legteljesebb értelmében kollektív munka folyt. A Népbiztosok Tanácsának üléseit gyakran fűszerezte kitörő nevetés, és Lenin, akinek jó humorérzéke volt, mindenkinél harsányabban nevetett. De a jóízű nevetés után ismét komoly légkörben folyt a napirendi kérdések megvitatása és eldöntése.

Lenin a helyes határozat meghozatalát csak a dolog kezdetének tekintette. Döntő fontosságot tulajdonított a párt- és kormányhatározatok végrehajtásának. Gyakran mondta, hogy „még a legjobb tervet is kátyúba lehet juttatni kontár és hebehurgya végrehajtással".

Szóban és írásban fáradhatatlanul magyarázta, hogyan kell dolgozni, az ügyeket intézni. Leveleiben és számtalan, gyakran apró papírdarabkára írt feljegyzésében értékes gondolatokat, gyakorlati tanácsokat, egyik-másik levelében egész akcióprogramot találunk. Miközben döntő fontosságú politikai ügyekkel foglalkozott, ezernyi olyan kérdésre is élénken reagált, amelyek viszonylag kis jelentőségűek voltak. Sohasem tartotta jelentéktelennek, elhanyagolhatónak az olyan ügyet, amely bár apró-cseprő, de hasznos eredménnyel járt. Munkastílusát a vezetés konkrétsága jellemezte.

Lenin azt tanította, hogy az apparátus munkájában a fő feladat az emberek helyes kiválasztása és a határozatok, feladatok, rendeletek végrehajtásának ellenőrzése. A párt- és szovjetfunkcionáriusok figyelmét nagy nyomatékkal hívta fel erre a feladatra, s ezzel kapcsolatban a következőket mondta: *„Ellenőrizni az embereket és ellenőrizni a tényleges végrehajtást* – ez és újra ez, csakis ez most a munkánknak, egész politikánknak lényege."[102]

[101] Ugyanott, 25. old.

[102] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 14. old.

A párt- és állami szervektől, a funkcionáriusoktól megkövetelte a párt és szovjethatalom által hozott határozatok végrehajtásának tényleges állandó ellenőrzését. Ő maga tízszer is ellenőrizte egyik-másik határozat vagy rendelkezés végrehajtását, telefonon, levélben érdeklődött, nem tűrte, hogy formális magyarázatokkal intézzék el kérdéseit. Megkövetelte az erélyes harcot azok ellen, akik egyik-másik feladat teljesítéséről küldött hamis jelentésekkel a párt és az állam becsapásának útjára léptek.

Minden siker kulcsát Lenin a káderek helyes elosztásában és felhasználásában látta. Nem az intézmények átszervezésén, hanem az embereken és a gyakorlati tapasztalatok ellenőrzésén fordul meg minden. „Tanulmányozni az embereket, felkutatni a *hozzáértő* vezetőket – írta Lenin. – Ez most a lényeg; enélkül minden utasítás és rendelet ócska papír marad." Leninnél elsőrendű szerepet mindig a vezető politikai tulajdonságai játszottak. Nem tűrte, hogy valamely vezetőt semmitmondó jellemzéssel általában „jó" embernek minősítsenek. „Mire megyünk itt azzal, hogy »jó« – érvelt. – Inkább azt mondják meg, milyen magatartásának politikai irányvonala." Igen nagy jelentőséget tulajdonított Lenin a vezetők gyakorlati tulajdonságainak, lelkiismeretességüknek, szakértelmüknek, szervezőképességüknek is. Mindig abból indult ki, hogy a régi, tapasztalt, harcedzett kádereket helyesen össze kell párosítani fiatal erőkkel. Új káderek kiemelését és nevelését az egyik legfontosabb feladatnak tartotta. „Ki kell emelni fiatalokat" – mondogatta.

Nézzük, mi érdekelte Lenint, amikor a földművelésügyi népbiztos posztjának betöltésére kerestek jelöltet: „Kora? Tapasztalatai? Tekintélye a parasztság körében? Gazdasági ismeretei? Szilárdság? Intelligencia? Odaadása a szovjethatalom iránt?"[103]

Lenin nagyra becsülte a kezdeményező funkcionáriusokat és megkövetelte az intézmények vezetőitől, hogy hallgassák meg beosztottjaik véleményét és javaslatait. Amikor megtudta, hogy az egyik népbiztos „piszkálja" a vele egyet nem értő, jól dolgozó beosztottjait, Lenin ezt írta neki: „Ne »intrikát« vagy »ellensúlyt« lásson a más módon való gondolkodásban vagy egy ügy más módon való megközelítésében, hanem becsülje meg az önálló embereket."[104]

Lenin kitűnően eligazodott az embereken. Behatóan foglalkozott velük, meghallgatta véleményüket, hamar megragadta a lényeget, s értett ahhoz, hogy jelentéktelen apróságokból is képet alkosson magának valakiről. Jól ismerte a funkcionáriusok egyéni tulajdonságait, képességeiknek megfelelően kezelte őket, fel tudta tárni bennük azt a jót, értékeset, ami a közös ügy szolgálatába állítható. Nevelte és tanította a kádereket. Mindenki, aki felkereste és beszélt vele, valami újat és értékeset kapott, meggyőződést merített a beszélgetésből és szilárd alapot szerzett munkájához. „Nehéz idők voltak ezek – írja G. M. Krzsizsanovszkij. – De ugyanakkor milyen boldogságot jelentett szá-

[103] *Lenin* Összes Művei. 54. köt. 101. old.
[104] Ugyanott, 80. old.

munkra, hogy mellettünk állt Vlagyimir Iljics, a kiváló vezető, hogy a nehéz percekben hozzá fordulhattunk bölcs tanácsért!"[105]

Lenin azon volt, hogy minden funkcionárius legyen teljesen tudatában a felelősségnek, melyet a rá bízott ügyért visel, legyen kezdeményező, önálló, legyen képes a helyzet egészének áttekintésére, s értse meg annak a kérdésnek politikai jelentőségét, amellyel foglalkozik. Ugyanakkor minden funkcionáriustól gyakorlatiasságot követelt. Az emberekhez való viszonyát őszinteség és nyíltság jellemezte. Beosztásra való tekintet nélkül élesen bírálta azokat, akik felületesen, hanyagul, tessék-lássék módon intézték az ügyeket. Nem tűrte az áskálódást, arra tanította a kádereket, hogy az ügyet fölébe kell helyezni az egyéni szempontoknak. Lenin nyíltan, kertelés nélkül beszélt az egyes funkcionáriusokkal tevékenységük fogyatékosságairól. „Az Állami Bank most = játszadozás különféle akták bürokratikus másolgatásával – írta Lenin A. L. Scheinmann-nak, az Állami Bank elnökének. – Ez az igazság, ha nem az émelygős kommunista-hivatalnoki hazugságot (amivel Önt mint tisztségviselőt traktálják), hanem az *igazságot* akarja tudni."[106] Amikor A. I. Rikov, a Munka- és Honvédelmi Tanács akkori elnökhelyettese késleltette a koncessziós szerződések alapelveire vonatkozó tézisek tervezetének előterjesztését és ki nem elégítő anyagot bocsátott rendelkezésre, Lenin a következőket írta neki: „Átnéztem a koncessziós szerződésről szóló anyagát és mélységesen fel vagyok háborodva... A fontos rész elvész a bürokratikus szemétben... Önök megszegték a Népbiztosok Tanácsának határozatát (1921. II/2.), amely előírta, hogy *három héten* belül dolgozzák ki a *fő elveket*!!... Hagyják abba a szabotálást és intézzék a dolgot, *ahogy kell*, különben verekedni fogok a KB-ban."[107]

Szükség esetén Lenin szigorú büntetésben részesített egyes funkcionáriusokat. A Népbiztosok Tanácsa több ízben keményen elmarasztalt egyes intézményeket vagy vezetőket, amiért nem teljesítették határidőre a párt és a kormány határozatait, rosszul szervezték meg a munkát.

Igen jellemző a következő tény. Amikor A. J. Badajev, aki élelmezési vonalon Petrográdban dolgozott, megtagadta a Közellátásügyi Népbiztosság utasításának a teljesítését, Lenin szigorúan figyelmeztette: „ha még egyszer elmulasztja a központ előírásainak teljesítését – *bíróság elé állítjuk*. Ez nem tréfa". Badajev megsértődött és „a központ bizonyos csoportját" ellene irányuló „fondorlatokkal" vádolva felmentését kérte. Erre Lenin a következő levelet írta neki:

„Badaicsnak

Badajev elvt.! Ne kényeskedjék, mint valami kisasszony. Nem azt kérdezték Öntől, hogy »minden cselekedetét« *»feltétlenül* (!!) helyesnek« tartja-e (ez ne-

[105] Visszaemlékezések Vlagyimir Iljics Leninre II rész 565 old., oroszul

[106] *Lenin* Összes Művei 54 kot 204 old

[107] *Lenin* Összes Művei. 52 kot 125 126 old

vetséges!!), hanem azt, hogy a központ *minden* utasítását végrehajtotta-e. Erről viszont hallgat! Dolgozzék, *lemondását nem fogadjuk el.* Ezentúl hajtsa végre a központ minden utasítását és ne beszéljen badarságokat holmi »fondorlatokról«.

Üdvözlet. *Lenin.*"[108]

Lenin nagy követelményeket támasztott az emberekkel szemben, de a velük való érintkezés során sohasem mondott olyasmit, ami bántó vagy sértő lett volna. Amikor „megszidta" valamelyik funkcionáriust, sohasem mulasztotta el, hogy egyszersmind bátorító szavakat intézzen hozzá. S ha élesen bírálta is a fogyatékosságokat, azt sem szalasztotta el, hogy észrevegye és ösztönözze a jó munkát. „Hányszor történt – írta Gorkij –, hogy az előző napon kipellengérezett és »megrótt« emberekről szólva hangjából egészen tisztán kicsendült, milyen őszintén tiszteli ezeknek az embereknek a tehetségét és erkölcsi állhatatosságát, az 1918–1921-es évek pokoli körülményei között végzett szívós és nehéz munkájukat."[109]

Bár elárasztotta a sok munka, mindig talált időt arra, hogy törődjön az elvtársakkal, igyekezett megismerni szükségleteiket, figyelmeztette őket, hogy vigyázzanak magukra, pihenjenek, gyógyíttassák magukat. „Dolgunk igazán akadt bőven – írta később Krupszkaja –, de sohasem hallottam Iljicstől, hogy nem ér rá, amikor embereken kellett segíteni." S ebben, mint Gorkij nagyon találóan megállapította, sohasem lehetett felfedezni „azt a bizonyos haszonleső gondoskodást, amely olykor az okos gazdát jellemzi, amikor becsületes és ügyes munkásairól van szó.

Nem, ez pontosan az őszinte elvtárs szívből fakadó figyelme volt, az egyenlő emberek egymás iránti szeretetének érzése."[110]

Lenin gyakran írt leveleket és feljegyzéseket különböző intézményeknek azzal a kéréssel, hogy nyújtsanak segítséget az egyik vagy másik elvtársnak. Még többször adott ilyen kérdésekkel kapcsolatban szóbeli utasításokat és megbízásokat. Amikor valamelyik funkcionáriuson a betegség vagy a kimerültség jeleit fedezte fel, valósággal riadót fújt, azonnal orvost küldött hozzá, s ha az illető nem tartotta be az orvos előírásait és vonakodott üdülésre menni, a Központi Bizottság Szervező Irodájának vagy Politikai Irodájának határozatával küldette betegszabadságra, s az illető köteles volt alávetni magát a pártfegyelemnek.

Az alábbi két levélből világosan kitűnik, milyen meghatóan gondoskodott az elvtársakról:

„Cjurupa elvt.! Rossz bőrben van. Ne vesztegesse az időt s menjen két hónapi szabadságra. Ha nem ígéri meg biztosra, panaszt teszek a KB-ben."[111]

[108] *Lenin* Összes Művei. 50. köt. 333. és 342. old.
[109] Lenin–Gorkij. Levelek, visszaemlékezések. 267. old.
[110] Ugyanott.
[111] *Lenin* Összes Művei. 50. köt. 151. old.

A Szovjetházak gondnokának:

„Kérem, haladéktalanul biztosítson egy szobát az 1. sz. Szovjetházban *Cecilija Szamojlovna Bobrovszkaja* elvtársnőnek, akit jól ismerek mint régi pártmunkást. Most teljesen lehetetlen körülmények között él, és az orvosok azt tanácsolják, hogy haladéktalanul helyezzük el valamelyik szovjetházban.

Értesítse titkárságomat a végrehajtásról.

V. Uljanov (Lenin)
a Népbiztosok Tanácsának elnöke

P S. Az 1905 *előtti* időkből ismerem Bobrovszkaját és tudom, hogy a végletekig képes nyomorogni és hallgatni. Ezért gyorsan kell segíteni neki."[112]

Lenin messzemenő gondoskodását a funkcionáriusokról a következő eset is tanúsítja. Amikor észrevette, hogy A. I. Hrjascseva, a Központi Statisztikai Hivatal kollégiumának tagja állandóan részt vesz a Népbiztosok Tanácsának ülésein, amelyek későn érnek véget, a következő feljegyzést írta titkárának: „Ha Hrjascseva messze lakik és gyalog jár be, nagyon sajnálom.

Alkalomadtán magyarázza meg neki tapintatosan, hogy olyan napokon, amikor nincsenek statisztikai kérdések, korábban mehet el vagy akár be se jöjjön."[113]

Lenin nemcsak a funkcionáriusok anyagi életkörülményeivel törődött, hanem bátorította is őket. Egyszer Gorkij éppen akkor nyitott be hozzá, amikor levelet írt, s ő – anélkül, hogy az írást félbeszakította volna – így szólt hozzá:

– „Üdvözlöm. Hogy van? Mindjárt befejezem. Egy vidéki elvtársról van szó, elkeseredett, úgy látszik, nagyon elfáradt. Lelket kell öntenem beléje. A hangulat nagyon fontos."[114]

Előfordult, hogy Lenint olyan elvtársak keresték fel, akik elvesztették önbizalmukat, saját erejükbe vetett hitüket, visszariadtak a nehézségektől, ingerültek, fáradtak voltak. Amikor azonban távoztak tőle, megerősödve láttak újra munkához. Senki sem tudta olyan eredményesen legjobb tulajdonságaik felismerésére, önbizalomra, aktivitásra, merész tettekre serkenteni az embereket, mint Lenin.

Ugyanolyan figyelmesen foglalkozott a hozzá forduló egyszerű dolgozókkal is. Így például egy I. A. Csekunov nevű paraszttal 1921 februárjában folytatott beszélgetése során megtudta, hogy az utazás közben elvesztette szemüvegét, s a piacon rossz szemüveget vásárolt helyette. Azonnal néhány soros levelet írt N. A. Szemasko egészségügyi népbiztosnak:

„Itt ül nálam Ivan Afanaszjevics *Csekunov* elvt., nagyon érdekes dolgozó paraszt, aki a maga módján propagálja a kommunizmus alapjait.

Elvesztette a szemüvegét, fizetett egy *vacakért* 15000 rubelt! Nem lehetne segítségére lenni egy jó szemüveg megszerzésében?

[112] *Lenin* Összes Művei 54 kot 46 old
[113] *Lenin* Összes Művei 50 kot 303 old
[114] Lenin Gorkij Levelek, visszaemlékezések 263 old

Nagyon kérem, segítsen, s kérje meg titkárát, közölje velem, *sikerült-e.*"[115]

Az elmondottak kitűnően jellemzik Lenin munkastílusát, a párt- és államvezetés lenini elveit, gondoskodását az emberekről.

Lenin egész tevékenysége ragyogó példája a szervezettségnek és fegyelemnek, a konkrétságnak és operativitásnak, a káderekkel szembeni igényességnek és egyúttal az emberek iránti tapintatnak, figyelemnek.

A kommunista pártot és a szovjet kormányt tevékenységében, az államapparátus tökéletesítésére irányuló munkájában a lenini elvek vezérlik.

Lenin már a szovjethatalom első napjaiban óriási jelentőséget tulajdonított egy állami, párt- és társadalmi ellenőrzési rendszer megteremtésének. Munkáiban Lenin részletesen kidolgozta az ellenőrzés elveit a Szovjet Köztársaság vonatkozásában, úgy határozta meg az ellenőrzés lényegét és feladatait, hogy az a párt politikájának, az új társadalom felépítésére irányuló tevékenységének rendkívül fontos, állandóan ható tényezője. Az ellenőrzést Lenin úgy fogta fel, mint hatalmas eszközt a nagy tömegeknek az állam igazgatásába való bevonására, mint a párt és az állam megbízható fegyverét, hogy általa tökéletesítse az egész irányítási mechanizmust, figyelemmel kísérje a kormányrendeletek és párthatározatok végrehajtását, harcoljon a bürokratizmus és a visszaélések ellen. Lenin hangsúlyozta, hogy az állami ellenőrzést össze kell kapcsolni a pártellenőrzéssel, a társadalmi ellenőrzéssel. Az ellenőrzés megszervezésének célját úgy határozta meg, hogy „az *egész* dolgozó tömeget, mind a férfiakat, mind pedig *különösen a nőket,* sorra be kell vonni a Munkás-Paraszt Felügyelet munkájába."[116]

Lenin figyelemmel kísérte a Munkás-Paraszt Felügyelet Népbiztosságának tevékenységét (1920-ban ezzé az intézménnyé alakították át az Állami Ellenőrzés Népbiztosságát), bírálta fogyatékosságait, sürgette munkájának megjavítását. „A Munkás-Paraszt Felügyelet feladatainak, e feladatok értelmezésének és teljesítésének kérdéséhez" címmel írt levelében Lenin rámutatott arra, hogy „a munkát a Munkás-Paraszt Felügyeletben *alapjában véve* nem szervezték meg úgy, ahogy kell"[117].

„A Munkás-Paraszt Felügyelet feladata – írta – nem csak, sőt nem is annyira a »lefülelés«, a »rábizonyítás« (ez a bíróság feladata, amellyel a Munkás-Paraszt Felügyelet szoros kapcsolatban áll, bár korántsem azonos vele), mint inkább az, hogy *tudjon javítani a dolgokon.*

A Munkás-Paraszt Felügyelet fő feladata éppen az, hogy idejében és hozzáértéssel javítson a dolgokon.

Hogy ezt megtehesse, ahhoz az szükséges, hogy először *tanulmányozza* és megismerje egyik-másik intézmény, vállalat, részleg stb. ügymenetét; másod-

[115] *Lenin* Összes Művei 52 kot 91 old
[116] *Lenin* Összes Művei 40 kot 62 old
[117] *Lenin* Összes Művei. 44 kot. 125 old

szor, hogy idejében *elfogadtassa* és ténylegesen megvalósítsa a szükséges változtatásokat".[118]

A Munkás-Paraszt Felügyelet tevékenységének komoly fogyatékossága Lenin megállapítása szerint az volt, hogy az ellenőrzésbe nem vonta be kellően a dolgozók nagy tömegeit.

Lenin élesen bírálta ugyan a Munkás-Paraszt Felügyelet tevékenységének fogyatékosságait, de ugyanakkor semmiképpen sem értett egyet Trockijjal, aki a Munkás-Paraszt Felügyelet felszámolását javasolta. „A Munkás-Paraszt Felügyelet tekintetében egyáltalán nincs igaza Trockij elvtársnak" – írta Lenin 1922. május 5-én a Politikai Iroda tagjaihoz intézett levelében. „Nem lehetünk meg máris a Munkás-Paraszt Felügyelet nélkül. Rendszeresen és kitartóan lehet és kell munkálkodnunk azon, hogy olyan apparátussá változtassuk, amely az egész állami munka ellenőrzését és javítását szolgálja. Különben semmi gyakorlati eszközünk nem lesz arra, hogy ellenőrizzük, javítsuk és megtanítsuk a munkára... Máskülönben nem harcolhatunk a hivatali céhszellem és a bürokratizmus ellen. Máskülönben nem taníthatjuk meg a párton kívüli munkásokat és parasztokat az irányításra, márpedig erről a feladatról a jelen pillanatban sem elvileg, sem gyakorlatilag nem szabad lemondanunk."[119]

Lenin nagy és felelős feladatokat tűzött a bírói szervek elé. A szocialista törvényességet úgy fogta fel, mint hatalmas eszközt a társadalom szocialista átalakításáért vívott harcban, mint a szovjet demokrácia egyik legfontosabb elvét. Lenin személyesen irányította a szovjet törvényalkotói munkát, hangsúlyozva, hogy olyan jogszabályokat kell alkotni, amelyek előmozdítanák a szocialista építéssel kapcsolatos feladatok megoldását. Megkövetelte a szocialista törvényesség szigorú betartását, a dolgozók szabadságjogainak és érdekeinek védelmét. Mélyrehatóan és sokoldalúan megokolta az egységes szocialista törvényesség szükségességét. „A »kettős« alárendeltségről és a törvényességről" címmel a Politikai Iroda számára írt levelében Lenin hangsúlyozta, hogy a törvényesség nem lehet kalugai és kazanyi, hanem egységes összoroszországinak, sőt a szovjetköztársaságok egész föderációjára nézve egységesnek kell lennie. Határozottan állást foglalt amellett, hogy létre kell hozni a helyi szervektől független ügyészséget, amelynek ügyelnie kell arra, hogy az egész köztársaságban valóban egyöntetűen értelmezzék a törvényességet. Ez a levél szolgált alapul azokhoz a párthatározatokhoz és szovjet állami törvényekhez, amelyek a szocialista törvényesség megszilárdítására irányultak.

Minthogy a nemzetközi imperializmus és a belső ellenforradalom folytatta aknamunkáját a szovjethatalom ellen – újabb lázadásokat készített elő, diverziókat és terrorcselekményeket, szabotázsokat szervezett –, Lenin szükségesnek tartotta „a szovjethatalom politikai ellenségei és a burzsoázia ügynökei (*különösen* a mensevikek és az eszerek)" elleni megtorlások fokozását. Emel-

[118] Ugyanott, 124. old.
[119] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 181. old.

lett az igazságügyi szervek feladatának jelölte meg: vessenek véget annak, hogy a tőkés elemek visszaéljenek az új gazdasági politikával.[120]

Lenin sürgette az erélyes harcot a népi vagyon dézsmálása, a sikkasztás, a pazarlás, a megvesztegetés ellen. Különösen engesztelhetetlen volt akkor, amikor ilyen bűncselekményeket zsebükben párttagsági könyvet viselő emberek követtek el. Élesen elítélte a párt- és szovjetszervezeteknek azokat a kísérleteit, hogy mentegessék az ilyen párttagokat, sürgette minden olyan lehetőség kiküszöbölését, hogy a kormányzó párt helyzetének felhasználásával enyhítsék a kommunisták felelősségét a szovjet törvények megszegéséért.

A NAGY BÉKEHARCOS

A békére és a népgazdaság helyreállítására való áttérés rendkívül bonyolult nemzetközi helyzetben ment végbe. Az imperialisták nem akartak beletörődni vereségükbe és a szovjetország elleni újabb katonai kalandok terveit szövögették. A nemzetközi reakció, hogy megnehezítse a szovjet nép harcát az összeomlás ellen, minden lehető módon igyekezett megbontani a Szovjet-Oroszország és más államok között kibontakozó kapcsolatokat. A nehéz viszonyok között a szovjet kormány Leninnel az élen következetesen és kitartóan folytatta békepolitikáját és a tőkésországokkal való üzleti kapcsolatok megteremtésének politikáját. Lenin ezt mondotta: „Számunkra a legnagyobb kincs a béke megőrzése és annak teljes lehetősége, hogy minden erőt akadálytalanul a gazdaság helyreállítására fordítsunk."[121]

Lenin rendíthetetlenül azt az álláspontot képviselte, hogy lehetséges és szükséges is a különböző társadalmi rendszerű államok közötti békés egymás mellett élés, harcolt az újabb világháború veszélyének elhárításáért.

Már a polgárháború éveiben Lenin, R. V. Alannak, a „New York Times" tudósítójának közlése szerint, W. Bullitt és L. Steffenson amerikai diplomatákkal folytatott beszélgetésében kijelentette, hogy „a bolsevik elvek kiállják a versenyt" a polgári demokrácia eszméivel, a kapitalizmus elveivel, s csak az kell, hogy „a szovjet rendszer egyenlő lehetőségekkel vehessen részt ebben a versenyben, s a világ figyelemmel kísérné ezt"[122].

A két rendszer versenyére vonatkozó gondolatát továbbfejlesztve Lenin az OK(b)P moszkvai szervezetének aktívagyűlésén 1920. december 6-án mondott beszédében megállapította, hogy ez „két termelési mód, két formáció, két gazdaság – a kommunista és a tőkés... versengése. Bebizonyítjuk, hogy mi vagyunk az erősebbek... Persze, a feladat nehéz, de mi mindig mondtuk és most is azt mondjuk: »A szocializmus ereje a példaadás.« Az erőszaknak azokkal

[120] Lásd *Lenin* Összes Muvei 44 kot 389 394 old
[121] *Lenin* Összes Művei 42 kot 305 old
[122] „The New York Times", 1919 aprilis 6 2 old

szemben van ereje, akik vissza akarják állítani hatalmukat. De ezzel ki is merül az erőszak jelentősége, ez után már csak a befolyásolásnak és a példának van ereje. Gyakorlatilag, példán kell megmutatnunk a kommunizmus jelentőségét."

S a továbbiakban kijelentette: „Biztos vagyok abban, hogy a szovjethatalom utoléri és túlszárnyalja a tőkéseket, és ebből nemcsak tisztán gazdasági hasznunk származik."[123]

A két ellentétes rendszer egymás mellett élését és gazdasági versenyét Lenin a szocializmus és a kapitalizmus közötti osztályharc specifikus formájának tartotta. Így jellemezte a külföldi tőkéseknek nyújtandó koncessziókat is. Új síkon folyó háború ez, mondotta: „A fegyverekkel és tankokkal viselt háborút gazdasági háborúval váltjuk fel."[124]

Lenin megmagyarázta, hogy az erőszak, a fegyveres harc elengedhetetlen a megdöntött kizsákmányoló osztályok ellenállásának, a hatalmuk visszaállítására tett kísérleteiknek a letöréséhez, az intervenciósok szétzúzásához, az imperialisták rajtaütéseinek visszaveréséhez. Ám azokat a népeket, amelyek még nem léptek a szocialista fejlődés útjára, nem erőszakkal, hanem csakis a példa erejével, a győzelmes proletariátus vívmányaival lehet meggyőzni a szocializmus és a kommunizmus előnyeiről.

A VIII. szovjetkongresszus OK(b)P-frakciójának ülésén a koncessziókról beszámoló Leninnek ilyen kérdéseket tettek fel: nem nyílik-e módjuk a tőkéseknek arra, hogy a koncessziókat saját válságaik leküzdésére használják fel, s nem tekintendők-e helyteleneknek a világforradalom fejlődésére vonatkozó tételeink. Lenin zárszavában azt válaszolta, hogy a válságok a kapitalizmusban elkerülhetetlenek, hogy a kapitalizmust hatalmas tényezők taszítják a szakadék felé, a Szovjet Köztársaság létezése és gazdasági sikerei pedig a forradalom gigászi erejét és tényezőjét alkotják.[125]

Néhány hónappal később, 1921 májusában Lenin ismét visszatér erre a rendkívül fontos kérdésre és hangsúlyozza a Szovjet-Oroszország szocialista építésében elért gazdasági sikerek világtörténelmi jelentőségét. „Most – mondotta – gazdasági politikánkkal gyakoroljuk a legnagyobb befolyást a nemzetközi forradalomra. Az Oroszországi Szovjet Köztársaság felé fordítja tekintetét mindenki, a világ minden országának minden dolgozója, kivétel nélkül – ezt minden túlzás nélkül állíthatjuk. Ezt elértük. A tőkések semmit sem hallgathatnak el, semmit sem titkolhatnak el, ezért leginkább gazdasági téren elkövetett hibáinkat és gyengeségünket igyekeznek kipécézni. Erre a térre tevődött át a harc világméretekben. Ha megoldjuk ezt a feladatot, akkor nemzetközi méretekben biztosan és véglegesen győztünk."[126]

[123] *Lenin* Összes Művei. 42 köt 71–72 old
[124] Ugyanott, 74. old.
[125] Lásd ugyanott. 115. old
[126] *Lenin* Összes Művei. 43. köt. 317. old.

Ez a lenini tétel napjainkban is megőrizte jelentőségét. A szovjet nép gazdasági eredményeitől függ a Szovjetunió és nem kis mértékben az egész szocialista közösség védelmi képessége, az agresszió és a háború imperialista politikájával való szembeszállás lehetősége. Ezektől az eredményektől függ az is, hogy mennyire tudjuk támogatni a világ forradalmi és felszabadító mozgalmát. Tőlük függ az is, hogy mekkora erővel hat majd az új társadalmi rendszer példája, amely a szocializmus legjobb agitátora lesz mind a tőkésországok dolgozói, mind a gyarmatosítás igájából kiszabadult népek körében.

Lenin ismételten leszögezte, hogy a szovjet kormány teljes mértékben elismeri minden nép jogát az önrendelkezéshez, a függetlenséghez, az állami önállósághoz, a nemzetközi kapcsolatok terén síkraszáll a nemzetek egyenjogúságáért és haladó, igazságos törekvéseik legmesszebbmenő kielégítéséért.

Különösen nagy jelentőséget tulajdonított Lenin a szovjet állam és a keleti országok közötti baráti kapcsolatok kiépítésének és megszilárdításának. Amikor Szovjet-Oroszország 1921 elején szerződést kötött Iránnal, Afganisztánnal és Törökországgal, figyelemmel kísérte a tárgyalások menetét, hosszas beszélgetést folytatott az afgán küldöttséggel, fogadta a török és az iráni küldöttséget.

A Külügyi Népbiztosság Lenin útmutatásai alapján dolgozta ki az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság afganisztáni ügyvivőjének adott instrukciót, amely az említett szerződésekhez hasonlóan világosan jellemezte a keleti országok tekintetében követett szovjet politika elveit, s megmutatta annak gyökeres eltérését az imperialista hatalmak politikájától. „Keleti politikánk – olvasható az instrukcióban – nem agresszív politika, hanem a béke és barátság politikája. Önnek munkássága során állandóan ezt a fő szempontot kell hangsúlyoznia, s Kabulban tevékenysége fő céljának Afganisztánnal való barátságunk fejlesztését kell tekintenie. A barátság feltételezi a kölcsönös támogatást, s erőnktől telhetően készek vagyunk a baráti afgán államnak minden támogatást megadni, mert az az óhaj vezérel bennünket, hogy a lehetőség szerint elősegítsük a fejlődését és felvirágzását."

A szovjet kormány arra törekedett, hogy Kínával is diplomáciai kapcsolatokat létesítsen. A kínai nép széles rétegei lelkesedéssel fogadták az Októberi Forradalmat, a szovjethatalom igazságos keleti külpolitikáját.

Az imperialisták befolyása alatt álló reakciós pekingi kormány azonban nem volt hajlandó szerződést kötni az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársasággal. Lenin a kínai küldöttség elutazása előtt fogadta a küldöttség vezetőjét és annak a reményének adott kifejezést, hogy Kína és Szovjet-Oroszország között a mesterséges akadályok ellenére szilárd kapcsolat jön létre. A külügyi népbiztos levelet írt Szun Jat-szennek, a Dél-Kínában alakult kantoni nemzeti kormány elnökének, s ebben tolmácsolta a szovjet kormány testvéri üdvözletét és javaslatot tett a kereskedelmi kapcsolatok felvételére. Szun Jat-szen válaszlevelében kifejezte azt a reményét, hogy mihelyt Kínában végeznek a reakciósokkal, Szovjet-Oroszország és Kína között baráti kapcso-

latok jönnek létre. Levelét a következő szavakkal zárta: „Szívélyes jókívánságaimat küldöm barátomnak, Leninnek és mindazoknak, akik oly sokat tettek az emberi szabadság ügyéért."

Szovjet-Oroszország keleti külpolitikája hatalmas erkölcsi és politikai támogatást jelentett a gyarmati és a félgyarmati országok népeinek a szabadságért és függetlenségért vívott harcukban. Lenin ezzel kapcsolatban megállapította, hogy a szovjethatalom nemcsak a világ proletárjait, hanem az elnyomott népeket is képviseli, s hogy a bolsevikok olyan nemzetközi kapcsolatokat teremtenek, amelyek merőben eltérnek a korábbiaktól, s lehetővé teszik valamennyi leigázott nép felszabadulását az imperialista elnyomás alól. „A népeket – mondta –, a dolgok menete megtanítja arra, hogy olyan központot lássanak Oroszországban, amely felé minden nép vonzódik."[127]

Az országok közötti új típusú, a történelemben sohasem létezett kapcsolatoknak – a megvalósult néphatalom országai közötti kapcsolatoknak – a példája volt az, amikor 1921-ben baráti, testvéri kapcsolatok létesültek Szovjet-Oroszország és Mongólia között, amelynek dolgozó tömegei a Vörös Hadsereg segítségével győzték le a külföldi intervenciósok és a feudális reakció erőit, s népi demokratikus rendszert hoztak létre. A megállapodásra irányuló tárgyalások során, 1921 novemberében Lenin fogadta Mongólia néppártjának és kormányának küldöttségét, élén Szuhe Batorral, a mongol nép vezérével. A beszélgetés során Lenin rámutatott az imperialista hatalmak részéről Mongóliát fenyegető veszélyre, és kijelentette, hogy minden mongol dolgozó számára az egyetlen helyes út az állami és gazdasági függetlenségért Szovjet-Oroszország munkásaival és parasztjaival szövetségben folytatott harc.

Fokozatosan a tőkésországokkal is normális kapcsolatok jöttek létre. Lenin a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének előmozdítása szempontjából az egyik legfontosabb tényezőnek a gazdasági kapcsolatokat, a kölcsönösen előnyös kereskedelem fejlesztését tartotta. Azt mondta, hogy maguknak a tőkésországoknak az érdekei megkövetelik a Szovjet-Oroszországgal való kereskedelmi kapcsolatok létesítését és fejlesztését, hogy erre olyan erő kényszeríti őket, amely nagyobb, mint bármely ellenséges kormány vagy osztály óhaja, akarata és elhatározása: az általános világgazdasági kapcsolatok.

„Nem látom semmi okát annak – jelentette ki egy külföldi újságíróval folytatott beszélgetésében –, hogy egy olyan szocialista állam, mint a mienk, ne tarthatna fenn korlátlan üzleti kapcsolatokat a kapitalista országokkal. Nekünk semmi kifogásunk az ellen, hogy felhasználjuk a tőkések mozdonyait és mezőgazdasági gépeit, akkor nekik miért legyen kifogásuk az ellen, hogy felhasználják a mi szocialista búzánkat, lenünket és platinánkat? Hiszen a szocialista gabonának ugyanolyan az íze, mint bármely más gabonának, nemde?"[128]

[127] *Lenin* Összes Művei. 42. köt. 68. old.
[128] *Lenin* Összes Művei. 40. köt. 145. old.

Nagy figyelmet szentelt Lenin az Angliával 1921 márciusában kötött kereskedelmi szerződést megelőző tárgyalásoknak. Valamivel később ideiglenes szerződés jött létre Szovjet-Oroszország és Németország között. Kereskedelmi tárgyalások folytak Olaszországgal is. Lenin kezdeményezésére a szovjet kormány lépéseket tett, hogy kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatokat létesítsenek az Amerikai Egyesült Államokkal.

1920-ban Szovjet-Oroszországba érkezett W. Vanderlip amerikai üzletember és újságíró, hogy koncessziókról tárgyaljon. Lenin fogadta s később beszélgetésükről megemlékezve tréfásan elbeszélte, hogy őt az amerikai tőkések ördögnek tartják, akinek bizonyára szarvai is vannak, de Vanderlip, miután jól megnézte, elmondja majd otthon, hogy nincsenek szarvai. A legkörültekintőbb, józanul gondolkodó amerikai tőkések már akkor megértették, hogy akármilyen ostobaságokat írnak is a polgári lapok a bolsevikokról, lehet és kell velük tárgyalni. Az Egyesült Államok azonban abban az időben nem volt hajlandó elfogadni a szovjet kormánynak azt az ajánlatát, hogy vegye fel a kereskedelmi kapcsolatokat Szovjet-Oroszországgal. Az Egyesült Államok uralkodó köreinek ezzel az állásfoglalásával kapcsolatban Lenin azt mondotta: akár tetszik az amerikai tőkéseknek, akár nem, „Szovjet-Oroszország nagyhatalom. A blokád, az ellenforradalom, a fegyveres intervenció és a lengyel háború három esztendeje után Szovjet-Oroszország erősebb, mint valaha. Amerikának semmit sem nyújt az a wilsoni politika, amely jámborul visszautasítja a velünk való érintkezést azon az alapon, hogy kormányunk nincs ínyükre."

Lenin bölcsen irányította a szovjet állam külpolitikáját. G. V. Csicserin akkori külügyi népbiztos Lenin ezzel kapcsolatos tevékenységéről a következőket írta: „Vlagyimir Iljics azonnal felfogta és politikai szempontból tüzetesen megmagyarázta minden egyes kérdés lényegét, beszélgetéseink során ragyogóan elemezte a diplomáciai helyzetet, s tanácsai (gyakran mindjárt az egyik vagy a másik kormánynak adandó válasz szövegére vonatkozóan is javaslatot tett) a diplomáciai művészet és rugalmasság mintájául szolgálhattak."[129]

Lenin éleslátása, továbbá az, hogy rendkívül alaposan ismerte a nemzetközi erőviszonyokat, fényesen megmutatkozott az 1922-ben ülésező genovai nemzetközi gazdasági konferencia idején. A konferencia szovjet küldöttségének elnöki tisztségével Lenint bízták meg. Ő maga akart Genovába utazni, hogy személyesen fejtse ki a konferencián a szovjet kormány álláspontját, de állami ügyekkel való túlterheltsége és egészségi állapota miatt nem utazhatott el Oroszországból. Az általa írt központi bizottsági irányelvek, továbbá Csicserinnek küldött levelei és táviratai azonban pontosan meghatározták a genovai konferencián részt vevő szovjet küldöttség feladatait és egész magatartását.

Lenin hangsúlyozta, hogy a szovjet küldöttségre két feladat hárul: 1) küzdenie kell a béke fenntartásáért és a népek gazdasági együttműködéséért; 2) gazdasági, kereskedelmi kapcsolatokat kell létesítenie Szovjet-Oroszország és a

[129] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 3. köt. 477–478. old., oroszul.

kapitalista országok között. Ezeknek a feladatoknak megfelelően a javaslatok széles körű programját dolgozta ki a genovai konferencián részt vevő szovjet küldöttség számára. Az a nyilatkozat, amelyet Csicserin a konferencia első plenáris ülésén felolvasott, megállapította, hogy a mai kor „lehetővé teszi a régi és a születő új társadalmi rendszer párhuzamos létezését". A különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének feltételei: az egymás belügyeibe való be nem avatkozás, a támadástól való tartózkodás, a teljes egyenjogúság és a kölcsönös előny, minden konfliktusnak békés eszközökkel való megoldása, együttműködés gazdasági, politikai és kulturális területen. A Lenin útmutatásai szerint kidolgozott szovjet nyilatkozat legfontosabb pontja a fegyverzet általános csökkentésére vonatkozó javaslat volt.

Az orosz küldöttség, jelentette ki Csicserin a konferencia 1922. április 10-i ülésén, javasolja „a fegyverzet általános csökkentését és támogat minden olyan javaslatot, amelynek célja a militarizmussal járó terhek csökkentése, s amely tartalmazza valamennyi állam hadseregének létszámcsökkentését és a háború legbarbárabb formáinak: a mérges gázokkal folytatott háborúnak, a légi hadviselésnek stb., különösen pedig a békés lakosság ellen irányuló pusztító eszközök alkalmazásának teljes megtiltását.

Természetesen maga Oroszország is kész csökkenteni fegyverzetét, amennyiben biztosítva van a teljes és feltétlen kölcsönösség és kellő garanciákat kap arra, hogy nem intéznek ellene semmi néven nevezendő támadást, és semmiképpen sem avatkoznak be belügyeibe."[130]

Ez volt a békeharc lenini platformja, s ennek a harcnak nemes hagyományait a szovjet külpolitika mindig ápolta és ma is ápolja.

A genovai konferencián részt vevő szovjet küldöttségnek, írta Lenin, nem kell ultimátumszerűen ragaszkodnia széles körű programjához.

„Ha nem kell az átfogó [megállapodás], legyen egy szűkebb...

Belemegyünk a legszűkebbe is, de semmi olyasmibe nem megyünk bele, ami nekünk hátrányos. Ultimátumoknak nem vetjük alá magunkat. Ha csak »kereskedni« óhajtanak – ám legyen, de zsákbamacskát nem veszünk, s míg az *utolsó kopekig* össze nem számoljuk az »igényeket«, nem kötjük meg a boltot." Lenin figyelmeztette a szovjet küldöttséget arra, hogy nem tehet semmiféle elvi engedményt, hogy nem mehet bele a szovjet állam jogainak csorbításába, s ezt írta: „Egy cseppet sem félünk a meghiúsulástól: holnap még jobb konferenciát kapunk. Elszigeteléssel és blokáddal most már nem lehet bennünket megijeszteni, intervencióval sem."[131]

A genovai konferencián az imperialista hatalmak a cári kormány összes adósságainak kifizetését, a szovjethatalom által államosított vállalatok korábbi, külföldi tulajdonosaiknak való visszaszolgáltatását, lényegében az iparvállalatok magántulajdonának visszaállítását, az Oroszországban bevezetett álla-

[130] A Szovjetunió külpolitikájának dokumentumai V. kot. Moszkva 1961. 193. old., oroszul.
[131] *Lenin* Összes Művei. 44. kot. 378. old.

mi tulajdon megszüntetését követelték a szovjet államtól. A szovjet küldöttség, Lenin útmutatásait követve, határozottan visszautasította az imperialistáknak a szovjet állam szuverenitása ellen irányuló mesterkedéseit, azokat az arcátlan követeléseket, amelyek a Szovjet Köztársaság gazdasági és politikai leigázására, a szovjethatalom likvidálására, Oroszországnak a világkapitalizmus félgyarmati függvényévé való változtatására irányultak.

Sőt, a szilárd s ugyanakkor rugalmas politika lehetővé tette a szovjet küldöttségnek, hogy kihasználja az imperializmus táborában mutatkozó mélyreható ellentéteket és megakadályozza a kapitalista államok szovjetellenes egységfrontjának kialakulását. A konferencia során Rapallóban, egy kis olaszországi városban szovjet–német szerződés jött létre, amely az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság és Németország között a normális diplomáciai kapcsolatok felvételét és kölcsönösen előnyös gazdasági kapcsolatok kifejlesztését irányozta elő.

Az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottságnak a genovai konferencián részt vett küldöttség jelentéséről hozott határozata, amelynek tervezetét Lenin készítette elő, jóváhagyta a küldöttség tevékenységét. Megállapítva, hogy a rapallói szerződés a két rendszer – a kapitalista és a szocialista rendszer – békés egymás mellett élésének elvéből indul ki, *Lenin azt a fontos következtetést vonta le, hogy a nemzetközi nehézségekből, a káoszból és a háborúk veszélyéből éppen a különböző társadalmi rendszerű államok közötti békés, gazdasági, egyenjogú kapcsolatok jelentik az egyetlen helyes kivezető utat.*[132]

A szovjet állam békeszerető politikájának ragyogó bizonyítéka volt Leninnek az a javaslata, hogy tűzzék a IX. szovjetkongresszuson választott Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság harmadik ülésszakának napirendjére a Vörös Hadsereg létszámának csökkentését: „Úgy gondolom, fel kellene ezt vetni, kijelentve, hogy a létszámot egynegyeddel csökkentjük, és azzal indokolva ezt, hogy Genovában, bár kicsiny és nem különösebben megbízható, de mégis valamelyest reális lépéssel közelebb kerültünk a fegyverszünethez."[133]

A szovjet külpolitika fő irányvonalát ismertetve Lenin 1922 augusztusában Sztálinnal folytatott beszélgetésében a következőket mondta:

A mi utunk helyes: síkraszállunk a béke és a megegyezés mellett, de ellenezzük a leigázást és a leigázó megegyezési feltételeket. Erősen kell tartanunk a kormányrudat, és a magunk útján kell haladnunk, nem szabad engednünk sem a hízelgésnek, sem az ijesztgetésnek.

A szocialista állam, tanította Lenin, külpolitikájában szükség esetén kompromisszumot köthet a burzsoá államokkal, s ezt meg is kell tennie. Az a lényeg, hogy a szocialista állam által kötött kompromisszum a szocializmus ja-

[132] Lásd *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 192 193. old.
[133] Ugyanott, 202. old.

vát szolgálja, megfeleljen a nemzetközi felszabadító mozgalom általános érdekeinek, az emberiség progresszív fejlődését, a béke fenntartását szolgálja.

A kompromisszum előfeltétele a kölcsönös engedmény. Lenin elismerte, hogy a politikai engedmények részünkről megengedhetők, és rámutatott arra, hogy ennek feltétele a nemzetközi burzsoázia többé-kevésbé egyenértékű engedménye Szovjet-Oroszországnak vagy a kapitalizmus ellen harcoló nemzetközi proletariátus más osztagainak.[134]

A békés egymás mellett élés érdekében a szocialista állam kész bizonyos engedményeket tenni a tőkésországokkal való kapcsolataiban, de ezek az engedmények természetesen nem érinthetik a kommunizmus elveit, a proletárhatalom alapjait, nem áshatják alá a szocialista állam szuverenitását. Lenin élesen szembehelyezkedett például Csicserinnek azzal a javaslatával, hogy az Egyesült Államokkal való megegyezés kedvéért változtassák meg az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság alkotmányát. A Központi Bizottság Politikai Irodájának tagjaihoz intézett 1922. január 23-i levelében a következőket írta:

„Most kaptam 2 levelet Csicserintől (20-i és 22-i kelettel). Felveti, vajon nem kellene-e megfelelő kompenzációért hozzájárulni alkotmányunk csekély módosításaihoz, nevezetesen az élősködő elemeknek a szovjetekben biztosítandó képviselethez. Ezt az amerikaiak kedvéért kellene csinálni.

Csicserinnek ez a javaslata szerintem azt mutatja, hogy... haladéktalanul szanatóriumba kell őt küldeni, minden engedékenység ebben a tekintetben, mindennemű halogatás megtűrése stb. véleményem szerint nagymértékben veszélyeztetni fogja a tárgyalások egész menetét."[135]

Az oroszországi éhínségre való tekintettel Lenin szükségesnek tartotta a legkisebb lehetőség megragadását is, hogy külföldről élelmiszert szerezzenek. Ugyanakkor a szovjet kormány a leghatározottabban visszautasította az Egyesült Államok, Anglia és Franciország tőkéseinek azokat a kísérleteit, hogy az „éhezők megsegítése" ürügyén aláássák a Szovjet Köztársaság szuverenitását és beavatkozzanak belügyeibe. Lenin felháborodva írt az „Amerikai Segélyhivatal" (ARA) „aljas amerikai kalmárairól" és leszögezte, hogy nem engedhető meg „a legcsekélyebb mértékű beavatkozás" sem – „nemcsak politikai, hanem adminisztratív tekintetben sem". A szovjet kormány kategorikusan visszautasította azt az igényt is, hogy az „Oroszország Megsegítésének Nemzetközi Bizottsága", amelyet a szövetségesek Főtanácsa hozott létre, ellenőrizze az élelmiszer elosztását és „szakértői bizottságot", vagyis mint Lenin írta, „szakértői bizottság címén kiküldjenek egy kémbizottságot" Szovjet-Oroszországba. Lenint hallatlanul felháborította ez az igény. „Itt nem lehet engedni" – írta a Politikai Irodának, előterjesztve javaslatát a „legélesebb hangú" válaszjegyzékhez.[136] A válaszjegyzéket el is küldték.

[134] Lásd ugyanott, 141 old

[135] *Lenin* Összes Művei 54 kot 147. old.

[136] Lasd *Lenin* Összes Művei 53 köt 124. old.; 44. kot 112. old

Lenin abból indult ki, hogy jóllehet a kommunisták elismerik a különböző társadalmi rendszerű államok közötti békés egymás mellett élés lehetőségét és szükségességét, ez nem zárja ki, hanem megköveteli a szocializmus harcát a kapitalizmus ellen, az imperializmus leleplezését és az engesztelhetetlen harcot a burzsoá ideológia ellen, a nemzeti felszabadító mozgalmak és a tőkésországok dolgozói által vívott osztályharc támogatását a szocialista állam részéről.

Lenin úgy vélte, hogy a békés egymás mellett élés nemcsak a szovjet állam állásfoglalásától, hanem a tőkésországok állásfoglalásától is függ. Több ízben beszélt arról, hogy az imperialista hatalmak a szocializmus országának szétzúzására törekszenek. Ugyanakkor rámutatott az ezzel szemben ellenhatást kifejtő tényezőkre is: a szovjet társadalmi és állami rendszer erejére, a dolgozók nemzetközi szolidaritására, valamint az imperialisták közötti éles ellentétekre, amelyek megnehezítik összefogásukat a szocialista köztársaság ellen, a reálisabban gondolkodó burzsoá köröknek arra a törekvésére, hogy normalizálják kapcsolataikat Szovjet-Oroszországgal. A különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élése csak abban az esetben lehet tartós, ha a békepolitika kétoldalú, kölcsönös, ha nemcsak a szovjet állam folytat ilyen politikát, hanem a tőkésországok is. Figyelmeztette az imperialista államok kormányait, hogy a Szovjet Köztársaság sohasem fog engedni a diktátumnak és a nyomásnak, hogy a szovjetország nem ijed meg a fenyegetésektől. „Ágyúkkal fenyegettek bennünket a szövetséges hatalmak – mondotta –, amelyek majdnem az egész világot a kezükben tartják. *Mi nem ijedtünk meg ezektől a fenyegetésektől. Kérem, ne feledkezzenek meg erről, európai diplomata urak.*"[137]

Lenin felhívta a párt, minden szovjet ember figyelmét arra, hogy minden lehető módon növelni kell a Szovjet Köztársaság védelmi erejét, mert a tőkésországokban befolyásos pártok, politikusok és pénzmágnások háborút akarnak, a Szovjet Köztársaság újbóli megtámadását tervezik. „Ezért mondjuk: miután hozzáláttunk a békés építéshez, minden erőnket latba vetjük, hogy megállás nélkül folytassuk. Ugyanakkor, elvtársak, legyenek résen, úgy vigyázzanak országunk és Vörös Hadseregünk védelmi képességére, mint a szemünk fényére, és ne feledjék, hogy nincs jogunk lankadni egy pillanatra sem, mert munkásaink, parasztjaink és vívmányaink köteleznek."[138]

A párt Központi Bizottsága és a kormány akkor egész sor intézkedést foganatosított a Vörös Hadsereg erősítése, a szovjet határok sérthetetlenségének biztosítása céljából.

Lenin határozottan elítélte az igazságtalan, imperialista háborúkat. A világháborút a legnagyobb bűntettnek, a legújabb kori civilizáció és kultúra vívmányaival való teljes szakításnak tekintette. Figyelmeztetett arra, hogy a technika hatalmas vívmányainak sok millió emberi élet kioltására való felhasználása

[137] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 4. old.
[138] *Lenin* Összes Művei. 44. köt. 295. old.

és az összes termelési eszközöknek a háború szolgálatába való állítása „az emberi társadalomnak magát a létfeltételeit áshatja alá"[139].

Lenin szavai különösen aktuálisak napjainkban, amikor a katonai téren végbemenő tudományos-technikai forradalom, amelyet a termonukleáris fegyver létrehozása indított el, egész országok pusztulásához, egész népek megsemmisüléséhez vezetne, amennyiben az imperialisták újabb világháborút robbantanának ki.

Lenin mindig arról beszélt, hogy a legerélyesebben harcolni kell az imperialista háborúk ellen, hogy „minél több egészen egyszerű, egészen világos döntést és rendszabályt" kell hozni, „amelyek valóban elvezetnének a békéhez, ha már nem beszélhetünk a háború veszélyének teljes kiküszöböléséről"[140]. A háború veszélyének elhárításában Lenin döntő szerepet tulajdonított a néptömegeknek.

Lenin hangsúlyozta, hogy ki kell szélesíteni és el kell mélyíteni az újabb imperialista háború veszélye elleni harcot. „Érdemes életünket az imperialista háború elleni harcnak szentelni – írta –, ebben a harcban kíméletlennek kell lennünk, az imperialista háború védelmében felhozott összes szofizmákat irgalmatlanul üldöznünk kell."[141] Az újabb világháború veszélye elleni harc céljából 1922 decemberére összehívott hágai nemzetközi békekongresszus szovjet küldöttségének feladatairól szólva azt mondta, hogy halomra kell dönteni mindazokat az érveket, amelyekkel az imperialista burzsoázia ideológusai igazolni próbálják a háborút, le kell leplezni az imperialisták háborús előkészületeit és meg kell magyarázni, hogy melyek az újabb háború elleni harc hatásos eszközei.

Lenin azon a véleményen volt, hogy ha a szocialista forradalom több országban győz, lehetőség nyílik arra, hogy véget vessünk a világháborúknak.[142] Ezzel kapcsolatban megemlítenénk Leninnek azt a javaslatát, hogy a genovai konferencia szovjet küldöttségének nyilatkozatából feltétlenül törölni kell azt a kitételt, miszerint „történelmi koncepciónk... feltételezi újabb világháborúk elkerülhetetlenségét"[143].

Az élet ragyogóan igazolta Leninnek ezt a feltevését. Miután Európa és Ázsia több országában győzött a szocialista forradalom, miután létrejött és megszilárdult a szocialista világrendszer, miután világszerte megnövekedett a békemozgalom, a világháborúk már nem elkerülhetetlenek. A világháborúnak ma már elejét lehet venni. Lenin útmutatásaiból kiindulva a Szovjetunió Kommunista Pártja és a szovjet kormány azt az álláspontot képviseli, hogy a tartós

[139] *Lenin* Összes Művei 36 kot 376 old
[140] *Lenin* Összes Művei 45 kot 244 old
[141] Ugyanott, 299 old
[142] Lasd *Lenin* Összes Művei 26 kot 36 old , 44 kot 221 es 272–273 old
[143] *Lenin* Összes Művei 45 kot 66 old

béke biztosításának radikális útja az általános és teljes leszerelés szigorú nemzetközi ellenőrzés mellett. Pártunk Lenin akaratához híven fennen hordozza a béke és a népek közötti barátság zászlaját.

A KOMMUNISTA INTERNACIONÁLÉ III. KONGRESSZUSÁN

A Kommunista Internacionálé III. kongresszusa 1921. június végén és július első felében ülésezett. Lenint a kongresszus díszelnökévé választották. Az OK(b)P taktikájáról szóló téziseiben és előadói beszédében Lenin megmagyarázta a küldötteknek az új gazdasági politika lényegét és rávilágított azokra a körülményekre, amelyek szükségessé tették az e politikára való áttérést. Az új gazdasági politikát a kongresszuson ellenzéssel fogadták az ingatag, a marxizmus–leninizmustól távolálló anarchista-szindikalista elemek, s kijelentették, hogy a NEP Szovjet-Oroszországban a kapitalizmus visszaállításához vezet és akadályokat gördít a világforradalom további fejlődése elé. A kongresszus visszautasította ezeket a nézeteket, s a lenini téziseket fogadta el, olyan határozatot hozott, amely teljes mértékben helyesli az OK(b)P politikáját.

A Kommunista Internacionálé III. kongresszusának napirendjén szereplő legfontosabb kérdés az volt, hogy milyen úton kell továbbfejleszteni a kommunista mozgalmat, milyen legyen a Komintern stratégiája és taktikája.

Lenin mélyrehatóan elemezte a nemzetközi osztály-erőviszonyokat. Először is, a nemzetközi imperializmus képtelen volt megfojtani Szovjet-Oroszországot és kénytelen volt azt elismerni vagy félig-meddig elismerni, felvenni vele a kereskedelmi kapcsolatokat. A Szovjet Köztársaság óriási hatást gyakorol a dolgozók nemzetközi felszabadító mozgalmának kibontakozására. Másodszor, a tőkésországok munkásosztálya mindenütt létrehozott már kommunista pártokat, „s ezek egyre növekednek, rendületlenül afelé haladva, hogy minden országban megnyerjék a proletariátus többségét". Harmadszor, a gyarmati és félgyarmati országok dolgozó tömegei, amelyek a világ népességének óriási többségét alkotják, „ma önálló forradalmi tényezőként szerepelnek". Ezekben az országokban rengeteg gyúlékony anyag halmozódott fel, s ezért „könnyen meglehet, hogy ezekben az országokban előbb vagy utóbb és teljesen váratlanul felkelések, nagy harcok és forradalmak lángolnak fel"[144].

Lenin abból indult ki, hogy a munkásosztály a vezető erő a néptömegeknek az imperializmus elleni harcában, hogy csakis a munkásosztály viheti győzelemre az összes antiimperialista erőket. Ugyanakkor, a kommunista pártok stratégiai irányvonalát vázolva, felhívta a figyelmet arra, hogy a munkásosztálynak szoros szövetségre kell lépnie a parasztsággal, a dolgozók összes nem proletár rétegeivel. Többször is beszélt arról, hogy nagy munkát kell végezni a

[144] *Lenin* Összes Művei. 44 köt. 32. old.

parasztok és a kistulajdonosok, az alkalmazottak, az értelmiségiek, a fiatalok körében.

Lenin roppant jelentőséget tulajdonított a munkásosztály és a parasztság szövetségének mind a tőkésországok, mind a gyarmati és félgyarmati országok viszonylatában, mind pedig világméretekben, a nemzetközi munkásosztálynak a gyarmatok, a félgyarmatok, az imperialista igából kiszabadult fiatal nemzeti államok parasztságával való szövetsége értelmében.

Napjainkban, amikor hatalmas arányú tudományos-technikai forradalom bontakozott ki, amelynek következtében a fejlett tőkésországokban rohamosan csökken a falusi lakosság száma és egyúttal növekszik az értelmiség, a középrétegek hányada és szerepe, a revizionisták azt állítják, hogy ezeknek az országoknak a többségét illetően Leninnek a munkásosztály és a parasztság szövetségére vonatkozó tétele elvesztette jelentőségét. Ez nem felel meg a valóságnak. A dolgozó parasztság továbbra is a munkásosztály fő szövetségese. Meg kell emellett jegyeznünk, hogy Lenin, a parasztságról szólva, általában a kispolgári rétegekre is gondolt. Amikor például felhívta a figyelmet arra, hogy a munkásosztály és a parasztság tartós szövetségének a biztosítása a proletárforradalom és a szocialista építés legnehezebb feladatai közé tartozik, amelyekkel minden tőkésországnak meg kell majd birkóznia, kivéve esetleg Angliát, Lenin kifejtette:

„Ámde Angliával kapcsolatban sem szabad megfeledkeznünk arról, hogy ott különösen csekély számú ugyan a földművelő kisbérlők osztálya, rendkívül nagy viszont a munkások és az alkalmazottak között a kispolgárok módjára élők arányszáma, annak folytán, hogy az Angliához »tartozó« gyarmatokon az emberek százmilliói tényleges rabszolgaságban élnek.

Ezért a proletár világforradalomnak mint egységes folyamatnak fejlődése szempontjából annak a korszaknak, amelyet Oroszország most átél, az a jelentősége, hogy az államhatalmat kezében tartó proletariátusnak a kispolgári tömegek irányában követett politikáját a gyakorlatban kipróbáljuk és megvizsgáljuk."[145]

Ami pedig az értelmiséget illeti, Lenin többször felhívta a figyelmet arra, hogy be kell vonni a proletariátus felszabadító harcába. Charles P. Steinmetznek, az energetikával foglalkozó neves amerikai tudósnak írt levelében Lenin megállapította, hogy „a világ minden országában nő – lassabban ugyan, mint kívánatos volna, de feltartóztathatatlanul és szüntelenül nő – a tudomány, a technika, a művészet azon képviselőinek száma, akiknek meggyőződésévé válik, hogy a kapitalizmust más társadalmi-gazdasági renddel kell felváltani"[146].

A Kommunista Internacionálé III. kongresszusán Lenin felszólalásaiban rámutatott arra, hogy az előző kongresszus óta a világon bekövetkezett változások – a tőke támadása a munkásosztály ellen, a proletariátus forradalmi meg-

[145] Ugyanott, 6. old.

[146] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 146. old.

mozdulásainak 1920–1921-ben több országban elszenvedett kudarca, amely nyilvánvalóan a világforradalom fejlődési ütemének meglassúbbodását jelzi – a kommunista pártok taktikájában döntő fordulatot sürgettek. A kommunista pártok száma a III. kongresszus időpontjáig jelentősen megnövekedett: a kongresszus küldöttei 48 kommunista pártot képviseltek. De a kommunistáknak ez a serege Lenin megállapítása szerint rosszul volt még megszervezve, nem sajátította még el kellőképpen a forradalmi vezetés művészetét. A kommunista pártok munkáját a tömegek megnyerése érdekében, a munkásosztály élcsapata köré való tömörítésük érdekében át kellett szervezni. A legfontosabb probléma, mondotta Lenin, „a proletariátus többségének meghódítása. Minél szervezettebb a proletariátus egy tőkés szempontból fejlett országban, annál nagyobb alaposságot követel tőlünk a történelem a forradalom előkészítésében, és annál nagyobb alapossággal kell meghódítanunk a munkásosztály többségét"[147].

Ám a „baloldaliak" lebecsülték a tömegek közötti rendszeres, szívós, mindennapi munkát, s az úgynevezett „támadáselméletet" propagálták, amelynek az volt a lényege, hogy a pártnak mindig ragaszkodnia kell a támadó taktikához, tekintet nélkül arra, hogy megvannak-e a forradalmi támadáshoz szükséges objektív feltételek, hogy támogatják-e a pártot a dolgozók széles tömegei.

A kongresszuson a Komintern taktikájának kérdését ama tézisek alapján vitatták meg, amelyeket az orosz küldöttség dolgozott ki más küldöttségek véleményének figyelembevételével. A tézisek eredeti tervezetéhez Lenin részletes megjegyzéseket írt, amelyekben élesen bírálta Radekot, mert téziseiből „hiányzott... a gerinc", engedményeket tesz a „baloldaliaknak", valamint Zinovjev és Buharin e kérdéssel kapcsolatos ingadozásainak.[148]

Leninnek a Kommunista Internacionálé taktikájára vonatkozó tézisek védelmében mondott beszéde – a meggyőzés művészetének mintaképe. Lenin mindig differenciáltan folytatta az ideológiai harcot. Másként járt el, amikor ennek a harcnak az éle az osztályellenség ellen, a kapitalizmus eszmei fegyverhordozói ellen irányult, s megint másként, amikor a kommunista mozgalmon belüli eszmei harcról volt szó. Az utóbbi esetben Lenin nemcsak azt tekintette feladatának, hogy harcoljon a hibás és ártalmas nézetek ellen, hanem elsősorban azt, hogy mozgalombeli társait, akik átmenetileg eltévelyedtek, a helyes útra térítse vissza; ilyenkor az elvtársi polémia volt a fő módszere. A Kommunista Internacionálé kongresszusait a problémák szabad, demokratikus megvitatása, a dokumentumok kollektív kidolgozása, a kommunista pártok képviselői közötti valóban elvtársias egyenjogú együttműködés jellemezte. Ezek a lenini elvek vezérlik ma is az SZKP-t és Központi Bizottságát a testvérpártokhoz való viszonyában, a kommunisták nemzetközi tanácskozásain folytatott tevékenységében.

[147] *Lenin* Összes Művei. 44. köt. 34. old.
[148] Lásd *Lenin* Összes Művei. 52. köt. 286–290. old.

Lenin ízekre szedte a „baloldaliak" érveit, kimutatta, hogy a jobboldali opportunizmus és a centrizmus elleni harc ürügyén dogmatizmust, szektásságot, kalandor taktikát hirdetnek.

A kommunista pártok taktikájának, mondotta, abból kell kiindulnia, hogy a forradalom első hulláma elapadt, a második pedig még nem kezdődött el. A kommunistáknak számolniuk kell azzal, hogy a forradalom fejlődési üteme meglassúbbodott, figyelembe kell venniük a vereségek tapasztalatait és fel kell készülniük az újabb forradalmi fellendülésre. *A tőkés országok kommunista pártjainak fő feladata az, hogy megnyerjék a kommunizmus számára a munkásosztály többségét, a dolgozók többségét, s aki ezt nem érti meg, az sokat árt a kommunista mozgalomnak.* 1920-ban Lenin a baloldali hibákat a kommunizmus „gyermekbetegségének" nevezte, ezzel szemben a Kommunista Internacionálé III. kongresszusán már abból indult ki, hogy a „baloldali doktrinérség", a szektásság a maga kalandor taktikájával a kommunista mozgalom szempontjából a fő veszély lett. „Ha a kongresszus – mondotta – nem fog erőteljes támadást folytatni az ilyen hibák, az ilyen »baloldali« ostobaságok ellen, akkor az egész mozgalom pusztulásra van kárhoztatva. Ez mély meggyőződésem."[149]

Megsemmisítően bírálta a hírhedt „támadáselméletet", megállapította, hogy nem egyéb a forradalom kispolgári felfogásánál, amely igen súlyos vereségeket okozhat a kommunista pártoknak és a munkásosztálynak, s ugyanakkor veszélyes fegyvert ad a reformista, jobboldali opportunista elemek kezébe. Nem arról van szó, hogy megengedhető-e általában a forradalmi megmozdulás. Ez a kérdés forradalmi pártban nem lehet vita tárgya. A forradalmi megmozdulás feltételeiről van szó, arról, hogy célszerű-e az adott konkrét helyzetben. A forradalom győzelméhez, majd a hatalom megtartásához az szükséges, tanította Lenin, hogy a párt mögött álljon a dolgozók többsége – nemcsak a munkásosztály, hanem valamennyi kizsákmányolt és elnyomott többsége. A dolgozók többségének megnyeréséhez a tömegekért vívott harc helyes taktikáját kell kidolgozni, meg kell tanulni a forradalmi mozgalom helyes vezetését.

Lenin beszéde végleg meggyőzte az ingadozó küldötteket arról, hogy a kommunista pártoknak a tömegek felé kell fordulniuk. A kongresszus a Kommunista Internacionálé taktikájára vonatkozó téziseket egyhangúlag fogadta el.

A kongresszus napirendjére tűzte a kommunista pártok szervezeti felépítésének, munkájuk módszereinek és tartalmának kérdését. Az erre vonatkozó tézisek tervezetének kidolgozását O. V. Kuusinenre bízták. „Ezt a megbízást – írta később Kuusinen – részint Lenin elvtárs személyes tanácsai, részint a korábbi cikkeiben bőségesen található útmutatások alapján teljesítettem."[150] Le-

[149] *Lenin* Összes Művei 44. kot 21 old

[150] Lenin és a nemzetkozi munkásmozgalom Visszaemlékezesek. Első gyűjtemény Moszkva 1934 56 old., oroszul

nin átnézte a tervezetet és egész sor megjegyzést fűzött hozzá; többek között javasolta, hogy a tervezet részletesebben szóljon minden egyes párttag mindennapi forradalmi munkájának szükségességéről, továbbá a kommunista pártokra háruló „kötelezettségekről a szervezetlen és a sárga szakszervezetekbe (nevezetesen a II. és II 1/2-es Internacionáléba) szervezett proletariátus *tömegei* és a *dolgozók nem proletár* rétegei *körében*"[151]. Miután a tervezetet Koenen német kommunista részvételével véglegesen kidolgozták, a téziseket megvitatás végett a kongresszus elé terjesztették, s a kongresszus elfogadta.

A küldöttek közül sokan először látták és hallották Lenint, először beszéltek vele. És valamennyien azt mondták, hogy sohasem találkoztak ilyen emberrel. Paul Vaillant-Couturier, a neves francia kommunista író, visszaemlékezéseiben a következőket írta:

Vlagyimir Iljicset folytonos aktivitás jellemezte, s ugyanakkor ízig-vérig marxista teoretikus volt. „Ha valaki érintkezett vele, a találkozás úgy hatott az illető tudatára, mint a fülledt szobába betörő, elemi erejű vihar, valósággal felfrissítette az előítéletekkel és formális doktrínákkal teli agyat...

Az értelmiségi Leninben megvolt az a képesség, hogy egy munkás fejével gondolkozzék. A szónok Lenin beszéde mentes volt az üres frázisoktól és fecsegéstől. Abban az emberben, aki az egész világot megrengette, aki szüntelenül elemezte magában mindazt, ami ebben az életben történik – abban az emberben mindvégig megmaradt az a bámulatos képesség, hogy ugyanúgy érezzen és gondolkozzék, mint a kínai kuli vagy a néger teherhordó. Az elnyomott hindu éppoly nyitott könyv volt előtte, mint a petrográdi kohász, a párizsi textilmunkás vagy az új-virginiai bányász. Lenin az új ember tökéletes típusa, a jövő emberének iskolapéldája volt számunkra."[152]

Lenintől ered az egységes munkásfront gondolata, amely bekerült a kommunista pártok fegyverei közé. „Az egységfront-taktika célja és értelme az – írta –, hogy egyre szélesebb munkástömegeket vonjunk be a tőke elleni harcba, nem riadva vissza attól, hogy még a II. és II 1/2-es Internacionálé vezetőinek is újabb és újabb javaslatokat tegyünk az ilyen harc közös folytatására."[153] Lenin javaslatára és útmutatásai alapján a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága téziseket dolgozott ki „Az egységes munkásfrontról és a II., a II 1/2-es és az Amszterdami Internacionáléhoz tartozó munkásokhoz, valamint az anarcho-szindikalista szervezeteket támogató munkásokhoz való viszonyról".

Különösen éles formában merült fel az egységfront kérdése 1922 elején, a három Internacionálé – a Második, az úgynevezett „Kétésfeles" és a Kommunista Internacionálé – konferenciájának előkészítésével kapcsolatban. Lenin úgy vélte, hogy ez a konferencia lehetővé teszi a kommunistáknak a munkás-

[151] *Lenin* Összes Művei 44 kot. 14. old

[152] Lenin, az ember. Kossuth Konyvkiadó 1963. 174–175. old

[153] *Lenin* Összes Művei 45 kot. 131 old.

osztály egységéért vívott harc kereteinek kiszélesítését s egyben a jobboldali szocialisták helytelen politikai álláspontjának leleplezését. Lenin vázolta, hogy a Kommunista Internacionálé képviselői milyen magatartást tanúsítanak a három Internacionálé konferenciáján. Megállapította, hogy a megegyezés érdekében a legkevésbé vitás kérdéseket, „csak a munkástömegek gyakorlati együttműködését közvetlenül érintő kérdéseket" kell vitára bocsátani. A Kommunista Internacionálé képviselőinek, írta, a konferencián „a lehető legmértéktartóbbaknak" kell lenniük, nem szabad kockáztatniuk az óriási fontosságú politikai ügy meghiúsulását, s ugyanakkor nem szabad feláldozniuk sarkalatos elveiket.

A szociáldemokrata pártokat zárt helyiséghez hasonlította, s azt írta, hogy a kommunistáknak nem szabad megtagadniuk bizonyos belépődíj fizetését, bizonyos engedményeket annak érdekében, hogy bejussanak ebbe a „zárt helyiségbe", ahol a reformistákat követő tömegek vannak, és felszólaljanak előttük. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a II. és a II 1/2-es Internacionálé által követett irányvonal bírálatának „magyarázóbb jelleget" kell adni, a szocialista munkásoknak türelmesen és alaposan meg kell magyarázni a reformista ideológia és politika helytelenségét, s eközben nem szabad őket éles szavakkal visszariasztani. A kommunisták csakis ily módon nyerhetik meg a munkások, a dolgozó tömegek többségét.

„Az egységfront taktikáját azért fogadtuk el és fogjuk következetesen megvalósítani, hogy segítsük ezeket a tömegeket a tőke elleni harcukban."[154]

„Új idők, régi hibák új köntösben" és „Egy publicista jegyzetei" című cikkeiben, különböző országok munkásmozgalmának és kommunista pártjainak vezetőihez – Thomas Bellhez, német kommunistákhoz, lengyel kommunistákhoz – intézett leveleiben, valamint más dokumentumokban Lenin megvilágította a Kommunista Internacionálé III. kongresszusán hozott határozatok jelentőségét, a valóban kommunista, valóban forradalmi pártok – az új típusú pártok – építésének, e pártok stratégiájának és taktikájának kérdéseit. Lenin újra hangsúlyozta, hogy a harcot két fronton kell folytatni: egyrészt a demokratikus és szocialista frázisokkal álcázott kispolgári reformizmus, másrészt a kispolgári forradalmárkodás ellen, amely szavakban félelmetes, felfuvalkodott, kérkedő, valójában pedig szétforgácsoltsága, megosztottsága, fejetlensége miatt jelentéktelen, s hogy ebben a harcban figyelembe kell venni a jobboldali és a „baloldali" opportonizmus formáinak az adott konkrét helyzetben jelentkező változatait.[155]

1922. januárban Moszkvában ülésezett a távol-keleti forradalmi szervezetek első kongresszusa, amelyen Kína, Japán, Indonézia és Mongólia küldöttei vettek részt. Lenin egészségi állapota miatt nem vehetett részt a kongresszuson, s ezért kérte a kongresszusi küldötteket, hogy látogassák meg. Sen Katayama, a

[154] Ugyanott, 145. old.
[155] Lásd *Lenin* Összes Művei. 44. köt. 95. old.

Japán Kommunista Párt alapítója, később visszaemlékezéseiben azt írta, hogy Lenin sorjában beszélt a küldöttségekkel, miközben valamennyien hallgatták a küldöttek kérdéseit és Lenin válaszait. Minden egyes küldöttséggel megbeszélte országuk sajátos kérdéseit, valamint az egész Távol-Keletet érintő problémákat. Főképpen azt hangsúlyozta, hogy az imperializmus elleni harcban egyesíteni kell valamennyi távol-keleti ország forradalmi erőit.

„Lenin – olvassuk a visszaemlékezésekben – nagyon figyelmes volt mindenkihez, akivel beszélt, és nagyon, nagyon jól tudta hallgatni a vele beszélőket. Mindenkit kielégített és mindenkit bátorított. Valamennyien kitűnően és egészen otthonosan éreztük magunkat. Igazi mestere a szónak, mindannyiunkban felkeltette az érdeklődést az iránt, amit mondott. Lenin elvtárs a kongresszusi küldöttekkel folytatott rövid, de nagyon fontos beszélgetés során minden egyes küldöttségnek sok hasznos útmutatást és tanácsot adott."[156]

A szovjet népet erős, eltéphetetlen szálak fűzték az egész világ dolgozóihoz. A lenini párt valóban minden tőle telhetőt megtett azért, hogy valamennyi országban fejlessze, támogassa, ösztönözze a forradalmat. A tőkés országok, a gyarmati és függő országok néptömegei pedig fenntartás nélkül támogatták a világ első szocialista köztársaságát.

A szovjet népnek a gazdasági ziláltság megszüntetéséért, az új társadalom felépítéséért vívott harca igen nagy lelkesedést, együttérzést és támogatást váltott ki az egész világ dolgozóinak körében.

Egy S. Keyn nevű amerikai munkás Leninhez intézett levelében ezt írta: „Mi nem hisszük el azt, amit a megvásárolható kapitalista sajtó Oroszország és Ön ellen ír. Hisszük, hogy Oroszországban nincs többé paradicsom élősdiek, kizsákmányolók és egyéb csirkefogók és szélhámosok számára, nem úgy, mint nálunk, bár nálunk is közeleg a hajnal.

Bizonyos időnek kell eltelnie addig, amíg a tömegek megértik saját érdekeiket. A tömegek tudatlansága nagy átok, a kapitalista szélhámosok és cinkosaik ennek köszönhetik, hogy még mindig léteznek.

Folytassa tovább a munkások szabad világa érdekében kifejtett tevékenységét. Mi, munkások, Önnel érzünk, s minden tőlünk telhetőt megteszünk a nagy cél eléréséért."[157]

Abban az időben a tőkésországok munkásai között mozgalom indult az éhínség és gazdasági ziláltság ellen küzdő Szovjet-Oroszország megsegítésére. Számos külföldi munkáscsoport érkezett Oroszországba, hogy részt vegyen a népgazdaság helyreállításában. Lenin nagyra becsülte a proletár internacionalizmusnak ezt a gyakorlati megnyilvánulását, s hangsúlyozta annak a testvéri támogatásnak nagy jelentőségét, amelyet a világ munkásai és más dolgozói a szovjetországnak a szocialista gazdaság építésében nyújtottak.

[156] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 5. köt. 438. old., oroszul.

[157] Külföldiek levelei V. I. Leninhez. 234. old., oroszul.

A GAZDASÁGI VISSZAVONULÁS VÉGE. AZ OK(b)P XI. KONGRESSZUSA

Lenin rendkívül megfeszítetten, szinte pihenés nélkül dolgozott. Harcostársai egészségének „generáljavítását" mindig szívén viselte, de maga, valahányszor kérlelték és arra akarták rábírni, hogy alaposan pihenje ki és gyógyíttassa magát, tréfásan csak annyit válaszolt, hogy egyelőre beérheti „futó javítással". Ám 1921 végére egészsége megromlott. Megbosszulták magukat az illegalitás és az emigráció nehéz évei, a mértéktelen túlterhelés és különösen az 1918-as súlyos sebesülés következményei. 1921. december 6-án betegszabadságot kapott és Gorkiba utazott. „Pokolian elfáradtam. Álmatlanság. Gyógykezelésre utazom"[158] – írta Gorkijnak.

Több ízben pihent Lenin Kosztyino faluban (ma a Moszkva területi Kalinyingrad), ahol egy kis házban szállt meg. Rendszeresen korán kelt és sétára indult. Különösen szeretett sétálgatni a ház közelében levő százesztendős tölgyek alatt. Ha havazott, gyakran ő lapátolta el a havat a ház körüli kis utakról. Néha vadászni ment, de vadászat közben is állandóan teendőire gondolt, s igyekezett találkozni és elbeszélgetni a parasztokkal. Moszkvából naponta nagy csomag újságot, leveleket és különböző iratokat küldtek neki. Sokat dolgozott: a kis ház ablakain még késő éjjel is világosság szűrődött ki.

December végén ülésezett a XI. összoroszországi pártkonferencia és a IX. szovjetkongresszus. Lenin a pártkonferencián nem jelenhetett meg, de a kongresszus munkájában aktívan részt vett. A kongresszuson részletes beszámolót tartott a kormány tevékenységéről, részt vett a párton kívüli küldöttek tanácskozásán, és megírta az „Utasítás a gazdasági munkához" című irányelveket, amelyeket a kongresszus elfogadott. Az „utasításnak" nagy jelentősége volt: az új gazdasági politika megvalósításával kapcsolatban meghatározta a központi és helyi szovjet szervekre háruló fő feladatokat. Az „utasítás" tételei több kongresszusi határozat alapjául szolgáltak.

December 31-én a Központi Bizottság Politikai Irodája határozatot hozott arról, hogy Leninnek hathetes szabadságot engedélyez, s ezt később a XI. pártkongresszusig meghosszabbította. Lenin azonban rossz egészségi állapota ellenére ezekben a hónapokban is figyelemmel kísérte a munka minden területét, fontos ügyekben döntött. Cikkeket, útmutató leveleket, határozattervezeteket írt, részt vett a Politikai Iroda ülésein és a Központi Bizottság plénumain, találkozott párt- és állami vezetőkkel, telefonon utasításokat adott.

Serényen készült a XI. pártkongresszusra. Részt vett a fő napirendi kérdésekkel kapcsolatos határozati javaslatok előkészítésében, és kidolgozta a Központi Bizottság politikai beszámolójának tervezetét. Amikor ezt a tervezetet megvitatás végett a Központi Bizottság plénuma elé terjesztette, kérte, hogy betegségére való tekintettel mentsék fel a plénumon való részvétel alól, de hoz-

[158] *Lenin* Összes Művei. 54. köt. 68. old.

zátette, hogy amennyiben a beszámoló tervezetével kapcsolatban magyarázat végett szükségessé válik a részvétele, feltétlenül megjelenik „2–3 órával a hívás után"[159]. Ez az eset nagyszerűen példázza, mennyire tisztelte Lenin a Központi Bizottságot mint a vezetés kollektív szervét.

Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt XI. kongresszusa 1922. március 27-én ült össze. Lenin nyitotta meg, és a párt Központi Bizottságának politikai beszámolóját is ő terjesztette elő. A beszámolóban megállapította, hogy az új gazdasági politika első évének eredményei minden téren igazolták a párt politikájának helyességét. Megszülettek az első eredmények a népgazdaság helyreállításában, megszilárdult a munkásosztály és a parasztság szövetsége, fokozatosan rendeződött az ipar és a parasztgazdaság összefogása. Ebből kiindulva Lenin új feladatot tűzött ki: a gazdasági visszavonulás beszüntetésének és a tőkés elemek elleni határozott támadás előkészítésének feladatát. „Egy évig visszavonultunk. Most a párt nevében azt kell mondanunk: elég! A célt, melyet a visszavonulással el akartunk érni, elértük. Ez az időszak a befejeződéshez közeledik vagy már be is fejeződött. Most más cél lép előtérbe: az erők átcsoportosítása"[160] és „*a magángazdasági tőke elleni* támadás előkészítése". Ez ma „a jelszó", hangsúlyozta Lenin.[161]

Lenin rámutatott arra, hogy a szocializmus és a kapitalizmus között heves harc dúl, amelynek el kell döntenie, „ki kit győz le", s annak a szilárd meggyőződésének adott hangot, hogy e harc során a szocializmus elemei egyre erősebbek lesznek, s múlhatatlanul kivívják a győzelmet a kapitalizmus elemei fölött. Az új gazdasági politika gazdaságilag és politikailag egyaránt teljes mértékben biztosítja annak lehetőségét, hogy létrehozzuk a szocialista gazdaság fundamentumát. Most az a fő, hogy megtanuljunk rendesen gazdálkodni, mert csak így győzhetjük le a magántőkét. Ettől függ a szovjethatalom sorsa, a szocializmus sorsa. Lenin leleplezte a kapituláns elemek pánikkeltő fellépéseit, azt a törekvésüket, hogy kieszközöljék az új gazdasági politika kérdésében már meghozott párthatározat felülvizsgálatát.

A Központi Bizottság politikai beszámolójában és zárszavában Lenin feltárta és élesen bírálta az új gazdasági politika végrehajtásában, a gazdaság pártvezetésében, az államapparátus munkájában mutatkozó fogyatékosságokat. Ezzel kapcsolatban megállapította, hogy a párt legyőzhetetlen, ha nem fél a bírálattól és az önbírálattól, ha nem titkolja el fogyatékosságait és igyekszik kijavítani őket. „A proletariátus nem fél beismerni, hogy a forradalomban ez meg ez nagyszerűen sikerült neki, ez meg ez nem sikerült. Mindazok a forradalmi pártok, amelyek eddig elpusztultak, azért pusztultak el, mert elbizakodtak és nem tudták meglátni, miben rejlik az erejük, és féltek beszélni gyengéik-

[159] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 63. old.
[160] Ugyanott, 89. old.
[161] Lásd ugyanott, 412. old.

ről. De mi nem pusztulunk el, mert nem félünk beszélni gyengéinkről és megtanuljuk leküzdeni a gyengéinket."[162]

A Központi Bizottság beszámolója alapján hozott határozatában a kongresszus jóváhagyta a Központi Bizottság politikai és szervezeti irányvonalát. A kongresszus teljes egészében elfogadta „A szakszervezetek szerepe és feladatai az új gazdasági politika viszonyai között" című határozatot, amelyet Lenin e kérdéssel kapcsolatban 1921. december végén–1922. január elején írt tézisei alapján dolgoztak ki. A pénzügyi politikáról, a falusi munkáról, a párt megerősítéséről és feladatairól és más kérdésekről hozott kongresszusi határozatok szintén Leninnek azokból az útmutatásaiból indultak ki, amelyeket kongresszusi beszámolójában, az új gazdasági politikával foglalkozó megnyilatkozásaiban, a kongresszusi határozattervezetekhez fűzött megjegyzéseiben fogalmazott meg.

1922. április 2-án a kongresszus záróülésén Lenin rövid beszédet tartott, amelyben megállapította, hogy a XI. kongresszust, az előző kongresszusokhoz viszonyítva, nagy összeforrottság, egyetértés, szervezeti egység jellemezte. A kongresszus, mondotta, élő bizonyítékul szolgál arra, hogy nincs igazuk ellenségeinknek, akik pártunk elfajulásáról fecsegtek. A párt bebizonyította taktikájának rugalmasságát, mert ha kellett, bátran, gyorsan és határozottan támadt az ellenségre, s ha kellett, forradalmi rendben tudott visszavonulni. Mivel a kongresszus határozatilag kimondja, hogy a gazdasági visszavonulás véget ért, Lenin nem kételkedett abban, hogy a párt újjá tudja szervezni munkáját és el tudja érni célját.

A kongresszus befejezését követő napon Lenin részt vett az új Központi Bizottság plenáris ülésén. A plénum megválasztotta a Központi Bizottság Politikai Irodáját, Szervező Irodáját és Titkárságát. A párt Központi Bizottságának főtitkárává Sztálint választották. A plénum elfogadta Lenin javaslatát a Központi Bizottság Titkársága munkájának megszervezéséről.[163]

LENIN BETEGSÉGÉNEK ELSŐ ROHAMA. GYÓGYULÁSA ÉS VISSZATÉRÉSE A MUNKÁHOZ

Lenin egészségi állapota miatt kénytelen volt folytatni szabadságát. Az orvosok feltevése szerint fejfájását az 1918. évi sebesülés után testében visszamaradt golyók okozták. Elhatározták, hogy az egyiket eltávolítják (a másik golyó érintését veszélyesnek tartották). Április 23-án a Szoldatyonkov-kórházban (a jelenlegi Botkin-kórházban) műtéttel eltávolították a golyót.

[162] Ugyanott, 118. old.
[163] Lásd ugyanott, 138. old.

Május elején Lenin megható levelet kapott a Tambov kormányzósági morsanszki kerület Levije Lamki-i járásában fekvő Pravije Lamki község parasztjaitól, akik jókívánságaikat küldték „az orosz dolgozó parasztság nagy vezérének, Vlagyimir Iljics Uljanov-Leninnek" 52. születésnapja alkalmából. „Az Ön egészségére harsogó hangon elénekeltük az Internacionálét" – írták, s azt kívánták Leninnek, hogy „legyen mindig egészséges". Kijelentették: „Bármely percben készen állunk egy emberként segítséget adni, ha valaki vezérünk és a munkásság ellen fellépni merészel." Levelüket a következő sorokkal zárták: „E levél írói mind pártonkívüliek, mind tanulatlan emberek, és ha nincs helyesen írva, bocsássa meg nekünk, mert noha pártonkívüliek, de szívünkben és lelkünkben kommunisták vagyunk, megértettük, hogy most valóban a dolgozóké a hatalom."[164]

„Emlékszem – írta később Marija Iljinyicsna Uljanova –, hogyan ragyogott Vlagyimir Iljics arca, amikor ezt a levelet olvasta. Szigorúan meghagyta nekem, hogy feltétlenül emlékeztessem a válaszra, és válaszolt is."[165]

Lenin május 20-án az orvosok sürgetésére Gorkiba költözött, hogy alaposan kipihenje magát és meggyógyuljon. Mielőtt elutazott, megkérte a központi szervek vezetőit, hogy tájékoztassák a legfontosabb ügyekről, a nagyobb jelentőségű határozatok, a kampánytervek teljesítéséről és így tovább. Egészségi állapota azonban hirtelen válságosra fordult. Agyérelmeszesedés folytán bekövetkezett az első heves roham, amely után csak nehezen tudta mozgatni jobb kezét és jobb lábát, s bizonyos beszédzavar lépett fel. Lenin kezelésébe olyan kiváló orvosokat vontak be, mint F. A. Getye, A. M. Kozsevnyikov, V. V. Kramer, P. I. Jelisztratov, O. Fersztyer, V. N. Rozanov, M. I. Averbah és mások.

Június közepén egészségi állapotában javulás állt be. Júliusban az orvosok megengedték, hogy a hozzá közel álló elvtársakat fogadja, könyveket olvasson, később pedig az újságolvasást is engedélyezték. Lenin kérte, hogy küldjenek neki Gorkiba könyveket, újra írt hivatalos leveleket, egyre többet foglalkozott folyó ügyekkel.

1922. október 2-án Lenin visszatért Moszkvába és munkához látott. Már másnap elnökölt a Népbiztosok Tanácsának ülésén, október 5-én pedig részt vett a Központi Bizottság plenáris ülésén. A munkához való visszatérése nagy örömet jelentett a pártnak, minden dolgozónak. Munkások és parasztok üdvözlő leveleikben kérték, hogy vigyázzon az egészségére, fogadja meg az orvosok tanácsát.

A betegség után Leninnek az orvosok rendelkezése alapján csak 11-től 2-ig és délután 6-tól 8-ig volt szabad dolgoznia, s a vasárnapon kívül a hét közepén is pihennie kellett egy napot.

[164] Lenin elvtársnak. Dolgozók levelei Leninhez. 1917–1924. 2., bővített kiadás. Moszkva 1969. 346–347. old., oroszul.

[165] A mi Vologyánk. Családtagok visszaemlékezései Leninre. 162. old.

Lenin nehezen tudta elviselni ezeket a korlátozásokat. Reggel fél tízkor jött be a dolgozószobájába, írja titkárnője, L. A. Fotyijeva visszaemlékezéseiben, s ha a titkárnők benéztek hozzá az ajtón, mosolyogva azt mondta: „Nem dolgozom, csak olvasok."[166] Negyedórával 11 előtt behívta a titkárnőt, meghallgatta a beérkezett aktákra vonatkozó jelentést, és különböző megbízásokat adott. Amikor azután 11 órakor megkezdődött a „törvényes" munkanapja, ezt az őt jellemző intenzitással használta ki. A déli munkaszünetre lakásába ment, és ilyenkor, sőt gyakran esti munkája után is, aktákkal teletömött dossziékat vitt magával, s az aktákat feldolgozva hozta vissza. És az úgynevezett „pihenőnapok" sem nagyon különböztek a munkanapoktól.

„Agya állandó lázas feszültséggel dolgozott – írta Krupszkaja. – Emlékszem, amikor jelentkeztek halálát okozó betegségének súlyos tünetei, orvosai ragaszkodtak ahhoz, hogy szigorú rendszer szerint éljen, elrendelték, hogy ebéd után két órát feküdjön. Iljics eleinte betartotta az orvosi előírásokat, de szkeptikusan kijelentette: »Azt nem tudják elérni, hogy ne gondolkodjak.« Es valoban, akár ágyban feküdt, akar sétált vagy egyszerű, mindennapi dolgokról beszélgetett, szüntelenül arra az ügyre gondolt, melynek egész életét, minden erejét, életének minden percét szentelte."[167]

A munkához való visszatérésétől 1922 decemberéig, újabb megbetegedéséig eltelt két és fél hónap folyamán Lenin lényegében ugyanolyan megfeszített erővel dolgozott, mint korábban. Az október 2-től december 16-ig terjedő időben végzett munkájával kapcsolatban a következő rövid titkári feljegyzés maradt fenn: „224 hivatalos levelet és feljegyzést írt, 171 embert fogadott (125 fogadás), a Népbiztosok Tanácsának, a Munka- és Honvédelmi Tanácsnak, a Politikai Irodának és különböző bizottságoknak 32 ülésén elnökölt."

Ebben az időben folytatta az új gazdasági politika problémáinak kidolgozását, vezette a gazdasági és kulturális építést, az iparral, a mezőgazdasággal, a pénzügyekkel, a kereskedelemmel, a közoktatással, a szovjet állam apparátusának munkájával és a szovjet külpolitikával kapcsolatos legkülönbözőbb kérdésekben döntött.

A KÜLKERESKEDELMI MONOPÓLIUM VÉDELMÉBEN

1921-ben Lenin az áruforgalom megszervezésének és a mezőgazdaság fellendítésének feladatát helyezte előtérbe, most viszont az e téren elért eredmények alapján az ipar, mindenekelőtt a szocializmus felépítésének és az

[166] Visszaemlékezések V. I. Leninre. 4. kót. 448. old., oroszul.
[167] A mi Vologyánk. Családtagok visszaemlékezései Leninre. 195. old.

ország védelmének alapjául szolgáló nehézipar fejlesztésére összpontosította a fő figyelmet.

„A nehézipar megmentése, a nehézipar helyreállítása nélkül – mondotta – semmiféle ipart nem építhetünk fel, enélkül pedig mint önálló ország egyáltalán elveszünk. Ezt jól tudjuk.

A parasztgazdaság jó termése nem menti meg Oroszországot – ez még kevés –, és nem menti meg a parasztságot a fogyasztási cikkekkel ellátó könnyűipar jó állapota sem – még ez is kevés –, szükségünk van *nehéz*iparra is."[168]

A szocialista iparosítás egyik legnehezebb problémájának Lenin az iparosítás finanszírozásához szükséges eszközök előteremtését tartotta. A tőkés országokban, fejtegette, a nehézipart általában kölcsönökből fejlesztették. Ám a szovjetországnak az imperialisták nem akartak kölcsönöket vagy hiteleket nyújtani. A külföldi tőkések a koncesszióktól is húzódoztak. Az egész burzsoáziának és valamennyi kormánynak a szovjetország elleni bojkottja továbbra is éreztette hatását. Nekünk, mondta Lenin, „sikert kell elérnünk egyedül is... és ebben egy sajátos nehézség rejlik"[169]. A szovjet nép csak saját erejére és eszközeire számíthatott. Az iparosítás finanszírozásához szükséges eszközök forrásául Lenin véleménye szerint csak a kül- és belkereskedelemből származó jövedelem, a könnyűipari vállalatok nyeresége, az adó, elsősorban az új gazdasági politikát nyerészkedésre kihasználó elemek megadóztatása, az államapparátus olcsóbbá tétele és a legszigorúbb takarékosság szolgálhatott.

Lenin, aki mindig nagy örömmel fogadta az egyes területeken elért legapróbb sikereket is, nagy megelégedéssel számolt be arról, hogy a szovjethatalomnak az új gazdasági politika révén már sikerült az első 20 millió aranyrubelt felhalmoznia, s leszögezte, hogy ezt az összeget teljes egészében a nehézipar helyreállítására és fejlesztésére kell fordítani. Szilárd meggyőződéssel jelentette ki, hogy a szovjet nép leküzd minden nehézséget, s a múltban elmaradott Oroszországot erős ipari hatalommá változtatja.

A szocialista építés feladatainak sikeres megoldása szempontjából Lenin óriási jelentőséget tulajdonított a külkereskedelmi monopóliumnak. Ezt gazdasági téren a szocialista állam egyik kulcspozíciójának tartotta és rámutatott arra, hogy csakis a külkereskedelmi monopólium, az állam által tervszerűen szabályozott árukivitel és -behozatal alapján lehet az akkoriban gyenge szovjet gazdaságot megóvni a külföldi tőke behatolásától, biztosítani a hazai ipar helyreállítását és fejlesztését, az ország iparosításához szükséges nyereséget és aranyalap-gyarapodást elérni. Lenin külön hangsúlyozta a külkereskedelmi monopólium fontosságát az új gazdasági politikára való át-

[168] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 289. old.
[169] Ugyanott, 303–304. old.

téréssel, a külföldi imperialistáknak és a hazai tőkés elemeknek a szovjet külkereskedelmi monopólium elleni heves támadásaival kapcsolatban.

Különösen élesen vetődött fel ez a kérdés azáltal, hogy egyes vezető párt- és szovjetfunkcionáriusok a külkereskedelmi monopólium enyhítését, sőt felszámolását javasolták. A monopólium fenntartását ellenezte Szokolnyikov, Buharin és Pjatakov. A monopólium enyhítése mellett foglaltak állást Zinovjev, Kamenyev, Sztálin, a Politikai Iroda tagjai és a Központi Bizottság több tagja.

A Központi Bizottság 1922. október 6-i plénumán, amelyen Lenin nem vett részt, olyan hibás határozatot hoztak, amely lényegében szabad kivitel és behozatal ideiglenes engedélyezését irányozta elő „egyes árukategóriákra, illetve egyes határokra vonatkozólag". Sztálinhoz mint a Központi Bizottság titkárához intézett levelében Lenin helytelenítette a plénum határozatát, rámutatva arra, hogy ez valójában „a külkereskedelmi monopólium felszámolását jelenti". Megállapította, hogy „a kérdést elhamarkodva terjesztették a plénum elé", hogy „semmilyen komolyabb vita nem folyt", s azt javasolta, hogy halasszák el két hónappal, a Központi Bizottság következő plénumáig a kérdés eldöntését, hogy összegyűjthessék a szükséges dokumentációt a szovjet kereskedelmi politika tapasztalatairól és behatóan tanulmányozhassák ezt a kérdést.[170]

Körkérdést intéztek a Központi Bizottság Moszkvában tartózkodó tagjaihoz. A Központi Bizottság tagjai támogatták Lenin javaslatát. A Központi Bizottság tizennégy szavazattal egy (Zinovjev) ellenében olyan határozatot hozott, hogy „a kérdés eldöntése elhalasztandó a következő plénumig".

A Központi Bizottság december 18-i plénuma újra megvitatta a külkereskedelmi monopólium kérdését. A plénum előtt Lenin nagy munkát végzett: megszervezte a szükséges anyag gyűjtését és bizottságot jelölt ki ennek tanulmányozására, megbízást adott az OSZFSZK külföldi kereskedelmi képviseletei tevékenységének vizsgálatára, beszélgetett a Központi Bizottság tagjaival, felelős párt-, szovjet- és gazdasági funkcionáriusokkal, egész sor levelet és jegyzetet írt, az ingadozó elvtársakat igyekezett meggyőzni a külkereskedelmi monopólium fenntartásának szükségességéről, megállapodott álláspontja híveivel abban, hogy miről beszélnek majd a plénumon. December 13-án Lenin a plénum számára egy levelet írt, amelyben részletesen megvizsgálta és megcáfolta Buharinnak a külkereskedelmi monopólium ellen felhozott érveit; többek között hangsúlyozta, hogy a külkereskedelmi monopólium felszámolása esetén semmiféle vámpolitika sem állhatja útját annak, hogy a gazdag imperialista államok áttörjék a gazdaságilag gyenge ország vámkorlátait. „Buharin – írta – gyakorlatilag a spekuláns, a kispolgár és a paraszti felső réteg védelmére kel, szemben az ipari proletariátussal, amely egyáltalán nem képes helyreállítani iparát, egyáltalán nem képes ipari

[170] Lásd ugyanott, 221–223. old.

országgá változtatni Oroszországot olyan védelem nélkül, amelyet csakis a külkereskedelmi monopólium nyújthat neki, nem pedig kizárólag a vámpolitika."[171]

Lenin levelei, a vele folytatott beszélgetések és a kérdéssel kapcsolatos anyagok tanulmányozása alapján a Központi Bizottság tagjai meggyőződtek a külkereskedelmi monopólium fenntartásának szükségességéről.

A Központi Bizottság decemberi plénuma egyhangúlag olyan határozatot hozott, amely hatálytalanította a Központi Bizottság előző plénumának határozatát és állást foglalt „a külkereskedelmi monopólium fenntartásának és szervezeti megszilárdításának feltétlen szükségessége mellett". Később a párt XII. kongresszusa is megerősítette a külkereskedelmi monopólium megingathatatlanságát.

Leninnek a külkereskedelmi monopólium kérdésében való állásfoglalása nagyszerűen szemléltette elvhűségét, megmutatta, milyen állhatatosan és következetesen szállt síkra olyan döntésekért, amelyek helyességéről és politikai fontosságáról szilárdan meg volt győződve, milyen óriási jelentőséget tulajdonított a vezetés kollektív jellegének, annak, hogy a pártpolitika kérdéseit a Központi Bizottság plénumain és a párt kongresszusain tárgyalják meg.

A SZOVJET SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGOK SZÖVETSÉGÉNEK MEGALAKULÁSA

Lenin tevékenysége során nagyon sokat foglalkozott a párt nemzetiségi politikájának kérdéseivel. A békés szocialista építésre való áttéréssel ezen a téren számos új probléma merült fel. Annak meghatározása szempontjából, hogy milyen nemzetiségi politikát folytasson a párt az új viszonyok között, óriási szerepet játszott az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt X. kongresszusának a nemzeti kérdésről hozott határozata, amelyet egy bizottság dolgozott ki Lenin irányításával, s amelyet a kongresszus Sztálin előadói beszéde alapján fogadott el. Ez a kongresszusi határozat feladatul tűzte ki a korábban elnyomott népek tényleges egyenlőtlenségének teljes megszüntetését, ezeknek a népeknek bevonását a szocialista építésbe, a nem orosz népek dolgozó tömegeinek segítését abban, hogy országaikban kifejlesszék és megszilárdítsák a szovjet államiságot, fellendítsék a gazdaságot és felvirágoztassák a kultúrát.

1921. április derekán Lenin megírta „Az azerbajdzsáni, a grúziai, az örményországi, a dagesztáni, a hegyi köztársasági kommunista elvtársakhoz" című levelét, amely jelentőségét tekintve messze túllépte a kaukázusi köztársaságok kereteit, s lényegében útmutatást adott valamennyi nemzeti köztársaság és terület kommunistáinak. Levelében felhívta a kaukázusi kommu-

[171] Ugyanott, 336. old.

nisták figyelmét arra, hogy legfontosabb feladatuk a szovjethatalom megőrzése és fejlesztése a szocializmusra való áttérés érdekében. E feladat sikeres megoldásának elengedhetetlen feltételét látta abban, hogy a kaukázusi kommunisták megértsék köztársaságaik helyzetének az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság helyzetétől és viszonyaitól eltérő sajátosságait, ne másolják le az ottani pártszervezetek taktikáját, hanem megfontoltan, a konkrét viszonyoknak megfelelően módosítsák.

A kaukázusi köztársaságok, írta, még inkább paraszti országok, mint Oroszország. Ezért itt még óvatosabban kell a szocializmus felé haladni, azaz több türelmet, engedékenységet kell tanúsítani a kispolgárság, az értelmiség s különösen a parasztság irányában.

Lenin vezette a kommunista párt nemzetiségi politikájának gyakorlati megvalósítását, irányította a szövetségi és az autonóm köztársaságokban működő pártszervek és állami szervek tevékenységét, gondot fordított a szovjetország valamennyi népére. Mindig szem előtt tartotta Ukrajna és Belorusszia, Grúzia, Azerbajdzsán és Örményország, Turkesztán, Dagesztán, Baskíria, Tatária, Karélia, Jakutföld és a többi nemzeti köztársaság és terület állami, gazdasági és kulturális építésének kérdéseit. Nagy figyelmet fordított a kaukázusontúli szovjetköztársaságok föderációjának megteremtésére, amely az akkori viszonyok között elengedhetetlen volt a kaukázusi népek tömörülése, a Kaukázusontúl „nemzeti békéjének" biztosítása szempontjából. Lenin javaslatára és az ő útmutatásai alapján dolgozta ki az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottsága az új gazdasági politika viszonyai között a nemzeti kérdés terén folytatandó politika feladataival kapcsolatban a Turkesztáni Kommunista Párthoz intézett körlevelét.

Lenin hangsúlyozta, hogy meg kell nyerni a régebben elnyomott népek teljes bizalmát, s megállapította, hogy a nemzeti kérdésnek a szovjetországban történő helyes megoldása nemzetközi szempontból óriási jelentőségű dolog. „Ez – írta – világraszóló kérdés, túlzás nélkül világraszóló... Ez hatással lesz Indiára, a Keletre, itt nem lehet tréfálni, itt ezerszeresen óvatosnak kell lenni."[172]

A szocialista építésnek a háború után felmerült feladatai megkövetelték a szovjet népek szövetségének szorosabbra fűzését és továbbfejlesztését.

Már 1919 végén, amikor szétzúzták az intervenciósok és a fehérgárdisták fő erőit, Lenin „Levél Ukrajna munkásaihoz és parasztjaihoz a Gyenyikinen aratott győzelmek alkalmából" című írásában azzal kapcsolatban, hogy Ukrajna dolgozóinak szovjetkongresszusukon dönteniük kellett a Szovjet-Ukrajna és Szovjet-Oroszország közötti állami kapcsolatok kérdésében, fontos gondolatokat fejtett ki a szovjetköztársaságok viszonyát illetően.

A szocializmus érdekei, állapította meg, azt követelik, hogy a különböző országok, a különböző nemzetek dolgozói a legteljesebb bizalommal legye-

[172] *Lenin* Összes Művei. 53. köt. 205–206. old.

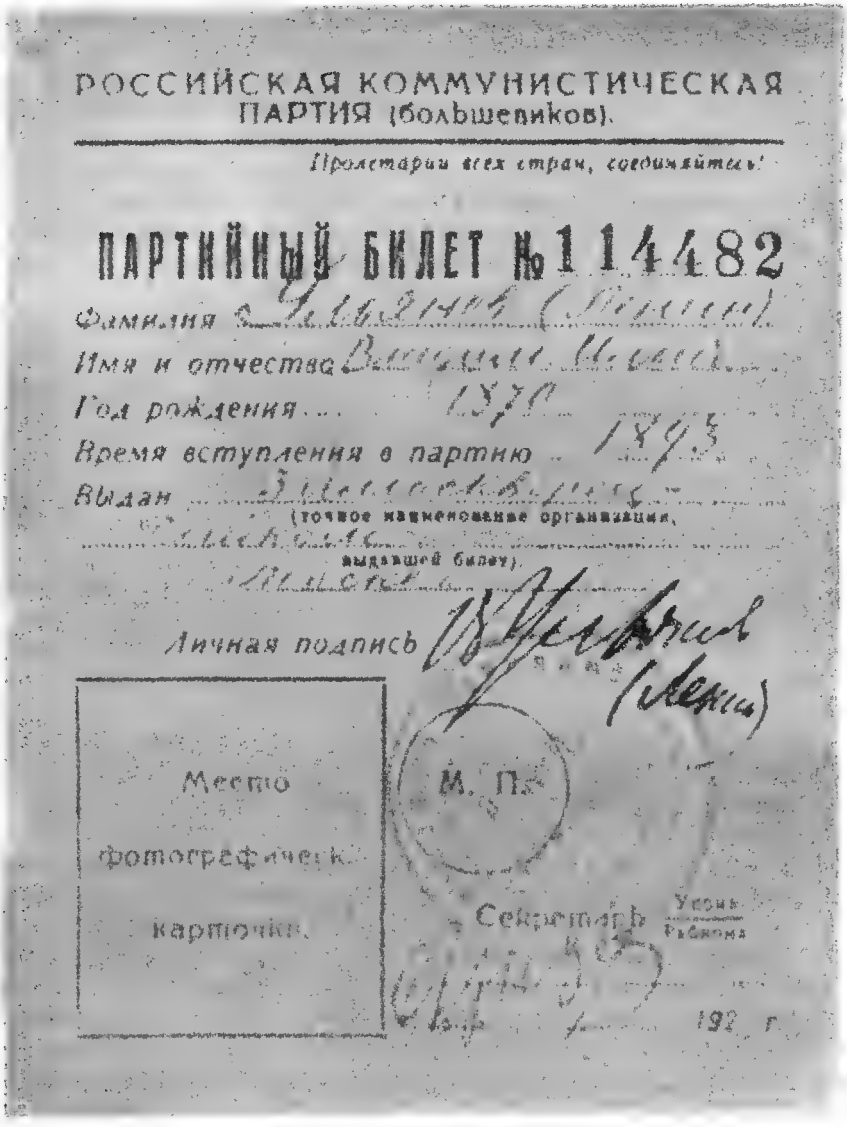
РОССИЙСКАЯ КОММУНИСТИЧЕСКАЯ
ПАРТИЯ (большевиков).

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

ПАРТИЙНЫЙ БИЛЕТ № 114482

Фамилия Ульянов (Ленин)

Имя и отчество Владимир Ильич

Год рождения 1870

Время вступления в партию 1893

Выдан

(точное наименование организации, выдавшей билет).

Личная подпись

(Ленин)

Место фотографической карточки.

М. П.

Секретарь Уезд. Райкома

1922 г.

LENIN PÁRTTAGSÁGI KÖNYVE

Nagyítva

nek egymás iránt, a legszorosabb szövetségben forrjanak össze. A tőke nemzetközi erő. Legyőzéséhez a munkások nemzetközi szövetsége, nemzetközi testvérisége szükséges. A kommunisták ellenségei a nemzeti ellenségeskedésnek, a nemzeti viszálynak, a nemzeti elkülönülésnek. A kommunisták internacionalisták, s valamennyi nemzet munkásainak és parasztjainak szoros egyesítésére törekednek.

A kommunistáknak, tanította Lenin, miközben tántoríthatatlanul a nemzetek egységére törekednek, nagyon óvatosaknak, türelmeseknek, engedékenyeknek kell lenniük a nemzeti bizalmatlanság csökevényeivel szemben. „Mi – hangsúlyozta Lenin – a nemzetek *önkéntes* szövetségét akarjuk, olyan szövetséget, amely nem tűrné meg egyik nemzet erőszakát sem a másikkal szemben, olyan szövetséget, mely a legteljesebb bizalmon, a testvéri egység világos tudatán, teljes önkéntes megegyezésén alapulna. Ilyen szövetséget nem lehet egyszerre megvalósítani: a legnagyobb türelemmel és elővigyázatossággal kell ennek elérésére törekednünk, nehogy elrontsuk az ügyet, nehogy bizalmatlanságot keltsünk, hogy időt adjunk annak a bizalmatlanságnak a kiküszöbölésére, melyet az évszázados földbirtokosi és tőkés elnyomás, a magántulajdon és annak elosztása és újraelosztása körül támadt ellenségeskedés hagyott ránk örökül."[173]

Lenin megállapította, hogy „a nagyorosz és az ukrán munkásoknak okvetlenül szoros katonai és gazdasági szövetségre van szükségük", mert e szövetség nélkül az imperialista hatalmak „egyenként eltipornak és megfojtanak bennünket". „Aki megbontja a nagyorosz és az ukrán munkások és parasztok egységét és legszorosabb szövetségét – írta –, az a Kolcsakokat, a Gyenyikineket, a világ kapitalista rablóit segíti."[174] Szilárd meggyőződéssel vallotta, hogy Ukrajna és Oroszország dolgozó tömegei a kommunista párt vezetésével az egész világnak példát mutatnak a különböző nemzetekhez tartozó munkások és parasztok igazi, szilárd szövetségére abban a harcban, melyet a szovjethatalomért, a földesúri és tőkés elnyomás megszüntetéséért, a szocializmusért folytatnak.

Leninnek ezek a szavai teljesültek. Az ukrán nép, kikiáltva a független és szuverén Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaságot, szoros politikai és gazdasági szövetségre lépett az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársasággal és a többi szovjetköztársasággal.

1920–1921-ben a szovjetköztársaságok föderatív kapcsolatai kiszélesedtek és megszilárdultak. Az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság, Ukrajna, Belorusszia és a kaukázusontúli szovjetköztársaságok között kétoldalú szerződések jöttek létre, amelyekben a katonai erők egyesítésére vonatkozó pontokat a köztársaságok gazdasági együttműködésére vonatkozó pontokkal egészítették ki. A szovjetköztársaságok kapcsolatainak ezek a

[173] *Lenin* Összes Művei. 40. köt. 40. old.
[174] Ugyanott, 43. old.

formái azonban az új helyzetben, a kibontakozó szocialista építés viszonyai között már nem voltak elégségesek.

Lenin már az Októberi Forradalom előtt kifejtette azt a gondolatot, hogy – ha a hatalom egy soknemzetiségű államban kerül a munkásosztály kezébe – létrejöhet egy szövetséges föderatív állam. Az Októberi Forradalom győzelme után sokrétűen továbbfejlesztette ezt a gondolatot. Részletesen taglalta, miért van szükség arra, hogy a független szovjetköztársaságok egységes államszövetségbe tömörüljenek. Általánosított formában 1920 nyarán fogalmazta meg erre a problémára vonatkozó fő tételeit „A nemzeti és gyarmati kérdésről szóló tézisek első vázlatá"-ban. Először, írta, „a szovjetköztársaságok legszorosabb szövetsége nélkül" a kapitalista környezetben lehetetlen biztosítani fennmaradásukat. Másodszor, „a szovjetköztársaságok szoros gazdasági szövetsége" nélkül „megvalósíthatatlan az imperializmus által lerombolt termelőerők helyreállítása és a dolgozók jólétének biztosítása". Harmadszor, az ilyen szövetség lehetővé teszi egy egységes, közös terv alapján fejlődő szocialista gazdaság létrehozását. Ami a szovjetköztársaságok állami egyesülésének formáját illeti, ennek Lenin megállapítása szerint, a föderációnak kell lennie. „A föderáció célszerűsége – írta – már a gyakorlatban is megmutatkozott, mind az Oroszországi Szocialista Föderatív Szovjet Köztársaság más szovjetköztársaságokhoz... való viszonyában, mind pedig az Oroszországi Szocialista Föderatív Szovjet Köztársaságon belül... Elismerve azt, hogy a föderáció átmeneti forma a teljes egység felé, egyre szorosabb föderatív szövetségre kell törekedni."[175] Az ilyen föderációnak elengedhetetlen feltétele a bizalom és a hozzá tartozó köztársaságok önkéntes beleegyezése.

A lenini elképzelésekből indult ki az OK(b)P X. kongresszusának „A párt soron levő feladatai a nemzeti kérdés terén" című határozata, amely megállapította, hogy „a szovjet köztársaságoknak a hadügyi és a gazdasági ügyek közösségén alapuló föderációja az állami szövetségnek az az általános formája, amely lehetővé teszi: a) hogy az egyes köztársaságok és az egész föderáció egységét és gazdasági fejlődését biztosítsuk; b) hogy figyelembe vegyük a fejlődés különböző fokain álló különböző nemzetek és népek életmódjának, kultúrájának és gazdasági állapotának sokféleségét, és ennek megfelelően a föderáció egyik vagy másik formáját alkalmazzuk; c) hogy megteremtsük azoknak a nemzeteknek és népeknek békés együttélését és testvéri együttműködését, amelyek saját sorsukat egyik vagy másik formában egybekapcsolták a föderáció sorsával. Oroszország tapasztalata... teljesen igazolta, hogy a föderáció mint a szovjetköztársaságok állami szövetségének általános formája – célszerű és rugalmas"[176].

[175] *Lenin* Összes Művei 41 kot. 159–160 old

[176] Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak es kozponti bizottsági plénumainak határozatai I resz 649 old

A soknemzetiségű szocialista állam létrehozását a történelmi fejlődés objektív menete követelte meg. A szocializmus építésének és a védelmi képesség fokozásának a feladatai, a különböző nemzetiségű dolgozók közös érdekei, az erőfeszítések egyesítését és a testvéri együttműködést célzó törekvésük – „mindezek a körülmények parancsolóan megkövetelték a szovjetköztársaságok egyesítését egyetlen szövetségi államban, amely garantálni tudja mind a külső biztonságot, mind a belső gazdasági sikert, mind a népek nemzeti fejlődésének szabadságát"[177]. A nagy néptömegek a szovjetköztársaságok szövetségének további megszilárdítása mellett foglaltak állást. Az egyesülési tendencia fő kifejezője, e folyamat vezető ereje a munkásosztály volt. Ezt az egész népre kiterjedő mozgalmat a kommunista párt irányította.

A néptömegek vágyait kifejezve Ukrajna, Belorusszia, a Kaukázusontúli Föderáció központi pártszervei 1922 tavaszán és nyarán felvetették, hogy rendezni kellene ezeknek a köztársaságoknak és az OSZFSZK-nak a viszonyát szövetségi kapcsolataik fejlesztése és erősítése céljából.

Sztálin az OK(b)P Központi Bizottságának plénuma számára előkészített egy határozattervezetet „Az OSZFSZK és a független köztársaságok viszonyáról", amelyet aztán a KB Szervező Irodájának bizottsága jóváhagyott. Ez a tervezet a független nemzeti köztársaságok „autonomizálását" irányozta elő, vagyis ezeknek a köztársaságoknak az Oroszországi Föderációba való bekebelezését oly módon, hogy autonóm köztársaságok jogaival ruházzák fel őket. A tervezet azt irányozta elő, hogy az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottságnak, az OSZFSZK Népbiztosai Tanácsának és Munka- és Honvédelmi Tanácsának illetékességét kiterjesztik „az első pontban felsorolt köztársaságok megfelelő központi szovjetintézményeire". September 25-én a bizottság anyagát megküldték Gorkiba Leninnek. Lenin figyelmesen áttanulmányozta az anyagot, beszélgetett a bizottság tagjaival, más párt-, állami és különböző köztársaságokbeli funkcionáriusokkal.

Lenin határozottan ellenezte a független szovjetköztársaságok „autonomizálását", mert úgy látta, hogy ez nem fér össze a népek közötti barátság további erősítésének a feladatával, ürügyül szolgálhatna a nacionalistáknak a „jogegyenlőség hiányát" illető demagóg koholmányokra.

1922. szeptember 26-án Lenin levelet írt a Politikai Iroda tagjainak, s e levélben élesen bírálta a bizottságnak az „autonomizálásra" vonatkozó határozati javaslatát és kifejtette a maga elgondolásait a szovjetköztársaságok egyesítésére vonatkozólag. „Szerintem – írta – ez rendkívül fontos kérdés. Sztálin egy kicsit hajlamos arra, hogy elsiesse a dolgot." Lenin azt ajánlotta, hogy a határozati javaslat első pontját fogalmazzák meg olyan értelem-

[177] A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége megalakulásának 50. évfordulójával kapcsolatos előkészületekről. Az SZKP Központi Bizottságának 1972. február 21-i határozata. Moszkva 1972. 9. old., oroszul.

ben, hogy a független szovjet nemzeti köztársaságok nem csatlakoznak az Oroszországi Föderációhoz, hanem az OSZFSZK-val együtt egy új államalakulattá egyesülnek. „Mi – állapította meg Lenin – egyenjogúaknak ismerjük el önmagunkat az Ukrán SZSZK-val és a többivel, és velük együtt, velük egyenlő jogokkal belépünk egy új szövetségbe, egy új föderációba" – a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségébe. „Az a fontos, hogy ne adjunk tápot a »függetlenségpártiaknak«, hogy ne semmisítsük meg *függetlenségüket,* hanem még egy *újabb szintet* teremtsünk, az *egyenjogú* köztársaságok föderációját."[178]

Abból az elvből kiindulva, hogy a szovjetköztársaságoknak egyenjogú és szuverén köztársaságokként kell egyesülniük, Lenin javasolta továbbá, hogy új formában fogalmazzák meg a határozati javaslat többi pontját is, előirányozva egy össz-szövetségi Központi Végrehajtó Bizottság létrehozását, több össz-szövetségi népbiztosság megalakítását stb.

Ily módon Lenin a szovjetköztársaságok egyesülésének elvileg más útját jelölte ki. A szovjet föderalizmus általa korábban kidolgozott elveiből kiindulva és a nemzeti kérdés megoldása során a szovjetországban addig szerzett tapasztalatokat általánosítva *Lenin meghatározta az államszövetség konkrét formáját, felvetve azt a zseniális gondolatot, hogy a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége egyenjogú független szovjetköztársaságok önkéntes egyesülése alapján teremtendő meg.* Ezzel Lenin óriási mértékben gazdagította a marxizmus elméletét és a szocializmus építésének gyakorlatát. Felfedezte a soknemzetiségű államnak a történelemben új típusát és egyúttal a föderatív proletárállam új típusát: az egységes soknemzetiségű szocialista államot mint egyenjogú és szuverén nemzetek olyan önkéntes szövetségét, amely a proletár internacionalizmus elveire épül.

Sztálin a szovjetköztársaságok egyesítésére vonatkozó lenini tervnek megfelelően átdolgozta a KB Szervező Irodája bizottságának határozati javaslatát. Az új tervezetet megküldték az OK(b)P Központi Bizottsága valamennyi tagjának és póttagjának.

Az OK(b)P Központi Bizottságának 1922. októberi plénuma támogatta Lenin álláspontját, elfogadta a Lenin javaslatai alapján kidolgozott határozatot és azzal bízta meg a Sztálin elnöklete alatt működő bizottságot, hogy dolgozza ki a Szovjetunió megalapításáról szóló törvény tervezetét és terjessze a szovjetkongresszus elé.

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének megalakítására vonatkozó lenini elgondolást lelkesen támogatta a munkásosztály, a dolgozó parasztság, a haladó értelmiség. A szovjetköztársaságok egyesítésének kérdését széles körben megvitatták a kormányzósági, kerületi és járási szovjetkongresszusokon, népes nagygyűléseken és gyűléseken. Az összes nemzetiségek dolgozóinak tömegei kifejezték azt a rendíthetetlen eltökéltségüket, hogy

[178] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 212 213. old.

egyesítsék erőiket és tartalékaikat a közös cél kivívása: a szocializmus és a kommunizmus felépítése érdekében. Minden egyes szovjetköztársaságban a szovjetek kongresszusa hozott határozatot az egyesítésről.

1922. december 30-án ült össze az I. össz-szövetségi szovjetkongresszus. Lenin betegsége miatt ezen nem vehetett részt. Ám a kongresszus, amely Lenint választotta meg díszelnökévé, egész munkáját a lenini eszmék szellemében végezte, elfogadta a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének megalakulásáról szóló nyilatkozatot és szövetségi szerződést. A szovjetköztársaságoknak a Szovjetunióban való önkéntes egyesülése nagyszerű kifejezése volt és megbízható garanciája lett a köztársaságok szocialista szuverenitásának. Lenin irányításával tehát megalakult a soknemzetiségű szocialista állam: a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége.

„A Szovjetunió megalakulása politikai jelentőségét és társadalmi-gazdasági következményeit tekintve kiemelkedő helyet foglal el a szovjet állam történetében. Ez a történelmi jelentőségű esemény a proletár internacionalizmus eszméinek lenyűgöző győzelme, a kommunista párt lenini nemzetiségi politikája megvalósulásának gyümölcsöző eredménye. A Szovjetunió megalakulása egyike volt azoknak a döntő tényezőknek, amelyek megteremtették a kedvező feltételeket a társadalom szocialista átalakításához, a szovjetköztársaságok gazdaságának és kultúrájának fellendítéséhez, a dolgozók soknemzetiségű állama védelmi erejének és nemzetközi pozícióinak megszilárdításához."[179]

AZ OKTÓBERI FORRADALOM ÖTÖDIK ÉVFORDULÓJA. A KOMMUNISTA INTERNACIONÁLÉ IV. KONGRESSZUSA

1922. október végén zajlott le a IX. szovjetkongresszuson megválasztott Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság IV. ülésszaka. Az ülésszakon október 31-én beszédet mondott Lenin. Bevezető szavaival a Vörös Hadsereg nagyszerű győzelmeit méltatta, amelyekkel az megszabadította Vlagyivosztokot a japán intervenciósoktól és ezzel teljesen megtisztította a szovjetországot a külföldi megszállóktól. „Vlagyivosztok messze van, de mégiscsak a mi városunk... Itt is, ott is – OSZFSZK"[180] – mondta Lenin.

Lenin vázolta az ülésszakon jóváhagyott jogszabályok jelentőségét, hangsúlyozva, hogy ezek kifejezésre juttatják és megszilárdítják a szovjethatalom nagy vívmányait.

Megállapítva, hogy Oroszországban a kultúrának és a termelőerők fejlettségének színvonala alacsonyabb, mint az élenjáró tőkés országokban, annak a szilárd meggyőződésének adott kifejezést, hogy a szovjetország olyan gyorsa-

[179] A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szovetsége megalakulasanak 50 évfordulójával kapcsolatos előkészuletekről 4 old., oroszul

[180] *Lenin* Összes Művei 45. köt 302 old

sággal éri majd utol „a többi államokat, amilyenre álmukban sem gondoltak". „Nálunk – mondta – senki sem hisz semmiféle változás fantasztikus gyorsaságában, de a valóságos gyorsaságban, a történelmi fejlődés bármely igazi mivoltában vett időszakához viszonyított reális gyorsaságban – ha a mozgalmat valóban forradalmi párt vezeti –, az ilyen gyorsaságban hiszünk, és az ilyen gyorsaságot, ha törik, ha szakad, el fogjuk érni."[181]

Az élet teljes mértékben igazolta Leninnek ezt a zseniális előrelátását.

Közeledett a Nagy Októberi Szocialista Forradalom ötödik évfordulója. Munkások és parasztok táviratokat és leveleket küldtek Leninnek, amelyekben melegen üdvözölték, jó egészséget és a dolgozók javát szolgáló további gyümölcsöző munkát kívántak neki. A moszkvai Bogatir-gyár (ma Krasznij Bogatir) munkásai levelükben a következőket írták: „Tudjuk, hogy gondolataidat a mi gondjaink foglalkoztatják, agyadat a mi bajaink gyötrik, tudjuk, hogy velünk érzel. S mi azért, mert hosszú éveken át annyi sokat fáradoztál értünk, proletár ünnepeink napjaiban először rád gondolunk.

Proletár üdvözletünket küldjük neked, és kijelentjük, hogy kérges kezünk nem engedi el a szovjethatalom zászlaját."

A népnek Lenin iránt érzett határtalan szeretete jutott kifejezésre azokban az ajándékokban is, amelyekkel a szovjet emberek szeretett vezérüket és tanítómesterüket elhalmozták. 1922. november elején a klinci Sztodolszkaja Posztógyár munkásai üdvözlő levél kíséretében ajándékot küldtek Leninnek – egy öltönyre való maguk szőtte ruhaanyagot. Lenin a következő levelet írta a gyár munkásainak:

„Kedves Elvtársak!

Szívből köszönöm az üdvözletet és az ajándékot. Titokban megmondom, hogy nekem nem szabad ajándékokat küldeni. Nagyon kérem, hogy ezt a titkos kérésemet minél szélesebb körben mondják el minden munkásnak.

Még egyszer köszönetet mondok és üdvözleteimet és jókívánságaimat küldöm.

Hívük *V. Uljanov (Lenin)*"[182]

Ugyancsak 1922 novemberében a petrográdi textilmunkások egy takarót küldtek ajándékba Leninnek. Levelükben a következőket írták:

„Kedves és mélyen tisztelt Vlagyimir Iljics!

A petrográdi textiltröszt – évfordulója alkalmából – forró üdvözletével együtt egy takarót küld Önnek, amely a tröszt egyik gyárában készült.

A Petrotextil azt akarja, hogy Ön, kedves elvtársunk, szerény ajándékunkból a fizikai meleggel együtt a munkásszívből jövő meleget is kiérezze, amellyel Önt el szeretnénk árasztani, és azt is lássa, hogy mi a nagy kimerültség, a gazdasági romlás, a nélkülözés és válságok közepette semmivel sem dolgozunk rosszabbul, mint a háború előtt, tehát el tudjuk érni, amit akarunk.

[181] Ugyanott, 250. old.
[182] Ugyanott, 274. old.

Használja, kedves elvtársunk, jó egészséggel."

Az Októberi Forradalom ötödik évfordulójának küszöbén, 1922. november 5-én kezdte meg munkáját a Kommunista Internacionálé IV. kongresszusa. A kongresszust Petrográdban nyitották meg, majd Moszkvában folytatták. Lenin nagy munkát végzett a kongresszus előkészítése során. Az OK(b)P-küldöttség irodájának vezetőjeként irányította a küldöttség egész munkáját, tevékenyen részt vett a legfontosabb kongresszusi határozatok kidolgozásában. Alaposan felkészült kongresszusi beszédére, s a beszédhez két tervet készített – egyet orosz, egyet német nyelven. November 13-án tartotta meg előadói beszédét a kongresszuson „Az oroszországi forradalom öt éve és a világforradalom távlatai" címmel.

A kongresszusi küldöttek izgatottan várták Lenin megjelenését és beszédét. A Kreml palota nagyterme zsúfolásig megtelt. A kongresszus munkájában 58 kommunista párt, valamint több más párt és nemzetközi szervezet képviseletében 408 küldött vett részt. Lenint viharos tapssal fogadták. Az ülés részvevői felálltak és különböző nyelveken, de összeforrva elénekelték az Internacionálét. Ezután Lenin a szónoki emelvényre lépett. A küldöttek feszült figyelemmel hallgatták beszédét.

„Gondolatai – írta Leninről visszaemlékezéseiben Martin Andersen Nexö, a neves dán író, aki részt vett a kongresszuson – világosak, kristálytiszták voltak akkor is, amikor az emberiség égető problémáiról beszélt. Mindenkinek szemléltetően bizonyította, hogy a jövő elkerülhetetlenül fakad a jelenből. Úgy tűnt, nagyon is tisztában van az emberek életével...

– Lám csak, ez egy igazi ember! – súgta nekem egy norvég munkás. – Hogy hasonlít bármelyikünkre, de az esze ezerszerte jobban vág!"[183]

Előadói beszédében Lenin összegezte az oroszországi szocialista forradalom ötéves fejlődésének eredményeit, rávilágított az új gazdasági politika lényegére és vívmányaira, vázolta azokat a feladatokat, amelyeket a szovjetország kommunistáinak meg kellett oldaniuk. A kommunista párt új gazdasági politikája és a néptömegek hősies, önfeláldozó munkája eredményeképpen a Szovjet Köztársaság, mondta, általános gazdasági fellendülést ért el. Fokozatosan megszilárdult a szovjet rubel, a pénzügyi rendszer, s ennek nagy jelentősége volt az egész népgazdaság szempontjából. Rendes kerékvágásba jutott a kereskedelem. Gyors ütemben talpra állt a parasztgazdaság: a parasztság egyetlen esztendő alatt nemcsak hogy megbirkózott az éhínséggel, hanem annyi terményadót szolgáltatott be, hogy az állam több száz millió pud gabonához jutott; „a parasztság – hangsúlyozta Lenin – meg van elégedve jelenlegi helyzetével"[184]. Jelentős lépés történt a könnyűipar helyreállítása terén és bizonyos fordulat jelei mutatkoztak már a nehéziparban is. Javult a munkások helyzete. Kitért Lenin a kulturális építésben elért eredményekre is.

[183] Lenin, az ember. 185–186. old.

[184] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 287. old.

A szovjethatalom sikerei, mondotta, a bolsevik párt politikájának helyességéről tanúskodnak és azt bizonyítják, hogy a szovjet állam tovább tudja fejleszteni a kereskedelmet, meg tudja tartani szilárd pozícióit a mezőgazdaságban és az iparban, szakadatlanul tovább tud haladni.

A forradalmi felszabadító mozgalom perspektíváiról és a kommunista pártok feladatairól szólva, felhívta a küldöttek figyelmét arra, hogy a bolsevik párt tapasztalatait, az orosz forradalom tanulságait alkotóan, nem pedig dogmatikusan kell felhasználni. A világ kommunistáinak, mondotta befejezésül, tanulniuk kell, hogy „valóban megértsék a forradalmi munka szervezetét, felépítését, módszerét és tartalmát. Ha ez megvalósul, akkor – biztos vagyok benne – a világforradalom távlatai nemcsak jók, hanem kiválóak lesznek"[185]. Ezekkel a szavakkal Lenin befejezte beszédét.

Lenin előadói beszédével óriási hatást gyakorolt a kongresszus küldötteire és vendégeire. Amikor elmondta beszédét, mind felálltak és sokáig ünnepelték a világ dolgozóinak vezérét és tanítómesterét. Különböző nyelveken egymást érték az „Éljen a mi Lenin elvtársunk!" felkiáltások.

A kongresszus napirendjén szerepelt a Kommunista Internacionálé programjának a kérdése. A programtervezetek tárgyalása során heves vita bontakozott ki az átmeneti és részleges jellegű követelések kérdéséről, arról az útról, amely a tömegeket elvezeti a szocialista forradalomhoz. Leninnek az volt a véleménye, hogy a kongresszusnak ugyanolyan kategorikusan el kell ítélnie „mind az olyan kísérleteket, hogy opportunizmusnak minősítsék részleges követeléseknek a programba való beiktatását, mind pedig bármiféle olyan kísérletet, hogy részleges követelésekkel háttérbe szorítsák vagy helyettesítsék a fő forradalmi feladatot... Az általános programban világosan meg kell határozni a nemzeti pártok átmeneti jellegű követeléseinek főbb történelmi típusait a gazdasági struktúrákban mutatkozó olyan gyökeres különbségektől függően, mint például Anglia és India stb."[186]

A kongresszus idején Lenin több kommunista párt küldöttségével találkozott. A német küldöttséggel folytatott beszélgetés során egy németországi munkáskormány megalakításáról és annak jellegéről volt szó. „Ebből a beszélgetésből az maradt meg az emlékezetemben – írja visszaemlékezéseiben Walter Ulbricht –, hogy Lenin azonnal a dolog lényegére tért rá, s nem lehetett a beszélgetést másodrendű kérdésekre terelni. Semmilyen lényeges dolog sem kerülte el a figyelmét. Lenin az őt jellemző temperamentummal, ugyanakkor azonban türelmesen és meggyőzően beszélt velünk.

Különösen nagy hatással volt ránk minden egyes elvtárs iránti szívélyessége és közvetlensége. Leninnel folytatott beszélgetésünk új erőt öntött belénk, erősítette a meggyőződésünket, megmutatta, hogyan kell a helyzet gondos értékelése után következtetéseket levonni a gyakorlati tevékenység számára."[187]

[185] Ugyanott, 294. old

[186] *Lenin* Összes Művei 54. köt. 374 old.

[187] Visszaemlékezések V I Leninre 5 köt 444. old , oroszul

Az Olasz Kommunista Párt küldötteit Lenin a velük folytatott beszélgetés során részletesen kikérdezte a pártmunkáról, megkérdezte, melyik városból és melyik tartományból érkeztek, érdeklődött a munkások élete felől. Az Olaszországban uralomra került fasizmus elleni harccal kapcsolatban felhívta figyelmüket az egységfront-taktika hozzáértő alkalmazásának szükségességére, s hangsúlyozta, hogy az olasz kommunistáknak a tömegek megnyerése érdekében a fasiszták által szervezett és irányított szakszervezeteken belül is kell munkálkodniuk.

Valamivel később, a Szakszervezeti Internacionálé II. kongresszusával kapcsolatban, Lenin beszélgetett G. Monmousseau-val és P. Sémard-ral, a franciaországi Általános Munkásszövetség vezetőivel. Arról volt szó, hogyan lehet elérni széles munkástömegek belépését a forradalmi szakszervezetekbe, erősíteni a kommunista párt kapcsolatát a szakszervezetekkel és tömegpárttá változtatni a Francia Kommunista Pártot.

Leninnek a testvérpártok képviselőivel folytatott beszélgetéseit, valamint a Kommunista Internacionálé IV. kongresszusán mondott előadói beszédét az a szilárd meggyőződés hatotta át, hogy a nemzetközi kommunista mozgalom növekedni és erősödni fog, hogy a nemzetközi kommunista mozgalomé a jövő.

Lenin 1922. november 20-án beszédet mondott a Moszkvai Szovjetnek a főváros kerületi szovjetjeivel együtt megtartott plenáris ülésén. Ez volt az utolsó nyilvános beszéde.

Ebben a beszédében áttekintette azt az utat, amelyet a szovjetország maga mögött hagyott, ismertette a szovjetország külpolitikájának sikereit – a más országokkal létesített gazdasági és diplomáciai kapcsolatokat. Az ország belső helyzetének viszonylatában a fő feladatnak az új gazdasági politika helyes és hozzáértő alkalmazását tekintette. Át kell csoportosulnunk, át kell szervezkednünk, mondta, hogy a visszavonulás után annál erélyesebben kezdjük meg az előnyomulást.

Lenin beszédét áthatotta a kommunista párt erejébe, a néptömegek erejébe vetett mély, rendíthetetlen hit. Teljes meggyőződéssel hangsúlyozta, hogy a párt meg tudja és meg is fogja oldani a szocializmus építésének különösen nehéz és felelősségteljes feladatait, hogy a kommunisták rászolgálnak majd a nép bizalmára. „A helyes irányban kell haladnunk, mindent ellenőriznünk kell, el kell érnünk, hogy a tömegek, az egész lakosság ellenőrizze utunkat és azt mondja: »Igen, ez jobb, mint a régi rend.« Ezt a feladatot tűztük magunk elé. Pártunk, ez az ország lakosságához képest kicsiny csoport, hozzálátott e feladat megoldásához. Ez a kis mag feladatként tűzte ki maga elé, hogy mindent átalakít, és át is fog mindent alakítani. Hogy ez nem utópia, hanem olyan ügy, amely az embereknek létfontosságú, azt bebizonyítottuk."[188]

A szocializmust bevittük a mindennapi életbe, állapította meg Lenin, a szo-

[188] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 307. old.

cialista építés kérdései létfontosságú, mindennapi gyakorlati kérdésekké váltak, és ez óriási vívmányunk. Napjaink, korunk feladata a szocialista társadalom gyakorlati, hozzáértő építése. Beszédét a következő szavakkal zárta: „Bármily nehéz ez a feladat, bármennyire új is előbbi feladatunkhoz képest és bármennyi nehézséget okoz is nekünk – mi valamennyien együtt, nem holnap, hanem néhány év alatt, mi valamennyien együtt bármi áron megoldjuk ezt a feladatot, és a NEP Oroszországa szocialista Oroszországgá lesz."[189]

Lenin messze előrelátó szavait a küldöttek hosszan tartó, viharos tapssal fogadták, s ezzel valamennyi szovjet embernek Lenin iránt, a kommunista párt és politikája iránt érzett határtalan szeretetét és bizalmát juttatták kifejezésre.

[189] Ugyanott, 308. old.

TIZENHARMADIK FEJEZET

LENIN ÉLETÉNEK ÉS TEVÉKENYSÉGÉNEK UTOLSÓ ÉVE

Valóban, minden nagyüzemi termelési eszköz
az állam hatalmában van, az államhatalmat
a proletariátus tartja kezében,
a proletariátus szövetségre lépett a sok millió kis- és
törpeparaszttal, a proletariátus vezető szerepe
a parasztság irányában biztosítva van stb....
vajon nem ez minden, ami a teljes szocialista társadalom
felépítéséhez szükséges?
Ez még nem a szocialista társadalom felépítése,
de ez minden,
ami szükséges és elegendő e felépítéshez. (*Lenin*)

Lenin egészségi állapota a megfeszített munka következtében 1922 novemberében ismét romlott. Az orvosok mind jobban korlátozták munkaidejét. De Lenin változatlanul mindennel foglalkozott, vezette a pártot és az államot.

A BETEGSÉGGEL DACOLVA

Az SZKP Központi Bizottsága mellett működő Marxizmus–Leninizmus Intézet Központi Pártarchívumában őrzik Lenin ügyeletes titkárnőinek 1922. november 21-től 1923. március 6-ig terjedő naplóját.[1]

Erre az időszakra vonatkozó más anyagokkal együtt ez a dokumentum felbecsülhetetlen jelentőségű Lenin élete utolsó szakaszának helyes megvilágítása szempontjából. Megrendítő olvasmány ez a napló. Napról napra mutatja, milyen bátran küzdött Lenin egyre súlyosbodó betegségével, mennyire szolgálta minden erejével a párt, a munkásosztály ügyét.

December 7-én Lenin az orvosok nógatására néhány napra Gorkiba utazott pihenni. Ám ott is az ügyekkel foglalkozott. Átnézte a Politikai Irodától kapott határozattervezeteket, lediktálta az iskolák kenyérellátásával foglalkozó határozati javaslatot, a „Javaslat a plénumnak a Politikai Iroda ügyrendjére vonatkozóan" és „A Népbiztosok Tanácsa elnökének és elnökhelyetteseinek munkarendje" című dokumentumokat. Levelet írt Constantino Lazzarinak, az Olasz Szocialista Párt tekintélyes vezetőjének. Gorkiban kidolgozta a X. összoroszországi szovjetkongresszuson tartandó beszámolójának tervét; a tervből ítélve Lenin ki akart térni több olyan kérdésre, amelyet aztán később utolsó cikkeiben fejtett ki: a szövetkezetek kérdésére, az államapparátus kérdésére stb.

December 12-én Lenin visszatért Moszkvába. Napközben kétórás megbeszélést folytatott Rikovval, Kamenyevvel és Cjurupával, akik mint helyettesei működtek a Népbiztosok Tanácsában és a Munka- és Honvédelmi Tanácsban, este pedig Dzerzsinszkijjel és az OSZFSZK németországi kereskedelmi

[1] Lásd *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 453–484. old.

képviselőjével, Sztomonyakovval. Ez volt az utolsó nap, amelyet Lenin kremlbeli dolgozószobájában töltött.

December 13-án reggel Leninnek két rohama volt. Elhívták az orvosokat. Lenin le volt törve, aggasztotta egészségi állapotának romlása. „Nagy nehezen sikerült – olvasható Lenin kórtörténetében – Vlagyimir Iljicset rávenni arra, hogy ne beszéljen semmiféle ülésen és egy időre teljesen hagyjon fel a munkával. Vlagyimir Iljics végül is beleegyezett ebbe, s azt mondta, hogy még a mai napon megkezdi függő ügyeinek elintézését."[2] Attól kezdve Lenin néhány napon át otthon dolgozott: leveleket diktált, különféle megbízatásokat adott, beszélgetett elvtársakkal, hogy elrendezze azokat az ügyeket, amelyeknek különösen nagy jelentőséget tulajdonított.

Kamenyevnek, Rikovnak és Cjurupának írt levelében leszögezte, hogy nem ért egyet a helyettesek elképzeléseivel a köztük való munkamegosztást illetően, de hozzáfűzte, hogy ennek a kérdésnek az eldöntését munkába való visszatéréséig felfüggeszti. Lenin hangsúlyozta, hogy a leghatározottabban ellenzi Rikovnak azt a javaslatát, amely szerint korlátozni kellene Lenin személyes fogadásait oly módon, hogy látogatóit előzetesen kiválogatják helyettesei vagy a KB titkára. „Csak annyit kell mondanom – írta Lenin –, hogy Rikov gyakorlati kiegészítésével gyökerében nem értek egyet, épp az ellenkezőjét szegezem szembe vele – a fogadások teljes szabadságát, korlátlanságát, sőt kiszélesítését."[3]

December 15-én este Lenin lediktált egy Sztálinhoz címzett levelet a Központi Bizottság tagjai számára arról, hogy szeretne felszólalni a szovjetkongresszuson, s hogy nem halogatható tovább a külkereskedelmi monopólium kérdésének tárgyalása a Központi Bizottság plénumán, valamint egy levelet Trockijhoz, hogy szólaljon fel a Központi Bizottság következő plénumán a külkereskedelmi monopólium védelmében. A Központi Bizottság tagjainak szánt levelében Lenin ezt írta: „Minden ügyemet elintéztem és nyugodtan elutazhatok... Csak egy körülmény nyugtalanít még igen erősen, s ez az, hogy nem szólalhatok fel a szovjetkongresszuson. Kedden nálam lesznek az orvosok és megtárgyaljuk, van-e legalább valamicske esélyem erre a felszólalásra. Ha le kell mondanom róla, ez igen kellemetlen lenne számomra, hogy enyhén fejezzem ki magamat."[4] Lenin azt kérte, hogy ne állítsák le egy másik előadó felkészülését, de hagyják meg neki a lehetőséget a felszólalásra.

Egészségének további romlása miatt azonban Lenin nem vehetett részt a szovjetkongresszus munkájában. December 16-ra virradó éjjel egy újabb erős rohamot kapott, amely több mint 30 percig tartott. Ennek ellenére reggel, az orvosok megérkezése előtt, egy levelet diktált Krupszkajának a Népbiztosok Tanácsa és a Munka- és Honvédelmi Tanács elnökhelyetteseinek munkájáról.

[2] Ugyanott, 666. old.
[3] Ugyanott, 331. old.
[4] Ugyanott, 338. old.

Este Krupszkaja betelefonált a Titkárságra és azt kérte, hogy Lenin nevében közöljék Sztálinnal, hogy a szovjetkongresszuson nem fog felszólalni.

A következő napokban Lenin állapota tovább romlott, jobb keze és jobb lába felmondta a szolgálatot. Már nem vehetett részt közvetlenül a folyó ügyek intézésében. Mindamellett Lenin gyakorlatilag folytatta a munkát, leveleket és cikkeket mondott tollba, készült a XII. pártkongresszusra.

Krupszkaja, Lenint jellemezve, később ezt írta: „Nagyon friss, állhatatos és kitartó ember volt. És derűlátó", „szokásos, domináns lelkiállapota: a megfeszített összpontosítás", „nagyon tudott uralkodni magán", „önkritikus természet; nagyon szigorú volt önmagához. De gyűlölte a lélekben való vájkálást és a kínzó önelemzéseket", „harcias ember volt", „bátor volt és merész"[5].

Ilyen maradt Lenin betegsége alatt is.

Bár súlyos beteg volt, Lenin megőrizte világos gondolkodását, hihetetlen akaraterejét, csodálatos optimizmusát. Korántsem a betegségével foglalkozott. Minden gondolatát lekötötte a szovjetország jelene és jövője, az oroszországi szocialista építés sorsa és útjai, a párt és a megszilárdítására irányuló lépések, a nemzetközi forradalmi mozgalom.

AZ UTOLSÓ CIKKEK ÉS LEVELEK. A POLITIKAI VÉGRENDELET

Lenin tisztában volt betegsége veszélyes voltával és maga is többször mondogatta orvosainak, hogy az váratlanul végzetesre fordulhat. Érezve, hogy hamarosan végképp kidőlhet a sorból, úgy döntött, hogy lediktál több jegyzetet, amelyben kifejti különösen fontosnak tartott gondolatait és elképzeléseit. Leveleiben és cikkeiben Lenin összegezni kívánta a bolsevik párt és az oroszországi munkásosztály, a szovjet nép, a nemzetközi proletariátus nagy vívmányait, meg akarta vizsgálni a szocializmus ügyéért, a dolgozóknak és az imperializmus által elnyomott népeknek a felszabadításáért vívandó harc perspektíváit. S mivel számolt azzal, hogy e levelei és cikkei esetleg az utolsók lesznek, ezek az írások politikai végrendeletnek tekinthetők.

December 23-án Lenin engedélyt kért orvosaitól arra, hogy a gyorsírónőnek öt percig diktáljon, mivel izgatja egy kérdés és attól tart, hogy nem tud majd elaludni. Miután megkapta az engedélyt, behívatta M. A. Vologyicsevát és azt mondta: „Tollba akarok mondani Önnek egy levelet a kongresszushoz. Írja!" Lenin négy percig diktált. Ez volt a „Levél a kongresszushoz" című rendkívül fontos dokumentum első része. „Gyorsan diktált, de érződött, hogy beteg – jegyezte fel Vologyicseva az ügyeletes titkárok naplójában. – Miután befejezte, megkérdezte, hányadika van. Hogy miért vagyok olyan sápadt, miért nem va-

[5] Találkozások Leninnel. Kortársak visszaemlékezései és történelmi riportok. 185. és 187. old.

gyok a kongresszuson[6], sajnálkozott, hogy elveszi az időmet, amelyet ott tölthetnék. Nem kaptam semmiféle további rendelkezést."[7]

Másnap Lenin kifejezte azt a kívánságát, hogy folytassa a diktálást és az orvosok ellenvetésére, Marija Iljinyicsna Uljanova elbeszélése szerint, ultimátummal válaszolt: vagy engedélyezik, hogy naponta, akár csak rövid ideig is diktálja „naplóját", ahogy Lenin feljegyzéseit nevezte, vagy teljesen megtagadja a gyógykezeltetést. Helyesen mondotta Leninről a gyógyítást vezető Fersztyer professzor: „A munka volt számára az élet, a tétlenség a halált jelentette volna."

Az orvosokkal folytatott tanácskozás után a következő határozat született: „1. Vlagyimir Iljics naponta 5–10 percig diktálhat, de ez nem lehet levelezés jellegű, Vlagyimir Iljics ne várjon választ feljegyzéseire. A látogatás tilos. 2. Sem barátok, sem otthoni környezetéhez tartozók nem közölhetnek Vlagyimir Iljiccsel semmit a politikai életről, nehogy ezzel anyagot szolgáltassanak a további töprengésre és izgalomra."[8]

December 24-én Lenin tollba mondta a „Levél a kongresszushoz" második részét, amelyben jellemzést adott a Központi Bizottság néhány tagjáról. Lenin Vologyicsevának az ügyeletes titkárok naplójában szereplő bejegyzése szerint figyelmeztetett arra, hogy a lediktált szöveg szigorúan titkos. Ugyanakkor hozzáfűzött még egy rendelkezést. Ez a rendelkezés, mint Vologyicseva később, 1929-ben írta, az volt, hogy a pecsétviasszal lezárt borítékokra, amelyekben Lenin kívánsága szerint a feljegyzéseket őrizték, „írják rá, hogy csak Lenin, halála után pedig Nagyezsda Konsztantyinovna bonthatja fel"[9]. December 25-én és 26-án Lenin tovább diktálta Vologyicsevának és Fotyijevának „Levél a kongresszushoz" című munkáját. December 29-én tollba mondta „A KB tagjai számának növelésével foglalkozó részhez" című jegyzetét, 1923. január 4-én pedig a kiegészítést a december 24-i jegyzethez. December 27 31-én Lenin leveleket diktált „Az Állami Tervbizottságnak törvényhozó funkciókkal való felruházásáról", „A nemzetiségek, illetve az »autonomizálás« kérdéséhez" címmel.

1923. január 2. és február 9. között Lenin több cikket diktált le: „Naplójegyzetek", „A szövetkezetekről", „Forradalmunkról (N. Szuhanov feljegyzéseivel kapcsolatban)", „Hogyan szervezzük át a Munkás-Paraszt Felügyeletet? (Javaslat a XII. pártkongresszusnak)", „Inkább kevesebbet, de jobban"[10].

A cikkeken végzett munkája során Lenin irodalmat hozatott a szövetkezetekről, a tudományos munkaszervezésről, a nemzetközi viszonyokról, az imperializmusról és más kérdésekről, emellett bizonyos adatokat is kért.

Az a munka, amelyet Lenin utolsó levelein és cikkein végzett, valóságos

[6] A X. összoroszországi szovjetkongresszusról volt szó.

[7] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 472. old.

[8] Ugyanott, 667. old.

[9] Ugyanott, 568. old.

[10] Az „Inkább kevesebbet, de jobban" c. cikken Lenin március 2-án fejezte be a munkát.

hőstett volt. Amellett, hogy súlyos beteg volt, figyelembe kell vennünk azt is, hogy eleinte mindössze napi 5–10 percig, később pedig legfeljebb 30–40 percig volt szabad diktálnia. Ez rendkívül megnehezítette munkáját. Lenin sietett, hogy mindent elmondhasson, amit el akart mondani. Ráadásul nem szokta meg, hogy gyorsíróval dolgozzon: betegsége előtt cikkeit és leveleit általában maga írta. Elmondta, „hogy megszokta, hogy maga előtt lássa a kéziratot, meg-megáll, nehezebb esetekben meggondolja azt a helyet, ahol »belegabalyodott«, hogy járkál a szobában, sőt egyszerűen elszalad valahová sétálni; hogy most is gyakran szeretné megragadni a ceruzát, hogy írjon vagy maga végezze el a javításokat"[11]. A tollbamondás többletmegterhelést jelentett azáltal is, hogy mindent előzetesen alaposan meg kell gondolnia, nehogy a diktálásnál egy perc is kárba vesszen. Ám Lenin a reá jellemző kitartással leküzdötte a nehézségeket. „Mint mindig, nagyszerűen diktál: megállás nélkül, nagyon ritkán keresi a kifejezéseket, helyesebben nem is diktál, hanem gesztikulálva beszél"[12] – jegyezte fel Vologyicseva február 2-án az ügyeletes titkárok naplójában.

Törhetetlen akarata, felelősségérzete, a haza jövőjéért, a szovjetország további fejlődéséért való aggódása adott Leninnek erőt ahhoz, hogy legyűrje a betegség okozta kínokat és emberfeletti tettet vigyen véghez: súlyos állapota ellenére alig másfél hónap alatt egész sor kiváló művet alkosson. Egyéb munkáihoz hasonlóan utolsó cikkeit és leveleit is a gondolatok rendkívüli mélysége és világossága, a vaslogika, a valóság kitűnő ismerete, a kérdések éles felvetése jellemezte.

Maga Lenin is elégedett volt ezekkel a levelekkel és cikkekkel. Lenin kórtörténetében például az áll, hogy miután elolvasta azt, amit december 31-én diktált – „A nemzetiségek, illetve az »autonomizálás« kérdéséhez" című levelet – „Vlagyimir Iljics elégedett volt munkájával". Vagy amikor február 9-én elolvasta az „Inkább kevesebbet, de jobban" című cikk befejező részét, amelyet előző nap diktált le, azt mondta Vologyicsevának: „Azt hiszem, elég épkézláb dolog kerekedett ebből." „Az volt a benyomásom – írta Vologyicseva –, hogy nagyon meg van elégedve cikkének ezzel a részével."[13]

Lenin utolsó leveleinek és cikkeinek a jelentősége felbecsülhetetlen. Szervesen összefüggnek egymással, s lényegében egységes művet alkotnak, amelyben Lenin, az előző műveiben és beszédeiben található következtetéseket és tételeket továbbfejlesztve, általánosított formában kifejtette Oroszország szocialista átalakításának programját a nemzetközi felszabadító mozgalom általános perspektíváinak fényében. Ezeket az írásokat az ország dolgozóinak érdekeiről és szükségleteiről, az egész világ egyszerű embereinek boldog életéről való atyai gondoskodás hatja át.

[11] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 480. old.
[12] Ugyanott, 476. old.
[13] Ugyanott, 482. old.

A fő kérdés, amely Lenin figyelmének középpontjában állt: a szocializmus szovjetunióbeli jövőjének a kérdése volt. „Forradalmunkról (N. Szuhanov feljegyzéseivel kapcsolatban)" című cikkében leleplezte a II. Internacionálé vezetőinek és a mensevikeknek a dogmatizmusát és szőrszálhasogatását, akik továbbra is azt hajtogatták, hogy Oroszországban nem voltak meg a szocialista forradalom objektív feltételei, hogy Oroszország nem érte el a termelőerők fejlettségének és a kultúrának azt a fokát, amelyen lehetséges a szocializmus, hogy a bolsevikok a szocialista forradalmat a történelmi fejlődés törvényei ellenére hajtották végre és így tovább.

Lenin az ilyenfajta okoskodásokat a marxizmussal való teljes szakításnak tekintette, megállapította, hogy a marxizmus lényegének meg nem értéséről tanúskodnak, s szükségesnek tartotta kimutatni teljes tarthatatlanságukat.

Lenin egész politikai tevékenysége során könyörtelen harcot folytatott a mensevikek és a II. Internacionálé opportunista vezetői ellen. Most, utolsó cikkeiben, mintegy megvonta ennek a harcnak a mérlegét és kimutatta, hogy az élet, a gyakorlat igazolta a bolsevik párt irányvonalának helyességét és megdöntötte a jobboldali szocialistáknak az élettől elszakadt, opportunista dogmáit.

A magukat marxistáknak nevező jobboldali szocialisták, hangsúlyozta Lenin, nem értették meg azt, ami a marxizmusban a döntő: a marxizmus forradalmi dialektikáját. A gyáva reformisták, akik nem mernek szakítani a burzsoáziával, a fejlődésnek csak egyetlen útját ismerik el, azt, amelyen Nyugat-Európa haladt. Számukra teljesen idegen az a gondolat, hogy a világtörténelem fejlődésének általános törvényszerűsége semmiképpen sem zárja ki, hanem ellenkezőleg, feltételezi a fejlődés egyes olyan szakaszait, amelyek a fejlődés formái vagy útja tekintetében bizonyos sajátosságokat mutatnak.

Éppen ilyen sajátosságot mutatott Oroszország, ahol az első világháborúval kapcsolatban forradalmi helyzet állt elő, s a más tőkésországokhoz képest mutatkozó technikai és gazdasági elmaradottság ellenére létrejöttek a szocialista forradalom győzelmének feltételei. A kialakult helyzet lehetővé tette a bolsevikoknak, hogy megvalósítsák a munkásmozgalomnak a „paraszthábo rúval" való egyesítését, amelyről annak idején Marx beszélt. A burzsoázia a maga népellenes, imperialista politikájával a népet és az országot katasztrófa szélére sodorta, s a munkások és a parasztok számára az egyetlen kivezető út a szocialista forradalom, a hatalomnak a proletariátus kezébe való átmenete volt. Ez megtízszerezte a dolgozó tömegek erejét, fokozta gyűlöletüket a háborús bűnösök ellen, forradalmi lelkesedést keltett bennük. Az oroszországi munkásosztály élén a harcokban edzett és kipróbált bolsevik párt haladt, amely megértette a történelmi helyzet követelményeit, és tudta, merre kell vezetni a tömegeket. Mindez az oroszországi dolgozó tömegek számára lehetővé tette, hogy

másképp térjenek át „a civilizáció alapfeltételeinek megteremtésére, mint valamennyi többi nyugat-európai államban"[14].

Ezzel kapcsolatban Lenin megállapította, hogy a társadalmi feltételek tekintetében nagy változatosságot mutató keleti országok további forradalmai a dolgozók felszabadító mozgalmának történetébe még több sajátosságot visznek majd be, mint az orosz forradalom.

Lenin határozottan elutasította azt a burzsoá-mensevik tézist, hogy esztelen dolog a társadalom szocialista átalakítására vállalkozni egy nem eléggé kulturált és gazdasági tekintetben elmaradott országban.

A II. Internacionálé „teoretikusainak" rövidlátását és filiszterségét kipellengérezve a következőket írta:

„Ha a szocializmus megteremtéséhez meghatározott kulturális színvonalra van szükség (bár senki sem tudja megmondani, melyik ez a meghatározott »kulturális színvonal«, mert ez a színvonal különböző mindegyik nyugat-európai államban), akkor miért nem szabad nekünk azzal kezdeni, hogy előbb forradalmi úton kivívjuk e meghatározott színvonal előfeltételeit, *s azután*, már a munkás-paraszt hatalom és a szovjetrend alapján indulunk el utolérni a többi népet?... miért nem teremthetjük meg mi idehaza előbb a civilizáltságnak olyan előfeltételeit, mint a földesurak és az oroszországi tőkések kiűzése, azután kezdve meg a haladást a szocializmus felé? Milyen könyvekben olvasták önök, hogy a történelem megszokott rendjének ilyen módosulásai megengedhetetlenek vagy lehetetlenek?"[15]

Annak az állításnak bírálata, amely szerint Oroszországban a szocializmus győzelme lehetetlen, nemcsak a nyugat-európai reformisták és mensevikek, hanem a bolsevik párton belüli kishitűek és opportunisták ellen is irányult. Éppen abban az időben, 1922-ben írta Trockij, hogy a szocializmust *egy* országban, „nemzeti-állami keretek között" nem lehet felépíteni, hogy az oroszországi munkásosztály, amely kezébe vette a hatalmat, múlhatatlanul ellenséges összeütközésekbe kerül a parasztsággal, s hogy Oroszországban a szocialista gazdaság megteremtése csak a fontosabb európai országok proletariátusának győzelme után válik lehetővé.

Lenin utolsó munkáiban halomra döntötte a trockisták e kapituláns, a dolgok lényegét tekintve mensevik állításait. „A szövetkezetekről" című cikkében újból nyomatékosan hangsúlyozta, hogy Oroszországban megvan „minden, ami a teljes szocialista társadalom felépítéséhez szükséges": a proletárállam, a szovjethatalom kezében levő nagyüzemek, a munkásosztály és a parasztság szövetsége, a munkásosztály vezetése e szövetségen belül. „Ez – írta – még nem a szocialista társadalom felépítése, de ez minden, ami szükséges és elegendő e felépítéshez."[16]

[14] Ugyanott, 378. old.
[15] Ugyanott, 379. old.
[16] Ugyanott, 369. old.

Lenin ezzel a zseniális, óriási történelmi jelentőségű megállapításával már abban az időben ragyogó perspektívát tárt fel a párt és a nép előtt, már akkor megmutatta a szocializmus győzelméhez vezető helyes utat, amikor a szovjetország az új társadalom építése terén még csak az első lépéseket tette s a szocializmus felé vivő fejlődés további útja sokak előtt még nem volt elég világos.

Egyszersmind Lenin felhívta a figyelmet a Szovjetunió szocialista építésének rendkívüli nehézségeire. Az imperialista hatalmak intervenciót és blokádot szerveztek a Szovjet Köztársaság ellen, s minden tőlük telhetőt elkövettek, hogy gazdasági téren visszavessék; az oroszországi polgárháborút az ország lehető legteljesebb tönkretételére használták ki. Úgy okoskodtak, hogy ha nem is tudják megdönteni a szovjetrendet, legalább megnehezítik számára a fejlődést a szocializmus felé.

„Végeredményben – írta Lenin – feladatukat csak félig oldották meg. A forradalom teremtette új rendet nem döntötték meg, de arra sem adtak neki lehetőséget, hogy azonnal olyan lépést tegyen előre, amely igazolta volna a szocialisták jövendöléseit és módot nyújtott volna arra, hogy rendkívüli gyorsasággal fejlessze a termelőerőket, kibontakoztassa mindazokat a lehetőségeket, melyekből kialakult volna a szocializmus, s ezzel mindenki számára szemléltetően, kézzelfoghatóan bebizonyította volna, hogy a szocializmus gigászi erőket rejt magában és hogy az emberiség most fejlődésének új szakaszába lépett, amely rendkívül ragyogó lehetőségeket rejt magában."[17]

Ugyanakkor egészen nyilvánvaló lett, hogy a szovjet népnek még hosszú ideig kapitalista környezetben kell építenie a szocializmust. Erről tanúskodott a forradalmi hullám elapadása a nyugati országokban. Ami pedig a leigázott keleti országokat illeti, jóllehet harcba szálltak az imperializmus ellen, akkor még gyengék voltak – idő kellett ahhoz, hogy ezek az elmaradott országok, amelyekben a föld lakosságának óriási többsége él, „civilizálódjanak". Ezt a többséget, írta Lenin, „maga a kapitalizmus tanítja és neveli a harcra"[18].

Ilyen körülmények között a kommunista párt és a szovjethatalom politikájának Lenin megállapítása szerint arra kellett irányulnia, hogy szilárdan biztosítsa a Szovjet Köztársaság fennmaradását, megakadályozza az imperialistákat a szovjethatalom eltiprásában, minél tovább fenntartsa a békét és megvalósítsa az ország szocialista átalakítását. Ehhez elengedhetetlenül szükséges volt a proletárhatalom megszilárdítása, a munkásosztály és a parasztság szövetségének s ezen belül a munkásosztály vezető szerepének megőrzése. Oroszország fejlett ipari hatalommá változtatása, a parasztságnak a nagyüzemi társas gazdálkodás útjára vezetése, a nép anyagi és kulturális színvonalának szakadatlan emelése, az államapparátus tökéletesítése, a párt egységének megóvása, helyes, rugalmas külpolitika folytatása. Ezekben látom én, írta Lenin, „munkánk, politikánk, stratégiánk általános tervét"[19].

[17] Ugyanott, 398–399. old.
[18] Ugyanott, 400. old.
[19] Ugyanott, 401. old.

Lenin úgy vélte, hogy a szovjetországnak bázisul kell szolgálnia és bázisul is szolgál majd az egész emberiség életfeltételeinek szocialista átalakításához. Kifejezte azt a szilárd meggyőződését, hogy ha Oroszország proletariátusa a parasztsággal szövetségben felépíti a szocializmust, ez lelkesítő példa és minta lesz valamennyi ország dolgozói számára.

Lenin azt írta, hogy a hatalomra jutott kommunista pártnak, a szovjet államnak lehetősége nyílt arra, hogy megállapítsa, „mennyi időre van szükség gyökeres társadalmi átalakítások végrehajtásához, és most világosan látjuk, *mit* lehet megcsinálni öt év alatt és mihez kell sokkal több idő"[20].

Lenin művei megmutatják a szocializmus kialakulásának és fejlődésének főbb fokait. Lenin elsőrendű történelmi feladatnak tartotta „az új, szocialista épület gazdasági alapjának lerakását", „a szocialista társasalom **alapzatának** felépítését"[21]. A további fejlődés perspektíváját figyelembe véve Lenin a teljes szocialista társadalom, a fejlett szocialista társadalom felépítéséről írt. Használta „a végleges győzelmet aratott és megszilárdult szocializmus"[22] fogalmát is.

A szocializmus felépítésének és megvalósításának lenini terve a teljes és fejlett szocialista társadalom létrehozását tűzte ki célul. Ez komplex terv, „a gazdasági és társadalmi fejlődés" terve volt.

A SZOCIALISTA ÉPÍTÉS ALAPVETŐ FELADATAI

Utolsó cikkeiben és leveleiben Lenin továbbfejlesztette a szocializmus építéséről szóló tanítást. Logikusan felépített tervet hagyott ránk a szocializmus felépítésére, a kommunizmushoz vezető utakon való előrehatolásra vonatkozólag.

Lenin tüzetesen kifejtette a szocializmus anyagi-technikai bázisának megteremtésével kapcsolatos kérdéseket, megfogalmazta a népgazdaság irányításának tudományos alapjait. Az a tény, hogy Lenin utolsó leveleinek egyikét, „Az Állami Tervbizottságnak törvényhozó funkciókkal való felruházásáról" címűt, a népgazdasági tervezés kérdéseinek szentelte, ismét csak arról tanúskodik, milyen nagy jelentőséget tulajdonított a szocialista és a kommunista építés gazdasági problémáinak. Levelében Lenin abból indult ki, hogy a népgazdaság méreteinek növekedése, a tudomány és a technika fejlődése megköveteli a tervezés szerepének növelését és tudományos színvonalának emelését, állandó tökéletesítését.

Abból kiindulva, hogy a tervező szerveknek fontos szerep jut a párt és az ál-

[20] Ugyanott, 383. old.

[21] *Lenin* Összes Művei. 44. köt. 149. old.; 45. köt. 409. old. Lásd még 44. köt. 414. old.; 45. köt. 53–54. és 109–110., 410. és 413–414. old.

[22] *Lenin* Összes Művei. 27. köt. 244. old.

lam gazdaságpolitikájának kidolgozásában, Lenin felvázolta az Állami Tervbizottság átszervezésének módjait. Rámutatott arra, hogy az Állami Tervbizottságnak olyan tudományos gazdasági-tervező központtá kell válnia, amely kidolgozza a népgazdaság tervezésével kapcsolatos alapvető kérdéseket. Az Állami Tervbizottság Lenin jellemzése szerint arra hivatott, hogy „a hozzáértő embereknek, szakértőknek, a tudomány és a technika képviselőinek gyűjtőhelye" legyen, amely „a legtöbb adattal rendelkezik az ügyek helyes megítéléséhez". Szükséges, írta Lenin, hogy tegyünk „valamilyen lépést az Állami Tervbizottság hatásköre növelésének irányában", fokozzuk tekintélyét, megerősítsük magas képzettségű szakemberekkel, egész tevékenységét arra összpontosítsuk, hogy valóra váltsa „gazdasági és társadalmi építésünk tervét"[23].

Lenin újra felhívta a figyelmet arra, hogy mennyire fontos a munka, többek között az irányítási munka tudományos megszervezése, arra szólította fel a párt- és állami kádereket, hogy sajátítsák el „az irányítás tudományát".

Utolsó cikkeiben Lenin újra meg újra hangsúlyozta, hogy a szocializmus építése terén döntő jelentősége van az ország iparosításának, a nehézipar elsődleges fejlesztésének. A munkásosztálynak a parasztsággal való szilárd szövetség alapján kell nagyipart teremtenie, a városi és a falusi dolgozók jólétének állandó növelésére törekedve, nem pedig azon az úton, amelyet a trockisták javasoltak, nem a kisárutermelők „gyarmatosítása" és tönkretétele útján. „Ha biztosítjuk a munkásosztály vezetését a parasztság fölött – írta Lenin –, akkor az államháztartásunkban érvényesített nagy és lehető legnagyobb takarékossággal elérhetjük azt, hogy még a legkisebb megtakarítást is félre tudjuk tenni gépi nagyiparunk fejlesztésére, a villamosítás és tőzegtermelés fejlesztésére, a Volhov-erőmű építésének befejezésére stb.

Ebbe és csakis ebbe vessük reménységünket."[24]

A szocialista építés lenini tervének igen fontos részét alkotja Lenin programja a mezőgazdaság szocialista átalakítására. Lenin rámutatott arra, hogy egy többé-kevésbé nagy létszámú kisárutermelő osztállyal rendelkező országban a falu szocialista átalakítása megköveteli a szocialista vállalatok két formájának: állami gazdaságoknak és kollektív parasztgazdaságoknak a létrehozását.

Lenin nagy érdeme, hogy konkrétan megjelölte azt az utat, amelyen haladva meg lehet oldani a munkásosztály politikai hatalmának kivívása után a proletárforradalomra háruló legnehezebb feladatot: a parasztok millióinak – akik egyidejűleg magántulajdonosok és dolgozók – bevonását a szocialista építésbe, áttérésüket a nagyüzemi szocialista termelésre. Ez az út – a parasztgazdaságok szövetkezetesítése.

Közvetlenül a XI. pártkongresszus előtt Lenin hangsúlyozta, hogy tanulmányozni és általánosítani kell „a szövetkezés *gyakorlati tapasztalatait*", s

[23] Lásd *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 348. és 351. old.

[24] Ugyanott, 401. old.

hogy meg kell mutatni, „*hogyan* segíthetjük elő a szövetkezést"[25]. Éppen ezt tette meg Lenin „A szövetkezetekről" című híres cikkében. *Lenin a szövetkezetek fejlesztése és az első kollektív parasztgazdaságok létrehozása terén Szovjet-Oroszországban szerzett tapasztalatok általánosítása alapján kidolgozta a paraszti élet szocialista elvek szerinti átalakításának zseniális szövetkezeti tervét.*

Abban az időben sok gyakorlati pártmunkás nem értette meg és lebecsülte a szövetkezetek szerepét a szocialista építésben. A trockisták és más opportunista elemek viszont kereken tagadták azt, hogy a szövetkezeteket fel lehet használni a parasztság szocialista útra vezetésének fő eszközeként. Lenin szembefordult velük, s hangsúlyozta a szövetkezetek óriási, egészen kivételes jelentőségét a szocialista társadalom felépítése szempontjából. Megállapította, hogy a munkásosztály diktatúrája idején, amikor a gazdasági kulcspozíciók a proletárállam kezében vannak, a szövetkezeti vállalatok nem különböznek a szocialista vállalatoktól. Lenin a vezető szerepet a köztulajdonnak, az állami tulajdonnak juttatta, amelyet következetesen szocialista tulajdonnak, vagyis a szocialista tulajdon legtökéletesebb, a termelés társadalmasítása legmagasabb fokát megtestesítő formájának nevezett. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a tulajdon szövetkezeti formája is szocialista forma, s a köztulajdonnal, az állami tulajdonnal együtt a szocialista társadalom gazdasági alapja.

Miért éppen a szövetkezetekbe tömörülés a parasztság zöme számára a szocializmushoz vezető egyetlen helyes út? Először, a szövetkezet lehetővé teszi a paraszt egyéni érdekének egyesítését a közérdekkel, olyanformán, hogy az állam az egyéni érdeket ellenőrzi és a közérdek alá rendeli. Másodszor, a szövetkezet különböző formáinak alkalmazása – először az értékesítés és az ellátás területén, majd a termelés területén – lehetővé teszi a kollektivizmus elvének fokozatos megvalósítását a parasztgazdaságban. Ezért a szövetkezet az új rendre, a kollektív termelésre való áttérésnek a „lehető *legegyszerűbb, legkönnyebb és a parasztok számára legérthetőbb útja*". Márpedig ez a legfőbb, mert a szocializmust úgy kell építeni, „hogy *minden* kisparaszt részt vehessen ebben az építésben".

„Ha az egész parasztságot szövetkezetekbe tömörítenénk – írta Lenin –, már mindkét lábunkkal a szocializmus talaján állnánk."[26] Úgy vélte, hogy e feladat megoldásához egész történelmi korszak, egy-két évtized szükséges, mert a parasztok zömének szövetkezetekbe tömörítéséhez meg kell teremteni a szükséges anyagi-technikai bázist és jelentősen emelni kell a parasztság kulturális színvonalát.

A szövetkezetek fejlesztésével kapcsolatban a pártra és a szovjet államra háruló feladatok ismertetése során Lenin hangsúlyozta, hogy a paraszti kisgazdaságoknak nagyüzemi társas gazdálkodásra való áttérése nem mehet végbe spontánul, automatikusan. Csak abban az esetben válhat valóra, ha a prole-

[25] Ugyanott, 44. old.
[26] Ugyanott, 369. és 374–375. old.

tárállam irányítja és messzemenően támogatja a szövetkezeteket, ha a város patronálja a falut, ha a munkásosztály nagymértékben aktívan és közvetlenül részt vesz a falu szocialista átalakításában.

A lenini szövetkezeti terv fontos lépés volt a marxizmusnak, a szocializmus szovjetunióbeli győzelmére, a kommunizmus építésére vonatkozó lenini tanításnak továbbfejlesztése terén. A Szovjetunió Kommunista Pártjának a mezőgazdaság szocialista átalakításáért folytatott további harca során a lenini szövetkezeti terv konkrét programul szolgált. A lenini szövetkezeti terv nemzetközi jelentőségű mint a mezőgazdaság szocialista elvek szerinti átalakításának egyetlen helyes útja. A szocialista közösséghez tartozó országok kommunista és munkáspártjai, Lenin szövetkezeti tervének elveit alkotóan, országuk konkrét viszonyaira alkalmazva, eredményesen oldják meg a mezőgazdaság szocialista átalakításának feladatát.

Az SZKP, a lenini szellemben dolgozó Központi Bizottsága, Lenin szövetkezeti tervét továbbfejlesztve, sokoldalúan és mélyrehatóan kidolgozta azt a kérdést, hogy milyen úton haladjon majd tovább a mezőgazdaság a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet időszakában, hogyan kell kialakítani a falun a kommunista társadalmi viszonyokat.

Utolsó cikkeiben Lenin nyomatékosan hangsúlyozta, mennyire szükséges a kulturális forradalom, amely a szocializmus építésének egyik fő feladata, mennyire elengedhetetlen, hogy az egész lakosság tudjon írni-olvasni, hogy ki kell alakítani egy népi értelmiséget, fejleszteni kell a tudományt. „Nekünk most már elegendő ez a kulturális forradalom ahhoz, hogy teljesen szocialista országgá váljunk"[27] írta. „Naplójegyzetek" című cikkében annak a meggyőződésének adott kifejezést, hogy a kulturális építés feladatai eredményesen oldódnak meg, mert a szovjetország néptömegei szomjazzák az igazi kultúrát, s mert a szovjethatalom alaposan és következetesen veti fel és oldja meg a kulturális építés kérdéseit.

A MUNKÁSOSZTÁLY SZÖVETSÉGE A PARASZTSÁGGAL. A NÉPEK BARÁTSÁGA

Szovjet Köztársaságunk társadalmi rendszere, állapította meg Lenin, két osztály – a munkások és a parasztok – együttműködésén alapszik.

A párt egyik legfontosabb feladata az, hogy *megóvja a munkásosztály vezető szerepét a parasztság irányában, a parasztok bizalmát a munkások iránt.* Ugyanis „köztársaságunk sorsa végeredményben attól függ majd – írta Lenin –, hogy együtt fog-e haladni a parasztság tömege a munkásosztállyal, hű marad-e a vele kötött szövetséghez, avagy engedi, hogy a »nepman«, azaz az új burzsoázia, közte és a munkások között meghasonlást idézzen elő". Megálla-

[27] Ugyanott, 375. old.

pítva, hogy „a mi társadalmi rendünk nem rejti magában szükségképpen ilyen szakadás magvát"[28], Lenin azt vallotta, hogy a párt, ha helyes politikát folytat, biztosítani tudja a munkásosztály és a parasztság tartós szövetségét.

A városnak a faluhoz való viszonyát Lenin alapvető politikai kérdésnek tartotta, amely „egész forradalmunk szempontjából döntő jelentőségű". A kapitalizmusban a város csupa olyasmit adott a falunak, ami azt politikailag, erkölcsileg, gazdaságilag, fizikailag stb. züllesztette, a proletárdiktatúra idején viszont a város a haladó technikát, a dolgozó paraszti tömegek anyagi helyzetének gyökeres javulását adja a falunak, bevonja a dolgozó parasztságot a tevékeny társadalmi és politikai életbe, elviszi falura a haladó kultúra fényét. Mindezt fokoznunk, szélesítenünk lehet és kell, mondotta Lenin, azáltal, hogy tudatosságot, tervszerűséget és rendszerességet viszünk ebbe a munkába. A legsürgősebb feladatot Lenin a városi munkások és a falusi dolgozók közötti szoros érintkezés, elvtársi kapcsolat megteremtésében látta; ez kötelességünk, hangsúlyozta, a hatalmon levő munkásosztály egyik legfőbb feladata. Különösen nagy figyelmet fordított arra, hogy a városok patronálják a falvakat, a munkások a parasztokat, hogy a városi pártsejtek szoros kapcsolatot teremtsenek a falusi pártsejtekkel."[29]

Óriási jelentőséget tulajdonított Lenin a Szovjetunió népei közötti helyes kapcsolatok kiépítésének. Ennek a problémának szentelte „A nemzetiségek, illetve az »autonomizálás« kérdéséhez" című levelét, amelyet 1922. december 30–31-én diktált le. Ebben a levélben vázolta azokat az új feladatokat, amelyek a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének megalakulásával kapcsolatban a pártra hárultak.

A legfontosabb feladatnak Lenin a Szovjetunió további erősítését tekintette. „*Először is,* fenn kell tartani és erősíteni kell a szocialista köztársaságok szövetségét; ezt az intézkedést illetően nem lehet kétségünk." A köztársaságok szövetsége elsősorban azért szükséges, hogy megvédelmezzük a szocializmus vívmányait az imperialisták merényleteivel szemben; szükséges emellett az egész nemzetközi felszabadító mozgalom szempontjából is.

Másodszor, Lenin rámutatott arra, hogy össze kell kapcsolni az egész országra kiterjedő centralizált vezetést és a szövetségi köztársaságok szuverenitását mint elengedhetetlen feltételét annak, hogy a Szovjetunió népei összeforrjanak és testvéri barátságban éljenek. Lenin látta, hogy az önálló köztársasági népbiztosságok számának növekedésével a centralizált vezetés esetleg bonyolultabbá válik, de hangsúlyozta, hogy a párt tekintélyére és vezető szerepére támaszkodva ezek a problémák teljes mértékben megoldhatók. „Figyelembe kell vennünk – írta –, hogy a népbiztosságok szétdarabolását és azt, hogy Moszkva és a többi központ nem fogja össze munkájukat, eléggé ellensúlyozni

[28] Ugyanott, 385. old.
[29] Lásd ugyanott, 365 366. old.

lehet a párt tekintélyével, ha azt kellő körültekintéssel és részrehajlás nélkül érvényesítjük."[30]

Lenin igen erőteljesen hangsúlyozta, hogy biztosítani kell a nemzeteknek nemcsak jogi, formális egyenlőségét, hanem tényleges egyenlőségüket is. Egy olyan nagy nemzet esetében, amely hajdan más népeket elnyomott, az internacionalizmus nem nyilvánulhat meg csupán a nemzetek formális egyenlőségének tiszteletben tartásában, hanem abban is kifejezésre kell jutnia, hogy a nagy nemzet segíti a valamikor elnyomott, kis népeket a vele való tényleges egyenlőség elérésében gazdasági és kulturális fejlettségük színvonalának emelése útján.

Lenin mindig határozottan elítélte, ha akár a nagyhatalmi sovinizmus, akár a helyi nacionalizmus irányában eltértek a proletár internacionalizmus elveitől.

Már 1919-ben azt írta Lenin, hogy az orosz kommunistáknak a legszigorúbban kell üldözniük körükben „a nagyorosz nacionalizmus legkisebb megnyilvánulását is". Ezek a megnyilvánulások, minthogy általában a kommunizmus elárulását jelentik, nagy kárt okoznak, szembeállítják az orosz kommunistákat más nemzetiségek kommunistáival, s így az osztályellenség kezére játszanak.

Ugyanakkor Lenin megmagyarázta, mennyire veszélyes a helyi nacionalizmus, a nemzeti egoizmus, a nemzeti elkülönülés hirdetése, a nem orosz népek és az orosz nép szoros szövetségének és barátságának aláásására vagy gyengítésére, a szocialista köztársaságok politikai, katonai és gazdasági szövetségének aláásására vagy gyengítésére irányuló tendencia. „Mert a tapasztalat százszor megmutatta – írta Lenin –, hogy a különböző országok kispolgári »szocialistái« – mindenféle lengyel, lett, litván állítólagos szocialisták, a grúz mensevikek, eszerek és mások – kizárólag azért tüntették fel magukat a proletariátus híveinek, hogy csalással becsempésszék a »saját« nemzeti burzsoáziájukkal való megalkuvás politikáját, mely a forradalmi munkások ellen irányul."[31]

A különböző nemzetek kommunistái közötti kölcsönös bizalom fontosságáról szólva Lenin rámutatott arra, hogy e bizalom megteremtésének legjobb eszköze a közös, vállvetve végzett munka a proletárdiktatúra védelmezésében, a szocializmus és a kommunizmus építésében.

„A nemzetiségek, illetve az »autonomizálás« kérdéséhez" című levelében Lenin újra felhívta a figyelmet arra, hogy engesztelhetetlenül harcolni kell mindennemű nacionalizmus ellen.

A nemzetek közötti viszonyt teljes egyenjogúságnak, őszinteségnek, kölcsönös megbecsülésnek, barátságnak, testvéri együttműködésnek és kölcsönös segítségnek kell jellemeznie.

Levelét zárva Lenin hangsúlyozta, hogy a Szovjetunióban folytatott helyes

[30] Ugyanott, 360. old.

[31] *Lenin* Összes Művei. 40. köt. 42. old.

nemzeti politika nemcsak a szovjetország szempontjából mérhetetlenül fontos, hanem az egész nemzetközi kommunista mozgalom, a sokmilliós ázsiai népek szempontjából is, amelyek a legközelebbi jövőben lépnek majd a történelem színpadára. „A világtörténelemben a holnapi nap az a nap lesz – írta –, amikor végleg felébrednek az imperializmus igájába hajtott, ébredező népek, és megkezdődik a hosszú és súlyos döntő harc felszabadításukért."[32]

A Szovjetunió Kommunista Pártja, Lenin útmutatásait követve, jelentős sikereket ért el a nemzeti kérdés megoldásában, biztosította a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének megszilárdulását, a népek közötti szoros barátságot, gazdaságuk és kultúrájuk felvirágzását. Minden egyes nemzet sokoldalú fejlesztését, a nemzeti szovjet köztársaságok jogainak kiszélesítését összekapcsolja olyan intézkedésekkel, amelyek egyre szorosabb együttműködésüket, kölcsönös segítségüket, a népek közeledését célozzák.

A Szovjetunió Kommunista Pártja feladatának tekinti, hogy a nemzeti viszonyok területén továbbra is következetesen érvényesítse az internacionalizmus elveit. Rendületlenül a következő lenini tétel szellemében jár el: „A proletariátus nem támogathatja a nacionalizmus semmiféle megszilárdítását, ellenkezőleg, a proletariátus azt támogatja, ami elősegíti a nemzeti különbségek elmosódását, a nemzeti válaszfalak leomlását, ami egyre szorosabbra fűzi a nemzetek közti kapcsolatokat, ami a nemzetek egybeolvadását eredményezi. Aki másképpen jár el, az a reakciós nacionalista nyárspolgárság oldalára áll."[33]

Minden egyes szovjetköztársaság, olvasható az SZKP programjában, csakis a Szovjetunió szocialista testvérnemzeteinek nagy családjában virágozhat és fejlődhet tovább.

AZ ÁLLAMAPPARÁTUS MUNKÁJÁNAK TÖKÉLETESÍTÉSE

„Hogyan szervezzük át a Munkás-Paraszt Felügyeletet?" és „Inkább kevesebbet, de jobban" című cikkeiben Lenin az államapparátus tökéletesítésével kapcsolatos tennivalók egész sorát vázolta és alapozta meg. Azt javasolta, hogy erre az igen fontos és halaszthatatlan területre összpontosítsák a párt legjobb erőit, mozgósítsák a munkások legjobbjait, vonjanak be képzett és művelt káderek. Feltárva a szovjetintézmények munkájában tapasztalható fogyatékosságokat, feladatul tűzte ki azt, hogy „államapparátusunkat a legnagyobb takarékosságra kell rászorítanunk", „ki kell irtanunk belőle a pazarlás minden nyomát", állandóan törekedni kell az államapparátus megjavítására, „kezdve a legfelsőbb állami intézményeken egészen a legalsó helyi intézményekig"[34], az államapparátus egész munkáját tudományos alapokra kell helyezni.

[32] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 361. old.
[33] *Lenin* Összes Művei. 24. köt. 131. old.
[34] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 401. és 384. old.

Ebben az ügyben, mint általában minden fontos társadalmi-politikai kérdés megoldásában, nem engedhető meg semmiféle sietség, kapkodás. „Hasson át bennünket üdvös bizalmatlanság az elhamarkodottan gyors haladással, mindenféle dicsekvéssel stb. szemben. Gondolkozzunk azoknak a lépéseknek az ellenőrzésén, amelyeket óránként meghirdetünk, percenként megteszünk, hogy aztán másodpercenként bebizonyítsuk róluk, hogy nem szilárdak, nem tartósak és érthetetlenek. Mi sem lenne ártalmasabb ilyen dolgokban, mint a sietség." „Államapparátusunk megújítása érdekében a következő feladatot kell mindenáron magunk elé tűznünk: először – tanulni, másodszor – tanulni, és harmadszor – tanulni, és aztán ügyelni arra, hogy tudásunk ne maradjon holt betű vagy divatos frázis (ami nálunk, minek is tagadnánk, bizony igen gyakran megesik), hogy a tudás valóban vérünkké váljon, hogy teljes mértékben és igazán mindennapi életünk alkotórészévé legyen."[35]

Leninnek az volt a véleménye, hogy az államapparátus tökéletesítésében igen fontos szerepet hivatott betölteni a Munkás–Paraszt Felügyelet, amelynek szervezete és munkája gyökeres átalakításra szorul. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy az államapparátus javításának kérdésében a Munkás-Paraszt Felügyeletnek „nem szabad a mennyiséget hajhásznia és nem szabad sietnie". „Tegyük szabállyá: inkább mennyiségileg kevesebbet, de minőségileg jobbat."[36]

Lenin azt javasolta, hogy bővítsék ki a párt Központi Ellenőrző Bizottságát 70–100 új munkás- és paraszttag beválasztásával és egyesítsék a Központi Ellenőrző Bizottságot a Munkás-Paraszt Felügyelettel, mégpedig úgy, hogy az utóbbit egyúttal átszervezik és létszámát 300–400 főre csökkentik, a politikai és szakmai szempontból legjobban bevált munkatársakat hagyva meg.

A pártellenőrzés és az állami ellenőrzés egyesítése, egy egységes ellenőrző szerv – a KEB–MPF – létrehozása, állapította meg Lenin, biztosítja az ellenőrzés tekintélyét és hatékonyságát, erősíti a párt és az államapparátus kapcsolatát a tömegekkel, hatalmas mértékben elősegíti majd a közigazgatási apparátus tökéletesítését, a párt politikájának érvényesítését, a szocialista építés minden feladatának sikeres megoldását.

„Így kapcsolom össze gondolatban – írta Lenin – munkánk, politikánk, taktikánk, stratégiánk általános tervét az újjászervezett Munkás-Paraszt Felügyelet feladataival. Ebben látom annak a rendkívüli gondoskodásnak, rendkívüli figyelemnek az igazolását, amelyben a Munkás-Paraszt Felügyeletet kell részesítenünk azáltal, hogy rendkívüli magasságba emeljük."[37]

Lenin javaslatára az OK(b)P XII. kongresszusa létrehozta a KEB–MPF egységes szervet, s ezt olyan feladatokkal bízta meg, mint a párt- és állami el-

[35] Ugyanott, 389. old.
[36] Ugyanott, 387. és 390. old.
[37] Ugyanott, 401 402. old.

lenőrzés végrehajtása, az államapparátus mindenirányú javítása, a párt- és állami fegyelem megszilárdítása, a párt egységének óvása.[38]

A KEB–MPF nagy szerepet játszott a párt egységének megszilárdításáért vívott harcban, a szovjet államapparátus tökéletesítésében, az ország szocialista építésével kapcsolatos feladatok sikeres megoldásában.

A PÁRT EGYSÉGÉNEK ÓVÁSA

Utolsó cikkeiben és leveleiben Lenin különösen nagy gondot fordított a párt eszmei és szervezeti egységének erősítésére, mivel a pártban látta a szovjet társadalomnak azt a vezető és irányító erejét, amely képes összeforrasztani és a szocialista építés nagy feladatainak megoldására mozgósítani a népet. Ez a kérdés erősen foglalkoztatta Lenint. Magától értetődően nem véletlen, hogy súlyos megbetegedése után tollba mondott munkái sorában az első programjellegű dokumentum a „Levél a kongresszushoz" volt, amelyet a pártnak szentelt.

„Levél a kongresszushoz" című munkájában, valamint a szervesen hozzá kapcsolódó „Hogyan szervezzük át a Munkás-Paraszt Felügyeletet? (Javaslat a XII. kongresszusnak)" és az „Inkább kevesebbet, de jobban" című cikkekben Lenin a pártépítés olyan sarkalatos kérdéseit taglalta, mint a párt egysége, a Központi Bizottság szerepe, a kollektív vezetés biztosításának szükségessége, a párt kapcsolatai a tömegekkel, a vezető pártmunkások elosztása, vagyis azokat a kérdéseket, amelyektől a párt sorsa, harcképessége és következésképpen az egész kommunista építés sorsa függött.

A szovjethatalom első éveinek tapasztalatai alapján Lenin igen erőteljesen hangsúlyozta, hogy a proletárdiktatúra szilárdsága és feladatainak sikeres megvalósítása teljes egészében a kommunista pártnak, a munkásosztály élcsapatának erején és összeforrottságán múlik. Nem véletlen, írta Lenin, hogy a fehérgárdisták és a szovjethatalom többi ellenségei „pártunk szakadásába" és „ – mint e szakadás előmozdítójába – a pártban levő igen komoly nézeteltérésekbe"[39] vetik reményüket. Lenin azt követelte, hogy meg kell tenni a szükséges intézkedéseket a szakadás – a pártot fenyegető lehető legnagyobb veszély – lehetőségének megelőzésére és elkerülésére.

A párt egysége szempontjából Lenin igen fontos feltételnek tartotta, hogy a párt vezető szerve, a Központi Bizottság összeforrott és szilárd legyen, mert mihelyt a párt vezetősége meginog, ez feltétlenül visszahat a párt belső helyzetére. A párt vezető funkcionáriusai közötti nézeteltérésekből eredő szakadás veszélyének kiküszöbölése végett „Levél a kongresszushoz" című munkájában

[38] Lásd Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. I. rész. 842. old.

[39] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 344. old.

többek között azt javasolta, hogy emeljék fel a Központi Bizottság tagjainak számát több tucatra vagy akár százra. Ez „szükséges... annak megelőzéséhez, hogy a KB kisebb csoportjainak konfliktusai túlságosan nagy jelentőségűvé váljanak a párt egész sorsára nézve"[40]. Úgy vélekedett, hogy a központi bizottsági tagok számának felemelése egyszersmind növelni fogja a Központi Bizottságnak mint a párt és az ország kollektív vezető szervének tekintélyét és szerepét, lehetővé teszi, hogy a párt vezető káderei jobban elsajátítsák a központi bizottsági munkát, és előmozdítja a pártapparátus megjavítását.

Gondolatait Lenin „Hogyan szervezzük át a Munkás-Paraszt Felügyeletet?" című cikkében fejtegette tovább. Ott azt az új javaslatot tette, hogy a Központi Ellenőrző Bizottságot ki kell bővíteni és munkáját szervesen össze kell kapesolni a párt Központi Bizottságának tevékenységével, úgy, hogy a Központi Bizottság rendszeresen összehívandó plénumait a KEB tagjainak részvételével tartsák meg és a KEB bizonyos számú tagja vegyen részt a KB Politikai Irodájának ülésein – ez előmozdítja majd a Központi Bizottság munkájának tervszerűségét és rendszerességét.

„Központi Bizottságunk – írta Lenin – szigorúan centralizált és nagy tekintélyű csoporttá vált, munkája számára azonban nincsenek biztosítva azok a feltételek, amelyek megfelelnek tekintélyének. Az általam javasolt reformnak az a célja, hogy ezen az állapoton segítsen, s a Központi Ellenőrző Bizottság tagjainak, akik bizonyos számban a Politikai Iroda minden ülésén kötelesek részt venni, egybeforrott csoportot kell alkotniuk, amelynek – »személyekre való tekintet nélkül« – ügyelnie kell arra, hogy senkinek a tekintélye ne akadályozhassa őket abban, hogy bárkit kihallgassanak, megvizsgálják az okmányokat, s hogy általában feltétlenül tájékozódhassanak és elérjék azt, hogy a legszigorúbb rendben folyjanak az ügyek."[41]

Ily módon Leninnek mindezek a javaslatai, amelyek megfeleltek az akkori konkrét körülményeknek, a párt egységének és a vezetés kollektivitásának a biztosítására irányultak. Lenin rendíthetetlenül hitt a kommunista párt alkotó erejében, kollektív eszében, abban, hogy sikerül biztosítani a párt sorainak a szocializmus győzelméhez elengedhetetlen egységét.

„Levél a kongresszushoz" című munkájában Lenin a párt szilárdságának kérdését több központi bizottsági tag tulajdonságai szempontjából is vizsgálta, különös figyelmet fordítva fogyatékosságaikra és hibáikra.

Lenin rámutatott arra, hogy Trockij „nem bolsevik", emlékeztetett Trockijnak a KB ellen vívott harcára és azt írta, hogy Trockij olyan ember, aki „túlságosan sokat enged meg magának magabiztosságánál fogva és a munka tisztán adminisztratív oldala iránti túlzott vonzalma miatt". A továbbiakban Lenin felidézte „Zinovjev és Kamenyev októberi epizódját", kapituláns állásfoglalásukat a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előkészítésének és végrehajtá-

[40] Ugyanott, 343. old.
[41] Ugyanott, 385. old.

sának időszakában, azt az álláspontjukat, amelyet Lenin akkor sztrájktörésnek, a pártfegyelem tűrhetetlen megsértésének, a párttagsággal összeférhetetlen magatartásnak minősített. Ezután Lenin Buharint és Pjatakovot jellemezte. Rámutatott arra, hogy Buharin „elméleti nézetei nagyon is kétségesen sorolhatók a teljesen marxista nézetek közé, mert van benne valami skolasztikus (sohasem tanulta – jegyezte meg Lenin – és, azt hiszem, sohasem értette egészen a dialektikát)". Pjatakovról pedig azt írta, hogy „túlságosan szereti az adminisztrálást és a munka adminisztrátori oldalát ahhoz, hogy komoly politikai kérdésekben támaszkodni lehetne rá".

Lenin tehát levelében lényegében felvetette a Trockij iránti politikai bizalmatlanság kérdését, és figyelmeztetett Zinovjev, Kamenyev, Buharin és Pjatakov eszmei állhatatlanságára.

Az a heves harc, amelyet Trockij 1917 előtt a bolsevikok ellen folytatott, és opportunista, szakadár tevékenysége, amelyet a pártba való belépése után kifejtett: az a követelése, hogy halasszák el a fegyveres felkelést a II. szovjetkongresszusig, áruló magatartása a breszti béke megkötése idején, a kommunisták szerepének kisebbítése a Vörös Hadseregben és az a kísérlete, hogy a katonai szerveket kivonja a pártellenőrzés alól, pártellenes állásfoglalása a szakszervezeti vitában, ismételt fellépései a KB irányvonala és határozatai ellen, a szocialista forradalom lenini elmélete ellen – mindez igazolja azt a lenini megállapítást, hogy „Trockij nem bolsevik".

Nem tekintette véletlennek Lenin azt sem, hogy Zinovjev és Kamenyev az Októberi Forradalom időszakában eltért a párt irányvonalától. Mindamellett Lenin úgy vélte, hogy ezt nem lehet személyes bűnükül felróni, hogy ennek oka nem egyéni tulajdonságaikban keresendő. A döntő itt az volt, hogy Zinovjev és Kamenyev pártellenes állásfoglalása, akárcsak Trockij nem bolsevik volta is, a párt állhatatlan elemeinek lényegében kispolgári ingatagságát és az osztályidegen erők által rájuk gyakorolt hatást fejezte ki, hogy maguk köré csoportosították a pártellenes elemeket.

Ami Buharin jellemzését illeti, gondoljunk csak vissza arra, hogyan bírálta Lenin Buharin hibás, nem marxista nézeteit olyan fontos problémák tekintetében, mint az imperializmus lényege, a munkásosztály demokratikus és szocialista feladatainak viszonya, a nemzetek önrendelkezési joga, a marxizmusnak az államhoz való viszonya, az átmeneti időszak és a proletárdiktatúra, az „államkapitalizmus" a munkásosztály diktatúrájának viszonyai között, a szakszervezetek szerepe a szocialista építésben és más kérdések.

Levelében Lenin jellemzést adott Sztálinról is. Lenin a párt egyik legkiválóbb vezetőjének tartotta ugyan Sztálint, mindamellett rámutatott fogyatékosságaira is. Ezt írta: „Sztálin elvtárs, amióta főtitkár lett, felmérhetetlen hatalmat összpontosított kezében, és nem vagyok biztos benne, hogy mindig elég körültekintően tud majd élni ezzel a hatalommal." Lenin azt ajánlotta, „gondolkozzanak azon, hogyan kellene Sztálint erről a posztról áthelyezni, és jelöljenek ki erre a helyre másvalakit, akinek minden egyébtől eltekintve csak egy

előnye van Sztálin elvtárssal szemben, nevezetesen az, hogy türelmesebb, lojálisabb, udvariasabb és figyelmesebb az elvtársakkal, kevésbé szeszélyes stb."[42]

Tollba mondott levelét Lenin a párt soron következő, XII. kongresszusának szánta. A levél első, december 23-án lediktált részét, amelyben arról volt szó, hogy növelni kell a Központi Bizottság tagjainak számát, a Lenin leveleiről, jegyzeteiről és megbízásairól vezetett napló szerint még aznap megküldték Sztálinnak. Ami az 1922. december 24–25-én és 1923. január 4-én készült, a Központi Bizottság tagjainak jellemzését tartalmazó jegyzeteket illeti, ezeket N. K. Krupszkaja Lenin akaratának megfelelően csak halála után adta át a Központi Bizottságnak, mégpedig 1924. május 18-án, néhány nappal az OK(b)P XIII. kongresszusának megnyitása előtt. A dokumentumok átadásáról készített jegyzőkönyvben Krupszkaja ezt írta:

„Átadtam azokat a feljegyzéseket, amelyeket Vlagyimir Iljics betegsége alatt – december 23-tól január 23-ig – diktált, 13 különálló feljegyzést. Ezek között nem szerepel még a nemzeti kérdésről szóló feljegyzés (pillanatnyilag Marija Iljinyicsnánál van).

E feljegyzések közül néhány már megjelent (a Munkás- Paraszt Felügyeletről, a Szuhanovról szóló). A ki nem adott feljegyzések között vannak az 1922. december 24–25-i és az 1923. január 4-i feljegyzések, amelyek néhány központi bizottsági tag egyéniségének a jellemzését tartalmazzák. Leninnek határozott kívánsága volt, hogy ezeket halála után ismertessék a soron következő kongresszuson.

N. Krupszkaja"

A Lenin iratainak átvételére alakult bizottság jelentésének meghallgatása után a Központi Bizottság 1924. május 21-i plénuma a következő határozatot hozta:

„Vlagyimir Iljics akarata szerint az elolvasott dokumentumok nyilvánosságra hozatalát a kongresszusra kell halasztani, ott minden küldöttséggel külön kell ismertetni őket, le kell szögezni, hogy ezeket a dokumentumokat nem kell sokszorosítani, és hogy a küldöttségekkel az Iljics írásainak átvételére alakított bizottság ismerteti őket."[43]

A XIII. pártkongresszuson, amely olyan viszonyok között ült össze, amikor a trockizmus ellen éles harc folyt, a kongresszus küldöttségei megtárgyalták Lenin levelét. Figyelembe véve Sztálin fontos szerepét a leninizmus elleni trockista támadások visszaverésében, tekintélyét, amelyet a pártban élvez, és abban a reményben, hogy megszívleli majd Lenin kritikai észrevételeit, a küldöttségek Sztálinnak a KB főtitkári posztján való meghagyása mellett foglaltak állást.

Leninnek a „Levél a kongresszushoz" című dokumentum első részében és a „Hogyan szervezzük át a Munkás-Paraszt Felügyeletet? (Javaslat a XII. párt-

[42] Ugyanott, 345–346. old.
[43] Ugyanott, 569. old.

kongresszusnak)" című cikkben a Központi Bizottság létszámának emelésére és a párt egységét, a vezetés kollektivitását biztosítani hivatott más intézkedésekre vonatkozóan tett javaslatait a Központi Bizottság az OK(b)P XII. kongresszusának előkészítése során figyelembe vette, s külön téziseket dolgozott ki a központi pártszervek átszervezésére és javítására.

Trockij fellépett a Központi Bizottság megerősítésére és létszámának növelésére irányuló lenini terv ellen. Dokumentumok tanúsága szerint 1923. február 13-án levelet intézett a Politikai Iroda tagjaihoz, s ebben a levelében ellenezte a KB létszámának emelését, azt állítva, hogy ha a párt vezető központjának létszámát 50 főre emelik, ezzel elveszti „kellő körülhatároltságát és szilárdságát". Trockij ellenvetéseit az OK(b)P 1923. februári plénuma visszautasította. Ám Trockij ebbe nem törődött bele és tovább ment; változatlanul ragaszkodott javaslatához, amely szöges ellentétben állt Lenin útmutatásaival. A párt Központi Bizottsága azonban elvetette minden indítványát.

Az OK(b)P XII. kongresszusa helyeselte és elfogadta a Központi Bizottság által kidolgozott intézkedéseket. „A szervezeti kérdésről" hozott határozat előirányozta a Központi Bizottság létszámának a XI. kongresszuson választott 27 főről 40 főre való felemelését, valamint 15–20 központi bizottsági póttag megválasztását. „A kibővítés célja – állapította meg a határozat – az, hogy a KB-ba új tagokat vegyünk be, elsősorban a helyi pártmunkások közül, főleg olyan munkásokat, akiknek legjobb a kapcsolatuk a proletártömegekkel." A Központi Bizottság plénumának legalább kéthavonként kell rendszeresen összeülnie, mégpedig 2–3 napra, hogy „komolyan meg lehessen vitatni a napirendi kérdéseket. Minden alapvetően fontos kérdés a plénum elé kerül döntésre." A plénumokat gondosan elő kell készíteni, a következő plénum anyagát idejében meg kell küldeni a Központi Bizottság valamennyi tagjának. A XII. pártkongresszusnak „A szervezeti kérdésről" hozott határozata meghatározta a KB Politikai Irodájának és Szervező Irodájának, a Központi Ellenőrző Bizottságnak a létszámát és munkarendjét, megjelölte a párt összetételének szervezeti szabályozására, a pártszervezési munka javítására, a káderek kiválasztására és a párt nevelő munkájára, különösen az ifjúság körében végzendő munkájára vonatkozó intézkedéseket.[44]

Leninnek azok az útmutatásai, amelyeket a Központi Bizottság létszámának emelésére vonatkozóan adott, megmásíthatatlan törvénnyé váltak a kommunista párt számára. Lenin javaslata nyomán a párt azt az irányvonalat követte, hogy kiszélesítse a kongresszusok közötti időszak legfelső vezető szervének létszámát. A XIII. kongresszus megállapította, hogy a Központi Bizottság létszámának felemelése igen hasznosnak bizonyult, és a Központi Bizottság, valamint a Központi Ellenőrző Bizottság létszámának további emelése mellett foglalt állást; a Központi Bizottság tagjainak számát 53-ra emelték.

[44] Lásd Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bzottsági plénumainak határozatai. I. rész. 843–850. old.

A Központi Bizottság bővítésének fontos elvi jelentősége volt. Ez növelte a Központi Bizottság szerepét a párt és az ország vezetésében, előmozdította azoknak a pártellenes csoportosulásoknak a szétzúzását, amelyek Lenin halála után felemelték fejüket és heves harcot folytattak a párt irányvonala ellen.

A párt Központi Bizottságának szilárd lenini magva sikeresen ellenállt minden olyan támadásnak, amelyet az opportunisták a leninizmus ellen indítottak. A kommunista párt teljes győzelmet aratott az ellenzéki csoportosulások fölött. A leninizmus ellenségei ellen – a trockisták, a jobboldali opportunisták, a nacionalista elhajlók és más ellenséges csoportok ellen – vívott éles és hosszan tartó harcban alakult ki a pártnak az az egyöntetűsége, amely belső helyzetének jellemző vonását alkotja. A Központi Bizottság és az egész párttagság Lenin intelmeihez híven őrzi a párt egységét, erélyesen visszaveri a párt egységének gyengítésére irányuló legcsekélyebb próbálkozásokat is, rendíthetetlenül összeforrasztja sorait az általános lenini politikai irányvonal következetes érvényesítéséért vívott aktív harcban.

A VILÁGFORRADALOM FEJLŐDÉSÉNEK ÚTJAIRÓL

Lenin utolsó munkáinak óriási történelmi jelentősége abban rejlik, hogy megalapozva a kommunista párt fő irányvonalát, amely a Szovjetunió szocialista társadalmának teljes felépítésére irányult, egyszersmind mélyrehatóan elemezte bennük azt az akkoriban igen élesen felvetődő kérdést is, hogy milyen utakon fejlődik tovább a dolgozók nemzetközi felszabadító mozgalma.

1918–1920-ban, amikor Nyugaton súlyos forradalmi válság volt, Lenin a szocializmus perspektíváit világviszonylatban főképpen a forradalmi mozgalomnak a legnagyobb európai országokban való győzelmével kapcsolta össze.

A történelmi események alakulása azt mutatta, hogy a nemzetközi felszabadító mozgalom fejlődése sokkal bonyolultabb utakon és sokkal lassúbb ütemben halad, mint feltételezhető volt. A németországi és a magyarországi forradalom, továbbá számos más ország proletariátusának forradalmi megmozdulása vereséget szenvedett. Lenin megállapítása szerint az első világháborúból győztesen kikerült tőkés országok kormánykörei a győzelmet arra használták fel, hogy „saját" elnyomott osztályaiknak bizonyos engedményeket tegyenek, „amelyek ezekben az országokban késleltetik a forradalmi mozgalmat és a »társadalmi béke« valamiféle látszatát hozzák létre"[45].

A kapitalizmus süllyedő hajójának megmentésében nagy szerepet játszottak a reformisták és a revizionisták, akik segítséget nyújtottak a reakciós erőknek a dolgozók forradalmi mozgalmának elfojtásában. A nyugat-európai proletariátust „a forradalom költségeivel" ijesztgették, azt bizonygatták, hogy a kapitalista rendet meg lehet „javítani" és a kapitalizmus békés evolúciója útján is el

[45] *Lenin* Összes Művei. 45. köt. 399. old.

lehet jutni a szocializmushoz. „A forradalom költségeit" illetően Szovjet-Oroszországra, az ottani nehézségekre és gazdasági ziláltságra hivatkoztak, de azt elhallgatták, hogy mindez nem a forradalomnak, hanem elsősorban az imperialista háborúnak, valamint a külföldi intervenciónak és a belső ellenforradalom heves ellenállásának a következménye volt.

Lenin hangsúlyozta, hogy a forradalom fejlődési ütemének a nyugat-európai országokban tapasztalható meglassúbbodása – a reformisták és a revizionisták állításával ellentétben – egyáltalán nem jelenti azt, hogy a bolsevikok tévedtek, amikor azt a tételt állították fel, hogy a szocializmus világméretű győzelme elkerülhetetlen. Ezzel kapcsolatban 1921 júliusában kijelentette: „A nemzetközi forradalom, amelyet megjövendöltünk, halad előre. De ez a haladó mozgás nem olyan egyenes vonalú, mint vártuk."[46]

A nyugat-európai tőkés országok, állapította meg, nem úgy haladnak a szocialista forradalom felé, hogy „a szocializmus egyenletesen »kiérlelődik« bennük"[47]. Ugyanakkor India, Kína és több más keleti ország „végleg kizökkent a kerékvágásból. Fejlődésük végleg általános európai kapitalista irányt vett". Ezekben az országokban kialakult a proletariátus, megizmosodtak és összekovácsolódtak a demokratikus erők, megnőtt a népek nemzeti öntudata, „megkezdődött bennük az általános európai erjedés"[48]. Keleten, írta Lenin egy másik cikkében, feltartóztathatatlanul és egyre gyorsabban közeleg a saját 1905-ös évük.

Lenin kimutatta, hogy milyen óriási jelentősége van a nemzeti felszabadító mozgalomnak a szocializmus világméretű végső győzelme szempontjából. 1921-ben azt írta, hogy az első világháború és az oroszországi szovjethatalom létrejötte a gyarmati és a félgyarmati országok dolgozó tömegeit véglegesen „a világpolitikának és az imperializmus forradalmi szétzúzásának aktív tényezőivé"[49] változtatta. „És tökéletesen világos, hogy a világforradalom eljövendő döntő ütközeteiben a föld népessége többségének eredetileg a nemzeti felszabadulás jegyében indult mozgalma a kapitalizmus és az imperializmus ellen fordul majd és talán nagyobb forradalmi szerepet fog játszani, mint hinnénk."[50]

Ezt a gondolatot továbbfejlesztve, „Inkább kevesebbet, de jobban" című cikkében kijelentette, hogy a Kelet népei „olyan fejlődésbe sodródtak, amely szükségképpen az egész világkapitalizmus válságához fog vezetni"[51].

A gyarmati rendszer felbomlása az imperializmus hátországának összeomlását, tartalékainak elvesztését jelenti. Az imperialisták elvesztik annak lehető-

[46] *Lenin* Összes Művei 44 kot. 33 old
[47] *Lenin* Összes Művei. 45 kot 399 old
[48] Ugyanott
[49] *Lenin* Összes Művei. 44 kot 45 old
[50] Ugyanott, 34 35. old
[51] *Lenin* Összes Művei 45 köt. 399. old

ségét, hogy a gyarmatokból óriási extraprofitot sajtoljanak ki, s ezt a tőkés országokban a proletariátus bizonyos részének reformistává züllesztésére használják fel. Ennek következtében a tőkés országokban elkerülhetetlenül kiéleződnek az osztályellentétek, és erősödni fog a munkásosztálynak a szocializmus győzelméért vívott harca. Lenin több ízben fejtette ki azt a gondolatát, hogy a Nyugat fejlett tőkés országaiban sok körülménynél fogva esetleg nehezebb lesz megkezdeni a szocialista forradalmat, mint Oroszországban. Mindamellett meg volt győződve e forradalom elkerülhetetlenségéről.

Rámutatva a nemzeti felszabadító mozgalom nagy szerepére a világforradalom fejlesztésében, Lenin egyúttal azt az álláspontot képviselte, hogy ostobaság volna kizárni „a forradalmi erők sorából az európai és amerikai proletariátust"[52]. A munkásosztály helyzete a tőkés társadalomban, osztályérdekeinek a burzsoázia érdekeivel való összeegyeztethetetlensége, a proletariátus koncentrációja nagy vállalatokban, szervezettsége és politikai érettsége, s ami a fő, a valóban forradalmi marxista pártoknak, a proletártömegek harci élcsapatainak és vezetőinek megléte – ezek Lenin véleménye szerint azok a tényezők, amelyeknél fogva a proletariátus a társadalom legforradalmibb ereje, az összes dolgozók hegemónja a demokráciáért és a szocializmusért vívott harcban. Lenin éppen a munkásosztálynak, a nemzetközi munkásmozgalomnak tulajdonított döntő jelentőséget.

A legfontosabb, mint erre Lenin többször is rámutatott, a nemzetközi munkásmozgalom és a nemzeti felszabadító mozgalom forradalmi egységfrontjának megteremtése. Lenin hangsúlyozta, mennyire helyes a Kommunista Internacionálé által kitűzött jelszó: „Világ proletárjai és elnyomott népek, egyesüljetek!", s megállapította, hogy ez megfelel az új történelmi körülményeknek.[53]

Lenin kifejezésre juttatta azt a szilárd meggyőződését, hogy az oroszországi proletárdiktatúra megteremtése, a sikeres oroszországi szocialista és kommunista építés, a világ lakossága óriási többségének az imperializmus elleni harcba való bevonása mérhetetlenül meggyorsítja a világfejlődést és „a szocializmus végleges győzelme" nemzetközi méretekben „tökéletesen és feltétlenül biztosítva van"[54].

Tömöríteni kell a forradalom fő erőit – a szocialista rendszert, amely döntő szerepet játszik a világforradalmi folyamatban, a nemzetközi munkásosztályt és a nemzeti felszabadító mozgalmat –, biztosítani kell valamennyi ország kommunista pártjainak akcióegységét a marxizmusnak és a proletár internacionalizmus elveinek a talaján – ez Lenin útmutatásai szerint az egyetlen helyes mód arra, hogy győzelmet arassunk az imperializmus ellen, a békéért, a nemzeti függetlenségért, a társadalmi haladásért, a demokráciáért és a szocializmusért vívott harcban.

[52] Ugyanott, 176 old.
[53] Lásd *Lenin* Összes Művei 42 kót 68 old
[54] *Lenin* Összes Művei 45 kot. 400. old

Nagyjából ez a tartalma Lenin utolsó cikkeinek és leveleinek, amelyek a gondolatok gazdagsága és az elméleti megállapítások fontossága tekintetében kiemelkedő helyet foglalnak el eszmei hagyatékában, s évtizedekre előre megvilágították a szovjetországnak a kommunizmus felé vezető útját és az egész emberiség fejlődésének perspektíváit. Lenin utolsó cikkeinek és leveleinek életbe vágó jelentőségük volt és van ma is a Szovjetunió Kommunista Pártja, valamennyi szocialista ország kommunista és munkáspártjai, az egész nemzetközi kommunista mozgalom számára.

A Lenin által lediktált cikkek már akkor, 1923. január és május között megjelentek a „Pravdá"-ban.

A párt belső kérdéseivel foglalkozó levelek akkoriban nem jelentek meg: „A nemzetiségek, illetve az »autonomizálás« kérdéséhez" című levelet felolvasták a XII. pártkongresszus küldöttségeiben a nemzeti kérdés megvitatása során; „Az Állami Tervbizottságnak törvényhozó funkciókkal való felruházásáról" című levelet, amelyet Krupszkaja 1923. június 2-án nyújtott át az OK(b)P Központi Bizottsága Politikai Irodájának, megküldték a Központi Bizottság valamennyi tagjának és póttagjának. A „Levél a kongresszushoz" című írást, mint már említettük, az OK(b)P 1924 májusában tartott XIII. kongresszusának küldöttségeiben olvasták fel. Később, 1927-ben, a „Levél a kongresszushoz" című írás egy része, amely néhány központi bizottsági tag jellemzését tartalmazta, megjelent az SZK(b)P XV. kongresszusa bulletinjének 30. számában. 1956-ban a párt Központi Bizottságának határozata alapján Leninnek a párt belső helyzetével foglalkozó utolsó leveleit mind megismertették az SZKP XX. kongresszusának küldötteivel, majd szétküldték a pártszervezeteknek és nyilvánosságra hozták a pártsajtóban és Lenin gyűjteményes műveiben.

LENIN GORKIBAN

Lenin azt remélte, hogy részt vehet a XII. pártkongresszuson, és készülődött beszédére. 1923. március 10-én azonban bekövetkezett a harmadik, legsúlyosabb roham, amelynek következtében elvesztette beszélőképességét, s jobb kezének és jobb lábának bénultsága fokozódott. Március 14-én a kormány bejelentette, hogy Vlagyimir Iljics Lenin egészségi állapotában jelentős rosszabbodás állott be, s ezért szükségesnek tartja orvosi jelentések közlését egészségi állapotáról.

Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt XII. kongresszusa 1923 áprilisában ülésezett. Az Októberi Forradalom után ez volt az első pártkongresszus, amelyen Lenin nem vett részt. A kongresszus előkészítésében és egész munkájában a Lenin utolsó cikkeiben és leveleiben szereplő javaslatokra támaszkodtak. A lenini útmutatásokat követve a Központi Bizottság, mint már említettük, a kongresszus számára kidolgozta határozati javaslatát „A szervezeti kérdésről", téziseit a Munkás-Paraszt Felügyelet és a Központi Ellenőrző

Bizottság átszervezéséről és a két szerv viszonyáról („A Munkás-Paraszt Felügyelet és a Központi Ellenőrző Bizottság feladatairól" című határozat), valamint határozati javaslatát „Az iparról", „Az OKP falusi munkájáról". „A nemzeti kérdésről" és más kérdésekről. A Központi Bizottság február 21-i plénuma a nemzeti kérdésről és a szervezeti kérdésről szóló tézisek megtárgyalása után olyan határozatot hozott, hogy ezeket nem hozzák nyilvánosságra, míg meg nem mutatják őket (az orvosok engedélyével) Leninnek, s ha Lenin szükségesnek tartja felülvizsgálatukat, rendkívüli plénumot hívnak össze. Lenin „Hogyan szervezzük át a Munkás-Paraszt Felügyeletet? (Javaslat a XII. pártkongresszusnak)" és „Inkább kevesebbet, de jobban" című cikkeit megvitatták a pártsajtóban, a pártszervezetekben, s a kommunisták helyesléssel fogadták őket.

Éppen ezért badarság és rosszindulatú koholmány a burzsoá firkászoknak és nyárspolgároknak az az állítása, hogy Lenin élete utolsó szakaszában visszavonult a munkától és nem gyakorolt már befolyást a párt- és államügyekre.

Helyesen mondta kongresszusi beszédében J. O. Bumazsnij, a párt Brjanszk kormányzósági bizottságának titkára: „Elvtársak, nézetem szerint a Központi Bizottság beszámolója fölötti vitát Lenin elvtárs cikkeivel kell kezdenünk, mivel Lenin elvtárs a XII. kongresszus esetében is csaknem ugyanakkora előkészítő munkát végzett, mint az előző kongresszusok esetében. Sőt, azt mondanám, még többet is tett: nemcsak a kongresszus előkészítése értelmében, hanem abban az értelemben is, hogy megszabta a kongresszus határozatait, hiszen azok között a körülmények között, amelyek között Lenin az utóbbi időkben volt és van, cikkei valójában politikai beszámolónak tekinthetők és meghatározzák azokat az aktuális feladatokat, amelyeket a pártnak, a szovjethatalomnak, a Kommunista Internacionálénak meg kell majd oldania."[55]

M. V. Frunze, amikor a kongresszus megbízásából válaszolt a munkások és vöröskatonák üdvözleteire, ezt mondotta: „Lenin elvtárs nem volt velünk a kongresszuson, de szelleme, mint a felszólalók többször is mondották, mindvégig ott volt közöttünk, és tőle vezérelve haladtunk azon az úton, amelyet kijelölt nekünk."[56]

A kongresszus üdvözletét küldte Leninnek, amely így szólt:

„A kongresszus a párt, a proletariátus, minden dolgozó nevében szívből jövően, forró szeretettel üdvözli vezérét, a proletár gondolat és a forradalmi tett géniuszát, Iljicset, aki egyéniségével a súlyos betegség és a hosszú távollét napjaiban is ugyanúgy összekovácsolja a kongresszust és az egész pártot, mint mindig.

A párt, jobban, mint bármikor ezelőtt, tudja, hogy felelősséggel tartozik a proletariátusnak és a történelemnek. Jobban, mint bármikor ezelőtt, méltó

[55] Az OK(b)P XII. kongresszusa. 1923. április 17 25. Gyorsírói beszámoló. Moszkva 1968. 105. old., oroszul.

[56] Ugyanott, 563. old.

akar lenni és méltó is lesz zászlajához és vezéréhez. Erősen hiszi, hogy nincs messze a nap, amikor a kormányos visszatér a kormányrúdhoz."[57]

Lenin, akinek nagyon erős szervezete volt, szívósan viaskodott a betegséggel. 1923. május első felében valamelyest jobban érezte magát, és május 15-én, egy szép derűs napon, autóval Gorkiba vitték. Kívánságára abban a szobában helyezték el, amelyben betegsége előtt lakott az egész ház legszerényebb szobájában. A friss levegő és a gondos ápolás megtette hatását – 1923. július végétől egészsége lassan, de szüntelenül javult. Jól aludt, jobb lett az étvágya, már tudott ülni, sőt később járni is. Naponta sétált, tolószékben körülkocsikáztatta magát a parkban. Mint később Krupszkaja írta, „teljesen megváltozott a hangulata", „sokat tréfálkozott, nevetett, néha még el is dúdolta az *Internacionálét*" és más forradalmi dalokat.[58]

Leninnek a betegséggel való küzdelmében igen nagy támaszt jelentett a párt és a nép szeretete és gondoskodása. Nem volt a munkásoknak, a parasztoknak, a vöröskatonáknak egyetlen olyan gyűlése, amelyen ne intéztek volna az előadókhoz kérdéseket szeretett Iljicsükre, egészségére vonatkozóan. Minden Gorkiból érkező jó hír leírhatatlan örömet szerzett a dolgozóknak. A Központi Bizottság, a Népbiztosok Tanácsa, a lapok és közvetlenül Lenin címére ezernyi levél és távirat érkezett, amelyekben a dolgozók üdvözletüket küldték és mielőbbi gyógyulást kívántak Leninnek.

A kijevi Arszenal-gyár munkásai Lenin 53. születésnapja alkalmából küldött üdvözlő levelükben a következőket írták:

„Türelmetlenül várjuk Iljicsünk mielőbbi gyógyulását.

Mi, Arszenal-gyári munkások kijelentjük, hogy mindig veled és az általad vezetett Oroszországi Kommunista Párttal leszünk.

Születésnapod tiszteletére és veled, szeretett Iljicsünkkel való kapcsolatunk szorosabbra fűzése végett gyűlésünkön elhatároztuk, hogy felveszünk téged gyárunk munkásainak jegyzékébe mint a kijevi vörös Arszenal-gyár esztergályos műhelyének tiszteletbeli vasesztergályosát...

Élj még sok-sok évig, és fáradozz tovább a munkásosztály javára."

Szmolenszk kormányzóság szmolenszki kerületének verhovjei járásából a párton kívüli parasztok konferenciája július 22-én a következő üdvözlő levelet küldte:

„Kedves Vlagyimir Iljics, a szocialista forradalom vezére!

A szmolenszki kerület verhovjei járásában parasztasszonyok részvételével megtartott párton kívüli parasztkonferencia örömmel hallotta, hogy egészségi állapotod javult, s a legőszintébben kívánja mielőbbi teljes gyógyulásodat és visszatérésedet a Szovjet Köztársaság kormányrúdjához."

És hány őszinte, meleg hangú levélben ajánlottak fel szovjet emberek különböző gyógyszereket a beteg Vlagyimir Iljicsnek, hányan ajánlották fel átöm-

[57] Ugyanott, 89. old.

[58] Lásd Találkozások Leninnel. Kortársak visszaemlékezései és történelmi riportok. 136. old.

lesztésre vérüket a szeretett vezérnek! Hány meg hány kommunista és pártonkívüli jelentette ki: „Kész vagyok életemet is feláldozni, csak ő ne legyen beteg, csak ő tudjon tovább dolgozni!"

Az orvosok azt mondták, hogy Lenin „egészen rendkívüli beteg" volt. A reá jellemző akarattal és szívóssággal igyekezett leküzdeni, legyőzni a betegséget, s elsősorban ezzel magyarázható egészségi állapotának 1923 végéig tartó jelentős javulása. Lenin fő célja ezekben a hónapokban az volt, hogy újra beszélni, olvasni és írni tudjon. Óriási kitartással és rendszeresen dolgozott: megtanult bal kézzel írni, egyre jobban ment neki a hangos olvasás. A munkaképességének helyreállításában elért legkisebb eredmény is óriási örömére szolgált. A beszédrehabilitációs szakorvosnak az volt a szilárd meggyőződése, hogy Lenin visszaszerzi beszédképességét.

A kis asztalka, amelynél Lenin foglalatoskodott, az ablak előtt állt, mert szerette maga előtt látni Gorkit, a parasztokat, akikkel szoros kapcsolatban állt. Gondoskodott arról, hogy a falu villanyt kapjon, hogy a parasztokat vetőmaggal segítsék, gépekkel lássák el.

Gondolatait ebben az időben is egyre az ország élete, a párt munkája és a dolgozók harca foglalkoztatta. Követelte, hogy adjanak neki újságokat, s kapott is, előbb csak „Pravdá"-t, később pedig „Izvesztyijá"-t is. Az újságot ő maga átnézte, majd Nagyezsda Konsztantyinovna kívánsága szerint felolvasta neki a vezércikket, a távirati irodák tudósításait és a cikkeket. „Újságolvasás közben – mindennap felolvastuk neki az újságot – mindig beszélgettünk"[59] – írta később Krupszkaja.

Lenin az irodalmat is figyelemmel kísérte. Átnézte a Gorkiba érkező könyveket, és kiválasztotta közülük azokat, amelyek érdekelték. Különös figyelemmel kísérte a tudományos munkaszervezésről szóló könyveket, a „Pod Znamenyem Markszizma" című folyóiratot, a térképeket, a tájékoztatókat és egyéb kiadványokat. Esténként Nagyezsda Konsztantyinovna szépirodalmi műveket olvasott fel neki. Olvasgatták Szaltikov-Scsedrin műveit. Nagy érdeklődéssel hallgatta Gorkij „Az én egyetemeim" című könyvét. Mindig kérdezősködött Gorkij felől, és nyugtalankodott, amikor azt olvasta róla, hogy beteg. Szeretett verseket hallgatni, s Krupszkaja sokszor olvasott fel neki Gyemjan Bednij, Béranger költeményeiből, a forradalmi versek gyűjteményeiből.

„Volt úgy – írta később, visszaemlékezéseiben Krupszkaja –, hogy amikor verseket olvastam fel neki, ő elgondolkozva nézte az ablakon át a naplementét. Emlékszem egy versre, amely ezekkel a szavakkal végződik: »A kommunárok soha, soha nem lesznek rabok.«

Úgy olvastam, mintha esküt tennék Iljicsnek: soha, soha nem adjuk fel a forradalom egyetlen vívmányát sem."[60]

Nagy örömet szerzett Leninnek a filmhíradók, különösen a szovjet filmhír-

[59] Lenin–Gorkij. Levelek, visszaemlékezések. 208. old.

[60] A mi Vologyánk. Családtagok visszaemlékezései Leninre. 203. old.

adók megtekintése. Élénken érdeklődött az országos mezőgazdasági kiállítás iránt. Kérésére a „Gorki" szovhoz gazdasági vezetője elment és megnézte a kiállítást, majd beszámolt neki benyomásairól és a szovhoz munkájáról. Amikor a szovhozba két traktort hoztak, Vlagyimir Iljics sokáig figyelte munkájukat, boldogan mosolygott, és erősen megszorította a traktoros kezét.

1923. október 18-án elhatározta, hogy Moszkvába látogat. Vele utazott Nagyezsda Konsztantyinovna és Marija Iljinyicsna is. Útközben kitűnően érezte magát. Amikor a város szélére értek, levette sapkáját és üdvözlésképpen meglengette. A Kremlbe érve, felkereste lakását, benézett a Népbiztosok Tanácsának üléstermébe, rövid időt töltött dolgozószobájában. Másnap kocsin körutat tett a városban, a mezőgazdasági kiállítás környékén, majd könyvtárából néhány könyvet választott ki, s visszatért Gorkiba. Ez volt Lenin utolsó moszkvai utazása.

Nagyon örült Lenin, amikor a munkások és parasztok küldöttségei keresték fel. November 2-án meglátogatta a Gluhovói Manufaktúra (a jelenlegi gluhovói Lenin Pamutkombinát) munkásainak küldöttsége, amely 18 meggyfacsemetét vitt neki ajándékba, és tolmácsolta a munkások üdvözletét. Minden küldött csókkal búcsúzott Lenintől. Utolsónak egy Kuznyecov nevű öreg munkás lépett hozzá. Erősen megölelték egymást, s az öreg Kuznyecov könnyes szemmel egyre azt mondogatta:

– Én kovács vagyok, Vlagyimir Iljics. Kovács vagyok. Mi mindent kikovácsolunk, amit te eltervezel.

Lenin, mint mindig, a betegség legsúlyosabb napjaiban is rendkívül figyelmes volt hozzátartozóihoz, a környezetében élőkhöz. Megható figyelemmel és szeretettel gondoskodott Nagyezsda Konsztantyinovnáról és Marija Iljinyicsnáról, vigyázott egészségükre. Tudta, hogy Nagyezsda Konsztantyinovnának ebéd után pihennie kell, s megkövetelte, hogy ilyenkor a házban teljes csend legyen. Állandóan érdeklődött az orvosok és az ápolók hogyléte iránt. Ha a városból látogatók érkeztek, megkérdezte, hogy gondoskodtak-e ellátásukról. Végtelenül figyelmes és gyöngéd volt a gyerekekhez. Szilveszter este Gorkiban a gyerekek számára fenyőfát állítottak fel. Ő is ott volt az ünnepségen, nem vette le szemét a zsibongó gyermekseregről, meghallgatta a gyerekek műsorszámait, szívből nevetett. Amikor hozzátartozói aggódva figyelmeztették, hogy a lárma kimerítheti, azt mondta, hogy a gyerekeket nem szabad zavarni a játékban.

Lenin életének utolsó heteiről Krupszkaja ezt írta Gorkijnak: „Egészen haláláig olyan volt, amilyen azelőtt – hatalmas akaraterejű ember, aki uralkodik magán, aki még a halála előtti napon nevetgél és tréfálkozik, aki gyengéden gondoskodik másokról"[61].

Lenin közérzete tűrhető maradt, bár egészségi állapotában 1923. október második felében már mutatkoztak az újabb rosszabbodás tünetei. Folytatta a

[61] Lenin Gorkij. Levelek, visszaemlékezések. 208. old.

rendszeres foglalkozást, Nagyezsda Konsztantyinovna naponta felolvasta neki az újságokat. Figyelmesen követte a Trockij és hívei által 1923 őszén a pártra erőszakolt vita menetét. A trockisták rágalmazták a Központi Bizottságot, a párton belüli frakciózás és csoportalakítás szabadságát követelték, azt javasolták, hogy a Szovjet Köztársaság tegyen gazdasági engedményeket a nemzetközi tőkének. A párt erélyesen visszaverte a trockistákat. Az 1924. január 16-tól 18-ig ülésező XIII. pártkonferencia elítélte a trockizmust, kispolgári elhajlásnak, a leninizmus revíziójának minősítette és jóváhagyta a Központi Bizottság lenini irányvonalát.

A vita folyamán Lenin megismerkedett a „Pravdá"-ban közzétett fő dokumentumokkal, figyelte a vitával kapcsolatos irodalmat. Okkal feltételezhető, hogy Krupszkaja Lenin tudtával lépett fel Trockij állásfoglalása ellen. A konferencia megnyitása után Lenin kérte, hogy olvassák fel neki az egész beszámolót egyfolytában. „Szombaton (január 19-én – *A szerzők*) szemmel láthatólag nyugtalan lett – írta később Krupszkaja –, erre megmondtam neki, hogy a határozatokat egyhangúlag fogadták el. A szombat és a vasárnap a határozatok olvasásával telt el. Vlagyimir Iljics nagy figyelemmel hallgatta, olykor kérdezett valamit."[62]

Látszólag minden arra vallott, hogy Lenin egészségi állapotában javulás következik be. Sőt egyes orvosok úgy nyilatkoztak, hogy Lenin nyárra feltehetően meggyógyul. 1924. január 19-én, a XI. összoroszországi szovjetkongresszus megnyitása alkalmával Kalinyin közölte, hogy a tekintélyes kezelő szakorvosok véleménye szerint remélhető Lenin visszatérése az állami és politikai munkához. Ezt a bejelentést a küldöttek viharos tapssal és éljenzéssel fogadták.

LENIN HALÁLA

A dolgozóknak Lenin meggyógyulásához fűzött reménye azonban nem teljesült. Mindenki számára váratlanul bekövetkezett a katasztrófa. Vlagyimir Iljics, miután egészségi állapota hirtelen rosszabbra fordult, 1924. január 21-én, este 6 óra 50 perckor meghalt. Az orvosi zárójelentés szerint betegségének alapja a túlságosan megfeszített szellemi munkából eredő erős agyérelmeszesedés, a halál közvetlen oka pedig agyvérzés volt. Az emberfeletti, a szüntelen, pihenést nem ismerő munka idő előtt kioltotta életét.

A január 21-ről 22-re virradó éjjel összeült az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottságának rendkívüli plénuma. Január 22-én reggel 6 órakor a rádió a Szovjetuniónak és az egész világnak tudtul adta a szomorú hírt. A Lenin haláláról szóló kormányközleményben egyebek közt ez állt: „Ő nincs többé közöttünk, de ügye megingathatatlan. A szovjet kormány, a dolgozó tömegek akaratát kifejezve, folytatja Vlagyimir Iljics munkáját, to-

[62] Találkozások Leninnel. Kortársak visszaemlékezései és történelmi riportok. 138. old.

vább halad az általa kijelölt úton. A szovjethatalom szilárdan áll helyén, őrködik a proletárforradalom vívmányain."[63]

Másnap közzétették az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottságának „A párthoz, minden dolgozóhoz!" című kiáltványát. A kiáltvány ismertette Leninnek a párt, az ország, a nemzetközi proletariátus és az egész haladó emberiség előtt szerzett érdemeit, hangsúlyozta a lenini ügy halhatatlanságát, s felhívta a kommunistákat, az összes dolgozókat, hogy tántoríthatatlanul kövessék Lenin tanítását, még szorosabbra tömörüljenek a kommunista párt köré.

„Marx halála óta állapította meg a kiáltvány – nem volt még a proletariátus nagy felszabadító mozgalmának történetében olyan gigászi egyéniség, mint elhunyt vezérünk, tanítónk, barátunk. Mindaz, ami a proletariátusban valóban magasztos és hősies – a rettenthetetlen elme, a hajthatatlan, szívós, mindent legyőző vasakarat..., a rabság és az elnyomás halálig tartó szent gyűlölete, a hegyeket megmozgató forradalmi szenvedély, a tömegek alkotóerejébe vetett határtalan hit, a hatalmas szervező tehetség mindez nagyszerűen testesült meg Leninben, akinek neve az új világ szimbólumává vált nyugattól keletig, déltől északig...

De Lenin fizikai halála nem jelenti ügyének halálát. Lenin él pártunk minden egyes tagjának lelkében. Pártunk minden egyes tagja egy darabka Leninből. Egész kommunista családunk – Lenin kollektív megtestesülése... Tanítónk halála – ez a súlyos csapás – még szorosabbra tömöríti sorainkat. Egybeforrott csatárláncban vonulunk hadba a tőke ellen, és nincs olyan erő a világon, amely megakadályozhatja végső győzelmünket.

És ez a győzelem lesz a legméltóbb emlékmű Lenin elvtársnak, akit a tömegek, mint legjobb barátjukat, »Iljicsüknek« neveztek.

Éljen, virágozzék és győzedelmeskedjék pártunk!

Éljen a munkásosztály!"[64]

A Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága január 23-án felhívást bocsátott ki, amely a következő szavakkal végződött: „A világ minden részén élő harcostársaink millióihoz fordulunk a felhívással: kövessétek Lenin tanítását, amely tovább él pártjában és mindenben, amit élete munkájával alkotott. Harcoljatok, mint Lenin, és győzni fogtok, mint Lenin."[65]

Január 21. és 23. között sorra érkeztek Gorkiba a Központi Bizottság tagjai, a kormány tagjai, a XI. összoroszországi szovjetkongresszus és a moszkvai munkások küldöttségei. Eljöttek a környező falvak parasztjai is, hogy búcsút vegyenek Lenintől. Január 23-án Lenin koporsóját különvonaton Gorkiból Moszkvába szállították és felravatalozták a Szakszervezetek Házának Oszlop-

[63] A „Pravda" és az „Izvesztyija" 1924. január 22-i, rendkívüli kiadása.

[64] Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. I. rész. 937–939. old.

[65] A „Pravda" és az „Izvesztyija" 1924. január 23-i, rendkívüli kiadása.

csarnokában. Ugyanezen a napon megkezdődött az ország lakosságának búcsúzása Vlagyimir Iljicstől.

Munkások és munkásnők, vöröskatonák, parasztok és parasztnők, értelmiségiek, fiatalok, külföldi országokból érkezett munkásküldöttségek, a legkülönbözőbb nemzetiségű emberek végeláthatatlan áradatban vonultak el a ravatal előtt, ünnepélyes csendben, melyet csak visszafojtott zokogás tört meg időnként. A koporsónál mindenki megállt, szerette volna minél tovább nézni Vlagyimir Iljicset, hogy örökre emlékezetébe vésse drága arcvonásait. A Szakszervezetek Házát környező utcákat elárasztották az emberek lassan előre haladó oszlopai. A dermesztő, 30 fok körüli januári fagy sem tudta visszatartani azokat, akik határtalanul szerették vezérüket és határtalanul bíztak benne. Az utcákon nagy tüzek lobogtak, s ezek körül melegedtek a sorukra váró emberek. Hosszú órákon át álltak, hogy 2 3 percre bejussanak az Oszlopcsarnokba, s „elbúcsúzzanak" Iljicstől. Négy nap alatt több mint 900 000 ember vonult el a koporsó előtt.

Ezekben a napokban minden üzemben, minden faluban, minden katonai alakulatnál és hivatalban gyászünnepséget tartottak. A munkások, a parasztok, a vöröskatonák, a tudósok és a művészek gyászünnepségeiken bizalmukat fejezték ki a kommunista párt iránt, biztosították a Központi Bizottságot és a szovjet kormányt, hogy minden erejükkel Lenin végakaratának teljesítésén fognak munkálkodni.

A Pjotr Alekszejev Posztógyár munkásai gyűlésük határozatában azt üzenték: „Ne kárörvendezzenek ellenségeink: Iljics halott, de él a munkásosztály és él a kommunista párt. Teljesítjük Iljics végakaratát és ez a végső győzelem záloga. Iljics halálára azzal válaszolunk, hogy még nagyobb egységben tömörülünk az Oroszországi Kommunista Párt köré."

A Krasznij Viborzsec gyár munkásai kijelentették:

– Esküszünk, hogy mindig követni fogjuk példáját, fáradhatatlanul fogjuk szolgálni a munkásosztály érdekeit, és felhívunk mindenkit, hogy ne kímélje erejét, amikor a dolgozók javáról van szó. Felhívjuk a munkásosztályt, zárkózzon fel még szorosabban a kommunista párt köré.

A parasztttömegeket is mélyen megrendítette Lenin halála. A parasztgyűlések felszólalásait és határozatait az a gondolat hatotta át, hogy erősíteni kell a munkás-paraszt szövetséget, előre kell haladni a kommunista párt vezetésével. Moszkva kormányzóság klini kerületének troickojei járásában a párton kívüli parasztok konferenciája a következő szövegű határozatot hozta: „Kedves kommunista elvtársak, megesküszünk, hogy segíteni fogunk nektek nagy munkátokban, és biztosak vagyunk benne, hogy velünk és a munkásokkal együtt elvezetitek Szovjet-Oroszországot a szocializmus végleges győzelméhez."

Lenin, a társadalmi és nemzeti elnyomás ellen, a népek szabadságáért és egyenjogúságáért küzdő nagy harcos halálának híre villámcsapásként érte a nemzeti köztársaságok és területek dolgozó tömegeit. A munkások és a pa-

rasztok ünnepélyesen megfogadták, hogy szorosabbra fűzik a népek barátságát, megszilárdítják a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségét.

Január 26-án összeült a II. össz-szövetségi szovjetkongresszus. Az egész ülést a nagy vezér és tanító emlékének szentelték. Elsőnek Kalinyin, a Szovjetunió Központi Végrehajtó Bizottságának elnöke beszélt. Kijelentette, hogy a szovjet kormány bel- és külpolitikájában tántoríthatatlanul követni fogja Lenin útmutatásait.

„Elvtársak – mondotta Kalinyin –, szentül őrizzük majd végakaratát. Amikor most megadjuk a végső tisztességet emlékének, szilárdan megfogadjuk: az ő gondolatai, az ő akarata a kommunizmusért folyó harcban a mi gondolataink, a mi akaratunk is, s szeretett nagy vezérünk elvesztésétől lesújtva, megtízszerezett erővel kell harcolnunk a munkásosztály végső céljáért: a kommunizmusért."[66]

– Szívében forró szeretet élt minden dolgozó, minden elnyomott iránt – mondotta a kongresszuson Krupszkaja. Vlagyimir Iljics egész életét a munkásosztály ügyéért, az összes elnyomottak felszabadításáért vívott harcnak szentelte. Beszédét Krupszkaja a következő felhívással zárta:

„Elvtársak, munkások, parasztok, az egész világ dolgozói, zárkózzatok föl szorosan, álljatok Lenin zászlaja alá, a kommunizmus zászlaja alá!"[67]

A kongresszuson felszólalt Sztálin, továbbá Clara Zetkin, N. Narimanov és mások. A Krasznij Putyilovec gyár munkásai nevében A. N. Szergejev beszélt, a pártonkívüli parasztok nevében A. B. Krajuskin, a Vörös Hadsereg nevében K. J. Vorosilov, az ifjúság nevében P. I. Szmorogyin, a tudósok nevében Sz. F. Oldenburg akadémikus.

A Szovjetunió II. szovjetkongresszusa egyhangú határozatot hozott Lenin emlékének megörökítéséről, és felhívással fordult a dolgozó emberiséghez. Hangsúlyozta, hogy Lenin emlékét úgy lehet a legméltóbban megörökíteni, ha széles körben, a tömegek körében terjesztik el műveit, s ezáltal a kommunizmus eszméit valamennyi dolgozó közkincsévé teszik, és megbízta a Lenin Intézetet, hogy a legsürgősebben gondoskodjék Lenin válogatott műveinek kiadásáról a nép számára, sokmilliós példányszámban és különböző nyelveken, továbbá szigorúan tudományos szellemben készítse elő Lenin Műveinek teljes gyűjteményét. A kongresszus teljesítette a Petrográdi Szovjetnek azt a – valamennyi petrográdi üzem dolgozói által támogatott – kérését, hogy Petrográdot, a proletárforradalom bölcsőjét nevezzék el Leningrádnak.

A Szovjetunió II. szovjetkongresszusa a dolgozók kívánságára elhatározta, hogy Vlagyimir Iljics Lenin koporsóját külön mauzóleumban helyezik el, a Vörös téren, a Kreml falánál, az Októberi Forradalom harcosainak sírjai között. Később a szovjet tudósok, a nép akaratát teljesítve, a tudomány történetében világviszonylatban először megoldották az egyik legnehezebb feladatot:

[66] *M. I. Kalinyin*: Kommunista nevelés és katonai kötelesség. Zrínyi Kiadó 1964. 79. old.
[67] Találkozások Lenninnel. Kortársak visszaemlékezései és történelmi riportok. 143. old.

olyan balzsamozási módszereket dolgoztak ki, amelyekkel sok-sok évig épségben megőrizhető Lenin teste.

Vlagyimir Iljics koporsóját 1924. január 27-én reggel a Szakszervezetek Házából a Vörös térre vitték, és külön erre a célra épített emelvényen ravatalozták fel. Megkezdődött a moszkvai dolgozók és a Szovjetunió minden részéből összesereglett küldöttségek átvonulása a Vörös téren. Délután 4 órakor felhangzott a gyászzene, s a koporsót ezernyi gyári sziréna búgása és ágyúsortüzek dörgése kíséretében átvitték a Mauzóleumba.

Lenin temetése napján a nemzetközi proletariátus ötperces általános munkaszünetet tartott. Megálltak a vasúti szerelvények, a hajók, a gépkocsik, leállt a gyárakban a munka. A világ dolgozói mély fájdalommal búcsúztak tanítójuktól, legjobb barátjuktól és oltalmazójuktól.

A különböző országok kommunista pártjai az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottságához intézett részvétleveleikben kijelentették, hogy híven kitartanak a proletár internacionalizmus elvei mellett, és tántoríthatatlanul fogják követni Lenin tanításait. Berlinben, Párizsban, Londonban, New Yorkban, Prágában, Varsóban és sok más városban tömeggyűlés keretében gyászünnepségeket tartottak. Semmilyen megtorlás, semmilyen üldözés sem tudta megakadályozni a munkásokat, az egyszerű embereket a szovjet néppel érzett szolidaritás kinyilvánításában.

Súlyos csapásként zúdult Lenin halála a Kelet elnyomott, de új életre ébredő dolgozó tömegeire. A kínai nép mély fájdalommal fogadta Lenin halálának hírét. Pekingben a dolgozók tömeggyűlést tartottak, Kantonban, Kína akkori forradalmi központjában, háromnapos gyászt jelentettek be. A gyászünnepségen Szun Jat-szen mondott beszédet, amelyben megállapította: „A világtörténelem évszázadai során sok ezer vezér és tudós hangoztatott szép szavakat, de ezek a szavak sohasem valósultak meg. Te, Lenin, kivétel vagy. Te nemcsak beszéltél és tanítottál, hanem valóra is váltottad szavaidat. Te új országot teremtettél. Te megmutattad nekünk a közös harc útját... Te, nagy ember, örökkön-örökké fogsz élni a népek emlékezetében."

India, Afganisztán, Mongólia, Korea, Indokína, Indonézia, Törökország, Irán, az arab országok, a latin-amerikai országok népeinek széles rétegei fejezték ki fájdalmukat Lenin halála alkalmából.

Az imperialisták, a fehérgárdisták, a minden rendű és rangú reakciósok nem titkolták, hogy örülnek Lenin halálának. Abban reménykedtek, hogy a kommunista párt és a szovjet nép vezérének halála szakadást idéz elő a pártban és a szovjethatalom összeomlására vezet. A Szovjet Köztársaság ellenségeinek számításai azonban nem váltak be.

Végtelen nagy volt a kommunisták, minden szovjet ember bánata, de Lenin halála nem okozott pánikot, zavart a pártban és a nép körében. Ezekben a súlyos napokban a szovjetország munkásosztálya és minden dolgozója rendkívüli szilárdságról, bátorságról, állhatatosságról tett tanúságot, még szorosabban tömörült a kommunista párt és a párt Központi Bizottsága köré. A munkások tömegesen kérték felvételüket a kommunista pártba. Akkor összesen

több mint 240 000 új tagot vettek fel – a legjobb, legképzettebb, legmegbízhatóbb és legállhatatosabb munkások közül. Ez volt a történelmi jelentőségű leninii behívó a pártba.

A kommunista párt a leninizmus zászlaja alatt, élén a Központi Bizottsággal, magabiztosan vezette a szovjet népet a lenini tanítások megvalósításának útján, a szocializmus és a kommunizmus győzelme felé.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

A LENINIZMUS NAGY ESZMÉINEK DIADALA

A kommunizmus győzelme elkerülhetetlen.
A kommunizmus győzni fog. – (Lenin)

Lenin, Marx és Engels tanításának zseniális folytatója, úgy került be a történelembe, mint az Októberi Szocialista Forradalom nagy vezéralakja, mint korunk azon nagy jelentőségű forradalmi eseményeinek szervezője és irányítója, amelyek az emberiségnek a szocializmus és a kommunizmus felé való fordulását jelezték.

Lenin – a tudományos gondolat óriása, az igazi népvezér és lánglelkű forradalmár – eszméinek hatása alatt nőttek fel a munkásosztályhoz, valamennyi dolgozóhoz odaadó hű kommunisták nemzedékei.

Lenin élete és tevékenysége mindig lelkesítő példaképül fog szolgálni a szabadságért, a demokráciáért, a szocializmusért, a dolgozó emberek boldogságáért küzdő forradalmi harcosoknak. Ma teljes joggal elmondhatjuk Lenin tanításáról ugyanazt, amivel ő jellemezte Marx és Engels tanítását: ez a tanítás mindenható, mert helyes. Október győzelme, az ezt követő évtizedek világtörténelmének egész menete cáfolhatatlanul bizonyítja, hogy a történelem a marxizmus–leninizmus által felfedezett törvények szerint fejlődik.

A LENINIZMUS – KORUNK MARXIZMUSA

A XIX. és XX. század fordulóján a kapitalizmus utolsó, imperialista szakaszába lépett. A kapitalizmusból a szocializmusba való forradalmi átmenet a társadalmi fejlődés égető szükségletévé vált. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom, a XX. század központi eseménye, amely gyökeresen megváltoztatta országunk politikai és társadalmi-gazdasági arculatát, új, magasabb színvonalra emelte a nemzetközi felszabadító mozgalmat. Kezdetét vette egy új korszak, amelyről nem sokkal a Nagy Október győzelme után Lenin ezt írta: „A kapitalizmusnak és a kapitalizmus maradványainak megsemmisítése, a kommunista rendszer alapjainak lerakása – a világtörténelem most megkezdődött új korszakának a tartalma."[1]

A kommunista párt a mai feltételekhez alkalmazkodva tovább fejlesztette korunk lenini meghatározását. Az SZKP programjában ez olvasható: „Ko-

[1] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 402. old.

runk amelynek fő tartalma a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet - a két ellentétes társadalmi rendszer harcának korszaka, a szocialista és a nemzeti felszabadító forradalmaknak, az imperializmus összeomlásának, a gyarmati rendszer felszámolásának, egyre több nép szocialista útra térésének, a szocializmus és a kommunizmus világméretű diadalának korszaka."[2]

Lenin ott volt a világtörténelem új korszakának bölcsőjénél. Az alkotó marxizmus álláspontjáról feltárta a társadalmi fejlődés alapvető törvényszerűségeit és távlatait, világtörténelmi jelentőségű új következtetésekkel és tételekkel gazdagította a forradalmi elméletet.

Az új történelmi körülmények között alkotó módon tovább fejlesztette a munkásosztály világtörténelmi küldetéséről, a proletariátus hegemóniájáról, a szocialista forradalomról és a szovjetállamról, az új típusú proletárpártról, a demokráciáért és a szocializmusért vívott harcban a proletariátus oldalán álló osztályszövetségesekről szóló marxista tanítást. A legnagyobb érték, amivel Lenin a marxizmus kincsestárát tovább gazdagította, a világforradalmi folyamatról szóló tanítás, a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének elveiről, a szocialista haza védelméről szóló tétele volt.

Lenin tudományos munkásságának csúcsa a szocializmus és a kommunizmus építésének útjairól szóló tanítása volt. Elméletet dolgozott ki az agrárkérdésre és a nemzeti kérdésre vonatkozólag, a társadalmi és a nemzeti felszabadítás megbonthatatlan összefüggéséről, lerakta a kommunista párt nemzeti politikájának alapjait, lefektette a proletár internacionalizmus elveit.

Műveivel Lenin a marxizmus valamennyi alkotó részét gyarapította: a filozófiát, a politikai gazdaságtant és a tudományos kommunizmust. Kifejtette a dialektikus és a történelmi materializmus főbb kérdéseit, filozófiailag általánosította a XIX. század végi és a XX. század eleji természettudományos eredményeket, a társadalmi fejlődés jelenségeit és folyamatait. Óriási jelentőségű Leninnek az imperializmusról mint a kapitalizmus legfelsőbb fokáról és utolsó szakaszáról szóló tanítása, az a tény, hogy Lenin lerakta a szocializmus politikai gazdaságtanának alapjait. Lenin behatóan kifejtette a forradalmi elmélet és a forradalmi gyakorlat egységének kérdését.

A marxista leninista elmélet az SZKP politikájának világnézeti és módszertani alapja, valamennyi ország forradalmárainak hatalmas fegyvere. A legjobb útmutató, amely nélkül el sem képzelhető a konkrét történelmi helyzet tudományos elemzése és a helyes politikai döntések meghozatala. „A marxizmus állapította meg Lenin - abban áll, hogy meg tudjuk határozni, milyen politikát kell folytatni ilyen vagy olyan körülmények között."[3]

Joggal nevezik a leninizmust, a forradalmi elmélet fejlődésének lenini szakaszát a marxizmus új, magasabb szakaszának, a mai kor marxizmusának. A marxizmus–leninizmus örökké élő, harmonikus, alkotóan fejlődő tanítás, amely álta-

[2] A SZKP XXII kongresszusa 1961 október 17-31 Kossuth Könyvkiadó 1962 713 old.
[3] CPA IML (A Marxizmus-Leninizmus Intézet Központi Pártarchívuma), f. 2, op. 1, d. 19320

lánosítja valamennyi ország munkásosztályának, népeinek történelmi tapasztalatait. A marxizmus-leninizmushoz - az egységes nagy internacionalista tanításhoz való hűség a nemzetközi kommunista mozgalom további sikereinek záloga.

A marxista–leninista tanítás elválaszthatatlan kapcsolatban áll az élettel. Szakadatlanul fejlődik, új következtetésekkel és tételekkel gazdagodik a változó objektív helyzetnek megfelelően, a dolgozó tömegek osztályharcában, a szocializmus és a kommunizmus építése gyakorlatában, a világforradalmi mozgalomban szerzett tapasztalatok, a tudományos gondolat eredményei alapján. A marxizmus történetének lenini szakasza nem korlátozódik Lenin életének idejére. Az SZKP és valamennyi testvérpárt, a nemzetközi kommunista mozgalomnak az egész kollektív gondolkodása alkotó módon továbbfejleszti a lenini eszméket.

A leninizmus a mai világ leghaladóbb és legnagyobb hatású ideológiája. Lenin művei igen széles körben terjedtek el szerte a világon. 1979-es adatok szerint Lenin műveit 63 országban a világ népeinek 134 nyelvén adják ki. Csak 1978-ban különböző országokban 201 fordítás készült munkáiból. Műveinek példányszáma százmilliókra rúg. A föld valamennyi országában olvassák az emberek ezeket a műveket, tanulnak belőlük élni és harcolni.

A kommunista és munkáspártok 1969-es nemzetközi tanácskozásának felhívásában ez áll: „Tanulmányozzátok Lenin műveit! Megtaláljátok bennük az ihlet kimeríthetetlen forrását a reakció és az elnyomás ellen, a szocializmusért és a békéért folytatott harchoz. Lenin műveinek megismerése segítséget nyújt a fiatal nemzedéknek, hogy jobban lássa korunk forradalmi távlatait."[4]

Nőttön nő az SZKP tevékenységében megtestesült lenini eszmék ereje, a Lenin vezetésével diadalt aratott Októberi Forradalom és az ő tervei szerint felépült szocializmus hatása. Ez megsokszorozza a marxizmus–leninizmus zászlaja alatt küzdő emberek erejét, a burzsoá ideológusokat és a revizionistákat pedig arra készteti, hogy rosszindulatú rágalmakkal támadják a forradalmi tanítást.

A marxizmus leninizmus korunkban fokozza elszánt támadását a burzsoá ideológia ellen. Legyőzve ellenségeinek dühödt ellenállását, győztesen kerül ki az ellenfeleivel vívott minden összecsapásból. „Mivel a marxizmus egyre erősödik – írja Lenin –, mivel eszméi mind jobban terjednek és gyökeret vernek a munkásosztályban, elkerülhetetlenül egyre gyakoribbakká és élesebbekké lesznek ezek a burzsoá kirohanások a marxizmus ellen, de a marxizmus csak még erősebbé, edzettebbé és elevenebbé válik, valahányszor a hivatalos tudomány »megsemmisíti«."[5]

Lenin többször figyelmeztetett arra, hogy a burzsoá ideológia, a revizionizmus behatol majd a munkáspártok soraiba és ingadozást vált ki az állhatatlan

[4] A kommunista és munkáspártok nemzetkozi tanácskozása (Moszkva 1969) Kossuth Konyvkiadó 1969 34 old

[5] *Lenin* Összes Művei 17 köt. 15 16 old

elemek körében, hogy ez elkerülhetetlen, amíg meg nem semmisül a kapitalizmus. A történelem és korunk megerősítette, hogy Leninnek igaza volt, amikor éberségre, a burzsoá ideológia, a revizionizmus és opportunizmus elleni engesztelhetetlen harcra ösztökélte a marxistákat.

A marxizmus leninizmus elleni harcban a mai burzsoá ideológusok, opportunisták és revizionisták a fő súlyt arra helyezik, hogy ezt a tanítást megfoszszák forradalmi tartalmától. Megpróbálják kilúgozni a marxista-leninista tanításból a munkásosztályra mint a forradalmi harc, a nemzetközi felszabadító mozgalom vezető erejére vonatkozó eszméket. A különböző árnyalatú revizionisták tagadják, hogy szükség volna szocialista forradalomra, a munkásosztálynak és szövetségeseinek a hatalmára, ellenzik a legfontosabb termelési eszközöknek társadalmi tulajdonba való átadását, fellépnek a kommunista párt vezető szerepe ellen.

Abban a törekvésükben, hogy eszmeileg és szervezetileg lefegyverezzék a munkásosztályt, hogy szétzilálják és megbénítsák a világ társadalmi átalakításáért vívott harcát, hogy az imperializmus előtti kapitulálás útjára taszítsák, a revizionisták tagadni próbálják a létező szocializmus nemzetközi jelentőségét.

Lenin mindig küzdött a gondolat megcsontosodása, a revizionizmus és a dogmatizmus ellen, a forradalmi elmélet alkotó megközelítéséért. A dogmatikusok és a betűrágók a forradalmi hagyományoktól való elpártolásnak tekintették a marxizmus alkotó továbbfejlesztését. Erre reagálva Lenin ezt írta: „A forradalmi hagyományok feltétlen megőrzése egyben megköveteli alkalmazásuk feltételeinek elemzését, s nem pusztán azoknak a forradalmi jelszavaknak a megismétlését, amelyeknek különleges feltételek mellett volt jelentőségük."[6] Lenin élesen bírálta és kigúnyolta a mensevikeket ostoba dogmatizmusuk miatt. „Megtanulták, de nem értették meg. Bemagolták, de nem gondolták át. A betűt, nem az értelmet sajátították el."[7]

A mai burzsoá hamisítók és revizionisták különösen nagy buzgalommal próbálják aláásni a marxista-leninista tanítás egységét, szembeállítva Lenint Marxszal. Marxot objektivistának próbálják feltüntetni, aki állítólag a történelem spontán menetére hagyatkozott és tagadta, hogy a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenethez forradalomra volna szükség; Lenint viszont, Marxszal ellentétben, szubjektivistának, blanquistának, voluntaristának tüntetik fel, aki állítólag azt vallotta, hogy egy kis összeesküvő csoport erőszakos forradalmi akciói alkotják a történelmi folyamat fő mozgatóerejét. A marxizmusnak és legfelsőbb fokának, a leninizmusnak az ilyen eltorzított értelmezése a marxizmus–leninizmus rosszindulatú rágalmazása.

Napjainkban a leninizmus az ideológiai harc középpontjában áll. A burzsoá ideológusok és a revizionisták próbálják a leninizmust „tisztán orosz" jelenségnek feltüntetni és így megfosztani nemzetközi jelentőségétől. Lenin fő tevé-

[6] *Lenin* Összes Művei. 16. köt. 442. old.
[7] *Lenin* Összes Művei. 10. köt. 347. old.

kenységi területe Oroszország volt. S ezt senki sem tagadja. De mint marxista Lenin következetes internacionalista volt. Oroszország legfőbb problémáit a világtörténelem fényében vizsgálta, számolva a világtörténelem tapasztalataival és tanulságaival, az orosz munkásmozgalmat pedig a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom részeként fogta fel. Lenin a szocialista Oroszországért küzdött, de az oroszországi forradalmat csakis úgy képzelte el, mint a világforradalmi mozgalom alkotó részét és tényezőjét. „Lenin tanítása – mondotta Leonyid Brezsnyev – magába olvasztotta mindazt, amit az emberiség legnagyobb szellemei megalkottak, ebben a tanításban vált általánossá és ötvöződött egységes egésszé a dolgozók osztályharcának világszerte felhalmozott tapasztalata."[8]

A leninizmus legfőbb nemzetközi jelentősége abban áll, hogy a marxizmus szilárd talaján való kialakulása után ez:

leszűrte a tapasztalatokat a három oroszországi forradalomból, amelyek óriási szerepet játszottak országunk népeinek sorsában. Ugyanis ezeknek a forradalmaknak, kivált a Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak, amely megvetette az alapját a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenetnek, óriási nemzetközi jelentőségük volt, nagy hatást fejtettek ki a forradalmi mozgalom fejlődésére a világ minden országában,

megalapozta a tömegek szocializmus felé haladásának főbb irányait és felfegyverezte a kommunista pártot a szocializmus felépítésének tervével. A világtörténelmi jelentőségű feladatok megoldását szolgáló tudományos, komplex és realisztikus megközelítési mód példaképeként ez a terv előirányozza a termelőerők fejlesztését, a szocializmus anyagi-technikai bázisának megteremtését, a társadalmi viszonyok átalakítását, az emberek szellemi világának átformálását;

megtanít arra, hogy miképpen kell internacionalista módon kezelni a létező szocializmus tapasztalatait, vagyis kellő hozzáértéssel kiemelni az általánosat, a nemzetközit az egyes ország szocialista építésének tapasztalataiból és alkotóan alkalmazni ezt az általánosat a konkrét történelmi körülmények között. Lenin hangsúlyozta, hogy az általánosnak döntő szerepe van, de mindenkor a konkrétan-különös révén nyilvánul meg ilyen vagy olyan történelmi helyzetekben. Azt vallotta, hogy minden nemzet eljut a szocializmushoz, de nem mind jut el teljesen egyforma módon, mindegyikük belevisz valami újat, nemzetilegkülönöset;

a gyakorlatban mutatta meg, milyen úton-módon kell létrehozni a soknemzetiségű szocialista államot mint legfőbb eszközét a szocializmus építésének, amelynek tapasztalatai például szolgálnak a társadalmi és a nemzeti felszabadulásért küzdő összes harcosoknak; sokoldalúan feltárta a munkásosztályra, az összes dolgozókra háruló nemzetközi és nemzeti feladatok egységének jelentőségét;

[8] *L. I. Brezsnyev* A leninI úton Kossuth Könyvkiadó 1971. 521. old.

az új történelmi korszakban általánosította nemcsak az oroszországi forradalmi mozgalomnak a tapasztalatait, hanem az egész nemzetközi forradalmi mozgalméit is, megindokolta a világforradalmi folyamat főbb áramlatai – a létező szocializmus, a nem szocialista országokban folyó kommunista és munkásmozgalom, a nemzeti felszabadító és a forradalmi-demokratikus mozgalmak – szerves összekapcsolásának szükségességét;

megadta az eszmei alapot ahhoz, hogy a kommunistákat, a munkásosztályt, valamennyi dolgozót a szocializmus és a kommunizmus ügye iránti hűségnek, a proletár internacionalizmusnak, a népek békéjéért, biztonságáért és szabadságáért, a demokráciáért és a társadalmi haladásért vívott harcban tanúsítandó nemzetközi szolidaritás nemes elveinek a szellemében neveljék.

„Lenin rendkívül gazdag eszmei öröksége – olvasható az SZKP Központi Bizottságának Lenin születése 110. évfordulójáról hozott határozatában –, tanításának forradalmi-kritikai szelleme, a marxizmus alapelveinek az opportunista torzításokkal szembeni védelmében tanúsított következetessége és állhatatossága, egész élete a forradalmi gondolat és a forradalmi cselekvés kiapadhatatlan forrásául szolgál korunk nemzetközi kommunista, munkás- és nemzeti felszabadító mozgalma számára."[9]

A SZOCIALIZMUS SZOVJETUNIÓBELI GYŐZELME – A LENINIZMUS ESZMÉINEK MEGTESTESÜLÉSE

A szocializmus szovjetunióbeli győzelme: a nagy lenini eszmék győzelme, a kommunista párt által vezetett és lelkesített munkásosztály, dolgozó tömegek alkotó tevékenységének eredménye.

Amikor felállította arra vonatkozó tételét, hogy miképpen vihető győzelemre a szocializmus a szovjetországban, Lenin kidolgozta a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet konkrét útjait és formáit, felvázolta az új társadalom felépítésének tudományosan megalapozott programját. A Szovjetunióban a legnagyobb nehézségek ellenére hihetetlenül rövid idő alatt megvalósították Lenin útmutatásait, merész álmait, bölcs és nemes eszméit és tanácsait.

Lenin pártja történelmi feladatai magaslatán állt. Abból a lenini útmutatásból indult ki, hogy a szocializmus anyagi bázisa nem lehet más, mint a tudomány és a technika legújabb vívmányain alapuló magas szintű ipari termelés a népgazdaság valamennyi ágazatában. Lenin kezdeményezte az ország villamosítására irányuló tervek kidolgozását, mivel óriási jelentőséget tulajdonított a villamosításnak az új társadalom anyagi-technikai bázisának megteremtésében.

Népünk létrehozott egy hatalmas modern nehézipart. A Szovjetunió a világ

[9] Vlagyimir Iljics Lenin születésének 110. évfordulójáról. Az SZKP Központi Bizottságának 1979. december 13-i határozata. Moszkva, 1979. 4. old., oroszul

egyik nagyipari hatalmává vált, kivívta a tőkésországoktól való technikai-gazdasági függetlenségét és megerősítette védelmi képességét. Az iparosítás megvalósítása nagy hőstette volt a munkásosztálynak, az egész népnek, amely tudatosan vállalta a nélkülözéseket, felülkerekedve minden nehézségen, kivezette az országot az elmaradottságból a haladás útjára.

A szocializmus szovjetunióbeli győzelme sokban függött az egyik legbonyolultabb kérdés megoldásától: a szétforgácsolt kisparaszti gazdaságoknak a szocialista szövetkezetesítés útjára való átállításától. A lenini szövetkezeti terv megvalósulása lehetővé tette, hogy a falu osztályrétegeződése, nyomora és nincstelensége örökre megszűnjön és hogy az egyéni paraszttulajdonos kollektivistává, a szocializmus építőjévé váljon. Azáltal, hogy a falu dolgozóinak milliói önként kolhozokba tömörültek, a szovjet társadalom két baráti osztályának – a munkásosztálynak és a parasztságnak a szövetsége még jobban megszilárdult és valóban megbonthatatlan lett.

A szocializmus felépítése lehetetlen lett volna a kulturális forradalom lenini programjának megvalósítása nélkül. A kulturális forradalom fejlesztésében a fő irányok a következők voltak: az írástudatlanság felszámolása és a népművelés fellendítése – azoknak a feltételeknek a megteremtése, amelyek lehetővé teszik, hogy a dolgozók legnagyobb tömegei számára hozzáférhetővé váljon a politika, az ismeretszerzés, a kultúra és a tudomány; a tartalmában szocialista és formájában nemzeti kultúra fejlesztése; a népi értelmiség kialakítása; a tudományos szocialista ideológia terjesztése a tömegek körében; a burzsoá és kispolgári nézetek és szokások leküzdése. A szocializmus építésének folyamatában teljesen beigazolódott Leninnek az az útmutatása, hogy kulturális átalakítások nélkül nem oldható meg az országban az új társadalom létrehozását célzó egyetlen fontos feladat sem.

A szocializmus viszonyai között a tudomány és a kultúra vívmányai a nagy néptömegek közkincsévé válnak. A népesség általános kulturális színvonalának emelkedése, a tudományos-technikai haladás alkotóvá teszi az ember munkáját, a szellemi és a fizikai munka közötti lényeges különbségek leküzdéséhez vezet. Lenin azt tanította, hogy az osztályok teljes felszámolásához nemcsak a kizsákmányolókat – a földbirtokosokat és tőkéseket – kell megdönteni, nemcsak a termelési eszközök magántulajdonát kell megszüntetni, hanem „meg kell szüntetni mind a város és a falu közötti különbséget, mind pedig a fizikai munkát végző emberek és a szellemi munkát végző emberek közötti különbséget."[10]

A szocializmus győzelmének, a kizsákmányoló osztályok felszámolásának eredményeként, a munkások, a parasztok és a népi értelmiség életbevágó érdekeinek közös volta alapján kialakult a szovjet nép társadalmi-politikai és eszmei egysége.

Az oroszországi munkásosztály és élcsapata, a kommunista párt, amikor

[10] *Lenin* Összes Művei. 39. köt. Budapest 1973. 15. old.

belefogott a szocialista forradalom alkotó feladatainak megoldásába, roppant nehézségekbe és akadályokba ütközött. A pártnak olyan kérdésekre kellett választ találnia, amelyeket addig gyakorlatilag soha senki nem oldott meg. Lenin figyelmeztetett arra, hogy mind kívülről, a tőkés világ részéről, mind pedig a megdöntött kizsákmányoló osztályok részéről újabb és újabb kísérletek történnek majd a kapitalizmus restaurációjára vagy legalábbis az új rend kialakulásának, a tömegek szocialista tudata kifejlődésének lefékezésére. A szovjetállamnak az új társadalom építésének folyamatában el kellett fojtania a szocializmus ellenségeinek bomlasztó akcióit, le kellett küzdenie a falu és a város kispolgári rétegeinek, a régi értelmiség egy részének politikai ingadozásait. Eszmei-politikai téren ezeknek a tendenciáknak a kifejezői voltak a különböző jobb- és „baloldali" opportunista elemek is.

A „baloldali kommunisták", a trockisták támadták azt a lenini tételt, amely szerint a szocializmus felépíthető *egy* országban, s a leninizmussal szemben ellenséges álláspontot képviseltek. Azzal a kalandor követeléssel álltak elő, hogy nyomban érvényt kell szerezni a kommunista elveknek a szükséges gazdasági bázis előkészítése nélkül. A trockisták hiú reménynek tartották azt a feltevést, hogy a forradalmi Oroszország megállhatja a helyét a konzervatív Európával szemben, s úgy vélték, hogy a Szovjetunióban csak akkor győzhet a szocializmus, ha a szocialista forradalom már győzött a Nyugat országaiban. A párt határozottan elutasította ezeket a kapituláns nézeteket és amellett szállt síkra, hogy a Szovjetunióban a szocializmus felépítésének lenini tervét kell megvalósítani.

Lenin halála után megerősödtek a trockista ellenzék támadásai a párt, a lenini eszmei hagyaték ellen. Ezek a támadások, amelyeket a szovjethatalom nyílt ellenségei támogattak, időben egybeestek az imperializmus agresszív erőinek akcióival. A trockisták végül is az ellenforradalom és a szovjetellenesség útjára siklottak le. „Az egész párt, élén Központi Bizottságával, a leninizmus védelmére kelt. Eszmeileg leleplezte és szervezetileg szétzúzta a trockizmust. Ugyanez lett a sorsa a jobboldali opportunistáknak is, akik a burzsoá ideológia szellemében revíziónak vetették alá a párt általános irányvonalát, felléptek a gyors ütemű iparosítás ellen, a mezőgazdaság kollektivizálása ellen és a kulákságnak mint osztálynak a felszámolása ellen."[11]

A szocializmus korlátlan lehetőségeket nyújtott a termelőerők fejlődéséhez, ahhoz, hogy növekedjen a tömegek aktivitása és eleven alkotása az új élet építésében, hogy emelkedjen a dolgozók anyagi és kulturális színvonala.

Az ország iparosítása, a mezőgazdaság kollektivizálása és a kulturális forradalom elősegítette a Szovjetunió védelmi képességének növekedését, ennek pedig az ellenséges kapitalista környezetre való tekintettel elsőrendű jelentősége volt a szocializmus vívmányainak védelme szempontjából. Elévülhetetlen hős-

[11] Vlagyimir Iljics Lenin születésének 100. évfordulójáról Dokumentumgyűjtemény. Moszkva 1970 47. old., oroszul

tettet vitt véghez népünk a Nagy Honvédő Háborúban. A kommunista párt vezetésével nemcsak megvédte függetlenségét, hanem a hitleri Németország és a japán militarizmus szétzúzásával a világ népeit is megóvta a fasiszta rabszolgaság veszélyétől. Ennek eredményeként kedvező feltételek alakultak ki a szocialista világrendszer megteremtéséhez. A szovjet népnek a Nagy Honvédő Háború éveiben a fasizmus felett aratott győzelme nagy forradalmasító hatással volt az egész emberiség jövőjére.

A Szovjetunió Lenin útmutatásai szerint a történelemben elsőként épített utat a szocializmus felé. Ma a világ sok népe halad már ezen az úton.

A szocializmus felépítése nem rövid ideig tartó szakasz, hanem meghatározott történelmi periódus a kommunista alakulat fejlődésében. A Szovjetunióban már a harmincas évek második felében teljes győzelmet aratott a szocializmus. Alapjában felépült már a szocialista társadalom. A „ki kit győz le" kérdése véglegesen és visszavonhatatlanul eldőlt a szocializmus javára, és a belső feltételek szempontjából az új rendszer biztosítva volt a kapitalizmus restaurációjának lehetősége ellen. Ám a külső feltételek szempontjából a szocializmus győzelme akkoriban még nem volt végleges, minthogy fennmaradt a kapitalizmus restaurációjának veszélye az imperialista erők részéről. A szocialista világrendszer létrejötte, a Szovjetunió gazdasági és védelmi erejének megszilárdulása gyökeresen megváltoztatta a világ erőviszonyait a szocializmus javára, s ezáltal a Szovjetunióban létrejött a szilárd biztosíték a kapitalizmus restaurációja ellen, végérvényesen győzött a szocializmus.

Lenin már 1918-ban megállapította, hogy eljön az az idő, amikor a szovjetország a fejlett szocialista társadalom viszonyai között fog élni, fokozatosan és törvényszerűen átnőve a teljes kommunizmusba. A kommunizmus, mondotta Lenin, „csak akkor fejlődhet ki, amikor a szocializmus teljesen megszilárdul"[12]. Az átnövésnek ez a folyamata többé-kevésbé hosszú időszakot alkot, mielőtt az új társadalom a „teljesen megszilárdult és kialakult, teljesen kibontakozott és megérett kommunizmus"[13] állapotába kerül.

A szocializmus teljes és végleges szovjetunióbeli győzelme, a fejlett szocialista társadalom felé való sikeres előrehaladás, ennek a társadalomnak a kommunizmusba való átnövése a kommunista párt vezette szovjet nép világtörténelmi jelentőségű vívmánya, a leninizmus életrevalóságának és történelmi igazának meggyőző bizonyítéka.

A leninizmus diadalának újabb nagyszerű bizonyítékát az SZKP XXV. kongresszusának határozatai alkották. A kongresszus minden következtetése, megalapozott programja leninizmus a gyakorlatban, a kommunizmus építésének mai viszonyai között eredményesen alkalmazott leninizmus. „A marxizmus–leninizmus – mondotta Leonyid Brezsnyev az SZKP XXV. kongresszusán – a helyes stratégia és taktika kidolgozásának egyetlen megbízható alapja.

[12] *Lenin* Összes Művei. 40. köt. Budapest 1974. 31. old.
[13] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. Budapest 1974. 31 32. old.

Lehetővé teszi, hogy megértsük a történelmi távlatokat, sok évre előre segít meghatározni a társadalmi-gazdasági és politikai fejlődés irányát, segít helyesen tájékozódni a nemzetközi eseményekben. A marxizmus–leninizmus ereje az állandó alkotó fejlődésben van. Erre tanított Marx. Erre tanított Lenin. Útmutatásaikhoz pártunk mindig hű marad!"[14].

A párt sokrétű szervező és politikai tevékenysége, a munkások, kolhozparasztok és a népi értelmiség önfeláldozó munkája eredményeképpen a szovjetország az utóbbi években nagy sikereket ért el a gazdaság, a tudomány, a kultúra fejlesztése terén. Jelentős mértékben növekedett az ipari termelés volumene. Létrejött a világ legnagyobb tüzelőanyag- és energiatermelő komplexuma. Előbbre haladt a mezőgazdaság, jelentősen kibővült anyagi-technikai bázisa. Megszilárdult az ország védelmi képessége. Állandóan emelkedik a szovjet emberek jólétének színvonala, ami pártunk gazdasági stratégiájának fő célja. Nőtt az egy főre eső reáljövedelem, szovjet állampolgárok milliói költöztek új lakásba és kerültek jobb életkörülmények közé.

Tántoríthatatlanul követve Lenin végakaratát, kritikusan értékelve az elért eredményeket, az SZKP erőfeszítéseket tesz újabb feladatok megoldására, bátran feltárja a fogyatékosságokat, a fejlett szocializmus előnyeinek és lehetőségeinek, a nép munkájával létrehozott javak gondos, valóban gazda módjára való kezelésére mozgósítja a kommunistákat.

Az SZKP XXV. kongresszusa, Központi Bizottságának 1979. novemberi plénuma határozataiban, Leonyid Brezsnyev a plénumon mondott beszédében meghatározta a szovjet gazdaság további fellendítésének legfontosabb kérdéseit, a termelés hatékonyságának fokozása, a munka minőségének javítása, a dolgozók jólétének további emelése érdekében alkalmazandó konkrét módszereket. A párt figyelmének középpontjában a következő kulcsfontosságú problémák állnak: a tüzelőanyag- és nyersanyagbázis, az energiatermelés, a kohászat, a gépgyártás, a vegyipar és más ipari ágazatok fejlesztése; a helyzet sürgős javítása a közlekedés és az építési beruházások területén; a mezőgazdaságnak a gazdaság magas fokon fejlett szektorává változtatása; az élelmiszerek, a közszükségleti cikkek termelésének növelése.

Fontos gazdasági és politikai feladat a gazdasági tervezés és irányítás javítása, az egész gazdasági mechanizmus tökéletesítése. A párt megköveteli valamennyi párt-, állami és társadalmi szervezettől, a gazdasági szervektől a fegyelem erősítését és a rend megszilárdítását a mindennapi szervező és nevelő munka, a kezdeményezés és a felelősségvállalás fokozását, a feladatok, az elfogadott tervek feltétlen teljesítését. Határozataiban rámutat arra, hogy a lehetőségekhez képest szilárdabb alapokra kell helyezni a centralizáltságot a tervezésben és az irányításban, hogy következetesen meg kell tartani a demokratikus centralizmust, amely tág teret enged az alulról jövő kezdeményezésnek. „Ez

[14] Az SZKP XXV. kongresszusa. 1976. február 24–március 5. Kossuth Könyvkiadó 1976. 85 86. old.

- mondta Leonyid Brezsnyev – nemcsak világnézetünkből, hanem a gazdasági szükségszerűségből is fakad. Az alulról jövő kezdeményezés semmivel sem helyettesíthető tartalékunk a gazdasági fejlődés meggyorsításában."[15]

Az SZKP XXV. kongresszusának határozatai világosan megmutatják, hogy a párt Lenin útmutatásai szellemében a szociális politika időszerű feladatának tartja azt, hogy rendületlenül érvényesítse a munkásosztálynak mint legforradalmibb, legöntudatosabb, legfegyelmezettebb és legszervezettebb osztálynak a vezető szerepét. A párt abból indul ki, hogy az emberek új történelmi közössége alakult ki nálunk: a szovjet nép, amelynek alapja a munkásosztály, a kolhozparasztság és a népi értelmiség megbonthatatlan szövetsége, mindazoknak a Szovjetunióban élő nemzeteknek és népcsoportoknak a barátsága, amelyek a kommunizmus győzelme érdekében kifejtett közös munka során a párt köré tömörültek.

A leninizmus átalakító erejének nagyszerű példája a nemzeti kérdés szovjetunióbeli sikeres megoldása, a lenini nemzeti politika gyakorlati megvalósítása. Joggal elmondhatjuk, hogy a nemzeti kérdés a múltból örökölt formában a Szovjetunióban teljesen és véglegesen megoldódott.

A soknemzetiségű szovjet állam történetét valamennyi szocialista nemzet és népcsoport óriási mértékű haladása és további közeledése jellemzi. A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, amelynek létrehozásában óriási érdemeket szerzett Lenin, a proletár internacionalizmus elveinek megtestesülése, az új társadalmat építő nemzetek és népcsoportok megbonthatatlan összefogásának, barátságának, egyenjogúságának és testvériségének nagyszerű példája.

Az SZKP XXV. kongresszusa nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a Szovjetunióban élő népek barátságának és testvériségének további erősítése a párt egyik legfontosabb feladata volt és az is marad. A kongresszus megelégedéssel nyugtázta, hogy a pártszervezetek nagy munkát fejtenek ki a dolgozók hazafias és internacionalista nevelésének terén. „Megszűnőben vannak a nacionalizmus és a sovinizmus egyes megnyilvánulásai, a történelmi eseményeket nem osztályalapon értékelő megnyilvánulások, az olyan jelenségek, amelyek a helyi érdekek előtérbe helyezését mutatják, s azok a kísérletek, amelyek a régi patriarchális viszonyokat idealizálják."[16]

A közös munkában, a szocializmusért vívott hősies harcban új kapcsolatok jönnek létre és fejlődnek ki osztályok és társadalmi csoportok, nemzetek és népcsoportok között – a barátságon, a kölcsönös segítésen és az együttműködésen alapuló kapcsolatok. *„Csak a munkásosztály, valamennyi dolgozó létérdekeit kifejező, lenini nemzeti politikát folytató kommunista párt tudta valamennyi nemzetet és népcsoportot egységes internacionalista testvéri közösségbe*

[15] *L. I. Brezsnyev:* Beszéd az SZKP Központi Bizottságának 1979. november 27-i plénumán. Moszkva 1979. 26. old., oroszul.

[16] Az SZKP XXV. kongresszusa. 89–90. old.

tömöríteni és erőfeszítéseiket egy új társadalom megteremtésére összpontosítani."[17]

A Szovjetunió és a többi szocialista ország tapasztalatai bebizonyították a proletárdiktatúráról, a szocializmus építésének legfontosabb eszközéről szóló lenini tanítás életerejét. A proletariátus diktatúrája a gyakorlatban azt jelenti, hogy a kizsákmányolók demokráciáját a dolgozók széles körű szocialista demokráciája váltja fel. A proletárdiktatúrával kezdetét vette az igazi néphatalom korszaka. A szovjetállam, amely a proletariátus diktatúrájának államaként jött létre, a szocializmus teljes és végleges győzelme után össznépi állam, az egész nép – a munkásosztály, a szövetkezeti parasztság és a dolgozó értelmiség érdekeit kifejező szerv lett, amelyben a munkásosztály vezető szerepet tölt be. A szocialista össznépi állam folytatja a proletariátus diktatúrájának történelmi ügyét: a kommunizmus építését, a többi szocialista országgal együtt kérlelhetetlen osztályharcot folytat az imperializmus ellen.

Lenin azt tanította, hogy a szocializmus és a kommunizmus sikeres felépítéséért vívott harc mindenekelőtt a szovjet embereknek, az új társadalom tudatos építőinek növekvő politikai és munkaenergiájával, a tömegek szocialista versenyének fejlődésével, alkotó tevékenységük szüntelen növekedésével függ össze. Lenin intelmeit megfogadva a párt gondoskodik a szocialista demokrácia kiterjesztéséről és tökéletesítéséről, a népi küldöttek szovjetjei, a munkáskollektívák, a szakszervezetek, a Komszomol és más társadalmi szervezetek szerepének növeléséről, a népi ellenőrzés fokozásáról, a bírálat és önbírálat fejlesztéséről. A Szovjetunió új Alkotmánya alapján a szocialista demokrácia nagy arányokban tovább fejlődött.

A szocializmus viszonyai között, mutatott rá Lenin, óriási jelentőségű a legszigorúbb nyilvántartás és az össznépi ellenőrzés mint a népvagyon tékozlói, a nyerészkedők, a tolvajok és naplopók elleni harc igen fontos eszköze. „Hogy a szocialista társadalmat megóvhassuk ezektől az élősdiektől – írta –, meg kell szerveznünk a végzett munka mennyiségének, a javak termelésének és elosztásának az egész népre kiterjedő, a munkások és parasztok milliói meg milliói által önkéntesen, erélyesen, forradalmi lelkesedéssel támogatott nyilvántartását és ellenőrzését."[18]

Lenin sokszor utalt arra, hogy a kommunizmus építése bonyolult és nehéz folyamat, amely nem csupán a gazdaságnak az átalakítását jelenti, hanem az emberek kapcsolatainak, életmódjuknak, nézeteiknek az átformálását is. Hangsúlyozta, hogy a szocialista állam ereje a tömegek tudatosságában rejlik. Pártunk fő feladata a kommunista tudatosságra való nevelés, a kommunizmus építésére való készség, akarat és képesség fejlesztése. Az új ember formálásának kérdéseit vizsgálva, az SZKP XXV. kongresszusa nagy figyelmet fordított

[17] A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége megalakulásának 50. évfordulójával kapcsolatos előkészületekről. 7–8. old., oroszul.

[18] *Lenin* Összes Művei. 35. köt. 201. old.

a párt által végzett ideológiai munka hatékonyságának kérdésére. A pártszervezetek gyakorlata mutatta meg a legígéretesebb utat. Ahogy az SZKP Központi Bizottságának „Az ideológiai és politikai nevelőmunka további javításáról" 1979. április 26-án hozott határozata leszögezi, ez „a nevelőmunka komplex megközelítése: a politikai és erkölcsi, továbbá a munkára való nevelés szoros egységének megteremtése a dolgozók különböző csoportjai sajátosságainak figyelembevételével"[19]. Ezt a feladatot a marxizmus–leninizmus eszméinek széles körű propagandája alapján, az emberek tudatában a múltból megmaradt csökevények ellen, a burzsoá ideológia és a mai revizionizmus ellen folytatott engesztelhetetlen támadó harcban kell megoldani. A párt a munkához és a társadalmi tulajdonhoz való kommunista viszonynak, a tudatos fegyelem és a szervezettség erősítésének a szellemében, a szocialista hazafiság és az internacionalizmus szellemében neveli a dolgozókat.

A szocializmus szovjetunióbeli felépítésének legfontosabb eredménye: a szovjet ember, aki ki tudta vívni a szabadságot és meg tudta védeni a legsúlyosabb harcokban is. Az az ember, aki minden megpróbáltatást kiállva, teljesen megváltozott, egyesítette magában a magas fokú tudatosságot, az eszmei meggyőződést, a kultúrát és az óriási életerőt. A szovjet ember, aki lelkes hazafi, egyben következetes internacionalista.

A szocializmus fejlődésének fő irányvonala mindenkor a dolgozó ember szolgálata volt és az is marad. Lenin arra tanított bennünket, hogy mindent latba kell vetni „a társadalom *valamennyi* tagja *teljes* jólétének és *mindenirányú* szabad fejlődésének biztosítása céljából"[20]. Ez a szocializmus legfőbb célja, megvalósítása sikeresen folyik és néhány évtized alatt máris olyan eredményeket hozott, amilyeneket az egész eddigi történelem nem ért el és nem is tudott elérni.

„Minden győzelmünk fő forrása: pártunk és népünk megbonthatatlan egysége, a kommunistáknak az a képessége, hogy, Lenin szavaival, közeledjenek a dolgozók legszélesebb tömegeihez, bizonyos fokig összeolvadjanak velük, fokozzák a tömegek energiáját, hősiességét és lelkesedését, a legfontosabb időszerű feladatokra összpontosítsák a forradalmi jellegű óriási erőfeszítéseket. Így, Lenin szellemében járt el a párt, amikor a szocializmust felépítette és megvédelmezte egyetlen, ellenséges tőkés országok gyűrűjétől körülvett országban. Így járt el, amikor létrehozta a világ első olyan társadalmát, amelyben megvalósult a fejlett szocializmus. És így jár majd el a jövőben is."[21]

[19] „Nemzetközi Szemle", 1979. július augusztus

[20] *Lenin* Összes Művei 6 kot 214 old

[21] Vlagyimir Iljics Lenin születésének 110. évfordulójáról Az SZKP Központi Bizottságának 1979 február 13-i határozata Moszkva 1979 5 old , oroszul

A LENINI PÁRT – A SZOCIALIZMUS ÉS A KOMMUNIZMUS ÉPÍTÉSÉNEK VEZETŐ EREJE

Amikor Lenin megalapította az új típusú pártot, a munkásosztály, valamennyi dolgozó élenjáró osztagának és vezető erejének tekintette ezt a cárizmus és a tőkés rend megdöntéséért, a szocializmus és a kommunizmus felépítéséért vívott harcban. „Szerintünk mondotta a forradalmi proletariátus *önálló*, kérlelhetetlenül marxista pártja a szocializmus győzelmének egyetlen záloga."[22]

A párt sikeresen tölti be a vezető és irányító szerepét a szocialista társadalom fejlesztésében. Pártunk a munkában és a harcban, az öröm és a nehéz megpróbáltatások napjaiban egyaránt mindig a néppel van. A nép iránti odaadó hűségével a párt megnyerte a nép szeretetét, elismerését és bizalmát; óriási tekintélynek örvend a nép körében. Teljes mértékben beigazolódott Leninnek az a megállapítása, hogy politikai vezető szerepét „tekintélyénél, energiájánál, nagyobb tapasztalatainál, sokoldalúságánál, tehetségénél fogva"[23] érvényesíti a párt.

Az SZKP-nak és a szocialista országok többi kommunista testvérpártjának a történelmi tapasztalatai azt mutatják, hogy az új társadalom építésének folyamatában a marxista–leninista párt vezető szerepe nem csökken, hanem állandóan nő. Ez a szocialista társadalom egyik legfontosabb törvényszerűsége, a szocializmus és a kommunizmus sikeres felépítésének legmegbízhatóbb garanciája.

Hogy milyen szerepet tölt be az SZKP mint az új társadalom vezető ereje, ezt világosan tükrözi a Szovjetunió Alkotmánya. A hatodik cikkelyben ez áll: „A szovjet társadalom vezető és irányító ereje, politikai rendszerének, az állami és társadalmi szervezeteknek a magva a Szovjetunió Kommunista Pártja. Az SZKP a népért van és a népet szolgálja."[24]

A szocializmus ellenségei, az imperializmus ideológusai és a különböző irányzatokhoz tartozó revizionisták hevesen támadják a kommunista pártot. Harcuk éle a párt eszmei és szervezeti alapjai, a párt stratégiája és taktikája, a párt politikája, a demokratikus centralizmus lenini elve ellen irányul. A revizionisták azt állítják, hogy a kommunista párt csak a szocialista forradalom győzelméig vezetheti a proletariátus küzdelmét, a győzelem után pedig vezető szerepe fölöslegessé válik, és magának a pártnak csupán felvilágosító funkciók ellátására kell fennmaradnia. A revizionisták efféle likvidátor propagandáját szívesen támogatják az összes szovjetellenes elemek.

A burzsoá ideológusok hosszú évek óta terjesztik azt a koholmányt, hogy a Szovjetunióban és a többi szocialista országban „meghirdették a kommunista

[22] *Lenin* Összes Művei 9 kót 249. old

[23] *Lenin* Összes Művei 7 kot 13 old.

[24] A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szovetsegének Alkotmánya (Alaptorvénye) Kossuth Konyvkiadó 1977. 9 old.

párt diktatúráját", hogy „a pártnak elsőbbsége van az állammal szemben". „A támadás okai érthetők – mondta Leonyid Brezsnyev elvtárs. – A kommunista párt a szovjet nép élcsapata, annak legtudatosabb, élenjáró része, amely elválaszthatatlan a nép egészétől. A pártnak semmiféle egyéb érdeke nincs, mint a nép érdeke. Ha valaki megpróbálja szembeállítani egymással a pártot és a népet, s »a párt diktatúrájáról« elmélkedik, ez ugyanaz, mintha például a szívet próbálná szembeállítani az emberi szervezet egészével."[25]

Annak arányában, ahogy a kommunista építés feladatai nőnek és bonyolultabbakká válnak, ahogy mind nagyobb néptömegek vesznek részt az építésben, a kommunista pártnak – a társadalom vezető és irányító erejének - szerepe természetesen megnövekszik. Az SZKP Központi Bizottsága újabb és újabb lépéseket tesz azért, hogy tökéletesítse tevékenységének formáit és módszereit, érvényt szerezzen a pártélet lenini normáinak és a pártvezetés lenini elveinek, minden irányban fejlessze a párt belső demokráciáját, magasabb igényeket támasszon minden egyes kommunistával szemben, erősítse a párt sorai egységét és összeforrottságát.

Ezt az álláspontot képviseli és védelmezi az SZKP abban a harcban, amelyet a pártnak a szocialista társadalomban betöltött vezető szerepét illető kérdésben a revizionizmus különféle formái ellen vív. Az SZKP-nak ez az elvi állásfoglalása, a pártról szóló marxista leninista tanítás tisztaságáért vívott kérlelhetetlen harca nemzetközi jelentőségű, elősegíti a kommunistáknak és a dolgozók millióinak helyes orientációját.

A megérett időszerű kérdések megoldása közben a lenini párt újabb utakat egyenget a jövő felé, megtanít arra, hogyan kell összekapcsolni a gyakorlati feladatokat a történelmi távlattal, a kommunista társadalom létrehozásának nagy céljával. Állandóan gondoskodik a lenini forradalmi, harci és munkahagyományok őrzéséről és gyarapításáról, arról, hogy az idősebb, sokéves tapasztalatokkal rendelkező harcosok átadják ismereteiket a fiataloknak. „Mi a jövő pártja vagyunk – mondta Lenin –, a jövő pedig az ifjúságé. Mi az újítók pártja vagyunk, az újítókat pedig mindig szívesebben követi az ifjúság."[26]

A szovjet emberek kommunista világnézetének kialakításában, a szocialista társadalom eszmei-politikai egységének megszilárdításában igen nagy szerepet játszik a párt elméleti tevékenysége, a marxista–leninista elmélet alkotó fejlesztése. A forradalmi elmélet a kommunisták pártja számára, mint Lenin tanította, „mindenekelőtt és legfőképpen *a cselekvés vezérfonala*"[27].

Pártunk a tudományos kommunizmus pártja. Ereje a marxizmus–leninizmushoz való hűségben, alkotó alkalmazásában és fejlesztésében rejlik.

A kommunizmus építésének szervezése közben a párt egyúttal a forradalmi

[25] *L. I Brezsnyev* A szovjet társadalom politikai rendszerének fejlődése. Kossuth Könyvkiadó 1979. 366. old.

[26] *Lenin* Összes Művei 14 köt 156 old

[27] *Lenin* Összes Művei. 31 köt. 46 old

elméletet is gazdagítja. Szigorúan tudományos módszer alkalmazását teszi lehetővé a szovjet társadalom gazdaságának és kultúrájának irányításában.

A pártnak a főbb történelmi szakaszokhoz alkalmazkodó három programja a marxista–leninista gondolat és a forradalmi gyakorlat koncentrált kifejezése. E programok megmutatják, hogy a kommunista párt megőrzi a szocializmus győzelmére, a fejlett szocialista társadalom megteremtésére, majd a kommunizmus győzelmére is irányuló általános politikájának folytonosságát. Ezt a politikát védelmezte a trockizmus, a kispolgári kalandorság, a jobboldali opportunisták, a nacionalista elhajlók és egyéb antileninista áramlatok és csoportok elleni engesztelhetetlen küzdelmében.

A párt kidolgozza a tudományos kommunizmus újabb kérdéseit. A párt kongresszusainak és központi bizottsági plénumainak határozatai, az SZKP dokumentumai mélyrehatóan általánosítják a szocializmus és a kommunizmus építése, a világforradalmi mozgalom tapasztalatait.

A nemzetközi kommunista mozgalom felbecsülhetetlenül sokat tett a marxizmus–leninizmus alkotó fejlesztéséért. S ez magától értetődik. Lenin azt tanította, hogy a forradalmi elmélet a világ országai által felhalmozott forradalmi tapasztalatok és forradalmi gondolatok összességéből fejlődik ki. A marxista–leninista pártok újító tevékenysége tükröződött a kommunista és munkáspártok 1957-es, 1960-as és 1969-es nemzetközi tanácskozásának programadó dokumentumaiban, valamint a latin-amerikai és karib-tengeri országok kommunista pártjainak tanácskozásán (Havanna, 1975), az európai kommunista és munkáspártok konferenciáján (1976), az európai kommunista és munkáspártok találkozóján (1980) elfogadott határozatokban, a marxista–leninista pártok kongresszusainak dokumentumaiban és határozataiban, e pártok vezetőinek munkáiban.

A szocializmus és a kommunizmus építésének tapasztalatait általánosítva, az SZKP a marxizmus–leninizmus fontos kérdéseire vonatkozólag számos új elméleti következtetést állított fel és alapozott meg. Olyan kérdések ezek, mint a kommunizmus anyagi-technikai bázisának megteremtésében alkalmazandó módszerek és eszközök, a párt gazdasági stratégiája és politikája a fejlett szocializmus viszonyai között, a szocialista gazdálkodás lenini elveinek továbbfejlesztése és konkretizálása, az agrárpolitika kidolgozása, a proletárdiktatúra államának átnövése össznépi államba, a szocialista társadalmi viszonyok átalakítása kommunista társadalmi viszonyokká, új történelmi közösség: a szovjet nép kialakulása, a szocialista életmód kifejlődése, az új ember komplex nevelése. Az SZKP nagy figyelmet fordít a pártról, a munkásosztálynak a társadalomban betöltött vezető szerepéről szóló lenini tanításra. „A fejlett szocializmus viszonyai között – mondotta Leonyid Brezsnyev – a kommunista párt, noha az egész nép pártjává vált, egyáltalán nem veszti el osztályjellegét. Az SZKP természeténél fogva a munkásosztály pártja volt, és az is marad."[28]

[28] Az SZKP XXV. kongresszusa. 75. old.

Az SZKP a szocialista közösség többi testvérpártjával együtt a lenini eszmék alapján alkotó módon kidolgozta az érett szocializmus koncepcióját, megmutatta főbb vonásait és fejlődési törvényszerűségeit, a kommunista társadalomba való átnövésének útjait.

Az SZKP és a testvérpártok nagy figyelmet szentelnek a nemzetközi kommunista, munkás- és nemzeti felszabadító mozgalomban felhalmozódott tapasztalatok tanulmányozásának és általánosításának, a gyarmati iga alól felszabadult fiatal államok fejlődésének, az imperialistaellenes harcban ezek által az államok által alkalmazott különféle formák és módszerek tanulmányozásának. Pártunk nagyra becsüli a marxista–leninista gondolatnak a kommunista testvérpártokban elért eredményeit, arra törekszik, hogy figyelembe vegye őket elméleti és gyakorlati tevékenységében, síkraszáll a tapasztalatok, vélemények, nézetek állandó cseréjéért, korunk legfőbb kérdéseinek alkotó, széles körű megvitatásáért.

A Szovjetunió Kommunista Pártja nagy utat tett meg. Egyaránt megismerte a nagy győzelmek örömét s a történelmi megpróbáltatások bonyolultságát és súlyát. Ám *„pártunk minden megpróbáltatásból még jobban megedzve, megerősödve, megingathatatlan forradalmi optimizmussal és a kommunizmus nagy ügyének győzelmébe vetett rendíthetetlen hittel került ki"*[29].

A szocializmus dinamikus, haladó társadalom, amely a fejlődés során új, egyre bonyolultabb és nagyszabásúbb feladatokat old meg. A párt tudatában van annak, hogy el kell marasztalni a hiányosságokat és mindent megtesz sikeres kiküszöbölésük érdekében. A kommunisták szemében szent Lenin intelme: „Pártunkat semmi szín alatt ne juttassuk egy elbizakodott párt helyzetébe."[30] Minden életképes, tevékeny pártnak, tanította Lenin, okvetlenül szüksége van a bírálatra és önbírálatra. Ez törvény, a párt fejlődésének, társadalmi vezető szerepe érvényesülésének elengedhetetlen feltétele.

A marxista–leninista pártok nemzetközi tanácskozásainak és a testvérpártok kongresszusainak határozataiban nagyra értékelték az SZKP történelmi tapasztalatait, fáradhatatlan tevékenységét.

A kommunizmus szovjetunióbeli építését pártunk az egész emberiség érdekeit szolgáló nagy internacionalista feladatként kezeli. Ennek az építésnek a Szovjetunióban való sikeres megvalósulása elősegíti a szocialista közösség országainak, a nemzetközi proletariátus, a nemzeti felszabadító mozgalmak erőinek növekedését és pozícióik megszilárdulását az imperializmus, a gyarmatosítás és a reakció elleni harcukban.

A kommunizmus szovjetunióbeli építésének nemzetközi jelentősége abban áll, hogy a gyakorlatban tárja fel a nemzetközi társadalmi fejlődés alapvető tendenciáját, az egész emberiségnek megmutatja a kommunizmus, a világ leghaladóbb társadalma megteremtésének útját.

[29] AZ SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. Moszkva 1972. 9. köt. 198. old., oroszul.

[30] *Lenin* Összes Művei. 40. köt. 309. old.

A SZOCIALISTA ORSZÁGOK VILÁGKÖZÖSSÉGE A LENINIZMUS ESZMÉINEK DIADALA

A tudományos kommunizmus klasszikusai azt tanították, hogy a proletariátus csak a szocialista forradalom győzelme után képes megszüntetni a nemzeti elkülönültséget és megteremteni a különböző nemzetek közötti internacionalista testvériséget. A történelem megerősítette Marxnak és Engelsnek ezt az elméleti következtetését: „Ahhoz, hogy a népek valóban egyesülhessenek, közöseknek kell lenni érdekeiknek. Ahhoz, hogy közösek lehessenek érdekeik, el kell törölni a mostani tulajdonviszonyokat, mert a mostani tulajdonviszonyok feltételezik a népek egymás közötti kizsákmányolását."[31]

Kiemelve azt, hogy a népek gazdasági, politikai és szellemi életének nemzetközivé tétele objektív törvényszerűség, Lenin egyúttal hangsúlyozta, hogy „nem adjuk ki általában a minden néven nevezendő állam egyesülésének jelszavát, mert a szociális forradalom *csak* az olyan államok egyesülését tűzi napirendre, amelyek áttérnek és áttérőben vannak a szocializmusra"[32].

Október hazája az első olyan ország volt, amely kivívta a szocializmus győzelmét. A nem kapitalista fejlődés, majd pedig a szocializmus útjára lépett a Mongol Népköztársaság. Ezután jelentősen kibővült a szocializmust építő országok köre. Miután a második világháborúban a Szovjetunió döntő részvételével szétzúzták a német fasizmust és a japán militarizmust, kedvező feltételek alakultak ki ahhoz, hogy több ország népei megdönthessék a tőkések és a földbirtokosok hatalmát. Napjainkban a szocializmus élő valósággá vált az európai, ázsiai és latin-amerikai országok nagy csoportjában, ahol a népesség száma több száz millió.

Kétségtelen, hogy a népi demokratikus és szocialista forradalmak során ezekben az országokban e forradalmak győzelmének döntő tényezője volt az, hogy a tömegek forradalmi harcát marxista leninista pártok vezették a tudományosan megalapozott stratégia és taktika szerint, hogy a kommunisták híven követték a marxista–leninista tanítást, hogy képesek voltak alkotóan tovább fejleszteni és országuk konkrét történelmi körülményeire alkalmazni ezt a tanítást.

A történelem bebizonyította, hogy a Szovjetunió és a szocialista közösséghez tartozó többi ország rendkívül bonyolult és nehéz úton jutott el a szocializmus győzelméhez. Már a szovjethatalom első éveiben le kellett győznie az oroszországi burzsoázia elkeseredett ellenállását és a nemzetközi imperializmust, amely 14 állam bevonásával „keresztes hadjáratot" szervezett a fiatal munkás-paraszt köztársaság ellen. Ennek a hadjáratnak, majd a Szovjet-Oroszország elleni gazdasági blokádnak az összeomlása sem józanította ki az imperialistákat. A hitleri hordáknak a Szovjetunió ellen indított banditatáma-

[31] *Marx* és *Engels* Művei 4. köt. Budapest 1959. 395. old.
[32] *Lenin* Összes Művei. 34. köt. 378. old.

dása a szocializmus megsemmisítését célozta. A Szovjetunió viszont nemcsak fennmaradt, helytállt, hanem megerősödve, megacélozódva került ki mindezekből a megpróbáltatásokból. A kapitalizmus ezzel szemben veszített és továbbra is veszít hadállásaiból. 1917-ben Szovjet-Oroszország a világ ipari termelésének alig 3%-át adta. A KGST-országok részesedése a világ ipari termelésében 1950-ben körülbelül 20%, 1978-ban pedig hozzávetőleg egyharmad volt. 1937 és 1978 között a szocialista országok ipari termelésének volumene 46-szorosára növekedett, a tőkésországoké viszont mindössze 5,6-szeresére.[33]

Lenin útmutatásait követve az SZKP a többi testvérpárttal együtt lankadatlan figyelmet fordít a szocialista országok együttműködésének maximális fejlesztésére, barátságuk és szövetségük erősítésére. S minél erősebb a szuverén testvérállamok összeforrottsága, minél sokoldalúbb és mélyrehatóbb együttműködésük, annál aktívabb a szocializmus befolyása a világ fejlődésének menetére.

A marxizmus–leninizmus, a szocialista internacionalizmus alapján tömörült szocialista világközösség a világtörténelem döntő tényezője. A társadalmi haladás élvonalában halad, a legdinamikusabb, legszilárdabb gazdasági és politikai erő, a népek békéjének és biztonságának támasza. Vezető szerepet játszik a világpolitikában, a marxizmus–leninizmus eszméinek nagyszerű megtestesülése és diadala.

A világszocializmus növekvő hatalma és példája elősegíti a nemzetközi forradalmi felszabadító mozgalom haladását. A győzelmes kubai forradalom nyomán létrejött az első szocialista állam Latin-Amerikában. A vietnami nép történelmi jelentőségű győzelme és az országnak Vietnami Szocialista Köztársaságban való újraegyesülése fontos mérföldkő Ázsiában a békéért és a haladásért vívott küzdelemben. A laoszi hazafias erők sikeres tevékenysége eredményeként a szocialista államok családja egy újabb taggal gyarapodott. Ázsiai, afrikai és latin-amerikai országok egész sorában győztek a haladás és a demokrácia erői, s így ezek az országok a nem kapitalista fejlődés, a szocialista orientáció útjára léptek. A szocialista országok testvérnépeinek világközössége feltűnően megerősödött. A célok és az eszmék egysége által a marxizmus–leninizmus zászlaja alatt összeforrott közösség a legbonyolultabb konstruktív feladatok megoldásának hatalmas tényezőjévé vált minden országban.

Az új típusú nemzetközi szövetség erejének és életképességének forrása a Marx, Engels és Lenin nagy eszméi iránti hűség, az osztályszolidaritás, az eszmei-politikai egység, a hatalmon levő kommunista és munkáspártok összeforrottsága. Ilyen együttműködésre példa a testvérországok együttműködése a nemzetközi szolidaritás lenini elvein alapuló Varsói Szerződés Szervezetének és Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának keretein belül.

A szocialista közösség országai kapcsolataikban a szocialista nemzetek

[33] Lasd A Szovjetunió szamokban 1978-ban Rovid statisztikai gyújtemény Moszkva 1979 46–47 old , oroszul

együttműködésének lenini elveit követik. Az említett országok koordinálják, egyesítik erőfeszítéseiket a gazdaság, a politika és a kultúra legfontosabb területein. Ez az együttműködés a nagy és kis országok teljes egyenjogúságán, az egymás belügyeibe való be nem avatkozáson, a nemzeti szuverenitás és a területi integritás tiszteletben tartásán, a nemzetközi kötelezettségeknek a szocialista világrendszer fenntartása és megszilárdítása érdekében való teljesítésén alapszik. A lenini elvek érvényesítése jelentősen meggyorsította a társadalmi haladást, amely tág lehetőségeket kínál új sikerekhez minden egyes országnak és a szocialista közösség egészének a szocializmus és a kommunizmus építése során.

„A szocialista közösség vívmányai egészükben véve mondta Leonyid Brezsnyev – mély meggyőződésem szerint korunk legnagyszerűbb forradalmi tetteinek tekinthetők. A felépült szocializmus közös tapasztalatai (s magától értetődő, hogy ezeket senki nem kényszeríti rá senkire) az egész nemzetközi munkásosztály kiemelkedő eredményét alkotják. Ezek a tapasztalatok a nemzeti talajon tevékenykedő valamennyi forradalmi erőnek segítenek megtalálni a megbízható utat a tőke mindenhatósága alól való felszabadulás felé, a szocializmus felépítése felé."[34]

A szocialista közösség országai a szocializmus és a kommunizmus építése terén gazdag tapasztalatokat gyűjtöttek, amelyek a marxizmus–leninizmus eszméinek diadalát demonstrálják. Ezek a tapasztalatok egyre gyarapodnak, nemzetközi értékké válnak. A jóakarat és kölcsönös segítségnyújtás szellemében, szigorúan megtartva a teljes egyenjogúság elvét, a testvérországok kiterjesztik együttműködésüket minden területre, kicserélik tapasztalataikat. Mind sikeresebben valósul meg a szocialista gazdasági integráció komplex programja, amely a testvérországok sokoldalú progresszív fejlesztésére, egy olyan hatalmas tényező szélesebb körű felhasználására irányul, mint a szocializmus előnyeinek egyesítése a tudományos-technikai forradalom vívmányaival.

Egyre inkább kiszélesedik és tökéletesedik a testvérországok pártjainak ideológiai együttműködése, kiváltképpen a marxista–leninista tanítás tisztaságáért, a burzsoá ideológusok és a különféle revizionisták ellen folytatott küzdelemben. Nő a szocialista országok közössége által kifejtett külpolitikai tevékenység nemzetközi jelentősége, mivel ez a közösség a jelenlegi világfejlődés központi tényezője, a béke, a demokrácia és a társadalmi haladás legfőbb támasza.

A testvérországok sikeresen megoldották a szocializmus alapjainak lerakásával kapcsolatos feladatot. Többségük már belépett a fejlett szocialista társadalom felépítéséért vívott harc szakaszába. A szocialista közösség országainak sikerei a marxizmus leninizmus eszméinek élő megtestesülései, a világ valamennyi országában a dolgozók örömére szolgálnak, világtörténelmi jelentőségük van.

[34] *L. I. Brezsnyev:* A lenini úton. 1. köt. Moszkva 1979. 544. old., oroszul.

„Utunk... biztos út, mert erre az útra előbb-utóbb elkerülhetetlenül eljut a többi ország is."[35] Leninnek ezeket a látnoki szavait az élet maga meggyőzően igazolta.

A világ forradalmi megújításának ügyét, amely Októberrel kezdődött és a szocializmus szovjetunióbeli győzelmében öltött testet, sikeresen folytatták Európa, Ázsia és Amerika több országában lezajlott szocialista forradalmaknak a győzelmei. A munkásmozgalom újabb győzelmeket arat a tőke országaiban. A nemzeti felszabadító mozgalom csapásai alatt összeomlott az imperializmus gyarmati rendszere. Terebélyesedik az egész világ dolgozó tömegeinek antiimperialista harca. Mindez nagyszerűen igazolja, mennyire helytálló és milyen legyőzhetetlen erő a leninizmus, amely valamennyi ország népeinek zászlajává vált a békéért, a demokráciáért és a szocializmusért vívott harcban. *„Az imperializmus képtelen visszaszerezni az elveszített történelmi kezdeményezést és visszafelé fordítani a mai világ fejlődését. Az emberiség fejlődésének fő útvonalát a szocialista világrendszer, a nemzetközi munkásosztály és az összes forradalmi erők határozzák meg."*[36]

A szocialista forradalmak fejlődése és a szocializmus építése a különböző országokban általános törvényszerűségek szerint megy végbe. A marxisták–leninisták álláspontja az, hogy ezeket alaposan meg kell ismerni, hogy alkotó módon kell alkalmazni őket a gyakorlatban, összekapcsolva az egyes országok nemzeti sajátosságaival, hogy keresni kell az új társadalom építésének legcélszerűbb formáit és módszereit. Az általános törvényszerűségeket Lenin tudományosan megalapozta, az SZKP és a kommunista testvérpártok konkretizálták és továbbfejlesztették, a Szovjetunió és a többi szocialista ország a gyakorlatban kipróbálták.

Lenin rámutatott arra, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak és a szovjetországban folyó szocialista építésnek a tapasztalatai kihatnak és a jövőben is ki fognak hatni minden országra. „Az orosz minta – írta – a világ *minden* országának mutat egyet-mást, méghozzá igen lényegeset, elkerülhetetlen és nem is távoli jövőjükből."[37]

Lenin egyszersmind óva intett az oroszországi szocialista forradalom tapasztalatainak gépies átvételétől és úgy vélte, hogy a szocializmushoz való átmenet általános törvényszerűségeinek érvényesítése során minden országban figyelembe kell venni ennek a fejlődésnek sajátosságait és megkülönböztető vonásait.

A szocialista országokban felhalmozott tapasztalatok azt mutatják, hogy ha

[35] *Lenin* Összes Művei 44 köt 305 old
[36] A kommunista és munkáspártok nemzetkozi tanácskozása (Moszkva 1969). 9. old.
[37] *Lenin* Összes Művei. 41. köt. 4 old.

az új társadalom építése általános törvényszerűségek szerint megy is végbe, ennek formái és a módszerei igen változatosak. Az új feltételeknek és az élet követelményeinek megfelelően tökéletesednek, mélyülnek, módosulnak. Ám a szocialista építés formáinak és módszereinek tökéletesítése, illetve újakkal való felcserélése nem zárja ki az általános törvényszerűségeket, hanem csupán ezek szélesebb körű és teljesebb felhasználásához vezet.

A történelmi fejlődés tapasztalatai ellenére egyes revizionista „teoretikusok" megpróbálják elhitetni, hogy minden egyes országnak megvan a saját útja a szocializmushoz, s ez nem függ össze minden országra érvényes általános törvényszerűségekkel. Abban az igyekezetükben, hogy elbagatellizálják és lejárassák a Szovjetunió és a többi ország szocialista építésének gyakorlatát, a revizionisták azt hirdetik, hogy minden egyes országnak a szocializmus valamiféle „nemzeti modelljét" kell követnie. De akármilyen hangzatos szólamokkal álcázzák is magukat az ilyen „modellek" kitalálói, lényegében a marxizmus leninizmust támadják, tagadják nemzetközi jelentőségét, minden lehető módon felnagyítják a nemzeti sajátosságokat, gyakorlatilag a szocialista rend fokozatos eltorzítása és a tőkés rend restaurációja mellett törnek lándzsát.

A nemzetközi erőviszonyoknak a szocializmus javára való megváltozása azt mutatja, hogy füstbe mentek a burzsoáziának a hajdani uralkodó világpozíciói helyreállításához fűzött reményei. Az állammonopolista kapitalizmus megpróbál ugyan alkalmazkodni a mai történelmi feltételekhez, de nem képes kiküszöbölni azokat az ellentmondásokat, amelyek egyre inkább kiéleződnek és az antimonopolista harc fellendülését váltják ki. Ebben a harcban, amely mind nagyobb méreteket ölt és a dolgozók sokmilliós tömegeit egyesíti, a tömegek vezető és fő ereje a munkásosztály. Az SZKP következetesen folytatja az egységnek, a tőkésországok munkásmozgalmával való nemzetközi szolidaritásnak a politikáját.

A lenini tanítás nagy életerejének fényes bizonyítéka az, hogy tovább növekszik a nemzetközi kommunista mozgalom, hogy ez korunknak valóban világméretű legbefolyásosabb politikai erejévé válik. Napjainkban a világ több mint 90 kommunista és munkáspártjában sok tízmillió kommunista küzd az emberiség ragyogó jövőjéért, a lenini eszmék diadaláért. A kommunisták nagy serege számára a leninizmus tevékenységük semmivel sem helyettesíthető fegyvere. A kommunizmus erőinek növekedése a forradalmi világfolyamat objektív történelmi törvényszerűsége. Az útját álló különféle akadályok leküzdésével a kommunizmus mindenképpen győzelmet fog aratni majd szerte a világon.

A kommunizmus erői megszámlálhatatlanok: mellette áll minden becsületes ember, a társadalmi haladást szolgáló minden erő, az élet igazsága. A leninizmus eszméi, a kommunizmus eszméi, a társadalmi igazságosság eszméi korunk leghaladóbb, vezető eszméi. Ezek az eszmék legyőzhetetlenek.

A marxizmus–leninizmus legfőbb és engesztelhetetlen ellensége az imperialista burzsoázia ideológiája, sokféle közgazdasági, politikai és filozófiai elmé-

lete. A burzsoázia és ügynöksége a marxizmus–leninizmus, a proletár internacionalizmus elleni harcban előveszi régi, mérgezett fegyverét: a nacionalizmust.

A mai jobboldali és „baloldali" revizionizmus egyik jellemző vonása a proletár internacionalizmusról való lemondás és, lényegében, a nacionalizmus álláspontjára való áttérés. Bármiféleképpen álcázzák is valamely ország revizionistái nacionalista álláspontjukat, ez a szocialista országok, a marxista leninista pártok, az összes forradalmi erők egységének és összeforrottságának bomlasztásához vezet. Ezért a revizionista kirohanások és a nacionalista tendenciák ellen, a nemzetközi kommunista mozgalom egységének megszilárdításáért, a szocialista országok barátságának és összeforrottságának, a dolgozók nemzetközi szolidaritásának erősítéséért vívott harc a legfőbb garancia arra, hogy összeomlik maga az agresszió, az erőszak és a háború imperialista politikája, a legfőbb biztosítéka a leninizmus zászlaja alatt a kommunizmus létrehozásáért folyó küzdelem sikerének.

A marxista–leninista pártok a nacionalizmus és sovinizmus minden megnyilvánulásával a népek testvériségének és barátságának szocialista internacionalista eszméjét állítják szembe. Lenin azt tanította, hogy a helyesen felfogott nemzeti érdekek nincsenek ellentmondásban a nemzetközi szocialista érdekekkel. Ellenkezőleg, csakis a proletár, szocialista internacionalizmus elveinek a gyakorlatban való következetes érvényesítése teszi lehetővé egyik vagy másik nép, egyik vagy másik ország nemzeti érdekeinek kielégítését. „Valójában – írta Lenin – csak egyetlenegy nemzetköziség van: önfeláldozó munka a forradalmi mozgalom és a forradalmi harc fejlesztése érdekében *saját* országunkban, s *ugyanennek a harcnak*, ugyanennek az irányvonalnak és *csakis ennek* a támogatása (propagandával, együttérzéssel, anyagi eszközökkel) kivétel nélkül *minden* országban."[38]

Korunkban a proletár, szocialista internacionalizmushoz való viszony a mutatója minden kommunista párt politikája helyességének és a marxizmus–leninizmus tanításához való hűségének.

Az SZKP küzd a szocialista országoknak, a nemzetközi kommunista mozgalomnak a marxizmus–leninizmus, a proletár internacionalizmus elvei alapján való egyesítéséért, a világ békéjének megszilárdításáért.

Napjainkban a béke megszilárdítása terén elért reális eredmények ellenére az enyhülési folyamat megvédelmezéséért és elmélyítéséért folyó küzdelem nehézségekbe, az imperializmus erőinek egyre nagyobb ellenállásába ütközik. Az imperializmus militarista és reakciós körei mind aktívabban szállnak szembe az enyhüléssel, megpróbálják a nemzetközi erőviszonyokat a maguk javára megváltoztatni. Fokozzák a fegyverkezési hajszát, durván beleavatkoznak más országok belügyeibe, a legkülönbözőbb ideológiai diverziókat szervezik

[38] *Lenin* Összes Művei. 31. köt. 168–169. old.

azzal a céllal, hogy ellenségeskedést szítsanak a szovjet néppel, a szocializmus eszméivel, a nemzeti felszabadító harccal szemben.

A Szovjetunió, a szocialista országok, földünk összes békeszerető erői kitartóan harcolnak a szabadságnak, a haladásnak és a tartós békének megszilárdításáért, az agresszív körök mesterkedéseinek meghiúsításáért, az általános leszerelésért, azért, hogy az enyhülés a nemzetközi kapcsolatok irányvonala maradjon.

Figyelembe véve a Szovjetunió kiemelkedő szerepét az imperializmus agresszív cselekedetei ellen, a békéért és a társadalmi haladásért folyó harcban, a szovjet népnek a kommunizmus építésében elért vívmányait, a marxista-leninista testvérpártok a leghatározottabban visszautasítják az imperializmusnak és ideológusainak olyan irányú kísérleteit, hogy aláássák a világ első szocialista állama iránti bizalmat. A Szovjetunióval, a szocialista közösséggel való szolidaritást a testvérpártok a proletár internacionalizmus törvényszerű, természetes megnyilvánulásának tekintik.

Sikeresen valósul meg az élenjáró országok munkásosztályának a gyarmatok és félgyarmatok elnyomott népeivel való szövetségét hirdető lenini eszme, beteljesedik Leninnek az a jóslata, hogy a szocializmus felé való haladás világviszonylatban úgy fog végbemenni, hogy a szocialista országok növekvő ereje, a tőkésországokban zajló proletárforradalom egyesül a nemzeti felszabadító harccal. Leninnek a világforradalmi folyamat fejlődési útjaira vonatkozó tudományos következtetéseit igazolja az Ázsiában, Afrikában kibontakozott hatalmas arányú nemzeti felszabadító mozgalom is, amelynek eredményeképpen összeomlott az imperializmus gyarmati rendszere és független nemzeti államok tucatjai alakultak meg, s úgyszintén a szabad nemzeti fejlődésért és a szociális haladásért Latin-Amerika országaiban folyó harc is. A Szovjetunió létének puszta ténye, megannyi sikere, a szocialista világrendszer erőinek gyarapodása óriási hatással van a nemzeti felszabadító mozgalom fejlődésére.

A gyarmati iga alól felszabadult országokban az imperialisták ellen vívott elkeseredett harcban törnek utat a haladó reformoknak, mivel az imperialisták szeretnék kapitalista útra téríteni a fiatal államokat, csakhogy ezeknek az országoknak a népei mindinkább felismerik, hogy a nemzeti felszabadító forradalom teljes győzelme és az évszázados elmaradottság felszámolása, amint ezt Lenin tanította, csak a fejlődés nem kapitalista útján haladva érhető el, ennek az útnak a távlati célja viszont a szocializmus építése. Oroszország valamikor elmaradott népeinek történelmi tapasztalatai azt mutatják, hogy fejlettebb szocialista nemzetek támogatásával és segítségével sikerült elkerülniük a kapitalizmus keserves szakaszát, felépíteniük a szocializmust. Ezeknek a tapasztalatoknak nemzetközi jelentőségük van.

Lenin tanításától vezérelve a Szovjetunió következetesen megvalósítja az internacionalizmus elvét, lelkesen üdvözli a népeknek a gyarmati rabságból való kiszabadulását, baráti, önzetlen segítséget nyújt nekik az ipar, a technika és a tudomány fejlesztésében, támogatja kultúrájuk fellendítését.

„A világszocializmus, a munkás- és a nemzeti felszabadító mozgalom tapasztalatai igazolták a marxista-leninista tanítás nemzetközi jelentőségét. A szocialista forradalom győzelme az országok egy csoportjában, a szocialista világrendszer létrejötte, a munkásmozgalomnak a tőkésországokban elért vívmányai, a volt gyarmati és félgyarmati népek megjelenése az önálló társadalmi-politikai tevékenység színterén, az imperialistaellenes harc sohasem látott fellendülése bizonyítja a korunk alapvető szükségleteit kifejező leninizmus történelmi igazságát."[39]

A szocializmus megszabadítja az emberiséget a háborúktól, a népeknek ettől a csapásától, amely valamennyi kizsákmányoló társadalomra, kivált az imperializmusra jellemző. A háborúk megszüntetése, a tartós béke megteremtése a földön – ez a kommunisták programadó célja. „A győztes szocializmus első állama örökre úgy írta fel zászlajára a »Béke« szót, mint legfőbb elvét külpolitikájának, amely megfelel saját népe és a világ valamennyi többi népe érdekeinek"[40] – mondta Leonyid Brezsnyev. A kommunizmus építése során a szovjet nép létérdeke a béke megőrzése. „Egész politikánk és propagandánk – hangsúlyozta Lenin – egyáltalán nem arra irányul, hogy háborúba hajszoljuk a népeket, hanem arra, hogy véget vessünk a háborúnak."[41]

A különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének elvét, amelyet Lenin fektetett le és indokolt meg, mind gyakrabban alkalmazzák az államközi kapcsolatok gyakorlatában, az SZKP XXIV. kongresszusán kidolgozott és a XXV. kongresszusán továbbfejlesztett békeprogram sikeres megvalósítása során. Csakhogy az imperializmusnak jellemző vonása az újabb háborúk kirobbantására való törekvés. Ma is érvényes Leninnek ez a tétele: amíg fennmarad az imperializmus, meg is marad a talaja az agresszív háborúknak. Lenin azt mondta, hogy az, „aki megfeledkezik a bennünket állandóan fenyegető veszélyről, amely nem szűnik meg, amíg csak fennáll a világimperializmus, aki erről megfeledkezik, az a mi munkásköztársaságunkról feledkezik meg"[42]. Lenin fáradhatatlanul gondoskodott a szovjetállam védelmi képességének fejlesztéséről.

Olyan időkben élünk, amikor hatalmas erők őrzik a békét. A Szovjetunió, a többi szocialista ország, a nemzetközi munkásosztály és a béke ügye mellett síkraszálló valamennyi dolgozó egyesített akcióival elhárítható a világháború. *„A munkásosztálynak és a békéért, a demokráciáért, a nemzeti függetlenségért és a szocializmusért harcoló összes imperialistaellenes erőknek jutott osztályrészül az a küldetés, hogy megfékezzék az agresszort, megmentsék az emberiséget az imperializmustól."*[43]

[39] A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozása. 33–34. old.
[40] *L. I. Brezsnyev:* A leniní úton. 6. köt. Moszkva 1978. 387. old., oroszul.
[41] *Lenin* Összes Művei. 42. köt. Budapest 1974. 96. old.
[42] *Lenin* Összes Művei. 42. köt. 166. old.
[43] A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozása. 16. old.

A szovjetország fennállása első napjaitól következetesen harcol a békéért. Október napjaiban Lenin kijelentette: „Mindent kötelesek vagyunk megtenni, és ígérjük a munkásoknak és a parasztoknak, hogy mindent elkövetünk a béke érdekében. És ezt meg is tesszük."[44] Az SZKP szigorúan követi Lenin útmutatását, lankadatlanul harcol a világ békéjéért. Óriási jelentősége van annak az eredményes alkotó munkának, amelyet az SZKP Központi Bizottsága, Politikai Irodája végez.

LENIN ÜGYE LEGYŐZHETETLEN

Az emberiség most a történelemnek abba a jelentős szakaszába lépett, amelyben a forradalmi átalakulásoknak a folyamata rohamosan halad. Bármennyire igyekeznek is az imperialista körök elgáncsolni a népek felszabadító harcát, semmi sem gátolhatja meg az emberiséget a szocializmus felé való haladásában.

Lenin tevékenysége, nagy, nemes eszméi hatással voltak és az idő múlásával mind nagyobb hatással vannak a világesemények menetére, az egész emberiség sorsára. A világ népeinek haladása, a társadalmi és nemzeti elnyomástól, a pusztító háborúktól való megszabadulásuk, a békéért és a szocializmusért vívott harcuk szorosan Lenin nevéhez kapcsolódik. Lenin nevéhez, tanításához fűződik a XX. század minden kiemelkedő forradalmi eseménye.

A leninizmus hatása alatt nőttek fel a kommunisták egész nemzedékei, amelyek híven szolgálják a munkásosztályt, a dolgozó népet, a kommunizmus ügyét. Lenin neve ott él valamennyi ország munkásainak, az egész világ nagy dolgozó tömegeinek, a haladó embereknek a szívében.

Lenin nagy felszabadító eszméi világszerte terjednek. Lenin nevét ismerik és szeretik a világ minden részében, emberek milliói meg milliói törekszenek arra, hogy úgy éljenek és harcoljanak, mint Lenin, hogy életüket Lenin útmutatásainak megfelelően rendezzék be.

Lenin halhatatlan alakja úgy vonult be az emberiség történetébe, mint korunk egyik legnagyobb egyéniségéé, aki a világ népeinek megmutatta az utat az igazi szabadság és boldogság felé. Lenin, az egész világ dolgozóinak nagy tanítómestere lángelméjével megvilágítja az emberiségnek az utat a kommunizmus felé. Lenin eszméi meghatározzák a mai és az eljövendő nemzedékek sorsát.

Lenin soha nem halványuló alakja, magasztos eszméi a reakció sötét erői ellen, az elnyomás ellen, egy olyan társadalom megteremtéséért és megszilárdításáért vívandó harcra lelkesítik a dolgozókat, amely a tényleges igazságosság, az emberek közötti tényleges egyenlőség elveire épül, amely biztosítja a szemé-

[44] *Lenin* Összes Művei. 36. köt. 322. old.

lyiség szabad, sokoldalú fejlődését, anyagi és szellemi szükségleteinek teljes kielégítését.

Dolgozni és az életet építeni, mint Lenin tanította, korunk emberének legfőbb eszménye.

Lenin nagy eszméi, amelyeket a Szovjetunió Kommunista Pártja és a többi marxista–leninista párt alkotóan továbbfejlesztett, halhatatlanok. Lenin eszméinek világméretű diadala elkerülhetetlen, mivel a történelem törvényszerű, előbbre vivő menetét tükrözik vissza, a ragyogó jövőt hirdetik, amely felé feltartóztathatatlanul halad az egész emberiség.

Lenin neve, tanítása élni fog évszázadokon át!

Lenin ügye legyőzhetetlen!

TARTALOM

Bevezetés 5

Első fejezet

GYERMEKKOR ÉS IFJÚSÁG.
A FORRADALMI TEVÉKENYSÉG KEZDETE 17

A családban és a gimnáziumban 21
Lenin forradalmi nézeteinek kialakulása 23
Forradalmi tűzkeresztség 28
A marxista körben 30
A szamárai időszak 33

Második fejezet

OROSZORSZÁG FORRADALMI PROLETARIÁTUSÁNAK VEZÉRE 39

A pétervári proletariátus körében 41
A narodnyikok eszmei szétzúzása 47
A „legális marxizmus" burzsoá lényegének leleplezése 52
Külföldi utazás. Találkozás Plehanovval 55
„Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására" 58
Börtönrács mögött 60

Harmadik fejezet

SZIBÉRIAI SZÁMŰZETÉSBEN 65

Elutazás a száműzetésbe, Susenszkojéba 68
Krupszkaja megérkezése Susenszkojéba 72

Találkozások száműzött elvtársakkal 74
„Az orosz szociáldemokraták feladatai" 76
„A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" 78
A marxizmus revizionista bírálói ellen 82
A marxista párt megteremtésének terve 86

Negyedik fejezet

AZ ÚJ TÍPUSÚ PROLETÁRPÁRTÉRT 91

Egy országos orosz lap kiadásának előkészítése 93
„Hogyan történt, hogy egy hajszál híján kialudt a »Szikra«"? 96
„Szikrából lobban ki a láng" 98
Nézeteltérések a szerkesztőségen belül 106
„Mi a teendő?" 109
Londonban, Párizsban, Genfben 116
Az OSZDMP II. kongresszusán 121
Harc a pártban a kongresszus után 127
„Egy lépés előre, két lépés hátra" 129
Harc a III. kongresszus összehívásáért 132

Ötödik fejezet

AZ ELSŐ ROHAM A CÁRI ÖNKÉNYURALOM ELLEN 139

A január 9-i véres vasárnap 141
Az első orosz forradalom lenini értékelése 143
A párt III. kongresszusán 145
„A szociáldemokrácia két taktikája a demokratikus forradalomban" 149
Az oroszországi forradalom kibontakozása 157
A forradalmi Oroszországban 160
A moszkvai fegyveres felkelés 164
Harc a kadetok ellen 166
Az OSZDMP IV. (egyesülési) kongresszusa 168
Munkásgyűléseken. Illegalitás 172
Győzelem az OSZDMP V. kongresszusán 177
A június 3-i államcsíny után 180

Hatodik fejezet

„NEMHIÁBA NEVEZTEK EL BENNÜNKET SZIKLASZILÁRDAKNAK" 185

A forradalom veresége után 188
A forradalom történelmi tanulságai 189
Az agrárkérdés kidolgozása 191
A reakciós polgári filozófia és a filozófiai revizionizmus ellen 194
Capri szigetén 197
„Materializmus és empíriokriticizmus" 199
A marxista ismeretelmélet kérdései 201
A tudomány eredményeinek filozófiai általánosítása 204
A párt éles elméleti fegyvere 207
Párizsban 209
A jobboldali és „baloldali" likvidátorok ellen 211
A II. Internacionálé opportunizmusa ellen 220

Hetedik fejezet

AZ ÚJABB FORRADALMI FELLENDÜLÉS ÉVEI 225

Az újabb forradalmi fellendülés kezdete 227
A „Zvezda" 229
A longjumeaui pártiskola 232
A prágai pártkonferencia 233
A lenini „Pravda" 238
A „Proszvescsenyije" című lenini folyóirat 249
A duma-frakció irányítása 253
A Központi Bizottság krakkói és poroninni tanácskozásán 256
A proletár internacionalizmusért, a burzsoá nacionalizmus ellen 260
A párt és a munkásosztály egységéért 265
A brüsszeli tanácskozás 268

Nyolcadik fejezet

HŰSÉG A PROLETÁR INTERNACIONALIZMUSHOZ 273

Lenin letartóztatása 275
A lenini kiáltvány a háborúról 277
A bolsevik erők tömörítése 281
Lenin összegyűjti az internacionalista erőket 287

Lenin „Filozófiai füzetei" 291
A szociálsovinizmus ellen 294
Lenin az imperializmus korszakának háborúiról 296
„Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" 301
A szocialista forradalom lenini elmélete 307
A zimmerwaldi és a kienthali konferencián 311
Vita a nemzetek önrendelkezési jogáról 318
A demokráciáért és a szocializmusért vívott harc összekapcsolásáról 322
A februári forradalom 326
Lenin hazatérése 327

Kilencedik fejezet

OKTÓBER LELKE ÉS VEZÉRE 333

Megérkezés Petrográdba 335
Az áprilisi tézisek 338
A párt jóváhagyja a lenini politikai irányvonalat 348
A néptömegek sűrűjében 352
Az I. összoroszországi szovjetkongresszus 356
A júniusi petrográdi tüntetés 358
A júliusi napok 360
Lenin Razlivban. A VI. kongresszus 366
Átköltözés Helsingforsba 371
„Állam és forradalom" 378
A fenyegető katasztrófából kivezető út – a szocializmus 385
Lenin felkelésre szólít 389
A Központi Bizottság történelmi jelentőségű október 10-i és 16-i ülése 396
A roham előtt 398
A fegyveres felkelés élén 401
Az első lenini dekrétumok 404
Az Októberi Forradalom nemzetközi jelentőségéről 408

Tizedik fejezet

A SZOVJET ÁLLAM NAGY MEGALAPÍTÓJA 413

Új típusú államférfi 415
Kerenszkij lázadásának felszámolása 417
A kapitulánsok és szabotőrök szétzúzása 419
Az új államapparátus létrehozása 422

A gazdaság szocialista átalakításának kezdete 426
A kizsákmányolók ellenállásának letörése 429
Az alkotmányozó gyűlés feloszlatása. A III. szovjetkongresszus 432
Harc a háborúból való kilépésért 434
A külpolitika lenini elvei 443
Lenin dolgozószobája és lakása a Kremlben 446
Az élő lenini szó 449
„A szovjethatalom soron levő feladatai" 451
A gazdasági építőmunka első lépései 457
Harc a gabonáért – harc a szocializmusért 460
A kultúra vívmányai legyenek a nép közkincsévé 463
A szovjethatalom megszilárdítása. A Vörös Hadsereg létrehozása 465
A szovjet alkotmány megalkotója 467

Tizenegyedik fejezet

A SZOCIALISTA HAZA VÉDELMÉNEK ÉLÉN 471

A szovjethatalom külső és belső ellenségei 473
Az intervenciósok és fehérgárdisták ellen 476
Galád merénylet a forradalom vezére ellen 477
„A proletárforradalom és a renegát Kautsky" 479
A Vörös Hadsereg megszilárdulása 483
Mindent a frontért, mindent a győzelemért! 489
A Szovjet Köztársaság és a nemzetközi proletariátus 492
A Kommunista Internacionálé megalapítása 494
Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt VIII. kongresszusa 502
A Vörös Hadsereg döntő győzelmei 508
Az átmeneti időszak elméleti problémái 513
„A nagy kezdeményezés" 518
Békés lélegzetvétel 1920-ban A párt IX kongresszusa 520
A munkásosztályba, a néptömegekbe vetett hit 524
„A »baloldaliság«, a kommunizmus gyermekbetegsége" 529
A Kommunista Internacionálé II. kongresszusán 536
Az intervenciósok és a belső ellenforradalom leverése 548

Tizenkettedik fejezet

AZ ÚJ, SZOCIALISTA TÁRSADALOM ÉPÍTŐJE 553

Áttérés a háborúról a békés építésre 555
Oroszország villamosítása a nagy lenini gondolat 556
Az új gazdasági politikára való áttérés előkészítése 561
Harc az ellenzékiek ellen 563
Az OK(b)P történelmi jelentőségű X. kongresszusa 568
Az új gazdasági politika 572
A párt további megszilárdítása 576
A népgazdaság helyreállítása 579
Gondoskodás a tudomány és a technika fejlesztéséről 584
A kulturális forradalom. A kommunizmus tanulása 588
Az ideológiai munka 594
A szovjet irodalomról és művészetről 597
Államépítés. A lenini munkastílus 600
A nagy békeharcos 611
A Kommunista Internacionálé III. kongresszusán 621
A gazdasági visszavonulás vége. Az OK(b)P XI. kongresszusa 628
Lenin betegségének első rohama. Gyógyulása és visszatérése a munkához 630
A külkereskedelmi monopólium védelmében 632
A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének megalakulása 635
Az Októberi Forradalom ötödik évfordulója. A Kommunista Internacionálé IV. kongresszusa 643

Tizenharmadik fejezet

LENIN ÉLETÉNEK ÉS TEVÉKENYSÉGÉNEK UTOLSÓ ÉVE 649

A betegséggel dacolva 651
Az utolsó cikkek és levelek. A politikai végrendelet 653
A Szovjetunióban győz a szocializmus 656
A szocialista építés alapvető feladatai 659
A munkásosztály szövetsége a parasztsággal. A népek barátsága 662
Az államapparátus munkájának tökéletesítése 665
A párt egységének óvása 667
A világforradalom fejlődésének útjairól 672
Lenin Gorkiban 675
Lenin halála 680

Tizennegyedik fejezet

A LENINIZMUS NAGY ESZMÉINEK DIADALA 687

A leninizmus korunk marxizmusa 689
A szocializmus szovjetunióbeli győzelme - a leninizmus eszméinek megtestesülése 694
A lenini párt - a szocializmus és a kommunizmus építésének vezető ereje 702
A szocialista országok világközössége - a leninizmus eszméinek diadala 706
A leninizmus a népek zászlaja a békéért és a szocializmusért vívott harcban 709
Lenin ügye legyőzhetetlen 714

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (828938/8)
A kötetet Munkácsi Mária szerkesztette
A borító, a kötésterv és a tipográfia Lengyel Lajos munkája
Műszaki vezető Bereczki Gábor
Műszaki szerkesztő Jordán Kati
Terjedelme 64,7 (A/5) ív+2 ív képmelléklet

В научной биографии В. И. Ленина освещается жизнь и деятельность гениального мыслителя, вождя Великой Октябрьской социалистической революции, основателя Коммунистической партии и Советского государства, учителя трудящихся всего мира

ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ ЛЕНИН БИОГРАФИЯ

(На венгерском языке)
Издание третье
Будапешт — Ужгород
Изд во им Кошута — изд-во «Карпаты»
Перевод с русского Эдвина Залаи
Отв редактор Мария Мункачи
Худож оформл Лайоша Лендела

Информ бланк № 1300

Подписано в печать 27.06 83 Формат 70x100 1/16 Бумага тип № 1 Печать офсет Услов печ. л 59,15. Услов кр -отт. 63, 37 Учет.-изд. л 62,58 Тираж 7800 экз. Заказ № 3-179 Цена 4 р 88 к

Отпечатано с диапозитивов Фотонаборного предприятия (Будапешт, ВНР) Киевской книжной фабрикой «Жовтень»
252053, Киев, ул Артема, 25

AZ ULJANOV CSALÁD – MARIJA ALEKSZANDROVNA, ILJA NYIKOLAJEVICS ÉS GYERMEKEIK: OLGA, MARIJA, ALEKSZANDR, DMITRIJ, ANNA, VLAGYIMIR *(Fénykép, 1879)*

V. I. LENIN *(Fénykép, 1897)*

N. K. KRUPSZKAJA *(Fénykép, 1895)*

A PÉTERVÁRI „HARCI SZÖVETSÉG A MUNKÁSOSZTÁLY FELSZABADÍTÁSÁRA" VEZETŐINEK CSOPORTJA, KÖZÉPEN LENINNEL
(Fénykép, 1897)

A SUSENSZKOJEI HÁZ, AMELYBEN LENIN SZÁMŰZETÉSE IDEJÉN LAKOTT

(Fénykép)

LENIN VENDÉGSÉGBEN GORKIJNÁL CAPRI SZIGETÉN *(Fénykép)*

V. I. LENIN *(Fénykép, 1910)*

LENIN ZAKOPANÉBAN *(Fénykép, 1914)*

V. I. LENIN *(Fénykép, 1916)*

LENIN OROSZ POLITIKAI EMIGRÁNSOKKAL, ÚTBAN HAZA, OROSZORSZÁGBA *(Fénykép, 1917. április)*

LENIN BESZÉDET MOND PETROGRÁDBAN, A TAURIAI PALOTÁBAN

[Fénykép, 1917. április 4. (17.)]

LENIN MASZKÍROZVA, PARÓKÁVAL *(Fénykép, 1917. augusztus)*

LENIN DOLGOZÓSZOBÁJÁBAN *(Fénykép, 1918)*

LENIN ÉS NŐVÉRE, M. I. ULJANOVA A NAGY SZÍNHÁZBA SIET AZ V. ÖSSZOROSZORSZÁGI SZOVJETKONGRESSZUS ÜLÉSÉRE

(Fénykép, 1918. július)

LENIN SÉTÁJA A KREMLBEN *(Filmkocka, 1918. október)*

LENIN A KOMMUNISTA INTERNACIONÁLÉ I. KONGRESSZUSÁNAK ELNÖKSÉGÉBEN *(Fénykép, 1919. március)*

LENIN GYEMJAN BEDNIJJEL ÉS F. D. PANFILOVVAL, AZ OK(b)P
VIII. KONGRESSZUSÁNAK KÜLDÖTTÉVEL A KONGRESSZUS IDEJÉN
(Fénykép, 1919. március)

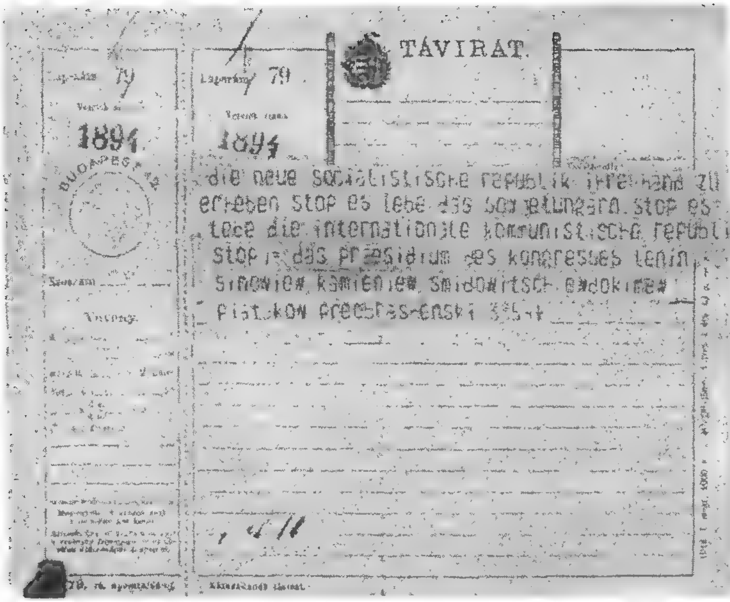

TÁVIRAT.

Lapszám 79

1894

BUDAPEST

die neue socialistische republik ihre hand zu erreben stop es lebe das sowjetungarn stop es lebe die internationale kommunistische republik stop das praesidium des kongresses lenin sinowiew kamieniew smidowitsch ewdokimew pistkow preobrasenski

Lapszám 78

1894

BUDAPEST 42

budapest an die regierung der ungarischen raeterepublik stop

BUDAPEST 42.

budapest de moskwa 91

der achte kongress der kommunistenpartei russlands begruesst mit enthusiasmus die ungarische raeterepublik stop der kongress ist ueberzeugt dass die zeit nicht fernst wo der kommunismus in der ganzen welt siegen wird stop die arbeiter klasse russlands wird euch mit allem was sie nur kann zu hilfe kommen stop die arbeiter der ganzen welt werden gespannt ihrem weiteren kampfe folgen und werden den imperialisten keines landes erlauben gegen

LENIN ÉS SZAMUELY TIBOR A VÖRÖS TÉREN
(Fénykép, 1919. március)

TÁVIRAT A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KORMÁNYÁNAK 1919. MÁRCIUS 22.

(Kisebbítve)

LENIN PARANCSNOKOK EGY CSOPORTJÁVAL KATONAI SZEMLÉN
A VÖRÖS TÉREN *(Fénykép, 1919. május)*

LENIN A VÖRÖS TÉREN 1919. NOVEMBER 7-ÉN *(Fénykép)*

LENIN ÉS M. I. KALINYIN *(Fénykép, 1920)*

LENIN ÉS GORKIJ
A KOMMUNISTA
INTERNACIONÁLÉ
II. KONGRESSZUSÁNAK
NÉHÁNY
KÜLDÖTTÉVEL
A PETROGRÁDI
TAURIAI PALOTA
ELŐTT
(Fénykép, 1920. július)

LENIN BESZEL A KOMMUNISTA INTERNACIONÁLÉ II. KONGRESSZUSÁN
(Fénykép. 1920. július 19.)

LENIN A KOMMUNISTA INTERNACIONÁLÉ II. KONGRESSZUSÁNAK KÜLDÖTTEIVEL *(Fénykép, 1920. július)*

LENIN ÉS KRUPSZKAJA KASINÓI PARASZTOK KÖZÖTT
(Fénykép, 1920. december)

V. I. LENIN *(Fénykép, 1920)*

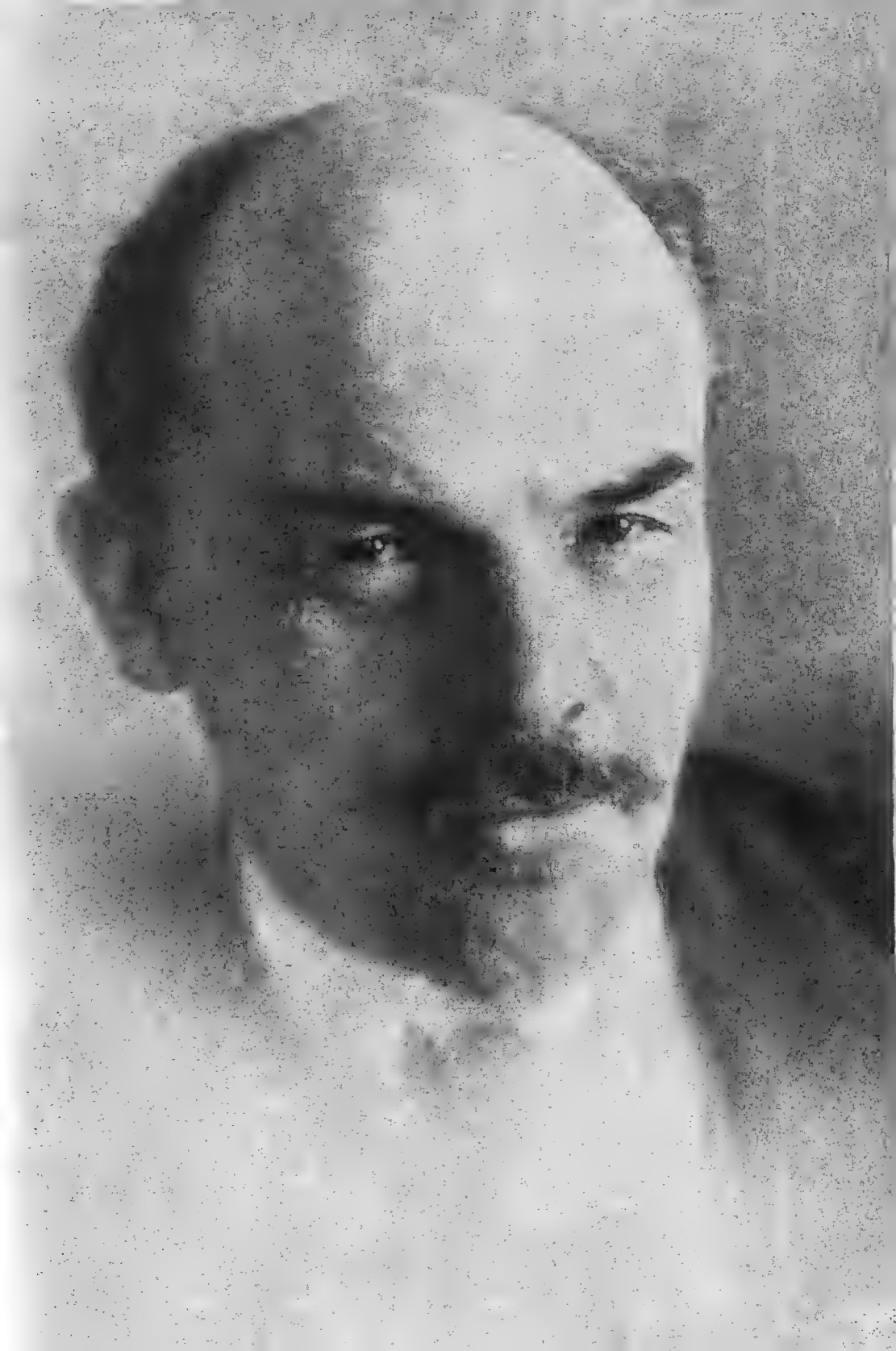

LENIN N. K. KRUPSZKAJÁVAL ÉS A. I. ULJANOVA-JELIZAROVÁVAL GORKIBAN

(Fénykép, 1922. augusztus szeptember)

LENIN GORKIBAN *(Fénykép, 1922. augusztus–szeptember)*

LENIN H. G. WELSSZEL MOSZKVAI DOLGOZÓSZOBÁJÁBAN
(Fénykép)

A GYÁSZMENET LENIN KOPORSÓJÁVAL GORKI PARKJÁBAN

(Fénykép, 1924. január)

A LENIN-MAUZÓLEUM ELŐTT *(Fénykép)*